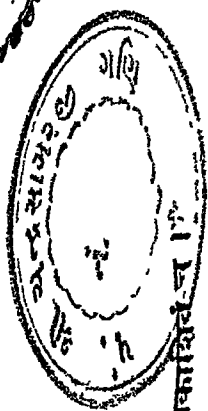

11-12

श्री य
न लंडर, -

दि. सं. २०.०.७३

अहम्

पण्डितशुभशीलगणिविरचितं
श्रीचिक्रमचरित्रम् ।

यथावास्तव्येन सुश्रायकर्मिणात्मजेन पंडितभगवानदासेन संशोधितः
वीर नं. २४६६
मस्यः ५००

पृष्ठ: ५००

ਦੀਰ ਜੰ. ੨੪੬੬

100-33974

अहम्

पण्डितशुभशीलगणिविरचितं

श्रीविक्रमचरित्रम् ।

वळावास्तव्येन सुश्रावकहर्षचन्द्रात्मजेन पण्डितभगवानदासेन संशोधितं प्रकाशितं च ।

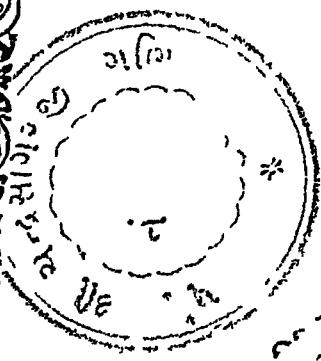
वीर सं. २४६६

प्रतयः ५००

वि. सं. १९९६

पानकोरनाकसमीपवर्तिनि श्रीशारदामुद्रणालये तदधिपतिना देवचन्द्रात्मजेन सुश्रावकहरीपालेन मुद्रितम् ।

मूल्यं ५-०-०

प्राकृत प्राकृत संस्कृत
संस्कृत सं. १९९६
वि. सं. १९९६

श्री य. दत्तात्रय शर्मा
संस्कृत सं. १९९६
वि. सं. १९९६

प्राकृत प्राकृत संस्कृत
संस्कृत सं. १९९६
वि. सं. १९९६

આ વિક્રમચરિત્રના કર્તા પ્રસિદ્ધ આચાર્ય મુનિસુન્દરસૂરિના શિષ્ય શુભશીલ ગણિ છે. મુનિસુન્દરસૂરિનો જન્મ વિ. સં. ૧૪૩૬માં, વૌશ્યા ૧૪૪૩ માં, ઉપાધ્યાયપદ ૧૪૬૬ માં, આચાર્યપદ ૧૪૭૮ માં અને તેમનો સ્વર્ગવાસ ૧૫૦૩ માં થયો હતો. તેઓ વિદ્વાન હતા. તેમને ‘કૃષ્ણસરસ્વતી’ વિરુદ્ધ મલ્લયું હતું. તેમણે અધ્યાત્મકલ્પદ્રુમ, શુભાવલી અને સંતિકરં સ્તોત્ર વગેરે ગ્રંથોની રચના કરી છે. તે મુનિસુન્દરસૂરિના શિષ્ય શુભશીલ ગણિપ વિ. સં. ૧૪૯૧ માં વિક્રમચરિત્રની રચના કરી છે. તેના અન્તે પ્રશસ્તિમાં લખ્યું છે કે-

“નિર્ધાનનિર્ધિસિંધ્વિન્દુવત્સરાદ્ વિક્રમાર્કતઃ । શુભશીલયતિશ્ચક્રે ચરિત્રં વિક્રમોષ્ણગોઃ” ॥

પ્રમ ક, જ અને ગ સંજ્ઞાવાલી ગ્રણે પ્રતિઓની પ્રશસ્તિમાં ઉપર કહ્યા મુજબ વિક્રમચરિત્રનો રચનાકાલ વિ. સં. ૧૪૯૧ જણાવ્યો છે. પરંતુ વીરના ઉપાશ્રયના જ્ઞાન મંડારની ઘ સંજ્ઞાવાલી પ્રતિની પ્રશસ્તિમાં તેનો રચનાકાલ વિ. સં. ૧૪૯૦ કહ્યો છે. તેનો પાઠ નીચે મુજબ છે.

“શ્રીમદ્વિક્રમકાલાઘ્ર સ્વં-નિર્ધિ-રત્નસંજ્ઞકે । વર્ષે માધે સિતે પક્ષે શુક્લચતુર્દશીદિને ॥

પુણ્યે સ્વૌ સમ્મતીર્થે શુભશીલેન પંડિતા (૧) । વિદ્ધે ચરિતં હેતદ્ વિક્રમાર્કસ્ય ભૂપતેઃ” ॥

અર્થાત્ વિક્રમના કાલથી ૧૪૯૦ ના માહ શુદ્ધિ ચતુર્દશી, પુણ્ય નક્ષત્ર અને રવિવારના દિવસે સંભાત તીર્થમાં પંડિત શુભશીલ-ગણિપ વિક્રમચરિત્રનો રચના કરી.

૫ પ્રમાણે બે ભિન્ન પ્રશસ્તિવાલી પ્રતિઓ ઉપરથી તેનો રચનાસમય ચોકસ જાણી શકાતો નથી, પરંતુ પટલું નિશ્ચિત છે કે વિ. સં. ૧૪૯૦ કે ૧૪૯૧ માં આ ગ્રંથની પૂર્ણાંદુતિ કરવામાં આવેલ છે.

આ ગ્રંથના સંપાદનમાં પાંચ પ્રતિઓનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે. તેમાં પ્રથમની હથેલાના ઉપાશ્રયના જ્ઞાનમંડારની ક-ચ-ગ સંજ્ઞાવાલી પ્રતિઓ લગભગ સરખી છે, અને તેમાં થયેલા પાઠભેદ નથી, પણ ગ્રંથનો મોટો ભાગ છુપાઈ ગયા પછી પાછલ કદાચેલી ઘ સંજ્ઞાવાલી વીરના ઉપાશ્રયની પ્રતિ અને હથેલાના ઉપાશ્રયની પ્રતિમાં પૂર્ણાંક પ્રતિઓ કરતાં પુષ્કળ પાઠભેદ, રચનાભેદ અને અર્થભેદોમાં તફાવત છે. પર્કદર ઉપરની પાંચ પ્રતિઓમાં પ્રથમની ગ્રણ પ્રતિઓ લગભગ સરખી હોવાથી પ્રથમ વર્ગમાં પ્રતિઓ છે અને બીજી ચે પ્રતિઓમાં તેથી ઘણી ભિન્નતા હોવાથી તેને ત્રીજા વર્ગમાં મૂકવામાં આવ્યો છે. પ્રથમ વર્ગ અને ત્રીજા વર્ગની પ્રતિઓમાં ઘણી વિશેષતાઓ અને પુષ્કળ પાઠભેદ જોવામાં આવે છે. પટલું જ નહિ, પણ પ્રથમ વર્ગની પ્રતિઓમાં વિક્રમાદિત્યને લગતા કથાપ્રવચ્નો છે તે ત્રીજા વર્ગની પ્રતિઓમાં નથી. આ પુસ્તકમાં પ્રથમ વર્ગની પ્રતિઓને અનુસરી પાઠ રાખવામાં આવેલ છે. પ્રથમ વર્ગ અને ત્રીજા વર્ગની પ્રતિઓમાં જે પુષ્કળ વિશેષતાઓ છે, તેમાંની કેટલીક સ્થૂલ વિશેષતાઓ નીચે મુજબ છે-

પ્રથમ વર્ગની પ્રતિઓ

પ્રથમ સ્વર્ગ

વિક્રમાદિત્યની ઉત્પત્તિ ગાંધારીદેવની અને નક્ષત્રાન્તરે માર્-

ગાંધારીદેવની દ્રપદીપતિ કાવ્યમાં આપી નથી.

ત્રીજા વર્ગની પ્રતિઓ

નવમો સર્ગ

આ સર્ગમાં પંચદંડછત્રની કથા સંક્ષેપમાં આપી છે.

પ્રારંભમાં—

અન્યેદ્યુર્વિક્રમાદિત્યઃ ક્રીડાં કૃત્વા ચર્હિવને ।
આગચ્છન્ સ્વગૃહે રાજમાર્ગે ગાચ્છિકપાટકે ॥
તત્રૈવ પાટકે નાગદમન્યાસ્તનયાડનધા ।
દેવદમન્યભિધા વાલા વિદ્યતે રૂપશાલિની ॥

સર્ગ ૧ શ્લો ૧-૨

દેવદમની પરિણયન સંબંધના શ્લો ૧૧૭ છે અને ત્યારવાદ પાંચ આદેશનો નિર્દેશ કરવામાં આવ્યો છે.

પ્રથમ આદેશ તામલિસી નગરીથી રત્નની પેટી લાવવા સંબંધે છે. શ્લો ૧૧૮-૨૪૮

ગાચ્છિકા ગ્રાહ મો ભૂપ ! કાર્યં ચેદ્ વિદ્યતે તવ ।
તદા ત્વં પ્રથમં મામકીનત્વત્સદનાન્તરે ॥
સંલગ્નાં પદ્મકાં ચાર્વીં કારયિત્વા ધૈર્વૈર્ધનૈઃ ।

નવમો સર્ગ

પંચદંડછત્રકથા સચિસ્તર આપવામાં આવી છે અને રચના તદ્દન હુદો જ છે.

પ્રારંભમાં—

એકદા વિક્રમો રાજા પાટિકાયાં ચતુષ્પથે ।
ગચ્છન્ ગાચ્છિકવાટસ્ય મધ્યે સૌધોપરિસ્થિતામ્ ।
કાશ્ચિદ્ નારીં સશૃંગારાં જલ્પન્તીમશ્રુણોદિતિ ।
દેહિ રે દાસિ ! વેગેન સન્માર્જનીં શુદ્ધાજ્ઞણે ॥

હસ્તલિખિત પ્રતિ સર્ગ ૧ શ્લો ૧-૨

દેવદમનીપરિણયન રૂપ પ્રથમ આદેશ છે. તેના શ્લો ૧૧૬ છે, અને ત્યારવાદ વીજા ચાર આદેશોનો નિર્દેશ છે.

તુષ્ટાડહં તવ રાજેન્દ્ર ! પશ્ચાદેશાન્ કુરુશ્વ મે ।
યથા ભવતિ તે છત્રં પવિત્રં પશ્ચદ્દણ્ડજમ્ ॥
પ્રથમાદેશતઃ પુત્રીં જિત્વા મે વિવાહય ।

મરુતુતાં સારિપાથેન ત્રિવારે લહુલાચવાત્ ॥
વિહિત્ય પરિણીયાદુ પુત્ર્યા વિનયપૂર્વકમ્ ।
સદ્યો વિક્રમશૂપાલ ! પશ્ચાદેશાન્ કરિશ્યસિ ॥

વીજો આદેશ સોપારકપુરમાં સોમશર્મા દ્રાહ્મણની છત્રી ઉમા-
વેદીકું ચરિત્ર જાળી તેની પાસેથી સર્વેરસદંડ અને વચ્ચદંડની
પ્રાપ્તિ સંબંધે છે. શ્લો ૨૪૯-૪૨૪
વીજો આદેશ મતિસ્તાર મન્ત્રીને વેશનિકાલ કરવા સંબંધે
છે. શ્લો ૪૨૫-૫૧૩
વીજો આદેશ રત્નપુર જાહેને મલિન્નાર નામના મન્ત્રીને સ્વમા-
નપૂર્વક પાછા લાવવા અને વનમાં ફાલ ભાગનાર વાઘાખીજાની પ્રાપ્તિ
સંબંધે છે. શ્લો ૫૧૪-૫૨૦

પશ્ચાત્ શોષાસ્થાડદેશાંચતુરઃ ક્રિયતાં (૧) તુપ ! ॥
હસ્તલિખિત પ્રતિ સર્ગ ૧ શ્લો ૨૫-૪૦

વીજો આદેશ સોપારકપુરમાં સોમશર્મા દ્રાહ્મણની
ઉમાવેદીકું ચરિત્ર જાળી તેની પાસેથી સર્વેરસદંડ તેના
વિજયદંડની પ્રાપ્તિ સંબંધે છે. શ્લો ૧-૪૨૫
વીજો આદેશ રત્નમગપુર સીર્ષમાં જયકળે રાજાની પાસેથી
પરગની પેટી લાવવા સંબંધે છે. શ્લો ૧-૪૨૫
વીજો આદેશ પછાપિની નગરીમાં શ્રાવ્ય દેહનો પત્ની કામ-
મંજરીકું ચરિત્ર ભાગ્યોપાન નગરીને શાવર્ધિકામગ્રાદ અને સ્વર્ણ-
પ્રિદ્ધર મેનુની પ્રાપ્તિ સંબંધે છે. શ્લો ૫૧૪-૫૨૦

पश्चात् शेषांस्तथाऽऽदेशांश्चतुरः क्रियतां (?) नृप ! ॥

हस्तलिखित प्रति सर्ग ९ श्लो ३९-४०

वीजो आदेश सोपारकपुरमां सोमशर्मा ब्राह्मणनी पत्नी उमादेवीतुं चरित्र जाणी तेनी पासेथी सर्वसिद्धिप्रद दंड तथा विजयदंडनी प्राप्ति संबन्धे छे. श्लो १-४२५

त्रीजो आदेश स्तभनपुर तीर्थमां जयकर्ण राजानी पासेथी रत्ननी पेटी लाववा संबन्धे छे. श्लो १-४२०

चोथो आदेश उज्जयिनी नगरीमां धन्य शेठनी पत्नी काम-मंजरीतुं चरित्र अवलोकन करीने सर्वार्थकामप्रद अने सर्वव्या-धिहर दंडनी प्राप्ति संबन्धे छे. श्लो १-४२१

पांचमो आदेश विश्वरूप पुरोहितने दान आपवा वावत अने विषापहार दंडनी प्राप्ति संबन्धी छे. श्लो १-४६४

दसमो सर्ग

वल्लभारतम्य परीक्षाविषये कथाप्रबन्ध अहीं आपवामां आव्यो छे.

मत्सुतां सारिपशेन त्रिवारं लघुलाघवात् ॥

विजित्य परिणीयाशु पुत्र्या विनयपूर्वकम् ।

सद्यो विक्रमभूपाल ! पश्चादेशान् कारिष्यसि ॥

सर्ग ९ श्लो २०-२२

वीजो आदेश सोपारकपुरमां सोमशर्मा ब्राह्मणनी स्त्री उमा-देवीतुं चरित्र जाणी तेनी पासेथी सर्वरसदंड अने वज्रदंडनी प्राप्ति संबन्धे छे. श्लो २४१-४२४

त्रीजो आदेश मत्तिसार मन्त्रीने देशनिकाल करवा संबन्धे छे श्लो ४२५-५१३

चोथो आदेश रत्नपुर जइने मत्तिसार नामना मन्त्रीने सन्मा-नपूर्वक पाछा लाववा अने सदा फल आपनार आम्नवीजनी प्राप्ति संबन्धे छे. श्लो ५१४-५६०

पांचमो आदेश सत्पात्रने दान आपवा अने विषापहार, भूमि-स्फोटक अने मणिदंडनी प्राप्ति संबन्धे छे. श्लो ५६१-६३३

दसमो सर्ग

छट्टा सर्गनी शरुआतमां वल्लभारतम्य परीक्षा विषयक अ कथाप्रबन्ध आवी गयेलो छे, अहीं नथी.

पश्चात् शेषांस्तथाऽऽदेशांश्चतुरः क्रियतां (?) नृप ! ॥
हस्तलिखित प्रति सर्ग ९ श्लो ३९-४०

उदाजहं त्वं राजेन्द्र ! पश्चादेशान् पुरुषत्वं मे ।
यथा भवति ते छत्रं पवित्रं पद्मदण्डजम् ॥
प्रथमादेशतः पुत्रीं जित्वा मे विवाह्य ।

मत्सुतां सारिपशेन त्रिवारं लघुलाघवात् ॥
विजित्य परिणीयाशु पुत्र्या विनयपूर्वकम् ।
सद्यो विक्रमभूपाल ! पश्चादेशान् कारिष्यसि ॥
सर्ग ९ श्लो २०-२२

વિક્રમમાદિત્યના સંવન્ધમાં પુરાતત્ત્વવિદોમાં અનેક મત-મતાન્તરો પ્રચલિત છે, અને તેમાં અત્યારે ઉત્તરવાની આવશ્યકતા નથી. પરન્તુ આ ચરિત્રમાં અવન્તીમાં ગર્દખિલ્લુ નામનો રાજા રાલ્ય કરતો હતો અને તેનો પરોપકારી પુત્ર વિક્રમાદિત્ય હતો. મતાન્તરે વિક્રમાદિત્યને ગન્ધર્વસેનનો પણ પુત્ર જાણવેલ છે તેણે શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકરના ઉપદેશથી જૈનધર્મ ગ્રહણ કર્યો અને પૃથ્વી ઋણરહિત કરી પોતાના નામનો સંવત્સર ચલાવ્યો. તે હુન્દિમાન્, સાહસિક, દાનવ્યસની, પરોપકારી અને વિદ્વાનોના આશ્રય રૂપ હતો આ ચરિત્રમાં તેના સંવન્ધે વધા કથાપ્રવન્ધો કહેવામાં આવ્યા છે. તેણે પ્રતિષ્ઠાનપુરના શાલિવાહન રાજાની પુત્રી સુકોમલાંતું પાણિગ્રહણ કર્યું હતું અને તેનાથી દેવકુમાર નામે પુત્ર થયો, જેણે વીજું નામ વિક્રમચરિત્ર હતું. વિક્રમાદિત્યના સંવન્ધમાં વધી કથાઓ અને હકીકતો

नौ संग्रह ग्रन्थकारे पहिलाना ग्रन्थो अने सांभळेली लोककथाओना आधारे कय्यो हरो.

પુરાતત્ત્વવિદોની એક પૃષ્ઠી માન્યતા છે કે ઉજ્જયિનીના ગર્દભિલ્લે કાલકાચાર્યની ભાગની સાધ્વી સરસ્વતીનું અપહરણ કર્યું અને આચાર્યે તેને ઘણું સમજાવવા છતાં તે ન માન્યો પટલે તેમણે શકોની મદદ લઈ ગર્દભિલ્લનો પરાજય કર્યો અને સરસ્વતી સાધ્વીને સાથેની છોડાવી. ત્યારવાદ ઉજ્જયિનીમાં શકોનું રાજ્ય થયું. પછી ગર્દભિલ્લના પુત્ર વિક્રમાદિત્યે માલવ દેશના લોકોની મદદથી શકોને હાંકી કાઢ્યા અને માલવાના લોકો પ તેના વિજયના સ્મારક તરીકે માલવ સંવતની શરૂઆત કરી અને પાછળથી તેજ સંવત્ વિક્રમસંવત્ તરીકે પ્રસિદ્ધ થયો. વઢી વીજો મત પવો છે ઇ. સ. ચોથા શતકમાં શકોને નસાડનાર વિક્રમાદિત્યનું ચિહ્ન ધારણ કરનાર ચંદ્રગુપ્ત વીજો જ વિક્રમર્ષક છે અને તે દાનવીર હતો, અને તેમણે જ પ્રચલિત માલવ સંવતને વિક્રમસંવત તરીકે ચાલુ કર્યો.

સિદ્ધસેન દિવાકરે વિક્રમાદિત્યને પ્રતિવોધ કરી જૈન કર્યો પ હુકીકત આ ચરિત્રમાં આવે છે પટલે વિક્રમાદિત્યના સમકાલીન સિદ્ધસેનદિવાકર વિક્રમની પ્રથમ શતાબ્દીમાં થયા પમ માનહું પહે છે, પરન્તુ વીજો રીતે વિચાર કરીય તો આ માન્યતામાં વાંધો આવે છે. સિદ્ધસેનદિવાકરના ગુરુ વૃદ્ધવાદી માથુરી વાચનાના પ્રણેતા આર્યસ્કંદિલના શિષ્ય હોવાનું પ્રભાવક ચરિત્રમાં જણાવ્યું છે અને આર્ય-સ્કંદિલનો સમય ચિ. સં. ૩૫૭ થી ૩૭૦ સુધીનો છે પટલે સિદ્ધસેન દિવાકરનો સમય તે પછીનો માની શકાય. તેથી સિદ્ધસેન દિવાકરનો સમય વિ. સં. ચોથા શતકના અન્તે જાય છે. તેથી સંવત્સર પ્રવર્તક વિક્રમાદિત્યની સાથે સિદ્ધસેન દિવાકરના સમયનો મેઢ કોરૂપણ રીતે ઘટી શકતો નથી, માટે વિક્રમાદિત્યની રૂપાધિ ધારણ કરનાર ગુપ્તવંશી વીજો ચન્દ્રગુપ્ત સિદ્ધસેન દિવાકરનો સમકાલીન હોય પમ સંભવિત છે-પમ કેટલાક પુરાતત્ત્વવિદોની માન્યતા છે. કારણ કે તે પળ શકોનો નાશ કરનાર અને ઘળો ઢાની હતો.

मालवामां विक्रमादित्य राज्य करतो हतो, त्याचे दक्षिणमां सातवाहन राजानुं राज्य हतुं अने तेणे युद्धमां विक्रमादित्यनो पराभव कर्यो हतो. आ हकीकत आ चरित्रमां आवेली छे. विक्रमादित्यनी पहेला अने पछी पण दक्षिणमां आन्ध्रोनुं राज्य घणा वर्षो सुधी हतुं अने आन्ध्रो सातवाहन कहेवाता पटले विक्रमादित्यना समकालीन सातवाहनने मानवामां खास वांधो नथी.

कांचि कालिदासना प्रयन्धमां कालिदास अने वररुचिने विक्रमादित्यना समकालीन गणव्या छे. कारण के विक्रमना नव श्लोकामा कालिदासनी साथे वररुचि अने वराहमिहिरुं नाम छे, परन्तु आ शुनपरंपरा प्रामाणिक नथी, कारण के विक्रमनी छठी शताब्दीमां थयेला वराहमिहिरने पण विक्रमना समकालीन ठपवेले छे. कालिदासनी समय अद्यापि निश्चित थयो नथो, परन्तु ते विक्रमनी प्रथम शताब्दीथी मांडी ज्योथी शताब्दी सुधीमां थयेलो होथानी भिन्न भिन्न मान्यता छे.

'द्विम्वलस्थचिराचलीमां मद्याथीरना
नियान पछा चिकमगा राज्यारभ सुधो ४१० वर्षेनी
कालगणना नीचे सुजय आपवासां

[illegible]

કવિ કાલિદાસના પ્રવચમાં કાલિદાસ અને વરહચિને વિક્રમાદિત્યના સમકાલીન ગણાવ્યા છે. કારણ કે વિક્રમના નવ રત્નોમાં કાલિદાસની સાથે વરહચિ અને વરાહમિહિરનું નામ છે, પરંતુ આ શ્રુતપરંપરા પ્રામાણિક નથી, કારણ કે વિક્રમની છઠી શતાબ્દીમાં થયેલા વરાહમિહિરને પણ વિક્રમના સમકાલીન ઠરાવેલ છે. કાલિદાસનો સમય અદ્યાપિ નિશ્ચિત થયો નથી, પરંતુ તે વિક્રમનો પ્રથમ શતાબ્દીથી માંડી ચોથી શતાબ્દી સુધીમાં થયેલો હોવાની ભિન્ન ભિન્ન માન્યતા છે.

‘હિમવંતસ્થવિરાલીમાં મહાવીરના નિર્વાણ પછી વિક્રમના રાજ્યારંભ સુધી ૪૧૦ વર્ષની કાલગણના નીચે મુજબ આપવામાં આવેલ છે.

કોણિક તથા ઉદાયી નવ નન્દો ચન્દ્રગુપ્ત	વિન્દુસાર અશોક સંપ્રતિ	૨૫ ૩૫ ૪૯ ૧	વલમિત્ર-ભાનુમિત્ર નભોવાહન મર્દભિલ્લ અને શક	૬૦ ૪૦ ૧૬ ૪૧૬
--------------------------------------	------------------------	------------	--	--------------

ભગવાન્ મહાવીરના નિર્વાણ પછી ૩૧ વર્ષ થોત્યા વાદ્ કોણિકના પુત્ર ઉદાયીપ પાટલિપુત્ર નગર વસાવ્યું અને તેને મગધની રાજધાની કરી ત્યાં રાજ્ય કરવા લાગ્યો. તે જૈન ધર્મમાં દૃઢ શ્રાવક થયો. ત્યાં તેને જૈન સાધુવેશધારી કોહ દુક્ષ્મને કપટથી મારી નાંખ્યો.

મહાવીરપ્રભુના નિર્વાણ પછી ૬૦ વર્ષ થોત્યા વાદ નન્દ નામે નાપિતપુત્ર પાટલિપુરના રાજ્યસિંહાસને બેઠો. તેના વંશમાં અનુક્રમે નવ નંદ થયા. તેઓ ૯૪ વર્ષ સુધી રાજ્ય કર્યું. ત્યારવાદ મહાવીર નિર્વાણ પછી ૧૫૪ મા વર્ષે ચાણક્યની સહાયથી મૌર્યે ચંદ્રગુપ્તે નવમા નંદને પાટલિપુત્રની રાજ્યગાદી ઉપરથી કાઢી મૂકીને પોતે મગધનો રાજા થયો. તે ચાણક્યના ઉપદેશથી જૈનધર્મનો દૃઢ શ્રાવક થયો. અતિ પરાક્રમી તે રાજાપ પોતાના રાજ્યનો વિસ્તાર કર્યો અને મૌર્યે સંવત્ શરૂ કર્યો. તે રાજ્યગાદી ઉપર ત્રીશ વરસ રહ્યો.

૧ આ દૃકીકત શ્રીમાન્ મુનિશ્રી કલ્યાણવિજયજીના જૈનકાલગણનાના લેખમાંથી લેવામાં આવેલ છે.

મહાવીર નિર્વાણ વાદ ૧૮૪ મા વરસે ચંદ્રગુપ્તનો સ્વર્ગવાસ થયો અને તેનો પુત્ર વિન્દુસાર રાજ્યાસન ઉપર બેઠો. તેણે ૨૫ વરસ સુધી રાજ્ય કર્યું. તે જૈનધર્મનો આરાધક પરમ શ્રાવક હતો. ત્યારવાદ વિન્દુસારનો પુત્ર અશોક મહાવીર નિર્વાણથી ૨૦૯ મા વરસે પાટલિપુત્રના રાજ્યાસન ઉપર બેઠો. તે પહેલાં જૈન ધર્મનો અનુયાયી હતો, પણ રાજ્યપ્રાપ્તિ પછી ચાર વરસે વૌદ્ધ થયો. અશોકનો પુત્ર કુણાલ હતો, પરંતુ તે અન્ધ થયો હોવાથી રાજ્યનો ઉત્તરાધિકારી સંપ્રતિ થયો. મહાવીર નિર્વાણ વાદ ૨૪૪ મા વરસે અશોક પર-લોકવાસી થયો.

વીર નિર્વાણ સંવત્ ૨૪૪ માં સંપ્રતિનો પાટલિપુત્રમાં રાજ્યાભિષેક થયો, પરંતુ ત્યાં તે પોતાના દુરુમનોથી શંકિત થઈને પાટલિપુત્રનો ત્યાગ કરી ઉજ્જયિની જઈ રાજ્ય કરવા લાગ્યો. તેણે આર્ય સુદૃષ્ટિના ઉપદેશથી જૈન ધર્મ સ્વીકાર્યો અને ભારત વર્ષમાં ઉપદેશકો દ્વારા જૈન ધર્મનો પ્રચાર કર્યો પટલું જ નહિ, પણ અનાર્ય દેશોમાં ઉપદેશકો મોકલી જૈનધર્મનો પ્રચાર કર્યો તથા અનેક જૈનમંદિરો અને જૈન પ્રતિમાઓથી પૃથ્વી અલંકૃત કરી.

મહાવીરનિર્વાણથી ૨૯૩ મા વરસે સંપ્રતિનો સ્વર્ગવાસ થયો, પરંતુ તેને પુત્ર નહિ હોવાથી ઉજ્જયિનીનું રાજ્યાસન અશોકના પુત્ર તિષ્યગુપ્તના પુત્ર વલમિત્ર અને માનુમિત્રને પ્રાપ્ત થયું. તે બન્ને માહથો જૈનધર્મના પરમ ઉપાસક હતા, તે વીરનિર્વાણ વાદ ૨૯૪ મા વરસ પછી ઉજ્જયિનીની રાજ્યગાદી ઉપર બેઠા અને વીરનિર્વાણ ૩૫૪ વરસ પછી તેનો સ્વર્ગવાસ થયો. ત્યારવાદ વલમિત્રનો પુત્ર નભોવાહન ઉજ્જયિનીના રાજ્યાસન પર બેઠો. નભોવાહન પણ જૈનધર્મી હતો. તે મહાવીરનિર્વાણથી ૩૯૪ મા વરસે પરલોકવાસી થયો. ત્યારવાદ નભોવાહનનો પુત્ર ગર્દભિલ્લ ઉજ્જયિનીના રાજ્યાસન ઉપર બેઠો. ત્યાં તેણે કાલકાચાર્યની વહેન સાધી સરસ્વતીનું અપહરણ કર્યું. તેથી કાલકાચાર્ય સિન્ધમાં સામંત નામે શક રાજા રાજ્ય કરતો હતો તેની પાસે ગયા અને તેની મદદથી ઉજ્જયિની ઉપર ચઢાઈ કરી. તેમાં ગર્દભિલ્લ મરાયો. ત્યારવાદ ત્યાં શકોનું રાજ્ય થયું.

ત્યારવાદ ગર્દભિલ્લના પુત્ર વિક્રમાદિત્યે શકોને જીતી પોતે ઉજ્જયિનીની રાજગાદી ઉપર બેઠો. તેમણે ૬૦ વરસ સુધી રાજ્ય કર્યું.

વિક્રમાદિત્યનું મરણ મહાવીરનિર્વાણથી ૪૭૦ વરસ વીત્યા વાદ થયું. પટલે મહાવીરનિર્વાણ અને વિદ્યામાદિત્યના મરણનું અન્તર ૪૭૦ વરસનું છે. આ ચરિત્રમાં વિક્રમાદિત્યના સાદસ, દાન, પરોપકાર इत्यादि गुणો संवन्धे चमत्काली अवस्थुत कथा प्रबन्धो कहेयामां आख्या है. અને વિક્રમાદિત્યના પુત્ર કેવકુમારનું પણ વૃષ્ણાન્ત આવેલું છે. આ ચરિત્રમાં પ્રસંગોપાત્ત વધારના ઘણા સુભાષિતો અને ઉદાહરણો આવે છે અને તે પ્રસંગે ઉપદેશ આપવાની સૈલોને અનુસરી પ્રત્યક્તાર્ય મૂકેલા છે. તેમાં ઘણી પ્રતિઓમાં તેની સંલ્યા પદ સરહી નથી. ચરિત્રકારે કેટલાક સુભાષિતો તો મૂલ્યા પ્રશે અને વાંચનારને જ્યાં જ્યાં કીજા સુભાષિતો વધારવાની જરૂર આવી ત્યાં તેણે વધારો પણ કર્યો પ્રશે. -પદંદર આ કથા મનોરંજક અને યોગ્યમદ્ છે, તેનું ઐતિહાસિક મૂલ્ય કેટલું છે તેની વચ્ચે આવી કરવી અપ્રસ્તુત છે. પ્રથમ આ પુસ્તક હેમચંદ્રાચાર્ય પ્રાચ્યમાળા તરફથી પ્રગાશિત થયું પ્રટું, પરંતુ અત્યારે તેની છાયેલી મળતી નહિ મળવાથી શુભ કરી પરીથી તેને છાપવામાં આવ્યું છે. પ્રથમ આવૃત્તિમાં જે ત્રણોનો અપૂર્ણ આપવામાં આવ્યા પ્રત્ત તેને માંજનારનો રાપદ આતર આ કીજી આવૃત્તિમાં પૂરા આપવામાં ગાલ્યા છે અને ગારંધાર હો ત્રણોનો આદે છે તેમ ત્રણે અને ત્રણોનો અત આપવામાં આવ્યો છે. તેથી પ્રથમ આવૃત્તિ કરતાં ન

વિક્રમાદિત્યનું મરણ મહાવીરનિર્વાળથી ૪૭૦ વરસ વીત્યા વાદ થયું. પટલે મહાવીરનિર્વાળ અને વિક્રમાદિત્યના મરણનું અંતર ૪૭૦ વરસનું છે.

આ ચરિત્રમાં વિક્રમાદિત્યના સાહસ, દાન, પરોપકાર इत्यादि गुणો સંબંધે ચમત્કારી અદ્ભુત કથા પ્રવચ્ચો કહેવામાં આવ્યા છે. અને વિક્રમાદિત્યના પુત્ર દેવકુમારનું પણ વૃત્તાન્ત આપેલું છે.

આ ચરિત્રમાં પ્રસંગોપાત્ત બહારના ઘણા સુભાષિતો અને ઉદાહરણો આવે છે અને તે પ્રસંગે ઉપદેશ આપવાની શૈલીને અનુસરી ગ્રંથકર્તાએ મૂકેલા છે. તેમાં બધી પ્રતિઓમાં તેની સંખ્યા એક સરખી નથી. ચરિત્રકારે કેટલાપેક સુભાષિતો તો મૂક્યા હશે અને વાંચનારને જ્યાં જ્યાં બીજા સુભાષિતો વધારવાની જરૂર લાગી ત્યાં તેણે વધારો પણ કર્યો હશે.

પ્રથમ આ કથા મનોરંજક અને બોધપ્રદ છે, તેનું કૈતિહાસિક મૂલ્ય કેટલું છે તેની ચર્ચા અહીં કરવી અપ્રસ્તુત છે. પ્રથમ આ પુસ્તક હેમચંદ્રાચાર્ય ગ્રંથમાળા તરફથી પ્રકાશિત થયું હતું, પરંતુ અત્યારે તેની છાપેલી નકલો નહિ મળવાથી શુદ્ધ કરી ફરીથી તેને છાપવામાં આવ્યું છે. પ્રથમ આવૃત્તિમાં જે શ્લોકો અપૂર્ણ આપવામાં આવ્યા હતા તેને વાંચનારનો સવહ સ્વાતર આ બીજી આવૃત્તિમાં પૂરા આપવામાં આવ્યા છે. અને વારંવાર જે શ્લોકો આવે છે તેના સર્ગ અને શ્લોકનો અંક આપવામાં આવ્યો છે. તેથી પ્રથમ આવૃત્તિ કરતાં બીજી આવૃત્તિ ઘણી ઉપયોગી થશે.

આ પુસ્તકનું કાલજીપૂર્વક સંશોધન કરવામાં આવ્યું છે છતાં હથિદોષથી પ્રેસમાં છાપતાં અનુસ્વાર અને માત્રા વગેરે ઊંઝી જવાથી કે અજ્ઞાનથી જે કંઈ અશુદ્ધિ રહી હોય તે સુઘ્ર વાચકોને સુધારી લેવા વિનંતિ છે.

શારદામ્ભવન

જૈન મેસાહદી ૧૫-અમદાવાદ.
સં. ૧૯૯૬ આવાહનકલ પૂર્ણિમા

મગવાનદાસ હરશ્ચંદ દોશી

विषयानुक्रमः

विषयः	पत्रं पृष्ठं च	प्रथमः सर्गः	विषयः	पत्रं पृष्ठं च
इष्टदेवतास्तुतिरूपं मङ्गलम्	तेन सह द्रविणार्थं विक्रमार्कस्य रोहणाचलं प्रति	पत्रं पृष्ठं च
अवन्तीनगरीवर्णनम्	गमनम्...	...
राज्ञो गन्धर्वसेनाद् विक्रमादित्यस्य जन्म	विक्रमार्कं पुनरवन्तीमागत्याशिवेतालं स्वबलेन	५-१
अन्यमते गर्दभिल्लाद् राज्ञो भर्तृद्वरेविक्रमादित्यस्य	वशीकृत्य रज्याधिरोहणं भट्टमात्रस्य च मन्त्रिपदे	...
चोत्पत्तिः	स्थापनं च	७-२
भर्तृद्वरिणा भीमनृपाङ्गजाया अनङ्गसेनायाः पाणिग्रहणम्	२-१	...	विक्रमादित्येन वैरिसिंहनृपस्य पुत्र्याः कमलाया	...
गर्दभिल्लस्य राज्ञो मृत्युर्भर्तृद्वरेऽथ राज्याभिषेकः	३-१	...	पाणिग्रहणम्	८-२
भर्तृद्वरिणाऽपमानितस्य विक्रमार्कस्य देशान्तरं प्रति	द्वितीयः सर्गः	...
गमनम्...	विक्रमादित्येन प्रतिष्ठानपुरं गत्वा तत्र सालवाहन-	...
अनङ्गसेनां हस्तिपके प्रसक्तां ज्ञात्वा भर्तृद्वरेनिवेदः	३-२	...	भूसुज आत्मजायाः सुकोमलायाः पाणिग्रहणम्	१०-२१-१
भर्तृद्वरेस्तपस्तप्तुं विपिनं प्रति गमनम्	तृतीयः सर्गः	...
वह्निवेतालस्य अवन्त्या नृपशून्ये राज्येऽधिष्ठानम्	४-२	...	तत्र सर्गभौ सुकोमलां प्रियां त्यक्त्वा प्रछन्नवृत्त्या	...
देशान्तरं भ्रमता विक्रमार्कं सह भट्टमात्रस्य संगतिः	अवन्तीपुरीं प्रत्यागमनम्	२२-२
...	धीरविद्याधरस्य तनूजायाः कलावत्याः पाणिग्रहणम्	२५-१

सर्वरक्षोरोत्पत्तिप्रबन्धः ... २५-२
विक्रमार्कं कार्पवस्य वधः ... ३१-२
सुकोमलायाः पुत्रजन्म, तस्य देवकुमार' इति नाम-
करणम् ... ३३-२
देवकुमारस्य पितुः प्रवृत्तये वृज्जयिनीं प्रति ... ३५-१
प्रयाणम् ... ३५-१
तत्र विक्रमचरित्रापरनामकं देवकुमारस्य अनेकाव-
दातकरणं स्यपितृविक्रमादित्यस्य मिलनं च ३५-५७
पञ्चमः सर्गः
विक्रमचरित्रेण नयमानुगतयाय प्रतिष्ठानपुरं गत्वा

विक्रमादित्यस्य गर्वोत्तारविषये बल्लतास्तस्यपत्नी-
स्त्रियां कथा ... ७२-२
विक्रमार्कस्य दानं निषेधयतः दानमाद्यात्स्यकथनेन
तत्प्रतिषेधविषये पुलिन्दकथा... ८०-२
विक्रमचरित्रेण स्वमित्रेण सोमदन्तेन साधे विदेशे
प्रति गमनम्. तत्र च कनकपुरप्रपत्तेरालम्बजाया
कनकश्रियः पाणिग्रहणम् ... ८१-२
सप्तमः सर्गः
विष्णुनेमिनिर्माणद्वारेण विक्रमादित्यस्य मृत्या ८३-

खर्परचौरौतपत्तिप्रवन्धः	२५-२
विक्रमार्केण खर्परस्य वधः	३१-२
चतुर्थः सर्गः			
सुकोमलायाः पुत्रजन्म, तस्य 'देवकुमार' इति नाम- करणम्	३३-२
देवकुमारस्य पितुः प्रवृत्तये उज्जयिनीं प्रति प्रयाणम्	३५-१
तत्र विक्रमचरित्रापरनामकं देवकुमारस्य अनेकाव- दातकरणं स्वपितुर्विक्रमादित्यस्य मिलनं च	३५-५७
पञ्चमः सर्गः			
विक्रमचरित्रेण स्वमातुरानयनाय प्रतिष्ठानपुरं गत्वा स्वमातरमानीय पुनरुज्जयिनीं प्रत्यागमनम्	५८-१
विक्रमार्कस्य सुवर्णपुरुषप्राप्तिः	५९-१
परस्मै कृतस्य द्रोहस्य स्वस्य प्राप्तिविषये प्रासङ्गिकी स्थविरावधूकथा	६१-१
विक्रमार्कस्य सिद्धसेनगुरुणा समागमः	६२-२
विक्रमचरित्रेण शुभमया रूपमत्याश्च पाणिग्रहणम्	६५-२

विक्रमादित्यस्य गर्वात्तारविषये	चलतारतम्यपरी-
क्षायां कथा	७१-१
विक्रमार्कस्य दानं निषेधयत दानमाहृतम्यकथनेन	
तत्प्रतिबोधविषये पुलिन्द्रकथा... ..	८०-१
विक्रमचरित्रेण स्वभिन्नेण सोमदन्तेन सार्धं विदेशं	
प्रति गमनम्, तत्र च कनकपुरभूषणैरात्मजाया	
कनकस्थियः पाणिग्रहणम्	८१-२
सप्तमः सर्गः	
सिद्धसेनदिवाकरेण विक्रमादित्यस्य दानादिर्म-	
विषये प्रतिबोधः	९५-१
अभयदानोपरि रूपवतीकथा	९७-२
शीलग्रतविषये हेमवतीकथा	९७-२
ततपसि तेजःपुञ्जकथा	९९-२
भावनायां शिवभूपतिकथा	१०१-१
विक्रमादित्येन स्वर्णरूप्यमणिदानेन वसुधाया	१०२-१

पञ्चमः सर्गः

अनुष्ठीकरणं निजसंवत्सरप्रवर्तनं कीर्तिस्तम्भ- विरचनं च	१०५-२
अष्टमः सर्गः				
सिद्धसेनगुरुणा विक्रमादित्यस्य पुरस्तात् शत्रुक्षय- माह्वत्यकथनम्	१०७-१
तत्र शत्रुञ्जयनाम्नो यतः प्रवृत्तिर्वभूव तस्य शुकराजस्य चरितम्	१०७-२-१५१-२
तत्र कर्मोपक्रमस्थितिविषये धीरकथा गर्वोत्तारविषये वणिक्पुत्रकथानकम्	१४१-१
धर्मप्रभावतश्चित्तचिन्तितप्राप्तिविषये अरिमर्दन- नृपतिकथा	१४२-२
शुकराजकथां श्रुत्वा विक्रमार्कस्य श्रीसंघेन सार्धं श्री- शत्रुक्षयादितीर्थयात्रां विधाय अचन्तो प्रत्यागमनम्	१५१-२
विजयपालवद्भुतकथां कथयितुं रिलक्ष्मी- प्रदानम्...	१५३-१
नृपेण दिक्पालानामाह्वानकृते दक्षपुरुषाणां सिन्धु- देवस्य चाह्वानाय श्रीधरद्विजस्य प्रेषणम्	१५५-१

चतुष्टयदिहो मतिस्वारस्य पुनर्यानयनमात्मपदे- स्थापनं च ... विवापछार- पञ्चमादिहो सुपात्रेभ्यो वानम्, सन्ध्यास्ते । भूस्फोट-मणिदण्डप्राप्तेः सन्ध्याम् ।	...	१७९-१८१
कालिदासोत्पत्तिप्रबन्धः विफमादित्यस्य पुत्रिषीचिलोकनादित्यरूपम् विप्रतारकतापसचरितस्त्वापल्लोकनम् अन्यायिनः पाप्मानमस्मिन्नष्टद्वितम् भूर्गोक्य भूपतेरभिव्यारकतम् ... अभिगायदाभाजगनासंगम्	१८३-१८७
...	...	१८७-१९१
...	...	१८७
...	...	१८८
...	...	१८९
...	...	१९१-१९३

नृपस्य सौम्यासौम्यविलोकनाद् लोकानां सुखदुःखे स्तः, तत्र इक्षुवाटपतिकथा	१५५-२
‘यस्योपरि यादृशं मनस्तस्यापि तादृशम्’ इति परीक्षाविषये कावाडिक-आभीरीकथा	१५६-१
विक्रमार्कस्य लोकवात्सल्ये कोटीश्वरश्रेष्ठिनः कथा विक्रमादित्येन व्यसनसप्तकस्य निजाद् देशाग्नि- ष्कासनम्	१५७-१
विक्रमादित्येन दुर्धराणां तस्कराणां ग्रहणम्	१५७-१
नवमः सर्गः .	
पञ्चदण्डच्छत्रकथार्या विक्रमार्केण देवदमन्याः परिणयनम्	१६१-१६५
प्रथमादेशे तामलित्यां भूपतेः सदनात् रत्नये- ष्टिकाऽऽनयनसंबन्धः	१६५-१७०
द्वितीयादेशे सोपारकपत्तने सोमशर्माविप्रस्य प्रि- याया उमादेव्याश्चरितं विज्ञाय सर्वैरसदण्ड- वज्रदण्डानयनसंबन्धः	१७०-१७६
तृतीयादेशे मतिसारप्रधानस्य निजदेशाग्निर्वासनम्	१७७-१७९

एकादशः सर्गः		
विषमार्कण क्षिप्रसेनसूतेः साकाशात् पुन्यव्यवस्था-	...	२०७-२२२
माळीषमादिग्रहणं च	...	२२२-२२२
पद्मावलीपत्रिणावसंपन्नः	...	२२३-२२३
पल्लीनीं कष्टयमाननिषये कथा	...	२२४-२२७
विषमार्कण्योवादि धन्यकथा	...	२२७-२३२
खीयतिखीयति सलगमस्यदीपकथा	...	२३२-२३३
शुभ्रादिनीपुत्रे व्यापकभावादिपन्थाः	...	२३३-२३५
शुभादिनिर्गते पुत्रे पुन्यपत्नीपुत्राणां संपन्नः	...	२३५-२३५
नामदासिनीये क्षीयमानव्यवस्थासंज्ञासंज्ञाः	...	२३५-२३७
विषमार्कण्योवादि कथा सतीपुत्रव्यवस्थासंज्ञाः	...	२३७-२३७
पद्मावलीपत्रिणावसंपन्नः	...	२३७-२३७

चतुर्थविदेशे मत्तिसारस्य पुनरायनसमात्यपदे-
स्थापनं च ... १७९-१८१
पञ्चमादेशे सुपात्रेभ्यो दानम्, विपापहार-
भूस्फोट-मणिदण्डप्राप्तेः सवन्धश्च । ... १८१-१८४
दशमः सर्गः
कालिदासोत्पत्तिप्रबन्धः ... १८४-१८७
विक्रमादित्यस्य पृथिवीविलोकनादिस्वरूपम् ... १८७-१९१
विप्रतारकतापसचरितस्यावलोकनम् ... १८७
अन्यायिनः पापानामन्त्रिणश्चरितम् ... १८८
मूर्खस्य भूपतेरविचारकत्वम् ... १८९
अभिनवरामजल्पनसंबन्धः ... १९१-१९३
विक्रमादित्यकृतोपकारविषये श्रेष्ठिपुत्रकथा ... १९३-१९५
विक्रमादित्यस्य सत्त्वे औदार्ये न्यायमार्गपालन-
विषये च रत्नपरीक्षासंबन्ध ... १९६-१९७
सत्यसतीपरीक्षाकरणविषये गगनधूलिविण्णकथा ... १९७-२०३
विक्रमार्कस्य महाभटस्याघटनामनः कथा ... २०३

विक्रमार्कस्य सिद्धसेनसुरैः सकाशात् पूर्वभवश्रवण-
मालोचनादिग्रहणं च ... २०९-२११
पद्मावतीपरिणयनसंबन्धः ... २११-२१३
पत्नीनां सहशमानत्रविषये कथा ... २१३-२१६
विक्रमार्कस्यौदार्ये धन्यकथा ... २१६-२१७
स्त्रीचरित्रवीक्षणो रत्नमञ्जरीकथा ... २१७-२३१
कुशीलिनीस्त्रीविषये छाहडभार्यासंबन्धः ... २३१-२३३
लोहाभिधे पुरे धूर्तजनवीक्षणसंबन्धः ... २३३-२३६
साहसविषये श्रीदत्ततनयमृतकदाहसंबन्धः ... २३६-२३६
विक्रमादित्यस्य स्त्रीराज्यगमनसंबन्धः ... २३६-२३७
शतमति-सहस्रमति-लक्षमति-कोटिमति-
सुभटानां संबन्धः ... २३७-२४३
स्त्रीचरित्रपरीक्षणसंबन्धः ... २४४-२४५
विक्रमार्कस्य शालवाहनभूपतिना सह युद्धम्,
तत्र स्वर्गगमनं च ... २४५-२४६

श्रीविक्रम-
चरित्रम् ।

॥८॥

पाठान्तरे तु विक्रमस्योदरव्याधिना मृत्युः ... २४६-२४७

द्वादशः सर्गः

सिद्धासनपुत्रिकया विक्रमादित्यसिद्धान्ते उपवेष्टुं

विक्रमचरित्रस्य अयोग्यतायाः प्रतिपादनम् २४७

विक्रमार्कस्य अद्भुतचरित्रविषये प्रथमचामर-

धारिणीप्रोक्तकथाचतुष्टयम् ... २४७-२५३

विक्रमादित्यस्य अद्भुतवृत्तविषये द्वितीय

चामरधारिणीप्रोक्तकथा ... २५३-२५८

अद्भुतदानविषये तृतीयचामरधारिणीप्रोक्तकथा

परोपकारविषये चतुर्थचामरधारिणीप्रोक्तकथा

ग्रन्थकर्तुः प्रशस्तिः ... २५८-२६१

मुद्रितपुस्तके पाठः

चलितः स ना

हलिन्या

तदाऽकस्मान्निराकृतः

आयातं

हस्तलिखितद्वितीयवर्गप्रतौ पाठः

धावितः स ना ७९-२ ८

हल्यन्यो " १०

प्रपन्नः शरणं द्रुतम् " "

आयातं " १४

४८तमे पत्रे ४१६तमश्लोकपादस्य संपूर्णोऽयं श्लोकः पश्चात् समुपलब्धः । स चायम्-

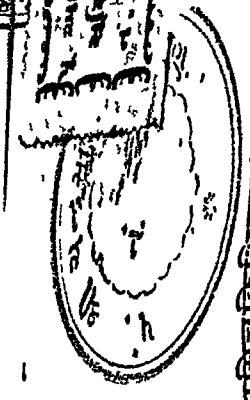
दङ्कण परकलत्तं, किहि दा पत्थेह निग्घिणो जीवो । ण य तत्थ किं पि सुक्खं, पावदि पावं च अज्जेदि ॥

मूलाराधना गा० ९२४

॥८॥

श्रीशुभशीलगणिविरचितं

श्रीविक्रमचरित्रम् ॥

यस्याग्रेऽष्टतुलां धत्ते प्रद्योतः पुष्पदन्तयोः ।
जीयात् तत् परमं ज्योतिर्लोकलोकाप्रकाशकम् ॥१॥
राज्यं येन वितन्वता प्रथमतः सन्दीपिताति क्षितौ,

स्वनीरीर्षमरूपधूरिवनिता-ग्रीष्मासिचक्रित्रियम् ।
त्यक्ता यस्तृणवह्नी वतरमां तीर्थकरः पोडशः,
य श्रीगान्धिमजिनस्तेन भवितां शान्तिं नतारम् ।

अ. २
न. ४३२

શ્રી. શ્રી ચ-દ્રસાગર સુનિલ
જ્ઞાન ભંડાર, ગ્રંથ નં.....

श्रीशुभशीलगणिविरचितं

श्रीविक्रमचरितम् ॥

यस्याग्रेऽणुतुलं धत्ते प्रद्योतः पुष्पदन्तयोः ।

जीयात् तत् परमं ज्योतिर्लोकलोकाशकम् ॥१॥

राज्यं येन वितन्वता प्रथमतः सन्दर्शितानि क्षितौ,

लोकाय व्यवहारपद्धतिरलं दानं च दीक्षाक्षणे ।

ज्ञाने मुक्तिपथश्च नाभिवसुधाधीशोरुवंशाम्बर-

१त्वष्टा श्रीवृषभप्रभुः १प्रथयतु श्रेयांसि भूयांसि नः ॥२॥

माद्यदन्ति-समीरजित्तरह्य-प्रोद्यन्मणि-काञ्चन-

१ त्वष्टा=सूर्य । २ स दियातु क । ३ -समीरजेतुवृण-ख । ४ जितरूप-ख । ५ कोटिर=मुकुटम् ।

स्वनरि^४संमरूपभूरिवनिता-प्रोह्लासिचक्रिश्रियम् ।

त्यक्त्या यस्तृणवल्ली व्रतरमां तीर्थकरः षोडशः,

स श्रीशान्तिजिनस्तनोतु भविनां शान्तिं नताखण्डलः ॥३॥

आनम्रानेकदेवाधिप—नृपतिशिरःस्फारकोटीरकोटिः,

कल्याणाङ्कुरकन्दो यदुकुलतिलकः कज्जलाभाङ्गदीप्तिः ।

लोकालोकावलीकी मधुमधुरवचाः प्रोज्झितोदारदारः,

श्रीमान् श्रीउज्जयन्ताचलशिखरमणिर्नैमिनार्थोऽवताइः ॥४॥

11 22 4 11-

1. Substantive
Meaning

आय्यादी

४ टत्तमे पत्रे २१ दत्तमश्लोकपादस्य भाष्योऽयं श्लोकः पश्चात् गमुपपन्नः । ग चागम्-
ददृष्ट्वा परकलत्वं, किं हि दा पतथेद निगिघणो जीवो । न य तस्य किं पि सुमुखं, पावद्दि पावं च अज्जेदि ॥
मुलाराधना गा० ९२४

11511

५ अम. श्रीगणेशाय नमः
सुविठ सा. म. १०७

स्वामिन् ! मामुग्रसेनक्षितिपकुलभवां सानुरागां सुरूपां,
वालां त्यक्त्वा कथं त्वं बहुमनुजरातां मुक्तिनारीमरूपाम् ।
दृष्ट्वां मूकामकुल्यां करपदरहितामीहसेऽशेषवित् श्रोग्,
इत्युक्तो राजिमत्या यदुकुलतिलकः श्रेयसे सोऽस्तु नेमिः ॥५॥
कस्तूरीकृष्णकायच्छविरतनुफणारतरोचिष्णुभाली,
विद्युच्छाली गभीरानघवचनमहागर्जिविस्फूर्जितश्रीः ।
वर्पन् तच्चाभ्युपैर्भविजनहृदयोर्व्यां लसद्भोधिबीजा-
इक्षुरं श्रीपार्श्वमेघः प्रकटयतु शिवानर्घ्यसंस्थाय शश्वत् ॥६॥
वाल्मे निर्जरनाथसंशयभिदे गीर्वाणशैलः पदा-
द्गुह्यस्पर्शनमात्रतोऽजनि महे येनार्हता चालितः ।
व्योमव्यापितनुः सुरः शठमतिः कुब्जीकृतो मुष्टिना,
स श्रीवीरजिनस्तनोतु सततं कैवल्यशर्मोद्भिनाम् ॥७॥
लभते भाग्यतो बह्वीः सुष्ठु श्री-धी-यशस्ततीः ।
श्रीविक्रमार्क भूपाल इव देही सुपुण्यतः ॥८॥ तथाहि-

१ आकृ-शीघ्रम् ।

अन्यदोज्ञयिनीपार्श्व-आसे लक्ष्मीपुराभिधे ।
ब्राह्मणीं विधवां वर्यां वीक्ष्य रागी द्रयोऽभवत् ॥१५॥
लोभायिता धनाद् भर्तृहरपुत्रसमन्विताम् ।
अङ्गीचकार गन्धर्वसेनो भूमिपतिस्तदा ॥१६॥
ब्राह्मणी मेदिनीनाथ-पत्नी भूत्वा क्रमात् त्रिया ।
अस्रत तनयं स्वयम्संस्त्रितं वरम् ॥१७॥
जन्मोत्सवं द्रुपः कृत्वा स्वनोर्विस्तरतस्तदा ।
स्वयस्वप्नाद् ददौ नाम विक्रमार्कं इति श्रुतम् ॥१८॥
अथवा एवम्-

युगादिजिनपुत्रेणाचन्तिना वासिता पुरी ।
अचन्तीत्यभवन्नाम्ना जिनेन्द्रालयशालिनी ॥९॥
मालवावनितन्वङ्गी-भास्वद्भालविभूषणम् ।
अचन्ती विद्यते वर्या पुरी स्वर्गपुरीनिभा ॥१०॥
तत्र श्रीजिनराजशासनरमासीमान्तिनी साम्प्रतं,
सौभाग्यं भजतां कथं न भुवनव्यामोहनप्रत्यलम् ? ।
यस्यां मौक्तिकहारवह्निवदुरः शृङ्गारयत्युचकैः,
श्रीसर्वज्ञलसान्निकेतनतंतिर्गङ्गातरङ्गोज्ज्वला ॥११॥
यत्र धर्मं दयामूलं कुर्वन् पौरजनोऽखिलः ।
अर्थकामाविहान्नोति परत्र च शिवाश्रयम् ॥१२॥ यतः-
धर्मसिद्धौ ध्रुवं सिद्धिर्धुम्न-प्रद्युम्नयोरपि ।
दुग्धोपलब्धौ सुलभा सम्पत्तिर्दधि-सर्पेषोः ॥१३॥
तत्रैव न्यायमार्गेण पालयन् जनताः सदा ।
भूपो गन्धर्वसेनोऽभूजिताशेषद्विषच्चयः ॥१४॥

२ तति -कैलासचैलोपमा' ख । ३ अर्थकामयोरपि ।

स्त्रीयान्येष्वपि पक्षपातमुभयगः स्वाप्ती यथाप्यो भवेत्' ॥२०॥
स्त्रीमन्ती श्रीमन्तीत्याह्ने हे पत्न्यो तस्य सुन्दरे ।
अभूतां पञ्चबाणस्य रतिमीत्याविव क्रमात् ॥२१॥
दधाना भीमन्ती गर्भे सुन्दरस्वप्नस्यचितम् ।
शुभेऽस्ति सुपुत्रे पुत्रे पूर्ववार्कं स्फुरद्वृत्तम् ॥२२॥
जन्मोत्सवं द्रुपः कृत्वाऽऽकार्यं सज्जनवान्धवात् ।
ददौ भर्तृहरैत्याल्यं पुत्रस्य मुदितादायः ॥२३॥
गर्दिमानः क्रमात् भर्तृहरिपुत्रो दिने दिने ।
मातापितृर्ददौ मोद-मन्तेरिन्दुरितानिभम् ॥२४॥ यतः-

अन्यदोज्ञयिनीपार्श्व-ग्रामे लक्ष्मीपुराभिधे ।

ब्राह्मणीं विधवां वर्यां वीक्ष्य रागी नृपोऽभवत् ॥१५॥

लोभयित्वा धनाद् भर्तृहरपुत्रसमन्विताम् ।

अङ्गीचकार गन्धर्वसेनो भूमिपतिस्तदा ॥१६॥

ब्राह्मणी मेदिनीनाथ-पत्नी भूला क्रमात् प्रिया ।

असूत तनयं स्वयंस्वसंस्मृचितं वरम् ॥१७॥

जन्मोत्सवं नृपः कृत्वा स्वनोर्विस्तरतस्तदा ।

स्वयंस्वप्नाद् ददौ नाम विक्रमार्कं इति श्रुतम् ॥१८॥

अथवा एवम्—

तत्र न्यायाध्यना सर्वा जनताः पालयन् सदा ।

गर्दभिच्छो नृपो राज्यं चकार स्वर्गिनाथवत् ॥१९॥ यतः—

“शत्रूणां तपनः सदैव सुहृदामानन्दनश्चन्द्रवत्,

पात्रापात्रनिरीक्षणे सुरगुरुर्दीनेषु कर्णोपमः ।

नीतौ रामनिभो युधिष्ठिरसमः सत्ये श्रिया श्रीपतिः,

स्वीयान्येष्वपि पक्षपातसुभगः स्वामी यथार्थो भवेत्” ॥२०॥

धीमती श्रीमतीत्याह्वे द्वे पत्न्यौ तस्य सुन्दरे ।

अभूतां पञ्चवाणस्य रतिप्रीत्याविव क्रमात् ॥२१॥

दधाना धीमती गर्भं सुन्दरस्वप्नसूचितम् ।

शुभेऽह्नि सुषुवे पुत्रं पूर्ववार्कं स्फुरद्द्युतिम् ॥२२॥

जन्मोत्सवं नृपः कृत्वाऽऽकार्यं सज्जनबान्धवान् ।

ददौ भर्तृहरेत्याख्यं पुत्रस्य सुदिताशयः ॥२३॥

वर्द्धमानः क्रमाद् भर्तृहरिपुत्रो दिने दिने ।

मातापित्रोर्ददौ नोद-मन्धेरिन्दुरिवानिशम् ॥२४॥ यतः—

“उत्पतन् निपतन् रङ्गिन् हसन् लालावलीर्विमन् ।

कस्याश्चिदेव धन्यायाः क्रोडमाक्रमते सुतः ॥२५॥

शर्वरीदीपकश्चन्द्रः प्रभाते रविदीपकः ।

त्रैलोक्ये दीपको धर्मः सुपुत्रः कुलदीपकः” ॥२६॥

दधाना श्रीमती गर्भं सुस्वप्नोदयसूचितम् ।

दान-शील-तपो-भाव-देवार्चोदिपराभवत् ॥२७॥
रजनीप्रान्तसमये श्रीमत्या सुखसुप्तया ।
दृष्टोऽर्को विलसद्दीप्तिः स्वप्ने दृष्टिं व्रजन् स्फुटम् ॥२८॥
सम्प्राप्तसमये हारि-वासरेऽर्कोदयक्षणे ।
श्रीमती सुपुत्रे पुत्रं निधानमिव मेदिनी ॥२९॥
गर्दभिच्छः क्षमापालः कृत्वा जन्मोत्सवं सुदा ।
विक्रमार्कैति नामादात् स्वनोरर्कविलोकनात् ॥३०॥
सूर्योदयस्य वेलायां जायते यस्य जन्म तु ।
तस्य दीर्घं भवेदायुः पद्माया उदयः पुनः ॥३१॥
स्तन्यपानादिना पञ्च-धात्रीभिस्तनयः क्रमात् ।
पाल्यमानोऽभवन्माता-पित्रोर्होदयप्रदः ॥३२॥
पुत्रौ द्वावपि सद्रूप-लावण्यगुणशालिनौ ।
अभूतामश्विनीपुत्राविव क्षोणिपतेः क्रमात् ॥३३॥
भर्तृहरोऽन्यदाऽनङ्गसेनां भीमचूपाङ्गजाम् ।

गर्दभिच्छेन भूमेन सोत्सवं परिणायितः ॥३४॥
गर्दभिच्छो नृपोऽन्येद्युर्लसद्बलसमन्वितः ।
साधयामास निःशेषान् विद्वेपिमेदिनीपतीन् ॥३५॥ यतः-
“उद्योगिनं पुरुषसिंहमुपैति लक्ष्मी-
दैवं हि दैवमिति कापुरुषा वदन्ति ।
दैवं निहत्य कुरु पौरुषमात्मशक्त्या
यत्ने कृते यदि न सिद्ध्यति कोऽत्र दोषः ॥३६॥
उद्यमं साहसं धैर्यं बलं बुद्धिः पराक्रमम्(मः) ।
षडेते यस्य विद्यन्ते तस्य दैवं पराङ्मुखम्” ॥३७॥
सन्मार्गेण सदा न्यायी पालयन् सकलाः प्रजाः ।
स्मारयामास सर्वेषां रामराज्यस्थितिं जने ॥३८॥
अन्येद्युः शूलरेणेण गर्दभिच्छमहीपतिः ।
मृत्वाऽकस्मान्मरुद्धाम जगाम धर्मतत्परः ॥३९॥
मृत्युकृत्यादिके कार्ये कृते मन्त्रीश्वरादयः ।

सहस्रसर्वं व्ययुर्भर्तृहरे राज्याभियेचनम् ॥४०॥ यतः-
“सर्वाः सम्पत्तयः सद्यो जायन्ते तस्य जन्मिनः ।
मार्गमवोपाक्षितं यस्य पुण्यद्रविणमृजितम्” ॥४१॥
“भूमेन विक्रमादित्योऽपमानं गमितोऽन्यदा ।
एकाकी खड्गमादाय ययौ देशान्तरे क्वचित् ॥४२॥ यतः-
“भागे पण्डितं जहू न तस्य तो देसडा चड्डज ।
मा दुजणकरपण्डितं दंसिजंत भामिज ॥४३॥”
पुर्यवन्त्यां द्विजो निःस्व एको नारायणाभिधः ।
आराधामरीं पूजोपहारैर्भुवनेश्वरीम् ॥४४॥
मीजां न शुरी छुधा मङ्गजीवितदायकम् ।

जायते दुःखदं बाहं मृत्योरप्यधिकं स्फुटम् ॥४७॥ यतः-
“वरं रेणुर्वरं मय्य नष्टश्रीर्न पुनर्नरः ।
सुखं वै न दृश्यते पूजा क्वापि पर्वणि पूर्वयोः ॥४८॥
जीवन्तो मृतकाः पञ्च श्रूयन्ते किल भारते ।
दरिद्रो व्याधितो मूर्खः प्रवासी नित्यसेवकः ॥४९॥
वरं वनं व्याघ्रगणैर्निषेवितं जलेन हीनं बह्मकण्टकाकुलम् ।
तृणैश्च शय्या वसनं च वल्कलं न बन्धुमज्ये निधनस्य जीवितम्” ॥
देवी प्रोवाच ते विप्र ! भाग्यं तावत् न दृश्यते ।
यादृशेन रमा गङ्गा मयिन्यसि तवालये ॥५१॥

सदुत्सवं व्यधुर्भर्तृहरे राज्याभिषेचनम् ॥४०॥ यतः-

“सर्वाः सम्पत्तयः सद्यो जायन्ते तस्य जन्मिनः ।

प्राग्भवोपार्जितं यस्य पुण्यद्रविणमूर्जितम्” ॥४१॥

‘भूपेन विक्रमादित्योऽपमानं गमितोऽन्यदा ।

एकाकी खड्गमादाय ययौ देशान्तरे क्वचित् ॥४२॥ यतः-

“माणं पण्डुह जह न तणु तो देसडा चहज ।

मा दुज्जनकरपछेवेहिं दंसिजंत भसिज ॥४३॥”

पुर्यवन्त्यां द्विजो निःस्व एको नारायणाभिधः ।

आराधामरीं पूजोपहारैर्भुवनेश्वरीम् ॥४४॥

बीजपूरं सुरी तुष्टा बहुजीवितदायकम् ।

ददौ द्विजन्मने तस्मै सदाकारं रसान्वितम् ॥४५॥

फलं लात्वा द्विजोऽवादीत् देव्यनेन फलेन किम् ? ।

इदानीं मम दुःस्थस्य दीनस्येह द्विजन्मनः ॥४६॥

लक्ष्मीं विना नृणां भूरि जीवितव्यमपि स्फुटम् ।

१ द्येण ख । २ माने प्रनष्टे यदि न तदुत्ततो देशस्त्यज्यते । मा दुर्जनकरपल्लवैर्देव्यमानो ब्राम्हण ॥ ३ शुलैतद् ख ।

जायते दुःखदं बाढं मृत्योरप्यधिकं स्फुटम् ॥४७॥ यतः-

“वरं रेणुर्वरं भस्म नष्टश्रीर्न पुनर्नरः ।

मुत्तर्वैनं दृश्यते पूजा क्वापि पर्वणि पूर्वयोः ॥४८॥

जीवन्तो मृतकाः पञ्च श्रूयन्ते किल भारते ।

दरिद्रो व्याधितो मूर्खः प्रवासी नित्यसेवकः ॥४९॥

वरं वनं व्याघ्रगणैर्निषेवितं जलेन हीनं बहुकण्टकाकुलम् ।

तृणैश्च शय्या वसनं च वल्कलं न बन्धुमव्ये निधनस्य जीवितम्” ॥

देवी प्रोवाच ते विप्र ! भाग्यं तादृग् न दृश्यते ।

यादृशेन रमा बह्वी भविष्यति तवालये ॥५१॥

गच्छ स्वस्थः स्वकस्थाने किञ्चिद् धनं भविष्यति ।

श्रुत्वा तद्वाडवो देवीं नत्वाऽचालीत्फलान्वितः ॥५२॥

गत्वा गृहे कुतस्नान-देवपूजाक्रमो द्विजः ।

उपविष्टः फलं भोक्तुं चित्ते चिन्तितवानिति ॥५३॥

१ द्येण ख । २ माने प्रनष्टे यदि न तदुत्ततो देशस्त्यज्यते । मा दुर्जनकरपल्लवैर्देव्यमानो ब्राम्हण ॥ ३ शुलैतद् ख ।

मेमानेन दरिद्रस्य जीवितेनाधिकेन किम् ? ।
दीयते च नृपस्यास्य तदा साजगतः सुखम् ॥५४॥ यतः—
“आपन्नस्यान्तिहरणं शरणागतपक्षिणम् ।
त्यागः पुण्यानुरागश्च राज्यलक्ष्मीलताऽम्बुदाः ॥५५॥
दुर्बलानामनाथानां बालवृद्धतपस्विनाम् ।
अन्यायैः परिभूतानां सर्वेषां पार्थिवो गतिः” ॥५६॥
१ ध्यात्वेति वाडवो भर्तृहराय प्रददौ फलम् ।
उत्त्वा तन्महिमाद्याप्त-धनश्च खगृहं ययौ ॥५७॥
भोक्तुमिच्छन् फलं दध्यौ भूपतिर्नाद्व्यहं खलु ।
जीवितेन मया किं स्यात् पट्टराज्ञीं विना च ताम् ॥५८॥
विचिन्त्येति फलं राज्ञ्यै ददौ स्नेहेन भूपतिः ।
राज्ञ्यादाय फलं ध्यातं किं स्यात् जीवितया मया ॥५९॥
जीवन्त्यां मयि चेत्पूर्वं मृत्युं हस्तिपको गमी ।
अहं तर्हि हतैवेति मत्वा तस्मै फलं ददौ ॥६०॥

१ ममार्थिनो द- ख । २ ‘आस्तेजस्वी तेजस्वी’ खपुस्तकेऽधिक. पाठ. । ३ साऽस्मै ख । ४ तेन=हस्तिपकेन । ५ परिब्रियति क ।
अवर्षणं चाप्यातिवर्षणं च देवा न जानन्ति कुतो मनुष्याः ॥६५॥
अहो संसारवैरस्यं वैरस्यकारणं स्त्रियः ।
दोलालोला (च) कमला रोगा भोगा देहं गेहम् ॥६६॥
धन्यानां गिरिकन्दरे निवसतां ज्योतिः परं ध्यायता-
मानन्दाश्चुजलं विबन्ति शकुनाः निःशङ्कमङ्गेश्याः ।
अन्येषां तु मनोरथैः परिचितप्रासाद-वापीतट-
क्रीडा-काननकेलि-मण्डनछापामासुः परं क्षीयते ॥६७॥
ध्यात्वेति भर्तृहरभूमिपतिर्धिरक्तः,
संसारतः धरमचिद्-जलमग्नयेताः ।

ध्यात्वा च पूर्ववत् तेन दत्तं नगरयोषिति ।
नीचाऽहमिह मत्वेति वेश्याऽदात् भूभुजे च तद् ॥६१॥
तदेव फलमुर्वीशो ज्ञात्वा चागमकारणम् ।
तदा च प्राप्तवैराग्यो भूयश्चित्ततवानिदम् ॥६२॥
“यां चिन्तयामि सततं मयि सा विरक्ता,
साप्यन्यमिच्छति जनं स जनोऽन्यसक्तः ।
असत्कृते च परितुष्यति काचिदन्या,
धिक् तां च तं च मदनं च इमां च मां च ॥६३॥
सम्मोहयन्ति मदयन्ति विडम्बयन्ति
निर्भर्त्सयन्ति रमयन्ति विषादयन्ति ।
एताः प्रविश्य सदयं हृदयं नराणां
किं नाम वामनयना न समाचरन्ति ॥६४॥
अश्वच्छुतं माधवगर्जितं च स्त्रीणां चरित्रं भवितव्यता च ।

मात्वा भर्तृहरोपान्ते जगुर्मन्त्रीश्वरा इति ।
स्वामिस्त्वया विनेद्वान्ती राज्यं सर्वं विनष्टस्यति ॥७०॥
जगौ भर्तृहरो राज्यं कस्येह कस्य बान्धवाः ।
आत्मीयार्थं जनाः सर्वे मिलन्ति द्रुमपक्षिवत् ॥७१॥
माता-पितृसहस्राणि पुत्रदारशतानि च ।
संसारेश्च व्यतीतानि कस्याहं कस्य बान्धवाः ॥७२॥
सहस्रशो मया राज्य-लक्ष्मीः प्राप्ता भवान्ते ।
देवराज्यश्रीनं कुत्रापि लेख्या स्वर्गपरागदा ॥७३॥
भर्तृहरकुतैरागम्यशता(युक्ता)पराश्राद्रिमाम्भनोऽत्र ज्ञातव्यः ॥
यतीनां कर्त्ता पितृतां गृहस्थानां मनामणि ।
भर्तृहरः सर्वतो धामः भगवन् सर्वः पुनः ॥७४॥ गमः—

अवर्षणं चाप्यतिवर्षणं च देवा न जानन्ति कुतो मनुष्याः ॥६५॥
अहो संसारवैरस्यं वैरस्यकारणं स्त्रियः ।
दोलालोला (च) कमला रोगा भोगा देहं गेहम् ॥६६॥
धन्यानां गिरिकन्दरे निवसतां ज्योतिः परं ध्यायता-
मानन्दाश्रुजलं पिबन्ति शकुनाः निःशङ्कमङ्गेश्याः ।
अन्येषां तु मनोरथैः परिचितप्रासाद-वापीतट-
क्रीडा-काननकेलि-मण्डनजुषामायुः परं क्षीयते ॥६७॥
ध्यात्वेति भर्तृहरभूमिपतिर्विरक्तः,
संसारतः परमचिद्-जलमग्नचेताः ।
राज्यं विमुच्य तृणवत् वरकुम्भिताक्ष्य-
सिद्धान्तसारमभजत् वरयोगमाशु ॥६८॥ यतः-
“जैह चयह चक्रवर्ती पवित्रं तत्तियं शुहुत्तेण ।
न चयह तथा अहवो दुवुद्वी खप्परं दमओ ॥६९॥

१ परमविद्यतिमग्न-क । २ यथा त्यजति चक्रवर्ती प्रविस्तर तावन्मुहूर्तेण । न त्यजति तथाऽधन्यो दुर्बुद्धि कर्परं द्रमक ॥
३ स्तोत्रोऽपि ग्रहप्रसन्नो यते. शुद्धस्य पङ्कमावहति । यथा स वास्तव्यविहसित प्रबोतनरपतिना ॥

गत्वा भर्तृहरोपान्ते जसुर्मन्त्रीश्वरा इति ।
स्वामिंस्त्वया विनेदानीं राज्यं सर्वं विनङ्क्ष्यति ॥७०॥
जगौ भर्तृहरो राज्यं कस्येदं कस्य बान्धवाः ।
आत्मीयार्थं जनाः सर्वे मिलन्ति दुमपक्षिवत् ॥७१॥
माता-पितृसहस्राणि पुत्रदारशतानि च ।
संसारेऽत्र व्यतीतानि कस्याहं कस्य बान्धवाः ॥७२॥
सहस्रशो मया राज्य-लक्ष्मीः प्राप्ता भवान्तरे ।
वैराग्यश्रीर्न कुत्रापि लब्धा स्वर्गापवर्गदा ॥७३॥
भर्तृहरकृतवैराग्यशता(तका)वतारादिसम्बन्धोऽत्र ज्ञातव्यः ॥
यतीनां कुर्वतां चिन्तां गृहस्थानां मनागपि ।
जायते दुर्गतौ पातः क्षयश्च तपसः पुनः ॥७४॥ यतः-
“श्रवोवि गिहिसंगो जह्णो सुद्धस्स पङ्कमावहह ।
जह सो वारत्तरिसी हसिओ पञ्जोयनरवइणा ॥७५॥

१ नाम गामनयन्ता न समानयन्ति ॥६५॥
अत्रमुद्धृतं साधव्यमिति न यतीनां चरित्रं अप्रित्यक्ता च ।
२ मातुली क्व । ३ जे लम्पिय विन । ४ गिरिकन्दरि क्व ।

सम्भावो वीसम्भो, नेहो रङ्गद्वयरो य जुवङ्गणे ।
सयणघरसंपसारो तव-सील-वयाङ्गं फेडिजा ॥७६॥
जीइस-निमित्त-अक्खर-कोउ-आएस-भूइकम्मेहिं ।
करणाणुमोअणाहि अ साहुस्स तवक्खओ होइ ॥७७॥
जैह जह कीरइ संगो, तह तह पसरो खणे होइ ।
थोवो वि होइ बहुओ न य लहइ धिइं निरुंभतो ॥७८॥
एवं भर्तृहरो जल्पन् मणि-तृणसमाश्रयः ।
जगाम विपिने कर्तुं तपस्तीव्रं तमश्छिदे ॥७९॥
इतो राज्यं तदा शून्यं वह्निवेतालिकोऽसुरः ।
मत्ताडधिष्ठाय तस्थौ स क्रूरात्मा तत्क्षणात्तदा ॥८०॥
श्रीपतिं क्षत्रियं मत्वा कुलीनं मन्त्रिणस्ततः ।
राज्ये भर्तृहरस्याशु स्थापयामासुरादरात् ॥८१॥

१ सद्भावो विश्रम्भ स्नेहो रतिव्यतिकरो युवतिजने । स्वजनगृहसंपसारः । तपः-शील-व्रतानि स्फेदयेत् ॥

२ ज्योतिष-निमित्ता-क्षर-कौतुकादेश-भूतिकर्मभि । करणाणुमोदनाभ्या च साधोः तप-ध्वयो भवति ॥

३ यथा यथा क्रियते संगस्तथा तथा प्रसर क्षणे क्षणे भवति । स्तोकोऽपि भवति बहुर्न च लभते धृति निरुन्धत् ॥ ४ तणुइ ख ।

स्नेहेन भूरिदानेन कृतः स्वस्त्योऽपि दुर्जनः ।
दर्पणान्तात्तिके तिष्ठन् करोत्येकमपि द्विधा ॥८८॥
दशैशित्वाऽन्यदा भट्टमात्राहो तैगमः कलाम् ।
कस्यचिच्छरणोपान्ते विक्रमस्यामिलत् क्रमाद् ॥८९॥
द्रविणार्थमतो भट्टमात्रयुगं विक्रमो अमत् ।
रोहणाद्रिसमीपस्थ-प्राप्ते सायं कचिद्ययौ ॥९०॥
भट्टोऽप्राक्षीशरं कञ्चिद् कथमत्राप्यते मणिः ।
स प्राहेह खनीमध्यमध्यास्येति प्रजल्पते ॥९१॥
दृष्टं दत्त्वाऽलिके स्वीये हृदा देवेत्पुदीरयत् ।

जघान श्रीपतिं रात्रौ वह्निवेतालिको मरुत् ।
दृष्ट्वा भूपं मृतं प्रातर्मन्त्रिणो दुःखिनोऽभवत् ॥८२॥
एवं यं यं नृपं तत्र स्थापयन्ति स्म धीसखाः ।
तं तं रात्रौ सदा वह्निवेतालो हन्ति दुष्टधीः ॥८३॥
मन्त्रिणः सततं भूरि-बलिं कुर्वन्ति शान्तये ।
तथापि स सुरो दुष्टो नैव शान्तिसुपेयिवान् ॥८४॥
खलः सत्क्रियमाणोऽपि ददाति कलहं सताम् ।
दुग्धधौतोऽपि किं याति वायसः कलहसताम् ॥८५॥
दुञ्जणजण-बन्बूलवण जह सिंचीइ अमिण्ण ।
तोइ ति कंटाफाटणाजातिहिं तण्णं गुणेण ॥८६॥ यतः—
“सद्धिः संसेव्यमानोऽपि शान्तवाक्यैर्जलैरिव ।
प्लुष्टपाषाणवद् दुष्टः स्वाभिप्रायं न मुञ्चति ॥८७॥

तपः-शील-व्रतानि स्फेदयेत् ॥

तप-ध्वयो भवति ॥

भवति बहुर्न च लभते धृति निरुन्धत् ॥ ४ तणुइ ख ।

उद्योगिनं नरं लक्ष्मीः समायाति स्वयंवरा ।
देवं देवमिति प्रोच्येदन्ति कातरा नराः ॥९५॥
विक्रमार्कस्ततो भट्टमात्रयुक्तो गिरौ ययौ ।
यतते विक्रमं दैन्यं भट्टो वाचयितुं नृपम् ॥९६॥
विक्रमाको ददत् घातं गिरौ दैन्यं न जल्पति ।
भट्टोऽवददयन्तीतः समेतोऽवक् पुमानिति ॥९७॥
विक्रमार्क ! लवीयाम्ना रोगेण मृत्युमागमत् ।
श्रुत्वेति विक्रमो दैन्यं जल्पन् भालं जघान सः ॥९८॥
सात्त खनित्रयातेन मपादलक्षामूल्यकम् ।

सन्नेहेन भूरिदानेन कृतः स्वस्थोऽपि दुर्जनः ।
दर्पणश्चान्तिके तिष्ठन् करोत्येकमपि द्विधा ॥८८॥
दर्शयित्वाऽन्यदा भट्टमात्राहो नैगमः कलाम् ।
कस्यचिन्नगरोपान्ते चिक्रमस्यामिलत् क्रमाद् ॥८९॥
द्रविणार्थमतो भट्टमात्रयुग् चिक्रमो भ्रमन् ।
रोहणाद्रिसमीपस्थ-ग्रामे सायं क्वचिद्ययौ ॥९०॥
भट्टोऽग्राक्षीन्नरं कञ्चिद् कथमत्राप्यते मणिः ।
स प्राहेह खनीमध्यमध्यास्येति प्रजल्पते ॥९१॥
हस्तं दत्त्वाऽलिके स्त्रीये हहा दैवेत्युदीरयन् ।
यो घातं ददते तस्मै रोहणो ददते मणिम् ॥९२॥
चिक्रमार्को जगावेवं यः पुमानित्युदीरयन् ।
गुह्माति रोहणाद्रलनं कातरः स निगद्यते ॥९३॥
रोहणो यदि हा दैवशब्दं विनाऽधुना श्रुवम् ।
दत्ते महां मणिं ग्राह्यस्तदा स नान्यथा मया ॥९४॥ यतः—

१ भूतिदा-क ।

उद्योगिनं नरं लक्ष्मीः समायाति खयंवरा ।
दैवं दैवमिति प्रोचैर्वदन्ति कातरा नराः ॥९५॥
चिक्रमार्कस्ततो भट्टमात्रयुक्तो गिरौ ययौ ।
यतते चिक्रमं दैन्यं भट्टो वाचयितुं नृपम् ॥९६॥
चिक्रमार्को ददत् घातं गिरौ दैन्यं न जल्पति ।
भट्टोऽवददवन्तीतः समेतोऽवक् पुमानिति ॥९७॥
चिक्रमार्क ! तदीयाम्बा रोगेण मृत्युमागमत् ।
श्रुत्वेति चिक्रमो दैन्यं जल्पन् भालं जघान सः ॥९८॥
तावत् खनित्रघातेन सपादलक्षमूल्यकम् ।
प्रादुरासीन् मणिर्दीप्तिप्रद्योतितदिगन्तरः ॥९९॥
भट्टमात्रो मणिं लात्वा चिक्रमार्कशयेऽमुचत् ।
ततश्च भवतो माता कुशलिन्यस्ति सोऽवदत् ॥१००॥
श्रुत्वा तत् कुशलोदन्तं मातुर्विक्रमभानुमान् ।
हर्षं ततान पाथोदब्धनेर्मयूरवत्तदा ॥१०१॥ यतः—

१ नील-मत्तानि हरे-रंगे ।
२ माओ तप दुःखो भवति ।
३ स्त्रीकोऽपि भवति मृत्युं वा लब्धते इति निरुक्तम् ॥ ४ तण्डुल ख ।

“दैव धर्मेषु गुणेषु दानं प्रायेण चानं ग्रथितं त्रियेषु ।
मेघः पृथिव्यामुपकारकेषु तीर्थेषु माता तु मता नितान्तम् ॥
तीर्थं धर्मं च देवे च विवादो विदुषां बहुः ।
मातृशरणचर्चा तु सर्वदर्शनसंमता ॥१०३॥
गङ्गास्नानेन यत्पुण्यं नर्मदादर्शनेन च ।
तापीस्मरणमात्रेण तन्मातुः पदवन्दनात् ॥१०४॥
आदिगुणेषु विनयः सर्वशास्त्रेषु मातृका ।
सृष्टौ जलं दया धर्मो तीर्थेषु जननी मता ॥१०५॥”
एवं ध्यात्वा तदा श्रीमद्विष्णुमार्कण्डेयः ।
क्षेप्तुं रत्नं खनीमध्ये श्लोकमेकं जगाविति ॥१०६॥
धिग् रोहणगिरिं दीनदारिद्र्यव्रणरोहणम् ।
दत्ते हा दैवमित्युक्ते रत्नान्यर्थिजनाय यः ॥१०७॥
इत्युक्त्वा रत्नसुत्सृज्य तत्रैव चिक्रमार्थमा ।
अवधूतस्य वेषेण तापीतीरमुपाययौ ॥१०८॥

ततो धुवि अमच श्रुत्वाऽवन्त्या राज्यस्य कृत्यताम् ।
तपस्याग्रहणं भर्तृहरस्य च महीपतेः ॥१११॥
तदा चिक्रममार्त्तण्डोऽवधूतवेषधृद् जगौ ।
अहं तत्र पुरे राज्यकृते यास्यामि साम्प्रतम् ॥११२॥
अविष्यति ममावन्त्याः राज्यं चेद्वि कदाचन ।
भट्टमात्रं त्वयाऽवन्त्यामागन्तव्यं सुहृत्तम ॥११३॥
मयि राज्यं वित्तवाने न्यायमार्गेण सर्वतः ।
त्वामहं मन्त्रिणां मध्ये धुरि कुर्वे सुहृदरम् ॥११४॥ यतः—
“ददाति प्रथियकृति शुभ्रमाग्न्याति दृक्कृति । ” ११५॥

श्रुत्वा शिवारवं भट्टमात्रोऽवक् तटिनीतटे ।
भूयैर्भूषिता नारी मृताऽस्तीत्यत्र वक्ति सा ॥१०९॥
शब्दानुसारतस्तत्र गत्वा चिक्रमभानुमान् ।
दृष्ट्वा तथास्थितां नारीं ग्राह सत्यं वचस्तव ॥११०॥
अहं नास्याः स्त्रिया लामि भूषणानि मनागपि ।
रोचते यदि ते त्वं तु गृहाण मित्र ! तानि वा ॥१११॥
भट्टमात्रो जगौ नो चेत् त्वं लास्यस्या विभूषणम् ।
अहं चाण्डालिकं कर्म न कुर्वे साम्प्रतं सुहृत् ॥११२॥ यतः—
“श्रुत्वा मोऽपि जराकृशोऽपि शिथिलप्रायोऽपि कथां दशा-
मापन्नोऽपि विपन्नदीधितिरेपि प्राणेषु गच्छत्सपि ।
मत्तेभेन्द्रविशालकुम्भदलनव्यापारबद्धस्पृहः,
किं जीर्णं तृणमपि मानमहतामग्रेसरः केसरी” ॥११३॥
पुनः शिवारवं श्रुत्वा भट्टमात्रो जगावदः ।
इयं वक्ति तवावन्तीराज्यं मासे भविष्यति ॥११४॥

मन्त्रीश्वरा जगुर्भर्तृहरभूषितैः पदे ।
यो यत्र स्वाच्यते ते ते हन्ति भूषितस्त्रिभुक् ॥११२॥
चिक्रममाकर्तौ जगौ मक्षे राज्यं ददत्त विद्यादि ।
तदा दुष्टाभिरुहत्याशु सखनाच्च पालयाम्यहम् ॥११३॥ यतः—
“दुष्टस्य दण्डः सखनस्य पूजा, न्यायेन कीयास्य सदैव मुक्तिः ।
अपक्षपातोऽर्थिपुराणरक्षा, पक्षेव धर्माः कथिता वृषाणाम्” ॥
मर्त्तं तस्य निरीक्ष्याशु रक्षया राज्यं न मन्त्रिणः ।
दृष्ट्वा ययुर्निजं ग्यानं ततो भूषे न्यायमादिदम् ॥११४॥
मृगानां पक्षपात्र—राज्यस्य मर्त्तं भूषणम् ॥११५॥
पुरमतीति—राज्यस्य—तेनान्तर्गतम्—मर्त्तः ।

ततो भुवि भ्रमन् श्रुत्वाऽवन्त्या राज्यस्य शून्यताम् ।
तपस्याग्रहणं भर्तृहरस्य च महीपतेः ॥११५॥
तदा विक्रममार्त्तण्डोऽवधूतवेषमृदु जगौ ।
अहं तत्र पुरे राज्यकृते यास्यामि साम्प्रतम् ॥११६॥
भविष्यति ममावन्त्याः राज्यं चेद्धि कदाचन ।
भट्टमात्र त्वयाऽवन्त्यामागन्तव्यं सुहृत्तम ! ॥११७॥
मयि राज्यं वितन्वाने न्यायमार्गेण सर्वतः ।
त्वामहं मन्त्रिणां मध्ये धुरि कुर्वे सुहृदस्म ॥११८॥ यतः—
“ददाति प्रतिशृणाति गुह्यमाख्याति पृच्छति ।
भुङ्क्ते भोजयते नित्यं षड्विधं प्रीतिलक्षणम्” ॥११९॥
मुक्तलाप्य तदा भक्त्या विक्रमं भट्टमात्रकः ।
सरन् मित्रगुणान् स्त्रीयनगरं समुपागमत् ॥१२०॥
ततो भ्रमन् महीपीठमवन्त्यामेत्य विक्रमः ।
राज्यशून्यस्वरूपं च पप्रच्छ मन्त्रिणोऽन्तिके ॥१२१॥

मन्त्रीश्वरा जगुर्भर्तृहरभूमिपतेः पदे ।
यो यश्च स्थाप्यते तं तं हन्ति भूपतिमग्निकः ॥१२२॥
विक्रममार्को जगौ मह्यं राज्यं ददत चेद्वादि ।
तदा दुष्टान्निहत्याशु सज्जनान् पालयाम्यहम् ॥१२३॥ यतः—
“दुष्टस्य दण्डः सज्जनस्य पूजा, न्यायेन कोशस्य सदैव वृद्धिः ।
अपक्षपातोऽर्थिपुराष्ट्ररक्षा, पञ्चैव धर्माः कथिता नृपाणाम्” ॥
सत्त्वं तस्य निरीक्ष्याशु दत्त्वा राज्यं च मन्त्रिणः ।
हृष्टा ययुर्निजं स्थानं ततो भूपो व्यधादिदम् ॥१२५॥
मूढकत्रयपक्वान्न-सत्पुष्पप्रकरैर्भृशम् ।
पुरप्रतोलिका-राजशय्या-गेहान्तरावनीम् ॥१२६॥
स्थाने स्थाने महीपालो राजमार्गं स्वसेवकैः ।
तलिकातोरणद्यैश्च भूषयामास वेगतः ॥१२७॥
ततः खड्गसखिकाकी पल्यङ्कस्योपरि स्थितः ।
उन्निद्रो विक्रमादित्यो निर्भयो निशि सत्त्वान् ॥ यतः—

“सीह सउण न चंदवल विजोइ धण रिद्धि ।
एकछो लम्बहिं भिडइ जिहां साहस तिहां सिद्धि ॥१२९॥
इतो वीभत्सरूपाङ्गभृदेतालो सुराधमः ।
पुरगोपुरमार्गेणाचालीद्राजगृहं प्रति ॥१३०॥
राजशय्यागृहेऽभ्येत्य खड्गे लात्वा नवं नृपम् ।
हन्तुं सद्योऽग्निवेतालो दधावे रौद्ररूपभृत् ॥१३१॥
भूपोऽवगं वह्निवेताल ! शयनेऽहं स्थितोऽधुना ।
पूर्वं लाहि बलिं पश्चाद् गृहाण मम विग्रहम् ॥१३२॥
मनोऽभीष्टं बलिं घ्रात्वाऽग्निवेतालो महीपतेः ।
वचोऽभयं निशम्येति दध्यावेषो हि सत्त्ववान् ॥१३३॥ यतः—
“देवोऽपि शङ्कते तेभ्यः कृत्वा विघ्नशतानि च ।
विघ्नैरस्खलितोत्साहाः प्रारब्धं न त्यजन्ति ये ॥१३४॥
सदाचारस्य धीरस्य धर्मतो दीर्घदर्शिनः ।
न्यायप्रवृत्तस्य सतः सन्तु वा यान्तु वा श्रियः ॥१३५॥

एकोऽहमसहायोऽहं कृशोहमपरिच्छदः ।
स्वमेऽप्येवंविधा चिन्ता मृगेन्द्रस्य न जायते” ॥१३६॥
श्रुत्वा धैर्यवचस्तस्य विक्रमार्कस्य सात्त्विकम् ।
भाग्यं प्रवर्द्धमानं च विज्ञायावधितस्तदा ॥१३७॥
ग्राह तुष्टोऽग्निवेतालः पुरः स्थित्वा महीपतेः ।
कुरु राज्यं प्रजा न्यायमार्गेण शाधि सन्ततम् ॥१३८॥
एवंविधो बलिर्वर्यो मह्यं देयस्त्वया सदा ।
ओमित्युक्ते महीशेनाग्निवेतालस्तरोदधे ॥१३९॥
प्रभाते मन्त्रिणो भूयं जीवन्तं वीक्ष्य हर्षिताः ।
नत्वा प्रोत्तुरहो सत्त्वाधिकं त्वं जयताच्चिरम् ॥१४०॥
पुरमध्ये ततो नानातलिकतोरणादिभिः ।
मन्त्रिणः कारयामासुः स्थाने स्थाने सदुत्सवम् ॥१४१॥
एवं द्वित्रिदिनान् कृत्वा बलिं भूपो जगौ निशि ।
भो वेताल ! कियद् ज्ञानं कियती शक्तिरस्ति ते ॥१४२॥

१ न वह्निवेताल ईशिवान् क ।

वेतालः ग्राह यदहं ध्यायामि तत्करोम्यहम् ।
सर्वं जानामि सर्वत्र गच्छामि दूरतः स्वयम् ॥१४३॥
राजा ग्राह कियन्मानं ममाधुर्विद्यते बलं ।
वेतालोऽवक् च वर्षाणां शतमासुः समस्ति ते ॥१४४॥
धैर्योऽवक् शून्ययुग्मं मे पतितं जीवितेऽत्र यत् ।
तन्नैव शोभते शून्यसंगवज्जल्पनाञ्जने ॥१४५॥ यतः—
“शून्यं गृहं वनं शून्यं शून्यं महत्पुनः ।
नृपशून्यं बलं नैव भाति शून्यमिव स्फुटम् ॥१४६॥
तेन त्वमग्निवेताल ! ममाश्रयः शरच्छताव ।
तैः त्वमग्निवेताल ! ममाश्रयः शरच्छताव ॥१४७॥

तेतोऽखिलाः सुखिन्यश्च जनता अपि भूतले ॥१४८॥
भूपवाचं निशम्याथाग्निवेतालः प्रमोदितः ।
गतः स्थानं निजं भूपीपतिः सुष्वाप निर्भयम् ॥१४९॥
उन्निद्रोऽयं प्रणे भूपः कृत्वा प्राभातिकीं क्रियाम् ।
दिनं नीत्वोत्सवै राज्ञौ सुष्वाप शयनालये ॥१५०॥
अकृत्वा बलिसुखीशः द्वितीयेऽह्नि पुरान्तरे ।
सुप्तं वीक्ष्याग्निवेतालः कुब्धः प्राहेति भूपतिम् ॥१५१॥
रे रे दुष्ट महीपाल ! ममाकृत्वा बलिं पुरे ।
सुप्तं त्वामेगिरियातेन हन्मि ज सम्प्रति ॥१५२॥

वेतालः ग्राह यदहं ध्यायामि तत्करोम्यहम् ।
 सर्वं जानामि सर्वत्र गच्छामि दूरतः स्वयम् ॥१४३॥
 राजा ग्राह कियन्मानं ममायुर्विद्यते वद ।
 वेतालोऽवक् च वर्षाणां शतमायुः समस्ति ते ॥१४४॥
 द्रुपोऽवक् शून्ययुग्मं मे पतितं जीवितेऽत्र यत् ।
 तन्नैव शोभते शून्यसंगजल्पनाजने ॥१४५॥ यतः—
 “शून्यं गृहं वनं शून्यं शून्यं चैत्यं महत्पुनः ।
 नृपशून्यं वलं नैव भाति शून्यमिव स्फुटम् ॥१४६॥
 तेन त्वमग्निवेताल ! ममायुषः शरच्छतात् ।
 एकस्य कर्पणात् क्षेपाच्छून्ययुग्ममपाकुरु ॥१४७॥
 वेतालः ग्राह केनापि देवेन दानवेन वा ।
 तवायुः शक्यते न्यूनाधिकं कर्तुं न जातुचित् ॥१४८॥
 राजा ग्राहाग्निवेताल ! त्वमहं स्वः सुखं चिरम् ।

१ -न्यय क । २ नृप ग्राहाव मे शून्यं ख । ३ कदाचित् क्रियते न्यूनमधिकं वा तवायुपि क । ४ च ख । ५ तिष्ठानो राज्यतो नूनं विलसन्तो महीतले ख । ६ प्रगे जागरितो भूः क । ७ ०मभिघाते० । ८ श्रुत्वा तस्य वचस्तादृग् समुत्थाय महीपतिः ख ।

तैतोऽखिलाः सुखिन्यश्च जनता अपि भूतले ॥१४९॥
 भूपवाचं निशम्याथाग्निवेतालः प्रमोदितः ।
 गतः स्थानं निजं भूमीपतिः सुव्याप निर्भयम् ॥१५०॥
 उच्चिद्रोऽथ प्रगे भूपः कृत्वा प्राभातिकीं क्रियाम् ।
 दिनं नीत्वोत्सवै रात्रौ सुव्याप शयनालये ॥१५१॥
 अकृत्वा बलिमुर्वीशः द्वितीयेऽह्नि पुरान्तरे ।
 सुप्तं वीक्ष्याग्निवेतालः क्रुद्धः ग्राहेति भूपतिम् ॥१५२॥
 रे रे दुष्ट महीपाल ! ममाकृत्वा बलिं पुरे ।
 सुप्तं त्वामसिघातेन हन्मि जागृहि सम्प्रति ॥१५३॥
 श्रुत्वाऽकसाद् वचस्तस्य भूपोऽरुणविलोचनः ।
 यमजिह्वासमं कोशादाकृष्यासि जगाविति ॥१५४॥
 रे रे दुष्ट ! न केनापि ममायुस्त्रोद्यते यदि ।
 तदा बलिं कथं तुभ्यं दास्येऽहं भूरिशः सदा ॥१५५॥

न्यूनमधिकं वा तवायुपि क । ४ च ख । ५ तिष्ठानो राज्यतो नूनं विलसन्तो महीतले ख । ६ प्रगे जागरितो भूः क । ७ ०मभिघाते० । ८ श्रुत्वा तस्य वचस्तादृग् समुत्थाय महीपतिः ख ।

शक्तिर्यद्यस्ति ते योद्धुमागच्छ मम सम्मुखम् ।
चहुकालान्मदीयोऽसिर्बाढमस्ति बुभुक्षितः ॥१५६॥
नो चेन्मुक्त्वा द्रुतं देहवलाहङ्कारमात्मनः ।
सेवां मम पदोपान्ते कुरु किङ्करवत्सदा ॥१५७॥
दृढसत्त्वेन भागेन भूपतेरग्निकस्तदा ।
तुष्टः ग्राह वरं सद्यस्त्वं च मार्गय वाञ्छितम् ॥१५८॥ यतः—
“अमोघा वासरे विद्युत् अमोघं निशि गर्जितम् ।
नारीचालत्रचोऽमोघममोघं देवदर्शनम्” ॥१५९॥
राजाऽवग् यदि तुष्टोऽसि सत्त्वेन मम निर्जरः ।
स्मराम्यहं यदा त्वां चागन्तव्यम् भवता तदा ॥१६०॥
मदुक्तं चाखिलं कार्यं कर्त्तव्यं भवता सदा ।
ममोपर्यसुर ! स्नेहो दातव्यः पितृवद् भुशम् ॥१६१॥
वेतालोऽवग् महीपाल ! निःशङ्कं राज्यमन्वहम् ।
कुर्वन् तिष्ठ सुखेन त्वं साहाय्यान्मरुतो मम ॥१६२॥

१ प्रपन्नवान् ख । २ इतोऽभ्येत्य वृषं भट्टमात्रो नत्वाऽग्रतः स्थितः ख । ३ ग्राहहमाकर्ष्य राज्यप्राप्तिं तवागमम् ख ।

अस्मिन्नी जननी श्रुत्वा संमायातं सुतं तदा ।
यावद्वर्ध्व रोमाश्चक्रन्नुक्कीभूतविग्रहा ॥१७०॥
तावदुत्थाय भूपालो विष्टरान्मातृवत्सलः ।
यात्मा गृहे पदोपान्तं मातुर्मत्स्या ननाम सः ॥१७१॥
अस्मिन्नी निजपुत्रस्य निशम्य चरितं तदा ।
हृष्टाऽजीवाभवत्पुत्रराज्यप्राप्त्युदयाद् भुशम् ॥१७२॥ यतः—
“ते पुत्रा ये पितुर्मत्स्याः स पित्ता यस्तु पोषकः ।
तन्मित्रं यत्र विश्वासः सा भार्या यत्र निर्द्विषः ॥१७३॥
आस्तन्यपानाञ्जननी पशूनामादारलम्भात्पि नाथमानाम् ।
तान्गम्यममः केचित् फलमेतत्तत्पुत्राणां तदा ॥१७४॥

एतदुक्त्वा महीपालं नत्वा भक्त्याऽग्निकस्तदा ।
सन्तुष्टः सपदि स्थानं निजं स प्रययौ निशि ॥१६३॥
ततो नैशं महीपालो वृत्तान्तं तत्कृतं ग्रणे ।
मन्त्रिणामग्रतः ग्राह हृष्टा जाताश्च ते भुशम् ॥१६४॥
मुक्त्वाऽवधूतनेपथ्यं पूर्ववेषं ललौ नृपः ।
भावत् तावत्समेत्यत्र भट्टमात्रो नमन् मुदा ॥१६५॥
आलाप्य भूभुजा भट्टमात्रः स कुशलादि च ।
पृष्टः ग्राहाहमस्म्येष कुशली सकुटुम्बकः ॥१६६॥
सारं सारं तवानर्ह्यान् गुणौघांस्तादृशान् सदा ।
मिलितुं च समायातः पुरेऽत्र विक्रमार्थमन् ॥१६७॥
भट्टमात्रो जगौ मन्त्रीश्चराश्च श्रूयतामयम् ।
भूपतेर्गर्दभिहृष्टस्य सुतो विक्रमभानुमान् ॥१६८॥
श्रुत्वैतन्मन्त्रिणः सम्यगुपलक्ष्य च तत्क्षणात् ।
हर्षाद्रितं ययुः पूर्णनिशाकरमिवाब्धयः ॥१६९॥

मन्त्रिभिविक्रमादित्यवृषस्य सुमहोत्सवम् ।
अकारि श्रुतिः पट्टाभिवेको विपुलस्तदा ॥१७०॥ यतः—
“धूम्रोऽयं धनवच्छुभेषु धनदः कामार्थिनां कामदः,
सौभाग्यायिषु तत्तदः किमपरं पुत्रार्थिनां पुत्रदः ।
राज्यायिष्वपि राज्यदः किमथवा नानाविकल्पैर्वृणां,
सर्विक यत्र ददाति किञ्च तनुते स्वर्गापवर्गवर्षि” ॥१७१॥
न्यायमार्गेण वृथिवी पालयन् विक्रमायमा ।
ददते सततं दानमग्निम्योऽभीष्टितं मुदा ॥१७२॥ यतः—
“केचपि सातस्रम्भारो लोभारयश्च केचपि त्रैलोक्य-
नागस्रम्भारयः केचित् फलमेतत्तत्पुत्राणां तदा ॥१७३॥

अङ्ग-वङ्ग-तिलङ्गादिदेशप्रत्यर्थिभूपतीन् ।
ग्राहयामास भूपालः स्वीयाज्ञां विक्रमार्थमा ॥१८३॥
अन्येद्युः श्रीमती रोगव्यासा सद्धर्मतत्परा ।
वैधैश्चिकित्स्यमानाऽपि स्वार्थयौ जीवितक्षये ॥१८४॥ यतः-
“वद्धा येन दिनाधिपप्रभृतयो मञ्चस्य पादे ग्रहाः,
सर्वे येन कृताः कृताञ्जलिपुटाः शक्रादिदिक्पालकाः ।
लङ्का यस्य पुरी समुद्रपरिखा सोऽप्यायुपः संक्षये ।
कष्टं विष्टपकण्टको दशमुखो दैवाद् गतः पञ्चताम्” ॥
मृत्युकृत्यं नृपो मातुः कृत्वा शेषं यथाविधि ।
अमुञ्चन्तं शुचं प्रेक्ष्य नोधयन्तीति मन्त्रिणः ॥१८६॥ यतः-
“धर्म-शोक-भया-हार-निद्रा-काम-कलि-क्रुधः ।
यावन्मात्रा विधीयन्ते तावन्मात्रा भवन्त्यमी ॥१८७॥
तित्थयरा गणहारी सुरवङ्गो चक्रिकेसरा रामा ।
संहरिषा हयविहिणा सेसेसु जीएसु का गु(ग)णणा ॥१८८॥

“आदौ धर्मधुरा कुटुम्बनिचये क्षीणो च सा धारिणी ।
विश्वसे च सखी हिते च भगिनी लज्जावशाच्च स्तुषा ॥
व्याधौ शोकपरिहृते च जननी शय्यास्थिते कालिनी ।
त्रैलोक्येऽपि न विद्यते श्रुति दृणां भार्यासमो चान्यवः” ॥
भट्टमात्रो महामात्यस्तस्यासीत्कीर्णधीर्नयि ।
गम्भीरो लोभरहितो राजभक्तो गुणाम्बुधिः ॥१९८॥
साहसेन वशीभूतोऽभिचेतालाभाभिधः सुरः ।
सर्वकार्येषु साविध्यं चकार तस्य भूपतेः ॥१९९॥
एतत्सर्वं महीशस्य राज्यादि क्रमतोऽभवत् ।

इत्यादि शोकहृद्वाक्यं श्रुत्वा भूपोऽथ मन्त्रिणः ।
शोकं त्यक्त्वा नयाद्राज्यं कुर्वन्वासीद् भृशं सुखी” ॥१८९॥
इतो लक्ष्मीपुरे चैरिसिंहस्य मेदिनीपतेः ।
पत्नी पद्माऽभिधाञ्छत सुतां पूर्वव रोहिणीम् ॥१९१॥
बहुपुत्रोर्ध्वजातत्वात् हृष्टो भूमिपतिस्तदा ।
कृत्वा जन्मोत्सवं तस्याः कमलेत्यभिधां व्यधात् ॥१९२॥
वद्धमाना क्रमात्प्राप्त-यौवना कमला सुता ।
पित्रा दत्ताऽन्यदा पाणौ गृहीता चिक्रमांशुना ॥१९३॥
तनुश्रीजितकन्दर्पप्रिया शीलगुणान्विता ।
भूपस्य कमला जाता वल्लभा श्रीहरेरिव ॥१९४॥
अन्या अपि प्रिया बह्वीः परिणीय सदुत्सवम् ।
विक्रमादित्यभूपालः कुरुते राज्यमन्वहम् ॥१९५॥
भूपचित्तानुवर्त्तित्वात् शीलसौभाग्यसद्गुणैः ।
अतीव वल्लभा भूमिनाथस्य कमलाऽभवत् ॥१९६॥ यतः-

१ सूताङ्गजां क । २ परिणीताऽन्यदा पितृदत्ता विक्रमभानुना ख ।

विक्रमाकर्कोऽन्यदा आतुविरहाद् दुःस्थितो सुखम् ।
प्रेष्य श्रुत्वाच कुरुते भर्तृहरमानीतवाच कुरुम् ॥२०२॥
प्रणम्य चरणौ तस्य कुरुत्वं वीक्ष्य भूपतिः ।
दद्याद्वित्यमहो चित्ते दुष्कृतं विद्यते तपः ॥२०३॥ यतः-
“धन्यानां गिरिकन्दरे निवसतां ज्योतिः पूर्णं ध्यायता-
मानन्दाश्चुजलं विचिन्ति शकुना निःशङ्कमङ्कशयाः ।
अम्माकं तु मनोरथोपरचितप्रासाद-वातीतट-
क्रीडाकानन-केलि-कौतुकञ्जुपामाशुः परिक्षीयते” ॥२०४॥
लग्निसा पदयोस्तस्य चित्-

चिक्रमार्को जगौ मामकीने गेहे लया सदा ।
आहारोऽभ्येत्य लातव्यः प्रसद्य च ममोपरि ॥२०८॥
ऋषिः ग्राह न साधूनामाहारमेकसद्गानि ।
ग्रहीतुं युज्यते भूरिदोषाणां सम्भवाद्युप ! ॥२०९॥
राजा ग्राह तथाऽप्येकवारं मम निकेतने ।
आगन्तव्यं त्वया लातुमाहारं दोषवर्जितम् ॥२१०॥
मानिते ऋषिणा भूपोऽभ्येत्य ग्राह प्रियां प्रति ।
ऋषेस्य प्रदातव्य आहारो नित्यशस्त्वया ॥२११॥
ततो नृपगृहे गच्छन्नन्यदा स च तापसः ।

इति श्रीमत्तपागच्छनायकश्रीसोमसुन्दरसूरिपट्टालङ्कार-गच्छनायक-परमगुरुविद्यमानश्रीमुनिसुन्दरसूरिशिष्य-पण्डितशुभशीलग-
णिविरचिते श्रीविक्रमादित्यचरिते श्रीविक्रमादित्यराज्यप्राप्ति-भट्टमात्रा-भिवेताल-
सेवकोत्पत्तिवर्णनो नाम प्रथमः सर्गः समाप्तः ॥

१ कुर्वाणा सवनं भूपपत्नी वीक्ष्याचलद् वहि ख । २ तथाविधा समुत्थाय ख । ३ वर्गम० ख ।

अन्येषु विक्रमादित्यः सभायां सख्यपाविशत् ।
पुरोधा-मन्त्रि-सामन्त-महेश्यालीनतकमः ॥१॥
देहप्रमाणमादर्श आसुरं स्वर्गविम्बवत् ।
दिवाकीर्तिर्दधौ कञ्चिदेत्य भूमिपतेः पुरः ॥२॥
तन्मध्ये निखिलां देहच्छायां स्त्रीयां मनोरमाय ।
विलोकयन्महीपालो यावद्विचित्रे जलकृतः ॥३॥
भूपं चमत्कृतस्त्वान्तं जगौ प्रेक्ष्येति नापितः ।
स्यान्ति गणपत्या ॥४॥

द्वितीयः सर्गः ।

एवं परस्परं सेवे ध्यात्वाऽऽमात्या जमुस्तदा ।
राजभयं महामानी पृच्छयतां क्लान्तिहृत् ॥७॥ यतः—
‘मातिनो हस्तदुर्गस्य लाभोऽपि न सुखावहः ।
जीवतो मानमूलं हि माने क्लाने कुतः सुखम्’ ॥८॥
भूपपट्टो दिवाकीर्तिरिति जजल्प नास्ति मानवः ॥९॥
महीमभ्येक्षुना कोपि मधुत्वो नास्ति मानवः ॥१०॥
मते गर्पे न कर्मणि मानतो मनुजाः केदा ।
मलय गिर्यते तारतम्यं सर्वेऽपि ॥११॥
राजा ग्राह दिवाकीर्तिः । किं तदा भगवान्स्वयम् ।
राजः प्रसुरः सर्वो भवान् अन्तरं निर्गम ॥१२॥

पदमयम् विमानभीमिन् रसप्रतिविम्बं भविष्यतीत्युक्तम्-
मादित्यखण्डमादि—अत्रमात्रा सिद्धा द-
शग सङ्गे समाप्तः ॥

परासुरजं पयमानभीष्टिगन् रमप्रतिविन्द्य पवि रत्नमद्विभक्त-
दित्यसुरज्यभाशि—अष्टमात्र सिद्धे वा २-
ग सगं समाप्त ॥

द्वितीयः सर्गः ।

एवं परस्परं सर्वे ध्यात्वाऽमाल्या जगुस्तदा ।
राजनयं महामानी पृच्छयतां म्लानिहेतवे ॥७॥ यतः—
“मानिनो हतदर्पस्य लाभोऽपि न सुखावहः ।
जीवतो मानमूलं हि माने म्लाने कुतः सुखम्” ॥८॥
भूषपृष्ठो दिवाकीर्त्तिरिति जजल्प शिष्टवाग् ।
महीमध्येऽधुना कोपि मत्तुल्यो नास्ति मानवः ॥९॥
एवं गर्वं न कुर्वन्ति महान्तो मनुजाः कैदा ।
यतश्च विद्यते तारतम्यं सर्वशरीरिषु ॥१०॥
राजा ग्राह दिवाकीर्त्तं ! किं दृष्टं भवताऽद्भुतम् ।
तत्सर्वं मत्पुरः सद्यो भवान् जल्पतु निर्भयम् ॥११॥
नापितोऽवक् प्रतिष्ठान-पुरे स्वर्गिपुरोपमे ।
सालवाहनभूपालः शशास न्यायतो भुवम् ॥१२॥

१ सदा ख ।

[illegible][illegible]

२. पूर्वेति यत्ने अग्रतः-॥ नीमवारतकं यदि दा । २ तथापि न मज्जमानं न । २ नवीन- न ।

अन्येष्टुर्विक्रमदित्यः सभायां ससुपाविशत् ।
पुरोधामत्रिसामन्तमहेभ्यालीनतक्रमः ॥१॥
देहप्रमाणमादर्शभासुरं ह्ययिबन्धवत् ।
दिवाकीर्त्तिर्दधौ कश्चिदेत्यभूमिपतेः पुरः ॥२॥
तन्मध्ये निखिलां देहच्छायां स्वीयां मनोरमाम् ।
विलोकयन्महीपालो यावच्चित्ते चमत्कृतः ॥३॥
भूपं चमत्कृतस्त्वान्तं जगौ प्रेक्ष्येति नापितः ।
राजन् ! सुरूपमात्मीयं विलोकयाचिन्ति यत्त्वया ॥४॥
तदेते मन्त्रिणो विज्ञाः कथयन्त्वधुना चिरात् ।
नो चेदहं जडोऽप्यत्र कथयामि तवाग्रतः ॥५॥
पृष्ट्वा भूमिभुजा सर्वेऽमात्या दध्युरिति स्फुटम् ।
वाक्सारोऽयं नरः प्रायो दृश्यते साम्प्रतं ननु ॥६॥

तस्मासीद् विजयाभार्याभवा पुत्री सुकोमला ।
प्रसरद्रूपलावण्यशालिनी सत्कलाकला ॥१३॥
जातिस्मृत्या भवान् सप्त पूर्वान् वीक्ष्य निजांश्च सा ।
नृद्विष्टा लकुटैर्धनन्ती नरं दृष्टिपथागतम् ॥१४॥
नरनामश्रुतेः स्नानं कुर्वती सततं मुहुः ।
इत्थं सुखासनासीना नर्मणे बाह्यकानने ॥१५॥
(त्रिभिर्विशेषकम्)
सुकोमलातनुगोधददीप्तिपुञ्जपुरो नृप ! ।
तव च त्वद्गृहीतीनां देहदीप्तिरणूयते ॥१६॥
तस्या बाह्यघनं सर्वक्रतुपुष्पफलाढ्यकम् ।
सच्छायं विद्यते मेरुवनवत्सुन्दरं श्रिया ॥१७॥
तत्रास्ति क्षीरवनीर-पूरपूर्णं सरोवरम् ।
खर्णवद्धतलखर्ण-पालिसोपानसुन्दरम् ॥१८॥
तयो रक्षां करोति स्म मार्जरीरूपभृत्सुरी ।

१ क्रीडायै ख । २ मनाक् ग अनुमाद् क-घ ।

राज्ञा दृष्टं कुतः स्थानात् कस्तत् किमर्थमीयिष्यात् ? ।
स प्राहाहमगां खगद्विर्वनत्ये सुराचले ॥२६॥
तत्र ते साहसं गीयमानं श्रुत्वा खगाननात्*
अणम्य च जिनान् भूमिं वीक्षितुं चालितोऽस्म्यहम् ॥२७॥
प्रतिष्ठानपुरेऽपश्यं भूपुत्रीं सुकोमलाम् ।
स्थत्वा तां वीक्षितुं भूमिपतेऽहं चालितस्ततः ॥२८॥
त्वत्परीक्षाकृतेऽत्रागाम् देवोऽहं सुन्दराभिधः ।
त्वत्साहसेन लुटोऽस्मि वरं मार्ग्य वाञ्छितम् ॥२९॥
विक्रमोऽग्य न मे कार्य केननित्यमनुनाऽधुना ।

तृण-कच्चर-काष्ठानां पुञ्जापनयनादिना ॥१९॥
विक्रमोऽवगृह्य महाभाग ! सत्यं श्रोतुं त्वयाऽधुना ।
यतो हि विद्यते रूप-तारतम्यं त्वयोदितम् ॥२०॥
श्रुत्वैतदापयामास यावत्तस्मै नृपो धनम् ।
लक्षैर्ग्रामितं कोशादानीय सचिवान्तिकात् ॥२१॥
तावत्स पुरुषः खर्णं सप्तकोटिमितं स्फुरत् ।
प्रकटीचकार भूपस्य पुरस्ताच्चित्रकारकम् ॥२२॥
दृष्ट्वा सुन्दरैरत्नपुञ्जं भूपादयो जनाः ।
चमत्कृता बभूवुस्ते गतगर्वाः खचेतसि ॥२३॥
अहमल्पधनो मूर्खो दध्यौ यावदिलेडिति ।
तावद्विव्यतनुदीव्यत्-कुण्डलः स सुरोऽभवत् ॥२४॥
दीव्यद्रूपतनुं देवं भूपाद्या वीक्ष्य मन्त्रिणः ।
चित्रे चमत्कृता बाढं बभूवुस्तत्र संसदि ॥२५॥

३ इलेट्-भूप. ।

अनोद्यं जायते नैव निशागर्जितवत्कदा” ॥३२॥
अष्टमात्रोऽन्यदा भूपं दीनं दृष्टेति घृष्टवान् ।
किमर्थं कुत्र ते स्वामिन् ! बाधते ते मनो बद् ॥३३॥
विक्रमोऽवक् सुरोक्तायाः कन्यायाः सालभूकुजः ।
पाणिग्रहं विना नास्ति जानीहि मम जीवितम् ॥३४॥ यतः-
“अवस्थाणसणी कम्माण मोहणी तद् वयाण वम्मवये ।
गुप्पीण य मणगुप्ती चउरो दुक्खेण जिप्पंति ॥३५॥
दिवा पश्यन्ति नो भूरा काको नत्तं न पश्यति ।
अपूर्यः कोऽपि कामान्ते” ॥३६॥

राजा पृष्ठं कुतः स्थानात् कस्त्वं किमर्थमीयिवान् ? ।
स प्राहाहमगां स्वर्गादिवनतै सुराचले ॥२६॥
तत्र ते साहसं गीयमानं श्रुत्वा खगाननात्*
प्रणम्य च जिनान् भूमिं वीक्षितुं चलितोऽस्म्यहम् ॥२७॥
प्रतिष्ठानपुरेऽपश्यं भूपुत्रीं सुकोमलाम् ।
स्थत्वा तां वीक्षितुं भूमिपतेऽहं चलितस्ततः ॥२८॥
त्वत्परीक्षाकृतेऽत्रागाम् देवोऽहं सुन्दरमिधः ।
त्वत्साहसेन तुष्टोऽसि वरं मार्गय वाञ्छितम् ॥२९॥
विक्रमोऽवग्न न मे कार्यं केनचिद्वस्तुनाऽधुना ।
यतोऽस्ति सदनं सर्वं समीहितरमान्वितम् ॥३०॥
ततो देवो बलाद्विव्यरूपकृद्गुटिकां तदा ।
दत्त्वा हृद्यो महीशाय विद्युदिव तिरोदधे ॥३१॥ यतः-
“सन्तुष्टानाममर्त्यानां दर्शनं जातमङ्गिनाम् ।

१ कुलये ख-ग । २ गन्तव्यं न अच्युतार क-घ ।

सुकोमलतनुजोऽप्यद्वीक्षितुस्तुष्टुं श्रुत्वा ।

तत्र च राष्ट्रपतिनां देवदत्तिसिन्धुयते ॥२६॥

तस्या वानरान् सर्वमनुपुष्पफलाढ्यम् ।

सन्तुष्टाय विपत्ते मेरुतलतलुन्दरं श्रिया ॥२७॥

तत्रास्ति धीर्यस्त्रीर-पुष्पं सरोवरम् ।

स्वर्णवद्वलस्वर्ण-पालिसोपानसुन्दरम् ॥२८॥

ततो रक्षां करोति सा माजरीरूपयुच्छरी ।

अमोघं जायते नैव निशागर्जितवत्कदा” ॥३२॥
भट्टमात्रोऽन्यदा भूयं दीनं दृष्ट्वेति पृष्टवान् ।
किमर्थं कुत्र ते स्वामिन् ! बाधते ते मनो वद ॥३३॥
विक्रमोऽवक् सुरोक्तायाः कन्यायाः सालभूयुजः ।
पाणिग्रहं विना नास्ति जानीहि मम जीवितम् ॥३४॥ यतः-
“अक्खाणसणी कम्माण मोहणी तह वयाण बम्भवयं ।
गुत्तीण य मणगुत्ती चउरो दुक्खेण जिप्पंति ॥३५॥
दिवा पश्यन्ति नो घूका काको नक्तं न पश्यति ।
अपूर्वः कोऽपि कामान्धो दिवा नक्तं न पश्यति” ॥३६॥
मन्त्री ग्राह ततस्तस्या नृद्वेषिण्या हि योषितः ।
तव पाणिग्रहोऽनर्थहेतोर्मूलं भविष्यति ॥३७॥
नराणां मरणायैवंविधा स्युर्योषितः खलु ।
न युज्यते विभो ! पाणिग्रहं कर्तुं च तेन ते ॥३८॥

३ सु-द-भय ।

राजाऽऽह जीवितव्येन मदीयेन प्रयोजनम् ।
यदि स्याद्भवतस्तत्र क्रियतां यातुमुद्यमम् ॥३९॥
मन्त्री ग्राह प्रतिष्ठानपूर्वासिपणयोपितः ।
स्वकीये मदना-कामकेलयौ विज्ञे पणाङ्गने ॥४०॥
अत्रैव वसतस्ताभ्यां सह संकेतपूर्वकम् ।
गम्यते चेत्तदा कार्यं सिद्ध्यते नान्यथा पुनः ॥४१॥ (युग्मम्)
ते द्वे वेद्ये समाकार्यं पृष्टे इति महीभुजा ।
प्रतिष्ठानपुरे काऽस्ति स्त्रीया नगरनायिका ? ॥४२॥
ताभ्यामुक्तं लसद्गुण रूपश्रीर्मे सहोदरा ।
सुकोमला पुरो नृत्यं सन्ततं कुरुतेऽद्भुतम् ॥४३॥
राजा ग्राह प्रतिष्ठानपुरे यास्याम्यहं द्रुतम् ।
तत्रास्माभिः पुरे वर्ये युवां सार्द्धं समेष्यथः ॥४४॥
ताभ्यामुक्तं समेष्यावो राजन् ! आवां समं त्वया ।
ततो राज्ञाऽग्निवेतालः स्मृतस्तत्रागमत् क्षणात् ॥४५॥

१ च तदा क-ग-घ । २ सिद्धिमद् ना० ख ।

“अमेध्यमध्ये कीटस्य सुरेन्द्रस्य सुरालये ।
समाना जीविताकाङ्क्षा समं मृत्युमर्थं इत्योः ॥५३॥
क्रियस्वेत्युच्यमानोऽपि देही भवति दुःखितः ।
मार्यमाणः ग्रहरणेदलिणैः स कथं भवेत् ? ॥५४॥
जीवन् भद्राण्यवाप्नोति जीवन् धर्मं करोति च ।
जीवन्तुपकृतिं कुर्यात् जीवतः किं न जायते ?” ॥५५॥
वैश्याऽऽह वनितारूपं कृत्वा मत्स्वजनालयम् ।
धामो यद्यविलम्बेन तदेष्टं ते भविष्यति ॥५६॥
ततः पञ्चापि स्त्रीरूपधराः पण्याङ्गनीकसि ।

राज्यरक्षार्कृते बुद्धिसागरं सचिवं तदा ।
मुक्त्वा तत्र प्रतिष्ठासुरभूद् विक्रमभूपतिः ॥४६॥
भट्टमात्राऽग्निवेतालपुरनारीद्वयान्वितः ।
चलितुं तुरगान्पञ्चानाययामास भूपतिः ॥४७॥
मित्रो विचार्य पञ्चाश्वारूढाः पञ्चापि ते तदा ।
पश्यन्तोऽद्रिपुरग्रामवनानि चेलुरध्वनि ॥४८॥
प्रतिष्ठानपुरोद्यानागतान् पञ्च निरीक्ष्य तान् ।
उच्चैश्चकार मार्जरी फेत्कारवितयं तदा ॥४९॥
फेत्कारत्रयवृत्तान्तः पृष्टो भूमीभुजा तदा ।
महामात्रो जगावित्थं चतुर्णामग्रतः स्फुटम् ॥५०॥
आयास्यति महीपालपुत्री विद्वेषिणी नृषु ।
हनियति नरान् स्त्रीश्चैत्येवं सूचयति स्म सा ॥५१॥
श्रुत्वैतद् विक्रमः ग्राह स्पष्टं पण्याङ्गने प्रति ।
उपायो विद्यते कोऽत्र स्वात्मनो रक्षणेऽधुना ॥५२॥ यतः-

ततः सुकोमलापाश्वे यान्तीं वेद्यां च नक्षितम् ।
एद्वा ता वनिताः प्रोचुरिति प्रीतिपुरस्तरम् ॥५०॥
यदि पृच्छति भूपाकपुत्री सुखस्वरक्षणम् ।
तदानीमिति जल्पेस्त्वमवन्तीतो महीपतेः ॥५१॥
आयसुः पञ्च नरीक्ष्यो गीतगानविचक्षणाः ।
कुर्वत्या गौरवं तासांमुखरोऽजनि तेन मे ॥५२॥ (युग्मम्)
प्रतिपद्येति रूपश्रीर्नैक्षितं पणमाभिनि ।
कृततारा ययौ पाणसातत्याहेति भूपतिः ॥५३॥
उत्तरागमने गेष्टे मृष्टेस्वरूपं पणाङ्गना ।
गणन्त्याः पञ्च भूपत्य उ-द-यो-रा-गमनम् ॥५४॥

“नवं नवं सदा गीतनृत्याग्रामपुरादिकम् ।
पश्यतो जायते पुंस आश्चर्यं मानसे भृशम्” ॥६७॥
सुकोमलोक्तमादायागतां रूपश्रियं गृहे ।
निरीक्ष्य चक्रमा ग्राह किं त्वं तत्क्षणमागता ? ॥६८॥
रूपश्रीः ग्राह भूपालपुत्री वक्तीति मन्मुखात् ।
अवन्तीपुरनर्तक्यो नृत्यन्स्त्वद्य पुरो मम ॥६९॥
श्रुत्वैतन्मदनाकामकेल्याविति प्रजल्पतुः ।
आवां नृत्यं करिष्यावो गीतादि कः करिष्यति ? ॥७०॥
ततोऽवगं चक्रमाऽहं तु गास्यामि मधुरस्वरम् ।
भट्टमात्रो वसन्तादिरागं रञ्जं करिष्यति ॥७१॥
बह्विचेतालिका वीणां विधिवद्वादयिष्यति ।
गम्यतां मदनाकामकेल्यौ तत्राशु तत्कृते ॥७२॥
दीव्यदुःखलवसनाभरणा स्वदेह-
च्छायाविनिर्जितसुरासुरनारीरूपाः ।

स्वच्छानघाम्बुविशदीकृतसर्वगात्राः
पञ्चापि ता द्रुतमगुर्नृपपुत्रिकाग्रे ॥७३॥
सुकोमलारूपरमामनर्घ्या निरीक्ष्य दध्यौ हृदि चिक्रमेति ।
पातालकन्या किमु किन्नरी वा देवाङ्गना वा वसुधाभियाय ॥
पञ्चापि तास्तथारूपा दृष्ट्वा दध्यौ सुकोमला ।
यस्यग्रेऽमूः सदा नृत्यं कुर्वन्ति सोऽद्भुतो नृपः ॥७५॥
नर्तनं मदनाकामकेल्यौ यद्वत्प्रचक्रतुः ।
तद्वत् गीतादिकं चक्रुर्विक्रमाद्याः पणाङ्गनाः ॥७६॥
गीतमाकर्ण्य कर्णाप्यं चिक्रमायाः सुकोमला ।
दध्यवियं दिवः कन्या किं वा पातालकन्यका ॥७७॥
सुकोमला नगौ चैवं चिक्रमे ! वरवर्णिनि ।
किं त्वमेकाकिनी गीतं रात्रौ गास्यामि मत्पुरः ॥७८॥
चिक्रमा ग्राह गास्यामि रैलक्षं यदि दास्यसि ।
सुकोमला जगौ स्वर्णलक्षं दास्याम्यहं तव ॥७९॥

तत्र च चक्रमा दध्यवियं भूपतिपुत्रिका ।
औदार्यैर्द्यदाक्षिण्यादिकमोच्यदुपान्विता ॥८०॥
बहुप्रपञ्चकरणाच्छृङ्गेरं त्यज्यति क्रमात् ।
भविष्यति सदाचारा सतीयं राजनन्दिनी ॥८१॥
सत्कृतास्तास्तया वस्त्रादिना पण्याङ्गना गृहे ।
गत्वा सायं च वैकालं चक्रुर्द्विर्गतश्रमाः ॥८२॥
चिक्रमाको जगौ भट्टमात्रादीन् प्रति मोदितः ।
सिद्धं समीहितं सर्वं गच्छतस्त्र मेऽधुना ॥८३॥
दिव्यवेपाथलङ्कारा तत्रागाद् चिक्रमा निदि ।

चिक्रमा च जगौ सामिधानं कञ्चुक्कन्यनम् ।
स्वस्वामिनीकृतं छोटयिष्याम्यहं मनाग यदि ॥८७॥
पञ्चायत्कस्त्रिकाभिर्मौ स्वाभिनी सुदते तदा ।
तेन खानकृते नैव वक्तव्यं साम्प्रतं त्वया ॥८८॥
गत्वा तत्रेति जल्प त्वं त्वत्स्वामिन्याः पुरो हृतम् ।
धत्वा दासी जगौ सद्यो चिक्रमोक्तमशेषतः ॥८९॥
कृत्वा खानं समेत्यावगं भूपपुत्रीति तां प्रति ।
आवाभेकत्र मोक्ष्यावोऽधुनेत्येवं रुचिर्मम ॥९०॥
चिक्रमाऽगं इत्येनमिनिर्जितक्रमाभाति भोजनम् ।

[illegible]

चिक्रमा च जगौ साभिज्ञानं कञ्चुकवन्धनम् ।
स्वस्वामिनीकृतं छोटयिष्याम्यहं मनाग् यदि ॥८७॥
पञ्चाशत्कम्बिकाभिर्माँ स्वामिनी तुदते तदा ।
तेन स्नानकृते नैव वक्तव्यं साम्प्रतं त्वया ॥८८॥
गत्वा तत्रेति जल्प त्वं त्वत्स्वामिन्याः पुरो द्रुतम् ।
यथात्वा दासी जगौ सद्यो चिक्रमोक्तमशेषतः ॥८९॥
कृत्वा स्नानं समेत्यावग् भूपपुत्रीति तां प्रति ।
आचामेकत्र भोक्ष्यावोऽधुनेत्येवं रुचिर्मम ॥९०॥
चिक्रमाऽवग् द्वयोनार्योर्नैकत्राभाति भोजनम् ।
जैमनं शोभते बाढं कुर्वतोः पुरुषस्त्रियोः ॥९१॥
भूपभूः प्राह नो नाम पुरुषस्य पुरो मम ।
प्रवक्तव्यं मनाग् वत्से ! भवत्या मदभीष्टया ॥९२॥
विधाय भोजनं राजपुत्री सद्यः सुकोमला ।
गीतं श्रोतुं तदा चित्रशालायां समुपाविशत् ॥९३॥

२ गत्वा गा !

ततश्च विक्रमा दध्याविं भूपतिपुत्रिका ।
औदार्यैर्यदक्षिण्यादिकप्रोद्यद्गुणान्विता ॥८०॥
बहुप्रपञ्चकरणान्त्रोद्भूतं त्यक्ष्यति क्रमात् ।
भविष्यति सदाचारा सतीयं राजनन्दिनी ॥८१॥
सत्कृतास्तास्तया वस्त्रादिना पण्याङ्गना गृहे ।
गत्वा सायं च वैकालं चकुरद्विर्गतश्रमाः ॥८२॥
विक्रमार्को जगौ भट्टमात्रादीन् प्रति मोदितः ।
सिद्धं समीहितं सर्वं गच्छतस्तत्र मेऽधुना ॥८३॥
दिव्यवेद्यालङ्कारा तत्रागाद् विक्रमा निशि ।
यावत्तावन्महीपालपुत्री स्नानार्थंशुस्थिता ॥८४॥
गत्वा दासी जगौ गातुं विक्रमाऽऽगात्सुकोमले ।
राजसूः प्राह स्नानार्थं मत्पार्श्वे तां समनय ॥८५॥
पश्चादेत्य जगौ दासी विक्रमे ! स्वामिनी मम ।
स्वामाकारयति स्नानकृते तत्र कृतस्तरा ॥८६॥

१-गतिव्रत्ता. ग ।

आलाप्यालाप्य गायन्त्या विक्रमाया मनोहरम् ।
सुकोमलां विना निद्रायितः परिकरोऽखिलः ॥९४॥
द्वैतद्व चिक्रमा गीतं नृक्षीमिश्रं जगाविति ।
ईश्वरः सततं शोभां पार्वत्या लभतेऽद्भुताम् ॥९५॥
विष्णुः श्रिया हरिः शच्या रत्या ग्रीत्या च मन्मथः ।
रोहिण्या चन्द्रमा रत्नादेव्या सहस्रदीधितिः ॥९६॥ (युग्मम्)
“एकं ध्याननिमीलितं मुकुलितं चक्षुर्द्वितीयं पुनः,
पार्वत्या विपुले नितम्बफलके शृङ्गारभारालसम् ।
अन्यत्कूरविकृष्टचापमदनक्रोधानलोदीपितं,
शम्भोर्भिवरसं समाधिसमये नेत्रत्रयं पातु वः ॥९७॥
कृष्णात्प्रार्थय मेदिनीं धनपतेर्वीजं बलेलङ्गिलं,
प्रेतेशान् महियो वृषश्च भवतः फालं विशूलादपि ।
शक्ताऽहं तव भैक्षदानकरणे स्कन्दोऽपि गोरक्षणे,
दग्धाऽहं तव भिक्षया कुरु कृपिं गौर्यां वचः पातु वः ॥९८॥

१ परिजोऽ-ग ।

ततः सुकोमला पूर्वां भवान् सप्त सविस्तरम् ।
विक्रमायाः पुरः प्राह रञ्जिता तद्वृणालिभिः ॥१०६॥ तथाहि—
इतश्च सप्तमे पूर्व भवे लक्ष्मीपुरेऽनन्वे ।
आसीच्छ्रेष्ठी धनो नास्मा तस्याहं श्रीमन्ती त्रिया ॥१०७॥
तयोर्वभूव सत्समस्तुतस्तनयोऽन्यदा ।
कृत्वा जन्मोत्सवं चक्रे कर्मणोऽपि विधां ॥१०८॥
व्यवसायं वितन्वानो बभूव धनवान् धनः ।
पुण्ये स्तोत्रं धनमपि ज्ययति स्म तनो न ति ॥१०९॥
कः ।

मेघश्याम श्रीमन्नेमे ! विद्युन्मालावन्मां मुत्सवा ।
का ते शोभा भृशच्छृङ्गे राजीमत्येत्युक्तो जीयाः” ॥९९॥
श्रुत्वैतद् भूषभूः प्राह गृह्णीतं पुरुषाभिधाम् ।
वारिताऽपि कथंकारं वक्षि तां दुखदां मम ॥१००॥
चिक्रमा प्राह देवानां नाम गुह्यम्यहं न तु ।
भूषभूः प्राह नामापि न ग्राह्यमसतां त्वया ॥१०१॥
सर्वजातिजजीवानां पुलङ्गाह्वयधारिणाम् ।
विद्वेषो विद्यते मेऽत्र सप्तपूर्वभवस्मृतेः ॥१०२॥ यतः—
“यस्मिन् दृष्टे मनस्तोषो द्वेषश्च प्रलयं व्रजेत् ।
स विद्वेषो मनुष्येण बान्धवः पूर्वजन्मनः” ॥१०३॥
यस्मिन् दृष्टे मनोद्वेषस्तोषश्च प्रलयं व्रजेत् ।
स विद्वेषो मनुष्येण प्रत्यर्थी पूर्वजन्मनः ॥१०४॥
जजल्प विक्रमा ब्रूहि भवान् पूर्वां सुकोमले ! ।
येनेदानीं मम ज्ञानव्यक्तिरपि भविष्यति ॥१०५॥

दातारं जलदं पचय सखदोपरि गजेति” ॥१०२॥
अन्यदा त्रियया मोक्तं स्वामिन् ! स्त्रीयस्यां खलु ।
दीनोद्धरणार्थमेव सकलीकृत भावतः ॥१०३॥ यतः—
“अथः क्षिपन्ति कृपणा वित्तं तत्र त्रियासवः ।
सन्तश्च गुरुद्वेषादौ तदुद्देशः फलकाक्षिणः ॥१०४॥
मा मंस्याः स्त्रीयते वित्तं स्त्रीयमानं कदाचन ।
रूपारामयादीनां ददतामेव सम्पदः ॥१०५॥
अस्ति जलं जलराजो धारं तदिकं विनिगते शेन ।
कपूरपि नरं ग गते गन्तव्यं जनः सिवति” ॥१०६॥
कः । १ लक्ष्मीः पुनः । अत्र दिग्दर्शना । १०७॥

ततः सुकोमला पूर्वाच्च भवान् सप्त सविस्तरम् ।
 विक्रमायाः पुरः ग्राह रञ्जिता तदुणालिभिः ॥१०६॥ तथाहि-
 इतश्च सप्तमे पूर्वे भवे लक्ष्मीपुरेऽनघे ।
 आसीच्छ्रेष्ठी धनो नाम्ना तस्याहं श्रीमती प्रिया ॥१०७॥
 तयोर्विभूव सत्समस्तचित्तस्तनयोऽन्यदा ।
 कृत्वा जन्मोत्सवं चक्रे कर्मणेत्यभिधां पिता ॥१०८॥
 व्यवसायं वितन्वानो बभूव धनवान् धनः ।
 पुण्ये स्तोकं धनमपि व्ययति स्म तनौ न हि ॥१०९॥
 मलक्किन्नानि जीर्णानि वासांसि सखुदुम्बकः ।
 धनः परिदधत् सेहरिक्तं शुङ्खे स्म भोजनम् ॥११०॥ यतः-
 “दृढतरनिबद्धशुटेः कोशनिर्वणस्य सहजमलिनस्य ।
 कृपणस्य कृपाणस्य केवलमाकारतो भेदः ॥१११॥
 सङ्ग्रहैकपरः प्राप समुद्रोऽपि रसातलम् ।

१ गाढतरनि-क । २ निषणस्य ख निष्पलस्य क ।

दातारं जलदं पश्य समुद्रोपरि गर्जति” ॥११२॥
 अन्यदा प्रियया प्रोक्तं स्वामिन् ! स्त्रीयरमां खलु ।
 दीनोद्धरणधर्मेषु सफलीकुरु भावतः ॥११३॥ यतः-
 “अधः क्षिपन्ति कृपणा विचं तत्र यियासवः ।
 सन्तश्च गुरुचैत्यादौ तदुच्चैः फलकाङ्क्षिणः ॥११४॥
 मा मंथाः क्षीयते विचं दीयमानं कदाचन ।
 कूपारमगवादीनां ददतामेव सम्पदः ॥११५॥
 अस्ति जलं जलराशौ क्षारं तत्किं विधीयते तेन ।
 लघुरपि वरं स कूपो यत्राकण्ठं जनः पिबति” ॥११६॥
 श्रुत्वैतद्वचनं पत्न्याः कृत्वा अकुटिमञ्जसा ।
 उत्पाद्य लकुटं हन्तुं दधावे तां धनस्तदा ॥११७॥
 मृत्युभीता तदा नङ्घ्रा गताऽहं पितृसन्नि ।
 दारिद्र्यभावतो दुःखं कियत्कालं स्थिता पुनः ॥११८॥ यतः-

३ समुच्चै ख ।

ततः सुकोमला पूर्वाच्च भवान् सप्त सविस्तरम् ।
 विक्रमायाः पुरः ग्राह रञ्जिता तदुणालिभिः ॥१०६॥ तथाहि-
 इतश्च सप्तमे पूर्वे भवे लक्ष्मीपुरेऽनघे ।
 आसीच्छ्रेष्ठी धनो नाम्ना तस्याहं श्रीमती प्रिया ॥१०७॥
 तयोर्विभूव सत्समस्तचित्तस्तनयोऽन्यदा ।
 कृत्वा जन्मोत्सवं चक्रे कर्मणेत्यभिधां पिता ॥१०८॥
 व्यवसायं वितन्वानो बभूव धनवान् धनः ।
 पुण्ये स्तोकं धनमपि व्ययति स्म तनौ न हि ॥१०९॥
 मलक्किन्नानि जीर्णानि वासांसि सखुदुम्बकः ।
 धनः परिदधत् सेहरिक्तं शुङ्खे स्म भोजनम् ॥११०॥ यतः-
 “दृढतरनिबद्धशुटेः कोशनिर्वणस्य सहजमलिनस्य ।
 कृपणस्य कृपाणस्य केवलमाकारतो भेदः ॥१११॥
 सङ्ग्रहैकपरः प्राप समुद्रोऽपि रसातलम् ।

१ गाढतरनि-क ।

पंथसमा नत्थि जरा खुहासमा वेअणा नत्थि ।
मरणसमं नत्थि भयं दारिद्रसमो वैरिओ नत्थि ॥११९॥
गतायां मयि तातस्य सद्ने धननैगमः ।
वभूव दुःखितो वाढं रन्धनादिकचिन्तया ॥१२०॥
तत्रागत्यान्यदा चादुवचोभिः शठशेखरः ।
मां सन्मान्यानयामास धनः स्वीयनिकेतने ॥१२१॥ यतः-
“मुखं पद्मदलाकारं वाचा चन्दनशीतला ।
हृदयं कर्त्तरीतुल्यं त्रिविधं धूर्त्तलक्षणम्” ॥१२२॥
मयाऽन्येद्युर्जिनेन्द्रौकोगतया सखियुक्तया ।
एकलोहडिकस्यैव पुष्पैर(रा)चिं जिनाधिपं(पः) ॥१२३॥
शुक्ला कस्याचिदास्यात् स एक लोहडिकव्ययम् ।
मूर्च्छितः पतितो भूमिपीठे निश्चेष्टकाष्ठवत् ॥१२४॥ यतः-
“न दातुं नोपभोक्तुं वा शक्नोति कृपणः श्रियम् ।
किन्तु स्पृशति हस्तेन नपुंसक इव स्त्रियम् ॥१२५॥

१ पथसमा नास्ति जरा क्षुत्समा वेदना नास्ति । मरणसमं नास्ति भयं दारिद्र्यसमो वैरिओ नास्ति ॥

अत्येतत् तनयस्तावचने कर्कशं तदा ।
मौनमाधाय रहसि व्ययति स्म धनम् ॥१२३॥ यतः-
“कुम्भः परिमितमम्भः पिबति पयःकुम्भसम्भवोऽम्भोधिम् ।
अतिरिच्यते क्षुजन्मा कञ्चिजनकाद् निजेन चरितेन ॥१२४॥
शत्रुञ्जये युगादीशं नन्दुं सद्यो ब्रजन् बहूः ।
इष्टो मया पुनः पृष्टो भर्त्ता यात्राभिलाषया ॥१२५॥
स्वामिन् ! शत्रुञ्जये नन्दुं जिनिं यान्ति घना जनाः ।
त्वमादिशायुना देवबुद्धे श्रीघ्नं ब्रजाम्यहम् ॥१२६॥

प्राप्तामपि न लभन्ते भोक्तुं भोगान् स्वकर्मभिः कृपणाः ।
किल भवति चञ्चुपाको द्राक्षापाकेषु काककुले” ॥१२६॥
शीतोपचारकरणैर्यावत् सजीकृतो मया ।
तावदेवं जगौ दन्तान् पिपन् मां प्रति कर्कशम् ॥१२७॥
रे ! रे ! दुष्टाशये ! पापे ! व्ययन्तीति धनं मम ।
स्तोकैरेव दिनै रित्कीकरिष्यति निजं गृहम् ॥१२८॥
कारुण्यादधुना मुक्ता जीवन्ती त्वं मया प्रिये ! ।
मनागपि धनं नैव त्वया देयं क्वचित्कदा ॥१२९॥
कर्मणस्तनयोऽन्येद्युर्दम्भमेकं जिनालये ।
व्ययित्वा सद्ने यावदाययौ मुदिताशयः ॥१३०॥
श्रुत्वैतन्मूर्च्छितः श्रेष्ठी पपात पृथिवीतले ।
शीतोपचारतः स्वस्थीकृतः ग्राहेति कर्कशम् ॥१३१॥
रे ! रे ! कुपुत्र ! मल्लक्ष्मीं व्ययन्नेवं त्वमन्वहम् ।
धान्यस्वर्णादिना रिक्तं मद्गेहं किं करिष्यसि ॥१३२॥

“आरम्भाणां विद्युत्तिर्द्रविणसफलता सङ्ख्यात्सत्यसुखे-
त्रैर्मल्यं दर्शनस्य प्रणयिजनहितं जीर्णचित्पादिकृत्यम् ।
तीर्थीजल्यं प्रभावं (वः) जिनवचनकृतिस्तीर्थकृत्कर्मकृत्यं,
सिद्धेरासक्तभावः सुरनरपदवी तीर्थयात्राफलानि ॥१३०॥
सद्यश्चा शत्रुञ्जयं तीर्थे नत्वा देवतकाचलम् ।
क्षाल्वा गजपदे कुण्डे पुनर्जन्म न विद्यते ॥१३१॥
पल्योपमसहस्रं तु ध्यानाद् लक्ष्ममभिगृह्यत् ।
दुष्कर्म धीयते मार्गे सागरोपमसञ्चितम् ॥१३२॥”

[illegible]

श्रुत्वैतत् तनयस्तावचनं कर्कशं तदा ।
मौनमाधाय रहसि व्ययति स्म घनं धनम् ॥१३३॥ यतः—
“कुम्भः परिमितम्भः पिवति पयःकुम्भसम्भवोऽम्भोधिम् ।
अतिरिच्यते सुजन्मा कश्चिज्जनकाङ् निजेन चरितेन ॥१३४॥
शत्रुञ्जये युगादीशं नन्तुं सद्यो व्रजन् बहुः ।
दृष्टो मया पुनः पृष्टो भर्त्ता यात्राभिलाषया ॥१३५॥
स्वामिन् ! शत्रुञ्जये नन्तुं जिनें यान्ति घना जनाः ।
त्वमादिशाधुना देवदुत्यै शीघ्रं व्रजाम्यहम् ॥१३६॥
श्रुत्वैतद्वचनं ग्राह रे ! श्रिये ! मत्कृतं पुरा ।
विस्मृतं स्मारयिष्यामि कुशाघातादिताडनैः ॥१३७॥
ततोऽहं निशि निर्गत्य श्रीसङ्घसहिता रहः ।
शत्रुञ्जयोजयन्तादियात्रां विस्तरतो व्यधाम् ॥१३८॥
शत्रुञ्जयगिरौ श्रीमद्गुरूणामाननान्मया ।
तीर्थयात्राफलं ह्येवं श्रुतमेकाग्रचित्तया ॥१३९॥ यतः—

“आरम्भाणां निवृत्तिर्द्विगणसफलता सङ्घवात्सल्यशुचै-
नैर्मल्यं दर्शनस्य प्रणयिजनहितं जीर्णचैत्यादिकृत्यम् ।
तीर्थौन्नत्यं प्रभावं (वः) जिनवचनकृतिस्तीर्थकृतकर्मकृत्यं,
सिद्धेरासन्नभावः सुरनरपदवी तीर्थयात्राफलानि ॥१४०॥

सृष्ट्वा शत्रुञ्जयं तीर्थं नत्वा रैवतकाचलम् ।
स्वात्वा गजपदे कुण्डे पुनर्जन्म न विद्यते ॥१४१॥
पल्योपमसहस्रं तु ध्यानाद् लक्षमभिग्रहात् ।
दुष्कर्म क्षीयते मार्गे सागरोपमसञ्चितम् ॥१४२॥”

कृत्वा यात्रामहं यावदागां हृष्टा स्वसदमनि ।
तावद् दुष्टाशयः कान्तो मां दृष्ट्वाऽभूत्कुथाऽरुणः ॥१४३॥
उत्थितो भृकुटीं कृत्वा जल्पनेवं पुनः पुनः ।
रे दुष्टे ! मे धनं सर्वं व्ययित्वाऽत्रागताऽसि यत् ॥१४४॥
तत्फलं तत्क्षणात्तुभ्यं दर्शयिष्यामि साम्प्रतम् ।
लगुडानां महाघातैर्यमदण्डसहोदैः ॥१४५॥

जल्पनेनं महापापो लगुडैर्मा दृढं तथा ।
जघानाहं यथा प्राणैः सर्वैर्मुक्ता क्षणादपि ॥१४६॥
ततोऽहं विशदध्यानात् गतासुः पष्ठके भवे ।
चम्पापुर्यां मधुक्षोणिपतेः पद्मा सुताऽभवम् ॥१४७॥ यतः—
आर्त्ते तिर्यग्गतस्तथा गतिरधो ध्याने तु रौद्रे सदा,
धर्मे देवगतिः शुभं च हि फलं शुक्ले तु जन्मक्षयः ।
तस्माद् व्याधिरुगन्तके हितकरे संसारनिस्तारेके,
ध्याने शुक्लवरे रजःप्रमथने कुर्यात्प्रयत्नं बुधः ॥१४८॥”
वर्द्धमाना क्रमात्प्राप्ताऽखिलचारुकलागमा ।
अहं प्रापं मनोहारि यौवनं मोहनं नृणाम् ॥१४९॥
मधुना मेदिनीशेन जितशत्रोः सदुत्सवम् ।
दत्ता कल्याणमेत्तेभतुरङ्गभणिसंयुता ॥१५०॥
जितशत्रुर्महीशो मां परिणीय सदुत्सवम् ।
गत्वा पुरे ददौ मङ्गं सप्तभूमिगृहं महत् ॥१५१॥

१ स्वच्छोदके क.

“कुरुः स्वयं कारयितुः परेण, तुष्टेन 'माथेन' स्यादुत्सवम् ।
साहाय्यकर्तुं च शुभाशुभेषु, दुष्ट्यं फलं तत्त्वविदो वदन्ति ॥१५२॥
राजा निरुत्तरीकृत्य मां नव्यगृहिणीयुतः ।
अष्टापदादितीर्थेषु यात्रां कृत्वाऽऽगमद् गृहम् ॥१५३॥
नवीनान्यन्यदा सर्वाभरणानि मदीपतिः ।
अकारयत्कलावत्या नवैकमपि मे तदा ॥१५४॥
सपत्न्या भूषणान्वेष्य प्रोक्तं पत्युः पुरे मया ।
ममापि कारय स्वाभिन् ! भूषणानि नवानि च ॥१५५॥

ममोपर्यन्यदा लक्ष्मीपुरेशधनभूपतेः ।
सुता मदीयकान्तेन परिणिन्ये कलावती ॥१५२॥
अन्यदा श्रीपुराधीशो रत्नसारमहीपतिः ।
कुण्डले प्राभृतीचक्रे रत्ने चन्द्रपुरेशितुः ॥१५३॥
मया मुहुर्मुहुर्वाढं कुण्डले मार्गिते अपि ।
जितशत्रुर्महीनायै जायायै सादरं ददौ ॥१५४॥
“प्रायेण मनुजो वस्तु पराचीनं लसत्तमम् ।
मुत्तवा वस्तुनि सततं नवीने कुरुते रुचिम् ॥१५५॥
स्वाधीने च कलत्रे नीचः परदारलम्पटो भवति ।
संपूर्णेऽपि तटाके काकः कुम्भोदकं पिबति ॥१५६॥
अष्टापदादितीर्थेषु गच्छन्तं मेदिनीपतिम् ।
कलावतीयुतं वीक्ष्यागदमित्थं नृपाग्रतः ॥१५७॥
विवन्दिषा चिरं मेऽस्ति नन्तुमष्टापदेऽर्हताम् ।
तेन त्वां पूरय स्वाभिन् ! सार्धं नयन्तोऽधुना ॥१५८॥ यतः—

“लक्ष्मी दम्भार संवच्छरेण मासेन दम्भार सुखी ।
महिलाय किर पुरिस्तो दम्भार पृगेण दितस्तेन ॥१५९॥
जे नामति न सीसं कस्त वि भुवणे वि जे मारण्डपटा ।
सार्गथा मल्लिजवला रुलेति महिलाण वरणतले ॥१६०॥
मरणे वि दीणवयणे माणधरा जे नरा न जेयति ।
ते वि छु उणति लेखि मालाण जे नरा मण्डपिला ॥१६१॥
हरिहर उराणायक पदस्तेदागुणे वि जे देवा ।
नारीण किंकरे कुणति वि जे जे विरायतागता ॥१६२॥
आरिध्यानापरेयागमणिल्लेखन सुता ततः ।
तस्मात्के भवेऽप्युतं मुरी मन्त्रमन्त्रिते ॥१६३॥

“कर्तुः स्वयं कारयितुः परेण, तुष्टेन 'भावेन तथाऽऽजुमन्तुः ।
साहाय्यकर्तुश्च शुभाशुभेषु, तुल्यं फलं तत्त्वविदो वदन्ति ॥१५९॥
राजा निरुचरीकृत्य मां नव्यगृहिणीयुतः ।
अद्यापदादितीर्थेषु यात्रां कृत्वाऽऽजमद् गृहम् ॥१६०॥
नवीनान्यन्यदा सर्वाभरणानि महीपतिः ।
अकारयत्कलावत्या नचैकमपि मे तदा ॥१६१॥
सपत्न्या भूषणान्यैश्य प्रोक्तं पत्युः पुरो मया ।
ममपि कारय स्वाभिन् ! भूषणानि नवानि च ॥१६२॥
शुचैवतत् भृकुटीं कृत्वा जलपेति महीपतिः ।
एतत्त्वया न वक्तव्यं वाञ्छत्या हितमात्मनः ॥१६३॥
एवं कलावतीसक्तमानसेन महीशुजा ।
कदापि पूरितस्तस्मिन् भवे मे न मनोरथः ॥१६४॥ यतः-

१ चिरिगे क। ३ हस्वी दस्यवे संवत्सरेण मने

नैऽपि ये महाभुभया । रागान्धा गलितवला छुटयन्ते महिलाना चरणतले ॥ मरणेऽपि दीनवचनं मानवरा ये नरा न जल्पन्ति । तेऽपि खलु करोति लल्लि (चाट) वालानां स्नेहग्रहग्रहिलाः ॥ हरिहरिचतुराननचन्द्रसूरस्फन्दादयोऽपि ये देवाः । नारीणां किंकरत्वं कुर्वन्ति धिक् भिक् विषयवृष्टाणां ॥ ३ मणुतेच्छा ख ।

“हृत्थी दम्भइ संवच्छरेण मासेण दम्भइ तुरगो ।
महिलाए किर पुरिसो दमाए एगेण दिवसेण ॥१६५॥
जे नामंति न सीसं कस्स वि भुवणे वि जे महासुहडा ।
रागंधा गलिअबला रुंलंति महिलाण चरणतले ॥१६६॥
मरणे वि दीणवयणं माणधरा जे नरा न जंयंति ।
ते वि हु कुणंति लल्लिं बालाणं नेहगहगहिला ॥१६७॥
हरिहरचउराणणचंदस्सरवंदाइणो वि जे देवा ।
नारीण किंकरचं कुणंति धि द्वी विसयतण्हा” ॥१६८॥
आर्चध्यानपरैवाहमैपूर्णच्छा मृता ततः ।
पञ्चमके भवेऽभूवं मृगी मलयपर्वते ॥१६९॥
आर्चं तिर्यगतिस्तथा गतिरधो ध्याने तु रौद्रे सदा,
धर्मे देवगतिः शुभं बत फलं शुक्ले तु जन्मस्थयः ।

तस्माद् व्याधिरुगन्तके हितकरे संसारनिस्तारके,
ध्याने शुक्लवरे रजः प्रमथने कुर्यात् प्रयत्नं बुधः ॥१७०॥
तत्राप्येको मृगो मेऽभूत् पतिदुष्टतराशयः ।
यद् यदहं तदाऽवोचं तत्तदङ्गीचकार न ॥१७१॥ यतः—
“जं चिअ विहिणा लिहिअं तं चिअ परिणमइ सयललोअस्स ।
इअ जाणेविणु धीरा विहुरे वि न कायरा हुंति ॥१७२॥”
चरन्ती विपिनेऽन्येद्युर्निरीक्ष्य मुनिमेककम् ।
शान्तं दान्तं तदाऽभूवं जातिस्मृत्या युता चिरात् ॥१७३॥
ततोऽहं भावतो नित्यं वितन्वाना नुतिं मुनेः ।
अवोचमिति मे पत्युः कुरङ्गस्य पुरोऽन्यदा ॥१७४॥
स्वामिन् ! असिन्वने साधुरेकस्तिष्ठति शान्तिमान् ।
तस्य प्रणामतः पापं याति पूर्वभवार्जितम् ॥१७५॥

१ यदेव विधिना लिखितं तदेव परिणमति सकललोकस्य । इति ज्ञात्वा धीरा विधुरेऽपि न कतरा भवन्ति ॥

२ स्थानमुच्चोच्चतरं मध्यं हीनं च हीनतरकं वा । येन यत्र गन्तव्यं चेद्यऽपि तस्य तादृशी भवति ॥

“इंसा—विसाय—मय—कोह—माया—लोभेहिं पवमईहिं ।
देवा वि संमभिभूआ तेसि कुत्तो सुहं नाम” ॥१८२॥
मयोक्तमन्यदा स्वामिन् ! ममास्ति शाश्वताईतः ।
नन्नुमिच्छा च तेन त्वं तां च पूरय सम्प्रति ॥१८३॥
तेनेति धर्षिता वाढमहं दुष्टात्मना तदा ।
अतः परं न वक्तव्यं भवत्येवं मया सह ॥१८४॥
ततोऽहं मौनमाधाय निन्दन्ती कर्मणः स्थितिम् ।
स्वर्गाधुनिखिलं पूर्यकार्यं दुःखेन पूरिता ॥१८५॥ यतः—
“... त्वं नित्यवदं

“साधूनां दर्शनं श्रेष्ठं तीर्थभूता हि साधवः ।
तीर्थं पुनाति कालेन सद्यः साधुसमागमः ॥” १७६॥
तेन त्वं ब्रज तत्रैव वन्द्यते स मुनीश्वरः ।
इत्युक्तः स कुधा ग्राह रक्तनेत्रश्च मां प्रति ॥१७७॥
रे ! दुष्टे ! पण्डितमन्ये एवं मम पुरोऽधुना ।
उपदेशं ददन्ती(दाना) त्वं निर्लज्जे किं न लज्जसे ? ॥१७८॥
इत्युत्तवाऽहं हता तुर्यभवे तेन दुरात्मना ।
सुध्यानात्प्रथमे स्वर्गेऽभूवं देवी विभावसोः ॥१७९॥
ठाणं उच्चुच्चयरं मज्झं हीणं च हीणतरगं वा ।
जेण जहिं गंतव्यं चिट्ठा वि से तारिस्सी होइ ॥१८०॥
विभावसुः सुरः सोऽपि पूर्वपत्नीवचोरतः ।
मदीयोक्तं मनाग् नैव मन्यतेऽत्यन्तदुष्टहृत् ॥१८१॥ यतः—

कृत्वा जन्मोत्सवं पित्रा दत्तं नाम मनोरमा ॥१८८॥
क्रमेण वर्द्धमानाऽहं पाटिताः सकलाः कलाः ।
तथाऽभूवं लसद्दर्म्मकर्मशास्त्रविचारदा ॥१८९॥ यतः—
जापूण जीवलोए दो जेव नरेण सिक्खिअब्बा ।
कम्मणेण जेण जीवइ जेण मज्जी सुग्गई जाइ ॥१९०॥
झोपाभिधपुरे देवशरम्मणश्च द्विजन्मनः ।
सदुत्सवमहं दत्ता तातेन हितकाङ्क्षिणा ॥१९१॥
निरन्तरं द्विजः सोऽपि

“ईसा-विसाय-मय-कोह-माया-लोभेहिं एवमईहिं ।
 देवा वि संमभिभूथा तेसिं कुत्तो सुहं नाम” ॥१८२॥
 मयोक्तमन्यदा स्वामिन् ! ममास्ति शश्वतार्हतः ।
 नन्तुमिच्छा च तेन त्वं तां च पूरय सम्प्रति ॥१८३॥
 तेनेति धर्पिता वाढमहं दुष्टात्मना तदा ।
 अतः परं न वक्तव्यं भवत्यैवं मया सह ॥१८४॥
 ततोऽहं मौनमाधाय निन्दन्ती कर्मणाः स्थितिम् ।
 स्वर्गायुर्निखिलं पूर्यकार्प दुःखेन पूरिता ॥१८५॥ यतः-
 “जं विहि करइ स होइ होइ न जं जीअ चितवइ ।
 ईमई चिति पडेइ आहट दोहट केवल” ॥१८६॥
 ततश्चुत्वा तृतीयेऽहं भवे पद्मपुरे पुरे ।
 मुकुन्दाहद्विजप्रीतिपत्नीगर्भे समागमम् ॥१८७॥
 प्रीतिः पूर्णदिनेऽहृत सुखेन तनयां तदा ।

१ इष्याविपादमदक्रोधमायालोभैरेवमादिभि । देवा अपि समभिभूतास्तेषा कुतः सुख नाम ॥

२ जातेन जीवलोके द्वे एव नरेण शिक्षितव्ये । कर्मणा येन जीवति येन मृतो सुगति याति ॥ ३ कम्बु-क ।

कृत्वा जन्मोत्सवं पित्रा दत्तं नाम मनोरमा ॥१८८॥
 क्रमेण वर्द्धमानाऽहं पाठिताः सकलाः कलाः ।
 तथाऽभूवं लसद्गर्भकर्मशास्त्रविशारदा ॥१८९॥ यतः-
 जौएण जीवलोए दो चैव नरेण सिक्खिअब्बा ।
 कम्मेण जेण जीवइ जेण मओ सुग्गइं जाइ ॥१९०॥
 शेषाभिधपुरे देवशस्मर्माणश्च द्विजन्मनः ।
 सदुत्सवमहं दत्ता तातेन हितकाक्षिणा ॥१९१॥
 निरन्तरं द्विजः सोऽपि रात्रिभोजनतत्परः ।
 खानादिना जलं भूरि क्षिपन् हन्ति च पूतरान् ॥१९२॥
 संहारं कुरुते कुन्थुकीटिकादितनूतनाम् ।
 भूयो भूरिपयःपूरुषावितावनिमण्डलात् ॥१९३॥
 मयोक्तं कान्त ! सन्धानानन्तकायादिभक्षणात् ।

१ यदेन शिक्षिता निन्दित नष्टेन परिणमन्ति गणलज्जोपकम्ब । इति साधया धीरा विपुलेऽपि न कतरा भवन्ति ॥
 २ दधानमुक्तोच्छ्रितर माय हीन च हीनतरक या । येन यत्र गन्तव्यं चेष्टाऽपि तस्य तादृशी भवति ॥

जीवहिंसाविधानाच्च लभन्ते कुण्ठितं जनाः ॥१९४॥

यतः पुराणेषु युक्तम्—

“क्षुपेयुः अथमं स्नानं चापीस्नानं च मध्यमम् ।

तटाके वर्जयेत् स्नानं नद्यां स्नानं न शोभनम् ॥१९५॥

गृहे चैवोत्तमं स्नानं जलं चैव च शोधितम् ।

तथा त्वं पाण्डवश्रेष्ठ ! गृहे स्नानं समाचर ॥१९६॥

आत्मा नदी संयमतोयपूर्णा, सत्यावहा शीलतटा दयोर्मिः ।

तत्राभिषेकं कुरु पाण्डुपुत्र ! न वारिणा शुद्ध्यति चान्तरात्मा ॥

चित्तम(स्या)न्तर्गतं पापं तीर्थस्नानेन शुद्ध्यति ।

शतशोऽपि जलैर्धौतं सुराभाण्डमिवाशुचि ॥१९८॥

संवत्सरेण यत्पापं कैवर्तस्य च जायते ।

एकाहेन तदाप्नोति अपूतजलसङ्ग्रही ॥१९९॥

दृष्टिपूतं न्यसेत्पादं वस्त्रपूतं जलं पिबेत् ।

सत्यपूतं वदेद्वाक्यं मनःपूतं समाचरेत् ॥२००॥

१ एकग्रहसुमीनानां क एको ग्रहस्तु ख ।

“चिन्तासुराणां न सुखं न निद्रा, धृष्टासुराणां न बहुर्न तेजः ।
अथासुराणां न सुहृन् बन्धुः, कामासुराणां न भयं न लज्जा ॥
दुःखनिन ततो मृत्वा मलयाचलकानने ।

शुकी भार्या शुक्रस्याहं द्वितीयतो भवेऽभवम् ॥२०९॥

मयोक्तं असवानेहा वर्त्तते कान्त ! साम्प्रतम् ।

तेन नीडं कचिद् बृक्षे क्रियते सुखहेतवे ॥२१०॥

एवमुक्तोऽपि नो वक्ति सोऽलसो यावता श्रुयम् ।

ततो मया नृतं नीडं यततश्च शमीतरी ॥२११॥

चत्वारो नरकद्वारा ग्रथमं रात्रिभोजनम् ।

परस्त्रीगमनं चैवं सन्धानानन्तकायिके ॥२०१॥

पुत्रमांसं वरं भुक्तं न तु मूलकभक्षणम् ।

भक्षणान्नकं गच्छेद् वर्जनात् स्वर्गमाप्नुयात् ॥२०२॥

अस्तंगते दिवानाथे आपो रुधिरशुच्यते ।

अन्नं मांसममं श्रोतं मार्कण्डेन महर्षिणा” ॥२०३॥ इत्यादि ।

एवमुक्तोऽपि बहुशो दुष्टात्मा जीवमर्हनात् ।

विरराम मनाग् नैवाभव्यजीव इव द्विजः ॥२०४॥ यतः—

“वज्रलेपस्य मूर्खस्य नारीणां मर्कटस्य च ।

एकाग्रहस्तु मीनानां नीलीमद्यपयोस्तथा” ॥२०५॥

अन्येद्युः कुत्रचित् ग्रामादानीता शाटिकाऽद्भुता ।

मार्गितापि भृशं नैव तेन मंह्यं ददे तदा ॥२०६॥

एवं दुरात्मनाऽपूरि तेन मे न मनोरथः ।

यावज्जीवं ततो जाता दुःखयुक्ताऽहमन्वहम् ॥२०७॥ यतः—

मया श्रोक्तमयं ज्वालाजटालो दहन्तोऽभितः ।
आयात्यत्र ततोऽपत्यमेकैकं शुश्रूते करे ॥२१५॥
एवमुक्तोऽपि बहुशः स शुक्रोऽलसदोखरः ।

मीनमाधाय नोत्तस्थौ तावत्तत्रागतोऽनलः ॥२१६॥

उत्थाय स शुक्रो दूरं दुष्टात्मा जडिमवाच कञ्चित् ।

शुक्रानाडहं करेऽपत्ये दग्धा तेन दवाग्निना ॥२१७॥ यतः—

“किं करोति नरः प्रायः प्रेक्षमाणः स्वकर्मभिः ।

प्रायेण हि मनुष्याणां कृत्तिः कर्मजुसारिणी” ॥२१८॥

“चिन्तातुराणां न सुखं न निद्रा, क्षुधातुराणां न वपुर्न तेजः ।
अर्थातुराणां न सुहृन् वन्धुः, कामातुराणां न भयं न लज्जा ॥
दुध्यनिन ततो मृत्वा मलयाचलकानने ।
शुकी भार्या शुक्रस्याहं द्वितीयतो भवेऽभवम् ॥२०९॥
मयोक्तं प्रसवानेहा वर्त्तते कान्त ! साम्प्रतम् ।
तेन नीढं कचिद् वृक्षे क्रियते सुखहेतवे ॥२१०॥
एवमुक्तोऽपि नो वक्ति सोऽलसो यावता भृशम् ।
ततो मया कृतं नीढं यत्नतश्च शमीतरौ ॥२११॥
तत्रावयोः क्रमाज्जातमपत्यद्वितयं वने ।
आनीयाहं फलाद्यम्बु वर्द्धयामासिवान् तदा ॥२१२॥
एकदोक्तं मया स्वामिन् ! भक्ष्यं किञ्चित्समानय ।
बहूक्तोऽप्यलसः सोऽपि जगाम नैव कुत्रचित् ॥२१३॥
अत्रान्तरे वने वंशधर्पोत्पन्नविभावसुः ।
दहनं वृक्षान् दृणादीनि नीडासनं समाययौ ॥२१४॥

मया श्रोक्तमयं ज्वालाजटालो दहनोऽभितः ।
आयात्यत्र ततोऽपत्यमेकैकं गृह्यते करे ॥२१५॥
एवमुक्तोऽपि बहुशः स शुकोऽलसशेखरः ।
मौनमाधाय नोत्तस्थौ तावत्तत्रागतोऽनलः ॥२१६॥
उत्थाय स शुको दूरं दुष्टात्मा जग्मिवान् क्वचित् ।
गृह्णानाहं करेऽपत्ये दग्धा तेन दवाग्निना ॥२१७॥ यतः—
“किं करोति नरः प्राज्ञः प्रेर्यमाणः स्वकर्मभिः ।
प्रायेण हि मनुष्याणां बुद्धिः कर्मानुसारिणी” ॥२१८॥
ततः पूर्वाजितश्रेयः—अभावादिह सं(सद्)गतौ ।
सालवाहनभूपस्य सुताऽभूवं सुकोमला ॥२१९॥
श्रीशुगादिजिनागारे चित्रस्थं विशदं शुक्रम् ।
यत्नतो मम पश्यन्त्या जातिस्मृतिरजायत ॥२२०॥
ततः पूर्वभवान् सप्त जातिस्मृत्याऽवगम्य च ।
जाताऽहं द्वेगिणी पुंसु साम्प्रतं विक्रमाङ्गने ! ॥२२१॥ यतः—

“सुख-दुःख-मद-द्वेषा-हंकार-सरलतादयः ।
सर्वं शिष्टमशिष्टं च जायते पूर्वकर्मतः” ॥२२२॥
चिक्रमाऽवगृह्णामहे ! सत्यमेतत्त्वयोदितम् ।
यो यस्मिन् कुरुते द्वेषं द्रष्टव्यस्तस्य स जायते ॥२२३॥
तत्र श्रवःसुखकरं विनिश्चय्य तस्याः,
गीतप्रपञ्चमखिलं नरनाथपुत्री ।
हृष्टा वितीर्य मणिमेकमनन्तमूल्यं,
सूर्योदये सपदि तां विससर्ज नारीम् ॥२२४॥
रत्नं विवाहसामग्रीसत्यंकारसहोदयम् ।
लाल्सा हृष्टा निजे स्थाने चिक्रमा सप्रपागमत ॥२२५॥ यतः-
सेत्समानं निजं कार्यं मानसेप्सितमञ्जसा ।
मोदते मनुजो वीक्ष्य मयूरौघ इवाम्बुदम् ॥२२६॥
पुरतो भट्टमान्नाऽग्निचेतालयोः स्वचेष्टितम् ।
उत्तवा च चिक्रमः प्राह गम्यते साम्प्रतं वने ॥२२७॥

तत्र सुत्वाऽग्निचेतालः पञ्चाशान् द्वे पणाङ्गने ।
शृङ्गारजितयं दिव्यमानीयादात् महीपतेः ॥२२५॥
ततोऽवगृह्णामहे चिक्रमादित्यः कृत्यं न मायया विना ।
सिद्धयतीति जिनाधीशसदने गम्यतेऽधुना ॥२२६॥
सालवाहनभूपालो जिनभक्तोऽस्ति सन्ततम् ।
तेन जिनाधिपस्याग्रे नृत्यं सद्यः करिष्यते ॥२२७॥
सालवाहनभूपालकारिते क्रवप्रभोः ।
प्रासादे चिक्रमाऽर्कजिगात् ताम्यां युक्तो दिनात्यये ॥२२८॥

कृत्वा तत्रादनं वेश्यां मुत्कलाप्य च ते ततः ।
निर्गत्य बहिरुद्यानेऽश्वारूढा ययुरञ्जसा ॥२२८॥
गुटिकायाः प्रभावेन नरीभूतास्ततस्त्रयः ।
चिक्रमार्कोऽग्निचेतालं प्रति प्राहेति रङ्गतः ॥२२९॥
अवन्त्यां घोटकान् पञ्च मुत्तवा च द्वे पणाङ्गने ।
कमलापार्श्वतो दिव्यं शृङ्गारत्रयमानय ॥२३०॥ यतः-
रुचिराडम्बरात्कार्यं सर्वं सिद्ध्यति देहिनाम् ।
इत्युक्तो चिक्रमार्केणाचालीद् वेतालकासुरः ॥२३१॥ यतः-
“सती पत्युः प्रभोः पत्तिः गुरोः शिष्यः पितुः सुतः ।
आदेशे संशयं कुर्वन् खण्डयत्यात्मनो व्रतम् ॥” २३२॥
न विना पार्थिवो भृत्यैर्न भृत्याः पार्थिवं विना ।
तेषां यो व्यवहारोऽयं परस्परनिबन्धनम् ॥२३३॥
युद्धकालेऽग्रगो यः स्यात् सदा प्रष्टानुगः पुरे ।
प्रभोर्द्वाराश्रितो हर्म्ये स भवेद्राजवल्लभः ॥२३४॥

यदा यामशयाकुलं चालयामि तदा ह्यसम् ।
गच्छेत्स्वमग्निचेताल ! कृत्वाऽऽधामसयौघ खे ॥२३२॥
यामहस्ताकुलीसंज्ञां करिष्याम्यहमम्बरात् ।
तदोत्तीर्य विधातव्यं पुनर्नृत्यं जिनाग्रतः ॥२३३॥
एवमुक्त्वा त्रिभिर्नृत्यमर्हतोऽग्रे च मण्डितम् ।
यावत्तावत्समायातः पूजाकारोऽर्हतोऽर्चितम् ॥२३४॥
देवरूपाधिकश्रीकान् तान् दृष्ट्वा नृत्यतत्परान् ।
दध्यापिति तदा पूजाकारश्चित्ते चमत्कृतः ॥२३५॥

यदा वामशयाङ्गुष्ठं चालयामि तदा द्रुतम् ।
गच्छेत्स्वमग्निवेताल ! कृत्वाऽऽवामंसयोश्च खे ॥२४२॥
वामहस्ताङ्गुलीसंज्ञां करिष्याम्यहमम्बरात् ।
तदोत्तीर्य विधातव्यं पुनर्नृत्यं जिनाग्रतः ॥२४३॥
एवमुक्त्वा त्रिभिर्नृत्यमर्हतोऽग्रे च मण्डितम् ।
यावत्तावत्समायातः पूजाकारोऽर्हतोऽर्चितम् ॥२४४॥
देवरूपाधिकश्रीकान् तान् दृष्ट्वा नृत्यतत्परान् ।
दध्याविति तदा पूजाकारश्चित्ते चमत्कृतः ॥२४५॥
किमेते निर्जराः किं वा शिष्टा विद्याधराः पुनः ।
स्तौतुं जिनं च पातालकुमाराः किं समागताः ? ॥२४६॥
पूजाकारो नृपोपान्ते गत्वैवमूचिवान् द्रुतम् ।
राजन् ! अद्य जिनागरे दिव्यरूपास्त्रयः सुराः ॥२४७॥
क्षुर्याणां नर्त्तनं सन्ति नानागमितादिभङ्गिभिः ।
विलोक्यतां द्रुतं तेन तत्र गत्वा महीपते ! ॥२४८॥

तत्र मुक्त्वाऽग्निवेतालः पञ्चाशान् द्वे पणाङ्गने ।
शृङ्गारत्रितयं दिव्यमानीयादात् महीपतेः ॥२४५॥
ततोऽवगृ चिक्रमादित्यः कृत्यं न मायया विना ।
सिद्धयतीति जिनाधीशसदने गम्यतेऽधुना ॥२४६॥
सालवाहनभूपालो जिनभक्तोऽस्ति सन्ततम् ।
तेन जिनाधिपस्याग्रे नृत्यं सद्यः करिष्यते ॥२४७॥
सालवाहनभूपालकरिते ऋपभ्रमभोः ।
प्रासादे चिक्रमार्कोऽज्ञात् ताभ्यां युक्तो दिनात्यये ॥२४८॥
भूयसीं भक्तिर्गर्भेण गीतस्तुत्यादिना निशि
भावनां भावयामास चिक्रमार्को भवच्छिदम् ॥२४९॥ यतः—
“दारिद्र्यनाशनं दानं शीलं दुर्गतिनाशनम् ।
अज्ञाननाशिनी ब्रह्मा भावना भवनाशिनी ॥२४०॥
सुखोत्थायोदये भानोः ग्राहेति चिक्रमार्थमा ।
सर्वज्ञपुस्तो नृत्यं करिष्यामोऽधुना वयम् ॥२४१॥

यदा वामशयाङ्गुष्ठं चालयामि तदा द्रुतम् ।
गच्छेत्स्वमग्निवेताल ! कृत्वाऽऽवामंसयोश्च खे ॥२४२॥
वामहस्ताङ्गुलीसंज्ञां करिष्याम्यहमम्बरात् ।
तदोत्तीर्य विधातव्यं पुनर्नृत्यं जिनाग्रतः ॥२४३॥
एवमुक्त्वा त्रिभिर्नृत्यमर्हतोऽग्रे च मण्डितम् ।
यावत्तावत्समायातः पूजाकारोऽर्हतोऽर्चितम् ॥२४४॥
देवरूपाधिकश्रीकान् तान् दृष्ट्वा नृत्यतत्परान् ।
दध्याविति तदा पूजाकारश्चित्ते चमत्कृतः ॥२४५॥
किमेते निर्जराः किं वा शिष्टा विद्याधराः पुनः ।
स्तौतुं जिनं च पातालकुमाराः किं समागताः ? ॥२४६॥
पूजाकारो नृपोपान्ते गत्वैवमूचिवान् द्रुतम् ।
राजन् ! अद्य जिनागरे दिव्यरूपास्त्रयः सुराः ॥२४७॥
क्षुर्याणां नर्त्तनं सन्ति नानागमितादिभङ्गिभिः ।
विलोक्यतां द्रुतं तेन तत्र गत्वा महीपते ! ॥२४८॥

निशम्यैतन्महीपालः प्रहृष्टस्तानिरीक्षितुम् ।
ययौ सारपरीवारो युगादिजिनमन्दिरे ॥२४९॥
यावत्पश्यति भूपालस्तावत्ते च त्रयः सुराः ।
उत्प्लुत्य पूर्वसङ्केतात् ग्रययुः सुरवर्त्मनि ॥२५०॥
राजा ग्रीवाच्च भो देवा ! अकृत्वा नर्त्तनं यदि ।
गमिष्यथ तदा हत्यां करिष्येऽहं निजात्मनः ॥२५१॥
भूपालयाचनाचेऽपि ससुचीर्यं नभोऽङ्गणात् ।
चक्रुर्नृत्यं जगज्जन्तुचमत्कृतिकरं द्रुतम् ॥२५२॥
तादृशं नृत्यमालोक्य ग्रीवाचेति महीपतिः ।
एकदा च सभामध्ये यूयं नृत्यं करिष्यथ ॥२५३॥
ततः सर्वत्र मे कीर्तिपूरः प्रसरति क्षितौ ।
सालवाहनभूपालसभायां ननृतुः सुराः ॥२५४॥ यतः-
“अधमा धनमिच्छन्ति धनमानौ च मध्यमाः ।
उत्तमा मानमिच्छन्ति मानो हि महतां धनम् ॥२५५॥

यूयं देवाधियाऽस्माकं पुरो नृत्यं करिष्यथ ।
तदा च भवतां दोषो लगिष्यति ननु स्फुटम् ॥२६३॥
ततो चिक्रमविद्याभूत् प्राहेति भूपतेः पुरः ।
अस्माकं वनितारूपे हृष्टे प्राणात्ययो भवेत् ॥२६४॥
तेनेदं नहि वक्तव्यं साम्प्रतं भवता वृष ! ।
यदीच्छा स्यात्तदाऽत्रैव प्रातर्नृत्यं करिष्यते ॥२६५॥
भूपोऽवगृन्निखिला नारीः क्षेप्स्यामि गृहमध्यतः ।
भूपोऽवगृन्निखिला नारीः क्षेप्स्यामि गृहमध्यतः ॥२६६॥

देवदानवगन्धर्वमेदिनीपतिमानवाः ।
त्रैलोक्यव्यापिकां कीर्तिमिच्छन्ति धवलां सदा ॥२५६॥
के यूयमिति भूपोक्ते वयं विद्याधराः खगाः ।
जिनेन्द्रपुरतो नृत्यं कुर्मोऽन्यत्र न कर्हिचित् ॥२५७॥ यतः
“सर्वज्ञो जितरागादिदोषह्रैलोक्यपूजितः ।
यथास्थितार्थवादी च देवोऽर्हन् परमेश्वरः ॥२५८॥
ध्यातव्योऽयमुपास्योऽयमयं शरणमिष्यताम् ।
अस्यैव प्रतिपत्तव्यं शासनं चेतनाऽस्ति चेत् ॥२५९॥
वीतरागं सरच्च योगी वीतरागत्वमश्नुते ।
सरागं ध्यायतस्तस्य सरागत्वं तु निश्चितम् ॥२६०॥
येन येन हि भावेन युज्यते यन्त्रवाहकः ।
तेन तन्मयतां याति विश्वरूपो मणी यथा (गिर्यथा)” ॥२६१॥
सालवाहनभूपोऽवगृन् लोकानां सन्ततेः पुरः ।
नृत्यं वः कुर्वतां दोषो लगिष्यति मनाग नहि ॥२६२॥

सख्याधाम्नी सुरा वामभुवां रूपं मनागपि ।
न पश्यन्ति नृपास्यायां तेषु नृत्यं करिष्यते ॥२७०॥
ततः प्रागवनीपालपुत्री पुत्रेपधारिणी ।
नृत्यं द्रष्टुं द्रुतं गत्वा नृपास्यायासुपाविशत् ॥२७१॥
नृत्यन्तस्तैः सुरा दिव्यरूपपेपादिधारिणः ।
सालयाहनभूपालपुत्रास्तत्राययुः क्रमात् ॥२७२॥
चमत्कारकरं नृत्यं तैर्देवैर्भित्तं तथा ।
यथा भूपोऽवगृन् लोकानां जातास्ताहीनमानवाः ॥२७३॥
यथा भूपोऽवगृन् लोकानां जातास्ताहीनमानवाः ॥२७३॥

यूयं देवभियाज्माकं पुरो नृत्यं करिष्यथ ।
 तदा च भवतां दोषो लपिष्यति ननु स्फुटम् ॥२६३॥
 ततो चिक्रमविश्रभृत् ग्राहेति भूपतेः पुरः ।
 अस्माकं वनितारूपे ह्ये ग्राणात्ययो भवेत् ॥२६४॥
 तेनेदं नहि वक्तव्यं साम्प्रतं भवता नृप ! ।
 यदीच्छा स्यात्तदाऽथैव प्रातर्नृत्यं करिष्यते ॥२६५॥
 भूषोऽवग् निगिला नारीः क्षेम्यामि शुद्धमध्यतः ।
 तत्र नृत्यकृते यूयं श्राक् प्रसन्ना भविष्यथ ॥२६६॥
 वादयित्वा ततो भूपः पटहं निखिले पुरे ।
 स्थापयामास गेहान्तः सद्यः सर्वा मृगेक्षणाः ॥२६७॥
 तथा कृते महीशेन नृत्यतस्तात् गुगन् पथि ।
 नारीद्विगाविशम्येति पप्रच्छ भूपश्रुः मन्वीम् ॥२६८॥
 हे सत्ये (ग्वि !) किं महीपालः कोष्ठागारे स्त्रियोऽखिलाः ।
 क्षेपयामास के नृत्यं करिष्यन्ति सभान्तरे ॥२६९॥

सख्याहामी मुरा वामभुवा रूपं मनागपि ।
 न पश्यन्ति नृपास्थायां तैश्च नृत्यं करिष्यते ॥२७०॥
 ततः ग्रागवनीपालपुत्री पुंवेपधारिणी ।
 नृत्यं द्रष्टुं द्रुतं गत्वा नृपास्थायामुपाविशत् ॥२७१॥
 नृत्यन्तस्ते मुरा दिव्यरूपवेपादिधारिणः ।
 सालवाहनभूपालपुत्रास्तत्राययुः क्रमात् ॥२७२॥
 चमत्कारकरं नृत्यं तैर्देवैर्विहितं तथा ।
 यथा भूपादयो लोका जातास्तहीनमानसाः ॥२७३॥
 भूषोऽवग् भोः ! मुरा ! किञ्चित् युष्माच् प्रक्षयाम्यहं मनाक् ।
 यदि यूयं सहिष्यध्वे मदुक्तं कटु कर्णयोः ॥२७४॥
 विद्याभृद् चिक्रमः ग्राह राजन् ! यद् रोचते तव ।
 वक्षि तत्त्वं गताशङ्कः सहिष्येऽहं मुमुक्षुवत् ॥२७५॥
 राजा प्रोवाच सर्वेषां देवानां सन्ति योषितः ।
 भवतोऽभूत्कथं रोपः स्त्रीषु तज्जल्प कारणम् ॥२७६॥

विक्रमाहः सुरः ग्राह पापिष्ठा दुष्टचेतसः ।
निर्लज्जाश्च दुराचारा निर्दृणाः सन्ति योषितः ॥२७७॥ यतः—
“सम्मोहयन्ति मदयन्ति विडम्बयन्ति
निर्भत्सर्यन्ति रमयन्ति विषादयन्ति ।
एताः प्रविश्य सदयं हृदयं नराणां
किं नाम वामनयना न समाचरन्ति ॥२७८॥
अनृतं साहसं माया मूर्खत्वमतिलोभता ।
निःस्नेहनिर्दयत्वे च स्त्रीणां दोषाः स्वभावजाः” ॥२७९॥
सालवाहनभूपालः ग्राहिवं त्वं कथं वद ।
विक्रमोऽवक् ततः स्पष्टमिति भूमीपतेः पुरः ॥२८०॥
सुकोमलोदितं सर्वं विक्रमाको व्यतिक्रमात् ।
जजल्पेति तदा सद्यो भूपतेः पुरतः स्फुटम् ॥२८१॥
इतश्च सप्तमे पूर्वे भवे लक्ष्मीपुरेऽनघे ।
आसीच्छ्रेष्ठी धनो नाम्ना श्रीमती गृहिणी पुनः ॥२८२॥

तयोर्वभूव सत्सप्तस्रचितो नन्दनोऽन्यदा ।
कृत्वा जन्मोत्सवं चक्रे कर्मणेत्यभिधामहम् ॥२८३॥
व्यवसायं वितन्वानो वभूव धनवान् धनः ।
अर्थिभ्यश्च ददौ दानं भूयिष्ठं धर्मतत्परः ॥२८४॥
धर्मपराङ्मुखा पत्नी श्रीमती मम दुष्टवाग् ।
जल्पन्ती सततं यत्तत् महुक्तं नाकरिष्यत ॥२८५॥
अर्थिभ्यो न ददौ दानं प्रेरिताऽपि मया प्रिया ।
भुक्तं न सुन्दरं क्वापि पर्वण्यन्यत्र का कथा ॥२८६॥
इत्यादि सुकोमलोक्तां सप्तमभवकथां
विक्रमविद्याधरो व्यतिरेकेण जजल्प ।
चम्पापुर्यां भवेऽभूवं पष्ठे च जितशत्रुराद् ।
पद्माह्वा गृहिणी तत्र प्रतिकूलाऽभवन्मम ॥२८७॥
अत्रापि षष्ठभवकथां व्यतिरेकेण
विक्रमविद्याधरो जगौ भूपतेः पुरः ।

पञ्चमेऽपि भवेऽभूवं सुगोऽहं मलयानले
सुग्री पत्न्यभवत्तत्र प्रतिकूला सदा मम ॥२८८॥
अत्रापि सप्तमभवसम्बन्धिनीं सुकोमलोक्तां (कथां) विक्र-
मार्कविद्याधरो व्यतिरेकेण ग्राह ।
[अत्रापि चतुर्थभवकथां देवभवसंबन्धिनीं सुकोमलोक्तां
विक्रमाको व्यतिरेकेण जगाद्]
तृतीये देवशर्माहो द्विजः पद्मपुरेऽभवत् ।
मनोरमाऽभिधा तत्र प्रतिकूला प्रियाऽभवत् ॥२८९॥
अत्रापि तृतीयभवे द्विजसम्बन्धिनीं कथां सुकोमलोक्तां

ततो मया कृतं नीढं यत्नतः कुमीपादये ॥२९२॥
तत्रावयोः क्रमाज्जातमपत्यद्वितयं च यत् ।
आनीयाहं फलायन्तु धर्मेयामासिवांस्तदा ॥२९३॥
एकदोक्तं मया पत्नि ! मर्ष्यं किञ्चिद्विद्यानय ।
बहृक्ताऽप्यलसा सौ च वैवागात् कुत्रचित्तदा ॥२९४॥
अत्रान्तरे वने वैशद्योत्पन्नविभावसुः ।
दहन् दृक्षतृणादीनि नीढपाशे समाययौ ॥२९५॥
मया प्रोक्तमयं ज्वालाज्ज्वालो दहनोऽभितः ।
एतत्पत्यत्र ततोऽपत्यमेकैकं करे ॥२९६॥

निजं मातुः सदा भवति, मातुः मातुः सदा भवति ।
निजं मातुः सदा भवति, मातुः मातुः सदा भवति ।
निजं मातुः सदा भवति, मातुः मातुः सदा भवति ।
निजं मातुः सदा भवति, मातुः मातुः सदा भवति ।
निजं मातुः सदा भवति, मातुः मातुः सदा भवति ।

अन्तरे मातुः सदा भवति, मातुः मातुः सदा भवति ।
निजं मातुः सदा भवति, मातुः मातुः सदा भवति ।
निजं मातुः सदा भवति, मातुः मातुः सदा भवति ।
निजं मातुः सदा भवति, मातुः मातुः सदा भवति ।
निजं मातुः सदा भवति, मातुः मातुः सदा भवति ।

पञ्चमेऽपि भवेऽभूवं सुगोऽहं मलयाचले

सुग्री पत्यभवत्तत्र प्रतिकूला सदा मम ॥२८॥

अत्रापि सुगभवसम्बन्धिनीं सुकोमलोक्तां (कथां) विक्र-
मार्कविद्याधरो व्यतिरेकेण ग्राह ।

[अत्रापि चतुर्थभवकथां देवभवसंबन्धिनीं सुकोमलोक्तां
विक्रमार्को व्यतिरेकेण जगाद्]

तृतीये देवशर्माहो द्विजः पद्मपुरेऽभवम् ।

मनोरमाऽभिधा तत्र प्रतिकूला प्रियाऽभवत् ॥२९॥

अत्रापि तृतीयभवे द्विजसम्बन्धिनीं कथां सुकोमलोक्तां
व्यतिरेकेण जजल्प ।

द्वितीये च भवे नूनं कीरो मलयपर्वते ।

तत्राप्यजनि मे पत्नी प्रतिकूला सदा शठा ॥२९०॥

मयोक्तं प्रसवानेहा वर्त्तते पत्नि ! तेऽधुना ।

तेन नीडं कचिद् वृक्षे क्रियते सुखहेतवे ॥२९१॥

एवमुक्ताऽपि नावादीत् साऽलसा यावता भृशम् ।

१ वर्षयामास त तदा ख । २ सारव नै-क । ३ जटिलो क ।

निजं मातुः सदा भवति, मातुः मातुः सदा भवति ।
निजं मातुः सदा भवति, मातुः मातुः सदा भवति ।
निजं मातुः सदा भवति, मातुः मातुः सदा भवति ।
निजं मातुः सदा भवति, मातुः मातुः सदा भवति ।
निजं मातुः सदा भवति, मातुः मातुः सदा भवति ।

अन्तरे मातुः सदा भवति, मातुः मातुः सदा भवति ।
निजं मातुः सदा भवति, मातुः मातुः सदा भवति ।
निजं मातुः सदा भवति, मातुः मातुः सदा भवति ।
निजं मातुः सदा भवति, मातुः मातुः सदा भवति ।
निजं मातुः सदा भवति, मातुः मातुः सदा भवति ।

ततो मया कृतं नीडं यन्ततः शमीपादपे ॥२९२॥

तत्रावयोः क्रमाज्जातमपत्यद्वितयं च यत् ।

आनीयाहं फलाद्यम्बु र्वद्धयामासिवांस्तदा ॥२९३॥

एकदोक्तं मया पन्ति ! भक्ष्यं किञ्चिदिहानय ।

बहूक्ताऽप्यलसा सौ च नैवागात् झुत्रचिचदा ॥२९४॥

अत्रान्तरे वने वंशघर्षोत्पन्नविभावसुः ।

दहन् वृक्षतृणादीनि नीडपाश्वे समाययौ ॥२९५॥

मया प्रोक्तमयं ज्वालज्जटालो दहनोऽभितः ।

एष्यत्यत्र ततोऽपत्यमेकैकं गृह्यते करे ॥२९६॥

एवमुक्ताऽपि बहुशः सा शुक्लयलसशेखरा ।

मौनमाधाय नोत्तस्थौ तावत्तत्रागतोऽनलः ॥२९७॥

उत्थाय सा शुकी दूरं ययौ पापा वने क्वचित् ।

गुह्योऽहं करेऽपत्ये दग्धस्तेन दवाशिना ॥२९८॥ यतः—

“पूर्वभवाजितश्रेयोऽश्रेयोभ्यां प्राणिनोऽखिलाः ।

लभन्ते सुखदुःखे च भ्रमन्तश्च चतुर्गतौ ॥२९९॥

शुक्लध्यानवशान्मृत्वा भूरिविद्याधरः परः ।
जातोऽहं निर्जरस्तस्याः शुक्त्या न ज्ञायते गतिः ॥३००॥
एवं पद्सु भवेष्वात्मशक्त्या यात्राद्युपाकृतिः ।
मया तस्याः कृता शश्वत् स्वभावेन कृतात्मना ॥३०१॥
तस्याः पूर्णकृतास्तेषु भवेष्वापि मनोरथाः ।
तया पापिपुत्राऽकारि मनुक्तमेकशोऽपि न ॥३०२॥
श्रुत्वैतद् मुदिता स्वान्ते बाह्यं ग्राहेति भूषम्हः ।
त्वं दुरात्मा गतो नन्द्याऽगते दावानलेऽलसः ॥३०३॥
अपत्यद्वयसंयुक्ता दग्धा तेन दवाशिना ।
मृत्वा चास्य महीशस्याभूवं पुत्री सुकोमला ॥३०४॥
देवः प्रोवाच मा कूटं जल्पेदानीं पुरो मम ।
यद्यपत्यद्वयीयुक्ता दग्धा त्वं दववह्निना ॥३०५॥
तदाऽपत्यद्वयं मह्यं सद्यः सम्प्रति दर्शय ।
नो हि चेद् दर्शयिष्यामि ते अपत्ये तवाधुना ॥३०६॥

१ भूपभूः ख । २ तं म-क ।

नो चेददं कुड्म्वेन युक्तः सद्यस्तवोपरि ।
 आत्महत्यां करिष्यामि मरिष्यति सुताऽपि च ॥३१४॥
 देहि देवायुना सद्योऽभयदानं कृपापरः ।
 अस्माकं सचिवानां च पुत्र्याश्च जीवितं पुनः ॥३१५॥
 ज्ञानवान् ज्ञानदानेन निर्भयोऽभयदानतः ।
 अन्नदानात्सुखी नित्यं निर्व्याधिर्भयजान्द्रवेत् ॥३१६॥
 श्रुत्वैतन्निर्जरो भूषस्त्रीहत्याभयतस्तदा ।
 व्यधात् ॥३१७॥

दर्शयेति तया प्रोक्तो सुरः प्राह ममान्तिके ।
पश्यापत्यद्वयं तच्च पूर्वमेतन्मया सह ॥३०७॥
श्रुत्वैतद्वचनं तस्य दध्यावेवं सुकोमला ।
विभङ्गं विद्यते ज्ञानं ममास्य सत्यमेव तु ॥३०८॥
तयोरेवं वचो युक्तियुक्तं श्रुत्वा तदा स्फुटम् ।
भूपादयोऽखिला लोकाश्चित्ते चमत्कृता भृशम् ॥३०९॥
एवमुक्त्वा त्रयो देवा यावज्जगद्गुर्नभोज्जणे ।
तावत्प्राहेति भूपालपुत्री स्पष्टं पितुः पुरः ॥३१०॥
यद्ययं मां सुरो नैव परिणेष्यति सम्प्रति ।
तदैवाहं करिष्यामि सद्यो हत्यां निजात्मनः ॥३११॥
पुत्र्याः पुरुषविद्वेषिभावं त्यक्तं तदा नृपः ।
निरीक्ष्य मुमुदेऽत्यन्तमुद्गतेन्दुमिवाम्बुधिः ॥३१२॥
मत्वा कदाग्रहं पुत्र्या भूपः प्राह सुरं प्रति ।
भो देव ! त्वमिमां पुत्रीं परिणीयाधुना ब्रज ॥३१३॥

तयोर्नेत्री विषादश्च न तु पुष्टविपुष्टयोः ॥३२०॥
 मृगा मृगैः सज्जमनुयजन्ति, गावश्च गोभिस्तुरगास्तुरङ्गैः ।
 मृगार्णव मृगैः क्षुधियः क्षुधीभिः, समानशीलव्यसत्तेषु योगः”॥
 दृष्ट्वा भूषणव्यसिस्तुष्टपदद्वन्द्वं सुरं विद्याधरोऽथवा ॥३२२॥
 दृष्ट्वाविति नरः कौडसि कौडसि विद्यागतः ।
 विद्यासिद्धोऽथवा मन्त्रतन्त्रसिद्धः सम्यागतः ॥३२३॥
 न विषयैऽमरो नेत्रमीलेन्मीलनतोऽत्र तु ॥३२४॥
 “अणिमिसनयणा मणकजसायणा पुष्पकुसुमधामिलाणा ।
 चतुरमुलेण भूमि न द्रुमंति न सा जिणा धिति ॥३२५॥

नो चेदहं कुटुम्बेन युक्तः सद्यस्तवोपरि ।
आत्महत्यां करिष्यामि मरिष्यति सुताऽपि च ॥३१४॥
देहि देवायुना सद्योऽभयदानं कृपापरः ।
अस्माकं सचिवानां च पुत्र्याश्च जीवितं पुनः ॥३१५॥
ज्ञानवान् ज्ञानदानेन निर्भयोऽभयदानतः ।
अन्नदानात्सुखी नित्यं निर्व्याधिर्भोजार्हवेत् ॥३१६॥
श्रुत्वैतन्निर्जरो भूपत्नीहत्याभयतस्तदा ।
आत्मीयकार्यनिष्पत्तेर्भवनार्चं मुदं व्यधात् ॥३१७॥
भट्टमात्राग्निवेतालसंयुक्तो व्योममण्डलात् ।
उत्तीर्य ग्राह गीर्वाणभापया भूपतेः पुरः ॥३१८॥
अहं देवस्त्विदं नारी कथं योगो भवेद्ब्रह्म ।
यतो हि विद्यते योगः सदशेन शरीरिणाम् ॥३१९॥ यतः—
“ययोरेव समं वित्तं ययोरेव समं श्रुतम् ।

१ अनिमिषनयना मन कार्यसाधना पुण्यदामान्त्रना । चतुरङ्गुलेन भूमिं न स्पृशन्ति सुरा जिना ब्रुवते ॥
पद्मसु जिनकल्याणेषु महर्षितपोऽनुभावात् । जन्मान्तरस्तेहेन चागच्छन्ति सुरा इह ॥

तयोर्भैत्री विवाहश्च न तु पुष्टविपुष्टयोः ॥३२०॥
मृगा मृगैः सङ्गमनुव्रजन्ति, गावश्च गोभिस्तुरगास्तुरङ्गैः ।
मूर्खाश्च मूर्खैः सुधियः सुधीभिः, समनशीलव्यसनेषु योगः” ॥
दृष्ट्वा भूयोऽवनिस्पृष्टपदद्वन्द्वं सुरं तदा ।
दध्याविति नरः कोऽपि कोऽपि विद्याधरोऽथवा ॥३२२॥
विद्यासिद्धोऽथवा मन्त्रतन्त्रसिद्धः समागतः ।
न विद्यतेऽमरो नेत्रमीलोन्मीलनतोऽत्र नु ॥३२३॥
“अणिमिसनयणा मणकजसाहणा पुष्पदामभिमिलाणा ।
चउरंगुलेण भूमिं न छुवंति सुरा जिना विति ॥३२४॥
पंचसु जिणकल्याणेषु महारिसितवाणुभावाजो ।
जंमंतरनेहेण य आगच्छंती सुरा इहयं” ॥३२५॥ इत्यादि ।
स्मृतैवं नृपतित्तसै महामहपुरस्सरम् ।
दत्त्वा पुत्रीं ददौ सप्तभूमिकं धवलालयम् ॥३२६॥

मृगा मृगैः सङ्गमनुव्रजन्ति, गावश्च गोभिस्तुरगास्तुरङ्गैः ।
मूर्खाश्च मूर्खैः सुधियः सुधीभिः, समनशीलव्यसनेषु योगः” ॥
दृष्ट्वा भूयोऽवनिस्पृष्टपदद्वन्द्वं सुरं तदा ।
दध्याविति नरः कोऽपि कोऽपि विद्याधरोऽथवा ॥३२२॥
विद्यासिद्धोऽथवा मन्त्रतन्त्रसिद्धः समागतः ।
न विद्यतेऽमरो नेत्रमीलोन्मीलनतोऽत्र नु ॥३२३॥
“अणिमिसनयणा मणकजसाहणा पुष्पदामभिमिलाणा ।
चउरंगुलेण भूमिं न छुवंति सुरा जिना विति ॥३२४॥
पंचसु जिणकल्याणेषु महारिसितवाणुभावाजो ।
जंमंतरनेहेण य आगच्छंती सुरा इहयं” ॥३२५॥ इत्यादि ।
स्मृतैवं नृपतित्तसै महामहपुरस्सरम् ।
दत्त्वा पुत्रीं ददौ सप्तभूमिकं धवलालयम् ॥३२६॥

नो चेदहं कुटुम्बेन युक्तः सद्यस्तवोपरि ।
आत्महत्यां करिष्यामि मरिष्यति सुताऽपि च ॥३१४॥
देहि देवायुना सद्योऽभयदानं कृपापरः ।
अस्माकं सचिवानां च पुत्र्याश्च जीवितं पुनः ॥३१५॥
ज्ञानवान् ज्ञानदानेन निर्भयोऽभयदानतः ।
अन्नदानात्सुखी नित्यं निर्व्याधिर्भोजार्हवेत् ॥३१६॥
श्रुत्वैतन्निर्जरो भूपत्नीहत्याभयतस्तदा ।
आत्मीयकार्यनिष्पत्तेर्भवनार्चं मुदं व्यधात् ॥३१७॥
भट्टमात्राग्निवेतालसंयुक्तो व्योममण्डलात् ।
उत्तीर्य ग्राह गीर्वाणभापया भूपतेः पुरः ॥३१८॥
अहं देवस्त्विदं नारी कथं योगो भवेद्ब्रह्म ।
यतो हि विद्यते योगः सदशेन शरीरिणाम् ॥३१९॥ यतः—
“ययोरेव समं वित्तं ययोरेव समं श्रुतम् ।

इति श्रीमत्तपागच्छनायकश्रीसोमसुन्दरसूरिपट्टालकरणपरमगुरुगच्छनायकश्रीमुनिमुन्दरसूरिशिष्यशुभशीलगणिविरचिते
श्रीविक्रमादित्यचरिते सुकोमलापाणिग्रहस्वरूपो द्वितीयः सर्गः समाप्तः ॥

तृतीयः सर्गः ।

अथ श्रीविक्रमादित्यः कृतकृत्यः प्रमोदितः ।
भट्टमात्राग्निवेतालानां(वा)कार्येति जगौ रहः ॥१॥
मनसा चिन्तितं कार्यं सान्निध्याद् युवयोः क्रमात् ।
सिद्धिमागान्ममेदानीं दुःशकं मरुतामपि ॥२॥ यतः—
“सा सा सम्पद्यते बुद्धिः सा मतिः सा च भावना ।
सहायास्तादृशा ज्ञेया यादृशी भवितव्यता ॥३॥
न स मन्त्रो न सा बुद्धिर्न स दोषाणां पराक्रमः ।
साध्यते नहि यः सारबुद्धिभिश्च भवादृशैः ॥४॥
श्रियमनुभवन्ति धीरा न भीरवः किमपि पश्य शस्त्रहतः ।
कर्णः खर्णालङ्कृतिर(म)ञ्जनरेखाङ्कितं चक्षुः” ॥५॥

शुक्तं दशगाऽग्निवेतालो यात्यहस्यो रतः सदा ।
स्तालबाहुनभूपालः पप्रच्छ कं गतौ सुरो ॥१॥
विक्रमार्कः सुरः ग्राह जग्मदुः क्रीडितुं कञ्चित् ।
भोक्तुमाकारितो भूमिभुजा ग्राहेति विक्रमः ॥२॥
अवाहारमहं नैव करोमि भूपते ! कदा ।
नृदत्तं फलपुष्पादिबलिं गृह्णामि सुन्दरम् ॥३॥
दत्त्वा कर्पूरकस्तूरीचारुपुष्पफलं बलिम् ।
जामाताड्यं जगद्वनं ध्यायन्नेवं नृपो ययौ ॥४॥

केनाऽपि हेतुनाऽऽह य कुलनामा दं स्फुटम् ।
प्रकटीकुरुते सम्पद् वरो नायं मनागपि ॥१॥
पत्न्या पटोऽथ गीर्वाणो विक्रमार्को जगौ तथा ।
ततः पत्न्यपि भूपाल इव दत्ते बलिं सदा ॥२॥
मात्राऽन्येषुः सुता पृष्टा जामाता किञ्च जेमसि ।
पुत्री ग्राह सुरो नैव जेमत्यन्नं नरैः कृतम् ॥३॥
दृष्टा माता जगौ पुत्रि ! धन्या त्वमसि साम्प्रतम् ।
धर्मदिवंविधो लब्धो वरो दिव्यः सुरे ! तथा ॥४॥ यतः—

गुणीयः सगोः ।

अथ श्रीविष्णुस्मरिष्यः कृताग्रतः सगोः ।
 भद्रमात्रास्त्रिनेत्राणां (ता) तदिति जगो गतः ॥१॥
 मनसा चिन्तितं कार्यं मात्रिण्यात् गुणयोः क्रमात् ।
 सिद्धिमाप्तान्ममेदानीं दुःशकं मरुतामपि ॥२॥ यतः—
 “सा मा सम्पद्यते सुनिः सा मतिः सा न भ्राना ।
 सहायास्ताप्या देवा यात्यन्ती भवितव्यता ॥३॥
 न स मन्त्रो न सा सुद्धिर्न स दोषाणां पराक्रमः ।
 साच्यते नहि यः सारसुद्धिभिश्च भवाच्छीः ॥४॥
 श्रियमनुभवन्ति बीमा न भीरवः किमपि पश्य शस्त्रहतः ।
 कर्णः स्वर्णलङ्घितर (म) ज्ञानरेखाद्विहृतं चक्षुः” ॥५॥

भुक्तं दत्त्वाऽग्निवेतालो यात्यदृश्यो रहः सदा ।
 सालवाहनभूपालः पप्रच्छ क्व गतौ सुरौ ॥१॥
 विक्रमार्कः सुरः ग्राह जग्मतुः क्रीडितुं क्वचित् ।
 भोक्तुमाकारितो भूमिसुजा ग्राहेति विक्रमः ॥२॥
 अन्नाहारमहं नैव करोमि भूपते ! कदा ।
 नृदत्तं फलपुष्पादिर्बलिं गृह्णामि सुन्दरम् ॥३॥
 दत्त्वा कर्पूरकस्तूरीचारुपुष्पफलं बलिम् ।
 जामाताऽयं जगद्वन्द्यो ध्यायन्नेवं नृपो ययौ ॥४॥
 दत्तेयं पुत्रिकेदक्षवराय मयकाऽधुना ।
 भविष्यत्यग्रतो भाग्ययोगतः सुखिनी किल ॥५॥ यतः—
 “कुलं च शीलं च सनाथता च विद्या च वित्तं च वपुर्वयश्च ।
 वरे गुणाः सप्त विलोकनीयास्ततः परं भाग्यवशा हि कन्या” ॥
 कुलीनोऽयं वरो नूनं नृपो विद्याधरोऽथवा ।
 सदाकारलसज्जलपगतिभ्यो ज्ञायते स्फुटम् ॥७॥

केनाऽपि हेतुनाऽऽत्मीयं कुलनामादिकं स्फुटम् ।
 प्रकटीकुरुते सम्यग् वरो नायं मनागपि ॥८॥
 पत्न्या पृष्टोऽथ गीर्वाणो चिक्रमार्को जगौ तथा ।
 ततः पत्न्यपि भूपाल इव दत्ते बलिं सदा ॥९॥
 मात्राऽन्येद्युः सुता पृष्टा जामाता किञ्च जेमति ।
 पुत्री ग्राह सुरो नैवं जेमत्यन्नं नरैः कृतम् ॥१०॥
 हृष्टा माता जगौ पुत्रि ! धन्या त्वमसि साम्प्रतम् ।
 धर्मदिवंविधो लब्धो वरो दिव्यः सुते ! त्वया ॥११॥ यतः—
 “धनदो धनमिच्छूनां कामदः काममिच्छताम् ।
 धर्म एवापवर्गस्य पारम्पर्येण साधकः” ॥१२॥
 षण्मासान्ते प्रियां मत्वा सगर्भां विक्रमार्थमा ।
 जगौ र्होऽग्निवेतालं प्रति पत्न्या प्रप्रीणितः ॥१३॥
 आदौ पाणिग्रहश्चक्रे क्रमात्तस्याः प्रपञ्चतः ।
 सगर्भां समभूत्पुण्यप्रभावाद् गृहिणी मम ॥१४॥ यतः—

“स्थाने निवासः सकलं कलत्रं, पुत्रः पत्रिणः सुजनानुरागः ।
न्यायाच्च वित्तं स्वहितं च चित्तं, निःछद्मधर्मस्य सुखानि सप्त ॥
विनाऽऽवां नगरी सर्वा दुःस्था सम्भाव्यतेऽधुना ।
गम्यते स्वपुरे शीघ्रमात्राभ्यां स्वःपुरोपमे ॥२६॥
मगर्वा गर्भिणी पत्नी ममात्यन्तं सुकोमला ।
गर्वोच्छिद्यै पुरेऽत्रैव मुच्यते राजनन्दिनी ॥२७॥ यतः—
जाह्नकुल-रुच-वल-सुय-तत्र-लाम-सिरीह अड्डमयमत्तो ।
एआइं चिय वंधह असुहाइं वहुं च संसारे” ॥२८॥
एवमस्त्वग्निवेतालैर्नोक्तं विक्रमभातुमान् ।
लिलेखेत्यक्षरान् वाससद्मनो भारपट्टके” ॥२९॥
“अवन्तीनगरे गोपः परिणीय नृपाङ्गजाम् ।
गां पातुं दण्डभृत् पद्मोत्तरक्रीडापरोऽनघः ॥३०॥
दृष्टे च पुरूपे द्वे (द्वि)ष्टां कुर्वतीं काष्ठभक्षणम् ।
अहमेकोऽधुना वीरः परिणीय रयादगाम्” ॥३१॥ (युग्मम्)

१ जाति-कुल-रूप-वल-श्रुत-तपो-लाम-श्रियाऽष्टमदमत्तः । एतान्येव वज्रात्यश्रुमानि बहु च संसारे ॥

विक्रमाकं समापान्तं अष्टमात्रोऽवगम्य च ।
मिलित्वेति जगौ हृष्टो भूपतिर रचिताङ्गलिः ॥३२॥
स्वामिंस्त्वव प्रसादेनात्रागतोऽहं पुरे ततः ।
अपालयं लसन्न्यायात् निखिला जनताः सदा ॥३०॥
परमेकोऽनिशं चौरौ मुष्णन् सर्वं पुरं छलात् ।
ययौ कचिन्महेभ्यानां लात्वा कन्याचतुष्टयम् ॥३१॥
पश्यता सततं तस्य पदस्थानादिकं मया ।
न ज्ञातं तेन मे तावद् दुःखं चेतासि वर्तते ॥३२॥

ततोऽदृश्यशरीराग्निवेतालांसस्थितोऽनिशम् ।
कुर्वन् गतागतं व्योम्नि चिक्रीड विक्रमार्गमा ॥३२॥
तादृक्शक्तिं पतिं दिव्यरूपं दृष्ट्वा सुकोमला ।
दध्यावेवमहं धन्या यस्याः स्यादीदृशः पतिः ॥३३॥
पश्यन्त्यां नृपनन्दिन्यां कुर्वन् क्रीडां नभोऽङ्गणे ।
अदृश्यरूपवेतालस्कन्धस्थो विक्रमार्गमा ॥३४॥
श्रीयुगादिजिनं नत्वा सिद्धकार्यः प्रमोदितः ।
प्रतिष्ठानपुरात्सद्यः प्रतस्थे स्वां पुरीं प्रति ॥३५॥ (युग्मम्)
स्थाने स्थाने गिरौ ग्रामे पुरे द्रङ्गे वने पुनः ।
कौतुकानि नृपः पश्यन् गतोऽवन्त्यां कृतत्वरः ॥३६॥ यतः—
“प्राप्तशिल्पार्थविद्यानां देशान्तरनिवासिनाम् ।
भवेदत्युत्सुकं चेतो गन्तुं सौवनिकेतने ॥३७॥
अग्निवेतालसन्निध्यात् विक्रमादिन्यभूपतिः ।
अङ्गीचक्रे निजं राज्यं स्वर्गस्येव सुरेश्वरः ॥३८॥

“कस्मिन्निधिविने काक्यखलाण्डानि मरुति च ।
तद्वृक्षविवरात् सप्यौ निस्तसार निस्तस्य ॥३५॥
अन्येष्टुनिष्कृपस्वान्तः काक्यपत्यानि भूरिचः ।
मक्षयित्वा ययौ सद्यो बिलमध्ये सरीसृपः ॥३६॥
काकी सर्वाण्यपत्यानि भक्षितानि ततोऽहिना ।
निरीक्ष्य कुरुते हन्तुमुपायान् भूरि शश्वतम् ॥३७॥
लब्धोपायाऽन्यदा काकी कस्याचिद्धनितो गृह्यात् ।
लक्ष्यमूल्यं मद्याहारमानीय न्यमुच्यद् बिले ॥३८॥
विलोकयन् धनी नारं दृष्ट्वा बिलश्रुते प्रति ॥३९॥

[illegible]

विक्रमार्कं समायान्तं भट्टमात्रोऽवगत्य च ।
मिलित्वेति जगौ हृद्यो भूपाग्रे रचिताञ्जलिः ॥३९॥
खामिस्तव प्रसादेनव्रागतोऽहं पुरे ततः ।
अपालयं लसन्न्यायात् निखिला जनताः सदा ॥४०॥
परमेकोऽनिशं चौरौ मुष्णन् सर्वं पुरं छलात् ।
ययौ क्वचिन्महेभ्यानां लात्वा कन्याचतुष्टयम् ॥४१॥
पश्यता सततं तस्य पदस्थानादिकं मया ।
न ज्ञातं तेन मे तावद् दुःखं चेत्तसि वर्त्तते ॥४२॥
“अर्थातुराणां न सुहृन् बन्धुः कामातुराणां न भयं न लज्जा ।
चिंतातुराणां न सुखं न निद्रा क्षुधातुराणां न वपुर्न तेजः ॥
आकर्ण्यैतन्मृगः ग्राह्यो भो अमात्य ! क्षणादपि ।
वधं तस्य करिष्यामि चौरस्यैव प्रपञ्चतः ॥४३॥ यतः—
“उपायेन हि तत्कुर्व्यात् यन्न शक्यं पराक्रमैः ।
काक्या कनकसूत्रेण कृष्णसर्पो निपातितः” ॥४४॥

“कस्मिंश्चिद्विपिने काव्यसूताण्डानि बहूनि च ।
तद्वृक्षचिवरात् सप्यो निस्ससार निरन्तरम् ॥४५॥
अन्येद्युर्निष्कृपस्वान्तः काव्यपत्यानि भूरिशः ।
भक्षयित्वा ययौ सद्यो बिलमध्ये सरीसृपः ॥४६॥
काकी सर्वाण्यपत्यानि भक्षितानि ततोऽहिना ।
निरीक्ष्य कुरुते हन्तुमुपायान् भूरि शश्वतम् ॥४७॥
लब्धोपायाऽन्यदा काकी कस्याचिद्विनो गृहात् ।
लक्ष्यमूल्यं महाहारमानीय व्यमुचद् बिले ॥४८॥
विलोकयन् धनी हारं दृष्ट्वा बिलमुखे तदा ।
यावच्छातुं शयं दत्ते तावत्सोऽगादधो भुवि ॥४९॥
ततः कुदालमानीय खनित्वा तद्विलं तदा ।
हत्वा भुजङ्गमं हारं जग्राह धनिको मुदा ॥५०॥
उपायेन तदा काकी मारयित्वा सरीसृपम् ।
आजन्म सुखिनी जाता स्वापत्यजीवनाद् भृशम्” ॥५१॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥२४॥

एवं मन्त्रीधरान् सखीकृत्य सुप्तो नृपोऽन्यदा ।
भृत्यगाढखरोह्यापाज्जागरित्वेति जल्पति ॥५२॥
भो ! भो ! भृत्या ! अहं स्वप्नं लभमानो मनोहरम् ।
कथमुत्थापितो रात्रौ भवद्विरविचारकैः ॥५३॥
तेनाहं च हरिण्यामि युष्माकमिह जीवितम् ।
राजा रुष्टो नृणां किं किं न दत्ते दुःखमङ्गिनाम् ॥५४॥
राजायत्ता मही सर्वा कर्मायत्ताश्च जन्तवः ।
भर्त्रायत्ता प्रिया धान्यं जलायत्तं च कथ्यते ॥५५॥
तावत्तत्रागता भट्टमान्नादिमन्त्रिणोऽखिलाः ।
ग्रीचुरेवं किमारब्धं स्वामिन् ! सेवकमारणम् ॥५६॥
भूपः प्राह निशि स्वप्नं लभमानोऽद्य मञ्जुलम् ।
एभिर्जागरितास्तेन कोपोऽजनि ममाधुना ॥५७॥
ग्रीक्तो मन्त्रीधरैस्तत्र भूमिपालो जगावदः ।
पूर्वाशाकानने कूपोऽगाधोऽस्ति जलपूरितः ॥५८॥

तेन तत्रैतत् तां कन्यां स्यादङ्गीकुरु प्रभो !
यत् एवविधः स्वप्नो दुर्लभो देहिनामिह ॥६६॥
ततो मन्त्रियुक्तो भूपो यावत् तत्र ययौ क्षणात् ।
तावत्सर्प्यो जगौ यस्य साहसं विद्यतेऽनद्यम् ॥६७॥
स मदीयाननात्कन्यां गुह्यात् साम्प्रतं द्रुतम् ।
नो चेद् दूरमतः कूपाद् यात् कातरमानसः ॥६८॥ (शुग्मम्)
श्रुत्वैतन्निर्भयो भूपो मध्येकूपं समेत्य च ।
जग्राह कन्यकां सर्पमुख्याद् यावद् मनोहराम् ॥६९॥

मध्येकूपं महानेको दृष्टः स्वप्ने सरीसृपः ।
दिव्यरूपा मुखे तस्य समस्त्येका च कन्यका ॥५९॥
अमनहं गतो यावत् तत्र स्वप्नान्तरे निशि ।
तावत्सर्प्यो जगौ कन्यां लाहि त्वं मन्मुख्यादिमाम् ॥६०॥
यदि त्वं कातरस्तर्हि याहि दूरमतो द्रुतम् ।
श्रुत्वैतद् यावता कन्यां ग्रीहितुमुद्यतोऽभवम् ॥६१॥
तावदेभिरहं दुष्टैरस्मि जागरितः क्षणात् ।
मन्त्री जगावयं स्वप्नः सत्यः सम्भाव्यते स्फुटम् ॥६२॥ यतः
“श्वेताम्बरधरा नारी श्वेतगन्धाज्वलेपना ।
अवगृहेत यं स्वप्ने तस्य श्रीः सर्वतोमुखी ॥६३॥
देवता गुरवो गात्रः पितरो लिङ्गिनो नराः ।
यद्वदन्ति नरं स्वप्ने तत्तथैव भविष्यति” ॥६४॥
कोऽपि विद्याधरो देवः किंनरो व्यन्तरोऽथवा ।
प्रसन्नीभूय भञ्जते स्फुटं किमपि दास्यति ॥६५॥

त्वां सात्त्विकाग्रणीं मत्वा भूपाद्याहं समागमम् ।
तुभ्यं दातुं सुतां तेन मयेव त्वं परीक्षितः ॥७३॥
तेनेमां पुत्रिकां सखी गृहाण त्वं नरोत्तम ! ।
ततः श्रीविक्रमादित्यः परिगिन्ये च कन्यकाम् ॥७४॥
ततो भूमीपतिः कन्यां लात्वा स्वावासमीयिवात् ।
आपृच्छय च ययौ विद्याधरः स्थानं निजं द्रुतम् ॥७५॥
इतोऽन्येऽपि निशीथिन्यां हतां केन कलावतीम् ।
मत्वा इयामाननो भूपः प्रगे चिन्ताऽऽतुरोऽजनि ॥७६॥

तृतीयः
सर्गः

॥२४॥

तेन तत्रैत्य तां कन्यां रयादङ्गीकुरु प्रभो ।
यत एवंविधः स्वप्नो दुर्लभो देहिनामिह ॥६६॥
ततो मन्त्रियुतो भूपो यावत् तत्र ययौ क्षणात् ।
तावत्सर्प्यो जगौ यस्य साहसं विद्यतेऽनघम् ॥६७॥
स मदीयाननात्कन्यां गुह्यातु साम्प्रतं द्रुतम् ।
नो चेद् दूरमतः कूपाद् यातु कातरमानसः ॥६८॥ (शुग्मम्)
शुत्वैतन्निर्भयो भूपो मध्येकूपं समेत्य च ।
जग्राह कन्यकां सर्पसुखाद् यावद् मनोहराम् ॥६९॥
तावत्सर्पो नरीभूय दिव्यदेहो जगावदः ।
वैताढ्यपर्वतशृङ्गे विद्यते श्रीपुरं पुरम् ॥७०॥
तत्राहमवसं विद्याधरो धीराभिधानतः ।
इयं ममाभवत्पुत्री दिव्यरूपा कलावती ॥७१॥
वर्द्धमाना क्रमाद् भूरिविधानामभवद् गृहम् ।
विलोकितोऽपि नो दृष्टो वरोऽस्याः सदृशः क्वचित् ॥७२॥

त्वां सात्विकाग्रणीं मत्वा भूयात्राहं समागमम् ।
तुभ्यं दातुं सुतां तेन मयैव त्वं परीक्षितः ॥७३॥
तेनेमां पुत्रिकां सद्यो गृहाण त्वं नरोत्तम ! ।
ततः श्रीचिक्रमादित्यः परिगिन्ये च कन्यकाम् ॥७४॥
ततो भूमीपतिः कन्यां लात्वा स्वावासमीयिवान् ।
आपृच्छ च ययौ विद्याधरः स्थानं निजं द्रुतम् ॥७५॥
इतोऽन्येद्युर्निशीथिन्यां हतां केन कलावतीम् ।
मत्वा श्यामाननो भूपः प्रगे चिन्ताऽऽतुरोऽजनि ॥७६॥
पृष्टोऽमात्यादिभिर्दुःखहेतुं भूपो जगाविति ।
केनाप्यद्य प्रिया राज्ञौ हता मम कलावती ॥७७॥
ततोऽमात्या जगुर्येन मुषिता नगरी निजा ।
तेनैव गृहिणी पुंसा हता सम्भाव्यते तव ॥७८॥
विचार्य मन्त्रिभिः सार्द्धं प्रियां वालयितुं नृपः ।
चकारोपक्रमं भूरि लब्धा सा नाधुना क्वचित् ॥७९॥

ततो भूपतिरेकाकी खट्वापाणिनिंशामुखे ।
प्रियां चालयितुं स्तेनं ज्ञातुं च निर्ययौ रहः ॥८०॥ यतः-
“पदकर्णो भिद्यते मन्त्रश्चतुःकर्णस्तु धार्यते ।
द्विकर्णस्य तु मन्त्रस्य त्रह्णाऽप्यन्तं न गच्छति” ॥८१॥
ग्रजाः पालयितुं शश्वद् निग्रहीतुं च तस्करम् ।
स्थाने स्थाने नृपो रात्रावेकाकी निर्भयोऽभ्रमत् ॥८२॥ यतः-
“दुष्टस्य दण्डः खजनस्य पूजा न्यायेन कोशस्य सदैव वृद्धिः ।
अपक्षपातोऽर्थिषु राष्ट्ररक्षा पञ्चैव यज्ञाः कथिता नृपाणाम् ॥
इत्यादि
ततो देवकुले गत्वा भूपालेनानेधैः स्तवैः ।
स्तुता चक्रेऽधरी देवी ग्राहुर्यैव जगावदः ॥८४॥
भो भूपाद्य प्रसन्नाऽहमभूवं भक्तिस्तत्र ।
मार्गयेष्टं यतो देवदर्शनं सफलं भवेत् ॥८५॥ यतः-
“अमोघा वासरे विद्युत् अमोघं निशि गर्जितं ।

अष्टी ग्राह सतं पुत्र ! देशान्तरगमेच्छया ।
मद्वहेऽस्ति धनं भूरि तेन पूरय वाञ्छितम् ॥९४॥
देशान्तरोजतिविषमो गन्तुं शक्योऽतिकर्कशैः ।
सुकुमारः कुमार ! त्वं मा कृथास्तद्व दृथाऽऽग्रहम् ॥९५॥
यस्येन्द्रियाणि विद्यन्ते वक्ष्यानि साहसं पुनः ।
वक्तुं यो वा विजानाति विदेशं यावु सोऽग्रवाच ॥९६॥
असुं कदाग्रहं सुश्च स्वगृहं समलंछरु ।
यतोऽस्माकं भवानेकः पुत्रो नेत्रप्रमोदकत् ॥९७॥

नारीचालचोऽमोघममोघं देवदर्शनम् ॥८६॥
तुष्यन्ति भोजनैर्विप्रा मयूरा वनगञ्जितेः ।
साधवः परसम्पत्त्या देवता भक्तिः पुनः ॥८७॥
भूपः प्रोवाच भो देवि ! हृता येन मम प्रिया ।
तस्य पुंसः स्वरूपं मे स्थितिं च कथयाधुना ॥८८॥
देवी ग्राह पुरेऽत्राभूत् पुरा श्रेष्ठी धनेश्वरः ।
पत्नी प्रेमवती तस्याऽभवत्प्रीतिमती प्रिया ॥८९॥
गुणसाराभिधः पुत्रोऽभवच्चारुगुणालयः ।
तस्य रूपवती रूपजितदेवाङ्गना प्रिया ॥९०॥ यतः-
“सा सा सम्पद्यते वृद्धिः सा मतिः सा च भावना ।
सहायास्तादृशा ज्ञेया यादृशी भवितव्यता ॥९१॥
स्थाने निवासः सकलं कलत्रं पुत्रः पवित्रः सुजनानुरागः ।
न्यायाच्च वित्तं स्वहितं च चित्तं निःछद्मधर्मस्य सुखानि सप्त” ॥
गुणसारोऽन्यदा ग्राह द्रव्यार्जनकृते स्फुटम् ।
लात्वा क्रयाणकं दूरदेशे यास्याम्यहं पितः ! ॥९३॥

“किञ्च कृषलपत्नेयाः सन्ति नो नाकनार्यः”
त्रिदशपतिरुल्लयां तापसीं यत्तिस्वये ।
हृदयदृग्गकुटीरे दीप्यमाने स्मरत्रा-
वुचितमनुचितं वा चेत्ति कः पण्डितोऽपि ॥१०१॥
देवा विसयपसत्ता नेरइया विविहडुःखसंपत्ता ।
तिरिया विवेगविगला मयुजाणं धम्मसामग्गी ॥१०२॥
गुणसारसदृगूपो क्यन्तरो भूरिद्रव्ययुक्ता ।
श्रेष्ठिपार्थ्यं समागत्य तातेत्युत्तवाऽकरोत्तरिम् ॥१०३॥
अष्टी प्राप्ताभुना कस्य पार्थ्यं सर्वं क्रयणाणकम् ॥१०४॥

1. Երբ ինչ օրեր քանիս քանիս լինի ինչպիսի
 2. Երբ ինչ օրեր քանիս քանիս լինի ինչպիսի
 3. Երբ ինչ օրեր քանիս քանիս լինի ինչպիսի
 4. Երբ ինչ օրեր քանիս քանիս լինի ինչպիսի
 5. Երբ ինչ օրեր քանիս քանիս լինի ինչպիսի
 6. Երբ ինչ օրեր քանիս քանիս լինի ինչպիսի
 7. Երբ ինչ օրեր քանիս քանիս լինի ինչպիսի
 8. Երբ ինչ օրեր քանիս քանիս լինի ինչպիսի
 9. Երբ ինչ օրեր քանիս քանիս լինի ինչպիսի
 10. Երբ ինչ օրեր քանիս քանիս լինի ինչպիսի

श्रेष्ठी ग्राहं सृतं पुत्र ! देशान्तरगमेच्छया ।
मद्गृहेऽस्ति धनं भूरि तेन पूरय वाञ्छितम् ॥९४॥
देशान्तरोजतिविषमो गन्तुं शक्योऽतिकर्कशैः ।
सुकुमारः कुमार ! त्वं मा कृथास्तद् दृथाऽऽग्रहम् ॥९५॥
यस्येन्द्रियाणि विद्यन्ते वक्ष्यामि साहसं पुनः ।
वक्तुं यो वा विजानाति विदेशं यातु सोऽद्भवात् ॥९६॥
आयुं कदाग्रहं शुश्रु स्वगृहं समलंकुरु ।
यतोऽस्माकं भवानेकः पुत्रो नेत्रग्रमोदकृत् ॥९७॥
एवमुक्तोऽप्यसौ युक्त्या न यदाऽत्यजदाग्रहम् ।
ततस्तातेन चलनं पुत्रस्य मानितं श्रिये ॥९८॥
ततो द्रविणमादाय भूरिक्रयाणकानि च ।
गुणसारोऽचलचातं मुत्कलाप्य शुभेऽहनि ॥९९॥
इतो धनेश्वरागारद्वयस्थो व्यन्तरोऽधमः ।
वीक्ष्य रूपयतीरुपं मोहितोऽजनि तत्क्षणात् ॥१००॥ य

“किमु कुचलयनेत्राः सन्ति नो नाकनार्यः,
विदशपतिरहल्यां तापसीं अतिसयेवे ।
हृदयतृणकुटीरे दीप्यमाने सरसा-
बुचितमनुचितं वा वेत्ति कः पण्डितोऽपि ॥१०१॥
देवा विसयपसत्ता नेरहया विविहदुःखसंपत्ता ।
तिरिया विवेगविगला मणुआणं धम्मसामग्गी ॥१०२॥
गुणसारसद्वगूलो न्यन्तरो भूरिद्रव्ययुक् ।
श्रेष्ठिपार्श्वे समागत्य तातेत्युत्थाऽकरोन्नतिम् ॥१०३॥
श्रेष्ठी ग्राह्याऽधुना कस्य पार्श्वे सर्वं क्रयाणकम् ।
मुक्त्वा किमर्थमागास्त्वं पश्चाज्जल्पेति नन्दन ! ॥१०४॥
गुणसारो जगावेको ज्ञानी मार्गेऽमिलन्मम ।
तेनोक्तं मरणं भावि विदेक्षं गच्छतस्त्व ॥१०५॥
आकर्ण्यैतदहं सर्वं क्रयाणकसमुच्चयम् ।
विक्रीय द्रविणं सर्वमानैपमिह साम्प्रतम् ॥१०६॥

पिता ग्राह वरं पुत्र ! पश्चाद् यत्नं समागमः ।
यत एकः सुतस्त्वं मे कुलाधारो गुणाकरः ॥१०७॥
गुणसारच्छली गेहकृत्यं कुर्वन् सदाऽखिलम् ।
मानसं रञ्जयामास जनकस्य भृशं क्रमात् ॥१०८॥
रूपवत्या समं नित्यं भोगाननुभवन् सुखम् ।
प्रभुरं समयं तस्यौ गुणसारच्छली तदा ॥१०९॥ यतः—
“प्राकृत एव प्राप्ते द्रव्ये देदीप्यते न सत्पुरुषः ।
चारिणि तैलं विकसति निर्मुक्तं स्थायते सर्पिः ॥११०॥
धूमः पयोधरपदं कथमप्यवाप्य,
वर्षाम्बुभिः शमयति ज्वलनस्य तेजः ।
दैवादवाप्य ननु नीचजनः प्रतिष्ठां,
प्रायः स्वन्धुजनमेव तिरस्करोति ॥१११॥
इतः स्वर्णार्जितश्रीको गुणसारसुतोऽछली ।
विदेशादेत्य तातान्ते तातेत्युक्त्वाऽकरोन्नतिम् ॥११२॥

ततो गत्वा वृषोपान्ते सिन्धुस्तारविति जल्पतः ।
अयं धनैश्चरस्तातो ममेदं सदनं पुनः ॥१२०॥
इयं कलावन्ती भार्या मदीया गुणशालिनी ।
रूप्यस्वर्णमणीपङ्कजलादिविभवः पुनः ॥१२१॥
गुणात्ययं छलं कृत्वा सर्वमेतन्न संशयम् ।
श्चत्तैतद् भूपतिस्तत्र संशये पतितस्तदा ॥१२२॥
परीक्षार्थं चुपः प्राहाकार्यं मन्त्रीश्वरान् प्रति ।
एतयोर्गृहसम्बन्धी विवादः पतितोऽधुना ॥१२३॥

दृष्ट्वा तं जनको दध्यौ किमयं स्यात्सुतो मम ।
एकः पूर्वं ममोपान्ते विद्यते तनयोऽनघः ॥११३॥
श्रेष्ठी ग्राह भवान् कस्य प्राधूर्णोऽत्र समागमत् ।
स प्राहाहं भवत्सन्नुरागमं दूरदेशतः ॥११४॥
इतच्छली सुतः ग्राह रे ! रे ! पापिष्ठवाल्लिश ! ।
मां त्वं छलयितुं ह्यत्र नगरे किमगा द्रुतम् ॥११५॥
एवं चेद्वक्षि भूयस्त्वं तदाऽनर्थो भविष्यति ।
न ज्ञातं किं बलं मामकीनं वा न श्रुतं त्वया ॥११६॥
एवं द्वावपि सदृशाकारौ सदृक्जल्पकौ ।
सदृक्सङ्केतकौ सदृग्गमनकारकौ ॥११७॥
ततः श्रेष्ठयादयो शेपा लोका एवं जगुस्तदा ।
विवादोऽत्र न केनापि पुंसा स्फेदयितुं क्षमः ॥११८॥
ततो भूमिपतेः पार्श्वे भवन्तौ द्वावपि द्रुतम् ।
व्रजतां तत्र मन्त्रीशा भङ्गयन्ते भवतोः कलिम् ॥११९॥

पत्रच्छूर्धिसखा यद् यत् तत् तत्तौ जल्पतः समम् ।
एवं पुनः पुनः पुनः विलक्षा अभवंथ ते ॥१२७॥ यतः—
“बहुबुद्धिसमायुक्ता सविज्ञानचलोत्कटाः ।
शक्ता वञ्चयितुं भूतार्ता ब्राह्मणादिव छागकम् ॥१२८॥ तथाहि—
“यजमानाद् द्विजच्छागं याचित्वांसे विधाय च ।
आयान् मार्गेऽन्यदा भूतैरेवं प्रोक्तः पृथक् पृथक् ॥१२९॥
आद्योऽवगन्था द्वितीयोऽवक् शशकोऽवक् तृतीयकः ।
राक्षसोऽसे कृतो = = = इति =

पद्मच्छुर्धिसखा यद् यत् तत् तत्तौ जल्पतः समम् ।
एवं पुनः पुनः पुनः पृष्ट्वा विलक्षा अभवंश्च ते ॥१२७॥ यतः-
“बहुबुद्धिसमायुक्ता सविज्ञानबलोत्कटाः ।
शक्ता वञ्चयितुं धूर्त्ता ब्राह्मणादिव छागकम् ॥१२८॥ तथाहि-
“यजमानाद् द्विजश्छागं याचित्वांसे विधाय च ।
आयान् मार्गेज्यदा धूर्तरेंवं श्रोक्तः पृथक् पृथक् ॥१२९॥
आद्योऽवग्श्च द्वितीयोऽवक् शशकोऽवक् तृतीयकः ।
राक्षसोऽसे कुतोऽनेन स्वं हन्तुं मूढचेतसा ॥१३०॥
श्रुत्वैतद्वाडवः स्कन्धादुचार्य छागमञ्जसा ।
तथाऽमुञ्चद्यथा नंद्वाऽगमच्छागो जिजीव च ॥१३१॥
इत एकागता तत्र पण्यक्षीति जगौ स्फुटम् ।
त्यक्त्वाऽमात्यान् नरः स्त्री वाऽनयोर्भज्यात् कलितं यदि ॥१३२॥
तदा तस्य नृपो मानं रमादानात् करिष्यति ।
न विना श्रेष्ठवीं शुद्धां कार्यं सिद्धयति कर्हिचित् ॥१३३॥

रूपिणं बुद्धिमन्तं च राजाऽध्यक्षं च कारयेत् ॥१२६॥

राजा ग्राह न धीः कस्याऽधीनैवास्ति महीतले ।
यतः स्याच्छ्रेष्ठयोः हीनमध्योच्चमनृणामिह ॥१३४॥
लहृडां वडां ए किसिउं गुणवडां संसारि ।
गागरि अञ्छइ वडठडी करवइ पिजइ वारि ॥१३५॥
तेनानयोर्नरो नारी प्रभिन्दाइ वादमञ्जसा ।
ततो वेण्या जगौ लोका ! मत्कृतं पश्यताखिलाः ॥१३६॥
कारयित्वा गुहं छिद्ररिक्तमेकं पुराङ्गना ।
तत्रैत्यावक् तदा तावाकार्यं श्रेष्ठयङ्गजौ प्रति ॥१३७॥
दत्ते द्वारे द्वयोर्मध्ये यः कश्चित् सदनाद्रयात् ।
निःसृत्य मां स्पृशेत् श्रेष्ठिगेहेशः स भविष्यति ॥१३८॥
एवं कृत्वा च तौ तस्मिन् प्रविष्टौ यावता गृहे ।
तावता वेण्या दत्तं दृढं द्वारं क्षणात्तदा ॥१३९॥
उक्तं च भवतोर्मध्ये यः कश्चित् श्रेष्ठिनः सुतः ।
निःसृत्य सन्नो मध्यात् मत्करो स्पृशतात् स वः ॥१४०॥

१ गुणवदइ ख । २ इच्छइ क । ३ किजइ क ।

दध्यौ रूपवती गर्भादुल्लाहोऽत्र भविष्यति ।
बाहिःधात् क्षिप्यते तेन यावज्जानाति कोऽपि न ॥१४८॥
ध्यात्वेति स्वर्परे क्षिप्त्वा तं गर्भं तत्क्षणात्तदा ।
श्रमोश्च बाहिरुधाने रहो रूपवती तदा ॥१४९॥
विमानं स्खलितं स्त्रीयं यान्तीतीत्यग्लिङ्काऽम्बरे ।
वीक्ष्य दध्यौ ममेदानीं यानं केन धृतं दृढम् ॥१५०॥
इतस्ततो विलोक्याधो यावत्पश्यति भूतलम् ।
स्वर्परस्यागितं बालं तावद्दर्शं खण्डिका ॥१५१॥

स एव मनुजः श्रेष्ठिगृहस्वामी भविष्यति ।
सरिष्यति च यो नैव तस्य दण्डः करिष्यते ॥१४१॥
एवमुक्ते च निःसृत्य व्यन्तरो गृहमध्यतः ।
चकार गणिकापाणिस्पर्शं हृष्टमनास्तदा ॥१४२॥
वेण्याऽवगुं गुणसारोऽसि सत्यस्त्वं सान्विकाग्रणीः ।
तवैव जनको लक्ष्मीर्गेहं रूपवती प्रिया ॥१४३॥
श्रुतवैतद् व्यन्तरो हृष्टोऽतीव पण्याङ्गनावचः ।
वेण्या विहितं चिह्नं तस्य देहे तदा स्फुटम् ॥१४४॥
द्वितीयश्च न शक्नोति निःसर्तुं च गृहाद्यादा ।
तदा वेण्या जगावेष गुणसारश्छली स्फुटम् ॥१४५॥
एवमुक्त्वा तदादौ यो निःससार नरो गृहात् ।
तं निर्धात्य द्रुतं गेहमध्यस्थस्यार्पितं गृहम् ॥१४६॥
व्यन्तरोत्पादितो गर्भो रूपवत्या इतः स्त्रियाः ।
अकस्माद् भयभीतायाः पपात वसुधातले ॥१४७॥

अस्यायेव गुहायां ते नूनं वृत्तुर्भविष्यति ।
गुहाबाहिर्न कोऽपि त्वां हन्तुं देवोऽसि नश्यति ॥१५५॥
अस्मिन्नास्तेन दुर्जेयः सर्वेषां त्वं भविष्यसि ।
मत्स्मृत्यैव हिरेव त्वमदस्यविग्रहोऽसि च ॥१५६॥
गुहागतस्य ते देहरूपं दृश्यं भविष्यति ।
प्रतापं प्राप्य वराच सोऽपि वज्रात् नहि ।
चौर्यस्त्रीहरणादोनि कुर्वन् स याकृते नहि ।
अखण्डितयता मत्नी गुणमध्योऽस्ति तेऽधुना ॥१५८॥
देवीप्रणादमात्मनाय सुगन्धादोनि भूरिमाः ।
भूरि ॥१५९॥

दध्यौ रूपवती गर्भादुडुहोऽत्र भविष्यति ।
बहिःप्रात् क्षिप्यते तेन यावज्जानाति कोऽपि न ॥१४८॥
ध्यात्वेति खर्परं क्षिप्त्वा तं गर्भं तत्क्षणाच्चदा ।
सुमोष बहिरुद्याने रहो रूपवती तदा ॥१४९॥
विमानं स्वलितं स्वीयं यान्तीतश्चण्डिकाऽम्बरे ।
वीक्ष्य दध्यौ ममेदानीं यानं केन धृतं दृढम् ॥१५०॥
इतस्ततो विलोक्याधो यावत्पश्यति भूतलम् ।
खर्परस्थगितं बालं तावद्दर्शं चण्डिका ॥१५१॥
शिरोरस्य प्रभावेण विमानं स्वलितं मम ।
तेनायं बलवान् भावी ध्यात्वेति तमदात्करे ॥१५२॥
खर्परैत्यभिधां तस्य वितीर्य चण्डिका तदा ।
स्वगुहायां तमानीय वर्द्धयामास पुत्रवत् ॥१५३॥
खर्परस्याष्टमे वर्षे जाते चण्डिकया तदा ।
एतावन्तो वरा दत्ता दुर्गह्या महतामपि ॥१५४॥

अस्यामेव गुहायां ते नूनं मृत्युर्भविष्यति ।
गुहावहिर्न कोऽपि त्वां हन्तुं देवोऽपि शक्ष्यति ॥१५५॥
असिनाऽनेन दुर्जेयः सर्वेषां त्वं भविष्यसि ।
मत्सृतेर्बहिरेव त्वमदृश्यविग्रहोऽपि च ॥१५६॥
गुहागतस्य ते देहरूपं दृश्यं भविष्यति ।
एतान् प्राप्य वरान् सोऽपि बभ्राम निर्भयोऽभितः ॥१५७॥
चौर्यस्त्रीहरणादीनि कुर्वन् स शङ्कते नहि ।
अखण्डितव्रता पत्नी गुहामभ्येऽस्ति तेऽधुना ॥१५८॥
देवीप्रसादमासाद्य सुरङ्गादीनि भूरिशः ।
तेन कृतानि चौर्येण कृत्यानि हेल्या भुवि ॥१५९॥
रूपं नवं नवं कृत्वा सेवकीभूय ते सदा ।
कारं कारं पुरे स्तैन्यं स्तेनो याति निजं पदम् ॥१६०॥
तेन तस्य वधः कष्टात् भवता हि करिष्यते ।
दुर्ग्राह्योऽस्ति सदा देवदानवानामपि स्फुटम् ॥१६१॥

यदि मिलितस्तस्यैव क्षमामेव करिष्यसि ।
तदा त्वं मृत्यवे तस्य गुहागस्य भविष्यसि ॥१६२॥
तेन त्वया बहिर्भूय कर्तव्या सततं क्षमा ।
यदि त्वां ज्ञास्यति स्तेनो दुःखं तव तदा भुवम् ॥१६३॥
“क्षमा खद्गं करे यस्य दुर्जनः किं करिष्यति ।
अवृणे पतितो बह्विः स्वयमेवोपशाम्यति ॥१६४॥
आपदां कथितः पन्था इन्द्रियाणामसंयमः ।
तज्जयः सम्पदां मार्गो येनेष्टं तेन गम्यते ॥१६५॥
यस्य हस्तौ च पादौ च जिह्वा च सुनियन्त्रिता ।
इन्द्रियाणि सुगुप्तानि रुष्टो दुष्टः करोति किम् ?” ॥१६६॥
श्रुत्वैतद्विक्रमादित्यो नत्वा देवीपदाम्बुजम् ।
रात्रावेव निजावासमलङ्कृत्य प्रसुप्तवान् ॥१६७॥ यतः—
सिद्धिं याते निजे कार्ये देवदानवभूमिपाः ।
मानवा अपि हृष्यन्ति दृष्टे चन्द्रे यथाऽम्बुधिः ॥१६८॥

प्रातरुत्थाय शयनादाकार्यं सचिवान् जगौ ।
सिद्धं नो वाञ्छितं सर्वं ज्ञाता च द्विपतः स्थितिः ॥१६९॥
ततश्च निर्भयो राजा एकाग्र्यसिसखा निशि ।
जीर्णवस्त्रो भ्रमन् बाह्योद्यानदेवकुले ययौ ॥१७०॥
नत्वा चक्रेश्वरीं देवीं सुत्वोदारैः स्तवैः पुनः ।
जपन् पञ्चनमस्कारमुपविष्टोऽग्रतो नृपः ॥१७१॥
इतोऽवक्त्वा खर्परस्तेनः कन्यानामग्रतः स्फुटम् ।
अवन्तीशं छलात् हत्वा राज्यं लप्स्ये यदा ह्यहम् ॥१७२॥
भवन्तीनां महेभ्यानां पुत्रीणां स्फुरदुत्सवम् ।
पाणिग्रहं करिष्यामीत्येवमङ्गीकृतं मया ॥१७३॥ (युग्मम्)
ततश्च खर्परशौरः पुरं हन्तुं व्रजन् पथि ।
साधुमेकं स्थितं प्रेक्ष्य नत्वाऽप्राक्षीद्विदं तदा ॥१७४॥
भो साधो ! विक्रमो मेऽद्य मिलिष्यत्यथवा नहि ।
साधुः प्रोवाच तं स्तेनं मिलिष्यत्येव विक्रमः ॥१७५॥

गत्वा चक्रेश्वरीगेहं दृष्ट्वा चैकं नरं स्थितम् ।
स्तेनोऽवक्त्वा कुत आगास्त्वं किनामा किंकुते वद ॥१७६॥
आकारजल्पनाकालगमनादिकहेतुतः ।
ज्ञात्वा चौरं महीपालो दध्यावेवं तदा हृदि ॥१७७॥
आकारः कुलमाख्याति देवमाख्याति भाषितम् ।
सम्प्रमः खिहमाख्याति वपुराख्याति भोजनम् ॥१७८॥
ध्यात्वेति तस्करं ज्ञात्वा जल्पनाकारतो नृपः ।
मलिम्लुचं छली सम्यग् ज्ञातुं प्राहेति तं प्रति ॥१७९॥
नृपः ॥ २ ॥ अमन्त्रः ॥

चौरः प्राष्ट मया साद्रे चल वैदेशिकाधुना ।
तुभ्यं दास्ये पुरीमध्ये गतोऽहं भोजनं द्रुतम् ॥१८३॥
कन्दोः प्राणप्रिया पूर्वं भगिनीति कृता मया ।
तत्रावयोः सुखेनैवादनं शीघ्रं भविष्यति ॥१८४॥
ततस्तेन युतः स्तेनो गत्वा कान्दविकालये ।
भोजनं दापयामास तस्मै वैदेशिकाय च ॥१८५॥
ततः कल्पयगुहास्तेनो लात्वा मद्यघटद्वयम् ।
दण्डिकोभयतो बद्धा न्यस्याचलत् तैदस्योः ॥१८६॥
तावत्सामिष्यः ॥

गत्वा चक्रेश्वरीगेहं दृष्ट्वा चैकं नरं स्थितम् ।
 सेनोऽवक्त्रं कुत आगास्त्वं किं नामा किं कृते वद ॥१७६॥
 आकारजल्पनाकालगमनादिकहेतुतः ।
 ज्ञात्वा चौरं महीपालो दध्यावेवं तदा हृदि ॥१७७॥
 आकारः कुलमाख्याति देशमाख्याति भाषितम् ।
 सम्भ्रमः सेहमाख्याति वपुराख्याति भोजनम् ॥१७८॥
 ध्यात्वेति तस्करं ज्ञात्वा जल्पनाकारतो नृपः ।
 मलिम्लुचं छली सम्यग् ज्ञातुं ग्राहेति तं प्रति ॥१७९॥
 तिलङ्गविपयाद् दुःस्थो देशे वैदेशिको भ्रमन् ।
 क्षुधितोऽत्राधुना श्रान्तिच्छिद्येऽस्थामहकं निशि ॥१८०॥
 दध्याविति ततश्चौर इमं वैदेशिकं नरम् ।
 कृत्वा सखायमद्याहं करिष्ये स्वसमीहितम् ॥१८१॥ यतः—
 “एको ध्यानमुभौ पाठं त्रिभिर्गीतं चतुः पथम् ।
 पञ्च सप्त कृपिं कुर्यात् सङ्ग्रामं बहुभिर्जनैः” ॥१८२॥

१ आचार- क । तदंशयो क ख ।

चौरः ग्राह मया सार्द्धं चल वैदेशिकाधुना ।
 तुभ्यं दास्ये पुरीमध्ये गतोऽहं भोजनं द्रुतम् ॥१८३॥
 कन्दोः प्राणप्रिया पूर्वं भगिनीति कृता मया ।
 तत्रावयोः सुखेनैवादनं शीघ्रं भविष्यति ॥१८४॥
 ततस्तेन युतः सेनो गत्वा कान्दविकालये ।
 भोजनं दापयामास तस्यै वैदेशिकाय च ॥१८५॥
 ततः कलयगृहास्तेनो लात्वा मद्यवटद्वयम् ।
 दण्डिकोभयतो बद्ध्वा न्यस्याचलत् तदंसयोः ॥१८६॥
 तावत्सान्निध्यमाधातुं तस्य भूमीशुजोऽग्निकः ।
 समायातः स्मृतः सद्यः सान्निध्यं कुरुते रहः ॥१८७॥
 अग्निकोऽवग् रहो वाञ्छा मद्यपानेऽस्ति मे नृप ! ।
 विक्रमार्को जगौ तावकीनेच्छा पूरयिष्यते ॥१८८॥
 विक्रमार्कश्चलन्मार्गे दस्योरग्रे जगाविदम् ।
 मद्यकुम्भं पिबाम्येकमितीच्छा विद्यते मम ॥१८९॥

आकण्ठ्यतज्जगौ स्तेनो रे ! रे ! निखिलभक्षक ! ।
तावन्मात्रेण भक्तेनोदरं नापूरि किं तव ॥१९०॥
भूयो भूयो वदत्येवं स्तेने विक्रमभानुमान् ।
पातुमेकं घटं यावच्छलौ हस्ते परोऽपतत् ॥१९१॥
मत्वा भग्नं घटं स्तेनस्तं हन्तुं यावताऽचलत् ।
तावदन्यं घटं क्षिप्त्वा विक्रमार्कः पलायितः ॥१९२॥
स्तेनं पृष्टौष्ठे समायान्तं दृष्ट्वा कृष्णद्विजालये ।
यावद् भूपो ययौ तावद् गौः प्रहृताऽभवत्सरुद् ॥१९३॥
गोधातभयतो भूपोऽचटत्पिपलपादपे ।
तावद्धूर्ध्वं समायातः कृष्णवर्णः सरीसृपः ॥१९४॥
तादृक्षां सुरभीं दृष्ट्वा सेनो विभ्यद् गृहाद् बहिः ।
हन्तुं विक्रमभूपालं तस्थौ पश्यन्वितस्ततः ॥१९५॥
प्रमुद्घोऽथ द्विजो धेनुशब्दादेत्य बहिर्युहात् ।

१ भूपो मउपस्तम्भमध्यतः । यावत्स्थितोगमत् तावत्० ग ।

यं कदं बोलिइं बोलती बालइ सजो भरतार ।
कइ अकारण राखसी कइ विसाचिन नारि ॥२०३॥
ततः स्वयं द्विजो दीपं कृत्वा होमादि चकृवान् ।
यावद् बबन्ध गां तावद् ननाश तस्करः कश्चित् ॥२०४॥
स्वस्थाने च द्विजः सुप्तः पञ्चात्सर्प्योऽपि जग्मिवान् ।
ततो निःसृत्य भूपालः प्रययौ राजवर्त्मनि ॥२०५॥
दध्यौ भूमीपतिर्मानं विना नैव कदाचन ।
निग्रहं शक्यते कर्तुं चौरस्य बालिनोऽस्य हि ॥२०६॥
सन्ततम् ।

मृगस्य वामपार्श्वस्थं भौमं दृष्ट्वाऽन्वरे जगौ ॥१९६॥
उच्छिष्टोच्छिष्ट भो पत्नि ! प्रदीपं कुरु वेगतः ।
पतितोऽस्ति नृपो दीपत्रये मृत्युसमेऽधुना ॥१९७॥
तच्छान्त्यर्थं द्रुतं होममन्त्रतन्त्रादिकां क्रियाम् ।
करिष्येऽहं ततो भूपः कुशली जायते चिरम् ॥१९८॥
“पञ्चतारा ग्रहा यत्र सोमं कुर्वन्ति दक्षिणे ।
भौमे च राजमारी स्यात् जनमारी च भार्गवे ॥१९९॥
बुधे रसक्षयं कुर्यात् गुरौ कुर्यात् तिरोदकम् ।
शनौ वर्षक्षयं कुर्यात् मासे मासे निरीक्षयेत् ॥२००॥
रोहिण्या यदि शकटेन चन्द्रो गच्छति पाटयन् ।
तदादुःस्थं विजानीयाद् क्रूरयुक्तो विशेषतः” ॥२०१॥
प्रिया ग्राह पते ! चैत्रपुटीपाटीं महीपतिः ।
किं दास्यतीति जल्पन्ती यत्तत् प्रत्युत्तरं ददौ ॥२०२॥ यतः—

भो माम् भवतः कान्दविक्रया यान्याः कुतोऽप्यहम् ।
मात्रा च कपितो रोपात् चिक्रमाहोऽन्नं पुरे ॥२०९॥
चौरः प्रोवाच जामेय ! गच्छ साङ्गं मयाऽयुता ।
ततस्त्वां सुखिनं स्वस्वपानदानात् करोम्यहम् ॥२१०॥
यावच्च कुर्वते पुत्रपुत्र्योऽपि कथितं लघु ।
तावत्कुर्वन्ति सन्मानं जननीजनकादयः ॥२११॥ यतः—
“मया निजगमद्विगणपिपार्थमि अत्ये अपूरमाणमि ।
पुत्रस्तस्य कुण्ड वसणं सुलणी जड बभूवस्तस्य ॥२१२॥
तावन्माता पिता तावत् तारस्वजनवान्धवाः ।
यावत्परस्परं प्रीतिजिह्वरे इ-हेनास्मिन् ॥२१३॥
नृपतिरिति कृपामिरेषा ।

एकं बोलिहं बोलती बालइ सओ भरतार ।
 कह अकारण राखसी कह पिसाचिन नारि ॥२०३॥
 ततः स्वयं द्विजो दीपं कृत्वा होमादि चक्रवान् ।
 यावद् बबन्ध गां तावद् ननाश तस्करः क्वचित् ॥२०४॥
 सस्थाने च द्विजः सुप्तः पश्चात्सर्प्योऽपि जग्मिवान् ।
 ततो निःसृत्य भूपालः प्रययौ राजवर्त्मनि ॥२०५॥
 दध्यौ भूमीपतिमौ विना नैव कदाचन ।
 निग्रहं शक्यते कर्तुं चौरस्य बलिनोऽस्य हि ॥२०६॥
 अतः परं मया तस्य मलिच्छुचस्य सन्ततम् ।
 कर्तव्यो विनयो येन हस्ते चटति तस्करः ॥२०७॥
 किमसत्यं मुनेर्वाक्यमिति ध्यायति तस्करे ।
 मिलितो चिक्रमो दस्योस्तेन चोक्तो जगाविदम् ॥२०८॥

- १ एकं बोलिहं बोल सउ बालइ सिउ भरतार । कहइया गरणह राखसी न नारी ॥ ख ।
 २ भूप ग्राह भवत्स्वन्दविक्रमा याम्या. सुतोऽस्म्यहं । मात्रा च कर्षितो रोषाद् विक्रमार्कोऽभ्रं पुरे ॥ ग ।
 ३ माता निजकर्मतिविकल्पितैर्धैर्यमाणे । पुत्रस्य करोति व्यसनं बुलनी यथा ब्रह्मदत्तस्य ॥

भो माम भवतः कान्दविक्रया याम्याः सुतोऽस्म्यहम् ।
 मात्रा च कर्षितो रोषात् विक्रमाहोऽभ्रं पुरे ॥२०९॥
 चौरः प्रोवाच जामेय ! गच्छ साईं मयाऽधुना ।
 ततस्त्वां सुखिनं स्वप्नपानदानात् करोम्यहम् ॥२१०॥
 यावच्च कुर्वते पुत्रपुत्र्योऽपि कथितं लघु ।
 तावत्कुर्वन्ति सन्मानं जननीजनकादयः ॥२११॥ यतः—
 “मया निअगमइविगण्णिअंमि अत्थे अपूरमाणंमि ।
 पुत्तस्स कुणह वसणं बुलणी जह बंभदत्तस्स ॥२१२॥
 तावन्माता पिता तावत् तावत्स्वजनबान्धवाः ।
 यावत्परस्परं ग्रीतिर्जायते देहिनामिह ॥२१३॥
 सुखस्य दुःखस्य न कोऽपि दाता, परो ददातीति कुबुद्धिरेषा ।
 अहं करोमीति वृथाऽभिमानः, स्वकर्मसुव्रथितो हि लोकः” ॥

१ एकं बोलिहं बोलती बालइ सओ भरतार । कह अकारण राखसी कह पिसाचिन नारि ॥२०३॥
 ततः स्वयं द्विजो दीपं कृत्वा होमादि चक्रवान् ।
 यावद् बबन्ध गां तावद् ननाश तस्करः क्वचित् ॥२०४॥
 सस्थाने च द्विजः सुप्तः पश्चात्सर्प्योऽपि जग्मिवान् ।
 ततो निःसृत्य भूपालः प्रययौ राजवर्त्मनि ॥२०५॥
 दध्यौ भूमीपतिमौ विना नैव कदाचन ।
 निग्रहं शक्यते कर्तुं चौरस्य बलिनोऽस्य हि ॥२०६॥
 अतः परं मया तस्य मलिच्छुचस्य सन्ततम् ।
 कर्तव्यो विनयो येन हस्ते चटति तस्करः ॥२०७॥
 किमसत्यं मुनेर्वाक्यमिति ध्यायति तस्करे ।
 मिलितो चिक्रमो दस्योस्तेन चोक्तो जगाविदम् ॥२०८॥

दध्याविति पुनर्भूषस्तस्करोऽयं बली छलत् ।
देवीचरं समासाद्य मुष्णाति स्माखिलं पुरम् ॥२१५॥
ततोऽसौ तस्करो यद्यत् प्रतिकूलं करिष्यति ।
तत्तत्सर्वं सहिष्येऽहं साधुवत् साम्प्रतं स्फुटम् ॥२१६॥ यतः—
कथान्यसहमानानां गुणारोपः कुतो भवेत् ।
वेधवन्धं सहित्वैव धत्तो हेम श्रुती स्वयम् ॥२१७॥
भूषयुक्तो ब्रजन् स्तेनो मार्गे नत्वा ऋषिं जगौ ।
भो यते ! यत्त्वया प्रोक्तं मिलितं तन्न साम्प्रतम् ॥२१८॥
ऋषिर्दध्यावहं वच्मि भूमिपालमिमं यदि ।
तदाऽनर्थो महान् भावी लोकानामनयोः पुनः ॥२१९॥
ऋषिः प्राह मया प्रोक्तमभिधानेन विक्रमः ।
मिलिष्यति पुनः सैप नाम्ना च मिलितस्तव ॥२२०॥
स्वस्थाने तस्करो गत्वा प्रोवाचेति नृपं प्रति ।
यावन्निष्पद्यते भक्तं तावत् त्वं तिष्ठ मण्डपे ॥२२१॥

चौरौ दध्याय पुमानेय मयैव मुग्धमुद्धिना ।
आनीतः सद्ने किं विदानीं हृद्वा करिष्यति ॥२२२॥
शुहीतो दुःशको व्याघ्रो हस्ते कुर्यादरुणो मया ।
दत्ता कौतुचिका देहे मयका सुखहेतवे ॥२२३॥
राजा दध्यावयं चौरौ विद्यते स्वर्परः खलु ।
प्रोक्तो देवतया पूर्वं यो मदग्रे बली शृणुम् ॥२२४॥
वेलाऽस्ति साम्प्रतं हन्तुं तस्करं मे दुराशयम् ।
ऋषिः ॥२२५॥

तथाकृत्य जगौ गेहमध्ये शय्यास्थितस्करः ।
भो ! भो ! महेभ्यतनताः ! शृणुताद्य वचो मम ॥२२२॥
भाषिनेयस्य सान्निध्यात् हत्वा विक्रमभूषतिम् ।
लात्वा राज्यं भवन्तीश्च परिणेष्येऽहमञ्जसा ॥२२३॥
मम गेहे सुवर्णस्य सन्ति सप्त च कोटयः ।
सपादलक्षमूल्यानि रत्नानि च दशायुतम् ॥२२४॥
दिव्यानां पट्टकूलानां विद्यते च शतत्रयम् ।
मुक्तानां मूटकद्वन्द्वं द्रव्यकोट्यश्चतुर्दश ॥२२५॥
आकर्ण्यैतज्जगौ हस्ते कृत्वाऽसिमिति भूषतिः ।
रे पापिष्ठ ! अधुना लाहि करवालं करे दृढम् ॥२२६॥
परस्त्रीहरणस्तैन्यादिकपापस्य तेऽधुना ।
शीर्षच्छेदादसिर्मेऽसौ प्रायश्चित्तं प्रदास्यति ॥२२७॥
इत्यादिहकितशैरोऽसिसखा यावदुत्थितः ।
तावद् युधे नृपस्तस्य सम्मुखं चलितः क्रुधा ॥२२८॥

चौरासिं स्वाधिनातेन यावद् भूषो यमञ्ज आह ।
तावत् तीक्ष्णासिमादायाययौ स्तेनो युधे युद्धात् ॥२२९॥
कृतान्ततुल्यमायान्तं स्तेनमालोक्य भूषुजा ।
ध्यातमात्रोऽभिषेत्तालः समायातो नृपान्तिके ॥२३०॥
“यस्यास्ति सुकृतं पूर्वकृतं भूरि शरीरिणः ।
स्मृतमात्राः सुरास्तस्य पार्श्वमायान्ति तत्क्षणात् ॥२३१॥
यावत् स्तेनोऽसिना हन्तुं भूषतिं धावितो रुपा ।
असिं हत्वाऽस्ति”

अथवा केनचित् पुंसा देवेन दानवेन वा ।
उक्तो मम वधोपायः पुरतोऽस्य दुरात्मनः ॥२४३॥
भूषः प्राहाग्रिक ! स्तेनं संशोध्यात्रानयाचिराद् ।
यतोऽस्य दीयते शिक्षा दुष्टस्य खड्गघाततः ॥२४४॥
संशोध्य चाग्निचेतालः स्तेनं दर्यास्थितं रहः ।
बहिर्धृत्वा निनायाशु भूमिपालपुरः स्फुटम् ॥२४५॥
सम्यग् दृष्ट्वा च तं चौरं दध्यावेवं महीपतिः ।
अनेन मे कृता सेवा नानारूपविधानतः ॥२४६॥
विघ्नन्तेऽत्र वणिक्पुत्राः पुरीमध्ये च भूरिशः ।
व्यववसायं वितन्वानाः तस्करा(र)स्यास्य राशिना ॥२४७॥
विक्रमः ग्राह भोः स्तेन ! कुरु युद्धं मया सह ।
यतो हि जल्पिताः शूरा भवन्ति द्विगुणा द्रुतम् ॥२४८॥
एवमुत्साहितः स्तेनो वचनेन महीभुजा ।
उन्मूलिततरुं शस्त्रीकृत्वा हन्तुं प्रधावितः ॥२४९॥

वने रणे शत्रुजलाश्रिमध्ये, महाण्वे पर्वतमस्तके वा ।
सुप्तं प्रमत्तं विपमस्थितं वा, रक्षन्ति पुण्यानि दुराकृतानि ॥
छित्त्वा पाशमपास्य कूटरचनां मधुक्त्वा बलाद् वायुराश्रु,
पर्यन्ताग्नि शिखाकलापजटिलाद् निर्गत्य दूरं वनाद् ।
व्याधानां शरगोचरादतिजवेनोत्प्लुत्य धावन् युगं,
रूपान्तः पतितः करोति विधुरे किंवा विधौ वीर्यम् ॥२५०॥
कैवर्तककेशकराग्रगण्ययुतोऽपि
— ३३ — : शक्रतोऽतिवेयसी ।

जघान तस्करो यावत् तरुणा भूयमस्तकम् ।
लाघवाद् भूभुजा तावच्छिन्नं स्तेनशिरोऽसिना ॥२५०॥
श्वसन् स्वर्परकस्तेनः खेदं तन्वत्तदा हृदि ।
स्वस्थीकर्तुं द्रुतं प्रोक्त एवं विक्रमभानुना ॥२५१॥
अहमस्य पुरस्यैव स्वामी विक्रमभानुमान् ।
खेदस्त्वया न कर्तव्यः कुर्वता समरं मया ॥२५२॥
शूराः शूरैः समं युद्धं कुर्वन्तोऽपि रणाङ्गणे ।
हताः खेदं न कुर्वन्ति स्थितिरेवं महात्मनाम् ॥२५३॥
स्वस्थीकृतस्ततः सद्यो विक्रमार्कमहीभुजा ।
मृत्वा स्वर्परकस्तेनः परलोकं समीयिवान् ॥२५४॥ यतः—
तावच्चन्द्रबलं ततो ग्रहबलं ताराबलं भूबलम्,
तावत् सिध्यति वाञ्छितार्थमखिलं तावज्जनः सज्जनः ।
मुद्रामंडल-मन्त्र-तन्त्रमहिमा तावत्कृतं पौरुषम्,
यावत्पुण्यमिदं नृणां विजयते पुण्यक्षये क्षीयते ॥२५५॥

चौर्यपापदुस्सखेद् वधवन्धादिकं कलम् ।
जायते परलोकं तु फलं नरकवेदना ॥२६१॥
दिवसे वा रजन्यां वा सुप्ते वा जानरेऽपि वा ।
सशल्य इव चौर्येण नेति स्वास्थ्यं नरः क्वचिद् ॥२६२॥
मित्रपुत्रकलत्राणि पितरौ भ्रातरौऽपि हि ।
संगजान्ति क्षणमपि म्लेच्छेति न तस्मिन् ॥२६३॥
द्रष्टो भूयततोऽप्येवमिच्छादिपलायं प्रयात् ।
मग्नप्रणिगमन्यादि मरुत् क्षातमावातयाम् ॥२६४॥
महेन्द्रादिपलायः शूरे - ३३ - नृणां निजम् ।

उत्तो मम शोभा ।
भूयः पादादिकः । स्नेहं मया दत्तं नाना ।
मनोऽप्य शिरो वि त दृष्टं गता । ॥२४३॥
संजोष्य गच्छिन्मालः स्नेहं दयाभिर्न मः ।
वर्णिता निनायायु भूमिपालपुः स्फुटम् ॥२४५॥
सम्यग् दृष्टा न तं चौर दृष्ट्योर्न मदीपतिः ।
अनेन मे कृता सेवा नानाल्पभिः ॥२४६॥
विचिन्तेऽत्र वणिक्पुत्राः पुरिमल्ये च भूरिशः ।
व्यववसायं वित्तानाः तस्कराश्च स्वास्व राक्षिना ॥२४७॥
चिन्तमः प्राह भोः स्नेह । कुरु सुदं मया मा ।
यतो हि जल्पिताः कृता भवन्ति विरुणा द्रुतम् ॥२४८॥
एवमुक्त्वा हि तः स्नेहो वचनेन मदीशुजा ।
उन्मूलितवर्कं कक्षीकल्प एतं प्रवाचितः ॥२४९॥

वने रणे शत्रुजलाग्रिमध्ये, महान्वि पर्वतमस्तके वा ।
सुप्तं ग्रमचं विषमस्थितं वा, रक्षन्ति पुण्यानि पुराकृतानि ॥
छित्त्वा पाशमपास्य कूटरचनां भङ्क्त्वा बलाद् वागुराम्,
पर्यन्ताग्नि शिखाकलापजटिलाद् निर्गत्य दूरं वनाद् ।
व्याधानां शरगोचरादतिजनेनोत्प्लुत्य धावन् मृगाः,
कूपान्तः पतितः करोति विधुरे किंवा विधौ पौरुषम् ॥२५७॥
कैवर्तककशकरग्रहणाच्च्युतोऽपि
जाले पुनर्निपतितः शफ्रोऽविवेकी ।
जालाद् पुनर्विगलितो गलितो वकेन
वामे विधौ वत कुतो व्यसनान्निवृत्तिः ॥२५८॥
परस्त्रीहरणस्तैन्यादिकं पापमनर्गलम् ।
कृत्वा चौरस्तदा श्वभ्रे जगामानन्तदुःखदे ॥२५९॥ यतः—
“एकस्यैकं क्षणं दुःखं मार्यमाणस्य जायते ।
स पुत्रपौत्रस्य पुनर् यावज्जीवं हते धने ॥२६०॥

श्रीपद्म भक्त्या पातयेत्तु नानाभिर्नाना ॥२५०॥
गान् मया दत्तः स्नेहः नानाभिर्नाना ॥२५१॥
मालीकार्तुं नो मोक्षम् । विनम्रगन्तुम् ॥२५२॥
आत्मन्य पुनर्गन्तुं गामी विनम्रगन्तुम् ।
रोरन्त्या न स्तन्यः कर्त्ता गमर मया ॥२५३॥
शूराः शूरः गमं यदे कृन्तिष्ये रणाग्रणे ।
तताः रोदं न कृन्ति विजितेन महात्मनाम् ॥२५४॥
सखीकृतस्ततः मज्जो चिन्मार्गमाश्रयन् ।
मुत्था गन्धर्वरत्नेनः परलोकं समीपिवात् ॥२५५॥ यतः—
तावत् सख्यलं ततो ब्रह्मलं ताराबलं भुवलयम्,
तावत् स्थित्यति वाञ्छितार्थमखिलं वाञ्छनः सञ्जनः ।
सुदामाजल-मन्त्र-वचनद्विधा तावत्कृतं पौरुषम्,
यावत्पुण्यमिदं कृता विजयते सुखस्थये धृतिवते ॥२५५॥

चौर्यपापदुसम्येह वधबन्धादिकं फलम् ।
जायते परलोके तु फलं नरकवेदना ॥२६१॥
दिवसे वा रजन्यां वा सुप्ते वा जागरेऽपि वा ।
सशल्य इव चौर्येण नैति स्वास्थ्यं नरः क्वचिद् ॥२६२॥
मित्रपुत्रकलत्राणि पितरो भ्रातरोऽपि हि ।
संसजन्ति क्षणमपि म्लेच्छैरिव न तस्कैः ॥२६३॥
हृद्यो भूपस्ततोऽशेषमिभ्यादिकजनं पुराद् ।
स्वस्वद्रविणकन्यादि वस्तु लातुमाकारयत् ॥२६४॥
महेभ्यादिजनाः सर्वे लात्वा वस्तु निजं निजम् ।
स्वस्वगृहे ययुः पूर्णकृतसर्वमनोरथाः ॥२६५॥
चत्वारो धनिनोऽभ्येत्य श्रीदत्ताद्यास्तदा द्रुतम् ।
गृहीत्वा कन्यकां स्वां स्वां हृष्टा जग्मुर्निजं गृहम् ॥२६६॥
कुष्णाद्विजमने चित्रपुट्याः पाटीं महिपतिः ।
दत्त्वा कलावतीं पत्नीं जग्राह तत्क्षणात्तदा ॥२६७॥

मन्त्रीशानीतमत्तेभारूढो विक्रमभूपतिः ।
भट्टमात्रादियुक् चारूत्सवं स्वावासमीयिवान् ॥२६८॥ यतः
“चञ्चचारणदीयमानकनकं संनद्धगीतध्वनि-
स्फूर्जद्गाथकलुष्यमानकरटिप्रारब्धनृत्योत्सवम् ।
पूर्णं मङ्गलतूर्यदुन्दुभिरवैरुत्तालवैतालिक-
क्ष्माघालाङ्घितपूर्वपार्थिवमथ क्षमाभर्तुरासीद् गृहम्” ॥२६९॥

इति श्रीमत्पागच्छनायकश्रीसोमसुन्दरसूरिपट्टालङ्करणपरमगुरुगच्छनायकश्रीमुनिमुन्दरसूरिशिष्यशुभशीलगणिविरचिते
श्रीविक्रमादित्यचरिते खर्परचौरोत्पत्ति-निग्रहवर्णनो नाम तृतीयः सर्गः समाप्तः ॥

चतुर्थः सर्गः ।

इतः सुकोमला राज्ञी मत्वा कान्तं गतं तदा ।
रुदन्ती(दत्ती) करुणं मात्रा पृष्टा तत्कारणं जगौ ॥२१॥
ययौ देवोऽधुना मातरं । मां सुत्वा तेन रोदिमि ।
माता ग्राह सुरः क्रीडां कर्तुं यातो भविष्यति ॥२॥ यतः
“धापीरूपतटाकादिकाननैषु च कौतुकात् ।

विता योगाभ्यासो विषयविरतिः सा च जननी
विचेकः सोदर्यः प्रतिदिनमनीहा च भगिनी ।
प्रिया धास्तिः पुत्रो विनय उपकारः प्रियसुहृत्
गात्रयो वैराग्यं गुरुसुपयामो यस्य स सुखी” ॥७॥
गमे दूरा गताः कान्तरेणैव ज्वेदं कथं कुरु ।

चतुर्थः सर्गः ।

इतः सुक्रोमला राज्ञी मत्वा कान्तं गतं तदा ।
 रुदन्ती(दती) करुणं मात्रा पृष्टा तत्कारणं जगौ ॥१॥
 ययौ देवोऽधुना मातर ! मां मुत्वा तेन रोदिमि ।
 माता ग्राह सुरः क्रीडां कर्तुं यातो भविष्यति ॥२॥ यतः
 “वापीकूपतटाकदिकाननेषु च कौतुकात् ।
 दीव्यन्ति सततं तेन देवा इत्यभिधाऽभवत्” ॥३॥
 रुदन्ती(दती) तनया पित्रा पृष्टा तद्वज्रगौ पुनः ।
 ततः पुत्रीं स्थिरीकर्तुमृचतुः पितराविति ॥४॥
 तनये ! ते पतिर्दूरं यातोऽपि च मिलिष्यति ।
 नो चेत् तदा त्वमत्रस्था धर्मध्यानपरा भव ॥५॥ यतः-
 “उपसर्गाः क्षयं यान्ति छिद्यन्ते विघ्नवह्नयः ।
 मनः प्रसन्नतामेति पूज्यमाने जिनेश्वरे ॥६॥

पिता योगाभ्यासो विषयविरतिः सा च जननी
 विवेकः सोदर्यः प्रतिदिनमनीहा च भगिनी ।
 प्रिया क्षान्तिः पुत्रो विनय उपकारः प्रियसुहृद्
 सहायो वैराग्यं गृहमुपशमो यस्य स सुखी” ॥७॥
 गर्भं दत्त्वा गतः कान्तस्तेन खेदं कथं कुरु ।
 यदि ते तनयः पूर्णमासे पुण्याद् भविष्यति ॥८॥
 अर्पयिष्याम्यहं तस्मै देशं प्रौढं तदादराद् ।
 भाविनी च सुता दास्ये तां तदाऽहं सुभृशुजे ॥९॥ यतः-
 “कुलं च शीलं च सनाथता च विद्या च विचं च वपुर्वयश्च ।
 वरे गुणाः सप्त विलोकनीयास्ततः परं भाग्यवशा हि कन्या ॥
 आकर्ष्येतन्महीपालपुत्री सुस्थितमानसा ।
 धर्मध्यानपरा गर्भं पालयामास सद्विधि ॥११॥ यतः-

वातलैश्च भवेद् गर्भः कुब्जान्धजडयामनः ।
पित्तलैः खलतिः पिङ्गः श्वित्रो पाण्डुः कफादिभिः” ॥१२॥
संपूर्णदेहदा पूर्णमासा शोभनवासरे ।
भूमिपालसुताऽहृत सुतं ह्ययमिवेन्द्रदिक् ॥१३॥
सन्मान्य सज्जान् सर्वांश्च सदन्नपानदानतः ।
दौहित्रस्याभिधां देवकुमारेति व्यधाञ्चुपः ॥१४॥
धात्रीभिः पञ्चभिलील्यमानं देवकुमारकम् ।
दृष्ट्वा सुकोमला लेखशालायोग्यं मुमोद च ॥१५॥ यतः-
“उत्पतन् निपतन् रिहन् हसन् लालावलीर्विमन् ।
कस्याश्चिदेव धन्यायाः क्रोडमाक्रमते सुतः” ॥१६॥
अन्येद्युल्लेखशालायां पण्डितान्ते महीपतिः ।
कुर्वन् सदुत्सवं सद्यः पठनाय मुमोच च ॥१७॥ यतः-
“माता शत्रुः पिता वैरी बालो येन न पाठितः ।
न शोभते संभामध्ये हंसमध्ये बको यथा ॥१८॥

यदाऽस्थायामहं यामीति सम्भ्या मां तदा जलुः ।
दृपदीहिबकागच्छ सुकोमलाङ्गज ! ब्रज ॥२६॥
श्रूषतेरखकस्यैहि पुत्र ! वत्कीति कोडवि न ।
ध्यायन्नेव समेत्यावग् मातुर्येडसिताननः ॥२७॥
ओ ! मातस्त्वं कथं चारुचूडिकाऽम्भरणावलीम् ।
परिधत्से विना कान्तं ममाग्रे तद् वदार्धुना ॥२८॥
तयोक्तं ते पिता देवस्त्वोऽप्मान्छ्रयनात् यदा ।
इन्द्र मन्त्र १३०

पितृभिस्ताडितः पुत्रः शिष्यश्च गुरुशिक्षितः ।
 घनाहतं सुवर्णं च जायते जनमण्डनम् ॥१९॥
 पठन् सुकोमलाद्भुः शश्वत् पण्डितसंनिधौ ।
 निःशेषशस्त्रशास्त्रादिकलानामभवन्निधिः ॥२०॥
 “जले तैलं खले गुह्यं पात्रे दानं मनागपि ।
 प्राज्ञे शास्त्रं स्वयं याति विस्तारं वस्तुशक्तितः ॥२१॥
 आहार-निद्रा-भय-मैथुनानि सामान्यमेतत् पशुभिर्नराणाम् ।
 ज्ञानं विशेषः खलु मानवानां ज्ञानेन हीना पशवो मनुष्याः” ॥
 अन्येष्टुः कलहं कश्चित् कुर्वाणो लेखशालिकः ।
 सार्धं देवकुमारेण ग्राहेति परुषाक्षरम् ॥२३॥
 रे ! रे अपितृक ! शान्तमधयावत् मया भृशम् ।
 शालवाहनभूपालतनयातनयत्वतः ॥२४॥
 अतः परं न सेहेऽहमपराधं मनाक् तव ।
 ततो दध्याविदं सत्यमिति देवकुमारकः ॥२५॥

चन्द्रवर्धनं दूतं धीमतां जातिं मातां पञ्चमेवमेव ।
 कुलं चोपासीत विष्णोः कृष्णमातुला मुल ॥२३॥ यतः—
 “विन्वातिमां वाहति किं वाज्यमुपनाथः ।
 योगीनां योगविनिर्मिलितेनैवमुपमः ।
 विष्णुं गृह्णात विषं तारि यथोपनीसं,
 देवान् भवन्ति सिपदः खलु संपदो ना” ॥२४॥
 तदयमेतं पुनः मन्त्राय नमः आरपादये
 एतेभ्योवाशमणीति तान्मातामहिवंशदा ॥२५॥ तन्महि—
 “मातामहिन्यपरे योपः तद्विणीत नृपामहम् ।
 तन्महिनीत्यपरे योपः तद्विणीत नृपामहम् ॥२६॥

[illegible]

शून्यचिन्तं सुतं वीक्ष्य जगौ माता सुकोमला ।
कुरुष्व भोजनं चिन्तां मुञ्चमामयुना सुत ! ॥३३॥ यतः—

“चिन्तामिमां वहसि किं गजयूथनाथ !

योगीव योगविनिमीलितनेत्रयुग्मः ।

पिण्डं गृहाण पिव वारि यथोपनीतं,

‘देवाद् भवन्ति विपदः खलु संपदो वा’ ॥३४॥

पश्यन्नेवं पुनः सम्यक् चक्षुषा भारपट्टके

दृष्टेत्थायाक्षराणीति वाचयामासिवांस्तदा ॥३५॥ तथाहि-

“अचवन्तीनगरे गोपः परिणीय नृपाङ्गजाम् ।

गां पातुं दण्डभृत् पद्मोत्करक्रीडापरो ययौ ॥३६॥

दृष्टे च पुरुषे द्वेष्टां(भ्यां) कुर्वतीं काष्ठभक्षणम् ।

अहमेकोऽधुना वीरः परिणीय रयादगाम्” ॥३७॥

अतो हृष्टं सुतं वीक्ष्याप्राक्षीद् मातेति नन्दनम् ।

हे ! पुत्र ! किं पितुः स्थानं त्वया ज्ञातं स वाऽऽगतः ॥३८॥

यदाऽस्थायामहं यामीति सभ्या मां तदा जगुः ।

नृपदौहित्रकागच्छ सुकोमलाङ्गज ! व्रज ॥२६॥

भूपतेरसुखस्यैहि पुत्र ! वक्तीति कोऽपि न ।

ध्यायन्नेव समेत्यावग् मातुरग्रेऽसिताननः ॥२७॥

भो ! मातस्त्वं कथं चारुघ्रडिकाऽऽभरणावलीम् ।

परिधत्से विना कान्तं ममाग्रे तद् वदाधुना ॥२८॥

तयोक्तं ते पिता देवरूपोऽस्माच्छयनात् यदा ।

व्योम्नुत्थाय ययौ क्रीडन् ततो दृष्टो मया न सः ॥२९॥

देवा दीव्यन्ति सर्वत्र यतः कौतुकिताशयाः ।

तेन संभाव्यते नूनं जीवन्नास्ति क्वचित् पिता ॥३०॥

गते लोकेऽखिले स्वस्थाने भूभृगदहितकः ।

शून्यो भित्तिगवाक्षादिभारपट्टं विलोकते ॥३१॥ यतः-

अर्थतुराणां न सुहृन् वन्धुः कामातराणां न भयं न लज्जा ।

चिन्तातुराणां न सुखं न निद्रा क्षुधातुराणां न वपुर्न तेजः ॥

पुत्रः ग्राह मया ज्ञातः पिता तव प्रसादतः ।
मात्रोक्तं विद्यते यत्र तत्स्थानं कथयाद्य मे ॥३९॥
पुत्रोऽवक् प्रथमं मातर् ! यत्रास्ति जनको मम ।
तत्र यास्याम्यहं तुभ्यं कथयिष्ये ततोऽचिरात् ॥४०॥
माता ग्राह कथं तत्र सुरगम्ये त्वमेष्यसि ।
पुत्रः प्रोवाच तस्याहं पुत्रोऽस्मि तत्समः खलु ॥४१॥
माता ग्राह सुरो देवीवापीवनविमोहितः ।
गत्वा तत्र स्थितस्तेनान्नायाति न कदापि सः ॥४२॥ यतः-
“दिवांलंकारविभूषणां रयणुज्जलाणि अ घरां ।
रूपं भोगसमुद्भूतं सुरलोगसमो कथो इहयं ॥४३॥
देवाण देवलो ए जं सुखं तं नरो सुभणिओ वि ।
न भणइ वाससएण वि जस्स वि जीहासयं हुआ” ॥४४॥
हे पुत्र ! तत्र गत्वा त्वमपि स्थास्यसि पितृवत् ।

१ दिव्यालंकारविभूषणानि रत्नोज्ज्वलानि च गृह्णाणि । रूपं भोगसमुद्भूतं सुरलोकसमः कुत इह ॥
देवानां देवलके यत्सुखं तन्नर सुभणितोऽपि । न भणति वर्षशतेनापि यस्यापि जिह्वाशतं भवेत् ॥

दीपाः स्थितं वस्तु विभासयन्ति, कुलप्रदीपास्तु पुनर्नवीनाः ।
चिरं व्यतीतानपि पूर्वजान् ये, प्रकाशयन्ति स्वगुणप्रकर्षित् ॥
सुकोमला जगौ पुत्र ! यद्गुणमपि जायते ।
स्नेहोऽपत्येषु सततं पुंसां भवति का कथा ॥५२॥ उक्तं च-
“आदाय मांसमखिलं स्तनवर्जमङ्गाद्
मां सुञ्च वायुरिक ! यामि कुरु प्रसादम् ।
अद्यापि शस्यकवलग्रहणानभिज्ञा
मन्मार्गवीक्षणं न कुरु मन्-याः” ॥५३॥ हृदिगीतोक्तम् ।

तदा ममात्र तिष्ठन्त्या गतिः कीदृग् भविष्यति ॥४५॥ यतः-
“एकेनापि सुपुत्रेण सिंही स्वपिति निर्भयम् ।
सहैव दशभिः पुत्रैर्भरिं वहति गर्दभी ॥४६॥
एकेन वनवृक्षेण पुष्पितेन सुगन्धिना ।
वासितं तद्वनं सर्वं सुपुत्रेण कुलं यथा” ॥४७॥
नत्वा ग्राह सुतो मातर् ! जीवन्नस्म्यहं यदि ।
तदैवात्र समेत्य त्वां नेष्यामि तत्र शीघ्रतः ॥४८॥
माता प्रोवाच भो पुत्र ! सत्यमेतत्त्वयोदितम् ।
पुत्रास्त एव कथ्यन्ते पित्रोर्हितकराश्च ये ॥४९॥ उक्तं च-
प्रीणाति यः सुचरितैः पितरं स पुत्रो
यद्भर्तुरेव हितमिच्छति तत्कलत्रम् ।
तन्मित्रमापदि सुखे च समक्रियं य-
देतत्रयं जगति पुण्यकृतो लभन्ते ॥५०॥

स्मरणीया मदा चित्ते सततं भवताऽहं ॥५५॥
“मा गा इत्यपमङ्गलं ब्रज इति स्नेहेन ह्रीनं बन्धुः,
तिष्ठति प्रभृता यथाकृचि कुरुष्वेत्यप्युदासीनता ।
किं ते साम्प्रतमाचराम उचितं तत्सोपचारं बन्धुः,
स्मर्तव्या वयमेव मित्र ! भवता यावत्सुनर्देशनम्” ॥५६॥
तव वत्सर्मेनि यततां सिद्धिं पुनरस्तु त्वरितं समागमः ।
अयि माभय माभयेप्सितं स्मरणीयाः समये तयं सुत ! ॥५७॥
“तु १२७”

मन्मार्गवीक्षणपराः शिशवो मदीयाः ॥५३॥ हरिणीप्रोक्तम् ।
पुनर्हस्तिनोक्तम्—
“नो मन्ये दृढबन्धनं क्षतमिमं नैवाङ्कुशोद्धवद्भुनम्,
स्कन्धारोहणताडनात्परिभवं नैवान्यदेशान्तरम् ।
चिन्तां मे जनयन्ति चेतसि गुणाः स्मृत्वा स्वयूथं वने,
सिंहत्रासितजातभीतिकलभा यास्यन्ति कस्याश्रयम्” ॥
सुकोमला जगौ पुत्र ! गच्छ स्वच्छाशयं द्रुतम् ।
यथा भाद्रपदे मासे श्रमरा स्मरन्ति चूतकुसुमानि । तथा भगवन् ! मम हृदयं स्मरति शुष्माकं पदकमलम् ॥

दीपाः स्थितं वस्तु विभासयन्ति, कुलप्रदीपास्तु पुनर्नवीनाः ।
चिरं व्यतीतानपि पूर्वजान् ये, प्रकाशयन्ति स्वगुणप्रकर्षात् ॥
सुकोमला जगौ पुत्र ! पशूनामपि जायते ।
स्नेहोऽपत्येषु सततं पुंसां भवति का कथा ॥५२॥ उक्तं च—
“आदाय मांसमखिलं स्तनवर्जमङ्गाद्
मां मुखं वागुरिक ! यामि कुरु प्रसादम् ।
अद्यापि शस्यकचलग्रहणानभिज्ञा
मन्मार्गवीक्षणपराः शिशवो मदीयाः” ॥५३॥ हरिणीप्रोक्तम् ।
पुनर्हस्तिनोक्तम्—
“नो मन्ये दृढबन्धनं क्षतमिमं नैवाङ्कुशोद्धवद्भुनम्,
स्कन्धारोहणताडनात्परिभवं नैवान्यदेशान्तरम् ।
चिन्तां मे जनयन्ति चेतसि गुणाः स्मृत्वा स्वयूथं वने,
सिंहत्रासितजातभीतिकलभा यास्यन्ति कस्याश्रयम्” ॥
सुकोमला जगौ पुत्र ! गच्छ स्वच्छाशयं द्रुतम् ।
यथा भाद्रपदे मासे श्रमरा स्मरन्ति चूतकुसुमानि । तथा भगवन् ! मम हृदयं स्मरति शुष्माकं पदकमलम् ॥

१ द्विव्यालकालादिपुष्पाणि रन्तोऽज्जलानि च गृह्णाणि । रूपं भोगमसुखं सुरलोकसमम् । इत एव ॥
देवानां देवलोके वस्तुन तन्मरः कुम्भपित्तोऽपि । न भणति कर्पसातेनापि यस्यापि जिह्वावत् भवेत् ॥

स्मरणीया सदा चित्ते सततं भवताऽहकम् ॥५५॥
“मा गा इत्यपमङ्गलं ब्रज इति स्नेहेन हीनं वचः,
तिष्ठति प्रभुता यथारुचि कुरुवेत्यप्युदासीनता ।
किं ते साम्प्रतमाचराम उचितं तत्सोपचारं वचः,
सर्तव्या वयमेव मित्र ! भवता यावत्पुनर्दर्शनम्” ॥५६॥
तव वर्त्मनि वर्ततां शिवं पुनरस्तु त्वरितं समागमः ।
अयि साधय साधयेप्सितं स्मरणीयाः समये वयं सुत ! ॥५७॥
“मातृपितृसमं तीर्थं विद्यते न जगत्रये ।
यतः प्रामोति सुलभो नृभवः शिवशर्मदः” ॥५८॥
ततो देवकुमारोऽवक् कार्यं दुःखं लया नहि ।
कृत्यं कृत्वा स्मरंस्त्वां चागमिष्याम्यचिरादिह ॥५९॥ यतः—
“जह भद्रव ए मासे भमरा समरंति चूअकुसुमां ।
तह भयवं मह हिआए समरइ तुम्हाण पयकमलम्” ॥६०॥

१ यथा भाद्रपदे मासे श्रमरा स्मरन्ति चूतकुसुमानि । तथा भगवन् ! मम हृदयं स्मरति शुष्माकं पदकमलम् ॥

विषमा लोभो नैव गोष्ठी पुस्तोर्मनगपि ॥८०॥ यतः—
अकालचर्या विषमा च गोष्ठी कुम्भितेवा न कदापि कार्यम् ॥
पञ्चगण्डजं पयवने प्रसुप्तं यद्भुक्तिंश्रुयतेन क्षरेण ताडितम् ॥
एवं गत्वा अमन् भुरिषेयानां सद्विते क्रमात् ।
न प्राप म्यानकं देवकुमारः क्षणमैककम् ॥८२॥
सतो अमन् प्ररान्तःस्थ—कान्कीनेत्रयायुः ययी ।
मया पृष्टो जगो देवकुमारः पृष्टात् तदा ॥८३॥
लोभया लक्ष्मी न मय्युक्ते तायामगि । भोभयाः ।
तस्मिन्मनसा ॥८४॥

तयोक्तमलमार्गीययुद्धे दास्ये न ते व्यसिम् ।
 क्षात्वा सत्र स्थितिं राजा सर्वं हरति मङ्गलम् ॥७४॥ यतः—
 नन्दोरश्चोरापको मन्त्री मेददः क्रयचिकम्पी ।
 अमदः स्थानदक्षैव चौरः सप्तविधः स्वतः ॥७५॥
 वणिक् पण्याङ्गना दस्युर्नतहृत् पारदारिकः ।
 द्वाराचलश्रिकः कीलः सप्तासत्यस्य मन्दिरम् ॥७६॥
 संबन्ध्ययि निगुयेत चौर्यान्मल्लिकवक्षुषीः ।
 नौरोजपि त्यक्तचौर्यः स्यात् स्वर्गभाग् रौद्रिणेमचत् ॥७७॥

“संगह(हि)यसयलअत्थं गहिऊणं वंछए सुखं ।
परलोए देइ दिट्ठी(डिं) सुणिव्व वेसा सुहं देइ” ॥८७॥
चौरोडप्राक्षीदयं कस्यावासो वर्यो निगद्यताम् ।
वेण्याडवक् स्वपिति क्षमापः स श्रीविक्रमभानुमान् ॥८८॥
अस्याभ्रंलिहगेहस्य सप्तम्यां भुवि सर्वदा ।
स्वपिति क्षमापतिन्यार्यमार्गेण पालयन्महीम् ॥८९॥(युग्मम्)
भट्टमात्रस्य सदनं व्योमव्यापि मनोहरम् ।
भूपालालयवामांगभागे त्वं च विलोकय ॥९०॥
ततः स्तेनो जगौ द्रष्टुं गमिष्यामि पुरीमहं ।
यदा चैत्य त्रियामायां वादयिष्यामि झंपकम् ॥९१॥
भवत्यैत्य तदा शीघ्रमुद्घाटयो झंपकः शनैः ।
ओमित्युक्ते तथा स्तेनो निस्ससार गृहान्मुदा ॥९२॥ यतः—
“सीह सऊण न चंदबल नवि जोइ धण रिद्धि ।
एकलऊ लक्खिहिं भिडइ जिहां साहस तिहां सिद्धि” ॥९३॥

१ संगृहीतसकलार्थं गृहीत्वा वाञ्छति मोक्षम् । परलोके ददाति दृष्टिं मुनिरिव वेण्या सुखं ददाति ॥

तावत्स्तेनोऽसिना सद्यश्छेदुं शीघ्रं समुद्यतः ।
ततो धृत्वा शये चण्डी तं प्रसन्ना जगावदः ॥९०॥
ओ भोः सात्त्विक कोटीर हीर वीर मालिच्छुच ! ।
दत्ते विद्ये उभे तुभ्यं मया सुञ्चाग्रहं ब्रज ॥९०॥ यतः—
“सदाचारस्य धीरस्य धर्मतो दीर्घदर्शिनः ।
न्यायप्रवृत्तस्य सतः सन्तु वा यान्तु वा श्रियः ॥९०॥
नोपकारं हे नन्द-दे-दे-दे कस्यचिद् भवेत् ।

इतः प्राहान्निवेतालः पुरस्तादिति भूपतेः ।
देवद्वीपे करिष्यन्ति नृत्यं देवा मनोहरम् ॥९४॥
तेनाहं तत्र यास्यामि देहादेशं ममाधुना ।
मासद्वयमहं तत्र स्थास्यामि तच्छ्रुते नृप ! ॥९५॥
यादृशे तादृशे कार्ये स्मर्तव्योऽहं न च तया ।
भूयोऽवगृ गच्छ वेताल ! कुरु कार्यं समीहितम् ॥९६॥
एवमुक्ते ययावन्निवेतालस्तत्क्षणात्तदा ।
देवद्वीपे महाश्रयंकृद्भृत्यमीक्षितुं स्फुटम् ॥९७॥
गत्वा चंडीगृहे स्तेनो नत्वा देवीमिदं जगौ ।
देवि ! त्वं सर्वलोकानां दत्से सततमीप्सितम् ॥९८॥
विद्ये सर्वत्र विजयादृश्यीकाराभिधे उभे ।
देवि ! देहि प्रसन्न त्वं महां संप्रति सादरम् ॥९९॥
न चेदहं करिष्यामि मस्तकेनार्चनां तव ।
एवमुक्ताऽपि नो यावन् मनाग् जल्पति चण्डिका ॥१००॥

रथस्त्रीकं चक्रं सुजगयमिताः सप्त तुरगाः,
निरालम्बो मार्गश्चरणविकलः सारथिरपि ।
रथिर्यत्स्वैवान्तं प्रतिदिनमपारस्य नभसः,
क्रियासिद्धिः सत्त्वे वसति महतां नोपकरणे ॥१००॥
विजेतव्या लङ्का चरणतरणीयो जलनिधिः,
विपदाः पोलस्त्यो रणभुवि सदायाश्च कपयः ।
साध्याप्याजो रामः र न ल

विचिन्त्येति महीपालपार्श्वे गत्वा मलिम्लुचः ।
मुखं श्रेक्ष्य प्रसुप्तस्य पितुश्चाभूत् प्रमोदितः ॥११३॥
मातापित्रोः पदाम्भोजं ननाम भक्तिपूर्वकम् ।
निजं दर्शयितुं शौर्यं चमत्कारकृते पुनः ॥११४॥
अष्टाविंशतिकोटचुद्यत्स्वर्णमूल्यैर्विभूषणैः ।
पूर्णं पेटां महीपालराज्योर्मलिम्लुचो रहः ॥११५॥
प्रविश्य शयनस्याधो गृहीत्वा यत्नतस्तदा ।
अदृश्यविग्रहः पश्चात् वेद्याहम्पकमीयिवान् ॥११६॥

(त्रिभिर्विंशेषकम्)

पूर्वं विहितसङ्केतवेद्योद्घाटितझम्पकः ।
विभूषणानि वेद्यायै दर्शयामास तस्करः ॥११७॥
कस्यैतानीति वेद्योक्ते स ग्राह भूप-भार्ययोः ।
वेद्या दध्यावयं सत्यस्तस्करः पश्यतोहरः ॥११८॥

रसवत्यादिना स्तेनो वेद्यया ग्रीणितो युधम् ।
गृहमध्यास्थितो धर्मध्यानलीनोऽभवत्तदा ॥११६॥
इतः प्रातः समुत्थाय शय्याया मेदिनीपातिः ।
परिधातुमना यावद् भूषणानि विलोकते ॥११७॥
तावत्पेटां चुपोऽपश्यन् ग्राह पेटाडस्ति क्व त्रिये ! ।
राज्ञी प्रोवाच शय्याऽधो मुक्ता स्वामिन् ! मया निधिः ॥११८॥
राजा ग्राह तयाऽन्यत्र मुक्ता संभाव्यते त्रिये ! । ॥११९॥

भूषणानि महीपालपत्न्योः सद्यो जहार यः ।
तस्यान्येषां नृणां द्रव्यापहारे का कथा भवेत् ॥११९॥
चौरोऽवगृ गणिके ! पेटाभूषणैर्भरिताऽनघा ।
रक्षणीया त्वयेदानीं यत्नतः स्वशरीरवत् ॥१२०॥
अतः परमहं यद्यद् आनेष्यामि पुरान्तरात् ।
तदशेषं त्वया ग्राह्यं श्रुत्वैतन्मुदिता च सा ॥१२१॥ यतः—
“जहा लोहो तहा लोहो लाहा लोहो पवड्डह ।
दोमासकणयकज्जं कोडीए वि न निद्धिअं ॥१२२॥
महीयसाऽपि लोभेन लोभो न परिभूयते ।
मात्रा समधिकः कुत्र मात्राहीनेन जीयते ॥१२३॥
आशैव राक्षसी पुंसामाशैव विषमञ्जरी ।
आशैव जीर्णमदिरा धिगाशा सर्वदोषभूः ॥१२४॥
शरीरं श्लथते नाशा रूपं याति न पापधीः ।
जरा स्फुरति न ज्ञानं धिक् स्वरूपं शरीरिणाम्” ॥१२५॥

१ यथा लाभस्तथा लोभो लाभान् लोभः प्रवर्धते । द्विमापकनककार्यं कोट्यापि न निष्ठितम् ॥

जीवो जीवितलाभेन मार्यमाणोऽपि निर्दिष्टः ।
राज्यसौख्यमपि प्राप्त्यं न वाञ्छति कदाचन” ॥१२३॥
द्रष्टुं पदानि पदिका भूखुजाऽऽकारिता जगुः ।
विलोकित्वाऽपि तेः सम्पद्य न ज्ञाता पदपङ्क्तिः ॥१२३॥
भूषो जगो तलारक्ष ! युयं किं क्व गता निधिः ।
अथवा यत्नतो जेतं भान्तो रक्षन्ति न मे ॥१२५॥
ते प्राङ्मूर्खनगः ग्यामिन् ! गतनिद्रा तथ निद्रि !
गद्येग भग्नो जेतं भ्रमन्तः गर्हितो गुप्तम् - ज्ञान ।

युगं वेदं यथा मन्त्रायाम् प्रोक्तं तदा यतोऽहं ॥१२॥
 मा पतिष्येः पतिष्येः नानाम् नित्यं प्रोक्तम् ॥१३॥
 निजं नित्यं प्रोक्तं यथा मन्त्रायाम् प्रोक्तं ॥१४॥
 अष्टाविंशतिस्तथा मन्त्रायाम् प्रोक्तं ॥१५॥
 पूर्णं पदं मन्त्रायाम् प्रोक्तं तदा यतोऽहं ॥१६॥
 मन्त्रायाम् प्रोक्तं यथा मन्त्रायाम् प्रोक्तं ॥१७॥
 अष्टाविंशतिस्तथा मन्त्रायाम् प्रोक्तं ॥१८॥

(विभिन्नविशेषकम्)
 पूर्णं विहितमन्त्रैस्तथा मन्त्रायाम् प्रोक्तं ॥१९॥
 विहितमन्त्रैस्तथा मन्त्रायाम् प्रोक्तं ॥२०॥
 कस्यैतानि विहितमन्त्रैस्तथा मन्त्रायाम् प्रोक्तं ॥२१॥
 वेदं दद्यात्तथा मन्त्रायाम् प्रोक्तं ॥२२॥

१ यथा कामस्तथा लोभो दाम्भाद् लोभः प्रवर्धते । विद्वान्मन्त्रकर्मैः कोट्याणि न विद्विषन् ॥

रसवत्यादिना स्तेनो वेदयया ग्रीणिता मृशम् ।
 गृहमध्यस्थितो धर्मध्यानलीनोऽभवत्तदा ॥१२६॥
 इतः प्रातः समुत्थाय शय्याया मेदिनीपतिः ।
 परिधातुमना यावद् भूषणानि विलोकते ॥१२७॥
 तावत्पेटां नृपोऽपश्यन् ग्राह पेटाऽस्ति क्व प्रिये ! ।
 राज्ञी ग्रीवाच्च शय्याऽधो मुक्ता खामिन् ! मया निशि ॥१२८॥
 राजा ग्राह तयाऽन्यत्र मुक्ता संभाव्यते प्रिये ! ।
 प्रिया जगौ मयाऽत्रैव मुक्ता पेटाऽथ सा तदा ॥१२९॥
 राजाऽवगीदृशे स्थाने विषमे कोऽपि तस्करः ।
 प्रविश्य रजनौ पेटां लात्वा नूनं ययौ प्रिये ! ॥१३०॥
 कश्चिदेवंविधे स्थाने यद्येति विषमे रहः ।
 मारयिष्यति मां चेत् स तदा भवति का गतिः ॥१३१॥ यतः—
 “अमेध्यमध्ये कीटस्य सुरेन्द्रस्य सुरालये ।
 समाना जीविताकक्षा समं मृत्युभयं द्वयोः ॥१३२॥

तस्याः पतिः नृपोऽहं तस्याऽहं तस्याऽहं ॥१३॥
 तस्याः पतिः नृपोऽहं तस्याऽहं तस्याऽहं ॥१४॥
 तस्याः पतिः नृपोऽहं तस्याऽहं तस्याऽहं ॥१५॥
 तस्याः पतिः नृपोऽहं तस्याऽहं तस्याऽहं ॥१६॥
 तस्याः पतिः नृपोऽहं तस्याऽहं तस्याऽहं ॥१७॥
 तस्याः पतिः नृपोऽहं तस्याऽहं तस्याऽहं ॥१८॥
 तस्याः पतिः नृपोऽहं तस्याऽहं तस्याऽहं ॥१९॥
 तस्याः पतिः नृपोऽहं तस्याऽहं तस्याऽहं ॥२०॥
 तस्याः पतिः नृपोऽहं तस्याऽहं तस्याऽहं ॥२१॥
 तस्याः पतिः नृपोऽहं तस्याऽहं तस्याऽहं ॥२२॥
 तस्याः पतिः नृपोऽहं तस्याऽहं तस्याऽहं ॥२३॥
 तस्याः पतिः नृपोऽहं तस्याऽहं तस्याऽहं ॥२४॥
 तस्याः पतिः नृपोऽहं तस्याऽहं तस्याऽहं ॥२५॥
 तस्याः पतिः नृपोऽहं तस्याऽहं तस्याऽहं ॥२६॥
 तस्याः पतिः नृपोऽहं तस्याऽहं तस्याऽहं ॥२७॥
 तस्याः पतिः नृपोऽहं तस्याऽहं तस्याऽहं ॥२८॥
 तस्याः पतिः नृपोऽहं तस्याऽहं तस्याऽहं ॥२९॥
 तस्याः पतिः नृपोऽहं तस्याऽहं तस्याऽहं ॥३०॥
 तस्याः पतिः नृपोऽहं तस्याऽहं तस्याऽहं ॥३१॥
 तस्याः पतिः नृपोऽहं तस्याऽहं तस्याऽहं ॥३२॥
 तस्याः पतिः नृपोऽहं तस्याऽहं तस्याऽहं ॥३३॥
 तस्याः पतिः नृपोऽहं तस्याऽहं तस्याऽहं ॥३४॥
 तस्याः पतिः नृपोऽहं तस्याऽहं तस्याऽहं ॥३५॥
 तस्याः पतिः नृपोऽहं तस्याऽहं तस्याऽहं ॥३६॥
 तस्याः पतिः नृपोऽहं तस्याऽहं तस्याऽहं ॥३७॥
 तस्याः पतिः नृपोऽहं तस्याऽहं तस्याऽहं ॥३८॥
 तस्याः पतिः नृपोऽहं तस्याऽहं तस्याऽहं ॥३९॥
 तस्याः पतिः नृपोऽहं तस्याऽहं तस्याऽहं ॥४०॥

१ यथा कामस्तथा लोभो दाम्भाद् लोभः प्रवर्धते । विद्वान्मन्त्रकर्मैः कोट्याणि न विद्विषन् ॥

जीवो जीवितलाभेन मार्यमाणोऽपि निर्दयैः ।
 राज्यसौख्यमपि ग्राज्यं न वाञ्छति कदाचन” ॥१३३॥
 द्रष्टुं पदानि पदिका भूषुजाऽऽकारिता जगुः ।
 विलोकिताऽपि तैः सम्यग् न ज्ञाता पदपद्धतिः ॥१३४॥
 भूपो जगौ तलारक्षा ! यूयं किं क्व गता निशि ।
 अथवा यत्नतो गेहं भवन्तो रक्षन्ति न मे ॥१३५॥
 ते ग्राहुर्यत्नतः खामिन् ! गतनिद्रा वयं निशि ।
 रक्षेम भवतो गेहं अमन्तः सर्वतो भृशम् ॥१३६॥
 ततो राजा समाऽऽसीनो भट्टमात्रादिधीसखान् ।
 आकार्य निशि वृत्तान्तं सर्वमुक्त्वा जगौ पुनः ॥१३७॥
 चौरौ नैवंविधे स्थाने भूषणार्थं समाययौ ।
 किं त्वयं ज्ञापयत्येवं मम सम्प्रति सात्त्विकः ॥१३८॥
 अहमस्मि स्फुरद्विधासिद्धो विद्याधराग्रणीः ।
 अदृश्यीकरणग्रीवमन्त्रादृश्यवपुर्नरः ॥१३९॥

यः कश्चिद् भवतो राज्ये विद्यते कोविदोत्तमः ।
स एवं विधिना सद्यः प्रकटीकुरुतात् खलु ॥१४०॥
अथाऽहं भवतः पेटां भूषणैर्भरितां भृशम् ।
लात्वा गतोऽस्मि विघ्नं ते करिष्यामि अग्रे पुनः ॥१४१॥
तेनेदं ज्ञायते नूनं स एव सात्त्विकाग्रणीः ।
त्याजयित्वा च मां राज्यात् ग्रहीष्यत्यचिरात् श्रियम् ॥१४२॥
दुःसाध्यः स्वर्परश्वौरो निगृहीतो मया पुरा ।
एवंविधोऽधुना दुष्टोऽभवत्स्रौकःप्रवेशनात् ॥१४३॥
अविश्य धनिनां गेहे रहो रात्रौ च तस्करः ।
अयं स्वर्परचल्लक्ष्मीं हरिष्यति न संशयः ॥१४४॥
विचार्येति नृपो हस्ते विधाय बीटकं जगौ ।
यः कर्षिष्यति तं चौरं स मान्यते रमया मया ॥१४५॥
तादृग्भूपालसदने प्रवेशात् तस्करं तदा ।
विज्ञाय बलिनं कोऽपि गृह्णाति बीटकं नहि ॥१४६॥

नो हि चेत् स्वामिना चौरदण्डः कार्यो ममाचिरात् ।
एवं कृत्वा तलारक्षः प्रतिज्ञां चलितस्ततः ॥१४७॥
द्विकविकचतुःस्थाने पाटके पाटकेऽभितः ।
स्तेनं धर्तुं तलारक्षो कुमोच सुभटान् विजान् ॥१४८॥
तलारक्षश्चतुरशीतिहृद्भेगिषु सर्वतः ।
तृतीयादिवसस्थान्ते पूर्वद्वारि ययौ अमन् ॥१४९॥
इतः पणाङ्गना पृष्टा स्तेनेनेति जगौ स्फुटम् ।

मत्तिसारस्ततो मन्त्री ग्राहेति सुभटान् प्रति ।
यो राज्ञः कुरुते कार्यं स सत्यः सेवको भवेत् ॥१४७॥
“युद्धकालेऽग्रगो यः स्यात् सदा पृष्ठालुगः पुरे ।
अभोद्धाराश्रितो गेहे स भवेत् राजवल्लभः ॥१४८॥
चिचज्ञः शीलसम्पन्नो वाग्मी दक्षः प्रियंवदः ।
यथोक्तजल्पको भूपभक्तो भृत्यः अशस्यते ॥१४९॥
न विना पार्थिवो भृत्यैर्न भृत्याः पार्थिवं विना ।
तेषां च व्यवहारोऽयं परस्परनिबन्धनः ॥१५०॥
राजा तुष्टोऽपि भृत्यानामर्थमात्रं प्रयच्छति ।
तेऽपि सन्मानमात्रेण प्राणैरप्युपकुर्वते” ॥१५१॥
आकर्ण्येत्तद् वचो मन्त्रिप्रोक्तं सिंहस्तलारकः ।
ग्रहीतुं बीटकं सद्य उत्तस्थौ भूपतेः पुरः ॥१५२॥
तलारो बीटकं लात्वा प्रोवाचेति दिनत्रये ।
चौरं स्वस्वामिनः पार्श्वे आनेष्यामि प्रपञ्चतः ॥१५३॥

अथा भूपञ्चलंगमा ए शुहि दीहिला कुंति ।
वयरी विच्छी वाणीया पूठि दोह दीअन्ति” ॥१५४॥
तेनास्मात्स्थानकाद् गत्वाऽन्यत्र तिष्ठ रहो बहिः ।
संपूर्णायां प्रतिज्ञायामागन्तव्यं त्वया किल ॥१५५॥
एवं ममापि भवतः कुशलं च अविव्यति ।
अन्यथा कम्पते चित्तं मदीयं स्वजवस्त्रवत् ॥१५६॥
चौरः प्राह न भेतव्यं इति ।

[illegible]

महा भूप सुअंगमा ए मुहिदोहिला हुति ।
वयरी विंछी वाणीआ पूठिं दोह दीअन्ति” ॥१६१॥
तेनास्मात्थानकाड् गत्वाऽन्यत्र तिष्ठ रहो बहिः ।
संपूर्णीयां प्रतिज्ञायामागन्तव्यं त्वया किल ॥१६२॥
एवं ममापि भवतः कुशलं च भविष्यति ।
अन्यथा कम्पते चित्तं मदीयं ध्वजवस्त्रवत् ॥१६३॥
चौरः ग्राह न भेतव्यं भवत्याऽत्र मनागपि ।
करिष्याम्यचिराद् भूरिश्रियुतां त्वामहं ननु ॥१६४॥
हृष्टा वैश्या जगौ चौर ! त्वं धन्यो निर्भयोऽसि च ।
ईदृक्षसंकटे जाते यतो धीरष्टधा तव ॥१६५॥ यतः—
“सीह सउण न चन्दवल नवि जोइ धणरिद्धि ।
एकछउ लम्बहिं भिडइ जिहां साहस तिहां सिद्धि” ॥१६६॥
चौरोऽप्राक्षीत् कियदस्ति तलारस्य कुटुम्बकम् ।
वैश्याऽवगृ विद्यते तस्य पुत्रो नैकोऽपि सम्प्रति ॥१६७॥

मामादासोऽप्युदः समा-२. दुर्मिह-१११॥
 मनापोऽपि तं मेमा-१११॥
 तपोपयो यत्नतः विद्यमानासम् न ।
 अत्र यान्ताप्याः दुर्मिह-१११॥
 अत्र कल्पे परेषु तं यामनीति श्रुतं मया ।
 श्रुतैतत्स्वरः प्रातः समिध्यामि पुरान्तरे ॥१७०॥
 यदा धैर्य त्रियामायां गदयिष्यामि सम्पन्नम् ।
 भवत्यागु तदाऽऽगल्योद्युष्टानीयश्च सम्पन्नः ॥१७१॥
 वेद्या जगौ यदैमि त्वं सम्पन्नं च वादयिष्यामि ।
 करिष्येऽहं त्वदुक्तं तव सर्वं स्तेनशिरोमणे ॥१७२॥
 ततो मलिच्छुचो हृष्टचित्तो वेद्यानिकेतनात् ।
 निःसंसार गतायुद्धो द्रष्टुं भूयः पुनरितं तदा ॥१७३॥
 द्रष्टुं द्रष्टुं दुरिषां च कोऽपि पदे पदे ।
 द्रष्टुं विन्ने तत्कारणं विन्नेऽपि सर्वतः ॥१७४॥

“काके शौचं धूतकारे च सत्यं,
 सप्रे क्षान्तिः स्त्रीषु कामोपशान्तिः ।
 ह्नीवे धैर्यं मद्यपे तच्चचिन्ता,
 राजा मित्रं केन दृष्टं श्रुतं वा” ॥१८१॥
 अतो धनकुटुम्बादि स्थाप्यते साम्प्रतं रहः ।
 नो चेद् भूमिपतिः सर्वश्रियं तव हरिष्यति ॥१८३॥
 सिंहः प्राह त्वया सत्यं जल्पितं भागिनेयक ! ।
 किं कुर्वेऽहं गृहे गन्तुं न शक्नोम्यधुना मनाक् ॥१८४॥
 दुष्टो भूयो न जानेऽहं किं करिष्यति मेऽधुना ।
 तेन त्वं सदाने गत्वा मिलित्वे दंडुतं कुरु ॥१८५॥
 श्रीकुटुम्बे रहोऽशये कृत्वा तिष्ठ निकेतने ।
 श्यामलोऽवक् कथं ब्रूये (ब्रूवे) एवं तत्रागतोऽहम् ॥१८६॥
 तेन त्वं सेवकं कंचिदात्मं साधु मयाऽधुना ।
 द्रुतं कथयितुं तं च प्रेषय त्वं हि मातुल ! ॥१८७॥

१. १११॥ २. १११॥ ३. १११॥ ४. १११॥
 ५. १११॥ ६. १११॥ ७. १११॥ ८. १११॥
 ९. १११॥ १०. १११॥ ११. १११॥ १२. १११॥
 १३. १११॥ १४. १११॥ १५. १११॥ १६. १११॥
 १७. १११॥ १८. १११॥ १९. १११॥ २०. १११॥
 २१. १११॥ २२. १११॥ २३. १११॥ २४. १११॥
 २५. १११॥ २६. १११॥ २७. १११॥ २८. १११॥
 २९. १११॥ ३०. १११॥ ३१. १११॥ ३२. १११॥
 ३३. १११॥ ३४. १११॥ ३५. १११॥ ३६. १११॥
 ३७. १११॥ ३८. १११॥ ३९. १११॥ ४०. १११॥
 ४१. १११॥ ४२. १११॥ ४३. १११॥ ४४. १११॥
 ४५. १११॥ ४६. १११॥ ४७. १११॥ ४८. १११॥
 ४९. १११॥ ५०. १११॥ ५१. १११॥ ५२. १११॥
 ५३. १११॥ ५४. १११॥ ५५. १११॥ ५६. १११॥
 ५७. १११॥ ५८. १११॥ ५९. १११॥ ६०. १११॥
 ६१. १११॥ ६२. १११॥ ६३. १११॥ ६४. १११॥
 ६५. १११॥ ६६. १११॥ ६७. १११॥ ६८. १११॥
 ६९. १११॥ ७०. १११॥ ७१. १११॥ ७२. १११॥
 ७३. १११॥ ७४. १११॥ ७५. १११॥ ७६. १११॥
 ७७. १११॥ ७८. १११॥ ७९. १११॥ ८०. १११॥
 ८१. १११॥ ८२. १११॥ ८३. १११॥ ८४. १११॥
 ८५. १११॥ ८६. १११॥ ८७. १११॥ ८८. १११॥
 ८९. १११॥ ९०. १११॥ ९१. १११॥ ९२. १११॥
 ९३. १११॥ ९४. १११॥ ९५. १११॥ ९६. १११॥
 ९७. १११॥ ९८. १११॥ ९९. १११॥ १००. १११॥

तलारप्रेषितः स्वीयपत्तियुक् श्यामलः पथि ।
 व्रजन् प्राह तलारक्षसेवकं भागिनेयकः ॥१८८॥
 भो भोः तलारपत्ते ! हि वक्तव्यं भवता द्रुतम् ।
 मातुलोक्तं कुटुम्बाह्वगर्भितं मम पश्यतः ॥१८९॥
 बहुभिर्हयैर्नैत्रागतोऽस्मि साम्प्रतं ननु ।
 देहवर्णपरावृत्तिर्भ्रमतो मेऽभवत्पुनः ॥१९०॥
 गत्वाऽग्रे सेवकः प्राह तलारक्षप्रियेऽधुना ।
 भागिनेयस्तवायातः तीर्थयात्रां विधाय च ॥१९१॥
 तलारक्षस्वसस्तेऽद्य यात्रां कृत्वाऽययौ सुतः ।
 भागिनेये ! तव आता चागतः स्वागतं कुरु ॥१९२॥
 श्रुत्वेति श्यामलः शीघ्रं मामकीत्यादिपूर्वकम् ।
 चकार विनयं सम्यग् यथायोग्यं पृथक् पृथक् ॥१९३॥
 आगतं श्यामलं दृष्ट्वा हृष्टा मात्रादयोऽचिरात् ।
 गङ्गोदकादि सर्वासां तीर्थिकः प्रददौ तदा ॥१९४॥

पतिः ग्राह तलारक्षः प्रोवाचेति मदाननान् ।
 शुष्माभिर्निखिला लक्ष्मीः स्थापनीया रहोऽचिरात् ॥१९५॥
 अद्य यावन्नहि स्तेनो लब्धोऽस्ति भूरिवीक्षितः ।
 न ज्ञायते ततो भूपो रुष्टः किं किं करिष्यति ॥१९६॥
 इत्युक्त्वा सेवकः पश्चात् तलारोपान्तमेत्य च ।
 जगौ स्वामिस्त्वदीयोक्तं मया चक्रेऽखिलं ध्रुवम् ॥१९७॥
 इतोऽवच्छ मामिकाऽऽकार्य भागिनेयं भयाकुला ।
 स्थापय त्वं रमाः सर्वो रहःस्थानेऽधुना चिरात् ॥१९८॥
 त्वदीयमातुलैर्नैवं पत्यास्येन निवेदितम् ।
 यथा कोऽपि नरो नैव जानाति स्थापितां रमाम् ॥१९९॥
 मामिका भागिनेयायादर्शयन्निखिलं धनम् ।
 भागिनेयो जगौ कोष्ठ्यां मामिके ! अविश द्रुतम् ॥२००॥
 शार्दीं स्वां त्वं ममाह्वयार्पय नो चेन्नरेश्वरः ।
 शाटिकाद्यखिलं सर्वं ग्रहीष्यति न संशयः ॥२०१॥

कस्येदं विद्यते द्रव्यमित्युक्ते पणयोयिता ।
 स्तेनः ग्राह तलारस्य हृत्वाऽऽनीतं धनं मया ॥२०२॥
 वैत्र्या द्रव्यावयं सत्याः तस्करः पश्यतोदरः ।
 द्रव्यं सद्यः तलारस्य गेहमध्येऽह्वयः ॥२०३॥
 तस्यान्येषां चतुर्णां द्रव्यापहारे का कथा पुनः ।
 चौरः ग्राह धनमिदं गुह्यतु भवती द्रुतम् ॥२०४॥
 वैत्र्या द्रव्यावयं चौरोऽव १७ लिभद्गुणात् ।

“रुष्टा नरेश्वरा दुष्टमानसा निर्दयाः खलु ।
 तृणमात्रमपि धनं न मुञ्चत्यनला इव ॥२०२॥
 कोष्ठ्यां अविश्य शार्दीं श्राग् भागिनेयाय सा ददौ ।
 विक्षेप जननीं गोणिमव्ये छन्नं शठाशयः ॥२०३॥
 गोद्वडकान्तरे जामिं अक्षिष्येदं जगाद सः ।
 यदि कश्चिन्नरोऽभ्येत्यात्र मनाक् शब्दयिष्यति ॥२०४॥
 भवन्तीभिस्तदा नैव वक्तव्यं बहुजल्पने ।
 ततस्ता निखिलास्तस्थुर्मौनमाधाय शीघ्रतः ॥२०५॥
 लात्वा भूमिगतं द्रव्यं बाह्यं च भागिनेयकः ।
 मुक्त्वा कावडिकां गेहमध्येऽचालीत् तदा रहः ॥२०६॥ यतः—
 “चोरा बुल्लका विय दुज्जणविज्जा य विप्पपाहुणया ।
 नच्चणधुत्तनरिंदा परस्स पीडं न याणंति ॥२०७॥
 पूर्वीविहितसंकेतवेत्थोद्घाटितद्वम्पकः ।
 गृहमध्ये द्रुतं गत्वा तस्करोऽदर्शयत् धनम् ॥२०८॥

चित्तज्ञः श्रीलम्पम्पकः बाग्मी दक्षः त्रिव्यवदः ।
 यथोक्तजल्पको भूपमक्तो सुत्यः प्रशस्यते ॥२०९॥
 भक्तिगर्भं तलारोक्तं श्रुत्वा हृष्टो नृपोऽवदत् ।
 गच्छ त्वं खगुहे सद्यो दूषणं तव नो मनाक् ॥२१०॥
 यो मम शयनावासे प्रविश्य विपमेऽपि च ।
 भूपणानि रदो लात्वा सद्यो रात्रौ मयी फण्चिक् ॥२११॥
 म कथं लम्प्यते स्तेनो ?

यः सावित्रीविदितः । अर्थाः स्वाय-विद्या रक्षा- । रमा ॥१८७॥
 नय मातृवत् स्नेहो रक्षा-विद्या रक्षिणी ।
 न प्रापये नतो भूतो अयः ॥ किं कल्पिष्यति ॥१८८॥
 द्रष्टुं सता सौमिकः पथान् तल्लोकोपान्तगमेल न ।
 जगौ स्वामिस्त्वदीयोक्तं मया नफेद्विगलं ध्रुवम् ॥१८७॥
 द्रष्टोऽनङ्क मासिकाऽऽह्वयं भाविनेयं भयाङ्कजा ।
 स्वापय त्वं रमाः सर्वा रक्षःस्थानेऽधुना चिरात् ॥१८८॥
 त्वदीयमातुलेनैवं परपात्येन नतिद्योतम् ।
 यथा कोऽपि नरो नैव जानाति स्वापिता रमा ॥१८९॥
 मासिका भाविनेयायादृश्ययन्निखिलं धनम् ।
 भाविनेयो जगौ कोष्ठयो मासिके । प्रविद्या द्रुतम् ॥१९०॥
 द्वाटी स्वां त्वं ममाद्वायावर्ष्य नो चैक्रेऽश्वरः ।
 द्वाटिकाद्यखिलं सर्वं ग्रहीष्यसि न संशयः ॥१९१॥

कस्येदं विद्यते द्रव्यमित्युक्ते पणयोपिता ।
स्तेनः ग्राह तलारस्य हृत्वाऽऽनीतं धनं मया ॥२०९॥
वेद्या दध्यावयं सत्यः तस्करः पश्यतोहरः ।
द्रव्यं सद्यः तलारस्य गेहमध्याज्जहार यः ॥२१०॥
तस्यान्येषां नृणां द्रव्यापहारे का कथा पुनः ।
चौरः ग्राह धनमिदं गृह्णातु भवती दुतम् ॥२११॥
वेद्या दध्यावयं चौरोऽपूर्वो दात्रादिसद्गुणात् ।
यत एवंविधाश्चौरा दृश्यन्ते न कदाचन ॥२१२॥
तलारक्षः प्रगे राजपाश्वे गत्वेदमृचिवान् ।
दिनत्रयं क्षुतवद्भुजा (वाढं) चौरौ विलोकितः ॥२१३॥
नैव लब्धौ मया स्वामिन् ! तस्करो भ्रमता पुरे ।
कुरुष्व स्तेनदण्डं मे शिरश्छेदादिना दुतम् ॥२१४॥ यतः-
दुष्टस्य दण्डः स्वजनस्य पूजा न्यायेन कोशस्य सदैव वृद्धिः ।
अपक्षपातोऽर्थिषु राष्ट्रचिन्ता पञ्चैव यज्ञाः कथिता नृपणाम् ॥

चित्रज्ञः शीलसम्पन्नः वाग्मी दक्षः प्रियंवदः ।
यथोक्तजल्पको भूपभक्तो भृत्यः प्रशस्यते ॥२१६॥
भक्तिगर्भं तलरोक्तं श्रुत्वा हृष्टो नृपोऽवदत् ।
गच्छ त्वं खगृहे सद्यो दूषणं तव नो मनाक् ॥२१७॥
यो मम शयनावासे प्रविश्य विषमेऽपि च ।
भूषणानि रहो लात्वा सद्यो रात्रौ ययौ क्वचिद् ॥२१८॥
स कथं लभ्यते स्तेनो भवता भ्रमता भृशम् ।
तेन त्वं खगृहे याहि मत्तो निर्भीकमानसः ॥२१९॥ यतः-
“दुर्वलानामनाथानां बालवृद्धतपस्विनाम् ।
अन्यायैः परिभूतानां सर्वेषां पार्थिवो गुरुः ॥२२०॥
आज्ञाभङ्गो नरेन्द्राणां दृष्टिच्छेदो द्विजन्मनम् ।
पृथक् शय्या च नारीणामशस्त्रो वध उच्यते” ॥२२१॥
नत्वा भूषं तलारक्षो गत्वा गेहमिदं जगौ ।
हे प्रिये ! एहि मुञ्च त्वं पादप्रक्षालनाम्बु मे ॥२२२॥

निःशेषप्रत्यक्षरणात् तत्कलेनैवोक्तिं जगत्प्रसादम् ।
सत्त्वोद्वेग्य मम प्राणाः कश्चिच्छान्तिं जगत्प्रसादम् ।
“द्वयस्यैकं धामं दुःखं मार्गमाणांश्च जगत्प्रसादम् ।
समुत्पत्तौ च पुनर्यथैवैतं हृदि भवेत् ॥२३८॥
अभिमानो मदीयोल्लास गतः सतीत्युत्पन्नमाह ।
तेनान्यत्र गच्छिष्यामि तद्वदेते कश्चित्प्रसादम् ।
द्वयः प्राधान्य अगता भवति तूःखं जगत्प्रसादम् ।
अवगच्छामि तदेव तत्त्वमाह तद्वदेते जगत्प्रसादम् ।
तेन न वा लज्जामाह । आर्तं तद्वदेते जगत्प्रसादम् ।

[illegible]

॥४२॥ ॥४३॥ ॥४४॥ ॥४५॥ ॥४६॥ ॥४७॥ ॥४८॥ ॥४९॥ ॥५०॥ ॥५१॥ ॥५२॥ ॥५३॥ ॥५४॥ ॥५५॥ ॥५६॥ ॥५७॥ ॥५८॥ ॥५९॥ ॥६०॥ ॥६१॥ ॥६२॥ ॥६३॥ ॥६४॥ ॥६५॥ ॥६६॥ ॥६७॥ ॥६८॥ ॥६९॥ ॥७०॥ ॥७१॥ ॥७२॥ ॥७३॥ ॥७४॥ ॥७५॥ ॥७६॥ ॥७७॥ ॥७८॥ ॥७९॥ ॥८०॥ ॥८१॥ ॥८२॥ ॥८३॥ ॥८४॥ ॥८५॥ ॥८६॥ ॥८७॥ ॥८८॥ ॥८९॥ ॥९०॥ ॥९१॥ ॥९२॥ ॥९३॥ ॥९४॥ ॥९५॥ ॥९६॥ ॥९७॥ ॥९८॥ ॥९९॥ ॥१००॥

अथः श्रवयति धितौ विनिहतं यथा हरन्ते हठाद्,
दुर्वृत्तास्तनया नयन्ति निधनं धिग् ! बह्वधीन धनम् ॥

एवं स्वस्थं तलारक्षं कृत्वा लक्ष्मीसमर्पणात् ।

भूयः कौतुकितत्त्वान्तो निजावासमुपेयिवान् ॥२४४॥

उपविश्य सभामध्ये पुनः सारपरिच्छदः ।

वीटकं खकरे कृत्वा प्रोवाचेति महीपतिः ॥२४५॥

सभायां कोऽपि वीरोऽस्ति धृत्वा सम्प्रति तस्करम् ।

योऽत्रानयति मत्पाशे गृह्णातु वीटकं स च ॥२४६॥

श्रुत्वैतत्त्वामिनो वाक्यं भट्टमात्रो मुदा तदा ।

गृहीत्वा वीटकं भूपापितं प्राहेति संसदि ॥२४७॥

यद्यहं तस्करं घसत्रयमध्ये द्रुतं प्रभो ! ।

नानेभ्यामि तदा चौरदण्डः कार्यस्त्वया मम ॥२४८॥

इत्युत्त्वा भूपतिं नत्वा भट्टमात्रो नमस्त्रिः ।

निःससार सभामध्यादेकाकी खड्गसंयुतः ॥२४९॥

निःशेषद्रव्यहरणात् तस्करेणेति जल्पनात् ।

तलारोऽद्य मम प्राणाः करिष्यन्ति प्रयाणकम् ॥२४७॥ यतः-

“एकस्यैकं क्षणं दुःखं सार्यमाणस्य जायते ।

समुद्रपौत्रस्य पुनर्यावज्जीवं हते धने” ॥२४८॥

अभिमानो मदीयोऽद्य गतः सर्वोऽधुना क्षयम् ।

तेनान्यत्र गमिष्यामि दूरे देशे क्वचित्प्रभो ! ॥२४९॥

नृपः प्राहान्न भवता धार्यं दुःखं मनाग् नहि ।

भूषणानि रहो लाला योऽस्माकं तस्करो ययौ ॥२५०॥

तेन त्वया तलारक्ष ! कार्यः खेदो न चेतसि ।

नहि केषां स्थिरा नृणां लक्ष्मीर्भवति निश्चितम् ॥२५१॥ यतः-

“दानं भोगो नाशस्तिस्रो गतयो भवन्ति वित्तस्य ।

यो न ददाति न भुङ्क्ते तस्य तृतीया गतिर्भवति ॥२५२॥

दायादाः स्पृहयन्ति तस्करगणा मुष्णन्ति भूमीशुजो,

गृह्णन्ति च्छलमाकलय्य हुतशुग् भस्मीकरोति क्षणात् ।

द्विकत्रिकचतुःस्थाने पाटके पाटकेऽभितः ।
सुमोच सुभटान् स्तेनं धर्तुं भट्टो रहो निजान् ॥२५०॥
भट्टमात्रश्चतुरशीत्यष्टश्रेणिषु सर्वतः ।
रहोवृत्त्याऽनिशं स्तेनं धर्तुं बभ्राम निर्भयः ॥२५१॥
इतस्ततो जगावक्क ! का वार्त्ताऽस्ति पुरे वद ।
वेक्ष्याऽवग् भट्टमात्रेण परेद्युरिति जल्पितम् ॥२५२॥
“यद्यहं तस्करं घस्रं ॥२५३॥ [२४८]
इत्युक्त्वा नृपतिं नत्वा०” ॥२५४॥ [२४९]
स्थाने स्थाने रहोवृत्त्या भट्टमात्रो दिवानिशम् ।
अमन्वेष्यति चेदत्र तदा मे का गतिर्भवेत् ॥२५५॥ यतः—
“वेक्ष्याऽका नृपतिश्चौरो नीरमार्जारमर्कटाः ।
जातवेदाः कलादश्च न विश्वास्या इमे कश्चित् ॥२५६॥
चौर्यपापदुमस्येह वधबन्धादिकं फलम् ।
जायते परलोके तु फलं नरकवेदना ॥२५७॥

यस्य कस्याप्यहं पाक्षे स्थितश्चौर्यपरो रहः ।
तस्य क्षोणीपतिमर्नि भूरिलक्ष्म्या प्रदास्यति ॥२६५॥
हृष्टा वैश्या जगौ चौर ! त्वं धन्यो निर्भयोऽसि च ।
इदक्षे सङ्कटे जाते यतो नास्ति भयं तव ॥२६६॥ यतः—
“कदर्थितस्यापि हि धैर्यवृत्तेर्न शक्यते सत्त्वगुणः प्रमाण्डम् ।
अधोमुखस्यापि कृतस्य वक्षेर्नाधः शिखा याति कदाचिदेव” ॥
श्रुत्वैतत्तस्करः ग्राह व्यामि पुरान्तरे ।

चौरः ग्राह न भेतव्यं भवत्याऽत्र मनागपि ।
करिष्येऽहं तथा चौर्यं यथा स्यात् सुखमावयोः ॥२५८॥ यतः—
“उद्यमं साहसं धैर्यं बलं बुद्धिः पराक्रमम् ।
षडेते यस्य विद्यन्ते तस्य देवोऽपि शङ्कते” ॥२५९॥
त्वं विभेषि कथं वेक्ष्ये ! छलकूटादितत्परा ।
श्रूयन्तेऽखिलशस्त्रेषु पण्यनार्योऽखिलाः खलु ॥२६०॥ यतः—
नयणेहिं रोह मणि हसद् जण जाणद् सव सच्च ।
वेस विसद्दह जं करद् तं कद्दह करवत्तु ॥२६१॥
उपश्रुत्वादिर्वीटकरक्ताथरदन्तभङ्गभयात् ।
पितरि मृतेऽपि हि वेक्ष्या रोदिति हा तात ! तातेति” ॥२६२॥
विधेया न त्वया भीतिरेदानीं पणाङ्गने ! ।
भूषा एवानने दुष्टाः श्रूयन्ते शास्त्रमध्यतः ॥२६३॥ यतः—
“भद्रा भूप भुङ्गम ए मुहि दुहिला हुंति ।
वयरी वींछी वाणीआ पूठिं दाह दिअंति” ॥२६४॥

अमताऽऽद्यरूपेण स्तेनेन निखिले पुरे ।
भट्टमात्रो अमत् सायं दृष्टो वैलक्ष्मानसः ॥२७२॥
अमतो भट्टमात्रस्याविश्रामं निखिले पुरे ।
तृतीयदिवसस्यागात् सन्ध्या कृतान्तसन्निभा ॥२७३॥
राश्री सुसेसु लोकेषु सर्वेषु तस्करस्तदा ।
क्षिप्त्वा पादं निजं नीचगुण्यां तस्थौ च निर्भयः ॥२७४॥
इतो आन्त्वा रं

[illegible]

यस्य कस्याप्यहं पार्श्वे स्थितश्चौर्यपरो रहः ।
तस्य क्षोणीपतिर्मानं भूरिलक्ष्म्या प्रदास्यति ॥२६५॥
हुष्टा वेश्या जगौ चौर ! त्वं धन्यो निर्भयोऽसि च ।
ईदृक्षे सङ्कटे जाते यतो नास्ति भयं तव ॥२६६॥ यतः—
“कदर्थितस्यापि हि धैर्यवृत्तेर्न शक्यते सत्त्वगुणः प्रमार्ष्टुम् ।
अधोमुखस्यापि कृतस्य वहेर्नीधः शिखा याति कदाचिदेव” ॥
श्रुत्वैतत्तत्स्वरः ग्राह गमिष्यामि पुरान्तरे ।
यदैत्याहं च यामिन्यां वादयिष्यामि झम्पकम् ॥२६८॥
भवत्याऽऽशु तदाऽऽगत्योद्धाव्यश्च फलकः शनैः ।
प्राप्ताप्राप्तधनाश्चौराः समेष्यन्ति यतो निशि ॥२६९॥
वेश्या जगौ यदैत्य त्वं झम्पकं वादयिष्यसि ।
करिष्येऽहं त्वदुक्तं तत् सर्वं स्तेनशिरोमणे ! ॥२७०॥
ततो मलिम्बुचो देवकुमारो गणिकालयात् ।
निस्ससार गताशङ्को द्रष्टुं सर्वां पुरीं तदा ॥२७१॥

अमताऽऽश्चर्यरूपेण स्तेनेन निखिले पुरे ।
भट्टमात्रो अमन् सायं दृष्टो वैलक्ष्मानसः ॥२७२॥
अमतो भट्टमात्रस्याविश्राप्तं निखिले पुरे ।
तृतीयदिवसस्यागात् सन्ध्या कृतान्तसन्निभा ॥२७३॥
रात्रौ सुमेषु लोकेषु सर्वेषु तस्करस्तदा ।
क्षिप्त्वा पादं निजं नीचहृड्यां तस्थौ च निर्भयः ॥२७४॥
इतो आन्त्वा पुरं सर्वं भट्टमात्रं भृशं तदा ।
व्रजन्तमग्रतो वीक्ष्य छन्नं ग्राहेति तस्करः ॥२७५॥
हे अमात्य महाबुद्धे भट्टमात्र ! नरोत्तम ।
क्व गच्छसि किमर्थं त्वं त्वरितं त्वरितं वद ॥२७६॥
श्रुत्वैतच्चकितो भट्टमात्रः पश्चात्समेत्य च ।
पप्रच्छात्रासि भो कस्त्वं केनात्र स्थापितो वद ॥२७७॥
सोऽवगन् निष्कारणं राज्ञा हृड्यां क्षिप्तोऽस्मि निर्दयम् ।
विलोकयसि किं मां न दीनं कथेन संस्थितम् ॥२७८॥

यथा भूमे म साध्याय एत मन्त्रः भूतोऽयि न ॥२७९॥
नेतालीर मम माने दुर्गे मन्त्राणि विन्दे ।
मनो नैव महीपाला गान्धीयाः सगुः कान्तन ॥२८०॥ यतः—

“कान्ते नौनं एतातरे न मल्ये,
कान्ते भैरवे मध्ये तन्मन्त्रिणा,
राजा मित्रं केन एष्टे शुभं वा” ॥२८१॥

तदा तस्मिन् धरणीपात्रे च कथयाम्यहम् ।
अहमाज्ञो जगो स्तेनं यदि त्वं दर्शयिष्यसि ।
तदा तुभ्यं वदन् ग्रामान् दापयिष्याम्यहं वृषात् ॥२८२॥

हृदिस्थः पुरुषः ग्राह तन्मोहं प्रजापतेः ।
भीमाहो भिक्षितस्तस्य चौरस्य देवयोगतः ॥२८३॥

कल्ये चौरं निरीक्ष्यात्रागतं प्रोक्तमिदं मया ।
त्वत्सङ्गत्याहमीदक्षामवस्थां दुःखदां गतः ॥२८४॥

निरकाशयाद्य मां मित्र ! सद्यः सङ्कटसंस्थितम् ।
यतो मित्रस्य नो मैत्री विघटेत कदाचन ॥२८५॥ यतः—

भूविष्वक् दिण्यरवासराण दोणं पि अखंडियं हवइ ।
सूरो न दिणेण विणा दिणो न सराविरहम्मि ॥२८६॥

उत्परि चंदा तलि कुसुम दूरद्विअ विहसंति ।
वाससहस्सेहिं नवि मिलइ नेहा नवि चुकंति” ॥२८७॥

चौरोऽवक् स्वशये वामे चन्दिका भूरिशोऽपतन् ।
तेनाधुना न शक्नोमि निष्कोणं त्वां सुहृदर ! ॥२८८॥

ततः प्रोचे मया मित्र ! महां पितर भोजनम् ।
यावच्छयः क्रमात् सजीभवेदीदक्षरोगतः ॥२८९॥

ततो महां त्रियामिन्यामेत्याव ददतेऽदनम् ।
स्वस्थाने सन्ततं छन्नं तिष्ठति सा दिनोदये ॥२९०॥

१ प्रतिपन्नं दिनकरासरोद्वेगोऽपि अखण्डितं भवति । सूरो न दिनेन विना दिनो न स्रविष्टे ॥

॥२८१॥ यतः—

“कान्ते नौनं एतातरे न मल्ये,
कान्ते भैरवे मध्ये तन्मन्त्रिणा,
राजा मित्रं केन एष्टे शुभं वा” ॥२८२॥

तदा तस्मिन् धरणीपात्रे च कथयाम्यहम् ।
अहमाज्ञो जगो स्तेनं यदि त्वं दर्शयिष्यसि ।
तदा तुभ्यं वदन् ग्रामान् दापयिष्याम्यहं वृषात् ॥२८३॥

हृदिस्थः पुरुषः ग्राह तन्मोहं प्रजापतेः ।
भीमाहो भिक्षितस्तस्य चौरस्य देवयोगतः ॥२८४॥

कल्ये चौरं निरीक्ष्यात्रागतं प्रोक्तमिदं मया ।
त्वत्सङ्गत्याहमीदक्षामवस्थां दुःखदां गतः ॥२८५॥

निरकाशयाद्य मां मित्र ! सद्यः सङ्कटसंस्थितम् ।
यतो मित्रस्य नो मैत्री विघटेत कदाचन ॥२८६॥ यतः—

भूविष्वक् दिण्यरवासराण दोणं पि अखंडियं हवइ ।
सूरो न दिणेण विणा दिणो न सराविरहम्मि ॥२८७॥

उत्परि चंदा तलि कुसुम दूरद्विअ विहसंति ।
वाससहस्सेहिं नवि मिलइ नेहा नवि चुकंति” ॥२८८॥

चौरोऽवक् स्वशये वामे चन्दिका भूरिशोऽपतन् ।
तेनाधुना न शक्नोमि निष्कोणं त्वां सुहृदर ! ॥२८९॥

ततः प्रोचे मया मित्र ! महां पितर भोजनम् ।
यावच्छयः क्रमात् सजीभवेदीदक्षरोगतः ॥२९०॥

ततो महां त्रियामिन्यामेत्याव ददतेऽदनम् ।
स्वस्थाने सन्ततं छन्नं तिष्ठति सा दिनोदये ॥२९१॥

१ प्रतिपन्नं दिनकरासरोद्वेगोऽपि अखण्डितं भवति । सूरो न दिनेन विना दिनो न स्रविष्टे ॥

महं स्वस्थानकं नैव दर्शयामास तस्करः ।
हृदयाद्वयवपूरूपतिष्ठति स पुरान्तरे ॥२९२॥

कुरुते सन्ततं सैन्यं मह्यभ्युपसन्नम् ।
आयासत्यधुना स्तेनस्तेन तिष्ठ रहः शनैः ॥२९३॥

अङ्गीकृत्य वचस्तस्य भट्टमात्रः स्थितो मुदा ।
चौरस्थानागतिं मत्वा पुनः ग्राहेति तं प्रति ॥२९४॥

किं नायात्यधुना तावकीनं मित्रं वदोचम ।
हृदिस्थः पुरुषः ग्राह स चौरौ लब्धलक्षकः ॥२९५॥

द्वितीयं पुरुषं प्रेक्ष्य पश्चाद् याति पुनः पुनः ।
धरिष्यति(ते) स दुःखेन प्रपञ्चरचनामनु ॥२९६॥

क्षिप्त्वा हृदयां पदं तिष्ठहं तिष्ठामि रहः पुनः ।
यदैत्य भाजनं किञ्चित् तुभ्यं दास्यति यो जनः ॥२९७॥

तदा त्वया करे ग्राहो ददं मुष्ट्या स मानवः ।
नो चेच्छ्रुत्वा छलं सद्योऽद्वयरूपः प्रयास्यति ॥ (युग्मम्)

भट्टमात्रो जगवित्थं गृह्यते तस्करो यदि ।
धर्तुं चौरं तदा मां त्वं हृदयां क्षिप सुहृद् ॥३०६॥
भट्टमात्रं दृढं हृदयां क्षिप्त्वा स्थित्वा क्षणं रहः ।
पूर्ववद् गणिकावेश्म नष्टा चौरच्छली ययौ ॥३०७॥
भट्टमात्रस्ततः पश्यन् तस्यागममनारतम् ।
प्रातर्यावदतीवाभूद् दुःखितो दीनमानसः ॥३०८॥
भो भो नरोत्तमागच्छ मां च निष्काशयाधुना ।
एवं पुनः पुनः प्रोक्त्वा दध्यावेवं स धीसखः ॥३०९॥
तेनाहं वाहितो नूनं छलं कृत्वा दुरात्मना ।
अहं नृभ्यः कथं प्रातर्दर्शयिष्ये मुखं स्वकम् ॥३१०॥
विचिन्त्येति स्वस्त्रेण छादयित्वा शिरो निजम् ।
तथौ लज्जाकुलो भट्टमात्रो दूनाशयस्तदा ॥३११॥
वस्त्रादिचिह्नतो मत्वा भट्टमात्रं जना जगुः ।
अस्येदृशं फलं जातं साम्प्रतं निजकर्ममतः ॥३१२॥ यतः-

आत्मीयाः सेवकाः किञ्चिदन्यायं कुर्वन्ते यदि ।
गृहमग्रे तदा स्थित्वा नोदना क्रियते भुक्षम् ॥३१९॥
राजा ग्राह मया कैपामपराधः कृतो वद ।
मन्त्री ग्राह त्वया भट्टमात्रः क्षितो हृदौ कथम् ॥३२०॥
दुष्टं कुर्वन्त्यपत्यानि यदि किञ्चिद् विदुर्मनाक् ।
तथापि हितवात्सल्यं कुरुते जनकः पुनः ॥३२१॥
अतैवद् भूपतिस्तत्र गत्वा वीक्ष्य च मन्त्रिणम् ।

“कृतकर्मक्षयो नास्ति कल्पकोटिशतैरपि ।
अवश्यमेव भोक्तव्यं कृतं कर्म शुभाशुभम्” ॥३१३॥
सचिवानां प्रधानानां प्रायेण निखिला जनाः ।
जल्पन्ति न शुभं कुत्र देशे काले कदाचन ॥३१४॥
नरपतिहितकर्त्ता द्रष्टव्यतां याति लोके,
जनपदहितकर्त्ता त्यज्यते पार्थिवेन्द्रैः ।
इति महति विवादे वर्त्तमाने समाने,
नृपतिजनपदानां दुर्लभः कार्यकर्त्ता ॥३१५॥
भट्टमात्रं हडिंक्षिप्तं श्रुत्वाऽमात्यो हराभिधः ।
गत्वा भूपान्तिके सद्यः प्राहेत्यरुणलोचनः ॥३१६॥
स्वामिन् ! प्रातः प्रणामोऽयं भवते क्रियते मया ।
तुल्यदण्डपरो जातस्त्वं नीचानीचर्योर्यतः ॥३१७॥
“वन्धूलचूतयोः काकहंसयोः खरहस्तिनोः ।
तुल्यत्वं क्रियते शिष्टाशिष्टयोर्भवता किमु” ॥३१८॥

भट्टमात्रो दधौ चित्ते विपादमात्मनो भुक्षम् ॥३२५॥ यतः-
“कालः समविपमकरः कालः सन्मानकारको लोके ।
कालः करोति पुरुषं दातारं याचितारं वा” ॥३२६॥
शशिनः खलु कलङ्कः कण्टकं पद्मनाले;
जलधिजलमपेयं पण्डिते निर्धिनत्वम् ।
दयितजनवियोगो दुर्भगत्वं सुरूपे,
धनपतिः कृपणत्वं रत्नदीपी कृतान्तः ॥३२७॥

“वत्सलान्तरात्प्राप्तं भक्त्यै नमो नमो नमो ।
यदेतन्मया तदा यो नो हृत्पुत्रो नमो नमो ॥४५॥
“महामात्रेण दत्तं भक्त्यै नमो नमो नमो ।
पुनरपि गणितानि नमो नमो नमो ॥४६॥
“महामात्रस्ततः पश्यन् तस्यागमनारम्भम् ।
प्राप्त्येवदतीवामुद दुःखितो दीनमानसः ॥४७॥
यो भो नरोत्तमगच्छ मां न निष्काशयामुना ।
पुनः पुनः पुनः प्रोत्सवा दद्याद्वै स धीमताः ॥४८॥
तेनाहं वाह्यतो नूनं छलं कृत्वा कुरात्मना ।
अहं वृष्यः कथं प्रातर्दशयिष्ये कुलं स्वकम् ॥४९॥
विचिन्त्येति स्ववेक्षणं छादयित्वा शिरो निजम् ।
तथैव लज्जाकुलो महामात्रो दूताशयस्तदा ॥५०॥
वखादिचिह्नितो मत्वा महामात्रे जना जगुः ।
अस्येष्टं फलं जाते सायनं निजकर्मतः ॥५१॥ यतः—

आत्मीयाः सेवकाः किञ्चिदन्यायं कुर्वते यदि ।
गृहमध्ये तदा शिष्टा नोदना क्रियते भृशम् ॥५२॥
राजा ग्राह मया केषामपराधः कृतो वद ।
मन्त्री ग्राह त्वया महामात्रः क्षिप्तो हडौ कथम् ॥५३॥
दुष्टं कुर्वन्त्यपत्यानि यदि किञ्चित् पितुर्मनाक् ।
तथापि हितवात्सल्यं कुरुते जनकः पुनः ॥५४॥
श्रुत्वैतद् भूपतिस्तत्र गत्वा वीक्ष्य च मन्त्रिणम् ।
कर्षयामास हडितः प्रोवाचेति पुनस्तदा ॥५५॥
कुतो जातमिदं कथं महामात्र ! तवाधुना ।
महामात्रो जगौ स्वामिन् ! वक्तुं नैवेह शक्यते ॥५६॥
भूपोऽयं त्वं तथाऽप्यत्र जल्प तस्करचेष्टितम् ।
महामात्रस्ततोऽशेषं नैशं वृत्तान्तमूचिवाच् ॥५७॥
स्मरं स्मरं तदा चौरचेष्टितं रजनीकृतम् ।

१ ब्रह्मलुप्तो महेशेन महामात्रस्तदा स्फुटम् । कथयामास नि शेषं नैशं वृत्तान्तमात्मनः ॥
अवस्थामीदृशं तेन तस्करेण तदा निशि । महामात्रस्त-ग ।

“महामात्रो दधौ चित्ते विषादमात्मनो भृशम् ॥५८॥ यतः—
“कालः समविषमकरः कालः सन्मानकारको लोके ।
कालः करोति पुरुषं दातारं याचितारं वा” ॥५९॥
शशिनि खलु कलङ्कं कण्टकं पद्मनाले;
जलधिजलमपेयं पण्डिते निर्धनत्वम् ।
दयितजनवियोगो दुर्भगत्वं सुरूपे,
धनपति कृपणत्वं रत्नदोषी कृतान्तः ॥६०॥
“शशिदिवाकरयोर्ग्रहपीडनं गजभुजंगविहंगमवन्धनम् ।
मतिमतां च समीक्ष्य दरिद्रतां विधिरहो बलवानिति मे मतिः ॥
भूषः ग्राह स कीदृशो विद्यते तस्करो वद ।
मन्यवग् मृ(मि)ष्टवाक् चारुरूपदेहो लघुः स च ॥६१॥
राजा जगौ भवन्त्येवंविधा धूर्ताश्च तस्कराः ।
वञ्चयन्तो जनान् नित्यं सुखकृजल्पनादिभिः ॥६२॥ यतः—

“मुखं पद्मदलाकारं वाचा चन्दनशीतला ।
हृदयं कर्तरीतुल्यं त्रिविधं धूर्तलक्षणम्” ॥३३१॥
दुर्जनैरुच्यमानानि वचांसि मधुराण्यपि ।
अकालकुसुमानीव सन्त्रासं जनयन्त्यलम् ॥३३२॥
चोरा चुल्लका वि अ दुज्जण भट्टा य वेज पाहुणया
नच्चणधुत्तनरिंदा परस्स पीडं न याणंति ” ॥३३३॥
भट्टमात्रात्र भवतो दूषणं न मनागपि ।
दुःखबधौ यत्तलारक्षं पातयामास मामपि ३३४॥
त्वया सर्वप्रकारेण कुर्वता शासनं मम ।
कृतं कार्यं न तेनात्र खेदः कार्यः स्वमानसे ॥३३५॥ यतः—
“आज्ञामङ्गो नरेन्द्राणां वृत्तिच्छेदः सुधाशुजाम् ।
पृथक् शय्या च नारीणामश्लो वध उच्यते” ॥३३६॥
सती पत्युः प्रभोः पत्तिगुरोः शिष्यः पितुः सुतः ।
आदेशे संशयं कुर्वन् खण्डयत्यात्मनोऽत्रतम्” ॥३३७॥

१ प्रोवाचेति ततो वेश्या स्तेनस्य पुरतस्तदा-ग । २-नपूर्वकम् ग ।

वाद्यतामेति भूपोक्ते पटहो मन्त्रिभिस्तदा ।
वेदवज्रममाणेषु चतुर्दशेषु वाद्यते ॥३४५॥
पण्यस्त्रीपाटके वाद्यमानं पटहमागतम् ।
चतस्रो गणिका मुख्याः श्रुतवैत्येवं जगुर्मियः ॥३४६॥
आत्मीयसदने लोका नित्यमायान्ति भूरिणः ।
तन्मध्यादेककं चौरं जल्लिपत्वेत्यर्न्धयिव्यते ॥३४७॥
समागते ततो भूप्रमसादे स्त्रीयसन्नि ।

आश्वासयेति लसद्वाक्यैर्भट्टमात्रं महीपतिः ।
स्तेनवृत्तं स्मरन् चित्ते जग्मिवान् निजवेश्मनि ॥३३८॥
वेश्यासन्निवृत्तितोऽन्येद्युः सेनोऽप्राक्षीत्यणाङ्गनाम् ।
पुरीमध्येऽधुना का का वार्ता केषां प्रवर्त्तते ॥३३९॥
किं किं करोति भूपालः पुरीमध्येऽधुना पुनः ।
ततो ज्ञात्वा पुरीवार्ता वेश्या ग्राहेति तत्र सा ॥३४०॥
आकार्यं भट्टमात्रादीन् पप्रच्छेति प्रजापतिः ।
ग्रहीष्यते कथं चौरो भवद्भिः कथ्यतामिह ॥३४१॥
भट्टमात्रादयः प्रोचुः पुरीमध्ये मलीम्बुचः ।
कथाश्रित्य गृहं सैन्यं कुरुते सन्ततं छली ॥३४२॥
पुरमेतन्महत् तेन वाद्यते पटहः स्फुटम् ।
यः कश्चित्पुरुषः स्त्री वा कर्षयति स्म तस्करम् ॥३४३॥
अष्टौ तस्यागुरैरलक्षोत्पत्तिकृन्नगराणि च ।
विश्राणयिष्यति क्षमापो दानसन्मानैतश्च तम् ॥३४४॥

चौरदण्डस्तदाऽस्माकं कर्त्तव्यो भूपति ! त्वया ।
श्रुत्वेति मन्त्रिणः प्रोचुर्धर्मित्यो गणिका यतः ॥३४५॥
अत्रावसरे वेश्याकथा ।
प्रतिशामिति भूपति कृत्वा वेश्या निजालये ।
समेत्य कुर्वते स्तेनभरणोपायमन्वहम् ॥३४६॥
ततः स्वास्वगृहे लोका जगुरेव सुतान् प्रति ।
कुत्रापि नैव गन्तव्यम्युत्सरे नीनगेजमनि ॥३४७॥
वेश्याभिः पटहः स्फुटस्तेन गतव्यते । ३४५॥

[illegible]

चौरदण्डस्तदाऽसाकं कर्तव्यो भूपते ! त्वया ।
श्रुत्वेति मन्त्रिणः प्रोचुर्धर्मित्यो गणिका यतः ॥३५२॥
अत्रावसरे वेद्याकथा ।
प्रतिज्ञामिति भूपत्ये कृत्वा वेद्या निजालये ।
समेत्य कुर्वते स्तेनधरणोपायमन्यहम् ॥३५३॥
ततः स्वखगृहे लोका जगुरेवं सुतान् प्रति ।
कुत्रापि नैव गन्तव्यमुत्सरे नीचवेद्मनि ॥३५४॥
वेद्याभिः पटहः स्पृष्टस्तेन कर्षणहेतवे ।
कदाचित् ता नरं कञ्चित् छलाच्छला नृपान्तिके ॥३५५॥
जलिष्यन्ति हास्यं चौरं तदा का वो गतिर्भवेत् ।
यतः स्युर्गणिका नानाकौटिल्यवञ्चनापराः ॥३५६॥ यतः-
“मनस्यन्यद् वचस्यन्यत् क्रियायामन्यदेव हि ।
यासां साधारणस्त्रीणां ताः कथं सुखहेतवे” ॥३५७॥
इत्यादिवेद्यासूक्तानि ज्ञातव्यानि ।

“मूर्ध्नि पश्यन्नाकारं सागरं तदन्तर्गतं न ।
 हृदये तस्मिन्नेव विविधं विद्यमानम्” ॥३१॥
 दुर्गेतरत्नयमानानि तत्तानि साधुगणमणि ।
 अकारानुमानेन सन्नामं जनयन्त्यनुभू ॥३२॥
 चोरा नृपका पित्र दूतगणं मदा य वेत्ति पादगणमा
 नवगणयुत्तनहिंसा परस्म गीः न यणंति ” ॥३३॥
 महामात्रात्र भवतो दूतानं न मनागमि ।
 दुरजन्तू यस्तकारश्च पातयामास मामपि ३३४॥
 त्वया सर्वप्रकारेण कुर्वता धामने मम ।
 कृतं कार्यं न तेनात्र रोदः कार्यः स्वमानसे ॥३३५॥ यतः—
 “आजामन्नो नरेन्द्राणां दृष्टिच्छेदः सुधाभुज्याम् ।
 युक्तं शब्दा च नागीणामश्लो वच उच्यते” ॥३३६॥
 मनी पञ्चुः प्रभोः पत्तिदुष्टोः शिल्पः पितुः सुतः ।
 आदिष्टो मेनञ्च कुर्वेत् स्वानुपवत्यात्मनोयतम्” ॥३३७॥
 “आजामन्नं य मनीः पत्तिदुष्टः शिल्पः पितुः सुतः
 आदिष्टो मेनञ्च कुर्वेत् स्वानुपवत्यात्मनोयतम्” ॥३३७॥

वाद्यतामिति भूपोक्ते पटहो मन्त्रिभिस्तदा ।
वेदवसुप्रमाणेषु चतुर्हस्तेषु वाद्यते ॥३४५॥
पण्यस्त्रीपाटके वाद्यमानं पटहमागतम् ।
चतस्रो गणिका सुख्याः श्रुत्वेत्येवं जगुर्मिथः ॥३४६॥
आत्मीयसदने लोका नित्यमायान्ति भूरिशः ।
तन्मध्यादेकं चौरं जल्पित्वेत्यर्पयिष्यते ॥३४७॥
समागते ततो भूप्रसादे स्त्रीयसन्ननि ।
वयं सर्वश्रकारेण सुखिन्यः स्मो धनादिभिः ॥३४८॥
विमृश्येति ततस्ताभिः संस्पृष्टे पटहे सति ।
नृपादिमन्त्रिणः सर्वे वभ्रुवृष्टिताशयाः ॥३४९॥ यतः—
“समीहितेऽखिले कार्ये सिद्धं याते सति स्फुटम् ।
मोदन्ते मनुजा रत्नाकरा इवोदिते विधौ” ॥३५०॥
आनीता मन्त्रिर्भिक्षया जगुरेव नृपान्तिके ।
ततस्त्वं कर्पयिष्यामोऽष्टाहोमध्ये वयं न चेत् ॥३५१॥

१ विधायेत्यर्प० ग।

पुरीमध्ये भवन्त्येवंविधा वार्त्ताः पदे पदे ।
छलछद्मपरा दुष्टाः सन्ति याः पणयोषितः ॥३५८॥
कदाचित्ताः समीपस्थास्त्वां ज्ञास्यन्त्यत्र संस्थितम् ।
तदा भावी महानर्थो मम तव च निश्चितम् ॥३५९॥
चौरैः ग्राह न भेतव्यं भवत्याज्ज मनागपि ।
तथा बुद्ध्या करिष्यामि यथा स्यात्सुखमावयोः ॥३६०॥
क्रियन्तो वासरा जाता इत्युक्ते दस्युना तदा ।
वेद्या ग्राहाऽष्टमो घस्रो भविष्यति प्रगे पुनः ॥३६१॥
ततः स्तेनो जगावद्य गमिष्यामि पुरान्तरे ।
यथा चैत्य त्रियामायां वादयिष्यामि झम्पकम् ॥३६२॥
भवत्येत्य तदा शीघ्रमुद्वाह्यो झम्पकः शनैः ।
ओमित्युक्ते तथा स्तेनो वैणिग्वेषधरोऽचलत् ॥३६३॥
कस्मिंश्चिन्नगरे गत्वा क्रीत्वा गोणीश्च विंशतिम् ।
रहश्च गोमयच्छरैर्भृता वैक्रमदस्युना ॥३६४॥

१ ऽचलीद् लत्वा कियद्धनम् ग । २ मलीम्बुचः ग । ३ पटीम् क-ग ।

सार्थत्रैपितो वेद्यागृहेऽग्न्येत्य जगौ नरः ।
आगतोऽस्त्यत्र सार्थेशो ददद् दानमनर्गलम् ॥३७२॥
भवन्त्यो यदि तस्याग्रे कुर्वन्तु नर्त्तनं वरम् ।
मधुरध्वनिगीतानि वितन्वन्तु च सम्प्रति ॥३७३॥
तदा दुर्कलदीनारमुख्यवस्तुनि भूरिभः ।
दास्यत्येव भवन्तीभ्यो नात्र कार्या विचारणा ॥३७४॥
प्रोद्धिमिथो रहो वेद्या गम्यते तत्र साम्प्रतम् ।

केषाञ्चित्सविधे पुंसां गत्वा पप्रच्छ वैक्रमः ।
भाटकं कोऽपि कुर्वीत ते जगुः कुर्महे वयम् ॥३६५॥
दत्से त्वं किं किमेकस्याः गोण्याः ग्राह वणिक् ततः ।
द्रम्मान् दश दशावन्त्यां गतो दास्याम्यहं पुनः ॥३६६॥
गोणीनां विंशतिं लत्वा भाटकेन वैणिग्वरः ।
सार्थेशीभूय भूपाध्वमध्येऽवन्त्यामगान्निशि ॥३६७॥
गोघंटामधुरध्वानं श्रुत्वेति मानवा जगुः ।
कोऽप्यपूर्वः समायातः सार्थेशो धनवान् पुरि ॥३६८॥
मुख्यवेद्यागृहोपान्ते गोणीरुत्तार्य सार्थपः ।
गत्वा पानवणिगेहे मद्यकुम्भद्वयं ललौ ॥३६९॥
निश्चेष्टकाष्ठकुत्सारस्वरकृच्चूर्णयोः पुटीम् ।
लत्वा वैद्यापणे सार्थोधिपतिश्चलितस्ततः ॥३७०॥
दौसिकाट्टे दुक्लानि सुन्दराण्यग्रहीत्पुनः ।
पुष्पलाविगृहे गत्वा सुपुष्पाण्याददे तदा ॥३७१॥

विद्युज्य निखिलात् गोणीरेकीकृत्य च तस्थिवाच ॥३७८॥
इतो वेद्याः प्रदीपादिसामग्रीं निखिलां तदा ।
लत्वा तत्रायसुर्द्युत्यं कर्तुं सार्थपसन्निधौ ॥३७९॥
घृष्टं ताग्निरिह क्व सार्थेशो गतोऽन्येऽपि नरा ययुः ।
स ग्राह ते गताः पुर्यां कार्यार्थमात्मनः पृथक् ॥३८०॥
आग्नेवास्मि सार्थेशो भवतीभ्यो धनं बद्ध ।
दास्येऽस्युना च कर्तुं अ-म पुरोऽनघम् ॥३८१॥

ताभिरुक्तं किमन्यद् नो मद्याद्वस्तु विलोक्यते ।
अस्मत्तुल्यनृणामेतद् विद्यतेऽभीष्टमेव हि ॥३८५॥
मधुरस्वानकृच्चूर्णमिश्रमद्यशृतं घटम् ।
सार्थनाथो ददौ ताम्यः पण्यस्त्रीभ्यो मनोहरम् ॥३८६॥
ततः पीत्वा सुरामाभिरतीव मधुरध्वनि ।
गीतं कर्तुं समारब्धं कर्णसौख्यकरं शृणुम् ॥३८७॥
मधुरध्वनिमाकर्ण्य दृष्ट्वा नृत्यं च सुन्दरम् ।
सार्थेशो ददते दानं वस्त्रताम्बूलसंयुतम् ॥३८८॥
दातारं तादृशं सार्थनाथं वीक्ष्य पणाङ्गनाः ।
हृष्टाः सर्वोत्तमं नृत्यं चक्रुस्तस्याग्रतस्तदा ॥३८९॥
क्षणात्सार्थपतिः ग्राह पुनर्मघं ददाम्यहम् ।
वेद्याः प्रोचुर्यथेष्टं नो रोचते मदिरेदृशी ॥३९०॥
निश्चष्टकाष्ठकृच्चूर्णमिश्रितां मदिरां पुनः ।
पूर्ववत्पायितास्तेन नृत्यन्त्यः पण्ययोषितः ॥३९१॥

श्रुत्वाचवक्त्रनीनत्ति सरटीति सशोकवत् ।
दाहज्वरात्तवद् भूमौ, सुरागो लोहटीति च ॥३९२॥ इत्यादि
तासां सर्वं ततो दिव्याम्बराभरणसञ्चयम् ।
स्वार्थितं च धनं लात्वा नम्रीकृता विचेतनाः ॥३९०॥
शम्भोः कृपारघट्टस्थमालाभ्यो घटिकाः स च ।
उत्तार्य तास्ततो नम्रा बबन्धुः पुरनायिकाः ॥३९१॥
पतितस्तदा ।

ततः क्षणेन ताः सर्वाः मूर्छिताः पण्ययोषितः ।
निश्चष्टकाष्ठवत्सुप्ता भूमीपीठे विचेतनाः ॥३९२॥ यतः—
“मदिरापानमात्रेण बुद्धिर्नश्यति दूरतः ।
वैदग्धीबन्धुरस्यापि दौर्भाग्येणैव कामिनी ॥३९३॥
पापाः कादम्बरीपानविवशीकृतचेतनाः ।
जननीं हा प्रियायन्ति जननीयन्ति च प्रियाम् ॥३९४॥
न जानाति परं स्वं वा मद्याच्चलितचेतनः ।
स्वामीयति वराकः स्वं स्वामिनं किंकरीयति ॥३९५॥
मद्यपस्य शवस्येव लुठितस्य चतुष्पथे ।
मूत्रयन्ति मुखे श्वानो व्यात्ते विवरशङ्कया ॥३९६॥
मद्यपानरसे मग्नो नम्रः स्वपिति चत्वरं ।
गूढं च स्वमभिप्रायं प्रकाशयति लीलया ॥३९७॥
वारुणीपानतो यान्ति, कान्तिकीर्त्तिमतिश्रियः ।
विचित्राश्चित्ररचना, विलुठत्कज्जलादिव ॥३९८॥

शब्दिदियाकर्त्तव्योर्ग्रहीडनं,
गजकुलज्जलविस्तृप्तमवन्धनम् ।
मतिमतां च समीक्ष्य दसिद्रतां,
विचिरहो बलवानिति मे मतिः ॥३९६॥
इतः स्वाग्रकृते पूजाकर्त्ते गला दुरालये ।
कृपपावटके प्रातश्चालयामास यत्नतः ॥३९७॥
उत्तरयन्ने श्विरं मन्त्रा पथान् यातप्रिलीकते ।
शम्भोः मन्त्रं च हृदि ॥३९८॥

नातिकं हि विष्णु-पदं नो मया दृष्टम् । १ । होतुर्न ।
अमर-पद्मपात्रे १२ विष्णु-पद्मपात्रे १२ ॥४७॥
मरुत्मानकृष्णसिन्धुसमस्तं पद्मम् ।
मार्थनाथो हरे ताम्रः पद्मसिन्धो मनोहरम् ॥४८॥
ततः पीत्वा सुरमाभिरुपमं मधुर-पानम् ।
गीतं कर्तुं समारब्धं कर्णमोहयत्तं भुजम् ॥४९॥
मधुरध्वनिमाकर्ण्य दृष्ट्वा नृत्यं न मुन्दरम् ।
सार्थियो ददते दानं वरप्रदान्मुलसंयुतम् ॥५०॥
दातारं ताप्यो सार्थनाथं वीक्ष्य वणाङ्गनाः ।
दृष्ट्वाः सर्वोत्तमं नृत्यं चकुरुस्तस्याग्रतस्तदा ॥५१॥
खणालसार्थपतिः प्राह पुनर्मयं ददाम्यहम् ।
वेदयाः श्रोत्रुर्धरेह नो रोचते मदिरैरुक्षी ॥५२॥
निश्चयकाष्ठकृष्णमिश्रितां मदिरां पुनः ।
पूर्ववत्पायितास्तेन नृत्यन्त्यः पण्ययोषितः ॥५३॥

भूताचवन्नीरिति रारटीति सशोकवत् ।
दाहज्वरार्चवद् भूमौ, सुरापो लोलुठीति च ॥४९॥ इत्यादि
तासां सर्वं ततो दिव्याम्बराभरणसञ्चयम् ।
स्वार्पितं च धनं लात्वा नृगीकृता विचेतनाः ॥५०॥
शम्भोः कृपारधदृश्यमालाभ्यो घटिकाः स च ।
उत्तार्य तास्ततो नद्या वबन्धुः पुरनायिकाः ॥५१॥
सैमानीयान्यतः स्थानाद् दधि सार्थपतिस्तदा ।
दृष्ट्वा तासां मुखे सौवस्थानके पूर्ववद् ययौ ॥५२॥
दर्शयित्वा च वेदयौ सर्वमाभरणादिकम् ।
तदानयनवृत्तान्तं मूलतस्तस्करो जगौ ॥५३॥
वेदया दध्यावयं सत्यस्तस्करः पश्यतोहरः ।
यतोऽनेनाधुना बाढं वञ्चिताः पण्योषितः ॥५४॥ यतः—
“अवश्यंभाविनो भावा भवन्ति महतामपि ।
नयत्वं नीलकण्ठस्य महाहिशयनं हरेः ॥५५॥

१ नमीचके च तेन ता. ग । २ आनीय कस्यचित्स्थानाद् ग । ३ स्तेनो ददर्श वे०-ग । ४ मूलतश्चालिलं ।

शशिदिवाकरयोग्रहपीडनं,

गजभुजङ्गविहङ्गमवन्धनम् ।

मतिमतां च समीक्ष्य दरिद्रतां,

विधिरहो बलवानिति मे मतिः ॥४०६॥

इतः स्नात्रकृते पूजाकरो गत्वा हरालये ।

कृपपावटकं प्रातश्चालयामास यत्नतः ॥४०७॥

अरघद्वं स्थिरं मत्वा पश्चाद् यावद्विलोकते ।

शम्भोः कृपघटीस्थानं वीक्ष्य दध्याविदं हृदि ॥४०८॥

किं शाकिन्योऽथवा दुष्टपिशाचिन्योऽथ शक्तयः ।

शीकोतर्योऽथवा मार्यो व्यन्तयो राक्षसाङ्गनाः ॥४०९॥

विकरालाकृतिं तासां दृष्ट्वा विभ्यच्च देवद्यङ् ।

कम्पमानो नृपोयान्ते गत्वा सद्यो जगावदः ॥४१०॥

शम्भोः कृपघटीस्थानं साम्प्रतं शक्तिभिर्भृतम् ।

तेन तत्रैव भूपाल ! कार्यन्तां शान्तिकाः क्रियाः ॥४११॥

नो चेद् दुष्टशयाः सर्वा उत्थिताः शक्तयः पुनः ।
करिष्यन्ति हि लोकानां पुरेऽनर्थं महत्तमम् ॥४१२॥ यतः—
“अनागतविधाता च प्रत्युत्पन्नमतिश्च यः ।
द्वावेतौ सुखमेधेते यद्भविष्यो विनश्यति” ॥४१३॥

अत्रानागतविधातुप्रत्युत्पन्न(मतिर्यद् -)
भविष्यमित्रत्रयदृष्टान्तो वाच्यः ॥
श्रुत्वैतच्चकितो राजा गत्वा यावन्निरीक्षते ।
तावन्मृगेक्षणा नशा दृष्ट्वाऽजनि पराङ्मुखः ॥४१४॥
“परनारीर्निरीक्ष्याशु सन्तः सद्यः पराङ्मुखः ।
जायन्ते वर्धतोऽम्भोदादिव वृषभपुङ्गवाः ॥४१५॥
दद्वृण परकलत्तं” ॥४१६॥
ग्रेचुर्मन्त्रीश्वराः क्षमाप ! नामूः स्युः शक्तयः खलु ।
किन्तु याभिः कृता पूर्वं प्रतिज्ञा भवदन्तिके ॥४१७॥
ता एव गणिका नूनं संभाव्यन्तेऽत्र संग्रति ।

अन्येद्युर्गणिकौकःस्थः स्तेनोऽप्राक्षीत् पणाङ्गनाम् ।
पुरीमध्येऽधुना का का वात्ता केवां प्रवर्त्तते ॥४२५॥
किं करोति महीपालः भट्टमात्रादिसंयुतः ।
ग्रीवाच्च गणिका तत्र स्तेनस्य पुरतो रहः ॥४२६॥
आकार्य भट्टमात्रादीन् पत्रच्छेति महीपतिः ।
विगोपिता भृशं पण्यभाभिन्यस्तेन दस्युना ॥४२७॥

केनचिच्छलिना बद्धा अमूः कूपारघट्टके ॥४१८॥
ग्रेचुश्च मन्त्रिणस्तेन स्तेनेनेदं कृतं ननु ।
तत उचारयामास सेवकैस्ता महीपतिः ॥४१९॥
शर्करामिश्रितं दुग्धं पाययित्वा च तास्तदा ।
सचैतनीकृता भूमीशुजा च परिधापिताः ॥४२०॥
राज्ञा पृष्टं कृतं केनेदमित्युक्ते पणाङ्गनाः ।
निःशेषनैशद्वृत्तान्तं मूलतश्च जगुस्तदा ॥४२१॥
श्रुत्वैतद् भूपतिः ग्राह सैष स्तेनश्छली भृशम् ।
कृत्वेदं निखिलं सद्यः प्रययौ कुत्रचिन्निशि ॥४२२॥
भवतीभिश्च भेतव्यं मत्तो नैव मनागपि ।
इत्युक्त्वा भूपतिः सोऽथ मन्दिरं समुपेयिवान् ॥४२३॥
अन्येऽपि मन्त्रिणो वेश्यादयो लोकाश्च भूरिशः ।
ध्यायन्तो दृत्तमाश्रयंकृत् तस्य खगृहं ययुः ॥४२४॥
वेश्यापरामर्षाधिकारः ॥

उपः ग्रीवाच्च भैवं त्वं वद सम्प्रति कौटिक ! ।
यतश्चौरोऽस्ति दुर्ग्राहो देवानां बलिनामपि ॥४३२॥
कौटिकोऽवक् तव स्वासिन् ! द्युतकृत्सेवकोऽस्म्यहम् ।
त्वत्प्रसत्ते रयास्तेनो वश्यो मम भविष्यति ॥४३३॥ यतः—
“राजानमेव संसृज्य विद्वान् याति परोबन्तिम् ।
विना मलयमन्यत्र चन्दनं किं विवर्धते ॥४३४॥
धनान्य ॥४३५॥

नो अहं सुतायाः पतिं विधातुः शक्तः ॥ १७॥
 कल्पयिष्ये हि तेनोक्तं पदं ननु गन्तव्यम् ॥ १८॥ गन्तव्यः
 “अनामादिप्रापः न प्रयोज्यमानि नः ।
 द्रोणेन मुनिमैत्रेये यदुक्तिर्यो विनययि” ॥ १९॥
 अत्रानामादिप्रापद्वयप्रत्युत्पन्न (मतिमद् -)
 मविव्यमित्रयष्टद्वयौ वाच्यः ॥
 शुद्धैतत्पण्डितो राज्ञा गन्ता यावन्निरीक्षते ।
 तावन्मुनेक्षणं नञ्मा द्वाडाजनि परापरमुखः ॥ २०॥
 “परमाग्नीनिरीक्ष्यागु सन्तः सद्यः परापरमुखाः ।
 जायन्ते वर्णतोऽन्मोदादिव दृषमपुद्गवाः ॥ २१॥
 द्वाष्टो परकल्लेभः” ॥ २२॥
 प्रोक्ष्मन्नीधराः स्मापः नाम्बुः स्युः शक्तयः खलु ।
 किन्तु यासिः कृता पूर्वं प्रविष्टा भवदन्तिके ॥ २३॥
 ता एव गणिका नूनं सैवाव्यन्तेऽत्र संयति ।

[illegible]

अन्येद्युर्गणिकौकस्थः स्तेनोऽप्राक्षीत् पणाङ्गनाम् ।
पुरीमध्येऽधुना का का वार्त्ता केषां ग्रवर्त्तते ॥४२५॥
किं करोति महीपालः भट्टमात्रादिसंयुतः ।
ग्रीवाच गणिका तत्र स्तेनस्य पुरतो रहः ॥४२६॥
आकार्य भट्टमात्रादीन् पप्रच्छेति महीपतिः ।
विगोपिता भृशं पण्यभामिन्यस्तेन दस्युना ॥४२७॥
ग्रहीष्यते कथं चौरोऽधुनेदृक्षपराक्रमः ।
भट्टमात्रादयो मन्त्रीश्वरा भूपाग्रतो जगुः ॥४२८॥
पुरीमध्येऽधुना कस्य गृहमाश्रित्य सन्ततम् ।
कुरुते तस्करः सैन्यं नानारूपधराङ्गकः ॥४२९॥
श्रुत्वैतत्कौटिको ह्युत्तकारकः प्रोक्तवानिदम् ।
स्वामिन् ! अद्य ममादेशं देहि चौरस्य कर्पणे ॥४३०॥
स्वामिन् ! सर्वेऽपि सुभटास्तिष्ठन्तु स्थानके निजे ।
त्वदादेशादहं स्तेनं कर्पयिष्यामि हेलया ॥४३१॥

१ परा गतिं ग । २ मुण्डीकृत्येत्यर्थः ।

नृपः प्रोवाच मैवं त्वं वद सम्प्रति कौटिक ! ।
 यतश्चैरोऽस्ति दुर्ग्रहो देवानां बलिनामपि ॥४३२॥
 कौटिकोऽवक् तव स्वामिन् ! द्यूतकृत्सेवकोऽस्म्यहम् ।
 त्वत्प्रसूते रयास्तेनो वश्यो मम भविष्यति ॥४३३॥ यतः-
 “राजानमेव संसृज्य विद्वान् याति परोक्षतिम् ।
 विना मलयमन्यत्र चन्दनं किं विवर्धते ॥४३४॥
 धवलान्यातपत्राणि वाजिनश्च मनोरमाः ।
 सदा मचाश्च मातङ्गाः प्रसन्ने भूपतौ सति” ॥४३५॥
 नो हि चेन्मस्तकं भद्रीकृत्वा मम खरोपरि ।
 मां चारोप्य पुरीमव्ये आम्रितव्यं स्वसेवकैः ॥४३६॥
 एवमस्त्विति भूपोक्ते कौटिको द्यूतकृत् तदा ।
 कियत्सुभटसंयुक्तोऽचालीत् धर्तुं च तस्करम् ॥४३७॥
 श्रुत्वैतत्तस्करः ग्राह गमिष्यामि पुरान्तरे ।
 यदैत्याहं त्रियामिन्यां वादयिष्यामि शम्पकम् ॥४३८॥

भवत्याऽऽशु तदागत्योद्घाट्यथ फलकः शनैः ।
 प्राप्तप्राप्तधनाश्रयः समेव्यन्ति यतो निशि ॥४३९॥
 मिलित्वा प्रकटं द्यूतकृतस्तस्याहमञ्जसा ।
 लात्वा किमप्यभिज्ञानमेव्याम्यत्र निकेतने ॥४४०॥
 वेद्या जगौ यदैत्य त्वं क्षम्पकं वादयिष्यसि ।
 करिष्येऽहं त्वदुक्तं तत् सर्वं स्तेनावृतसक ! ॥४४१॥
 ततो मलिम्लुचो हृष्टचित्तो वेद्यानिकेतनात् ।
 निस्सार गताशङ्को द्रष्टुकामश्च कौटिकम् ॥४४२॥
 अमताऽदृश्यरूपेण स्तेनेन निखिले पुरे ।
 चतुष्पथे स्थिते सम्यक् कौटिको ह्युपलक्षितः ॥४४३॥
 कृत्वा स्फारजटां लिङ्गिरूपमृत् तस्को निशि ।
 सरःपालिथचण्डाया एत्य सन्नयुपाविशत् ॥४४४॥
 इतोऽभितः पुरीमध्ये कौटिको द्यूतकृद् अमन् ।
 नत्वाऽवग् लिङ्गिनं प्रेक्ष्योपविष्टं चण्डिकाऽलये ॥४४५॥

१ सर्वस्मिन् पुस्तके क्वचित् 'कोडिक' 'कौडिक' 'कोटिक' इत्यनेकधा पाठः ॥

इतश्च कौटिकद्यूतकृद्गतानां मलिम्लुचः ।
 गृहीत्वा वस्त्रखण्डाद्यचालीत् स्वस्थानकं प्रति
 चलन्मलिम्लुचो लिङ्गिरूपं संहृत्य पूर्ववत् ।
 गत्वा वेद्यालये नैद्यं स्वद्यूतमृत्विषान् निशि ॥४४५॥
 वेद्या ग्राह भवान् सत्यस्तस्कोऽस्यधुना स्फुटम् ।
 कौटिकोऽपि त्वया क्षिप्तः सङ्कटे विकटे यतः ॥४४५॥

योगिन् ! कथं प्रलम्बाऽभूत् जटा तव मनोहरा ।
 मुणतश्च पुरीं दस्योज्ञायते स्थानकं कथम् ॥४४६॥ यतः—
 “रोगिणां सुहृदो वैद्याः प्रभूणां चादुकारिणः ।
 मुनयो दुःखदग्धानां गणकाः क्षीणसम्पदाम्” ॥४४७॥
 लिङ्गी प्रोवाच भो भद्र ! भद्रीकृत्वा शिरो यदि ।
 चूर्णेनानेन लिम्पित्वा त्वं कुरुष्वेति सम्प्रति ॥४४८॥
 मन्त्रो मदर्थितो वारिमध्ये आकण्ठसंस्थितैः ।
 अहर्घटीद्वयं यावत् भवद्विजप्यते भृशम् ॥४४९॥
 अहमत्र स्थितो ध्यानं करोमि विधिवत्तथा ।
 यथा तत्र स्थितस्त्वं हि वेत्सि चौरस्थितिं द्रुतम् ॥४५०॥
 मञ्जटावत् प्रलम्बाऽऽशु वेणी च तावकाऽखिला ।
 भविष्यति न संदेहश्चटितेऽहोर्घटिकाद्वये ॥४५१॥
 योगिनोक्तं ततः सर्वं कृत्वा कौटिकद्यूतकृत् ।
 स्वसेवकयुतो वारिमध्ये तस्थौ समाहितः ॥४५२॥

२ स्थिता यूयं वित्थं चौ० ग ।

स्वामिस्तस्या प्रविशाम्यास्मिष्ठे दिवसद्वयम् ।
 त्वयाऽघादि कथं तस्य दण्डश्च कारितो द्रुतम् ॥४५०॥
 “सकृजल्पन्ति राजानः सकृजल्पन्ति साधवः ।
 सकृत् कन्याः प्रदीयन्ते प्रीत्येतानि सकृत् सकृत् ॥४५१॥
 अलसंतेण वि सञ्चरणेण जे अक्खरा समुल्लिखिआ ।
 ते पत्थरटं गम्भीरिअच्च न ए अन्नहा हुंते ॥४५२॥
 अथापि नोपमति मरः किल कालगुप्तं

गर्भपातः ॥ ४९ ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥

इतश्च कौटिकधृतकुट्टानां मलिम्लुचः ।
गृहीत्वा वस्त्रखड्गाद्यचालीत् स्वस्थानकं प्रति ॥४५३॥
चलन्मलिम्लुचो लिङ्गिरूपं संहृत्य पूर्ववत् ।
गत्वा वेश्यालये नैशं स्ववृत्तमूचिवात् निशि ॥४५४॥
वेश्या ग्राह भवान् सत्यस्तस्करोऽस्यधुना स्फुटम् ।
कौटिकोऽपि त्वया क्षिप्तः सङ्कटे विकटे यतः ॥४५५॥
प्रातर्नीरार्थमायान्त्यस्तत्र पानीयहारिकाः ।
दृष्ट्वा कौटिकं प्रोचुः किमेव कौटिको ननु ॥४५६॥
प्रतिज्ञा विहिता तेन कर्षितुं तस्करं खलु ।
अतस्तेनाप्यसौ दुःस्थामीदृक्षां प्रापितोऽधुना ॥४५७॥
अनेन वञ्चिता लोका बहवश्छलितोऽत्र यत् ।
इह तत्पापमायातं परत्र किं भविष्यति ॥४५८॥
इतः प्रातर्मनुष्यासात् तादृशीं कौटिकापदम् ।
निशम्य मन्त्रिणो भूपपार्श्वेऽभ्येत्य जगुस्तदा ॥४५९॥

१ इतश्च पातर्मनुष्यात् क ख । २ अलसयता अपि सज्जनेन वेऽक्षय समुल्लपिता । ते अस्तरटङ्कोत्कीर्णा इव नैवान्यथा भवन्ति ॥

स्वामिस्तस्या प्रतिज्ञायास्तिष्ठते दिवसद्वयम् ।
त्वयाऽद्याह्नि कथं तस्य दण्डश्च कारितो द्रुतम् ॥४६०॥
“सकृजल्पयन्ति राजानः सकृजल्पयन्ति साधवः ।
सकृत् कन्याः प्रदीयन्ते त्रीण्येतानि सकृत् सकृत् ॥४६१॥
अलसंतेण वि सज्जणेन जे अक्खरा ससुल्लविआ ।
ते पत्थरटङ्कुक्कीरिअव्व न हु अन्नहा हुंते ॥४६२॥
अद्यापि नोज्झति हरः किल कालकूटं
कूर्मो विभर्ति धरणीमपि पृष्ठकेन ।
अम्भोनिधिर्वहति दुर्बहवाडवाग्नि-
मङ्गीकृतं सुकृतिनः परिपालयन्ति” ॥४६३॥
राजा ग्राह मया तस्य कौटिकस्याक्षदीविनः ।
दण्डो न कारितः शीर्षभद्रीकारादिनाऽधुना ॥४६४॥
ततश्च मन्त्रिणः प्रोचुः स्वामिस्तत्रैवत्य सम्प्रति ।
सम्यग्विलोभयतां तस्यावस्थां जातामनीदृशीम् ॥४६५॥

१ इतश्च पातर्मनुष्यात् क ख । २ अलसयता अपि सज्जनेन वेऽक्षय समुल्लपिता । ते अस्तरटङ्कोत्कीर्णा इव नैवान्यथा भवन्ति ॥

ततस्तत्रैत्य भूपालस्तान् दृष्ट्वेति जगौ तदा ।
निस्सरताम्बुतो यूयं प्रतिज्ञा पूरिता च वः ॥४६६॥
कौटिकोज्वग् महीपाल ! स्त्रीयतां क्षणमेककम् ।
ज्ञात्वा चौरस्थितिं सम्यक् कथयिष्याम्यहं तव ॥४६७॥
एवं पुनः पुनः प्रोत्त्वा चटितेऽहो घटीद्वये ।
अज्ञातस्तेनवृत्तान्तः कौटिको निःसृतो जलात् ॥४६८॥
राजा पप्रच्छ केनेदं भवतो विहितं वद ।
कौटिकोज्वक् कृतं रात्रौ लिङ्गिना चण्डिकाऽल्लये ॥४६९॥
ततश्चण्डीगृहे गत्वा भूपोऽप्रेक्ष्य च लिङ्गिनम् ।
प्राहेति वाहितो रात्रौ तेन स्तेनेन निश्चितम् ॥४७०॥
कर्तव्यं भवता दुःखं न मनाग् हृदि सम्प्रति ।
येनाप्यस्मादशाः कूटे पातितास्तत्र को भवान् ॥४७१॥
ततो न भवतः किञ्चिद् दूषणं विद्यतेऽधुना ।
यतो न कर्मतो देवैश्छुद्यते कुत्रचिन्मनाक् ॥४७२॥ यतः-

१ तीर्थकरा गणधारिणः सुरपतयः चक्रिणः केशवाः रामाः । सहता हतविधिना शेषेषु जीवेषु का गणना ॥

किं करोति महीपालः कुर्वन्ति मन्त्रिणाश्च किम् ।
प्रोवाचैति ततो वैश्या स्तेनस्य पुरतो रहः ॥४८०॥
आकार्यं मेदिनीनाथः सचिवानेवमूचिवाच ।
कर्पयिष्याम्यहं स्तेनं वासरत्रयमभ्यतः ॥४८१॥
मन्त्रीधरा जशुः स्वामिन् ! दुर्गालोऽस्ति स तत्स्करः ।
तेनैवं स्वामिना नैवं वक्तव्यं साम्प्रतं मनाग् ॥४८२॥
जा

“स्थानं त्रिकूटः परिखा समुद्रो, रक्षांसि योधा धनदाश्च वित्तम् ।
सञ्जीवनी यस्य मुखे च विद्या, स रावणः कालवशाद् विपन्नः ॥
कर्मणोऽपि प्रधानत्वं किं कुर्वन्ति शुभा ग्रहाः ।
वसिष्ठदत्तलोभोऽपि रामः प्रव्रजितो वने ॥४७४॥
तिथ्यरा गणहारी सुरवङ्गो चकि केसवा रामा ।
संहरिया हयविहिणा सेसेसु जीएसु का गु(ग)णणा” ॥४७५॥
ततो मन्त्रीश्वराः प्रोचुः स एव तत्स्करश्छली ।
कृत्वेदं भवतः सर्वं प्रययौ कुत्रचिन्निशि ॥४७६॥
भवता कौटिकेदानीं मत्तः कार्यं भयं नहि ।
इत्युक्त्वा भूपतिः सौवमन्दिरं समुपेयिवान् ॥४७७॥
अन्येऽपि मन्त्रिणो भट्टमात्राद्या निखिलास्तदा ।
ध्यायन्तो मानसे स्तेनवृत्तं खं खं गृहं ययुः ॥४७८॥
वेद्यासबास्थितोऽन्येद्युः स्तेनोऽप्राक्षीत्पणाङ्गनाम् ।
पुरीमध्येऽधुना का का वार्त्ता केषां प्रवर्त्तते ॥४७९॥

“दुष्टस्य दण्डः सुजनस्य पूजा न्यायेन कोशस्य च सम्प्रवृद्धिः ।
अपक्षपातोऽर्थेषु राष्ट्ररक्षा पञ्चैव यज्ञाः कथिता नृपाणाम् ॥
दुर्बलानामनाथानां बालवृद्धतपस्विनाम् ।
अन्यायैः परिभूतानां सर्वेषां पार्थिवो गतिः ॥४८८॥
सेवा शूरो तदादिदमहः पुरुषसंग्रहः ।
शौर्यं धर्मश्च पञ्चामी राज्यलक्ष्मीलताम्बुदाः ॥४८९॥
आपन्नस्यासिद्धरणं शर

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

॥५०॥

“दुष्टस्य दण्डः सुजनस्य पूजा न्यायेन कोशस्य च सम्प्रवृद्धिः।

अपक्षपातोऽर्थिषु राष्ट्ररक्षा पञ्चैव यज्ञाः कथिता नृपणाम् ॥

दुर्वलानामनाथानां बालवृद्धतपस्विनाम् ।

अन्यायैः परिभूतानां सर्वेषां पार्थिवो गतिः ॥४८८॥

सेवा गुरौ तदादिष्टग्रहः पुरुषसंग्रहः ।

शौर्यं धर्मश्च पञ्चामी राज्यलक्ष्मीलताम्बुदाः ॥४८९॥

आपन्नस्यात्तिहरणं शरणागतरक्षणम् ।

ल्यागः पुण्यादुरागश्च राज्यलक्ष्मीलताम्बुदाः” ॥४९०॥

मन्त्रीश्वरा जगुः स्वामिन् ! नैवं भवति कर्हिचित् ।

यदि ते रोचते चित्ते तदैवं क्रियतेऽधुना ॥४९१॥

स्वामिन् ! मल्लिच्छुवं धर्तुं प्रतिज्ञां साम्प्रतं विना ।

भवान् गच्छतु निर्विघ्नं सप्ताष्टसेवकान्वितः ॥४९२॥

राजा प्राहाहमेकाकी धरिण्यामि च तस्करम् ।

न चेद्भरिष्यते स्तेनो मयाऽहत्त्रयमध्यतः ॥४९३॥

किं करोति महीपालः कुर्वन्ति मन्त्रिणश्च किम् ।

प्रोवाचेति ततो वेश्या स्तेनस्य पुरतो रहः ॥४८०॥

आकार्यं मेदिनीनाथः सचिवानेवमूचिवान् ।

कर्षयिष्याम्यहं स्तेनं वासरत्रयमध्यतः ॥४८१॥

मन्त्रीश्वरा जगुः स्वामिन् ! दुर्ग्राहोऽस्ति स तस्करः ।

तेनैवं स्वामिना नैवं वक्तव्यं साम्प्रतं मनाग् ॥४८२॥

राजा प्रोवाच मन्त्रीशः ! प्रतिज्ञां कुरुते यकः ।

तं तं स तस्करोऽतीव विगोपयति सन्ततम् ॥४८३॥

अद्य केषां पुनर्नृणामादेशो दीयते मया ।

तेनाहं तस्करं धर्तुं ब्रजिष्यामि पुरान्तरे ॥४८४॥

कर्षयिष्याम्यहं स्तेनं न चेदत्र प्रपञ्चतः ।

चौरदण्डस्तदा कार्यो भवद्भिर्मम निश्चितम् ॥४८५॥

प्रोचुर्मन्त्रीश्वराः स्वामिन् ! स्तेनदण्डो महीपतेः ।

नैव दृष्टः श्रुतो नैव कुत्रापि शास्त्रमध्यतः ॥४८६॥ यतः—

१ एवं सम्प्रति भूपते-ग । २ तदा-ग ।

तदाष्टौ कोट्यो हेमो व्ययनीया द्वे ध्रुवम् ।
एवमुक्त्वा नृपः खड्गसहायो नष्टचर्या ॥४९४॥
स्तेनं धर्तुं रहः पुर्यां निशि वज्राम भूपतिः ।
तेनात्र भवतः स्थातुं युज्यते साम्प्रतं नहि ॥४९५॥
कदाचिद् विक्रमादित्यस्त्वां ज्ञास्यत्यत्र संस्थितम् ।
तदा भावी महानर्थो मम तव च निश्चितम् ॥४९६॥
“दुष्टानां दमनं शिष्टजनानां पालनं पुनः ।
करोति भूपतिः सौवशक्तिः सादरं सदा” ॥४९७॥
चौरः ग्राह न भेतव्यं भवत्याञ्च मनागपि ।
तथा बुद्ध्या करिष्यामि यथा स्यात् सुखमावयोः ॥४९८॥
मिलित्वा चित्रमादित्यभूपतेस्तत्क्षणादहम् ।
तदीयं च द्विपट्यादि गृहीत्वैष्यामि साम्प्रतम् ॥४९९॥
पुरीमध्ये गमिष्याम्यधुना पणभामिनि !
यदा चैत्य त्रियामायां वादयिष्यामि क्षम्पकम् ॥५००॥

१ कश्चिद् दण्डस्तदा कार्यो भवद्विर्मम निश्चितम्-ग ॥ २ रजकोडवक् प्रिये !

आःस्वः ग्राह महीशेन प्रोक्तमेतन्ममाग्रतः ।
स्वयौदर्यं विना नैवोद्धात्या पुरप्रतोलिका ॥५००॥
नाहमुद्धवाटयिष्यामि ततो रजक ! साम्प्रतम् ।
रजकः ग्राह सुत्वाञ्च लादिकां याम्यहं कुंहुम् ॥५०१॥
आतर्महीपतिर्हृद्वा लादिकां पतितामिह ।
लक्ष्म्यपहारतः सद्यस्तव दण्डं करिष्यति ॥५०२॥

भवत्येत्य तदा शीघ्रमुद्धाट्यो क्षम्पकः शनैः ।
ओमित्युक्ते तथा स्तेनोऽचालीद्विरयानिकेतनात् ॥५०१॥
स चौरोऽदृश्यकरणविद्यया नगरे भ्रमन् ।
रजकस्य गृहोपान्ते शुश्रावेदं रहो निशि ॥५०२॥
“प्रिये ! क्षालयितुं भूपवस्त्राण्यानीतवानहम् ।
दस्योर्भयादधो मौलेमुत्तवा स्वपिमि साम्प्रतम् ॥५०३॥
क्षया सकाले एवाऽहं प्रक्षालयितुमञ्जसा ।
जागृतव्यो न चेत् सद्यः कोपिष्यति महीपतिः ॥५०४॥
श्रुत्वैतत् तस्करश्छन्नं प्रविश्य रजकालये ।
रजकस्य शिरोऽधस्तात् निशुकोष च लादिकाम् ॥५०५॥
खरस्योपरि संस्थाप्य तस्करो लादिकां शनैः ।
समेत्य नगरद्वारि द्वाःस्थं प्रति जगावदः ॥५०६॥
उद्धाटयाचिराद् द्वारं वसनानि महीपतेः ।
प्रक्षालयितुमेष्यामि कूपे साम्प्रतमञ्जसा ॥५०७॥

भूमिपतेर्वसनलादिकाम् । शुद्धीकर्तुं शिरोऽधस्तात् कृत्वा स्वपिमि साम्प्रतम् ॥

राजाच्छादं सम्प्रति तापकीनवस्त्राण्यधस्ताच्छिरस्तो विधाप्य ।
क्षतोऽस्मिन् यावत्सिकल धावनार्थं तावद्रहः कश्चिद्ग्राहं गृहीत्वा ॥
भूपः प्रोवाच वक्तव्यं साम्प्रतं न ह्ययोष्यकः ।
गच्छन्तं तं धारिष्यामि लादिकासहितं रहः ॥५०२॥
ततो राजा सहः स्तेनपदेनैव कृतत्वयः ।
पुरीं प्रापि समागत्याभाधीन् प्राःस्वमिति गतो नत्त ।
अस्मिन् कारुण्यात् पुनर्गमिः कोऽपि गतो नत्त ॥५०२॥

॥ अथिहयं न पदं त्रिभिर्गुणैर्गो तत्परः ॥
 ॥ योनिं यत्ने नयनं तेनोपासीतेभानि ते भवन् ॥५०३॥
 ॥ गोरोधयनमपि विद्या नगरे भवन् ॥
 ॥ ज्ञातव्यं गोरोधानो नृपतेर्गो भिक्षि ॥५०३॥
 ॥ भिक्षे ! तालयितुं भूपरगणमनीतमानम् ॥
 ॥ दम्भोर्भवाद्गो मीलेभुतं न गृपिभि साम्प्रतम् ॥५०३॥
 ॥ स्या मकाले गजाङ्गं प्रक्षालयितुमश्रमा ॥
 ॥ जागृतव्यो न चैव मयः कोपिव्यति महीपतिः ॥५०४॥
 ॥ शुर्वैतत् तस्करच्छन्नं प्रविश्य रजकालये ॥
 ॥ रजकस्य शिरोऽथस्तात् निश्चुकोप च लादिकाम् ॥५०५॥
 ॥ खरस्योपरि संस्थाप्य तस्को लादिकां शनैः ॥
 ॥ समेत्य नगरद्वारि द्वाःस्थं प्रति जगावदः ॥५०६॥
 ॥ उद्धाट्याचिराद् द्वारं वसनाति महीपतेः ॥
 ॥ प्रक्षालयितुमेव्यामि कृपे साम्प्रतमङ्गसा ॥५०७॥
 ॥ अथितेनैवल्लादिकम् ॥ शुद्धीकृतं विरोधस्तान् कृत्वा स्वपिति साम्प्रतम् ॥

राजब्रह्मं सम्प्रति तावकीनवस्त्राण्यधस्ताच्छिरसौ विधाय ।
सुप्तोऽस्मि यावत्किल धावनार्थं तावद्रहः कश्चिदगाड् गृहीत्वा ।
भूयः प्रोवाच वक्तव्यं साम्प्रतं न त्वयोच्चकैः ।
गच्छन्तं तं धरिष्यामि लादिकासहितं रहः ॥५१६॥
ततो राजा रहः स्तेनपदेनैवं कृतत्वरः ।
पुरो द्वारि समागत्याग्राक्षीड् द्वाःस्थमिति स्फुटम् ॥५१७॥
अस्मिन् द्वारेऽधुना पुर्यां बहिः कोऽपि गतो नवा ।
रजकस्य गमोदन्तं द्वाःपालोऽचीकथत्तदा ॥५१८॥
श्रुत्वैतद्भूपतिः ग्राह नूनं स्तेनोऽधुना गतः ।
उद्दधाव्याचिराड् द्वारं तस्य पृष्ठौ(ष्ठे) ब्रजाम्यहम् ॥५१९॥
द्वारे उद्घाटिते राजा निःसृत्येदं जगौ बहिः ।
यावदहं समेष्यामि धृत्वा चौरमिहाचिरात् ॥५२०॥
दत्त्वा द्वारं दृढं तावत् स्थेयं च जाग्रता त्वया ।
द्वाःस्थः ग्राह प्रमाणं मे स्वामिंस्तव वचः स्फुटम्” ॥ यतः-

अद्वैतमी कोटयो देवो अमरनिगमः
 एतन्मया नमः सत्त्वगुणयोगो नमस्तमया ॥४९३॥
 स्तेनं गच्छुः सः पुनो निजि वय्याग भूपतिः ।
 तेनात्र मातः स्यात्तुं गृज्यते माम्भ्रातं नतिः ॥४९५॥
 कदाचिद् विक्रमादित्यस्तां ताम्यत्यत्र संश्रिताम् ।
 तदा मावी महानर्यो मम ता न निश्रितम् ॥४९६॥
 दृष्टानां दमनं शिष्टजनानां पालनं पुनः ।
 करोति भूपतिः सौवशक्तितः सादरं सदा ॥४९७॥
 चौरः ग्राह न सेतव्यं भवत्याड्य मनागमि ।
 तथा शुद्धा करिष्यामि यथा स्वात् सुखमावयोः ॥४९८॥
 मित्रिणा विक्रमादित्यभूपतेस्तत्क्षणादहम् ।
 तदीयं च द्विपद्यादि गृहीत्येष्यामि साम्भामिनि ।
 पुरीमये गमिष्याम्यधुना पणामामिनि ।
 दादा त्वेव प्रियामायां वादरिष्यामि सम्पत्कम् ॥४९९॥
 १. अद्वैतमी कोटयो देवो अमरनिगमः २. एतन्मया नमः ३. सत्त्वगुणयोगो नमस्तमया ४. स्तेनं गच्छुः सः पुनो निजि वय्याग भूपतिः ५. तेनात्र मातः स्यात्तुं गृज्यते माम्भ्रातं नतिः ६. कदाचिद् विक्रमादित्यस्तां ताम्यत्यत्र संश्रिताम् ७. तदा मावी महानर्यो मम ता न निश्रितम् ८. दृष्टानां दमनं शिष्टजनानां पालनं पुनः ९. करोति भूपतिः सौवशक्तितः सादरं सदा १०. चौरः ग्राह न सेतव्यं भवत्याड्य मनागमि ११. तथा शुद्धा करिष्यामि यथा स्वात् सुखमावयोः १२. मित्रिणा विक्रमादित्यभूपतेस्तत्क्षणादहम् १३. तदीयं च द्विपद्यादि गृहीत्येष्यामि साम्भामिनि १४. पुरीमये गमिष्याम्यधुना पणामामिनि १५. दादा त्वेव प्रियामायां वादरिष्यामि सम्पत्कम् १६. ॥४९९॥

द्वाःस्थः ग्राह महीशेन प्रोक्तमेतन्ममाग्रतः ।
 क्षयौदयं विना नैवोद्वाद्या पुराग्रतोलिका ॥५०८॥
 नाहमुद्घाटयिष्यामि ततो रजक ! साम्प्रतम् ।
 रजकः ग्राह मुक्त्वाऽत्र लादिकां याम्यहं गृहम् ॥५०९॥
 ग्रातर्महीपतिर्दृष्ट्वा लादिकां पतितामिह ।
 लक्ष्म्यपहारतः सद्यस्तव दण्डं करिष्यति ॥५१०॥
 तत उद्घाटयामास द्वाःस्थो द्वारं तदा भयाद् ।
 रजको लादिकां लात्वा निस्ससार पुराद् बहिः ॥५११॥
 रजकस्तस्करो गत्वा रजकस्यांधुसंनिधौ ।
 उचार्य लादिकां तस्थौ विलोकयन्निस्ततः ॥५१२॥
 इतश्च रजको बुद्धोऽपश्यन् वस्त्राणि भूपतेः ।
 ग्राहोच्चैर्वसनान्यद्य लात्वा चौरौ रहो गतः ॥५१३॥
 श्रुत्वा गाढस्वरं तस्य भूपोऽभ्येत्य जगावदः ।
 किं किं गतं तव ब्रूहीत्युक्तोऽवगृ रजकस्तदा ॥५१४॥

पत्युः पत्नी प्रभोः पत्तिः गुरोः शिष्यः पितुः सुतः ।
आदेशे संशयं कुर्वन् खण्डयत्यात्मनो व्रतम् ॥५२२॥
कुलशीलगुणोपेतं सत्यधर्मपरायणम् ।
तत्कालाज्ञाकरं भृत्यं राजाऽध्यक्षं च कारयेत् ॥५२३॥
इङ्गिताकारतत्त्वज्ञः प्रियवाक् प्रियदर्शनः ।
सकृदुक्तग्रही दक्षः प्रतीहारः प्रशस्यते ॥५२४॥
स्थाने स्थाने नृपोऽत्यन्तं विलोकयन्निस्ततः ।
चचाल रजकस्यान्युसम्मुखं निर्भयस्तदा ॥५२५॥
कूपोपान्ते समायान्तं भूपं वीक्ष्य मलिम्बुचः ।
उत्पाट्य स्फारमश्मानं कूपमध्ये प्रक्षिप्तवान् ॥५२६॥
शनैरेकतटीभूय तस्मिन्वांस्तस्करो रहः ।
यतश्च तस्करा नूनमिदृशाः स्युः स्वभावतः ॥५२७॥
कूपान्तर्धनकं श्रुत्वा निरीक्ष्याग्रे च लादिकाम् ।
राजा दध्यावयं स्तेनो नूनं कूपेऽपतद्भयात् ॥५२८॥

दृष्ट्वा द्वारं दृढं स्थेयं त्वया सम्प्रति यत्नतः ।
कदाचित्स समेत्येति जल्पिष्यति छलादिदम् ॥५३६॥
द्वारमुद्घाटय द्वाःस्थ ! विक्रमाकोऽहमागमम् ।
तदा त्वया मनाग्नौ नैवोद्घाटनीया प्रतोलिका ॥५३७॥
यतः स तस्करः सर्वं पुरे हृत्वा धनं निशि ।
याति कुत्रापि दिवसे तिष्ठति स्म रहः सदा ॥५३८॥
स्वामिन् ! ... नाहं प्रतोलिकाम् ।

“अमेध्यमध्ये कीटस्य सुरेन्द्रस्य सुरालये ।
समाना जीविताकांक्षा, समं मृत्युभयं द्वयोः” ॥५२९॥
कूपमध्ये प्रविश्याहं कर्षयिष्यामि तस्करम् ।
किं करिष्यत्यधुना स्तेनो मम हस्ते समागतः ॥५३०॥
इति ध्यात्वाऽङ्गिकां देहादुच्चार्य द्विपटीमसिम् ।
मुक्त्वा च तस्करं कूपे निष्कोण्डुं प्राविशन्नृपः ॥५३१॥
इतोऽङ्गिकां परिधाय द्विपटीं चासिमञ्जसा ।
लात्वा तुरगमारुह्य स्तेनो द्वार्येत्य जल्पति ॥५३२॥
द्वारमुद्घाटय द्वाःस्थ ! विक्रमाकोऽहमागमम् ।
अश्वहेषाश्रुतेर्ज्ञात्वा भूपालागमनं तदा ॥५३३॥
द्वारमुद्घाटयामास प्रतीहारोऽचिरात् तदा ।
प्रविश्य तस्करो मध्ये द्वाःस्थं प्रति जगावदः ॥५३४॥ शुगमम्
बहिर्धर्तुमहं स्तेनं प्रभ्रम्य सर्वतः स्फुटम् ।
अदृष्ट्वाऽङ्गां पुनः पश्चाद् गमिष्याम्यधुना गृहम् ॥५३५॥

त्वयाऽङ्गीतं कथं स्तेनेत्युक्ते सद्यो मलिम्बुचः ।
आमुलचूलतो वाचां कथयामास नैशिकीम् ॥५३६॥
श्रुत्वा तद् वक्ष्यया प्रोक्तं सत्यस्त्वमसि तस्करः ।
भूपसत्कं द्विपट्यादि लात्वाऽब्रागतो रहः ॥५३७॥
यदि ज्ञास्यति भूपालस्त्वामत्र संस्थितं स्फुटम् ।
तदा नो धाणके क्षिप्त्वा पीलधिष्यति तत्क्षणम् ॥५३८॥
यतो रुधे नृपः केन नृपः ...

प्रस्तरक्षेपदम्भेन स्तेनैर्नैव दुरात्मना ।
कूपमध्येऽधुना नूनं क्षिप्तोऽसि किं करोम्यहम् ॥५५०॥ यतः-
“मुखदुःखानां कर्ता हर्ता च न कोऽपि कस्यचिज्जन्तोः ।
इति चिन्तय सहुच्छ्वा पुरा कृतं भुज्यते कर्म ॥५५१॥
करोमि न करोमीति चैवं किं परितप्यसे ।
सम्पत्तौ च विपत्तौ च विधिरेव समुत्सुकः ॥५५२॥
जं चिअ विहिणा लिहिअं तं चिअ परिणमइ सयललोअस्स ।
इअ जाणेविणु धीरा विहुरे वि न कायरा हुंति ॥५५३॥
कष्टेन निर्गतो कूपमध्याद् भूमीपतिस्तदा ।
अपश्यन् धोटकादीनि दध्यावेवं हृदि स्फुटम् ॥५५४॥
कूपप्रक्षिप्तपाषाणच्छलेन मम सम्प्रति ।
हृत्वाऽश्वद्विपटीखड्गान् जग्मिवांस्तस्करः क्वचित् ॥५५५॥
ततो वंसनरिक्ताङ्गो भूपः शीतेन बाधितः ।
पादचारी स्यात् द्वारि गत्वा द्वाःस्थमिदं जगौ ॥५५६॥

१ भूषोऽपराहतदेहः शीतेन-य ॥ २ दुःखमात्मनि-क-ख ॥

किं स्तेनेन हतो भूपः पातितोऽश्वेन किं क्वचित् ।
किं वैरिणा हतः केन किं रोगेणापतद् भुवि ॥५५४॥
इत्यादि भूरिशः कृत्वा विकल्पान् मन्त्रिणो हृदि ।
पुरमध्ये अपश्यन्तः पुरद्वारं ययुः क्रमात् ॥५५५॥
पयच्छुरिति भो द्वाःस्थ ! किमायातोऽत्र भूपतिः ।
दृष्टः तोऽथवा न च्छनः अन्विद् भवता निधि ॥५५६॥

द्वारसुद्धाटय द्वाःस्थ ! चिक्रमार्कोऽहमागमम् ।
एवं पुनः पुनः प्रोक्ते प्रतीहरो जगावदः ॥५५७॥
रे रे दुष्ट ! दुराचार ! जल्पन् भूपाह्वमात्मनः ।
पुरमध्येऽधुना कूटात् कथं मत्तः प्रविक्ष्यसि ॥५५८॥
राजा श्रोवाच नैवाहं स्तेनोऽस्मि द्वारपालक ! ।
किं त्वस्य नगरस्येशो वाहितो दस्युना छलात् ॥५५९॥
द्वाःस्थोऽवग् रे दुराचार ! मा जल्पेवं पुनः पुनः ।
भिनाम्नि मस्तकं स्फारपाषाणेन तवाधुना ॥५६०॥
पूर्वमेवागतः पूर्यां चिक्रमार्कनरेश्वरः ।
जल्पस्त्वमिति रे दुष्ट ! लप्स्यसे दुःखमनर्गलम् ॥५६१॥
वाहितस्तेन चौयेणेत्येवं मत्वा नृपस्ततः ।
निर्वह्नः कृतसन्तोष उपविश्य स्थितो बहिः ॥५६२॥
इतोऽर्कोदयवेलायां नृपौकोद्वारमागतम् ।
भूपपट्टाश्वमालोक्य दधुरेवं च मन्त्रिणः ॥५६३॥

आलस्योपपत्ता विद्या परिहासद्वताः स्त्रियः ।
मन्दवीजं हतं क्षेत्रं हतं सेन्यमनायकम् ॥५६०॥
द्वाःस्थः प्राह बहिर्गत्वा चौरमप्राप्य भूपतिः ।
व्याघ्रुट्य च पुरीमध्ये समागात्किञ्चि तत्क्षणात् ॥५६१॥
मन्त्रीश्वरो जगौ राजा नागादागात् दुरजम् ।
तैर्नैवं जायते क्षमापः केनचित् निःशो निःशित्ति ।
प्राःस्थोपगन् मनुजः क्व ॥ अत्रिल्लमागम् ॥ ६३॥

नमस्तस्मै तस्मै नमः । किं स्तेनेन हतो भूपः पातितोऽश्वेन किं क्वचित् ।
 कृपमप्ये लना नूनं निमित्तोऽस्माकं हरोऽप्यस्य ॥५२॥ यतः-
 “मुग्धः सन्तानं कर्तुं हतो न न कोऽपि कर्मणि ॥५३॥
 इति चिन्तय गच्छन्ता पुन हतं भुज्जतो कर्म ॥५४॥
 करोमि न करोमीति नो किं परिणम्यसे ।
 सम्पत्तौ च विपत्तौ च निश्चिरेण समुन्मुक्तः ॥५५॥
 जं चित्र विदिषा लिखितं तं निज परिणमद् मयल्लोकास्म ।
 इज जाणोविषु धीरा विदुरे वि न कायरा ह्रति ॥५६॥
 कष्टेन निर्गतो कृपमप्यस्य भूमीपतिस्तदा ।
 अपश्यन् चोदकादीनि दृष्ट्वावेवं हृदि स्फुटम् ॥५७॥
 कृपमप्यस्य पापाण्यल्लेन मम सम्प्रति ।
 हृत्वाऽथ दिपदीषद्गान् जनिमर्वास्तस्करः क्वचित् ॥५८॥
 ततो वैसन्तिस्कादो भूपः क्षीतेन जयितः ।
 पादुभ्यां न्याच हारि नान्वा दाः कश्चिद् जगते ॥५९॥

किं स्तेनेन हतो भूपः पातितोऽश्वेन किं क्वचित् ।
 किं वैरिणा हतः केन किं रोगेणापतद् भुवि ॥५६॥
 इत्यादि भूरिशः कृत्वा विकल्पान् मन्त्रिणो हृदि ।
 पुरमध्ये प्रपश्यन्तः पुरद्वारं ययुः क्रमात् ॥५६॥
 पप्रच्छुरिति भो द्वाःस्थ ! किमायतोऽत्र भूपतिः ।
 दृष्टः श्रुतोऽथवा गच्छन् कुत्रचिद् भवता निशि ॥५६॥
 भूपं विनाऽधुना राज-लोकः शोकाकुलोऽभवत् ।
 स्थाने स्थाने पुरे क्षमापो लोकितोऽपि न वीक्षितः ॥५६॥
 राज्यं विसंस्थुलं सर्वं भविष्यति विना नृपम् ।
 मेघघृष्टिमृते पृथ्वी कियत्कालं च तिष्ठति ॥५६॥ यतः-
 “राज्यं निःसचिवं गतग्रहरणं सैन्यं विनेत्रं मुखम्,
 वर्षा निर्जलदा धनी च कृपणो भोज्यं तथाऽऽज्यं विना ।
 दुःशीला गृहिणी सुहृन्निष्ठिमात् राजा प्रतापोऽजितः;
 शिष्यो भक्तिविवर्जितो नहि विना धर्मं नरः शस्यते ॥”

नमस्तस्मै तस्मै नमः ! किं स्तेनेन हतो भूपः पातितोऽश्वेन किं क्वचित् ।
 कृपमप्ये लना नूनं निमित्तोऽस्माकं हरोऽप्यस्य ॥५२॥ यतः-
 “मुग्धः सन्तानं कर्तुं हतो न न कोऽपि कर्मणि ॥५३॥
 इति चिन्तय गच्छन्ता पुन हतं भुज्जतो कर्म ॥५४॥
 करोमि न करोमीति नो किं परिणम्यसे ।
 सम्पत्तौ च विपत्तौ च निश्चिरेण समुन्मुक्तः ॥५५॥
 जं चित्र विदिषा लिखितं तं निज परिणमद् मयल्लोकास्म ।
 इज जाणोविषु धीरा विदुरे वि न कायरा ह्रति ॥५६॥
 कष्टेन निर्गतो कृपमप्यस्य भूमीपतिस्तदा ।
 अपश्यन् चोदकादीनि दृष्ट्वावेवं हृदि स्फुटम् ॥५७॥
 कृपमप्यस्य पापाण्यल्लेन मम सम्प्रति ।
 हृत्वाऽथ दिपदीषद्गान् जनिमर्वास्तस्करः क्वचित् ॥५८॥
 ततो वैसन्तिस्कादो भूपः क्षीतेन जयितः ।
 पादुभ्यां न्याच हारि नान्वा दाः कश्चिद् जगते ॥५९॥

आलस्योपहता विद्या परिहासहताः स्त्रियः ।
 मन्दवीजं हतं क्षेत्रं हतं सैन्यमनायकम् ॥५७॥
 द्वाःस्थः ग्राह बहिर्गत्वा चौरमप्राप्य भूपतिः ।
 व्याघुख्य च पुरिमध्ये समागन्निशि तत्क्षणात् ॥५७॥
 मन्त्रीश्वरो जगौ राजा नागादागात् तुरङ्गमः ।
 तेनैवं जायते क्षमापः केनचिन् निहतो निशि ॥५७॥
 द्वाःस्थोऽत्र मनुजः कश्चिद् अत्रैत्यावग् बहिर्निशि ।
 अहं राजाऽजगं द्वाःस्थोऽत्रैत्यावुना द्रुतम् ॥५७॥
 मयोक्तं त्वं न भूपालः किन्तु चौरोऽसि दुष्टधीः ।
 यद्येव जल्पसि त्वं च त्वां च हन्यस्मना तदा ॥५७॥
 ततः कृत्वा स सन्तोषं गतः पश्चाच्च कुत्रचित् ।
 वप्राद् बहिःस्थितो वाऽस्ति सम्यग् जानाम्यहं नहि ॥५७॥
 ततो द्वारं समुद्वाह्य निर्गता मन्त्रिणो बहिः ।
 संकोचिततनुं भूपं दृष्ट्वेत्येवं जगुस्तदा ॥५७॥

स्वामिन् ! किमद्य सञ्जाताऽवस्थेदृक्षा कुतस्तव ।
राजा निशाभवं वृत्तं कथयामास विस्तरात् ॥५७॥
ततो द्वाःस्थो जगत्सर्वं पतित्वा नृपतेः पदोः ।
स्वामिंस्त्वयाऽपराधो मे क्षन्तव्यो नैशिको द्रुतम् ॥५७८॥
यतो माता पिता भूपः प्रसन्नीभूय तत्क्षणात् ।
अपत्यमृत्ययोर्दुष्टं कृतं सुष्ठ्वेव मन्यते ॥५७९॥ यतः—
“जो जस्स वड्डए हिअए सो तं ठवेइ सुन्दरसहावम् ।
वग्घीछावं जणणी भदं सोमं च मन्नेइ” ॥५८०॥
राजा प्रोवाच भो द्वाःस्थ ! भवतो दूषणं नहि ।
किन्त्वस्मत्कर्मणा ह्येतद् अधुना विहितं ननु ॥५८१॥
उत्तमा ददते दोषं कर्मणः स्वकृतस्य हि ।
अधमाः कृतविघ्नस्य पुंसो नैव स्वकर्मणः ॥५८२॥ यतः—
“पत्थरेणाहओ कीवो पत्थरं डक्कुमिच्छइ ।

१ साम्प्रतम् द्रु०-ग ॥ २ यो यस्य वर्तते हृदये स तं स्थापयति सुन्दरस्वभावम् । व्याघ्रीशानं जननी भद्रं सौम्यं च मन्यते ॥ ३ प्रस्तरेणहृतः क्लीबो प्रस्तरं दंशितुमिच्छति । मृगारिकः शरं प्राप्य शरोत्पत्तिं विमार्गयति ॥ ४ डक्किमि-क-ग ।

देवद्वीपे विलोक्येतो चृत्यादि बहु कौतुकम् ।
अत्रिवेताल्लिकोऽज्येत्य मिलितो मेदिनीपतेः ॥५९०॥
दृष्ट्वा हृदो नृपो वह्निवेतालं चागतं जगौ ।
भवानवसरे चात्रागमत तद् रुचिरं कृतम् ॥५९१॥ यतः—
“धनदृष्टिः कृषिर्धन्यवापौपथसहायिता ।
वि...

मिगारिओ सरं पप्प सरुप्पत्तिं विमग्गइ ॥५८३॥
ईप्सितं मनसा सर्वं कस्य सम्पद्यते सुखम् ।
दैवायत्तं जगत्सर्वं तस्मात् सन्तोषमाचरेत्” ॥५८४॥
ततः क्षणात् समानीतं मन्त्रिभिः पट्टघोटकम् ।
आरुरोह नृपो नव्यानीतवेषासिभूषितः ॥५८५॥
लोकाज् ज्ञातनिशावृत्तो भूपोऽमात्यादिसंयुतः ।
आजगाम निजावासं पूर्वाद्रिमिव भानुमान् ॥५८६॥
ततः कूपात् द्रुतं वल्लादिकां भृत्यपाश्वरतः ।
आनीय रजकस्यादात् धावनार्थं महीपतिः ॥५८७॥
राजा प्रोवाच यः कश्चिद् भवेदेवंविधो नरः ।
स सत्त्ववान् महाविद्याधरः सम्भाव्यते ननु ॥५८८॥
कौतुकार्थ्यथवा राज्यं हर्तुकामो ममाधुना ।
एवं विगोपयामासामात्यादीन् निखिलान् खलु ॥५८९॥

१ साम्प्रतम् द्रु०-ग ॥ २ यो यस्य वर्तते हृदये स तं स्थापयति सुन्दरस्वभावम् । व्याघ्रीशानं जननी भद्रं सौम्यं च मन्यते ॥ ३ प्रस्तरेणहृतः क्लीबो प्रस्तरं दंशितुमिच्छति । मृगारिकः शरं प्राप्य शरोत्पत्तिं विमार्गयति ॥ ४ डक्किमि-क-ग ।

दुर्धरोऽपि बली स्तेनो यत्र तत्र स्थितोऽपि च ।
कर्मणियो मयेत्येवं प्रतिज्ञां विदधेऽग्रिकः ॥५९०॥
स्थाने स्थाने रक्षोघृत्त्या वह्निवेताल्लिकोऽसुरः ।
स्तेनं धत्ते पुरीमज्ये प्रभाते च अभिष्यति ॥५९१॥
ज्ञानेनात्र स्थितं त्वां च वेतालो यदि वेत्स्यति ।
तदाऽनर्थो मा = ...

ग्राहिणः । रिपुना मन्त्राणां तन्त्राद्विजितः ।
राजा निजगणैः सर्वं राज्यमागतं । पुराणम् ॥५३॥
ततो नमोऽर्प्योऽग्रेः पति- तं नृपः पदोः ।
गामिस्तृपाद्वरगणो मे धन्यः । निजिनि ह्युगम् ॥५३॥
यतो माता पिता भूयः प्रगल्भीभूय तन्त्रगतात् ।
अपत्यभृत्ययोर्दुष्टं हृतं मुन्द्रेण मन्यते ॥५३॥ यतः-
“जो जस्स चट्ठम् विजुप्पं सो तं उभेदं मुन्दरमल्लम् ।
वाचीछावं जणणी मद्दं सोमं च मजे” ॥५४॥
राजा प्रोवाच सो द्राव्यः । भवतो दूषणं नहि ।
किन्त्वस्मत्कर्मणा क्षेतद् अनुना विहितं ननु ॥५४॥
उच्यमा ददते दोषं कर्मणः स्वकृतस्य हि ।
अधमाः कृतविमस्य भूतो नैव स्वकर्मणः ॥५४॥ यतः-
“पुत्तरेणाहजो कीदो पत्थरं लुक्कुम्भिच्छह ।

१ साम्प्रतम् ४०-५० ॥ २ को जल्प्य वलिते हृदये स तं स्थापयति मुन्दरमल्लम् । यथापि किम् ॥ ४ कश्चित्किम्-क-यम् ।
प्रसूतः दक्षिणमिच्छति । युगारिक् । दादं प्राप्य वारोत्पत्तिं विमर्शयति ॥ ४ कश्चित्किम्-क-यम् ।

देवद्वीपे विलोक्येतो नृत्यादि बहु कौतुकम् ।
अग्निवेतालिकोऽभ्येत्य मिलितो मेदिनीपतेः ॥५९०॥
दृष्ट्वा हृष्टो नृपो वह्निवेतालं चागतं जगौ ।
भवानवसरे चात्रागमत् तद् रुचिरं कृतम् ॥५९१॥ यतः-
“धनवृष्टिः कृपिर्धान्यवापौपधसहायिता ।
विद्योद्वाहाश्चगोशिक्षाधर्माधवसरे वरम्” ॥५९२॥ यतः-
केनचिद् दस्युना भट्टमात्राद्या सुभटा वराः ।
विगोपिता नरोऽद्यापि वीक्षितो न हृतः पुनः ॥५९३॥
ततः ग्राहान्निवेतालः पुरो भूमीपतेरिति ।
कर्पणीयो मया स्तेनो दिवसत्रयमध्यतः ॥५९४॥
प्रतिज्ञामिति भूपात्रे कृत्वा वेतालिकोऽग्रिकः ।
स्थाने स्थाने पुरीमध्ये धर्तुं आस्यति तस्करम् ॥५९५॥
इतः स्तेनो जगावकं ! का का वार्ता पुरे वद ।
वेश्या ग्राहान्निवेतालः कल्ये एवागतो जगौ ॥५९६॥

विजिताः नो गते मन्त्राणां तन्त्राद्विजितः ।
देविनां मन्त्राणां गणे हस्तं ग्राहयन्ते मन्त्रम् ।
देवगणं तम गणे यमगा । मन्त्रोपमा रिक्” ॥५४॥
ततः “यगान् गमान्तीनं मन्त्रिभिः पद्मोदकम् ।
आग्नेः नृपो नम्यन्तीतो गामिभ्युपितः ॥५४॥
नोकात्रं ज्ञानमिजगुरुषो भूपोऽमात्यादिसंयुतः ।
आजगाम निजागतं पूर्यन्निभिर भातुमात्र ॥५४॥
ततः कृपात् त्रुतं पत्रलादिकां भृत्यवाञ्छितः ।
आनीय रजकस्यादात् धाननार्थं मदीपतिः ॥५४॥
राजा प्रोवाच यः कश्चिद् भवेदेवंविधो नरः ।
स सत्त्ववान् महाविद्याधरः सम्भाव्यते ननु ॥५४॥
कीदृकार्थ्येयवा राज्यं हर्षुकामो ममाश्रुता ।
एवं विगोपयामासात्यादीन् निखिलान् खलु ॥५४॥

दुर्धरोऽपि वली स्तेनो यत्र तत्र स्थितोऽपि च ।
कर्पणीयो मयेत्येवं प्रतिज्ञां विदधेऽग्रिकः ॥५९७॥
स्थाने स्थाने रहोदृत्या वह्निवेतालिकोऽसुरः ।
स्तेनं धर्तुं पुरीमध्ये प्रभाते च अभिष्यति ॥५९८॥
ज्ञानेनात्र स्थितं त्वां च वेतालो यदि वेत्स्यति ।
तदाऽनर्थो महान् भावी ममाशु तव निश्चितम् ॥५९९॥
चौरः ग्राह न भेतव्यं भवत्याऽत्र मनागपि ।
करिष्येऽहं तथा सर्वं यथा वेत्स्यति मां नहि ॥६००॥
इदृशं साहसं तस्य वीक्ष्य दध्यौ पणाङ्गना ।
अयं विद्याधरः कोऽपि देवो वा दानवोऽथवा ॥६०१॥
अन्यथा कथमीदृशे सङ्कटे पतिते सति ।
साहसं विद्यते दस्योरस्यैवं मानसे स्फुटम् ॥६०२॥
प्रोवाच तस्करो वेश्ये ! गमिष्यामि पुरान्तरे ।
यदैत्याहं त्रियामिन्यां वादयिष्यामि क्षम्पकम् ॥६०३॥

भवत्याऽऽशु तदागत्योद्वाद्यथ फलकः शनैः ।
प्राप्ताप्राप्तधनाथौराः समेयन्ति यतो निशि ॥६०४॥
ओमित्युक्ते तया स्तेनो निःसृत्य तन्निकेतनात् ।
अदृश्यरूपभृद्देहो वभ्राम नगरान्तरे ॥६०५॥
अदृश्यरूपभृद्देहो देवीदत्तप्रसादतः ।
पुरीमध्ये अभन् याति वह्निवेतालिकाग्रतः ॥६०६॥
वेतालस्य करात् खड्गं लात्वा चादृश्यरूपभृत् ।
भूयो भूयः पुरीमध्ये बभ्राम तस्करोऽभितः ॥६०७॥
वह्निवेतालकस्तस्य दस्यो रूपं स्थितिं पुनः ।
तत्पुण्ययोगतो नैव ददर्श ज्ञानतो मनाग् ॥६०८॥
भ्रान्त्वाऽखिले पुरे वह्निवेतालस्य मलिम्लुचः ।
मिलित्वा धूर्तवद् वेश्यासदनं सधुपयिवान् ॥६०९॥
पृष्ठो गणिकया स्तेनो वृत्तान्तं निखिलं निजम् ।
आमूलचूलतो वेश्यापुरस्तादुक्तवान् सदा ॥६१०॥

१ देहस्य कर्हिचिद-ग । २ मनुजोऽन्यो वाऽन्येत्य तं स्पृशति स्म च-ग ।

तस्य राज्यार्द्धदानेन पुर्यते तन्मनोरथः ।
यतो नैति शये स्तेनः पटहोद्घोषणं धिना ॥६१८॥
श्रुत्वैतन्मन्त्रिणः प्रोञ्जरेण भवतु विद्यतेऽनन्धः ॥६१९॥
यतः स तस्कोऽतीव छलवान् स्वामिनोदितः ।
इदानीं पटहोद्घोषः क्रियते स्वामिनोदितः ॥६२०॥
यत एवविधे कार्ये वाद्यते पटहो नृपेः ॥६२१॥

वेश्या दृश्यावयं कोपि देवो विद्याधरोऽथवा ।
यस्यैवं विद्यते स्फूर्तिश्चमत्कारकरी भृशम् ॥६११॥
जर्जरीभूतदेहश्रीवह्निवेतालिकोऽसुरः ।
चतुर्थदिवसे दीनो भूषपांश्च जगावदः ॥६१२॥
यथौरः कुरुते सैन्यं सोऽथ विद्याधरोऽसुरः ।
केषामपि वशं नैव समेयतीति मे मतिः ॥६१३॥
तस्य पुण्यवतः पुण्यं विद्यते जगदुत्तमम् ।
येन केषां वशं नैति तस्करो मरुतामपि ॥६१४॥
राजा प्रोवाच यः कश्चिद् भवेदेवंविधो नरः ।
स केषामपि भृत्यानां भूतानां मरुतामपि ॥६१५॥
दर्शयिष्यति न स्वीयं रूपं स्तेनः स धूर्तराट् ।
मिलिष्यति सुकुमालवृत्त्या चेति मतिर्मम ॥६१६॥
तेनाद्य पटहः पुर्यां वाद्यते सर्वतो नरैः ।
यः कश्चित् पटहं स्पृष्ट्वा कर्षयिष्यति तस्करम् ॥६१७॥

वेश्या प्राह महीशानां जयवह्निरोऽस्ति नृ-पाकः ।
कदाचिन्नेष्य(च्छ)ति स्वीयकृतं मेलो(लाभे)ऽशुना यदि ॥
तदाऽऽस्मीयामिमां लक्ष्मीं मलुकालाङ्गितां किल ।
दृष्टिपयति महीपालो यतः स्त्रीया न भू-शुजाः ॥६२६॥ यतः-
“काकं नोच मृतकारे च सत्यं,
मर्त्यं सान्निः स्त्रीपु कान्मोपशान्तिः ।
श्रीचे नैव मय्ये तत्तस्मिन्ताः सं घा” ॥६२७॥

[illegible]

वैश्या ग्राह महीशानां व्यग्रहरोऽस्ति दुःशक्रः ।
 कदाचिन्नेष्य(च्छ)ति स्त्रीयकृतं मेलो(लमे)ऽधुना यदि ॥
 तदाऽऽत्मीयामिमां लक्ष्मीं बहुकालार्जितां किल ।
 हरिष्यति महीपालो यतः स्त्रीया न भूभुजः ॥६२६॥ यतः-

“काके शौचं द्यूतकारे च सत्यं ,

सर्वे क्षान्तिः स्त्रीषु कामोपशान्तिः ।

कृषिर्वै धैर्यं मद्यपे तत्त्वचिन्ता;

राजा मित्रं केन दृष्टं श्रुतं वा” ॥६२७॥

तस्फरोऽवगु भवत्याऽत्र न भैतव्यं मनागपि ।

गत्वा स्पृशाशु पटहं सर्वं चारु भविष्यति ॥६२८॥

राजपथ्येत्य पणयस्त्री स्पृष्ट्वा च पटहं कुतम् ।

आजगाम निजं स्थानं स्तेनाग्रे चाखिलं जगौ ॥६२९॥

इतः श्रुत्वा नृपो वेश्यापटहस्पर्शनं तदा ।

आकार्य सचिवान् ग्राह भट्टमात्रादिकान् स्फुटम् ॥६३०॥

तस्य राज्याद्धदानेन पूर्यते तन्मनोरथः ।
यतो नैति शये स्तेनः पटहोद्धोषणं विना ॥६१८॥

श्रुत्यैतन्मन्त्रिणः प्रोचुरेवं भवतु सम्प्रति ।

यतः स तस्फरोऽतीव छलवान् विद्यतेऽनघः ॥६१॥

इदानीं पटहोद्घोषः क्रियते स्वामिनोदितः ।

यत एवंविधे कार्ये वाद्यते पटहो नृपैः ॥६२०॥

ततो महीधवादिष्टगत्वा पुन्यमिति स्फुटम् ।

मन्त्रिभिः सर्वतः पुर्यां वाघते पटहः क्रमात् ॥६२१॥

यः कश्चित्पटहस्पर्शं कुरुते मनुजोऽधुना ।

तं च राज्याद्भूदानेन भूषः सन्मानयिष्यति ॥६२२॥

ततश्चारी जगौ वेद्ये ! का वार्ताऽस्ति प्रान्तरे ।

पदहोदयोपवचान्तं तस्याग्नेऽवका पणाङ्गना ॥६२३॥

चौरेऽवक् पणवामाक्षि ! स्पृशाद्य पटहं द्रुतम् ।

समेष्यत्यङ्गराज्यादिलक्ष्मीः स्वीयग्रहे यतः ॥६२४॥

१ नून सम्भाव्यतेऽस्माकं वंशजतोऽथवा पुमान्-ग । २ जल्पनैकपरैस्तदा-ग ।

कथं प्रदास्यते तस्यै राज्याद्धं पण्ययोषिते ।
ततो मन्त्रीश्वराः प्रोचुः राजन् ! किं हृदि खिद्यसे ॥६३१॥
खगृहे प्रथमं सर्वं भूषणादि समेष्यति ।
चटिष्यति शये स्तेन आत्मीये दुःशक्रोऽपि सः ॥६३२॥
मुखिनीं जनतां कृत्वा दुष्टतस्करनिग्रहात् ।
कार्यः पाणिग्रहः पश्चात् तस्या अपि पणस्त्रियाः ॥६३३॥
एवं राज्याद्धमात्मीयसन्नान्येव भविष्यति ।
राजाऽवक् क्रियते हीनजातेः किं पाणिपीडनम् ॥६३४॥
मन्त्रिणो धीधनाः प्रोचुः हीनजातेरपि स्त्रियः ।
कुर्वतां भूभुजां पाणिग्रहं दोषो न विद्यते ॥६३५॥ यतः—
“विषादप्यमृतं ग्राह्यममेध्यादपि काञ्चनम् ।
अधमादुत्तमां विधां स्त्रीरत्नं दुष्कुलादपि” ॥६३६॥
एवमस्त्विति भूपोक्ते मन्त्रिणस्तत्क्षणात्तदा ।
तस्या आकारणार्थं वाऽप्रेषयन् निजसेवकान् ॥६३७॥

दुर्जनः परितर्क्यो विद्ययाऽलङ्कृतोऽपि सन् ।
मणिना भूषितः सर्फः किमसौ न भयङ्करः ॥६३५॥
यथा गजपतिः श्रान्तच्छायार्थं दृक्षमाश्रितः ।
विश्रम्य तं दुर्मं हन्ति तथा नीचः स्वमाश्रयम् ॥६३६॥
चौरः ग्राह न भेतव्यं भवत्याऽन्न मनागपि ।
त्वमागच्छ मया साद्धं श्रेयस्तव भविष्यति ॥६३७॥

गत्वा ते सेवकाः प्रोचुः पण्यनारीनिकेतने ।
आगच्छ गणिके ! भूपपाश्वे चार्पय तस्करम् ॥६३८॥
गत्वा गृहान्तरे वेश्या सुप्तं स्तेनं जगावदः ।
उचिष्ठोचिष्ठ भूपालभृत्या एयुर्निजालये ॥६३९॥
स्तेनः ग्राह प्रतीक्षस्व क्षणमेकं पुराङ्गने ।
यतोऽधुना समायति प्रमीला सुखकारिणी ॥६४०॥
वेश्यावक् पटहस्पर्शं कारयित्वाऽधुना पुनः
सुप्तोऽसि त्वं सुनिश्चिन्तः किं ते भीतिर्न भूपतेः ॥६४१॥
एवं पुनः पुनः प्रोक्ते मध्याह्ने तस्करः शनैः ।
उत्थाय गणिकां ग्राह त्वमागच्छ मया सह ॥६४२॥
वेश्या प्रोवाच गच्छ त्वं किं मां च सङ्कटे क्षिप ।
हुं ज्ञातमीदृशा मर्त्या क्षिपन्त्याश्रितमापदि ॥६४३॥
“वृश्चिकानां भुजङ्गानां दुर्जनानां च वेधसा ।
विमज्ज्य नियतं न्यस्तं विषं पुच्छे मुखे हृदि ॥६४४॥

अहो अस्य समायातोऽकाण्डे कालसमागमः ॥६५१॥
केऽपि जल्पन्ति भूपालो मानस्य प्रदास्यति ।
केऽपि प्रोचुः समायाता वेश्याया अपि आपदः ॥६५२॥
इत्यादि जल्पनं शृण्वन् लोकानां स मलिच्छुचः ।
निर्भयो मेदिनीनाथसमीपे समुपेयिवात् ॥६५३॥
भूपतेः पुरतो सुत्तवाऽऽ - रः ।

तं नृपतपते रत्ने मन्त्राः पण्यमोहिनि ।
गोपमपिमाः शोभः शान्तः । । हृदि निगमि ॥६३॥
मन्त्रैः प्रपद्ये गोभूषणादिभोग्यमिति ।
चरित्यति जगे स्तेन शान्तिमै दुःखतोऽपि नः ॥६३॥
सुखिनीं जनतां कृता दृष्टतस्मिन्निग्रहान् ।
कार्यैः पण्यितः पथात् तस्या अपि पण्यिताः ॥६३॥
एवं राज्यादिमात्मीयसन्त्येव भविष्यति ।
राजाञ्चकृत् क्रियते दीनजातेः किं पण्यितम् ॥६३॥
मण्यन्ते श्रीधनाः शोभुः दीनजातेरपि स्थियः ।
कुर्यातां भूयुजां पण्यिग्रहं दोषो न विद्यते ॥६३॥ यतः—
“विपादप्यस्ते प्राणममेव्यादपि काञ्चनम् ।
अथमादृत्तमां त्रियां स्त्रीरत्नं दुःकुलादपि” ॥६३॥
एवमस्तिवति भूयैस्ते मन्त्रिणस्तत्क्षणोत्तदा ।
तस्या आकारणार्थं वाञ्छेपयन् निजसेवकाञ्च ॥६३॥

दुर्जनः परिहर्तव्यो विद्ययालंकृतोऽपि सन् ।
मणिना भूषितः सर्पः किमसौ न भयङ्करः ॥६४॥
यथा गजपतिः श्रान्तच्छायार्थी वृक्षमाश्रितः ।
विश्रम्य तं दुमं हन्ति तथा नीचः स्वमाश्रयम् ॥६४॥
चौरः ग्राह न भेतव्यं भवत्याञ्च मनागपि ।
त्वमागच्छ मया सार्द्धं श्रेयस्तव भविष्यति ॥६४॥
तथा सा साहसं कृत्वा वेद्या प्राहेति तं प्रति ।
त्वं धन्योऽसि कृतार्थोऽसि यस्येदं च साहसम् ॥६४॥
परिधाय महीशस्य द्विपटीं करवालकम् ।
स्कन्धे कृत्वाऽचलद् वेद्याभूषणसंयुतः ॥६४॥
तदा राजपथे स्तेनं द्रष्टुं सर्वपुरीजनः ।
कार्यं निजं निजं मुक्त्वा समायाति स्म वेगतः ॥६५॥
स्तेनं लावण्ययुगेदं दृष्ट्वा केऽपि जना जगुः ।

१ ततः प्रवृत्तिता सा-ग । २ समागच्छति-ग ।

मन्त्रा नैवेद्यदाः गोभूषणानामिति ।
नामन्त्रं मणितं । भगवन्ने सन्त्येव मन्त्रम् ॥६३॥
मन्त्रा मुक्त्वाऽपि वेद्याभूषणं स्तेनं अयातः ।
उपिगोभिरपि भूषाकृत्या मन्त्रिजालम् ॥६३॥
स्तेनः प्रातः प्रतीक्षन् शणभेकं गुणजने ।
यतोऽधुना समायाति प्रमीला मुग्धकारिणी ॥६४॥
वेद्याञ्चकृत् पटस्पर्शे काग्यिन्वाऽधुना पुनः
सुप्तोऽपि त्वं सुनिद्रितः किं ते मीतिर्न भूषतेः ॥६४॥
एवं पुनः पुनः शोक्ते मन्त्राश्चै तस्करः शनैः ।
उत्थाय गणिकां ग्राह त्वमागच्छ मया सह ॥६४॥
वेद्या प्रोवाच गच्छ त्वं किं मां च सङ्कटे क्षिप ।
हं ज्ञातमीदृशा मर्त्या क्षिपन्त्याश्रितमापदि ॥६४॥
“वृद्धिकानां युजज्ञानां दुर्जनानां च वेद्यसा ।
विमज्ज्य नियतं न्यस्तं विषं पुच्छे मुखे हृदि ॥६४॥

अहो अस्य समायातोऽकाण्डे कालसमागमः ॥६५॥
केऽपि जल्पन्ति भूषालो मानमस्य प्रदास्यति ।
केऽपि शोभुः समायाता वेद्याया अपि आपदः ॥६५॥
इत्यादि जल्पनं शृण्वन् लोकानां स मलिमुचः ।
निर्मयो मेदिनीनाथसमीपे समुपेयिवान् ॥६५॥
भूषतेः पुरतो मुक्त्वाऽऽभरणादीनि तस्करः ।
ननाम भक्तितो भूषक्रमयुग्मसरोरुहम् ॥६५॥
भूयोऽवगृ स्तेन ! कोऽसि त्वं कुतः स्थानादिहागमः ।
किमर्थं कस्य पुत्रोऽसि ततः स्तेनो जगावदः ॥६५॥
स्मरन्पि भवान् सप्त पूर्वाच्च देवो निजान् नृपः ।
विदेशादागतं नैव कथं मासुपलक्षसि ॥६५॥
प्रतिष्ठानपुरात् श्रीमत्-शालवाहनभूषतेः ।
नन्दिन्याः स्रुतधुना पितरं नन्तुमीयिवान् ॥६५॥

राजा दैर्घ्यौ मया तत्र मुक्ता या गर्भयुक् प्रिया ।
तया यो जानंतः स्रुतः सोऽयमत्रागतो ध्रुवम् ॥६५८॥
एवं ध्यात्वा महीपालः समुत्थायासनात्तदा ।
सुतमालिङ्ग्य तस्याशु ददावद्भर्त्सिनं मुदा ॥६५९॥
सर्वे मन्त्र्यादयः प्रोचुरेवं कर्तुं न युज्यते ।
चौरस्य क्रियते दण्डो न सन्मानं च केनचित् ॥६६०॥
एष धूर्तो महाचौरो एवं प्रोक्तवा छलात्स्फुटम् ।
त्वामेव कुरुते स्नेहवशं तत्तत्प्रजल्पनात् ॥६६१॥
मन्त्रिपृष्टोऽप्राधीत्(वादीत्) ममायं च तन्मूखः ।
सुकोमलाप्रियाकुक्षिजन्मा साहसिकाग्रणीः ॥६६२॥
नानाचरित्रकरणात् विक्रमार्कमहीपतिः ।
विक्रमचरित्र इति स्रुतोनर्नाम ददौ तदा ॥६६३॥
राजा पुत्रागमाद् हृष्टो वैश्यायै नगराष्टकम् ।

१ दध्यावयं पुत्रो मदीयो मम संनिभः । उत्पाद्य यो मया गर्भस्तत्र मुक्तः स एव हि-ग ।

“कंठ्या य असंखिजा संखिजे आवि दगजीवस्स ।
दगकइइन्नयोगे निअमा सन्नत्थ उवउत्तो ॥६७१॥
कंठ्या य आणुगामी अणाणुगामी अ मीसगा येव ।
इति श्रीतागगच्छनायकश्रीलोकमुन्दरसूत्रिपट्टालकारपरमशुभ्रश्रीमुनिबुन्दरसूरिशिष्यपण्डितश्रीशुभ्रश्रीलगाणिविरचिते
पण्डिवाई अपडिवाई मीसा य मणुअतिरिच्छे” ॥६७२॥

पञ्चमः । सर्गः ।

सुप्रो. स. :

तथा यो जानातः मनु गोत्रमगमनात् ॥५८॥
एवं ज्ञाना महीपलः समुद्रमगमनात् ॥
सुतमालिङ्ग तस्यानु रक्षणार्थं मुरा ॥५९॥
सर्वे मन्यादयः मोचुरेवं कर्तुं न युज्यते ।
चौरस्य क्रियते दण्डो न मन्मानं च केनचित् ॥६०॥
एष भूतो महाचौरो एवं प्रोक्तवा छलास्फुटम् ।
त्वमेव कुर्वते स्नेहयन् तत्तत्प्रजल्पनात् ॥६१॥
मन्त्रिपुष्टोऽप्राप्तीत् (वादीत्) ममायं च तन्मभवः ।
सुकोमलाभियाकृषिजन्मा साहसिकाग्रणीः ॥६२॥
नानाचरित्रकरणात् विक्रमाकर्महीनपतिः ।
विक्रमचरित्र इति खलोर्नाम दत्तो तदा ॥६३॥
राजा पुत्रागमाद् हृष्टो वैद्यपतिं नगराट्टकम् ।
१ दण्डाय पुत्रो मदीयः मम खलिनः । उत्पन्नः को मया मदीयस्य सुतः च एव हि-म ।

यतः—
साधुः परं स्थिता पूर्व प्रतिज्ञादिविधानतः ॥६७०॥ यतः—

“फण्डा य असंखिज्ञा संखिज्ञे आवि एगजीवस्स ।
एगफण्डुवओगे निअमा सव्वत्थ उवउत्तो ॥६७१॥
फण्डा य आणुगामी अणानुगामी अ मीसगा चेव ।

इति श्रीतपागच्छनायकश्रीसोमसुन्दरसूरिपट्टालारपरमगुरुश्रीमुनिसुन्दरसूरिशिष्यपण्डितश्रीशुभशीलगणिविरचिते
श्रीविक्रमादित्यचरिते विक्रमचरित्रजन्म-तस्यावदातकरण-पितृमिलनादिवर्णनो नाम चतुर्थः सर्गः समाप्तः ॥

पञ्चमः सर्गः ।

अथ राजा जगौ पुत्रोत्तिष्ठ त्वं कुरु भोजनम् ।
सुनुः ग्राह जनन्यग्रे प्रतिज्ञेति मया कृता ॥१॥
मिलनादनु तातस्य प्रतिष्ठानपुराध्वनि ।
स्थित्वा त्वत्पादनुत्यर्थं पातव्यं सलिलं मया ॥२॥
सुनोरेतद् वचः श्रुत्वा दध्यावेवं नृपो हृदि ।
अहो ! पुत्रस्य कौशल्यं भक्तिः पित्रोश्च सुन्दरा ॥३॥

१ फण्डस्यसंख्येयानि संख्येयानि चायेकजीवस्य । एकफण्डुकोपयोगे नियमात् सर्वत्रोपयुक्तः ॥

फण्डमिति चाणुगमीन्यानुगामीनि मिश्राणि चैव । प्रतिपातीन्यप्रतिपातीनि च मनुष्यतिर्यङ्मु ॥

पण्डिवाई अपण्डिवाई मीसा य मणुअतिरिच्छे” ॥६७२॥
देवीप्रदत्तविद्याया बलेन स्वाधिया पुनः ।
अवदाता कृता एते मया तात ! इषोदयात् ॥६७३॥

“प्रीणाति यः सुचरितैः पितरं स पुत्रो,
यद् भर्तुरेव हितमिच्छति तत् कलत्रम् ।
तन्मित्रमापदि सुखे च समक्रियं य—
देतत् त्रयं जगति पुण्यकृतो लभन्ते ॥४॥
दीपाः स्थितं वस्तु विभासयन्ति, कुलप्रदीपास्तु पुनर्नवीनाः ।
चिरं व्यतीतानपि पूर्वजान् ये, प्रकाशयन्ति स्वगुणप्रकर्षात् ॥

शर्वरीदीपकश्चन्द्रः प्रभाते रविदीपकः ।
त्रैलोक्यदीपको धर्मः सुपुत्रः कुलदीपकः ॥६॥
पुत्रः ग्राह प्रतिष्ठानपुरे तात ! सुकोमलाम् ।
परिणीय छलादत्रागतोऽसि त्वं च यत्पुरा ॥७॥
तेन सामन्तमन्त्रीशगणिकादिविगोपनम् ।
तद्वैरचालनकृते मयैतद् विहितं किल ॥८॥
राजा प्रोवाच धिग् धिग् मां यत् परिणीय सा प्रिया ।
तत्रोज्झिता च नो सारा (चारु) चक्रे छववता मया ॥९॥
पुत्रोऽवक् तात ! तव नो दूषणं कर्मणः पुनः ।
यतः पुरा कृतं कर्म भुञ्जन्ते निखिलाङ्गिनः ॥१०॥
एवमुक्त्वा पितुः पादौ प्रणम्य भक्तितः सुतः ।
प्रतिष्ठानपुरीमार्गे स्थिता चकार भोजनम् ॥११॥
ततश्चलन् द्रुतं श्रीमान् चिक्रमार्कतनूद्भवः ।
जनन्या मानसे मोदं चकार स्वागमाद् भृशम् ॥१२॥

द्रात्रिंशता सुरीभिस्तत् सिंहासनमाधिष्ठितम् ।
चर्यकाष्ठसुहृतादिनिष्पन्नत्वात् स्फुरद्युति ॥२०॥
किं वासवेन सुटेन साहसादस्य भूपतेः ।
जानीयेदं वरं सिंहासनं सुरीश्रितं ददे ॥२१॥
इत्यादि बहुभिर्द्वैवर्णना विहिता क्रमात् ।
तथा ख्यातिमगाहोके यथाऽद्याऽपि विद्यते ॥ (अुग्मम्) ॥
उन्

भक्त्या मातुः पदौ नत्वा कथयामास वैक्रमः ।
स्वरूपं पितृमिलनप्रान्तमामूलचूलतः ॥१३॥
सालवाहनभूपस्य प्रणम्य चरणौ सुतः ।
गृहीत्वा मातरं सद्योऽवन्तीपाश्वे समागमत् ॥१४॥
भार्यपुत्रागमं श्रुत्वा बहिरागत्य तत्क्षणात् ।
सन्महं कारयामास पुःप्रवेशं तयोर्दृष्टः ॥१५॥
सप्तभूमिकमावासं दत्त्वा पत्न्ये तदा मुदा ।
चिक्रमार्कः सुखं लोकात् शशास न्यायवर्त्मना ॥१६॥
सर्वोत्कृष्टेऽन्यदा घस्त्रे सन्मुहूर्ते सुखप्रदे ।
आकार्य तक्षकं सिद्धविधं सन्मानपूर्वकम् ॥१७॥
कीरकाष्ठमयं रत्नजटितं सिंहविष्टरम् ।
भूपतिः कारयामास स्फारं सद्यो मनोरमम् ॥१८॥
कीरकाष्ठमया रत्नखचिताः शालभञ्जिकाः ।
द्वात्रिंशद्(शतं) योजयामास तस्मिन् सिंहासने नृपः ॥१९॥

योगी ग्राह मया वर्षाविधि च प्राच्यते कृतम् ।
कौद्याध्यक्षान्तिकाद् राज्ञा फलान्यानायितान्यथ ॥२७॥
बहिः कृतान् मणीन् दृष्ट्वा राजा ग्राह प्रमोदितः ।
किमर्थं प्राच्यते चक्रे त्वया योगी ततो जगौ ॥२८॥
“रिक्तपाणिर्न पश्येत(च्च) राजानं देवतां गुरुम् ।
उपाध्यायं च वैद्यं च फलेन फलमादिशेत् ॥२९॥
उपकारः -

नेतोपरीपतो पश्यः सुतः क दक्षिणः ॥५॥
 पुनः प्राग मभिष्टान्तरे गान । मुकुटोर्मन्त्राम् ।
 परिणीय छलाद्यागोत्तमि न न मन्पुग ॥७॥
 तेन सामन्तमन्त्रीगणिकादिद्वितीयोपनम् ।
 तद्विस्मालनकृते मयैतत् विहितं किल ॥८॥
 राजा प्रोवाच धिग् विग् मां यत् परिणीय मा क्रिया ।
 तयोक्त्यता च नो सारा (वारु) चक्रे छत्रवता मया ॥९॥
 पुत्रोऽनम् तात । तव नो द्रुपणे कर्मणः पुनः ॥१०॥
 यतः पुन कृतं कर्म युजन्ते निखिलाग्निनः ॥११॥
 एतद्युक्त्वा पितुः पादौ प्रणम्य भक्तितः सुतः ।
 प्रतिष्ठानपुरीमर्षि स्थिरा चकार भोजनम् ॥१२॥
 ततश्चलन् दुर्गे श्रीमान् चित्रमार्कतच्छत्रवः ।
 जनन्या मानसे कोदं चकार स्वागमाद् युवम् ॥१३॥

॥५८॥

द्वात्रिंशता सुरीभिस्तत् सिंहासनमधिष्ठितम् ।
 वर्यकाष्ठमुहूर्तोदिनिष्यन्लात् स्फुरद्युति ॥२०॥
 किं वासवेन तुष्टेन साहसादस्य भूपतेः ।
 आनीयदं वरं सिंहासनं सुरीश्रितं ददे ॥२१॥
 इत्यादि बहुभिर्विज्ञैर्वर्णना विहिता क्रमात् ।
 तथा ख्यातिमगाछोके यथाऽद्यापि हि विद्यते ॥ (युग्मम्)
 अन्यदा योगिराद् कश्चित् प्रतीहारनिवेदितः ।
 भूपोपान्ते समागत्य डुढौके वीजपूरकम् ॥२३॥
 एवं वर्षावधि प्रातर्वीजपूराणि भूरिशः ।
 डुढौके भूपतेरग्रे योगिराद् सततं तदा ॥२४॥
 राज्ञो हस्तात् समादाय फलमेकं च मर्कटः ।
 बुभुजे यावता तावत् रत्नमेकं च निर्गतम् ॥२५॥
 तादृशं मणिमालोक्य पप्रच्छ योगिनं नृपः ।
 किमर्थं प्राभृतं चक्रे त्वया त्वं वद योगिराद् ॥२६॥

१ राजा फलान्यानीतवोस्तदा ग । २ लक्ष्मी स्वभावचपला ततोऽपि चपलं च जीवितं भवति । भावस्तु ततश्चपल उपकरविलम्बन कस्मात् ॥

योगी प्राह मया वर्षावधि च प्राभृतं कृतम् ।
 कोशाध्यक्षान्तिकाद् रंज्ञा फलान्यानायितान्यथ ॥२७॥
 बहिः कृतान् मणीन् दृष्ट्वा राजा प्राह प्रमोदितः ।
 किमर्थं प्राभृतं चक्रे त्वया योगी ततो जगौ ॥२८॥
 “रिक्तपाणिर्न पश्येत (च) राजानं देवतां गुरुम् ।
 उपाध्यायं च वैद्यं च फलेन फलमादिशेत् ॥२९॥
 उपकारः कृतो नृणां जायते सुखहेतवे ।
 सात्त्विकप्रार्थनाभङ्गः क्रियते न सता नृणाम् ॥३०॥ यतः—
 “क्षुद्राः सन्ति सहस्रशः स्वभरणव्यापारचङ्खादराः,
 स्वार्थो यस्य परार्थ एव स पुमानेकः सतामग्रणीः ।
 दुष्पूरोदरपूरणाय पिवति स्रोतःपतिं वाडवो;
 जीमूतस्तु निदाघतापितजगत्सन्तापविच्छिन्त्ये ॥३१॥
 लच्छी सहावचवला तयो वि चवलं (च) जीविअं होइ ।
 भावो उ तयो चवलो उवयारविलचणं कीस ॥३२॥”

॥५८॥

एवं योगिवचः श्रुत्वा प्रोवाच मेदिनीपतिः ।
योगिन् ! यद् विद्यते कार्यं ब्रूहि तत् त्वं ममाग्रतः ॥३३॥
योगी जगाद् भूपाल ! साहसेन शरीरिणाम् ।
दुःशकाऽपि भवेत् कार्यसिद्धिः सुखकरा द्रुतम् ॥३४॥ यतः—
“विजेतव्या लङ्का चरणतरणीयो जलनिधि—
विपक्षः पौलस्त्यो रणभुवि सहायाश्च कपयः ।
तथाप्याजौ रामः सकलमवधीत् राक्षसकुलम् ;
क्रियासिद्धिः सत्त्वे वसति महतां नोपकरणे ॥३५॥
स्थस्यैकं चक्रं भुजगयमिताः सप्त तुरगाः,
निरालंबो मार्गश्चरणविकलः सारथिरपि ।
रविर्यात्येवान्तं प्रतिदिनमपारस्य नभसः ;
क्रियासिद्धिः सत्त्वे वसति महतां नोपकरणे ॥३६॥
राजन् ! काचिन्मया पूर्वं प्रारब्धा मन्त्रसाधना ।
उत्तरसाधकस्तस्यां भव त्वं सात्त्विकाग्रणीः ॥३७॥

१ पूर्ववच्छित्तोर्ध्वगतं शवम् ग ।

“गीतशास्त्रविनोदेन कालो गच्छति धीमताम् ।
व्यसनेन हि सूखाणां निद्रया कलहेन वा” ॥३५॥
तेनेह श्रूयतां काचित् कथ्यमाना कथा मया ।
राजाऽवक् कथ्यतामग्रे पुरातनीं कथां याव ॥३६॥
यावः प्राहाधुना सावधानीभूय महीपते ! ।
कथ्यमाना मया शृणु पुरातनीम् ॥३७॥

प्रतिपद्य वचस्तस्य राजा योगिसमन्वितः ।
ययौ वनान्तरे रात्रौ निर्भयोऽसिसखा रहः ॥३८॥ यतः—
“एकोऽहमसहायोऽहं कुशोऽहमपरिच्छदः ।
स्वप्नेऽप्येवंविधा चिन्ता मृगेन्द्रस्य न जायते” ॥३९॥
वृक्षशाखानिवद्धं च शवं स योगिराट् तदा ।
आनेतुं च महीपालं प्रेषयामास दुष्टधीः ॥४०॥
अग्रिकुण्डं ज्वलज्वालं कृत्वा खदिरदारुभिः ।
योगी कर्तुं क्रियां ध्यानपरस्तत्राभवत् तदा ॥४१॥
भूपस्तस्मिन्नरौ गत्वाऽरुह्य तन्मृतकं यदा ।
छित्त्वा च पातयित्वाऽऽशु भूमावुचीर्णवान् स्फुटम् ॥४२॥
तावत्तन्मृतकं वृक्षे चटितं वीक्ष्य भूपतिः ।
आरूढः पादपं भूयः शवस्य ग्रहणेच्छया ॥४३॥
कष्टं वीक्ष्य तदा भूमीपतेर्वैतालिकोऽग्निकः ।
आश्रित्य मृतकं ग्राह मेदिनीनायकं प्रति ॥४४॥

“मायोग्यकृतयेतस्य वक्रस्तेति न विचक्षेत् ॥५२॥
दत्ताश्वरोऽपि दुष्टाद्विजृम्भितो दयाति द्रुतम् ।
तस्मैव योगिनो मन्त्राच्च दुष्टान् प्रजपतः पुरः ।
शक्येत न मया गन्तुं तेन तत्र त्वकं व्रज ॥५२॥
एतथाकर्ण्य भूमेन चित्तेऽचिन्ति सविस्मयम् ।
अहो दुष्टधियो जन्म धारयन्ति खला मुधा ॥५३॥ यतः—
“एकजन्मकृते भूदा कुर्वन्ति छलमन्वरात् ॥५४॥

तोमिन् । यद् विप्रो लोके प्रति तिष्ठति सतामः ॥७३॥
योनी उपाद् भूपात् । मातुर्न जरीणिनाम् ।
दुःखमाडपि भवेत् सार्धगिरिः सुगता द्रुमा ॥७४॥ यतः—
‘विजेतव्या लब्धा नरणतरणीयो जलनिधि—
विपक्षः पौलस्त्यो रणधुनि सतायाध कपयः ।
तथाप्याजौ रामः सकलमवधीत् राधासङ्गलम् ।
क्रियासिद्धिः सत्त्वे वसति महता नोपकरणे ॥७५॥
स्यस्त्रिकं चक्रं युजगमिताः सप्त सुरगाः,
निरालोको मारीचरणविकलः सारथिरपि ।
रविमेल्यमानं प्रतिदिनमपात्य नमसः
क्रियासिद्धिः सत्त्वे वसति महता नोपकरणे ॥७६॥
राजन् ! काचिन्मया पूर्ये प्राण्णया मन्त्रसाधना ।
उत्तरसाधकस्तथा मय त्वं साधितकाग्रणीः ॥७७॥

१ पूर्ववच्छिस्तोर्ध्वतल समम्, न ।

“गीतशास्त्रविनोदेन कालो गच्छति धीमताम् ।
व्यसनेन हि मूर्खाणां निद्रया कलहेन वा” ॥७५॥
तेनेह श्रूयतां काचित् कथ्यमाना कथा मया ।
राजाऽवक् कथ्यतामग्रे पुरातनीं कथां शच ॥७६॥
शचः प्राहाधुना सावधानीभूय महीपते ! ।
कथ्यमानां कथां सद्यो मया शृणु पुरातनीम् ॥७७॥

अत्र वेतालपञ्चविंशतिका अवतार्या ।
ज्ञात्वा भूमीपतेः कटं पञ्चविंश(त्या)कथानकैः ।
अतिवाह्य निशां शेषां वेतालोऽवगृह्यं प्रति ॥७८॥
राजन्नयं छली योगी त्वां बलिं पुरुषोत्तमम् ।
विधायाद्य चिकीरस्ति सद्यः काञ्चनपौरुषम् ॥७९॥
अतोऽस्य योगिनस्त्वं हि मा विश्वासं कृथा नृप ! ।
दुरात्माऽयं छली योगी विधतेऽधर्मशेखरः ॥८०॥ यतः—

१ विधया यः सिद्धयधिपुस्ति कायन-ग ।

यतो यन्मनसो गतो निर्गमोऽविश्रामस रजः ॥८१॥ यतः—
‘मनोऽविश्रामसो न कृजोऽविश्रामसः ।
मन्त्रलोपिना पिना मन्त्रोऽविश्राम न जायते’ ॥८२॥
मन्त्रजागर्गिनः न प्रापे न योगिताद् तदा ।
अनेतुं च महीपालं प्रेययामास दृष्टभीः ॥८३॥
अत्रिहण्डं जलजालं कृत्वा रादिरदारुभिः ।
योगी कञ्चु क्रियां ध्यानपरस्तत्राभवत् तदा ॥८४॥
भूपस्तस्मिन्सूरी गसाऽऽरुह्य तन्मृतकं यदा ।
छित्त्वा च पातयित्वाऽऽशु भूमावुत्सीर्णवान् स्फुटम् ॥८५॥
तावच्चन्द्रतकं दृष्टे चटितं वीक्ष्य भूपतिः ।
आरुढः पादपं धूयः शयस्य ग्रहणेच्छया ॥८६॥
कष्टं वीक्ष्य तदा भूमीपतेर्वैतालिकोऽभिकः ।
आश्रित्य सूतकं प्राह मेदिनीनायकं प्रति ॥८७॥

“मायोपकृतमेतस्य वक्रस्येति न विश्वसेत् ।
दत्ताक्षरोऽपि दुष्टाहिर्जनो दशति द्रुतम् ॥५१॥
तस्यैव योगिनो मन्त्रान् दुष्टान् प्रजपतः पुरः ।
शक्येत न मया गन्तुं तेन तत्र त्वकं व्रज ॥५२॥
एतच्चाकर्ण्य भूपेन चित्तेऽचिन्ति सविस्मयम् ।
अहो दुष्टधियो जन्म हारयन्ति खला मुधा ॥५३॥ यतः—
“एकजन्मकृते मूढा कुर्वन्ति छलमन्वहम् ।
हारयन्ति भवान् लक्षं लीलया दुष्टमानसाः ॥५४॥
शमेन परिगृह्यते सुकृतमज्जनः सज्जनः,
शठस्तु हठकर्मणा लुठति पादपीठे चिरम् ।
पयो हि भुजगः पिवन् गरलमुद्गिरेत् केवलम्,
महौषधिवशात्पुनः कमलबालनालायते” ॥५५॥
किंनामाहो छली योगी करिष्यति तदा मम ।
अहं चापि करिष्यामि तदानीं समयोचितम् ॥५६॥ यतः—

“अतीतं नैव शोचन्ति भविष्यं नैव चिन्तयेत् ।
वर्तमानेन कालेन वर्तयन्ति विचक्षणाः” ॥५७॥
एवमुक्त्वा शवं स्कन्धे कृत्वा चिक्रमभानुमान् ।
मुमोच योगिरादुपार्थे योगीशो मुमुदे तदा ॥५८॥
योगी ग्राह शिखाबन्धं करोमि तव भूपते ! ।
यतो न जायते विघ्नं मम होमं वितन्वतः ॥५९॥
राक्षसव्यन्तरेतभूतदैत्यादयः पुनः ।
केऽपि तवापि नो विघ्नं कर्तुमीशा मनागपि ॥६०॥
अंगरक्षां यतो विद्यासाधका धुरि कुर्वते ।
ततः समीहितं सर्वं तेषां भवति निश्चितम् ॥६१॥
एवमुक्त्वा शिखाबन्धं कर्तुं योगी महीपतेः ।
सामग्रीमानयामास निखिलां दुष्टमानसः ॥६२॥
शिखाबन्धं महीशस्य मस्तकोपरि तत्क्षणात् ।

१ धर्मो मङ्गलमुत्कृष्टं अहिंसा संयमस्तपः । देवा अपि नमस्यन्ति यस्य धर्मे सदा मनः ॥

जह वि ह विसमो कालो विसमा देसा निवाइया विसमा ।
तह वि ह धम्मपराणं सिज्झइ कर्जं न संदेहो ॥७०॥
इतोऽपेक्ष्य द्रुपो मञ्जीश्वरा द्रष्टुं दिशो दिशि ।
पुराणिगत्य भूपान्तेऽस्येत्य वेति जगुः स्फुटम् ॥७१॥
किंमर्थं केनचित् स्वामिस्त्वमानीतोऽत्र कानने ।
अयं स्वर्ण जातः महीपते ॥७२॥

विधाय योगिराद् दुष्टो मानसे मुमुदेतराम् ॥६३॥
राजा दध्यावयं दुष्टः पाखण्डी विद्यते स्फुटम् ।
मया तथा विधातव्यं यथा शर्म भवेन्मम ॥६४॥
यावद् योगी नृपं वह्निकुण्डे क्षिपति दुष्टधीः ।
तावद् भूयोऽग्निवेतालवचःसृतिपरोऽभवत् ॥६५॥
अहो ! दुरात्मनाऽनेनेदानीं खोदरपूत्तये ।
किमेवं मण्डिता पापप्रपञ्चरचनाऽधमा ॥६६॥
आहुतेः समये वह्निकुण्डे तं योगिनं बलिम् ।
कृत्वा भूमीपतिः स्वर्णमयं मर्त्यमसाधयत् ॥६७॥
प्रत्यक्षीभूय गाङ्गेयनराधिष्ठायकः सुरः ।
तत्प्रभावं प्रकाश्याथ राज्ञे शीघ्रं तिरोदधे ॥६८॥ यतः—
“धम्मो मङ्गलमुत्कृष्टं अहिंसा संजमो तवो ।
देवा वि तं नमसंति जस्स धम्मो सया मणो” ॥६९॥

स्यविराद्ये कृतो द्रोहो वच्चा पद्मापतधत्तः ॥७६॥
वीरश्रेष्ठि—स्वविरमात्त—पुत्रमायकिया वाच्चा । तथाहि—
चन्द्रपुरेऽभवच्छ्रेष्ठी वीरो वीरमती त्रिया ।
विपन्नमर्षुका माता जयेत्याह्वाऽभवत् पुनः ॥७७॥
क्रमात्पुत्रो बधूयापि तस्या भक्तिं न चक्रतुः ।
तेनातीव मनोमन्धे दुःखेन पीडयते भूशम् ॥७८॥

तस्मान्न सन्नेन तस्मिन् विचक्षणः ॥९५॥
नृपमुत्तमं नमो कृत्वा विष्णुमभ्यनुमान् ।
मुनीनां योगिराजपुत्रं योगीशो मुपदे तदा ॥९६॥
योगी प्राह शिवायन्धं कगेमि तत्र भूपते ।
यतो न जायते विघ्नं मम ह्येवं विलम्बतः ॥९७॥
राक्षसव्यन्तरेतभूतदैत्यादयः पुनः ।
केऽपि तवापि नो विघ्नं कर्तुमीशा मन्त्रावपि ॥९८॥
अगरक्षां यतो विद्यासाधका द्युति कुर्वते ।
ततः समीहितं सर्वं तेषां भवति निश्चितम् ॥९९॥
एवमुक्त्वा शिवायन्धं कर्तुं योगी महीपते ।
सामग्रीमानयामास निखिलं दुष्टमानसः ॥१००॥
शिवायन्धं महीशस्य मस्तकोपरि तत्क्षणम् ।

१ यतो मया सुदृष्टं आदिना संमस्तपः । देवा अपि नमस्कृत्य यत्नं यत्नं सदा मनः ॥

जइ वि हु विसमो कालो विसमा देसा निवाइया विसमा ।
तह वि हु धम्मपराणं सिद्धह कजं न संदेहो ॥१०॥
इतोऽपेक्ष्य नृपो मन्त्रीश्वरा द्रष्टुं दिशो दिशि ।
पुरानिर्गत्य भूपान्तेऽभ्येत्य चेति जगुः स्फुटम् ॥११॥
किमर्थं केनचित् स्वामिस्त्वमानीतोऽत्र कानने ।
अयं स्वर्णनरो जातः कथं तव महीपते ? ॥१२॥
ततः स नरपोऽशेषं वृत्तान्तं योगिनिर्मितम् ।
कथयामास मन्त्रीश्लोकानां पुरतस्तदा ॥१३॥
कुण्डादादाय भूपालः सद्यः कनकपूरुषम् ।
महेन महता पुर्यां अविवेशोदये रवेः ॥१४॥
मन्त्रीश्वरा जगुः स्वामिन् ! परद्रोहः कृतोऽङ्गिना ।
अनर्थाय भवत्येव तस्येह च न संशयः ॥१५॥ यतः—
आत्मनः कुशलाकाङ्क्षी परद्रोहं न चिन्तयेत् ।

१ यद्यपि राह विषम कालो विषमा देसा वृषादिव विषमा । तथापि खलु धर्मपराणा सिद्धयति कार्यं न सन्देह ।

२ योगी स क्व गतो येन त्वमानीतोऽत्र कानने-ग ।

यमा दावा दावा देवः पापपदं विन्दो नृपमुत्तम ।
यमा यमा विपातनं यमा यमा यमा यमा यमा ॥१०१॥
यमा योगी नमो तस्मिन् देवः विपातनं यमा यमा ॥१०२॥
तान् भूयोऽभिनेनाल्लभनः मृगपिप्लवेऽशात् ॥१०३॥
आने ! दृगत्समनाऽनेनेदानीं स्तोत्रपूजये ।
किमेवं मण्डिता पापप्रपञ्चरचनाऽधमा ॥१०४॥
आहुतेः समये वद्विष्णुं तं योगिनं बलिम् ।
कृत्वा भूमीपतिः स्वर्णमयं मर्त्यमसाधयत् ॥१०५॥
प्रत्यक्षीभूय गङ्गेयनराधिष्ठायकः सुरः ।
तत्प्रभावं प्रकाशयथ राज्ञे शीघ्रं विरोदये ॥१०६॥ यतः—
“धम्मो मंगलमुक्तिं अहिंसा संजमो तवो ।
देवा वि तं नमस्तस्मिन् जस्स धम्मो सया मणो” ॥१०७॥

स्थविरायै कृतो द्रोहो बध्वा एवापतद्यतः ॥१०६॥
वीरश्रेष्ठि-स्थविरमातु-पुत्रभार्यकथा वाच्या । तथाहि-
चन्द्रपुरेऽभवच्छ्रेष्ठी वीरो वीरमती प्रिया ।
विपन्नभर्तृका माता जयेत्याह्वाऽभवत् पुनः ॥१०७॥
क्रमात्पुत्रो वधूश्चापि तस्या भर्त्तिकं न चक्रतुः ।
तेनातीव मनोमध्ये दुःखेन पीडयते भृशम् ॥१०८॥
यतः—
“आस्तन्यपानाञ्जननी पशूनामादारलाभाच्च नराधमानाम् ।
आगेहकर्मैव तु मध्यमानामाजीवितात् तीर्थमिवोत्तमानाम् ॥
जातापत्या पतिं द्वेष्टि कृतदारस्तु मातरम् ।
कृतार्थः स्वामिनं द्वेष्टि जितरोगश्चिकित्सकम्” ॥१०९॥
सर्वत्र स्वेच्छया वीरमती अमितुमन्वहम् ।
जिघांसति रहः श्वश्रू पापात्मा वक्रमानसा ॥११०॥

१ यद्यपि राह विषम कालो विषमा देसा वृषादिव विषमा । तथापि खलु धर्मपराणा सिद्धयति कार्यं न सन्देह ।

२ योगी स क्व गतो येन त्वमानीतोऽत्र कानने-ग ।

एकदा पर्वणि क्वापि श्वश्रूः ग्राह वधूं प्रति ।
वत्से गलाऽऽपणे काष्ठगोधूमानानयाचिरात् ॥८२॥
पक्वान्न-मण्डकादीनि करिष्यन्ते प्रगे वधु ! ।
गत्वा हृष्टे स्नुषा ग्राह दूनेति गददस्तरम् ॥८३॥ (शुग्मम्)
जरारोगातुरा माता तव काष्ठानि याचते ।
शुचैवैतद् वीरमश्विन्ताहतोऽभ्येत्य गृहं जगौ ॥८४॥
मातस्त्वं याचसे काष्ठभक्षणं कैथमत्र हे ।
भविष्यामि कथंकारमहं त्वां तु विनाऽधुना ॥८५॥
माता दध्यौ स्फुटं वध्वा गदितं छववाक्यतः ।
एवं प्रभापते पुत्रो ममोपरि न साम्प्रतम् ॥८६॥
यथा तथा छलाद्धन्तुक्रामेयं मां वधूः सदा ।
हनिष्यति ततः काष्ठभक्षणं क्रियते मया ॥८७॥
तस्माद् वधुदितं वाक्यमहमेवं समर्थये ।
ध्यात्वेति सा जगौ पुनः ! देहि काष्ठानि मेऽधुना ॥८८॥

१ वधूः प्रा-ग । २ भवति । कथम्-ग । ३ मातस्त्वां च वि-ग । ४ विद्यते परं-ग । ५ वृद्धाऽऽसन्नत-ग ।

वधूवरौ ततः सुतौ निश्चितौ दिवसात्यये ।
तस्यामेव निशीथिन्यां तदा केचन तस्कराः ॥९६॥
प्राविश्य श्रीपुरे आद्धश्रेष्ठिनः सदनं रद्धः ।
अश्वत्था पेदां च तन्मध्याद् भूषणादि लङ्घयन् ॥९७॥ शुग्मम्
धूलन्तः पादपस्याधस्तस्थैत्य नगरात्ततः ।
आनीय वह्निषुद्योतं कुर्वन्ति स्म मालिन्धवाः ॥९८॥

नगराद् दूरतो नद्यां काष्ठभक्षाकृते चिता ।
कृता वधूतनयाम्यां काष्ठान्यानीय तत्क्षणात् ॥८९॥
स्थविराविहिताऽशेषकाष्ठभक्षणकृत् क्रिया ।
विसृज्य स्वजनाच्च रात्रौ तटिन्यां समुपागमत् ॥९०॥
चितां प्रदक्षिणीकृत्य प्रविष्टाऽभ्या च यावता ।
तावद् वीरकराद् वह्निः सद्यः शान्तिमुपागमत् ॥९१॥
वीरः ग्राह प्रिये ! वह्निमानेतुं याम्यहं पुरि ।
स्थातव्यं च त्वया तावद् यावद्वह्निं समानये ॥९२॥
वह्निं नेतुं गते वीरेऽन्यत्रास्थात् सभया वधूः ।
वृद्धा दध्यौ मुधाऽऽत्मानं क एनं हन्ति मुग्धधीः ॥९३॥
विमृश्येति शनैस्तस्या मध्यानिःसृत्य तत्क्षणात् ।
स्वाकारं तत्र क्षिप्वा च वृद्धोपान्ततरौ ययौ ॥९४॥
वृद्धा तु तरुमारूढा यावत् तावदगात्सुतः ।
प्रज्वाल्य च चितां सद्यः समागात् स्वनिकेतने ॥९५॥

आयान्तीं जननीं वृद्धा वीरसौ वृद्धीणीयुतः ॥१०३॥
उत्थाय विस्मितस्तस्यां मिलितश्च जगावदः ॥१०४॥
मातस्त्वया कथं लब्ध्वा विभूतिरीदृशी वद ।
माता प्रोवाच सत्त्वेन मृताऽहं स्वर्गमासदम् ॥१०५॥
मत्साहस्येन सन्तुष्टः सुरेन्द्रः सद्वाविभूतिना ।
सन्मान्य मां दिव्यो भूमौ प्रेषयामास वेगतः ॥१०६॥
वधूः प्राह ततः श्वश्रु ! काष्ठानि तरुणी यदि ।
ते ते सन्तः ॥१०७॥

कृता प्रपन्नयास्यां कथाम्-ना-सि-प्रपणाम् ॥८५॥
 यथा प्रपिदिता-सि-प्रपणामन् क्रिया ।
 प्रपुल्या गगनान् गगनो गच्छियां गगतामव ॥८६॥
 चित्तां प्रदक्षिणक्रिय प्रपिष्टास्मा न याता ।
 तावद् वीरकण्डे वक्तिः मयः शान्तिप्रतामव ॥८७॥
 वीरः प्राण त्रिये । वक्तिमानेहं याम्यहं पुनि ।
 स्वातन्त्र्यं च त्वया तावद् यावद्धति समानये ॥८८॥
 वद्धिं नेहं गते वीरस्यत्रास्यात् समया वद्धः ।
 बुद्धा दध्यौ बुधाऽऽत्मानं क एनं हन्ति सुगन्धीः ॥८९॥
 विमृश्येति अनित्यस्या मय्याभिःस्थुल्य तत्त्वणात् ।
 स्वाकारं तत्र क्षिप्या च बुद्धोपान्ततरी ययौ ॥९०॥
 बुद्धा ह तत्कमारुहा यावत् तावद्गतास्तुतः ।
 प्रज्वाल्य च चित्तां सद्यः समागात् स्वनिकेतने ॥९१॥

१. एष कालः वरुणः गान्धर्वः गोविन्दः ॥८२॥
 गान्धर्वेण कापुसोपमानायामगम् ॥८३॥
 -गान्धर्वानि कलिलानि अग्रे तपः ।
 देहे मेधुषा प्राणः दूतेति गान्धर्वम् ॥८३॥ (गुग्मम्)
 गान्धुषा माता तत्र काष्ठानि याचते ।
 तत्र वीरमथिन्ताहूतोऽभ्येत्य गुरोः जगौ ॥८४॥
 स्वयं याचसे कापुमथुणं कथमत्र हे ।
 तस्यापि कथंकारमेहं त्वां तु विनाऽधुना ॥८५॥
 ता दध्यौ स्फुटं वज्रा गदितं छयावाक्यतः ।
 वं प्रमापते पुनो ममोपति न साम्प्रतम् ॥८६॥
 तया तया छलाद्गुरुकामिभ्य मां वधुः सदा ।
 निन्ययति ततः कापुमथुणं क्रियते मया ॥८७॥
 तस्याऽवधुः कथितं पापकर्महर्षं समग्रये ।
 क्याऽप्येति सा जगौ पुनः । देहि काष्ठानि मेऽधुना ॥८८॥

आयान्तीं जननीं दृष्ट्वा वीरसो गृहीणीयुतः ।
उत्थाय विसितस्तस्या मिलितश्च जगवदः ॥१०३॥
मातस्त्वया कथं लब्धा विभूतिरीदृशी वद ।
माता प्रोवाच सत्त्वेन मृताऽहं स्वर्गमासदम् ॥१०४॥
मत्साहसेन सन्तुष्टः सुरेन्द्रः सद्बिभूतिना ।
सन्मान्य मां दिवो भूमौ प्रेषयामास वेगतः ॥१०५॥
वधूः ग्राह ततः श्वश्रु ! काष्ठानि तरुणी यदि ।
प्सति तदा कथं शक्रः सन्मानयति तां वद ॥१०६॥
श्वश्रूः ग्राह ततो मत्तोऽष्टगुणैर्भूयैर्वरैः ।
वासवस्तरुणीं सद्यः सन्मानयति च स्तुये ! ॥१०७॥
आकर्ण्येतद् वधूः ग्राह प्सामि काष्ठान्यहं पुनः ।
स्थविरवचसाऽचालीत् काष्ठान्यत्तुं वधूटिका ॥१०८॥
साद्धं गत्वा स्वयं वृद्धा लाला वैश्वानरं पुनः ।
काष्ठानि प्रददौ वज्रा स्थविरा विधिवत्तदा ॥१०९॥

वध्वरौ ततः सुप्तौ निश्चिन्तौ दिवसात्यये ।
तस्यामेव निशीथिन्यां तदा केचन तस्कराः ॥९६॥
ग्रविश्य श्रीपुरे श्राद्धश्रेष्ठिनः सद्ने रहः ।
भङ्क्त्वा पेटां च तन्मध्याद् भूषणादि ललुर्वहु ॥९७॥ युग्मम्
वलन्तः पादपस्याधस्तस्यैत्य नगरात्ततः ।
आनीय वह्निमुद्योतं कुर्वन्ति स मलिम्बुचाः ॥९८॥
विभक्तुं तस्करास्तत्रोपविष्टा यावता लघु ।
कर्षयित्वा लसत्पट्टकुलभूषणसञ्चयम् ॥९९॥
समुत्पन्नमतिस्तावद् वृद्धा मुक्तलवालका ।
प्सामि प्सामीति जल्पन्त्यवा (व)ततार तरोस्तदा ॥१००॥
'पिशाची राक्षसी'त्येवं मन्वानास्ते मलिम्बुचाः ।
विभ्यतस्तत् समं वस्तु मुत्त्वा ययुर्दिशो दिशम् ॥१०१॥
दुःकुलाभरणादीनि परी(रि)धाय तदा क्रमात् ।
चचाल स्वगृहे गन्तुं ज्यायसी मुदिताशया ॥१०२॥

१ चलन्त ग।

द्वितीये दिवसे भार्याऽगमनं वीक्षते वणिग् ।
भूयो भूयस्ततो वृद्धा प्राहेति तनयं प्रति ॥११०॥
वत्स ! मृतैर्मनुष्यैर्नागम्यते कुत्रचित् कदा ।
वीरो जगौ कथं मातरेवं वदसि साम्प्रतम् ॥१११॥
माता स्वीयं स्वरूपं च प्रकाश्य निखिलं तदा ।
प्राह शोको न कर्त्तव्यो मृता आयान्ति नो कदा ॥११२॥ यतः
ऋतुर्व्यतीतः परिवर्तते पुनः क्षयं प्रयातः पुनरेति चन्द्रमाः ।
गतं गतं नैव च सन्निवर्त्तते जलं नदीनां च नृणां च जीवितम् ॥
आनीतया श्रिया पुत्रमन्यां कन्यां मनोरमाम् ।
परिणय्याभवद् वाढं सुखिनी स्थविरा चिरम् ॥११४॥
चिन्त्येते यत् परस्यैव रुचिरारुचिरे पुनः ।
तदेव सहसा तस्य समयाति न संशयः ॥११५॥
इति स्थविरा कथा ॥
ज्ञातृत्वं प्रवरं केषु केषु मतेषु साम्प्रतम् ।

१ सर्वज्ञपुत्रविरुदं पठ्यमानं सुगायकैः ग ।

आगच्छन्तं बाहिः क्रीडां कर्तुं गच्छन् महीपतिः ।
निरीक्ष्य तत् परीक्षार्थं नमश्चक्रे स्वचितसा ॥१२३॥ (युग्मम्)
स्मरिस्तु कस्मिन्क्षणे धर्मलभे ददौ तदा ।
राजा प्राह कथं धर्मलभोऽस्य प्रदीयते ॥१२४॥
अस्माभिर्विन्दता यूयं नैव स्त्रीधरा ! मनाम् ।
समर्थः किमयं धर्मलभोऽत्र लभ्यते मुधा ॥१२५॥

व्यात्वेति विक्रमादित्योऽशृणोत् काव्यानि धीमताम् ॥११६॥
येषां यादृशि काव्यानि शृणोति स महीपतिः ।
तेभ्यो ज्ञेयस्तदा दानं दापयामास मोदतः ॥११७॥
श्रुत्वेति नृमुखात् सिद्धसेनसूरीश्वरस्तदा ।
कर्तुं प्रभावनां चेतः कुरुते जिनशासने ॥११८॥
बुद्धवादिगुरोः शिष्यः सिद्धसेनोऽन्यदा वहन् ।
'सर्वज्ञसूनु'विरुदं विजहार महीतले ॥११९॥
विहरन् भूतले सिद्धसेनसूरीश्वरस्तदा ।
अबोधयद् वहन् भव्यजनान् धर्मं जिनोदितम् ॥१२०॥
सर्वज्ञागमपीयूषपूषेण विहरन् भुवि ।
उत्तारयामास मिथ्यात्वविषं यो भव्यदेहिनाम् ॥१२१॥
अवन्त्या बहिरुद्याने सिद्धसेनदिवाकरम् ।
पाठयन्तं च विरुदं जिनसूनुरिति स्फुटम् ॥१२२॥

“धर्मलभ इति प्रोक्ते दूरादुद्धितपाण्डे ।
सूत्ये सिद्धसेनाय ददौ कोटिं नराधिपः” ॥१२३॥
उत्कारनगरेऽन्येषुः आवकैरिति जल्पितम् ।
सिद्धसेनगुरोरेभ्यो धर्मं श्रुत्वा जिनोदितम् ॥१२४॥
अत्र शम्भुगुहादुच्चं जिनसमं तपोधनाः ।
कर्तुं ददति नो स्वाभिन् ! तत् त्वं कास्य भूपतः ॥१२५॥

“भिक्षुर्दिग्धुरायतस्तिष्ठति द्वारि वारितः ।
हस्तन्यस्तचतुःश्लोकः किं वाऽऽगच्छतु गच्छतु” ॥१३७॥
ज्ञात्वा श्लोकार्थमूर्ध्वशी रञ्जितो द्वाःस्थपाणिना ।
प्रतिश्लोकं पुनः प्रेषयामास गुरुसन्निधौ ॥१३८॥ तथाहि—
“दीयन्तां दश लक्षाणि शासनानि चतुर्दश ।
हस्तन्यस्तचतुःश्लोको यद्वाऽऽगच्छतु गच्छतु ॥१३९॥
ज्ञातश्लोकार्थसूरीशो गत्वा मध्येगृहं नृपम् ।
पूर्वाशास्थितमालोक्य पुनः श्लोकं पपाठ च ॥१४०॥
“अपूर्वेयं धनुर्विद्या भवता शिक्षिता पुनः ।
मार्गणौघः समभ्येति गुणो याति दिगन्तरम्” ॥१४१॥
पूर्वं मुत्तवा राजा दक्षिणदिग्भागे स्थितः ।
पुनरपि स्मरिद्वितीयं श्लोकं ग्राह—
“सर्वदा सर्वदोऽसीति मिथ्या संस्तूयसे बुधैः ।
नारयो लेभिरे पृष्ठं न वक्षः परयोषितः” ॥१४२॥

राजो मन्त्रे वृणे स्वर्णे स्वर्णोऽस्मति मनो मृदि ।
मोक्षे भवे च साधुनां समं चित्तं सदा भवेत् ॥१४३॥
“शुद्धीमहि सदा वैश्यं जीणवाप्तो वसीमहि ।
शयीमहि महीपिठे कुर्वीमही किमीश्वरैः” ॥१४५॥
निर्लोभं तं नृपो वीक्ष्य स्विद्धसेनं गुरुचमम् ।
उपलक्ष्य च सर्वज्ञमर्तं प्रयाशंसादरात् ॥१४६॥

ततः पश्चिमां स्थिते राज्ञि स्मरिस्वृतीयं श्लोकं जगौ—
“सत्कीर्तिर्जातिजाडधेव चतुरम्भोधिमज्जनात् ।
आतपाय महीनाथ ! गता मार्चण्डमण्डलम्” ॥१४३॥
ततो भूपे उत्तरायां स्थिते चतुर्थं श्लोकं स्मरिः पपाठ—
आहूते तव निःस्नाने स्फुटितं रिपुहृद्घटैः ।
गलिते तत्प्रियानेत्रे राजन् ! चित्रमिदं महत्” ॥ पुनः पपाठ—
“सरस्वती स्थिता वक्त्रे लक्ष्मीः करसरोरुहे ।
कीर्तिः किं कुपिता राजन् ! येन देशान्तरं गता” ॥१४५॥
श्लोकार्थेन महीपालश्चमत्कृतमनास्तदा ।
उत्तीयसिनतोऽह्वाय नत्वा भक्त्या जगावदः ॥१४६॥
इदं राज्यं लसद्भस्तिवाजिरत्नादिशालितम् ।
गृहाण मामनुगृह्य ततः स्मरिर्जगावदः ॥१४७॥
मातृपित्रादिनिःशेषलक्ष्मी त्यक्त्वा मया पुरा ।
तेनैव मे मनो लोष्टकाश्वनेषु समं सदा ॥१४८॥

“स मज्जलं वो ध्रुपमस्त्वजः क्रियाखण्डायलीलसंयुक्तासमण्डलः ।
यदीयमङ्गं किल सर्वमङ्गलाश्रितं प्रमोदाम्य न कस्य जायते ॥
मन्त्र्याङ्गशुक्लकोविकल्पुण्डरीकं दुष्कर्मलकच्छेदनपुण्डरीकम् ।
पद्म्यां पवित्रीकृतपुण्डरीकं नताखिलाखण्डलपुण्डरीकम् ॥
उन्मत्तमोहद्विपुण्डरीकं बाल्ये कृतार्थीकृतपुण्डरीकम् ।
शिरस्तरापादभूतपुण्डरीकं त्वां स्तोमि चञ्चलपदपुण्डरीकम्” ॥
अतिस्फाराच्च नमस्काराच्च सदर्थसहितस्तदा ।
... जगौ ॥१४५॥

शत्रौ मित्रे वृणे ह्येणे खेणेऽश्मनि मणौ मृदि ।
 मोक्षे भवे च साधूनां समं चित्तं सदा भवेत् ॥१४९॥
 “युद्धीमाहि सदा भैक्ष्यं जीर्णवासो वसीमहि ।
 शयीमहि महीपीठे कुर्वीमही किमीश्वरैः” ॥१५०॥
 निर्लीभं तं नृपो वीक्ष्य सिद्धसेनं गुरुत्तमम् ।
 उपलक्ष्य च सर्वज्ञमतं प्रशंसादरात् ॥१५१॥
 तदा च गुरुणौङ्कारनगरे जिनमन्दिरम् ।
 श्राद्धोक्तं कारितं श्रीमद्विक्रमादित्यभूषतः ॥१५२॥
 सिद्धसेनोऽन्यदा ह्वरिः श्रीनाभेयजिनालये ।
 देवं नन्तुं ययौ सद्यः प्रभाते मुदिताशयः ॥१५३॥
 वन्दितुं सिद्धसेनार्यं तत्र सर्वज्ञसन्नि ।
 तदा सद्यः समाजगुर्भूरिंसांसारिका जनाः ॥१५४॥
 सिद्धसेनगुरुः स्फुरन्मस्करोश्च भूरिभिः ।
 स्तौतीति ऋषभं चैत्यवन्दनं विदधन्मुदा ॥१५५॥

१. निर्लीभत्वं वृपो वीक्ष्य सूरीशस्य तदा श्रुत्वा । जिनधर्मरतः किञ्चिद् बभूव न्यायतत्परः ग । २. स्तुतिमिव ग । ३. गुरुसन्निधौ । ग ।

“स मङ्गलं वो वृषभध्वजः क्रियाजटावलीसंवलितासमण्डलः ।
 यदीयमङ्गं किल सर्वमङ्गलाश्रितं प्रमोदाय न कस्य जायते ॥
 भव्याङ्गमृत्कोकिलपुण्डरीकं दुष्कर्मरुद्धेदनपुण्डरीकम् ।
 पद्म्यां पवित्रीकृतपुण्डरीकं नताखिलाखण्डलपुण्डरीकम् ॥
 उन्मत्तमोहद्विपुण्डरीकं बाल्ये कृतार्थीकृतपुण्डरीकम् ।
 शिरस्तुराषाद्धृतपुण्डरीकं त्वां स्तौमि चञ्चत्पदपुण्डरीकम्” ॥
 अतिस्फारान् नमस्कारान् सदर्थसहितांस्तदा ।
 कथयित्वेति भावेन सिद्धसेनो गुरुर्जगौ ॥१५९॥
 नमुत्थुणे’ति सैद्धान्त्यैर्वर्द्धमानं जिनेश्वरम् ।
 सूरीशं वीक्ष्य संसारिवर्गोऽतीवाहसद् भृशम् ॥१६०॥
 एतैर्वैर्यं भूरिशस्त्राणि प्रपठन् यतिः ।
 कथमेवंविधैः स्तोत्रैः प्राकृतैः स्तौति चाहतः ॥१६१॥
 श्रुत्वैतद् वचनं ह्रीणः सिद्धसेनगुरुस्तदा ।
 निर्गत्य च ततः पुर्याः प्रतिष्ठानपुरे ययौ ॥१६२॥

१. निर्लीभत्वं वृपो वीक्ष्य सूरीशस्य तदा श्रुत्वा । जिनधर्मरतः किञ्चिद् बभूव न्यायतत्परः ग । २. स्तुतिमिव ग । ३. गुरुसन्निधौ । ग ।

बृद्धवादिगुरुं नत्वा सिद्धसेनदिवाकरः ।
पप्रच्छेति गुरोः पार्श्वे विनयेन कृताञ्जलिः ॥१६३॥
वन्दनादिकसूत्राणि शोभन्ते प्राकृतानि न ।
अतोऽहं संस्कृतान्येव कुर्वे ते यदि रोचते ॥१६४॥
गुरुः ग्राह महाभाग ! गौतमादिगोश्वराः ।
चतुर्दशमहापूर्वशास्त्रपाथोधिपारगाः ॥१६५॥
वन्दनादिकसूत्राणि संस्कृतानि च किं नहि ।
जानन्ति कर्तुमह्वाय किन्त्वेवं त्वं प्रजल्पसि ॥१६६॥
“बालस्त्रीमन्दमूर्खाणां चारूपकृतिहेतवे ।
गौतमादिगणाधीशैः सिद्धान्तः प्राकृतः कृतः” ॥१६७॥
उक्तेन वचसा पाराश्रितं पापं तवाऽभवत् ।
तेनैव दुर्गतौ पातो भविता तव निश्चितम् ॥१६८॥
सिद्धान्ताऽऽज्ञातनाऽकारि त्वयेदानीं दुरुत्तरा ।
संसारे भ्रमणं भूरि भविष्यति तवानघ ॥१६९॥

१ दृणा चो-ख । २ अनेन-ग ।

अन्येष्टुः प्रातरासीनः सभायां मेदिनीपतिः ।
आकार्ये अष्टमात्रादीन् सच्चिवानेवमूचिवाच ॥१७०॥
मदीयान्तःपुरं सर्वं शोभते न मनागापि ।
विना तुल्यां वधूँ खनोर्विना व्योम रविं विना ॥१७१॥
तेनेह तनयस्यास्य विवाहकरणादङ्गु ।
द्विवारादधिकं कार्यं भोजनं मयका किल ॥१७२॥

सिद्धसेनो जगौ खामिन् ! मौढ्यान् मयाऽधुना मुधा ।
ईदृशं जल्पितं भूरिदुःखसन्ततिदायकम् ॥१७०॥
भविष्यति ममाधस्तात् श्वश्रे पातो दुरुत्तरः ।
तेनाधुना मम प्रायश्चित्तं विश्राणयोचितम् ॥१७१॥
बृद्धवादिगुरुः ग्राह लयं तव तमो बहु ।
दुःशकं शक्यते दातुं तपो दातुं भवादृशम् ॥१७२॥
अवधूतस्य वेषेण यदि त्वं द्वादशाब्दिकम् ।
स्थित्वा ग्रान्ते नृपं ग्रीढं धर्मं त्वं बोधयिष्यसि ॥१७३॥
तदा ते छुट्टनं पापाज्जायते नान्यथा पुनः ।
गृहित्वैतद् गुरोर्वाक्यं सिद्धसेनोऽचलत्ततः ॥१७४॥
स्थाने स्थाने भ्रमन् सिद्धसेनस्मरिर्निरन्तरम् ।
अवधूतस्य वेषेण प्रबोधयति मेदिनीम् ॥१७५॥
इतः श्रीचिन्ममादित्यो हस्त्यश्वपत्तिसुन्दरम् ।
निरीक्ष्य राज्यमात्मीयं मुमुदेऽब्धिरिवोडुपम् ॥१७६॥

तेन देहि मम खामिकादेशं याम्यहं द्रुतम् ।
कन्यां विलोकितुं दूरदेशेषु तव सेवकः ॥१८४॥
प्राप्त्यादेशं महीशस्य अष्टमात्रः क्षुभेऽहनि ।
चतुर्दशवधूयुक्तः ग्रस्थानमकरोद् बाह्वः ॥१८५॥
राज्ञोक्तं सुभटा ! अष्टमात्रस्यास्य च मन्त्रिणः ।
आदेशः सततं कार्यो भवन्निस्तत्र सादरम् ॥१८६॥

अन्येद्युः प्रातरासीनः सभायां मेदिनीपतिः ।

आकार्यं भट्टमात्रादीन् सचिवानेवमूचिवान् ॥१७७॥

मदीयान्तःपुरं सर्वं शोभते न मनागपि ।

विना तुल्यां वधूं खनोर्विना व्योम रविं विना ॥१७८॥

तेनेह तनयस्यास्य विवाहकरणादनु ।

द्विवारादधिकं कार्यं भोजनं मयका किल ॥१७९॥

ततो राज्ञो निदेशेन चतुर्दिक्षु पदातिकाः ।

कन्यां विलोकितुं गत्वा पश्चादेत्येति ते जगुः ॥१८०॥

श्रीविक्रमचरित्रस्य तुल्या काऽपि न कन्यका ।

दृष्टाऽस्माभिः श्रुता नैव कुत्रचित् कस्य भूपतेः ॥१८१॥

ततश्चिचलिषु क्षमापं द्रष्टुं कन्यां निशम्य च ।

भट्टमात्रो जगौ स्वामिन् ! नाचरोऽयं महीश्रुजाम् ॥१८२॥

अन्यलोका इव क्षमापाः पुत्रार्थं कन्यकाः स्वयम् ।

द्रष्टुं व्रजन्ति नो तेन भवान् तिष्ठतु साम्प्रतम् ॥१८३॥

१ द्विवारं च विधातव्यं भो-ग । २ इतः कश्चित् कुतो भट्टः सप्ताश्वारूढगतिर्युक्-ग ।

तेन देहि मम स्वामिन्नादेशं याम्यहं द्रुतम् ।

कन्यां विलोकितुं दूरदेशेषु तव सेवकः ॥१८४॥

प्राप्यादेशं महीशस्य भट्टमात्रः शुभेऽहनि ।

चतुरङ्गचमूयुक्तः प्रस्थानमकरोद् वाहैः ॥१८५॥

राज्ञोक्तं सुभटा ! भट्टमात्रस्यास्य च मन्त्रिणः ।

आदेशः सततं कार्यो भवद्विस्तत्र सादरम् ॥१८६॥

मृत्याः प्रोचुस्तव स्वामिन् ! प्रमाणं वचनं ह्यदः ।

यतो भवति भूपाज्ञाऽऽराधिता सुखदायिनी ॥१८७॥

इतस्तत्रागतः कश्चिद् भट्टः साडम्बरान्वितः ।

चमूं ग्रेक्ष्य नरान् ग्राह कस्येदं कटकं महत् ॥१८८॥

चमूनरा जगुर्भूपामात्यस्य कटकं किल ।

भट्टोऽवगृह्य यद्यमात्यस्यैतन्मात्रा स्याच्चमूः स्फुटम् ॥१८९॥

महीशस्य कियन्मात्रं कटकं च भविष्यति ।

मृत्यैरुक्तं नरेन्द्रस्य सङ्ख्या न ज्ञायते वले ॥१९०॥

१ इति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु अष्टाध्याय्योऽष्टमोऽर्धोऽष्टमोऽध्यायः समाप्तः ॥

२ इति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु अष्टाध्याय्योऽष्टमोऽर्धोऽष्टमोऽध्यायः समाप्तः ॥

३ इति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु अष्टाध्याय्योऽष्टमोऽर्धोऽष्टमोऽध्यायः समाप्तः ॥

४ इति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु अष्टाध्याय्योऽष्टमोऽर्धोऽष्टमोऽध्यायः समाप्तः ॥

५ इति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु अष्टाध्याय्योऽष्टमोऽर्धोऽष्टमोऽध्यायः समाप्तः ॥

६ इति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु अष्टाध्याय्योऽष्टमोऽर्धोऽष्टमोऽध्यायः समाप्तः ॥

७ इति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु अष्टाध्याय्योऽष्टमोऽर्धोऽष्टमोऽध्यायः समाप्तः ॥

८ इति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु अष्टाध्याय्योऽष्टमोऽर्धोऽष्टमोऽध्यायः समाप्तः ॥

९ इति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु अष्टाध्याय्योऽष्टमोऽर्धोऽष्टमोऽध्यायः समाप्तः ॥

१० इति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु अष्टाध्याय्योऽष्टमोऽर्धोऽष्टमोऽध्यायः समाप्तः ॥

११ इति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु अष्टाध्याय्योऽष्टमोऽर्धोऽष्टमोऽध्यायः समाप्तः ॥

१२ इति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु अष्टाध्याय्योऽष्टमोऽर्धोऽष्टमोऽध्यायः समाप्तः ॥

१३ इति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु अष्टाध्याय्योऽष्टमोऽर्धोऽष्टमोऽध्यायः समाप्तः ॥

१४ इति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु अष्टाध्याय्योऽष्टमोऽर्धोऽष्टमोऽध्यायः समाप्तः ॥

१५ इति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु अष्टाध्याय्योऽष्टमोऽर्धोऽष्टमोऽध्यायः समाप्तः ॥

१६ इति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु अष्टाध्याय्योऽष्टमोऽर्धोऽष्टमोऽध्यायः समाप्तः ॥

१७ इति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु अष्टाध्याय्योऽष्टमोऽर्धोऽष्टमोऽध्यायः समाप्तः ॥

१८ इति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु अष्टाध्याय्योऽष्टमोऽर्धोऽष्टमोऽध्यायः समाप्तः ॥

१९ इति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु अष्टाध्याय्योऽष्टमोऽर्धोऽष्टमोऽध्यायः समाप्तः ॥

२० इति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु अष्टाध्याय्योऽष्टमोऽर्धोऽष्टमोऽध्यायः समाप्तः ॥

२१ इति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु अष्टाध्याय्योऽष्टमोऽर्धोऽष्टमोऽध्यायः समाप्तः ॥

२२ इति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु अष्टाध्याय्योऽष्टमोऽर्धोऽष्टमोऽध्यायः समाप्तः ॥

२३ इति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु अष्टाध्याय्योऽष्टमोऽर्धोऽष्टमोऽध्यायः समाप्तः ॥

२४ इति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु अष्टाध्याय्योऽष्टमोऽर्धोऽष्टमोऽध्यायः समाप्तः ॥

२५ इति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु अष्टाध्याय्योऽष्टमोऽर्धोऽष्टमोऽध्यायः समाप्तः ॥

किमर्थं मिलिता सेनेत्युक्ते भट्टेन ते जगुः ।
चिक्रमार्कनरेन्द्रस्योद्धाहयोग्योऽभवत्सुतः ॥१९१॥
तस्य तुल्यां कर्णीं द्रष्टुं भट्टमात्रोऽधुनाऽनघः ।
भूपादेशाच्चिचलिषुः प्रस्थानं प्रददौ बहिः ॥१९२॥
भट्टः ग्राह महीशस्य कीदृक्षो विद्यते सुतः ।
भृत्याः प्रोचुः स्ववक्त्रेण वक्तुं रूपं न शक्यते ॥१९३॥
रूपनिर्जितकन्दर्परूपश्रीश्चारुविक्रमः ।
श्रीविक्रमचरित्राहो विद्यते भूपतेः सुतः ॥१९४॥
येन भूपतलारक्ष भट्टमात्रपणाङ्गनाः ।
कौटिकद्यूतकृद्वह्निवेनाला विजिताः पुरा ॥१९५॥
श्रीविक्रमचरित्रस्य तस्य ह्यनोर्महिपतेः ।
रूपं पराक्रमश्चापि विद्यते जगदुत्तमौ ॥१९६॥
ततोऽभ्येत्य द्रुतं भट्टो भट्टमात्रान्तिके जगौ ।
किमर्थं साम्प्रतं सेनायुक्तेन चलयते त्वया ॥१९७॥

१ पराक्रम को जो वर्णयति स्म मानवः-ग ।

तस्यास्तुल्यो वरो भूरिदेशेषु बहुशोऽभिः ।
लब्धो विलोक्यमानोऽपि साम्प्रतं न मदीश्रुजा ॥२०४॥
ततस्तत्रागतं वीक्ष्य पुत्रं विक्रमभूपतेः ।
भट्टः ग्राह वरस्यास्य योग्या सेवास्ति कन्यका ॥२०५॥
ततो गत्वा चोपान्ते भट्टमात्रः प्रमोदितः ।
ततो गत्वा चोपान्ते भट्टमात्रः प्रमोदितः ॥२०६॥

भट्टमात्रो जगौ सौवकार्यं तस्याग्रतस्तदा ।
ततो भट्टोऽत्रदत्कन्या विद्यते दिव्यरूपिणी ॥१९८॥
अमात्योऽवक् सुता कस्यास्तीत्युक्ते स जगावदः ।
सुराष्ट्रामण्डले चर्वीं विद्यते वलभी पुरी ॥१९९॥
तत्र महाबलक्षमापस्तस्य वीरमती प्रिया ।
तयोः शुभमती दिव्यरूपश्रीविद्यते सुता ॥२००॥
सर्वविद्याकलाम्भोधिपारीणा ग्रासयौवना ।
मोहयन्ती मनोयूनामभूत् शुभमती क्रमात् ॥२०१॥ यतः-
“आहारनिद्राभयैथुनं च सामान्यमेतत्पशुभिर्नराणाम् ।
धर्मो हि तेषामधिको विशेषो, धर्मेण हीनाः पशुभिः समानाः ॥
विद्या नाम नरस्य रूपमधिकं प्रच्छन्नगुप्तं धनम्,
विद्या भोगकरी यशःसुखकरी विद्या गुरुणां गुरुः ।
विद्या बन्धुजनो विदेशगमने विद्या परं दैवतम्,
विद्या राजसु पूज्यते नहि धनं विद्याविहीनः पशुः” ॥इत्यादि

साधनमाद्यलक्षणापः पृथ्वीं सेनां निरीक्ष्य च ।
अस्य दूतं विवाहार्थमागतं ज्ञातवाञ्छ तम् ॥२०२॥
उज्जयिन्यास्समायातं भट्टमात्रं मदीपतिः ।
पुरीमध्ये समानीयोत्तारकं तस्य दत्तवान् ॥२०३॥
राजा हृष्टो जगौ भट्टमात्र ! कीदृशं वरोऽस्ति सः ।
भट्टमात्रो जगौ तस्य पिता विक्रमभूपतिः ॥२०४॥
मालयारुनः ॥२०५॥

तस्यास्तुल्यो वरो भूरिदेशेषु बहुशोऽभितः ।
लब्धो विलोक्यमानोऽपि साम्प्रतं न महीशुजा ॥२०४॥
ततस्तत्रागतं वीक्ष्य पुत्रं विक्रमभूपतेः ।
भट्टः प्राह वरस्यास्य योग्या सैवास्ति कन्यका ॥२०५॥
ततो गत्वा द्रुपोपान्ते भट्टमात्रः प्रमोदितः ।
तदुक्तं कथयामास ततो भूपो जगावदः ॥२०६॥
भट्टमात्र ! त्वरा(रया) तत्र गत्वाऽखण्डप्रयाणकैः ।
विवाहं मेलयित्वा त्वमागच्छात्र शुभाशय ॥२०७॥
भूपालादेशमादाय चलन्तं वीक्ष्य मन्त्रिणम् ।
श्रीविक्रमचरित्रेणेत्युत्तवा स्वाः प्रेषिता भटाः ॥२०८॥
मम तुल्या कनी चेत्स्याद् भवद्भिः स्त्रीपरीक्षकैः ।
मेल्यः पाणिग्रहस्तस्या मया सहान्यथा नहि ॥२०९॥
ततः क्रमाच्चलन् भट्टमात्रो भूरिवलो बली ।
समेत्य बलभीषार्थं यावत् तस्यै समाहितः ॥२१०॥

तावन्महाबलक्षमापः पृथ्वीं सेनां निरीक्ष्य च ।
प्रेक्ष्य दूतं विवाहार्थमागतं ज्ञातवांश्च तम् ॥२११॥
उज्जयिन्यास्समायातं भट्टमात्रं महीपतिः ।
पुरीमध्ये समानीयोत्तारकं तस्य दत्तवान् ॥२१२॥
राजा हृष्टो जगौ भट्टमात्र ! कीदृग् वरोऽस्ति सः ।
भट्टमात्रो जगौ तस्य पिता विक्रमभूपतिः ॥२१३॥
सालवाहनभूपस्य पुत्री माता सुकोमला ।
रूपं च जितकन्दर्पदेवरूपश्चि विद्यते ॥२१४॥ [युग्मम्]
तस्य तत्तच्चरित्रस्यावदातं देवदानवैः ।
वर्णयितुं न शक्येत शतसङ्ख्यैर्मुखैरपि ॥२१५॥
वरस्त्रतपुरवास्तव्य भट्टेनापि विलोकितः ।
तमाकार्यं गृहे सम्यक् पृच्छतां मेदिनीपते ! ॥२१६॥
आकार्यं भूशुजा पृष्टो भट्टः प्राहेति रङ्गतः ।
तस्य वरस्य रूपश्रीर्वक्तुं शक्येत नो सुरैः ॥२१७॥

ये ये गुणा विलोभ्यन्ते वरस्य शास्त्रमभ्यतः ।
ते ते सर्वे मया दृष्टा वरे तस्मिन् पुरा ध्रुवम् ॥२१८॥ यतः—
“कुलं च शीलं च सनाथता च, विद्या च वित्तं च वपुर्वयश्च ।
वरे गुणा सप्त विलोकनीयास्ततः परं भाग्यवशा हि कन्या ॥
मूर्खनिर्द्धनदूरस्थशूरमोक्षाभिलाषिणाम् ।
त्रिगुणाधिकवर्षाणां चापि देया न कन्यका” ॥२२०॥
भट्टमात्रो जगौ स्वामिन् । कीदृक्षाऽस्ति सुता तव ।
भूपोऽवक् चलयतां गेहे पश्य तमपि कन्यकाम्” ॥२२१॥
ततो भूपगृहे गत्वा भट्टमात्रो निरीक्ष्य ताम् ।
प्राहेति मेल्यतां राजन्मुद्राहो लग्नमिष्यताम् ॥२२२॥
आकार्यं पण्डितान् भूपो ज्योतिःशास्त्रविशारदान् ।
उद्राहमेलनकृते दिनशुद्धिं शुभां ललौ ॥२२३॥
कन्याया यावदुर्वीशोऽचीकथद्वस्तपीडनम् ।
शुभेऽह्नि भट्टमात्रेण तावन् मन्त्री समाययौ ॥२२४॥

“निअचरत्तोसा परगेहमण्डणी कलिकलङ्ककुलभवणम् ।
जेहिं न जाया धूया ते खुद्विआ जीवलोगम्मि ॥२३२॥
जातेति चिन्ता महतीति शोकः,
कस्य प्रदेयेति महान् विकल्पः ।
दत्ता सुखं स्यास्पति वा नवेति,
दृष्ट ॥२३३॥

कन्योद्राहकृते पूर्वगतमन्त्रिणमागतम् ।
निरीक्ष्य भूपतिर्मन्दीवभूव तत्क्षणात्तदा ॥२२५॥
मन्दीभूतं नृपं वीक्ष्य भट्टमात्रो जगावदः ।
मुहूर्तं व्रजति स्वामिन् ! तेन त्वं च खरीभव ॥२२६॥
राजा ग्राह क्षणं भट्टमात्रेदानीं विलम्बय ।
यावत्प्रक्ष्यामि मन्त्रीशमागतं बहुकालतः ॥२२७॥
ततो भूमीशुजा पृष्टस्तत्र मन्त्री जगाविति ।
सपादलक्षदेशोर्वीभूषणे श्रीपुरे पुरे ॥२२८॥
गजवाहनभूपस्य पुत्रो धर्मध्वजाभिधः ।
विद्यते खवपूरूपपराभूतक्षयध्वजः ॥२२९॥
सार्धं खकन्यया तस्योद्राहं सम्मील्य तत्क्षणात् ।
आगामिदशमीघस्ने लले लग्नं मयाऽपि हि ॥[त्रिभिर्विशेषकम्]
आयास्यति दिने तस्मिन् यज्ञाऽपि निश्चितं द्रुतम् ।
शुक्लैतद् व्याकुलो भूपो दध्यावेवं निजे हृदि ॥२३१॥ यतः—

“सकृजल्पन्ति राजानः सकृजल्पन्ति साधवः ।
सकृत्कन्याः प्रदीयन्ते त्रीण्येतानि सकृत् सकृत्” ॥२३८॥
भवन्तो हि विचारज्ञाः किमस्माभिर्निगद्यते ।
यतो विचार्य कुर्वन्ति कार्यजातं सदोत्तमाः ॥२३९॥ यतः—
“सहसा विदधीत न क्रियामविवेकः परमापदां पदम् ।
दुणते हि

“निअघरसोसा परगेहमण्डणी कलिकलङ्कुलभगणम् ।

जेहिं न जाया धूया ते सुहिआ जीवलेगम्मि ॥२३॥

जातेति चिन्ता महतीति शोकः,

कस्य प्रदेयेति महान् विकल्पः ।

दत्ता सुखं स्थास्यति वा नवेति,

कन्यापितृत्वं किल हन्त कष्टम् ॥२३॥

जम्मंतीए सोगो बुड्ढन्तीए अ वड्ढए चिंता ।

परिणीआए दंडो जुवइपिआ दुक्खिओ निच्चं” ॥२३॥

विचिन्त्येति महीपालो विकल्पान् भूरिशो हृदि ।

भट्टमात्रं प्रति ग्राहेत्येवं सन्मानपूर्वकम् ॥२३॥

भट्टमात्राधुनोद्गाहं संयोज्यागाच्च घीसखः ।

करिष्यतेऽत्र किं यज्ञा विवाहाय समेष्यति ॥२३॥

व्यवहारः समस्त्येवं लोके यस्यै वराय च ।

दत्ताऽऽदौ कन्यका तस्मै दीयते नात्र संशयः ॥२३॥ यतः—

“सकृजल्पन्ति राजानः सकृजल्पन्ति साधवः ।

सकृत्कन्याः प्रदीयन्ते त्रीण्येतानि सकृत् सकृत्” ॥२३८॥

भवन्तो हि विचारज्ञाः किमस्माभिर्निगद्यते ।

यतो विचार्य कुर्वन्ति कार्यजातं सदोत्तमाः ॥२३९॥ यतः—

“सहसा विदधीत न क्रियामविवेकः परमापदां पदम् ।

वृणते हि विमृश्यकारिणं गुणलुब्धाः स्वयमेव सम्पदः ॥२४०॥

अयं निजः परो वेति गणना लघुचेतसाम् ।

उदारचरितानां तु वसुधैव कुटुम्बकम्” ॥२४१॥

महीपतेर्वचो भक्तिगर्भमाकर्ण्य तत्क्षणात् ।

भट्टमात्रो जगौ तस्मै दीयतां कन्यकां निजाम् ॥२४२॥

भट्टमात्रोदितं श्रुत्वा महीपालो महाबलः ।

दध्यावयं महान् मन्त्री विक्रमार्कस्य भूपतेः ॥२४३॥ यतः—

“कुसुमान्यञ्जलिस्थानि वासयन्ति करद्वयम् ।

प्रायः सुमनसां वृत्तिर्नामदक्षिणयोः समा ॥२४४॥

आयास्यति दिने तस्मिन् यज्ञाचरि निश्चितं द्रुतम् ।
श्रुत्वेतद् व्याकुलो भूपो दध्यावयं निजे हृदि ॥२३१॥ यतः—

१ भट्टमात्रो जगावादा वन्यस्मै कन्यका देदे । भूपालसूनुवे तोनानया किं
२ सुभटावुचतुः सद्यो बलादेना न कन्यकाम् । नीत्वा स्वनगरे परिणेष्याग्नान् किं

तस्य किं जीवितव्येन जायते लघुता स्फुटम्” ॥२५१॥
भट्टमात्रो जगौ नः किं ननु स्यात् कन्ययाऽनया ।
श्रीविक्रमचरित्रस्य बह्वयोऽन्याः सन्ति कन्यकाः ॥२५२॥
क्रियतेऽत्र महीशेन सार्द्धमत्र कलिर्यदि ।
संहारो हि तदा नृणां मिथो भूरिर्भविष्यति ॥२५३॥ यतः—
पुष्पैरपि न योद्धव्यं किं पुनर्निश्चितैः शरैः ।
शुद्धे विजयसन्देहः प्रधानपुरुषक्षयः” ॥२५४॥
भट्टमात्रोक्तमाकर्ण्य न्यायमार्गसमन्वितम् ।
मेने तैः सुभटैस्तत्र मन्त्री हृष्टोऽभवत्ततः ॥२५५॥
विमृश्यैतत् ततो भट्टमात्रोऽभ्येत्य निजे पुरे ।
भृपाग्रेऽचीकथत् सर्वं विवाहमिलनादिकम् ॥२५६॥
श्रुत्वैतद् विक्रमादित्यो भट्टमात्रं च तत्क्षणात् ।
अन्यत्र कन्यकां द्रष्टुं प्रेषयामास नीवृति ॥२५७॥

ततस्ते शुभया एव विक्रमार्कशुतान्तिके ।
 विवाहमिलनोदन्तं प्रोत्तवैति जगदुः पुनः ॥२५८॥
 कन्याया दिव्यरूपाया महामलमहीपते ।
 सुतया नास्ति जगन्मध्ये कन्याऽन्याऽपि मनोहरा ॥२५९॥
 श्रुत्वैतत् कन्यकाजाताऽनुरागोऽपि नृपाङ्गजः ।
 गोप स्मेरिताननः ॥२६०॥

अखपालो जगावेते वेगिनः सेन्धवा ह्याः ।
 एते कम्बोजका एते पञ्चमद्राभिधाः पुनः ॥२६५॥
 कोट्ठादसुरावकियाहनीलकै—वीछादबालाजगदसुरावकैद्विधः ।
 छलीहकैद्विलकपाटलैः पुन-सुरादबाला नृपतेधिराजते ॥२६६॥
 एन्धयोऽज्येते ह्या वेगवन्तः सन्ति मनोरमाः ।
 एन्धयोऽज्येते पुनर्जात्या विद्यन्ते सुरगोचराः ॥२६७॥
 अपुपुनो जगौ ^{२ ८ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००} एता ह्याः किम् ॥ ६८ ॥

ततस्ते सुभटा एत्य विक्रमार्कसुतान्तिके ।
 विवाहमिलनोदन्तं श्रोत्स्वेति जगदुः पुनः ॥२५८॥
 कन्याया दिव्यरूपाया महाबलमहीपतेः ।
 तुल्या नास्ति जगन्मध्ये कन्याऽन्याऽपि मनोहरा ॥२५९॥
 श्रुत्वैतत् कन्यकाजाताऽनुरागोऽपि नृपाङ्गजः ।
 गोपयित्वा मनः ग्राह तदैति स्मेरिताननः ॥२६०॥
 अङ्गयङ्गतिलङ्गादिदेशेषु बहुषु ध्रुवम् ।
 विद्यन्ते कन्यका बह्व्यो दिव्यरूपधराः पुनः ॥२६१॥
 तेनान्यदत्तया कन्या(न्यया) सुतं मम च साम्प्रतम् ।
 अन्यां चार्वीमहं कन्यां परिणेष्यामि भूपतेः ॥२६२॥
 श्रुत्वैतत्सुभटास्सर्वे जग्मुः खल्वनिकेतने ।
 भूपपुत्रोऽपि सन्ध्यायामश्वशालामुपेयिवात् ॥२६३॥
 पप्रच्छ घोटकाध्यक्षमिति भूपालनन्दनः ।
 के केऽश्वाः सन्ति कीदृक्षा अश्वपाल ! निगद्यताम् ॥२६४॥

१ छन्देति रथाऽवग - ग ।

अश्वपालो जगवेते वेगिनः सैन्धवा हयाः ।
 एते कम्बोजका एते पञ्चभद्राभिधाः पुनः ॥२६५॥
 कोङ्काहखुङ्गाहकियाहनीलकै-र्बोह्लाहखाङ्गाहसुरहकैर्हयैः ।
 हलीहकैर्हलकपाटलैः पुन-स्तुरङ्गशाला नृपतेर्विराजते ॥२६६॥
 एभ्योऽप्येते हया वेगवन्तः सन्ति मनोरमाः ।
 एभ्योऽप्येते पुनर्जात्या विद्यन्ते तुरगोत्तमाः ॥२६७॥
 भूपपुत्रो जगौ भूयोऽन्यत्र सन्ति हयाः किमु ।
 अश्वाध्यक्षोऽवदद् मध्ये विद्येते द्वौ तुरङ्गमौ ॥२६८॥
 वायुवेगमनोवेगाह्वयौ सल्लक्षणांनितौ ।
 दृष्ट्वा भूपाङ्गजो दध्याविति चित्ते चमत्कृतः ॥२६९॥
 योजनानां शतं गम्यं मयाऽर्वाक् पञ्चवासरात् ।
 तेन मनोजवं ताक्ष्यं विना कार्यं न सेत्स्यते ॥२७०॥
 ततो वीक्ष्य हयान् सर्वांन् पश्चादेत्य नृपाङ्गजः ।
 अदृश्याङ्गः पुना रात्रौ ययौ घोटकमन्दिरम् ॥२७१॥

मनोवेगाश्चमारुह्य दिव्याभरणभूषितः ।
खड्गपाणिर्बहिः पुर्या निस्ससार नृपाङ्गजः ॥२७२॥
स्थिता क्षणं मनोवेगमश्रं प्रति जगौ स च ।
त्वं ज्ञानी कुशलोऽसि त्वं वेगवान् चारुलक्षणः ॥२७३॥
चलभी विद्यते यत्र तत्र त्वं मां द्रुतं नय ।
आकर्ण्यैतद् हयः सद्यश्चाल तां पुरीं प्रति ॥२७४॥
पुरग्राससरित्-शैलान् लङ्घयन् तुरगो रयात् ।
अनैषीद् चलभीपार्श्वे विक्रमादित्यनन्दनम् ॥२७५॥
विक्रमार्कसुतो दध्यावेवं पुर्या वहिःस्थितः ।
कार्यं शुष्यति नो कस्य पुंसश्च नात्रकं विना ॥२७६॥
विमृश्येति पुरीमध्ये विक्रमादित्यनन्दनः ।
चारुवेपोऽचलत्पश्यन् पुरशोभां पदे पदे ॥२७७॥
केयं स्वर्गपुरी केयं लङ्का किं हस्तिनापुरम् ।
पातालनगरं किंवा किंवा द्वारावती पुरी ? ॥२७८॥

विक्रमार्कसुतो दध्यावागते मयि साम्प्रतम् ।
अत्रैतस्या महत् कष्टं धिग्भवत् मां प्रति ॥२८६॥
एवं पुनः पुनः श्रोक्ते सख्या लक्ष्मीर्जगाविति ।
अयं पुमान् पतिः कर्तुमीहितो मयका पुरा ॥२८७॥
बदन् जामीति जोत्कारं चक्रे साधु च नो मयि ।
तलिकातोरणादीनि २८८॥

इतः श्रीदसुतालक्ष्मी गवाक्षस्था नृपाङ्गजम् ।
व्रजन्तं व्रीक्ष्य तद्वृषमोहितेति सखीं जगौ ॥२७९॥ यतः-
“अम्बुखणसणी कम्माण मोहणी तह वयाण वंभवयं ।
गुत्तीण य मणगुत्ती चउरो दुम्बेण जिप्पंति” ॥२८०॥
अयं पुमान् भवत्याऽत्रानेतव्यो मञ्जुलं व्रजन् ।
ततो गत्वा सखी लक्ष्म्याः समीपे तं समानयत् ॥२८१॥
कुमारीं व्रीक्ष्य भूपालस्तुरेवं जगौ तदा ।
भो भो भगिनि ! जोत्कारो भवत्यै भवतात्मम ॥२८२॥
श्रुत्वैतद् वचनं तस्य लक्ष्मीं मूर्च्छासुपागताम् ।
शीतोपचाररचनात् सचैतन्यां व्यधात् सखी ॥२८३॥
सचेतनाऽपि सा लक्ष्मीः शून्यचिन्ताऽवनिस्थिता ।
कृष्णानना मनाक् सख्या बहूक्तपि जगाद न ॥२८४॥
सखी प्राहात्मनो दुःखं स्वामिनि ! त्वं प्रकाशय ।
यतो गोप्यं मनाग् नैव स्वामिसेवकयोर्भवेत् ॥२८५॥

वादित्रनिन्दं श्रुत्वा श्रोवाचेति नृपाङ्गजः ।
हे भगिनि ! पुरीमध्ये किं किं भवति सम्प्रति ॥२८३॥
लक्ष्मीः प्राह चतुर्वेद्या राजावद्य नृपाङ्गजाम् ।
वेलाळने शुभे धर्मेष्वजस्र परिणेष्यति ॥२८४॥
तेनाभितः पुरीमध्ये स्थाने स्थाने महीपतिः ।
तलिकातोरणादीनि २८५॥

विक्रमार्कसुतो दध्यावागते मयि साम्प्रतम् ।
 अत्रैतस्या महत् कष्टं धिग् भवतु मां प्रति ॥२८६॥
 एवं पुनः पुनः श्रोक्ते सख्या लक्ष्मीर्जगाविति ।
 अयं पुमान् पतिः कर्तुमीहितो मयका पुरा ॥२८७॥
 वदन् जामीति जोत्कारं चक्रे साधु च नो मयि ।
 तेनातीवाभवद् दुःखं मदीये मानसे सखि ॥२८८॥
 सखी प्रोवाच नो खेदः स्वामिन्यत्र विधीयते ।
 असावपि तव आता सदाकृतिरभूत्पुनः ॥२८९॥
 देवदानवगन्धर्वभूषनिःस्वेभ्यमानवाः ।
 पूर्वभवकृतात् पापात् न छुटन्ति कदाचन ॥२९०॥ यतः-
 येन येन यथा मृत्युः प्राप्तव्यः सोऽन्यथा नहि ।
 आराधिते यमे तुष्टे देवयोगाद् वणिग् मृतः ॥२९१॥
 ततो मुक्त्वा शुचं लक्ष्म्या श्रोतेत्युक्त्वा नृपाङ्गजः ।
 सन्मान्य भोजनैः सद्यः स्थापितः सदने निजे ॥२९२॥

वादित्रनिनन्दं श्रुत्वा प्रोवाचेति नृपाङ्गजः ।
 हे भगिनि ! पुरीमध्ये किं भवति सम्प्रति ॥२९३॥
 लक्ष्मीः ग्राह चतुर्थया रात्रावद्य नृपाङ्गजाम् ।
 वेलालये शुभे धर्मध्वजश्च परिणेष्यति ॥२९४॥
 तेनाभितः पुरीमध्ये स्थाने स्थाने महीपतिः ।
 तलिकातोरणादीनि बन्धयामास रङ्गतः ॥२९५॥
 स्थाने स्थाने च वाद्यन्ते वादित्राण्यद्य भूरिशः ।
 मण्ड्यन्ते नाटकादीनि नर्तकैश्च पदे पदे ॥२९६॥ यतः-
 “चञ्चच्चारणदीयमानकनकं सन्नद्धगीतध्वनि,
 स्फूर्जद्वाथकलुष्यमानकरटिप्रारब्धचतुत्योत्सवम् ।
 पूर्णं मङ्गलतूर्यदुन्दुभिरवैरुत्तालवैतालिक-
 स्लाघालङ्कितपूर्वपार्थिवमथ क्षमाभर्तुरासीद् गृहम्” ॥२९७॥
 श्रुत्वैतद् वैक्रमः ग्राह भगिनि ! त्वं नृपाङ्गजाम् ।
 महां प्रदापयेदानीं नो चेत् प्राणांस्त्यजाम्यहम् ॥२९८॥

लक्ष्मीः ग्राह कथं तुभ्यं दाप्यते भूपनन्दिनी ।
दत्ताऽदौ भूभुजा धर्मध्वजाय क्षमापह्नवे ॥२९९॥ यतः—
“गते जले कः खलु सेतुबन्धः, किं वा मृते चौपधदानकृत्यैः ।
मुहूर्त्तपृच्छा किमु मुण्डिते का हस्ताद् गते वस्तुनि किं हि शोकः
यज्ञाऽप्यद्यागमत्पाणिग्रहस्य वासरोऽपि च ।
तेनैतद् विद्यते सर्वं दुर्घटं तव सम्प्रति ॥३०१॥
ततो भूपाङ्गजो हस्ते कृत्वाऽसिपुत्रिकां द्रुतम् ।
आहते यावता वक्षस्तावल्लक्ष्म्या धृतः शये ॥३०२॥
प्रोक्तं चाहं करिष्यामि वाञ्छितं ते स्थिरीभव ।
स्वस्थं कृत्वा च तं लक्ष्मीर्भूपभार्यान्तिके ययौ ॥३०३॥
प्रोवाचेति भवत्पुत्र्यास्सर्वभ्यानां निकेतने ।
विनोल्कोऽभवत् तेन भूयादद्य ममालये ॥३०४॥
इत्यादि बहुशो युक्त्या मानयित्वा नृपप्रियाम् ।
नृपपुत्रीं निजं सद्य गौरवार्थं समानयत् ॥३०५॥

१ ‘मेऽद्य गेहे भविष्यति’-ग

इति ध्यात्वा जगौ लक्ष्मीर्भूपपुत्रि ! नृपालये ।
त्वां सम्प्राप्तीकरिष्यामि साम्प्रतं समदोत्सवम् ॥३१३॥
त्वां परिणेतुमायाति यदा धर्मध्वजः पथि ।
त्वया तदेति कर्त्तव्यं मनुक्तं भूपनन्दिनि ! ॥३१४॥

विक्रमार्कसुतक्षमापपुत्र्यौ रूपं मिथस्तदा ।
निरीक्ष्य मूर्च्छितौ सद्यः पतितौ पृथिवीतले ॥३०६॥
दृष्ट्वा तौ मूर्च्छितौ लक्ष्मीर्दध्यावेवं पुनः पुनः ।
उत्तरो दास्यते भूमीपतेः पत्न्या कथं मया ॥३०७॥ यतः—
“काके शौचं द्यूतकारे च सत्यं” सर्ग-४ श्लोक १८२
ध्यात्वेति बहुशः शीतोपचारकरणादिभिः ।
श्रेष्ठिपुत्री सचैतन्यौ तौ चकार क्षणात्तदा ॥३०९॥
द्वावपि प्रोचतुर्लक्ष्म्याः पुर एवं मिथस्तदा ।
आवयोः कारयोद्वाहं नो चेन्मृत्युर्भविष्यति ॥३१०॥
ततः श्रेष्ठिसुता चिन्ताऽतुरा दध्याविदं हृदि ।
इतो व्याघ्रः इतः क्लमिति न्यायोऽपतन्मम ॥३११॥ यतः—
“अर्थतुराणां न सुहृन् वन्धुः, क्षुधातुराणां न वपुर्न तेजः ।
कामातुराणां न भयं न लज्जा, चिन्तातुराणां न सुखं न निद्रा” ॥

अवसरं विना नेतो निःसर्तुं लभते कन्ती ।
दध्यायै च मेऽयुना पूते दुष्टकर्म समागमत् ।
संकेतस्थानके चक्षुःमागतः स भविष्यति ।
तेन कृत्वा छलं कंचित् निःसरिष्याम्यहं शून्यैः ॥३२१॥
विचिन्त्येति महीपालपुत्री प्राप सखीं प्रति ।
ममास्ति साम्प्रतं मे- के-ने- शेन व्रजाम्यहम् ॥३२२॥

इति ध्यात्वा जगौ लक्ष्मीर्भूषणुत्रि ! नृपालये ।
 त्वां सम्प्राप्तीकरिष्यामि साम्यतं समहोत्सवम् ॥३१३॥
 त्वां परिणेतुमायाति यदा धर्मध्वजः पथि ।
 त्वया तदेति कर्तव्यं मदुक्तं भूपनन्दिनि ! ॥३१४॥
 नृपावासलघुद्वारि विवाहसमये द्रुतम् ।
 लालाऽऽभरणवह्नादि समागम्यं त्वया ध्रुवम् ॥३१५॥
 असौ भूपाङ्गजस्ताक्षर्यारूढस्तत्रैत्य तत्क्षणात् ।
 त्वामादाय निजे स्थाने गत्वा च परिणेष्यति ॥३१६॥
 एवं श्रेष्ठिसुता कृत्वा विचारं भूपनन्दिनीम् ।
 भोजयित्वा नृपावासेऽप्ययत्सायमञ्जसा ॥३१७॥
 इतो धर्मध्वजः ताक्षर्यारूढः शुभमतीं तदा ।
 परिणेतुं महीपालमार्गेऽचालीत् सदुत्सवम् ॥३१८॥
 विक्रमार्कसुतः ताक्षर्यारूढस्तां भगिनीमितः ।
 मुक्तकलाप्य ययौ पूर्वकृतसंकेतस्थानके ॥३१९॥

अवसरं विना नेतो निःसर्तुं लभते कनी ।
 दध्यौ च मेऽधुना पूर्वं दुष्टकर्म समागमत् ॥३२०॥
 संकेतस्थानके नूतमागतः स भविष्यति ।
 तेन कृत्वा छलं कंचित् निःसर्ष्याम्यहं शनैः ॥३२१॥
 विचिन्त्येति महीपालपुत्री ग्राह सखीं प्रति ।
 ममास्ति साम्यतं देहचिन्ता तेन ब्रजाम्यहम् ॥३२२॥
 सखी ग्राहागतो राजद्वारे धर्मध्वजो वरः ।
 तवाभवद् वपुश्चिन्ता गतिः काञ्च भविष्यति ॥३२३॥
 ग्राह शुभमतीं देहचिन्तायां कोऽपि मानवः ।
 चक्री वा वासुदेवो वा न क्षणं क्षमते मनाक् ॥३२४॥ यतः—
 “तिन्नि सल्ला महाराय ! अस्मि देहे पइड्डिया ।
 वाउमुत्तपुरीसाणं खणमिच्चं न धारए ॥३२५॥ अत्र साधोः कथा
 “कण्हो नराण वलिओ कण्हस्स य तुंगिणी बलिआ ।
 भणइ उ(अ)डुरत्ते निस्सर किं निस्सरिस्सामि । अत्रापि कृष्णकथा

इत्यादि युक्तिः पर्यवस्थाप्य स्त्रां सखीं तदा ।
निस्ससार गुहाद् यावद् बहिः शुभमती कनी ॥३२७॥
इतस्तावत्समायातः पूर्वं विक्रमनन्दनः ।
निरीक्ष्य जातमुत्स्रं नृपपुत्रीमनागताम् ॥३२८॥
आकुलव्याकुलस्वान्तो विलोकयन्नितस्ततः ।
पुरुषं कमपि प्रेक्ष्य तत्रायातं जगावदः ॥३२९॥
यावद् वरं विलोकयान्न पश्चादेव्याम्यहं द्रुतम् ।
तावत्त्वमश्ववस्त्रादि गुहाण निखिलं मम ॥३३०॥
तेनोमित्युदिते भूपपुत्रस्तद्वेषभूषितः ।
कन्यार्थं त्वरितं भूपमध्येगेहं ययौ तदा ॥३३१॥ यतः—
“दिवा पश्यन्ति नो घूकाः काको नक्तं न पश्यति ।
अपूर्वः कोऽपि कामान्धो दिवा नक्तं न पश्यति ॥३३२॥
कृत्याकृत्ये न जानन्ति न जानन्ति हिताहिते ।
कामान्धा मानवा जग्धधत्तूबीजका इव” ॥३३३॥

इतस्तत्रैत्य भूपालपुत्री प्राहेति तं नरम् ।
हे कुमारधुनोत्सरोऽजनि कार्यवशान्मम ॥३३४॥
अहमत्रागताऽद्य त्वां परिणेतुं नृपाङ्गजा ।
तेन व्रज निजं स्थानं प्रति त्वं भूपनन्दन ! ॥३३५॥
श्रुत्वैतत् कर्पको दध्यावियमागाञ्चुपाङ्गजा ।
संकेतिता नरेणेति केनचिद् नात्र संशयः ॥३३६॥
ध्यात्वेति मौनमाधाय तामादाय च तत्क्षणात् ।
सिंहाह्वः कर्पकः सौवस्थानं प्रत्यचलत् तदा ॥३३७॥
हृष्टा कन्याऽध्वनि प्राह भो कान्त ! भवतः पुरम् ।
क्रियन्मार्गे समस्तीति मदग्रे कथयाधुना ॥३३८॥
कथाभिरथवा पूर्वभूताभिः साम्प्रतं चलन् ।
मम कर्णौ कुरु स्वामिन् ! पवित्रौ वर्त्मनि ध्रुवम् ॥३३९॥
एवं पुनः पुनः प्रोक्ते यावज्जल्प नो हली ।
तावद् भूपाङ्गजा दध्यौ लज्जमानो न वक्तयम् ॥३४०॥

प्राप्ते विद्यापुत्रे भूरिकर्पकादिजनाकुले ।
धृतराष्ट्रीणादि कुर्वन्ति यत्र लोका निजिच्छया ॥३४८॥
तत्राहं कर्पकः सिंहाहो वसामि द्युततत्परः ।
ससन्ध्यसनकुल्लोकसहितः सततं मुदा ॥३४९॥
बीजसुतं मयेदानीं पराजितेषु पञ्चसु ।
वत्सवारे २८

उत्तमा मानवा नैव जल्पन्ति स्म यथा तथा ।
सख्यत्पत्रे महाकार्ये जल्पन्ति स्तोकमेव हि ॥३४१॥ यतः—
“यौवनेऽपि मशान्ता ये ये च हृष्यन्ति याचिताः ।
वर्गिता ये च लज्जन्ते ते नरा जगदुत्तमाः ॥३४२॥
गर्जति शरदि न वर्धति वर्धति वपिष्ठ निःस्वनो मेघः ।
-६-” ३४

उत्तमा मानवा नैव जल्पन्ति स यथा तथा ।
 समुत्पन्ने महाकार्ये जल्पन्ति लोकमेव हि ॥३४१॥ यतः—
 “यौवनेऽपि प्रशान्ता ये ये च हृष्यन्ति याचिताः ।
 वर्णिता ये च लज्जन्ते ते नरा जगदुत्तमाः ॥३४२॥
 गर्जति शरदि न वर्षति वर्षति वर्षसु निःस्वनो मेघः ।
 नीचो वदति न कुरुते न वदति साधुः करोत्येव” ॥३४३॥
 अथ भानुदये तस्य वक्त्रं वीक्ष्य नृपाङ्गजा ।
 मृच्छिता शुथिवीपीठेऽपतन्निष्ठकाष्ठवत् ॥३४४॥
 शीतोपचारतः स्वस्थीभूता भूपालनन्दिनी ।
 दध्याविति सको दिव्यरूपधारी नरः कुतः ॥३४५॥
 अयं कुत्सितरूपश्रीरागतोऽसि कुतो नरः ।
 आनीतो वा मदीयेन भागेन ननु सम्प्रति ॥३४६॥
 इतः सिंहो हली ग्राह त्यक्तमौनावलम्बकः ।
 भो भामिनि ! कथं शोको हर्षस्थाने विधीयते ॥३४७॥

ग्रामे विद्यापुरे भूरिकर्षकादिजनकुले ।
 द्यूतक्रीडादि कुर्वन्ति यत्र लोका निजेच्छया ॥३४८॥
 तत्राहं कर्षकः सिंहो वसामि द्यूततत्परः ।
 सप्तव्यसनकृच्छोकसहितः सततं मुदा ॥३४९॥
 वीजसुप्तं मयेदानीं पराजितेषु पञ्चसु ।
 चत्वारो वृषभाः सन्ति सन्नन्येको रथोऽनघः ॥३५०॥
 द्वे गावौ रासभी हेका नयते सलिलं गृहम् ।
 मेहं तृणमयं छिद्ररिक्तं निर्वातमस्ति मे ॥३५१॥
 विद्यते गृहिणी पूर्वमेका त्वं द्वितीया पुनः ।
 स्थापयित्वा नवीनां त्वां जीर्णां निष्काश्यते मया ॥३५२॥
 सदनस्वामिनीं कृत्वा त्वामहं स्यां भृशं सुखी ।
 यत एवंविधो योगो लभ्यते भाग्यतो नरैः ॥३५३॥ यतः—
 “एका भार्या त्रयः पुत्रा द्वे हले दश धेनवः ।
 ग्रामे वासः पुरासन्ने स्वर्गादिपि विशिष्यते ॥३५४॥

उत्तमा मानवा नैव जल्पन्ति स यथा तथा ।
 समुत्पन्ने महाकार्ये जल्पन्ति लोकमेव हि ॥३४१॥ यतः—
 “यौवनेऽपि प्रशान्ता ये ये च हृष्यन्ति याचिताः ।
 वर्णिता ये च लज्जन्ते ते नरा जगदुत्तमाः ॥३४२॥
 गर्जति शरदि न वर्षति वर्षति वर्षसु निःस्वनो मेघः ।
 नीचो वदति न कुरुते न वदति साधुः करोत्येव” ॥३४३॥
 अथ भानुदये तस्य वक्त्रं वीक्ष्य नृपाङ्गजा ।
 मृच्छिता शुथिवीपीठेऽपतन्निष्ठकाष्ठवत् ॥३४४॥
 शीतोपचारतः स्वस्थीभूता भूपालनन्दिनी ।
 दध्याविति सको दिव्यरूपधारी नरः कुतः ॥३४५॥
 अयं कुत्सितरूपश्रीरागतोऽसि कुतो नरः ।
 आनीतो वा मदीयेन भागेन ननु सम्प्रति ॥३४६॥
 इतः सिंहो हली ग्राह त्यक्तमौनावलम्बकः ।
 भो भामिनि ! कथं शोको हर्षस्थाने विधीयते ॥३४७॥

तरुणं सर्पपशाकं नवीदनं पिच्छलानि च दधीनि ।
अल्पव्ययेन सुन्दरि ! ग्राम्यजनो मिष्टमश्नति” ॥३५५॥

श्रुत्वैतद् कन्यका दध्यौ पतिताऽहं च संकटे ।

बुद्धिं विना न निष्कोष्ठं शक्यते मयका मनाक् ॥ यतः—

“यस्य बुद्धिर्वलं तस्य निर्बुद्धस्तु कुतो बलम् ।

वने सिंहो मदीन्मत्तः शशकेन निपातितः ॥३५७॥

इत्यादि बुद्धिहृत्कानि ।

ध्यात्वेति कन्यका ग्राह जल्पितं भवता वरम् ।

परमेकं महाविघ्नं विद्यते दुःखदं तव ॥३५८॥

यदि त्वं दिव्यरूपां मामनङ्गीकृत्य नेष्यसि ।

ग्राममध्ये तदा राजा मद्रूपश्रीविमोहितः ॥३५९॥

हत्वा तां सपदि स्वीयगेहे मां क्षेप्यति क्षणात् ।

तेन मुत्तवा निजे क्षेत्रे मां गच्छ निजसन्नि ॥३६०॥

क्षेत्रे विवाहासामग्रीं सर्वामानीय तत्क्षणात् ।

परिणीय च मां कन्यां ततः सौवर्गहे नय ॥३६१॥

आकार्येकं द्विजं सर्वोद्धाहसामग्रिकाद्विवरम् ।
परिणेतुं च तां कन्यां निस्ससार हली मुह्यत् ॥३६२॥
इतः स्वकीलरक्षार्थमश्वरूढा नृपाङ्गजा ।
प्राणास्त्यक्तुं चचालाशु निरिनारगिरिं प्रति ॥३७०॥
दध्यौ य - - - - - व्याम्यहकं पुनः । ७१॥

एवं कृते तु भवतः कुशलं हि भविष्यति ।

श्रुत्वैतत् कर्षकोऽनैपीत् स्वक्षेत्रं तां प्रमोदितः ॥३६२॥

एवं वदन् हली तस्यै क्षेत्रं दर्शयति स्वकम् ।

इदं शुगंधरीक्षेत्रं जगजीवनकृत्पुनः ॥३६३॥

इदं च वनकक्षेत्रं सर्ववस्त्रविधायकम् ।

इदं च चणकक्षेत्रं तुष्टिकृत् सततं नृणाम् ॥३६४॥

इत्यादि बहुशः श्रोत्वा दिव्याश्ववसनान्विताम् ।

मुत्तवा तां कन्यकां क्षेत्रे जीर्णवस्त्रोऽचलद्धली ॥३६५॥

गत्वा गेहे द्रुतं भार्यां प्रति ग्राह कृपीबलः ।

रे रे त्रयाऽशुकं कार्यं कृतं नवेति हक्यन् ॥३६६॥

त्वया विनाशितं सर्वं गेहं सम्प्रति मामकम् ।

परिणेतुं मयाऽऽनीता नवीना कन्यकाऽद्भुता ॥३६७॥

एवं कर्कशभाषाभिः संतर्ज्य तेन भूरिशः ।

निष्काशिता पितुर्गेहे ययौ पूर्वप्रिया तदा ॥३६८॥

केन पुन किमाश्चर्यं द्रुतं दृष्टं प्रजल्प(वच्य)ताम् ।
तत परको जयौ तातागमं धेह्यया बहिर्वने ॥३७६॥
कोलाहलं पुरीमच्छे निशम्याहं विलोकितुम् ।
आगां यावज्जनास्तावदेवं प्रोक्षुः परस्परम् ॥३७७॥
धर्मद्वयजो वरो भूमिपतेः शुभ्रममर्त्यं सुताम् ।
परिणेतुं मुहे यावदागमत् समदोत्सवम् ॥३७८॥
ला रते ययौ । ७२॥

आकार्यैकं द्विजं सर्वोद्वाहसामग्रिकान्वितम् ।
परिणेतुं च तां कन्यां निस्ससार हली शुहात् ॥३६९॥
इतः स्वशीलरक्षार्थमश्वरूढा नृपाङ्गजा ।
प्राणांस्त्यक्तुं च चालाशु गिरिनारगिरिं प्रति ॥३७०॥
दध्यौ यदि पितुर्गेहे गमिष्याम्यहं पुनः ।
तदा तत्र कथं कार्यमुत्तरो मयका स्फुटम् ॥३७१॥
द्वयोरपि तदा भर्त्रोश्चकिता दैवयोगतः ।
आपदायामहं पूर्वं पतिताऽसि करोमि किम् ॥३७२॥
एवं चिन्तापरा राजपुत्री शुभमती तदा ।
न सुप्ता न जजागार नैवोत्तस्थौ मनागपि ॥३७३॥ यतः—
“चिन्तातुरस्य दुःस्थस्य पतितस्यापदि स्फुटम् ।
रोगग्रस्तस्य मर्त्यस्य निद्रा नायाति कर्हिचित् ॥३७४॥
तस्मिन् वृक्षे स्थितो रात्रौ भारण्डः स्थविरो वयः ।
अपत्यानि चतुर्दिक्ष्वागतानीति जगौ तदा ॥३७५॥

१ गतोऽहं वलभीं अमन् ।

केन कुत्र किमाश्चर्यं श्रुतं दृष्टं प्रजल्प(ल्प्य)ताम् ।
तत एको जगौ तातागमं वैलभ्या बहिर्वने ॥३७६॥
कोलाहलं पुरीमध्ये निशम्याहं विलोकितुम् ।
आगां यावज्जनास्तावदेवं प्रोञ्चुः परस्परम् ॥३७७॥
धर्मध्वजो वरो भूमिपतेः शुभमतीं सुताम् ।
परिणेतुं गृहे यावदागमत् समहोत्सवम् ॥३७८॥
तावत् कोऽपि नरो भूमी(प)पुत्रीं हला रहो ययौ ।
विलोकिताऽपि सर्वत्र लब्धा नैव महीधुजा ॥३७९॥
ततो बभूवतुः कन्यापितरौ दुःखितौ भृशम् ।
वरोऽपि लज्जितः प्राणांस्त्यक्तुकामोऽभवत् पुनः ॥३८०॥
ततः स्वस्थीकृताः सर्वे इति मन्त्रीश्वरैर्जगुः ।
मासमध्ये शुभमती लभ्यते यदि नैव चेत् ॥३८१॥
तदाऽनशनतोऽसाभिर्मर्त्यं रैवताचले ।
ततो दिशो दिशं कन्यां ययुर्द्रुण्डं च सेवकाः ॥ (युग्मम्)

अद्यापि कन्यका नैव लब्धा कैश्चिच्च सेवकैः ।
तेन सर्वे चलिष्यन्ति परेद्यु रैवतं प्रति ॥३८३॥
भारण्डोऽवगु महाश्वर्यं द्रष्टुं (दृष्टं) पुत्र लया स्फुटम् ।
द्वितीयस्तनयः प्राहेत्येवं तातपुरस्तदा ॥३८४॥
मया च वामनस्थल्यां गतेनेदं निरीक्षितम् ।
कुम्भभूमिपतेः कन्या रूपश्रीर्निमित्तोऽभवत् ॥३८५॥
अन्धीभूता कनी कर्मयोगतः काष्ठभक्षणम् ।
राजानं याचमानाऽपि स्थापिताऽष्टौ दिनानि सा ॥३८६॥
प्रतीकारार्थमानीता अनेके कुशला नराः ।
परं तस्या मनाग् नैव गुणो जातोऽस्ति चक्षुषोः ॥३८७॥
ततो विचार्य भूपेन वाद्यते पटहोऽधुना ।
यः कश्चित् कुरुते कन्यां पश्यन्तीं च यथा तथा ॥३८८॥
तस्मै ददाति भूपालो नराय सुखमार्गितम् ।
तात तत् तत्र नगरे श्रुतं दृष्टं मयाऽपि हि ॥३८९॥

तृतीयस्तनयः प्राह ग्रामे विद्यापुराभिधे ।
स्त्रिंशद्वाहो ह्यालिकः क्षेत्रे कन्यामेकां समानयत् ॥३९०॥
क्षेत्रे विमुच्य तां कन्यां परिगेहं च ह्यालिकः ।
ययाबुद्वाहसामग्रीं लाहं निजगेहे द्रुतम् ॥३९१॥
गत्वा हे - - - - - नोबलः ।

भारण्डः स्थविरो प्राह साऽपि भूमीशनन्दिनी ।
पश्यन्ती च भवत्येव स्त्रीपथादिप्रयोगतः ॥३९०॥
पुत्रः प्राहौपधं किं तत् तेन सा नृपनन्दिनी ।
दिव्यदृष्टिर्भवत्येव तात तत् कथयाऽधुना ॥३९१॥
भारण्डोऽवगु मलोत्सर्गं मदीयं दृष्यते यदि ।
श्रीमद्भजेन्द्रकुण्डस्य वारिणाऽमावसीदिने ॥३९२॥
तद्भरसेन महीपालपुत्र्या अज्ज्येत लोचने ।
तदा सा दिवसे तारामण्डलं वीक्षतेऽखिलम् ॥३९३॥
एतच्चूर्णं सुधावल्लीरसेन मिश्रितं यदि ।
क्षिप्यते नेत्रयो रूपपरावृत्तिः प्रजायते ॥३९४॥
एतच्चूर्णं यदा चन्द्रवल्लीरसविमिश्रितम् ।
क्षिप्यते नेत्रयोः पूर्वरूपमेव भवेत्तदा ॥३९५॥ यतः—
“अमन्त्रमक्षरं नास्ति नास्ति मूलमनौषधम् ।
अनाथा पृथिवी नास्ति आम्नायाः खलु दुर्लभाः” ॥३९६॥

ततोऽपश्यच्च हल्ली कन्यां शून्यचित्तो जगावदः ।
मो ! विभ्रियं मया कन्याऽऽज्जीतोद्वाहकृतेऽधुना ॥३९७॥
कारय-लं मया सार्धमनया पाणिपीडनम् ।
मुक्त्वाऽहं सदनं शून्यमन्त्रांगाम् गम्यते ततः ॥३९८॥
शून्ये गृहे य - - - - -

तृतीयस्तनयः ग्राह ग्रामे विद्यापुराभिधे ।
 सिंहाहो हालिकः क्षेत्रे कन्यामेकां समनयत् ॥३९७॥
 क्षेत्रे विमुच्य तां कन्यां परिणेतुं च हालिकः ।
 ययाबुद्राहसामग्रीं लातुं निजगेहे द्रुतम् ॥३९८॥
 गत्वा गृहे द्रुतं भार्यां प्रति ग्राह कृषीवलः ।
 रे रे त्वयाऽमुकं कार्यं न कृतमित्यहक्यत् ॥३९९॥
 त्वया विनाशितं सर्वगृहं समग्रति सामकम् ।
 परिणेतुं मयाऽनीता नवीना कन्यकाऽद्भुता ॥४००॥
 एवं कर्कशभाषाभिः सन्तर्ज्य तेन भूरिशः ।
 निष्काशिता पितुर्गेहे रुष्टा पूर्वप्रिया ययौ ॥४०१॥
 आकार्यैकं द्विजं सर्वोद्वाहसामग्रिकायुतः ।
 परिणेतुं च तां कन्यां निःससार हली गृहात् ॥४०२॥
 क्षेत्रमध्ये महीपालपुत्रीमप्रेक्ष्य हालिकः ।
 बभ्राम परितः स्थाने शून्यमनास्तदा ॥४०३॥

ततोऽपश्यन् हली कन्यां शून्यचित्तो जगावदः ।
 भो ! विप्रेयं मया कन्याऽनीतोद्वाहकृतेऽधुना ॥४०४॥
 कारय त्वं मया सार्धमनया पाणिपीडनम् ।
 मुक्त्वाऽहं सदनं शून्यमत्रागाम् गम्यते ततः ॥४०५॥
 शून्ये गृहे यतो लोकः प्रविश्य हरते धनम् ।
 एवं जल्पन् द्विजं क्षेत्रे भ्रामयामास सर्वतः ॥४०६॥ यतः—
 “दिवा पश्यन्ति नो द्यूकाः काको नक्तं न पश्यति ।
 अपूर्वः कोऽपि कामान्धो, दिवा नक्तं न पश्यति ॥४०७॥
 दृश्यं वस्तु परं न पश्यति जगल्यन्धः पुरोऽवस्थितम्,
 रागान्धस्तु यदस्ति तत्परिहरन् यन्नास्ति तत्पश्यति ।
 कुन्देन्दीवरपूर्णचन्द्रकलशश्रीमल्लतापल्लवा—
 नारोप्याशुचिराशिषु प्रियतमागत्रेषु यन्मोदते” ॥४०८॥
 ग्रथिलोऽयमिति कृत्वा जगाम वाडवो गृहम् ।
 आन्त्वा क्षेत्रं हली पूर्वभार्यापात्रे समागतम् ॥४०९॥

ततोऽपश्यन् हली कन्यां शून्यचित्तो जगावदः ।
 भो ! विप्रेयं मया कन्याऽनीतोद्वाहकृतेऽधुना ॥४०४॥
 कारय त्वं मया सार्धमनया पाणिपीडनम् ।
 मुक्त्वाऽहं सदनं शून्यमत्रागाम् गम्यते ततः ॥४०५॥
 शून्ये गृहे यतो लोकः प्रविश्य हरते धनम् ।
 एवं जल्पन् द्विजं क्षेत्रे भ्रामयामास सर्वतः ॥४०६॥ यतः—
 “दिवा पश्यन्ति नो द्यूकाः काको नक्तं न पश्यति ।
 अपूर्वः कोऽपि कामान्धो, दिवा नक्तं न पश्यति ॥४०७॥
 दृश्यं वस्तु परं न पश्यति जगल्यन्धः पुरोऽवस्थितम्,
 रागान्धस्तु यदस्ति तत्परिहरन् यन्नास्ति तत्पश्यति ।
 कुन्देन्दीवरपूर्णचन्द्रकलशश्रीमल्लतापल्लवा—
 नारोप्याशुचिराशिषु प्रियतमागत्रेषु यन्मोदते” ॥४०८॥
 ग्रथिलोऽयमिति कृत्वा जगाम वाडवो गृहम् ।
 आन्त्वा क्षेत्रं हली पूर्वभार्यापात्रे समागतम् ॥४०९॥

ततोऽपश्यन् हली कन्यां शून्यचित्तो जगावदः ।
 भो ! विप्रेयं मया कन्याऽनीतोद्वाहकृतेऽधुना ॥४०४॥
 कारय त्वं मया सार्धमनया पाणिपीडनम् ।
 मुक्त्वाऽहं सदनं शून्यमत्रागाम् गम्यते ततः ॥४०५॥
 शून्ये गृहे यतो लोकः प्रविश्य हरते धनम् ।
 एवं जल्पन् द्विजं क्षेत्रे भ्रामयामास सर्वतः ॥४०६॥ यतः—
 “दिवा पश्यन्ति नो द्यूकाः काको नक्तं न पश्यति ।
 अपूर्वः कोऽपि कामान्धो, दिवा नक्तं न पश्यति ॥४०७॥
 दृश्यं वस्तु परं न पश्यति जगल्यन्धः पुरोऽवस्थितम्,
 रागान्धस्तु यदस्ति तत्परिहरन् यन्नास्ति तत्पश्यति ।
 कुन्देन्दीवरपूर्णचन्द्रकलशश्रीमल्लतापल्लवा—
 नारोप्याशुचिराशिषु प्रियतमागत्रेषु यन्मोदते” ॥४०८॥
 ग्रथिलोऽयमिति कृत्वा जगाम वाडवो गृहम् ।
 आन्त्वा क्षेत्रं हली पूर्वभार्यापात्रे समागतम् ॥४०९॥

मोचाचेति प्रिये ! गेहं त्वमागच्छात्मनोऽधुना ।
श्रुत्वैतत् सा प्रिया ग्राह नव्याऽऽनीताऽस्ति या त्वया ॥४१०॥
सैव त्वत्सदने सर्वं सुष्ठु कार्यं करिष्यति ।
इत्यादि धर्षितोऽत्यन्तं शून्यचित्तोऽभवद्बली ॥४११॥ यतः—
सद्यो लक्ष्मीप्रियाधान्यापहारे सति मानवाः ।
भवन्ति दुःखिनोऽत्यन्तं चित्ते नूनमनारतम् ॥४१२॥
तूर्योऽवक् तनयस्तात ! अमन् सुन्दरकानने ।
अहमेकतरोर्मूले स्थितो यावत्समाहितः ॥४१३॥
तावद् द्वौ पथिकौ वृक्षाधःस्थितावेत्य कुत्रचित् ।
एकेनोक्तं त्वया किञ्चित् चित्रं दृष्टं श्रुतं भुवि ॥४१४॥
दृश्यते भवतः श्यामं वदनं साम्प्रतं कथम् ।
किं वा केन हुता लक्ष्मीर्गृहिणी वा निगद्यताम् ॥४१५॥
तेनोक्तं शक्यते नैव वक्तुं दुःखं तवाग्रतः ।
यतः केनापि नो दुःखापहारः क्रियते जने ॥४१६॥ यतः—

जे चित्र विहिणा लिहिजे तं चित्र परिणाम दुःखललोयस्त ।
इय जाणेविण धीरा विहरे वि न कायरा हुंति ॥४२४॥
कृतकर्मक्षयो नास्ति कल्पकोटीशतरपि ।
अवश्यमेव मोक्तव्यं कृतं कर्म शुभाद्युभयम् ॥४२५॥
विक्रमार्कच्यो मत्वा पुत्रस्य गमनं तदा ।
विक्रमार्कच्यो मत्वा पुत्रस्य इतिर्मम ॥४२६॥

“मुखदुःखानां कर्ता हर्ता च न कोऽपि कस्यचिज्जन्तोः ।
इति चिन्तय सदबुद्ध्या पुरा कृतं भुज्यते कर्म ॥४१७॥
पूर्वकृतसुकृतदुष्कृतवशेन यदिह संपदो विपदः ।
आयान्ति तदन्यस्मिन् कृतेन किं रोषतोषेण” ॥४१८॥
इत्यादि कर्मवृत्तानि
द्वितीयः पुरुषः ग्राहात्मनो दुःखं प्रकाशय ।
यतोऽन्यस्य पुरो दुःखे कथिते स्यान्नरः सुखी ॥४१९॥
आद्यः ग्राहोज्ञयिन्या रादपुत्रोऽहं बलभीपुरि ।
परिणेतुमगां भूपपुत्रीं शुभमतीं हुतम् ॥४२०॥
इत्यादि चरितं कन्यातार्क्ष्यापहरणान्तिकम् ।
कथयित्वाऽऽत्मनोऽशेषं स्थितो यावत् स दुःखितः ॥४२१॥
तावदन्यो जगौ भो ! भो ! दुःखं किं क्रियते हृदि ।
देवदानवगन्धर्वाः सुखन्ते न हि कर्मणः ॥४२२॥ यतः—
“शशिदिवाकरयोर्ग्रहपीडनं गजभुजंगविहंगमबन्धनम् ।
मतिमतां च समीक्ष्य दरिद्रतां विधिरहो बलवानिति मे मतिः ॥

आनन्देति निजं नाम कृत्वा सा वृषभान्दिनी ।
प्रययौ वामनस्थल्यां सद्यो मालिकामन्दिरम् ॥४२३॥
त्वं जायसे गदित्वेति नमस्कारपुरस्सरम् ।
मालिकायै तदौ रत्ने बहुमुल्यं मनोरमम् ॥४२४॥
रूपवन्तं कुमारं तस्मात्तं वीक्ष्य मालिका ।
चकार गौरवं तस्य भोजनस्थानदानतः ॥४२५॥
इतस्तत्रागतं ॥ ४२६ ॥ तदा । ॥४२६॥

जं चिअ विहिणा लिहिअं तं चिय परिणमइ सयललयस्स ।
इय जाणेविणु धीरा विहुरे वि न कायरा हुंति ॥४२४॥
कृतकर्मक्षयो नास्ति कल्पकोटीशतैरपि ।
अवश्यमेव भोक्तव्यं कृतं कर्म शुभाशुभम् ॥४२५॥
विक्रमार्कनृपो मत्वा पुत्रस्य गमनं तदा ।
तन्वानो हृदये दुःखं वभूवेति मतिर्मम ॥४२६॥
आद्यः प्रोवाच किं भूपपार्थे [च] गमनेन मे ।
यतश्चाकृतकार्या न शोभन्ते मनुजाः क्वचित् ॥४२७॥
मया मनोजवस्ताक्षर्यो गमितः साम्प्रतं पुनः ।
तेनाहं रैवते शैले प्राणास्त्यक्ष्यामि निश्चितम् ॥४२८॥
आकर्ण्यैतदहं तत्रात्राऽऽगां तात तवान्तिके ।
भारण्डोऽवक् त्वयाऽपूर्वमाश्चर्यं वीक्षितं सुत ! ॥४२९॥
श्रुत्वैतद्वर्षिता कन्या भारण्डस्य मलोज्जनम् ।
लात्वा नृपेभृष्टं ताक्षर्यरूढाऽचालीचतस्तरोः ॥४३०॥

१ वर्धमानन्दपुरुष क ग ।

आनन्देति निजं नाम कृत्वा सा नृपनन्दिनी ।
प्रययौ वामनस्थल्यां सद्यो मालिकमन्दिरम् ॥४३१॥
त्वं जामिमे गदित्वेति नमस्कारपुरस्सरम् ।
मालिकायै ददौ रत्नं बहुमूल्यं मनोरमम् ॥४३२॥
रूपवन्तं कुमारं तमागतं वीक्ष्य मालिका ।
चकार गौरवं तस्य भोजनस्थानदानतः ॥४३३॥
इतस्तत्रागतं वाद्यमानं च पटहं तदा ।
श्रुत्वाऽऽनन्दकुमारोऽवक् किमर्थं पटहध्वनिः ॥४३४॥
पटहोद्धोषणाहेतौ श्रोक्ते मालिकया तदा ।
आनन्दः ग्राह पटहं मालिके स्पृश सम्प्रति ॥४३५॥
मालिकाऽवक् किमानन्द शक्तिरास्ति तेऽधुना ।
आनन्दको जगावेवं विचारेण सुतं तव ॥४३६॥
स्पृश त्वं पटहं सद्यो यद्भावं तद् भविष्यति ।
ततः पस्पृश पटहं मालिका तन्निदेशतः ॥४३७॥

मालिका पटहस्पर्शं विधायानन्दसन्निधौ ।
समेत्येति जगौ स्पृष्टः पटहो मयका खलु ॥४३८॥
मालिकापटहस्पर्शवृत्तान्तं राजसेवकैः ।
कथितं भूपतिः श्रुत्वा मुदितो मानसे भृशम् ॥४३९॥
भूपदेशात् समागत्य भृत्या मालिकसन्निधि ।
प्रोचुस्त्वं मालिके ! भूपपुत्रीं सजीकुरु द्रुतम् ॥४४०॥
श्रुत्वैतन्मालिका मध्येगेहमेत्य जगावदः ।
भो आनन्द ! समुत्थाय सजीकुरु नृपाङ्गजाम् ॥४४१॥
आनन्दोऽवक् क्षणं तिष्ठ सुखमैति प्रमीलिका ।
मालिका ग्राह भूपालभृत्या ईयुर्मदालये ॥४४२॥
वदन्तीति द्रुतं भूमिपालसन्ध समेत्य च ।
सजीकुरु महीपालनन्दिनीं चूर्णयोगतः ॥४४३॥ [युग्मम्]
एवं पुनः पुनः प्रोक्ते उत्थायानन्दपूरुषः ।
समेत्य भूपसदनं ननामावनिनायकम् ॥४४४॥

सजातिजां पुनः कन्यामेकां ग्रामाष्टकान्विताम् ।
दापयिष्याम्यहं यस्मै तस्मै त्वं यदि दास्यसि ॥४५२॥
मासं यावत्पुनः सप्तयोजनावधि भूतलम् ।
त्वया चेदीयते मध्ये तदा सजीकरोमि ताम् ॥४५३॥
कन्या ग्राह भवत्वेवं तव ताव ! निदेशतः ।

हृष्टो राजा जगौ सद्यः कुमार ! मम नन्दिनीम् ।
सजीकुरु ततः ग्राहानन्दो भूमीपतेः पुरः ॥४४५॥
स्वामिन् ! ददासि किं मह्यमित्युक्ते भूपतिर्जगौ ।
यत्त्वं वक्ष्यसि वक्त्रेण तुभ्यं दास्याम्यहं हि तत् ॥४४६॥
आनन्दः ग्राह दास्यामि यस्मै कन्यामहं विभो ! ।
तस्य चेद् वरणं कन्या ममादेशात्करिष्यति ॥४४७॥
सजातिजां पुनः कन्यामेकां ग्रामाष्टकान्विताम् ।
यस्मै च दापयिष्यामि तस्मै त्वं यदि दास्यसि ॥४४८॥
मासं यावत्ततः सप्तयोजनावधि भूतलम् ।
ममैव दीयते चेद्धि तदा सजीकरोमि ताम् ॥४४९॥
ततो गत्वा नृपः कन्योपान्ते ग्राहेति रङ्गतः ।
आनन्दः पटहं स्पृष्ट्वा मन्सुखादिति जल्पति ॥४५०॥
दापयिष्याम्यहं यस्मै कुमाराय च कन्यकाम् ।
तस्य चेद् वरणं कन्यां ममादेशात्करिष्यति ॥४५१॥

राजा हृष्टः पुरीमध्ये तलिकातोऽरणादिभिः ।
महोत्सवं व्याघाच्छत्यं कारयत्यत्र पदे पदे ॥४५२॥ यतः—
“पुत्रिका-पुत्र-मित्राणां सुखं सुखं निरीक्ष्य च ।
मातापित्रादयोऽत्यन्तं तन्वते मानसे शुद्धम्” ॥४५३॥
भूपः प्रोवाच कस्मैयं दीयते कन्यका वद ।
आनन्दः—

सजातिजां पुनः कन्यामेकां ग्रामाष्टकान्विताम् ।
 दापयिष्याम्यहं यस्मै तस्मै त्वं यदि दास्यसि ॥४५२॥
 मासं यावत्पुनः ससंयोजनावधिं भूतलम् ।
 त्वया चेदीयते मङ्गं तदा सजीकरोमि ताम् ॥४५३॥
 कन्या ग्राह भवत्वेवं तव तात ! निदेशतः ।
 यतोऽङ्गीकुरुते कन्या पितृदत्तं वरं मुदा ॥४५४॥
 “कन्या विश्राणिता पित्रा यस्मै पुंसे वरोत्सवम् ।
 तमेव कन्यका चारुमचारं वृणुते वरम् ॥४५५॥
 आनन्दपुरुषोपान्ते गत्वा भूयो जगावदः ।
 सजीकुरु दुतं कन्यां तव श्रोक्तं करिष्यते ॥४५६॥
 गजेन्द्रकुण्डपानीयाद्यानयनपुरस्सरम् ।
 शुभेऽह्नि मन्त्रतत्रादिसाधनां तनुते स्म सः ॥४५७॥
 घृष्टा तदौपथं क्षिप्वा कन्यकानेत्रयोः पुनः ।
 आनन्दोऽचीकरत्कन्यां पश्यन्तीं तारकान् दिने ॥४५८॥

राजा हृष्टः पुरीमध्ये तलिकतोरणादिभिः ।
 महोत्सवं व्यधाञ्चल्यं कारयंश्च पदे पदे ॥४५९॥ यतः-
 “पुत्रिका-पुत्र-मित्राणां सुखं सुष्ठु निरीक्ष्य च ।
 मातापित्रादयोऽत्यन्तं तन्वते मानसे मुदम्” ॥४६०॥
 भूपः श्रोवाच कस्येयं दीयते कन्यका वद ।
 आनन्दोऽवक् कियत्कालं प्रतीक्षस्व महीपते ! ॥४६१॥
 ततः स्वमार्गिते भूमिस्थाने आनन्दपुरुषः ।
 मर्तुं ददाति नो पुंसः कस्याप्यनशनादिभिः ॥४६२॥
 इतो धर्मध्वजं तत्र दुःखपूरितमानसम् ।
 प्राणांस्त्यक्तुं समयातं वीक्ष्यानन्दो जगाविति ॥४६३॥
 मासमध्ये न कस्यापि मर्तुं दास्याम्यहं ध्रुवम् ।
 ततो धर्मध्वजः कृत्वा सन्तोषं तत्र तस्थिवान् ॥४६४॥
 महाबलः प्रियायुक्तो विक्रमाकसुतो हली ।
 पृथक् पृथक् क्रमात्तत्रानशनं लातुमाययुः ॥४६५॥

१ मातृपितृयुतं वर-ग ।

[अन्त्यमम्]
 मयि कुरु महीपालनदिनीं यूगेयोगतः ॥४६३॥
 एवं पुनः पुनः श्रोते उवाचानन्दपुरुषः ।
 ममेव भूपसदने नानामान्वितायकम् ॥४६४॥

यन्तीति दुःखं यूपिपालनं यस्मैत्य च ।
 मयि कुरु महीपालनदिनीं यूगेयोगतः ॥४६३॥
 एवं पुनः पुनः श्रोते उवाचानन्दपुरुषः ।
 ममेव भूपसदने नानामान्वितायकम् ॥४६४॥

तस्य चेद्व वरणं कन्यां मदोद्वेगात्करिष्यति ॥४५२॥
 दापयिष्याम्यहं यस्मै तस्मै त्वं यदि दास्यसि ॥४५२॥
 मासं यावत्पुनः ससंयोजनावधिं भूतलम् ।
 त्वया चेदीयते मङ्गं तदा सजीकरोमि ताम् ॥४५३॥
 कन्या ग्राह भवत्वेवं तव तात ! निदेशतः ।
 यतोऽङ्गीकुरुते कन्या पितृदत्तं वरं मुदा ॥४५४॥
 “कन्या विश्राणिता पित्रा यस्मै पुंसे वरोत्सवम् ।
 तमेव कन्यका चारुमचारं वृणुते वरम् ॥४५५॥
 आनन्दपुरुषोपान्ते गत्वा भूयो जगावदः ।
 सजीकुरु दुतं कन्यां तव श्रोक्तं करिष्यते ॥४५६॥
 गजेन्द्रकुण्डपानीयाद्यानयनपुरस्सरम् ।
 शुभेऽह्नि मन्त्रतत्रादिसाधनां तनुते स्म सः ॥४५७॥
 घृष्टा तदौपथं क्षिप्वा कन्यकानेत्रयोः पुनः ।
 आनन्दोऽचीकरत्कन्यां पश्यन्तीं तारकान् दिने ॥४५८॥

राजा हृष्टः पुरीमध्ये तलिकतोरणादिभिः ।
 महोत्सवं व्यधाञ्चल्यं कारयंश्च पदे पदे ॥४५९॥ यतः-
 “पुत्रिका-पुत्र-मित्राणां सुखं सुष्ठु निरीक्ष्य च ।
 मातापित्रादयोऽत्यन्तं तन्वते मानसे मुदम्” ॥४६०॥
 भूपः श्रोवाच कस्येयं दीयते कन्यका वद ।
 आनन्दोऽवक् कियत्कालं प्रतीक्षस्व महीपते ! ॥४६१॥
 ततः स्वमार्गिते भूमिस्थाने आनन्दपुरुषः ।
 मर्तुं ददाति नो पुंसः कस्याप्यनशनादिभिः ॥४६२॥
 इतो धर्मध्वजं तत्र दुःखपूरितमानसम् ।
 प्राणांस्त्यक्तुं समयातं वीक्ष्यानन्दो जगाविति ॥४६३॥
 मासमध्ये न कस्यापि मर्तुं दास्याम्यहं ध्रुवम् ।
 ततो धर्मध्वजः कृत्वा सन्तोषं तत्र तस्थिवान् ॥४६४॥
 महाबलः प्रियायुक्तो विक्रमाकसुतो हली ।
 पृथक् पृथक् क्रमात्तत्रानशनं लातुमाययुः ॥४६५॥

केपामपि मनुष्याणां लातुं नानशनं तदा ।
गिरेरुपरि दत्ते च कुमारश्चटितुं मनाक् ॥४६६॥
ततः सर्वेऽपि भूपालादयो लोकाश्च भूरिशः ।
वभ्रुवुव्यङ्गिलस्त्रान्ता आगता ये विदेशतः ॥४६७॥
प्राणांस्त्यजन्तमालोक्य गिरौ धर्मध्वजं स्फुटम् ।
आनयामासुरानन्दकुमारान्ते च सेवकाः ॥४६८॥
आनन्दोऽवक् कुतो हेतोर्धर्मध्वज ! नरोत्तम ।
प्राणांस्त्यक्तुमगा ब्रूहि ततो धर्मध्वजो जगौ ॥४६९॥
सपादलक्षदेशोर्वीभूषणात् श्रीपुरात पुरात् ।
गजवाहनभूपस्य सुतो धर्मध्वजाभिधः ॥४७०॥
अहं महाबलक्षोणिपतेः शुभमतीं सुताम् ।
परिणेतुमगां यावद् बलभ्यां पुरि मोदितः ॥४७१॥
तावत्सा कन्यका केन देवेन दानवेन वा ।
हृता न ज्ञायते तेन प्राणांस्त्यक्तुमगामहम् ॥४७२॥

१ दृष्टम्-क । २ भूषोणान्तं च-क ।

कलहिन्या युधिष्या भोः ! के के नोद्वेजिता जनाः ।
साऽत्रागतैति श्रुत्वैव सुत्वा पात्रं गतोऽमरः ॥४८०॥
इयं कथा विनोदकथातो वाञ्छया ।
दुर्लभं मातुषं जन्म दुर्लभा जातिरुत्तमा ।
कं नः ॥४८१॥

कन्यां विना यदि स्त्रीयपुरे यास्याम्यहं ननु ।
तदा हसन्ति मां सर्वे सज्जनाद्या जनाः स्फुटम् ॥४७३॥ यतः-
माण पण्डुइ जह न तणु तो देसडा चइज ।
मा दुज्जणकरपछविहिं दंसिजन्त भमिज्ज' ॥४७४॥
आनन्दः ग्राह को मूर्खः स्वर्थं त्यजति जीवितम् ।
भवन्ति भूरिशो भार्या जीवितं कर्हिचिन्नहि ॥४७५॥
रुदता कुत एव सा पुनर्भवता नादुमृतेऽपि लभ्यते ।
परलोकजुषां शरीरिणां गतयो भिन्नपथा निवेदिताः ॥४७६॥
“रज्जुगगहविसम्बखणजलजलणपेवेसतण्हहुहुहो ।
गिरिसिरपडणाउ मया सुहभावा हुंति वंतरया ॥४७७॥
मृते पत्यौ प्रिया काष्ठभक्षणं कुरुते क्वचित् ।
न प्रियार्थं प्रियः कुत्रचित् प्राणांस्त्यजति ध्रुवम् ॥४७८॥
भवन्ति कुटिलस्त्रान्ता नार्यः प्रायो नरोत्तम ! ।
तेन नैव त्वया खेदः कार्यश्चित्ते मनागपि ॥४७९॥ यतः-

धर्मध्वजो जगौ लखावशाच्चैव पुरे निजे ।
गन्तुं मया मनाक् शक्यं मानभङ्गाच्च नरोत्तम ! ॥४८५॥
खेदोऽत्र नहि कर्तव्यस्तवया धर्मध्वजोत्तम ! ।
चारुकन्याप्रदानात्ति करित्वेऽहं समीक्षितम् ॥४८६॥
इत्यादि बहुशो युक्त्या स्वस्तीकृत्य च तं तदा ।
वित्तीयोच्चारकं नः ॥४८७॥

दुर्लभं मातुषं जन्म दुर्लभा जातिरुत्तमा ।
कुलं च दुर्लभं चारु जीवितं दुर्लभं पुनः ॥४८१॥
त्युजन्त्येव जना नार्या मृतायां जीवितं जडाः ।
उत्तमा मन्वते शल्यमुद्धृतं देहतः पुनः ॥४८२॥ यतः—

एताः प्रविश्य सदयं हृदयं नराणाम् ,
किं नाम वामनयना न समाचरन्ति ॥४८३॥

“अनृतं साहसं माया मूर्खत्वमतिलोभता ।
निःस्नेहनिर्दयत्वं च स्त्रीणां दोषाः स्वभावजाः” ॥४८४॥

धर्मध्वजो जगौ लज्जावशानैव पुरे निजे ।
गन्तुं मया मनाक् शक्यं मानभङ्गान् नरोत्तम ! ॥४८५॥
खेदोऽत्र नहि कर्तव्यस्त्वया धर्मध्वजोत्तम ! ।
चारुकन्याप्रदानोत्ते करिष्येऽहं समीहितम् ॥४८६॥
इत्यादि बहुशो युक्त्या स्वस्थीकृत्य च तं तदा ।
वित्तीयौचारकं तस्मायानन्दः स्वाश्रयं ययौ ॥४८७॥
प्राणांस्त्यजन्तमालोक्य सिंहं कौटुम्बिकं गिरौ ।
आनयामासुरानन्दकुमारान्ते च सेवकाः ॥४८८॥
आनन्दोऽवक् कुतो हेतोः सिंह ! कौटुम्बिकानघ ।
प्राणांस्त्यक्तुमगा ब्रूहि ततः सिंहो जगावदः ॥४८९॥
बलभीतोऽन्यदा कन्यामेकां विद्यापुरे वराम् ।
क्षेत्रे निजे समानीय यावदागां पुरान्तरे ॥४९०॥
तावत्सा कन्यका केन देवेन दानवेन वा ।
हुता न ज्ञायते रुष्टा पूर्वपत्नी ततो गता ॥४९१॥

三、

तेनाहं दुःखितो भूत्वाऽतीवात्रैव शिलोच्चये ।
प्राणांस्त्यक्तुमगां तेनादेशं त्वं देहि मेऽधुना ॥४९२॥
आनन्दः ग्राह को मूर्खः ह्यर्थं त्यजति जीवितम् ।
भवन्ति भूरिशो भार्या जीवितं कर्हिचिन्नाहि ॥४९३॥
दुर्लभं मानुषं जन्म [४८२] ॥४९४॥
त्यजन्त्येव जना नार्या [४८३] ॥४९५॥
संमोहयन्ति मदयन्ति [४८४] ॥४९६॥ इत्यादि
प्राप्तुं पारमपारस्य पारावारस्य पार्यते ।
स्त्रीणां प्रकृतिवक्राणां दुश्चरित्रस्य नो पुनः ॥४९७॥
खेदोऽत्र नहि कर्तव्यस्त्वया सिंह हलीधर ! ।
एकां नारीं वरां तुभ्यं दापयिष्याम्यहं द्रुतम् ॥४९८॥
एवं स्वस्थीकृतः सिंहकर्षकः स्वाश्रयं ययौ ।
आनन्दपुरुषोऽपि त्वं स्थानकं समुपागमत् ॥४९९॥
प्राणांस्त्यजन्तमालोक्य भूमिपालं महाबलम् ।

दुर्लभं मानुषं जन्म [४८२] ॥५०९॥
त्यजन्त्येव जना [४८३] ॥५१०॥ यतः—
सम्मोहयन्ति [४८४] ॥५११॥
कर्तव्यो भवता खेदो न मनसि मानसे त्वया ।
मिलिष्यति त्रिया शीघ्रमत्रस्थस्य तवानघ ! ॥५१२॥

आनयामासुरानन्दकुमारान्ते स्वसेवकाः ॥५००॥
आनन्दोऽवक् कुतो हेतोः प्राणांस्त्यज महाबल ! ।
ततस्तेनोदितं पुत्रीगमनोदन्तमादितः ॥५०१॥
आनन्दः ग्राह भवता खेदः कार्यो न चेतसि ।
मिलिष्यति सुता शीघ्रमत्रस्थस्य तवोत्तम ! ॥५०२॥
महाबलमहीशेन पुत्रीरूपपरावृतेः ।
न ज्ञाता च मनाक् तत्र जल्पन्त्येवं नृरूपमृत् ॥५०३॥
प्राणांस्त्यजन्तमालोक्य विक्रमार्कसुतं गिरौ ।
आनयामासुरानन्दकुमारान्ते स्वसेवकाः ॥५०४॥
आनन्दोऽवक् कुतो हेतोः प्राणांस्त्यजसि सत्तम ! ।
ततस्तेनोदितं सर्वं गमनोदन्तमादितः ॥५०५॥
कन्यां विना [४७३] ॥५०६॥ यतः—
माण पण्डुह [४७४] ॥५०७॥
आनन्दः ग्राह [४७५] ॥५०८॥

सुसुजातिभवां कन्यामष्टग्रामसमन्विताम् ।
सिंहाय दापयामास त्रुपेणानन्दपूरुषः ॥५११॥ यतः—
“राज्यं यातु श्रियो यान्तु यान्तु प्राणा विनश्चरतः ।
या मया स्वयमेवोक्ता वाचा मा यातु शाश्वती ॥५१२॥
अलसंतेण वि सज्जणेण जे अक्खरा समुल्लुचिआ ।

दुर्लभं मातुपं जन्म [४८२] ॥५०९॥

त्यजन्त्येव जना [४८३] ॥५१०॥ यतः—

सम्मोहयन्ति [४८४] ॥५११॥

कर्तव्यो भवता खेदो न मनाग् मानसे त्वया ।

मिलिष्यति प्रिया शीघ्रमत्रस्थस्य तवानघ ! ॥५१२॥

इत्यादि युक्तिः सर्वान् स्वस्तीकृत्य द्रुतं तदा ।

हृद्यचित्तो निजे स्थाने जगामानन्दपूरुषः ॥५१३॥

मिलितं सर्वसंयोगं वीक्ष्यानन्दकुमारकः ।

गत्वा भूपान्तिके सद्यः प्राहेति मधुरस्वरम् ॥५१४॥

“महुरं निउणं थोवं कज्जावडिअं अगव्वमतुच्छं ।

पुव्वि मइसंकलिअं भणंति जं धम्मसंजुत्तम्” ॥५१५॥

धर्मध्वजकुमाराय श्रीसुन्दरमहेशितुः ।

पुत्रिकां दापयामास सब आनन्दपूरुषः ॥५१६॥

१ मधुर निपुण स्तोके कार्यपतितमगर्वमतुच्छम् । पूर्वं मतिसंकलित भणन्ति यद् धर्मसंयुक्तम् ॥

२ अलसयताऽपि सज्जनेन वेऽक्षराः समुल्लपिताः । ते प्रस्तारे दङ्कोत्कीरिता इव नैवान्यथा भवन्ति ॥

सुष्ठुजातिभवां कन्यामष्टग्रामसमन्विताम् ।

सिंहाय दापयामास नृपेणानन्दपूरुषः ॥५१७॥ यतः—

“राज्यं यातु श्रियो यान्तु यान्तु प्राणा विनश्चराः ।

या मया स्वयमेवोक्ता वाचा मा यातु शाश्वती ॥५१८॥

अलसंतेण वि सज्जणेण जे अक्खरा समुल्लविआ ।

ते पत्थर दङ्कुकीरिअ व्व न हु अक्कहा हुंति” ॥५१९॥

एतत् तस्य कुमारस्यौदार्यं वीक्ष्य जगुर्जनाः ।

अहो अन्योपकारित्वं विद्यतेऽस्यानघं जने ॥५२०॥ यतः—

“हुंति परकज्जनिरया निअकज्जपरंमुहा फुडं सुअणा ।

चन्दो धवलेइ महीं न कलङ्कं अत्तणो फुसइ ॥५२१॥

विरला जाणंति गुणा विरला पिच्छन्ति अत्तणो दोसे ।

विरला परकज्जकरा परदुक्खे दुक्खिआ विरला” ॥५२२॥

इत्यादि ।

स्वयं कन्यां विधायाशु पश्यन्तीं तारकान् दिवा ।
दत्ताग्नेनकुमारेणान्यस्मै परोपकारिणा ॥५२३॥
एवं निजोदितं कार्यं विधायानन्दपूरुषः ।
महाबलमहीशस्य समीपं समुपागमत् ॥५२४॥
महाबलो जगौ भो ! भो ! कुमारोत्तम ! साम्प्रतम् ।
दत्से नानशनं लातुं किं रैवतशिलोच्चये ॥५२५॥
पूरितो भवता धर्मध्वजस्यादौ मनोरथः ।
ततश्चापूरि सिंहस्य वरकन्याप्रदानतः ॥५२६॥
अस्माकं भवता नैव पूरितोऽत्र मनोरथः ।
दत्से नानशनं लातुं करिष्याम्यधुना किमु ॥५२७॥
एवं पुनः पुनः प्रोक्ते महाबलमहीशुजा ।
[आनन्द एकको मध्येगेहं स्थितो रहस्तदा ॥५२८॥
औपधेन वपुः स्वीयं प्रकटीकुरुते स्म सः ।
परिधायावलावेयं तस्यौ शुभमती पुनः] * ॥५२९॥

१ कुमारो दर्शयामास निजं रूपं पितुः पुरः । इति गपुस्तकेऽधिकः पाठः । * एतत्कोष्ठान्तर्गतः पाठो गपुस्तके नास्ति ।

ततो महाबलश्चमायो विक्रमादित्यल्लनवे ।
नानोत्सवं निजां पुत्रीं ददौ ह्यदितमानसः ॥५३०॥
स्वापहारादि पत्यग्रे प्रोक्त्वा शुभमती तदा ।
मालिकासचयतश्चेतोऽजवाश्चमानयत् तदा ॥५३१॥

वीक्ष्य स्वां तनयां भूपो हृष्टोऽप्राक्षीदिति स्फुटम् ।
हे पुत्रि ! त्वं तदा केन हृतेत्यत्र निगद्यताम् ॥५३०॥
ततः शुभमती वृत्तसम्बन्धमात्मनस्तदा ।
मातापित्रोः पुरः शेषं कथयामास रङ्गतः ॥५३१॥
मया स्वशीलरक्षार्थं कृता रूपरावृत्तिः ।
उपकारः कृतः कन्यासिंहधर्मध्वजाङ्गिनाम् ॥५३२॥
महाबलनृपः ग्राह कं वरं वृणुये सुते ! ।
पुत्र्यवग् विक्रमादित्यपुत्रमङ्गीकरोम्यहम् ॥५३३॥
पिता ग्राह सुते ! सोऽपि कथमैत्यत्र सम्प्रति ।
पुत्र्यवग् विक्रमादित्यपुत्रोऽस्त्यत्र पुरे ननु ॥५३४॥
मया धर्मध्वजात् पूर्वं वरितो विक्रमाङ्गजः ।
एवं च रोचते चित्ते मदीये जनकोत्तम ! ॥५३५॥
कुत्रास्तीति महीशोक्ते तदा पुत्री पितुः पुरः ।
श्रीविक्रमचरित्रस्य स्थितिस्थानमचीकथत् ॥५३६॥

शुभमतीप्रियाचाली विक्रमादित्यनन्दनः ।
भूर्यश्चेभमुखतोऽवन्ती प्रत्यचालीत् ततः पुरात् ॥५३७॥
गच्छन् श्रीविक्रमो वीक्ष्यायान्तमेकं नरं पथि ।
पश्यन्नेति कुतः स्थानादागतोऽसि वदाशुना ॥५३८॥
पान्थः ग्राह भूयः ३ २ म् चन्तीपुरादहम् ।
५३६॥

ततो महाबलक्ष्माणो विक्रमादित्यस्त्रनवे ।
नानोत्सवं निजां पुत्रीं ददौ मुदितमानसः ॥५३७॥
स्वापहारादि पत्यग्रे श्रोत्वा शुभमती तदा ।
मालिकासब्रतश्चेतोऽजवाश्चमानयत् तदा ॥५३८॥
सपादकोटिमूल्यं सन्मणिं मालिकयोपिते ।
दापयामास कान्तस्य पार्श्वे शुभमती मुदा ॥५३९॥ यतः—
“सर्वाः सम्पत्तयः सत्यं जायन्ते तस्य जन्मिनः ।
यस्य पूर्वाजितं पुण्यद्रविणं विद्यते बहु” ॥५४०॥
ततो विक्रमभूपालपुत्र्याद्या निखिला नृपाः ।
ऊर्ध्वं रैवतशैलस्य चलिता नन्तुमर्हतः ॥५४१॥
श्रीनेमिजिनमभ्यर्च्य पुष्पैः स्तुत्वा सैर्वरैः ।
उत्तेरू रैवतस्याद्रेः शिखरात्सुन्दराशयाः ॥५४२॥
ततः सर्वेऽपि भूपालकृषीवलादयस्तदा ।
हृष्टा निजं निजं स्थानं मुत्कलाप्य ययुः क्रमात् ॥५४३॥

शुभमतीप्रियाशाली विक्रमादित्यनन्दनः ।
भूर्यश्वभयुतोऽवन्तीं प्रत्यचालीत् ततः पुरात् ॥५४४॥
गच्छन् श्रीवैक्रमो वीक्षयायान्तमेकं नरं पथि ।
प्रच्छेति कुतः स्थानादागतोऽसि वदायुना ॥५४५॥
पान्थः ग्राह भृगुपुरं याम्यवन्तीपुरादहम् ।
श्रीवैक्रमो जगौ तत्र काडस्ति वार्ताऽधुना वद ॥५४६॥
पान्थः ग्राह धराधार ! पुराद् भीममहीपतेः ।
पुत्रीं रूपवतीं नाम्ना भट्टमात्रो मनोहराम् ॥५४७॥
श्रीविक्रमचरित्रस्य परिणेतृकृते स्वयम् ।
अवन्त्यां यावदानैपीत् तावत् स कुत्र जग्मिवान् ॥५४८॥
बहुदेशेषु भूपेन प्रेष्य भृत्यान् विलोकितः ।
अद्यापि न स लब्धोऽस्ति वार्ता तस्य च केनचित् ॥५४९॥
ततो रूपवती काष्ठभक्षणं याचते नृपम् ।
वत्कीति कन्यका नान्यं वरमङ्गीकरोम्यहम् ॥५५०॥

ततो महाबलक्ष्माणो विक्रमादित्यस्त्रनवे ।
नानोत्सवं निजां पुत्रीं ददौ मुदितमानसः ॥५३७॥
स्वापहारादि पत्यग्रे श्रोत्वा शुभमती तदा ।
मालिकासब्रतश्चेतोऽजवाश्चमानयत् तदा ॥५३८॥
सपादकोटिमूल्यं सन्मणिं मालिकयोपिते ।
दापयामास कान्तस्य पार्श्वे शुभमती मुदा ॥५३९॥ यतः—
“सर्वाः सम्पत्तयः सत्यं जायन्ते तस्य जन्मिनः ।
यस्य पूर्वाजितं पुण्यद्रविणं विद्यते बहु” ॥५४०॥
ततो विक्रमभूपालपुत्र्याद्या निखिला नृपाः ।
ऊर्ध्वं रैवतशैलस्य चलिता नन्तुमर्हतः ॥५४१॥
श्रीनेमिजिनमभ्यर्च्य पुष्पैः स्तुत्वा सैर्वरैः ।
उत्तेरू रैवतस्याद्रेः शिखरात्सुन्दराशयाः ॥५४२॥
ततः सर्वेऽपि भूपालकृषीवलादयस्तदा ।
हृष्टा निजं निजं स्थानं मुत्कलाप्य ययुः क्रमात् ॥५४३॥

ततो भूपादयोऽमाल्याः प्रोत्तुरेवं च तां प्रति ।
मासमध्ये वरो नैव यद्येव्यत्यत्र कन्यके ! ॥५५१॥
तदा त्वया च कर्तव्यं काष्ठभक्षणमञ्जसा ।
इत्युक्त्वा स्थापिता राजपुत्री कष्टेन धीसखैः ॥५५२॥
कन्या कल्ये प्रगे काष्ठभक्षणं सा करिष्यति ।
विक्रमार्कोऽजनि क्षमापो दुःखी पुत्रवियोगतः ॥५५३॥
सुकोमला प्रिया पुत्रवियोगादतिदुःखिता ।
न शेते शयने भुङ्क्ते द्विवारं न कदाचन ॥५५४॥
अन्येऽपि निखिला लोका मन्त्रयाद्या दुःखिता भृशम् ।
दिशो दिशं प्रपश्यन्ति कुमारगमनं तदा ॥५५५॥
श्रुत्वैतद् विक्रमादित्यपुत्रः शीघ्रगतिश्चलन् ।
अचन्तीसंनिधौ यावत् द्वितीयाह्वयगतम् प्रगे ॥५५६॥

* तावल्लोक्य जगु स्वस्थीक्रियतां राजनन्दिनी । कोऽप्येति दूरतो भूरिपरिवारसमन्वितः ॥ तेन क्षणं कनीदानी मा.....तिष्ठतु स्फुटम् । ततो यावज्जना ऊर्ध्वस्थाने स्थित्वा पुनः पुनः । विलोकन्ते तदा तत्रागमद् विक्रमनन्दनः ॥ -अत्रायं पाठो गणुस्तकेऽधिकः समुपलभ्यते ।

ततः पृथक् पृथक् सप्तभूमिकं धवलालयम् ।
द्रयोऽथ स्वपयोर्भूमिपतिर्हृदो ददौ तदा ॥५६३॥
श्रीविक्रमचरित्रोऽथ मातापित्रोः पुरोऽन्यदा ।
आमूलचूलतः सर्वं स्वचरित्रमचीकथत् ॥५६४॥

इतश्च कन्यका काष्ठभक्षणार्थं नृपाङ्गजा ।
भूपादिलोकसंयुक्ता समागाद् नगराद् बहिः ॥५५७॥
चित्तां प्रदक्षिणीकृत्य यावत्कन्या प्रविक्ष्यति ।
*तावद् विक्रममार्तण्डपुत्रस्तत्रागमद् द्रुतम् ॥५५८॥
कुमारमागतं श्रुत्वा स्वस्थीकृत्य नृपाङ्गजाम् ।
यावत् तिष्ठति भूपालादयो लोकाः प्रमोदिताः ॥५५९॥
तावदेत्य द्रुतं मातापित्रोः पादाम्बुजद्वयम् ।
श्रीविक्रमचरित्रेण नेमे सद्भक्तिपूर्वकम् ॥५६०॥
विक्रमार्कनृपो रूपवतीं मध्येपुरं तदा ।
आनैपीच्च शुभं शुभमन्या युक्तं सदुत्सवम् ॥५६१॥
ततश्चारुतरे लये रूपवत्या समं सुतम् ।
कारयन्नुत्सवं भूमिरमणः पर्यणीयत् ॥५६२॥

॥७८॥

“अप्रीणाति यः सुचरितैः [सर्ग. ५ स्तो. ४] ॥५६५॥
वस्तुहीपयते दीपः प्रत्यक्षं निजतेजसा ।
निष्कलङ्कः पुनः पुनः परोक्षानपि पूर्वजान्” ॥५६६॥

ततः पृथक् पृथक् सप्तभूमिकं धवललयम् ।
द्वयोश्च स्तूपयोर्भूमिपतिर्द्वयो ददौ तदा ॥५६३॥
श्रीविक्रमचरित्रोऽथ मातापित्रोः पुरोऽन्यदा ।
आमूलचूलतः सर्वं स्वचरित्रमचीकथत् ॥५६४॥

इति श्रीतपागच्छनायकश्रीसोमसुन्दरसूरिपट्टालंकरण-परमगुरुश्रीमुनिमुन्दरसूरि-शिष्यपण्डितश्रीशुभशीलगाणिविरचिते
श्रीविक्रमादित्यचरित्रे शुभमती-रूपवतीपाणिग्रहणस्वरूपः पञ्चमः सर्गः समाप्तः ॥

श्रीविक्रमादित्यः सप्तभूमिकं धवललयम् ।
द्वयोश्च स्तूपयोर्भूमिपतिर्द्वयो ददौ तदा ॥५६३॥
श्रीविक्रमचरित्रोऽथ मातापित्रोः पुरोऽन्यदा ।
आमूलचूलतः सर्वं स्वचरित्रमचीकथत् ॥५६४॥

ततः पृथक् पृथक् सप्तभूमिकं धवललयम् ।
द्वयोश्च स्तूपयोर्भूमिपतिर्द्वयो ददौ तदा ॥५६३॥
श्रीविक्रमचरित्रोऽथ मातापित्रोः पुरोऽन्यदा ।
आमूलचूलतः सर्वं स्वचरित्रमचीकथत् ॥५६४॥

इति श्रीतपागच्छनायकश्रीसोमसुन्दरसूरिपट्टालंकरण-परमगुरुश्रीमुनिमुन्दरसूरि-शिष्यपण्डितश्रीशुभशीलगाणिविरचिते
श्रीविक्रमादित्यचरित्रे शुभमती-रूपवतीपाणिग्रहणस्वरूपः पञ्चमः सर्गः समाप्तः ॥

श्रीविक्रमादित्यः सप्तभूमिकं धवललयम् ।
द्वयोश्च स्तूपयोर्भूमिपतिर्द्वयो ददौ तदा ॥५६३॥
श्रीविक्रमचरित्रोऽथ मातापित्रोः पुरोऽन्यदा ।
आमूलचूलतः सर्वं स्वचरित्रमचीकथत् ॥५६४॥

“प्रीणाति यः सुचरितैः [सर्ग. ५ श्लो. ४] ॥५६५॥
वस्तूदीपयते दीपः प्रत्यक्षं निजतेजसा ।
निष्कलङ्कः पुनः पुनः परोक्षानपि पूर्वजात्” ॥५६६॥

षष्ठः सर्गः ।

अन्येष्वुर्विक्रमादित्यः श्रोवाच जननीं प्रति ।
मातर्मतोऽधिकः कोऽस्ति सत्त्वादिकलसद्गुणैः ॥१॥
माता जगौ न युज्येत वल्लभं तवाधुना ।
तारतम्यं यतो विश्वे विद्यतेऽखिलदेहिषु ॥२॥ यतः-

“पदे पदे निधानानि योजने रसकृपिका ।
पुण्यहीना न पश्यन्ति बहुरत्ना वसुन्धरा” ॥३॥
आकर्ष्येवं वचो मातुर्विक्रमार्कचूयस्तदा ।
बलिष्ठं पुरुषं द्रष्टुं चचालासिसखा निशि ॥४॥

श्रीविक्रमादित्यः सप्तभूमिकं धवललयम् ।
द्वयोश्च स्तूपयोर्भूमिपतिर्द्वयो ददौ तदा ॥५६३॥
श्रीविक्रमचरित्रोऽथ मातापित्रोः पुरोऽन्यदा ।
आमूलचूलतः सर्वं स्वचरित्रमचीकथत् ॥५६४॥

॥१॥

विलोकयन् क्षितौ नानाऽऽश्चर्याणि भूरिशो नृणाम् ।
विक्रमार्को ययौ भूपः कस्याचिद् ग्रामसंनिधौ ॥५॥
वृपस्थाने महाव्याघ्रसिंहौ कृत्वा भयंकरो ।
योक्त्रस्थाने प्रलम्बाही रज्जुं च सर्पिणीमयीम् ॥६॥
कर्पयन् कर्पकं(कः) क्षेत्रं हलेन कमलाभिधः ।
निरीक्ष्य भूभुजा चक्रे चित्ते चमत्कृतिं(तिः) निजे ॥[युग्मम्]
बहुबलं तदा क्षेत्रं खेटयित्वा कृपीबलः ।
हलमच्छोटयद् यावत् तावत्पृष्ठो नृपेण सः ॥८॥
सत्तोऽधिकोऽस्ति को भूमौ नरोऽत्र बलवान् खलु ।
हल्यवग्न मत्प्रियान्ते यः समेत्यको नरो निशि ॥९॥
करोति स तया सार्धं किंवदन्तीं स दुष्टधीः ।
स मत्तोऽपि बली बाढं निषेधुं शक्यते नहि ॥१०॥
विक्रमार्को जगौ गेहे तव संप्रति गम्यते ।
आवाभ्यां तद्बलं सम्यग् रहसि ज्ञास्यते स्फुटम् ॥११॥

१ युद्धस्ता ग । २ खेटयन् ग । ३ मत्तोऽस्ति ग । ४ वक्त्रैकैकके क ग । ५ खादन् ग ।

बलिष्ठं तं नरं हत्वा हली स्वभुजलीलया ।
गच्छतः कर्पयामास विक्रमादित्यद्वालिक्को(के) ॥१२॥
विक्रमार्को नृपो दध्यावहो अस्य बलिष्ठता ।
ईदृशं न बले दृष्टे कस्याप्यत्र महीतले ॥१३॥
महत् ।

हलियुग् विक्रमादित्यः समेत्य हलिसन्नि ।
तस्यौ जारस्वरूपं च ज्ञातुं कौतुकितो रहः ॥१२॥
सीरिपत्न्या समं कर्तुं वातमित्य स मानवः ।
प्रावर्त्तत स्वयं यावत् तावद् हलियुतो नृपः ॥१३॥
क्रूरप्रविशिवैर्जरे भिनत्ति स पुनः पुनः ।
पिङ्गो जगौ लगन्ति स मशका मम विग्रहे ॥१४॥
श्रुत्वैतद् विक्रमादित्यश्चमत्कृतमनास्तदा ।
विभ्यद् हलियुतोऽचालीत् तत्पृष्ठौ(ष्ठे) चलितस्स ना ॥१५॥
हारकप्रमितान् खादन् पृथुकान् बुकैकैकके ।
हलिन्या विक्रमार्केण तदाऽकसाच्चिराकृतः ॥१६॥
क्षिप्त्वा पृथक् पृथक् गच्छान्तरे विक्रमहालिक्को(के) ।
पूर्ववत् पृथुकान् जैग्धुं प्रावर्त्तत हली ततः ॥१७॥
आयातं जारमालोक्य पृथुकान् भक्षयन् हली ।
दधाव सम्मुखं हन्तुं मृगारिरिव रोहिषम् ॥१८॥

इति बल्लतारतन्त्रपरीक्षार्ज्यो कथा ।
अन्यदाऽश्चद्वयं दूरात् सर्वलक्षणलक्षितम् ।
आगतं च तयोर्मध्यादेकस्मिन्नधिकृत्य च ॥१५॥
विक्रमादित्यभूपालोऽस्मात्पयमन्त्रिसमन्वितः ।
उद्याने सम- - - - - ॥१६॥ [युग्मम्]

वलिष्ठं तं नरं हत्वा हली स्वसुजलीलया ।
 गच्छतः कर्पयामास विक्रमादित्यहालिकौ(के) ॥१९॥
 विक्रमाकार्को नृपो दध्यावहो अस्य वलिष्ठता ।
 ईदृशं न चलं दृष्टं कस्याप्यत्र महीतले ॥२०॥
 यावत् श्रीविक्रमो दध्यौ वलमेयां नृणां महत् ।
 तावदेकः सुरोऽभ्येत्य स्फुरदेह्युतिर्जगौ ॥२१॥
 भो विक्रम ! मया स्वर्णग्रमेण मरुता किल ।
 वलगर्वं तवच्छेत्तुं हल्यादि दर्शितं समम् ॥२२॥
 गर्वो न क्रियते पुंभिर्वले लक्ष्म्यां श्रुते कुले ।
 यतो भूमौ भवेत्तारतम्यं सर्वत्र भूपते ! ॥२३॥
 गते देवे नृपो मातुः प्रणम्य चरणौ जगौ ।
 मातस्तव वचः सत्यं वभूव गदितं स्फुटम् ॥२४॥

१ वलिष्ठो हालिको द्वेवविधोऽजनि कथं भुवि । यावदेवं नृपो दध्यौ तावद् हल्यादि नेक्षते ॥ तदैको निर्जर कश्चित् प्रादुर्भूय जगावद् । इदं मया कृतं तावकीनवलमदच्छिदे ॥ अत पर न कर्तव्यो वलगर्वस्तथा नृप ! । तारतम्यं समस्तेव वलविधादिवस्तु ॥ एवमुक्त्वा सुरे तस्मिन् विद्युतीव गते सति । जगाम विक्रमादित्यो स्वकीयनगरं क्रमात् ॥ प्रणम्य जननीपादौ विक्रमाकार्को जगावद् । इति गपुस्तकेऽधिक पाठ ।

इति बलतारतम्यपरीक्षायां कथा ।
 अन्यदाऽश्वद्वयं दूरात् सर्वलक्षणलक्षितम् ।
 आगतं च तयोर्मध्यादेकस्मिन्नधिरुह्य च ॥२५॥
 विक्रमादित्यभूपालोऽमात्यमन्त्रिसमन्वितः ।
 उद्याने समगाद् वेगपरीक्षार्थं पुरात्तदा ॥२६॥ [युग्मम्]
 अजानानो विपरीतपरीक्षां सहसा नृपः ।
 निन्येऽश्वेनाटवीं सिंहव्याघ्रवेतालदारुणाम् ॥२७॥
 गत्वा तरोरधो यावदुत्ताराश्वतो नृपः ।
 सौकुमार्यतया तावन् मृत्युमाप तुरङ्गमः ॥२८॥
 नृपतिस्तं मृतं ज्ञात्वा तृपया वाधितो भृशम् ।
 मूर्च्छया पतितो भूमौ शुष्कवृक्ष इवाचिरात् ॥२९॥

तावदेकेन कान्तावासिनाऽश्वपदेक्षणात् ।
तत्रागतेन भूपालस्तदवस्थो निरीक्षितः ॥३०॥
महानेप नरः कश्चिदिति ध्यात्वा सरोवरात् ।
आनीय सलिलं सिक्तः सचेताः क्षितिपोऽजनि ॥३१॥
निरीक्ष्य पुरुषं तं च निष्कारणोपकारिणम् ।
मुदितो मेदिनीनाथः प्रोवाचेति वचस्तदा ॥३२॥ यतः-
“विरला जाणंति गुणा । [सर्ग ५-श्लो. ५२२] ॥३३॥
'दो पुरिसे धरउ धरा अहवा दोहिं पि धारिआ पुहवी ।
उवयारे जस्स मई उवयरिअं जो न फुंसेइ ॥३४॥
हुंति परकल्लनिरया निअकज्जपरंमुहा फुडं सुअणा ।
चन्दो धवलेइ महीं न कलङ्कं अत्तणो फुसइ” ॥३५॥
सन्मान्य भूपतिं शैलगुहायां निजसद्मनि ।
नीत्वा पुलिन्द्रकः पत्नीयुक्तो भक्तिमचीकरत् ॥३६॥
पुलिन्द्रकेण भूपालः कणिककाघृतदानतः ।

१ द्वौ पुरुषौ धरतु धरामथवा द्वाभ्यां धृता पृथिवी । उपकारे यस्य मतिः उपकृतं यो न अशयति ॥ २ विनिमन्त्र्य द्रुपं ग. ।

सा शिलां मात्स्येणेन दूरं कर्तुं च शक्यते ।
तेनार्वा निस्सरिष्यावः कथमस्माभिकेतनात् ॥३४॥
श्रुत्वैतत् दक्षिणेनाहिमहारेण शिलां च ताम् ।
अपनीय बहियवित् पश्यति स्म महीपतिः ॥३५॥

बुभुक्षुपगमात्स्वस्थीकृतः सन्मानपूर्वकम् ॥३७॥ यतः-
“पानीयस्य रसः शान्तं परान्नस्यादरो रसः ।
आनुकूल्यं रसः स्त्रीणां मित्राणां वचनं रसः ॥३८॥
संक्षुचन्ति कलौ तुच्छाः प्रसरन्ति महाशयाः ।
ग्रीष्मे सरांसि शुष्यन्ति कामं वार्द्धिस्तु वर्द्धते” ॥३९॥
गृहमध्ये नृपं कृत्वा सुखसुप्तं पुलिन्द्रकः ।
ददौ द्वारे द्विपञ्चाशच्छयोत्सेधां शिलां निशि ॥४०॥
तस्य रक्षाकृते सुप्तो गृहद्वारे पुलिन्द्रकः ।
अन्यत्रस्था पुलिन्द्री चाभृणोद् व्याघ्रारवं बहिः ॥४१॥
उत्थाप्य नृपतिं सद्यः प्रोवाचेति पुलिन्द्रका ।
व्याघ्रेण मारितो नूनं पतिः पूर्वविरोधिना ॥४२॥
अधुना श्रूयते शब्दो बहिव्यघ्रस्य दारुणः ।
दत्ता द्वारे द्विपञ्चाशच्छया पत्या शिला च मे ॥४३॥

१ द्वौ पुरुषौ धरतु धरामथवा द्वाभ्यां धृता पृथिवी । उपकारे यस्य मतिः उपकृतं यो न अशयति ॥ २ विनिमन्त्र्य द्रुपं ग. ।

इतश्च कतिपयसैः श्रीपतेर्व्यवहारिणः ।
जातमात्रः सुतो वस्ति शुक्लवद् वचनं स्फुटम् ॥५०॥
आकारितो नृपस्तेनारिष्टं भावीति चिन्तयन् ।
यावन्मायाति तावत्स जनकं प्रति जल्पति ॥५१॥
आनयात्र नृपः

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥८१॥

द्वात्रिंशत्स्वर्णकोटीनां नाथस्य श्रीपतेः सुतः ।
पूर्वं मया ददे दानं भवतः सादरं वने ॥५६॥ (युग्मम्)
भूपतिस्तेन संकेतवचसा मुमुदेतराम् ।
भूपोऽवक् तर्हि भार्याया उत्पतिं कथयाधुना ॥५७॥
तेनोक्तं नगरेऽत्रैव दान्ताकव्यवहारिणः ।
सुता जाता सती कान्ता मम भूप ! भविष्यति ॥५८॥
राजा ग्राह शिशोर्ज्ञानं कथं जातं तवेदशम् ।
ततः स बालको देवभाषयेति जगौ स्फुटम् ॥५९॥
एतत्पद्मावती वक्ति मदीयास्येऽवतीर्य च ।
श्रुत्वैतद् नृपतिर्दानोपकारात्तत्परोऽभवत् ॥६०॥
तस्मै बालाय भूपालः पुराणां शतपञ्चकम् ।
दापयामास मन्त्रीशपाश्चोत्सन्मानपूर्वकम् ॥६१॥
इति पुलिन्द्रकथा ।
भाण्डागारिकमुख्यानाममात्यानां पुरोऽन्यदा ।

१. तत्पत्न्याः ग ।

दानं विचाह् कृतं वाचः कीर्तिधर्मौ तथाऽऽद्युपः ।
परोपकरणं कायादसारात्सारमुद्धरेत् ॥६१॥
श्रुत्वा धर्मं गुरोः पार्श्वे विक्रमादित्यनन्दनः ।
दानशीलतपोभावान् पोषयामास सन्ततम् ॥६०॥

पष्ठः
सर्गः

॥८१॥

प्रोवाचेति नृपो यद् यद् याचते मम नन्दनः ॥६२॥
तत् तत् पुत्राय दातव्यं भवद्भिरादरात्सदा ।
ततस्तद् ददते भूपसूतवे मार्गितं धनम् ॥६३॥ [युग्मम्]
दान्ताकश्रेष्ठिनोऽन्यस्य सोमदन्तेन स्रजुना ।
श्रीविक्रमचरित्रस्याभवत्प्रीतिमिथः क्रमात् ॥६४॥
अन्येष्टुर्विक्रमादित्यस्रजुर्मित्रसमन्वितः ।
क्रीडां कुर्वन् ययौ बाह्योद्याने सदृशशालिनि ॥६५॥
धर्मध्यानपरान् धर्मघोषसूरीश्वरांस्तदा ।
उपविष्टांस्तरोर्मूले ददर्श भूपनन्दनः ॥६६॥
गत्वा तत्र तरोर्मूले गुरुं विनयपूर्वकम् ।
उपविष्टोऽग्रतः श्रोतुं धर्मं भूपाङ्गजस्तदा ॥६७॥
धर्मघोषगुरुर्धर्मोपदेशं शिवशर्मदम् ।
श्रीविक्रमचरित्रस्य पुरतः प्रोक्तवानिति ॥६८॥

अत्र धर्मोपदेशकथा वाच्या ।

राशोक्तं न शयः खंचनीयो युष्माभिरकथः ॥७५॥
यतोऽस्य चरितं सर्वे लोका जानन्ति मूलतः ।
देवानामपि दुर्जयो विद्यतेऽसौ सुतो ॥७६॥
प्रकाराद् दास्यते शिक्षा तस्मै सृष्टा गिरिकदा ।
यत्कार्यं साध्यं

दानं विचाद् कृतं वाचः कीर्तिधर्मौ तथाऽऽयुषः ।
परोपकरणं कायादसारात्सारमुद्धरेत् ॥६९॥
श्रुत्वा धर्मं गुरोः पार्श्वे विक्रमादित्यनन्दनः ।
दानशीलतपोभावान् पोषयामास सन्ततम् ॥७०॥
आसन्ने परमपण्ये पावेअव्यम्भि सयलकल्याणे ।
जीवो जिणिंदभणिअं पडिवज्जाए भावओ धम्मं ॥७१॥
ततः श्रीविक्रमादित्यपुत्रो देवगृहादिषु ।
भोगं चकार दीनारपञ्चशत्या जिनेशितुः ॥७२॥
शरीरभित्रभार्यार्थं यद्यद् व्ययति नन्दनः ।
न ज्ञायते मनाक् तस्य संख्या संख्यावता पुनः ॥७३॥
ततो भूपान्तिके कोशाध्यक्षा एत्य जगुः स्फुटम् ।
स्वामिस्त्वत्तनयो भूरिद्वयं व्ययति सन्ततम् ॥७४॥
शक्यो वारयितुं नैवास्माभिः स साम्प्रतं मनाक् ।

१ आसन्ने परमपण्ये प्राप्तव्ये सकलकल्याणे । जीवो जिनेन्द्रमणितं प्रतिपद्यते

॥८२॥

राज्ञोक्तं न शयः खंचनीयो युष्माभिरैकशः ॥७५॥
यतोऽस्य चरितं सर्वे लोका जानन्ति मूलतः ।
देवानामपि दुर्जयो विद्यतेऽसौ सुतो मम ॥७६॥
प्रकाराद् दास्यते शिक्षा तस्यै मृद्रा गिरैकदा ।
यत्कार्यं साध्यते साम्ना न तत्कर्कशतः कदा ॥७७॥
अन्यदा भूपतिर्देवपूजां कृत्वा द्विधाऽऽदरात् ।
भोक्तुं चोपाविशद् यावत्तावत्पुत्रः समागमत् ॥७८॥
राज्ञोक्तं मम मध्ये त्वं पुत्र ! भोक्तुमुपाविश ।
पितुर्मध्येऽदनं कर्तुमुपविष्टः सुतस्ततः ॥७९॥
अन्तराले नृपः ग्राह भो पुत्र ! मन्निदेशतः ।
यावज्जीवाम्यहं तावत्त्वया नित्यं यथारुचि ॥८०॥
दिनाराणां शतं पञ्च दिनं प्रति सुधर्मणि ।
व्ययः कार्योऽङ्गभोगादौ भवता च स्वयं तथा ॥८१॥ युग्मम्

भावतो धर्मम् ॥८२ इतो ग । ३ जिनालये. ग ।

आकर्ण्यैतत्कुमारेण चिन्तितं यद् व्ययाम्यहम् ।
तद् रोचते न भूपस्य जल्पनादिति मे मतिः ॥८२॥ यतः—
“सोलसवरिसो पुरिसो लच्छि भुंजेह जा अ जणयस्स ।
एसो नूनं पुत्तो रिणसंबंधेण संपत्तो” ॥८३॥
उत्तमाः स्वगुणैः ख्याता मध्यमास्तु पितुर्गुणैः ।
अधमा मातुलैः ख्याताः श्वसुरैश्चाधमाधमाः ॥८४॥
इत्यादि ध्यायतस्तस्य भक्तं जातं विधोपमम् ।
उत्थाय सोमदन्तान्ते गत्वा सोऽवग् नृपोदितम् ॥८५॥
अत्र स्थास्याम्यहं नैव गमिष्याम्यन्यनिवृत्ति ।
पश्यामि निजभाग्यस्य फलं दूरं गतः पुनः ॥८६॥ यतः—
“न श्रीः कुलक्रमायाता शासने लिखिताऽपि वा ।
खड्गेनाक्रम्य भुञ्जीत वीरभोग्या वसुन्धरा ॥८७॥
दीप्तं चिविहं चरिअं जाणिज्झइ संजणहुज्जणविसेसो ।

१ यद् व्ययामि धनं धर्मकर्मादिष्वहमन्वहम् । तद्-इति क-गपुस्तकेऽधिकः पाठः । २ भोज्या ख-ग । ३ दृश्यते विविधं चरितं ज्ञायते सज्जन-
दुर्जनविशेषः । आत्मा च कल्पते हिण्डयते तेन पृथिव्याम् ॥ ४ सुजण० क-ग । ५ जयन्ति ग ।

[क सरणि वनखण्डं पङ्कजानां क स्वयं,
फ च कुसुमदवनं वा कौमुदीवन्धुरिन्दुः ।
दृढपरिचयबद्धा प्रायशः सज्जनानां,
नाहि विचलति मैत्री रतोऽपि स्थितानाम् ॥]

अप्पाणं च कलिज्जह हिंदिज्जह तेण पुहवीए ॥८८॥
यो न निर्गत्य निःशेषामवलोकयति भेदिनीम् ।
अनेकार्थसम्पूर्णां स नरः कूपददुरः ॥८९॥
सभीताः परदेशस्य बह्वालस्याः प्रमादतः ।
स्वदेशे निधनं यान्ति काकाः कापुरुषा मृगाः ॥९०॥
अद्य कल्पे परेद्युर्वा गम्यते मयका रहः ।
सुखेनात्र तया स्थेयं स्मर्त्तव्योऽहं च सन्ततम् ॥९१॥ यतः—
“उपरि चन्दा तलि कुसुम दूरड्डिअ वि हसन्ति ।
वाससहसेहिं नवि मिलइ नेहा नवि चुक्कंति ॥९२॥
दूरासन्नं पडिवन्नपालणं सज्जणाण नो जयति ।
सायरससीण पिच्छह किमंतरं किं च निव्वहणं ॥९३॥
अन्योऽन्यसंदर्शनवारिसिक्तः स्नेहाङ्कुरो नित्यमुपैति दृद्धिम् ।
वियोगदुःखार्ककराभिघातैर्यथा न शुष्येत तथा विधेयम् ॥

यतोऽस्ति दुःकरो मार्गः शीत-ताप-क्षयादिभिः ॥१२००॥
तेनात्र तिष्ठ मित्र ! त्वमित्युक्ते सुहृद्विधान् ।
सुखादुःखे च यो मित्रं न त्यजेत् स सुहृन्मतः ॥१२०१॥ यतः—
“क्षीरेणात्मगतौदकाय हि गुणा दत्ताः पुरा तेऽखिलाः,
क्षीरे र-”

यतोऽस्ति दुष्करो मार्गः शीत-ताप-तृपादिभिः ॥१००॥
तेनात्र तिष्ठ मित्र ! त्वमित्युक्ते सुहृदूचिवान् ।
सुखदुःखे च यो मित्रं न त्यजेत् स सुहन्मतः ॥१०१॥ यतः-
“क्षीरेणात्मगतोदकाय हि गुणा दत्ताः पुरा तेऽखिलाः,
क्षीरे तापमेवेक्ष्य तेन सहसा ह्यात्मा कुशानौ हुतः ।
गन्तुं पावकमुन्मनस्तदभवद् दृष्ट्वाऽपि मित्रापदं,
युक्तं तेन जलेन शम्यति सतां मैत्री भवेदीदृशी ॥१०२॥
पापान्निवारयति योजयते हिताय,
गुह्यं निगूहति गुणान् प्रकटीकरोति ।
आपद्रुतं च न जहाति ददाति काले,
सन्मित्रलक्षणमिदं प्रवदन्ति सन्तः ॥१०३॥
मत्वा दृढाग्रहं तस्य खड्गपाणिनृपाङ्गजः ।
सोऽनदन्तयुतो रात्रौ निस्ससार पुराद् बहिः ॥१०४॥
पुराग्रामसरिच्छैलकाननानि पदे पदे ।
पश्यन् नृपाङ्गजो मित्रयुतोऽटव्यां सरो ययौ ॥१०५॥

यतोऽस्ति दुष्करो मार्गः शीत-ताप-तृपादिभिः ॥१००॥
तेनात्र तिष्ठ मित्र ! त्वमित्युक्ते सुहृदूचिवान् ।
सुखदुःखे च यो मित्रं न त्यजेत् स सुहन्मतः ॥१०१॥ यतः-
“क्षीरेणात्मगतोदकाय हि गुणा दत्ताः पुरा तेऽखिलाः,
क्षीरे तापमेवेक्ष्य तेन सहसा ह्यात्मा कुशानौ हुतः ।
गन्तुं पावकमुन्मनस्तदभवद् दृष्ट्वाऽपि मित्रापदं,
युक्तं तेन जलेन शम्यति सतां मैत्री भवेदीदृशी ॥१०२॥
पापान्निवारयति योजयते हिताय,
गुह्यं निगूहति गुणान् प्रकटीकरोति ।
आपद्रुतं च न जहाति ददाति काले,
सन्मित्रलक्षणमिदं प्रवदन्ति सन्तः ॥१०३॥
मत्वा दृढाग्रहं तस्य खड्गपाणिनृपाङ्गजः ।
सोऽनदन्तयुतो रात्रौ निस्ससार पुराद् बहिः ॥१०४॥
पुराग्रामसरिच्छैलकाननानि पदे पदे ।
पश्यन् नृपाङ्गजो मित्रयुतोऽटव्यां सरो ययौ ॥१०५॥

[क सरसि वनखण्डं पङ्कजानां क सूर्यः,
क च कुमुदवनं वा कौसुदीवन्धुरिन्दुः ।
दृढपरिचयवद्वा प्रायशः सज्जनानां,
नाहि विचलति मैत्री दूरतोऽपि स्थितानाम् ॥]
सोऽनदन्तो जगावीदृग् वचः किं कथ्यते त्वया ।
त्वां विना न क्षणं स्थातुमत्र शक्नोमि साम्प्रतम् ॥९५॥
मायया कुरुते ग्रीतिं सोऽनदन्तो नृपाङ्गजे ।
सोऽनदन्ते तु भूभृगुसूर्यचे ग्रीतिमकृत्रिमाम् ॥९६॥ यतः-
मुखं पद्मदलाकारं वाचा चन्दनशीतला ।
हृदयं क्रोधसंयुक्तं त्रिविधं धूर्त्तलक्षणम् ॥९७॥
सोऽनदन्तो जगौ स्वामिन् ! यत्र त्वं च गमिष्यसि ।
तत्राहं च समेष्यामि सुखे दुःखे वने रणे ॥९८॥ यतः-
पण्डितं दिग्यरवासारण दोणं पि अखंडिञ्च निबिं ।
सूरो न दिणेण विणा दिणो न सूरस्स विरहम्भिः ॥९९॥
ततो भूपाङ्गजः प्राह मित्र ! मैवं वदधुना ।

यतोऽस्ति दुष्करो मार्गः शीत-ताप-तृपादिभिः ॥१००॥
तेनात्र तिष्ठ मित्र ! त्वमित्युक्ते सुहृदूचिवान् ।
सुखदुःखे च यो मित्रं न त्यजेत् स सुहन्मतः ॥१०१॥ यतः-
“क्षीरेणात्मगतोदकाय हि गुणा दत्ताः पुरा तेऽखिलाः,
क्षीरे तापमेवेक्ष्य तेन सहसा ह्यात्मा कुशानौ हुतः ।
गन्तुं पावकमुन्मनस्तदभवद् दृष्ट्वाऽपि मित्रापदं,
युक्तं तेन जलेन शम्यति सतां मैत्री भवेदीदृशी ॥१०२॥
पापान्निवारयति योजयते हिताय,
गुह्यं निगूहति गुणान् प्रकटीकरोति ।
आपद्रुतं च न जहाति ददाति काले,
सन्मित्रलक्षणमिदं प्रवदन्ति सन्तः ॥१०३॥
मत्वा दृढाग्रहं तस्य खड्गपाणिनृपाङ्गजः ।
सोऽनदन्तयुतो रात्रौ निस्ससार पुराद् बहिः ॥१०४॥
पुराग्रामसरिच्छैलकाननानि पदे पदे ।
पश्यन् नृपाङ्गजो मित्रयुतोऽटव्यां सरो ययौ ॥१०५॥

यतोऽस्ति दुष्करो मार्गः शीत-ताप-तृपादिभिः ॥१००॥
तेनात्र तिष्ठ मित्र ! त्वमित्युक्ते सुहृदूचिवान् ।
सुखदुःखे च यो मित्रं न त्यजेत् स सुहन्मतः ॥१०१॥ यतः-
“क्षीरेणात्मगतोदकाय हि गुणा दत्ताः पुरा तेऽखिलाः,
क्षीरे तापमेवेक्ष्य तेन सहसा ह्यात्मा कुशानौ हुतः ।
गन्तुं पावकमुन्मनस्तदभवद् दृष्ट्वाऽपि मित्रापदं,
युक्तं तेन जलेन शम्यति सतां मैत्री भवेदीदृशी ॥१०२॥
पापान्निवारयति योजयते हिताय,
गुह्यं निगूहति गुणान् प्रकटीकरोति ।
आपद्रुतं च न जहाति ददाति काले,
सन्मित्रलक्षणमिदं प्रवदन्ति सन्तः ॥१०३॥
मत्वा दृढाग्रहं तस्य खड्गपाणिनृपाङ्गजः ।
सोऽनदन्तयुतो रात्रौ निस्ससार पुराद् बहिः ॥१०४॥
पुराग्रामसरिच्छैलकाननानि पदे पदे ।
पश्यन् नृपाङ्गजो मित्रयुतोऽटव्यां सरो ययौ ॥१०५॥

कुमारस्तृपितः पीत्वा जलं तत्र सरोवरे ।
पालिस्थपादपे पूर्वमेत्य मित्रादुपाविशत् ॥१०६॥
मेलयित्वा बहून् सद्यः कर्कराज् सोमदन्तकः ।
कुमारोपान्तमेत्याद्यन् सांभ्रतं रम्यते किल ॥१०७॥
कुमारोऽथ जगौ द्यूतान्नैरस्यं जायते ध्रुवम् ।
यतो युधिष्ठिरादीनां विरोधोऽभून्मिथः पुरा ॥१०८॥ यतः—
“द्यूतं सर्वापदां धाम द्यूतं दीव्यन्ति दुर्धियः ।
द्यूतेन कुलमालिन्यं द्यूताय श्लाघतेऽधमः ॥१०९॥
राज्यच्युतिं वल्लभया वियोगं, द्यूतान्नलः प्राप गतोरुभोगम् ।
प्रचण्डितामण्डितबाहुदण्डास्ते पाण्डवाः प्रापुररण्यवासम् ॥
करघट्टा नह पण्डुरा सज्जन दूरी हुन्ति ।
सूनां देउल सेवीं तुज पसाहं जूअ ॥१११॥
द्यूतं च मांसं च सुरा च वेण्या पापद्विचौर्यं परदारसेवा ।
एतानि सप्त व्यसनानि लोके घोरातिघोरं नरकं नयन्ति ॥”

१ भूपनन्दन. ग । २ प्रोवाचेत्यागतं मित्रं रम्यते साम्प्रतं मनाक् ग । ३ सोमदन्तो ज-ग । ४ मित्रोऽवगुह्यते द्यूतान्नैरस्यं हि भविष्यति ग ।

मार्गितेनाधुना किं मे नेत्रदुग्मेन मित्रतः ।
भविष्यति यदा राज्यं मार्गयिव्याम्यहं तदा ॥१२०॥
लोचनानर्पणे राज्यमस्याध्यादिविराजितम् ।
तदा ॥१२१॥ यतः—

सोमदन्ताग्रहाद् भूपपुत्रे दीव्यति कर्करैः ।
सोमदन्तो जगौ मित्र ! लम्भनेनात्र रम्यते ॥११३॥
विना न लम्भनं द्यूतं भातीन्दुमिव यामिनी ।
तेनातो लम्भनं किञ्चित् कृत्वा मित्र ! च रम्यते ॥११४॥
कर्करान् यः शतं द्यूताद् हारयत्यत्र सम्प्रति ।
तेनैकं हार्यते नेत्रं प्रतिज्ञेत्यावयोरिह ॥११५॥
दीव्यताऽथ कुमारैकसिन्नेत्रे च हारिते ।
सुहृत्प्राहाधुना द्यूतरमणेन सुतं खलु ॥११६॥
बालयिष्याम्यहं नेत्रमित्युत्तवा विक्रमार्कभूः ।
अहर्षीन्नयनं दीव्यन् द्वितीयमपि तत्क्षणात् ॥११७॥ यतः—
दीव्यतां देहिनां द्यूते ध्यायतां पश्यतां स्त्रियम् ।
अन्धत्वं जायते नेत्रे हृदयस्य च निश्चितम् ॥११८॥
जिते नेत्रद्वये सोमदन्तः प्रीतिपराङ्मुखः ।
लोचनद्वितयं लातुं दध्यावेवं पुनः पुनः ॥११९॥

कुमारोऽथ चलन्मार्गे यद्यद् वस्तु मनोरमम् ।
प्राप तत्तत्स्वामिनाय दत्तैव खादति स्वयम् ॥१२५॥
एवं कुर्वन् सदा प्रीतिं कुमारः सुहृदे स्वयम् ।
सुन्दराह्वने पश्यन् हृदयानि ययौ क्रमात् ॥१२६॥

भो मित्र ! भवताऽकस्मादिदं किं विहितं स्फुटम् ।
मयेह हसितं नूनमावां स्यावोऽधुना कथम् ॥१३१॥
मुक्ताऽवन्तीपुरी दूरे व्यालव्याप्तमिदं वनम् ।
मरिष्यावोऽधुना नूनं भवतो नयने विना ॥१३२॥
इत्यादि बहुशो मायां सोमदन्तः करन् स्फुटम् ।
रोदःकुक्षिभरिर्बाढं रोदयामास पक्षिणः ॥१३३॥
हास्यं वितन्वतेदानीं मया स्वामिन् नृपाङ्गज ! ।
दुःखाब्धौ पातितोऽपारे नेत्रकर्षणतोऽधुना ॥१३४॥
अविमृश्य त्वया स्वामिस्तादृशं विहितं द्रुतम् ।
अविमृश्य कृतं कार्यं दुःखाय जायते नृणाम् ॥१३५॥
“सहसा विदधीत न क्रियामविवेकः परमापदां पदम् ।
वृणते हि विमृश्यकारिणं गुणलुब्धाः स्वयमेव सम्पदः” ॥१३६॥
कुमारः ग्राह भो मित्र ! कस्यापि नैव दूषणम् ।
ममैव कर्मणो दोषोऽस्तीति दुःखं कुरुष्व मा ॥१३७॥ यतः—

कुमारः ग्राह सरलस्वभाव इति तं प्रति ।
हे मित्र ! वत्सल ! स्वच्छ ! किं न मे वचनं कुरु ॥१३४५॥
“वचने मानसे काये क्रियायामपि सन्ततम् ।
स्वभावो विद्यते तुल्य उत्तमानां तत्त्वताम् ॥१३४६॥

“ये वज्रमयदेहास्ते शलाकापुरुषा अपि ।
न मुच्यन्ते विना भोगं स्वनिकाचितकर्मणः ॥१३८॥
यथा धेनुसहस्रेषु वत्सो विन्दति मातरम् ।
तथा पूर्वकृतं कर्म कर्त्तारिमनुधावति ॥१३९॥
हसन्तो हेलया कर्म यत्कुर्वन्ति प्रमादिनः ।
जन्मान्तरशतैरेते शोचन्तेऽनुभवन्ति तत्” ॥१४०॥
मदीयपदवन्धेन हे मित्रान्नावयोः खलु ।
भविष्यति द्रुतं मृत्युस्तेन त्वं व्रज सम्प्रति ॥१४१॥
मित्रं दध्यावयं नूनमत्रस्थश्च मरिष्यति ।
अहं मुधा मरिष्ये नु कथमत्र स्थितो वने ॥१४२॥
एवं विचिन्त्य दुष्टात्मा सोमदन्तो जगावदः ।
सुहृन्मम पदौ गन्तुं वहतो न मनागपि ॥१४३॥ यतः—
“मनस्यन्यद् वचस्यन्यत् क्रियायामन्यदेव हि ।
वेद्यानामिव नीचानां स्वभावो विद्यते सदा” ॥१४४॥

निर्द्रव्यं पुरुषं त्यजन्ति गणिका अष्टं त्रुपं सेवकाः,
सर्वे कार्यवशाज्जनो हि रमते कः कस्य को वल्लभः” ॥
तत् उत्थाय भूपालपुत्रोऽन्यस्य तरोरधः ।
गत्वा शनैः शनैः सायश्रुपविष्टः समाहितः ॥१४५२॥
दः सि =

कुमारः ग्राह सरलस्वभाव इति तं प्रति ।
हे मित्र ! वत्सल ! स्वच्छ ! किं न मे वचनं कुरु ॥१४५॥
“वचने मानसे काये क्रियायामपि सन्ततम् ।
स्वभावो विद्यते तुल्य उत्तमानां तनूताम् ॥१४६॥
अहितं मानवे नित्यं कुर्वणेऽपि निरन्तरम् ।
हितमेव वितन्वन्ति खदेहेनोत्तमा नराः ॥१४७॥
अयं निजः परो वेति गणना लघुचेतसाम् ।
उदारचरितानां च वसुधैव कुटुम्बकम् ॥१४८॥
उपकर्तुं प्रियं वक्तुं कर्तुं स्नेहमकृत्रिमम् ।
सुजनानां स्वभावोऽयं केनेन्दुः शिशिरीकृतः ॥१४९॥”
कृत्रिमस्नेहवान् सोमदन्तो भूपाङ्गजक्रमौ ।
ग्रणम्य स्वेच्छयाऽचालीत् ततः स्थानाद् दुराशयः ॥१५०॥ यतः
वृक्षं क्षीणफलं त्यजन्ति विहगाः, शुष्कं सरः सारसाः,
पुष्पं पर्युषितं त्यजन्ति मधुपा दग्धं वनान्तं मृगाः ।
१ हताशय. घ ।

निद्रव्यं पुरुषं त्यजन्ति गणिका अष्टं नृपं सेवकाः,
सर्वः कार्यवशाज्जनो हि रमते कः कस्य को वल्लभः” ॥
तत उत्थाय भूपालपुत्रोऽन्यस्य तरोरथः ।
गत्वा शनैः शनैः सायश्रुपविष्टः समाहितः ॥१५२॥
वृद्धस्तस्मिन् तरौ भारद्वाजः पुत्रशतान्वितः ।
वसति स्म पुरा नित्यं निक्षीथिन्यां समाधिना ॥१५३॥
दिने दिशोदिशं सर्वे पुत्रा गच्छन्ति दूरतः ।
फल सायं समागत्यैवैकं नत्वा पितुर्ददुः ॥१५४॥
भारद्वाजो जगौ कोऽस्तीत्यतिथिरत्र साम्प्रतम् ।
श्रुत्वा तद् भूपभूः ग्राह तातातिथिरहं पुनः ॥१५५॥
भारद्वाजो जगौ कस्त्वमित्युक्ते ग्राह भूपभूः ।
दीनो दुःस्थः कृपापात्रमत्रानीतोऽसि कर्मणा ॥१५६॥
भारद्वाजो जगौ पुत्रातिथिमत्र समानय ।
तेनोत्थाय पितुः पार्श्वे समानीतोऽतिथिद्रुतम् ॥१५७॥

॥१४५॥
॥१४६॥
॥१४७॥
॥१४८॥
॥१४९॥
॥१५०॥
॥१५१॥
॥१५२॥
॥१५३॥
॥१५४॥
॥१५५॥
॥१५६॥
॥१५७॥

भारद्वाजो ददौ तस्मै फलानि तावदादरात् ।
यावदाकण्ठमापूर्णहृदयो भूपभूरभूत् ॥१५८॥
उत्तार्याधः कुमारोऽथ मोचितः पक्षिणा तरोः ।
एवं कुर्वन् फलाहारं नित्यं तस्थौ समाधिना ॥१५९॥
भारद्वाजोऽन्यदा पुत्रश्रुत्सरे च समागतम् ।
अग्राक्षीत् किं भवानागाद् वेलातिक्रमणान्निशि ॥१६०॥
भारद्वाजसुतः ग्राह कनकाह्वपुरेऽनघे ।
ताताहमागमं कुर्वन् स्वयं क्रीडां वने वने ॥१६१॥
तस्मिन् कनकसेनोर्वीपतेभार्याऽभवद् रतिः ।
कनकश्रीस्तयोः पुत्री बभूवान्धा स्वकर्मतः ॥१६२॥
क्रमाद्यौवनमापन्ना यावता काष्ठभक्षणम् ।
गच्छन्ती चाद्य भूयेन स्थापिता दश वासरान् ॥१६३॥
कन्यां द्रष्टुं पुरीलोकास्तत्रैर्युर्वहवस्तदा ।
स्थितोऽहं वीक्षितुं तां च तेनोत्सरो ममाजनि ॥१६४॥

१ ततस्त-ग । २ करिष्यतो ग । ३ अब्ध्येते नयने तस्यास्तद्वर्सेन स्फुटं यदि ग । ४ अधना ख ।

कुमारं तादृशं वीक्ष्य भारद्वाजो जगावदः ।
नवीनो विद्यते तेषः कुतोऽद्य भवतो वद ॥१७२॥
कुमारः ग्राह भवतः प्रसत्तिः फलिताऽद्य मे ।
तः ॥१७३॥

तात तस्याः कथं सञ्जीर्करिण्येते विलोचने ।
पिता ग्राह मलोत्सर्गं मासान्ते यत्करोम्यहम् ॥१६५॥
सै चेत्सुधालतापत्ररसमिश्रीकृतः प्रगे ।
तस्या नयनयोरेकवारं पुंसां प्रक्षिप्यते ॥१६६॥
तदा सा कन्यका तारा वीक्षते दिवसे दिवि ।
उपकारः कृतः पुंभिर्यतो भवति सौख्यदः ॥१६७॥
श्रुत्वैतन्निशि भूपालपुत्रः प्रातः प्रमोदितः ।
मलोत्सर्गसेनाशु सञ्जीचक्रे खलोचने ॥१६८॥ यतः—
अमत्रमक्षरं नास्ति नास्ति मूलमनौपधम् ।
अनाथा पृथ्वी नास्ति आम्नायाः खलु दुर्लभाः ॥१६९॥
मन्त्रतन्त्रोपधीरत्नमुख्यपदार्थसन्ततेः ।
अचिन्त्यो विद्यतेऽत्यन्तं प्रभाव उत्तमो भुवि ॥१७०॥
ताराः पश्यन् दिने भूपपुत्रः प्रक्षालिताम्बरः ।
भारद्वाजमलोत्सर्गगुटिका बहुशो ललौ ॥१७१॥

वरं कपीरो मरुमार्गवर्त्ती, यः पान्थसायं कुरुते कृतार्थम् ।
कल्पद्रुमेः किं कनकाचलस्यैः परोपकारप्रतिलम्भदुःस्थैः ॥१७२॥
विरला जाणान्ति गुणा विरला विच्छति विरला ॥१८०॥
विरला परकञ्जकरा परदुर्वन्ते दुर्विख्या नम् ।

कुमारं तादृशं वीक्ष्य भारद्वाजो जगावदः ।
नवीनो विद्यते वेपः कुतोऽद्य भवतो वद ॥१७२॥
कुमारः ग्राह भन्नतः प्रसत्तिः फलिताऽद्य मे ।
सुख्यभूवमहं वाढं तत्तत्फलप्रदानतः ॥१७३॥
यद्यादेशो भवेत्तात ! त्वदीयो मम सम्प्रति ।
तदा तत्र पुरे गत्वा कन्यां सञ्जीकरोम्यहम् ॥१७४॥
भारुण्डः ग्राह यद्येवं तर्हि त्वं तिष्ठ साम्प्रतम् ।
ममापत्यानि सर्वत्र गच्छन्ति च सदा ग्रगे ॥१७५॥
कथयिष्याम्यहं स्वनोरेकस्य पुरतो निशि ।
कनकाह्वपुरे मध्येपक्षं कृत्वा नरं नय ॥१७६॥
आत्मस्थाने स्थितो भूरिदिनान्येप नरः सुखम् ।
परोपकारकुशलो विद्यते जगदुत्तमः ॥१७७॥ यतः—
शास्त्रं वोधाय दानाय धनं धर्मय जीवितम् ।
वपुः परोपकाराय धारयन्ति मनीषिणः ॥१७८॥

१ पुत्रो यावताऽ-ग २ सर्वो जन प्रत्यक्षदर्शने करोति निर्भर स्नेहम् । स पुत्रो यो दूरस्थितानां पालयति प्रतिपन्नम् ॥

॥८५॥

॥८५॥

वरं करीरो मरुमार्गवर्ची, यः पान्थसार्यं कुरुते कृतार्थम् ।
कल्पद्रुमैः किं कनकाचलैः परोपकारप्रतिलम्भदुःखैः ॥१७९॥
विरला जाणन्ति गुणा विरला पिच्छति अत्तणो दोसे ।
विरला परकञ्जकरा परदुक्खे दुक्खिया विरला ॥१८०॥
यात्रार्थं भोजनं येषां दानार्थं च धनार्जनम् ।
धर्मार्थं जीवितं येषां ते नराः स्वर्गगामिनः ॥१८१॥
शैले शैले न माणिक्यं मौक्तिकं न गजे गजे ।
साधवो न हि सर्वत्र चन्दनं न वने वने ॥१८२॥
मध्येपक्षं विधायाशु तं यावत्तनयोऽचलत् ।
भारद्वाजो जगौ तावदेवं भूपाङ्गजं प्रति ॥१८३॥
वत्स ! त्वं स्वच्छचित्तोऽत्र स्थितोऽसि वल्लभो मम ।
तेन त्वया सदा चित्ते स्मर्त्तव्योऽहं निजात्मवत् ॥१८४॥ यतः
“सन्वो जणो पक्खखदंसणे कुणह् निम्भरं नेहं ।
सो सुअणो जो दूरिआण पालेइ पडिवन् ॥१८५॥ इत्यादि”

१ पुत्रो यावताऽ-ग २ सर्वो जन प्रत्यक्षदर्शने करोति निर्भर स्नेहम् । स पुत्रो यो दूरस्थितानां पालयति प्रतिपन्नम् ॥

॥८५॥

कुमारोऽवक् त्वया तात ! सत्तव्योऽहमनारतम् ।
ततो भारुण्डपुत्रेण स नीतः कनके पुरे ॥१८६॥
मुत्कलाप्य कुमारं स पक्षी चुण्यर्थमीयिवान् ।
ततः सद्भूषणो भूपस्रजुः श्रीदापणे ययौ ॥१८७॥
कृष्णास्यं श्रेष्ठिनं वीक्ष्य पप्रच्छेति नृपाङ्गजः ।
किमर्थं भवतः श्रेष्ठिन् ! विद्यते श्यामलं मुखम् ॥१८८॥
श्रीदोऽवक् शक्यते नैव वक्तुं सम्प्रति सत्तम ! ।
ममास्ति मदनः पुत्र एको दीव्यचनुच्छविः ॥१८९॥
रोगग्रस्तः कुरुपोऽभूदधुना दैवतः सुतः ।
उपचाराः कृताः पूर्वं भूरिशः सोऽपि तादृशः ॥१९०॥
कुमारोऽवग् मनाग् दुःखं कार्यं श्रेष्ठिस्त्वया नहि ।
दिव्याङ्गं ते करिष्यामि स्रुमौषधयोगतः ॥१९१॥
ततो भूपसुतो गत्वा श्रीदश्रेष्ठिनिकेतने ।
सजीचकार तत्पुत्रं नानाडम्बरपूर्वकम् ॥१९२॥

श्रेष्ठी ग्राह शीरःकम्पकारणं कथ्यतां मम ।
कुमारोऽवग् सुधा कन्या सम्प्रत्यत्र मरिष्यति ॥१९०॥
अष्टयवग् विद्यते कोऽप्युपायोऽत्र सत्तमाधुना ।
येनैव कन्य ... इत्यति ॥१९१॥

ततः श्रीदो व्यधात् तस्य गौरवं भोजनादिभिः ।
श्रीविक्रमचरित्रोऽपि तथौ तत्र समाधिना ॥१९३॥ यतः—
“विदेशान्तरितस्यापि भाग्यं जागर्ति तद्वतः ।
अत्र तिरोहितस्यापि भानोर्भासस्तमोपहाः ॥१९४॥
इतः पितरमापृच्छ च कनकश्री नृपाङ्गजा ।
अश्वारूढाऽचलत्काष्ठभक्षणार्थं नृपाध्वनि ॥१९५॥
तावत्तूर्यारवं श्रुत्वा भूरिशो भामिनीजनाः ।
मुक्त्वा निजं निजं कार्यं कन्यां द्रष्टुं समाययुः ॥१९६॥ यतः
“तिअहं तिणिण पीआरडां कलि कज्जल सिंदूर ।
तिअहं तिणिण अइवह्छहां दूध जमाइ तूर” ॥१९७॥
श्रुत्वा तूर्यारवं ग्राह श्रेष्ठिनं प्रति वैक्रमः ।
किमर्थं बहवो लोका मिलितास्सन्ति सम्प्रति ॥१९८॥
आदितो भूमिश्चुक्रपुत्रीवृत्तं श्रेष्ठी ह्यचीकथत् ।
ततश्च वैक्रमः शीर्षमधूनयत् पुनः पुनः ॥१९९॥

राजाऽवक् तस्य वैद्यस्य दास्ये राज्यार्द्धमज्जसा ।
ततो वैक्रमदोपज्ञो भूपपाश्वे समाययौ ॥२००॥
तमौषधं च दोषज्ञः क्षिप्त्वा तस्या विलोचने ।
पश्यन्तीं कन्यकां चक्रे ॥२०१॥

कुमारोऽवगु सुधा कन्या सम्प्रत्यत्र मरिष्यति ॥२०॥
श्रेष्ठवग् विद्यते कोप्युपायोऽत्र सत्समाधुना ।
येनैव कन्यका दिव्यनेत्रा सद्यो भविष्यति ॥२१॥
ओमित्युक्ते कुमारोऽथाय श्रीदस्ततः क्षणात् ।
गत्वा भूपान्तिके ग्राह पुत्री सम्प्रति वाल्यताम् ॥२२॥
एको वैदेशिकश्चारुवृत्तो मद्गृहमाययौ ।
स एव कन्यकां दिव्यचक्षुषीं च करिष्यति ॥२३॥
श्रुत्वैतद् भूपतिः सद्यः प्राहेति पुत्रिकां प्रति ।
एको वैदेशिको दिव्यनेत्रां त्वां च करिष्यति ॥२४॥
तेन पश्चात्समागच्छेत्युक्त्वा भूपः पुनः पुनः ।
कथेनैव निजावासमानयामास पुत्रिकाम् ॥२५॥
राजा प्रोवाच भोः श्रेष्ठिन् ! सज्जां कारय पुत्रिकाम् ।
श्रेष्ठवग् तस्य वैद्यस्य स्वामिन् किं दास्यते त्वया ॥२६॥

श्रेष्ठी ग्राह शीरःकम्पकारणं कथ्यतां मम ।
कुमारोऽवगु सुधा कन्या सम्प्रत्यत्र मरिष्यति ॥२०॥
श्रेष्ठवग् विद्यते कोप्युपायोऽत्र सत्समाधुना ।
येनैव कन्यका दिव्यनेत्रा सद्यो भविष्यति ॥२१॥
ओमित्युक्ते कुमारोऽथाय श्रीदस्ततः क्षणात् ।
गत्वा भूपान्तिके ग्राह पुत्री सम्प्रति वाल्यताम् ॥२२॥
एको वैदेशिकश्चारुवृत्तो मद्गृहमाययौ ।
स एव कन्यकां दिव्यचक्षुषीं च करिष्यति ॥२३॥
श्रुत्वैतद् भूपतिः सद्यः प्राहेति पुत्रिकां प्रति ।
एको वैदेशिको दिव्यनेत्रां त्वां च करिष्यति ॥२४॥
तेन पश्चात्समागच्छेत्युक्त्वा भूपः पुनः पुनः ।
कथेनैव निजावासमानयामास पुत्रिकाम् ॥२५॥
राजा प्रोवाच भोः श्रेष्ठिन् ! सज्जां कारय पुत्रिकाम् ।
श्रेष्ठवग् तस्य वैद्यस्य स्वामिन् किं दास्यते त्वया ॥२६॥

राजाऽवक् तस्य वैद्यस्य दास्ये राज्यार्द्धमज्जसा ।
ततो वैक्रमदोषज्ञो भूपपार्श्वे समाययौ ॥२०॥
तमौषधं च दोषज्ञः क्षिप्त्वा तस्या विलोचने ।
पश्यन्तीं कन्यकां चक्रे नानाडम्बरपूर्वकम् ॥२०८॥
ततो भूपो व्यधात्पुर्यामुत्सवं नर्त्तनादिभिः ।
वैद्यं दिव्यतनुं दृष्ट्वा भूपपुत्री जगाविति ॥२०९॥
अस्मिन्भवेऽस्य वैद्यस्य करिष्यामि करग्रहम् ।
नो चेद् वह्नौ प्रविक्ष्यामीत्युक्ते प्रोवाच भूपतिः ॥२१०॥
हे पुत्रि ! कुलगोत्रादिसम्बन्धो ज्ञायतेऽस्य न ।
तेनास्मै त्वं कथं दास्ये इत्युक्ते कन्यका जगौ ॥२११॥
विचारो नैव कर्तव्यस्तातात्र साम्प्रतं त्वया ।
भवेऽस्मिन्नस्य वैद्यस्य करिष्ये पाणिपीडनम् ॥२१२॥
नो चेदद्यौ प्रविक्ष्यामीत्युक्ते ग्राहावनीपतिः ।
भो अमात्या इयं कन्या महुक्तं नैव मन्यते ॥२१३॥

राजाऽवक् तस्य वैद्यस्य दास्ये राज्यार्द्धमज्जसा ।
ततो वैक्रमदोषज्ञो भूपपार्श्वे समाययौ ॥२०॥
तमौषधं च दोषज्ञः क्षिप्त्वा तस्या विलोचने ।
पश्यन्तीं कन्यकां चक्रे नानाडम्बरपूर्वकम् ॥२०८॥
ततो भूपो व्यधात्पुर्यामुत्सवं नर्त्तनादिभिः ।
वैद्यं दिव्यतनुं दृष्ट्वा भूपपुत्री जगाविति ॥२०९॥
अस्मिन्भवेऽस्य वैद्यस्य करिष्यामि करग्रहम् ।
नो चेद् वह्नौ प्रविक्ष्यामीत्युक्ते प्रोवाच भूपतिः ॥२१०॥
हे पुत्रि ! कुलगोत्रादिसम्बन्धो ज्ञायतेऽस्य न ।
तेनास्मै त्वं कथं दास्ये इत्युक्ते कन्यका जगौ ॥२११॥
विचारो नैव कर्तव्यस्तातात्र साम्प्रतं त्वया ।
भवेऽस्मिन्नस्य वैद्यस्य करिष्ये पाणिपीडनम् ॥२१२॥
नो चेदद्यौ प्रविक्ष्यामीत्युक्ते ग्राहावनीपतिः ।
भो अमात्या इयं कन्या महुक्तं नैव मन्यते ॥२१३॥

तेन मन्वेन्नतोऽन्यत्रागमभूमिधरादिषु ।
गत्वा यूयं च वैद्यस्य दत्त पुत्रीं दुराशयाम् ॥२१४॥
ये च सन्ति द्विषो दुःखसाध्याः सम्प्रति भूमिपाः ।
तेषां देशो मदादेशाद् दत्त यूयं वराय च ॥२१५॥
भूपादेशात्तदा सद्यो गत्वोद्याने च कन्यकाम् ।
भूपोक्तं च ददुर्देशं तस्मै वैद्याय मन्त्रिणः ॥२१६॥
भूपभूदत्तद्रव्येण कारयित्वा महद् गृहम् ।
चित्रशालादिरोचिष्णु तत्रास्थात्स प्रियासखः ॥२१७॥
ततोऽमात्यैर्नृपालाय तत्सर्वं कथितं द्रुतम् ।
राजाऽवक् पुत्रिका दुःखभागिनी भविता भृशम् ॥२१८॥
उपकारो मया पुत्र्याः कृतः सजीविधानतः ।
असौ मम कृतं नैव मन्यते वैरिणी सुता ॥२१९॥ यतः-
“माता पिता सुतः पुत्री सुहृत् सज्जनसेवकौ ।
आत्मार्षं सततं कर्तुं मिलन्त्येकत्र हर्षिताः ॥२२०॥

१ तादृग् न दहति रविरिह दहति यथा बालुकानिकर. घ ।

नीच उच्चैः पदं प्राप्य न माति मानसे मनाम् ।
वर्षास्त्रिव प्रवाहो हि नद्या लब्ध्वा जलं तटे ॥२२८॥
[गुणैरुत्तमतां या नृ- नसंस्थितः ।

इतो वैधेन लेखेन ज्ञापितं द्वेषिनामिदम् ।
आगत्यात्र मदीयाज्ञामङ्गीकुर्वन्तु तत्क्षणात् ॥२२१॥
मया भूमिपतेः पुत्री परिणीता सदुत्सवम् ।
भूपेन विपया दत्ता एते च भवतां पुरा ॥२२२॥
अभूवं भवतां स्वामी वैद्योऽहं दैवयोगतः ।
तेन मम समागत्य सपर्यां कुरुतादरात् ॥२२३॥
नो चेदहं करिष्यामि भवतां निग्रहं द्रुतम् ।
श्रुत्वैतन्निखिलैर्द्विभिरेकीभूयेति चिन्तितम् ॥२२४॥
यैरुत्तमकुलोत्पन्नभूपतेर्वलशालिनः ।
न मनाग् विहिता सेवा पूर्वं कुत्रापि कस्यचित् ॥२२५॥
तैस्माभिरसौ वैद्योऽधमजातिसमुद्भवः ।
अज्ञातकुलवंशश्च कथं सेविष्यतेऽधुना ॥२२६॥ यतः-
“अन्यस्मादपि लब्धोष्मा नीचः प्रायेण दुस्सहो भवति ।
न तपति रविरिह तादृग् यादृगयं बालुकानिकरः ॥२२७॥

सीह सडण न चेदवल नवि जोइ घणतिदि ।
एकच्छेड लक्खिहं मिडइ जिहो साहस तिहो सिद्धि” ॥२३४॥
सुसस्य वैरिणः कण्ठं युहीत्वा वैद्यराड जगौ ।
साम्प्रतम् ॥२३५॥

तदाऽसौ करवालो मे त्वदीयं कण्ठकन्दलम् ।
छेत्स्यति तत्क्षणाक्षीणधारः कमलनालवत् ॥२४१॥
मुख्यो वैरी तदा तस्य वैद्यस्य शासनं द्रुतम् ।
प्रतिपद्य जगौ स्वामिंस्तवातः सेवकोऽभवम् ॥२४२॥
एवं सर्वद्विपां सौवं दर्शयित्वा पराक्रमम् ।
कृतकृत्यस्ततो वैद्यो बाह्योद्यानमगान्निशि ॥२४३॥
आकार्यं सेवकान् वैद्यकुमारः प्रोक्तवानिति ।
चारुचित्रैः सभां सर्वां यूयं कुरुत मञ्जुलाम् ॥२४४॥
कल्ये सर्वे द्विपः प्रातः कार्यं मुक्त्वा निजं निजम् ।
सेवां कर्तुं समेप्यन्ति मदीयामादराद् द्रुतम् ॥२४५॥
तेषां प्रत्यर्पणायाशु ताम्बूलं वसनादिकम् ।
वैद्यराडानयामास श्रेष्ठ्यं पुर्यां स्वसेवकान् ॥२४६॥
अद्यायास्यति विद्वेषिवर्गोऽत्र मां नियेवितुम् ।
ध्यात्वेति चित्रशालायामुपाविशत्स वैद्यराद् ॥२४७॥

१ सभासीनं प्रगे वैद्यमुत्पादाकर्ण्य भूपतिः । वैरिणामागमं ज्ञात्वा मन्त्रिणां पुरतो गतः पश्यत ग ।

कृत्वा केऽप्यञ्जलिं वैद्यनाथस्य पुरतः स्थिताः ।
चित्रिपुः केऽपि वातं च व्यजनेन प्रमोदिताः ॥२४५॥
केऽपि विभ्रा = २-वैद्यभूपतेः ।

वैद्यराट्चेष्टितं मत्वा भूपमृत्वा नृपान्तिके ।
यावज्जगुः प्रगे तावत् भूपोऽवग् मन्त्रिणां पुरः ॥२४८॥
अहो अस्यापि वैद्यस्य न भृत्या न तुरङ्गमाः ।
नेभाः सन्तीति यद्वक्ति तन्मूर्खस्य हि लक्षणम् ॥२४९॥ यतः—
“मूलग कुदंडगा दामगाणि उच्छूल धंतिआओ अ ।
पिंडेइ अपरितंतो चउप्पया नत्थि अ पस्स वि” ॥२५०॥
ज्ञापिता भूभुजा पुत्रीत्येवं किं तेऽधुना पतिः ।
बभूव ग्रथिलः किंवा वाते सुब्बाप किं वने ॥२५१॥
ज्ञापितं सुतया भर्ता विद्यते मे विचक्षणः ।
श्रुत्वैतद् भूपतिर्यवन्निःससार पुराद् बहिः ॥२५२॥
इतो दृष्ट्वा द्विपस्तावत् सर्वे स्वस्वबलान्विताः ।
गृहीतोपायना वैद्यं नन्तुमुद्यानमाययुः ॥२५३॥
रत्नखर्णतुरङ्गादि ढौकनीकृत्य तत्क्षणात् ।
सर्वे ते विद्विषो वैद्यनाथं नेमुः सुभक्तितः ॥२५४॥

१ मूर्खत्वं यूयं पश्यत पश्यत ग ।

न टिड्ढिभो गच्छति हंसलीला,
न वायसः कूजति कोकिलास्वम् ।
यथाः प्रकीर्णार्णो न भवन्ति शालय-

॥ २५ ॥
 ॥ २६ ॥
 ॥ २७ ॥
 ॥ २८ ॥
 ॥ २९ ॥
 ॥ ३० ॥
 ॥ ३१ ॥
 ॥ ३२ ॥
 ॥ ३३ ॥
 ॥ ३४ ॥
 ॥ ३५ ॥
 ॥ ३६ ॥
 ॥ ३७ ॥
 ॥ ३८ ॥
 ॥ ३९ ॥
 ॥ ४० ॥
 ॥ ४१ ॥
 ॥ ४२ ॥
 ॥ ४३ ॥
 ॥ ४४ ॥
 ॥ ४५ ॥
 ॥ ४६ ॥
 ॥ ४७ ॥
 ॥ ४८ ॥
 ॥ ४९ ॥
 ॥ ५० ॥
 ॥ ५१ ॥
 ॥ ५२ ॥
 ॥ ५३ ॥
 ॥ ५४ ॥
 ॥ ५५ ॥
 ॥ ५६ ॥
 ॥ ५७ ॥
 ॥ ५८ ॥
 ॥ ५९ ॥
 ॥ ६० ॥
 ॥ ६१ ॥
 ॥ ६२ ॥
 ॥ ६३ ॥
 ॥ ६४ ॥
 ॥ ६५ ॥
 ॥ ६६ ॥
 ॥ ६७ ॥
 ॥ ६८ ॥
 ॥ ६९ ॥
 ॥ ७० ॥
 ॥ ७१ ॥
 ॥ ७२ ॥
 ॥ ७३ ॥
 ॥ ७४ ॥
 ॥ ७५ ॥
 ॥ ७६ ॥
 ॥ ७७ ॥
 ॥ ७८ ॥
 ॥ ७९ ॥
 ॥ ८० ॥
 ॥ ८१ ॥
 ॥ ८२ ॥
 ॥ ८३ ॥
 ॥ ८४ ॥
 ॥ ८५ ॥
 ॥ ८६ ॥
 ॥ ८७ ॥
 ॥ ८८ ॥
 ॥ ८९ ॥
 ॥ ९० ॥
 ॥ ९१ ॥
 ॥ ९२ ॥
 ॥ ९३ ॥
 ॥ ९४ ॥
 ॥ ९५ ॥
 ॥ ९६ ॥
 ॥ ९७ ॥
 ॥ ९८ ॥
 ॥ ९९ ॥
 ॥ १०० ॥

न टिड्ढिभो गच्छति हंसलीलया,
न वायसः कूजति कोकिलारवम् ।
यवाः प्रकीर्णानि न भवन्ति शालय-
स्तथापि नीचः प्रकृतिं न मुञ्चति ॥२६२॥
वैधेन विद्विषः सर्वे वस्त्राभरणदानतः ।
सन्मानीता मिथः प्रोचुरयं स्वामी वरोऽस्ति नः ॥२६३॥
एवमाराध्य तं वैद्यमुपदादानतस्तदा ।
धृताज्ञा विद्विषस्तस्य स्वं स्वं स्थानं ययुः पुनः ॥२६४॥
पराक्रमं तदा तस्य वैद्यस्य मेदिनीपतिः ।
विज्ञाय संशये चारुवंशजे पतितस्तदा ॥२६५॥ यतः-
आचारः कुलमाख्याति वपुराख्याति भोजनम् ।
संभ्रमः स्नेहमाख्याति देशमाख्याति भाषितम् ॥२६६॥
वाद्धैस्तटेऽन्यदा वैद्यभूषः क्रीडन्नरं किल ।
ददर्श पतितं काष्ठविलग्नं न्याकुलाशयम् ॥२६७॥

१ दौनजात्यधमाचारज्ञातवशादिकरणं
ग । २ सशये प्रतितो नीचकर्मणश्च विलोकनात् ग । ३ क्रीडापरो नरम् ग । ४ चैतनाकुलम् ग ।

१ कर्माधीनं मते वैष्णव-पादावस्थं उपसति । वैशिणवाग्रामं शास्त्रा मन्त्रिणीं उ

कृत्वा केऽप्यञ्जलिं वैद्यनाथस्य पुरतः स्थिताः ।
चिक्षिपुः केऽपि वातं च व्यजनेन प्रमोदिताः ॥२५५॥
केऽपि विश्रामणां त्वक्कुः पादयोर्वैद्यभूपतेः ।
केऽपि जयजयेत्यादिशब्दं भट्टा व्यधुस्तदा ॥२५६॥
दृष्ट्वैतद् भूपतिर्हृद्यो दध्यावेवं पुनः पुनः ।
जाम्बताड्यं महान् जातो ममाद्य सत्पराक्रमः ॥२५७॥
पुनर्भूयः क्षणाद् दध्यौ नायं चास्य पराक्रमः ।
किं त्वेतन्मत्सुताचारप्रभावस्य विजृम्भितम् ॥२५८॥
स्वभावेन पदं ग्रौढं ग्राप्य नीचा नराः सदा ।
आडम्बरं वितन्वन्ति गर्वपर्वतमाश्रिताः ॥२५९॥
मम पुत्र्याः प्रसादेन महत्त्वं गमितो जनैः ।
अयं वैद्यो न देहेऽपि माति गेहेऽपि हर्षितः ॥२६०॥
यद्यपि विद्विषोऽशेषा नमन्यस्य पदाम्बुजम् ।
तथापि वैद्यनाथस्य नीचत्वं याति नो कदा ॥२६१॥ यतः—

१ हीनजात्यधमाचाराज्ञातवशादिकरणे ग । २ सहाये पतितो नीचकर्मणश्च

श्रीविक्रम
चरितम्

॥८९॥

उत्पन्नकरुणोऽह्वाय भूपतिर्भृत्यपार्श्वतः ।
आनिनाय द्रुतं सौवं स्थानकं तं नरं तदा ॥२६८॥
उपचारैर्नृपो वैद्यतैलमर्दनपूर्वकम् ।
सचेतनं नरं सद्यः कारयामास सेवकैः ॥२६९॥ यतः—
“अयं निजः परो वेति गणना लघुचेतसाम् ।
उदारचरितानां तु वसुधैव कुटुम्बकम् ॥२७०॥
विपदि परेषां सन्तः समधिकतरमेव दधति सौजन्यम् ।
ग्रीष्मे भवन्ति तरवो घनकोमलपल्लवच्छन्नाः ॥२७१॥
नालिकेरसमाकारा दृश्यन्ते केपि सज्जनाः ।
अन्ये तु बदराकारा बहिरेव मनोरमाः” ॥२७२॥
वैद्योऽग्राक्षीत्कुतः स्थानात्किमर्थं कुत्र जग्मिवान् ।
इत्सुक्ते च नरः ग्राहावन्तीनामपुरात्किल ॥२७३॥
वीरश्रेष्ठिसुतो भीमाऽभिधोऽहं पितरं निजम् ।
मानयित्वाऽब्धिमार्गेण निरसार्षं रमाकृते ॥२७४॥

“उपपन्नं विद्ये वरुणं कुरुं स्त्रीगुणकथितम् ।
सुजनानां स्वभावोऽयं केनेन्दुः शिशिररीकृतः” ॥२८१॥
वैद्यः पत्रच्छ ओ भीमावन्त्यां कीडस्ति नरेस्वरः ।
भीमोऽवगृह्य विक्रमादित्यः पपाल दृष्टिर्वी नयात् ॥२८२॥

भग्नयानोऽम्बुधौ लब्धफलको दैवयोगतः ।
कल्लोलनिचयैः कूलमहं प्रापं च कष्टतः ॥२७५॥ यतः—
“ब्रह्मा येन कुलालवन्नियमितो ब्रह्माण्डभाण्डोदरे
विष्णुर्येन दशावतारगहने क्षिप्तः सदा संकटे ।
रुद्रो येन कपालपाणिपुटके भिक्षाटनं कारितः,
सूर्यो भ्राम्यति नित्यमेव गगने तस्मै नमः कर्मणे” ॥२७६॥
वैद्यः ग्राह महाभाग ! दुःखं कार्यं त्वया नहि ।
तिष्ठ त्वमत्र मत्पार्श्वे सुखं कालं नयाधुना ॥२७७॥
यियासुरविलम्बेनावन्तीपुर्यामहं द्रुतम् ।
त्वमेव च मया सार्धमागच्छेस्तत्र गच्छता ॥२७८॥ यतः—
सज्जनस्य हृदयं नवनीतं गीतमत्र कविभिर्न तथा यत् ।
अन्यदेहविलसत्परितापात् सज्जनो द्रवति नो नवनीतम्” ॥
ततो बान्धववन्नित्यं वैद्यभूषः सुभक्तितः ।
सदन्नपानवस्त्राद्यैः पोषयामास तं भृशम् ॥२८०॥ यतः—

दुरीं चिचल्लिखुः सौवां प्रति वैद्यपतिः प्रियाम् ।
अपयामास भूपान्ते सुल्कलापयिषु तदा ॥२८८॥ [सुष्मम्]
वैद्यभूषप्रिया भूपपाशैर्गत्वा जगावदः ।
ताताचन्ति दूतः ॥२८९॥

पष्ठः
सर्गः

॥८९॥

“उपकर्तुं प्रियं वक्तुं कर्तुं स्नेहमकृत्रिमम् ।
सुजनानां स्वभावोऽयं केनेन्दुः शिशिरीकृतः” ॥२८१॥
वैद्यः पञ्चछ भो भीमावन्त्यां कोऽस्ति नरेश्वरः ।
भीमोऽवगुर्विक्रमादित्यः पपालं पृथिवीं नयात् ॥२८२॥
तत्र कोऽपि समागत्य तस्करो मेदिनीपतेः ।
भूषणानि गृहीत्वाऽगात् चटितस्तस्करो न हि ॥२८३॥
अत्रान्तरे ततः पुर्यां लाल्वा वस्तूनि भूरिशः ।
लक्ष्म्यर्थं वाहनेनाहं चलितोऽम्भोधिवर्त्मना ॥२८४॥
वैद्यभूषो जगौ तत्र विक्रमार्कप्रजापतेः ।
सुतोऽहं निर्गतस्तसादवन्तीनगरात्पुरा ॥२८५॥
दैवयोगादिहेदानीमागमं भूतले अमन् ।
भूपतेस्तनयामस्य पर्यगैषमहं पुनः ॥२८६॥
स्वोपार्जितश्रिया यानपात्राणि पञ्चविंशतिम् ।
भूत्वा क्रयणकैर्नानाप्रकारैर्वहुमूल्यकैः ॥२८७॥

पुरीं विचलिषुः सौवां प्रति वैद्यपतिः प्रियाम् ।
प्रेषयामास भूपान्ते मुत्कलापयितुं तदा ॥२८८॥ [युग्मम्]
वैद्यभूपप्रिया भूपपार्श्वे गत्वा जगावदः ।
तातावन्तीपुरस्वामिविक्रमादित्यनन्दनः ॥२८९॥
चलिष्यति पतिर्मेऽद्य पित्रोश्च मिलनोत्सुकः ।
तेनाहं त्वधुना मुत्कलापयितुं समागमम् ॥२९०॥ [युग्मम्]
जामातुर्ज्ञातिपित्रादिसम्बन्धो ध्यातवान्नुपः ।
चक्रे मया भृशं तस्य मुग्धबुद्ध्याऽवहेलनम् ॥२९१॥
ममाऽपि नरकं मुत्त्वा विद्यते स्थानकं न हि ।
ईदृक्सुजनधिकारकरणाभिहितं भृशम् ॥२९२॥
रिपुराज्यार्पणाच्चक्रेऽवज्ञा तस्य मया खलु ।
जामात्रा कर्हिचिन्नेव विकारो दर्शितो मनाम् ॥२९३॥ यतः—
“सत्पक्षा ऋजवः शुद्धाः सकलाः गुणसेविनः ।
तुल्यैरपि गुणैश्चित्रं सन्तः सन्तः शराः शराः ॥२९४॥

ततो जामातरं भूपः समानीय निजालये ।
प्रोवाचेह मया चक्रेऽपराधस्तव भूरिशः ॥२९५॥
क्षन्तव्यं भवता सम्यग् मेऽधमस्योपरि स्फुटम् ।
राज्यमङ्गीकुरुवेदं जामातः ! साम्प्रतं मम ॥२९६॥
वैद्यभूपो जगौ कार्यं न मे राज्येन तेऽधुना ।
मिलनेच्छा भृशं मातापित्रोरेव महीपते ! ॥२९७॥ यतः-
“पुनाति त्रायते चैव कुलं स्वं योऽत्र शोक्तः ।
एतत्पुत्रस्य पुत्रत्वं प्रयदन्ति मनीषिणः ॥२९८॥
तीर्थेभ्यः स्नानदानाद्यैः पुण्यमेव हि लभ्यते ।
पितृभ्यस्तु निरायासं त्रिवर्गस्य तु सम्भवः ॥२९९॥
असार्थप्रार्थनं तीर्थमदेहद्रोहणं तपः ।
अनम्भःसम्भवं स्नानं मातृशरणचर्चनम् ॥३००॥
जीयाल्लोकोत्तरः कोऽपि जननीस्नेहपादपः ।
निर्वीजमूलवृक्षोऽपि यः सदैव फलेग्रहिः ॥३०१॥

इतथाद्याननो याति मकरोऽरुणदीप्तिमान् ॥३०२॥
श्रुत्वातदुद्यतो यावद् वैद्यभूपोऽजनिं ह्रुतम् ।
तावद् भीमेन दुष्टेन बलात्किंभूतः पर्यानिधौ ॥३०३॥

ततो भूपतिना वैद्यभूपाय प्रदेदे तदा ।
मुक्ताफलमणिखर्णतुरङ्गमव्रजो बहुः ॥३०२॥
श्वसुरादिपदाम्भोजं नत्वा वैद्यनृपस्तदा ।
चचालाम्बुधिमार्गेण प्रियायुक्तः प्रमोदितः ॥३०३॥
कनकश्रीवपूरूपं दृष्ट्वा भीमोऽन्यदा मुदा ।
मोहितस्तां छलाद्भर्तुमभूच्चिन्तातुरो भृशम् ॥३०४॥ यतः-
विषयगणः कापुरुषं करोति वशवर्तिनं न सत्पुरुषम् ।
बध्नाति मशकमेव हि लृतातन्तुर्न मातङ्गम् ॥३०५॥
“अम्बुखणसणी कम्माण मोहणी तह वयाणं वंभवयं ।
गुत्तीण य मणगुत्ती चउरो दुम्बेण जिण्पति ॥३०६॥
अर्थातुराणां न सुहन् वन्धुः ० [सर्ग०५, श्लो.३१२] ॥३०७॥
यानग्रान्ते स्थितोऽन्येद्युर्भीमः प्राहेति कैतवात् ।
भो वैद्यभूपते ! पश्य कौतुकं वारिधावितः ॥३०८॥
चतुर्मुखो व्रजत्येष मत्स्यः स्निग्धतनुच्छविः ।

वैद्यः पुनर्निजं भाग्यं द्रष्टुं ग्रामादिषु व्रजन् ।
एत्याचन्तीपुरीपाश्च व्यातवानिति मानसे ॥३१३॥
मिलिष्यामि कथं मातापित्रोरेवंविधोऽधुना ।
यतो न शोभते लक्ष्मीं ० ३० मातृ मनाग ॥३१७॥

यतो न शोभते लक्ष्मीं विना कुत्र पुमान् मनाग् ॥३१७॥ यतः
 “यस्यास्ति वित्तं स नरः कुलीनः,
 स पण्डितः स श्रुतवान् गुणज्ञः ।
 स एव वक्ता स च माननीयः,
 सर्वे गुणाः काञ्चनमाश्रयन्ति” ॥३१८॥
 बाह्वानि मदीयानि यावन्नैष्यन्ति तावता ।
 कस्याचित्सदने स्थित्वा कालं नेष्याम्यहं किल ॥३१९॥
 ध्यात्वेति विक्रमादित्यद्वन्द्वतसि बुद्धिमान् ।
 मालिकस्य गृहेऽभ्येत्य तस्यौ यानागमेच्छुकः ॥३२०॥
 इतो भीमच्छलात्प्राह हा हा किमधुनाऽजनि ।
 मत्सामिनोऽम्बुधौ पातोऽभवन्मत्स्यविलोकनात् ॥३२१॥

वैद्यः पुनर्निजं भाग्यं द्रष्टुं ग्रामादिषु व्रजन् ।
 एत्यावन्तीपुरीपाश्वे ध्यातवानिति मानसे ॥३१६॥
 मिलिष्यामि कथं मातापित्रोरेवंविधोऽधुना ।
 यतो न शोभते लक्ष्मीं विना कुत्र पुमान् मनाग् ॥३१७॥ यतः

“यस्यास्ति वित्तं स नरः कुलीनः,
 स पण्डितः स श्रुतवान् गुणज्ञः ।

स एव वक्ता स च माननीयः,
 सर्वे गुणाः काञ्चनमाश्रयन्ति” ॥३१८॥

बाह्वानि मदीयानि यावन्नैष्यन्ति तावता ।
 कस्याचित्सदने स्थित्वा कालं नेष्याम्यहं किल ॥३१९॥
 ध्यात्वेति विक्रमादित्यद्वन्द्वतसि बुद्धिमान् ।
 मालिकस्य गृहेऽभ्येत्य तस्यौ यानागमेच्छुकः ॥३२०॥
 इतो भीमच्छलात्प्राह हा हा किमधुनाऽजनि ।
 मत्सामिनोऽम्बुधौ पातोऽभवन्मत्स्यविलोकनात् ॥३२१॥

१ तावदत्र स्थित कालं नेष्यामि स्म स्वयं कुलम् ॥ ग । २ यानागमावधि य ।

इतश्चाद्याननो याति मकरोऽरुणदीप्तिमान् ॥३०९॥
 श्रुत्वैतदुद्यतो यावद् वैद्यभूयोऽजनि दुतम् ।
 तावद् भीमेन दुधेन बलात्क्षिप्तः पयोनिधौ ॥३१०॥
 मकरोणाम्बुधौ वैद्यो भूपतिर्गलितः पतन् ।
 कल्लोलैरितः सोऽपि वार्धिकूलमुपागमत् ॥३११॥
 निश्चुकोषुर्वहिवर्द्धिमकरं मैनिकास्तदा ।
 छिन्ने तस्योदरे चैको निस्ससार नरोऽनघः ॥३१२॥ यतः—
 “वने रणे शत्रुजलाग्निमध्वे महार्णवे पर्वतमस्तके वा ।
 सुप्तं प्रमत्तं विषमस्थितं वा रक्षन्ति पुण्यानि पुरा कृतानि” ॥
 दध्यौ वैद्यो विधिर्नूनं बलवान् विद्यते भृशम् ।
 आदौ लात्वेक्षणी(त्वाऽक्षिणी) दत्ते भूयः सच्चूर्णयोगतः ॥
 ततो राजसुता दत्ता विधिना कमला पुनः ।
 पतितो वारिधौ भूयः कर्षितो वारिधेः पुनः ॥३१५॥

१ तावदत्र स्थित कालं नेष्यामि स्म स्वयं कुलम् ॥ ग । २ यानागमावधि य ।

॥३१५॥

भो लोका ! धावताह्वाय प्रविशन्तु पयोनिधौ ।
कर्षयितुं द्रुतं वाद्वेः स्वामिनं पतितं मम ॥३२२॥
अहं कथं भविष्यामि साम्प्रतं स्वामिनं विना ।
इत्यादि स भृशं रोदरोदमन्यानरोदयत् ॥३२३॥ यतः—
“लोभमूलानि पापानि रसमूलाश्च व्याधयः ।
स्नेहमूलानि दुःखानि त्रीणि त्यक्त्वा सुखी भवेद् ॥३२४॥
लोभेन कुरुते मायां तथा जीवो विमूढधीः ।
यथा न तत्र जानीते ब्रह्माऽपि स्वधिया पुनः ॥३२५॥
“नयणिहिं रोइ मणि हसइ जण जाणइ सव सच्च ।
वेसा दुज्जण तं करइ जं कट्टह करवत्तु ॥३२६॥
एगे कुणंति छिइं जाइविमुद्धेऽपि निम्मले रयणे ।
अने महाणुभावा गुणेहिं तं चेव पूरन्ति ॥३२७॥
अनुहरतः खलसुजनावग्निमपात्तात्यभागयोः स्रव्याः ।
एकः कुरुते छिद्रं गुणवानन्यस्तु पिदधाति” ॥३२८॥

श्रुत्वैतन्सूक्ष्मिता शीतोपचाराच्च सचेतना ।
स्वर्णश्रीः प्राह यद्येवं वक्ष्यामि त्वं मनाग्न मम ॥३२६॥
तदा मया विधातव्यः प्राणत्यागोऽचिरात् क्षुत्तम् ।
अस्मिन् ३ हल्लनो मम ॥३२७॥

श्रुत्वाऽब्धौ पतितं कान्तं कनकश्रीः प्रियाऽपि च ।
रोदरोदं जनान् सर्वान् रोदयामास तत्क्षणम् ॥३२९॥
लोकाः प्रोचुः कथं भीम ! रोदिषि त्वं पुनः पुनः ।
स्वकर्मतो यतः केऽपि छुद्यन्ते न सुरा अपि ॥३३०॥ यतः—
“कृतकर्मक्षयो नास्ति कल्पकोटिशतैरपि ।
अवश्यमेव भोक्तव्यं कृतं कर्म शुभाशुभम् ॥३३१॥
संपदि यस्य न हर्षो विपदि विषादो रणे च धीरत्वम् ।
तं भुवनत्रयतिलकं जनयति जननी सुतं विरलम्” ॥३३२॥
एवं मायां क्षणं कृत्वा भीमोऽवग्न मानवान् प्रति ।
चाल्यतां वाहनं सद्यो गम्यते आत्मनः पुरे ॥३३३॥
द्रव्यार्पणाञ्जनान् सर्वान् सन्मान्य भीमनैगमः ।
गत्वा रहः कनकश्रीपार्श्वे ग्राहेति दुष्टधीः ॥३३४॥
दुःखं मनाक् तया कार्यं नो हि भामिनि ! मानसे ।
अहं च पूरियिष्यामि वाञ्छितं तव संततम् ॥३३५॥

आनीतां कमलां वैरीं कन्यासेकां च खड्गना ।
निरीक्ष्य सुपदे श्रीमन्जनकोटिकृत्त्रिगाम्भुजम् ॥३३३॥
कमलां मोहिलोत्पल्यन्मनाग्नं कन्यकां च गाम् ।
मगीतं मन्त्रं श्रीमः कन्याकृत्यगिरिमुद्रितः ॥३३४॥ यतः—

[illegible]

आनीतां कमलां वैह्वीं कन्यामेकां च ह्यनुना ।
निरीक्ष्य मुमुदे भीमजनकोऽर्कमित्राम्बुजम् ॥३४३॥
कमलामोहितोऽत्यन्तमुपायं कन्यकां च ताम् ।
वरीतुं तनुते भीमः कृत्याकृत्यविवर्जितः ॥३४४॥ यतः—
“न पश्यति हि जात्यन्धः कामान्धो नैव पश्यति ।
न पश्यति मदोन्मत्तः स्वार्थी दोषं न पश्यति ॥३४५॥
विकलयति कलाकुशलं हसति शुचिं पण्डितं विडम्बयति ।
अधरयति धीरपुरुषं क्षणेन मकरध्वजो देवः” ॥३४६॥
इतः शुभमतीरूपवत्यौ भूमिपतेः स्तुषे ।
विज्ञाय रमणं दूरगतं दुःखेन पूरिते ॥३४७॥
याचेते मेदिनीनाथं सततं काष्ठभक्षणम् ।
राजा जगौ कियत्कालं प्रतीक्ष्वां स्तुषेऽनघे ॥३४८॥
कदाचित् तस्य पुत्रस्य ममैव सुकृतोदयात् ।
आगमो वा श्रुतिः सम्यग् ज्ञायते कस्यचिन्मुखात् ॥३४९॥

१ भूयादेवं वचस्तव क । २ कनकश्रीसुगेक्षणम् ग । ३ बन्दीं घ ।

एवं पुनः पुनः पुनः श्रोत्वा भूशुजा स्थापिते स्तुषे ।
विनयेन महीपालं याचेतं काष्ठभक्षणम् ॥३५०॥
इतो भ्रान्त्वा भुवं सोमदन्तोऽभ्येत्य पुरीं निजाम् ।
श्रीविक्रमचरित्रस्य स्वरूपमुक्तवांस्तदा ॥३५१॥
पुत्रस्वरूपमाकर्ण्य विक्रमार्कोऽतिदुःखितः ।
ततो दूरागतात् लोकान् स्वनोः शुद्धिं च पृच्छति ॥३५२॥
यदा महीपतिः स्वनोः शुद्धिं सम्यग् न वेत्ति च ।
तदा दध्यौ ममेदानीं किमु ग्राणाः सुतं विना ॥३५३॥
ततो मन्त्रीश्वरैः सार्धं विचार्याविनिनायकः ।
एकमाकार्यं दैवज्ञं पप्रच्छ तनयागमम् ॥३५४॥
नैमिचित्तिको जगौ राजन् ! लग्नं वत्कीति साम्प्रतम् ।
अद्य कल्यै परेद्युर्वा सज्जनेत्रः समेव्यति ॥३५५॥
आगतोऽस्त्यथवा पूर्वमस्यां पुर्यां तवाङ्गजः ।
तेन दुःखं न कर्तव्यं भवता साम्प्रतम् मनाक् ॥३५६॥

वेद्योऽवगम्य मालिके ! तस्याः पार्श्वे लं किं गमिष्यसि ।
मालिका ग्राह्य सर्वत्रास्माद्यां विद्यते गतिः ॥३६४॥ यतः—
“वणिजां पुरनारीणां मालिकानां मनश्चिनाम् ।
वगणां रं गतिः ॥३६५॥

ततो हृष्टो महीपाल आकार्य सचिवान् द्रुतम् ।
वादयामास पटहं सर्वतो नगरे इति ॥३५७॥
यः कश्चिद् भूपुत्रस्यागमनं कथयिष्यति ।
तस्य राज्यार्धमुर्वीशः प्रदास्यति भुवं द्रुतम् ॥३५८॥
एवं मध्येपुरं स्थाने स्थाने भूपतिसेवकैः ।
कार्यते पटहोद्घोषोऽभितो भूपनिदेशतः ॥३५९॥
इतो विक्रममार्त्तचण्डपुत्रः पप्रच्छ मालिकाम् ।
काऽस्ति वार्ता पुरीमध्ये राजा किं कुरुतेऽधुना ॥३६०॥
मालिकाऽवगम्य महीशेन पुत्रशुद्धिकृतेऽधुना ।
वाद्यते पटहो मध्येनगरं निजसेवकैः ॥३६१॥
वीरश्रेष्ठसुतो भीमः परेद्युर्दूरदेशतः ।
अनैषीत् खर्णरत्नादिवस्तूनि भूरिशोऽत्र च ॥३६२॥
एकां दिव्यतनुं नारीमानीयात्र मनोहराम् ।
खगुहोपान्तसदने स्थापयामास सम्प्रति ॥३६३॥

य आरम्भीयं जगौ द्रुतं न पूव भूपतेः पुरः ।
प्रयाणावसरे पलीपाश्वत्सम्यगचीकथत् ॥३७०॥
विजयशर्गमणितैप्यवपुभिः श्रागं सुतानि न ।
पुरयामास चाम्भोजोऽनो यानानि पञ्चविंशतिम् ॥३७१॥

1

२ चतु श्लोकैश्च ग्रथितं रहस्यस्यै ददौ तदा ॥ सन्मान्य मालिका पश्चात् मंत्रोक्ष्य कनकश्रीया । पौष्पं चरणक वर्णं वीक्ष्य प्रमुदितं तथा ॥ लिखितान्यक्षरा

वैद्योऽवग् मालिके ! तस्याः पार्श्वे लं किं गमिष्यसि ।
मालिका ग्राह सर्वत्रास्माद्गतां विद्यते गतिः ॥३६४॥ यतः—
“वणिजां पुरनारीणां मालिकानां मनस्विनाम् ।
चराणां तस्कराणां च सर्वत्र विद्यते गतिः ॥३६५॥
तैतः श्लोकान् वरान् पुष्पचरणके रहो नरः ।
लिखित्वा प्रददौ तस्य मालिकार्यै मुदा तदा ॥३६६॥
स च ग्राह ख्रियास्तस्या देहि भो मालिके ! रहः ।
सा च यद्वक्ति तच्छ्रुत्वा समागम्यमिह त्वया ॥३६७॥
ततः सा मालिका तत्र गत्वा पुष्पचरणकम् ।
धावत्तस्यै ददौ तावत् श्लोकान् वाचयतीति सा ॥३६८॥
चूर्णेन यो व्यधाद् वैद्यः पश्यन्तीं कनकश्रियम् ।
हेलया विद्विपोऽज्ञेयान् वश्यकार्प्यं च यः पुनः ॥३६९॥

१ ततः पुमान् जगौ श्लोकान्येतानि मालिके ! पुन । दत्त्वा तस्याः

२ चतु श्लोकैश्च ग्रथितं रहस्यस्यै ददौ तदा ॥ सन्मान्य मालिका
ष्वेयश्च दत्तपुष्पचरणके । श्लोकानि वाचयामास स कनकश्री रहस्यता ॥

श्लोकज्ञातनिजस्वामिस्वरूपा कनकेन्दिरा ।
 सन्मान्य मालिकां पश्चात्प्रेषयामास तत्क्षणात् ॥३७५॥
 मालिकौकःस्थितं कान्तं विज्ञाय कनकेन्दिरा ।
 पस्पर्थे पटहं वाद्यमानं भूपतिसेवकैः ॥३७६॥
 पटहस्पर्शमाकर्ण्य गत्वा भीमगृहे नृपः ।
 पट्यन्तरस्थितां कन्यां पप्रच्छ कनकअश्रियम् ॥३७७॥
 कुत्र स्थाने सुतो मे स वत्से ! तिष्ठति सम्प्रति ।
 स्वरूपं मूलतः पत्युः प्रवृत्ता कथितुं च सा ॥३७८॥
 अवन्तीनिर्गमप्राप्तिपर्यन्तं स्वपतेस्तदा ।
 वृत्तान्तं कथयामास कनकअश्रीर्नृपाग्रतः ॥३७९॥
 स्वरूपं स्वीयपुत्रस्य कनकअश्रीमुखत् तदा ।
 पट्यन्तरस्थितः श्रुत्वा दध्याविति महीपतिः ॥३८०॥
 किमसौ विद्यते विद्याधरी देवाङ्गनाऽथवा ।
 साक्षाज्ज्ञानवती किंवा भारती वा समागता ॥३८१॥

आदौ मातृपदाम्भोजं ननामानयमानसः ।
 हर्षाद् अस्मिन्तीरूपवत्योः कान्तोद्वेगणादभूत् ॥३८२॥ यतः—
 “एवं रथाग्राः शशिने चक्रेरा मेनं मयुरा विजायं च कृत्वा ।
 “एवं रथाग्राः शशिने चक्रेरा मेनं मयुरा विजायं च कृत्वा ।

ममोपरि कृपां कृत्वा काऽपि ज्ञानवती वशा ।
 आगता कथितुं हनोः स्वरूपं सुखहेतुकम् ॥३८२॥
 विक्रमादित्यभूपालो ज्ञातपुत्रस्थितिस्तदा ।
 उत्थाय मालिकावासद्वारदेशमगाच्चदा ॥३८३॥
 श्रीविक्रमचरित्रोऽथ दृष्ट्वा तातं समागतम् ।
 आगत्य सम्मुखं भक्त्याऽनमत् पादाम्बुजं पितुः ॥३८४॥ यतः—
 “ते पुत्रा ये पितुर्भक्ताः स पिता यस्तु पोषकः ।
 तन्मित्रं यत्र विश्वासः सा भार्या यत्र निवृत्तिः ॥३८५॥
 उपाध्यायाद् दशाचार्य आचार्याणां शतं पिता ।
 सहस्रं तु पितुर्माता गौरवेणातिरिच्यते ॥३८६॥
 आस्तन्यपानाञ्जननी पशूनामादारलम्भावधि चाधमानाम् ।
 आगेहकर्मवधि मध्यमानामाजीविताचीर्थमित्रोत्तमानाम्” ॥
 ततः श्रीविक्रमादित्यभूपतिश्चन्द्रदुत्सवम् ।
 अनैपीड् नन्दनं सौवमन्दिरं मुदिताशयः ॥३८८॥

“द्वौभग्यं त्रेण्यतां दास्यमङ्गलञ्छन्दं ददित्तताम् ।
 अदस्तातकलं मान्या स्फुल्लस्तेनं शिवजिनेत् ॥३८९॥
 चौर्यपापदुर्मन्त्रेण कर्मण्यनपादिकं कलम् ।
 जायये परमदोषे - - - - -” ॥३९०॥

अथैतन्मन्त्रं पठन्तः सर्वे भूयः ॥ १ ॥
 यन्मन्त्रं पठन्तः सर्वे भूयः ॥ २ ॥
 यन्मन्त्रं पठन्तः सर्वे भूयः ॥ ३ ॥
 यन्मन्त्रं पठन्तः सर्वे भूयः ॥ ४ ॥
 यन्मन्त्रं पठन्तः सर्वे भूयः ॥ ५ ॥
 यन्मन्त्रं पठन्तः सर्वे भूयः ॥ ६ ॥
 यन्मन्त्रं पठन्तः सर्वे भूयः ॥ ७ ॥
 यन्मन्त्रं पठन्तः सर्वे भूयः ॥ ८ ॥
 यन्मन्त्रं पठन्तः सर्वे भूयः ॥ ९ ॥
 यन्मन्त्रं पठन्तः सर्वे भूयः ॥ १० ॥

अथैतन्मन्त्रं पठन्तः सर्वे भूयः ॥ १ ॥
 यन्मन्त्रं पठन्तः सर्वे भूयः ॥ २ ॥
 यन्मन्त्रं पठन्तः सर्वे भूयः ॥ ३ ॥
 यन्मन्त्रं पठन्तः सर्वे भूयः ॥ ४ ॥
 यन्मन्त्रं पठन्तः सर्वे भूयः ॥ ५ ॥
 यन्मन्त्रं पठन्तः सर्वे भूयः ॥ ६ ॥
 यन्मन्त्रं पठन्तः सर्वे भूयः ॥ ७ ॥
 यन्मन्त्रं पठन्तः सर्वे भूयः ॥ ८ ॥
 यन्मन्त्रं पठन्तः सर्वे भूयः ॥ ९ ॥
 यन्मन्त्रं पठन्तः सर्वे भूयः ॥ १० ॥

आदौ मातृपदाम्भोजं ननामानधमानसः ।
 हर्षश्च श्रीमतीरूपवत्योः कान्तेक्षणदभूत् ॥३८९॥ यतः—
 “रविं रथाङ्गाः शशिनं चकोरा मेघं मयूरा विजयं च झराः ।
 सती पतिं वारिधिरिन्दुमम्ना पुत्रं निरीक्षेह मुदं वितेनुः” ॥
 भूपः ग्राहाङ्गजेदानीं राज्यार्थं दास्यते कथम् ।
 तस्याः स्त्रियो यया ओक्ता स्थितिस्ते मत्पुत्रः स्फुटम् ॥३९१॥
 पुत्रो जगौ ततः सर्वं स्वरूपमात्मनः पितुः ।
 सुतवाक्यं निशम्यैतद् भूपः ग्राहाङ्गजं प्रति ॥३९२॥
 मारयित्वा द्रुतं भीमं सर्वमस्य श्रियं पुनः ।
 ग्रीहीष्यामि यतो दुष्टः पापिष्ठोऽयं च निर्दयः ॥३९३॥ यतः—
 “शठदमनमशठपालनमाश्रितभरणं च राजचिह्नानि ।
 अभियेक पट्टबन्धो बालव्यजनं व्रणस्यापि ॥३९४॥
 भीमस्य सदनं मुद्रां दापयित्वा महीपतिः ।
 वद्ध्वा च रज्जुभिस्तं श्राक् कशाघातैस्ताडयत् ॥३९५॥ यतः—

१ शुक्ला भूमिपती रक्तेक्षण ग्राह द्रुतं प्रति ग ।

“दौर्भाग्यं श्रेष्ठतां दास्यमङ्गच्छेदं दरिद्रताम् ।
 अदत्तात्तत्फलं ज्ञात्वा स्थूलस्तेयं विवर्जयेत् ॥३९६॥
 चौर्यपापदुमस्येह वधवन्धादिकं फलम् ।
 जायते परलोके तु फलं नरकवेदना ॥३९७॥
 ये द्रोहं कुर्वतेऽन्येषां विश्वास्त्यैव तनूतताम् ।
 लभन्ते ते महादुःखमिहामुत्र निरन्तरम् ॥३९८॥
 प्राणसंदेहजननं परमं वैरकारणम् ।
 लोकद्वयविरुद्धं च परस्त्रीगमनं त्यजेत् ॥३९९॥
 सर्वस्वहरणं बन्धं शरीरावयवच्छिदात् ।
 मृतश्च नरकं घोरं, लभते पारदारिकः ॥४००॥
 श्रीचिक्रमचरित्रोऽवक् तातासुं मुञ्च मा तुद ।
 अनेन श्रीप्रिये अत्र समानीते सुखं मम ॥४०१॥
 उत्त्वेति विक्रमादित्यसुतो भीमं च बन्धनात् ।
 छोटयामास सन्मानं कारयामास भूभुजा ॥४०२॥

आनिनाय स्तुषां सर्ववाहनानां क्रयाणकम् ।
निजावासं महीपालश्चारुत्सवपुरस्सरम् ॥४०३॥
सुनोर्कद्विं चरित्रं वा पूर्वं वीक्ष्य महीपतिः ।
पुरीमध्येऽभितो गीतनृत्योत्सवमचीकरत् ॥४०४॥
श्रीविक्रमचरित्रोऽथ पत्नीत्रययुतस्तदा ।
ज्ञानदर्शनचारित्रश्रीयुग् साधुरिवाशुभत् ॥४०५॥
सोमदन्तं तदा तत्राकार्य श्रीविक्रमाङ्गजः ।
पितुः पार्श्वीत् श्रियं बह्वीं दापयामास रङ्गतः ॥४०६॥
न मनाग् सोमदन्ते तु श्रीविक्रमार्कनन्दनः ।
द्वेषं चक्रे यतः सन्ति उत्तमाः परवत्सलाः ॥४०७॥ यतः—
[“उत्तम अतिहिं पराभविउ न धरइ हिअडइ डंस ।
छेदिउ भेदिउ वींधीउ मधुरउ वाजइ वंस]

इति श्रीतपागच्छनायकश्रीसोमसुन्दरसूरिपट्टालंकरण—परमगुरुश्रीमुनिमुन्दरसूरि—शिष्यपण्डितश्रीशुभशीलगणिविरचिते

श्रीविक्रमादित्यचरित्रे श्रीविक्रमचरित्रकनकश्रीपाणिग्रहणस्वरूपवर्णनो नाम षष्ठः सर्गः समाप्तः ॥

ततो विक्रममार्त्तण्डो गुणवत्पुत्रसंयुतः ।
पृथिवीं पालयामास न्यायमार्गेण नित्यशः ॥४०८॥
तलिकातोरणप्रौढगीतनृत्यार्चनादिभिः ।
प्रभावनां महीपालः कारयामास रङ्गतः ॥४०९॥
उद्योगिनं पुरुषसिंहमुपैति लक्ष्मी—
दैवं च दैवमिति कापुरुषा वदन्ति ।
दैव निहत्य कुरु पौरुषमात्मशक्त्या,
यत्ने कृते यदि न सिध्यति कोऽत्र दोषः ॥४१०॥
श्रीविक्रमचरित्रोऽथ पूर्ववत्सुहृदं पुनः ।
सोमदन्तं तदा सद्यो मानयामास रङ्गतः ॥४११॥
स्वोपार्जितश्रियं पुण्यस्थानकेषु निरन्तरम् ।
श्रीविक्रमादित्यभूपालः सफलीकुरुते स्म सः ॥४१२॥

स्त्रिः ग्राह मम स्तुत्या विघ्नमस्य सुधासुजः ।
भविष्यति तदा दोषो देवो न भवता मनाम् ॥१३॥
स्तुहीति भूशुजा श्रोक्ते स्वरिणोत्थाय तत्क्षणात् ।
स्तुतो जिनो वीरो द्वात्रिंशता द्वात्रिंशिकादिभिः ॥१४॥
ग्रादुर्भवति नो देवो महावीरो जिनेश्वरः ।
तेन श्रीपार्श्वनाथस्य समारब्धा स्तुतिस्तदा ॥१५॥
कल्याणमन्दिरस्तोत्रे 'क्रोधस्त्वये'ति गर्भितम् ।
काव्यं यावद् व्यधात् स्वरिस्तावच्छिङ्गभिदाऽभवत् ॥१६॥
केचिदाचार्या वदन्ति ।
स्वयंभुवं भूतसहस्रनेत्रमनेकमेकाक्षरभावलिङ्गम् ।
अव्यक्तमव्याहृतविश्वलोकमनादिमिथ्यान्तमणुयपापम् ॥१७॥
इत्यादि प्रथमे काव्ये स्तोत्रस्य जल्पिते सति ।
लिङ्गं भित्त्वा जिनः पार्श्वो निर्जगामापरस्तुतः ॥१८॥
बिम्बं श्रीपार्श्वनाथस्य निर्गतं वीक्ष्य स्वरिराद् ।

१ किं चेदं दृश्यतेऽद्भुतम् ग । २ विराट् श्रीपार्श्वनाथोऽयं निर्गतो क ।

ग्राह भूपास्य सम्यन्धे प्रासादस्य शृणु स्फुटम् ॥२६॥
पूर्वमस्यामवन्त्ययां श्रीअद्भुतश्रेष्ठो भवती कृती ।
अद्राऽद्भुद् गेहिन्- रस्त- इलीलितुगधाह्लिनी ॥२७॥

ग्राहायं सहते देवो मदीयां स्तुतिमद्भुताम् ॥१९॥
राज्ञोक्तं भगवन् ! कस्त्वं कोऽसौ देवो विनिर्गतः ।
अवधूतो जगौ स्वरिसुख्यस्य वृद्धवादिनः ॥२०॥
सिद्धसेनाभिधः शिष्यः कारणाभिर्गतो बहिः ।
आगतोऽस्मिन् पुरे पृथ्व्यां भ्रमन् देशेषु भूरिशः ॥[शुग्मम्]
भिष्टुर्दिदृशुरायातस्तिष्ठति द्वारि वारितः ।
हस्तन्यस्तचतुःश्लोकः किंवाऽऽगच्छतु गच्छतु ॥२२॥
इत्यादिविशदश्लोकचतुष्टयविधानतः ।
पूर्वं मया भवानत्र वर्णिगतो मेदिनीपते ! ॥२३॥
धरणेन्द्रादिगीर्वाणनाथसंततिसेवितम् ।
बिम्बं श्रीपार्श्वनाथस्य निर्गतं वसुधातलात् ॥२४॥
श्रुत्वा तद् विक्रमादित्यः ग्राह चित्ते चमत्कृतः ।
कथमस्मिन्मरुद्गेहे निर्ययौ पार्श्वसर्ववित् ॥२५॥
ततो भूपप्रबोधाय सिद्धसेनदिवाकरः ।

मतो गन्ता सतिर्दिशो ललौ अद्राऽद्भुतः स्वयम् ॥२४॥
कान्तेभ्योऽपि स्थितः स्वर्गोत्थाने गतेषु यो विराट् ॥२५॥
मन्ता नयामना पुरीमगमन्ति जिना वने ।
नैः स्यात् गीतम् भाष्यं कस्यै काशनात् ॥२६॥

113511

ततो गत्वा वहिर्दीक्षां ललौ भद्रासुतः स्वयम् ।
 कायोत्सर्गे स्थितः स्वर्गध्यानं कुर्वन् योगिवत् ॥३४॥
 तदा तत्रागता पूर्वभवपत्नी शिवा वने ।
 तं दृष्ट्वा जातरुद् बाढमुपसर्गं व्यधात् तदा ॥३५॥
 शुभध्यानेन मृत्वा स श्रेष्ठिपुत्रस्तदा निशि ।
 बभूव नलिनीगुल्मविमाने निर्जरोऽनघः ॥३६॥
 प्रातः पृष्ट्वा गुरु बाह्योद्याने गत्वा च श्रेष्ठिराद ।
 मृतं दृष्ट्वा सुतं वह्निःस्कारं चक्रवांस्तदा ॥३७॥
 श्रेष्ठ्यपि नलिनीगुल्मविमाने गमनं प्रगे ।
 सन्नोः श्रुत्वा गुरोः पार्श्वे तत्त्याज शोकमात्मनः ॥३८॥
 तस्मिन् स्थाने महच्चैत्यं पार्श्वनाथजिनेशितुः ।
 मनोज्ञं कारयामास भद्रश्रेष्ठी धनव्ययात् ॥३९॥
 तस्याज्जनि महं(हा)कालनामेति विश्रुतं सुवि ।
 कालक्रमाद् द्विजैर्लिङ्गं स्थापितं पार्वतीपतेः ॥४०॥
 नीरागोऽसौ जिनो देवो ददते पदमव्ययम् ।

सुरासुरनराधीशपदवीमपि सुन्दराम् ॥४१॥ यतः—
 “सर्वज्ञो जितरागादिदोषैल्लोक्यपूजितः ।
 यथास्थितार्थवादी च देवोऽहं परमेश्वरः ॥४२॥
 ध्यातव्योऽयमुपास्योऽयमयं शरणमिष्यताम् ।
 अस्यैव प्रतिपत्तव्यं शासनं चेतनाऽस्ति चेत् ॥४३॥
 ये स्त्रीशस्त्राक्षसूत्रादिरागाद्यङ्कलङ्कितः ।
 निग्रहानुग्रहपरास्ते देवाः स्युर्न मुक्तये ॥४४॥
 नाट्याट्टहाससंगीताद्युपप्लवविसंस्थुलाः ।
 लम्भयेयुः पदं शान्तं अपन्नान् प्राणिनः कथम् ? ॥४५॥
 महाव्रतधरा धीरा भैक्ष्यमात्रोपजीविनः ।
 सामायिकस्था धर्मोपदेशका गुरवो मताः ॥४६॥
 सर्वाभिलाषिणः सर्वभोजिनः सपरिग्रहाः ।
 अब्रह्मचारिणो मिथ्योपदेशा गुरवो न तु ॥४७॥
 परिग्रहारम्भमग्रास्तायेयुः कथं परान् ? ।
 स्वयं दरिद्रो न परमीश्वरीकृतेमीश्वरः ॥४८॥

महं कालाभिधे चैत्ये विम्बं पार्श्वजिनेश्वरः ।
 श्रुपतिः स्थापयामास पूजयामास चादरात् ॥५५॥
 देवपूजाकृते ग्रामसहस्रे नृपतिर्दिदी ।
 सम्यक्त्वं ॥५६॥

कोदण्डदण्डचक्रासिशूलशक्तिधराः सुराः ।
 हिंसका अपि हा कष्टं पूज्यन्ते देवताधिया ॥४९॥
 न स्वर्धुनी न फणिनो न कपालदाम,
 नेन्दोः कला न गिरिजा न जटा न भस्म ।
 यत्रान्यदेव च न किञ्चिदुपासहे तद्,
 रूपं पुराणमुनिशीलितमीश्वरस्य ॥५०॥
 स एव योगिनां सेव्यो हर्वाचिनस्तु भोगभाक् ।
 स ध्यायमानो राज्यादिसुखलुब्धैर्निषेव्यते” ॥५१॥
 इति मीमांसायाम् ॥ उक्तं च—
 “वीतरागं सरन् योगी वीतरागत्वमश्नुते ।
 सरागं ध्यायतस्तस्य सरागत्वं तु निश्चितम् ॥५२॥
 येन येन हि भावेन युज्यते यत्रवाहकः ।
 तेन तन्मयतां याति विश्वरूपो मणिर्यथा ॥५३॥
 इत्यादि धर्ममाकर्ण्य सिद्धसेनगुरुदितम् ।
 जिनधर्माश्रितस्त्वान्तस्त्यक्त्वा मिथ्यात्वमञ्जसा ॥५४॥

मा मंस्थाः क्षीयन्ते चित्तं दीयमानं कदाचन ।
 नृपारामगवादीनां ददतामेव संपदः ॥५२॥
 पात्रे धर्मनिषन्धनं तदितरे प्रोच्यत्याख्यापकं,
 सिद्धे प्रीतिमि

महं कालाभिधे चैत्ये विम्बं पार्श्वजिनेशितुः ।
भूयतिः स्थापयामास पूजयामास चादरात् ॥५५॥
देवपूजाकृते ग्रामसहस्रं नृपतिर्दिदौ ।
सम्यक्त्वं च ललौ श्राद्धद्रादशत्रतसंयुतम् ॥५६॥
सिद्धसेनोऽन्यदा ग्राह राजन् चारुफलं श्रियः ।
दानमेव जिनेः प्रोक्तं श्रेयःसौख्यं यतो भवेत् ॥५७॥ यतः—
“दाणेण फुरइ किच्ची दाणेण य होइ निम्मला किच्ची ।
दाणावज्जिअहिअओ वइरी वि हु पाणिअं वइइ ॥५८॥
धणसत्थवाहजम्मे जं वयदाणं कयं सुसाहूणं ।
तत्कारणमुसभो जिणो तेलुक्कपिआमहो जाओ ॥५९॥
करुणाइ दिन्नदाणं जम्मंतरगहिअपुण्णकिरिआणं ।
तित्थयरचकिरिद्धिं संपत्तो संतिनाहो वि ॥६०॥
पश्चाद् दत्तं परैदत्तं लभ्यते वा न लभ्यते ।
सहस्तेन च यद्दत्तं लभ्यते तन्न संशयः ॥६१॥

॥२६॥
॥२७॥
॥२८॥
॥२९॥
॥३०॥
॥३१॥
॥३२॥
॥३३॥
॥३४॥
॥३५॥
॥३६॥
॥३७॥
॥३८॥
॥३९॥
॥४०॥
॥४१॥
॥४२॥
॥४३॥
॥४४॥
॥४५॥
॥४६॥
॥४७॥
॥४८॥
॥४९॥
॥५०॥
॥५१॥
॥५२॥
॥५३॥
॥५४॥
॥५५॥
॥५६॥
॥५७॥
॥५८॥
॥५९॥
॥६०॥
॥६१॥
॥६२॥
॥६३॥
॥६४॥
॥६५॥
॥६६॥
॥६७॥
॥६८॥
॥६९॥
॥७०॥
॥७१॥
॥७२॥
॥७३॥
॥७४॥
॥७५॥
॥७६॥
॥७७॥
॥७८॥
॥७९॥
॥८०॥
॥८१॥
॥८२॥
॥८३॥
॥८४॥
॥८५॥
॥८६॥
॥८७॥
॥८८॥
॥८९॥
॥९०॥
॥९१॥
॥९२॥
॥९३॥
॥९४॥
॥९५॥
॥९६॥
॥९७॥
॥९८॥
॥९९॥
॥१००॥

महं कालाभिधे चैत्ये विम्बं पार्श्वजिनेशितुः ।
भूयतिः स्थापयामास पूजयामास चादरात् ॥५५॥
देवपूजाकृते ग्रामसहस्रं नृपतिर्दिदौ ।
सम्यक्त्वं च ललौ श्राद्धद्रादशत्रतसंयुतम् ॥५६॥
सिद्धसेनोऽन्यदा ग्राह राजन् चारुफलं श्रियः ।
दानमेव जिनेः प्रोक्तं श्रेयःसौख्यं यतो भवेत् ॥५७॥ यतः—
“दाणेण फुरइ किच्ची दाणेण य होइ निम्मला किच्ची ।
दाणावज्जिअहिअओ वइरी वि हु पाणिअं वइइ ॥५८॥
धणसत्थवाहजम्मे जं वयदाणं कयं सुसाहूणं ।
तत्कारणमुसभो जिणो तेलुक्कपिआमहो जाओ ॥५९॥
करुणाइ दिन्नदाणं जम्मंतरगहिअपुण्णकिरिआणं ।
तित्थयरचकिरिद्धिं संपत्तो संतिनाहो वि ॥६०॥
पश्चाद् दत्तं परैदत्तं लभ्यते वा न लभ्यते ।
सहस्तेन च यद्दत्तं लभ्यते तन्न संशयः ॥६१॥

मा मंथाः क्षीयते विचं दीयमानं कदाचन ।
कूपारामगवादीनां ददतामेव संपदः ॥६२॥
पात्रे धर्मनिबन्धनं तदितरे प्रोद्यद्वाख्यापकं,
मित्रे प्रीतिविवर्धनं रिपुजने वैरापहारक्षमम् ।
मृत्ये भक्तिभरावहं नरपतौ सन्मानपूजाप्रदं,
भङ्गादौ च यशस्करं वितरणं न क्वाप्यहो निष्फलम् ॥६३॥
वर्षं यावज्जिनाः सर्वे यथेष्टं दानमन्वहम् ।
ददते स्वर्णरूप्यादि याचकेभ्यो मुखोदितम् ॥६४॥
अनुणां पृथिवीं सर्वां कृत्वा च श्रीजिनेश्वराः ।
दीक्षां लाल्वा ततः क्षीणकर्मणो यान्ति निवृत्तिम् ॥६५॥ यतः—
एगा हिरण्यकोडी अट्टेव अणूणगा सयसहस्सा ।
सुरोदयमाईअं दिज्जइ जा पायरासाओ ॥६६॥
सिंघाडगतिगचउक्कचचउमुहमहापहपहेसु ।
दारेसु पुरवरणं रत्थासुहमज्झयारेसु ॥६७॥

वरवरिआ घोसिज्जइ किमिच्छअं दिज्जए बहुविहीअं ।
सुरअसुरदेवदाणवनरिंदमहिआण निक्खमणे ॥६८॥

समग्रवर्षदानं यथा—

तिन्नेव य कोडिसया अट्ठासिंहं च हुंति कोडीओ ।
असिंहं च सयसहस्सा एअं संवच्छरे दिन्नं ॥६९॥

उत्पादिता स्वयमियं यदि तत्तनूजा,

तातेन वा यदि तदा भगिनी खलु श्रीः ।

यद्यन्यसंगमवती च तदा परस्त्री—

स्तन्यागबद्धमनसः सुधियस्ततोऽमी ॥७०॥

दानशीलतपोभावभेदाद्धर्मं चतुर्विधम् ।

कुर्वन् भव्यजनः श्रेयःसौख्यानि लभतेऽचिरात् ॥७१॥

शंखभूपग्निरूपवत्याद्या इव मानवाः ।

दानं चतुर्विधं शश्वद् ददाना यान्ति निर्धृतिम् ॥७२॥ तथाहि—

शंखपुरे नृपः शंखो भूरिसैन्यो विचक्षणः ।

न्यायमार्गेण पृथिवीं पालयामास संततम् ॥७३॥ यतः—

“दुष्टस्य दण्डः सुजनस्य पूजा न्यायेन कोशस्य सदैव वृद्धिः ।
अपक्षपातोऽर्थिषु राष्ट्रचिन्ता पञ्चैव यज्ञाः कथिता नृपाणाम् ॥
यस्तेजस्वी यशस्वी शरणगतजनत्राणकर्मप्रवीणः,
शास्ता शश्वत् खलानां क्षतरिपुनिवहः पालकश्च प्रजानाम् ।
दाता भोक्ता विवेकी नयपथपथिकः सुप्रतिज्ञः कृतज्ञः,
प्राज्यं राजा स राज्यं प्रथयति पृथिवीमण्डलेऽखण्डिताज्ञः” ॥

[धर्मशीलः सदा न्यायी पात्रे त्यागी गुणादरः ।

प्रजानुरागसंपन्नश्चिरं नन्दति राट् क्षितौ ॥]

लसच्छीलगुणा रूपवत्याद्या रूपसुन्दराः ।

सधर्मिण्योऽभवन् सप्त भूपतेः प्राणवल्लभाः ॥७६॥ यतः—

“पत्नी प्रेमवती सुतः सविनयो भ्राता गुणालंकृतः,

स्निग्धो बन्धुजनः सखाऽतिचतुरो नित्यं प्रसन्नः प्रभुः ।

निर्लोभोऽनुचरः खबन्धुसुयतिप्रायोपभोग्यं धनम्,

पुण्यानामुद्येन सन्ततमिदं कस्यापि संपद्यते” ॥७७॥

चोरोऽन्यदा महीशस्य कोशात्पेट्टीं मणीयुताम् ।
आदाय यावता पुर्यां निःससारं बहिर्निक्षिपि ॥७८॥
तावता धावितैः घृष्टो मृत्पिण्डो यो धृष्टो दृष्टम् ।
आनीतो भूपतेः पात्रे --दुतो निर्दयं न तेः ॥७९॥

गता रूपवती भूपोपान्तं प्राप्तेति सत्यम् ।
राजस्य महीकाष्ठस्तस्मिन् किं मन्मथ्यताम् ॥८३॥
येनास्य क्रियते किञ्चिदुपकारोऽप्यवानतः ।
आत्म्याणि प्रनद्धेयं किञ्चित्किञ्चिदुपगुणप्रदम् ॥८४॥ यतः—
[पुण्यादिना नपनीतं कर्म तेन ममलभ्यते ॥८५॥]

[illegible]

चोरोऽन्यदा महीशस्य कोशात्पेटां मणीमृताम् ।
आदाय यावता पुर्यां निःससार वह्निर्निशि ॥७८॥
तावता धावितैः पृष्टौ भृत्यश्चौरो धृतो दृढम् ।
आनीतो भूयतेः पार्श्वे ताडितो निर्दयं च तैः ॥७९॥
नीयमानो नृपादेशाद् वधार्थं सेवकैस्तदा ।
रूपवत्या वदन् दैन्यं मागे पृष्ठश्च तस्करः ॥८०॥
अवस्थापितं चौरं जल्पन्तं दीननिस्वनम् ।
भूमिभुग्गृहिणी रूपवती जातेति दुःखिता ॥८१॥ यतः—
[यस्य चित्तं द्रवीभूतं कृपया सर्वजन्तुषु ।
तस्य ज्ञानं च मोक्षश्च किं जटाभस्मचीवरैः ॥]
चेतः सान्द्रतरं वचः सुमधुरं दृष्टिः प्रसन्नोज्ज्वला,
शक्तिः क्षान्तिर्युता मतिः श्रितनया श्रीर्दीनदैन्यापहा ।
रूपं शीलरुतं श्रुतं गतमदं स्वामित्वमुत्सेकता—
निर्मुक्तं प्रकटान्यहो नवसुधाकुण्डान्यमृन्युत्तमे ॥८२॥
१ ततो भूयेन दाक्षिण्यात् पत्न्यै स्तेन समर्पितः ॥

१ ततो भूपेन दाक्षिण्यात् पञ्चमै न्ने
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥८२॥

भूयः दाक्षिण्यात् पत्न्यै स्तेन समर्पितः ॥

गत्वा रूपवती भूपोषान्तं प्राहेति सद्यम् ।
राजन्नयं ममैकाहस्तस्फुरो हि समर्प्यताम् ॥८३॥
येनास्य क्रियते किञ्चिदुपकारोऽन्नपानतः ।
[तत्रादिव पुनर्द्धमं किञ्चिच्छिवमुखप्रदम् ॥८४॥ यतः—
मुक्तामणिरिव वंशाद् धर्मः सारं मनुष्यभवात् ॥]
वरपूजया जिनानां धर्मश्रवणेन सुगुरुसेवनया ।
शासनं भासनयोगैः सृजन्ति सफलं निजं जन्म ॥८५॥
हन्यमानं तदा चौरं मेदिनीनायकप्रिया ।
आनिनाय मुदा रूपवती निजनिकेतनम् ॥८६॥
कारयित्वा ततः स्नानं तस्करः करुणास्पदम् ।
वराब्जपानतो रूपवत्या सन्मानितो भृशम् ॥८७॥ यतः—
“अयं निजः परो वेति गणना लघुचेतसाम् ।
उदारचरितानां च वसुधैव कुटुम्बकम्” ॥८८॥

[illegible]

एवं पृथक् पृथक् षड्भिः पत्नीभिर्भोजनादिना ।
एकैकं दिवसं स्तेनोऽत्यन्तं गौरवितस्तदा ॥८९॥
एवं स्नानान्नपानेन स्तेनो गौरवितोऽपि सन् ।
अभूत्कुशवपुर्मृत्युभीतेर्बाढं दिने दिने ॥९०॥
दृष्ट्वा रूपवती चौरं दुर्बलं कृपया जगौ ।
अस्माभी रक्षितः सप्त दिनानि त्वं मलिम्बुच ॥९१॥
दुर्बलोऽभूः कथं बाढं ततः स्तेनो जगावदः ।
मृत्युभयेन मे देहो जायते दुर्बलो भृशम् ॥९२॥ यतः—
“अमेध्यमध्ये कीटस्य सुरेन्द्रस्य सुरालये ।
समाना जीविताकाङ्क्षा समं मृत्युभयं द्वयोः ॥९३॥
[दुर्योनिमपि स प्राप्तः प्राणी मर्तुं न बाञ्छति ।
तस्मात् समस्तदानेभ्योऽभयदानं ग्रशस्यते ॥]
अत एव पुराणोऽप्युक्तम्—
यो दद्यात्काञ्चनं मेरुं कृत्स्नां चैव वसुन्धराम् ।

ततो भूमिभुजा सद्यो देहमात्रोऽपि तत्स्करः ।
शुक्लोऽजानि सुखी बाढं पीनतनुच्छविः खलु ॥१०१॥
गृहीत्या नियमं देव्याः पार्थिवं स तत्स्करस्तदा ।
१०२॥

एकस्य जीवितं दद्यान्न च तुल्यं युधिष्ठिर ॥९४॥
[हिमधेनुधरादीनां दातारः सुलभा भुवि ।
दुर्लभः पुरुषो लोके यः प्राणिष्वभयप्रदः ॥]
ततो रूपवती ग्राह सदयं तत्स्करं प्रति ।
अस्माभी रक्षितः सप्त दिनानि त्वं मलिम्बुच ॥९५॥
कल्ये को रक्षिता मृत्योर्भवन्तं तत्स्कराग्रणि ।
तेन स्तैन्यं दुतं मुञ्च सुखसंततिदायकम् ॥९६॥
चौर्यपापद्रुमस्येह वधवन्धादिकं फलं ।
जायते परलोके तु फलं नरकवेदना ॥९७॥
दौर्भाग्यं श्रेष्ठ्यतां दास्यमङ्गच्छेदं दरिद्रताम् ।
अदत्तात्फलं ज्ञात्वा स्थूलस्तेयं विवर्जयेत् ॥९८॥
श्रुत्वैतत् तत्स्करः पापभीतचेता जगाविति ।
अद्यप्रमृति नो कार्यं मया स्तैन्यं मनागपि ॥९९॥
गत्वा राज्ञी नृपोपान्ते ग्राह स्वामिन् ! मलिम्बुचः ।
गृहीतनियमः स्तैन्ये प्रसद्याद्य विमुच्यताम् ॥१००॥

रूपवत्ये ददौ कोटिमूल्यं हारं च कुण्डले ।
परासां नृपपत्नीनां हे हे च कुण्डले सुरः ॥१००॥
भूपाय मुहुटं दिव्यं सिंहात्मनसमन्वितम् ।
दत्त्वा नत्वा नृपे स्वर्गे जगाम निर्जरः क्षणात् ॥१०१॥ यतः—

ततो भूमिशुजा सद्यो देहमात्रोऽपि तस्करः ।
 शुक्लोऽजनि सुखी बाढं पीनतनुच्छविः खलु ॥१०१॥
 गृहीत्वा नियमं देव्याः पार्श्वे स तस्करस्तदा ।
 तृतीयकं व्रतं सम्यक् पालयामास सन्ततम् ॥१०२॥
 आराध्य च व्रतं सम्यक् तृतीयं तस्करस्तदा ।
 स्वर्गलोकैऽभवद्देवो लसद्देहच्छविर्वरः ॥१०३॥ यतः—
 “राज्यं सुसंपदो भोगाः कुले जन्म सुरूपता ।
 देवत्वं जायते नृणां तृतीयव्रतपालनात् ॥१०४॥
 अवधिज्ञानतः पूर्वं भवं देवः सारन् निजम् ।
 जज्ञावुपकृतिं राज्ञीकृतां चाभयदानतः ॥१०५॥
 अश्वमनूणी दिव्यरत्नदानात्कदा खलु ॥१०६॥
 मत्तेति खर्गतोऽभ्येत्य राज्ञीः सर्वाः प्रणम्य च ।
 पूर्वभवीयमुक्तवान् सुरः ॥१०७॥

१ पाण्डित्यमायुरारोग्यं धर्मस्यैतत्फलं विदुः यः ।

नृभवं ग्राप्य भूपालः पत्नीभिस्सप्तभिर्युतः ।
कृत्वा कर्मक्षयं सिद्धिसौख्यमापादयिष्यति ॥११५॥
एवं यो मनुजो दानधर्ममाराधयिष्यति ।
स एव सपदि श्रेयःसौख्यमापादयिष्यति ॥११६॥
घणसत्त्ववाहजन्मे जं घयदाणं कयं सुसाहूणं ।
तं कारणमुसभजिणो तेलुक्कपिआमहो जाओ ॥११७॥
करुणाइ दिन्नदाणं जम्मन्तरगहिअपुनकिरिआणं ।
तिथयरचकिरिद्धिं सम्पत्तो संतिनाहो वि ॥११८॥
सिरिसेअंसकुमारो निस्सेअससामीओ कह न होइ ।
फासुअदाणपवाहो पयाओ जेण भरहम्मि ॥११९॥

इत्यादि दानोपरि कथा ॥
पालयन्ति सदा शीलव्रतं ये भव्यमानवाः ।
लभन्ते तेऽचिराद्धेमवतीव शिवसंपदम् ॥१२०॥
आसील्लक्ष्मीपुरे धीरभूयतेन्ययिशालिनः ।
प्रिया हेमवती शीलशालिनी लसदाशया ॥१२१॥ यतः-

आद्यामितगतिहेमवत्यत्र रूप्यपर्वतः ।
दक्षिणोत्तरयोः अण्योः पंचाशत्पट्टिसंज्ञिताः ॥१२२॥
नगर्यः सन्ति भूयिष्ठविद्याधरविराजिताः ।
विद्याधरा लसद्विद्याविदो रूपवितामताः ॥१२३॥ [युग्मम्]

आदौ धर्मधुरंधरा कुटुम्बनिचये क्षीणे च सा धारिणी,
विश्वासे च सखी हिते च भगिनी लज्जावशाच्च स्तुषा ।
व्याधौ शोकपरिवृते च जननी शय्यास्थिते कस्मिनी,
त्रैलोक्येऽपि न विद्यते भुवि नृणां भार्यासमो बान्धवः ॥
तयोर्धर्मं जिनेन्द्रोक्तं कुर्वतोऽगुरुसेवया ।
जगाम समयो भूयान् सदा सौख्यनिमग्नयोः ॥१२३॥
वसन्तसमये हेमवतीपत्नीयुतो नृपः ।
उद्याने क्रीडितुं वर्यवृक्षेऽन्येद्युः समीयिवान् ॥१२४॥
कस्याचिदाननाद् हेमवत्या रूपश्रियं वराम् ।
श्रुत्वाऽमितगतिविद्याधरो हर्तुमुपागमत् ॥१२५॥ यतः-
“अक्खाणसणी कम्माण मोहणी तह वयाणबंभवयं ।
गुत्तीण य मणगुत्ती चउरो दुक्खेण जिप्पंति ॥१२६॥
क्रीडतः कानने भूमिपतेहेमवतीं प्रियाम् ।
हत्वाऽमितगतिविद्याधरो वैताळ्बमीयिवान् ॥१२७॥

आण हेमवती केच पद विद्याधरेखरः ।
परतीगमनान् दुःखं लभते नरके नरः ॥१२५॥ यतः-
“कमपि या परिलज्जय निस्तोषवर्ति भजित् ।
सगो धागिअपिआमो विम्वन्तो गोस्सन्तपिपि ॥१२६॥
अभिगमन्तपिआमो दुःखिअमय भवविआमत् ।
॥१२७॥

नमोऽर्थे विन्दतेऽनेकं कर्मोपैक्येन यथा ।
 यथागमस्यो भूतानां यदा गीतमनिसमयोः ॥१२३॥
 यगन्नामस्ये तेमन्त्रोपनिषदि नृपः ।
 उद्याने क्रीडितुं तप्यन्त्येकैश्वर्यः समीपियात् ॥१२४॥
 कल्याणदाननाम्नेम्यत्स्या रूपश्रियं वगम् ।
 श्रुत्वाऽभितगतविधाधरो हर्षमुपागमत् ॥१२५॥ यतः—
 “अकलापसणी कस्मान्न मोहणी तद्वद्वयाणं बन्धव्यं ।
 सुचीणा य मण्युशी चलोरो दुक्त्वेषां विष्पेति ॥१२६॥
 क्रीडतः कानने भूमिपतेऽहम्यन्तीं श्रियाम् ।
 हत्वाऽभितगतविधाधरो विलास्यन्तीं श्रियाम् ॥१२७॥

ग्राह हेमवती मैवं वद विद्याधरेश्वर ! ।
परस्त्रीगमनाद् दुःखं लभते नरके नरः ॥१३५॥ यतः—
“स्वपतिं या परित्यज्य निह्नपोपपतिं भजेत् ।
तस्यां क्षणिकचित्तायां विस्त्रम्भो कोऽन्ययोषिति ॥१३६॥
भीरोराकुलचित्तस्य दुःस्थितस्य परस्त्रियाम् ।
रतिर्न युज्यते कर्तुमुपशून्यं पञ्शोरिव ॥१३७॥
प्राणसन्देहजननं परमं वैरकारणम् ।
लोकद्वयविरुद्धं च परस्त्रीगमनं त्यजेत् ॥१३८॥
सर्वस्वहरणं बन्धं शरीरावयवच्छिदाम् ।
मृतश्च नरकं घोरं लभते पारदारिकः ॥१३९॥
विक्रमाक्रान्तविश्वोऽपि परस्त्रीषु रिरंसया ।
कृत्वा कुलक्षयं प्राप नरकं दशकन्धरः” ॥१४०॥
विद्याधरो जगौ हेमवन्ति ! त्वं मां द्रुतं दृणु ।
नो चेत् तव महानर्थो भविष्यति न संशयः ॥१४१॥ यत्

[illegible]

ग्राहामितगतिर्हेमवत्यत्र रूप्यपर्वते ।
दक्षिणोत्तरयोः श्रेण्योः पंचाशत्षष्टिसम्मिताः ॥१२८॥
नगर्यः सन्ति भूयिष्ठविद्याधरविराजिताः ।
विद्याधरा लसद्विद्याविदो रूपजितामराः ॥१२९॥ [युग्मम्]
पुन्नाभाशोकमाकन्दचम्पकाद्यादिपादपान् ।
वापीक्ष्णपतटाकादिस्थानकानि विलोक्य ॥१३०॥
रत्नवत्यां पुरि ग्रौढरत्नपद्मावलीजुषि ।
विद्याभृत्सेवितो राज्यं कुर्वेऽहं सन्ततं सुखम् ॥१३१॥
इदं रत्नमयं सप्तभूमिकं मम मन्दिरम् ।
इदं वह्निर्वनं सर्वक्रतुषुष्पफलाढ्यकम् ॥१३२॥
अज्ञप्त्याद्याः सदा देव्यो ददत्योऽभीप्सितं सुखम् ।
तिष्ठन्ति सन्निधौ स्फाररूपलावण्यभासुराः ॥१३३॥
अङ्गीकृत्य च मां हेमवति ! त्वं खच्छमानसे ।
स्वेच्छ्याऽनुभवोद्यानादिषु शर्म मया समम् ॥१३४॥

[[“खणमिक्तकञ्ज जीवा परइत्थिगमणमिच्छति ।
हरिचंदणवणसंडं दहति ते छारकञ्जमि” ॥]]

पाशं हेमवती शीलरक्षार्थं कण्ठकन्दले ।

चिक्षेप यावता तावत्पुष्पमालाऽभवच्च सा ॥१४२॥

शीलरक्षाकृते हेमवत्यैवं भूतिः स्वयम् ।

प्रकारान् विदधे आत्महत्यै धर्मपरायणा ॥१४३॥

एवं तस्या महासत्या माहात्म्यं वीक्ष्य भूरिशः ।

पापं कृत्वमना विद्याधरो न विराम सः ॥१४४॥

इतश्चक्रेश्वरी देवी मत्वा दुष्टाशयं च तम् ।

आगत्य हृदयामास कक्षशेवचनरिति ॥१४५॥

रे पापिष्ठ ! न किं वेत्सि सतीं हेमवतीमिमाम् ।

विरुद्धं वदसि त्वं चेत् तदाऽनर्थो भविष्यति ॥१४६॥

अस्याः शीलस्य माहात्म्यात् त्वं च भस्मीभविष्यसि ।

मन्यसे भगिनीं चेद्धि तदा ते कुशलं भवेत् ॥१४७॥

हेमवत्याः सदा शीलं भङ्गं यत्त्वं दुराशयः ।
 करोष्युपक्रमं तत्ते भयं नैवास्ति मानसे ॥१४८॥
 हेमवत्याः यदौ नत्वा विद्याधरो जगवदः ।
 त्वं भगिन्यस्यतो मे हि सन्मार्गस्थापनादिह ॥१४९॥

दिव्यरत्नमये हारकण्डले विलसद्भ्रुती ।

हेमचन्द्रै ददौ विद्याधरोऽमितगतिमुदा ॥१५०॥

विमानस्थानं ततो ह्येवमवतीं कृत्वा खगेश्वरः ।

एतत्पुत्रं लक्ष्मीपुरे धीरभूपाय प्रददौ तदा ॥१५१॥

उक्त्या च शीलमाहात्म्यं हेमवत्या नृपाग्रतः ।

ददौ दिव्यमणिहारं कुण्डले विलसद्द्युती ॥१५२॥

[स्वस्थाने प्रययौ विद्याधरोऽमितगतिः पुनः]

शीलमाहात्म्यतस्तस्मिन् भवे हेमवती वशा ।

लात्वा दीक्षां तपस्तप्त्वा सद्यः प्राप शिवश्रियम् ॥१५३॥

सिरिउज्जगसेणधूआ रायमई लहउ शीलवयरेहं ।

गिरिविवरगओ जीए रहनेमी ठाविओ मग्गे ॥१५४॥

पञ्चालिओवि हू जलणो सीलपमावेण पाणिअं हयइ ।
सा जयउ जए सीआ जीसे पयडा जसपढाया ॥१५५॥
चालिणिजलेण चंपाइ जीइ उग्घाटिअं इमारतिअं ।
क = ... ण ॥१५६॥

“जले तेलं खले शुद्धं पात्रे दानं मनागमि ।
 आने शालं स्वयं याति विस्तारं वस्तुथाकितः” ॥२६२॥
 मातापित्रोः पदाम्भोज सेवमानः सुभक्तितः ।
 राजायामास तैता ३ २ १ २ ३

काले सुपत्तदाणं सम्मत्त विमुद्धयोहिलाभं च ।
अंते समाहिमरणं असव्वजीवा न पावंति ॥१६८॥
ततः पूर्वाजितश्रेयःप्रभावाद् विषयान् बहून् ।
साधयन् कारयामास रिपून् सेवां निजां नृपः ॥१६९॥ यतः-
आरोग्यभाग्याभ्युदयप्रभुत्वं सत्त्वं शरीरे च जने महत्त्वम् ।
तत्त्वं च चित्ते सद्ने च संपत् सम्पद्यते पुण्यवशेन पुंसां ॥
आगतं बहिरुद्याने धर्मघोषं गुरुत्तमम् ।
श्रुत्वा भूपो ययौ धर्मं श्रोतुकामो लसन्मनाः ॥१७१॥
तिस्रः प्रदिक्षणा दत्त्वा वन्दित्वा विधिवद् गुरुम् ।
तेजःपुञ्जमहीपालो धर्मं श्रोतुमुपाविशत् ॥१७२॥ तद्यथा-
“अपि लभ्यते सुराज्यं लभ्यन्ते पुरवराणि रम्याणि ।
नहि लभ्यते विशुद्धः सर्वज्ञोक्तो महाधर्मः ॥१७३॥
[भवकोटीदुःप्राप्यमवाप्यनुभववादिसकलसामग्रीम् ।
भवजलधियानपात्रे धर्मे यत्नः सदा कार्यः]

कुत्रायमावासः कुनरेन्द्रसेवा कुमोजनं क्रोधमुत्पत्तिं वा भाव्यते ।
कन्यावद्धत्वं च दरिद्रता च गच्छ जीवलोकं नरका अपन्वि ॥३॥
“जन्मन्तीत्ये सोमो चङ्खतीत्ये अ पङ्कजं चिन्ता ॥३८०॥
मेव च विराजो लभ्यते ॥

माणुस्सखित्तजाइकुलरूवारुगमाउअं बुद्धी ।
सवणगहसद्धा संजमो अ लोगम्मि दुलहाइ ॥१७४॥
आलस्समोहवन्ना थंभा कोहा पमायकिवणत्ता ।
भयसोमा अन्नाणा विक्खेवकोउहला रमणा ॥१७५॥ इत्यादि-
व्याख्यान्ते नृपतिः ग्राहः स्वामिन् ! पूर्वमेव मया ।
किं कृतं सुकृतं येनेदृक्षं राज्यमभून्मम ॥१७६॥
गुरुः ग्राह महाभाग ! यत्कृतं सुकृतं त्वया ।
तत्सर्वं श्रूयतां सावधानीभूयाधुना नृप ! ॥१७७॥ तथाहि-
श्रीपुरेज्जनि दारिद्र्याभिभूतः कमलो वणिग् ।
कमला गुहिणी तस्याऽभवत् तिस्रः सुताः क्रमात् ॥१७८॥
उद्धाहचिन्तया तासां धनाभावादभूद् भृशम् ।
दुःखितः कमलः कुर्वन् कर्म परनिकेतने ॥१७९॥ यतः-
[यथा लक्ष्म्या विदग्धत्वं विभ्रमं यौवनश्रिया ।
प्रेष्यभावं तथा जीवः शिक्षते दुरवस्थया ॥

कमलो देवपुत्रः ग्राह किं किञ्च कियन्ते मयः ।
सुखतोक्तां सपत्तिं ससुः सिद्धान्तो गणद्वित् अं मुणित्तो ।
“दोरिणिण्डलपल्लवे काउं कम्मं गणद्वित्ति ॥१८०॥
ये नो नारस्यत्तिता पागमयममस्सल्लसित्ति ॥
अ निमगगयमया योहे भोदति अं भिग्गल्लिभत्ति ॥१८१॥

कुग्रामवासः कुनरेन्द्रसेवा कुभोजनं क्रोधमुखी च भार्या ।
कनकन्याबहुत्वं च दरिद्रता च षड् जीवलोकै नरका भवन्ति ॥]]
“जन्मंतीए सोगो वडुंतीए अ वड्डुए चिंता ।
परिणीआए दंडो जुवइपिआ दुखिओ निच्चम् ॥१८०॥
निअघरसोसा परगेहमण्डणी कलिकलङ्कुलभवणं ।
जेहिं न जाया धूआ ते सुहिआ जीवलेगम्मि” ॥१८१॥
कमलेन सुतास्त्रिः कष्टेन परिणयिताः ।
जग्मेऽन्यदा गुरो पार्श्वे धर्मं श्रोतुं सचेतसा ॥१८२॥

अत्र गरूपदेगः—

“यद् भक्तिः सर्वज्ञे यद्यत्तत्प्रणीतसिद्धान्ते ।
यत्पूजनं यतीनां फलमेतज्जीवितव्यस्य ॥१८३॥
दानं सुपात्रे विशदं च शीलं तपो विचित्रं शुभभावना च ।
भवर्षाणोच्चारणसत्तरण्डं धर्मं चतुर्थीं श्रुणुयो वदन्ति ॥१८४॥
कमलोऽवगु विना द्रव्यं दानं च दीयते कथम् ।
गुरुः ग्राह विना लक्ष्मीं तपश्च क्रियते सदा ॥१८५॥

कमलो नैगमः ग्राह किं किंच क्रियते तपः ।
गुणोक्तं तपांसि स्युः सिद्धान्ते बहुभेदतः ॥१८६॥
“पोरिसिचउत्थछट्टे काउं कम्मं खवन्ति जं सुणिणो ।
तं नो नारयजीवा वाससयसहस्सलम्बेहिं ॥१८७॥
जे निच्चमप्पमत्ता गंठि बंधंति गंठिसहिंमि ।
सग्गापवगगसुक्खं तेहिं निबद्धं संगंठिमि ॥१८८॥
तपः सकललक्ष्मीणां नियन्त्रणमशृङ्खलम् ।
दुरितप्रेतभूतानां रक्षामत्रो निरक्षरः” ॥१८९॥
श्रुत्वैत्कमलः ग्राहैकान्तरः क्षपणो मया ।
कर्तव्यं गंठिसहितं प्रत्याख्यानं च भावतः ॥१९०॥
यावज्जीवं तपः कुर्वन् गुरुक्तं विधिवत्सदा ।
मृत्वाऽभूत्प्रथमे स्वर्गे भासुरः कमलः सुरः ॥१९१॥ यतः—
“यद् दूरं यद् दुराराध्यं यच्च दूरे व्यवस्थितम् ।
तत्सर्वं तपसा साध्यं तपो हि दूरतिक्रमम्” ॥१९२॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥१०२॥

प्रूरितायुः सुरः स्वर्गात् च्युत्वा चन्द्रपुरेशितुः ।
चन्द्रसेनस्य पुत्रोऽभूत् त्वं चञ्चत्स्वस्रचितः ॥१९३॥
पूर्वं कृतः तपःकल्पवृक्षो राज्यश्रियाज्जन्या ।
फलितस्तव राजेन्द्र ! सद्यः सर्वेष्टदायकः ॥१९४॥
गजा दशशतं जाल्याः पञ्चलक्षतुरङ्गमाः ।
तावन्तः स्यन्दनाः कोटी पत्तयो बलशालिनः ॥१९५॥
कोटाकोटी सुवर्णस्य रत्नानि च दशायुतम् ।
लक्षमूल्यानि मुक्तानां श्रियः पारं न पार्यते ॥१९६॥ यतः—
“सर्वाः संपत्तयः सत्यं जायन्ते तस्य जन्मिनः ।
प्राग् जन्मोपाजितं यस्य पुण्यद्रविणमूर्जितम्” ॥१९७॥
श्रुत्वैतद् भूपतिः ग्राह स्वामिन्नद्यदिनान्मया ।
कर्तव्यं पूर्वभवत् तपो नित्यं स्वभावतः ॥१९८॥
कुर्वन्तं नृपतिं तीव्रं तपो वीक्ष्याखिला जनाः ।
तपांसि कुर्वते शश्वद् विशेषद् भक्तिपूर्वकम् ॥१९९॥ यतः—

[राज्ञि धर्मिणि धर्मिष्ठाः पापे पापाः समे समाः ।
राजानमनुवर्तन्ते यथा राजा तथा व्रजा ॥]
श्रीसुन्दराय पुत्राय दत्त्वा राज्यं सदुत्सवम् ।
क्षेत्रेषु सप्तसु स्त्रीया श्रीरुसा भूभुजाऽऽदरात् ॥२००॥
लात्वा दीक्षां तपस्तीव्रं कृत्वा कर्मक्षयं क्षणात् ।
लब्धकेवलचित् तेजःपुञ्जर्षिः प्राप निर्धृतिम् ॥२०१॥ यतः—
“छट् छट्टेण तवं कुणमाणो पट्टमणहरो भयवं ।
अक्खीणमहाणसीओ सिरिगोअमसामीओ जाओ ॥२०२॥
सुणिऊण तवं सुन्दरिकुमरीए अंबिलाणि अणवरयं ।
सट्ठिं वाससहस्सा भण कस्स न कंए हिअयं ॥२०३॥
इत्यादि तपसि कथा ॥
विशुद्धां भावनां भव्या भावयन्तः स्वचेतसि ।
शिवभूय इवाहाय लभन्ते पदमव्ययम् ॥२०४॥
श्रीचर्द्धनपुरे शूरभूपस्य न्यायशालिनः ।
अभूत् पद्माभवः पुत्रः शिवाहो वरलक्षणः ॥२०५॥

॥१०२॥

पाठितः पण्डितोपान्ते पुत्रः पित्रा तथा स्निग्धः ।
धर्मकर्मकलाः कल्या यथा जज्ञावदोपतः ॥२०६॥ यतः—
“जायम्मि जीवल्लोए दो चेव नरेण स्तिक्खिअब्बाई ।
कम्मणेण उ ए” ॥२०७॥

इतः समास्यसुर्वीक्षे नत्वा कश्चिन्नरो जगौ ।
राजन् ह्रीरपुरं धीरो वैरी हत्वाऽधुना ययौ ॥२१३॥
ततः सञ्चल भूपालो जेतुं तं वैरिणं रणे ।
अन्गालीद् भूरिहस्तस्य ॥२१४॥

यत्तु तस्मात् पुत्रः स्यात् न च पुत्रो न च पुत्रः ।
यत्तु तस्मात् पुत्रः स्यात् न च पुत्रो न च पुत्रः ।
यत्तु तस्मात् पुत्रः स्यात् न च पुत्रो न च पुत्रः ।
यत्तु तस्मात् पुत्रः स्यात् न च पुत्रो न च पुत्रः ।
यत्तु तस्मात् पुत्रः स्यात् न च पुत्रो न च पुत्रः ।
यत्तु तस्मात् पुत्रः स्यात् न च पुत्रो न च पुत्रः ।
यत्तु तस्मात् पुत्रः स्यात् न च पुत्रो न च पुत्रः ।
यत्तु तस्मात् पुत्रः स्यात् न च पुत्रो न च पुत्रः ।
यत्तु तस्मात् पुत्रः स्यात् न च पुत्रो न च पुत्रः ।
यत्तु तस्मात् पुत्रः स्यात् न च पुत्रो न च पुत्रः ।

पाठितः पण्डितोपान्ते पुत्रः पित्रा तथा शिवः ।
धर्मकर्मकलाः कल्या यथा जज्ञावशेषतः ॥२०६॥ यतः-
“जायमि जीवलोए दो चेव नरेण सिक्खिअवाहं ।
कम्मणे जेण जीवइ जेण सुओ सुग्गहं जाहं” ॥२०७॥
अपिपुरे धीरभूपस्य तनयां श्रीमतीमथ ।
शूरेण भूसुजा पुत्रः सन्महं परिणायितः ॥२०८॥
प्रदाय स्रनवे राज्यं शूरो धर्मधुरन्धरः ।
आराधनां विधायान्ते सप्रियः स्वर्गभीयिवान् ॥२०९॥ यतः-
धनदो धनमिच्छन्नां कामदः काममिच्छताम् ।
धर्म एवापवर्गस्य पारम्पर्येण साधकः ॥२१०॥
प्रेतकार्यं पितुः कृत्वा मुक्त्वा शोकं शिवो नृपः ।
न्यायमार्गेण पृथिवीं पालयामास सादरम् ॥२११॥ यतः-
“दुर्बलानामनाथानां बालवृद्धतपस्विनाम् ।
अन्यायैः परिभूतानां सर्वेषां पार्थिवो गतिः ॥२१२॥

यत्तु तस्मात् पुत्रः स्यात् न च पुत्रो न च पुत्रः ।
यत्तु तस्मात् पुत्रः स्यात् न च पुत्रो न च पुत्रः ।
यत्तु तस्मात् पुत्रः स्यात् न च पुत्रो न च पुत्रः ।
यत्तु तस्मात् पुत्रः स्यात् न च पुत्रो न च पुत्रः ।
यत्तु तस्मात् पुत्रः स्यात् न च पुत्रो न च पुत्रः ।
यत्तु तस्मात् पुत्रः स्यात् न च पुत्रो न च पुत्रः ।
यत्तु तस्मात् पुत्रः स्यात् न च पुत्रो न च पुत्रः ।
यत्तु तस्मात् पुत्रः स्यात् न च पुत्रो न च पुत्रः ।
यत्तु तस्मात् पुत्रः स्यात् न च पुत्रो न च पुत्रः ।
यत्तु तस्मात् पुत्रः स्यात् न च पुत्रो न च पुत्रः ।

इतः सभास्थमुर्वींशं नत्वा कश्चिन्नरो जगौ ।
राजन् हीरपुरं धीरो वैरी हत्वाऽधुना ययौ ॥२१३॥
ततः सन्नह्य भूपालो जेतुं तं वैरिणं रणे ।
अचालीद् भूरिहस्त्यश्चपदातिवलसंयुतः ॥२१४॥
तुरङ्गमुखोत्खातरजोव्याप्तनभोज्झणः ।
शोषयन् सलिलं नद्या ययौ वैरिपुरान्तिके ॥२१५॥
दूतास्यादागतं भृपं शिवं मत्वा रिपुः क्षणात् ।
सन्नह्य निर्ययौ पुर्यां बहिः कर्तुं रणं क्रुधा ॥२१६॥
द्वयोः कटकयोर्धुदं कुर्वतोवैरिभूसुजा ।
यावच्छिवचर्मभग्नशक्तिमुखा विहिता रणे ॥२१७॥
यावच्छिवो बलं स्वीयं भग्नं दृष्ट्वा स्वयं क्षणात् ।
उत्थाय विग्रहं कर्तुं प्रवृत्तोऽरुणलोचनः ॥२१८॥
ततः शिवो नृपो वैरिबलं चाद्धिमिव क्षणात् ।
विलोच्च पक्षिवद् धीरं ववन्धाशु रणे रिपुम् ॥२१९॥

धीरस्य विद्विषः सर्वे सेवकाश्च दिशोदिशम् ।
नष्टा ययुस्तमःपुञ्जा इव सूर्योदयेऽभितः ॥२२०॥ यतः-
“तावच्चन्द्रबलं ततो ग्रहबलं ताराबलं भूबलम्,
तावत्सिध्यति वाञ्छितार्थमखिलं तावज्जनः सज्जनः ।
मुद्रामण्डलमन्त्रतन्त्रमहिमा तावत्कृतं पौरुषं,
यावत्पुण्यमिदं महद् विजयते पुण्यक्षये क्षीयते ॥२२१॥
वृक्षं क्षीणफलं त्यजन्ति विहगा शुष्कं सरः सारसाः,
पुष्पं पर्युषितं त्यजन्ति मधुपा दग्धं वनान्तं मृगाः ।
निर्द्रव्यं पुरुषं त्यजन्ति गणिका अष्टं नृपं सेवकाः,
सर्वं कार्यवशाज्जनो हि रमते कः कस्य को बल्लभः ॥२२२॥
मलेत्यरिः शिवं क्षमापं नत्वा भक्त्या जगावदः ।
राजनिदं पुरं लाहि जातोऽस्मि तव सेवकः ॥२२३॥
मम श्रीसुन्दरीं पुत्रीं त्वमङ्गीकुरु साम्प्रतम् ।
मां मुञ्च बन्धनात्सद्यः प्रसद्य शिवभूपते ! ॥२२४॥

कुसङ्गाच्छिवभूपालो मनाग धर्मं व्यधाञ्जलि ।
सेवते स्म सदा सप्त व्यसनानि च दुर्मतिः ॥२३१॥
शुभेऽदि श्रीमती पुत्रं प्राखत सुन्दराकृतम् ।
त उन्मत्तः सती ददौ ॥२३२॥

आकर्ण्यैतद् वचो भक्तिगर्भितं शिवभूपतिः ।
प्रसन्नीभूय धीरारिं मुमोच बन्धनात् तदा ॥२२५॥
“उत्तमानां प्रणामान्तः कोपो भवति निश्चितम् ।
नीचानां न प्रणामेऽपि कोपः शाम्यति कर्हिचित्” ॥२२६॥
दत्तां श्रीसुन्दरीं धीरभूयेन शिवभूपतिः ।
स्त्रीचकार रयात्पाणिपीडनाल्लसदुत्सवम् ॥२२७॥
दत्त्वा राज्यं च धीराय श्रीसुन्दर्या युतः शिवः ।
सुमहं स्वपुरे सौख्यप्रयाणैराययौ शनैः ॥२२८॥
श्रीसुन्दरी कृता राज्ञा पट्टराज्ञी लसद्गुणा ।
धर्मं चकार सर्वज्ञोक्तं जीवदयामयम् ॥२२९॥
“आसन्ने परमपण पावेऽव्वंमि सयलक्खणे ।
जीवो जिणिंदमणिअं पडिवज्जह भावओ धम्मं ॥२३०॥
[सत्येनोत्पद्यते धर्मो दयादानेन वर्धते ।
क्षमया च स्थाप्यते धर्मः क्रोधलोभाद्विनश्यति ॥]

“भूये धर्मे वितन्व्याने प्रजा धर्मं वितन्पद्ये ।
भूये पापं वितन्व्याने पापं कुर्वन्ति मानवाः” ॥२३८॥
तादृशं परित्यालोस्य दय्यादेवं सुरी इदि ।
तथं मया पतिः पापाभिरायां भवति सुगम् ॥२३९॥ यतः-
“आमर्षि मति रे - - - भति पापतः ।

“भूपे धर्मं वितन्वाने प्रजा धर्मं वितन्वते ।
भूपे पापं वितन्वाने पापं कुर्वन्ति मानवाः” ॥२३८॥
तादृशं पतिमालोक्य दध्यावेवं सुरी हृदि ।
कथं मया पतिः पापान्निवार्यो भवति द्रुतम् ॥२३९॥ यतः—
“सामर्थ्ये सति यो मित्रं न निषेधति पापतः ।
तस्यात्मा तस्य पापेन लिप्यते वज्रलेपवत्” ॥२४०॥
मत्नेति श्रीमती देवी चाण्डालीरूपधारिणी ।
मलङ्किन्नाम्बरा हस्ते नृकपालं वितन्वती ॥२४१॥
पिबन्ती मदिरां मांसं भक्षयन्ती कुरूपभृत ।
क्षिपन्त्यम्बुच्छटां राजमार्गेऽवालीच्छनैः शनैः ॥२४२॥
तादृशीं वनितां दृष्ट्वा सभास्थोऽवगृ महीपतिः ।
मन्त्रिभिर्यं छटां मार्गे चाण्डाली क्षिपते कथम् ? ॥२४३॥
भूपादेशेन मन्त्रीशो गत्वा चाण्डालिकान्तिके ।
पप्रच्छेति तदा वारिच्छटाक्षेपणकारणम् ॥२४४॥

कुसङ्गाच्छिवभूपालो मनाग् धर्मं व्यधात्रहि ।
सेवते स्म सदा सप्त व्यसनानि च दुर्मतिः ॥२३१॥
शुभेऽहि श्रीमती पुत्रं प्राप्तुं सुन्दराकृतिम् ।
कृत्वा जन्मोत्सवं हूनोर्विरत्याह्वां नृपो ददौ ॥२३२॥
लाल्यमानोऽनिशं पञ्चधात्रीभिः स्तन्यपानतः ।
शुक्लपक्षे विधुरिव वर्द्धते स्म लसत्तनुः ॥२३३॥
धर्मध्यानपराऽन्येद्युः श्रीमती शीलशालिनी ।
मृत्वा प्रान्तेऽभवत्स्वर्गे देवी भासुरदीधितिः ॥२३४॥
अवधिज्ञानतो मत्वा स्वरूपं पूर्वसंसृतेः ।
बोधयितुं शिवं कान्तं समागात् श्रीमती सुरी ॥२३५॥ यतः-
“पञ्चसु जिणकछापेसु महरिसितवाणुभावाओ ।
जम्मंतरनेहेण य आगच्छन्ति सुरा इहयं” ॥२३६॥
आखेटकपरद्रोहमद्यपानादितत्परम् ।
लोकयुक्तं शिवं भूपं ददर्श श्रीमती सुरी ॥२३७॥ यतः-

हस्ते नरकपालं ते मदिरामांसभक्षणे ।
भूपः पृच्छति चाण्डालि ! मार्गे किं क्षिप्यते छटा ॥२४५॥
सभायामेत्य चाण्डाली शृण्वाने मेदिनीपतौ ।
ग्रीवाचेति तदा चारुतरगीर्वाणभाषया ॥२४६॥
कूटसाक्षी मृषाभाषी कृतघ्नो दीर्घरोषणः ।
कदाचिच्चलितो मार्गे तेनेयं क्षिप्यते छटा ॥२४७॥
आखेटकपरद्रोहमद्यपानादितत्परः ।
कदाचिच्चलितो मार्गे तेनेयं क्षिप्यते छटा ॥२४८॥
मन्त्री ग्रीवाच चाण्डालि ! मैवं वदतु साम्प्रतम् ।
चाण्डाला नहि शुद्ध्यन्ति वारिणा स्त्रपिता अपि ॥२४९॥

चाण्डाली ग्राह—

“कूटसाक्षी मृषाभाषी कृतघ्नो दीर्घरोषणः ।
मद्यपापार्द्धिकृन्नीरैर्न शुद्ध्यति कदाचन ॥२५०॥
यतः पुराणेऽप्युक्तम्—

भूपः ग्रीवाच काडसि त्वं किमर्थमागता कृतः ।
देवी ग्राह्यात्मनः सर्वं स्वरूपं पूर्वसंयुतेः ॥२५८॥
चाण्डालीरूपनिर्माणादिकमेतन्मया कृतम् ।
भवतः प्रसिद्धिः ३ पतेः ॥२५९॥

“चित्तमन्तर्गन्तं दुष्टं तीर्थस्नानैर्न शुद्ध्यति ।
शतशोऽपि जलैर्धौतं सुरामाण्डमिवाशुचि” ॥२५१॥
एतत्सर्वं महीशेन श्रुत्वा मन्त्रिमुखात्तदा ।
आकारिता नृपोपान्ते क्षिपन्ती आययौ छटाम् ॥२५२॥
सभाया उपरि क्षिप्त्वा छटां तस्थौ च यावता ।
तावद् मृत्यान् क्रुधा हन्तुमादिदेश च तां नृपः ॥२५३॥
मार्यमाणाऽपि चाण्डाली छिन्ना भिन्ना च नो मनाम् ।
राजा दध्याविं नारी व्यन्तरी किन्नरी सुरी ॥२५४॥
मानवी चेत्तदा मार्यमाणैवं अग्र्यते क्षणात् ।
तेनेयं किन्नरी देवी विद्यते नात्र संशयः ॥२५५॥
देवतानां मया नूनं चक्रे आशातनाऽधुना ।
एतस्मात्पापनिचयात् मुक्ष्ये(मोक्ष्ये)हमधमः कथम् ॥२५६॥
चाण्डाली भूपतेर्धर्मनिगुणं वीक्ष्याशु मानसम् ।
चञ्चदाभरणा देवीभूयास्थावृपतेः पुरः ॥२५७॥

स्वापयित्वा नृपं धर्मवत्सर्गं अभिमन्ती तदा ।
भूपनन्दनयो रत्नद्वयं दत्त्वा ययौ दिवि ॥२६४॥
ततः प्रयुति भूपालस्त्यक्त्यसनसप्तकः ।
शुश्रुरलमयं जेतुं सग्न मध्ये रं व्यधात् ॥२६५॥

“अथ भूयः प्रोवाच क्राडसि त्वं किमर्थमागता कुतः ।
देवी प्राहात्मनः सर्वं स्वरूपं पूर्वसंस्तुते ॥२५८॥
चाण्डालीरूपनिर्माणादिकमेतन्मया कृतम् ।
भवतः प्रतिबोधाय त्वं जानीहीति भूपते ! ॥२५९॥
राजाऽवगृह्य देवि ! पापद्विर्मया मौढ्यात् कृता घना ।
तेन मे नरके पातो भविष्यत्यसुखप्रदः ॥२६०॥
धर्मं जीवदयारूपं कृत्वा स्वर्गादिसौख्यदम् ।
त्वमभूदे(भूदे)वता चारुसौख्यसन्ततिभाग् दिवि ॥२६१॥
श्रुत्वैतद् भूपतिः सद्यः तत्याज व्यसनं क्षणात् ।
ततो देवी जगौ भूप ! पाल्या जीवदया दृढम् ॥२६२॥ यतः-
“आसेन्ने परमपण पावेअव्वंमि सयलक्खणे ।
जीवो जिणिंदमणियं पडिवज्जह भावओ धम्मं ॥२६३॥
[जं अप्पह न सुहाइ तं पुण परह न चिंतीइ ।
धम्मह एउं सार वलि वलि काहउं पूछिइ” ॥]

चाण्डाली प्राह-
“कूटसाक्षी कृपाभासी कृतञ्जो दीर्घरोपणः ।
मधपापदिक्छिन्नीर्मे गुह्यसि कदाचन ॥२५०॥
यतः पुराणोऽप्युक्तम्-

भूपः प्रोवाच क्राडसि त्वं किमर्थमागता कुतः ।
देवी प्राहात्मनः सर्वं स्वरूपं पूर्वसंस्तुते ॥२५८॥
चाण्डालीरूपनिर्माणादिकमेतन्मया कृतम् ।
भवतः प्रतिबोधाय त्वं जानीहीति भूपते ! ॥२५९॥
राजाऽवगृह्य देवि ! पापद्विर्मया मौढ्यात् कृता घना ।
तेन मे नरके पातो भविष्यत्यसुखप्रदः ॥२६०॥
धर्मं जीवदयारूपं कृत्वा स्वर्गादिसौख्यदम् ।
त्वमभूदे(भूदे)वता चारुसौख्यसन्ततिभाग् दिवि ॥२६१॥
श्रुत्वैतद् भूपतिः सद्यः तत्याज व्यसनं क्षणात् ।
ततो देवी जगौ भूप ! पाल्या जीवदया दृढम् ॥२६२॥ यतः-
“आसेन्ने परमपण पावेअव्वंमि सयलक्खणे ।
जीवो जिणिंदमणियं पडिवज्जह भावओ धम्मं ॥२६३॥
[जं अप्पह न सुहाइ तं पुण परह न चिंतीइ ।
धम्मह एउं सार वलि वलि काहउं पूछिइ” ॥]

१ नो पूर्व कृतं पुण्यं मया मनात् । तेनाभूवमहं हीनकृद्धिस्त्वतोऽधुना भुवि ॥ ग । २ कृताऽधुना य । ३ कारयामास भूपतिः क ।

स्वापयित्वा नृपं धर्मवर्त्मनि श्रीमती तदा ।
भूपनन्दनयो रत्नद्वयं दत्त्वा ययौ दिवि ॥२६४॥
ततः प्रभृति भूपालस्यक्तव्यसनसप्तकः ।
शुभ्ररत्नमयं जैनं सन्न मध्येपुरं व्यधात् ॥२६५॥
प्रासादे शान्तिनाथस्य प्रतिमाया महीपतिः ।
प्रतिष्ठां कारयामासाकार्यं हरीन् सदुत्सवम् ॥२६६॥ यतः-
“धर्मादभ्यागतां लक्ष्मीं धर्म एव नियोजयेत् ।
यतो धर्मस्य लक्ष्म्याश्च दत्ते वृद्धिं द्वयोरपि ॥२६७॥
रम्यं येन जिनालयं निजभुजोपात्तेन कारापितं,
मोक्षार्थं स्वधनेन शुद्धमनसा पुसा सदाचारिणा ।
वद्धं तेन नरामरेन्द्रमहितं तीर्थेध्वराणां पदं,
प्राप्तं जन्मफलं पुनर्जिनमतं गोत्रं समुद्धोतितम् ॥२६८॥
प्रासादः प्रतिमा यात्रा प्रतिष्ठा च प्रभावना ।
अमायुर्द्वोपणादीनि महापुण्यानि देहिनाम् ॥२६९॥

१ नो पूर्व कृतं पुण्यं मया मनात् । तेनाभूवमहं हीनकृद्धिस्त्वतोऽधुना भुवि ॥ ग । २ कृताऽधुना य । ३ कारयामास भूपतिः क ।

अन्येद्युः शान्तिनाथस्य कृत्वाऽर्चां कुसुमैर्वरैः ।
 ढोकयामास नैवेद्यं भूमिपतिर्मनोहरम् ॥२७०॥
 उदारैः स्तवनैर्भूमिपतिः शान्तिजिनेशितुः ।
 गुणौघान् स्तोतुमारेभे भक्तिभावितमानसः ॥ अत्र स्तुतिः ॥
 एकाग्र्याच्छिवभूपस्य भावयतश्च भावनाम् ।
 बभूव केवलं ज्ञानं पुरः शान्तिजिनेशितुः ॥२७२॥ यतः—
 “अग्निहन्ति क्षणार्द्धेन साम्यमालम्ब्य कर्म तत् ।
 यन्न हन्यान्नरस्तीव्रतपसा जन्मकोटिभिः” ॥२७३॥
 देवतादत्तलिङ्गेन शिचेन ज्ञानिना तदा ।
 प्रबोध्य पृथिवीं मुक्तिपुर्यां कर्मक्षयाद् गतम् ॥२७४॥ यतः—
 “हृत्थिपि समारूढा रिद्धिं दद्वृण उभयसामिप्सि ।
 तत्फलणसुहृद्भावेण मरुदेवी सामिणी सिद्धा” ॥२७५॥
 एवं ये भावनां भव्या भावयन्ति सदादरात् ।
 लभन्ते केवलज्ञानं ते कृत्वा कर्मणां क्षयम् ॥२७६॥
 इति भावनेपरि शिवकथा ॥

परोपकारमालोक्य विक्रमार्कनरेशितुः ।
 वासवोऽपि सभासीनः प्रोवाचेति सुराग्रतः ॥२८२॥
 “प्रायः सत्यपि वैभवे सुरजनः स्वार्थी न दत्ते धनं,
 नान्यथाप्यतो मूर्खः सर्वतो सागड—रिषिभौ ।

आकर्ण्यैतद्वृत्तपश्चित्तचमत्कारकरं जगौ ।
 अहो श्रीस्त्यागयोग्येयं भोगयोग्या सतां नहि ॥२७७॥ यतः—
 “दायादाः स्पृहयन्ति तस्करणा गुणान्ति भूमीशुजो,
 गृह्णन्ति छलमाकलय्य हुतशुग् भस्मीकरोति क्षणात् ।
 अम्भः प्लावयति क्षितौ विनिहतं यक्षा हरन्ते हठात्,
 दुर्वृत्तास्तनया नयन्ति निधनं धिग्बह्वधीनं धनम् ॥२७८॥
 आरोहन्ति सुखासनान्यपटवो नागान् हयान् तज्जुष-
 स्ताम्बूलाद्युपभुञ्जते नटविटा खादन्ति हस्त्यादयः ।
 प्रासादे चटकादयो निवसन्त्येते न पात्रं स्तुतेः ।
 स स्तुत्यो भुवने प्रयच्छति कृती लोकाय यः कामितम्” ॥
 ध्यात्वेति विक्रमादित्यः श्रुत्वा दानफलं तदा ।
 खर्णरूप्यमणीदानैरनुगीं मेदिनीं व्यधात् ॥२८०॥
 संवत्सरपरावर्त्तं कृत्वा वीरजिनेशितुः ।
 निजं संवत्सरं चक्रे भूरिदानेन विक्रमः ॥२८१॥

युजन्तु द्रविणं भूरि कीर्तस्तम्भो विभीषताम् ।
 भुवदत्तं धनं लात्वा तं कर्तुं ते प्रवर्तिताः ॥२८८॥
 दत्तो भूषो निम्नस्थित्यो नष्टयार्थं प्रति अमन् ।
 मृत्पणनिप्रमृष्टोपान्ते यक्षो यागप्रतिवादा ॥२८९॥
 सापथप्राप्तो मूर्खः सर्वतो सागड—रिषिभौ ।

[illegible]

गृह्णन्तु द्रविणं भूरि कीर्तिस्तम्भो विधीयताम् ।
 भूपदत्तं धनं लात्वा तं कर्तुं ते प्रवर्तिताः ॥२८८॥
 इतो भूपो निशीथिन्यां नष्टचर्यां पुरि भ्रमन् ।
 कृष्णविग्रहोपान्ते ययौ यावद्रहस्तदा ॥२८९॥
 तावत्तत्रागतौ युद्धं कुर्वणौ शण्ड-सैरिभौ ।
 पपात सङ्कटे राजा तयोर्द्विनियोगतः ॥२९०॥
 विनिद्रो वाडवोऽकस्मादुत्थाय गगनाङ्गणे ।
 दृष्ट्वा दुष्टग्रहयुगमेकत्रस्थं जगावदः ॥२९१॥
 प्रिये ! उत्तिष्ठ दीपं त्वं कुर्वाणु कुरुष्व वलिम् ।
 सङ्कटेऽद्य महीशस्य पतितस्य प्रशान्तये ॥२९२॥
 प्रिया प्राह सुताः सप्त वरयोग्याश्च सन्ति नः ।
 गृहे त्वद्यत्नं धान्यं विद्यते न प्रियानव ॥२९३॥
 अन्नं नास्ति पयो नास्ति मुद्रा युगन्धरी ।
 धान्यान्तर्लवणं नास्ति तन्नास्ति यच्च भुज्यते ॥२९४॥

॥ १ ॥ ॥ २ ॥ ॥ ३ ॥ ॥ ४ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ८ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ १० ॥ ॥ ११ ॥ ॥ १२ ॥ ॥ १३ ॥ ॥ १४ ॥ ॥ १५ ॥ ॥ १६ ॥ ॥ १७ ॥ ॥ १८ ॥ ॥ १९ ॥ ॥ २० ॥ ॥ २१ ॥ ॥ २२ ॥ ॥ २३ ॥ ॥ २४ ॥ ॥ २५ ॥ ॥ २६ ॥ ॥ २७ ॥ ॥ २८ ॥ ॥ २९ ॥ ॥ ३० ॥ ॥ ३१ ॥ ॥ ३२ ॥ ॥ ३३ ॥ ॥ ३४ ॥ ॥ ३५ ॥ ॥ ३६ ॥ ॥ ३७ ॥ ॥ ३८ ॥ ॥ ३९ ॥ ॥ ४० ॥ ॥ ४१ ॥ ॥ ४२ ॥ ॥ ४३ ॥ ॥ ४४ ॥ ॥ ४५ ॥ ॥ ४६ ॥ ॥ ४७ ॥ ॥ ४८ ॥ ॥ ४९ ॥ ॥ ५० ॥ ॥ ५१ ॥ ॥ ५२ ॥ ॥ ५३ ॥ ॥ ५४ ॥ ॥ ५५ ॥ ॥ ५६ ॥ ॥ ५७ ॥ ॥ ५८ ॥ ॥ ५९ ॥ ॥ ६० ॥ ॥ ६१ ॥ ॥ ६२ ॥ ॥ ६३ ॥ ॥ ६४ ॥ ॥ ६५ ॥ ॥ ६६ ॥ ॥ ६७ ॥ ॥ ६८ ॥ ॥ ६९ ॥ ॥ ७० ॥ ॥ ७१ ॥ ॥ ७२ ॥ ॥ ७३ ॥ ॥ ७४ ॥ ॥ ७५ ॥ ॥ ७६ ॥ ॥ ७७ ॥ ॥ ७८ ॥ ॥ ७९ ॥ ॥ ८० ॥ ॥ ८१ ॥ ॥ ८२ ॥ ॥ ८३ ॥ ॥ ८४ ॥ ॥ ८५ ॥ ॥ ८६ ॥ ॥ ८७ ॥ ॥ ८८ ॥ ॥ ८९ ॥ ॥ ९० ॥ ॥ ९१ ॥ ॥ ९२ ॥ ॥ ९३ ॥ ॥ ९४ ॥ ॥ ९५ ॥ ॥ ९६ ॥ ॥ ९७ ॥ ॥ ९८ ॥ ॥ ९९ ॥ ॥ १०० ॥

परोपकारमालोक्य विक्रमाकर्कशरोशितुः ।
वासवोऽपि सभासीनः श्रोवाचेति सुराग्रतः ॥२८२॥
“प्रायः सत्यपि वैभवे सुरजनः स्वार्थी न दत्ते धनं,
तीर्थान्नोद्धरति क्वचिन्न हरति व्याधीन्न हन्त्यापदम् ।
अप्यात्मभरिभिर्जैर्नैर्युगलिर्भिर्न्यास्तु केचिन्नाः,
सर्वाङ्गीणपरोपकारयशसा ये द्योतयन्ते जगत्” २८३॥
अनृणीं वसुधां कृत्वा गतेषु मन्त्रिषु क्रमात् ।
ग्राह श्रीचिक्रमादित्यो भट्टमात्रं प्रति स्फुटम् ॥२८४॥
अनृणी विहिता क्षोणी बहुलक्ष्मीप्रदानतः ।
किमतः क्रियते मन्त्रिन् ! साम्प्रतं वद साम्प्रतम् ॥२८५॥
भट्टमात्रो जगौ पूर्वं श्रीरामादिमहीशुजः ।
भूरिशो वसुधां जित्वा कीर्तिस्त्रयं व्यधुः पृथुम् ॥२८६॥
अतश्च क्रियते कीर्तिस्त्रयं भूरिधनव्ययात् ।
राजा ततः समाकार्य स्रग्धारात् जगावदः ॥२८७॥

१ सत्यार्थं व । २-तना तोणी क ।

॥१॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥१०६॥

नृपतिः कारयन् कीर्तिस्तम्भं न हीक्षते प्रजाः ।
दुःखिता विभवाद्वाद्यर्भवात् सन्त्यखिला ननु ॥२९५॥
प्रायो निःस्वो जगन्निःस्वं धनी धनयुतं स्फुटम् ।
सुखी च सुखिनं लोकं मन्यते मनुजः किल ॥२९६॥
द्विजः ग्राह प्रिये ! भूपा आत्मीया हि भवन्ति न ।
तथापि जनता इष्टमिच्छन्ति मेदिनीपतेः ॥२९७॥
स्वयमुत्थाय भूदेवो नृपस्य शान्तिहेतवे ।
चकार शान्तिकं लात्वा चारुपुष्पादिकं बलिम् ॥२९८॥
लुलायवृषभौ युद्धं विमुच्य जग्मतुः पृथग् ।
एतद् दृष्ट्वा नृपश्चिह्नं व्यधात् विप्रस्य सन्नि ॥२९९॥
गत्वा सौधं नृपः सुप्त्वा प्रातरुत्थाय संसदि ।
उपविश्य द्विजं ह्वातुं प्रेषयामास सेवकान् ॥३००॥
नृपस्याकारणं श्रुत्वा ब्राह्मणी ग्राह भोः पते ! ।
वरा शान्तिः कृता रात्रौ ययेदृक्षाऽऽपदागमत् ॥३०१॥

१ कारयन् दृपति कीर्तिस्तम्भं च नेक्षते क । २ भावादत्र पुरन्तरे क ।

न ज्ञायते महीशः किं करिष्यत्यावयोऽच्छलात् ।
न भवन्ति महीपाला आत्मीयाः पोषिता अपि ॥३०२॥
श्रुत्वैतद् भूपतिर्धीरां दत्त्वाऽऽकार्यं द्विजं रुदा ।
पप्रच्छ मम किं विघ्नं भवद् ज्ञातं त्वया हृदेः ॥३०३॥
द्विजः ग्राह मया ज्ञातं विघ्नं लग्नबलात्तव ।
भूपोऽवक् किं स्वयं शान्तिः कृता मम द्विज ! त्वया ॥३०४॥
द्विजः ग्राहोष्यते छत्रछायायां यस्य भूपतेः ।
वाञ्छयते विजयं तस्य लोकैः सन्ततमादरात् ॥३०५॥
नैशं वृत्तान्तमुर्वीशः प्रकाश्य निजमञ्जसा ।
ब्राह्मणं प्रीणयामास भूरिलक्ष्मीप्रदानतः ॥३०६॥
द्विजाय भूपतिः सप्तकन्योद्वाहकृते तदा ।
दापयामास द्रव्याणां सप्तलक्षं च मन्त्रिभिः ॥३०७॥
एवं द्विजं सुखीकृत्य लोकौश्र भूरिदानतः ।
कीर्तिस्तम्भं पुरे तत्र कारयामास रैव्ययात् ॥३०८॥

सप्तमः
सर्गः

॥१०६॥

इति श्रीतयागच्छनायकश्रीसोमसुन्दरत्वरिपटालंकरण—परमगुरुश्रीसुनिधुसुन्दररुरि—दिवाप्यपि उत्तश्रीशुभशील्लगणिविरचिते श्रीविक्रमादित्य-
विक्रमचरित्रचरित्रे श्रीसिद्धसेनगुरुकृतमनोभयशुभाऽऽट्टणीकरणकीर्तिस्तम्भविरचनवर्णनस्वरूप. सप्तमः सर्गः समाप्त. ॥

1130511

[illegible][illegible]

१ कश्यपः नृपतिः कीर्तिमान् कश्च नैक्षते क । २ भावादत्र पुणन्तरे क ।

इति श्रीतपागच्छनायकश्रीसोमसुन्दरसूरिपट्टालंकरण—परमगुरुश्रीमुनिसुन्दरसूरि—शिष्यपण्डितश्रीशुभशीलगणिविरचिते श्रीविक्रमादित्य-
विक्रमचरित्रचरित्रे श्रीसिद्धसेनगुरुकृतप्रबोधवसुधाञ्जलीकरणकीर्तिस्तम्भविरचनवर्णनस्वरूपः सप्तमः सर्गः समाप्तः ॥

अष्टमः सर्गः ।

अन्येषुर्विक्रमादित्यः भूयः सुन्दरविक्रमः ।
सिद्धसेनगुरोः पार्श्वे धर्मं श्रोतुं समीयिवात् ॥१॥
सिद्धसेनगुरुधर्मोपदेशं मेदिनीपतेः ।
पुरः प्राहेति श्रुक्तिश्रीशर्मसन्ततिदायकम् ॥२॥ यतः-
“चत्वारि परमंगाणि दुल्लहणीह जंतुणो ।
माणुसत्तं सुई सद्धा संजमंमी अ वीरिअं” ॥३॥
यः श्रीशत्रुञ्जये तीर्थे श्रीयुगादिजिनेश्वरम् ।
वन्दते भक्तिस्तस्यानन्तपुण्यं प्रजायते ॥४॥ यतः-
“शत्रुञ्जये कोटिगुणं स्वभावात् स्पर्शतो मतम् ।

मनोवचनकायानां शुद्ध्याऽनन्तगुणं भवेत् ॥५॥
एकैकस्मिन् पदे दत्ते शब्दुज्जयं गिरिं श्रुति ।
भवकोटिसहस्रेभ्यः पातकेभ्यः प्रशुच्यते ॥६॥
वज्रलेपायितैः पार्ष्णैस्तुरत्यन्तदुःखभाक् ।
तावद् यावन्न सिद्धाद्रिमधिरुह्य जिनं नमेत् ॥७॥
पंचाशद्योजने मुक्तिर्दर्शनात् स्पशनादपि ।
ये जातास्ते गमिष्यन्ति कालेनापि परां गतिम् ॥८॥
मयूरसर्पसिंहाद्या हिंसा अप्यत्र पर्वते ।
सिद्धाः सिद्ध्यन्ति सेत्स्यन्ति प्राणिनो जिनदर्शनात् ॥९॥

तेषां जन्म च विचिं च जीवितं सार्थकं च ये ।
सिद्धक्षेत्राचलं यान्ति परेषां व्यर्थमेव तत् ॥१०॥
तीर्थानामुत्तमं तीर्थं नगानामुत्तमो नगः ।
क्षेत्राणामुत्तमं क्षेत्रं सिद्धाद्रिः श्रीजिनैर्मतः ॥ पुराणेषु उक्तम्-
“अष्टषष्टिषु तीर्थेषु यात्रया यत्फलं भवेत् ।
आदिनाथस्य देवस्य स्मरणेनापि तद् भवेत् ॥१२॥
स्पृष्ट्वा शत्रुञ्जयं तीर्थं नत्वा रैवतकाचलम् ।
स्नात्वा गजपदे कुण्डे पुनर्जन्म न विद्यते” ॥१३॥
पत्योपमसहस्रं तु ध्यानाल्लक्षमभिग्रहाद् ।
दुष्कर्म क्षीयते मार्गे सागरोपमसंचितम् ॥१४॥
यस्मिन् शत्रुञ्जये तीर्थे सिद्धिसौख्यप्रदे सदा ।
पुण्डरीकादयोऽनेके सिद्धा गणभृतः पुरा ॥१५॥ यतः-
“चित्तस्स पुणिमाए समणाणं पंचकोडिपरिअरिओ ।
निम्मलो जत्थ पुंडरीओ जयउ तं पुंडरीअतित्थं ॥१६॥

इदं च भरतक्षेत्रे पुरे स्थितिप्रतिष्ठिते ।
युगाच्च जगदिषो भूपो बभूव न्यायतत्परः ॥२४॥ यतः-
“यस्तेजस्वी यस्तु... एतज्जाणकर्मप्रतीणाः,
प्रजानाम् ।

जत्थाच्च जसाई सगरंता रिसहवंसजनरिंदा ।
सिद्धिं गया असंखा जयउ तं पुंडरीअतित्थं ॥१७॥
जहिं रामाहतिकोडी इगनवई नारयाइमुणिलक्खा ।
जाया उ सिद्धिराया जयउ तं पुंडरीअतित्थं ॥१८॥
येनादौ निखिला लोकव्यवहाराः प्रकाशिताः ।
स श्रिये ऋषभो भूयाद् भव्याङ्गिभ्यो जिनेश्वरः ॥१९॥
यं शैलराजं समवाप्य भूरिशः श्रीपुण्डरीकादिकसाधुसत्तमाः ।
मुक्तिश्रियं प्रापुरनर्घ्यशर्मणे स स्तात् जिनानां विमलावनीधरः ॥
श्रीविक्रमनृपः प्राह पुण्डरीकमहीभृतः ।
केन शत्रुञ्जयेत्याह्वा चक्रे तन्मे पुरो वद ॥२१॥
सिद्धसेनगुरुः प्राह राजन्न कथानकम् ।
विद्यते शुक्रभूपस्य चमत्कृतिकरं नृणाम् ॥२२॥
पुण्डरीकगिरेः शत्रुञ्जयेत्याह्वा यतोऽभवत् ।
तस्य श्रीशुकराजस्य चरितं कीर्तयिष्यते ॥२३॥ तथाहि-

यतस्तयोस्तले राजा निविष्टः सप्तविंशत्तरः ।
अन्तःपुरे निजं प्रेक्ष्य गर्भस्थितं दग्धौ हृदि ॥२०॥
विश्वे गन्तव्यापि शिष्यन्ते नमोऽस्तुते मुनिपुत्राः ।
प्राप्यन्ते न यतः गन्तव्यकथाः गर्भेन भूतले ॥२१॥

इहैव भरतक्षेत्रे पुरे क्षितिप्रतिष्ठिते ।
सुगधवजाभिधो भूपो वभूव न्यायतत्परः ॥२४॥ यतः—
“यस्तेजस्वी यशस्वी शरणगतजनत्राणकर्मप्रवीणः,
शास्ता शश्वत् खलानां क्षतरिपुनिवहः पालकश्च प्रजानाम् ।
दाता भोक्ता विवेकी नयपथपथिकः सुप्रतिज्ञः कृतज्ञः,
प्राज्यं राजा स राज्यं प्रथयति पृथिवीमण्डलेऽखण्डिताज्ञः” ॥
प्रजासु वृद्धिर्नृपराज्यवृद्धौ प्रजासु धर्मो दुरितापहः प्रभोः ।
प्रजास्वनीतिर्नृपधर्मकीर्तिहृद्यपाय तुष्यन्ति सुराः प्रजोत्सवैः ॥
उद्यानपालकादिष्टे वसन्तसमये वने ।
सान्तःपुरो ययौ क्रीडां कर्तुकामो महीपतिः ॥२७॥
दीर्घिकासु चिरं क्रीडां कृत्वा पत्नीयुतो नृपः ।
अमन् वने लसच्छायमाग्नं प्रेक्षेत्थमूचिवान् ॥२८॥
“सोहग ऊपरि मंजरी तूं सोहइ सहकार ।
अनि नि तरुअर तुडि करइ ते सवेवि गमार” ॥२९॥

अथ नृपराज्ये नृपस्य भूमौ वभूव न्यायतत्परः ॥२४॥ यतः—
“यस्तेजस्वी यशस्वी शरणगतजनत्राणकर्मप्रवीणः,
शास्ता शश्वत् खलानां क्षतरिपुनिवहः पालकश्च प्रजानाम् ।
दाता भोक्ता विवेकी नयपथपथिकः सुप्रतिज्ञः कृतज्ञः,
प्राज्यं राजा स राज्यं प्रथयति पृथिवीमण्डलेऽखण्डिताज्ञः” ॥
प्रजासु वृद्धिर्नृपराज्यवृद्धौ प्रजासु धर्मो दुरितापहः प्रभोः ।
प्रजास्वनीतिर्नृपधर्मकीर्तिहृद्यपाय तुष्यन्ति सुराः प्रजोत्सवैः ॥
उद्यानपालकादिष्टे वसन्तसमये वने ।
सान्तःपुरो ययौ क्रीडां कर्तुकामो महीपतिः ॥२७॥
दीर्घिकासु चिरं क्रीडां कृत्वा पत्नीयुतो नृपः ।
अमन् वने लसच्छायमाग्नं प्रेक्षेत्थमूचिवान् ॥२८॥
“सोहग ऊपरि मंजरी तूं सोहइ सहकार ।
अनि नि तरुअर तुडि करइ ते सवेवि गमार” ॥२९॥

ततस्तरोस्तले राजा निविष्टः सपरिच्छदः ।
अन्तःपुरं निजं प्रेक्ष्य गर्वमित्थं दधौ हृदि ॥३०॥
विश्वे कस्यापि विद्यन्ते नहीदृश्यो मृगीदृशः ।
प्राप्यन्ते न यतः कल्पलताः सर्वत्र भूतले ॥३१॥
तदा तस्याम्रवृक्षस्य शाखायां संस्थितः शुक्रः ।
भूपगर्वच्छिदे श्लोकमेकमित्थं जगौ वरम् ॥३२॥
स्वचित्तकल्पितो गर्वः कस्य नाम न विद्यते ।
उत्क्षिप्य टिट्ठिभः पादौ शेते मङ्गभयाद् भुवः ॥३३॥
शुक्रोक्तं भूपतिः श्रुत्वा यावदेवं व्यचिन्तयत् ।
अनेनाहं कथं गर्वं कुर्वाणस्तर्जितोऽधुना ॥३४॥
किमेवं काकतालीयाजाकुपाणीयनीतितः ।
स्वभावेन शुक्रेनेदं प्रोक्तं किंवा विजानता ॥३५॥
एवं च भूरिशस्तस्मिन् विकल्पान् हृदि कुर्वति ।
मेकहंसीक्तिसन्मिश्रं काव्यं कीरः पुनर्जगौ ॥३६॥

ततस्तरोस्तले राजा निविष्टः सपरिच्छदः ।
अन्तःपुरं निजं प्रेक्ष्य गर्वमित्थं दधौ हृदि ॥३०॥
विश्वे कस्यापि विद्यन्ते नहीदृश्यो मृगीदृशः ।
प्राप्यन्ते न यतः कल्पलताः सर्वत्र भूतले ॥३१॥
तदा तस्याम्रवृक्षस्य शाखायां संस्थितः शुक्रः ।
भूपगर्वच्छिदे श्लोकमेकमित्थं जगौ वरम् ॥३२॥
स्वचित्तकल्पितो गर्वः कस्य नाम न विद्यते ।
उत्क्षिप्य टिट्ठिभः पादौ शेते मङ्गभयाद् भुवः ॥३३॥
शुक्रोक्तं भूपतिः श्रुत्वा यावदेवं व्यचिन्तयत् ।
अनेनाहं कथं गर्वं कुर्वाणस्तर्जितोऽधुना ॥३४॥
किमेवं काकतालीयाजाकुपाणीयनीतितः ।
स्वभावेन शुक्रेनेदं प्रोक्तं किंवा विजानता ॥३५॥
एवं च भूरिशस्तस्मिन् विकल्पान् हृदि कुर्वति ।
मेकहंसीक्तिसन्मिश्रं काव्यं कीरः पुनर्जगौ ॥३६॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥१०८॥

“२ पक्षिन्नागतस्त्वं कुत इह सरसस्तत् कियद् भो विशालम् ।
किं मद्भान्नोऽपि बाढं नहि नहि सुमहत् पाप ! मा जल्प मिथ्या ।
इत्थं कूपोदरस्थः शपति तदगतं दर्दुरो राजहंसं,
नीचः स्वल्पेन गर्वी भवति हि विषया नापरे येन दृष्टाः” ॥३८॥
श्रुत्वा तत्काव्यमुर्वीशो दध्यावेवं निज्जेहृदि ।
कूपमण्डूकतुल्यं मां करोत्येष कथं शुक्रः ॥३९॥
कूपभेकेन राजस्त्वं तुल्योऽसीति जगौ शुक्रः ।
ततो दध्याविति क्षमापः शुक्रोऽस्ति ज्ञानवानयम् ॥४०॥
ततः ग्राह शुक्रो राजन् ! त्वं ग्रामीणो भवन्नसि ।
चलद्दन्तविषाणोक्षदत्तरागानिदर्शनात् ॥४१॥
“दन्ताः सप्त चलं विषाणयुगलं पुच्छाञ्चलः कर्बुरः,
कुक्षिश्चन्द्रकितो वपुः कुसुमितं सत्त्वच्युतं चेष्टितम् ।
अस्मिन् दुष्टदृष्टे वृषाग्रिमगुणग्रामानभिज्ञात्मनो,
ग्रामीणस्य तथाऽपि चेतसि चिरं धुर्येति विस्फूर्जितम्” ॥

“अथे खरखुरोत्खातरजः सल्लक्षणस्थितिः ।
गतिर्वैगवती चक्रमास्थं धाराप्रपञ्चनम् ॥५०॥ अश्ववर्णनम् ।
सर्वः परिकरो राज्ञः पृष्ठो गत्वा कियद्दुःखम् ! १ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १०० १०१ १०२ १०३ १०४ १०५ १०६ १०७ १०८ १०९ ११० १११ ११२ ११३ ११४ ११५ ११६ ११७ ११८ ११९ १२० १२१ १२२ १२३ १२४ १२५ १२६ १२७ १२८ १२९ १३० १३१ १३२ १३३ १३४ १३५ १३६ १३७ १३८ १३९ १४० १४१ १४२ १४३ १४४ १४५ १४६ १४७ १४८ १४९ १५० १५१ १५२ १५३ १५४ १५५ १५६ १५७ १५८ १५९ १६० १६१ १६२ १६३ १६४ १६५ १६६ १६७ १६८ १६९ १७० १७१ १७२ १७३ १७४ १७५ १७६ १७७ १७८ १७९ १८० १८१ १८२ १८३ १८४ १८५ १८६ १८७ १८८ १८९ १९० १९१ १९२ १९३ १९४ १९५ १९६ १९७ १९८ १९९ २०० २०१ २०२ २०३ २०४ २०५ २०६ २०७ २०८ २०९ २१० २११ २१२ २१३ २१४ २१५ २१६ २१७ २१८ २१९ २२० २२१ २२२ २२३ २२४ २२५ २२६ २२७ २२८ २२९ २३० २३१ २३२ २३३ २३४ २३५ २३६ २३७ २३८ २३९ २४० २४१ २४२ २४३ २४४ २४५ २४६ २४७ २४८ २४९ २५० २५१ २५२ २५३ २५४ २५५ २५६ २५७ २५८ २५९ २६० २६१ २६२ २६३ २६४ २६५ २६६ २६७ २६८ २६९ २७० २७१ २७२ २७३ २७४ २७५ २७६ २७७ २७८ २७९ २८० २८१ २८२ २८३ २८४ २८५ २८६ २८७ २८८ २८९ २९० २९१ २९२ २९३ २९४ २९५ २९६ २९७ २९८ २९९ ३०० ३०१ ३०२ ३०३ ३०४ ३०५ ३०६ ३०७ ३०८ ३०९ ३१० ३११ ३१२ ३१३ ३१४ ३१५ ३१६ ३१७ ३१८ ३१९ ३२० ३२१ ३२२ ३२३ ३२४ ३२५ ३२६ ३२७ ३२८ ३२९ ३३० ३३१ ३३२ ३३३ ३३४ ३३५ ३३६ ३३७ ३३८ ३३९ ३४० ३४१ ३४२ ३४३ ३४४ ३४५ ३४६ ३४७ ३४८ ३४९ ३५० ३५१ ३५२ ३५३ ३५४ ३५५ ३५६ ३५७ ३५८ ३५९ ३६० ३६१ ३६२ ३६३ ३६४ ३६५ ३६६ ३६७ ३६८ ३६९ ३७० ३७१ ३७२ ३७३ ३७४ ३७५ ३७६ ३७७ ३७८ ३७९ ३८० ३८१ ३८२ ३८३ ३८४ ३८५ ३८६ ३८७ ३८८ ३८९ ३९० ३९१ ३९२ ३९३ ३९४ ३९५ ३९६ ३९७ ३९८ ३९९ ४०० ४०१ ४०२ ४०३ ४०४ ४०५ ४०६ ४०७ ४०८ ४०९ ४१० ४११ ४१२ ४१३ ४१४ ४१५ ४१६ ४१७ ४१८ ४१९ ४२० ४२१ ४२२ ४२३ ४२४ ४२५ ४२६ ४२७ ४२८ ४२९ ४३० ४३१ ४३२ ४३३ ४३४ ४३५ ४३६ ४३७ ४३८ ४३९ ४४० ४४१ ४४२ ४४३ ४४४ ४४५ ४४६ ४४७ ४४८ ४४९ ४५० ४५१ ४५२ ४५३ ४५४ ४५५ ४५६ ४५७ ४५८ ४५९ ४६० ४६१ ४६२ ४६३ ४६४ ४६५ ४६६ ४६७ ४६८ ४६९ ४७० ४७१ ४७२ ४७३ ४७४ ४७५ ४७६ ४७७ ४७८ ४७९ ४८० ४८१ ४८२ ४८३ ४८४ ४८५ ४८६ ४८७ ४८८ ४८९ ४९० ४९१ ४९२ ४९३ ४९४ ४९५ ४९६ ४९७ ४९८ ४९९ ५०० ५०१ ५०२ ५०३ ५०४ ५०५ ५०६ ५०७ ५०८ ५०९ ५१० ५११ ५१२ ५१३ ५१४ ५१५ ५१६ ५१७ ५१८ ५१९ ५२० ५२१ ५२२ ५२३ ५२४ ५२५ ५२६ ५२७ ५२८ ५२९ ५३० ५३१ ५३२ ५३३ ५३४ ५३५ ५३६ ५३७ ५३८ ५३९ ५४० ५४१ ५४२ ५४३ ५४४ ५४५ ५४६ ५४७ ५४८ ५४९ ५५० ५५१ ५५२ ५५३ ५५४ ५५५ ५५६ ५५७ ५५८ ५५९ ५६० ५६१ ५६२ ५६३ ५६४ ५६५ ५६६ ५६७ ५६८ ५६९ ५७० ५७१ ५७२ ५७३ ५७४ ५७५ ५७६ ५७७ ५७८ ५७९ ५८० ५८१ ५८२ ५८३ ५८४ ५८५ ५८६ ५८७ ५८८ ५८९ ५९० ५९१ ५९२ ५९३ ५९४ ५९५ ५९६ ५९७ ५९८ ५९९ ६०० ६०१ ६०२ ६०३ ६०४ ६०५ ६०६ ६०७ ६०८ ६०९ ६१० ६११ ६१२ ६१३ ६१४ ६१५ ६१६ ६१७ ६१८ ६१९ ६२० ६२१ ६२२ ६२३ ६२४ ६२५ ६२६ ६२७ ६२८ ६२९ ६३० ६३१ ६३२ ६३३ ६३४ ६३५ ६३६ ६३७ ६३८ ६३९ ६४० ६४१ ६४२ ६४३ ६४४ ६४५ ६४६ ६४७ ६४८ ६४९ ६५० ६५१ ६५२ ६५३ ६५४ ६५५ ६५६ ६५७ ६५८ ६५९ ६६० ६६१ ६६२ ६६३ ६६४ ६६५ ६६६ ६६७ ६६८ ६६९ ६७० ६७१ ६७२ ६७३ ६७४ ६७५ ६७६ ६७७ ६७८ ६७९ ६८० ६८१ ६८२ ६८३ ६८४ ६८५ ६८६ ६८७ ६८८ ६८९ ६९० ६९१ ६९२ ६९३ ६९४ ६९५ ६९६ ६९७ ६९८ ६९९ ७०० ७०१ ७०२ ७०३ ७०४ ७०५ ७०६ ७०७ ७०८ ७०९ ७१० ७११ ७१२ ७१३ ७१४ ७१५ ७१६ ७१७ ७१८ ७१९ ७२० ७२१ ७२२ ७२३ ७२४ ७२५ ७२६ ७२७ ७२८ ७२९ ७३० ७३१ ७३२ ७३३ ७३४ ७३५ ७३६ ७३७ ७३८ ७३९ ७४० ७४१ ७४२ ७४३ ७४४ ७४५ ७४६ ७४७ ७४८ ७४९ ७५० ७५१ ७५२ ७५३ ७५४ ७५५ ७५६ ७५७ ७५८ ७५९ ७६० ७६१ ७६२ ७६३ ७६४ ७६५ ७६६ ७६७ ७६८ ७६९ ७७० ७७१ ७७२ ७७३ ७७४ ७७५ ७७६ ७७७ ७७८ ७७९ ७८० ७८१ ७८२ ७८३ ७८४ ७८५ ७८६ ७८७ ७८८ ७८९ ७९० ७९१ ७९२ ७९३ ७९४ ७९५ ७९६ ७९७ ७९८ ७९९ ८०० ८०१ ८०२ ८०३ ८०४ ८०५ ८०६ ८०७ ८०८ ८०९ ८१० ८११ ८१२ ८१३ ८१४ ८१५ ८१६ ८१७ ८१८ ८१९ ८२० ८२१ ८२२ ८२३ ८२४ ८२५ ८२६ ८२७ ८२८ ८२९ ८३० ८३१ ८३२ ८३३ ८३४ ८३५ ८३६ ८३७ ८३८ ८३९ ८४० ८४१ ८४२ ८४३ ८४४ ८४५ ८४६ ८४७ ८४८ ८४९ ८५० ८५१ ८५२ ८५३ ८५४ ८५५ ८५६ ८५७ ८५८ ८५९ ८६० ८६१ ८६२ ८६३ ८६४ ८६५ ८६६ ८६७ ८६८ ८६९ ८७० ८७१ ८७२ ८७३ ८७४ ८७५ ८७६ ८७७ ८७८ ८७९ ८८० ८८१ ८८२ ८८३ ८८४ ८८५ ८८६ ८८७ ८८८ ८८९ ८९० ८९१ ८९२ ८९३ ८९४ ८९५ ८९६ ८९७ ८९८ ८९९ ९०० ९०१ ९०२ ९०३ ९०४ ९०५ ९०६ ९०७ ९०८ ९०९ ९१० ९११ ९१२ ९१३ ९१४ ९१५ ९१६ ९१७ ९१८ ९१९ ९२० ९२१ ९२२ ९२३ ९२४ ९२५ ९२६ ९२७ ९२८ ९२९ ९३० ९३१ ९३२ ९३३ ९३४ ९३५ ९३६ ९३७ ९३८ ९३९ ९४० ९४१ ९४२ ९४३ ९४४ ९४५ ९४६ ९४७ ९४८ ९४९ ९५० ९५१ ९५२ ९५३ ९५४ ९५५ ९५६ ९५७ ९५८ ९५९ ९६० ९६१ ९६२ ९६३ ९६४ ९६५ ९६६ ९६७ ९६८ ९६९ ९७० ९७१ ९७२ ९७३ ९७४ ९७५ ९७६ ९७७ ९७८ ९७९ ९८० ९८१ ९८२ ९८३ ९८४ ९८५ ९८६ ९८७ ९८८ ९८९ ९९० ९९१ ९९२ ९९३ ९९४ ९९५ ९९६ ९९७ ९९८ ९९९ १०००

एवमुक्तोऽपि नो यावद् गर्वं मुञ्चति भूपतिः ।
तावत् ग्राह पुनः कीर इति गीर्वाणभाषया ॥४३॥
तवान्तःपुरनारीभ्यः श्रीगागलिक्रमेः सुता ।
चारुरूपास्ति कमलमाला नाम्नी महीपते ॥४४॥
यद्यस्ति नृपते ! वाञ्छा तस्या रूपनिरूपणे ।
तदेहि मम पृष्ठौ क्षमित्युत्तवोद्दीनवान् शुक्रः ॥४५॥
नृप उचालचेतस्कः ग्राहेति सेवकान् प्रति ।
आनयध्वं द्रुतं भृत्या ! वायुवेगतुरंगमम् ॥४६॥
सेवकस्तत्क्षणादधशालातो विनयाञ्चितः ।
आनिनाय नृपोपान्ते वायुवेगतुरंगमम्” ॥४७॥ यतः—
“सती पत्युः प्रभोः पत्तिः गुरोः शिष्यः पितुः सुतः ।
आदेशे संशयं कुर्वन् खण्डयत्यात्मनो व्रतम्” ॥४८॥
भर्तृनीतं हयं वायुवेगं पर्याणसुन्दरम् ।
आरुह्य नृपतिः कीरपृष्ठौ च चलितो द्रुतम् ॥४९॥ यतः—

ततः कीरः सख्युदीय गत्वा प्रासादमध्यतः ।
भक्त्या नत्वा जिने स्तोतुं प्रवृत्त इति मोदतः ॥५०॥ यतः—
“आदिनाथ जगन्नाथ विमलाचलमण्डन ।
जय नाभिकुलाकाशप्रकटं कर ॥५१॥

॥१०८॥

अष्टमः
सर्गः

यः पश्यन्तेति नो वाच्यं यदेवमस्ति ।
 नात्र वाच्यं चेन्न तत्र विज्ञानावस्था ॥४५॥
 ॥४६॥ वाच्यं नो वाच्यं नो वाच्यं नो वाच्यं ।
 वाच्यं नो वाच्यं नो वाच्यं नो वाच्यं । ॥४७॥
 यद्यपि नो वाच्यं नो वाच्यं नो वाच्यं ।
 तदेति मम मयो नमिष्यते नमिष्यते ॥४८॥
 नम उवाचोत्तमः प्राणि सोऽहम् अस्ति ।
 जानयन्ते नुतं भूत्या । वायुवेगपुत्रगम् ॥४९॥
 सेवकस्तथाणादध्यालातो विनयाश्रितः ।
 आनिनाय नृपोपान्ते वायुवेगपुत्रगम् ॥४९॥ यतः—
 “सती पत्युः प्रभोः पतिः गुरोः शिष्यः पितुः सुतः ।
 आदेशे संशयं कुर्वन् खण्डयत्यात्मनो व्रतम्” ॥५०॥
 भर्त्यानीतं हयं वायुवेगं पर्याणसुन्दरम् ।
 आह्वय नृपतिः कीरपुष्पो च चालितो ह्रतम् ॥५१॥ यतः—

“अश्वे खरखुरोत्खातरजः सल्लक्षणस्थितिः ।
गतिर्वगवती वक्रमास्यं धाराप्रपञ्चनम् ॥५०॥ अश्ववर्णनम् ।
सर्वः परिकरो राज्ञः पृष्ठौ गत्वा कियद्भुवम् ।
अवीक्ष्य च विषण्णः सन् पुरमध्यमुपागमत् ॥५१॥ यतः—
“राज्यं निःसचिवं गतप्रहरणं सैन्यं विनेत्रं मुखं,
वर्षा निर्जलदा धनी च कृपणो भोज्यं तथाऽऽज्यं विना ।
दुःशीला गृहिणी सुहृन्निष्ठतिमान् राजा प्रतापोद्भितः,
शिष्यो भक्तिविवर्जितो नहि विना धर्मं नरः शस्यते” ॥५२॥
कीरपृष्ठौ व्रजन्नेवं योजनानि शतं नृपः ।
अतिक्रम्य महादव्यां प्राप्तो घोटकवेगतः ॥५३॥
ग्रासादमेकं विलत्सुवर्णदण्डाढ्यकुम्भं प्रचलत्पताकम् ।
ददर्श यावन्नृपतिसदीयशृङ्गे निवेश्येति शुको जलप्य ॥५४॥
राजन् युगादीशजिनं प्रणम्य विद्येहि सौवं जननं पवित्रम् ।
राजा जिनेन्द्रं तुरगस्थितः सन् ननाम कीरस्य गतेर्भयेन ॥५५॥

ततः कीरः समृद्धीय गत्वा ग्रासादमध्यतः ।
भक्त्या नत्वा जिनं स्तोतुं प्रवृत्त इति मोदतः ॥५६॥ यतः—
“आदिनाथ जगन्नाथ विमलाचलमण्डन ।
जय नाभिकुलाकाशप्रकाशनदिवाकर ॥५७॥
मूर्तिद्विजगतां महार्तिशमनी मूर्तिर्जनानन्दिनी,
मूर्तिर्वीञ्छितदानकल्पलतिका मूर्तिः सुधास्यान्दिनी ।
संसाराम्बुनिधिं तरितुमनसां मूर्तिर्दृढा नौरियं,
मूर्तिर्नैत्रपथं गता जिनपतेः किं किं न कर्तुं क्षमा ? ॥
इत्यादि स्तुतिरत्र ।
शुकस्तवध्वनिं श्रुत्वा हयादुचीर्य भूपतिः ।
ग्रासादमध्यमागल्य स्तौति स्मेति जिनं मुदा ॥५९॥
“श्रेयःसंकेतशाला सुगुणपरिमलैर्जयमन्दारमाला,
छिन्नव्यामोहजाला प्रमदभरसरःपूरणे मेघमाला ।
नम्रश्रीमन्मराला वितरणकलया निर्जितस्वर्गिशाला,
त्वन्मूर्तिः श्रीविशाला विदलतु दुरितं नन्दितक्षोणिपाला” ॥

इतः प्रासादसंनिडाश्रमस्थो गागलिर्मुनिः ।
श्रुत्वा तां स्तुतिमाश्चर्यं कुर्वन्तत्राययौ द्रुतम् ॥६१॥
भूपतेः स्तुतिपर्यन्ते गागलिर्मुनिपुङ्गवः ।
प्रचक्रमे स्तुतिं कर्तुं जिनस्य मधुरध्वनिः ॥६२॥
श्रीनाभिभूपालकुलावतंस ! नमस्तुपर्वाधिपराजहंस ! ।
कल्याणवल्लीततिवारिवाह ! महातमोदृक्षनदीप्रवाह ॥६३॥
इति स्तुत्वा जिनं भक्त्या मुनिः पप्रच्छ भूपतिम् ।
राजन् मृगध्वजेदानीमलंकुरु ममाश्रमम् ॥६४॥
निजनामश्रुतेर्जातचमत्कारो नरेश्वरः ।
तस्याश्रमे ययौ तावद् यावत् सन्मानितो भृशम् ॥६५॥
ग्रीवाच्च गागली राजन् कृतार्थाः स्मोऽधुना वयम् ।
यतो भवादृशां भाग्याद् दर्शनं जायते नृणाम् ॥६६॥
ततो मुनिर्निजां पुत्रीं जिनेन्द्रार्चनतत्पराम् ।

१ बहुमानपुरस्सरम् । ददौ राज्ञेऽङ्गजोत्पत्तिमन्त्रयुक्तां मनोरमाम् ॥ ग । २ तेनतोऽहं चलिष्यामि गमिष्यामि निजे पुरे ॥ क । ३ गागलिः ग्रीकवान् ददुं दिव्यवासो न मेऽस्ति ते । क ।

सामर्थ्यं लब्ध्वाः युवावेकत्रयान्तरात्पुनरुत्तरात् ।
स्वर्गश्रृङ्गारकल्यादिर्लभ्यते विप्रपुत्री-पुङ्गवः ॥६५॥
मुनिः सन्मानयते पुंगवमर्गमान्वयमिति शिष्यो ।
तेरन्मेलनमाः केलाः किं न रामस्य गतिधी ॥६५॥
“पप्रच्छामातिहं दाशि ययौ पप्रच्छ”

वाटीतस्तत्र कमलमालामानीतवान् स्वयम् ॥६७॥
ऋषिः ग्राहाथ भूपाल ! प्रसद्य मम सुतां मम ।
अङ्गीकुरु न कर्तव्यो विचारोऽत्र त्वया ध्रुवम् ॥६८॥
अत्याग्रहाद् ऋषिः पुत्रीं स्वर्गिनारीसहोदराम् ।
मृगध्वजमहीशाय ददौ सन्महपूर्वकम् ॥६९॥
ततो मन्त्रं सुतोत्पत्तिहेतुं सद्विधिसुन्दरम् ।
तनययै ददाति स गागलिः तापसाग्रणीः ॥७०॥ यतः-
“धर्मप्रभावतोऽटव्यादिस्थानेषु तन्मसताम् ।
गतानां राज्यकन्यादिलक्ष्मीप्राप्तिर्भवेद् ध्रुवम्” ॥७१॥
नृपोऽन्येद्युर्जगौ राज्यं शून्यं मे विद्यतेऽधुना ।
तेनै कुरु तथा सद्यश्चलिष्यामि यथा मुने ! ॥७२॥
ऋषिः ग्राह दुक्कलादि नास्ति किञ्चिद् ममाधुना ।
वल्कलान्येव वस्त्राणि सन्ति मे नापरं मनाक् ॥७३॥

१ बहुमानपुरस्सरम् । ददौ राज्ञेऽङ्गजोत्पत्तिमन्त्रयुक्तां मनोरमाम् ॥ ग । २ तेनतोऽहं चलिष्यामि गमिष्यामि निजे पुरे ॥ क । ३ गागलिः ग्रीकवान् ददुं दिव्यवासो न मेऽस्ति ते । क ।

सामर्थ्यं लब्ध्वाः युवावेकत्रयान्तरात्पुनरुत्तरात् ।
स्वर्गश्रृङ्गारकल्यादिर्लभ्यते विप्रपुत्री-पुङ्गवः ॥६५॥
मुनिः सन्मानयते पुंगवमर्गमान्वयमिति शिष्यो ।
तेरन्मेलनमाः केलाः किं न रामस्य गतिधी ॥६५॥
“पप्रच्छामातिहं दाशि ययौ पप्रच्छ”

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥११०॥

आगच्छागच्छ भो भूय मत्पुष्टे त्वं च वेगतः ।
यतोऽहं स्वाश्रितं नैव समुपेक्षे कदाचन ॥८७॥ यतः—
“मुन्दराः सुभगाः सौम्याः कुलीनाः शीलशालिनः ।
भवन्ति धर्मतो दक्षाः शशाङ्कयशसः स्थिराः ॥८८॥
धर्मतो वश्यमायान्ति देवा अपि हि देहिनाम् ।
विघ्नावली व्रजत्याशु क्षयं ध्वान्तं रवेरिव” ॥८९॥
ततश्चमत्कृतो भूयो विसृज्य मुनिपुङ्गवम् ।
समार्यस्तुरगारूढः शुक्रपुष्टेऽवलत्तदा ॥९०॥
गच्छतो नृपतेर्यविदभूद् हृगोचरे पुरम् ।
तावदेकतरोः शाखामालम्ब्य तस्थवान् शुक्रः ॥९१॥
भूयः ग्राह कथं कीराग्रतो व्रजसि नाधुना ।
शुक्रोऽवक् कारणं किञ्चिदस्ति तच्छृणु साम्प्रतम् ॥९२॥
विज्ञाय त्वां गतं चन्द्रवती तव प्रिया क्वचित् ।
त्वद्राज्यग्रहणाय त्वं भ्रातरं चानिनाय सा ॥९३॥

१ विज्ञाय त्वा गतं दूरे प्रिया चन्द्रवती तव । घ ।

त्वत्पुरीं परिवेष्ट्यास्थाद् वलेन चन्द्रशेखरः ।
मध्यस्थास्ते भटा युद्धं चक्रुस्तेन सहान्वहम् ॥९४॥
दुःखेन गमनं कीराद् मत्वा दध्यौ महीपतिः ।
अहो ! असारः संसार ईदृक्षाऽस्ति प्रिया यतः ॥९५॥ यतः—
“राज्यं भोज्यं च शय्या च वरवेत्तम वराङ्गना ।
धनं चैतानि शून्यत्वेऽधिष्ठीयन्ते ध्रुवं परैः ॥९६॥
अथवा विद्यते तस्या नैव दोषो मनागपि ।
यतः शून्यं पुरं दृष्ट्वा वाञ्छत्यन्यो जनोऽपि च ॥९७॥
मया येन पुरी मुक्ता रभसा मुग्धबुद्धिना ।
तेनायं विद्यते दोषो मम नान्यस्य कस्यचित् ॥९८॥ यतः—
“सगुणमपगुणं वा कुर्वता कार्यजातं
परिणतिरवधार्या यत्नतः पण्डितेन ।
अतिरभसकृतानां कर्मणामविपत्ते-
र्भवति हृदयदाही शल्यतुल्यो विपाकः ॥९९॥

अष्टमः
सर्गः

॥११०॥

सहसा विदधीत न क्रियामविवेकः परमापदा पदम् ।
ब्रूयते हि विसृज्यकारिणं गुणलुब्धाः स्वयमेव सम्पदः” ॥
एवं चिन्तापदे २ ५००-६- मत् क्वचित् ।

राजकथं नृपो हन्ता भविष्यत्यात्मनः किल ।
तेनैव क्रियते बुद्धी रक्षणाय निजात्मनः ॥१०७॥ यतः—
“बलवन्तो रिपुं दृष्ट्वा किलात्मानं प्रगोपयेत् ।

॥१॥ ॥२॥ ॥३॥ ॥४॥ ॥५॥ ॥६॥ ॥७॥ ॥८॥ ॥९॥ ॥१०॥ ॥११॥ ॥१२॥ ॥१३॥ ॥१४॥ ॥१५॥ ॥१६॥ ॥१७॥ ॥१८॥ ॥१९॥ ॥२०॥ ॥२१॥ ॥२२॥ ॥२३॥ ॥२४॥ ॥२५॥ ॥२६॥ ॥२७॥ ॥२८॥ ॥२९॥ ॥३०॥ ॥३१॥ ॥३२॥ ॥३३॥ ॥३४॥ ॥३५॥ ॥३६॥ ॥३७॥ ॥३८॥ ॥३९॥ ॥४०॥ ॥४१॥ ॥४२॥ ॥४३॥ ॥४४॥ ॥४५॥ ॥४६॥ ॥४७॥ ॥४८॥ ॥४९॥ ॥५०॥ ॥५१॥ ॥५२॥ ॥५३॥ ॥५४॥ ॥५५॥ ॥५६॥ ॥५७॥ ॥५८॥ ॥५९॥ ॥६०॥ ॥६१॥ ॥६२॥ ॥६३॥ ॥६४॥ ॥६५॥ ॥६६॥ ॥६७॥ ॥६८॥ ॥६९॥ ॥७०॥ ॥७१॥ ॥७२॥ ॥७३॥ ॥७४॥ ॥७५॥ ॥७६॥ ॥७७॥ ॥७८॥ ॥७९॥ ॥८०॥ ॥८१॥ ॥८२॥ ॥८३॥ ॥८४॥ ॥८५॥ ॥८६॥ ॥८७॥ ॥८८॥ ॥८९॥ ॥९०॥ ॥९१॥ ॥९२॥ ॥९३॥ ॥९४॥ ॥९५॥ ॥९६॥ ॥९७॥ ॥९८॥ ॥९९॥ ॥१००॥

सहसा विदधीत न क्रियामविवेकः परमापदां पदम् ।
वृणते हि विमृश्यकारिणं गुणलुब्धाः स्वयमेव सम्पदः” ॥
एवं चिन्तापरे भूपे यावत्कीरोऽगमत् क्वचित् ।
तावद् दूरे वलं दृष्ट्वा गच्छन् भूपोऽभवत्समीः ॥१०१॥
नूमेकाकिनं मत्वा मामत्र विपिने स्थितम् ।
शत्रुसैन्यमगाद् हन्तुं रक्षाम्येतां श्रियां कथम् ॥१०२॥
यावदेवाभूद् भूपो विकल्पव्याकुलाशयः ।
तावज्जयजेत्यदिभ्रान्तिस्तस्य पुरोऽभवत् ॥१०३॥
दृष्ट्वा निजं परीवारं दधानश्चित्रमात्मनि ।
भूपः प्रोवाच सो यूयं कथमत्राधुनाऽऽगताः ॥१०४॥
तेऽपि ग्राहुरं जानीमः केनानीता नरेण नः ।
भवतः सन्धियौ स्वामिन् धनाधनाध्वना पुनः ॥१०५॥
आगच्छन्तं नृपं तूर्यस्वानुसूतिदिग्मुखम् ।
आगत्य मन्त्रिणश्चन्द्रशेखराय व्यजिज्ञपन् ॥१०६॥

राजन्नयं नृपो हन्ता भविष्यत्यात्मनः किल ।
तेनैव क्रियते बुद्धी रक्षणाय निजात्मनः ॥१०७॥ यतः—
“बलवन्तं रिपुं दृष्ट्वा किलात्मानं प्रगोषयेत् ।
बलवद्भिस्तु कर्तव्या शरच्चन्द्रप्रकाशता ॥१०८॥
उत्तमं प्रणिपातेन शूरं भेदेन योजयेत् ।
नीचमल्पप्रदानेन समशक्तं पराक्रमैः” ॥१०९॥
गोपयित्वा निजाकारं तत्कालोत्पन्नबुद्धिकः ।
चन्द्रो मृगध्वजक्षमापयाश्वं गत्वेदमूचिवान् ॥११०॥
दूरदेशे गतं स्वामिंस्त्वां मत्वाऽहं जनश्रुतेः ।
शून्यं त्वन्नगरं पातुकामोऽगां भक्तिभावितः ॥१११॥
तत् त्वद्भट्टरजानिन्द्रिराब्धा युद् मया सह ।
ग्रहारा भूरिशस्तेषां सोढारो मे भटैर्ध्रुवम् ॥११२॥
श्रुत्वा तद् भूपतिस्तस्य बहुमानं ददद् भुशम् ।
सदुत्सवं पुरीमञ्चे यावदायाति वर्त्मनि ॥११३॥

तावन्निजं निजं कार्यं मुक्त्वा शीघ्रं मृगीदृशः ।
भूपं पत्नीयुतं द्रष्टुकामास्तत्र समाययुः ॥११४॥
“तीअहं तिन्नि पिआरडां दूध जमाइ तूर ।
अवर कि तिन्नि पिआरडां कलि कज्जल सिन्दूर” ॥११५॥
विधाय कमलां पत्नीं पट्टराज्ञीपदे नृपः ।
न्यायमार्गेण सकलाः प्रजाः शास्ति सदाशयः ॥११६॥
पितृदत्तमुतोत्पतिमन्त्रं कमलमालया ।
विश्राणितं स्वकान्ताय तनयोत्पत्तिहेतुकम् ॥
पुत्रार्थं जपितोऽन्येद्युर्मन्त्रो यावन्महीशुजा ।
तावता सर्वपत्नीनामैकैकस्तनयोऽजनि ॥११७॥
अन्येद्युरिति विज्ञप्तो भूपः कमलमालया ।
स्वामिन् ! स्वप्नोऽनघो लब्धो मयाऽद्य सुखसुप्ताया ॥११८॥
मत्तातस्याश्रमोपान्ते स्थितः सर्वज्ञसद्मनि ।
नतः श्रीऋषभो देवः कल्याणीभक्तितो मया ॥११९॥

एतत्स्वप्नाख्यसारेण भाविपुत्रद्वयं तव ।
एक आदौ सुतः शीघ्रं चार्वाच्यारो भविष्यति ॥१२०॥
श्रुत्वेतन्मुदिता राज्ञी - ले अं दधौ वरम् ।
२८॥

जिनेनोचेऽधुना वत्से ! गृहार्णैकं शुक्रं वरम् ।
कियत्यपि गते काले हंसं दास्ये पुनस्तव ॥१२०॥
लब्ध्वा स्वप्नमिमं रात्रौ प्रबुद्धाऽहं ततः प्रभो ! ।
एतत्स्वप्नेन यद् भावि फलं तद् ब्रूहि साम्प्रतम् ॥१२१॥
प्रातः स्वप्नविदः पृष्ट्वा यथाविधि महीपतिः ।
श्रोवाचेति प्रियापार्श्वे इति स्वप्नफलं स्फुटम् ॥१२२॥ यतः-
यस्तु पश्यति स्वप्नान्ते राजानं कुञ्जरं हयम् ।
सुवर्णं वृषभं गावं कुटुम्बं तस्य वर्धते ॥१२३॥
दीपमन्त्रं फलं पद्मं कन्यां छत्रं तथा ध्वजम् ।
स्वप्नान्ते यो लभेन्मन्त्रं स सदा लभते सुखम् ॥१२४॥
कृष्णं कृत्स्नमशस्तं मुक्त्वा गोवाजिराजगजदेवान् ।
सकलं शुक्लं शस्तं मुक्त्वा कार्पासिलवणानि ॥१२५॥
देवता गुरवो गावः पितरो लिङ्गिनो नृपाः ।
यद् वदन्ति नरं स्वप्ने तत्तथैव भविष्यति ॥१२६॥

[विरचालयदित्या शेष मति मन्त्र न देय ॥१॥
शुक्लवर्णमरिचक माणसात् मन्त्रि मन्त्रि कालम् देय ॥१॥
राजाऽन्यदा मन्त्रे तस्मिन् प्रविष्ट्य शुक्लवर्णः ।
मातान्द्राजोनिविष्टः मन्त्र श्रोवाच्येति प्रियां प्रति ॥१२३॥
राजाऽन्यदा मन्त्रे तस्मिन् प्रविष्ट्य शुक्लवर्णः ।
मातान्द्राजोनिविष्टः मन्त्र श्रोवाच्येति प्रियां प्रति ॥१२३॥

आदिना तत्रैव नान्ये भूतानि नान्ये भूतानि नान्ये भूतानि ॥१२१॥
भूतानि नान्ये भूतानि नान्ये भूतानि नान्ये भूतानि ॥१२१॥
भूतानि नान्ये भूतानि नान्ये भूतानि नान्ये भूतानि ॥१२१॥
भूतानि नान्ये भूतानि नान्ये भूतानि नान्ये भूतानि ॥१२१॥
भूतानि नान्ये भूतानि नान्ये भूतानि नान्ये भूतानि ॥१२१॥
भूतानि नान्ये भूतानि नान्ये भूतानि नान्ये भूतानि ॥१२१॥
भूतानि नान्ये भूतानि नान्ये भूतानि नान्ये भूतानि ॥१२१॥
भूतानि नान्ये भूतानि नान्ये भूतानि नान्ये भूतानि ॥१२१॥
भूतानि नान्ये भूतानि नान्ये भूतानि नान्ये भूतानि ॥१२१॥
भूतानि नान्ये भूतानि नान्ये भूतानि नान्ये भूतानि ॥१२१॥

एतत्स्वभानुसारेण भाविपुत्रद्वयं तव ।
एक आदौ सुतः शीघ्रं चार्वाचारो भविष्यति ॥१२७॥
श्रुत्वैतन्मुदिता राज्ञी काले गर्भं दधौ वरम् ।
गर्भानुभावतस्तस्या जाता रुचिरदोहदाः ॥१२८॥
भूपपूरितनिःशेषजिनार्चादिकदोहदा ।
शुभेऽहनि सुतं देवी हृते स्मेन्दुमिवेन्द्रदिग् ॥१२९॥
सन्मान्य स्वजनं सर्वमन्नपानादिनाऽऽदरात् ।
पुत्रजन्मोत्सवं स्फारं चकारावनिनायकः ॥१३०॥
विचार्य स्वजनैः सार्द्धं शुक्रस्वभानुसारतः ।
शुक्रराजेति पुत्रस्याभिधां धात्रीधवोऽप्यधात् ॥१३१॥
लाल्यमानः क्रमात्पञ्चधात्रीभिः स्तन्यपानतः ।
वभूव पञ्चवर्षीयः पुत्रो जनमनोहरः ॥१३२॥ यतः—
“गाहाण रसा महिलाण विब्भमा कविअणस्स वयणाइं ।
कस्स न हरन्ति चित्तं वालाण मम्मणुल्लावा ॥१३३॥

१ गाथानां रसा महिलाणां विप्रमाः कविजनस्य वचनानि । कस्य न हरन्ति चित्तं वालानां मन्मनोल्लावाः ॥

भूतानि नान्ये भूतानि नान्ये भूतानि नान्ये भूतानि ॥१२१॥
भूतानि नान्ये भूतानि नान्ये भूतानि नान्ये भूतानि ॥१२१॥
भूतानि नान्ये भूतानि नान्ये भूतानि नान्ये भूतानि ॥१२१॥
भूतानि नान्ये भूतानि नान्ये भूतानि नान्ये भूतानि ॥१२१॥
भूतानि नान्ये भूतानि नान्ये भूतानि नान्ये भूतानि ॥१२१॥
भूतानि नान्ये भूतानि नान्ये भूतानि नान्ये भूतानि ॥१२१॥
भूतानि नान्ये भूतानि नान्ये भूतानि नान्ये भूतानि ॥१२१॥
भूतानि नान्ये भूतानि नान्ये भूतानि नान्ये भूतानि ॥१२१॥
भूतानि नान्ये भूतानि नान्ये भूतानि नान्ये भूतानि ॥१२१॥
भूतानि नान्ये भूतानि नान्ये भूतानि नान्ये भूतानि ॥१२१॥

[वरवालप्पदीहडा जेह मनि राग न रोस ।
जुव्वणभरिअह माणसह पणि पणि लागइ दोस ॥]
राजाऽन्यदा वने तस्मिन् क्रीडन् पुत्रप्रियायुतः ।
माक्रन्दोऽथोनिविष्टः सन् प्रोवाचेति प्रियां प्रति ॥१३४॥
माक्रन्दोऽयं प्रिये ! सोऽयं यस्मात् शुक्रमुखोक्तिः ।
श्रुत्वा तन्नाम त्वत्पुत्रौ धावितोऽहं पुरा ननु ॥१३५॥
आगत्य विपिने तस्मिन् त्वां गगिलिषुतां तदा ।
परिणीय पुनः पञ्चादागां पुरमहं निजम् ॥१३६॥
नृपोत्सङ्गस्थितः पुत्रः शृण्वन्नेतत् स्फुटाक्षरम् ।
सृच्छितः पतितः पृथ्व्यां विद्युत्पात इवाचिरात् ॥१३७॥
तथाविधं सुतं दृष्ट्वा भूपतिर्गृहिणीयुतः ।
कोलाहलं तथाऽकर्षाद् यथा तन्नागमञ्जनः ॥१३८॥
सच्चन्दनपयःकेलिदलवातोपचारतः ।
चक्रे सचेतनः पुत्रो भूपादिसकलैर्जनैः ॥१३९॥

ग्रफुल्लाक्षशुकः पश्यन् जनं वक्ति न यावता ।
तावद् भूपः प्रियायुक्तो विषण ऊचिद्वानिदम् ॥१४०॥
हे वत्स ! वचनं देहीत्युक्तो यावन्न जल्पति ।
तदा राजा जगौ पत्नि ! रत्नदोषी यमः खलु ॥१४१॥
“शशिनि खलु कलङ्कं कण्टकाः पद्मनाले,
उदधिजलमपेयं पण्डिते निर्द्धनत्वम् ।
दयितजनवियोगो दुर्भगलं सुरुपे,
धनपतिकृपणत्वं रत्नदोषी कृतान्तः” ॥१४२॥
उपचारास्तदाऽनेके कारिता मेदिनीशुजा ।
आकार्य भूरिशो वैद्यान् नानाशास्त्रविचक्षणान् ॥१४३॥
एवं च क्रियमाणेषूपचारेषु निरन्तरम् ।
षड्मासा अभवन् नैव शुकराजो जगौ मनाग् ॥१४४॥
“वैद्या वदन्ति कफपित्तमरुद्विकारं,
सांवत्सरा ग्रहगतं प्रवदन्ति दोषम् ।

१ ज्योतिर्विदो घ । २ पुराकृतकर्ममेव घ ।

भौतोपसर्गनिपुणाः प्रवदन्ति भौतम्,
सन्तो वदन्ति च पुराऽकृतपुण्यमेव” ॥१४५॥
जनाग्रहाद्युपोऽन्येद्युः कौमुद्याश्च महोत्सवे ।
पूर्वस्मिन् विपिने गच्छन् ग्रीवाचेति प्रियां प्रति ॥१४६॥
यस्मिन्सारावयं पुत्रच्छलितः केनचित्तदा ।
तेनायं दूरतस्त्याज्य इति यावन्नुपो जगौ ॥१४७॥
तस्यैव तावताऽऽम्रस्य तले दध्वान दुन्दुभिः ।
किमित्युक्ते नृपेणैत्य कश्चित्प्राहेति मानवः ॥१४८॥
स्वामिन्नस्य तरोर्मूले श्रीदत्तस्य मुनीशितुः ।
तपोध्यानपरसाद्योत्पन्नं केवलमुज्ज्वलम् ॥१४९॥ यतः-
“अणिहन्ति क्षणाद्धनं साम्यमालम्ब्य कर्म तत् ।
यन्न हन्यान्नस्तीव्रतपसा जन्मकोटिभिः ॥१५०॥
कर्म जीवं च संश्लिष्टं परिजातात्मनिश्चयः ।
विभिन्नीकुरुते साधुः सामायिकशलाकया ॥१५१॥

रागादिध्वान्तविध्वंसे कृते सामायिकांशुना ।
स्वस्मिन् स्वरूपं पश्यन्ति योगिनः परमात्मनः ॥१५२॥
समेत्य स्वर्गतो देवा भक्तिभावितमानसाः ।
कुर्वन्ति केवलज्ञानोत्सवं रैपद्मकल्पनात् ॥१५३॥
“पंचसु जिणकल्याणेषु महरिसितवाणुभावाञ्चो ।
जम्मंतरनेहेण य आगच्छन्ति सुरा इहयं” ॥१५४॥
देवी ग्राह तदा नाथ ! केवली पृच्छतेऽधुना ।
सुतस्य जल्पनोपायो गत्वा तत्र सुभक्तिः ॥१५५॥ यतः-
“सम्भिन्नं पासंतो लोगमलोगं च सव्वञ्चो सव्वं ।
तं नत्थि जं न पासइ भूयं भव्वं भविसं च” ॥१५६॥
ततो राजा परीचारयुतस्तत्रैव सप्रियः ।
प्रदक्षिणादिविधिना ववन्दे श्रीगुरुत्मान् ॥१५७॥ यतः-
“सचित्तदव्वमुज्झणमचित्तमणुज्झणं मणेगत्तं ।
इगसाडी उत्तरासंग अंजली सिरसि जिणदिहे ॥१५८॥

उपपादास्तदास्मिन्नेकं कारिता मेदिनीशुजा ।
आकाशे भवितो वेद्यान् नानायास्त्रविचक्षणान् ॥१५९॥
यत्नं च क्रियमाणेषु पचारेषु निरन्तरम् ।
पट्टमासा अववन् देव मुक्तराजो जगो मनाम् ॥१६०॥
“वैद्या यदन्ति कसपिचमकड्डिकारं, दोषम् ।
सोवत्सरा ग्रहगते अवदन्ति दोषम् ।
१ ज्योतिर्विदो यः २ सुप्रकल्पकमेव यः

नौ योगवन्तविभूषाः यः ३ रश्मिः नौ सः ।
गन्तव्यं पदं ४ १ भूयः श्रवणं श्रवणम् ॥१६१॥
नानादातृणो - येषु योगवन्तानां गतो भवे ।
युग्यन विभिन्नं यत्नं योगवन्तैः विभिन्नं प्रति ॥१६२॥
युग्यन विभिन्नं यत्नं योगवन्तैः विभिन्नं प्रति ॥१६३॥
तस्मै तावताऽऽत्मस्य तले दानं दन्तुभिः ।
स्वामित्रस्य तरोर्मले श्रीचत्तस्य मुनीश्वितुः ।
स्वामित्रस्य तरोर्मले श्रीचत्तस्य मुनीश्वितुः ।
तपोध्यानापरस्थाद्योत्पन्नं केवलमुज्ज्वलम् ॥१६४॥ यतः-
“अगिहन्ति क्षणादेन साम्यमालोक्य कर्म तव ।
यत्र हन्यान्तरस्तीव्रतपसा जन्मकोटिभिः ॥१६५॥
कर्म जीवं च संश्लिष्टं परिजातात्मनिधयः ।
विभिन्नीकुरुते साधुः सामायिकशलाकया ॥१६६॥

इअ पंचविहाभिगमो अहवा मुचंति रायचिन्हाहं ।
खगं १ छत्तो २ वाणह ३ मउडं ४ चमरे ५ अ पंचमए” ॥
उदारैः सार्वैः सुखा भक्तितो मेदिनीपतिः ।
कृतोत्सङ्गसुतः श्रोतुं देशनां सद्युपाविशत् ॥१६०॥ तथाहि-
“सद्वंशजन्म गृहिणी स्पृहणीयशीला,
लीलायितं वपुषि पौरुषभूषणश्रीः ।
पुत्राः पवित्रचरिताः सुहृदोऽपदेशाः,
स्युर्धर्मतः खलु फलानि पंचेलिमानि ॥१६१॥
विरोधिता बन्धुजनेषु नित्यं सरोगता मूखजनेषु सङ्गः ।
क्रूरस्वभावः कटुवाक् सरोषो नरस्य चिह्नं नरकांगतस्य ॥१६२॥
स्वर्गच्युतानामिह जीवलोके चत्वारि नित्यं हृदये वसन्ति ।
दानप्रसङ्गो विमला च वाणी देवार्चनं सद्गुरुसेवनं च” ॥
भूयोऽवगस्य वृक्षस्य तलेऽस्य तनयस्य मे ।
सुद्विताऽभूत् कुतो वाणी प्रसद्य कथ्यतां प्रभो ! ॥१६४॥

रागादिध्वान्तविध्वंसे कृते सामायिकांशुना ।
स्वस्मिन् स्वरूपं पश्यन्ति योगिनः परमात्मनः ॥१५२॥
समेत्य स्वर्गतो देवा भक्तिभावितमानसाः ।
कुर्वन्ति केवलज्ञानोत्सवं रैपद्मकल्पनात् ॥१५३॥
“पंचसु जिणकल्याणेषु महरिसितवाणुभावाञ्चो ।
जम्मंतरनेहेण य आगच्छन्ति सुरा इहयं” ॥१५४॥
देवी ग्राह तदा नाथ ! केवली पृच्छतेऽधुना ।
सुतस्य जल्पनोपायो गत्वा तत्र सुभक्तिः ॥१५५॥ यतः-
“सम्भिन्नं पासंतो लोगमलोगं च सव्वञ्चो सव्वं ।
तं नत्थि जं न पासइ भूयं भव्वं भविसं च” ॥१५६॥
ततो राजा परीचारयुतस्तत्रैव सप्रियः ।
प्रदक्षिणादिविधिना ववन्दे श्रीगुरुत्मान् ॥१५७॥ यतः-
“सचित्तदव्वमुज्झणमचित्तमणुज्झणं मणेगत्तं ।
इगसाडी उत्तरासंग अंजली सिरसि जिणदिहे ॥१५८॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥११३॥

स्वरिः प्रोवाच जीवानां पुण्यपापमयात्मनाम् ।
सुखदुःखानि जायन्ते भूरिशः पृथिवीतले ॥१६५॥ यतः—
केऽपि सहस्रंभरयो लक्षंभरयश्च केऽपि नराः ।
नात्मंभरयः केचिद् फलमेतत् सुकृतदुष्कृतयोः ॥१६६॥
गुरुः ग्राह सुतस्तेऽद्य वक्ता शीघ्रं करिष्यते ।
राज्ञोक्तं क्रियतां सद्यः स्फुटवक्ता सुतो मम ॥१६७॥
वन्दस्व शुकराजास्मान् विधिनेति गुरुदिते ।
समुत्थाय मुदा स्पष्टाक्षरैरेवं स वन्दते ॥१६८॥
“अणुजाणह पसाउ करी”ति शुकेनोक्ते गुरुः ग्राह—‘इच्छं’ ।
ततः ग्राह शुकः—‘इच्छामि खमासमणो वंदितुं
जावणिज्जाए निसीहिआए मत्थएण वंदामि’ ।
बुवनेवं मुनिं भत्त्या ववन्दे यावदेव सः ।
तावत्सर्वो जनश्चक्रे चमत्कारं भृशं हृदि ॥१६९॥
राज्ञोक्तं भगवन्नस्य सुनोरजनि किं मम ।
ततः पूर्वभवं तस्य गुरुराचष्ट शिष्टवाग् ॥१७०॥ तथाहि—

नियः प्रीतिपरे हंसीसारस्वतौ नृपतेः सुते ।
देहच्छाने इवाभीक्ष्णं ... न कदा पृथक् ॥१७८॥

॥१७०॥

श्रीभदिलपुरे भूपो जितारिः संसदि स्थितः ।
प्रतीहारेण विज्ञप्त इति ग्राञ्जलिनाऽन्यदा ॥१७१॥
स्वामिन्नको नरो द्रष्टुं क्षामिच्छति बहिः स्थितः ।
समानयेति भूपोक्ते तेनानीतः पुमान् स च ॥१७२॥
भूपोऽप्राक्षीत्कृतः कस्मिन्नर्थेऽत्रासि त्वमागतः ।
दूतः ग्राहास्ति पूर्वस्यां दिशि लक्ष्मीवती पुरी ॥१७३॥
तस्यां विजयदेवस्य भार्या प्रीतिमती सती ।
अद्वत तनयान् वर्यान् सोमभीमधनार्जुनान् ॥१७४॥
तेषां जन्मोत्सवे निष्पादिते प्रीतिमती प्रिया ।
सूते स्म तनये हंसीसारस्याहं क्रमात् वरे ॥१७५॥
क्रमेण पण्डितोपान्ते पाठ्यमाने सुते उभे ।
नृपेण सर्वशास्त्रेषु समभूतां विचक्षणे ॥१७६॥ यतः—
“आहारनिद्राभयमैशुनानि, सामान्यमेतत् पशुभिर्नराणाम् ।
ज्ञानं विशेषः खलु मानुषाणां, ज्ञानेन हीनाः पशुभिः समानाः” ॥

जितारिभूपसिचोक्त्या कुरुमपत्रिकात् ।
रायः मुद्रपश्चिमारे यतो तत्र स्वयं वरे ॥१८५॥
आत्मनस्तिकेनादिदेशापीशान् सन् ॥१८६॥

अष्टमः
सर्गः

॥११३॥

मतिः तोषयतीति न कृपयापयता-व-ताम् ।
सुपुत्रपतिनः पादः १ अत्र-पः पुत्रोत्पत्तिः ॥११२॥ य-
कल्पि गच्छेत्तन्मो-न-व-व-व-व-व-व-व-व-व-व-व-व-व-व-व-व-
नात्मनःपत्यः कल्पि-क-क-क-क-क-क-क-क-क-क-क-क-क-क-क-
सुतः प्रातः सुगस्तेष्व नक्तं जीर्णं कश्चित् ।
रात्रौ च क्लियतां सद्यः स्फुटारका मुने नमः ॥११३॥
चन्दस्य दुकुराजाम्भान् निरिनेति सुन्दरिते ।
समुत्थाय सुदा स्पष्टारिरेव स चन्दस्ये ॥११४॥
“अञ्जुजाणह पसाउ करी”ति सुकेतीके सुतः प्राह-“दृच्छे” ।
ततः प्राह सुतः-“दृच्छामि रामासमणो वेदिउं
जावगिछाण निसीहिजाण मत्थएण वेदामि” ।
छुत्तेवं सुनि असया वचन्दे यत्तदेव सः ।
तावत्सर्वो जनधके चमत्कारं भृशं हृदि ॥११५॥
रात्रौ च भगवन्स्य सुतो-रजानि किं मम ।
ततः पदं-ममं तस्य सुकुराण्यष्ट शिष्टवाग ॥११६॥ तथाहि-

मिथःप्रीतिपरे हंसीसारस्यौ नृपतेः सुते ।
देहच्छाये इवामीक्ष्णं तिष्ठतो न कदा पृथक् ॥११७॥
अन्येद्युर्नृपतिः प्रेक्षयोद्वाहयोगे सुते उभे ।
प्राह हे तनये ! कस्मै कुत्र देशे ददाम्यहम् ॥११८॥
ऊचतुर्यदि तुष्टोऽसि तातेदानीं त्वमावयोः ।
तदैकस्मै वरायावां ददस्य स्याद् यतः सुखम् ॥११९॥
वरं वरयते कन्या माता वित्तं पिता कुलम् ।
वान्धवाः धनमिच्छन्ति मिथान्नमितरे जनाः ॥१२०॥
एकं वरं ददामीति गदित्वा नृपतिर्व्यधात् ।
विचार्य सज्जनैः सार्धं स स्वयंवरमण्डपम् ॥१२१॥
लग्नं लालाज्जनं माघसिताष्टम्यां महीपतिः ।
प्रेषयामास भूयिष्ठदेशे कुङ्कुमपत्रिकाम् ॥१२२॥
तेनात्राहं महीशेन प्रेषितो भवदन्तिके ।
तत्रागच्छेत् भवान् वाचयित्वा कुङ्कुमपत्रिकाम् ॥१२३॥

१ श्रुतं घ । २ स्वजन-ग-घ । ३ जितारेर्धतु कंठे ग ।

अ-न-रि-र-
न-रि-र-
॥११२॥
अ-न-रि-र-
न-रि-र-
॥११३॥
अ-न-रि-र-
न-रि-र-
॥११४॥
अ-न-रि-र-
न-रि-र-
॥११५॥
अ-न-रि-र-
न-रि-र-
॥११६॥
अ-न-रि-र-
न-रि-र-
॥११७॥
अ-न-रि-र-
न-रि-र-
॥११८॥
अ-न-रि-र-
न-रि-र-
॥११९॥
अ-न-रि-र-
न-रि-र-
॥१२०॥
अ-न-रि-र-
न-रि-र-
॥१२१॥
अ-न-रि-र-
न-रि-र-
॥१२२॥
अ-न-रि-र-
न-रि-र-
॥१२३॥

“तिअहं तिन्नि पीआरडां कलि कजल सिन्दूर ।
अनि जि तिन्नि पीआरडां दूध जमाइ तूर” ॥११२॥
जित्तारिभूषतिहंसीसारसीभ्यां समन्वितः ।
शोभते रतिश्रीतिभ्यामिवाभीक्ष्णं मनोभवः ॥११३॥
अन्येद्युर्गृहिणीयुग्मयुतो जित्तारिभूषतिः ।
उद्याने श्रीधराचार्यान् वन्दितुं समुपागमत् ॥११४॥
“धर्माज्जन्म कुले शरीरपटुता सौभाग्यमायुर्बलम्,
धर्मैणैव भवन्ति निर्मलयशोविद्यार्थसम्पत्तयः ।
कान्ताराच्च महाभयाच्च सततं धर्मः परित्रायते,
धर्मः सम्यगुपासितो भवति च स्वर्गपवर्गप्रदः ॥११५॥
अत्र धर्मोपदेशः ।
धर्मं जीवदयामूलं जित्तारिभेदिनीपतिः ।
गृहीत्वा गृहिणीयुक्तो निजावासं समीयिवान् ॥११६॥
“आसन्ने परमपण् पावेयव्वम्मि सयलक्कण्णे ।
जीवो जिणिंदमणिअं पडिवज्जइ भावओ धम्मं” ॥११७॥

श्री कालापुरवास्तव्यः संघः श्रीविमलाचले ।
युगादीशं जिनें नन्दुं साम्प्रतं याति भूपते ! ॥२०५॥

बबन्ध सरला हंसी नृयोग्यं कर्म धर्मतः ।
स्त्रीयोग्यं सारसी मायाविनी वक्राशया सदा ॥११८॥ यतः-
“संतुट्टा सुविणीया अजवजुता य जो थिरा निच्चं ।
सच्चं जणइ महिला सा पुरिसो होइ मरिऊणं ॥११९॥
जो चवलो सढभावो मायाकवडेहिं वञ्चए सयणं ।
नहि कस्स य वीसत्थो सो पुरिसो महिलिआ होइ” ॥२००॥
कियत्यपि गते काले सारसी कुटिलाशया ।
कुर्वाणा कलहं हंस्या सार्द्धं तिष्ठति संततम् ॥२०१॥ यतः-
एकद्रव्याभिलाषे हि जीवानां द्विविधं मनः ।
विशेषतः सपत्नीनां सरलत्वं सुदुर्लभम् ॥२०२॥
गवाक्षस्थो बहिः सार्थं व्रजन्तं मेदिनीपतिः ।
दृष्ट्वाऽन्यदा जगौ भर्त्यान् प्रतीदं वचनं द्रुतम् ॥२०३॥
कुत्रत्योऽयं व्रजन् सार्थो दृश्यते साम्प्रतं ततः ।
ज्ञात्वेति सेवकैरुचे भूपतेरग्रतः स्फुटम् ॥२०४॥

तस्मिन् तीर्थे जिनाधीशाश्चत्वारः समवासरत् ।
अतश्च संसारिष्यन्ति जिना एकोनविंशतिः ॥२११॥ यतः-
“सिस्सिनेमिनाह”

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥११५॥

नतैव श्रीयुगादीशं मया चिमलपर्वते ।
ग्राह्यमन्नं पयः पादचारिणा गम्यमेव च ॥२१८॥
जितारिर्भूयतिः सङ्घसार्द्धेन गृहिणीयुतः ।
चचाल श्रीयुगादीशं नन्तुं श्रीचिमलाचले ॥२१९॥
गच्छतो नृपतेः शीघ्रमभूवन् सप्त वासराः ।
महाटव्यामभूत् सर्वः सङ्घो व्याकुलमानसः ॥२२०॥
मन्त्रिणा स्वरयः पृष्टाः कियान् मार्गोऽस्ति साम्प्रतम् ।
गुरुणोचे च काश्मीरदेशोऽयं विद्यते ननु ॥२२१॥
मन्त्री प्रोवाच भूपेनाभिग्रहो दुष्करो लले ।
देव्यादिः सकलो लोको व्याकुलोऽजनि सम्प्रति ॥२२२॥
आकार्यं नृपतिं स्वरिः प्रोवाचेति स्फुटाक्षरम् ।
सहसाऽभिग्रहो लातो भवता तेन पार्यताम् ॥२२३॥ यतः—
उक्तं सहसागारेणमित्यादि ।
इत्यादि कथिते भूपोऽभिग्रहं नैव मुञ्चति ।
ततश्चिन्तापरो मन्त्री बभूवातीव दुःखितः ॥२२४॥

एवं पुनः पुनर्भूय कुर्वाणं वीक्ष्य मन्त्रिणः ।
श्रीभुः स्वामिन् ! f, सङ्घः पृष्टा वलनादिभिः ॥२२३॥

सुप्तस्य मन्त्रिणः स्वप्ने तीर्थेशो गोमुखोऽगदत् ।
चिन्तां कुरुन्व मा चित्ते करिष्येऽहं तवेप्सितम् ॥२२५॥
प्रभाते प्रथमे यामे सङ्घस्य गच्छतोऽध्वनि ।
आनयिष्याम्यहं सत्यं सम्मुखं विमलाचलम् ॥२२६॥
नत्वा देवं महीशधैः पूरणीया अभिग्रहाः ।
एवं स्वप्नो ददे तेनान्येषां प्रत्ययहेतवे ॥२२७॥
प्रभाते स्वरिभूपालामात्याद्या बहवो जनाः ।
मिलित्वा स्वमद्युत्तान्तं नैशमूचुः परस्परम् ॥२२८॥
चलन् मार्गे नृपस्तीर्थं दृष्ट्वा श्रीसङ्घसंयुतः ।
अपूरिष्ट जिनार्चोदिचारुकृत्यैरभिग्रहम् ॥२२९॥
द्रव्यभावस्तवं चारुण्यैः स्तोत्रैश्च सुन्दरैः ।
कृत्वा महीपतिर्जन्म चकार सफलं निजम् ॥२३०॥
प्रभुं नत्वा नृपस्यांही न गन्तुं वहतोऽग्रतः ।
जिनं नत्वा चलित्वा च वलते च महीपतिः ॥२३१॥

ततोऽन्येषुर्चयः सप्तसहितो विमलान्तले ।
युगादीशो जिनं नन्तुं ययौ मुदितमानसः ॥२३२॥

कुर्वन् राज्यं महीशोऽन्ते गृहीत्वाऽनशनं मुदा ।
दीयमानान् नमस्कारान् शुश्राव ध्यानतत्परः ॥२४६॥
अत्रान्तरे युगादीशप्रासादशिखरस्थितम् ।
शब्दायन्तं शुकं श्रुत्वा ददौ तत्र मनो नृपः ॥२४७॥
पश्यन् महीपतिः कीरं प्रासादशिखरस्थितम् ।
मृत्वा प्रान्ते शुकीभावं प्राप कर्मनियोगतः ॥२४८॥ यतः-
“ठाणं उच्चुच्चयरं मज्झं हीणं च हीणतरंगं वा ।
जेण जहा गंतवं चिद्धा वि से तारिस्सी होइ” ॥२४९॥
निरन्तरं कृतानेकपुण्यपापमयात्मनाम् ।
जायते प्राणिनामन्ते या मतिः सा गतिर्भवेत्” ॥२५०॥
लोकैरुक्तमयं भूपः पुण्यवान् जग्मिवान् दिवम् ।
यतो गतागतिं सम्यक् छद्मस्थो वेत्ति नो जनः ॥२५१॥
मृत्युकार्ये कृते हंसीसारस्यौ गुरुसन्निधौ ।
वैराग्यवासितस्नाने प्रव्रज्यां ललतुमुदा ॥२५२॥

१-ऽभवत्कीरस्तादृग्ध्याननियोगतः घ ।

कुर्वत्यौ षष्ठकल्पादि तपो घोरं निरन्तरम् ।
सङ्ख्यानाद् ययतुर्हंसीसारस्यौ प्रथमं दिवम् ॥२५३॥
हंसीसारसिकाजीवौ तत्र देव्यौ सुखस्थितौ ।
पश्चाद् भवस्य संबन्धं पश्यतः स्मेति सादृशम् ॥२५४॥
अवधिज्ञानतो ज्ञात्वा निजं कान्तं शुकं वने ।
समेत्य प्रतिबोधाय ते देव्याविदमूचतुः ॥२५५॥
त्वया पूर्वभवे कीर ! कृतं पुण्यं बहु स्फुटम् ।
आर्तध्यानेन च प्रान्ते तिर्यक्तं प्रापि दैवतः ॥२५६॥
तेनाधुना शुभं ध्यानं कुरु कीर ! स्वमानसे ।
येन ते जायते स्वर्गपवर्गादिसुखं क्रमात् ॥२५७॥
एवं धम्मोपदेशेन ग्राहितोऽनशनं शुकः ।
मृत्वा स्वर्गेऽगमत् तत्र पूर्वपत्नीविराजिते ॥२५८॥
देवस्ताभ्यां सुरीभ्यां सोऽनुभवन् सुखमन्वहम् ।
न जानाति गतं कालं भूयिष्ठमपि ताविषे ॥२५९॥

तदेव मया मन्त्रितं तदा तदा तदा तदा तदा ।
दशमाम्बुजं नमः शिवाय नमः शिवाय नमः ॥ १२१॥
प्रान्तं गम्यन्तः प्रान्तं गम्यन्तः प्रान्तं गम्यन्तः ॥ १२१॥
प्रान्तं गम्यन्तः प्रान्तं गम्यन्तः प्रान्तं गम्यन्तः ॥ १२१॥
प्रान्तं गम्यन्तः प्रान्तं गम्यन्तः प्रान्तं गम्यन्तः ॥ १२१॥
प्रान्तं गम्यन्तः प्रान्तं गम्यन्तः प्रान्तं गम्यन्तः ॥ १२१॥
प्रान्तं गम्यन्तः प्रान्तं गम्यन्तः प्रान्तं गम्यन्तः ॥ १२१॥
प्रान्तं गम्यन्तः प्रान्तं गम्यन्तः प्रान्तं गम्यन्तः ॥ १२१॥
प्रान्तं गम्यन्तः प्रान्तं गम्यन्तः प्रान्तं गम्यन्तः ॥ १२१॥
प्रान्तं गम्यन्तः प्रान्तं गम्यन्तः प्रान्तं गम्यन्तः ॥ १२१॥

१-१२१६॥

द्वित्रिवारं दिवश्च्युत्वा प्राप्याथ मानुषं जनुः ।
पुनर्जितारिदेवस्य पत्न्यौ वर्ये वभूवतुः ॥२६०॥
च्युते देवीद्वये पूर्वं देवो दुःखेन प्ररितः ।
न चिक्रीड मनाग् वापीवनादिषु कदाचन ॥२६१॥ यतः-
“ईसाविशायमयकोहमायालोमेहि एवमार्हिह ।
देवा वि समभिभूता तेसिं कुचो सुहं नाम ॥२६२॥
देवा विसयपसत्ता नेरइआ विविहदुःखसंतत्ता ।
तिरिआ विवेगविगला मणुआणं धम्मसामग्गी” ॥२६३॥
धर्मं श्रोतुमना धर्मघोषकेवलिसन्निधौ ।
अन्येद्युः स सुरो लक्ष्मीपुरोधाने समागमत् ॥२६४॥
अत्रोपदेशः ।
देशनान्ते सुरोऽप्राक्षीत् जितारिगुलसन्निधौ ।
बोधिः किं सुलभा मे स्याद् दुर्लभा वा निगद्यताम् ॥२६५॥

१ मृगध्वजस्य क्रमलमालावास्तनयो भवान् । अभविष्यद् यदि ते बोधिबीजं तदा भविष्यति ॥ इति कपुस्तकेऽधिकः पाठः ।

तदेव मया मन्त्रितं तदा तदा तदा तदा तदा ।
दशमाम्बुजं नमः शिवाय नमः शिवाय नमः ॥ १२१॥
प्रान्तं गम्यन्तः प्रान्तं गम्यन्तः प्रान्तं गम्यन्तः ॥ १२१॥
प्रान्तं गम्यन्तः प्रान्तं गम्यन्तः प्रान्तं गम्यन्तः ॥ १२१॥
प्रान्तं गम्यन्तः प्रान्तं गम्यन्तः प्रान्तं गम्यन्तः ॥ १२१॥
प्रान्तं गम्यन्तः प्रान्तं गम्यन्तः प्रान्तं गम्यन्तः ॥ १२१॥
प्रान्तं गम्यन्तः प्रान्तं गम्यन्तः प्रान्तं गम्यन्तः ॥ १२१॥
प्रान्तं गम्यन्तः प्रान्तं गम्यन्तः प्रान्तं गम्यन्तः ॥ १२१॥
प्रान्तं गम्यन्तः प्रान्तं गम्यन्तः प्रान्तं गम्यन्तः ॥ १२१॥
प्रान्तं गम्यन्तः प्रान्तं गम्यन्तः प्रान्तं गम्यन्तः ॥ १२१॥

गुरुः प्रोवाच सुलभा बोधिस्तेऽत्र भविष्यति ।
देवेन कथमित्युक्ते पुनः ग्राहेति केवली ॥२६६॥
ये त्वत्प्रिये च्युते पूर्वं तन्मध्यात् शुभकर्ममतः ।
हंसीजीवः क्षितिप्रतिष्ठितेशोऽभून्मृगध्वजः ॥२६७॥
वनमध्ये युगादीशसञ्ज्ञोपान्ताश्रमेऽभवत् ।
श्रीगागलिक्रयेः पुत्री सारस्या जीव इत्यपि ॥२६८॥
जाताऽस्ति सारसीजीवः श्रीगागलिक्रयेः पुनः ।
सुता कमलमालेति विमलाचलसन्निधौ ॥२६९॥
त्वं तयोस्तनयो भूत्वा लब्ध्वा जातिस्मृतिं पुनः ।
लप्स्यसे विमलां बोधिं संसाराब्धितरीनिभाम् ॥२७०॥
आकर्ण्यैतद् गुरोरास्यात् स सुरो मुदिताशयः ।
कीररूपं चकाराशु सर्वविषयसुन्दरम् ॥२७१॥
त्वां च तत्राश्रमेऽनीत्वा परिणाय्य क्रयेः सुताम् ।
प्रददौ स्फारशृङ्गारं स्नेहेन निर्जरः स च ॥२७२॥

१ इति कपुस्तकेऽधिकः पाठः ।

पुनस्तेनैव रूपेण त्वां नीत्वा नगरे निजे ।
मन्वानः सुलभां बोधिं स्वसिन् स्वर्गे ययौ सुरः ॥२७३॥
काले च्युत्वा सुरः सोऽपि जितारिस्तेऽभवत् सुतः ।
शुक्रराजेति तस्याह्वां त्रमदाः समहोत्सवम् ॥२७४॥
त्नामत्र भार्यया सार्द्धं वार्तां कुर्वाणमैक्ष्य च ।
प्राप्तजातिस्मृतिर्दध्यावेवं स नुरयं तव ॥२७५॥
एतौ मे पितरौ पूर्वभवेऽभूतां प्रिये प्रिये ।
ब्रवीम्यहं कथं तात ! मातरेवं च साम्प्रतम् ॥२७६॥
अतो मे श्रेयसे मौनं विचिन्त्येति निजाशये ।
मौनी बभूव ते पुत्रो ज्ञेयं सत्यमिदं त्वया ॥२७७॥
दधानं मानसे दुःखं शुक्रराजं समीक्ष्य च ।
प्रोवाच केवली चित्रं विद्यते भवनाटकम् ॥२७८॥ यतः—
“देवो नेरइत्ति अ कीडपयंगुत्ति माणुसो वेसो ।
रूवस्सी य विरूवो सुहभागी दुक्खभागी अ ॥२७९॥

यश्च मम वैराग्यं यथाऽऽद्य श्रूयतां तथा ।
अरः २ १ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १०० १०१ १०२ १०३ १०४ १०५ १०६ १०७ १०८ १०९ ११० १११ ११२ ११३ ११४ ११५ ११६ ११७ ११८ ११९ १२० १२१ १२२ १२३ १२४ १२५ १२६ १२७ १२८ १२९ १३० १३१ १३२ १३३ १३४ १३५ १३६ १३७ १३८ १३९ १४० १४१ १४२ १४३ १४४ १४५ १४६ १४७ १४८ १४९ १५० १५१ १५२ १५३ १५४ १५५ १५६ १५७ १५८ १५९ १६० १६१ १६२ १६३ १६४ १६५ १६६ १६७ १६८ १६९ १७० १७१ १७२ १७३ १७४ १७५ १७६ १७७ १७८ १७९ १८० १८१ १८२ १८३ १८४ १८५ १८६ १८७ १८८ १८९ १९० १९१ १९२ १९३ १९४ १९५ १९६ १९७ १९८ १९९ २०० २०१ २०२ २०३ २०४ २०५ २०६ २०७ २०८ २०९ २१० २११ २१२ २१३ २१४ २१५ २१६ २१७ २१८ २१९ २२० २२१ २२२ २२३ २२४ २२५ २२६ २२७ २२८ २२९ २३० २३१ २३२ २३३ २३४ २३५ २३६ २३७ २३८ २३९ २४० २४१ २४२ २४३ २४४ २४५ २४६ २४७ २४८ २४९ २५० २५१ २५२ २५३ २५४ २५५ २५६ २५७ २५८ २५९ २६० २६१ २६२ २६३ २६४ २६५ २६६ २६७ २६८ २६९ २७० २७१ २७२ २७३ २७४ २७५ २७६ २७७ २७८ २७९ २८० २८१ २८२ २८३ २८४ २८५ २८६ २८७ २८८ २८९ २९० २९१ २९२ २९३ २९४ २९५ २९६ २९७ २९८ २९९ ३०० ३०१ ३०२ ३०३ ३०४ ३०५ ३०६ ३०७ ३०८ ३०९ ३१० ३११ ३१२ ३१३ ३१४ ३१५ ३१६ ३१७ ३१८ ३१९ ३२० ३२१ ३२२ ३२३ ३२४ ३२५ ३२६ ३२७ ३२८ ३२९ ३३० ३३१ ३३२ ३३३ ३३४ ३३५ ३३६ ३३७ ३३८ ३३९ ३४० ३४१ ३४२ ३४३ ३४४ ३४५ ३४६ ३४७ ३४८ ३४९ ३५० ३५१ ३५२ ३५३ ३५४ ३५५ ३५६ ३५७ ३५८ ३५९ ३६० ३६१ ३६२ ३६३ ३६४ ३६५ ३६६ ३६७ ३६८ ३६९ ३७० ३७१ ३७२ ३७३ ३७४ ३७५ ३७६ ३७७ ३७८ ३७९ ३८० ३८१ ३८२ ३८३ ३८४ ३८५ ३८६ ३८७ ३८८ ३८९ ३९० ३९१ ३९२ ३९३ ३९४ ३९५ ३९६ ३९७ ३९८ ३९९ ४०० ४०१ ४०२ ४०३ ४०४ ४०५ ४०६ ४०७ ४०८ ४०९ ४१० ४११ ४१२ ४१३ ४१४ ४१५ ४१६ ४१७ ४१८ ४१९ ४२० ४२१ ४२२ ४२३ ४२४ ४२५ ४२६ ४२७ ४२८ ४२९ ४३० ४३१ ४३२ ४३३ ४३४ ४३५ ४३६ ४३७ ४३८ ४३९ ४४० ४४१ ४४२ ४४३ ४४४ ४४५ ४४६ ४४७ ४४८ ४४९ ४५० ४५१ ४५२ ४५३ ४५४ ४५५ ४५६ ४५७ ४५८ ४५९ ४६० ४६१ ४६२ ४६३ ४६४ ४६५ ४६६ ४६७ ४६८ ४६९ ४७० ४७१ ४७२ ४७३ ४७४ ४७५ ४७६ ४७७ ४७८ ४७९ ४८० ४८१ ४८२ ४८३ ४८४ ४८५ ४८६ ४८७ ४८८ ४८९ ४९० ४९१ ४९२ ४९३ ४९४ ४९५ ४९६ ४९७ ४९८ ४९९ ५०० ५०१ ५०२ ५०३ ५०४ ५०५ ५०६ ५०७ ५०८ ५०९ ५१० ५११ ५१२ ५१३ ५१४ ५१५ ५१६ ५१७ ५१८ ५१९ ५२० ५२१ ५२२ ५२३ ५२४ ५२५ ५२६ ५२७ ५२८ ५२९ ५३० ५३१ ५३२ ५३३ ५३४ ५३५ ५३६ ५३७ ५३८ ५३९ ५४० ५४१ ५४२ ५४३ ५४४ ५४५ ५४६ ५४७ ५४८ ५४९ ५५० ५५१ ५५२ ५५३ ५५४ ५५५ ५५६ ५५७ ५५८ ५५९ ५६० ५६१ ५६२ ५६३ ५६४ ५६५ ५६६ ५६७ ५६८ ५६९ ५७० ५७१ ५७२ ५७३ ५७४ ५७५ ५७६ ५७७ ५७८ ५७९ ५८० ५८१ ५८२ ५८३ ५८४ ५८५ ५८६ ५८७ ५८८ ५८९ ५९० ५९१ ५९२ ५९३ ५९४ ५९५ ५९६ ५९७ ५९८ ५९९ ६०० ६०१ ६०२ ६०३ ६०४ ६०५ ६०६ ६०७ ६०८ ६०९ ६१० ६११ ६१२ ६१३ ६१४ ६१५ ६१६ ६१७ ६१८ ६१९ ६२० ६२१ ६२२ ६२३ ६२४ ६२५ ६२६ ६२७ ६२८ ६२९ ६३० ६३१ ६३२ ६३३ ६३४ ६३५ ६३६ ६३७ ६३८ ६३९ ६४० ६४१ ६४२ ६४३ ६४४ ६४५ ६४६ ६४७ ६४८ ६४९ ६५० ६५१ ६५२ ६५३ ६५४ ६५५ ६५६ ६५७ ६५८ ६५९ ६६० ६६१ ६६२ ६६३ ६६४ ६६५ ६६६ ६६७ ६६८ ६६९ ६७० ६७१ ६७२ ६७३ ६७४ ६७५ ६७६ ६७७ ६७८ ६७९ ६८० ६८१ ६८२ ६८३ ६८४ ६८५ ६८६ ६८७ ६८८ ६८९ ६९० ६९१ ६९२ ६९३ ६९४ ६९५ ६९६ ६९७ ६९८ ६९९ ७०० ७०१ ७०२ ७०३ ७०४ ७०५ ७०६ ७०७ ७०८ ७०९ ७१० ७११ ७१२ ७१३ ७१४ ७१५ ७१६ ७१७ ७१८ ७१९ ७२० ७२१ ७२२ ७२३ ७२४ ७२५ ७२६ ७२७ ७२८ ७२९ ७३० ७३१ ७३२ ७३३ ७३४ ७३५ ७३६ ७३७ ७३८ ७३९ ७४० ७४१ ७४२ ७४३ ७४४ ७४५ ७४६ ७४७ ७४८ ७४९ ७५० ७५१ ७५२ ७५३ ७५४ ७५५ ७५६ ७५७ ७५८ ७५९ ७६० ७६१ ७६२ ७६३ ७६४ ७६५ ७६६ ७६७ ७६८ ७६९ ७७० ७७१ ७७२ ७७३ ७७४ ७७५ ७७६ ७७७ ७७८ ७७९ ७८० ७८१ ७८२ ७८३ ७८४ ७८५ ७८६ ७८७ ७८८ ७८९ ७९० ७९१ ७९२ ७९३ ७९४ ७९५ ७९६ ७९७ ७९८ ७९९ ८०० ८०१ ८०२ ८०३ ८०४ ८०५ ८०६ ८०७ ८०८ ८०९ ८१० ८११ ८१२ ८१३ ८१४ ८१५ ८१६ ८१७ ८१८ ८१९ ८२० ८२१ ८२२ ८२३ ८२४ ८२५ ८२६ ८२७ ८२८ ८२९ ८३० ८३१ ८३२ ८३३ ८३४ ८३५ ८३६ ८३७ ८३८ ८३९ ८४० ८४१ ८४२ ८४३ ८४४ ८४५ ८४६ ८४७ ८४८ ८४९ ८५० ८५१ ८५२ ८५३ ८५४ ८५५ ८५६ ८५७ ८५८ ८५९ ८६० ८६१ ८६२ ८६३ ८६४ ८६५ ८६६ ८६७ ८६८ ८६९ ८७० ८७१ ८७२ ८७३ ८७४ ८७५ ८७६ ८७७ ८७८ ८७९ ८८० ८८१ ८८२ ८८३ ८८४ ८८५ ८८६ ८८७ ८८८ ८८९ ८९० ८९१ ८९२ ८९३ ८९४ ८९५ ८९६ ८९७ ८९८ ८९९ ९०० ९०१ ९०२ ९०३ ९०४ ९०५ ९०६ ९०७ ९०८ ९०९ ९१० ९११ ९१२ ९१३ ९१४ ९१५ ९१६ ९१७ ९१८ ९१९ ९२० ९२१ ९२२ ९२३ ९२४ ९२५ ९२६ ९२७ ९२८ ९२९ ९३० ९३१ ९३२ ९३३ ९३४ ९३५ ९३६ ९३७ ९३८ ९३९ ९४० ९४१ ९४२ ९४३ ९४४ ९४५ ९४६ ९४७ ९४८ ९४९ ९५० ९५१ ९५२ ९५३ ९५४ ९५५ ९५६ ९५७ ९५८ ९५९ ९६० ९६१ ९६२ ९६३ ९६४ ९६५ ९६६ ९६७ ९६८ ९६९ ९७० ९७१ ९७२ ९७३ ९७४ ९७५ ९७६ ९७७ ९७८ ९७९ ९८० ९८१ ९८२ ९८३ ९८४ ९८५ ९८६ ९८७ ९८८ ९८९ ९९० ९९१ ९९२ ९९३ ९९४ ९९५ ९९६ ९९७ ९९८ ९९९ १०००

रायत्ति अ दमगुत्ति अ, एस सपागुत्ति एस वेयविऊ ।
सामी दासो पुज्जो, खलत्ति अधणो धणवइत्ति ॥२८०॥
नवि इत्थ कोइ नियमो, सकम्मविणिविट्ठससिकयचिट्ठो ।
अनुत्तरूववेसो, नडुव्व परियत्तए जीवो” ॥२८१॥
यः पिता स भवेत्पुत्रो यः पुत्रः स पिता भवेत् ।
या कान्ता सा भवेन्माता या माता सा भवेत् पिता ॥२८२॥
तस्मान्न रागो कर्तव्यो विद्वेषश्च मनागपि ।
व्यवहारो विधातव्यः केवलं समताविदा ॥२८३॥
न सा जाई न सा जोणी न तं ठाणं न तं कुलम् ।
न जाया न मुआ जत्थ सव्वे जीवा अणंतसो ॥२८४॥
“मातापितृसहस्राणि पुत्रदारशतानि च ।
संसारं व्यतीतानि कस्याहं कस्य बान्धवाः ॥२८५॥
अहं तात ! त्वया जातो मया त्वं च सहस्रशः ।
सुत एव पिता जातस्तात ! मायाविजृम्भितम्” ॥२८६॥

“प्रायः परमनस्तीषु सुखानां हि मलिनमेव ।
यदप्यर्थं शरीरस्य तद्वि मन्दप्राप्य नोपते ॥२८७॥
यत्किञ्चित् विलम्बयति ।

विद्युत्पातः कथं धार्यो नदीवेगः कथं पुनः ।
कथं धार्योऽनिलस्तीव्रः सदा वह्निः शरीरिणा ॥३००॥
माता यदि विषं दद्यात् पिता विक्रयते सुतम् ।
राजा हरति सर्वस्वं का तत्र परिदेवना ॥३०१॥
ततः श्रेष्ठी समेत्यौकः स्वं ग्राहेति सुतं प्रति ।
राज्ञा दुष्टेन तन्माता गृहीता साम्प्रतं बलात् ॥३०२॥
तथापि वीक्ष्यते पुत्र ! वालिता द्रविणव्ययात् ।
स्वगृहे सन्ति द्रव्यस्य षट् लक्षा साम्प्रतं ननु ॥३०३॥
तन्मध्यादर्द्धमादाय सेवित्वा बलिनं नृपम् ।
वालियिष्ये बलादेव शीघ्रं च तव मातरम् ॥३०४॥
विमृश्येति धनं भूरि लाल्ना श्रेष्ठी रहस्तदा ।
चचाल दिशि कस्यांचित् सुत्कलाप्य सुतं द्रुतम् ॥३०५॥
श्रीदत्तस्य गृहस्थस्य प्रियाऽसुतान्यदा सुताम् ।
पुत्रीजन्म समाकर्ण्य श्रीदत्तो ध्यातवानिति ॥३०६॥ यतः-

“माययिअराण विरहो धणनासो अज्ज पुत्तिअजम्म ।
नरनाहोपि विरुद्धो दइवं रुढं न किं देइ ॥३०७॥
जम्मंतीए सोगो वड्डुन्तीए वड्डुए चिन्ता ।
परिणीआए दण्डो जुवइपिआ दुक्खिओ निच्चम् ॥३०८॥
निअघरसोसा परगेहमण्डणी कलिकलङ्कुलभवणम् ।
जेहिं न जाया धूआ ते सुहिआ जीवलोगम्मि” ॥३०९॥
शङ्खदत्तेन मित्रेण श्रीदत्त इति भाषितः ।
धनं विना न ना भाति तेन श्रीरज्यतेऽधुना ॥३१०॥ यतः-
“शीलं शौचं तपः क्षान्तिर्दाक्षिण्यं मधुरता कुले जन्म ।
न विराजन्ति हि सर्वे वित्तहीनस्य पुरुषस्य ॥३११॥
साकारोऽपि सविद्योऽपि निःश्रीकः कापि नार्ह्यते ।
व्यक्ताक्षरः सुवृत्तोऽपि द्रमः कूटो यथा जने” ॥३१२॥
गत्वा तेनाम्बुधौ लक्ष्मीरज्यते भूयसी किल ।
अर्थमर्थं गृहीष्यावस्तस्या आवां विभागतः ॥३१३॥

त्वं किञ्चिद् विभवं लात्वा महमेनां प्रदेहि भोः ।
शङ्खदत्तोऽपि तत्रैवं जगावरुणलोचनः ॥३२८॥
मयि जीवति रे दुष्ट पापिष्ठ निष्कृपाशय ।
ग्रहीष्यसि कथं कन्यामेनां श्रीदत्त ! साम्प्रतम् ॥३२९॥यतः
“हा नारी निर्मिता केन सिद्धिस्वर्गिला खलु ।
यत्र स्खलन्ति हा मूढाः सुरा अपि-नरा अपि ॥३३०॥
बाला अपि बलात्कारान् मनो बलवतामपि ।
गृहीत्वा मीनमिव हा पीडयन्ति मृगेक्षणाः ॥३३१॥
रामाभिर्मोहितो जीवो न जानाति हिताहितम् ।
हताखिलविवेकाभिर्बालाभिर्वि स्फुटम् ॥३३२॥
प्राप्तुं पारमपारस्य पारावारस्य पार्यते ।
स्त्रीणां प्रकृतिवक्राणां, दुश्चरित्रस्य नो पुनः ॥३३३॥
विवदन्तौ भृशं तौ च दृष्ट्वा निर्यामका जगुः ।
विवादो विधत्ते भरिदुःखदायी न संशयम् ॥३३४॥

श्रीदत्तः खलु यना मित्रं क्षित्वा पाथोविधौ द्रुतम् ।
तन्वानो निष्कृतिं ग्राह्य जनाञ्च गृह्णदस्वयम् ॥३३२॥
मित्र ! त्वं विना प्राणा यास्यन्ति मम निश्चितम् ।
इत्यादि बहुशो जल्पन् रोदयत्यखिलं जनम् ॥३३३॥
लोकवाक्यात् शुचं मुक्त्वा स्वयं प्रीतस्ततोऽन्वलम् ।
श्रीदत्तः प्रययौ स्वर्गहलं नाम्ना तटं पुरम् ॥३३४॥
श्रीदत्तेन तुल्येना लोकिना भवनभूतः ।
नेममाय ददे तस्मै गन्तव्यं दृष्टयेत ॥३३५॥
यानात्पत्न्यादिनां वरस गम्यमानादिनां वरस ।
पणामामास भयानि मुक्त्वा स्वयं नमिगच्छत् ॥३३६॥
प्राकारं गम्यमानं कन्यामर्जुनकृतं वसिष्ठं तदा ।
सर्वस्य भवभयानि नारी भवभयानि ॥३३७॥

दिनद्वयाध्वनि स्वर्णकूलं नाम्ना तटं पुरम् ।
विद्यन्ते चतुरास्तत्र भूरिशो भूपतेर्नराः ॥३३५॥
विवादं युवयोस्तत्र ते भङ्गयन्ति नरोत्तमाः ।
श्रुत्वैतौ तदा वादं मुञ्चेते स्म परस्परम् ॥३३६॥
श्रीदत्तोऽचिन्तयन्मार्गे नूनमेवा मृगेक्षणा ।
अस्मै जीवितदानत्वात् लोकेन दापयिष्यते ॥३३७॥
अतोऽधुना करिष्याम्युपायं किञ्चिदहं रहः ।
ध्यात्वेति मायया मित्रं विश्वासयति निर्दयः ॥३३८॥यतः-
“मुखं पद्मदलाकारं वाचा चन्दनशीतला ।
हृदयं कर्तरीतुल्यं त्रिविधं धूर्तलक्षणम्” ॥३३९॥
रात्रावद्भालके स्थित्वा श्रीदत्तः प्रोचिवानिदम् ।
हे मित्र ! कौतुकं चारु दृश्यतेऽब्धौ महत्तरम् ॥३४०॥
मत्स्योऽष्टवदनो याति यानस्याधोऽधुना महान् ।
शङ्खदत्तस्ततो द्रष्टुं लभो यावत्प्रयत्नतः ॥३४१॥

श्रीदत्तः स्वर्णकूलं नाम्ना तटं पुरम् ।
दिनद्वयाध्वनि स्वर्णकूलं नाम्ना तटं पुरम् ॥३३५॥
विद्यन्ते चतुरास्तत्र भूरिशो भूपतेर्नराः ॥३३५॥
विवादं युवयोस्तत्र ते भङ्गयन्ति नरोत्तमाः ॥३३६॥
श्रुत्वैतौ तदा वादं मुञ्चेते स्म परस्परम् ॥३३६॥
श्रीदत्तोऽचिन्तयन्मार्गे नूनमेवा मृगेक्षणा ।
अस्मै जीवितदानत्वात् लोकेन दापयिष्यते ॥३३७॥
अतोऽधुना करिष्याम्युपायं किञ्चिदहं रहः ।
ध्यात्वेति मायया मित्रं विश्वासयति निर्दयः ॥३३८॥
“मुखं पद्मदलाकारं वाचा चन्दनशीतला ।
हृदयं कर्तरीतुल्यं त्रिविधं धूर्तलक्षणम्” ॥३३९॥
रात्रावद्भालके स्थित्वा श्रीदत्तः प्रोचिवानिदम् ।
हे मित्र ! कौतुकं चारु दृश्यतेऽब्धौ महत्तरम् ॥३४०॥
मत्स्योऽष्टवदनो याति यानस्याधोऽधुना महान् ।
शङ्खदत्तस्ततो द्रष्टुं लभो यावत्प्रयत्नतः ॥३४१॥

[illegible]

तेनोक्तमनया राजमान्यया स्वर्णरेखया ।
सार्द्धं वार्तां करोत्येकवारमेव नरः स च ॥३४९॥
योऽस्या ददाति पञ्चाशद्दीनारान्मानपूर्वकम् ।
यतोऽस्तीयं महीशस्य मान्यं पात्रं मनोहरम् ॥३५०॥ युग्मम् ।
श्रीदत्तो मोहितो दत्त्वा दीनारान् तत्क्षणाद् रहः ।
स्थारूढां कनीयुक्तां तामादाय वनं ययौ ॥३५१॥
निविश्य चम्पकस्याधः श्रीदत्ते स्त्रीद्वयान्विते ।
क्रीडां कुर्वति तत्रागात् वानरीसहितः कपिः ॥३५२॥
स्वर्णरेखां प्रति ग्राह श्रीदत्तः कौतुकी तदा ।
वानर्योऽस्य कपेः किं स्युरेतास्त्वं ब्रूहि मेऽग्रतः ॥३५३॥
तयोक्तं जननी काचित् खसा काचित्सुता पुनः ।
भवन्त्यन्येऽपि सम्बन्धा भूरिशः किं ब्रवीन्महम् ॥३५४॥ यतः
“धिग् जन्म पशुजन्तूनां यत्र नास्ति विवेकिता ।
कृत्याकृत्यविचारेण विना जन्म निरर्थकम् ॥३५५॥

[illegible]

श्रीदत्तच्छब्दाना मित्रं क्षिप्त्वा पाथोनिधौ द्रुतम् ।
तत्त्वानो निकृतिं ग्राह जनाग्रे गद्गदस्वरम् ॥३४२॥
मित्र ! त्वां विना प्राणा यास्यन्ति मम निश्चितम् ।
इत्यादि बहुशो जल्पन् रोदयत्यखिलं जनम् ॥३४३॥
लोकवाक्यात् शुचं मुक्त्वा स्वयं ग्रीतस्ततोऽचलत् ।
श्रीदत्तः प्रययौ स्वर्णकूलं नाम्ना तदं पुरम् ॥३४४॥
श्रीदत्तेन तुरङ्गभा ढौकिता धनभूषतेः ।
नैर्गमाय ददे तस्मै सन्मानं दुष्टचेतसे ॥३४५॥
यानात्कन्यान्वितं वस्तु समुचार्थाखिलं तदा ।
पणायामास वस्तूनि मुक्तशुल्को वणिग्धरः ॥३४६॥
आकार्यं गणकान् कन्यामङ्गीकृतुं वणिक् तदा ।
लाल्ता मुहूर्तमनिशं ययौ भूपतिसंसदि ॥३४७॥
श्रीदत्तो नृपतेः पार्श्वे चार्वा चामरहारिणीम् ।
दृष्ट्वाप्राक्षीत् स्त्रियस्तस्याः स्वरूपमेककं नरम् ॥३४८॥

१ राज्ञा तस्मै महामूल्यं दत्तं सन्मानपूर्वकम् । २ स्वरूपमेकमङ्गिनम् ह्य ।

अवधिज्ञानतो ज्ञात्वा मुनिराचष्ट सिद्धयाम् ।
यदुक्तं कपिना सत्यं तत् त्वं जानीहि निश्चितम् ॥३७०॥
श्रीवत्सोऽवक् सुतामात्रोः सम्बन्धं कथयामुना ।
मुनिः ग्राह तच्छायाः सम्बन्धः श्रूयतां धुरि ॥३७१॥
दशाहजातां तनयां यदा त्वं मृतव्याधनार्थं चटिनोऽणि यात्रे ।
तदा पुरे तत्र विपक्षभीतेष्वलोलोऽजोपजनीं मभूत् ॥३७२॥
गङ्गावदस्थितो विमलपुत्रे न्यागुरिणि मृतम् ।
ज्ञात्वा सुताममात्त मरिपुत्रस्यानानां च मञ्जिषी ॥३७३॥
जाम्बरीकदम्बादहनि त्वमपन्त्या मरुपमञ्जिषी ।
क्षुद्रा मर्षिण मुनिनामपदा मरुपमया निनि ॥३७४॥
मरुपमया मासुरिणैर्मरुपमया मरुपमया ॥३७५॥ मरुपमया ॥३७६॥
मरुपमया ॥३७७॥ मरुपमया ॥३७८॥ मरुपमया ॥३७९॥

[illegible]

अवधिज्ञानतो ज्ञात्वा मुनिराचष्ट शिष्टवाग् ।

यदुक्तं कपिना सत्यं तत् त्वं जानीहि निश्चितम् ॥३७०॥

श्रीदत्तोऽवक् सुतामात्रोः सम्बन्धं कथयाधुना ।

मुनिः ग्राह तच्छायाः सम्बन्धः श्रूयतां धुरि ॥३७१॥

दशाहजातां तनयां यदा त्वं सुत्वा धनार्थं चटितोऽसि याने ।

तदा पुरे तत्र विपक्षभीतेश्चलाचलोऽशेषजनो बभूव ॥३७२॥

गङ्गातटस्थिते सिंहपुरे त्वद्गृहिणी दुतम् ।

लात्वा सुतामगात् स्वीयवान्धवानां च सन्निधौ ॥३७३॥

जम्बूरेकादशाब्दानि त्वत्पत्न्या बन्धुसन्निधौ ।

दद्यात् सप्रेण दुष्टेनान्यदा त्वत्तनया निशि ॥३७४॥

जनन्या मातुलैश्चौपचारास्तत्रैव कारिताः ।

परं मनाग् गुणो नाभूत् तस्या दुष्कर्मयोगतः ॥३७५॥ यतः-

“जं चित्र विहिणा लिहिअं तं चित्र परिणमइ सयल्लोअस्स ।

इअ जाणेविणु धीरा विहुरे वि न कायरा हुन्ति” ॥३७६॥

मात्रा स्नेहेन पेटान्तः क्षिप्वा पुत्री सरिजले ।

महादृष्टिपयःपूरुषाविताऽब्धौ समागमत् ॥३७७॥

भवतश्चटिता सेयं त्वत्पुत्रीति विभाव्यताम् ।

अथ मातृस्वरूपं हि कथ्यमानं निश्चयताम् ॥३७८॥

त्वदम्बा सूरकान्तेन क्षिप्त्वा स्वान्तःपुरे तदा ।

जिघृक्षुस्त्वत्पिता द्रव्यं लात्वा पल्लवां रहो ययौ ॥३७९॥

सोमेन रञ्जितोऽत्यन्तं ग्राह पल्लीपतिस्तदा ।

विद्यते भवतः कार्यं यत् तदाशु निगद्यताम् ॥३८०॥

सोमोऽवक् सूरकान्तेन गृहिताऽस्ति मम प्रिया ।

तेनाऽहं वालयिष्यामि गृहिणौ त्वद्वलान्नप ! ॥३८१॥

दृश्यन्ते बहवो लोकाः स्वकार्यकरणक्षमाः ।

परकार्यं तु कुर्वन्ति ये ते स्तोका महीतले ॥३८२॥

पल्लीशकटकं लात्वा सोमोऽगात् सूरसिमनि ।

सूरकान्तो महासैन्यं निरीक्ष्य व्याकुलोऽभवत् ॥३८३॥

नीयन्त्याः ॥ ३११ ॥ ३१२ ॥ ३१३ ॥ ३१४ ॥ ३१५ ॥ ३१६ ॥ ३१७ ॥ ३१८ ॥ ३१९ ॥ ३२० ॥ ३२१ ॥ ३२२ ॥ ३२३ ॥ ३२४ ॥ ३२५ ॥ ३२६ ॥ ३२७ ॥ ३२८ ॥ ३२९ ॥ ३३० ॥ ३३१ ॥ ३३२ ॥ ३३३ ॥ ३३४ ॥ ३३५ ॥ ३३६ ॥ ३३७ ॥ ३३८ ॥ ३३९ ॥ ३४० ॥ ३४१ ॥ ३४२ ॥ ३४३ ॥ ३४४ ॥ ३४५ ॥ ३४६ ॥ ३४७ ॥ ३४८ ॥ ३४९ ॥ ३५० ॥ ३५१ ॥ ३५२ ॥ ३५३ ॥ ३५४ ॥ ३५५ ॥ ३५६ ॥ ३५७ ॥ ३५८ ॥ ३५९ ॥ ३६० ॥ ३६१ ॥ ३६२ ॥ ३६३ ॥ ३६४ ॥ ३६५ ॥ ३६६ ॥ ३६७ ॥ ३६८ ॥ ३६९ ॥ ३७० ॥ ३७१ ॥ ३७२ ॥ ३७३ ॥ ३७४ ॥ ३७५ ॥ ३७६ ॥ ३७७ ॥ ३७८ ॥ ३७९ ॥ ३८० ॥ ३८१ ॥ ३८२ ॥ ३८३ ॥ ३८४ ॥ ३८५ ॥ ३८६ ॥ ३८७ ॥ ३८८ ॥ ३८९ ॥ ३९० ॥ ३९१ ॥ ३९२ ॥ ३९३ ॥ ३९४ ॥ ३९५ ॥ ३९६ ॥ ३९७ ॥ ३९८ ॥ ३९९ ॥ ४०० ॥ ४०१ ॥ ४०२ ॥ ४०३ ॥ ४०४ ॥ ४०५ ॥ ४०६ ॥ ४०७ ॥ ४०८ ॥ ४०९ ॥ ४१० ॥ ४११ ॥ ४१२ ॥ ४१३ ॥ ४१४ ॥ ४१५ ॥ ४१६ ॥ ४१७ ॥ ४१८ ॥ ४१९ ॥ ४२० ॥ ४२१ ॥ ४२२ ॥ ४२३ ॥ ४२४ ॥ ४२५ ॥ ४२६ ॥ ४२७ ॥ ४२८ ॥ ४२९ ॥ ४३० ॥ ४३१ ॥ ४३२ ॥ ४३३ ॥ ४३४ ॥ ४३५ ॥ ४३६ ॥ ४३७ ॥ ४३८ ॥ ४३९ ॥ ४४० ॥ ४४१ ॥ ४४२ ॥ ४४३ ॥ ४४४ ॥ ४४५ ॥ ४४६ ॥ ४४७ ॥ ४४८ ॥ ४४९ ॥ ४५० ॥ ४५१ ॥ ४५२ ॥ ४५३ ॥ ४५४ ॥ ४५५ ॥ ४५६ ॥ ४५७ ॥ ४५८ ॥ ४५९ ॥ ४६० ॥ ४६१ ॥ ४६२ ॥ ४६३ ॥ ४६४ ॥ ४६५ ॥ ४६६ ॥ ४६७ ॥ ४६८ ॥ ४६९ ॥ ४७० ॥ ४७१ ॥ ४७२ ॥ ४७३ ॥ ४७४ ॥ ४७५ ॥ ४७६ ॥ ४७७ ॥ ४७८ ॥ ४७९ ॥ ४८० ॥ ४८१ ॥ ४८२ ॥ ४८३ ॥ ४८४ ॥ ४८५ ॥ ४८६ ॥ ४८७ ॥ ४८८ ॥ ४८९ ॥ ४९० ॥ ४९१ ॥ ४९२ ॥ ४९३ ॥ ४९४ ॥ ४९५ ॥ ४९६ ॥ ४९७ ॥ ४९८ ॥ ४९९ ॥ ५०० ॥ ५०१ ॥ ५०२ ॥ ५०३ ॥ ५०४ ॥ ५०५ ॥ ५०६ ॥ ५०७ ॥ ५०८ ॥ ५०९ ॥ ५१० ॥ ५११ ॥ ५१२ ॥ ५१३ ॥ ५१४ ॥ ५१५ ॥ ५१६ ॥ ५१७ ॥ ५१८ ॥ ५१९ ॥ ५२० ॥ ५२१ ॥ ५२२ ॥ ५२३ ॥ ५२४ ॥ ५२५ ॥ ५२६ ॥ ५२७ ॥ ५२८ ॥ ५२९ ॥ ५३० ॥ ५३१ ॥ ५३२ ॥ ५३३ ॥ ५३४ ॥ ५३५ ॥ ५३६ ॥ ५३७ ॥ ५३८ ॥ ५३९ ॥ ५४० ॥ ५४१ ॥ ५४२ ॥ ५४३ ॥ ५४४ ॥ ५४५ ॥ ५४६ ॥ ५४७ ॥ ५४८ ॥ ५४९ ॥ ५५० ॥ ५५१ ॥ ५५२ ॥ ५५३ ॥ ५५४ ॥ ५५५ ॥ ५५६ ॥ ५५७ ॥ ५५८ ॥ ५५९ ॥ ५६० ॥ ५६१ ॥ ५६२ ॥ ५६३ ॥ ५६४ ॥ ५६५ ॥ ५६६ ॥ ५६७ ॥ ५६८ ॥ ५६९ ॥ ५७० ॥ ५७१ ॥ ५७२ ॥ ५७३ ॥ ५७४ ॥ ५७५ ॥ ५७६ ॥ ५७७ ॥ ५७८ ॥ ५७९ ॥ ५८० ॥ ५८१ ॥ ५८२ ॥ ५८३ ॥ ५८४ ॥ ५८५ ॥ ५८६ ॥ ५८७ ॥ ५८८ ॥ ५८९ ॥ ५९० ॥ ५९१ ॥ ५९२ ॥ ५९३ ॥ ५९४ ॥ ५९५ ॥ ५९६ ॥ ५९७ ॥ ५९८ ॥ ५९९ ॥ ६०० ॥ ६०१ ॥ ६०२ ॥ ६०३ ॥ ६०४ ॥ ६०५ ॥ ६०६ ॥ ६०७ ॥ ६०८ ॥ ६०९ ॥ ६१० ॥ ६११ ॥ ६१२ ॥ ६१३ ॥ ६१४ ॥ ६१५ ॥ ६१६ ॥ ६१७ ॥ ६१८ ॥ ६१९ ॥ ६२० ॥ ६२१ ॥ ६२२ ॥ ६२३ ॥ ६२४ ॥ ६२५ ॥ ६२६ ॥ ६२७ ॥ ६२८ ॥ ६२९ ॥ ६३० ॥ ६३१ ॥ ६३२ ॥ ६३३ ॥ ६३४ ॥ ६३५ ॥ ६३६ ॥ ६३७ ॥ ६३८ ॥ ६३९ ॥ ६४० ॥ ६४१ ॥ ६४२ ॥ ६४३ ॥ ६४४ ॥ ६४५ ॥ ६४६ ॥ ६४७ ॥ ६४८ ॥ ६४९ ॥ ६५० ॥ ६५१ ॥ ६५२ ॥ ६५३ ॥ ६५४ ॥ ६५५ ॥ ६५६ ॥ ६५७ ॥ ६५८ ॥ ६५९ ॥ ६६० ॥ ६६१ ॥ ६६२ ॥ ६६३ ॥ ६६४ ॥ ६६५ ॥ ६६६ ॥ ६६७ ॥ ६६८ ॥ ६६९ ॥ ६७० ॥ ६७१ ॥ ६७२ ॥ ६७३ ॥ ६७४ ॥ ६७५ ॥ ६७६ ॥ ६७७ ॥ ६७८ ॥ ६७९ ॥ ६८० ॥ ६८१ ॥ ६८२ ॥ ६८३ ॥ ६८४ ॥ ६८५ ॥ ६८६ ॥ ६८७ ॥ ६८८ ॥ ६८९ ॥ ६९० ॥ ६९१ ॥ ६९२ ॥ ६९३ ॥ ६९४ ॥ ६९५ ॥ ६९६ ॥ ६९७ ॥ ६९८ ॥ ६९९ ॥ ७०० ॥ ७०१ ॥ ७०२ ॥ ७०३ ॥ ७०४ ॥ ७०५ ॥ ७०६ ॥ ७०७ ॥ ७०८ ॥ ७०९ ॥ ७१० ॥ ७११ ॥ ७१२ ॥ ७१३ ॥ ७१४ ॥ ७१५ ॥ ७१६ ॥ ७१७ ॥ ७१८ ॥ ७१९ ॥ ७२० ॥ ७२१ ॥ ७२२ ॥ ७२३ ॥ ७२४ ॥ ७२५ ॥ ७२६ ॥ ७२७ ॥ ७२८ ॥ ७२९ ॥ ७३० ॥ ७३१ ॥ ७३२ ॥ ७३३ ॥ ७३४ ॥ ७३५ ॥ ७३६ ॥ ७३७ ॥ ७३८ ॥ ७३९ ॥ ७४० ॥ ७४१ ॥ ७४२ ॥ ७४३ ॥ ७४४ ॥ ७४५ ॥ ७४६ ॥ ७४७ ॥ ७४८ ॥ ७४९ ॥ ७५० ॥ ७५१ ॥ ७५२ ॥ ७५३ ॥ ७५४ ॥ ७५५ ॥ ७५६ ॥ ७५७ ॥ ७५८ ॥ ७५९ ॥ ७६० ॥ ७६१ ॥ ७६२ ॥ ७६३ ॥ ७६४ ॥ ७६५ ॥ ७६६ ॥ ७६७ ॥ ७६८ ॥ ७६९ ॥ ७७० ॥ ७७१ ॥ ७७२ ॥ ७७३ ॥ ७७४ ॥ ७७५ ॥ ७७६ ॥ ७७७ ॥ ७७८ ॥ ७७९ ॥ ७८० ॥ ७८१ ॥ ७८२ ॥ ७८३ ॥ ७८४ ॥ ७८५ ॥ ७८६ ॥ ७८७ ॥ ७८८ ॥ ७८९ ॥ ७९० ॥ ७९१ ॥ ७९२ ॥ ७९३ ॥ ७९४ ॥ ७९५ ॥ ७९६ ॥ ७९७ ॥ ७९८ ॥ ७९९ ॥ ८०० ॥ ८०१ ॥ ८०२ ॥ ८०३ ॥ ८०४ ॥ ८०५ ॥ ८०६ ॥ ८०७ ॥ ८०८ ॥ ८०९ ॥ ८१० ॥ ८११ ॥ ८१२ ॥ ८१३ ॥ ८१४ ॥ ८१५ ॥ ८१६ ॥ ८१७ ॥ ८१८ ॥ ८१९ ॥ ८२० ॥ ८२१ ॥ ८२२ ॥ ८२३ ॥ ८२४ ॥ ८२५ ॥ ८२६ ॥ ८२७ ॥ ८२८ ॥ ८२९ ॥ ८३० ॥ ८३१ ॥ ८३२ ॥ ८३३ ॥ ८३४ ॥ ८३५ ॥ ८३६ ॥ ८३७ ॥ ८३८ ॥ ८३९ ॥ ८४० ॥ ८४१ ॥ ८४२ ॥ ८४३ ॥ ८४४ ॥ ८४५ ॥ ८४६ ॥ ८४७ ॥ ८४८ ॥ ८४९ ॥ ८५० ॥ ८५१ ॥ ८५२ ॥ ८५३ ॥ ८५४ ॥ ८५५ ॥ ८५६ ॥ ८५७ ॥ ८५८ ॥ ८५९ ॥ ८६० ॥ ८६१ ॥ ८६२ ॥ ८६३ ॥ ८६४ ॥ ८६५ ॥ ८६६ ॥ ८६७ ॥ ८६८ ॥ ८६९ ॥ ८७० ॥ ८७१ ॥ ८७२ ॥ ८७३ ॥ ८७४ ॥ ८७५ ॥ ८७६ ॥ ८७७ ॥ ८७८ ॥ ८७९ ॥ ८८० ॥ ८८१ ॥ ८८२ ॥ ८८३ ॥ ८८४ ॥ ८८५ ॥ ८८६ ॥ ८८७ ॥ ८८८ ॥ ८८९ ॥ ८९० ॥ ८९१ ॥ ८९२ ॥ ८९३ ॥ ८९४ ॥ ८९५ ॥ ८९६ ॥ ८९७ ॥ ८९८ ॥ ८९९ ॥ ९०० ॥ ९०१ ॥ ९०२ ॥ ९०३ ॥ ९०४ ॥ ९०५ ॥ ९०६ ॥ ९०७ ॥ ९०८ ॥ ९०९ ॥ ९१० ॥ ९११ ॥ ९१२ ॥ ९१३ ॥ ९१४ ॥ ९१५ ॥ ९१६ ॥ ९१७ ॥ ९१८ ॥ ९१९ ॥ ९२० ॥ ९२१ ॥ ९२२ ॥ ९२३ ॥ ९२४ ॥ ९२५ ॥ ९२६ ॥ ९२७ ॥ ९२८ ॥ ९२९ ॥ ९३० ॥ ९३१ ॥ ९३२ ॥ ९३३ ॥ ९३४ ॥ ९३५ ॥ ९३६ ॥ ९३७ ॥ ९३८ ॥ ९३९ ॥ ९४० ॥ ९४१ ॥ ९४२ ॥ ९४३ ॥ ९४४ ॥ ९४५ ॥ ९४६ ॥ ९४७ ॥ ९४८ ॥ ९४९ ॥ ९५० ॥ ९५१ ॥ ९५२ ॥ ९५३ ॥ ९५४ ॥ ९५५ ॥ ९५६ ॥ ९५७ ॥ ९५८ ॥ ९५९ ॥ ९६० ॥ ९६१ ॥ ९६२ ॥ ९६३ ॥ ९६४ ॥ ९६५ ॥ ९६६ ॥ ९६७ ॥ ९६८ ॥ ९६९ ॥ ९७० ॥ ९७१ ॥ ९७२ ॥ ९७३ ॥ ९७४ ॥ ९७५ ॥ ९७६ ॥ ९७७ ॥ ९७८ ॥ ९७९ ॥ ९८० ॥ ९८१ ॥ ९८२ ॥ ९८३ ॥ ९८४ ॥ ९८५ ॥ ९८६ ॥ ९८७ ॥ ९८८ ॥ ९८९ ॥ ९९० ॥ ९९१ ॥ ९९२ ॥ ९९३ ॥ ९९४ ॥ ९९५ ॥ ९९६ ॥ ९९७ ॥ ९९८ ॥ ९९९ ॥ १००० ॥

समेत्य सम्मुखं सूरकान्तः कुर्वन् युधं द्विषा ।
भग्नसैन्यः स्वयं नष्टा वप्रमध्ये समीयिवान् ॥३८४॥
तस्यौ सबह्य भूपालो यावद्वत्त्वा प्रतोलिकाम् ।
भङ्गत्त्वा तावच्च तां सोमो बलादागात्पुरान्तरे ॥३८५॥
सोमस्य कुर्वतो युद्धं भाले लग्नः शरो दृढम् ।
तेन श्रेष्ठी क्षणात्प्राणैर्मुक्तो मृत्युं समीयिवान् ॥३८६॥
अन्यथा चिन्तितं कार्यं देवेन कृतमन्यथा ।
भार्यां बालयतस्तस्य स्वस्य प्राणाः स्वयं ययुः ॥३८७॥
सूरकान्तो रणं कुर्वन् नष्टो भग्नबलः क्वचित् ।
चकार लुण्टनं पुर्यां भिद्यसैन्यं निरर्गलम् ॥३८८॥ यतः—
“तावच्चन्द्रबलं ततो ग्रहबलं तावद्बलं भूबलं,
तावत्सिध्यति वाञ्छितार्थमखिलं तावज्जनः सज्जनः ।
मुद्रामण्डलमन्त्रतन्त्रमहिमा तावत्कृतं पौरुषम्,
यावत्पुण्यमिदं नृणां विजयते पुण्यक्षयात्क्षीयते ॥३८९॥

दृष्ट्वा तां तादृशीं नारीं वपुःकान्तवतिताञ्छितम् ।
स्वर्णरेखेति नामादात् तस्या नगरनायिका ॥३९०॥
ततो चतुर्ल वितन्वन्तीं तां च स्वीयान्ति केन्द्रीयदा ।
महीपतिः स्वयं स्वस्मिन् चक्रे वामरदारिणीम् ॥३९१॥
सेयं जानीहि जननीं निजां स्वीयत्तम् । मन्त्राणि ।
लोमेन लज्जया न स्वं प्रादुर्धकैश्चनया श्रिया ॥३९२॥ यतः—
“लोभस्य गजगानीनं लेपः प्रयागजगती ॥३९३॥
ततः प्रयागजगती निभं निभं जगतीति ।
गनस्यनयन् प्रयागजगती गित्यागजगतीति ।
यागं गजगानीनीं तां चतुर्ल वितन्वन्तीं ।
परीत्यन्तीं चतुर्ल वितन्वन्तीं चतुर्ल वितन्वन्तीं ।

लात्वा सोमश्रियं कश्चिद् भिद्यः सपदि निर्गतः ।
रात्रौ प्राप्य छलं तस्मात् नष्टं सोमश्रिया क्वचित् ॥३९०॥
अमन्ती विपिने कस्यचित् तरोः फलमाद सा ।
तत्प्रभावात् तनौ तस्या गौरहस्वे समस्यते ॥३९१॥ यतः—
“अमन्त्रमक्षरं नास्ति नास्ति मूलमनौषधम् ।
अनाथा पृथिवी नास्ति आम्नायाः खलु दुर्लभाः” ॥३९२॥
वनेऽन्यदा तां सुरसुन्दरीश्री-रूपां हि दृष्ट्वा धनसार्थवाहः ।
रहो गृहीत्वा मुदितो जगाम, सुवर्णकुलस्य तटं रयेण ॥३९३॥
यावद् बहूनि वस्तूनि सार्थवाहो गृहीतवान् ।
समर्थं नगरे तत्र वस्तु तावदजायत ॥३९४॥
द्रव्यं विना कथं वस्तु समर्थं गृह्यतेऽधुना ।
श्रेष्ठी ध्यात्वेति विक्रेतुं तां निनाय चतुष्पथे ॥३९५॥
वेद्या रूपचत्ती द्रव्यलक्षणादाय तां द्रुतम् ।
नृत्यादि निखिलं सम्यग् शिक्षयामास यत्नतः ॥३९६॥

“दृष्ट्वा तां तादृशीं नारीं वपुःकान्तवतिताञ्छितम् ।
स्वर्णरेखेति नामादात् तस्या नगरनायिका ॥३९०॥
ततो चतुर्ल वितन्वन्तीं तां च स्वीयान्ति केन्द्रीयदा ।
महीपतिः स्वयं स्वस्मिन् चक्रे वामरदारिणीम् ॥३९१॥
सेयं जानीहि जननीं निजां स्वीयत्तम् । मन्त्राणि ।
लोमेन लज्जया न स्वं प्रादुर्धकैश्चनया श्रिया ॥३९२॥ यतः—
“लोभस्य गजगानीनं लेपः प्रयागजगती ॥३९३॥
ततः प्रयागजगती निभं निभं जगतीति ।
गनस्यनयन् प्रयागजगती गित्यागजगतीति ।
यागं गजगानीनीं तां चतुर्ल वितन्वन्तीं ।
परीत्यन्तीं चतुर्ल वितन्वन्तीं चतुर्ल वितन्वन्तीं ।

तयाऽथ प्रेषिताश्चेत्थो गत्वा तस्यान्तिके जगुः ।
 श्रीदत्त ! विद्यते स्वर्णरेखा क्व जल्प साम्प्रतम् ॥४११॥
 श्रीदत्तोऽवगृ न जानेऽहं श्रुत्वैति ता इदं जगुः ।
 किं कूटं जल्प प्रत्यक्षं दुष्ट पापिष्ठ साम्प्रतम् ॥४१२॥
 ततो रूपवती भूषपाश्वे गत्वेति जल्पति ।
 हा प्रभो वसतिग्रामे धूर्तेन मुषिताऽस्म्यहम् ॥४१३॥
 केन त्वं मुषितेत्युक्ते भूपेन रूपवत्यवगृ ।
 स्वर्णरेखा हृतेदानीं श्रीदत्तेन शठात्मना ॥४१४॥
 श्रीदत्तो भूभुजाऽकार्यं पृष्टस्व ध्यातवानिति ।
 वच्मि कपिकृतं चेद्धि तदा कोऽपि न मन्यते ॥४१५॥
 मत्वेति कृतमौनं तं श्रीदत्तं गुप्तिसञ्चनि ।
 चिक्षिपू रूढभूपालादेशेन दण्डपाशकाः ॥४१६॥
 दत्त्वा तद् भाण्डशालायां मुद्रामानीय तत्सुताम् ।
 स्वगृहे भूपतिः शीघ्रं स्थापयामास दुष्टधीः ॥४१७॥

समाकल्पयति मन्त्रीशो मौनमाधाय तस्थिवाच ।
 इतोऽन्यदा महीशोऽध्यापहतो दूरमीचिवाच ॥४२३॥
 अपूर्व गीतचुल्यादि कपीनां वीक्ष्य श्रुयति ।
 पथादेत्य च पौराणामये जजल्य यावता ॥४२५॥
 तावत् कोऽपि जनो नैवासंभाव्यं मन्यते मनाह ।
 ततो विलक्षवदन्तो महीपतिर्जगाम ॥४२६॥
 इतश्चागत्य मन्त्रीजः पश्यन्तीषु प्रजाम् च ।
 शूरस्यामये जगौ श्लोकं सगुणपदमगमिगम् ॥४२७॥
 जगंभालम् न गवसानम् [श्लो० ४२७] ॥४२८॥
 मन्दगेयः न किं तेऽनित्यता अपोऽनमोभवाः ।
 महीपते यमादयामास दृष्टमग्रेष्वपि सदा ॥४२९॥ ॥४३०॥

“काके शौचं द्यूतकारे च सत्यं
सर्पे क्षान्तिः स्त्रीषु कामोपशान्तिः ।
कूबिर्धैर्यं मद्यपे तत्त्वचिन्तम्
राजा मित्रं केन दृष्टं श्रुते व ॥४१८॥
सत्यं वच्म्यधुनाऽत्रैव यद् भाव्यं तद् भविष्यति ।
मत्वेति ग्राह भूपाग्रे श्रीदत्तः कपिचेष्टितम् ॥४१९॥
श्रीदत्तगदितं श्रुत्वा भूपालादिजनो जगौ ।
श्रीदत्तेनाधुना सत्यमपूर्वं जल्पितं ननु ॥४२०॥ यतः—
“असंभाव्यं न वक्तव्यं प्रत्यक्षं यदि दृश्यते ।
यथा वानरगीतानि तथा तु तरिता शिला” ॥४२१॥ तथाहि—
श्रीपुराधीशभीमस्य भूपस्य सचिवोऽन्यदा ।
दृष्ट्वाऽम्भोधौ शिलामेकां तरन्तीं पुरमागमत् ॥४२२॥
शिलातरणवृत्तान्तं श्रुत्वा प्राहेति भूपतिः ।
असंभाव्यं न वक्तव्यं प्रत्यक्षं यदि दृश्यते ॥४२३॥

अतीतं नैव शोच्यन्ति भविष्यं नव चिन्तयेत् ।
वर्तमानेन कालेन वर्त्तयन्ति विचक्षणः” ॥४३१॥
इत उद्यानपालास्यात् श्रुत्वा शान्तिमागतम् ।
चान्दिकं भूपतिस्तान् जगाम सपस्विदः ॥४३२॥
प्रणम्य निधियत् भूमी ययाश्च देवानां मुनिम् ।
नायत् मातृगोपपरिषये प्रोषायेति मुनीश्वरः ॥४३३॥
यस्म जगामो न भगवो न मरु कत देवता भवेत् ।
भूमीश्वरा भवान् ॥ पश्यन्प्राप्तिर्य कर्ममाहम् ॥४३४॥
मुनिश्वरान्देव जगती भवान् एव जगामः ॥ निरुत्तं जगत् ।
अस्मिन् जगते मत्तु मत्तमप्राप्तिर्य भवान् ॥४३५॥
‘‘निरुत्तं जगत् एव मे ॥ मत्तमप्राप्तिर्य भवान् ॥
भूमीश्वर इति मत्तं जगत् ॥ मत्तमप्राप्तिर्य भवान् ॥

समाकर्ण्येति मन्त्रीशो मौनमाधाय तस्थिवान् ।

इतोऽन्यदा महीशोऽश्वापहतो दूरमीयिवान् ॥४२४॥

अपूर्वं गीतवृत्त्यादि कपीनां वीक्ष्य भूपतिः ।

पश्चादेत्य च पौराणामग्रे जजल्प यावता ॥४२५॥

तावत् कोऽपि जनो नैवासंभाव्यं मन्यते मनाक् ।

ततो विलक्षवदनो महीपतिरजायत ॥४२६॥

इतश्चागत्य मन्त्रीशः पश्यन्तीषु ग्रजासु च ।

भूपस्याग्रे जगौ श्लोकं स्वभूपदृष्टगर्भितम् ॥४२७॥

असंभाव्यं न वक्तव्यं [श्लो० ४२१] ॥४२८॥

इदमेव न किं वेत्सीत्युत्त्वा भूपोऽरुणोक्षणः ।

श्रीदत्तं चालयामास शूलारोपकृते तदा ॥४२९॥ यतः-

“क्व च हरिचन्द्रः क्लान्त्यजदास्यं,

क्व च पृथुस्रुतुः क्व च नटलास्यम् ।

क्व च वनवासः क्वासौ रामः,

कटरे विकटो विधिपरिणामः ॥४३०॥

अतीतं नैव शोचन्ति भविष्यं नव चिन्तयेत् ।

वर्त्तमानेन कालेन वर्त्तयन्ति विचक्षणाः” ॥४३१॥

इत उद्यानपालस्यात् श्रुत्वा ज्ञानिनमागतम् ।

वन्दितुं भूपतिस्तत्र जगाम सपरिच्छदः ॥४३२॥

प्रणम्य विधिवद् भूपो ययाचे देशनां मुनिम् ।

तावद् तद्विधिविधये ग्रीवाचेति मुनीश्वरः ॥४३३॥

यस्य न्यायो न धर्म्मो न तत्र का देशना भवेत् ।

भूपोऽवगृ भगवन् ! न्यायधर्ममेव करोम्यहम् ॥४३४॥

मुनिश्चन्द्रो जगौ राजन् न न्यायः क्रियते तया ।

श्रीदत्तस्य सदा सत्यवादिनो मारणं मुधा ॥४३५॥

“सीदन्ति सन्तो विलसन्त्यसन्तः,

पुत्रा म्रियन्ते जनकाश्चिरायुः ।

दाता दरिद्रः कृपणो धनाढ्यः,

पश्यन्तु लोकाः कलिचेष्टितानि” ॥४३६॥

नैवास्ति नरके स्थानं मम विश्वस्तथास्तिनः ।
 यतो हि प्राणिनः खेपे गच्छेयुः पापकारकाः ॥४५२॥ यतः—
 'लोभमूलानि पापानि रसमूलाश्च व्याधयः ।
 स्नेहमूलानि दुःखानि क्रीणि त्यक्त्वा मुक्ती भव ॥४५२॥
 न हि मे पर्वता भारा न च मे मत्त सागराः ।
 कृतमाश्च महाभारा भारा निश्चान्तरास्तिनः ॥४५३॥
 गूढमाक्षी मुपाभासी कृतमो क्षीरसेमणाः ॥४५४॥
 पलारः कर्मणिगन्धराः पल्लवा नातिमदभस्त ॥४५५॥
 निःशूलानि निजाम्यानि निःशूलानि मे मे भूमी हृदि ।
 उपनिषत् पदके स्थाने कल्याणमितिगन्धराः ॥४५६॥
 'पद्ममाला भूमी मलयक कुमारीनः कृतमिह स्मृताः ॥४५७॥

[illegible]

मादि न मदीना न मदीन मदीन न मदीन
मादि न मदीना न मदीन मदीन न मदीन
मादि न मदीना न मदीन मदीन न मदीन
मादि न मदीना न मदीन मदीन न मदीन
मादि न मदीना न मदीन मदीन न मदीन
मादि न मदीना न मदीन मदीन न मदीन
मादि न मदीना न मदीन मदीन न मदीन
मादि न मदीना न मदीन मदीन न मदीन
मादि न मदीना न मदीन मदीन न मदीन
मादि न मदीना न मदीन मदीन न मदीन

नैवास्ति नरके स्थानं मम विश्वस्तथातिनः ।

यतो हि प्राणिनः श्वेद्रे गच्छेयुः पापकारकाः ॥४५१॥ यतः-

“लोभमूलानि पापानि रसमूलाश्च व्याधयः ।

स्नेहमूलानि दुःखानि त्रीणि त्यक्त्वा सुखी भव ॥४५२॥

न हि मे पर्वता भारा न च मे सप्त सागराः ।

कृतघ्नाश्च महाभारा भारा विश्वासघातिनः ॥४५३॥

कूटसाक्षी मृषाभाषी कृतघ्नो दीर्घरोषणः ।

चत्वारः कर्मचाण्डालाः पञ्चमो जातिसम्भवः ॥४५४॥

विचिन्त्येति निजात्मानं निन्दन् मैत्रो मृशं हृदि ।

उपविष्टः स्वके स्थाने करुणावासिताशयः ॥४५५॥ यतः-

“उत्तमानां मनो गच्छत् कुमार्गाद् वलति स्वयम् ।

दुष्टानां पापिनां नृणां नोपदेशशैतरपि ॥४५६॥

ततस्तौ भूरिदेशेषु आन्वोपाज्य धनं बहु ।

मार्गे नदीप्रवाहान्तः पतितौ मृत्युमीयतुः ॥४५७॥ यतः-

मादि न मदीना न मदीन मदीन न मदीन
मादि न मदीना न मदीन मदीन न मदीन
मादि न मदीना न मदीन मदीन न मदीन
मादि न मदीना न मदीन मदीन न मदीन
मादि न मदीना न मदीन मदीन न मदीन
मादि न मदीना न मदीन मदीन न मदीन
मादि न मदीना न मदीन मदीन न मदीन
मादि न मदीना न मदीन मदीन न मदीन
मादि न मदीना न मदीन मदीन न मदीन
मादि न मदीना न मदीन मदीन न मदीन

“मञ्जत्वम्भसि यातु मेरुशिखरं शत्रुं जयत्वाहवे,

वाणिज्यं कृपिसेवनादि सकला विद्याकलाः शिक्षतु ।

आकाशं विपुलं प्रयातु खगवत् कृत्वा प्रयत्नं परं,

नाभाव्यं भवतीह कर्मवशतो भाव्यस्य नाशः कुतः ॥४५८॥

छानुं न करिसि रंकडा हुं हुंनी लज वेचि ।

छन्दुकोडि सतोणह रावणि मुंकी लंक” ॥४५९॥

तिर्यग्योनौ तृषादीनि कथानि प्राप्य भूरिशः ।

चैत्रजीवस्ततोऽभूस्त्वं श्रीदत्ताभिधयाऽधुना ॥४६०॥ यतः-

“तिरिआ कसंकुसाआरानिवायवहंधमारणसयाई ।

नवि इहई पाविंता परत्थ जइ निअमिआ हुंत्ति” ॥४६१॥

आन्त्वा भूरिभवं दुःखसन्ततिं प्राप्य सन्ततम् ।

मैत्रजीवोऽभवत् शङ्खदत्तनामा सुहृत्तव ॥४६२॥

ततश्चैत्रप्रिये गौरीगङ्गे कालं कियत्तदा ।

भर्तुर्मर्गं समालोक्याभूतां भवपराङ्मुखे ॥४६३॥

कुर्वाणे ते स्त्रियौ मासोपवासादि तपो बहु ।
दृष्ट्वा गङ्गातटे चार्वा वेश्यां वीक्ष्येति दध्यतुः ॥४६४॥
धन्यैषा वृणुते चित्तचित्तितं नरमन्वहम् ।
अस्तु धिगावयोर्भर्तुः शुद्धिर्न ज्ञायते कुतः ॥४६५॥
सदेत्थं चिन्तयन्त्यौ ते अनालोच्य स्वकर्म तत् ।
मृत्वा ज्योतिष्कदेवीषु देवीत्वं प्रापतुः क्रमाद् ॥४६६॥ यतः-
“बालतवे पडिबद्धा उक्कडरोसा तवेण गारविआ ।
वेरेण य पडिबद्धा मरिडं असुरेसु जायन्ति ॥४६७॥
रज्जुगहविसभक्खणजलजलणपवेसतण्हहुहहुओ ।
गिरिसिरपडणाड सुआ सुहभावा हुंति वंतरिआ ॥४६८॥
तावस जा जोइसीआ चरणपरिन्वाय बंभलोगो जा ।
जा सहसरो पंचिदिअतिरिअ जा अचुओ सङ्गा” ॥४६९॥
ततश्च्युते ते क्रमतो गृहीण्यौ गङ्गा च गौरी च वस्त्रभावे ।
श्रीदत्त ! ते मातृसुते अभूतां मनोहरे पूर्वभवानुरागात् ॥

श्रीदत्तोच्चैश्च प्रभो ! कस्मै ददामि तनयमहम् ।
साधुः ग्राह त्वया किं न शङ्कन् दत्ताय दीयते ॥४७०॥
मुख्यवश्याणि श्रीदत्तः प्राहेति गङ्गादस्वरम् ।
मम तैनाद्विधक्षितेन स्त्रियैण सङ्गतिः कथम् ॥४७१॥ यतः-
“पुनर्लक्ष्मीः पुनर्भार्या पुनर्माता पुनः पिता ।
भवान्तरे भवन्त्येव न पुनः साधुगङ्गातिः” ॥४७२॥
सा विनीत धणाव् विषयेत्यतीति तत्तानाम् ।
शुण्येति कोतुकं यावत् स्त्रियैश्चयानुरो हृदि ॥४७३॥
साधु ज्येष्ठश्याः साधुस्त्रियैश्च तत्तानाम् ।
उपनिवे मरि नरस पित्रिणा भूयान्विपरी ॥४७४॥
कथयामि त्विभ्यामने नानुसुते सतीत्य नर ।

शङ्खं पुनः पूर्वभवाजितेन वैरेण पानीयनिधावपारे ।
क्षिप्तस्त्रयोत्पन्नमहाकुधेव श्रीदत्त ! जानीहि निजं कुर्म ॥
गुरोर्मुखादेतदवेत्य जज्ञे श्रीदत्तवैदेहमनोविरागम् ।
एवं हि जीवाः कृतपूर्वकर्मवशाच्छ्रमन्ते सुखदुःखयोगम् ॥
“क्षणं सक्तः क्षणं मुक्तः क्षणं क्रुद्धः क्षणं क्षमी-
मोहाद्यैः क्रीडयैवाहं कारितः कपिचापलम् ॥४७३॥
स्वामिन्नपारसंसारविषमाम्बुधितारणे ।
उपायं दर्शयेदानीं प्रसद्य मम साम्प्रतम् ॥४७४॥ यतः-
“हुंति परकजनिरया निअकजपरंमुहा फुडं सुअणा ।
चन्दो धवलेइ महीं न कलंकं अत्तणो फंसे” ॥४७५॥
तारणे भवपाथोधेधर्म एव तरीसमः ।
चारित्रमेव चारित्रतुलं तत्र बिभर्त्यलम् ॥४७६॥
दो चेव जिणवरेहिं जाइजरामरणविण्णमुकेहिं ।
लोगम्मि पहा भणिआ सुसमणसुसावओ वावि ॥४७७॥

कोइ पइछो देइचरि तिन्नि विकार करेइ ।
आर्य तावइ पर तवइ पर तह हाणि करेइ ॥४७८॥
अणथोवं वणयोवं अणिगयोवं कसाययोवं च ।
नछ मे वीम्मसिअच्चं येवं पि सु ते बलं होइ ॥४७९॥
दासत्ते देइ रणं अइरा मणं वणो तिमप्पत्तो ।
सण्णस्सदाहमग्गी दित्ति कताया भवमणत्तं” ॥४८०॥
गाम्परी मत्तः गान्ते नितेअय निजगम्भी ।
सुनि पमत्त अधिन्नरः ज्ञाणस्सामातिः पुनः ॥४८१॥
सुनिः गातामन्तरेमंये वनइ तिरं मरा मर ।
कण्ठं गण्ठं गमाइ मग्गी गारन्तं नइम ॥४८२॥
जिणे वीम्मरेइ अण मग्गी ॥४८३॥

[illegible]

॥ १ ॥ ॥ २ ॥ ॥ ३ ॥ ॥ ४ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ८ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ १० ॥ ॥ ११ ॥ ॥ १२ ॥ ॥ १३ ॥ ॥ १४ ॥ ॥ १५ ॥ ॥ १६ ॥ ॥ १७ ॥ ॥ १८ ॥ ॥ १९ ॥ ॥ २० ॥ ॥ २१ ॥ ॥ २२ ॥ ॥ २३ ॥ ॥ २४ ॥ ॥ २५ ॥ ॥ २६ ॥ ॥ २७ ॥ ॥ २८ ॥ ॥ २९ ॥ ॥ ३० ॥ ॥ ३१ ॥ ॥ ३२ ॥ ॥ ३३ ॥ ॥ ३४ ॥ ॥ ३५ ॥ ॥ ३६ ॥ ॥ ३७ ॥ ॥ ३८ ॥ ॥ ३९ ॥ ॥ ४० ॥ ॥ ४१ ॥ ॥ ४२ ॥ ॥ ४३ ॥ ॥ ४४ ॥ ॥ ४५ ॥ ॥ ४६ ॥ ॥ ४७ ॥ ॥ ४८ ॥ ॥ ४९ ॥ ॥ ५० ॥ ॥ ५१ ॥ ॥ ५२ ॥ ॥ ५३ ॥ ॥ ५४ ॥ ॥ ५५ ॥ ॥ ५६ ॥ ॥ ५७ ॥ ॥ ५८ ॥ ॥ ५९ ॥ ॥ ६० ॥ ॥ ६१ ॥ ॥ ६२ ॥ ॥ ६३ ॥ ॥ ६४ ॥ ॥ ६५ ॥ ॥ ६६ ॥ ॥ ६७ ॥ ॥ ६८ ॥ ॥ ६९ ॥ ॥ ७० ॥ ॥ ७१ ॥ ॥ ७२ ॥ ॥ ७३ ॥ ॥ ७४ ॥ ॥ ७५ ॥ ॥ ७६ ॥ ॥ ७७ ॥ ॥ ७८ ॥ ॥ ७९ ॥ ॥ ८० ॥ ॥ ८१ ॥ ॥ ८२ ॥ ॥ ८३ ॥ ॥ ८४ ॥ ॥ ८५ ॥ ॥ ८६ ॥ ॥ ८७ ॥ ॥ ८८ ॥ ॥ ८९ ॥ ॥ ९० ॥ ॥ ९१ ॥ ॥ ९२ ॥ ॥ ९३ ॥ ॥ ९४ ॥ ॥ ९५ ॥ ॥ ९६ ॥ ॥ ९७ ॥ ॥ ९८ ॥ ॥ ९९ ॥ ॥ १०० ॥

पदत्रिंशद्वयोजनेऽस्तीति श्रुत्वा मातुलपार्श्वतः ।
अयमन्नागतो लातुं वस्तुकन्यादिकं निजम् ॥४९२॥
मत्वा वैरं तयोः पूर्वं श्रीदत्तशङ्खदत्तयोः ।
ग्रीवाचेति मुनिः शङ्खदत्तं प्रति हिताशयः ॥४९३॥ यतः—
“कृपाकवचितं चेतो वचः पीयूषपेशलम् ।
परोपकारव्यापारं वपुः स्यात् सुकृतात्मनाम्” ॥४९४॥
श्रीदत्तोऽयं त्वया पूर्वमेव हन्तुं समीहितः ।
श्रीदत्तेनाधुना त्वं च हन्तुं क्षिप्तोऽसि वारिधौ ॥४९५॥
इदानीं भवतो घातप्रतिघातप्रदानतः ।
गतं वैरमतः ग्रीतिं कुरुतं च युवां ध्रुवम् ॥४९६॥ यतः—
“कृतकर्मक्षयो नास्ति कल्पकोटिशैतरपि ।
अवश्यमेव हि भोक्तव्यं कृतं कर्म शुभाशुभम् ॥४९७॥
भूपः श्रुत्वेति सम्यक्त्वमूलं श्रीद्वादशव्रतीम् ।
लात्ना (ललौ) सदुत्सवं भावात् साधोस्तस्यान्तिके सदा ॥ यतः

द्रव्यान्धेन समं पुत्रीं शङ्खदत्ताय सोत्सवम् ।
दत्त्वा शेषधनं समक्षेभ्यां श्रीदत्त उत्सवाच्च ॥५०६॥
लात्ना केवलिनः पार्श्वे दीक्षां संसारतारिणीम् ।
श्रीदत्तस्तीव्रमातन्वच्च तपो विहृतवांस्ततः ॥५०७॥ यतः—
“सुखिणो न चयद् भोगं चयद् जगद् दुःखिणोऽपि अलियसिगं ।
चिपकाकम्भोलिचो न इमो न इमो पतिगपद् ॥५०८॥
जगत्पयद् चगास्ती पतिगपद् तपि न इमो पतिगपद् ॥५०९॥
न चयद् तगा जगत्तो दृक्पुत्री मयम् दयतो ॥५१०॥
मणोऽग्निना दहनं मृगमणोऽग्नि-धनमप्यप्यते ॥५११॥
अग्निपयः क्षणक-प्रेमिणाम-जगद् क-मण-प- ॥५१२॥
मप्यप्यपिनि नि-द-द-द- ॥५१३॥ ॥५१४॥ ॥५१५॥

“सम्यक्त्वमूलानि पञ्चाणुव्रतानि गुणास्त्रयः ।
शिक्षापदानि चत्वारि व्रतानि गृहमेधिनाम् ॥४९९॥
अंतोमुहुचमिचं पि फासिअं हुज्ज जेहिं सम्मत्तं ।
तेसिं अवड्ढुगुगलपरिअड्डो चेव संसारो” ॥५००॥
उपदेशं गुरोः पार्श्वे आकर्ण्य व्यन्तरस्तदा ।
पूर्वसंमृतिगेहिन्यामनुरागं मुमोच च ॥५०१॥
श्रीदत्तशङ्खदत्तक्षमारमणव्यन्तराः क्रमात् ।
श्रीदत्ततनयासोमश्रीयुताः क्षामणं व्यधुः ॥५०२॥
वेद्याकर्म विहायाथ स्वर्णरेखा जिनोदितम् ।
धर्मं कृत्वाऽगमस्त्वर्गे गमिष्यति शिवं पुनः ॥५०३॥
अन्येऽपि बहवो भव्यलोका धर्मं प्रपेदिरे ।
व्यन्तरोऽय्यवधीजैनजनविघ्नावलीं सदा ॥५०४॥
श्रीदत्तशङ्खदत्ताभ्यामादाय धर्ममाहृतम् ।
नत्वा मुनिं निजं स्थानं जग्माते रंगतस्तदा ॥५०५॥

क्षेत्रस्य ये द्विजे गौरीपद्मे पूर्व वधुवपुः ॥५०२॥
साव्यतं जवनीपुत्र्यौ ते जाते मम कर्मतः ॥५०३॥
अज्ञानतो मया मातृपुत्र्योरुपरि सम्प्रति ॥५०४॥
अकारि मानसं स्तुते दुःखमिति योगतः ॥५०५॥
[इति श्रीदत्तकथा] ॥
मन्त्रो-गम् मे द्विजे गौरीपद्मे मम ॥५०६॥
पञ्चगामन ते मातापितरौ गतमते मम ॥५०७॥
मम मातृपितृ कर्मभारं वक्ष्यमिहा ॥५०८॥
मोक्षाय मे-पत्नीं चित्तं विहाये भव-सा-पुत्रः ॥५०९॥
००८ मम गतिं न भव-पितामह न ते-पितामह ॥५१०॥
न-पितामह न भव-पितामह न भव-पितामह ॥५११॥
मम-पितामह न भव-पितामह न भव-पितामह ॥५१२॥
मम-पितामह न भव-पितामह न भव-पितामह ॥५१३॥
मम-पितामह न भव-पितामह न भव-पितामह ॥५१४॥
मम-पितामह न भव-पितामह न भव-पितामह ॥५१५॥

नो मन्त्रोऽपि मुनिः नो मन्त्रोऽपि मुनिः नो मन्त्रोऽपि मुनिः ॥५०५॥ यतः
 “कृपा कर्माणि सन्ते तेनैव न नो मन्त्रोऽपि मुनिः ॥५०६॥
 योगसत्तायापारं सन्तः सन्तः सन्तः सन्तः सन्तः ॥५०७॥
 अस्मिन्नेतेन नया पदेषु सन्तः सन्तः सन्तः ॥५०८॥
 अस्मिन्नेतेन नया पदेषु सन्तः सन्तः सन्तः ॥५०९॥
 यतः सन्तः सन्तः सन्तः सन्तः सन्तः ॥५१०॥ यतः—
 “कृतकर्मणो नान्ति कृतकर्मणोऽपि सन्ति ।
 अवश्यमेव हि मोक्षार्थं कृतं कर्म कृतमायुषम् ॥५११॥
 भूषः कुर्वन्ति सन्त्युत्तमं श्रीद्वादशवतीम् ।
 काला (कलौ) सद्गुरुवं भावात् साधोस्तस्यान्तिके सदा ॥ यतः

द्रव्यार्थेन समं पुत्रीं शङ्खदत्ताय सोत्सवम् ।
 दत्त्वा शेषधनं सप्तश्रेण्यां श्रीदत्त उत्सवान् ॥५०६॥
 लात्वा केवलिनः पार्श्वे दीक्षां संसारतारिणीम् ।
 श्रीदत्तस्तीव्रमातन्वन् तपो विहृतांस्ततः ॥५०७॥ यतः—
 “सुहिओ न चयइ भोए चयइ जहा दुक्खिओत्ति अलियमिणं ।
 चिक्कणकम्मोलित्तो न इमो न इमो परिच्चयइ ॥५०८॥
 जह चयइ चक्कवड्डी पवित्थरं तत्तिअं सुहुत्तेणं ।
 न चयइ तहा अहवो दुब्बुद्धी खप्परं दमओ ॥५०९॥
 तपोऽग्निना दहन् दुष्टकर्मणिन्धनसञ्चये(यम्) ।
 श्रीदत्तः क्षपकश्रेणीमारोह क्रमात्तदा” ॥५१०॥ यतः—
 तमस्तमांसि भिन्दानः शुक्लध्यानोग्रोचिषा ।
 श्रीदत्तार्योऽनघज्ञानप्रकाशं प्राप्तवान् क्षणात् ॥५११॥
 सोऽहं विहरमानो भूपीठे संजातकेवलः ।
 अत्रागतोऽसि भव्यानामुपकारकृतेऽधुना ॥५१२॥

नो मन्त्रोऽपि मुनिः नो मन्त्रोऽपि मुनिः नो मन्त्रोऽपि मुनिः ॥५०५॥ यतः
 “कृपा कर्माणि सन्ते तेनैव न नो मन्त्रोऽपि मुनिः ॥५०६॥
 योगसत्तायापारं सन्तः सन्तः सन्तः सन्तः सन्तः ॥५०७॥
 अस्मिन्नेतेन नया पदेषु सन्तः सन्तः सन्तः ॥५०८॥
 अस्मिन्नेतेन नया पदेषु सन्तः सन्तः सन्तः ॥५०९॥
 यतः सन्तः सन्तः सन्तः सन्तः सन्तः ॥५१०॥ यतः—
 “कृतकर्मणो नान्ति कृतकर्मणोऽपि सन्ति ।
 अवश्यमेव हि मोक्षार्थं कृतं कर्म कृतमायुषम् ॥५११॥
 भूषः कुर्वन्ति सन्त्युत्तमं श्रीद्वादशवतीम् ।
 काला (कलौ) सद्गुरुवं भावात् साधोस्तस्यान्तिके सदा ॥ यतः

चैत्रस्य मे प्रिये गौरीगङ्गे पूर्वं वभूवतुः ।
 साम्प्रतं जनेनीपुत्र्यौ ते जाते मम कर्मतः ॥५१३॥
 अज्ञानतो मया मातृपुत्र्योरुपरि सम्प्रति ।
 अकारि मानसं रक्तं दुष्टकर्मनियोगतः ॥५१४॥
 [इति श्रीदत्तकथा]
 शुकोऽवग मे प्रिये हंसीसारस्यौ ये वभूवतुः ।
 अभूतामत्र ते मातापितरौ साम्प्रतं मम ॥५१५॥
 तात मातरिति कथमहं वच्यधुना तयोः ।
 प्रोवाच केवली चित्रं विद्यते भवनाटकम् ॥५१६॥ यतः—
 “न सा जाई न सा जोणी न तं ठाणं न तं कुलं ।
 न जाया न मुआ जत्थ सन्वे जीवा अणंतसो ॥५१७॥
 संसारे अमतां देहभृतामेव निरन्तरम् ।
 मातापित्रादिसम्बन्धा वभूवुर्भूरिशो मिथः” ॥५१८॥
 इति न्यायान्न मोक्तव्यो व्यवहारो हि धीमता ।
 निश्चयाद्विद्यते यस्माद् व्यवहारो वली नयः ॥५१९॥ उक्तं च

“व्यवहारो वि हु बलवं जं छउमस्थं पि वंदई अरिहा ।
जा होइ अणाभिबो जाणतो धम्मयं एयं” ॥५२०॥
संसारं नाटकप्रायं विज्ञायेति शुकं तदा ।
मातस्तातेति जल्पन्तं दृष्ट्वा ग्राह मृगध्वजः ॥५२१॥
ते धन्या मानवा शुष्मादृशाः सन्ति महीतले ।
शेषां स्याद् यौवने चित्तं वैराग्यरसवासितम् ॥५२२॥
संसारविमुक्तं चेतः कदा मम भविष्यति ।
इति भूपोदिते ग्राह श्रीदत्तः केवली तदा ॥५२३॥
यदा सुतश्चन्द्रवतीप्रियाया दृग्गोचरे एष्यति ते नरेन्द्र ।
वैराग्यरङ्गो रुचिरस्तदानीं भविष्यति श्राक् शिवशर्मणे हि ॥
श्रुनीश्वरोक्तं नृपतिर्मनोऽन्तो धृत्वा दृढं केवलिनं प्रणम्य ।
विभावयन् स्वमसमं समस्तं पुत्रादियोगं गृहमाजगाम ॥५२५॥
ततो भव्यजनाम्भोजबोधाय मुनिपुङ्गवः ।

१ व्यवहारोऽपि खलु बलवान् वर्तते, यत् छद्मस्थमपि सन्तं चिरप्रवृजितं अर्हन्-केवली वन्दते, यत् छद्मवत्यनभिज्ञः स चिरप्रवृजित, जानानो धर्मतामेनां व्यवहारगोचरमिति ॥

कविः ग्राह्यायुना युष्मच्छुल्यानां रक्षतां क्षितिव्य ।
कथं भवति(वन्ति) लोकेषु विमान्यत्र मनागपि ॥५२३॥
आयि क्षितिं पालयति क्षितीशः,
क्षितिः कथं स्यात् कुशलस्य लोके ।
धाराधरे वर्धति वारिधारा,
दुग्धिममाविर्भवति कचिलिकम् ॥५२४॥
आगतं पितरं तत्र श्रुत्वा कमलमालया ।
तत्रैव तातचरणौ नन्देकत्र स्थितं तदा ॥५२५॥
श्रुतः ग्राह्यान् भवतोऽप्यन्ता विस्मयमागमः ।
कविः ग्राह्याग्रे नेतुं (तुः) श्रुतान् श्रुतः ॥५२६॥
माम्भोजगोचरे गम्य ममिन्द्रेण्य भवतिभिरम् ।
अपिनेभ्यं नि-ने गन्तुं ममयथीविगमयन्ते ॥५२७॥

विजहार लसज्जानदीसिर्भास्वानिवावनौ ॥५२६॥
बभूव दशवर्षीयो यावद् भूपसुतः शुकः ।
तावत् कमलमालाया द्वितीयोऽभूत् सुतोऽनघः ॥५२७॥
कृत्वा जन्मोत्सवं भूमिपतिः स्वमानुसारतः ।
हंसराजाभिधां तस्य हृन्नोश्चक्रे प्रमोदतः ॥५२८॥
भूपतिर्दशवर्षीयहंसयुक्तशुकान्वितः ।
सभायां यावदासीनो द्वास्थस्तावज्जगाविदम् ॥५२९॥
स्वार्मिस्त्वां द्रष्टुकामोऽथ समागाद् द्वारि गागलिः ।
यद्वादेशोऽधुना च स्यादत्रायाति तदा यतिः ॥५३०॥
आनीयतामिति प्रोक्ते भूपेन द्वारपालकः ।
तत्रानयद् ऋषिं शिष्यत्रययुक्तं जटाधरम् ॥५३१॥
प्रतिपत्तिं ऋषेः कृत्वा लब्धाशीमुनिपुङ्गवम् ।
उपवेश्यासनेऽप्राक्षीद् भूपो भद्रं जिनौकसः ॥५३२॥

दौहित्रमेकमाननीय मभ्यतः शुकहंसयोः ।
विशुश्यात्र ततस्तीर्थे भविष्यति निरत्ययम् ॥५३२॥
ततो यक्षप्रभावेणात्रागमं स्तोकेवेलया ।
तेनैकं तनयं देहि सद्यो मम मृगध्वज ! ॥५३०॥
गजाऽऽचष्ट लघु पुत्रावम् मे स्तोऽधुना ननु ।
तेनोच्यते कथं गन्तुमादेशत्र तयोश्चुलम् ॥५३१॥
ततो राजा पुतो पृष्टौ तत्र गन्तुं गनान्तरे ।
प्रणम्यपीभि पितुर्मन्त्रे निन्नेन जगादिति ॥५३२॥
गागलेक्षिते पाञ्चल गन्तुं का-पु-स्ये पितरम् ।
गातादभागे मति रक्षितं स्वभिरागमः ॥५३३॥ गतः-
५३४ पञ्चम ने निजसोर्गोको नृप कृपते भूता ।
ने नृप भव्यममम-दी-के ५३५ ५३५ ५३५ ॥५३५॥

ऋषिः ग्राहाधुना युष्मत्तुल्यानां रक्षतां क्षितिम् ।

कथं भवति (वन्ति) लोकेषु विघ्नान्यत्र मनागपि ॥५३३॥

क्षितिः कथं पालयति क्षितीश,

धाराधरे वर्षति वारिधारां,

दुर्भिक्षमाविर्भवति क्वचित्किम् ॥५३४॥

आगतं पितरं तत्र श्रुत्वा कमलमालया ।

तत्रैव तातचरणौ नत्वेकत्र स्थितं तदा ॥५३५॥

भूपः ग्राहात्र भवतोऽधुना किमर्थमागमः ।

ऋषिः ग्राहागमे हेतुं (तुः) श्रूयतां वृषते ! मम ॥५३६॥

ममथ गोमुखो यक्षः स्वप्नेऽभ्येत्य जगाविदम् ।

चलितोऽहं जिने नन्तुं मुख्यश्रीविमलचले ॥५३७॥

त्वमागच्छेति यक्षेण प्रोक्तेऽहमित्यवादिषम् ।

कर्तोऽऽश्रमस्य कः सारां ततः स निर्जरो जगौ ॥५३८॥

१ आकर्ष्यैतन्मुनेर्वाक्यं हंसः स्पष्टं जगाविदम् । ताताहमाश्रमं यामि रक्षितुं त्वन्नियोगतः ॥ इति श्लोकत्रयस्थाने अयमेव श्लोकः । क-घ ।

दौहित्रमेकमानीय मध्यतः शुक्रहंसयोः ।

विशुञ्चात्र ततस्तीर्थं भविष्यति निरत्ययम् ॥५३९॥

ततो यक्षप्रभवेणात्रागमं लोकवेलाया ।

तेनैकं तनयं देहि सद्यो मम मृगध्वज ! ॥५४०॥

राजाऽऽचष्ट लघू पुत्रावमू मे स्तोऽधुना ननु ।

तेनोच्यते कथं गन्तुमादेशश्च तयोर्ध्रुवम् ॥५४१॥

ततो राज्ञा सुतौ घृष्टौ तत्र गन्तुं वनान्तरे ।

ग्रणम्याही पितुर्हंसो विनयेन जगाविति ॥५४२॥

गागलेर्विद्यते वाञ्छा नन्तुं शत्रुसूत्रे जिनम् ।

ताताहमाश्रमं यामि रक्षितुं त्वन्नियोगतः ॥५४३॥ यतः-

‘ते धन्या ये पितुर्मर्तुर्वाक्यं च वृण्वते मुदा ।

ते च धन्यतमा लोके गुरुणां च वचो हितम्’ ॥५४४॥

श्रुत्वा पुत्रोदितं मातापितराबुचतुर्मुदा ।

धन्यस्त्वं तनयो यस्मादीदृशं वचनं वद (तव) ॥५४५॥ यतः-

१ आकर्ष्यैतन्मुनेर्वाक्यं हंसः स्पष्टं जगाविदम् । ताताहमाश्रमं यामि रक्षितुं त्वन्नियोगतः ॥ इति श्लोकत्रयस्थाने अयमेव श्लोकः । क-घ ।

“दीपाः स्थितं वस्तु विभासयन्ति, कुलप्रदीपास्तु पुनर्नवीनाः ।
चिरं व्यतीतानपि पूर्वजान् ये, प्रकाशयन्ति स्वगुणप्रकर्षात्” ॥
निशम्यैतच्छ्रुतः ग्राह तातादेशं ददस्व मे ।
विमलाचलतीर्थेशनिर्नसाडस्ति पुरा मम ॥५४७॥ यतः—
“आदौ तन्व्यो बृहन्मध्या विस्तारिण्यः पदे पदे ।
यायिन्यो न निवर्तन्ते सतामाशाः सरित्समाः” ॥५४८॥
श्रुत्वा विनयसंयुक्तं पुत्रयोर्वचनं नृपः ।
ईक्षते मन्त्रिणामास्यं यावत् तावच्च ते जगुः ॥५४९॥
मुनीन्द्रोऽर्थी भवान् दाता रक्षणीयौ जिनाश्रमौ ।
रक्षिता शुकराजश्चेदुमन्यामहेतराम् ॥५५०॥
मन्त्रिणां वचनं श्रुत्वा मातापित्रोः क्रमाम्बुजम् ।
नत्वा सिंह इवाचालीत् शुको गागलिंसंयुतः ॥५५१॥ यतः—
“सेनउं चंदन सपुरिसह आपण पीड सहति ।
कुलकसवड्डुह जाणीइ जह परउपगार करंति” ॥५५२॥ ततश्च—

स्त्री ग्राह विद्यते चरुपापुर्वा भूयोऽरिभर्तृनाः ।
तस्यासीच्चक्ष्मीमतीपतीभवा पद्माचरती सुता ॥५५३॥
पद्माचरतीमहं धात्री पालयामि रमाडञ्जिया ।
स्तन्यपानादिनाऽपत्यमिव माता निरन्तरम् ॥५५४॥
पद्माचरती मया युक्तां रागात् कञ्चिदप्रमथः ।
विमानय्यां विधायानु चन्नालाङ्गारतर्पति ॥५५५॥
अत्राहं पतिताऽयस्यादिमानात् देवगोमयः ।
तान्ता पद्माचरती गेहः तापमयाचनं गतिम् ॥५५६॥ यतः—
“वितागानुपुन्यपुन्यमिनीनां निरन्तरम् ।
विगीतो दुराग्रो गुणां नायकं गानं गीतम् ॥५५७॥
मधुरिनीनां स्वस्तीकृतम् मातुः कर्तुम् ॥५५८॥

गागलिर्भूपददाशीर्वादः शुक्रसमन्वितः ।
लङ्घयन् पृथिवीं लोकवेलयाडागाविजाश्रमम् ॥५५३॥
नत्वा स्तुत्वाऽऽदिमं देवं तस्यौ तत्राश्रमे शुक्रः ।
बबन्ध स्वर्गसुक्तिश्रीयोग्यं कर्म शुभं बहु ॥५५४॥
श्रीतीर्थाश्रमयोः सारां कुर्वाणो यत्नतः शुक्रः ।
चचाल गागलिर्नन्तुं जिनं श्रीविमलाचले ॥५५५॥ यतः—
“श्रीतीर्थपात्थरजसा विरजीभवन्ति,
तीर्थेषु बंभ्रमणतो न भवे भ्रमन्ति ।
तीर्थव्ययादिह नराः स्थिरसम्पदः स्युः,
तीर्थेश्वरार्चनकृतो जगदर्चनीयाः ॥५५६॥
शशाम वृष्ट्याऽपि विना दवाग्निरासीद्विशेषा फलपुष्पवृष्टिः ।
ऊनं न सत्त्वेष्वधिको बबाधे शुके वनं गोप्तरि गाहमाने ॥
दूरेऽन्यदा निशीथिन्यां श्रुत्वा स्त्रीरुदितं भृशम् ।
गत्वा तत्राशु पप्रच्छ शुको रोदनकारणम् ॥५५८॥

शेवाङ्गाद्विगिरलानपुराह गगनवट्टञ्जालः ।
खेटोकाहं वायुचेगास्तोऽचले द्रष्टुं महीतलम् ॥५५९॥
वन्ध्यापुत्रीपतेः सुनीमेकं लालाङ्गारं प्रजन्तुं ।
यावदप्रागसं तावद्विमानं स्ववर्तितं मम ॥५६०॥
पूरुषिणा पपात स्त्री सतेर भूमिपतेः सुता ।
मतीकाहं पतिताऽयस्यादिमानात् देवगोमयः ।
जगुः पद्माचरती मया युक्तां रागात् कञ्चिदप्रमथः ।
विमानय्यां विधायानु चन्नालाङ्गारतर्पति ॥५६१॥
अत्राहं पतिताऽयस्यादिमानात् देवगोमयः ।
तान्ता पद्माचरती गेहः तापमयाचनं गतिम् ॥५६२॥
“वितागानुपुन्यपुन्यमिनीनां निरन्तरम् ।
विगीतो दुराग्रो गुणां नायकं गानं गीतम् ॥५६३॥
मधुरिनीनां स्वस्तीकृतम् मातुः कर्तुम् ॥५६४॥

स्त्री ग्राह विद्यते चम्पापुर्या भूयोऽरिमर्दनः ।
तस्यासीच्छ्रीमतीपत्नीभवा पद्मावती सुता ॥५५९॥
पद्मावतीमहं धात्री पालयामि रसाऽभिधा ।
स्तन्ययानादिनाऽप्यमिव माता निरन्तरम् ॥५६०॥
पद्मावतीं मया युक्तां रागात् कश्चिन्नभ्रशरः ।
विमानस्थां विधायानु चचालाम्बरवर्त्मनि ॥५६१॥
अत्राहं पतिताऽकस्माद्विमानाद् दैवयोगतः ।
लात्वा पद्मावतीं खेटः काप्यगोत्तेन रोदिमि ॥५६२॥ यतः—
“पितृमातृसुहृत्पुत्रगृहिणीनां निरन्तरम् ।
वियोगो दुस्सहो नृणां जायते नात्र संशयः ॥५६३॥
मधुरैर्वचनैः स्वस्थीकृत्वा तामुदजे क्वचित् ।
मुक्त्वा ततोऽचलद् द्रष्टुं ययौ पद्मावतीं द्रुतम् ॥५६४॥
प्रासाददृष्टितत्रैकं क्रन्दन्तं पतितं नरम् ।
निरीक्ष्येति शुक्रः ग्राह कस्त्वमत्रागतः कुतः ॥५६५॥

वैताल्याद्रिशिरोरत्नात्पुराद् गगनवल्लभात् ।
खेटोऽहं वायुवेगाह्वोऽचलं द्रष्टुं महीतलम् ॥५६६॥
चम्पापुरीपतेः पुत्रीमेकां ललाटस्वरे व्रजन् ।
यावदत्रागमं तावद्विमानं स्खलितं मम ॥५६७॥
पूर्वमेका ययात स्त्री ततो भूमिपतेः सुता ।
ततोऽहं पतितोऽस्मीह ज्ञायते कारणं नहि ॥५६८॥
शुकः ग्राहास्य तीर्थस्य ग्रभावात् खेचरेश्वर ।
विमानात्पतनं जातं तवात्र साम्प्रतं ननु ॥५६९॥
ततः शुको जिनं नन्तुं वायुवेगसमन्वितः ।
गत्वा ग्रासादमध्ये श्राग् ववन्दे भव्यभक्तितः ॥५७०॥
अक्षय पद्मावतीं तत्र वायुवेगो जगाविदम् ।
इयमेव मया बाला गृहीताऽस्ति दुरात्मना ॥५७१॥
“सर्पः क्रूरः खलः क्रूरः सर्पात्क्रूरतरः खलः ।
मन्त्रौषधिवशः सर्पः खलः केनोपशाम्यते” ॥५७२॥

नत्वा सुत्वा जिनं वायुवेगं पद्मावतीयुतम् ।
शुकः परोपकारार्थी निनायाश्रममञ्जसा ॥५७३॥
धात्री पद्मावतीं प्रेक्ष्य जहर्षेन्दुमिवाम्बुधिः ।
गौरवं वायुवेगाय रसवत्या शुकोऽकरोत् ॥५७४॥ यतः—
“पानीयस्य रसः शैत्यं पराश्रयादरो रसः ।
आनुकूल्यं रसः स्त्रीणां मित्राणां वचनं रसः ॥५७५॥

अत्र सज्जनपद्धतिः ।
[प्रसन्ना इग् मनः शुद्धं ललिता वाग् नतं शिरः ।
सहसाऽर्थिष्वियं पूजा विनाऽपि विभवं सताम्” ॥] ।
शुकः ग्राहान्यदा वायुवेगं विद्याधरं प्रति ।
वियद्गमनविद्या ते समेति विस्मृताऽथवा ॥५७६॥
व्योमविद्या समायति परं स्फुरति नो मनाक् ।
शुकोऽवक् तर्हि मह्यं त्वं तां श्रावय खगेश्वर ॥५७७॥
वियद्विद्यां खगेनोक्तां लला गत्वा जिनालये ।

देवदृष्टौ तपोजापरोऽजनि शुको भृशम् ॥५७८॥
व्योमविद्या शुकेनाशु सिद्धा दत्ता खचारिणे ।
खेटौ द्वावपि संजातौ परस्परोपकारतः ॥५७९॥ यतः—
“ददाति प्रतिगृह्णाति गुह्यमाख्याति पृच्छति ।
शुद्धे भोजयते चैव षड्विधं ग्रीतिलक्षणम् ॥५८०॥
अत्रान्तरे श्रीविमलाद्रितीर्थे नत्वा जिनेन्द्रं ग्रथमं प्रमोदात् ।
समागतौ गागलिरैक्ष्य विद्यां खगां शुक्स्यांशु मुदं ततान ॥
यतः—परस्य कमलां वर्धमानां संवीक्ष्य सज्जनाः ।
मोमुधते पयोराशिरिव चन्द्रस्य सन्ततम् ॥५८१॥
आपृच्छ्य गागलिमुनिं लघु वायुवेग—
स्त्रीयुग्मयुक्तमधिरुह्य लसद्विमानम् ।
क्रामन्नभस्तलमनेकपुराकराद्रिं,

पश्यन् मृगध्वजसुतः समियाय चम्पाम् ॥५८३॥ यतः—

विद्याधराच्छुकचरित्रमनन्यरूपं
शुत्वाऽरिमर्दनमहीपतिराद्रि(द्रि)तातः ।
पद्मावतीं करितुरंगमभूत्स्थितुक्तां
तस्मै ददौ वरमहोत्सवपूर्वमाद्य ॥५८४॥
यथाशये तिष्ठति जीवरक्षामूलो जिनेन्द्रः प्रवरो हि धर्मः ।
शुराशुरोर्वीपलियक्षरकोभूतादयस्तस्य धत्रीभवन्ति ॥५८५॥
अनुशास्य नृपं तत्र मुक्ता पद्मावतीं श्रियाम् ।
शुकः नाश्रयतेत्यानि तन्दिदं जलितम्भनः ॥५८६॥ यतः—
“पद्मस्य कोटिगमाः मृगस्योऽपि नृपस्यार्थं ।
उभयगमनं जनीता तिसृष्वपि नृपस्यार्थं ॥५८७॥
नाना वाचनं नृपस्य ३ २ २ ३ नृपस्यार्थं ॥५८८॥

वायुवेगपिता वायुवेगं पुत्रीं जिनां वराय ।
प्रददौ शुकराजाय चारुत्सवपुरस्तम् ॥५९०॥
वायुवेगं श्रियां तत्र मुक्ता मित्रयुतः शुक्रः ।
शुत्वाऽष्टापदमाद्यात्स्यं वन्दिदं चलितो जिनाय ॥५९१॥
नत्तारि अहं दस दोज नंदिजा जिणवरा चउज्जीसं ।
परमटुनिद्रिअत्ता निरा सिद्धिं मम दिसंठु ॥५९२॥
पुमस्यभाउआणे(के) नउत्तिसं जेय जिणवरे काणी ।
मन्नाजिणणे पटिमा गणमणेण नामणे” ॥५९३॥
शुकराजेति जलपत्नी कतिपिदारी भूताः पुत्राः ।
यतो भूतस्य सुन्दरे मोक्षं यत्तु नृपस्यार्थं ॥५९४॥
नानावाचनं नृपस्य ३ २ २ ३ नृपस्यार्थं ॥५९५॥

पुण्डरीकाद्रिसारार्थं गोमुखवादेशतोऽधुना ।
चलन्त्यहमगां क्षोणिप्रतिष्ठस्योपरि स्फुटम् ॥५९७॥
गृहवाद्यन्तरे नारीरुदितं करुणस्वरम् ।
श्रुत्वा तत्रैत्य सा पृष्टा मया रोदनकारणम् ॥५९८॥
तयोक्तं मे शुक्रः पुत्रोऽचालीद्रागलिना समम् ।
अद्यापि तस्य नो शुद्धिर्जाता तेनैव रोदिमि ॥५९९॥
एवंविधा लसद्भक्तियुक्ताः पित्रोस्तनूद्भवाः ।
न लभ्यन्ते विना पुण्यं मानवैः कर्हिचित्कचित् ॥६००॥ यतः
“किं जातैर्बहुभिः पुत्रैः शोकसन्तापकारकैः ।
वरमेकः कुलालम्बी यत्र विश्रमते(श्रूयते) कुलम्” ॥६०१॥
मयोक्तं तव पुत्रस्य विज्ञाय कुशलं द्रुतम् ।
कथयिष्याम्यहं तुभ्यं बलमाना सती पुनः ॥६०२॥
समाश्वास्येति वचनैर्मातरं तव तत्क्षणात् ।
अवधिज्ञानतो ज्ञात्वा त्वामत्राहं समागमम् ॥६०३॥

एतद् बाहुचालितं कथानकमत्र वाच्यम् ।
इत्यादि श्रुत्वा युक्तीरुत्वा युगाब्जवाङ्मजः ।
विनयेन जगावैव तदा चक्रेश्वरीं प्रति ॥६००॥
श्रीमं तव सुतो देवान् नत्वा स्तुत्वा समेव्यति ।
वक्तव्यं च त्वया देवि । मम मातुः पुनः स्फुटम् ॥६०१॥
गदित्वेति शुक्रः क्षीघ्र मिश्रयुक्तः प्रमोदितः ।
नन्तुमद्यापदे तीक्ष्णं बलितः श्रीलिङ्गागिरिमान् ॥६०२॥
एतत्सन्देशः कथेश्वरीप्रोक्तं तत्र मया ।
संस्मरिष्येकार कमलमालां मधुश्रुतिभिः ॥६०३॥
नत्वा स्तुत्वा विज्ञानं मातुः समागमनात् ॥६०४॥
श्रीविक्रमचरितम् ॥६०५॥

पश्चादेत्य शुकाह्वाय साम्प्रतं निजपत्ने ।
गत्वा मातुः क्रमौ स्वीयचरित्रैः ग्रीणयोत्तम ॥६०४॥ यतः—
“असार्थप्रार्थनं तीर्थमदेहद्रोहणं तपः ।
अनम्भःसंभवं स्नानं मातुश्चरणचर्चनम् ॥६०५॥
ऊढो गर्भः प्रसवसमये सोढमत्युग्रशूलं,
पथ्याहारैः तपनविधिभिः स्तन्यपानप्रयत्नैः ।
विष्टामूत्रप्रभृतिमलिनैः कष्टमासाद्य सद्य—
स्नातः पुत्रः कथमपि यया स्तूयतां सैव माता” ॥६०६॥
आकर्ण्यैतच्छुक्रः साश्रुः ग्राह चक्रेश्वरीं प्रति ।
अनत्वा तीर्थमासनं पश्चादायाम्यहं कथम् ॥६०७॥ यतः—
“अवाप्य धर्मावसरं विवेकी, कुर्याद्विलम्बं न हि विस्तराय ।
ततो जिनस्तक्षशिलाधिपेन रात्रिं व्यतिक्रम्य पुनर्न नेमे ॥
तायमि पृष्ट्वा पृष्ट्वा चकं पूअणारिहो ताओ ।
इहलोइअं तु चकं परलोअसुहावहो ताओ” ॥६०९॥

“वेदुद्धि नीयते धर्मो बन्धुवर्गः कुलं ययः ।
पितुः पुत्रास्त एव स्तुर्वैरिणः क्षैरिणः पदे” ॥६०४॥
जिनोक्तः स्नात्रकरणाय वपुदानप्रदानतः ।
युगाब्जवाङ्मालो ज्येष्ठान् पुत्रान् पुत्रागनोत्तमम् ॥६०५॥
“देवपुत्रा युक्तमस्तिः स्नात्रायः संयमस्तपः ।
अतः परमपुत्राय मय्येतज्जगत्सत्ताप्रभम्” ॥६०६॥
यत्राहं कर्तुं शक्येत्याहं ययः पतिः पतिः ॥६०७॥
मदीयं कर्तुं शक्येत्याहं ययः पतिः पतिः ॥६०८॥
मदीयं कर्तुं शक्येत्याहं ययः पतिः पतिः ॥६०९॥
मदीयं कर्तुं शक्येत्याहं ययः पतिः पतिः ॥६१०॥
मदीयं कर्तुं शक्येत्याहं ययः पतिः पतिः ॥६११॥
मदीयं कर्तुं शक्येत्याहं ययः पतिः पतिः ॥६१२॥
मदीयं कर्तुं शक्येत्याहं ययः पतिः पतिः ॥६१३॥
मदीयं कर्तुं शक्येत्याहं ययः पतिः पतिः ॥६१४॥
मदीयं कर्तुं शक्येत्याहं ययः पतिः पतिः ॥६१५॥
मदीयं कर्तुं शक्येत्याहं ययः पतिः पतिः ॥६१६॥
मदीयं कर्तुं शक्येत्याहं ययः पतिः पतिः ॥६१७॥
मदीयं कर्तुं शक्येत्याहं ययः पतिः पतिः ॥६१८॥
मदीयं कर्तुं शक्येत्याहं ययः पतिः पतिः ॥६१९॥
मदीयं कर्तुं शक्येत्याहं ययः पतिः पतिः ॥६२०॥

राज्यं करोम्यहं तस्मिं हंसेऽसौ कुरुते कथम् ।
इति ग्राह नृपो यावचावत्तन्नागतौ सुतौ ॥६२४॥
सुन्वोऽग्रे रणं कर्तुं यावद्वार्तां नृपोऽकरोत् ।
तावच्छत्रुबलदेको भृत्योऽभ्येत्य जगाविदम् ॥६२५॥
पराजितः पूर्वभवे त्वदीयपुत्रेण हंसेन दृढं हि सूरः ।
वैरं स्मरन् तत्समुपाजगाम युद्धं विधातुं बहुसैन्ययुक्तः ॥ यतः—
“यस्मिन्दृष्टे मनस्तोषो द्वेषश्च प्रलयं व्रजेत् ।
स विज्ञेयो मनुष्येण बान्धवः पूर्वजन्मनः” ॥६२७॥
मृगध्वजयुक्तौ स्नेहात् पुत्रसोदरयोस्तदा ।
सजीभूतौ प्रति ग्राह युद्धे हंस इति स्फुटम् ॥६२८॥
वैरमस्ति मया सार्धं सूरस्यास्य महीपतेः ।
कुर्वणिं समरं तेन समं मां पश्यथोऽधुना ॥६२९॥
इत्युत्त्वा रथमारूढो हंसः कीनाशसोदरः ।
मुष्टासुष्टि रणं कर्तुं प्रवृत्तः सूरभृशुजा ॥६३०॥

“सुजनो न याति विकृतिं परहितनिरतो विनाशकालेऽपि ।
छेदेऽपि चन्दनतरुः सुरभयति कुलं कुठारस्य” ॥६३०॥
ततः सूरः समुत्थाय मुक्तवैरपरम्परः ।
भक्तितः क्षमयामास हंसं साधुरिवादरात् ॥६३१॥
दृष्टेत्कौतुकं सूरं पश्यच्छेति मृगध्वजः ।
किमर्थं भवताऽऽजन्धं समरं मम अधुना ॥६३२॥
सूरः प्रोवाच स्मरन्पुत्रोद्यानेऽन्यदा मुनिः ।
श्रीवत्सलकेयली पृच्छति पापयुगलं गमतामगात् ॥६३३॥
यनि नन्तरमां पिना गतोऽग्रे गमतामगात् ।
मानिना विहिता भगवन्नाम विनन्दमदा ॥६३४॥ गमति—
“यस्यो—”

बांधी वाणि गयणि ठाठरी, रविकर मूंक्या तिणि आवरी ।
खांडां झलकइ बीजल जिस्यां, सुहड तणां मण तीणइ कस्यां ॥
अत्र युद्धवर्णनम् ।
हंसेन सूरशस्त्राणि भिन्नानि भूरिशस्तदा ।
मृगध्वजादिभूषेषु पश्यत्सु बहुषु स्फुटम् ॥६३२॥
सूरो हंसं कुधा हन्तुमुत्तस्थौ यावता रणे ।
तावता पातितः सूरो हंसेन पृथिवीतले ॥६३३॥
पुनर्हंसेन तत्रैत्य शीतवातोपचारतः ।
सूरः सजीकृतः सद्यो बान्धवेनेव तत्क्षणात् ॥६३४॥
एवं सजीकृतः सूरो हंसेन बहुशो जगौ ।
दत्तं हंसेन चैतन्यं द्विधा बाह्यान्तरं मम ॥६३५॥
मृत्वाऽहं नरकं गच्छन् रौद्रध्यानेन साम्प्रतम् ।
रक्षितोऽनेन हंसेन गुरुणा करुणात्मना ॥६३६॥
हंसेन साम्प्रतं ज्ञानदृष्टिविश्राणिता मम ।
यत एवमभूत् शुद्धो विवेकः शिवशर्मदः ॥६३७॥ यतः—

देयानान्ते मया प्रोक्तं किं पुण्यं मे पुराऽभवत् ।
ततोऽवक् कबली सूरं जिनाचर्चं विहिता त्वया ॥६३४॥
सूरः ग्राह मया कस्मिन् भवे चक्रे जिनाचिना ।
ज्ञान्याह भविष्यापुर्णं जिन्नारिरभवच्छुपः ॥६३५॥
यात्रार्थं नृपतिर्हिस्तीस्मारसीसहितो यदा ।
मृगपुरीयमसेन गङ्गाजालीत्प्रमोदतः ॥६३६॥
इत्यादि भूषणैर्गन्तव्यादि मरणाभिरात्मम् ।
पापं पृच्छति गते चरितमप्यभिमत ॥६३७॥
गते जिनाभिरुपास्यमयी स्मरणातिशयोक्त्यः ।
गतेऽपि गतेऽपि गतेऽपि गतेऽपि गतेऽपि ॥६३८॥

“सेवया धनमिच्छद्भिः सेवकैः पश्य यत्कृतम् ।
स्वातन्त्र्यं यच्छरीरस्य मूढैस्तदपि हारितम्” ॥६५१॥
तत्रैतत् चरकः शीघ्रमप्राप्तरत्नकुण्डलः ।
पुनः पश्चात्समागत्य मन्त्रिणोऽग्रे जगाविदम् ॥६५२॥
न लब्धं कुण्डलं मन्त्रीन् ! मया तत्र गवेपता ।
केनाप्यङ्गीकृतं नूनं भिच्छेन तत्क्षणात्तदा ॥६५३॥
त्वयैवाङ्गीकृतं नूनं कुण्डलं चरकाधम ।
वदन्नेवं तदा मन्त्री कर्कशं तमताडयत् ॥६५४॥ यतः-

“सुखस्य दुःखस्य न कोऽपि दाता,
परो ददातीति कुबुद्धिरेषा ।

अहं करोमीति वृथाभिमानः,

स्वकर्मसूत्रग्रथितो हि लोकः ॥६५५॥

तत्र तं सूच्छितं सुक्त्वा मन्त्री लोकयुतस्तदा ।

क्रामन्पृथ्वीं क्रमात् सद्यः समागाद् भविलं पुरम् ॥६५६॥

नरकेऽपि मिथोऽत्यन्तं कुर्वाणो कलहं मदा ।
भूरिदुःखभराक्रान्तो निन्यतुः समयं सुधा ॥६६३॥ यतः-
“घाला दाढी पक्खी जलयर नरयागया उ अदरूरा ।
हुंति पुणो नगपसु बाहुल्लेण न उण नियमो ॥६६४॥
तह मारणअभक्खवाणदाणपग्घणगिलोवणादिणो ।
सन्नजहन्तो उदओ दम्मपुणिओ इणम्मि कयाणो” ॥६६५॥
अआदुरग्घत्थ पग्गज्जीवो म्मच्छीपुदे तदे ।
अनन्नेहिपुतो अस्सिम्मागागानि मनोहरः ॥६६६॥
मत्त भीतिननाथाणां तिग्गाम कयातिर्नोः ।
मत्तानिग्गामपदोयात्तम्म मनागोअदि ॥६६७॥

शीतवातादिना सजीभूताङ्गश्वरको द्रुतम् ।
दध्यावित्थं प्रभुत्वादिगर्विणं मन्त्रिणं हि धिग् ॥६५७॥
“चौरा बुल्लुकावि अ बंभण विज्जा य भट्ट पाहुणया ।
नच्चणधूत्तनरिदा परस्स पीडं न याणंति” ॥६५८॥
रौद्रध्यानपरः सद्यश्चरकस्तृषयाऽदितः ।
मृत्वा सर्पोऽभवद् दुष्टो भविलपुरसन्निधौ ॥६५९॥ यतः-
“अतौ तिर्यग्गतस्तथा गतिरधो ध्याने तु रौद्रे सदा,
धर्मे देवगतिः शुभं च हि फलं शुक्ले च जन्मक्षयः ।
तस्माद् व्याधिरुगन्तके हितकरे संसारनिस्तारके,
ध्याने शुक्लवरे रजःप्रमथने कुर्यात्प्रयत्नं बुधः” ॥६६०॥
तेनाहिनाऽऽगतस्तत्र मन्त्री दष्टो रूपा द्रुतम् ।
मृत्वाऽऽगान्नरके घोरे महादुःखशतप्रदे ॥६६१॥
मृत्वा सरीसृपः सोऽपि रौद्रध्यानपरायणः ।
तत्रैव नरके दुष्टकर्मयोगात्समीयिवान् ॥६६२॥

“नरपसु जादे अदक्कम्पुडादे दुक्कजादे परम्मतिक्खुवादे ।
को वक्खहि तादे जीवन्तो वासकोडीवि ॥६७०॥
कक्खउदाहं सामलिअसिक्खणवयरणिपघरणभयादिहि ।
जा जायणाओ पावन्ति नारया ते अहम्मकल्ले” ॥६७१॥
मंम्मन्तीये ममालोक्कय जातजातिम्मुरित्तदा ।
पक्खाम्मा जल्लमान्तीय क्खम्मान् मातं जिनेजितुः ॥६७२॥
पन्नादान्तीय पुरपाणि आम्मणि सत्तम्म विगाड ।
ए पग्गामाय मादेव सुमाप्पिदो विनेधम्म ॥६७३॥
मदी नग्घादिदो-आवादे मत्ता रोगो-अणि-अण ।
अम्मन्-वात्ततो भेव-अम्मन्-अम्मन्-अम्मन् ॥६७४॥
जिने-अम्मन्-अम्मन्-अम्मन्-अम्मन्-अम्मन् ॥६७५॥

[illegible]

“नरएसु जाइ अइकखडाइ दुनखाइ परमतिवखाइ ।
को वनेहि ताइ जीवतो वासकोडीवि ॥६७०॥
कखखडाइ सामलिअसिवणवयरणिपहरणभयाइहिं ।
जा जायणाओ पावति नारया तं अहम्मफलं” ॥६७१॥
हंसस्तीर्थं समालोक्य जातजातिस्मृतिस्तदा ।
पक्षाभ्यां जलमानीय व्यधात् स्नानं जिनेशितुः ॥६७२॥
वनादानीय पुष्पाणि चारूणि चञ्चुना विराट् ।
पूजयामास भावेन युगादीशं जिनेश्वरम् ॥६७३॥
एवं शशञ्जिनेन्द्रार्चां कृत्वा हंसोऽमरोऽभवत् ।
मृगध्वजाङ्गजो हंसनामाभूदधुना स च ॥६७४॥
निशम्यैतन्मुनेः पार्श्वे हंसं हत्वा रिपुं निजम् ।
वालयामीत्यहं वैरं जल्पन् यावत्कुथाऽचलम् ॥६७५॥
क्रोधोपशमनोक्तिभिर्बोधयमानोऽप्यहं भृशम् ।
यदा न बलितः प्रोचे श्रीदत्तेन तदेति हि ॥६७६॥

[illegible]

नरकेऽपि मिथोऽप्यन्तं कुर्वणौ कलहं सदा ।
भूरिदुःखभराक्रान्तौ निन्यतुः समयं मुधा ॥६६३॥ यतः—
“बाला दाढी पक्खी जलयर नरयागया उ अइकरा ।
हुंति पुणो नरएसुं बाहुल्लेणं न उण नियमो ॥६६४॥
तह मारणअभक्खाणदाणपरधणविलोवणार्हणं ।
सव्वजहन्नो उदओ दसगुणिओ इक्कसि कयाणं” ॥६६५॥
श्वभ्राद्रुदृष्ट्य चरकजीवो लक्ष्मीपुरे वरे ।
धनश्रेष्ठिसुतो भीमनामानि मनोहरः ॥६६६॥
तत्र श्रीजिननार्चा विधाय कुसुमैर्वरैः ।
भवानेवाभवद्वीराङ्गदस्य तनयोऽत्र हि ॥६६७॥
“जं चिअ विहिणा लिहिअं तं चिअ परिणमइ सयल्लोयस्स ।
इअ जाणेविणु धीरा विहुरे वि न कायरा हुंति” ॥६६८॥
सिंहमन्त्री महादुःखं सहित्वा नरके भृशम् ।
श्रीविमलाचले वापीजले हंसस्ततोऽभवत् ॥६६९॥ यतः—

“लङ्गह कोहपलेवणह डङ्गहं गुणरयणाहं ।
उवसमजलि नवि उल्लहह सहह ते दुक्खसयाहं ॥६७७॥
कोहो माणो माया लोभो हासो रई अरई य ।
सोणो भयं दुगंछा पच्चक्ख कली इमे सव्वे ॥६७८॥
वाली जोइउ नहु वलहं हीइडइ धरहं कसाय ।
मेल्ही दारस सींदरो जहिं भावह तहि जाह ॥६७९॥ इत्यादि ।
इत्यादि भूरिशो युक्तीरवमन्याचिरादहम् ।
आगामत्र रणं कर्तुं समं हंसेन सम्प्रति ॥६८०॥
इदानीं तव पुत्रेण हंसेन बलशालिना ।
कुर्वता समरं सद्यः पराभूतोऽस्म्यहं ननु ॥६८१॥
तेन वैरमहं मुक्त्वा गत्वा श्रीदत्तसन्निधौ ।
ग्रहीष्यामि व्रतं सद्यो भवपाथोधितारकम् ॥६८२॥
क्षमयित्वा तदा सूरौ हंसं सुन्दरभक्तितः ।
ग्रहीतुं चरणं सद्योऽचालीत् श्रीदत्तसन्निधौ ॥६८३॥

“विषयगणः कापुरुषं करोति वशवर्तिनं न सत्पुरुषम् ।
बन्नाति मशकमेव हि ल्लतातन्तुर्न मातङ्गम् ॥६८४॥
भवन्ति भूरिभिर्भाग्यैः धर्मकर्ममनोरथाः ।
फलन्ति यत्पुनस्तेऽपि तत्सुवर्णस्य सौरभम् ॥६८५॥
निरीक्ष्यैतद्वृषो दध्याविति चित्ते मृगध्वजः ।
गृह्णन्ति ये व्रतं मर्त्यास्ते धन्याः स्युर्महीतले ॥६८६॥
“धन्ना जणणी जणया धन्ना वि य बंधवा वि सुकयत्था ।
पव्वज्जाए जुगं पुत्तं परिपालिअं जेहिं” ॥६८७॥
“तावद् अमन्ति संसारे पितरः पिण्डकाङ्क्षिणः ।
यावत्कुले विशुद्धात्मा यतिः पुत्रो न जायते” ॥ इति पुराणे ।
ज्ञानिनोक्तं पुरा चन्द्रवतीपुत्रं यदेक्षसे ।
भविष्यति तदा सम्यग् वैराग्यं तव मानसे ॥६८९॥
अद्य यावन्न दृष्टोऽस्ति चन्द्रवत्याः सुतो मया ।
जातोऽहं स्थविरस्तेनान्यथा स्याज्ज्ञानित्राक् किमु ॥६९०॥

ध्यायकेवं महीपालो यावत्तत्र बने स्थितः ।
तावदेकोऽष्टवर्षीयोऽभ्येत्य बालोऽनमश्चरम् ॥६९१॥
कस्त्वं कुतः समायातो यावदेव वृषो जगौ ।
तावद् व्योम्नीति वाग् जाता क्षेप चन्द्रवतीसुतः ॥६९२॥
यद्यस्ति भववधिते सन्देहस्तव भूपते ।
तदेयानकरुक्कोणे व्रज क्रौन्धेय पञ्चरु ॥६९३॥
तत्र गिर्योर्द्वयोर्मध्ये संस्थिते कैलिकागते ।
चकार योगिनी तीर्थे ततो नित्ये मन्त्रोच्चारणे ॥६९४॥
सप्त गन्गा गगना नीपे गमादृश्य गन्धोष्मणीम् ।
चन्द्रगन्धीरुणोष्मणिमन्त्रं प्राप्यते ॥६९५॥

छत्वाऽह योगिनी राजन् ! सत्यं चन्द्रवतीसुतः ।
यतोऽस्ति विपमोऽसारः संसारोऽयं विषादवि ॥६९८॥ अतः-
“कोऽहं कस्त्वं कुत आयातः का मे जननी को मे तातः ।
यथेवं दष्टः संसारः सर्वोऽयं स्वमव्यवहारः ॥६९९॥
पुनरपि राजनी पुनरपि दिवसः पुनरपि मासः पुनरपि वर्षम् ।
पुनरपि धृदः पुनरपि बालः पुनरपि याति समेति न कालः” ॥
योगिन्याहाभयवचनपुर्वं मन्त्रोच्चारणपतिः ।
मार्गपन्त्रं प्रजा न्यायमार्गं शनक दृष्टानिनाम् ॥७०॥ १॥
निरिगन्तमः पुरेऽग्रे मया नान्य अमानुषमती मिया ।
मन्त्रोच्चारणं शान्ति नीपे र साधुपतेः ॥७०॥ २॥

ध्यायेन्नेवं महीपालो यावत्तत्र वने स्थितः ।
 तावदेकोऽष्टवर्षीयोऽभ्येत्य बालोऽनमन्युपम् ॥६९१॥
 कस्त्वं कुतः समायतो यावदेव नृपो जगौ ।
 तावद् व्योम्नीति वाग् जाता ह्येष चन्द्रवतीसुतः ॥६९२॥
 यद्यस्ति भवतश्चित्ते सन्देहस्तव भूपते ।
 तद्देशानककुक्कोणे व्रज क्रोशेषु पञ्चसु ॥६९३॥
 तत्र गिर्योर्द्वयोर्मध्ये संस्थिते केलिकानने ।
 चकार योगिनी तीव्रं तपो नित्यं यशोमती ॥६९४॥
 तत्र गत्वा त्वया शीघ्रं समापृच्छय यशोमतीम् ।
 चन्द्रवतीसुतोत्पत्तिस्वरूपं ज्ञास्यते स्फुटम् ॥६९५॥
 श्रुत्वैतद् भूपातिस्तेन युक्तः कौतुकिताशयः ।
 चलन् शीघ्रं ययौ तस्मिन् पूर्वोक्ते कदलीवने ॥६९६॥
 निरीक्ष्य नृपतिर्ध्यानतत्परां योगिनीं तदा ।
 नत्वा ग्राहेति किं चन्द्रवत्या एष सुतो ननु ॥६९७॥

श्रुत्वाऽऽह योगिनी राजन् ! सत्यं चन्द्रवतीसुतः ।
 यतोऽस्ति विषमोऽसारः संसारोऽयं विषादपि ॥६९८॥ यतः—
 “कोऽहं कस्त्वं कुत आयातः का मे जननी को मे तातः ।
 यद्येवं दृष्टः संसारः सर्वोऽयं स्वप्नव्यवहारः ॥६९९॥
 पुनरपि रजनी पुनरपि दिवसः पुनरपि मासः पुनरपि वर्षम् ।
 पुनरपि वृद्धः पुनरपि बालः पुनरपि याति समेति च कालः” ॥
 योगिन्याहाभवच्चण्डपुर्यां सोममहीपतिः ।
 प्रवर्तयन् व्रजा न्यायमार्गे शक्र इवानिशम् ॥७०१॥
 निखिलान्तःपुरश्रेष्ठा तस्य भानुमती प्रिया ।
 बभूवेन्दोरिव ब्राह्मी सीतेव रामभूपतेः ॥७०२॥
 हिमवत्क्षेत्रतो युग्ममेकं गत्वाऽऽदिमं दिवम् ।
 भानुमत्युदरे सद्योज्वतीर्णं स्वप्नसूचितम् ॥७०३॥ यतः—
 “नरतिरि असंखजीवी सन्वे निअमेण जंति देवेषु ।
 निअआउअसमहीणाउएसु ईसाणअंतेसु” ॥७०४॥

योगिनी महीपालो यावत्तत्र वने स्थितः ।
 तावदेकोऽष्टवर्षीयोऽभ्येत्य बालोऽनमन्युपम् ॥६९१॥
 कस्त्वं कुतः समायतो यावदेव नृपो जगौ ।
 तावद् व्योम्नीति वाग् जाता ह्येष चन्द्रवतीसुतः ॥६९२॥
 यद्यस्ति भवतश्चित्ते सन्देहस्तव भूपते ।
 तद्देशानककुक्कोणे व्रज क्रोशेषु पञ्चसु ॥६९३॥
 तत्र गिर्योर्द्वयोर्मध्ये संस्थिते केलिकानने ।
 चकार योगिनी तीव्रं तपो नित्यं यशोमती ॥६९४॥
 तत्र गत्वा त्वया शीघ्रं समापृच्छय यशोमतीम् ।
 चन्द्रवतीसुतोत्पत्तिस्वरूपं ज्ञास्यते स्फुटम् ॥६९५॥
 श्रुत्वैतद् भूपातिस्तेन युक्तः कौतुकिताशयः ।
 चलन् शीघ्रं ययौ तस्मिन् पूर्वोक्ते कदलीवने ॥६९६॥
 निरीक्ष्य नृपतिर्ध्यानतत्परां योगिनीं तदा ।
 नत्वा ग्राहेति किं चन्द्रवत्या एष सुतो ननु ॥६९७॥

श्रुत्वाऽऽह योगिनी राजन् ! सत्यं चन्द्रवतीसुतः ।
 यतोऽस्ति विषमोऽसारः संसारोऽयं विषादपि ॥६९८॥ यतः—
 “कोऽहं कस्त्वं कुत आयातः का मे जननी को मे तातः ।
 यद्येवं दृष्टः संसारः सर्वोऽयं स्वप्नव्यवहारः ॥६९९॥
 पुनरपि रजनी पुनरपि दिवसः पुनरपि मासः पुनरपि वर्षम् ।
 पुनरपि वृद्धः पुनरपि बालः पुनरपि याति समेति च कालः” ॥
 योगिन्याहाभवच्चण्डपुर्यां सोममहीपतिः ।
 प्रवर्तयन् व्रजा न्यायमार्गे शक्र इवानिशम् ॥७०१॥
 निखिलान्तःपुरश्रेष्ठा तस्य भानुमती प्रिया ।
 बभूवेन्दोरिव ब्राह्मी सीतेव रामभूपतेः ॥७०२॥
 हिमवत्क्षेत्रतो युग्ममेकं गत्वाऽऽदिमं दिवम् ।
 भानुमत्युदरे सद्योज्वतीर्णं स्वप्नसूचितम् ॥७०३॥ यतः—
 “नरतिरि असंखजीवी सन्वे निअमेण जंति देवेषु ।
 निअआउअसमहीणाउएसु ईसाणअंतेसु” ॥७०४॥

सम्पूर्णं समये भानुमती पूरितदोहदा ।
अस्रत युगलं पुत्रपुत्रीरूपं मनोरमम् ॥७०५॥
चन्द्रशेखरनामेति स्वनोर्भूमीपतिर्ददौ ।
पुत्र्याश्चन्द्रवतीत्याह्वा सोत्सवं मुदिताशयः ॥७०६॥
वर्धमानौ क्रमात्तत्र जातजातिस्मृती मिथः ।
युग्मधर्मं समीहेते रागाद्भुपसुताङ्गजे ॥७०७॥ यतः—
“अक्खाणसणी कम्माण मोहणी तह वयाण बंभवयं ।
गुत्तीण य मणगुत्ती चउरो दुक्खेण जिप्पंति” ॥७०८॥
अत्रान्तरे महीनाथस्तुभ्यं चन्द्रवतीं ददौ ।
चन्द्रशेखरभूयेन परिणीता यशोमती ॥७०९॥
पुरोद्यानात्ततः छत्र विधाय बहुशो यदा ।
निनाय त्वां शुकः सद्यो गागलेराश्रमं नृप ! ॥७१०॥
पूर्ववाञ्छितसिद्ध्यर्थं पत्नी चन्द्रवती तदा ।
त्वद्राज्यस्यापहारार्थमानिन्ये चन्द्रशेखरम् ॥७११॥

देवदत्तचरोदन्तं चन्द्रवत्याः पुरस्तदा ।
चन्द्रशेखर उक्त्वाऽऽह क्रियते साम्प्रतं किञ्च ॥७१२॥
चन्द्रवती जगौ गूढगर्भाया मे प्रगे सुतः ।
भावी चेत्किं प्रगे कार्यं भवताञ्च निगद्यताम् ॥७१३॥
चन्द्रशेखर आचष्ट जातमात्रं सुतं तव ।
लात्वा रहो यशोमत्ये पत्न्ये दास्याम्यां किल ॥७१४॥
तत आत्मां सुतेनैव काममौत्थिकान्तरे ।
स्याम्यालोचनः पुरेन्द्रेण कोचमि मां दीप पश्यति ॥७१५॥
निर्वाप्यति गुलं चन्द्रपद्मम् गङ्गाप्रभाकरा ।
नीन्मा गौ यशोमत्ये दद्यात् नोति म चरियमान् ॥७१६॥

अत्रान्तरे समायास्त्वं पश्चात्तत्र महीपते ! ।
परीप्सितोऽसि तेनैव प्रपञ्चरचनादिना ॥७१२॥ यतः—
मुखं पद्मदलाकारं वाचा चन्दनशीतला ।
हृदयं कर्तरीतुल्यं त्रिविधं धूर्तलक्षणम्” ॥७१३॥
अन्येष्टुर्भक्तितश्चन्द्रशेखरः स्मरदैवतम् ।
आराध्य मार्गयामास रागाच्चन्द्रवतीं स्वयम् ॥७१४॥
तुष्टेन कामदेवेनादृष्टीकरणकञ्जलम् ।
दत्त्वा तस्मै तदा सद्यः प्रोवाचेति स्फुटाक्षरम् ॥७१५॥
यावन्मृगध्वजश्चन्द्रवतीपुत्रं न द्रक्ष्यति ।
तावच्चमञ्जनक्षेपाददृश्यांगो भविष्यसि ॥७१६॥
चन्द्रवतीसुते दृष्टे मृगध्वजमहीभुजा ।
पुत्रखरूपमुक्त्वाऽहं गमिष्यामि निजालयम् ॥७१७॥
अञ्जनाञ्जितचक्षुस्सो हृष्टोऽदृष्टवपुस्तदा ।
ययौ चन्द्रवतीपाश्वं चन्द्रशेखरभूपतिः ॥७१८॥

इतो दिने दिने वर्धमानं वीक्ष्य स्फुरदुत्सुकिम् ।
बालं चन्द्रराङ्गमालोक्य दृष्ट्वा चैवं यक्षोमती ॥७१९॥
कस्मिंश्चित्सर्वे कान्तमुखं पद्माम्बुजं फलम् ॥७२०॥
तेनास्य पालितशिशुतरोर्युष्माभ्यां फलम् ॥७२१॥ यतः—
ध्यात्वेति माऽहं चन्द्राङ्गं यदि स्तं मां त्रिभिर्भस्ते ।
तदा राज्यप्राप्त्यं ते भगवति पद्मनाभिनने ।
“जगौ दुग्धमगर्भाया ममीं पश्यन्पतिभने ।
भगवन्ममि गच्छेन्मम अग्रं प्रथमं भवताञ्च ॥७२२॥
“नोकिताकेना विप्रनिर्दिष्टायाः शयनाः ॥
— न तावन्निर्दिष्टायाः शयनाः ॥७२३॥
— न तावन्निर्दिष्टायाः शयनाः ॥७२४॥
— न तावन्निर्दिष्टायाः शयनाः ॥७२५॥
— न तावन्निर्दिष्टायाः शयनाः ॥७२६॥
— न तावन्निर्दिष्टायाः शयनाः ॥७२७॥
— न तावन्निर्दिष्टायाः शयनाः ॥७२८॥
— न तावन्निर्दिष्टायाः शयनाः ॥७२९॥
— न तावन्निर्दिष्टायाः शयनाः ॥७३०॥
— न तावन्निर्दिष्टायाः शयनाः ॥७३१॥
— न तावन्निर्दिष्टायाः शयनाः ॥७३२॥
— न तावन्निर्दिष्टायाः शयनाः ॥७३३॥

देवदत्तचरोदन्तं चन्द्रवत्याः पुरस्तदा ।
 चन्द्रशेखर उक्त्वाऽऽह क्रियते साम्प्रतं किमु ॥७१९॥
 चन्द्रवती जगौ गूढगर्भाया मे प्रणे सुतः ।
 भारी चेत्किं प्रणे कार्यं भवताऽत्र निगद्यताम् ॥७२०॥
 चन्द्रशेखर आचष्ट जातमात्रं सुतं तव ।
 लात्वा रहो यशोमत्यै पत्न्यै दास्याम्यहं किल ॥७२१॥
 तत आवां सुखेनैव कामसौख्यैकतत्परौ ।
 स्थास्यावोऽन्तःपुरेऽत्रैव कोऽपि मां नैव पश्यति ॥७२२॥
 विचार्येति सुतं चन्द्रवत्या यक्षप्रभावतः ।
 नीत्वा रहो यशोमत्यै दत्त्वा चेति स ऊचिवाच् ॥७२३॥
 मृगध्वजप्रियाचन्द्रवतीपुत्रो ह्ययं वरः ।
 चन्द्राङ्गाहः सदा पाल्यः पुत्रवत् पुण्यहेतवे ॥७२४॥
 एवं प्रोत्त्वा रहश्चन्द्रशेखरः स्वेष्वसिद्धये ।
 ययौ चन्द्रवतीपार्श्वेऽदृष्टीकरणविधया ॥७२५॥

इतो दिने दिने वर्धमानं वीक्ष्य स्फुरद्बुद्धिम् ।
 बालं चन्द्राङ्कमालोक्य दध्यावेवं यशोमती ॥७२६॥
 कस्मिंश्चिद्विसे कान्तमुखं पश्याम्यहं न हि ।
 तेनास्य पालितशिशुतरोर्गुह्याम्यहं फलम् ॥७२७॥
 ध्यात्वेति साऽऽह चन्द्राङ्कं यदि त्वं मां निरीक्षसे ।
 तदा राज्ययुताऽहं ते भवामि वशवर्तिनी ॥७२८॥ यतः—
 “नमो लुब्धकधर्माय तस्मै कुसुमधन्विने ।
 समस्तमपि यस्यैतद् भुवनं मृगयावनम् ॥७२९॥
 लोकेशकेशवशिवात्रिदिवप्रभूणां
 चूडामणिप्रणयिनी प्रथते यदाज्ञा ।
 निःशेषविश्वविजयी विपमेषुरेष
 कं नावधीरयति धीरमपि प्रवीरः ॥७३०॥
 पुरतोऽपि स्थितं वस्तु नैवान्धा द्रष्टुमीशते ।
 अहो चित्रं यदीक्षन्ते रागान्धाः स्त्रीमयं जगत्” ॥७३१॥

चन्द्रशेखर उक्त्वाऽऽह क्रियते साम्प्रतं किमु ॥७१९॥
 चन्द्रवती जगौ गूढगर्भाया मे प्रणे सुतः ।
 भारी चेत्किं प्रणे कार्यं भवताऽत्र निगद्यताम् ॥७२०॥
 चन्द्रशेखर आचष्ट जातमात्रं सुतं तव ।
 लात्वा रहो यशोमत्यै पत्न्यै दास्याम्यहं किल ॥७२१॥
 तत आवां सुखेनैव कामसौख्यैकतत्परौ ।
 स्थास्यावोऽन्तःपुरेऽत्रैव कोऽपि मां नैव पश्यति ॥७२२॥
 विचार्येति सुतं चन्द्रवत्या यक्षप्रभावतः ।
 नीत्वा रहो यशोमत्यै दत्त्वा चेति स ऊचिवाच् ॥७२३॥
 मृगध्वजप्रियाचन्द्रवतीपुत्रो ह्ययं वरः ।
 चन्द्राङ्गाहः सदा पाल्यः पुत्रवत् पुण्यहेतवे ॥७२४॥
 एवं प्रोत्त्वा रहश्चन्द्रशेखरः स्वेष्वसिद्धये ।
 ययौ चन्द्रवतीपार्श्वेऽदृष्टीकरणविधया ॥७२५॥

श्रुत्वा तत्प्राह चन्द्राङ्को वज्राहत इवाचिरात् ।
अनौचित्यं कथं मातरिदानीमुच्यते त्वया ॥७३२॥ यतः—
“स्त्रीणामुत्तानवृत्तीनां न मनस्तिष्ठति स्थिरम् ।
सारणिं(णेः) वारिणः पश्य प्रत्यवारं परिरुवः ॥७३३॥
अरक्ता रज्जयत्युच्चैरस्त्रिगधाः सेहयन्ति च ।
अमूढा मोहन्यन्ते तश्चेतांसि मृगलोचनाः” ॥७३४॥
यशोमती ततः प्राह नाहं ते जननी शिशो ।
मृगध्वजप्रिया चन्द्रवती माताऽस्ति ते ध्रुवम् ॥७३५॥
अतस्त्वं मे मनः स्वीयवचसा ग्रीणयाधुना ।
जननीपुत्रसम्बन्धो यतो नास्त्यावयोर्ध्रुवम् ॥७३६॥
श्रुत्वा तस्या वचो दध्यौ चन्द्राङ्को निजचेतसि ।
अहो दुष्टाशया नार्य ईदृक्षा विधिना कृताः ॥७३७॥ यतः—
“कामं कुलकलङ्काय कुलजाताऽपि कामिनी ।
मृङ्खला स्वर्णजाता हि बन्धनाय न संशयः ॥७३८॥

राजपत्नी गुरोः पत्नी मित्रपत्नी तथैव च ।
स्वमाता पत्नीमाता च पञ्चैता मातरः स्मृताः” ॥७३९॥
विचिन्त्येत्यबलावृत्तमनादृत्य च तद्वचः ।
चन्द्राङ्कश्चलितो मातापित्रोश्चरणमीक्षितुम् ॥७४०॥
द्विधा यशोमती अष्टा विषादं दधती हृदि ।
मुक्त्वा संसारसम्बन्धं समजायत योगिनी ॥७४१॥
साऽहं यशोमती ध्यानसंप्राप्तावधिशेषी ।
जानामि तव भार्यायाः स्वरूपं मेदिनीपते ! ॥७४२॥
यक्षेण खे गिरं प्रोत्त्वा प्रियावृत्तं विलोकितुम् ।
प्रेषितोऽस्यधुना मामकीनपांश्च मृगध्वज ! ॥७४३॥
भूपत्योत्पन्नक्रोधाग्निशान्त्यै योगिनी तदा ।
बभाषे शिष्टया वाणीरीत्या मेघालितुल्यया ॥७४४॥
“पुत्रमिच्छा हुं अनेरा नरह नारि अनेरी—
मोहं मोहिओ मूढ जंपइ मुहिआं मोरी मोरी ।

अतिह गहना अतिह अपारा संसारसागर खारा,
चुज्जल बुज्जल गोरख बोलइ सारा धम्म विचारा ॥
कवण केरा तुरङ्ग हाथी कवण केरी नारी,
नरकिं जातां कोइ न राखए हीअडइ जोइ विचारी ॥७४६॥
कोथ परिहरि मान मन करि माया लोभ निवारि,
अवर वहरि मानि म आणे केवल जाणुं तारे” ॥७४७॥
इत्याकर्ण्यं वृषः घान्तो भूत्वा नन्या न योगिनीम् ।
चन्द्राङ्केन नाग स्वीयपुत्रोपानमप्राप्तम् ॥७४८॥
आगतान संमुखं गच्छितवान् प्राप्तेति भूपतिः ।
भनद्धिः मृगध्वजस्य राज्ञेयं दानप्रणयति ॥७४९॥

“वनेऽपि दोषाः प्रभवन्ति राशिर्णां,
गृहेऽपि पञ्चेन्द्रियनिग्रहस्तपः ।
अकुत्सिते कर्मणि यः प्रवर्तते,
नियुत्तरागस्य गृहं तपोवनम्” ॥७५०॥
समायातं गृहे भूषं चन्द्राङ्कसहितं तदा ।
छद्म रात्रौ कृतं चन्द्राङ्कोत्तरः स्नातुरं ययौ ॥७५१॥
दक्षता सद्गतां राज्ञेयं मृगध्वजस्य भूपतिः ।
गार्होत्थनीं कथयन् प्रत्यं गतारादागितामः ॥७५२॥
रात्रौ गपस्त्रियां कथयन् प्राग्गच्छं यतम् ।
नामयाचि(न) निषिञ्जन् चक्षुषो भान्ति ॥७५३॥

अतिह गहना अतिह अपरा संसारसायर खारा,
बूज्जुड वूज्जुड गोरख बोलइ सारा धम्म विचारा ॥
कवण केरा तुरङ्ग हाथी कवण केरी नारी,
नरकिं जातां कोइ न राखए हीअडइ जोइ विचारी ॥७४६॥
क्रोध परिहरि मान मन करि माया लोभ निवारै,
अवर वइरि मनि म आणे केवल आपुं तारे” ॥७४७॥
इत्याकर्ण्य नृपः शान्तो भूत्वा नत्वा च योगिनीम् ।
चन्द्राङ्केन सह स्त्रीयपुरोद्यानमुपागमत् ॥७४८॥
आगतान् संमुखं मन्त्रिवरान् ग्राहेति भूपतिः ।
भवद्भिः शुकराजाय राज्यं दातव्यमेव हि ॥७४९॥
अत्रथोऽहं गुरोः पार्श्वे ग्रहीष्याम्यधुना व्रतम् ।
पुरमध्ये यतो दोषा लग्न्येव यतेरपि ॥७५०॥
ग्रीचुर्मन्त्रीश्वरा राजभवनं द्वेकशः प्रभो ! ।
पावनीयं वने दोषा संभवन्त्यजितात्मनाम् ॥७५१॥ यतः-

अतिह गहना अतिह अपरा संसारसायर खारा,
बूज्जुड वूज्जुड गोरख बोलइ सारा धम्म विचारा ॥
कवण केरा तुरङ्ग हाथी कवण केरी नारी,
नरकिं जातां कोइ न राखए हीअडइ जोइ विचारी ॥७४६॥
क्रोध परिहरि मान मन करि माया लोभ निवारै,
अवर वइरि मनि म आणे केवल आपुं तारे” ॥७४७॥
इत्याकर्ण्य नृपः शान्तो भूत्वा नत्वा च योगिनीम् ।
चन्द्राङ्केन सह स्त्रीयपुरोद्यानमुपागमत् ॥७४८॥
आगतान् संमुखं मन्त्रिवरान् ग्राहेति भूपतिः ।
भवद्भिः शुकराजाय राज्यं दातव्यमेव हि ॥७४९॥
अत्रथोऽहं गुरोः पार्श्वे ग्रहीष्याम्यधुना व्रतम् ।
पुरमध्ये यतो दोषा लग्न्येव यतेरपि ॥७५०॥
ग्रीचुर्मन्त्रीश्वरा राजभवनं द्वेकशः प्रभो ! ।
पावनीयं वने दोषा संभवन्त्यजितात्मनाम् ॥७५१॥ यतः-

“वनेऽपि दोषाः प्रभवन्ति रागिणां,
गृहेऽपि पञ्चेन्द्रियनिग्रहस्तपः ।
अकुत्सिते कर्मणि यः प्रवर्तते,
निवृत्तरागस्य गृहं तपोवनम्” ॥७५२॥
समायातं गृहे भूपं चन्द्राङ्कसहितं तदा ।
दृष्ट्वा रहो द्रुतं चन्द्रशेखरः स्वपुरं ययौ ॥७५३॥
दत्त्वा सदुत्सवं राज्यं शुकराजाय भूपतिः ।
सप्तश्रेत्र्यां व्ययन् द्रव्यं चकाराष्टाहिकामहः ॥७५४॥
सर्वसंगपरित्यागं कृत्वा ग्रातरहं व्रतम् ।
लास्यामीति क्षितीशस्य ध्यायतो भावनां हृदि ॥७५५॥
शुभध्यानाधिरूढस्य क्षिपतः कर्मसञ्चयम् ।
उत्पन्नं केवलज्ञानं रात्रौ सर्वप्रकाशकम् ॥७५६॥ यतः-
“मन राजा मन धीर तुं विषमसुअंगम सोइ ।
रुठु घालइ सातमइ तूठुं लिइ सुरलोइ” ॥७५७॥

अतिह गहना अतिह अपरा संसारसायर खारा,
बूज्जुड वूज्जुड गोरख बोलइ सारा धम्म विचारा ॥
कवण केरा तुरङ्ग हाथी कवण केरी नारी,
नरकिं जातां कोइ न राखए हीअडइ जोइ विचारी ॥७४६॥
क्रोध परिहरि मान मन करि माया लोभ निवारै,
अवर वइरि मनि म आणे केवल आपुं तारे” ॥७४७॥
इत्याकर्ण्य नृपः शान्तो भूत्वा नत्वा च योगिनीम् ।
चन्द्राङ्केन सह स्त्रीयपुरोद्यानमुपागमत् ॥७४८॥
आगतान् संमुखं मन्त्रिवरान् ग्राहेति भूपतिः ।
भवद्भिः शुकराजाय राज्यं दातव्यमेव हि ॥७४९॥
अत्रथोऽहं गुरोः पार्श्वे ग्रहीष्याम्यधुना व्रतम् ।
पुरमध्ये यतो दोषा लग्न्येव यतेरपि ॥७५०॥
ग्रीचुर्मन्त्रीश्वरा राजभवनं द्वेकशः प्रभो ! ।
पावनीयं वने दोषा संभवन्त्यजितात्मनाम् ॥७५१॥ यतः-

स्वर्गाद्देवाः समेत्येति जगू राजक्रपेः पुरः ।
वेपं लाहि वयं वन्दामहे त्वत्पादपङ्कजम् ॥७५८॥
[प्रणिहन्ति क्षणार्धेन साम्यमालम्ब्य कर्म तत् ।
यन्न हन्यान्नरस्तीव्रतपसा जन्मकोटिभिः" ॥]
दारिद्र्यनाशनं दानं शीलं दुर्गतिनाशनम् ।
अज्ञाननाशिनी प्रज्ञा भावना भवनाशिनी" ॥७५९॥
भूषेनाङ्गीकृते वेपे देवा नत्वा नरा मुनिम् ।
वितेनुः केवलज्ञानोत्पत्तिचारुमहोत्सवम् ॥७६०॥
शुकहंसादयो मन्त्रिवरा आश्चर्यपूरिताः ।
तत्रैत्य भक्तितो नत्वा चक्रुश्चारुमहोत्सवम् ॥७६१॥
राजर्षिर्भवपाथोधितारणे तरणीनिभाम् ।
धर्मोपदेशनां कर्तुं प्रवृत्तो मञ्जुभाषया ॥७६२॥ तथाहि-
अनित्यमारोग्यमनित्ययौवनं, विभूतयो जीवितमप्यनित्यम् ।
तथाप्यवज्ञा परलोकसाधने, अहो नृणां विस्मयकारि चेष्टितम् ॥

चकार राजर्षिरिविह्वलं, भज्याङ्गिराजीवविबोधनार्थम् ।
नृपकः क्षितीशश्च चकार राज्यं प्रवर्तयन्त्यायपथे प्रजोचयम् ॥
स्नेहं चन्द्रवन्ती चन्द्रशेखरे दधती युवाम् ।
राज्याधिष्ठायिकां देवीमारराधे शुभकितः ॥७७१॥
प्रत्यक्षीभूय राज्यश्रीस्तुष्टा अद्विष्टा तां प्रति ।
चित्तेरित्तं वरं चन्द्राति । प्रार्थय सम्प्रति ॥
“नोपकारं निना प्रीतिः कथंभित्तमस्मिन्निद्रते ।
उपपातितदानेन यतो देवा गमितायः” ॥७७२॥
प्राप्तं चन्द्रवन्ती गताः नृपराज्ये समर्पय ॥७७३॥
सुमराभाङ्गना चन्द्रशेखरसमम् ॥७७४॥

आदित्यस्य गतागतेरहरहः संक्षीयते जीवितं,
व्यापारैर्बहुकार्यभारगुरुभिः कालो न विज्ञायते ।
दृष्ट्वा जन्मजराविपत्तिमरणं त्रासश्च नोत्पद्यते,
पीत्वा मोहमयीं प्रमादमदिरामुन्मत्तभृतं जगत् ॥
गतसारेऽत्र संसारे सुखभ्रान्तिः शरीरिणाम् ।
लालापानमिवाङ्गुष्ठे बालानां स्तन्यविभ्रमः ॥७६५॥
व्याख्यान्ते हंसचन्द्राङ्कौ युक्तौ कमलमालया ।
जगृहाते व्रतं सद्यः तस्य राजर्षिसन्निधौ ॥७६६॥
“मुहिओ न चयइ भोए चयइ जहा दुक्खिओत्ति अलियमिणं ।
चिक्कणकम्मोलित्तो न इमो न इमो परिच्चयइ ॥७६७॥
जह चयइ चक्कवट्ठी पवित्थरं तत्तिअं मुहुत्तेण ।
न चयइ तहा अहन्नो दुब्बुद्धी खण्णरं दमओ ॥७६८॥
चन्द्रवत्याः स्वरूपं तं जानन्तौ मूलतः स्वयम् ।
मृगध्वजर्षिचन्द्राङ्कौ कस्याप्यग्रे न जल्पतः ॥७६९॥

दस्ता वरं गता देवी हृष्टा चन्द्रवन्ती सतः ।
झाते नृपकराजस्य रुचासि भ्रमनं हृदि सतः ॥७७०॥ यतः-
“कुरकर्म जतोऽन्यस्य छिद्राण्यालास्य घेनतः ।
हृते सगलं लक्ष्मीं साजोरि ह्व पावमम” ॥७७०॥
आभयानलितो नन्तुं नृपकवल्लि गमता ।
सायनमभ्यासीनमृद्वेदे परम्यो जजगमसुः ॥७७१॥
समिधानां मद्विगतो भगतेनारदा सतः ।
गनी-धारां यदेवमुदं गायतादिकारकते ॥७७२॥
“विहसन्मम-भाषिण्यया नमःसिद्धिं वेत्तुं ॥७७३॥
अहं चिन्तय मासुर्गिहदिदीन देव्यं यद्वत्तु ॥७७४॥
गायतामयः । नमःसिद्धिं अर्चयि ॥७७५॥ देव्यं ॥
यतो योर्गिहदिदीन देव्यं यद्वत्तु ॥७७६॥

[illegible][illegible]

दत्त्वा वरं गता देवी हृष्टा चन्द्रवती ततः ।
 ईहते शुकरराजस्य कुत्रापि गमनं हृदि ॥७७॥ यतः-
 “क्रूरकर्मा जनोऽन्यस्य छिद्राण्यासाद्य वेगतः ।
 हरते सकलां लक्ष्मीं मार्जार इव पायसम्” ॥७८॥
 शाश्वतानर्हतो नन्तु शुक्लधलति यावता ।
 तावत्पद्मावतीवायुवेगे पत्न्यौ जलप्लुतः ॥७९॥
 स्वामिन्नावां सहिष्यावो भवतैवाधुना खलु ।
 यतोऽस्माकं भवेत्पुण्यं शाश्वतार्हन्नमस्कृतेः ॥८०॥
 “निक्खमणनानिन्व्याणजम्मभूमीओ वंदइ जिणाणं ।
 न य विसइ साहुविरहियंमि देसे बहुगुणे वि ॥८१॥
 यास्यामीति जिनालयं प्रतिदिनं ध्यायंश्चतुर्थं फलम्,
 षष्ठं चोत्थित उद्यतोऽष्टममथो गन्तुं प्रवृत्तोऽध्वनि ।
 श्रद्धानुदर्शमं वहिंजिनगृहान्ग्राप्तस्ततो द्वादशम्,
 मध्ये पाक्षिकमीक्षिते जिनपतौ मासोपवासं फलम् ॥८२॥

चकार राजर्षिर्विहारं, भव्याङ्गिराजीवविबोधनार्थम् ।
शुकः क्षितीशश्च चकार राज्यं प्रवर्तयन्त्यायपथे प्रजौघम् ॥
स्नेहं चन्द्रवती चन्द्रशेखरे दधती भृशम् ।
राज्याधिष्ठायिकां देवीमारराध सुभक्तितः ॥७७१॥
प्रत्यक्षीभूय राज्यश्रीस्तुष्टा ग्राहेति तां प्रति ।
चित्रेभिसतं वरं चन्द्रवति ! प्रार्थय सम्प्रति ॥७७२॥ यतः—
“नोपकारं विना प्रीतिः कथंचित्कस्यचिद्भवेत् ।
उपयाचितदानेन यतो देवा अभीष्टदाः” ॥७७३॥
ग्राह चन्द्रवती सद्यः शुकराज्यं महत्तरम् ।
सुप्रसन्नाऽधुना चन्द्रशेखराय समर्पय ॥७७४॥
ग्रीवाच यक्षिणी कापि शुकराजो यदैष्यति ।
तदाऽऽकायौ द्रुतं चन्द्रशेखरो राज्यलब्धये ॥७७५॥
शुकदेहनिभं चन्द्रशेखरस्य वपुस्तदा ।
वर्णरूपादिना सद्यः करिष्येऽहं न संशयम् ॥७७६॥

पूजाकोटिसमं स्तोत्रं स्तोत्रकोटिसमो जपः ।
जपकोटिसमं ध्यानं ध्यानकोटिसमो लयः ॥७८३॥
पल्योपमसहस्रं तु ध्यानाल्लक्षमभिग्रहात् ।
दुष्कर्म क्षीयते मार्गे सागरोपमसञ्चितम् ॥७८४॥
मत्वा मनस्तयोर्भूषः प्राहेति सचिवान् प्रति ।
अधुनाऽहं गमिष्यामि तीर्थयात्राकृते ननु ॥७८५॥
कृत्वा यावदहं यात्रामत्रैष्यामि च मन्त्रिणः ।
भवद्भिस्तावता राज्यं रक्षणीयं प्रयन्ततः ॥७८६॥
गदित्वेति महीपालः पत्नीद्वययुतः शुक्रः ।
व्योम्नि विमानमारुहाचालीन्ननुं जिनेश्वरान् ॥७८७॥
देवतापार्श्वतश्चन्द्रवती प्रोत्त्वा स्वयं रहः ।
शुक्ररूपधरं तत्र चन्द्रशेखरमानयत् ॥७८८॥
सत्यरूपधरो देवीप्रभावाच्चन्द्रशेखरः ।
कुर्वाणो निशि पूत्कारमुत्तथाविति तत्क्षणात् ॥७८९॥

काश्चिद्विद्याधरो याति गृहीत्वा मे प्रियाद्वयम् ।
तस्य पृष्ठौ द्रुतं भो भो लोका धावत धावत ॥७९०॥
तत्रैत्य मन्त्रिभिः प्रोक्तं कदा यूयं समागताः ।
भूषः ग्राहाधुना यात्रामकृत्वाऽगमहं निशि ॥७९१॥
दुष्टो विद्याधरः काश्चिच्छात्वा मम प्रियाद्वयम् ।
पश्यतो मे गतः कृत्वा छलं पूर्वदिशि द्रुतम् ॥७९२॥
श्रुत्वा तन्मन्त्रिणः प्रोचुर्विद्या क्व स्वामिनो गता ।
नृपोऽवक्त्वा तेन दुष्टेन हता विद्याऽपि व्योमगा ॥७९३॥
अवोचन्मन्त्रिणो विद्या यातु पत्नीद्वयान्विता ।
साम्प्रतं भवतो देहे विद्यते कुशलं प्रभो ॥७९४॥
नृपोऽवगृ विद्यते देहे कुशलं साम्प्रतं मयि ।
प्रिये विना द्रुतं प्राणा यास्यन्ति यममन्दिरे ॥७९५॥ यतः—
“आदौ धर्मधुरा कुटुम्बनिचये क्षीणे च सा धारिणी,
विश्वसे च सखी हिते च भगिनी लजावशाच्च स्तुषा ।

नृपाधी शोकपरिहृते च जननी शय्यास्थिते कान्तिनी,
त्रैलोक्येऽपि न विद्यते सुखे नृणां आर्यासमो बान्धवः” ॥
उक्तं च मन्त्रिभिः स्वामिच ! लक्ष्मीपत्नीसुतादयः ।
भवन्ति शूरियो भूयो जीवितं न कदाङ्गन ॥७९७॥
“मातापितृसहस्राणि पुत्रदारयातानि च ।
संसारेऽत्र व्यतीतानि कस्य कोऽयं भवेन्ननः ॥७९८॥
यत्प्रातस्तत्र मध्याह्ने यन्मध्याह्ने न तन्निशि ।
निरीक्ष्यते भवेऽस्मिन् ही पदार्थानामविलम्बा” ॥इत्यादि ॥
इत्युक्ते मन्त्रिभिः मायां कर्तुं निश्चन्द्रशेखरः ।
अतः स प्रत्ययं राजकुलं गच्छेत् प्रकाश मः ॥८००॥ यतः—
“नहि मा”

शुक्ररूपधरो देवीप्रभावाच्चन्द्रशेखरः ।
प्राजाः पाति सदा सत्यशुक्लवर्जितविलाः किल ॥८०३॥
प्रीतिं कुर्वन् रहश्चन्द्रवत्या साधे दुराशयः ।
मायाया सदनं चन्द्रशेखरोऽभून्महीपतिः ॥८०४॥
इतः शुकोऽर्हते नित्यात्ममन्त्रपादे ययौ ।
ननाम भक्तिभावेन चतुर्विंशतिमर्हतः ॥८०५॥
[शुक्रराजास्ततस्तत्र गारुणश्रमणादितिके ।
शुश्राव देशनामेतं भगवन्भोगिनीनिगाम् ॥८०६॥ यतः—
“यः प्राण दृग्भाषतिदे नरत्नं, पत्ने न मत्तेन तन्नेति मृतः ।
अनामकन्नेन न लब्धममृतं, चित्तमपि भाषयति प्रगाथम् ॥

क्याधौ शोकपरिवृते च जननी शय्यास्थिते कामिनी,
त्रैलोक्येऽपि न विद्यते श्रुति शृणां भार्यासमो बान्धवः” ॥
उक्तं च मन्त्रिभिः स्वामिन् ! लक्ष्मीपत्नीसुतादयः ।
भवन्ति भूरिशो भूयो जीवितं न कदाचन ॥७९७॥
“मातापितृसहस्राणि पुत्रदारशतानि च ।
संसारोऽत्र व्यतीतानि कस्य कोऽयं भवेज्जनः ॥७९८॥
यत्प्रातस्तन्र मध्याह्ने यन्मध्याह्ने न तन्निशि ।
निरीक्ष्यते भवेऽस्मिन् ही पदार्थानामनित्यता” ॥इत्यादि ॥
इत्युक्ते मन्त्रिभिः मायां कुर्वाणश्चन्द्रशेखरः ।
कृत्वा प्रत्ययं राजकुलं राज्यं चकार सः ॥८००॥ यतः—
“नहि मायां विना कश्चित्परस्य हस्ते धनम् ।
वको मुञ्चन् शनैः पादौ किं मत्स्यान् असते नहि ॥८०१॥
विधाय मायां विविधैरुपायैः परस्य ये वञ्चनमाचरन्ति ।
ते वञ्चयन्ते त्रिदिवापवर्गसुखात्महामोहसखाः स्वमेव” ॥८०२॥

शुक्ररूपधरो देवीप्रभावाच्चन्द्रशेखरः ।
प्रजाः पाति सदा सत्यशुक्रवन्निखिलाः किल ॥८०३॥
ग्रीतिं कुर्वन् रहश्चन्द्रवत्या सार्धं दुराशयः ।
मायाया सदनं चन्द्रशेखरोऽभून्महीपतिः ॥८०४॥
इतः शुक्रोऽहोतो नित्यान्नमन्नष्टापदे ययौ ।
ननाम भक्तिभावेन चतुर्विंशतिमहतः ॥८०५॥
[शुकराजस्ततस्तत्र चारणश्रमणान्तिके ।
शुश्राव देशनामेवं भवाम्भोधितरीनिभाम् ॥८०६॥ यतः—
“यः प्राप्य दुष्प्रापमिदं नरत्वं, धर्मं न यत्नेन करोति मूढः ।
क्लेशप्रबन्धेन स लब्धमब्धौ, चिन्तामणिं पातयति प्रमादात् ॥
ते धत्तूरत्वं वपन्ति भवन्ते प्रोन्मूल्य कल्पद्रुमं,
चिन्तारत्नमपास्य काचशकलं स्त्रीकुर्वन्ते ते जडाः ।
विक्रीय द्विरदं गिरीन्द्रसदृशं क्रीणन्ति ते रासभं,
ये लब्धं परिहृत्य धर्ममधमा धावन्ति भोगाशया” ॥

नत्वा देवान् प्रियायुक्तो गत्वा च श्वसुरालये ।
स्थित्वा त्रीणि दिनान्येव ततोऽचालीच्छुकः सुधीः ॥ यतः—
“श्वसुरगृहनिवासः स्वर्गतुल्यो नराणाम्,
यदि वसति दिनानि त्रीणि वा पञ्च सप्त ।
अथ कथमपि तिष्ठेन्मृष्टबुधो वराको,
निपतति खलु पात्रे काञ्चिकं क्षिप्रयुक्तम्” ॥८१०॥
ततः शीघ्रं चलन्मार्गे शुकराजो विमानगः ।
आगात्स्वीयपुरोद्यानमुदयाद्रिमिवार्यमा ॥८११॥
वनागतं शुकं वातायनस्थश्चन्द्रशेखरः ।
दृष्ट्वा भीतः समाकार्य मन्त्रिणोऽग्रे जगाविदम् ॥८१२॥
येन मम प्रिये व्योमगतिविधायुते हते ।
मदीयं रूपमाधाय स एवागाद् बहिः खगः ॥८१३॥
अनेन चाबलावश्यकारिण्या विद्यया खलु ।
नार्यो वशीकृता अस्य पक्षपातं वितन्वते ॥८१४॥

अधुनाऽस्मत्प्रभो राज्यं ग्रहीतुमागतोऽसि किम् ।
परस्त्रीहरणे पापं जायते श्वअदायकम् ॥८२२॥ यतः—
“प्राणसन्देहजननं परमं वैरकारणम् ।
लोकद्वयविरुद्धं च परत्रीगमनं त्यजेत् ॥८२३॥
सर्वस्वहरणं बन्धं शरीरावयवच्छिदायम् ।
सुतश्च नरकं घोसं लभते पारदारिकम्” ॥८२४॥ इत्यादि ।
एकस्म्यैकं धानं दूःसं मार्यमाणस्य जायते ।
अप्रायगीशस्य पुनर्गतिं हने भजे” ॥८२५॥ इत्यादि ।
अन्तेमदिसमये चित्तं गन्तव्यं प्रातः शुकः स्वराजः ।
दामस्य उपदेष्टोऽयं भवता गन्तव्यं ॥८२६॥

हत्वा मामधमो राज्यमयं दुष्टो ग्रहीष्यति ।
ततः पश्चात्परीक्षय्य भवद्भिः प्रेष्यतां द्रुतम् ॥८१५॥ यतः—
“बलवन्तं रिपुं दृष्ट्वा किलात्मानं प्रगोषयेत् ।
बलवद्भिस्तु कर्तव्या शरच्चन्द्रप्रकाशता ॥८१६॥
न तदवैर्न नागेन्द्रैर्न हर्यैर्न पदातिभिः ।
कार्यं संसिद्धिमभ्येति यथा बुद्ध्या प्रसाधितम् ॥८१७॥
राजा तुष्टोऽपि भृत्यानामर्थमात्रं प्रयच्छति ।
तेऽपि सन्मानमात्रेण प्राणैरप्युपलुर्वते ॥८१८॥
औः संधार्यते नाभिर्नाभौ चाराः प्रतितिष्ठिताः ।
स्वामिसेवकयोरेवं वृत्तिचक्रं प्रवर्तते ॥८१९॥
ततो बुद्धिनिधिनामा मन्त्री गत्वा बह्विने ।
दृष्ट्वा तं विस्मितः ग्राह्यवाचा मधुरया तदा ॥८२०॥
भो खेट ! भवतः शक्तिर्दृष्टेदानीं मयाऽखिला ।
पूर्वमसत्प्रभोः पत्न्यौ त्वं हत्वा दूरमीयिवान् ॥८२१॥

यत्स्वेनापि भवता न हां कोऽप्यत्र मन्यते ।
ततः पश्चाच्चत्तीचायुक्ते एवै जलपतः ॥८२२॥
अयमेवावयोः स्वामी सुगन्धजस्तुतः द्रुतः ।
ततः प्रोवाच मन्त्रीशः किं हृष्टं जलपतः स्त्रियो ॥८२३॥ यतः—
“अनृते मातुस्तं माया मूर्खत्वमत्रिभिरकृता ।
अशौचं निर्दिपत्य न स्त्रीणां दोषाः स्वभगजाः ॥८२४॥
भारभोगेन सुपतिर्भजते गन्तव्यं ।
विद्याविहीनमकुरीतमार्गसंभवे” ॥८२५॥
नाथेन भूतिपतयः भवता मन्त्रिणैः प्रेष्यते ॥८२६॥
मन्त्रिणैः प्रेष्यते भवता मन्त्रिणैः प्रेष्यते ॥८२७॥
मन्त्रिणैः प्रेष्यते भवता मन्त्रिणैः प्रेष्यते ॥८२८॥

अधुनाऽस्य भो राज्यं ग्रहीतुमागतोऽसि किम् ।
परस्त्रीहरणे पापं जायते श्वभ्रदायकम् ॥८२२॥ यतः-
“प्राणसन्देहजननं परमं वैरकारणम् ।
लोकद्वयविरुद्धं च परस्त्रीगमनं त्यजेत् ॥८२३॥
सर्वस्वहरणं बन्धं शरीरावयवच्छिदाम् ।
मृतश्च नरकं घोरं लभते पारदारिकः” ॥८२४॥ इत्यादि ।
एकस्यैकं क्षणं दुःखं मार्यमाणस्य जायते ।
स पुत्रपौत्रस्य पुनर्यावज्जीवं हते धने” ॥८२५॥ इत्यादि ।
श्रुत्वैतद्विषयं चित्ते तन्वन् ग्राह शुक्रः खगः ।
दातव्य उपदेशोऽयं भवता स्वस्य स्वामिनः ॥८२६॥
अहमेव शुक्रोऽस्मीति पुरस्यास्य पतिः पुनः ।
मन्त्री ग्राह कथं कूटं जल्प्यते भवताऽधुना ॥८२७॥
मृगध्वजसुतोऽस्तीति पुरमध्येऽधुना ननु ।
तेन त्वं दूरतो याहि न चेन्मृत्युं च लप्स्यसे ॥८२८॥

वहूवतेनापि भवता न त्वां कोऽप्यत्र मन्यते ।
ततः पद्मावतीवायुवेगे एवं जलपतुः ॥८२९॥
अयमेवावयोः स्वामी मृगध्वजसुतः शुक्रः ।
ततः प्रोवाच मन्त्रीशः किं कूटं जल्प्यते स्त्रियौ ॥८३०॥ यतः-
“अनृतं साहसं माया मूर्खत्वमविवेकिता ।
अशौचं निर्दयत्वं च स्त्रीणां दोषाः स्वभावजाः ॥८३१॥
आसनमेव नृपतिर्भजते मनुष्यं,
विद्याविहीनमकुलीनमसंस्तुतं च ।
प्रायेण भूमिपतयः प्रमदा लताश्च,
यत्पार्श्वतो भवति तत्परिवेष्टयन्ति ॥८३२॥
अश्वः शस्त्रं शस्त्रं वीणा वाणी नरश्च नारी च ।
पुरुषविशेषं प्राप्ता भवन्त्ययोग्याश्च योग्याश्च” ॥८३३॥
आकर्ण्येति शुक्रो दध्यौ कृत्वा रूपं ममाधुना ।
केनाप्यङ्गीकृतं राज्यं ततः किं क्रियते मया ॥८३४॥ यतः-

“तावच्चन्द्रबलं ततो ग्रहबलं तावद्बलं भूबलम्,
तावत्सिध्यति वाञ्छितार्थमखिलं तावज्जनः सज्जनः ।
सुद्रामण्डलमन्त्रतन्त्रमहिमा तावत्कृतं पौरुषम्,
यावत्पुण्यमिदं नृणां विजयते पुण्यक्षयात्क्षीयते ॥८३५॥
आन्ध्यं यद् ब्रह्मदत्ते भरतनृपजयः सर्वनाशश्च-कृष्णे,
नीचैर्जन्मावतारश्चरमजिनपतेर्मल्लिनाथेज्जलालम् ।
निर्वाणं नारदेऽपि प्रशमपरिणतिः सा च्छिलातीसुतेऽपि,
इत्थं कर्मात्सवीर्ये स्फुटमिह जयतः स्पर्द्धया तुल्यरूपे ॥
अट्टोत्तरसुत बुद्धी रावणतण्डु कपालि ।
एक बुद्धी न सांपदी लंका भंजनकालि” ॥८३७॥
येद्येवं नृपतिं हत्वा राज्यं लास्याभ्यहं बलात् ।
वदिष्यन्ति तदा लोका एवं विविधभाषया ॥८३८॥
मृगध्वजाङ्गजं हत्वा ललौ राज्यमसौ शठः ।
यतो लोकापवादो हि बलवान्न विद्यते ॥८३९॥ यतः-

हृद्यो मन्त्री समेत्याह चन्द्रशेखरसन्निधौ ।
नंद्या कूटशुकः सद्यो ययौ मद्युक्तितः कचिव ॥८४०॥
निधाम्यैतच्छुकः कूटः तत्त्वणाद् हृद्यमानसः ।
प्रददौ मन्त्रिणे तस्मै आमाणां विद्यति तदा ॥८४१॥ यतः-
“सुष्यन्ति भोजनैर्विद्या मयूरा धनगर्जितैः ।
साधवः परसम्पत्त्या खलाः परविपश्चिभिः” ॥८४२॥
ततः शून्यमनाः स्वाने स्थाने आम्यन् नृपकोत्सवरे ।
पत्नीभ्यां श्रेष्ठो प्रीणो नागात् सगुरमन्दिनम् ॥८४३॥ यतः-
“उपमाः मयुगेः न्याता मध्यमास्त गिरुर्गोः ।
अपरा मारुतेः कयाता मयुगैश्चापामयाः” ॥८४४॥

“चित्ते चित्ते मतिभिन्ना कुण्डे कुण्डे नवं पयः ।
देशे देशे नवाचारा नवा वाणी मुखे मुखे ॥८४०॥
उन्मत्तकुम्भिभ्यश्चास्यदुष्टाहिशुकसारिकाः ।
बध्यन्ते मुखतो ह्येते लोकानां वदनं नहि” ॥८४१॥
ततो दध्यौ शुकाश्चित्ते किं खेदोऽत्र विधीयते ।
यतोऽस्ति बलवान् कर्मपरिणामः सतामपि ॥८४२॥
राजानः खेचरेन्द्राश्च केशवाश्चक्रवर्तिनः ।
देवेन्द्रा वीतरागाश्च मुच्यन्ते नैव कर्मणः ॥८४३॥
“हरिणह सुरी दुर्अंगुली वागडलकसवाड ।
जं विहि करह तं हवइ जिहां पासड तिहां पाय” ॥८४४॥
कार्यः सम्पदि नानन्दः पूर्वपुण्यभिदे हि सा ।
नैवापदि विषादः स्यात् सा हि प्राक्पापपिष्टये ॥८४५॥
ध्यात्वेति मानसे धैर्यमवलम्ब्य शुकस्ततः ।
व्योम्नि विमानमारुह्य चंचाल गृहिणीयुतः ॥८४६॥

मच्छन् व्योम्यन्यदा वीक्ष्य विमानं स्खलितं निजम् ।
नृपको दध्यौ च किं दग्धोपरि मे स्फोटकोऽपतत् ॥ यतः-
“क्षते प्रहाराः प्रपतन्त्यवश्यं, धान्यक्षये स्फूर्जति जाठराग्निः ।
आपस्तु मित्राणि विसंवदन्ति, छिद्रेष्वनर्थो बहुलीभवन्ति” ॥
ततः पश्यन्मनो भूमौ वने नृपक इतस्ततः ।
प्रान्तिं तातात्सीये स्वर्णोज्ज्वले ददर्श च ॥८४६॥
गुरामुरमहीपालेनितकमयावलम् ।
विमानान्द्रुक उत्पीये ननाम सिस्फूर्जम् ॥ उपरेजोन्म-
“पश्यो भोग्यमानं भोग्यमानं वा मच्छादमानम् ।
पश्यो वने च विदुः धर्मं च मनीष्यं” ॥८४७॥

देशनान्ते शुक्रः साश्रुनेत्रः ग्राहेति गङ्गदम् ।
मत्स्यरूपमाधाय राज्यं कश्चिन्नरो ललौ ॥८६१॥
मुनिश्चन्द्रवतीचन्द्रशेखरयोर्विचेष्टितम् ।
जानन्नपि जगौ नैवानर्थदण्डस्य हेतुतः ॥८६२॥ यतः—
“जोइसनिमित्तअक्खरकोऊआएसभूहकम्महिं ।
करणाणुमोअणेहिं साहुस्स तवक्खओ होइ” ॥८६३॥
शुक्रः ग्राह प्रभो वर्ये जाते त्वदर्शने सति ।
राज्यं मे याति यद्येवमभाग्यं विद्यते तदा ॥८६४॥ यतः—
“पत्रं नैव यदा करीरविटपे दोषो वसन्तस्य किम्,
नोद्धको हि विलोक्ते यदि दिवा सूर्यस्य किं दूषणम् ।
वर्षा नैव पतन्ति चातकमुखे मेघस्य किं दूषणम्,
यत्पूर्वं विधिना ललाटफलकेऽलेखि प्रमाणं हि तत्” ॥
इत्याद्यभ्यर्थितः ग्राह मृगध्वजो मुनिस्तदा ।
विमलाद्रिं महातीर्थं विद्यते शिवशर्मदम् ॥८६६॥

यदा शुक्रः राज्यात् साश्रुनेत्रः ग्राहेति गङ्गदम् ।
मत्स्यरूपमाधाय राज्यं कश्चिन्नरो ललौ ॥८६१॥
मुनिश्चन्द्रवतीचन्द्रशेखरयोर्विचेष्टितम् ।
जानन्नपि जगौ नैवानर्थदण्डस्य हेतुतः ॥८६२॥ यतः—
“जोइसनिमित्तअक्खरकोऊआएसभूहकम्महिं ।
करणाणुमोअणेहिं साहुस्स तवक्खओ होइ” ॥८६३॥
शुक्रः ग्राह प्रभो वर्ये जाते त्वदर्शने सति ।
राज्यं मे याति यद्येवमभाग्यं विद्यते तदा ॥८६४॥ यतः—
“पत्रं नैव यदा करीरविटपे दोषो वसन्तस्य किम्,
नोद्धको हि विलोक्ते यदि दिवा सूर्यस्य किं दूषणम् ।
वर्षा नैव पतन्ति चातकमुखे मेघस्य किं दूषणम्,
यत्पूर्वं विधिना ललाटफलकेऽलेखि प्रमाणं हि तत्” ॥
इत्याद्यभ्यर्थितः ग्राह मृगध्वजो मुनिस्तदा ।
विमलाद्रिं महातीर्थं विद्यते शिवशर्मदम् ॥८६६॥

अस्य तीर्थगुहामध्ये षण्मासान् यदि सन्ततम् ।
स्मर्यते भवता पञ्चपरमेष्ठी तु मन्त्राद् ॥८६७॥
यदा चैव गुहामध्ये महचेजः स्फुरिष्यति ।
तदा शत्रुः स्वयं याति विना युद्धं निजौकसि ॥८६८॥ यतः—
नमस्कारसमो मन्त्रः शत्रुञ्जयसमो गिरिः ।
गजेन्द्रपदजं नीरं निर्दिन्द्रं भुवनत्रये ॥८६९॥
अमन्त्रमक्षरं नास्ति नास्ति मूलमनौषधम् ।
अनाथा पृथिवी नास्ति आम्नायाः खलु दुर्लभाः” ॥८७०॥
नत्वा मुनिं शुक्रो हृष्टो विमानमधिरूढ च ।
मन्त्रं साधयितुं सद्यो जगाम विमलाचलम् ॥८७१॥
गुरूक्तविधिना मन्त्रं ध्यायता शुक्रभूञ्ज ।
षण्मासातिक्रमे तेजः स्फुरद् दृष्टं गुहान्तरे ॥८७२॥
ततो विमानमारूढः शुक्रः पत्नीद्वयान्वितः ।
चचाल यावता सौवपुरं प्रति प्रमोदितः ॥८७३॥

अस्य तीर्थगुहामध्ये षण्मासान् यदि सन्ततम् ।
स्मर्यते भवता पञ्चपरमेष्ठी तु मन्त्राद् ॥८६७॥
यदा चैव गुहामध्ये महचेजः स्फुरिष्यति ।
तदा शत्रुः स्वयं याति विना युद्धं निजौकसि ॥८६८॥ यतः—
नमस्कारसमो मन्त्रः शत्रुञ्जयसमो गिरिः ।
गजेन्द्रपदजं नीरं निर्दिन्द्रं भुवनत्रये ॥८६९॥
अमन्त्रमक्षरं नास्ति नास्ति मूलमनौषधम् ।
अनाथा पृथिवी नास्ति आम्नायाः खलु दुर्लभाः” ॥८७०॥
नत्वा मुनिं शुक्रो हृष्टो विमानमधिरूढ च ।
मन्त्रं साधयितुं सद्यो जगाम विमलाचलम् ॥८७१॥
गुरूक्तविधिना मन्त्रं ध्यायता शुक्रभूञ्ज ।
षण्मासातिक्रमे तेजः स्फुरद् दृष्टं गुहान्तरे ॥८७२॥
ततो विमानमारूढः शुक्रः पत्नीद्वयान्वितः ।
चचाल यावता सौवपुरं प्रति प्रमोदितः ॥८७३॥

मन्त्रिभ्यः श्रुत्वा राजा राज्याधिष्ठायिका सुरी ।
 शुकरूपं गतं चान्द्रशेखरं ते समागतम् ॥८७४॥
 आकर्ण्यैतद् रहश्चन्द्रशेखरः समयस्ततः ।
 निर्गत्य नगराद्यावद्वने तस्थौ क्लृप्तचित्तः ॥८७५॥
 तावद्विमानमारूढः पत्नीद्वययुतः शुक्रः ।
 तत्रागत्य निजं राज्यमलंचक्रे स बुद्धिमान् ॥८७६॥
 सर्वैरपि तदा मन्त्रीश्वरैः सन्मानितः शुक्रः ।
 पृष्टो भार्यागमोदन्तं जगाद निखिलं तदा ॥८७७॥
 शुक्रराजस्ततोऽनेकविधाधरसमन्वितः ।
 अचालीद् क्रपमं ननु संवेशो विमलाचले ॥८७८॥
 स्वात्रपूजाध्वजारोपदीनि कार्याण्यनेकशः ।
 कृत्वा संधपतिः प्राह मन्त्रीशानिति मोदतः ॥८७९॥
 ममात्रिवाभवच्छत्रुजयः सन्मन्त्रजापतः ।
 तेनास्यैव गिरेः शत्रुञ्जयेत्याह्वा निगद्यताम् ॥८८०॥

इतः कूटशुकं प्राह राज्याधिष्ठायिका सुरी ।
 शुकरूपं गतं चान्द्रशेखरं ते समागतम् ॥८७४॥
 आकर्ण्यैतद् रहश्चन्द्रशेखरः समयस्ततः ।
 निर्गत्य नगराद्यावद्वने तस्थौ क्लृप्तचित्तः ॥८७५॥
 तावद्विमानमारूढः पत्नीद्वययुतः शुक्रः ।
 तत्रागत्य निजं राज्यमलंचक्रे स बुद्धिमान् ॥८७६॥
 सर्वैरपि तदा मन्त्रीश्वरैः सन्मानितः शुक्रः ।
 पृष्टो भार्यागमोदन्तं जगाद निखिलं तदा ॥८७७॥
 शुक्रराजस्ततोऽनेकविधाधरसमन्वितः ।
 अचालीद् क्रपमं ननु संवेशो विमलाचले ॥८७८॥
 स्वात्रपूजाध्वजारोपदीनि कार्याण्यनेकशः ।
 कृत्वा संधपतिः प्राह मन्त्रीशानिति मोदतः ॥८७९॥
 ममात्रिवाभवच्छत्रुजयः सन्मन्त्रजापतः ।
 तेनास्यैव गिरेः शत्रुञ्जयेत्याह्वा निगद्यताम् ॥८८०॥

नन्वाऽभ्यर्च्य युगादीशं दध्यावेवं निजे हृदि ॥८८१॥
 मया च यान्यकार्याणि कृतानि सन्ति भूरिशः ।
 तैरेव दुर्गतौ पातो भविष्यति ननु द्रुतम् ॥८८२॥
 ध्यात्वैति मनसि प्राप्तैराग्यश्चन्द्रशेखरः ।
 महोदयमुनेः पार्श्वे दीक्षां जग्राह भावतः ॥८८३॥
 तदा महोदयज्ञानिपार्श्वेऽभ्येत्य शुक्रो नृपः ।
 धर्मं जीवदयामूलं शुश्राव भक्तिपूर्वकम् ॥८८४॥
 देशनान्ते शुक्रः क्षमापः पप्रच्छेति यतीश्वरम् ।
 राज्यं केन छलं कृत्वा गृहीतं पूर्वमञ्जसा ॥८८५॥
 महोदयमुनिः प्राह शुकराजाधुना शृणु ।
 इतो भवाद् द्विपञ्चाशत्तमे भूपभवे त्वया ॥८८६॥
 उद्दाल्य छलतो राज्यं गृहीतं यस्य वेगतः ।
 तेन तेऽस्मिन् भवे राज्यं जगृहे शुक्रभूपतेः ॥८८७॥

इतस्तत्रागतश्चन्द्रशेखरः पृथिवीपतिः ।
 नन्वाऽभ्यर्च्य युगादीशं दध्यावेवं निजे हृदि ॥८८१॥
 मया च यान्यकार्याणि कृतानि सन्ति भूरिशः ।
 तैरेव दुर्गतौ पातो भविष्यति ननु द्रुतम् ॥८८२॥
 ध्यात्वैति मनसि प्राप्तैराग्यश्चन्द्रशेखरः ।
 महोदयमुनेः पार्श्वे दीक्षां जग्राह भावतः ॥८८३॥
 तदा महोदयज्ञानिपार्श्वेऽभ्येत्य शुक्रो नृपः ।
 धर्मं जीवदयामूलं शुश्राव भक्तिपूर्वकम् ॥८८४॥
 देशनान्ते शुक्रः क्षमापः पप्रच्छेति यतीश्वरम् ।
 राज्यं केन छलं कृत्वा गृहीतं पूर्वमञ्जसा ॥८८५॥
 महोदयमुनिः प्राह शुकराजाधुना शृणु ।
 इतो भवाद् द्विपञ्चाशत्तमे भूपभवे त्वया ॥८८६॥
 उद्दाल्य छलतो राज्यं गृहीतं यस्य वेगतः ।
 तेन तेऽस्मिन् भवे राज्यं जगृहे शुक्रभूपतेः ॥८८७॥

शुकराजो जगौ कस्य राज्यं पूर्व-लले मया ।
यतीश्वरो जगौ वत्स चन्द्रशेखरभूपतेः ॥८८८॥ यतः—
“कृतकर्मक्षयो नास्ति कल्पकोटीशतैरपि ।
अवश्यमेव भोक्तव्यं कृतं कर्म शुभाशुभम्” ॥८८९॥
शुकराजस्ततः शीघ्रमुत्थाय विस्मिताशयः ।
क्षमयामास भावेन चन्द्रशेखरसंयतम् ॥८९०॥
तदा तथाऽऽत्मनः कर्म कृतं निन्दन् मुहुर्मुहुः ।
क्षीणकर्माष्टकश्चन्द्रशेखरः प्राप केवलम् ॥८९१॥ यतः—
“गोवंभगम्भगबिभणिभूणधायार्हं गुरुअपावाहं ।
काऊण वि कणयं पिव तवेण सिद्धो दढपहारी” ॥८९२॥
विधाय सोत्सवं यात्रां तीर्थे शत्रुञ्जयाभिधे ।
शुकराजश्चलन्मार्गे स्वपुरीं समुपाययौ ॥८९३॥
आद्या सुप्ताऽन्यदा राज्ञी प्रविशन्तं निशाकरम् ।
मुखे वीक्ष्य जजागार मुदिताऽभूच्च चेतसि ॥८९४॥

यो योऽभूद् दोहदस्तस्या दानशीलादिकोऽनघः ।
स स भूमीभूजा पूर्णचक्रे मुदितचेतसा ॥८९५॥
सम्पूर्णं समये चारुदिवसे सुन्दरक्षणे ।
साऽस्रत तनयं भातुं पूर्वेव प्रसरत्यभम् ॥८९६॥
सन्मान्य खजनान्नपानवस्त्रादिभिस्तदा ।
कृत्वा जन्मोत्सवं चन्द्र इत्याह्वां भूपतिर्ददौ ॥८९७॥
वर्धमानः क्रमात्पित्राऽपाठि पण्डितसन्निधौ ।
स्वरभूषाङ्गजां लक्ष्मीं चन्द्रश्च परिणयितः ॥८९८॥
अन्येद्युः कमलाचार्या विहरन्तोऽवनीतले ।
आययुस्तत्पुरोधाने भूरिसाधुसमन्विताः ॥८९९॥
श्रुत्वाऽऽगतान् गुरुन् धर्मं श्रोतुं शुक्रमहिपतिः ।
पत्नीपुत्रान्वितो गत्वा नत्वा चोपाविशत्पुरः ॥९००॥ तथाहि
“त्रिवर्गसंसाधनमन्तरेण, पशोरिवशुर्विफलं नरस्य ।
तत्रापि धर्मं प्रवरं वदन्ति, न तं विना यद्भवतोऽर्थकामौ ॥

भवकोटीदुष्प्यापामवाप्य चुम्बवादिसकलसामग्रीम् ।
भवजलोत्थियानपात्रे ध्वमे यलः सदा कार्यः” ॥९०२॥
उपक्रमं विना कर्मयोगादपि तन्मृतः ।
धीरनैगमवचैव लभन्ते सातस्तन्ततिम् ॥९०३॥
आसीद्विचक्षुरे धीरो वणिग् दारिद्र्यवीडितः ।
प्रिया धीरमत्तीनाञ्जी पुत्रो धरणसंज्ञकः ॥९०४॥
आनीय काननादेभस्त्वृणकाद्यादि सन्तताम् ।
निकीणन्तो नयन्ते ते शमयं कष्टभाग्यम् ॥९०५॥ यतः
“दौर्लभ्यं नाम नराभूतोः स्थानमात्रं न रक्षयः ।
राजाऽपि गोपतेः याताम् क्षीणाः मरिचके निपद्य ॥९०६॥

चिवदेते मिथः कर्मोपक्रमाविति सन्ततम् ।
अहं सर्वजगज्जन्तोर्ददासि सुखसन्ततिम् ॥९०९॥
उपक्रमो जगौ सातततिर्मतो भवेच्छृणाम् ।
कर्मं प्राह जया किं स्वान्मां विना वाञ्छितप्रदम् ॥९१०॥
त्वं चापि मत्प्रसादेन प्रतिष्ठां प्रगभिव्यसि ।
सेवते मां जगत्सर्वं भुत्वचन्मेदिनीपतिम् ॥९११॥
मां विना केरुदासि त्वं ताञ्छितं दत्तिनामिह ।
तदाऽस्य भीरविःस्यस्य निश्वाणय मर्मपिनिम् ॥९१२॥
तत्र उपगतो हारं कष्टभाग्यं मनोह्वयम् ।
आसीद्विचक्षुरे धीरो वणिग् दारिद्र्यवीडितः ॥९१३॥

यावच्चलति तावच्च तस्य पृष्ठौ पटे तदा ।
छिद्रं वीक्ष्य वणिक्पुत्रो जहासान्यसुहृदुतः ॥९४३॥
श्रुत्वैतद्वचनं पश्चाद्वलित्वा श्रेष्ठिनन्दनः ।
अन्योक्तिगर्भितां वाचं जगौ वणिक्कुसुतं प्रति ॥९४४॥
“आपद्रुतं हससि किं द्रविणान्धमूढ,
लक्ष्मीः स्थिरा भवति नैव कदापि कस्य ।
यत्किं न पश्यसि घटीर्जलयन्त्रचक्रे,
रिक्ता भवन्ति भरिताः पुनरेव रिक्ताः” ॥९४५॥
श्रेष्ठिह्वनोर्वचः श्रुत्वोत्तीर्णगर्वो वणिक्कुसुतः ।
क्षमयामास सन्मान्य वस्त्राभरणदानतः ॥९४६॥
ततो वणिक्कुसुतः श्रेष्ठिकुसुतं लक्ष्मीप्रदानतः ।
सखं चकार विधिवत्सन्ततं विनयान्वितः ॥९४७॥
अतिक्लृपिता अपि सुजना, योगेन मृदूभवन्ति न तु नीचाः ।
हेमः कठिनस्यापि, द्रवणोपायोऽस्ति न तृणानाम् ॥९४८॥

एवमन्योक्तमाकर्ण्य केचनोत्तममानवाः ।
मार्गमायान्ति सहसा वणिक्पुत्र इवाचिरात् ॥९४९॥
इति गर्वोत्तारविषये वणिक्पुत्रकथानकम् ।
धर्मप्रभावतश्चित्चिन्तितां सातसन्ततिम् ।
अरिमर्दनभूपाल इवामोति जनोऽचिरात् ॥९५०॥
इहैव भरतक्षेत्रेऽभवत्स्वर्णपुरं पुरम् ।
अञ्जलिहजिनागारसौधश्रेणिधिराजितम् ॥९५१॥
तत्रारिमर्दनक्षोणिपतेः सन्न्याशालिनः ।
लक्ष्मीवती प्रिया शीलगुणरत्नावलीखनिः ॥९५२॥
मनिसाराभिधो मन्त्री वृद्धो नीतिविचक्षणः ।
भूपस्य मानसं शश्वद् रञ्जयामास सत्तमः ॥९५३॥ यतः—
“अलं करोति हि जरा राजामात्यभिषय्यतीन् ।
विडम्बयति पण्यस्त्रीमल्लगायनसेवकान् ॥९५४॥
सद्विमानवनावासदीर्घिकादिविराजितम् ।
स्वर्गं भूयोऽन्यदा सुप्तो दृष्ट्वा जागरितो निशि ॥९५५॥

यमेवहर्षं पुरं नैव यदि स्यात्स्वर्गसंनिभम् ।
तदा मे जीवितं सर्वं निष्कलं समजायत ॥९५६॥
प्रातः इयामानने भूयं निरीक्ष्य मन्त्रिराह जगते ।
स्वामिस्तव क्वचिच्छिन्ता विद्यते वद साम्प्रतम् ॥९५७॥
राजाऽवक् कथितुं नैव शक्यते साम्प्रतं मनाम् ।
मन्त्री प्राहानुना स्वामिन् ! दुःसाधमपि कथ्यताम् ॥९५८॥
राजा प्राह मया स्मिन् एतेष्वेव शिद्वतालयः ।
तेन स्वर्गोपमं द्रव्यजगत्याकारम् मनुष्यम् ॥९५९॥
ततोऽन्तर्गम्यजगतालङ्कारकद्विगणदमममानीचरैः ।
मन्त्री सा । ने ॥ ९६० ॥ १५५९॥ १५६०॥ १५६१॥ १५६२॥

पञ्चः पुण्यं धनं गोष्ठी भोगधर्मजिनालयाः ।
क्रमशो भूमयः सप्त सप्तभूमिचिन्तने ॥९६३॥
जवाक्षस्यः पुरीक्षोभां पश्यन् भूयो जगावदः ।
प्रिये ईदृक् पुरं नास्ति क्वपि भूमितले वरम् ॥९६४॥ यतः—
“क्षान्तिचकल्पितो गर्वः कस्य नाम न विद्यते ।
उद्विग्नश्च द्विगुणः पादौ केते मज्जमयारिभः” ॥९६५॥
भूयैतापौगण्डजा मृगशी प्राह नृकं प्रति ।
ईदृक् क्वापि पुरं रम्यं मत्तां एते न्वया नृग ॥९६६॥
नृपः प्राह त्रिपि मारुजगौपरताम्रिगाम् ।
कस्तनैः ॥ ९६७ ॥ १५६६॥ १५६७॥ १५६८॥

“वारिवृक्षमहीप्रस्थकाष्ठवस्त्रावलानृणाम् ।
पुराचलविशेषणामन्तरं विद्यते महत्” ॥९७०॥
तेनायं नृपतिर्गर्वं मुधा धत्ते पुरेक्षणात् ।
उत्तमानां न युज्येत कर्तुं गर्वं कचिन्मनाक् ॥९७१॥ यतः—
“जातिलाभकुलैश्वर्यबलरूपतपःश्रुतैः ।
कुर्वन् मदं पुनस्तानि हीनानि लभते पुमान्” ॥९७२॥
श्रुत्वैतन्नृपतिः कीरपार्श्वे यावद् व्रजेत्ततः ।
तावत्तन्मिथुनं दृष्टिगोचरात्प्रययौ क्वचित् ॥९७३॥
दध्यौ भूपः पुरं द्रव्यव्ययेन कारितं मया ।
एवमुक्त्वा कथं कीरयुग्ममुड्डीय जग्मिवान् ॥९७४॥
एवं पुनः पुनश्चित्ते चिन्तयन्नृपतिर्भृशम् ।
स्यामास्यो मन्त्रिणा पृष्टोऽशेषं दुःखं निजं जगौ ॥९७५॥
रत्नकेतुपुरं द्रष्टुं रत्नचन्द्रं च भूपतिम् ।
सर्वासु दिक्षु भूमीशः प्रेषयामास सेवकान् ॥९७६॥

आन्त्वा ककुप्सु सर्वाखलब्धतत्पुरवार्तिकाः ।
श्यामास्याः सेवका भूपपार्श्वेऽभ्येत्य जगुः शनैः ॥९७७॥
पुरनामादि न ज्ञातमस्माभिर्वसुधातले ।
ततोऽवगृ भूपतिर्मन्त्रिन् ! मृत्युर्मेऽत्र समागमत् ॥९७८॥
ज्ञास्यते सा पुरी चेन्न तदाऽग्निः शरणं मम ।
मन्त्री ग्राह कियत्कालं प्रतीक्षस्व नरेश्वर ! ॥९७९॥
आन्त्वा सर्वत्र षण्मासमध्ये चेत् तत्पुरस्य च ।
आनयिष्यामि नो शुद्धिं मर्तव्यं भवता तदा ॥९८०॥
भूपोऽवगृ नैव शक्नोमि स्थातुं सम्प्रति मन्त्रिणः ।
मन्त्रीश्वरा जगुः कार्यं शोभते त्वरितं न हि ॥९८१॥ यतः—
“सहसा विदधीत न क्रियामविवेकः परमापदां पदम् ।
वृणते हि विमृश्यकारिणं गुणलुब्धाः स्वयमेव सम्पदः” ॥
एवमुक्ते यदा भूपो न मुञ्चति कदाग्रहं ।
तदाऽवगृ मन्त्रिराह राजन् ! सन्नराः कथयन्ति यत् ॥९८३॥

मन्त्रिणां दृष्ट्याऽप्युक्तं ज्ञात्वा तस्यैव विचारितम् ।
अस्मिन्त्येव विचारितं यत् कथयन्ति न रक्षयन्ति ॥९७७॥
अपि पुनः मन्त्रिणः अस्मिन्त्येव विचारितं यत् कथयन्ति ॥९७८॥
तस्यादेव बुद्धयो बलवन्त्येव लब्धवन्त्येव विचारितम् ॥९७९॥
तदा गतोऽन्यदा अस्मिन्त्येव विचारितं यत् कथयन्ति ॥९८०॥
आममध्ये अस्मन् बुद्धिर्गते न मनुष्यामसत् ॥९८१॥
भीमोऽवगृ नस्तु लब्धेत किं किं अस्ति नृपतिम् !
अस्मिन्त्येव विचारितं यत् कथयन्ति न रक्षयन्ति ॥९८२॥
अस्मिन्त्येव विचारितं यत् कथयन्ति न रक्षयन्ति ॥९८३॥
अस्मिन्त्येव विचारितं यत् कथयन्ति न रक्षयन्ति ॥९८४॥
अस्मिन्त्येव विचारितं यत् कथयन्ति न रक्षयन्ति ॥९८५॥
अस्मिन्त्येव विचारितं यत् कथयन्ति न रक्षयन्ति ॥९८६॥
अस्मिन्त्येव विचारितं यत् कथयन्ति न रक्षयन्ति ॥९८७॥
अस्मिन्त्येव विचारितं यत् कथयन्ति न रक्षयन्ति ॥९८८॥
अस्मिन्त्येव विचारितं यत् कथयन्ति न रक्षयन्ति ॥९८९॥
अस्मिन्त्येव विचारितं यत् कथयन्ति न रक्षयन्ति ॥९९०॥

मन्त्रिणां दृष्ट्याऽप्युक्तं ज्ञात्वा तस्यैव विचारितम् ।
अस्मिन्त्येव विचारितं यत् कथयन्ति न रक्षयन्ति ॥९९१॥
अपि पुनः मन्त्रिणः अस्मिन्त्येव विचारितं यत् कथयन्ति ॥९९२॥
तस्यादेव बुद्धयो बलवन्त्येव लब्धवन्त्येव विचारितम् ॥९९३॥
तदा गतोऽन्यदा अस्मिन्त्येव विचारितं यत् कथयन्ति ॥९९४॥
आममध्ये अस्मन् बुद्धिर्गते न मनुष्यामसत् ॥९९५॥
भीमोऽवगृ नस्तु लब्धेत किं किं अस्ति नृपतिम् !
अस्मिन्त्येव विचारितं यत् कथयन्ति न रक्षयन्ति ॥९९६॥
अस्मिन्त्येव विचारितं यत् कथयन्ति न रक्षयन्ति ॥९९७॥
अस्मिन्त्येव विचारितं यत् कथयन्ति न रक्षयन्ति ॥९९८॥
अस्मिन्त्येव विचारितं यत् कथयन्ति न रक्षयन्ति ॥९९९॥
अस्मिन्त्येव विचारितं यत् कथयन्ति न रक्षयन्ति ॥१००॥

हृदुस्वाम्यदनं तुभ्यं दास्यत्येषोऽद्य सुन्दरम् ।
ततो भीमो वचस्तेषामङ्गीकृत्य मृतं च तम् ॥९९८॥
रज्जुबन्धनतः प्रेतगृहेऽमुञ्चन्नैस्तदा ।
तस्य वस्त्राञ्चलेऽपश्यद् दीव्यद्रत्नचतुष्टयम् ॥९९९॥ [युग्मम्]
लात्वा तानि ययौ स्नानं कर्तुं भीमः सरोवरम् ।
आरके स विशन् दध्यावाचैका धिषणा मया ॥१०००॥
अनारके ततः स्नानं कृत्वा श्रेष्ठिगृहे गतः ।
भोक्तुं चोपाविशद् यावत् तावत्तान्यसम्पत् ॥१००१॥
समेत्यानारके रत्नचतुष्कं विस्मृतं तदा ।
लात्वा स्तौति स्म तां बुद्धिं विक्रीतामादिमां तदा ॥१००२॥
हृष्टो रत्नाम्रितः पश्चादेत्य श्रेष्ठिनिकेतने ।
शुक्त्वा मध्येपुरं नानाकौतुकानि निरीक्षते ॥१००३॥
एकाकिना न गन्तव्यमिति स्मृत्वा धियं स च ।
व्रजन्तं सेहलं लात्वा द्वितीयं चलिताग्रतः ॥१००४॥

पश्यन् ग्रामादि ग्रीष्मतौ मध्याह्ने विपिने क्वचित् ।
शुक्लं सेहलं युक्त्वा सुप्तो वटतरोरधः ॥१००५॥
वृक्षाद् बहिः समेत्याहिः भीमं दशति यावता ।
सेहलेन कृतस्तावच्छतखण्डो रूपा क्षणात् ॥१००६॥
भीमः सुप्तोत्थितः सर्पं सेहलेन हतं तदा ।
वीक्ष्य बुद्धिं तृतीयां च स्तवीति स्मात्मनो हिताम् ॥१००७॥
ततो हरपुरे हीरसुतां रूपवतीं वराम् ।
सद्यः सदुत्सवं भीमः परिणीय स्थितः सुखम् ॥१००८॥
स्वर्णद्वीपेऽब्धिमार्गेण गत्वा प्राप धनं बहु ।
सद्यः फलानि चिर्भद्या बीजानि श्रेष्ठिराद् पुनः ॥१००९॥
पश्चादेत्य निजे गेहे तानि बीजानि नित्यशः ।
उभवा फलानि भार्यायै चिर्भद्याः प्रददौ रहः ॥१०१०॥
भार्ययोक्तं च चिर्भद्याः फलानि नित्यशः कुतः ।
आनयसि ततस्तेन तत्स्वरूपं निवेदितम् ॥१०११॥

इत्थं रूपचरती श्रीविक्रमसंस्कृतमानसा ।
उपायाद् गन्तुकामाऽपि कियत्कालं स्थिताऽस्ति च ॥१०१२॥
श्रीदात्रे रूपचरत्योक्तमेव्यामि लङ्घितुं हेऽहकम् ।
श्रीविक्रम्य यदि भो बाले ! समेप्यसि ममालये ॥१०१३॥
तदा रहसि बीजानि वक्ष्ये क्षित्वा च पाचय ।
छलं कृत्वा न चेद् गेहे मदीये त्वं समेप्यसि ॥१०१४॥
तदा भूमीपती रुष्टः सर्वस्वं मे हविष्यति ।
रूपचरती जगौ यान्त्यं कलित्वेऽहं गतोऽस्मिन् ॥१०१५॥
ततोऽप्येत्य नृपाणां श्रीविक्रमः आसीत् उपायिवार ।
तदा भीमो महीपालमिलनाय गमयसी ॥१०१६॥

श्रीविक्रम्य नहि जलयेत् कूटं कुत्रापि मानविः ।
भवन्ति यदि बीजानि तादृक्षाणि तबालये ॥१०१९॥
तादृक्षाणि स्मा सद्यो ग्रहीतव्या लया मम ।
तादृक्षाणि च बीजानि न सन्ति तव समानि ॥१०२०॥
तदाऽहकं शयं यस्योपरि दास्यामि तत्क्षणात् ।
तं ग्रहीष्याम्यहं भीमाभीष्टं तव निकेतनात् ॥१०२१॥
बीजान्यानीय भूपत्रे उमानि यगिजा यदा ।
न फलितानि भीमेन हस्तिनं च तदाऽन्विताम् ॥१०२२॥
आगेऽप्यगमयसी गेहे तव भीमापुत्रा मम ।
विपदादि मदीयं ते तव भीमापुत्रा मम ॥१०२३॥

पूर्वं रूपवती श्रीदशैष्टिसंस्कृतानसा ।

उपायाद् गन्तुकामाडपि कियत्कालं स्थिताऽस्ति च ॥१०१२॥

श्रीदाग्रे रूपवत्योक्तमेष्यामि लहृहेऽहकम् ।

श्रीदोऽवगृ यदि भो बाले ! समेष्यसि ममालये ॥१०१३॥

तदा रहसि बीजानि वह्नौ क्षिप्त्वा च पाचय ।

छलं कृत्वा न चेद् मेहे मदीये त्वं समेष्यसि ॥१०१४॥

तदा भूमीपती रुष्टः सर्वस्वं मे हरिष्यति ।

रूपवती जगौ वाक्यं करिष्येऽहं तवोदितम् ॥१०१५॥

ततोऽभ्येत्य नृपास्थायां श्रीदः श्रेष्ठी उपाविशत् ।

तदा भीमो महीपालमिलनाय समाययौ ॥१०१६॥

तदा श्रीदो जगौ सद्यःफलानि बीजकानि हि ।

दृश्यन्ते साम्प्रतं केषां जनानां न निकेतने ॥१०१७॥

तदाऽभिमानतो भीमो जगौ नैवं प्रजल्यते ।

सद्यःफलानि बीजानि सन्त्येव मम सन्नानि ॥१०१८॥

श्रीदोऽवगृ नहि जलयेत कूटं कुत्रापि मानवैः ।

भवन्ति यदि बीजानि तादृक्षाणि तवालये ॥१०१९॥

तदाऽखिला रमा सद्यो ग्रहीतव्या तया मम ।

तादृक्षाणि च बीजानि न सन्ति तव सन्नानि ॥१०२०॥

तदाऽहकं शयं यथोपरि दास्यामि तत्क्षणात् ।

तं ग्रहीष्याम्यहं भीमाभीष्टं तव निकेतनात् ॥१०२१॥

बीजान्यानीय भूपाग्रे उत्तानि वणिजा यदा ।

न फलितानि भीमेन हारितं च तदाऽचिरात् ॥१०२२॥

जरोऽवगृ गम्यते मेहे तव भीमाधुना दुतम् ।

द्विपदादि ग्रहीष्यामि वस्तु रम्यमहं स्फुटम् ॥१०२३॥

गृहिणीग्रहणे वाञ्छा मत्त्वैतज्जल्पनात्तदा ।

बुद्धिदस्य धनस्यान्ते गत्वा सर्वं जगौ च तत् ॥१०२४॥

हारिता गृहिणी याति यद्यन्यस्य निकेतने ।

तदा वर्यमतिरपि पुमान् (न) शोभां समाप्नुयात् ॥१०२५॥

धनोऽवग् वस्तु निःशेषं पत्नीयुक्तं द्वितीयकौ ।
मुक्त्वा दत्त्वा च निःश्रेणीं श्रीदे प्रतिवदेरिति ॥१०२६॥
चाटिलोपरि गेहस्य निःश्रेण्या लाहि वस्तु च ।
चटने स च यदा पाणिं दत्ते निःश्रेणिकोपरि ॥१०२७॥
जल्येथास्त्वं तदा तं च प्रत्येवं स्फुटया गिरा ।
इमां निःश्रेणिकां पाणिस्पर्शनाल्लाहि नैगम ॥१०२८॥
भीमः पश्चाद् गृहेऽभ्येत्य बुद्धिदोक्तमशेषतः ।
कृत्वा यावत्स्थितस्तावज्जारस्तत्र समागमत् ॥१०२९॥
गृहोपरि स्थिता भीमपत्नी रूपवती शठा ।
आत्मानं ज्ञापयामास जाराय वणिजे तदा ॥१०३०॥
तां तादृक्षं स्वसङ्केतं कुर्वाणां वीक्ष्य गेहिनीम् ।
भीमो निजसधर्मिण्या जज्ञौ दुश्चरितं तदा ॥१०३१॥
जारो यावच्च निःश्रेण्या उपरिष्ठान्निजं शयम् ।
दत्त्वोर्ध्वं चटति स्माशु लातुं भीमनिबन्धिनीम् ॥१०३२॥

१ द्वितीयभूमौ ।

गत्वा जिनालये नत्वा स्तुत्वा श्रीकृष्णं जिनम् ।
मेहीकुण्डविकागेहे मोक्तुं मन्त्री उपाविशत् ॥१०३०॥
इयामास्यं मन्त्रिणं दृष्ट्वा कुण्डविका जगावदः ।
कुतोऽस्ति इयामलं वक्त्रं दुःखं कथयः सम्प्रति ॥१०३१॥
ततो मन्त्री निजं कार्यं श्रुत्वास्त्वमपीकथय ।
मेही प्राह भव स्वस्थः कार्यशुद्धिर्भविष्यति ॥१०३२॥
रत्नकेतुपुरे गन्तुं गद्यमगीता तानाम् ।
तदाग्रानय भ्रूणालं कारुण्यमुत्क्रान्ते मृतम् ॥१०३३॥
हृते मन्त्री ततोऽभ्येत्य तपसां भूयसां भूयसां ॥१०३४॥

तावद् भीमो जगौ स्त्रीयहस्तस्पृष्टाधिरोहिणीम् ।
गृहीत्वा गच्छ जार ! त्वं सद्यः स्त्रीयनिकेतनम् ॥१०३३॥
छलितश्च तदा जारः किंकर्तव्यजडोऽभवत् ।
ततः श्रेष्ठी प्रियां जज्ञौ तादृक्षां भीमनैगमः ॥१०३४॥
दुश्चारिणीं प्रियां भीमः कर्षयित्वा गृहाद् बहिः ।
पर्यणैपीत्ययामन्यां विनीतां लसदुत्सवम् ॥१०३५॥ यतः—
“त्यजेद् धर्मं दयाहीनं क्रियाहीनं गुरुं त्यजेत् ।
दुश्चारिणीं त्यजेद् भार्यां निःस्नेहान् बान्धवान् त्यजेत्” ॥
एवं ये महतां वाक्यमङ्गीकुर्वन्ति सादरम् ।
तेषां समीहितं कार्यं सेत्स्यति नात्र संशयः ॥१०३७॥
मासत्रयावधिः क्षमापः कारितो मन्त्रिणा तदा ।
ज्ञातुं तत्पुरभूपादि चचाल सचिवेश्वरः ॥१०३८॥
भूरिदेशपुरग्रामाकरशैलवनादिषु ।
भ्रमन्मन्त्रीश्वरः खिन्नो रत्नवत्यां ययौ पुरि ॥१०३९॥

स्त्रीभारगच्छन्स्त्री कन्या विद्यते नरदेविणी ।
राशोक्तं तत्र यानेच्छा विद्यते तेन मां नय ॥१०४०॥
मेही प्राह रुचिस्तेऽस्ति तत्र गन्तुं पुरि द्रुतम् ।
तदा त्वं मन्त्रिणम् राज्यमाल्लुक् निवेशनात् ॥१०४१॥
राज्यासीनो नृपो मन्त्रियुक्तो ज्ञेयः क्षणात्तदा ।
जितो युतिषया गगनेत्तपुरां वसिष्ठे ॥१०४२॥
उन्निगादिभिर नृपे ज्ञेयः प्रोक्तः प्रोक्तः हि मत् ।
आह पञ्चासिग्न्यामि निजं भवतु ॥१०४३॥
राज्यं प्राह मन्त्रिः कः नो विदते मे ॥१०४४॥
ततः पञ्चासिग्न्यामि नृपः ॥१०४५॥

विद्यया नृपतिः कन्या बभूव रूपशालिनी ।
 द्विजरूपधरो मन्त्री चक्रे तां कन्यकां करे ॥ [युग्मम्]
 पश्यन् पदे पदे पुर्यां शोभां मन्त्री मनोहराम् ।
 गत्वा संसदि भूपस्याशीर्वादं प्रददौ स्फुटम् ॥१०५५॥
 भूपेनोक्तं कुतः स्थानात्किंकृतेऽत्रागतो वद ।
 द्विजोऽवक्त्वा त्वत्पुरं द्रष्टुं श्रुत्वा दूरादिहागमम् ॥१०५६॥
 भूपोऽवगन् नगरीं पश्य रत्नसौधविराजिताम् ।
 द्विजः प्रोवाच कन्यायाः प्रतिबन्धोऽस्ति मेऽधुना ॥१०५७॥
 तेनेयं कन्यका भूप ! त्वदीयेऽन्तःपुरेऽधुना ।
 तिष्ठन्नहं पुनर्यावत्करोमि नगरेक्षणम् ॥१०५८॥
 भूषादेशात्सुतां विप्रो विमुच्यन्तःपुरे तदा ।
 पुरीं द्रष्टुं ययौ हृष्टश्रेण्यादिषु प्रमोदितः ॥१०५९॥
 प्रशम्रहेलिकाभिश्च द्विजकन्या नृपाङ्गजाम् ।
 अरञ्जयत्तथा नित्यं यथा साऽजनि भक्तिभाग् ॥१०६०॥

विप्रपुत्र्याऽन्यदा भूपपुत्री पृष्टेति हे सखि ! ।
 किमर्थं क्रियते द्वेषो नृषु भूपाङ्गजा जगौ ॥१०६१॥
 मलयद्रिमहाटव्यां चुटिकचुटकद्वयम् ।
 ग्रासादे आदिदेवस्य सदा पूजां चकार च ॥१०६२॥
 चुटी ग्राह चुटेदानीं नीढं च क्रियते पते ! ।
 आसन्नाः प्रसवानेहा विद्यते साम्प्रतं मम ॥१०६३॥
 एवमुक्तोऽपि बहुशो जजल्प नो मनागपि ।
 नृणान्यानीय भूयांसि नीढं चुटी व्यधात्तदा ॥१०६४॥
 ततस्तथा कृते नीडे तिष्ठति स्म स सन्ततम् ।
 इतो लभ्यो दवस्तस्मिन् वने वंशालिवर्षणात् ॥१०६५॥
 चुटी ग्राह पते ! नीरमानीय साम्प्रतं हृदात् ।
 सिच्यते आत्मनो नीढं दह्यते न यथा मनाग् ॥१०६६॥
 एवमुक्तोऽपि बहु नोत्तस्थौ च चुटको यदा ।
 तदानीय जलं नीढं सिक्तं चुटिकया तया ॥१०६७॥

एवं तस्याश्च कुर्वन्त्यास्तत्र दावाग्निराययौ ।
 उत्थाय चुटको हुतो ययौ कुत्रापि कानने ॥१०६८॥
 दग्धा दावाग्निना साऽहं नामैरचविधानतः ।
 अस्मिन् पुरेऽभवत् रत्नकेतुराजाङ्गजा ननु ॥१०६९॥
 जातिस्मरणतो ज्ञात्वा नृपु द्वेषो ममाजनि ।
 हुताशया नराः प्रायो भवन्त्येव न संशयः ॥१०७०॥
 विप्रपुत्री जगौ भूपपुत्रि ! मारुतलोचनाः ।
 कृताऽसत्यमृगावादादित्यः स्यू मृगाङ्गणाः ॥१०७१॥
 आकर्षितजगौ राजपुत्री निप्रयुतां प्रति ।
 नृप द्वेषो न यास्तेन कित्यने ममिह किं भया ॥१०७२॥

आनेहे तस्सुतां चेटी अपिताऽज्जात्सुतान्तिके ।
 प्रोक्तं बाध्याः पिताऽप्यातः प्रेययेमां नृपात्तिके ॥१०७५॥
 राजपुत्री जगावस्था वियोगं न सहे क्षणम् ।
 एतचेटी महीपालपात्रे गत्वा जगाद च ॥१०७६॥
 श्रुतेतद् ब्राह्मणः प्राह भूपार्षेय सुतां मम ।
 नोचेदहं करिष्यामि हल्यां स्वस्यात्मनोऽचिरात् ॥१०७७॥
 तगस्तां कन्यकां प्रुत्रीपाश्र्वदिनीय भूपतिः ।
 तदौ तिजन्मने तमे मोक्षणि मित्रोऽन्तलपनः ॥१०७८॥
 मारं मारं गुणमात्रं तस्या भूपान्नादिनी ।
 पश्य दाहि ॥ १०७९॥

खट्वाग्रयोगतः पुर्यां नीत्वा मन्त्रिमहीपती ।
मेहीकुन्दुविका भक्तिं व्यथाद्धोजनदानतः ॥१०८२॥
भूपोऽवक् सत्परीवारं लात्वाऽत्रैष्याम्यहं पुरि ।
खट्वाग्रयोगतस्तत्र नेतव्योऽहं त्वयाऽङ्गने ! ॥१०८३॥
मेही ग्राह त्वया शीघ्रमागन्तव्यं महीपते ! ।
ईहितं ते करिष्यामि नात्र कार्या विचारणा ॥१०८४॥
भूपोऽवग् तव केनैषा दत्ता खट्वा नरेण च ।
मेही ग्राह धरापुर्यामभूच्छ्रेष्ठी धनाभिधः ॥१०८५॥
शत्रुञ्जयादितीर्थेषु तस्य धन्याभिधा प्रिया ।
कृत्वा यात्रां सदा धर्मपरा प्रापादिमं दिवम् ॥१०८६॥
च्युत्वा चासिन् पुरे खर्गात् मेही जाता मृगेक्षणा ।
धनो धर्मपरो मृत्वा द्वितीयां दिवमीयिवान् ॥१०८७॥
स्मृत्वा पूर्वं भवं सोऽपि खर्गादित्य सुधाशनः ।
मोहान्मेधौ ददौ खट्वामेकामाकाशगामिनीम् ॥१०८८॥ यतः—

राजा चसुतः खट्वायोगाच्चस्मिन्मरुदने ।
शुक्तो मेधा ततः सीम व्यापयन् तुरगादिभिः ॥१०९६॥
परचक्रागमज्जान्त्या रत्नकेतुमहीपतिः ।
संनद्धा विग्रहं कर्तुं निरुमसार पुराद् बहिः ॥१०९७॥
इतोऽरिमर्दनक्षमापशिखितो निजसेवकः ।
समेत्य रत्नकेतुक्षमापालीपान्तौ जगावदः ॥१०९८॥
अरिमर्दनभूपालो धर्मिष्ठो धर्मशेखरः ।
अत्राप्य पन्द्रेऽनीयो यात्रां कर्तुं गमागमान् ॥१०९९॥
नाल्लोकान्ते मूर्ध्नि स्त्रीणां रक्षितां गमाधे मृणालिनीम् ॥११००॥

“पंचसु जिणकच्छाणेसु, महारिसितवाणुभावाओ ।
जम्मंतरनेहेण य आगच्छंती सुरा इहयं ॥१०८९॥”
ततः प्रभृति सा मेही कुर्वत्युपकृतिं सदा ।
धर्मकर्मपरा कालं गमयामास किञ्चन ॥१०९०॥ यतः—
“आरोग्यं सौभाग्यं धनाढ्यता नायकत्वमानन्दः ।
कृतपुण्यस्य स्यादिह सदा जयो वाञ्छितावाप्तिः” ॥ इत्यादि ।
साऽहं ज्ञेया ततो भूपो हृष्ट आपृच्छ्य तां तदा ।
मतिसारयुतः स्त्रीयां नगरीं ससुपागमत् ॥१०९२॥
ततो यात्राछलेनोर्वीपतिः सारचमुद्धतः ।
गत्वा रत्नवतीपुर्यां मेधाश्च मिलितो रहः ॥१०९३॥
प्रोक्तं राज्ञा च मां तत्र प्रापयाशु बलान्वितम् ।
ततोऽहमात्मना कन्यां परिणेष्यामि तां छलात् ॥१०९४॥
मेधोक्तं भवतोऽशेषा चमूः स्पृशतु खट्विकाम् ।
तथा स्पर्शनतः खट्वा चचाल गगने क्रमात् ॥१०९५॥

“वरुणाय भूयःपराक्खस्यएहि कुलुमेहि पवरदीयेहि ।
त्रेवेज्जलजलेहि अ जिणपूजा अट्ठहा भणिवा ॥१२०३॥
जो धुरइ तिसिंहे जिणिंदरायं तद्धा विमायदोसं ।
नो तद्धअमे सिज्जाइ आत्ता मत्तइमे जम्म ॥१२०४॥
एतां कत्ता चूपो खो च मिलितो अस्सितपुत्तितो ।
रत्नकेतुपुत्तितो कत्ता विमये अस्सरोत्तपुत्ता ॥१२०५॥
अरिमर्दनभूपालो धर्मिष्ठो धर्मशेखरः ।
अतो गमागतो यात्रां कर्तुं गमागमान् ॥१२०६॥ यतः—
“अनीयं विमायं पुरां विमायं विमायं विमायं ॥१२०७॥
अनीयं विमायं पुरां विमायं विमायं विमायं ॥१२०८॥
अनीयं विमायं पुरां विमायं विमायं विमायं ॥१२०९॥
अनीयं विमायं पुरां विमायं विमायं विमायं ॥१२१०॥

वपुः पवित्रीकुरु तीर्थयात्रया, चित्तं पवित्रीकुरु धर्मवाञ्छया ।
चित्तं पवित्रीकुरु पात्रदानतः, कुलं पवित्रीकुरु सच्चरित्रैः” ॥
धर्मिष्ठं भूपतिं दृष्ट्वा रत्नकेतुर्जगादः ।
भोजनं कुरु मद्गृहे ग्रसद्य साम्प्रतं द्रुतम् ॥१११०॥ यतः—
“अभयं सुपत्तदाणं अणुकंया उचिअकित्तिदाणं च ।
दोहिवि सुक्खो भणिओ तिन्नि उ भोगाइअं दिति ॥११११॥
न कयं दीणुद्धरणं न कयं साहम्मिआण वच्छल्ले ।
हियंमि वीअराओ न धारिओ हारिओ जम्मो ॥१११२॥
केसिं च होइ चित्तं वित्तमनेसिसुभयमन्नेसिं ।
चित्तं वित्तं पत्तं तिन्नि वि केसिं चि धन्नाणं” ॥१११३॥
पान्थभूपो जगौ मध्येपुरं नैष्याम्यहं कदा ।
यद्यायाति ममाप्येका भामिनी नेत्रगोचरे ॥१११४॥
तदा मया विधातव्यः प्राणत्यागः स्वयं खलु ।
तेन त्वया न वक्तव्यं भोजनाय महीपते ! ॥१११५॥

राज्ञोक्तं निखिला नार्यः क्षेप्यन्ते खगृहान्तरे ।
अस्मत्पत्न्योऽपि रहसि स्थास्यन्ते वचनान्मम ॥१११६॥
अरिमर्दनभूपेन मानिते सति भूपतिः ।
एत्य खसदने सर्वा पुरीं सद्यस्तथाऽकरोत् ॥१११७॥
विधाय नगरीशोभां भोजनं सुन्दरं पुनः ।
रत्नकेतुर्वपं पान्थमानयामास सन्नानि ॥१११८॥
वृद्धेषिणीसुतावासोपान्ते भोजनमण्डपे ।
चकार गौरवं भूपो वातक्षेपादिभिर्मृशम् ॥१११९॥ यतः—
“पानीयस्य रसः शैत्यं परावस्यादरो रसः ।
आनुकूल्यं रसः स्त्रीणां मित्राणां वचनं रसः” ॥११२०॥
पुत्रीगेहान्तरे तस्यारिमर्दनमहीपतेः ।
विश्रामाय ददौ स्थानं रत्नकेतुर्वपस्तदा ॥११२१॥
भूपः पप्रच्छ भो भूप द्वेषो नार्या कथं तव ।
ग्राहारिमर्दनः पूर्वभगोद्भूतोऽभवन्मम ॥११२२॥

श्रुत्वा तद्वचनं भूमिपतेः पूर्वभवं तदा ।
श्रीर्षु भूपाङ्गजा छत्रं तस्थौ कौतुकितायया ॥११२३॥
तदाऽवगृह्य चपतिरत्नकेतुर्भूधार्मिकाग्रणीः ।
त्वं प्राचीनभवं स्वीयं विस्तराज्जल्प मेऽग्रतः ॥११२४॥
ग्राहारिमर्दनः पूर्वभवे मलयपर्वते ।
चाटिकाचटकद्वयं वसति स्म निजेच्छया ॥११२५॥
प्रासादे क्राम्यं देवं वारिपुष्पफलादिभिः ।
भक्त्या श्रुतश्रुतीयुग्मं पूजयामास जगमे ॥११२६॥
श्रुतः प्रासान्मया नीले विनयतो मुनिः । माग्धतपः ।
सर्वं २ यथाभवे ॥ ११२७॥

पूर्वं भूपश्रुतेनोक्ता श्रुती दुष्टायाया तदा ।
नोचस्थौ न जगौ किन्तु मौनं कृत्वा स्थिता श्रुयाम् ॥११२३॥
नीलं स्तिब्धञ्च श्रुत्वा नाभिपुत्रव्यानपरायणः ।
दग्धो दवाग्निना सोऽहं जातो भूवोऽरिमर्दनः ॥११२४॥
श्रुत्वा भूपाङ्गजा दध्यौ मृपा किमेव जल्पति ।
मयाऽयथा भवः पूर्वं विपरीतो निरीक्षितः ॥११२५॥ यतः—
“अज्ञानेनायुता जीया न जानन्ति दितादितम् ।
भग्नगिता जनाः किं न पश्यन्ति कृतकं जगत्” ॥११२६॥
अग्लेभि भूपभूः प्रातः कुतः किं भूप ! जगपति ।
२१२७॥

"तत्राग्रे गुरुपुत्राणां भगवत्पुत्रा उरि भाविस्त्रिदशानां च ।
 देहिहि ममस्ये भगिनी भिक्षा उ भोगादय इति ॥१२७॥
 न सगं दीपनानां न सगं गान्धिमगान सन्ध्यां ।
 क्षिप्रं च लेद नितं निचमयेसिगुभयमयेति ।
 नितं वित्तं पत्वं तिमि वि केविं वि भयानां" ॥१२८॥
 पाव्यभूयो जसौ मज्जेपुरं मेव्याम्ययं कदा ।
 यथायाति ममायेका मायिनी अत्रगोचरे ॥१२९॥
 तदा मया विधातव्यः प्राणत्यागः स्वयं खलु ।
 तेन त्वया न वक्तव्यं भोजनाय महीपते ! ॥१३०॥

श्रुत्वैतद्वचनं भूमिपतेः पूर्वभवं तदा ।
श्रोतुं भूपाङ्गजा छन्नं तस्थौ कौतुकिताशया ॥११२३॥
तदाज्वग् नृपतिरत्नकेतुर्भूधार्मिकाग्रणीः ।
त्वं प्राचीनभवं स्वीयं विस्तराज्जल्प मेऽग्रतः ॥११२४॥
प्राहारिमर्दनः पूर्वभवे मलयपर्वते ।
चटिकाचटकद्वयं वसति स्म निजेच्छया ॥११२५॥
प्रासादे ऋषभं देवं वारिपुष्पफलादिभिः ।
भक्त्या चुटचुटीयुग्मं पूजयामास शर्मणे ॥११२६॥
चुटः ग्राहान्यदा नीढं क्रियते चुटि ! साम्प्रतम् ।
एवं भूयश्चुटेनोक्ता नाश्रुणोन्न जजल्य च ॥११२७॥
चुटः स्वयं व्यधान्नीढं यावत्क्षणेन पादये ।
तावद्वावानलो वंशघर्षाज्ज्वाल कानने ॥११२८॥
आगच्छन्तं दवं वीक्ष्य चुटोज्ज्वक् चुटिकां प्रति ।
आनीय सलिलं नीढं क्लिन्नं च क्रियते द्रुतम् ॥११२९॥

एवं भूयश्चुटेनोक्ता चुटी दुष्टाशया तदा ।
नोचत्थौ न जगौ किन्तु मौनं कृत्वा स्थिता भृशम् ॥११३०॥
नीडं सिञ्चन् चुटो नाभिपुत्रध्यानपरायणः ।
दग्धो दवाग्निना सोऽहं जातो भूयोऽरिमर्दनः ॥११३१॥
श्रुत्वा भूपाङ्गजा दध्यौ मृषा किमेष जल्पति ।
मयाऽथवा भवः पूर्वो विपरीतो निरीक्षितः ॥११३२॥ यतः—
“अज्ञानेनावृता जीवा न जानन्ति हिताहितम् ।
धचूरिता जनाः किं न पश्यन्ति कनकं जगत्” ॥११३३॥
ध्यालेति भूयभूः ग्राह कूटं किं भूय ! जल्पसि ।
समानीय मया नीरं नीडं सिक्तं जलाशयात् ॥११३४॥
भूयपुत्रो जगौ नीडं सिक्तं च वारिणा मया ।
एवं मिथः कलिद्वार्यां चक्रे भूयः प्रजल्पनात् ॥११३५॥
उत्सार्य द्विपटीं यावद् वीक्षते भूमिभृगुलम् ।
नृषु द्वेयो गतस्तावच्चस्या ध्वान्तं रवेरिव ॥११३६॥

दृष्टुतनुपतिं हृष्टं मुत्कलायारिमर्दनः ।
यावच्चाल तावच्च भूपुत्री जगावदः ॥११३७॥
पूर्वं भवेऽभवत्क्रान्तो ममायं मेदिनीपतिः ।
भवेऽस्मिन् भवतादेष पतिर्नो चेद्विभावसुः ॥११३८॥
ततो वलात्तदा रत्नकेतुर्भूयो निजाङ्गनाम् ।
अरिमर्दनभूपाय ददौ चालतरोत्सवम् ॥११३९॥ यतः—
“धर्मोयं धनवल्लभेषु धनदः कामार्थिनां कामदः,
सौभाग्यार्थिषु तत्प्रदः किमपरं पुत्रार्थिनां पुत्रदः ।
राज्यार्थिष्वपि राज्यदः किमथवा नानाविकल्पैर्दृणाम्,
तत्किं यन्न ददाति किं च तनुते स्वर्गपवर्गावपि” ॥
ततो रत्नवतीं कन्यां परिणीयारिमर्दनः ।
मेहीसांनिध्यतो रत्नवत्याः पुर्याः समाययौ ॥११४१॥
रसवत्यादिना भक्ती राज्ञो मेढ्या कृताऽऽदरात् ।
मणीचतुष्टयं लक्ष्मसूत्यं मेह्यै नृपो ददौ ॥११४२॥

संयोगः शशिरोहिण्योः पार्वतीश्वरयोश्चि ।
जातस्त्वयोर्महीपालपत्न्योः सौभाग्यशालिनोः ॥११४०॥
गर्भे सौभाग्यसुन्दर्याः कोऽपि पीवरपुण्यवान् ।
अवतीर्णः शुभे घले जीवः सत्स्वमद्वैतः ॥११४१॥
गर्भान्निभावतस्त्वस्या ये वेदभूवन् मनोरथाः ।
देवपूजादयस्ते ते धरिणा मेदिनीभुजा ॥११४२॥
नृपपत्नी नृमे गले गुहं श्लो मम गुन्दम् ।
जन्मोत्तमं नृपः कृत्वा मेघ प्रत्यभिभां ददौ ॥११४३॥
भार्याभिः पञ्चभिश्चान्यभान्नानिभिः यदा ।

मुत्कलाप्य च तां कैश्चित्प्रयाणैर्भूमिपोऽध्वनि ।
वन्दमानश्च तीर्थानि खं पुरोद्यानमागमत् ॥११४३॥
तलिकातोरणे वारिच्छटां वन्दनमालिकाम् ।
मन्त्रीशः कारयामास पुरीशोभां च सर्वतः ॥११४४॥
सुमुहूर्ते लसद्वाद्यातोद्यगीतपुरस्सरम् ।
यावदायाति भूपालः पत्नीयुक्तो नृपाध्वनि ॥११४५॥
तावत्तूर्यारवं श्रुत्वा द्रष्टुं भूपं प्रियान्वितम् ।
त्यक्त्वा निजं निजं कार्यं मिलिता मानवाः स्त्रियः ॥११४६॥
एकनेत्राञ्जिता काचिदर्धगुम्फितमस्तका ।
अर्धमण्डितवक्त्राब्जा काचिद् द्रष्टुं समाययौ ॥११४७॥ यतः
“तीअहं तिन्नि पीआरडां कलि कज्जल सिंदूर ।
अन्न तिन्नि अह्वल्लाहां दूध जमाई तूर” ॥११४८॥
पदे पदे ददद् दानं गीतनृत्यपुरस्सरम् ।
अलंचकार भूपालः सौधं पत्नीयुतस्तदा ॥११४९॥

“जायन्ति जीवलोए दो चेव नरेण सिक्खिज्जव्वाइ ।
कम्मणेण जेण जीवइ जेण मज्जे सुग्गइ जाइ ॥११४७॥
आहारनिद्राभयमैशुनानि, सामान्यमेतत्तपश्चभिर्नराणाम् ।
ज्ञानं विशेषः खलु मातुपाणां, ज्ञानेन हीनाः पशवो मनुष्याः” ॥
ततश्चन्द्रपुरस्वामियन्त्रभूपाङ्गजां वराम् ।
नाम्ना मेचयतीं मेघः परिगिन्ये नृभेचानि ॥११४८॥
श्रीगुन्दरे गते नाभिनन्दनं नन्तुमर्तिनाम् ।
वसवपत्नी गतो नानाचतुष्टयीतपुरस्सरम् ॥११४९॥

॥१४४०॥
॥१४४०॥

माययाः माययाः माययाः ॥१४४०॥
माययाः माययाः माययाः ॥१४४०॥
माययाः माययाः माययाः ॥१४४०॥
माययाः माययाः माययाः ॥१४४०॥
माययाः माययाः माययाः ॥१४४०॥
माययाः माययाः माययाः ॥१४४०॥
माययाः माययाः माययाः ॥१४४०॥
माययाः माययाः माययाः ॥१४४०॥
माययाः माययाः माययाः ॥१४४०॥
माययाः माययाः माययाः ॥१४४०॥

संयोगः शशिरोहिण्योः पार्वतीधरयोरेव ।
जातस्तयोर्महीपालपत्न्योः सौभाग्यशालिनोः ॥११५०॥
गर्भे सौभाग्यसुन्दर्याः कोऽपि पीवरपुण्यवान् ।
अवतीर्णः शुभे वस्त्रे जीवः सत्स्वमसूचितः ॥११५१॥
गर्भांशुभावतस्तस्या ये षेऽभूवन् मनोरथाः ।
देवपूजादयस्ते ते पूरिता मेदिनीशुजा ॥११५२॥
नृपपत्नी शुभे वस्त्रे सुतं सुते स्म सुन्दरम् ।
जन्मोत्सवं नृपः कृत्वा मेघ इत्यमिधां ददौ ॥११५३॥
धात्रीभिः पञ्चभिस्तन्यपानदानादिभिः सदा ।
लाल्यमानः क्रमाद् वृद्धिं जगाम नृपनन्दनः ॥११५४॥ यतः
“उत्पतन् निपतन् रिद्धिन् हसन् लालावलीं वमन् ।
कस्याश्चिदेव धन्यायाः क्रोडमाक्रमते सुतः” ॥११५५॥
पाठाय लेखशालायां मुक्तो मेघो महीशुजा ।
पण्डितान्ते पठन् कर्मधर्मशास्त्राणि भूरिशः ॥११५६॥ यतः—

॥१४४०॥
॥१४४०॥
॥१४४०॥
॥१४४०॥
॥१४४०॥
॥१४४०॥
॥१४४०॥
॥१४४०॥
॥१४४०॥
॥१४४०॥

“जायमि जीवलोए दो चैव नरेण सिक्खिअव्वाहं ।
कम्मेण जेण जीवइ जेण मओ सुग्गइ जाइ ॥११५७॥
आहारनिद्राभयमैथुनानि, सामान्यमेतत्पशुभिर्निराणाम् ।
ज्ञानं विशेषः खलु मानुषाणां, ज्ञानेन हीनाः पशवो मनुष्याः” ॥
ततश्चन्द्रपुरस्वामिचन्द्रभूपाङ्गजां वराम् ।
नाम्ना मेघवतीं मेघः परिणित्ये शुभेऽहनि ॥११५८॥
श्रीसुन्दरे वने नाभिनन्दनं नन्तुमर्हतम् ।
वरवध्वौ गतौ नानानृत्यगीतपुरस्सरम् ॥११५९॥
मूर्तिं दृष्ट्वाऽदिनाथस्य सुमुखपुर्वधुरौ ।
शीतोपचारतः सज्जीकृतौ नैव जजल्पतुः ॥११६०॥
उपचाराः कृता मन्त्रतर्जयैर्भूषेन भूरिशः ।
न जजल्प मनाम् मेघकुमारो गृहिणीयुतः ॥११६१॥ यतः
“वैद्या वदन्ति कफपित्तमरुद्विकारम्,
सांवत्सरा ग्रहगतं प्रवदन्ति दोषम् ।

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥१५०॥

भूतोपसर्गमथ मन्त्रविदो वदन्ति,
कर्मणि पूर्वविहितानि वदन्ति सन्तः” ॥११६३॥
इतस्तत्र पुरोधाने विहरन् गुणस्तरिराद् ।
बोधयितुं जनान् भव्यानाययौ केवली क्रमात् ॥११६४॥
उद्यानपालकमुखाग्निशम्यागमनं गुरोः ।
राजा पुत्रवधूपत्नीयुक्तो वन्दितुमीयिवान् ॥ अत्रोपदेशः—
“धर्मो विशिष्टः पितृमातृपत्नीसुहृत्सुतस्वामिसहोदरेभ्यः ।
सनातनोऽयं सह याति मृत्यौ, दुःखापहोऽमी पुनरीदृशा न ॥
धर्मो महामङ्गलमङ्गभाजां धर्मो जनन्यदुहितारिखिलातिः ।
धर्मः पिता पूरितचिन्तितार्थो, धर्मः सुहृद्भञ्जितनित्यहर्षः ॥
दानं विपद्भेदनिदानदानं, शीलं सुखोन्मीलनशालिशीलम् ।
तपः स्फुरत्पङ्कतपातपश्रि सद्भावना स्याद् भवभावनाशा ॥
भूपः पप्रच्छ भगवन् जल्पतः सुतस्तुषे ।
कर्मणा केन स ग्राह गुरुः श्रीगुणस्तरिराद् ॥११६५॥

अष्टमः
सर्गः

॥१५०॥

अजल्पकारणे प्रोक्ते त्यक्त्वा द्वावपि मन्दिरम् ।
ग्रहीष्यतो व्रतं सद्यः संसाराम्बुधितारकम् ॥११७०॥
भूपः प्रोवाच यद् भावि गुरो ! भवतु तद् द्रुतम् ।
जल्पन्तौ क्रियेतां पुत्रस्तुषे च भवताऽधुना ॥११७१॥
गुरुः ग्राहानयोः पूर्वं श्रूयतां चरितं स्फुटम् ।
पुरा भीमपुरे शूरो महीपालोऽभवन्नयी ॥११७२॥
शूरेण वैरिणो वीरपुरं भयं जितो रिपुः ।
भटेन केनचित् सोमश्रेष्ठिनः सुतपुत्रिके ॥११७३॥
धीरवीरमतीनाम्यौ रूपलावण्यसुन्दरे ।
त्रिद्विवर्षमिते लात्वा नीते सौवपुरे तदा ॥११७४॥
कमलश्रेष्ठिनो दत्ते द्रव्येण भूयसा रहः ।
क्रमेण यौवनं प्राप्ते तावेव परिणयिते ॥ त्रिभिर्विशेषकम् ।
तत्रान्यदा गुरुधर्मघोषो ज्ञानी समाययौ ।
कमलः प्रययौ नन्तुं गुरुराजं प्रियान्वितः ॥ अत्रोपदेशः—

व्याख्यामान्ते प्रियायुक्तः कमलोऽथ जगावदः ।
स्वामिन् किमनयोः प्रीतिर्विश्रुत कान्तकान्तयोः ॥११७७॥
जामिसोदर्यसम्बन्धे गुरुक्ते तद्भगवोद्भवे ।
श्रीसुन्दरे वने गत्वा नत्वा श्रीनाभिनिन्दनम् ॥११७८॥
धीरस्त्यक्त्वा गृहं सद्यो ललौ दीक्षां प्रियायुतः ।
तस्मा तीव्रं तपः स्वर्गलोकं द्वावपि जग्मतुः ॥११७९॥
च्युत्वा ततो दिवस्तौ न जातौ तव गुराम्बुषे ।
स्थत्वा जातिस्मृतैः पूर्वाभर्तृभ्यो न चक्रतुः ॥११८०॥
तानः स्नुषागुणे त्यक्त्वा मोक्षं पात्रे भुङ्क्ते नराः ।
मनः ॥११८१॥

“अणिहन्ति क्षणाद्धेन साम्यमालम्ब्य कर्म तत् ।
यत्र हन्याचरस्तीव्रतपसा जन्मकोटिभिः” ॥११८४॥
श्रुत्वाऽरिमर्दनो धर्मं ग्राह किं सुकृतं कृतम् ।
मम येन मनोऽभीष्टं भवेऽस्मिन्नाज्जनि स्फुटम् ॥११८५॥
गुरुः ग्राह त्वया पूर्वमेवैवकारि जिनाचरिता ।
तेनाभूभिन्तितं तेऽव भवे सन् नरेस्वर ! ॥११८६॥
शुचीधं जिनभूमे म साम्यतत्तं मुक्तसंनिधौ ।
आत्मापरिमर्दनः दम्भापः मञ्जितो गुह्यमाययौ ॥११८७॥ अतः—
“धर्ममेषि न लभेत् दुःखादेः तस्य विरिषदागमे ।

[illegible]

न्याख्याप्रान्ते प्रियायुक्तः कमलोऽथ जगवदः ।
स्वामिन् किमनयोः ग्रीतिर्वभूव कान्तकान्तयोः ॥११७७॥
जामिसोदर्यसम्बन्धे गुरुक्ते तद्भवोद्भवे ।
श्रीसुन्दरे वने गत्वा नत्वा श्रीनाभिनन्दनम् ॥११७८॥
धीरस्त्यक्तत्वा गृहं सद्यो ललौ दीक्षां प्रियायुतः ।
तथा तीव्रं तपः स्वर्गलोकं द्वावपि जग्मतुः ॥११७९॥
च्युत्वा ततो दिवस्तौ च जातौ तव सुतस्नुये ।
स्मृत्वा जातिस्मृतौः पूर्वभवं मौनं च चक्रतुः ॥११८०॥
ततः स्नुषासुते त्यक्त्वा मोहं पार्श्वे गुरोस्तदा ।
व्रतं जगृहतुर्भीमसंसाराम्बुधितारकम् ॥११८१॥ यतः—
“जह चयइ चक्कवट्ठी पवित्थरं तच्चिअं सुहुत्तेण ।
न चयइ तथा अहन्नो दुब्बुद्धी खप्परं दमओ” ॥११८२॥
तत्त्वा तीव्रतपः कर्मग्रन्थि छित्त्वाऽखिलां दुत्तम् ।
लब्ध्वा केवलविज्ञानं जग्मतुस्तौ शिवं क्रमात् ॥११८३॥ यतः—

“प्राणिहन्ति क्षणाद्धनं साम्यमालम्ब्य कर्म तत् ।
यत्र हन्यान्नरस्तीव्रतपसा जन्मकोटिभिः” ॥११८४॥
श्रुत्वाऽरिमर्दनो धर्षं ग्राह किं सुकृतं कृतम् ।
मम येन मनोऽभीष्टं भवेऽस्मिन्वाऽजनि स्फुटम् ॥११८५॥
गुरुः ग्राह त्वया पूर्वभवेऽकारि जिनार्चना ।
तेनाभूच्चिन्तितं तेऽत्र भवे सर्वं नरेश्वर ! ॥११८६॥
श्रुत्वैवं जिनधर्मं स सम्यत्त्वं गुरुसंनिधौ ।
लात्वाऽरिमर्दनः क्षमापः सन्निधौ गृहमाययौ ॥११८७॥ यतः—
“संमत्तंमि अ लद्धे ठइआइं नरयतिरियदाराइं ।
दिव्वाणि माणुसाणि अ सुक्खसुहाइं सहीणाइं” ॥११८८॥
अरिमर्दनभूपालः सम्यत्त्वं विशदं ततः ।
प्रपाल्यगाच्छिवं सर्वकर्म्मराशिश्चयात्क्रमात् ॥११८९॥
इति श्रुत्वोपदेशं श्रीगुरुपाश्र्वे शुको नृपः ।
वैराग्यवासितस्त्वान्तोऽभ्यागाच्च स्वीयमन्दिरम् ॥११९०॥

Handwritten text at the top of the page, possibly a title or header.

Handwritten text in the upper left section, consisting of several lines of script.

Handwritten text in the upper right section, consisting of several lines of script.

Handwritten text in the lower left section, consisting of several lines of script.

Handwritten text in the lower right section, consisting of several lines of script.

Handwritten text at the bottom of the page, possibly a footer or concluding remarks.

सिद्धसेनो गुरुः ग्राह कारिताञ्जिनमन्दिरात् ।
उद्धारेऽष्टगुणं पुण्यं प्रोक्तं श्रीजिननायकैः ॥१२१९॥ यतः—
“कारयन्ति मरुद्गेहं ख्यात्यर्थं केचनात्मनः ।
केचित्सखैव पुण्याय स्वश्रेयोऽर्थं च केचन” ॥१२२०॥
नूतनार्हद्वारासे विधाने यत्फलं भवेत् ।
तस्मादष्टगुणं पुण्यं जीर्णोद्धारे विवेकिनाम् ॥१२२१॥
ग्रासादोद्धारकरणे भूरि पुण्यं निगद्यते ।
उद्धाराच्च परं पुण्यं विद्यते जिनशासने ॥१२२२॥
पुराऽत्र पर्वते चक्रे ग्रासादं भस्तो नृपः ।
श्रीनाभेयजिनेशस्य मणिरूप्यमयं महत् ॥१२२३॥
अस्मिन्नेव महातीर्थे, ग्रासादमृषभप्रभोः ।
कारयामास सगरः, चक्रवर्ती द्वितीयकः ॥१२२४॥ यतः—
“मणिरूप्यकणयपडिमं जत्थ रिसहचेइअं भरहविहिअं ।
सदुवीसजिणाययणं सो विमलगिरी जयउ तित्थम् ॥१२२५॥

स्विद्धसेनगुरोः पार्श्वे शृण्वन् धर्मकथां सदा ।
श्रीविक्रमार्कभूपालश्चक्रे स्वं सकलं जडुः ॥१२२३॥
पालयन्त्यायमारुगेण पृथ्वीं साहसिकाग्रणीः ।
दानधर्मपरोऽत्यन्तं बभूव विक्रमार्थमा ॥१२२४॥
अन्यदा विक्रमादित्यः सभायां दीनमानवम् ।
समायान्तमजल्पन्तं निरीक्ष्य ध्यातवानिति ॥१२२५॥
“गतेर्मज्जः स्वरो दीनो गात्रयेदो मातामयम् ।
मरणे यानि चित्तानि शानि निद्रानि याचके” ॥१२२६॥
कृपाकलापितमन्यमानो विक्रमभूयतिः ।

कयजिणपडिमुद्धारा पंडवा जत्थ वीसकोडिजुआ ।
मुत्तिनिलयंमि पत्ता तं सिंतुंजयमहातिथं ॥१२२६॥
असंखा उद्धारा असंखपडिमाउ चेइआसंखा ।
जहिं जाया जयउ तयं सिरिसिंतुंजयमहातिथं” ॥१२२७॥
पूर्वं बहुभिरुवांशैर्महैभ्यैश्च स्वभावतः ।
ग्रासादाः कारिता अस्मिन्तीर्थे भूरिधनव्ययात् ॥१२२८॥
शत्रुञ्जये ततः सारकीरकाष्ठमयं महत् ।
ग्रासादोद्धारमुर्वीशः कारयामास विक्रमः ॥१२२९॥
ततः श्रीविक्रमादित्यश्चलन् शत्रुञ्जयात्क्रमात् ।
श्रीरैवतगिरौ नेमिनाथं नन्तुं समागमत् ॥१२३०॥
स्नात्रपूजाध्वजारोपावारिकावाहनादिकम् ।
कार्यं सर्वं नृपः कृत्वा चकारेति स्तुतिं मुदा ॥१२३१॥
अत्र नेमिनाथस्तवनं वाच्यम् ।
यात्रां विस्तरतः कृत्वा द्वयोः श्रीतीर्थयोस्तदा ।
विक्रमार्कनृपोऽवन्तीं समागात्समहं पुरीम् ॥१२३२॥

आकर्ण्यतद् शृणुं दीनमर्थिनो वचनं तदा ।
दापयामास भूपालो दीनाराधुतमञ्जसा ॥१२४०॥
चमत्कारकरं ब्रह्मिस्तुक्ते भूमीशुजा तदा ।
याचको वचनं स्फारं प्रोवाचेति पुनस्तदा ॥१२४१॥
“अनिस्सरन्तीमपि देहगर्भत्स्कीर्तिं परेषामसतीं वदन्ति ।
स्वीरं अमन्तीमपि च त्रिलोक्यां सत्कीर्तिमाधुः कवयः सतीं तु” ॥
आकर्ण्यैराहं शृणुं तर्धमर्थिनो तननं तदा ।
दापयामास दीनान्करो तस्मै मनीषतिः ॥१२४२॥
पुनर्ब्रूहीति भूगोप्ते गुप्तिनो गान्धाम्भदा ।

“साधर्म्यं यत्तदेतत्तन्मात्रं केनचित्कृतम् ।
 केनचित्कृतं तन्मात्रं तन्मात्रं केनचित्कृतम् ॥१५२॥
 नानादिनानादि निमित्तं यत्तदेतत्तन्मात्रं ।
 तन्मात्रं यत्तदेतत्तन्मात्रं तन्मात्रं ॥१५३॥
 प्रासादोदरमणौ भूतिं पुण्यं निगम्यते ।
 उदरमणौ परं पुण्यं निगम्यते निगम्यते ॥१५४॥
 पुण्यं परं पुण्यं निगम्यते निगम्यते ।
 श्रीनाथैरुत्तरेणैव मणिरूपं यत्तदेतत्तन्मात्रं ॥१५५॥
 अस्मिन्नेव महातीर्थे, प्रासादोदरमणौ ।
 कार्यामास सगरः, चक्रवर्ती द्वितीयकः ॥१५६॥ यतः—
 “मणिरूपं यत्तदेतत्तन्मात्रं तन्मात्रं ॥१५७॥
 सद्गुरुसन्निधौ यत्तदेतत्तन्मात्रं तन्मात्रं ॥१५८॥

सिद्धसेनगुरोः पार्श्वे शृण्वन् धर्मकथां सदा ।
 श्रीविक्रमार्कभूपालश्चक्रे स्वं सफलं जनुः ॥१५३॥
 पालयन्त्यायमार्गेण पृथ्वीं साहसिकाग्रणीः ।
 दानधर्मपरोऽत्यन्तं बभूव विक्रमार्कयमा ॥१५४॥
 अन्यदा विक्रमादित्यः सभायां दीनमानवम् ।
 समायान्तमजल्पन्तं निरीक्ष्य ध्यातवानिति ॥१५५॥
 “गतेर्भङ्गः स्वरो दीनो गात्रखेदो महाभयम् ।
 मरणे यानि चिह्नानि तानि चिह्नानि याचके” ॥१५६॥
 कृपाकवचितस्वान्तस्ततो विक्रमभूपतिः ।
 दापयामास दीनारसहस्रं च दरिद्रिणे ॥१५७॥
 ततो न याचको यावद्वक्ति तावच्छ्रुपो जगौ ।
 कस्मान्न वदसीत्युक्तो स प्राहेति च दीनवाक् ॥१५८॥
 “लज्जा वारेइ महं असंपया भणइ मगिरे मगि ।
 दिन्नं माणकवाडं देहीति न निगया वाणी” ॥१५९॥

“साधर्म्यं यत्तदेतत्तन्मात्रं केनचित्कृतम् ।
 केनचित्कृतं तन्मात्रं तन्मात्रं केनचित्कृतम् ॥१५२॥
 नानादिनानादि निमित्तं यत्तदेतत्तन्मात्रं ।
 तन्मात्रं यत्तदेतत्तन्मात्रं तन्मात्रं ॥१५३॥
 प्रासादोदरमणौ भूतिं पुण्यं निगम्यते ।
 उदरमणौ परं पुण्यं निगम्यते निगम्यते ॥१५४॥
 पुण्यं परं पुण्यं निगम्यते निगम्यते ।
 श्रीनाथैरुत्तरेणैव मणिरूपं यत्तदेतत्तन्मात्रं ॥१५५॥
 अस्मिन्नेव महातीर्थे, प्रासादोदरमणौ ।
 कार्यामास सगरः, चक्रवर्ती द्वितीयकः ॥१५६॥ यतः—
 “मणिरूपं यत्तदेतत्तन्मात्रं तन्मात्रं ॥१५७॥
 सद्गुरुसन्निधौ यत्तदेतत्तन्मात्रं तन्मात्रं ॥१५८॥

आकर्ण्यैतद् भृशं दीनमर्थिनो वचनं तदा ।
 दापयामास भूपालो दीनारायुतमञ्जसा ॥१५९॥
 चमत्कारकरं ब्रूहीत्युक्ते भूमीशुजा तदा ।
 याचको वचनं स्फारं प्रोवाचेति पुनस्तदा ॥१६०॥
 “अनिस्सरन्तीमपि देहगर्भत्कीर्तिं परेषामसतीं वदन्ति ।
 स्वैरं भ्रमन्तीमपि च त्रिलोक्यां तत्कीर्तिमाहुः कवयः सतीं तु” ॥
 आकर्ण्यैतद् भृशं वर्यमर्थिनो वचनं तदा ।
 दापयामास दीनारलक्षं तस्य महीपतिः ॥१६१॥
 पुनर्ब्रूहीति भूपोक्ते मुदितो याचकस्तदा ।
 चमत्कारकरं ग्राह बहुश्रुतकथानकम् ॥१६२॥
 “संग्रहेण कुलीनानां राज्यं कुर्वन्ति पार्थिवाः ।
 आदिमध्यावसाने च न ते यास्यन्ति विक्रियाम् ॥१६३॥
 विशालायां पुरि क्षोणीपतिर्नन्दाभिधोऽभवत् ।
 भार्या भानुमती पुत्र आसीद् विजयपालकः ॥१६४॥

मन्त्री बहुश्रुतो नाम्ना सर्वनीतिविशारदः ।
नानाशास्त्रहस्ताज्ञः शारदानन्दनो गुरुः ॥१२४७॥
भूपं भानुमतीं पार्श्वे स्थापयन्तं सभान्तरे ।
मन्त्रिणोक्तं महाराज ! नोचितं क्रियते त्वया ॥१२४८॥
“वैद्यो गुरुश्च मन्त्री च यस्य राज्ञः प्रियंवदाः ।
शरीरधर्मकोशेभ्यः क्षिप्रं स परिहीयते” ॥१२४९॥
अत्यासन्ना विनाशाय नातिदूरे फलप्रदाः ।
सेव्या मध्यमभावेन राजा वह्निगुरुः स्त्रियः ॥१२५०॥
नुपः ग्राहाथ भो मन्त्रिन् ! साधु त्वयोदितं परम् ।
अहमेनां विनाशत्रैव स्थातुं शक्नोमि नो मनाक् ॥१२५१॥
मन्त्री ग्राह विभो ! तर्हि रूपं पटुगतं खलु ।
कारयित्वा समीपे स सभायां स्थाप्यते ततः ॥१२५२॥
अथ भूपेन चित्रामकरस्य दर्शितं हि तत् ।
तदनुमानात्तैव तद्रूपं लिखितं वरम् ॥१२५३॥

कुमारवानरौ मन्त्रीभावं प्राप्तौ तस्य स्थितौ ।
व्याघ्रस्तु पादपस्याधः स्थितस्तौ जगद्युमिच्छति ॥१२६०॥
श्यालुं भूमिभुक्पुत्रं स्वाङ्गं सुतं विधाय च ।
यावत्कपिः स्थितस्तावद् व्याघ्र एव जगौ स्फुटम् ॥१२६१॥
भो कपे ! मे बुध्वाडस्ति तेनाहं भूपनन्दनम् ।
मुञ्चाधोऽहं बुध्वाडस्ति तेनाहं भूपनन्दनम् ॥१२६२॥
वानरोऽवगन् न ददे तुभ्यं स्वाश्रितं भूपनन्दनम् ।
व्याघ्रः प्राणं मनुष्याश्च भान्तलाश्रितमाताकाः ॥१२६३॥
बुद्धोऽथ क्षितिमगुरुः प्राणान्दानं तान् तदा ।
स्वाङ्गं कृत्वा स्थितो यावत्तावद् व्याघ्र एव जगौ ॥१२६४॥

शारदानन्दनायाथ पत्न्या रूपं प्रदर्शितम् ।
गुरुः प्रोवाच नो रूपे गुह्यस्थं तिलकं कृतम् ॥१२५४॥
रुष्टो राजा बहुश्रुतमन्त्रिपार्श्वार्धो गुरुम् ।
हननायार्पयामास स्थापितस्तेन भूगृहे ॥१२५५॥ यतः—
सगुणमपगुणं वा कुर्वता कार्यजातं,
परिणतिरवधार्या यत्नतः पण्डितेन ।
अतिरभसकृतानां कर्मणामविपत्ते—
भवति हृदयदाही शल्यतुल्यो विपाकः ॥१२५६॥
मृगयायां गतोऽन्येद्युः स नुर्विजयपालकः ।
अशिक्षिताश्चमारूढो मृगपृष्ठौ वनेऽवलत् ॥१२५७॥
स्वसेवकेऽखिले दृष्टिपथातीते नृपाङ्गभूः ।
आगच्छन्तं हरिं वीक्ष्यारूरोह भयतस्तरुम् ॥१२५८॥
तत्रस्थो वानरः ग्राह कुमार ! कुरु मा भयं ।
किं करिष्यत्ययं व्याघ्रोऽत्रस्थयोरावयोः खलु ॥१२५९॥

पतन् कपिर्हरास्ये हृषित्वा त्वरितं तदा ।
गत्वा चित्रान्तिकेऽतीतं रुद्रो कलुषास्तरुं भयमदे ।
व्याघ्रोऽवगन् भो कपेऽजितोऽद्यात्मीस्त्वं किं ॥१२६०॥
क्षिप्रोपान्ते गतोऽतीतं रोदनं कुरुते कथम् ।
कपिः प्राणाद्यतोऽमुष्मान्मदीयोऽयं सुकृतमः ।
अत्र यास्यसि तेनाहं करोमि रोदनं भुङ्क्ष्व ॥१२६१॥
गत्यसेतदिति प्रोक्त्या व्याघ्रः मन्त्रानाहं गतौ ।
निरोधेनेति कतिना पाङ्क्तिर्भूतभुङ्क्ष्व ॥१२६२॥
प्राणं भूषणस्य चयायाः प्रीतिं तदाऽहम् ॥१२६३॥
प्राणः स्वर्गमात्रं भुङ्क्ष्व विनाशकरोऽहम् ॥१२६४॥
अहम् ॥१२६५॥ अहम् ॥१२६६॥
अहम् ॥१२६७॥ अहम् ॥१२६८॥

[illegible]

पतन् कर्पिहरेरास्ये हसित्वा त्वरितं तदा ।
गत्वा मित्रान्तिकेस्तीव रुरोद करुणस्वरम् ॥१२६७॥
व्याघ्रोऽवगृ भो कपेऽत्रैतोऽहासीस्त्वं किं भयप्रदे ।
मित्रोपान्ते गतोऽतीव रोदनं कुरुषे कथम् ॥१२६८॥
कपिः ग्राहाघतोऽधुष्मान्मदीयोऽयं सुहृत्तमः ।
श्वघ्रे यास्यति तेनाहं करोमि रोदनं भृशम् ॥१२६९॥
सत्यमेतदिति प्रोत्त्वा व्याघ्रः स्वस्थानकं ययौ ।
विसेमेरेति कपिना पाठितो भूपभूस्तदा ॥१२७०॥
इतश्च भूपपुत्रस्य व्याघ्राद्भूतिो तुरङ्गमः ।
त्रस्तः स्वनगरं गत्वा हेषाशब्दान् करोत्यलम् ॥१२७१॥
अश्वं दृष्ट्वा राजगृहं सकलं दुःखपूरितम् ।
परिवारवृत्तो राजाऽन्वेषणाय वने गतः ॥१२७२॥
ग्रथिलं भूमिभ्रष्टपुत्रं वीक्ष्येतोऽनुगाः क्रमात् ।
निन्दुर्भूपान्तिके भूपस्ततोऽतिदुःखितोऽजनि ॥१२७३॥

१ मुञ्चाश्च दुष्ट भो आतर्भव्यित्यशनं द्वयो ॥ घ। २ विना भक्ष्यं मरीष्यामीति शीघ्रतः ग।

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥१५४॥

भूयिष्ठेषूपचारेषु कृतेषु कारितेष्वपि ।
यदा नाभूद् गुणः खनोस्तदेति भूपतिर्जगौ ॥१२७४॥
शारदानन्दनो नो चेन्मारितोऽत्र मुधा मया ।
तदाऽधुना दुतं सज्जमकरिष्यन्ममाङ्गजम् ॥१२७५॥
ततो भूपोदितं प्रोत्त्वा शारदानन्दनाग्रतः ।
मन्त्रीशः शारदापुत्रप्रोक्तमेवमचीकथत् ॥१२७६॥
स्वामिन्ममास्ति पुत्र्येका सर्वशास्त्रेषु कोविदा ।
सैव करिष्यते सजं भवत्पुत्रं सुमन्त्रतः ॥१२७७॥
ततः पट्यन्तरे कृत्वा शारदानन्दनं रहः ।
कन्यावेषधरं मन्त्री तस्थौ भूपादिलोकयुग् ॥१२७८॥
भूपोऽवक् कन्यके ! सजं कुरुष्व मम नन्दनम् ।
ततः स गुरुराचष्ट श्लोकानेवं पृथक् पृथक् ॥१२७९॥ तथा हि—
“विश्वासप्रतिपन्नानां वञ्चने का विदग्धता ।
अङ्गमारुह्य सुप्तानां हन्तुं किं नाम पौरुषम्” ॥१२८०॥

यालिकावेषपृष्ठद्वानीनन्दनेन स्फुटाक्षरम् ॥१२८६॥
एकमेकं तदा सुञ्चन्वक्षरं भूपनन्दनः ।
स्वस्थीवभूव भूपालश्चमत्कारं व्यधात्पुनः ॥१२८७॥
उत्थाय द्विपटीं पश्चात् कृत्वा यावद्विलोकते ।
तावद् दृष्ट्वा गुरुं वाणीपुत्रं च मुमुदे नृपः ॥१२८८॥
ततो भूपो द्वयोर्मन्त्रिगुरुराजोर्धुदाडचिरात् ।
भूरिलक्ष्मीप्रदानेन प्रीणयामास पूर्ववत् ॥१२८९॥
इति निगणपालनाद् युताकथा ।
यद्भुलाकथां श्रुत्वा भूप आभयमार्ताशिमिम् ।

अष्टमः
सर्गः

॥१५४॥

प्रथमं श्लोकं श्रुत्वा प्रथमाक्षरं मुक्त्वा कुमारः ‘सेमिरा’ इति
पठति । ततस्तेन पुनर्द्वितीयः श्लोकः पठितः । इति सर्वत्र ज्ञेयम् ।
“सेतुं गत्वा समुद्रस्य गङ्गासागरसङ्गमे ।
ब्रह्महा मुच्यते पापैर्मित्रद्रोही न मुच्यते ॥१२८१॥
मित्रद्रोही कृतघ्नश्च स्तेयी विश्वासघातकः ।
चत्वारो नरकं यान्ति यावच्चन्द्रदिवाकरौ ॥१२८२॥
राजंस्त्वं राजपुत्रस्य यदि कल्याणमिच्छसि ।
देहि दानं सुपात्रेभ्यो गृही दानेन शुद्ध्यति” ॥ राजाऽवक्—
“ग्रामे वससि हे बाले ! वनस्थं चरितं खलु ।
कपिव्याघ्रमनुष्याणां कथं जानासि बालिके ! ॥१२८४॥

यवनिकान्तरितः स ग्राह—
देवगुरुप्रसादेन जिह्वाग्रे मे सरस्वती ।
तेनाहं नृप ! जानामि भानुमतीतिलकं यथा ॥१२८५॥
एकैकस्मिस्तदा श्लोके कथिते भूपतेः पुरः ।

निष्काणां परितोपके मम पुनः कोटिर्मदाद्या परा,
कोशाधीश ! सदेति विक्रमचुपपञ्चके वदान्यस्थितिम् ॥१२९२॥
मण्डिते विक्रमार्केण दानपुण्योस्त्ववेऽन्यदा ।
निमन्त्रिता जना ऐशुभैरिशः स्वस्वदेशतः ॥१२९३॥
अष्टादशप्रजा राजकरमुक्ता कृता तदा ।
कङ्कपालाक्षानकृते दक्षा भूपेन चालिताः ॥१२९४॥
श्रीभरातो मित्राः सिन्धुदेवाङ्गानकृते तदा ।
प्रेमिणो जलधेः कलं गन्ता सौतीति तं द्रुतम् ॥१२९५॥
“किं धूमो गरुधेः शिथं म हि गतु श्रीजन्मभूमिः मयम्”

नामस्तान्दनात् नो देवमाह सो न मया मया ।
नानात्पुनः देवैर्गन्तव्यमिति मया ॥२५४॥
ततो भूषितो मया अतस्तान्दनात् ।
मन्त्रीयः नाम्नापुनः प्रोक्तो मया मया ॥२५५॥
यामिन्ममास्ति पुनः मया मया मया मया ।
सर्वं कल्पिते मया मया मया मया ॥२५६॥
ततः पठ्यन्तरे कृत्वा शालदानन्दनं सः ।
कन्यायैवपथर मन्त्री तस्यै भूषादिलोक्युत् ॥२५७॥
भूषोऽवक् कन्यके । सर्वं कुरुव मम नन्दनम् ।
ततः स गुरुवाच श्लोकानि पृथक् पृथक् ॥२५८॥ तथा हि—
“विश्वासप्रतिपत्तानां वञ्चने का विदग्धता ।
अङ्गमाख्य सुसानां हन्तुं किं नाम पौरुषम्” ॥२५९॥

“देवैर्गन्तव्यमिति मया मया मया मया ।
नानात्पुनः देवैर्गन्तव्यमिति मया ॥२५४॥
ततो भूषितो मया अतस्तान्दनात् ।
मन्त्रीयः नाम्नापुनः प्रोक्तो मया मया ॥२५५॥
यामिन्ममास्ति पुनः मया मया मया मया ।
सर्वं कल्पिते मया मया मया मया ॥२५६॥
ततः पठ्यन्तरे कृत्वा शालदानन्दनं सः ।
कन्यायैवपथर मन्त्री तस्यै भूषादिलोक्युत् ॥२५७॥
भूषोऽवक् कन्यके । सर्वं कुरुव मम नन्दनम् ।
ततः स गुरुवाच श्लोकानि पृथक् पृथक् ॥२५८॥ तथा हि—
“विश्वासप्रतिपत्तानां वञ्चने का विदग्धता ।
अङ्गमाख्य सुसानां हन्तुं किं नाम पौरुषम्” ॥२५९॥

वालिकावेपथ्वद्वानीनन्दनेन स्फुटाक्षरम् ॥२६०॥

एकमेकं तदा सुञ्चनक्षरं भूपनन्दनः ।

स्वस्थीवभूव भूपालश्चमत्कारं व्यधात्पुनः ॥२६१॥

उत्थाय द्विपटीं पश्चात् कृत्वा यावद्विलोकेते ।

तावद् दृष्ट्वा गुरुं वाणीपुत्रं च मुमुदे नृपः ॥२६२॥

ततो भूपो हयोर्मन्त्रिगुरुराजोर्मुदाञ्चिरात् ।

भूरिलक्ष्मीप्रदानेन ग्रीणयामास पूर्ववत् ॥२६३॥

इति विजयपालबहुश्रुतकथा ।

बहुश्रुतकथां श्रुत्वा भूप आश्चर्यकारिणीम् ।

दापयामास दीनारकोटिं तस्मै प्रमोदितः ॥२६४॥

कोशाध्यक्षं समाकार्य प्रोवाचेति महीपतिः ।

एतच्चया प्रदातव्यमर्थिने मन्त्रिदेशतः ॥२६५॥ तथा हि

“आर्ते दर्शनमागते दशशती संभाषिते चायुतम्,

यद्वाचा व(च) हसेयमाशु भवता लक्षोऽस्य विश्राण्यताम् ।

निष्काणां परितोषके मम पुनः कोटिर्मदाज्ञा परा,
कोशाधीश ! सदेति विक्रमनृपश्चक्रे वदान्यस्थितिम् ॥२६६॥

मण्डिते विक्रमार्केण दानपुण्योत्सवेऽन्यदा ।

निमन्त्रिता जना ऐयुर्भूरिशः स्वस्वदेशतः ॥२६७॥

अष्टादशजना राजकरमुक्ता कृता तदा ।

ककुप्पालाह्वानकृते दक्षा भूपेन चालिताः ॥२६८॥

श्रीधराहो द्विजः सिन्धुदेवाह्वानकृते तदा ।

प्रेषितो जलधेः कूलं गत्वा सौतीति तं द्रुतम् ॥२६९॥

“किं ब्रूमो जलधेः श्रियं स हि खलु श्रीजन्मभूमिः स्वयम्,

वाच्यः किं महिमाऽपि यस्य हि किल द्वीपं महीति श्रुतिः ।

ल्यागः कोऽपि स तस्य विभ्रति जगद्यस्यार्थिनोऽप्यम्बुदाः,

शक्तेः कैव कथाऽपि यस्य भवति क्षोभेण कल्पान्तरम्” ॥

प्रत्यक्षीभूय तुष्टोऽन्विदेवः प्राहेति सादरम् ।

दूरस्थोऽपि नृपोऽस्माकमासनो विद्यते सदा ॥२७०॥ यतः—

“सूर्यचन्द्रोदयेऽम्भोजकुमुदे दूरसंस्थिते ।
प्रतिपन्नसुहृद्भावे तन्वाने प्रमदं क्रमात् ॥१२९८॥
गृहाणेदं वरं रत्नचतुष्कं विक्रमांशवे ।
असन्मित्राय दातव्यं प्रभावश्चेति कथ्यताम् ॥१२९९॥
आद्यं चित्तेष्टितश्रीदं द्वितीयं भोज्यदं पुनः ।
तृतीयं सैन्यदं तुर्यं सर्वभूषणदायकम् ॥१३००॥
तान्यादाय द्विजः पश्चात्समेत्य नृपसन्निधौ ।
मणीन् भूपाय दत्त्वाऽवगृह्णाह्माह्लात्म्यं सागरोदितम् ॥१३०१॥
तानि रत्नानि देदीप्यमानानि वीक्ष्य भूपतिः ।
हृष्टः ग्राह गृहाणैकं रत्नं यद्रोचते तव ॥१३०२॥
विप्रः ग्राह कुटुम्बं स्वं पृष्ठा लास्याम्यहं नृप ! ।
गत्वा गेहे कुटुम्बाग्रे रत्नवार्तां जगौ तदा ॥१३०३॥
पुत्रः ग्राह मणिः सैन्यदायी भार्या च भोज्यदः ।
स्तुपा भूषणदो द्रव्यदायी विप्रश्च लास्यते ॥१३०४॥

१ हर्षितः । राजा ग्राह घ ।

इष्टमेकं करे कृत्वा पीडयन्ती दृष्टेक्षणा ।
ग्राह हस्तं धरायस्त्वं आलक्ष्मिरसं विच ॥१३०२॥
इष्टसेन भूपस्य वभारोदरमङ्गला ।
एतच्छ्रयो गृहे गत्वा भट्टमात्रपुरो जगौ ॥१३०३॥
इष्टवाटपतिर्मे न दत्ते किमपि साम्प्रतम् ।
तेनेष्टुवाटकं हत्वा लाम्पीति ध्यातवाच्छ्रुपः ॥१३०४॥
गत्वेष्टुवाटके भूपः ग्राहेष्टुवाटकेऽभरीम् ।
देहि रक्षुस्सं आह रत्नं मां तुभिमवधाने ॥१३०५॥
एतन्मिथुं करे कृत्वा मर्दयन्ती गमेक्षणा ।
पुनः ॥१३०६॥

मिथस्तेषां कलौ जाते तानि रत्नानि भूषुजे ।
अर्पयित्वा द्विजेनोक्तः कुटुम्बकलहो निजः ॥१३०५॥
तेषां राज्ञाऽतितुष्टेन चतुर्णामपि तुष्टये ।
दत्तानि तानि चत्वारि रत्नानि तत्क्षणात् तदा ॥१३०६॥
एवं श्रीविक्रमादित्यो ददद् दानं सदाऽर्थिने ।
विख्यातोऽभूद्भूदान्येषु कर्णभूष इवाभितः ॥ इति दाने ।
विक्रमार्को जगौ भट्टमात्रं लोकः कथं सुखी ।
भट्टोऽवगृह्णते ! सौम्यविलोचनविलोकनात् ॥१३०८॥
प्रज्ञानां सुखदुःखे च भवेतां नात्र संशयः ।
विलोक्यते मया ह्येतदित्युक्तं मेदिनीश्रुता ॥१३०९॥
प्रसन्नं मानसं कृत्वा लोकस्योपरि तत्क्षणात् ।
वेषान्तरधरो भूमिपालोऽगादिक्षुवाटके ॥१३१०॥
भूपः ग्राहेष्टुवाटस्य स्वामिनीं प्रति दीनवाग् ।
मातरिक्षुरसं देहि मह्यं तृषितवक्षसे ॥१३११॥

अथ तस्याजनि कृता दृष्टिर्भूमीपतेर्नृप !
एतच्छ्रयो गृहे गत्वा भट्टमात्रपुरो जगौ ॥१३०५॥
अट्टमात्रो जगौ राजन् ! एते दृष्टुं स्वीकृतव्यस्तम् ।
राजा प्रोवाच ते मत्स्यं भट्टमात्र ! वचः स्फुटम् ॥१३०६॥
राजा प्रोवाच मे कायादिकानां मारणे मनः ।
भट्टमात्रो जगामेते तेपामपि अरिष्यति ॥१३०७॥
मेपान्तरं ततः कृत्वा भूपो भट्टादित्यो वदतिः ।
अथ कायादिकः माह भिषग्वारकोऽन्तरा गृहम् ॥१३०८॥
कामादिपता भूपः गृहम् आने भूषे गतिं गते ।
मृष्टाऽपि न विषयवदित्वाऽपि भूषे नृप ! ॥१३०९॥

अथ गताः प्रिये ॥ १२५५ ॥
 अथ गताः प्रिये ॥ १२५५ ॥
 अथ गताः प्रिये ॥ १२५५ ॥
 अथ गताः प्रिये ॥ १२५५ ॥
 अथ गताः प्रिये ॥ १२५५ ॥
 अथ गताः प्रिये ॥ १२५५ ॥
 अथ गताः प्रिये ॥ १२५५ ॥
 अथ गताः प्रिये ॥ १२५५ ॥
 अथ गताः प्रिये ॥ १२५५ ॥
 अथ गताः प्रिये ॥ १२५५ ॥

इधुमेकं करे कृत्वा पीडयन्ती मृगेक्षणा ।
 ग्राह हस्तं धराधस्त्वं आतरिक्षुरसं पिव ॥१३१२॥
 इधुरसेन भूपस्य वभारोदरमञ्जसा ।
 एतन्मृपो गृहे गत्वा भट्टमात्रपुरो जगौ ॥१३१३॥
 इधुवाटपतिर्मे न दत्ते किमपि साम्प्रतम् ।
 तेनेधुवाटकं हत्वा लामीति ध्यातवान्मृपः ॥१३१४॥
 गत्वेधुवाटके भूपः ग्राहेधुवाटकेधरीम् ।
 देहि इधुरसं श्राक् त्वं महं तृपितवक्षसे ॥१३१५॥
 एकमिधुं करे कृत्वा मर्दयन्ती मृगेक्षणा ।
 ग्राह हस्तं धराधस्त्वं आतरिक्षुरसं पिव ॥१३१६॥
 पीडितेन्विधुदण्डेषु भूयस्सु च तदा तथा ।
 निस्ससार छटा नैका ततोऽवगृ विक्रमार्थमा ॥१३१७॥
 मातः ! कल्ये मया भूरिः पीतो नेति कुतोऽधुना ।
 नारी ग्राह महीशस्य कल्ये दृष्टिर्वराऽभवद् ॥१३१८॥

अथ तस्याजनि क्रूरा दृष्टिर्भूमीपतेर्ननु ।
 एतन्मृपो गृहे गत्वा भट्टमात्रपुरो जगौ ॥१३१९॥
 भट्टमात्रो जगौ राजन् ! दृष्टं दृक्सौम्यचेष्टितम् ।
 राजा प्रोवाच ते सत्यं भट्टमात्र ! वचः स्फुटम् ॥१३२०॥
 राजा प्रोवाच मे कावाडिकानां मारणे मनः ।
 भट्टमात्रो जगावेवं तेषामपि भविष्यति ॥१३२१॥
 वेपान्तरं ततः कृत्वा भूपो भट्टान्वितो बहिः ।
 प्रेक्ष्य कावाडिकं ग्राह विक्रमाकौऽधुना मृतः ॥१३२२॥
 कावाडिका जगुः सुष्ठु जातं भूपे मृतिं गते ।
 इन्धनानि लभियन्तेऽस्माकं मूल्यं बहु स्फुटम् ॥१३२३॥
 श्रुत्वा तद् विक्रमादित्यः प्रोवाचेति तदग्रतः ।
 आभीरीपूजने चित्तं साम्प्रतं विद्यते मम ॥१३२४॥
 भट्टमात्रो जगावेवं तासामपि तथाऽस्ति हि ।
 विक्रमार्कयुतो भट्टमात्रः पुर्यां बहिर्गतः ॥१३२५॥

प्राहत्याभीरिकां वीक्ष्य विक्रमाकौडधुना मृतः ।
श्रुत्वैतद्गोरसामग्रं भङ्गत्वा रौति स्म सा तदा ॥१३२६॥
हा वत्स विक्रमादित्य ! हा कारणयमहोदधे ! ।
क्व गतोऽसि कथं पृथ्वी त्वां विनाऽत्र भविष्यति ॥१३२७॥
इत्यादिरोदनपरां प्रकटीभूय तां नृपः ।
नीत्वा स्वसदनं लक्ष्म्या मानयामास सादरम् ॥१३२८॥
प्राप्य भूमीपतेः पार्श्वार्धं बह्वीं लक्ष्मीं तदाऽचिरात् ।
आभीरी स्वगृहे हृष्टमानसा ससुपागमत् ॥१३२९॥
ततो विक्रममार्तण्डः सुन्दरन्यायमार्गतः ।
पालयामास सकलां वसुधां विशदाशयः ॥ इति न्यायमार्गे ।
अवन्त्यां विक्रमादित्यः पालयन् पृथिवीं नयात् ।
दानशीलतपश्चारुभावनाः कुरुते सदा ॥१३३१॥
निशायामेकदा लोकस्वरूपं विक्रमार्थमा ।
निरीक्षितुं पुरीमध्ये वैभ्रामाविभ्रमो रहः ॥१३३२॥

१ वत्रास छन्मन्वहम् ग ।

समाकार्यं ततः कोशाध्यक्षान् द्विक्रमभूपतिः ।
लक्षा पीडया निष्काणामर्थयामास तस्य तु ॥१३३०॥ यतः—
“एके सत्पुरुषाः परार्थनिरताः स्वार्थं परित्यज्य ये,
सामान्यास्तु परार्थसुखमभ्युतः स्वार्थविरोधेन ये ।
तेऽमी मानवराक्षसाः परहितं स्वार्थाय निघ्नन्ति ये,
ये तु मन्ति निरर्थकं परहितं ते के न जानीमहे” ॥१३३१॥
ततः कोटीश्वरो जज्ञे श्रेष्ठी विक्रमभूपतः ।
विक्रमोऽपि पुगी तीक्ष्णदंष्ट्रां प्रशस्य दूतराम ॥ इति लोकात्मगन्धे
विक्रमादित्यभूपालो जिह्वाच्छोपदिगोच्यदा ।

एकस्य श्रेष्ठिनो गेहोपरिष्ठात्कजलध्वजान् ।
संवीक्ष्य चतुरशीतिं विक्रमो विस्मितोऽभवत् ॥१३३३॥
एवं द्वित्रिदिनेष्वेवं भ्रमन् विक्रमभूपतिः ।
संवीक्ष्य चतुरशीतिदीपांस्तत्र च सिम्भिये ॥१३३४॥
किमस्य श्रेष्ठिनो गेहे न न्यूना अधिका न हि ।
वीक्ष्यन्ते दीपकाः कस्मान्न ज्ञायतेऽत्र कारणम् ॥१३३५॥
प्रातस्तं श्रेष्ठिनं भूमीपतिराकार्य संसदि ।
दीपानां करणे हेतुं पप्रच्छ जनसाक्षिकम् ॥१३३६॥
तेनोक्तमेष आचारो गेहे मम महीपते ! ।
यावन्तः स्वर्णलक्षाः स्युस्तावन्तो दीपकाः खलु ॥१३३७॥
निशीथिन्यां विधीयन्ते गेहोपरि स्फुटं मया ।
तेन स्वामिंस्त्वया कार्योऽपराधो नो मनाग् मयि ॥१३३८॥
ततो विहस्य भूपालः प्रोवाच श्रेष्ठिनं प्रति ।
त्वं न कोटीश्वरोऽद्यापि तेन खेदोऽस्ति मे ननु ॥१३३९॥

देवताप्रतिमाभङ्गो वर्णस्थितिच्यतिक्रमः ।
पुण्यभङ्गोऽपकीर्तिश्च यस्य देशे न विद्यते ॥१३३६॥
अन्येषुस्तस्करा लोकं सुष्णन्ति निशि नित्यशः ।
इव्यीभूय दिने स्वैरं विलसन्ति पुरान्तरे १३३७॥
स्वर्णहस्तमणीहस्तसहस्रादिनायकाः ।
एतत् प्रोचन्नुपोपान्ते धनं स्तेनैर्हितं बहू ॥१३३८॥
स्तेनान् भर्तुं तलारथा मुक्ताः सर्वेनतुष्पथे ।
वीक्षिता अपि न प्राप्तान्ततो दण्ड्याचिदं नृपः ॥१३३९॥
मत्स्यां दातुं यन्ति नृपः नो प्रजां भुञ्जन् ।

१ यश्राम दन्नामन्वदम् न ।

परचक्रागमो नैव ग्रजापीडा न कर्हिचित् ॥१३४५॥

तदीयैर्लिप्यते राजा पातकैरिति हि स्मृतिः" ॥१३५२॥

ध्यात्वेति भूपती रात्रावेकाकी खड्गसंयुतः ।
द्रष्टुं चौरं निशीथिन्यां निस्ससार गृहात् बहिः ॥ यतः-
“सीह सउण न चंदबल न वि जोइ धणरिद्धि ।
एकछउ लक्खिहिं भिडइ जिहां साहस तिहां सिद्धि” ॥
आन्त्वा रहसि माणिक्यचतुष्कान्ते गतो नृपः ।
दध्यौ चौरादयः प्रायो भवन्त्यत्र चतुष्कके ॥१३५५॥
ततः शनैः शनैर्यविद्रतो रत्नचतुष्कके ।
तावत् पश्चान्नान् वीक्ष्यायातो दध्याविदं नृपः ॥१३५६॥
आगच्छन्तस्तलारक्षा मामज्ञात्वा कदाचन ।
हनिष्यन्ति तदा मे स्याद् गतिः केति रहःस्थितः ॥१३५७॥
आगच्छन्तः शनैर्दृष्ट्वा चौरैरेमे(रा इमे) निश्चितं हृदि ।
कृतायां चौरसंज्ञायां भूपेन तस्कैः कृता ॥१३५८॥
चत्वारस्तस्करास्तत्र मिस्त्रिता भूपतेर्निशि ।
भूपः प्राहाधुना यूयं किमर्थं कुत्र यास्यथ ॥१३५९॥

१ चटन्त्यत्र घ । २ तात् हर्तुं प्रगमिष्याव- (म) घ ।

विक्रमोऽवच्छ चतुर्णां वो भागोऽस्त्यन्यस्य वा पुनः ।
तैरुक्तं विक्रमार्कस्य व्यवहारोऽस्ति दुःशकः ॥१३६०॥
सेल्लहस्तलारादिभूत्या विक्रमभूपतेः ।
राज्ये चौर्यं न कुर्वन्ति शिरःछेदनभीतितः ॥१३६१॥
विक्रमः प्राह युष्माभिः सत्ययुक्तं च साम्प्रतम् ।
आगमिष्याम्यहं सार्धं भवतां यदि रोचते ॥१३६२॥
तैरुक्तं न हि भागेन महर्घ्यं चौरिका भवेत् ।
आगच्छ त्वं महीशस्य मदने गम्यतेऽनुना ॥१३६३॥
विक्रमः प्राह क्व काऽस्मि घातिथ गायामिह ।
आयेनोक्तं ॥१३६४॥ यत्तं जानामि गन्धलाः ॥१३६५॥

तैरुक्तमद्य मेघस्य श्रेष्ठिनोऽस्माभिरालये ।
हेरिता रेकुशाः सन्ति विदेशादागता घनाः ॥१३६०॥
तौनाहर्तुं गमिष्यामो वयं चौरा धनार्थिनः ।
त्वं कः कुत्र किमर्थं वा यास्यती(सी)ति नृपो जगौ ॥१३६१॥
तस्करोऽहं प्रजापालाभिधानो विदितो भुवि ।
अद्य भूमीपतेः कोशो हेरितोऽस्ति मया खलु ॥१३६२॥
विक्रीय तैलमुद्रादि कष्टाद् येषां धनं भवेत् ।
तेषां श्रीहरणे मृत्युर्जायते निश्चितं दुतम् ॥१३६३॥ यतः-
“एकैकस्य धणं दुःखं मार्यमाणस्य जायते ।
सपुत्रपौत्रस्य पुनर्यावज्जीवं हृते धने ॥१३६४॥
सुखेन भूपतेर्लक्ष्मीर्बिह्वी भवति सञ्चनि ।
तस्य श्रीहरणे स्तोके दुःखं भवति निश्चितम् ॥१३६५॥
ततश्चौरा जगुः सत्यं ग्रीकं भोः तस्कर ! त्वया ।
गम्यते नृपतेर्गेहेऽस्माभिर्हर्तुं श्रियं घनाम् ॥१३६६॥

चतुर्थस्तस्करः प्राह सर्वेषां पशुपक्षिणाम् ।
मार्पां जानामि निनदश्रवणात्तत्क्षणादहम् ॥१३६७॥
तैरुक्तं काऽस्ति ते शक्तिर्धिकास्माकं जगौ ततः ।
येषां मध्येऽस्स्यहं तेषां न मीर्षवति भूपतेः ॥१३६८॥
चौराः प्रोचुलसद्भाग्यात्त्वं मिलितोऽसि साम्प्रतम् ।
गमिष्यते महेस्यानां धनं भूरि निजेच्छया ॥१३६९॥
दध्यौ विक्रममार्तण्डे तन्मयेतानामिनाऽनुना ।
पुनश्चिन्तितागानो मन्वन्तो मम मया कथम् ॥१३७०॥
प्रादोषेषां यस्मिन् स द्रव्याणि सोपायसिन्धुः ।
उपायेन ननेः शोभं कान्येभ्यो करिष्याते ॥१३७१॥ यतः-

गन्धज्ञानिन् ! गृहेऽस्मिन् किं विद्यते वद साम्प्रतम् ।
तेनोक्तं गन्धतो ज्ञात्वा स्पर्द्धकानि च भूरिशः ॥१३८१॥
द्वितीये रजतं मेहे तृतीये हेम सन्निवि ।
चतुर्थे रत्नराशिश्च विद्यते स जगाविति ॥१३८२॥ युगमम् ।
भूयः ग्राह ग्रहीष्यन्ते मणयः कोटिमूल्यकाः ।
तालकभिद् ! द्रुतं भिन्धि तालकं करस्पर्शतः ॥१३८३॥
तेन पश्चात्कृतं पाणिस्पर्शेन तालकं तदा ।
खात्रं दातुं प्रवृत्तास्ते शिवाशब्दोऽभवद् बहिः ॥१३८४॥
शब्दज्ञानी जगौ वक्ति शिवेयमिति भूरिशः ।
मध्येऽस्ति धनिकः खात्रं भवद्भिर्दीयते कथम् ॥१३८५॥
ततस्तेषु निवृत्तेषु विक्रमार्को जगावदः ।
सप्तभौमगृहे भूपाः स्वपन्ति स्म यतः सदा ॥१३८६॥
मुधा वक्ति शिवा रत्नसञ्चयं(यो) गृह्यतां द्रुतम् ।
शब्दज्ञान्यथा सम्यग् न वेत्ति शङ्कुनारवम् ॥१३८७॥

खात्रं दातुं पुनस्तेषु लघुषु शब्दविज्जगौ ।
शिवा वक्ति गृहस्वामीक्षते खात्रं न दीयते ॥१३८८॥
आकर्ण्येतां निवृत्तेषु तेषु ग्राह महीपतिः ।
अस्मासु विद्यते नैव कश्चिद् गृहपतिर्द्युवम् ॥१३८९॥
शिवेयं जल्पति मुधा गृह्यतां रत्नसंचयम् (यः) ।
पुनस्तेषु प्रवृत्तेषु शब्दज्ञानी जगावदः ॥१३९०॥
शिवा वक्ति शुनि ! क्षमापगृहे स्निग्धादननादिकम् ।
जग्धं त्वया कथं खात्रदानं न वक्षि भूभुजे ॥१३९१॥
ज्ञातं नीचा भवन्त्येवंविधाः कृतघ्नमानसाः ।
शुनी प्रोवाच मध्यस्थः स्वामी किं ह्रियते धनम् ॥१३९२॥
ततस्ते वलिताः सर्वे बिभ्यतो यावता द्रुतम् ।
तावद् विक्रमभूपोऽवग् मध्यस्थोऽस्ति महीपतिः ॥१३९३॥
येषां मध्ये त्वहं तेषां न भीर्भवति भूपतेः ।
पक्षिणां निनदं मृदा मन्वते न विचक्षणाः ॥१३९४॥

ततस्ते तस्कराः खात्रं दत्त्वा मध्येगृहं गताः ।
एकैका पञ्चभिः पेटा गृहीता रत्नपुरिता ॥१३९५॥
भूयः ग्राह न मध्येऽस्ति स्वामी ग्राह मुधा शिवा ।
अस्माकं पेटिका रत्नपुरिताश्चाटिताः करे ॥१३९६॥
मणिचतुष्ककेऽभ्येत्य गच्छतस्तस्करान् गृहं ।
भूपोऽवग् मिलनं भूयो वन्धूनां वः कथं भवेत् ॥१३९७॥
तेरुक्तं मिलनं सन्ध्यासमयेऽत्र भविष्यति ।
भूयः ग्राह शतस्थानेऽत्र प्राप्स्यन्ते नराः गदा ॥१३९८॥
तेनोपलक्षणं नैव भगवन् न चरुणकैः ।

स्थितपञ्चनमस्कारः कृतप्राभातिकक्रियः ।
अलं चकार भूपालः सभां सभ्यसमन्विताम् ॥१४०२॥
इतः कोशगृहे कोशाध्यक्षो यावद्ययौ प्रगे ।
तावत्खात्रं महद् दृष्ट्वा मध्येऽग्राहीक्षितुं मणीन् ॥१४०३॥
पञ्च पेटा गता ज्ञात्वा दध्यौ भाण्डारिकस्तदा ।
येन पेटा गृहीताः स्युः स वली विद्यते भूयम् ॥१४०४॥
तेनाहं पेटकामेकां राहः कृत्वा नृपान्मित्रैः ।
गत्वा गुम्मारवत् कोटिपेतागमनपूर्वकम् ॥१४०५॥
गतापेटा हता गताः ॥१४०६॥

॥१५८॥
 ततस्ते तस्कराः खात्रं दत्त्वा मध्येगृहं गताः ।
 एकैका पञ्चभिः पेटा गृहीता रत्नपूरिता ॥१३९५॥
 भूपः ग्राह न मध्येऽस्ति स्वामी ग्राह शुधा शिवा ।
 असाकं पेटिका रत्नपूरिताश्चटिताः करे ॥१३९६॥
 मणिचतुष्ककेऽभ्येत्य गच्छतस्तस्कराश्च गृहं ।
 भूपोऽवगमिलनं भूयो वन्धूनां वः कथं भवेत् ॥१३९७॥
 तैरुक्तं मिलनं सन्ध्यासमयेऽत्र भविष्यति ।
 भूपः ग्राह शतस्थानेऽत्र प्राप्यन्ते नराः सदा ॥१३९८॥
 तेनोपलक्षणं नैव भवत्यत्र चतुष्कके ।
 चौरा जगुः शये येषां बीजपूरा भवन्ति च ॥१३९९॥
 ज्ञातव्यास्ते त्वया सौवधान्धवा आत्मनः खलु ।
 एवं विधाय संकेतं ययुश्चौरा निजं गृहम् ॥१४००॥
 राजाऽभ्येत्य निजावासे पेदां मुत्तवा रहस्तदा ।
 सुप्तः प्रगे जजागार वन्दिमङ्गलनिखनैः ॥१४०१॥

ततस्ते तस्कराः खात्रं दत्त्वा मध्येगृहं गताः ।
 एकैका पञ्चभिः पेटा गृहीता रत्नपूरिता ॥१३९५॥
 भूपः ग्राह न मध्येऽस्ति स्वामी ग्राह शुधा शिवा ।
 असाकं पेटिका रत्नपूरिताश्चटिताः करे ॥१३९६॥
 मणिचतुष्ककेऽभ्येत्य गच्छतस्तस्कराश्च गृहं ।
 भूपोऽवगमिलनं भूयो वन्धूनां वः कथं भवेत् ॥१३९७॥
 तैरुक्तं मिलनं सन्ध्यासमयेऽत्र भविष्यति ।
 भूपः ग्राह शतस्थानेऽत्र प्राप्यन्ते नराः सदा ॥१३९८॥
 तेनोपलक्षणं नैव भवत्यत्र चतुष्कके ।
 चौरा जगुः शये येषां बीजपूरा भवन्ति च ॥१३९९॥
 ज्ञातव्यास्ते त्वया सौवधान्धवा आत्मनः खलु ।
 एवं विधाय संकेतं ययुश्चौरा निजं गृहम् ॥१४००॥
 राजाऽभ्येत्य निजावासे पेदां मुत्तवा रहस्तदा ।
 सुप्तः प्रगे जजागार वन्दिमङ्गलनिखनैः ॥१४०१॥

॥१५८॥
 ततस्ते तस्कराः खात्रं दत्त्वा मध्येगृहं गताः ।
 एकैका पञ्चभिः पेटा गृहीता रत्नपूरिता ॥१३९५॥
 भूपः ग्राह न मध्येऽस्ति स्वामी ग्राह शुधा शिवा ।
 असाकं पेटिका रत्नपूरिताश्चटिताः करे ॥१३९६॥
 मणिचतुष्ककेऽभ्येत्य गच्छतस्तस्कराश्च गृहं ।
 भूपोऽवगमिलनं भूयो वन्धूनां वः कथं भवेत् ॥१३९७॥
 तैरुक्तं मिलनं सन्ध्यासमयेऽत्र भविष्यति ।
 भूपः ग्राह शतस्थानेऽत्र प्राप्यन्ते नराः सदा ॥१३९८॥
 तेनोपलक्षणं नैव भवत्यत्र चतुष्कके ।
 चौरा जगुः शये येषां बीजपूरा भवन्ति च ॥१३९९॥
 ज्ञातव्यास्ते त्वया सौवधान्धवा आत्मनः खलु ।
 एवं विधाय संकेतं ययुश्चौरा निजं गृहम् ॥१४००॥
 राजाऽभ्येत्य निजावासे पेदां मुत्तवा रहस्तदा ।
 सुप्तः प्रगे जजागार वन्दिमङ्गलनिखनैः ॥१४०१॥

स्मृतपञ्चनमस्कारः कृतप्राभातिकक्रियः ।
 अलंचकार भूपालः सभां सम्यसमन्विताम् ॥१४०२॥
 इतः कोशगृहे कोशाध्यक्षो यावद्ययौ प्रगे ।
 तावत्खात्रं महद् दृष्ट्वा मध्येऽग्राहीक्षितुं मणीन् ॥१४०३॥
 पञ्च पेटा गता ज्ञात्वा दध्यौ भाण्डारिस्तदा ।
 येन पेटा गृहीताः स्युः स बली विद्यते भृशम् ॥१४०४॥
 तेनाहं पेटकामेकां रहः कृत्वा नृपान्तिके ।
 गत्वा बुभुक्षारवं कुर्वे पेटागमनपूर्वकम् ॥१४०५॥
 रत्नपेटा हुता राज्ञः केनचित् खात्रदानतः ।
 धावन्त(वत) पटिकाः शीघ्रं तलारक्षा भटा अपि ॥१४०६॥
 खात्रं दृष्ट्वा तलारक्षैर्भाण्डागारसमन्वितैः ।
 उक्तं भूमिपतेरग्रे पट् ययु रत्नपेटिकाः ॥१४०७॥
 राजा ग्राह तलारक्ष ! पुररक्षां करोषि न ।
 न त्वं कर्षयसि स्तेनं चोरदण्डस्तदा तव ॥१४०८॥

विलोकिते पुरे नैव लब्धाश्चौराश्च कुत्रचित् ।
विलक्षः खगुहेऽभ्येत्य तलारक्ष उपाविशत् ॥१४०९॥
पत्न्या पृष्टं किमास्यं ते वीक्ष्यते श्यामलं किल ।
तलारः कथयामास पेटागमनकारणम् ॥१४१०॥
प्रिया ग्रीवाच दोदूया क्रियते न मनाक् प्रिय ! ।
कातरत्वेन नो कार्यसिद्धिर्भवति कर्हिचित् ॥१४११॥ यतः-
“सदाचारस्य धीरस्य धर्मतो दीर्घदर्शिनः ।
न्यायप्रवृत्तस्य सतः सन्तु वा यान्तु वा श्रियः ॥१४१२॥
एकोऽहमसहायोऽहं कुशोऽहमपरिच्छदः ।
स्वप्नेऽप्येवंविधा चिन्ता मृगेन्द्रस्य न जायते ॥१४१३॥
अतीतं नैव शोचन्ति भविष्यं नैव चिन्तयेत् ।
वर्तमानेन कालेन वर्तन्ते च विचक्षणाः” ॥१४१४॥
मुष्णन्ति सततं चौरा नगरं निर्दयाशयाः ।
भूप एवंविधो जातो दुष्टवाक्यप्रजल्पनात् ॥१४१५॥ यतः-

“सती पत्युः प्रभोः पत्तिगुरोः शिष्यः पित्रः पुत्रः ।
आदेशे संशयं कुर्वन् खण्डयत्यात्मनो व्रतम्” ॥१४२३॥
इतस्तत्रागताश्चौरा बन्धोः पश्यन्ति वल्गुं च ।
शब्दशाली ‘हिकाराव’ श्रुत्वा नावान् तदग्रतः ॥१४२४॥
द्विको वक्ति दुतं यूयं नश्यतेतः प्रदेयतः ।
आयाति (न्ति) बाहना(रा) धर्तुं युष्माकमत्र ममप्रति ॥१४२५॥
प्रोचुः स्तेनास्यो मोनं गुरुत्वा तं न बान्धवाः ।
पूर्वं कृतं वनस्ते नेत्तु ग्लानेदागता दत्ताः ॥१४२६॥
गम्यते नेत्तदा तादृशजन्मभोगिभिः कर्तुं भवेत् ॥१४२७॥

“काके शौचं द्यूतकारे च सत्यं सर्वे क्षान्तिः स्त्रीषु कामोपशान्तिः ।
ह्रीवे धैर्यं मद्यपे तत्त्वचिन्ता, राजा मित्रं केन दृष्टं श्रुतं वा” ॥
आत्मगेहरमाः सर्वा अर्पयित्वा महीपतेः ।
कथ्यतेऽहं गमिष्याम्यन्यत्र चाजीविकाकृते ॥१४१७॥
भवानेवंविधोऽभूस्त्वं भृत्यस्योपरि सम्प्रति ।
तेन स्थातुं न शक्येतास्माभिरत्र तवान्तिके ॥१४१८॥
विचार्यैतत् तलारक्षोऽभ्येत्य भूपान्तिके जगौ ।
स्वामिन्नहं गमिष्याम्यन्यत्र त्वं चेदृशोऽभवः ॥१४१९॥
भूपः ग्राह तलारक्ष ! न भेतव्यं त्वया मनाक् ।
चौराश्चटन्तु वा मा वा पाणौ मुष्णन्तु वा पुरम् ॥१४२०॥
तलारक्षाधुना स्वस्थो गच्छेर्मणिचतुष्कके ।
बीजपूरयुता ये स्युरत्रानेयास्त्वया च ते ॥१४२१॥
आदेशं भूपतेः प्राप्य तलारक्षः प्रसोदितः ।
निःसृतो नृपतेः कार्यं कर्तुं मणिचतुष्कके ॥१४२२॥ यतः-

तलारोऽप्यग दृपेणोक्तं बीजपूरसमन्विताः ।
अनेतव्या नरा अत्र नियम्य दृढबन्धनैः ॥१४२३॥
आनीता नृपतेः पक्षे तलारेण मलिच्छुब्धाः ।
राजाऽन्यत् पेटिका युयमर्पयन्तु द्यूतं मम ॥१४२४॥
नो चेन्नगरिष्यते चौरदण्डोऽत्र भारतां द्यूतम् ।
श्रुतितामसरा दध्नुरेव बन्धुनिजातानः ॥१४२५॥
मन्त्रेति पेटिका दत्तागतमस्तेभीतिभृते ।
भूगोत्रमा भगतिं कृत्वा भीक्ष्मते पेटिगतमगम् ॥१४२६॥
भीषाः सोऽप्यभ्युपगच्छन् मृगीता नाप्रिताः प्रिदः ।
अभीक्ष्णिकं च सन्निविताः नृपतारो विदुः ॥१४२७॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥१६०॥

विमृश्येति तलारक्षं प्रति ओचुर्मलिमुखाः ।
नयासान् भूपतेः पार्श्वे वयं दद्व्यश्च पेटिके ॥१४३७॥
आनीतेषु जगौ शब्दज्ञानीति भूपसंनिधौ ।
एकोऽस्माकं नरो रात्रौ स्तैन्यार्थं मिलितो जगौ ॥१४३८॥
येषां मध्येऽस्म्यहं तेषां न भीभवति भूपतेः ।
अद्यास्माकं भवेद् मृत्युज्ञायते कारणं न हि ॥१४३९॥
पेटयोर्द्रव्यमूल्यं तं गृहाणास्मान्निकेतनात् ।
राजा रुष्टो नृणां किं हस्ते न धनादिकम् ॥१४४०॥
एकां पेटां समानीय भूपेनोक्तमिति स्फुटम् ।
कोशाध्यक्ष ! द्वितीयां त्वं मणिपेटां समानय ॥१४४१॥
मार्यमाणो महीशेन विभ्यत् कोशाधिपस्तदा ।
रत्नपेटां ददौ भूमीभुजे दूनमना हुतम् ॥१४४२॥
राजाऽवग् बान्धवा यूयं मम सत्या बभूव च ।
सार्धं च चौर्यकरणाद्भेतव्यं न मनागपि ॥१४४३॥

१ चौराणां नियमो जातः प्रसिद्धो पृथिवीतले च ।

भवतां संनिधावेकं मार्गयाम्यधुनाऽहकम् ।
ते ओचुर्भूपते ! चौर्यं मुत्तवैकं मार्गयाधुना ॥१४४४॥
राजाऽवक् चौर्यतो जीवा भवन्त्यत्र परत्र च ।
दुःखमाजो भृशं भूयो भ्रमन्ति भवकानने ॥१४४५॥ यतः—
“अयं लोकः परो लोको धर्मो धैर्यं धृतिः मतिः ।
गुणता परकीयं स्वं मुषितं सर्वमप्यदः” ॥१४४६॥
सम्बन्ध्यपि निगृहेत चौर्यान्मंडिकवन्दुपैः ।
चौरोऽपि त्यक्तचौर्यः स्यात् स्वर्गभाग् रौहिणेयवत् ॥१४४७॥
ततस्तैस्तस्करैश्चौर्यकरणे नियमस्तदा ।
गृहीतो भूपतेः पार्श्वे बभूवुः सुखिनश्च ते ॥१४४८॥
तस्करैर्नियमे स्तैन्ये गृहीते भूपसंनिधौ ।
अवन्तीवासिनो लोका बभूवुः सुखिनो भृशम् ॥१४४९॥
चौरेभ्यस्त्यक्तचौर्येभ्यो ग्रामाणां शतपञ्चकम् ।
सन्मानपूर्वकं भूपो दत्ते स्म मुदिताशयः ॥१४५०॥

अष्टमः
सर्गः

॥१६०॥

ए तं श्रीमत्परागाच्छनायक—श्रीसोमसुन्दररसुरिपट्टालंकरणश्रीसुनिहृन्दरधरि—शिष्यशुभमदीलगाणिविरचिते . श्रीविक्रमादित्य-
विक्रमचरित्रचरित्रे श्रीशत्रुञ्जययोद्धारकरणस्वरूपवर्णनो नामाष्टमः सर्गः समाप्तः ॥

नवमः सर्गः ।

[पञ्चदण्डच्छत्रकथा]

अन्येद्युर्विक्रमादिभ्यः क्रीडां कृत्वा बहिर्वतो ।
आगच्छन् स्वगृहे राजमार्गे गाच्छिक्कपाटके ॥१॥
तत्रैव पाटके नागदमन्याम्नयाऽनगा ।
देतदमन्यानि

तदेतद्वचनं तस्या आकर्ण्ये चालितो नृपः ।
पञ्चदण्डस्य गृहान्तं गच्छन्नामोऽभगन् भृशम् ॥५॥ यतः—
“आहूतमिश्रुतां तानीं ममालर्ण्ये जनो हुताम् ।

अन्येषु विक्रमादिभ्यः क्रीडां कृत्वा बहिर्वने ।
आगच्छन् खगृहे राजमार्गे गाञ्छिकपाटके ॥१॥
तत्रैव पाटके नागदमन्यास्तनयाऽनया ।
देवदमन्यभिधा बाला विद्यते रूपशालिनी ॥२॥
निरीक्ष्य गाञ्छिकाचेटीं मार्जयन्तीं नृपानुगाः ।
ग्रीवभूर्भूपतिरायाति धूलिं मोच्छार(ल)याधुना ॥३॥
शुचैतद्वचनं देवदमनी ग्राह किं नृपः ।
पञ्चदण्डमयं छत्रं धत्ते स निजमस्तके ॥४॥

नवमः सर्गः ॥
इति श्रीमत्पद्मपाञ्चनायक-श्रीसोमसुन्दरसूरिपद्मलंकरणश्रीसुनिन्दरसूरि-शिष्यशुभशीलाणिविरचिते श्रीविक्रमादित्य-
विक्रमचरित्रचरित्रे श्रीशत्रुञ्जयोद्धारकरणस्वरूपवर्णनो नामाष्टमः सर्गः समाप्तः ॥

नवमः सर्गः ।

[पञ्चदण्डच्छत्रकथा]

अन्येषु विक्रमादिभ्यः क्रीडां कृत्वा बहिर्वने ।
आगच्छन् खगृहे राजमार्गे गाञ्छिकपाटके ॥१॥
तत्रैव पाटके नागदमन्यास्तनयाऽनया ।
देवदमन्यभिधा बाला विद्यते रूपशालिनी ॥२॥
निरीक्ष्य गाञ्छिकाचेटीं मार्जयन्तीं नृपानुगाः ।
ग्रीवभूर्भूपतिरायाति धूलिं मोच्छार(ल)याधुना ॥३॥
शुचैतद्वचनं देवदमनी ग्राह किं नृपः ।
पञ्चदण्डमयं छत्रं धत्ते स निजमस्तके ॥४॥

तदेतद्वचनं तस्या आकर्ण्य चलितो नृपः ।
पञ्चदण्डस्य वृत्तान्तं प्रष्टुकामोऽभवत् भृशम् ॥५॥ यतः-
“अपूर्वमिश्रुतां वार्तां समाकर्ण्य जनो द्रुतम् ।
श्रोतुकामो भवेद् वाढं शून्यचित्त इवानिशम्” ॥६॥
प्रष्टुकामोऽपि भूपालो गत्वा निजनिकेतने ।
कृत्वा देवार्चनां चाशु वुसुजे विक्रमार्थमा ॥७॥
तामाकारयितुं मृत्याः प्रेषिता भृशुजा गृहात् ।
गाञ्छिकालयमभ्येत्य जगदुस्तामिति स्फुटम् ॥८॥

भो गाञ्छिके ! च ते पुत्री वक्ति भूपं यथा तथा ।
तेन तां भूपतेः पार्श्वे प्रेषयाधिकजल्पिकाम् ॥९॥
गाञ्छिका च जगदैवं चेत्कुपयति क्षमापतिः ।
तदा लोकाः कथंकारं प्रजल्पयन्ति साम्प्रतम् ॥१०॥ यतः—
“यथा तथा नृणां वाक्यमाकर्ण्य कर्णदुर्बलाः ।
ये भवन्ति नृपास्तेषां देशो वसति नो मनाक्” ॥११॥
लोकानां वचनं श्रुत्वा महीपाला यथा तथा ।
अपत्यानामिव श्राग् नो रुष्यन्ति मातृपितृवत् ॥१२॥
भूपानुगा जगू राजा नास्या दण्डं करिष्यति ।
किं तु ग्रहयति वृत्तान्तं पञ्चदण्डस्य किंचन ॥१३॥
प्रोवाच गाञ्छिका विद्या न कदा विनयं विना ।
प्राप्यते मनुजैर्भूप इति विज्ञाप्यतां दुतम् ॥१४॥ यतः—
“विनयेन विद्या ग्राह्या पुष्कलेन धनेन वा ।
अथवा विद्यया विद्या तुर्योपायो न विद्यते” ॥१५॥

तदा मम दुताऽहं वा छत्रस्योत्पत्तिमङ्गला ।
आमूलचूलतस्तुभ्यं वदित्वा मय्यवनीपते ! ॥२३॥
राजा जगाद नास्माभिः पञ्चदण्डं कदाचन ।
छत्रं श्रुतं कचिद् दृष्टं भूर्भुवःस्वरूपे ननु ॥२४॥
तथापि प्रेष्यतां पुत्री भवत्योक्तं करिष्यते ।
ओक्तेति नागदमनी जगाम निजमन्दिरम् ॥२५॥
द्वितीयदिवसे प्रातरधिष्ठापयामनं मातृ ।
गाञ्छिकोक्तां वृषः पत्न्यां कात्यायामाग रोगकः ॥२६॥

भृत्याः प्रोचुः सुतां स्त्रीयां प्रेषय लं नृपान्तिके ।
गाञ्छिकाऽऽहमेण्यामि तैरुक्तमस्त्विति स्फुटम् ॥१६॥
गाञ्छिका भूपतेः पार्श्वे गत्वा ग्राहेत्यदः स्फुटम् ।
यथा तथा वचो बालादिभिर्मोढ्यान्निगद्यते ॥१७॥
आकर्ण्यैतद्वृषः कुप्येद् यदि नः का गतिस्तदा ।
भूपोऽवग् नैव बालानां वाक्यैः कोपो भवेन्मम ॥१८॥
प्रष्टुकामोऽस्म्यहं पञ्चदण्डच्छत्रस्वरूपकम् ।
तेन त्वं तस्य छत्रस्य स्वरूपं वद किञ्चन ॥१९॥
गाञ्छिका ग्राह भो भूप ! कार्यं चेद्विद्यते तव ।
तदा त्वं प्रथमं मामकीनलत्सदनान्तरे ॥२०॥
संलगां पद्यकां चार्वां कारयित्वा धनैर्धनैः ।
मत्सुतां सारिपाशेन त्रिवारं लघुलाघवात् ॥२१॥
विजित्य परिणीयाशु पुत्र्या विनयपूर्वकम् ।
सद्यो विक्रमभूपाल ! पञ्चादेशान् करिष्यसि ॥२२॥

पतत्यलं समे दाये राजाऽचिन्तयति मानसे ।
कन्यकेयं कदाचित्कामं जेन्नी मे का गतिस्तदा ॥२०॥
ममापत्राजना लोके भविष्यति न संशयः ।
विमृश्येति स्मृतो वक्षित्वालो मेदिनीकुजा ॥२१॥
तदाऽऽशु वक्षित्वालो भूपपाशं समागमत् ।
ततोऽभिकस्य सानिध्यादन्तु राजा प्रवर्धितः ॥२२॥
मप्याहं न गतामन्येयिद्यत्तमिति कोत्तिदिः ।
देव ! भोजनयोग्याया भवति न्ययतिगता ॥२३॥
राजोक्तं सन्निधा पुत्रं तुर्योपाये मयमेव ति ॥२४॥
राजोक्तं सन्निधा पुत्रं तुर्योपाये मयमेव ति ॥२५॥

नेन तौ भवेत्तः पापं
सावित्र्या रक्षायाः
तदा तौ साः कदाचित्
“मया तथा नृणां मायया हन्ये कर्णद्वये माः ।
ये भवन्ति नृणांस्तेषां देवो नमसि नो भवताम्” ॥११॥
तौमानो तौ नृणां सवित्र्या माया कथा ।
अपत्यानाञ्चिन्ना आत्मा नो कर्णद्वये मायया हन्ये ॥१२॥
भूपाकुला जम्बू शङ्खा नारया दण्डे कर्णद्वये माः ।
किं तु प्राणसि पृथङ्गो पथारण्डव्यय किञ्चन विना ।
ओपाय सावित्र्या विद्या न कदा हिन्ये विना ।
प्राणसि मनुजैश्चैव सति विजयतो त्वया ॥१३॥ यतः—
“विजयेन विद्या माया हन्ये नृणां भवेत्तः पापं ।
अपत्या विद्या विद्या तर्पिता न विद्यते” ॥१४॥

तदा मम सुताऽहं वा छत्रस्योत्पत्तिमञ्जसा ।
आमूलचूलतस्तुभ्यं वदिष्याम्यवनीपते ! ॥२३॥
राजा जगद नास्माभिः पञ्चदण्डं कदाचन ।
छत्रं श्रुतं कचिद् दृष्टं भूर्भुवःस्वस्ये ननु ॥२४॥
तथापि प्रेष्यतां पुत्री भवत्योक्तं करिष्यते ।
प्रोक्तेति नागदमनी जगाम निजमन्दिरम् ॥२५॥
द्वितीयदिवसे प्रातरधिष्ठायासनं महत् ।
गाञ्छिकोक्तां नृपः पद्मां कारयामास सेवकः ॥२६॥
आहूता भूशुजा देवदमनी दीव्यभूषणा ।
दीव्यहुक्लवसना सभायां समुपेयुषी ॥२७॥
दीव्यचतुच्छविं देवदमनीं वीक्ष्य भूपतिः ।
मन्मथग्रसितस्त्रान्तो बभूवातीव संसदि ॥२८॥
विधायाष्टापदं धूतमण्डपे सारिपाशकैः ।
रन्तुं भूपत्न्या सार्धं चकारोपक्रमं तदा ॥२९॥

मां नमः भवताः पापं नृणां मायया हन्ये कर्णद्वये माः ।
माया तथा नृणां मायया हन्ये कर्णद्वये माः ॥११॥
“मया तथा नृणां मायया हन्ये कर्णद्वये माः ।
ये भवन्ति नृणांस्तेषां देवो नमसि नो भवताम्” ॥१२॥
तौमानो तौ नृणां सवित्र्या माया कथा ।
अपत्यानाञ्चिन्ना आत्मा नो कर्णद्वये मायया हन्ये ॥१३॥
भूपाकुला जम्बू शङ्खा नारया दण्डे कर्णद्वये माः ।
किं तु प्राणसि पृथङ्गो पथारण्डव्यय किञ्चन विना ।
ओपाय सावित्र्या विद्या न कदा हिन्ये विना ।
प्राणसि मनुजैश्चैव सति विजयतो त्वया ॥१४॥ यतः—
“विजयेन विद्या माया हन्ये नृणां भवेत्तः पापं ।
अपत्या विद्या विद्या तर्पिता न विद्यते” ॥१५॥

पतत्यलं समे दावे राज्ञाऽचिन्तीति मानसे ।
कन्यकेयं कदाचिन्मां जेत्री मे का गतिस्तदा ॥३०॥
ममापत्राजना लोके भविष्यति न संशयः ।
विमृश्येति स्मृतो वह्निवेतालो मेदिनीशुजा ॥३१॥
तदाऽऽशु वह्निवेतालो भूपपाशे समागमत् ।
ततोऽधिकस्य सांनिभ्याद्वन्तुं राजा प्रवर्तितः ॥३२॥
मध्याह्ने च महामात्यैर्विज्ञप्तमिति कोविदैः ।
देव ! भोजनवेलाया भवतीह व्यतिक्रमः ॥३३॥
राज्ञोक्तं सचिवा श्रुयं शुक्लध्वं स्वयमेव हि ।
उत्थातुं विद्यते नो मेऽवसरः साम्प्रतं मनाक् ॥३४॥
सचिवाश्च जगुः स्वामिन् ! वपुस्तव ह्रमिष्यति ।
आधारे निखिला पृथ्वी विद्यते तव निश्चितम् ॥३५॥ यतः—
“जेण कुलं आयत्तं तं पुरिसं आयरेण रक्खिजा ।
न हु तुवंमि विण्हे अरया साहारया हुंति” ॥३६॥

एवं पुनः पुनः पुनः प्रोक्ते मन्त्रिभिर्वहुभिस्तदा ।
सन्ध्याघटीद्वयं यावद्रममाणो नृपः स्थितः ॥३७॥
निशादनंतमोभीत्या वस्त्रेण फलकं तदा ।
आच्छाद्य नृपतिर्भोक्तुं मध्येगेहसुपागमत् ॥३८॥ यतः—
“अस्तं गते दिवानाथे आपो रुधिरमुच्यते ।
अन्नं मांससमं प्रोक्तं मार्कण्डेन महर्षिणा ॥३९॥ इत्यादि ।
वैकालिकं ततः कृत्वा निशायां वीरचर्यया ।
श्रोतुं स्वचरितं पुर्यां रहो बभ्रास भूपतिः ॥४०॥
चतुरशीत्यदृष्ट्रेण्यां रहः परिभ्रमन् नृपः ।
लोकानां वचनादेतत् शुश्राव निशि सर्वतः ॥४१॥
यद्राजा रमते देवदमन्येह सहानया ।
तदाऽयं ज्ञायते मूर्खो न पुनश्चतुरो मनाक् ॥४२॥
कोऽयस्य नृपतेः शिक्षां दाताऽमात्यो न विद्यते ।
नानेन भूभुजा युक्तं कृतं ह्यतानिषेवणात् ॥४३॥

सिद्धसीकोतरी ह्येषा केनापि जीयते नहि ।
श्रुत्वैतद्वृपतिः सौधं स्वमागात् खिन्नमानसः ॥४४॥
शेषां निशामतिक्रम्य द्वितीयदिवसे प्रगे ।
तथैव च तया सार्धं रन्तुं प्रवृत्ते नृपः ॥४५॥
पूर्ववदिवसं ह्युतानीत्वा सायं नृपस्ततः ।
कृत्वा वैकालिकं रात्रौ श्रोतुं स्वं वृत्तमीयिवान् ॥४६॥
कारुवारुनिकेतेषु ययौ विक्रमभानुमान् ।
श्रोतुं स्वं चरितं लोकमुखात्सद्यो दिनात्यये ॥४७॥
चक्रिको मोचिको लोहकारो रजकगच्छिकौ ।
माछिकः शूचिको भिछो जालिकः कारवो नव ॥४८॥
खर्णकृत्वापितः कान्दविकः कौटुम्बिकस्तथा ।
मालिकः काछिकश्चापि ताम्बूलिकश्च सप्तमः ॥४९॥
गन्धर्वः कुम्भकारः स्यादेते च नारवः स्मृताः ।
कारुनारुनिकायेषु भ्रमन्नेतद्वृत्तपोऽभृणोत् ।
श्रुतिभ्यां गच्छिका राज्ञा धृताऽनेन मुधाऽधुना ॥ [षट्पदी]

आलेनाज्ञे ददे तेन दुःसाध्या कपिकच्छिका ।
निश्चितं सा नृपं कष्टे पातयिष्यति दुष्टधीः ॥५१॥
देवा अपि हि दम्यन्तेऽनयाऽन्येषु च का कथा ।
अतो हेतोर्नृभिर्देवदमन्येषा प्रजल्प्यते ॥५२॥
श्रुत्वैतद्वृपतिः खिन्नोऽभ्येत्य गेहं ततो निशि ।
सुष्वाप चिन्तयन्नेवं जीयते सा कथं मया ॥५३॥
अतीत्या भूपतिश्चिन्तापणेऽद्योपां निशीथिनीम् ।
प्रभाते पूर्ववदन्तुं प्रयुक्ताश्चिन्ताया मग्नः ॥५४॥
वृत्तीयदिपसेऽन्येन गन्ता साधे तया पुनः ।

सधूलोदरं चिपिटनासिकमाधुक्कर्णं,
कस्तूरिकाञ्जनसमानशरीरवर्णम् ॥५७॥
वीभत्सवक्त्रमतिकुरैरकेशपाशं,
क्षोडिसधुन्दसहितं गलरुण्डमालम् ।
दुङ्कारधुक्तरवभाषितसर्वलोकं,
खरगोरुखेटकविभामिश्रजड्याङ्गम् ॥५८॥
पद्भ्यां प्रकम्पितमहीतलमशरूढं,
माश्राप्यमाक्रुतिभरं भयदानदशम् ।
क्षोभायि-

निशाद्वयमोतीया चक्षुषा यत्ने ॥ १६॥
 आन्त्याय नृपिभ्योः सन्धेयमृतमम ॥ १७॥
 “अस्ते गते दिग्गम्ये न्याये अस्मिन्मने ।
 अन्ते मोगमं ओषकं मार्गं न मार्गिणा ॥ १८॥ इत्यदि ।
 देवकलिकं ततः कृत्वा निगायो निगयेया ।
 ओषुं स्वन्तिं पुर्यां रते चत्राम भूपतिः ॥ १९॥
 चतुरशीत्युद्रेण्यां रतः परिअमन् नृपः ।
 लोकाणां वचनादेतत् शुश्राव निशि सर्वतः ॥ २०॥
 यद्राजा स्मते देवदमन्येह सदानया ।
 तदाऽप्येवाचते मूर्खो न पुनश्चतुरो मनाक् ॥ २१॥
 कोऽप्यस्म नृपतेः सिखां दाताऽमालो न विद्यते ।
 नानेन मूर्खजा युक्तं कृतं प्लुतनिषेवणात् ॥ २२॥

आलेनोङ्गे ददे तेन दुःसाध्या कपिकच्छिका ।
 निश्चितं सा नृपं कष्टे पातयिष्यति दुष्टधीः ॥ २१॥
 देवा अपि हि दम्यन्तेऽनयाऽन्येषु च का कथा ।
 अतो हेतोर्नृभिर्देवदमन्येया प्रजल्प्यते ॥ २२॥
 श्रुततन्मृपतिः खिन्नोऽभ्येत्य गेहं ततो निशि ।
 सुष्राप चिन्तयन्नेवं जीयते सा कथं मया ॥ २३॥
 अतीत्य भूपतिश्चिन्तापरोऽशेषां निशीथिनीम् ।
 प्रभाते पूर्ववद्वन्तुं प्रवृत्तश्चिन्तया सह ॥ २४॥
 तृतीयदिवसेऽप्येवं रन्त्वा सार्धं तया पुनः ।
 पुर्याः परिसरे ज्ञातुं वृत्तं भूपोऽगमन्निशि ॥ २५॥
 परिअमन्मृपो गन्धवाहाह्वयितुमन्वनि ।
 मृण्वन् डमरुकध्वानं तस्थौ देवकुलान्तरे ॥ २६॥
 “उष्ट्रोऽष्टमोतुनयनं खरद्वन्ददन्तं,
 कुहालकल्पनखरं द्यपदञ्जुलीकम् ।

नोपनिशाम्य कथं इति पारं गतः ।
 तत्रैव नया गतो ॥ २७॥
 “पुनरिति नृप ॥ २८॥ न गतः न गतः ।
 ॥ २९॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ३०॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ३१॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ३२॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ३३॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ३४॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ३५॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ३६॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ३७॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ३८॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ३९॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ४०॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ४१॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ४२॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ४३॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ४४॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ४५॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ४६॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ४७॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ४८॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ४९॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ५०॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ५१॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ५२॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ५३॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ५४॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ५५॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ५६॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ५७॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ५८॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ५९॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ६०॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ६१॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ६२॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ६३॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ६४॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ६५॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ६६॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ६७॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ६८॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ६९॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ७०॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ७१॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ७२॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ७३॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ७४॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ७५॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ७६॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ७७॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ७८॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ७९॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ८०॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ८१॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ८२॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ८३॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ८४॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ८५॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ८६॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ८७॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ८८॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ८९॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ९०॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ९१॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ९२॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ९३॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ९४॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ९५॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ९६॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ९७॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ९८॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ ९९॥ न गतः न गतः न गतः ।
 ॥ १००॥ न गतः न गतः न गतः ।

स्थूलोदरं चिपिटनासिकमाखुर्कर्णं,
 कस्तूरिकाञ्जनसमानशरीरवर्णम् ॥ ५७॥
 वीभत्सवक्त्रमतिकर्बुरकेशपाशं,
 शोण्डिङ्गद्वन्दसहितं गलण्डमालम् ।
 हुङ्कारयुक्तरवभापितसर्वलोकं,
 खड्गोरुखेटकविभासिभुजद्वयाङ्गम् ॥ ५८॥
 पट्टभ्यां प्रकम्पितमहीतलमश्वरूढं,
 साक्षाद्यमाकृतिधरं भयदानदक्षम् ।
 क्षेत्राधिनाथमयमानमवेक्ष्य भूपः
 पप्रच्छ कस्त्वमिति कोऽसि कुतः समागात् (गाः) ॥
 [त्रिभिर्विशेषकम्]
 क्षेत्रपोऽवक् पुरस्यास्य रक्षां कुर्वेऽहमन्वहम् ।
 राज्ञोक्तमस्म्यहं देशान्तरिको विक्रमाभिधः ॥ ६०॥
 राजाऽवक् क्षेत्रपेश्चैवं राज्ञो रक्षां तदा कुरु ।

ज्ञानेन क्षेत्रपो ज्ञात्वा श्रोवाचेति च तं प्रति ॥६१॥
भूयोऽस्ति पतितो देवदमन्याः सङ्कटेऽधुना ।
दुःखेन सङ्कटादस्माद् भाग्यादेव छुटिष्यति ॥६२॥
तथा सार्धं मुधा स्पर्धां धत्ते धात्रीधवोऽधुना ।
जेतुं न शक्यते केन दैत्येन मरुताऽपि सा ॥६३॥
राजाऽवक् क्षेत्रपेदानीं तथा कुरु यथा हुतम् ।
भविष्यति जयो भूमिपतेः कष्टविमोचनात् ॥६४॥
क्षेत्रपोऽवक् तवाग्रे किं कथितेन प्रयोजनम् ।
कृत्वा बल्यादि चेत्प्रष्टा भूमीपः कथ्यते तदा ॥६५॥
राजा ग्राह करिष्यामि तव पूजामहं मरुत् ।
निवेदय जयोपायं प्रसद्य मेदिनीपतेः ॥६६॥
ज्ञात्वा भूपं ततः क्षेत्रपालः ग्राह महीपते ! ।
तवानया समं द्यूतं मण्डितं यच्च साम्प्रतम् ॥६७॥
तन्नो हि विहितं चारु दुःशकाऽस्ति यतश्च सा ।

तत्र गत्वा य एतस्याः कुर्वत्या नर्तनं धैर्यम् ।
चित्तक्षोभनतो लात्वा वस्तुत्रयं रहः स्थितः ॥७५॥
एतय च स्वपुरे दीव्यन् दर्शयति पृथक् पृथक् ।
स देवदमनीं देवदुर्दमामपि जेष्यति ॥७६॥
क्षेत्रपोक्तं नृपोऽशेषं प्रतिपद्य मुदा तदा ।
दध्यौ समीहितं सिद्धं सर्वं ममाधुना ध्रुवम् ॥७७॥
भाग्यं विना न केवाञ्जिराणां निरातिशितम् ।
समेष्यति हुतं सिद्धिं दैत्यानां मरुतामपि ॥७८॥ यतः—
“अथियमनुमन्ति धीरा न भीमयः निममि गङ्गां जगतामः ।
” ॥७९॥

भूयोऽवक् क्षेत्रपालाद्य मया द्यूतं च मण्डितम् ॥६८॥
मोक्तुं च शक्यते नैव प्रतिज्ञाभङ्गभीतिः ।
बलिं तुभ्यं प्रदास्येऽहं जयोपायं वदाधुना ॥६९॥
क्षेत्रपोऽवग् न मे देवदमन्याः पुरतोऽभिधा ।
ग्राह्या यतोऽस्ति सा देवदैत्यानामपि दुःशका ॥७०॥
भूभुजाऽङ्गीकृते तस्मिन् क्षेत्रपालो जगावदः ।
सीकोत्तराभिधे शैले नानावृक्षसमाकुले ॥७१॥
सिद्धसीकोतरीगेहं विधत्ते विलसत्तमम् ।
सिद्धसीकोतरीदेवी सप्रभावाऽवतिष्ठते ॥७२॥ [युग्मम्]
रात्रौ कृष्णचतुर्दश्या मध्ये शक्रः समेष्यति ।
चतुःषष्टिस्तु योगिन्यो द्विपञ्चाशच्च वीरकाः ॥७३॥
आयास्यन्ति गणाधीशभूतप्रेतादिषण्डुखाः ।
सा च करिष्यते देवदमनी नृत्यमद्भुतम् ॥७४॥
[इन्द्रसंसदि साऽभ्येत्य देवी नृत्यं करिष्यति ।]

क्षेत्रपस्य अग्रे भक्तिदानं भूमीभुजा कृतम् ।
मूढकाष्ठबलिं दत्त्वा नानापुष्पादिदोहनात् ॥८२॥
रत्ना तथा मम चक्षे पूर्ववन्मेदिनीपतिः ।
समेत्य स्वगृहेऽस्मापीदु चेत्यालं कार्यहेतवे ॥८३॥
स्मृतो भूमीभुजा चक्षिन्नालस्तत्क्षणादगात् ।
जगाद च तत्र क्षमाप ! किं कार्यं निष्यते वद ॥८४॥
गालोक्तं निमित्तं कार्यसन्निधेतालकाग्रतः ।
साम्प्रतो गन्तव्ये शिन्नीकोत्तराजिलेवाये ॥८५॥
गीकोत्तराजिलेवाये शिन्नीकोत्तराजिलेवाये ।
यत्नोऽयं गन्तव्यः ॥८६॥

तत्र गत्वा य एतस्याः कुर्वत्या नर्तनं वरम् ।
चित्तक्षोभनतो लात्वा वस्तुत्रयं रहः स्थितः ॥७५॥
एत्य च स्वपुरे दीव्यन् दर्शयति पृथक् पृथक् ।
स देवदमनीं देवदुर्दमामपि जेष्यति ॥७६॥
क्षेत्रपोक्तं नृपोऽद्योपं प्रतिपद्य मुदा तदा ।
दध्यौ समीहितं सिद्धं सर्वं ममाधुना ध्रुवम् ॥७७॥
भाग्यं विना न केषाञ्चिन्मराणां चित्तचिन्तितम् ।
समेष्यति द्रुतं सिद्धिं दैत्यानां मरुतामपि ॥७८॥ यतः—
“श्रियमनुभवन्ति धीरा न भीरवः किमपि पर्य शस्त्रहतः ।
कर्णः स्वर्णालङ्कृतिमञ्जनरेखाङ्कितं चक्षुः” ॥७९॥
“सत्तुसरिरहथा य तुं देवायत्ती रिद्धि ।
इक्ष्णु उ बहुहिं भिडइ जिहां साहस तिहां सिद्धि” ॥८०॥
सिद्धं समीहितं कार्यं मनवानो मेदिनीपतिः ।
सौत्रमेत्य मुखं सुप्तो निनाय निखिलां निधाम् ॥८१॥

१ मनः । क्षोभयिष्यति भंजेतं वेत्ति ता स जेष्यति ॥ ग ।

क्षेत्रपस्य ग्रगे भक्तिदानं भूमीशुजा कृतम् ।
मूढकाष्ठवलिं दत्त्वा नानापुष्पादिदौकनात् ॥८२॥
रत्ना तथा समं वस्त्रे पूर्ववन्मेदिनीपतिः ।
समेत्य खगुहेऽस्मार्पीदु वेतालं कार्यहेतवे ॥८३॥
स्मृतो भूमीशुजा वह्निवेतालस्तत्क्षणादगात् ।
जगाद च तव क्षमाय ! किं कार्यं विद्यते वद ॥८४॥
राज्ञोक्तं निखिलं कार्यमग्निवेतालकप्रतः ।
साम्प्रतं गम्यते सिद्धसीकोत्तरशिलोच्चये ॥८५॥
सीकोत्तरगिराविन्द्रसभायामग्निकोऽसुरः ।
स्कन्धे कृत्वा नृपं रात्रौ निनायानघमानसम् ॥८६॥
नृत्यं तस्मिन्क्षणे देवदमनीं कुर्वती वरम् ।
वीक्ष्य भूपो जगावग्निवेताल ! क्षोभयाधुना ॥८७॥
अग्निको भ्रमरीभूय तत्क्षणान्मूर्धतस्तदा ।
पुष्पं तस्याः तुलाकोटेरुर्ध्वं शीघ्रमपातयत् ॥८८॥

तत्र गत्वा य एतस्याः कुर्वत्या नर्तनं वरम् ।
चित्तक्षोभनतो लात्वा वस्तुत्रयं रहः स्थितः ॥७५॥
एत्य च स्वपुरे दीव्यन् दर्शयति पृथक् पृथक् ।
स देवदमनीं देवदुर्दमामपि जेष्यति ॥७६॥

क्षेत्रपोक्तं नृपोऽद्योपं प्रतिपद्य मुदा तदा ।
दध्यौ समीहितं सिद्धं सर्वं ममाधुना ध्रुवम् ॥७७॥
भाग्यं विना न केषाञ्चिन्मराणां चित्तचिन्तितम् ।
समेष्यति द्रुतं सिद्धिं दैत्यानां मरुतामपि ॥७८॥ यतः—
“श्रियमनुभवन्ति धीरा न भीरवः किमपि पर्य शस्त्रहतः ।
कर्णः स्वर्णालङ्कृतिमञ्जनरेखाङ्कितं चक्षुः” ॥७९॥
“सत्तुसरिरहथा य तुं देवायत्ती रिद्धि ।
इक्ष्णु उ बहुहिं भिडइ जिहां साहस तिहां सिद्धि” ॥८०॥
सिद्धं समीहितं कार्यं मनवानो मेदिनीपतिः ।
सौत्रमेत्य मुखं सुप्तो निनाय निखिलां निधाम् ॥८१॥

१ मनः । क्षोभयिष्यति भंजेतं वेत्ति ता स जेष्यति ॥ ग ।

नर्तकः । एते तेनो मतो भगवन्नाम ॥१६४॥
 “यान्तायात्रात् नृपः साधनः सा धीमताम् ।
 आत्मने निमित्ता गगर् मुदिताः नि । तावद् ॥१६४॥
 तावद् भीतमस्तुते तस्यागान्धोऽय नर्तनम् ।
 नमस्कृतो नृपोऽस्ति दयार्थे तदा तदि ॥१६४॥
 यदीये कल्पका न स्यान्मदीयगुणिनि तदा ।
 तदा मम गते जन्म निष्कले पाकेक्षितम् ॥१६४॥
 हृष्टः शक्रो ददौ देवदमन्ये कुसुमसजम् ।
 नृत्यन्ती सख्या देवदमनी सुदिताशया ॥१६४॥
 खसल्ये ददौ देवदमनी सुदिताशया ॥१६४॥
 अतिक्रान्त्या तावद् हृष्टा दत्ता मदीक्षुजे ॥१६४॥
 आलाप्यालाप्य गायन्त्या मधुरं गीतमद्भुतम् ।
 तस्याः श्रुत्वा तदा शक्रादयः सर्वे प्रमोदिताः ॥१६४॥

दीव्यन् राजा जगौ प्रातः किं त्वयोत्थापितो बलात् ।
 गच्छिष्काऽवग् मयाऽमा किं स्पृष्टां कृत्वेह सुप्यते ॥१०३॥
 निद्रायन्तं नृपं कृताद्रीक्ष्यावग् गच्छिका तदा ।
 किमेति भवतो निद्रा ततो भूयो जगौ छली ॥१०४॥
 ममाद्य नागता निद्रा शीकोत्तरशिलोच्चये ।
 गमनात्तत्र यामिन्यां कौतुकं पश्यतः सतः ॥१०५॥
 दीव्यरूपधरं पात्रं श्रीपुरन्दरसंसदि ।
 ननर्त रुचिरं गवदिकदा स्खलितं पुनः ॥१०६॥
 उत्सवेति दर्शयामास यावद् भूमीपतिः सजम् ।
 हारितं फलकं तावच्चयैकं चित्तविभ्रवात् ॥१०७॥
 “चलं चित्तं चलं चित्तं चलं यौवनमेव च ।
 चलमायुर्नदीवेगजकर्णध्वजान्तवत् ॥१०८॥
 कुर्वाणः पूर्ववद्वार्ता यावता बीटकं नृपः ।
 अदीदृशत्तया तावद् द्वितीयं हारितं फलम् ॥१०९॥

“यन्मम गते जन्म निष्कले पाकेक्षितम् ।
 नृत्यन्ती सख्या देवदमनी सुदिताशया ॥१६४॥
 खसल्ये ददौ देवदमनी सुदिताशया ॥१६४॥
 अतिक्रान्त्या तावद् हृष्टा दत्ता मदीक्षुजे ॥१६४॥
 आलाप्यालाप्य गायन्त्या मधुरं गीतमद्भुतम् ।
 तस्याः श्रुत्वा तदा शक्रादयः सर्वे प्रमोदिताः ॥१६४॥

कुर्वन्थ पूर्ववद्वार्ता यावता नृपुं नृपः ।
 अदीदृशत्तया तावत्तृतीयं हारितं फलम् ॥११०॥
 “चिन्तातुरस्य मर्त्यस्य भूरिलक्ष्मीवतोऽपि च ।
 विसंस्थुलं भवेच्चित्तं कुर्वतः कार्यमञ्जसा” ॥१११॥ यतः—
 “क्षणं सक्तः क्षणं मुक्तः क्षणं क्रुद्धः क्षणं क्षमी ।
 मोहाद्यैः क्रीडयेवाहं कारितः कपिचापलम्” ॥११२॥
 त्रिवारं भूभुजा देवदमनी द्यूतकर्मणि ।
 विजित्य जननीसाक्षि परिणीता सदुत्सवम् ॥११३॥
 “बालादपि हितं ग्राह्यममेध्यादपि काञ्चनम् ।
 नीचादप्युत्तमां विद्यां क्षीरलं दुष्कुलादपि” ॥११४॥
 अभूज्जयजयरावः पुरीमध्येऽभितस्तदा ।
 प्रशंसा विहिता लोकैर्भूषस्यैतद्विधानतः ॥११५॥
 तलिकातोरणादीनि स्थाने स्थाने महीपतिः ।
 बन्धयामास कुर्वाणो नृत्यगीतोत्सवं पुरि ॥११६॥ यतः—
 “सा सा संपद्यते बुद्धिः सा मतिः सा च भावना ।

सहायास्तादृशा ज्ञेया यादृशी भवितव्यता” ॥११७॥

इति देवदमनीपरिणयसम्बन्धः ।

महीपालो जगौ नागदमन्यत्र त्वयोदितम् ।

पुत्री जयनसम्बन्धं विहितं मयका खलु ॥११८॥

परिणीता मयेदानीं भवत्यास्तनया पुनः ।

नीचे कुलेऽपि संजाता प्रतिज्ञापालनात् स्फुटम् ॥११९॥ यतः-

“विपादप्यमृतं ग्राह्यमभेध्यादपि काञ्चनम् ।

अधमादुत्तमां विद्यां स्त्रीरत्नं दुष्कुलादपि” ॥१२०॥

अतस्त्वं गञ्छिके ! वक्षि कार्यं प्रथममञ्जसा ।

ततोऽवगु नागदमनी स्फुटं भूमीपतिं प्रति ॥१२१॥

तामलिण्यां महीपालसदने तृतीयावनौ ।

रत्नानि सन्ति पेटयां भासुराणि नरोत्तम ! ॥१२२॥

त्वं तान्यानय तैश्छत्रे जालिकानि भवन्ति हि ।

तादृक्षाणि न भवतः कोशे सन्ति महीपते ! ॥१२३॥

न कोऽपि कुरुते पाकक्रियां तत्र जनो मनाक् ।
मालिन्यभयतथात्र कुरुते रन्ध्रनादिकम् ॥१२३॥
श्रुत्वा विश्वस्य वृक्षाणां छायाछा मनुजाः क्षणम् ।
सन्ध्यायां नगरीमञ्चे गमिष्यन्ति त्रयोऽपि च ॥१२४॥
न काऽपि नगरी लङ्कामरावत्यादिना पुनः ।
अस्माकं लभते शोभां पुनर्वा अस्याः पुरः कल्पित् ॥१२५॥
सर्वदाहरगोविन्दप्रासादश्रेणिभिस्त्वदा ।
केलायादीलतुल्याभिर्नगरीयं गिराजते ॥१२६॥
ममितिगम् ।

आकर्ण्यैतद्वृषो नागदमन्या वचनं स्फुटम् ।
राज्यरक्षाकृते भट्टमात्रं मुत्तवाऽचलत्ततः ॥१२४॥
विलोकयन् पुराग्रामाकरान् विक्रमभूपतिः ।
तामलिप्तीपुरोद्याने ययौ देववनोपमे ॥१२५॥
एलालवङ्गलवलीद्राक्षेक्षुखण्डसुन्दरे ।
पुरीपरिक्षरे सर्वे पौरलोकं समागतम् ॥१२६॥
भोजनार्थं च सामग्रीं कुर्वाणं वीक्ष्य विक्रमः ।
पप्रच्छ मनुजं कश्चित् किमत्र कुरुते जनः ॥१२७॥ [शुग्मम्]
लोकोऽवक् चन्द्रभूषेन पुर्यामस्यां च सर्वतः ।
रत्नमयानि गेहानि कारितानि धनव्ययात् ॥१२८॥
गेहाली शालते यत्र चित्रशालोद्गदन्तकैः ।
दन्तपुत्तलिकामत्तवारणैस्तोरणादिभिः ॥१२९॥
तस्यां चन्द्रोदयादूर्ध्वं भान्ति मौक्तिकजालकाः ।
अधश्चन्दनकर्पूरमृगनाभिच्छटाः पुनः ॥१३०॥

गजाश्वाभ्रलिङ्गागारश्रेणीं पश्यन् पदे पदे ।
श्रुतपञ्चमटादव्यरूपोऽग्रात् नगरान्तरे ॥१३०॥
इत्यत्रन्द्रमधीपालः सर्वलोकसमन्वितः ।
सन्ध्यायां सदनं स्त्रो स्त्रो जगाम श्रुदितालयः ॥१३१॥
नन्द्रभूषपागजा लक्ष्मीचरि मसावनी मुने ।
गत्वा न कारयामास नृपे नृप नृप पणामनाः ॥१३२॥
विष्णुमार्कण्डेयैर्नृपेन्द्रमस्त्यभ नसमन्वितौ ।
गत्वा पणामनामूल्यं पश्यति मम गमेदितः ॥१३३॥
कावलिना सिद्धं मुने दत्त्वा ताम्रपुष्पादरात् ।
विष्णुं नृपेन्द्रोदितं दातव्यमागार भूपते ॥१३४॥

महीपात्रे - एषो नामदमन्यव यमोदितः ।

पुत्री नयनमन्त्रे - इति । मयता मन्त्र ॥२६॥

पमिणीता मयेदानीं आत्मानमना पुनः ।

नीचे कुलेऽपि संजाता प्रतिष्ठापकान् स्फुटम् ॥२६॥ यतः-

“विपादयन्तुं ग्राममेव्यादपि काशनाम् ।

अथमादृचमो विषां स्त्रीरां दृष्टालक्षि” ॥२७॥

अतस्त्वं गच्छिष्ये । यत्किं कार्यं प्रथममडाता ।

ततोऽप्यनन्तरं महीपालमदने वृत्तीययन्तौ ।

रत्नानि सन्ति पेदायां मादृशानि नरोचमः । ॥२८॥

एवं तान्पानयन् पेदायां जालिकाणि भवन्ति हि ।

तादृशानि न भवतः कोऽपि महीपते । ॥२९॥

न कोऽपि कुरुते पाकक्रियां तत्र जनो मनाक् ।

मालिन्यभयतश्चात्र कुरुते रन्धनादिकम् ॥३०॥

भुत्वा विश्रम्य वृक्षाणां छायासु मनुजाः क्षणम् ।

सन्ध्यायां नगरीमध्ये गमिष्यन्ति नृपोऽपि च ॥३१॥

न काऽपि नगरी लङ्कामरावत्यादिका पुनः ।

अस्माकं लभते शोभां पुर्यां अस्याः पुरः क्वचित् ॥३२॥

सर्वज्ञहरगोविन्दग्रासादश्रेणिभिस्सदा ।

कैलाशैलतुल्याभिर्नगरीयं विराजते ॥३३॥

श्रुत्वैतच्चिन्तितं राज्ञा निष्पन्नं मे समीहितम् ।

ईदृशगरभूपालमहेभ्यजनवीक्षणात् ॥३४॥

गजाश्वेभमहीपालछत्रचामरवीक्षणात् ।

चारुशब्दश्रुतेष्वपि कार्यसिद्धिर्निगद्यते ॥३५॥

ततः श्रीचक्रमादित्यो भुत्वा तत्रैव भूपतिः ।

दृष्ट्वाधानं वनं सम्यग् पुरद्वारमुपाययौ ॥३६॥

गन्धर्वः ॥३७॥ नृपः ॥३८॥ ॥३९॥ ॥४०॥

विजयः ॥४१॥ गन्धर्वः ॥४२॥ ॥४३॥ ॥४४॥

तामसिद्धिः ॥४५॥ गन्धर्वः ॥४६॥ ॥४७॥ ॥४८॥

गन्धर्वः ॥४९॥ गन्धर्वः ॥५०॥ ॥५१॥ ॥५२॥

प्रीतिः ॥५३॥ गन्धर्वः ॥५४॥ ॥५५॥ ॥५६॥

भोजनार्थं न गन्धर्वः ॥५७॥ गन्धर्वः ॥५८॥ [युग्मम्]

पद्मः ॥५९॥ गन्धर्वः ॥६०॥ ॥६१॥ ॥६२॥

लोकोऽपि चन्द्रभूषेन पुनर्मम्यां न सर्वतः ।

रत्नमयानि गेहानि कारितानि धनययात् ॥६३॥

गेहाली शालते यत्र चित्रशालोद्गदन्तकैः ।

दन्तपुष्पलिकामत्तवालीस्तोरणादिभिः ॥६४॥

सर्वान् चन्द्रभूषेन भासितं श्रीचक्रमादित्यः ।

अथ चन्द्रभूषेन भासितं श्रीचक्रमादित्यः ॥६५॥

गजाश्चात्रलिहागारश्रेणीं पश्यन् पदे पदे ।

शतपञ्चभटादृश्यरूपोऽगात् नगरान्तरे ॥६६॥

इतश्चन्द्रमहीपालः सर्वलोकसमन्वितः ।

सन्ध्यायां सदनं खं खं जगाम मुदिताशयः ॥६७॥

चन्द्रभूपाङ्गजा लक्ष्मीवती सप्तावनौ गृहे ।

गत्वा च कारयामास नृत्यं चारु पणाङ्गनाः ॥६८॥

विक्रमार्कनृपोऽदृश्यरूपश्च सप्तमक्षितौ ।

गत्वा पणाङ्गनानृत्यं पश्यति स्म प्रमोदितः ॥६९॥

कारयित्वा चिरं नृत्यं दत्त्वा ताम्बूलमादरात् ।

विसर्ज्य नर्तकीद्वारं दापयामास भूपभूः ॥७०॥

ग्रहीतुं विक्रमादित्यः पेटां रत्नभृतां नृपः ।

छन्नं तस्थौ क्षणं पार्श्वे एकतः सन्नस्तदा ॥७१॥

इतो भीमो नृपः संढीं घट्या योजनगामिनीम् ।

मुत्त्वा वंशेन गेहस्य गत्वोर्ध्वं कन्यकां जगौ ॥७२॥

आगच्छ तरितं भूमौ चट संढीं च गम्यते ।
कन्याञ्चक प्रथमं रत्नपेटामुत्तरायाचिरात् ॥१४५॥
पश्चादहं समेष्यामीत्युक्ते भीमस्तथाऽकरोत् ।
ततो लक्ष्मीवतीं लात्वा यावदुत्तरति स सः ॥१४६॥
तावत् श्रीविक्रमादित्यो दध्यावेवं तदा हृदि ।
पेटां रत्नभृतां कन्यां लात्वाऽसावाशु यास्यति ॥१४७॥
मत्वेत्यदृश्यरूपोऽग्निवेतालस्य प्रयोगतः ।
नीरङ्गीं शिरसस्तस्या भूयोऽलाह्यधुलाघवात् ॥१४८॥
लज्जन्ती वसनं लातुं द्वितीयं कन्यका गता ।
तावत् श्रीविक्रमादित्यो वह्निवेतालपार्श्वतः ॥१४९॥
उत्पाद्य सहसा भीमं कुमारं दूरदेशतः ।
मोचयित्वा स्वयं तस्य स्थानके तस्थिवाच्यपः ॥१५०॥ [युग्मम्]
नीरङ्गीमपरां लात्वा गता लक्ष्मीवती तदा ।
नृपः कुसोष्ट्रिकारूढां कन्यां पेटायुतोऽचलत् ॥१५१॥

उज्जयिनीं समुद्दिश्य चलन्तं वीक्ष्य कन्यका ।
ग्राह स्वामिन् ! क पूर्वांशं मुक्त्वा गच्छसि दक्षिणाम् ॥१५२॥
चिक्रमाको जगौ पल्लयामस्ति भीमाभिधं पुरम् ।
तस्मिन् नटविटा धूर्ता दूताश्च सन्ति भूरिशः ॥१५३॥
चतुरङ्गभिधो भिल्लस्तत्रान्येधुरहं गतः ।
मयका कन्यका चैका द्रव्यं च हारितं तदा ॥१५४॥
गत्वा तत्र धनं त्वां च दत्त्वा स्यामनृणोऽचिरात् ।
श्रुत्वैतद् विभ्यती मार्गे पूर्वं कर्म निनिन्द सा ॥१५५॥
किं कृतं मयकाऽकस्मादविमृश्येति साम्प्रतम् ।
कथमस्मान्नरान्मे स्याच्छुटनं सुखदायकम् ॥१५६॥
अन्यथा चिन्तितं कार्यं दैवेन कृतमन्यथा ।
क्रियते किं मया दुःखं मानसे साम्प्रतं स्फुटम् ॥१५७॥ यतः-
“सुखदुःखानां कर्ता हर्ता च न कोऽपि कस्यचिज्जन्तोः ।
इति चिन्तय सद्वुद्ध्या पुरा कृतं भुज्यते कर्म ॥१५८॥

जं चित्रा विहिणा लिहिर्धं तं चित्र परिणमइ सयल्लोयस्स ।
इय जागेविणु धीरा विहुरे वि न कायरा इति ॥१५९॥
हिज्जडा करि संतोस जं होणाहर तं होइसिइ ।
देव न दीजइ दोस छेहा लाभ न छुटीइ” ॥१६०॥
उत्पार्णे वृक्षशाखाभिः पीडिता वक्ति कन्यका ।
शनैः शनैर्ब्रज त्वं हि यतो मे पीड्यते तनुः ॥१६१॥
विक्रमाको जगौ वृक्षकण्टकैर्धदि बाध्यसे ।
मम धृतस्य हस्ते किं चटिता न सपिच्यसे ॥१६२॥
इत्येते-

श्रुत्वैतत्कन्यका जागरयित्वा भूपतिं जगौ ।
इतः सिंहारवोऽकस्मात् श्रूयते दुःश्रवोऽधुना ॥१६३॥
उत्थाय नृपतिर्वाणं क्षिप्वा सिंहच्वनिं प्रति ।
तथैव निर्भरं सुप्तः सद्यः साहसिकाग्रणीः ॥१६४॥
ततः क्षणात्तया व्याघ्रच्वनिं श्रुत्वाऽतिदुःश्रवम् ।
विभ्यत्या भूपतिं जागरयित्वाऽवक्त्वा संगद्वम् ॥१६५॥
इतो व्याघ्रारवोऽकस्मात् श्रूयते दुःश्रवो नर ! ।
उत्थाय नृपतिर्वाणं क्षिप्वा व्याघ्रारवं प्रति ॥१६६॥

[illegible][illegible]

कुमारं द्रुद्वयतः ।
भीमं कुमारं तस्थिवाक्षुपः ॥५०॥ [युग्मम्]
भीमोचयित्वा स्वयं तस्य स्थानके तस्थिवाक्षुपः ॥५१॥
नृपः कृलोन्मिद्राकृद्धं कन्यां पेटायुतोच्चलम् ॥५२॥

जं चिअ विहिणा लिहिअं तं चिअ परिणमइ सयल्लोयस्स ।

इअ जाणेविणु धीरा विहुरे वि न कायरा हुंति॥१५९॥

हिअडा करि संतोस जं होणाहर तं होइसिइ ।

देव न दीजइ दोस छेहा लाभ न छुटीइ” ॥१६०॥

उन्मार्गे वृक्षशाखाभिः पीडिता वक्ति कन्यका ।

शनैः शनैर्व्रज त्वं हि यतो मे पीड्यते तनुः ॥१६१॥

विक्रमार्को जगौ वृक्षकण्टकैर्यदि बाध्यसे ।

मम द्यूतस्य हस्ते किं चटिता न सहिष्यसे ॥१६२॥

श्रुत्वैतत् कन्यका मौनं कृत्वाऽस्थाद् दुःखिता भृशम् ।

बर्ही भुवं नृपः क्रान्त्वा गतः स्वदेशसिमनि ॥१६३॥

तटिनीपुलिने चासावुपाविश्योष्ट्रकां नृपः ।

स्त्रि ! मे पादौ परमशैत्युक्त्वा सुप्त्राप यावता ॥१६४॥

कन्या संवाहनामं ह्यभिपस्य यावता व्यधात् ।

तावच्च शुश्रुवे सिंहार्षो दूरात्तया तदा ॥१६५॥

श्रुत्वैतत्कन्यका जागरयित्वा भूषति जगौ ।

इतः सिंहारवोऽकस्मात् श्रूयते दुःश्रवोऽधुना ॥१६६॥

उत्थाय नृपतिर्बाणं क्षिप्त्वा सिंहध्वनिं प्रति ।

तथैव निर्भरं सुप्तः सद्यः साहसिकाग्रणीः ॥१६७॥

ततः क्षणात्तया व्याघ्रध्वनिं श्रुत्वाऽतिदुःश्रवम् ।

विभ्यत्या भूपतिं जागरयित्वाऽवक् सगद्गदम् ॥१६८॥

इतो व्याघ्रारवोऽकस्मात् श्रूयते दुःश्रवो नर ! ।

उत्थाय नृपतिर्बाणं क्षिप्त्वा व्याघ्राखं प्रति ॥१६९॥

मा भैषीर्वालिके ! प्रोक्तवेत्येवं साहसिकाग्रणीः ।

तथैव निर्भरं सुप्तः सद्यो भयविवर्जितः ॥१७०॥

प्रातः कन्यां नृपोऽग्रणीत् बाणानयनहेतवे ।

साऽपि व्याघ्रस्य सिंहस्य मृतस्य संनिधौ ययौ ॥१७१॥

व्याघ्रसिंहो मृतौ वीक्ष्य लात्वा वाणौ कनीनिका ।

महीशाय ददौ सोऽपि तूणे चिक्षेप तत्क्षणात् ॥१७२॥

प्रोवाच भूपतिर्बलि ! इदं कर्म मया कृतम् ।
कस्याप्यग्रे न वक्तव्यं भवत्या चारुवृत्तया ॥१७३॥
श्रुत्वैतत्कन्यका दध्यौ अयं कोऽपि नरोत्तमः ।
विद्यते निश्चितं धीरजल्पनादिति मे मतिः ॥१७४॥ यतः—
“एकोऽहमसहायोऽहं कुशोऽहमपरिच्छदः ।
स्वमेऽप्येवंविधा चिन्ता मृगेन्द्रस्य न जायते ॥१७५॥
अग्रकटीकृतशक्तिः शक्तोऽपि जनात्तिरस्क्रियां लभते ।
निवसन्नन्तर्दारीणि लङ्घ्यो वह्निर्न तु ज्वलितः ॥१७६॥
ततश्चलन् क्रमाह्लक्ष्मीपुरोद्याननदीतटे ।
मुक्त्वा पेदां स्त्रियं संढिं भोजनार्थं पुरेऽगमत् ॥१७७॥
इतस्तत्पुरवास्तव्यरूपश्रीः पुरनायिका ।
कन्यासांढियुतां पेदां लात्वा च खगृहे ययौ ॥१७८॥
वेक्ष्या दध्यावियं नारी सुरूपा विद्यते भृशम् ।
तेनानया रमा बह्वी भविष्यति गृहे मम ॥१७९॥

“काला करम न रुसीइ देव न दीजइ दोम ।
लिखिउं लाभइ गिरतणउं अधिक न कीजइ रोम” ॥१८०॥
कलये त्वां परियेज्यामीत्युक्त्वा वातायने तदा ।
रादनस्योपरि क्षिप्रं क्षमोच सेहतामभुः ॥१८०॥
सेहस्तगुतः प्रोत्तवेत्येनं छिम्भोन्ममिस्मान् ।
श्रीलां कतुं ययौ मत्स्य गान्धे ममनमदा ॥१८१॥

आयास्यन्ति महीषालमहेभ्यतनया ननु ।
अनया मोहिता गेहे मदीये बहवस्सदा ॥१८०॥
वेक्ष्याऽवग् मद्गृहे लोकानागतान् रञ्जयाचिरात् ।
अस्माकं राजनारीभ्योऽधिकं सौख्यं प्रजायते ॥१८१॥
श्रुत्वैतद्राजतनया वेक्ष्योक्तं जगावदः ।
नाहमङ्गीकरिष्यामि त्वद्धर्मं दुर्गतिप्रदम् ॥१८२॥ यतः—
“कश्चुम्बति कुलपुरुषो वेक्ष्याधरपल्लवं मनोज्ञमपि ।
चारभटचोरचेटकनटविटनिष्ठीवनशरावम् ॥१८३॥
या विचित्रविटकोटिनिष्ठुष्टा मधमांसनिरताऽतिनिष्ठुष्टा ।
कोमला वचसि चेतसि दुष्टा तां भजन्ति गणिकां न विशिष्टाः” ॥
इह लोके सदा नीचनरसङ्गं वितन्वते ।
परलोके सहन्ते च श्वश्रे दुःखं पुराङ्गनाः ॥१८५॥
एवमुक्तवतीं कन्यां तां सेहहस्तसूत्रवे ।
अर्पयामास नगरनायिका दुष्टमानसा ॥१८६॥

“अने ताचेरि वरिण्णुल्लेखेऽहं बहवस्सदा ।
सौख्येनोपलब्धायामि स्त्रीकन्यावास्तव्यमसिम्” ॥१८५॥
सेहस्तगुतस्येत्येतो तस्य वीरस्य मयाधुमा ।
कन्या दध्यावियि स्त्रीयं गिरिते कर्म सिन्दरी ॥१८६॥
पुनस्तपदय स्त्रीयमिच्छन्वस्थिं स्फुटम् ।
प्रगल्भीकृन्ते कर्तुं मर्षमिच्छं भूमीजनाः ॥१८७॥
पुगा तेन पूरा गिरिं दगारे हलमध्यागतः ।
तदेव मे न कन्याये वस्तुनं गिरिने जया ॥१८८॥
अन्तरे विद्यते मीनाऽपि पुरोऽहं गेहेति ।
अन्तरे विद्यते मीनाऽपि पुरोऽहं गेहेति ॥१८९॥

परमाणुं न । न
अनुत्पन्नं त १७० ॥ यं मोऽपि नरा
चित्ते निमित्तं भोजनं तदिति मे मतिः ॥१७१॥ यतः—
“एतत्तुल्यं न १७० ॥ यं मोऽपि नरा
चित्ते निमित्तं भोजनं तदिति मे मतिः ॥१७१॥ यतः—
स्वप्नोत्पन्नं न १७० ॥ यं मोऽपि नरा
चित्ते निमित्तं भोजनं तदिति मे मतिः ॥१७१॥ यतः—
अप्रकटीकृतशक्तिः शक्तोऽपि जगत्परिचर्यां लभते ।
निवसन्नन्तर्दक्षिणं लक्ष्मीं गतिर्न तु ज्वलितः ॥१७६॥
ततश्चलन् क्रमाच्छब्दीपुरोधाननदीतटे ।
मुक्त्वा वेदां विषयं संहि भोजनार्थं पुरेज्जगत् ॥१७७॥
इतस्तत्पुरवास्तव्यरूपश्रीः पुरनायिका ।
कन्यासाक्षिभ्युतां वेदां लात्वा च स्वगते ययौ ॥१७८॥
वेदया दण्ड्याचिवं नासी मुखपा विपत्ते भूयम् ।
हेतुना रसा चक्षते प्रविष्यति मुने मम ॥१७९॥

दध्यौ राजसुता कीदृक्सङ्कटे पतिताऽस्म्यहम् ।
यतश्च कर्मणः पूर्वात् छुद्यन्ते न जनाः कृतात् ॥१८७॥
किं कृतं दुष्कृतं पूर्वभवे दुष्टं मया खलु ।
येन मे ईदृशी दुःस्थाऽवस्था जाताऽतिदुःखदा ॥१८८॥
“काला करम न रुसीइ दैव न दीजइ दोस ।
लिखिउं लाभइ सिरतणउं अधिक न कीजइ सोस” ॥१८९॥
कल्ये त्वां परिणेष्यामीत्युक्त्वा वातायने तदा ।
सदनस्योपरि क्षिप्रं मुमोच सेल्लहस्तभूः ॥१९०॥
सेल्लहस्तसुतः प्रोत्तवेत्येवं डिम्भैस्समैस्सह ।
क्रीडां कर्तुं ययौ स्वस्य वाटके सन्नस्तदा ॥१९१॥
क्रीडन् डिम्भैः समं दृष्ट्वेन्द्रमेकं विलानने ।
मृत्साखण्डेन हलाऽऽशु ग्राहेति सेल्लहस्तभूः ॥१९२॥
यूयमेवात्र मे ब्राह्मोर्वलं पश्यत साम्प्रतम् ।
चुपनं कुरुताह्वाय कृत्यं स्तुत मदीयकम् ॥१९३॥

नरा मोऽपि न १७० ॥ यं मोऽपि नरा
चित्ते निमित्तं भोजनं तदिति मे मतिः ॥१७१॥ यतः—
स्वप्नोत्पन्नं न १७० ॥ यं मोऽपि नरा
चित्ते निमित्तं भोजनं तदिति मे मतिः ॥१७१॥ यतः—
अप्रकटीकृतशक्तिः शक्तोऽपि जगत्परिचर्यां लभते ।
निवसन्नन्तर्दक्षिणं लक्ष्मीं गतिर्न तु ज्वलितः ॥१७६॥
ततश्चलन् क्रमाच्छब्दीपुरोधाननदीतटे ।
मुक्त्वा वेदां विषयं संहि भोजनार्थं पुरेज्जगत् ॥१७७॥
इतस्तत्पुरवास्तव्यरूपश्रीः पुरनायिका ।
कन्यासाक्षिभ्युतां वेदां लात्वा च स्वगते ययौ ॥१७८॥
वेदया दण्ड्याचिवं नासी मुखपा विपत्ते भूयम् ।
हेतुना रसा चक्षते प्रविष्यति मुने मम ॥१७९॥

मयाऽधुनोन्दुरो मृत्साखण्डेनैकेन पातितः ।
मम तुल्यो जगन्मध्ये बली नास्त्यपरो नरः ॥१९४॥ यतः—
“अहो सदृशी वृत्तिस्तुलाकोटः खलस्य च ।
स्तोकेनोन्नतिमायाति स्तोकेनायात्यधोगतिम्” ॥१९५॥
सेल्लहस्तसुतस्येतो वृत्तं वीक्ष्य गवाक्षगा ।
कन्या दध्याविति स्त्रीयं विहितं कर्म निन्दती ॥१९६॥
एकस्तावदयं स्त्रीयमिदृश्चरितं स्फुटम् ।
प्रकटीकुरुते कुर्वन् गर्वमित्थं भुजौजसः ॥१९७॥
पुंसा तेन पुरा सिंहं व्याघ्रं हत्वैकबाणतः ।
उक्तं च मे न कस्याग्रे वक्तव्यं चरितं तया ॥१९८॥
अन्तरं विधत्ते नीचानीचयोर्नरयोर्महत् ।
स्वगुणावर्णनस्त्रीयगुणवर्णनहेतुतः ॥१९९॥
अन्तरं यादृशं काकहंसयोः फेरुसिंहयोः ।
बन्बूलचतुर्योरश्वखरयोर्दैत्यदेवयोः ॥२००॥

सुधासलिलयोर्निम्बचूतयो राजभृत्ययोः ।
सरःसागरयो राहुचन्द्रयोरजहस्तिनोः ॥२०१॥
रात्रिवासरयोर्ग्रामपुरयोस्तैलसर्पियोः ।
अन्तरं तादृशं तस्यास्य च सम्प्रति दृश्यते ॥[त्रिभिर्विशेषकम्]
ध्यात्वेति गणिकोपान्ते गला ग्रीवाच कन्यका ।
कथं प्रदातुमिच्छेस्त्वं यादृक्तादृग्नराय माम् ॥२०३॥
पूर्वदृष्टो नरश्चेन्मे वेक्ष्ये ! नैव मिलिष्यति ।
तदाऽहकं करिष्यामि काष्ठभक्षणमञ्जसा ॥२०४॥
यादृक्तादृग्ननुष्याय दत्से त्वं यदि मां हठात् ।
गला रावां करिष्यामि नृपोपान्ते तदाऽहकम् ॥२०५॥
येनात्र नगरे नीता पुरुषेणाहकं ध्रुवम् ।
तमेवाहं वरिष्यामि नान्यमिभ्यमपि स्फुटम् ॥२०६॥
श्रुत्वैतद् विभ्यती वेक्ष्या गत्वा भूपान्तिके जगौ ।
मदीया तनया पत्युर्वियोगात्काष्ठमिच्छति ॥२०७॥

राजाऽवक् शोभनं नैव नारीणां काष्ठभक्षणम् ।
काष्ठभक्षणतो जीवो लभते दुर्गतिं पुनः ॥२०८॥
पत्युर्मोहेन चेन्नारी कुरुते काष्ठभक्षणम् ।
तदा वारयितुं तां च कः शक्नोति नरो बली ॥२०९॥
अनुज्ञां नृपतेः प्राप्य हृष्टा दध्यौ पणाङ्गना ।
यदि सा कुरुते काष्ठभक्षणं साम्प्रतं द्रुतम् ॥२१०॥
तदा रत्नमृता पेडा सांढियुक्ता मनोरमा ।
तिष्ठति स्म गृहे मामकीने सत्कर्मयोगतः ॥२११॥
एवं दुष्टां धियं चित्ते कुर्वती पणभामिनी ।
मुत्कलाप्य नृपं स्वीयसदनं समुपगता ॥२१२॥ यतः—
“मृगमीनसज्जनानां दृणजलसन्तोषविविहितवृत्तीनाम् ।
लुब्धकधीवरपिशुना निष्कारणवैरिणो जगति” ॥
नृपतेराज्ञया वेक्ष्याऽश्चारूढां कन्यकां तदा ।
कृत्वा मार्गे ययौ यावत्तावद् दृष्टा महीभुजा ॥२१४॥

तस्या रूपं नृपो वीक्ष्यावक् कस्य सुताऽसि भो ! ।
कन्याऽऽहस्याः सुता नास्ति छलाच्च जगृहेऽनया ॥२१५॥
नास्मिन् पुरे मनुष्याणां दीनानां दुःखिनामपि ।
रक्षिता कोऽपि पुरुषो विद्यते न मनोहरः ॥२१६॥
राजाऽपि तादृशो नास्ति दीनानांथादिपालकः ।
कृत्याकृत्ये च न कदा पश्यति स्म मनागपि ॥२१७॥ यतः—
“दुर्बलानामनाथानां बालवृद्धतपस्विनाम् ।
अन्याथैः परिभूतानां मर्दनां पाथिगो मुग्धः ॥२१८॥

येनात्र नगरे नीता तामलिष्या पुरोऽहकम् ।
तं पुरुषं विहायान्यं चरिष्यामि न कहिंचित् ॥२२२॥ ;
राजा जगौ स कुत्रास्ति गतो वा कुत्र साम्प्रतम् ।
कन्या ग्राह पुरेऽज्ञायात् दृश्यते न च कुत्रचित् ॥२२३॥
राजा ग्राह किमात्मानं त्वं भस्मीकुरुते मुग्धा ।
जीवन् नरो यतो भूरिभद्राणि लभतेऽचिरात् ॥२२४॥
मतेषु पौरलोकेषुपलक्ष्य पुरुषं निजम् ।
जग्मीकुरुन् माले ! त्वं यगारुन्नि मद्रावते ! ॥२२५॥

[illegible]

येनात्र नगरे नीता तामलिह्या पुरोऽहकम् ।
तं पुरुषं विहायान्यं वरिष्यामि न कर्हिचित् ॥२२॥ ;
राजा जगौ स कुत्रास्ति गतो वा कुत्र साम्प्रतम् ।
कन्या प्राह पुरेऽत्रागात् दृश्यते न च कुत्रचित् ॥२३॥
राजा प्राह किमात्मानं त्वं भस्मीकुरुषे मुधा ।
जीवन् नरो यतो भूरिभद्राणि लभतेऽचिरात् ॥२४॥
एतेषु पौरलोकेषूपलक्ष्य पुरुषं निजम् ।
अङ्गीकुरुष्व बाले ! त्वं यथारुचि सदाशये ! ॥२५॥
आकण्ठ्यतद्वचो भूमीपतेः कन्या प्रमोदिता ।
द्रष्टुं निजोप्सितं कान्तं ददौ लोकेषु लोचने ॥२६॥
इतो विक्रममार्तण्डो लात्वा भक्तं पुराद्वहिः ।
आगतो वनितां तां चादृष्ट्वा चिन्तितवानिदम् ॥२७॥
किं करोमि क्व गच्छामि कस्याग्रे च वदाम्यहम् ।
आनीताऽपि च मञ्जूषा गतेदानीं तथा सह ॥२८॥

॥ १ ॥ ॥ २ ॥ ॥ ३ ॥ ॥ ४ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ८ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ १० ॥ ॥ ११ ॥ ॥ १२ ॥ ॥ १३ ॥ ॥ १४ ॥ ॥ १५ ॥ ॥ १६ ॥ ॥ १७ ॥ ॥ १८ ॥ ॥ १९ ॥ ॥ २० ॥ ॥ २१ ॥ ॥ २२ ॥ ॥ २३ ॥ ॥ २४ ॥ ॥ २५ ॥ ॥ २६ ॥ ॥ २७ ॥ ॥ २८ ॥ ॥ २९ ॥ ॥ ३० ॥ ॥ ३१ ॥ ॥ ३२ ॥ ॥ ३३ ॥ ॥ ३४ ॥ ॥ ३५ ॥ ॥ ३६ ॥ ॥ ३७ ॥ ॥ ३८ ॥ ॥ ३९ ॥ ॥ ४० ॥ ॥ ४१ ॥ ॥ ४२ ॥ ॥ ४३ ॥ ॥ ४४ ॥ ॥ ४५ ॥ ॥ ४६ ॥ ॥ ४७ ॥ ॥ ४८ ॥ ॥ ४९ ॥ ॥ ५० ॥ ॥ ५१ ॥ ॥ ५२ ॥ ॥ ५३ ॥ ॥ ५४ ॥ ॥ ५५ ॥ ॥ ५६ ॥ ॥ ५७ ॥ ॥ ५८ ॥ ॥ ५९ ॥ ॥ ६० ॥ ॥ ६१ ॥ ॥ ६२ ॥ ॥ ६३ ॥ ॥ ६४ ॥ ॥ ६५ ॥ ॥ ६६ ॥ ॥ ६७ ॥ ॥ ६८ ॥ ॥ ६९ ॥ ॥ ७० ॥ ॥ ७१ ॥ ॥ ७२ ॥ ॥ ७३ ॥ ॥ ७४ ॥ ॥ ७५ ॥ ॥ ७६ ॥ ॥ ७७ ॥ ॥ ७८ ॥ ॥ ७९ ॥ ॥ ८० ॥ ॥ ८१ ॥ ॥ ८२ ॥ ॥ ८३ ॥ ॥ ८४ ॥ ॥ ८५ ॥ ॥ ८६ ॥ ॥ ८७ ॥ ॥ ८८ ॥ ॥ ८९ ॥ ॥ ९० ॥ ॥ ९१ ॥ ॥ ९२ ॥ ॥ ९३ ॥ ॥ ९४ ॥ ॥ ९५ ॥ ॥ ९६ ॥ ॥ ९७ ॥ ॥ ९८ ॥ ॥ ९९ ॥ ॥ १०० ॥

तस्या रूपं नृपो वीक्ष्यावक् कस्य सुताडसि भो ! ।
कन्याऽऽह्लास्याः सुता नास्ति छलाच्च जगृहेऽनया ॥२१५॥
नासिन् पुरे मनुष्याणां दीनानां दुःखिनामपि ।
रक्षिता कोऽपि पुरुषो विद्यते न मनोहरः ॥२१६॥
राजाऽपि तादृशो नास्ति दीनानाथादिपालकः ।
कृत्याकृत्ये च न कदा पश्यति स्म मनागपि ॥२१७॥ यतः—
“दुर्बलानामनाथानां बालवृद्धतपस्विनाम् ।
अन्यायैः परिभूतानां सर्वेषां पार्थिवो गुरुः ॥२१८॥
राजा ग्राह कथं वक्षि बालिके ! ईदृशं वचः ।
न्यायमार्गेण पृथ्वीं पालयामि निरन्तरम् ॥२१९॥
कन्या ग्राह प्रधानोऽयं न्यायमार्गोऽत्र साम्प्रतम् ।
भवता क्रियते चारुः कृत्याकृत्याविचारतः ॥२२०॥
राजा प्रोवाच काडसि त्वं कस्य पुत्री कुतोऽगमत् (मः) ।
कन्याऽवगृह्य बहुजल्पेन मम नास्ति प्रयोजनम् ॥२२१॥

दध्यौ च कातरा एवं चिन्तयन्ति जना हृदि ।
साहसं क्रियते पुंसा यद्भावं तद्भविव्यति ॥२२९॥ यतः-
“यद्भावं तद्भवत्येव नालिकेरफलाम्बुवत् ।
गन्तव्यं गतमेव स्याद् गजशुक्तकपित्थवत्” ॥२३०॥
दर्श दर्श वहिः पुर्यां चिक्रमार्कः पुरान्तरे ।
मिलितेषु सतीं द्रष्टुं लोकेषु सद्युपेयिवान् ॥२३१॥
पश्यन्ती मिलितान् लोकान् क्रमादालोक्य तं नरम् ।
ग्राह सैप ममाभीष्टः पुरुषो विद्यते नृप ! ॥२३२॥
नृपतिः संमुखं पश्यन्नुपलक्ष्य च चिक्रमम् ।
ननाम भूयसीभक्त्या चिक्रमार्कपदाम्बुजम् ॥२३३॥
चिक्रमार्को जगौ भूष ! न्याय ईदृक् पुरे तव ।
न शिष्टाशिष्टयोरेन परीक्षा क्रियते न्वया ॥२३४॥
अस्या एव स्त्रियाः काष्ठभिक्षायै जल्पितं च यत् ।
सिंहः ग्राह मया मौढ्यात्परीक्षा न कृताऽधुना ॥२३५॥

सिंहं सत्कृत्य भूपालो मार्गे विवृज्य चिक्रमः ।
उज्जयिनीपुरोद्याने आजगाम मनोरमे ॥२३६॥
महेन महता भूयो निजावासं समीपिवाच ।
तस्यै पत्न्यै महद्गेहं दत्तं लक्ष्मीमन्त्रितम् ॥२३७॥
आकार्य नागदमनीं दत्त्वा पेटां जगौ नृपः ।
तवादेशः कृतच्छत्रं कुरुष्व पञ्चदण्डकम् ॥२३८॥
ग्राह नागदमा नैवं छत्रं निष्पाप्यते मया ।
मौढ्यात्परीक्षा न कृताऽधुना ॥२३९॥

मया स्वामिन् कृताऽवज्ञा भृशं तव दुरात्मना ।
क्षम्यतामिति भूपांश्चोः पतितः सिंहसेवकः ॥२३६॥
चिक्रमार्को जगौ भूष ! नापराधो मनाक् तव ।
अज्ञानस्यापराधोऽयं न दुःखं क्रियते ततः ॥२३७॥
स्वकार्यार्थं गतस्तामलिण्यां पुर्यामहं पुरा ।
आनैषं कन्यकां पेटां रत्नराशिभृतां पुनः ॥२३८॥
ज्ञातेऽथ सर्ववृत्तान्ते सिंहो चिक्रमभूपतेः ।
याणिग्रहोत्सवं कन्यां कारयामास विस्तरात् ॥२३९॥
वेक्षयाया अभयं दत्त्वा पेटामानीय भूपतिः ।
लक्ष्मीवतीप्रियायुक्तोऽचालीत् स्त्रीयपुरीं प्रति ॥२४०॥ यतः-
“अयं निजः परो वेति गणना लघुचेतसाम् ।
उदारचरितानां च वसुधैव कुटुम्बकम् ॥२४१॥
कुसुमान्यञ्जलिस्थानि वासयन्ति करद्वयम् ।
प्रायः सुमनसां वृत्तिर्वामदक्षिणयोः समा” ॥२४२॥

सोमराज्याद्विप्रस्य नाजोमदे प्रिया प्रिया ॥२४३॥
गत्वा तत्र पुरे तस्या मत्वा चरितमात्मना ।
आगच्छेति तया प्रोक्तोऽचालीत् चिक्रमभाम्बुमाच ॥२४४॥
कामन् भूमिं गतः सोपारकपचनस्मिन्नि ।
पश्यति स्म नारायणमादाय भूपतिं नृपः ॥२४५॥
पश्यन्काशोकपुष्पागममाकन्दानुनतपञ्जलिः ।
श्रीमन्नीलकण्ठीगजानन्दनान्तपान्दुरः ॥२४६॥
नानादुग्धमन्तापिनिर्गोनापुष्पापनोऽग्निः ।
प्रदक्षिणी ॥२४७॥ मारवादीनपुष्पापनोऽग्निः ॥२४८॥

सिंहं सत्कृत्य भूगालो मां विमुञ्ज्य विक्रमः ।
उज्जयिनीपुत्रोऽने आजगाम मनोरमे ॥२४३॥
महेन महता भूयो निजावासं समीपियात् ।
तस्यै पत्न्यै महद्गृहेण दत्तं लक्ष्मीसमन्वितम् ॥२४४॥
आकार्य नागदमनीं दत्त्वा पेदां जगौ नृपः ।
तत्रादेशः कृतच्छत्रं कुरुष्व पञ्चदण्डकम् ॥२४५॥
ग्राह नागदमा नैवं छत्रं निष्पाद्यते मया ।
मणिभिर्मोक्तिकैरेभिर्भागुर्युतिभिर्नृप ! ॥२४६॥
पञ्चदण्डमये छत्रे जालकाली भविष्यति ।
कुरु द्वितीयमादेशं तत्तच्छत्रं च जायते ॥२४७॥
स विक्रमादित्यभूषोऽयम् दृक्करं रुक्करं पुनः ।
कार्यं गच्छे ! वदेदानीं करिष्येऽहं यतोऽचिरात् ॥२४८॥
इति रत्नोदिकाऽनयनसम्बन्धः ।
नागदमन्यवग् वर्य श्रीसोपारकपत्तने ।

सोमशर्माद्विप्रस्य नाम्नोमादे प्रिया प्रिया ॥२४९॥
गत्वा तत्र पुरे तस्या मत्वा चरितमात्मना ।
आगच्छेति तया प्रोक्तोऽचालीद् विक्रमभाचुमान् ॥२५०॥
क्रामन् भूमिं गतः सोपारकपत्तनमिमनि ।
पश्यति स्म वरारामप्रासादान् भूरिशो नृपः ॥२५१॥
चम्पकशोकपुचागमाकन्दार्जुनवञ्जुलैः ।
श्रीफलीकदलीराजादननारङ्गादपैः ॥२५२॥
नानाद्रुमलताकीर्णैर्नानापुष्पोपजोभिर्भितैः ।
द्रवैश्च विविधैः सारपानीयपूरपूरितैः ॥२५३॥
हंसकारण्डवाकीर्णैश्चक्रवाकालिभालुरैः ।
पक्षिभिर्विधियाकौरनेकैर्मधुरस्वरैः ॥२५४॥
अतिस्वच्छपयःपूरैः सप्तशतसरोवरैः ।
सोपारकपुरं भाति क्रमभार्हद्गुहान्वितम् ॥२५५॥
[चतुर्भिः कलापकम्]

श्रीशत्रुघ्नयतीर्थस्य यत्रासीत् तलहट्टिका ।
तस्याः किमुच्यते पुर्यां माहात्म्यं मूढबुद्धिभिः ॥२५६॥
यस्या भूस्पर्शतो मर्त्याभल्याध्वनेकजन्तवः ।
अपवर्गपदं सद्यो लभन्ते नात्र संशयः ॥२५७॥
पश्यन्नेवं पुरीशोभां युगादिजिनसञ्चानि ।
गत्वा श्रीजीवितस्वामियुगादिजिनपुंगवम् ॥२५८॥
वासंतीमाधवीजातीमुत्तुङ्गन्दजपासुमैः ।
अभ्यर्च्य स्तवनैर्हृदयैः स्तोतुमेवं प्रचक्रमे ॥ [युग्मम्] तथाहि-
सुरासुरमहीनाथमौलिमालानतक्रमम् ।
श्रीसोपारकभूनारीभूषणमुषभं स्तुवे ॥२६०॥
विभो ! त्वत्पदराजीव ये सेवन्ते जना लयात् ।
लभन्ते परमानन्दमकरन्दं द्रुतं च ते ॥२६१॥
तनोषि त्वं विभो ! यस्य मानसे वासमर्यसः ।
गच्छन्ति दूरतस्तेषां पापान्धतमसानि च ॥२६२॥

सोमशर्मगृहस्थानं विज्ञाय विक्रमोऽचलत् ।
लेखिनीपट्टिकादीनि गृहीत्वा छात्ररूपधृत् ॥२७०॥
विद्याबलाभिज्ञं रूपं हायनाद्यादशादुगम् ।
कृत्वा श्रीविक्रमोदित्यः पुरीशोभां निरीक्षते ॥२७१॥
सोमशर्मद्विजोपान्ते गत्वा प्रणतिपूर्वकम् ।
विक्रमार्कः स्थितो यावच्चावतपृष्टो द्विजन्मना ॥२७२॥
कस्त्वं किमर्थमायातः छात्रोऽद्यक् तव कीर्तनम् ।
श्रुत्वाऽत्र भवतः पार्श्वे पठनाय समगमम् ॥२७३॥
विदुः ५ १ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १०० १०१ १०२ १०३ १०४ १०५ १०६ १०७ १०८ १०९ ११० १११ ११२ ११३ ११४ ११५ ११६ ११७ ११८ ११९ १२० १२१ १२२ १२३ १२४ १२५ १२६ १२७ १२८ १२९ १३० १३१ १३२ १३३ १३४ १३५ १३६ १३७ १३८ १३९ १४० १४१ १४२ १४३ १४४ १४५ १४६ १४७ १४८ १४९ १५० १५१ १५२ १५३ १५४ १५५ १५६ १५७ १५८ १५९ १६० १६१ १६२ १६३ १६४ १६५ १६६ १६७ १६८ १६९ १७० १७१ १७२ १७३ १७४ १७५ १७६ १७७ १७८ १७९ १८० १८१ १८२ १८३ १८४ १८५ १८६ १८७ १८८ १८९ १९० १९१ १९२ १९३ १९४ १९५ १९६ १९७ १९८ १९९ २०० २०१ २०२ २०३ २०४ २०५ २०६ २०७ २०८ २०९ २१० २११ २१२ २१३ २१४ २१५ २१६ २१७ २१८ २१९ २२० २२१ २२२ २२३ २२४ २२५ २२६ २२७ २२८ २२९ २३० २३१ २३२ २३३ २३४ २३५ २३६ २३७ २३८ २३९ २४० २४१ २४२ २४३ २४४ २४५ २४६ २४७ २४८ २४९ २५० २५१ २५२ २५३ २५४ २५५ २५६ २५७ २५८ २५९ २६० २६१ २६२ २६३ २६४ २६५ २६६ २६७ २६८ २६९ २७० २७१ २७२ २७३ २७४ २७५ २७६ २७७ २७८ २७९ २८० २८१ २८२ २८३ २८४ २८५ २८६ २८७ २८८ २८९ २९० २९१ २९२ २९३ २९४ २९५ २९६ २९७ २९८ २९९ ३०० ३०१ ३०२ ३०३ ३०४ ३०५ ३०६ ३०७ ३०८ ३०९ ३१० ३११ ३१२ ३१३ ३१४ ३१५ ३१६ ३१७ ३१८ ३१९ ३२० ३२१ ३२२ ३२३ ३२४ ३२५ ३२६ ३२७ ३२८ ३२९ ३३० ३३१ ३३२ ३३३ ३३४ ३३५ ३३६ ३३७ ३३८ ३३९ ३४० ३४१ ३४२ ३४३ ३४४ ३४५ ३४६ ३४७ ३४८ ३४९ ३५० ३५१ ३५२ ३५३ ३५४ ३५५ ३५६ ३५७ ३५८ ३५९ ३६० ३६१ ३६२ ३६३ ३६४ ३६५ ३६६ ३६७ ३६८ ३६९ ३७० ३७१ ३७२ ३७३ ३७४ ३७५ ३७६ ३७७ ३७८ ३७९ ३८० ३८१ ३८२ ३८३ ३८४ ३८५ ३८६ ३८७ ३८८ ३८९ ३९० ३९१ ३९२ ३९३ ३९४ ३९५ ३९६ ३९७ ३९८ ३९९ ४०० ४०१ ४०२ ४०३ ४०४ ४०५ ४०६ ४०७ ४०८ ४०९ ४१० ४११ ४१२ ४१३ ४१४ ४१५ ४१६ ४१७ ४१८ ४१९ ४२० ४२१ ४२२ ४२३ ४२४ ४२५ ४२६ ४२७ ४२८ ४२९ ४३० ४३१ ४३२ ४३३ ४३४ ४३५ ४३६ ४३७ ४३८ ४३९ ४४० ४४१ ४४२ ४४३ ४४४ ४४५ ४४६ ४४७ ४४८ ४४९ ४५० ४५१ ४५२ ४५३ ४५४ ४५५ ४५६ ४५७ ४५८ ४५९ ४६० ४६१ ४६२ ४६३ ४६४ ४६५ ४६६ ४६७ ४६८ ४६९ ४७० ४७१ ४७२ ४७३ ४७४ ४७५ ४७६ ४७७ ४७८ ४७९ ४८० ४८१ ४८२ ४८३ ४८४ ४८५ ४८६ ४८७ ४८८ ४८९ ४९० ४९१ ४९२ ४९३ ४९४ ४९५ ४९६ ४९७ ४९८ ४९९ ५०० ५०१ ५०२ ५०३ ५०४ ५०५ ५०६ ५०७ ५०८ ५०९ ५१० ५११ ५१२ ५१३ ५१४ ५१५ ५१६ ५१७ ५१८ ५१९ ५२० ५२१ ५२२ ५२३ ५२४ ५२५ ५२६ ५२७ ५२८ ५२९ ५३० ५३१ ५३२ ५३३ ५३४ ५३५ ५३६ ५३७ ५३८ ५३९ ५४० ५४१ ५४२ ५४३ ५४४ ५४५ ५४६ ५४७ ५४८ ५४९ ५५० ५५१ ५५२ ५५३ ५५४ ५५५ ५५६ ५५७ ५५८ ५५९ ५६० ५६१ ५६२ ५६३ ५६४ ५६५ ५६६ ५६७ ५६८ ५६९ ५७० ५७१ ५७२ ५७३ ५७४ ५७५ ५७६ ५७७ ५७८ ५७९ ५८० ५८१ ५८२ ५८३ ५८४ ५८५ ५८६ ५८७ ५८८ ५८९ ५९० ५९१ ५९२ ५९३ ५९४ ५९५ ५९६ ५९७ ५९८ ५९९ ६०० ६०१ ६०२ ६०३ ६०४ ६०५ ६०६ ६०७ ६०८ ६०९ ६१० ६११ ६१२ ६१३ ६१४ ६१५ ६१६ ६१७ ६१८ ६१९ ६२० ६२१ ६२२ ६२३ ६२४ ६२५ ६२६ ६२७ ६२८ ६२९ ६३० ६३१ ६३२ ६३३ ६३४ ६३५ ६३६ ६३७ ६३८ ६३९ ६४० ६४१ ६४२ ६४३ ६४४ ६४५ ६४६ ६४७ ६४८ ६४९ ६५० ६५१ ६५२ ६५३ ६५४ ६५५ ६५६ ६५७ ६५८ ६५९ ६६० ६६१ ६६२ ६६३ ६६४ ६६५ ६६६ ६६७ ६६८ ६६९ ६७० ६७१ ६७२ ६७३ ६७४ ६७५ ६७६ ६७७ ६७८ ६७९ ६८० ६८१ ६८२ ६८३ ६८४ ६८५ ६८६ ६८७ ६८८ ६८९ ६९० ६९१ ६९२ ६९३ ६९४ ६९५ ६९६ ६९७ ६९८ ६९९ ७०० ७०१ ७०२ ७०३ ७०४ ७०५ ७०६ ७०७ ७०८ ७०९ ७१० ७११ ७१२ ७१३ ७१४ ७१५ ७१६ ७१७ ७१८ ७१९ ७२० ७२१ ७२२ ७२३ ७२४ ७२५ ७२६ ७२७ ७२८ ७२९ ७३० ७३१ ७३२ ७३३ ७३४ ७३५ ७३६ ७३७ ७३८ ७३९ ७४० ७४१ ७४२ ७४३ ७४४ ७४५ ७४६ ७४७ ७४८ ७४९ ७५० ७५१ ७५२ ७५३ ७५४ ७५५ ७५६ ७५७ ७५८ ७५९ ७६० ७६१ ७६२ ७६३ ७६४ ७६५ ७६६ ७६७ ७६८ ७६९ ७७० ७७१ ७७२ ७७३ ७७४ ७७५ ७७६ ७७७ ७७८ ७७९ ७८० ७८१ ७८२ ७८३ ७८४ ७८५ ७८६ ७८७ ७८८ ७८९ ७९० ७९१ ७९२ ७९३ ७९४ ७९५ ७९६ ७९७ ७९८ ७९९ ८०० ८०१ ८०२ ८०३ ८०४ ८०५ ८०६ ८०७ ८०८ ८०९ ८१० ८११ ८१२ ८१३ ८१४ ८१५ ८१६ ८१७ ८१८ ८१९ ८२० ८२१ ८२२ ८२३ ८२४ ८२५ ८२६ ८२७ ८२८ ८२९ ८३० ८३१ ८३२ ८३३ ८३४ ८३५ ८३६ ८३७ ८३८ ८३९ ८४० ८४१ ८४२ ८४३ ८४४ ८४५ ८४६ ८४७ ८४८ ८४९ ८५० ८५१ ८५२ ८५३ ८५४ ८५५ ८५६ ८५७ ८५८ ८५९ ८६० ८६१ ८६२ ८६३ ८६४ ८६५ ८६६ ८६७ ८६८ ८६९ ८७० ८७१ ८७२ ८७३ ८७४ ८७५ ८७६ ८७७ ८७८ ८७९ ८८० ८८१ ८८२ ८८३ ८८४ ८८५ ८८६ ८८७ ८८८ ८८९ ८९० ८९१ ८९२ ८९३ ८९४ ८९५ ८९६ ८९७ ८९८ ८९९ ९०० ९०१ ९०२ ९०३ ९०४ ९०५ ९०६ ९०७ ९०८ ९०९ ९१० ९११ ९१२ ९१३ ९१४ ९१५ ९१६ ९१७ ९१८ ९१९ ९२० ९२१ ९२२ ९२३ ९२४ ९२५ ९२६ ९२७ ९२८ ९२९ ९३० ९३१ ९३२ ९३३ ९३४ ९३५ ९३६ ९३७ ९३८ ९३९ ९४० ९४१ ९४२ ९४३ ९४४ ९४५ ९४६ ९४७ ९४८ ९४९ ९५० ९५१ ९५२ ९५३ ९५४ ९५५ ९५६ ९५७ ९५८ ९५९ ९६० ९६१ ९६२ ९६३ ९६४ ९६५ ९६६ ९६७ ९६८ ९६९ ९७० ९७१ ९७२ ९७३ ९७४ ९७५ ९७६ ९७७ ९७८ ९७९ ९८० ९८१ ९८२ ९८३ ९८४ ९८५ ९८६ ९८७ ९८८ ९८९ ९९० ९९१ ९९२ ९९३ ९९४ ९९५ ९९६ ९९७ ९९८ ९९९ १०००

निरीक्ष्य त्वन्मुखं स्वामिन् ! सुरासुरसुखप्रदम् ।
कृतार्थोऽभवमद्याहं नाभिभूपालनन्दन ! ॥२६३॥
सुवर्णवर्णसंकाशदेहद्व्युतिभरप्रभो !
निजांद्वासिनिधौ वासं देहि मे नाभिनन्दन ! ॥२६४॥
अनन्तसंस्तुतौ भ्रान्त्वा प्राप्य दुःखमनन्तशः ।
अद्य मया भवान् भाग्योदयात्प्राप्तोऽसि सर्ववित् ॥ इत्यादि ।
ततो देवार्चकं भूपः पृष्टवानिति सादरम् ।
विद्यते सदनं कुत्र सोमशर्माद्विजन्मनः ॥२६६॥
देवार्चको जगौ सोमशर्माणः सन्ति भूरिशः ।
राजाऽवगृ विद्यते यस्य नाम्नोमादे प्रिया प्रिया ॥२६७॥
देवार्चको जगौ सोमशर्मा विद्याः श्रियं विना ।
छात्रान् त्रिषष्टिं भक्तेन स्वेन पाठयति स्फुटम् ॥२६८॥
सोमशर्मगृहं कस्मिन् पाटके विद्यते वद ।
देवार्चको जगौ भीमपाटकेऽस्ति मनोहरम् ॥२६९॥

लभ्यते जलधेः पारं गण्यते भगणं पुनः ।
न प्राप्यते पुनर्नार्योः कृतदम्भस्य कीर्तिदेः ॥२७०॥
छात्रैः सार्धं पठन् विद्यां विक्रमछात्रकोऽन्यदा ।
उमादेचरितं ज्ञातुं तस्यो यावद् दिनात्यये ॥२७८॥
प्रहरानन्तरं रात्रौ सर्वेषु लेख्यालिपु ।
मपण्डितेषु सुतेषुमादेवी दण्डमाददौ ॥२७९॥
उत्थाय विक्रमच्छात्रं (वः) क्षणेनैकत्र पार्श्वतः ।
स्थितस्ताणरितं ज्ञातुं सम्यग् निश्चलनिग्रहः ॥२८०॥
अ ५ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

श्रीमद्भगवद्गीतायां अष्टाध्यायः ॥ १७ ॥
तस्याः विभक्त्या गृहीतं यत्तत्तत् ॥ १७ ॥
यस्या भूतजितो यः सोमः सोमः ॥ १७ ॥
अपमोक्षं गच्छेत्तु नाना भोगैः ॥ १७ ॥
पश्यन्ते पुरीषाणां गुणाद्विजगताम् ॥
गत्वा श्रीजित्तस्याभिगुणाद्विजगताम् ॥ १७ ॥
वासंतीमाधवीजातीमुरगुण्डजपायुजः ।
अम्यन्त्ये स्वर्गं द्विः स्तोत्रमेवं प्रचक्रमे ॥ [कुम्भम्] तथादि-
सुरासुरमदीनाथमौलिमालानतक्रमम् ।
श्रीस्तोत्रारकभूतारीभूषणमृपमं स्तुवे ॥ १७ ॥
विभो ! त्वत्पदराजीव ये सेवन्ते जना कृपात् ।
लभन्ते परमानन्दमकरन्दं दुर्लभं च ते ॥ १७ ॥
ततोपि ये विभो ! यस्य मानसे वासमर्थम् ।
गच्छन्ति दूरस्तेषां पापान्धतमसाणि च ॥ १७ ॥

सोमशर्मगृहस्थानं विज्ञाय विक्रमोऽचलत् ।
लेखिनीपट्टिकादीनि गृहीत्वा छात्ररूपमृत् ॥ १७० ॥
विद्यावलानिजं रूपं हायनाष्टादशानुगम् ।
कृत्वा श्रीविक्रमादित्यः पुरीषोभं निरीक्षते ॥ १७१ ॥
सोमशर्मद्विजोपान्ते गत्वा प्रणतिपूर्वकम् ।
विक्रमार्कः स्थितो यावत्तावत्पृष्ठो द्विजन्मना ॥ १७२ ॥
कस्त्वं किमर्थमायातः छात्रोऽवक् तव कीर्तनम् ।
श्रुत्वाऽत्र भवतः पार्श्वे पठनाय समागमम् ॥ १७३ ॥
विप्रः ग्राह पठ स्वैरं विना द्रव्यं ममान्तिके ।
उमादेचरितं ज्ञातुं तस्थौ विक्रमछात्रकः ॥ १७४ ॥
शुश्रूषां कुर्वती पत्युः सदा कोमलभाषिणी ।
नीरङ्गीछादितास्याब्जा विप्रभार्याऽवतिष्ठते ॥ १७५ ॥
विलोकयन्नपि छात्र उमादेचरितं सदा ।
नीरङ्गीछादितास्यत्वान्न जानाति स तन्मनः ॥ १७६ ॥ यतः-

कृत्वा सोमशर्मगृहस्थानं विज्ञाय विक्रमोऽचलत् ।
लेखिनीपट्टिकादीनि गृहीत्वा छात्ररूपमृत् ॥ १७० ॥
विद्यावलानिजं रूपं हायनाष्टादशानुगम् ।
कृत्वा श्रीविक्रमादित्यः पुरीषोभं निरीक्षते ॥ १७१ ॥
सोमशर्मद्विजोपान्ते गत्वा प्रणतिपूर्वकम् ।
विक्रमार्कः स्थितो यावत्तावत्पृष्ठो द्विजन्मना ॥ १७२ ॥
कस्त्वं किमर्थमायातः छात्रोऽवक् तव कीर्तनम् ।
श्रुत्वाऽत्र भवतः पार्श्वे पठनाय समागमम् ॥ १७३ ॥
विप्रः ग्राह पठ स्वैरं विना द्रव्यं ममान्तिके ।
उमादेचरितं ज्ञातुं तस्थौ विक्रमछात्रकः ॥ १७४ ॥
शुश्रूषां कुर्वती पत्युः सदा कोमलभाषिणी ।
नीरङ्गीछादितास्याब्जा विप्रभार्याऽवतिष्ठते ॥ १७५ ॥
विलोकयन्नपि छात्र उमादेचरितं सदा ।
नीरङ्गीछादितास्यत्वान्न जानाति स तन्मनः ॥ १७६ ॥ यतः-

लभ्यते जलधेः पारं गण्यते भगणं पुनः ।
न आप्यते पुनर्नार्याः कृतदम्भस्य कोविदैः ॥ १७७ ॥
छात्रैः सार्धं पठन् विद्यां विक्रमछात्रकोऽन्यदा ।
उमादेचरितं ज्ञातुं तस्थौ यावद् दिनात्यये ॥ १७८ ॥
प्रहरानन्तरं रात्रौ सर्वेषु लेखशालिषु ।
सपण्डितेषु सुप्रेषमादेवी दण्डमाददौ ॥ १७९ ॥
उत्थाय विक्रमछात्रं (त्रः) शनैरेकत्र पार्श्वतः ।
स्थितस्तच्चरितं ज्ञातुं सम्यग् निश्चलविग्रहः ॥ १८० ॥
आमयित्वा त्रिभिर्वारं दण्डकं पत्युराह्वयम् ।
गृह्णीती शयनस्यान्ते जघान द्विजगेहिनी ॥ १८१ ॥
हुंकारं कुर्वती गेहाद्धहिर्निर्गत्य तत्क्षणात् ।
दण्डकेन त्रिभिर्वारं जघानामलिकातरम् ॥ १८२ ॥
अधिरुह्य तरुं कापि हुंकारं कुर्वती गता ।
क्षणेन पुनरायाता वृक्षारूढद्विजप्रिया ॥ १८३ ॥

॥८॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥१७१॥

भ्रामयित्वा त्रिभिर्वारं पत्युरुर्ध्वं च दण्डकम् ।
उमादेवी तदा पूर्वस्थाने सुव्याप तत्क्षणम् ॥२८४॥
एतत्सर्वं नृपो दृष्ट्वा दधानः कौतुकं हृदि ।
सुहृन्ना ग्रातः पुनः शालं पपाठ पूर्ववत्तदा ॥२८५॥
द्वितीयदिवसे राजोमादेव्याः पूर्वतो निशि ।
आरुह्य पादपं तस्थौ ग्रच्छन्नं मुदिताशयः ॥२८६॥
उमादेवी तदा सर्वं दण्डकभ्रामणादिकम्
कार्यं कृत्वाऽऽम्लकारूढा चचाल दक्षिणां दिशम् ॥२८७॥
शैलसरिद्विनादीनि लङ्घयन्ती द्विजप्रिया ।
ययौ जम्बूनदद्वीपे नानावनविराजिते ॥२८८॥
संस्थाप्य पादपं भूमाबुचीर्य तरुतस्तदा ।
निर्जरीभवने देवीं नन्तुं मध्ये समागमत् ॥२८९॥
रहो वृत्त्या नृपस्तस्याः प्रष्टौ गत्वा सुरीगृहे ।
वेतालविहितादृश्यरूपस्तस्थौ समाहितः ॥२९०॥

शूर्पकर्णा खराकारा कमला कलिकारिका ।
हंसिका जयिका हंसी वक्षिका वेषुका तथा ॥२९८॥
झुरिका दंभिका काली महाकाली प्रचण्डिका ।
मोहिका चन्द्रिका वीरी बाहिका जीविका हली ॥२९९॥
कुडुका कैलिका काकी कृणिका तृणिकाऽपि च ।
इत्यादयश्चतुःपटियोगिन्यश्च समाययुः ॥३००॥
मिद्विस्तीकोतरीक्षेत्रपालकेभ्यः प्रथमं पृथग् ।
उमादेवीं व्यधात् तेभ्यः प्रणामं भक्तिपूर्वकम् ॥३०१॥

॥९॥

नवमः
सर्गः

॥१७१॥

सीकोतर्या महीपीठे चतुःषष्टिमितास्तदा ।
योगिन्यश्च द्विपञ्चाशत् क्षेत्रपालाः समाययुः ॥२९१॥
खलस्थानात्तदा शीघ्रं तस्मिन् दैवतसन्नि ।
एवंविधा द्विपञ्चाशत्क्षेत्रपालाः समाययुः ॥२९२॥
एकपादो द्विपादश्च त्रिपादः पञ्चपादकः ।
मेघनादः खरस्वानः विकटः सङ्कटो घटः ॥२९३॥
रौद्रो भीमो जगत्क्षोभकारकैकल्लपादकः ।
वीरः शूरो महावीरो दुन्दुभिर्दुन्दुरोन्दुरौ ॥२९४॥
कलाकैलिः कलरवो भीष्मरूपो गदाधरः ।
चण्डो दण्डधरो धीरो भीमसेनो भयंकरः ॥२९५॥
रक्ताक्षो विकटमुखो निम्ननासो महाननः ।
इत्यादयो द्विपञ्चाशत्क्षेत्रपालाः समाययुः ॥२९६॥
चण्डिका दण्डिका देवदमनी बभ्रुनासिका ।
रक्ताक्षा कूटजल्पाका जगत्क्षोभकरा पुनः ॥२९७॥

उमादेवी जगावच्च यावत्सामग्रिका मम ।
सम्पूर्णा नाभवत्सर्वे जातेदानीं स्वभाग्यतः ॥३०५॥
द्वात्रिंशच्छेषणधराः साम्यतः लेखशाळिकाः ।
चतुःपटिलसदृशाः पतिरेकः पुनर्मम ॥३०६॥
एकैकं छात्रकं योगिनीभ्यो दाम्ये पृथक् पृथक् ।
पतिं तुभ्यं न दाम्यामि मा कोपं मम साम्प्रतम् ॥३०७॥
शक्तिदानमिति त्वत्तया शोभ्यतां शोच्यताम् ।
क्षेत्रपालो जगौ कृष्णान्तर्यामि गतो निजि ॥३०८॥
मण्डपद्वारानि चतुःपटियोगिन्यानि ॥३०९॥

कण्ठीरसजः पञ्चपट्टिः कार्यो मनोरमाः ।
क्षेप्तुं तेषां तदा कण्ठकन्दले लेखशालिनाम् ॥३१२॥
तिलकान्यलिके तेषां कर्तव्यानि पृथक् पृथक् ।
रक्षणगुणान् शये बद्धा क्ष(क्षि)पेस्त्वमक्षतानिव ॥३१३॥
एतत्सर्वं त्वया कृत्वा वारिणः कल्पना यदा ।
करिष्यते तदाऽस्माभिर्मक्ष्यन्ते ते द्विजादयः ॥३१४॥
उमादेवी जगौ क्षेत्रपाल ! मायां विधाय च ।
पत्युः पार्श्वदिहं सर्वां सामग्रीमादितो गृहे ॥३१५॥
कारयित्वाऽखिलं सर्वं करिष्यामि तवोदितम् ।
आकर्ण्यैतन्मृगः खिन्नश्चकार साहसं पुनः ॥३१६॥
किं करिष्यत्यसौ विप्रप्रियाऽस्माकं वराकिका ।
अहं तथा करिष्यामि यथा स्यान्नः सुखं खलु ॥३१७॥ यतः-
‘उद्यमं साहसं धैर्यं बलं बुद्धिः पराक्रमम् ।
षडेते यस्य विद्यन्ते तस्य दैवः पराङ्मुखः ॥३१८॥

दृष्ट्यौ श्रीविक्रमो नागदमन्योक्तं च यत्पुनः ।
तत्सर्वं चरितं सम्यग् द्रक्ष्याम्यस्या अहं रहः ॥३२५॥
पण्डितेन समं प्रातर्मलोत्सर्गकृते बहिः ।
गतः ग्राह्यं च यत्पण्डितः सोमशर्मद्विजं प्रति ॥३२६॥
केषु केषु च शालेषु परिचयोऽस्ति ते द्विज ! ।
विप्रः प्राह्वयतीत्यर्थे भूरिवाङ्मणि वेदस्यहं स्फुटम् ॥३२७॥
लक्षणात्कृती छन्दो नाटकं गणितं पुनः ।
कान्यतर्को च धर्मदिशास्रं जानाम्यहं बह्वृ ॥३२८॥

अरोहतु गिरिशिखरं समुद्रमुल्लङ्घ्य यातु पातालम् ।
विधिलिखिताक्षरमालं फलति कपालं न भूपालः ॥३१९॥
उदयति यदि भातुः पश्चिमायां दिशायां,
विकसति यदि पद्मं पर्वताग्रे शिलायाम् ।
प्रचलति यदि मेरुः शीततां याति बह्वि-
स्तदपि न चलतीयं भाविनी कर्मरेखा ॥३२०॥
ध्यात्वेति विक्रमादित्यो दृष्ट्वा देवीनिकेतनम् ।
अरोहं पादपं पूर्वं निस्ससार ततो द्रुतम् ॥३२१॥
तस्याः प्रथमतो वृक्षमारोह महीपतिः ।
उमादेवी ततः सद्यश्चटिता पादपे तदा ॥३२२॥
उमादेवी क्रमाद् व्योम लङ्घयन्ती विशंकटम् ।
पूर्ववत् स्थानके स्वस्याभ्येत्य सुप्ता समाहिता ॥३२३॥
उत्तीर्य पादपात्सद्यश्छात्रश्च विक्रमामभिधः ।
उपायं जीविते ध्यायन् सुप्तः स्वस्थानके तदा ॥३२४॥

विक्रमाको जगौ मित्र ! जानामि मरणं पुनः ।
देवगुरुप्रसादेन किञ्चित्पण्डितकोविद ! ॥३२२॥
सोमशर्मा जगौ छात्र ! मृत्युं मे कथयान्त्रित् ।
छात्रः ग्राह्यं ततः कृष्णचतुर्दश्यां मृत्युस्तव ॥३२३॥
मृत्युर्मावी चतुःपट्या लयाऽ(तवा)मा लेखशालिभिः ।
उमादेव्याः प्रयोगेण योगिनीकल्पनादिभिः ॥३२४॥
आमूलचूलतो द्वीपगमं क्षेत्रपञ्चलपनम् ।
यथाश्रुतं मरीपालोऽचीकथय द्विजान्मनः ॥३२५॥

पण्डितो नया कृत्वा तमिः कल्पना यदा ।
 कल्पिते तद्वात्ममभिर्दृश्यन्ते ते जिज्ञासुः ॥३१४॥
 उमादीन् जगती क्षेत्रपाल ! मायां विनाय च ।
 पशुः पाश्वर्तनं स्वर्गं सामग्रीमादितो मुने ॥३१५॥
 रूपवित्पादविपलं मयं करिष्यामि तत्रोदितम् ।
 आकर्षयेत्तच्छुषः स्थितश्चकार साहसं पुनः ॥३१६॥
 किं करिष्यत्यसौ विप्रश्चिन्त्याड्माकं वराकिंका ।
 अहं तथा करिष्यामि यथा स्यान्नः मुखं खलु ॥३१७॥ यतः—
 “उद्यमं मादसे धैर्यं बलं बुद्धिः पराक्रमम् ।
 पण्डितो यस्य विद्यन्ते तस्य देवः पराङ्मुखः ॥३१८॥

दध्यौ श्रीचिक्रमो नागदमन्योक्तं च यत्पुनः ।
 तत्सर्वं चरितं सम्यग् द्रक्षाम्यस्या अहं रहः ॥३२५॥
 पण्डितेन समं प्रातर्मलोत्सर्गकृते ब्रहिः ।
 गतः ग्राह नृपच्छात्रः सोमशर्माद्विजं प्रति ॥३२६॥
 केषु केषु च शस्त्रेषु परिचयोऽस्ति ते द्विज ! ।
 विप्रः प्राहार्यतो भूरिशस्त्राणि वेद्म्यहं स्फुटम् ॥३२७॥
 लक्ष्णालङ्कृती छन्दो नाटकं गणितं पुनः ।
 काव्यतर्कौ च धर्मादिशस्त्रं जानाम्यहं बहु ॥३२८॥
 चिक्रमः ग्राह यद्येवं तर्हि वेत्सि निजां मृतिम् ।
 सोमशर्मा जगौ नैव छात्र ! जानामि तामहम् ॥३२९॥
 विक्रमार्कौ जगौ तर्हि नैव जानासि किञ्चन ।
 यतो न ज्ञायते मृत्युरात्मनस्तेन किं तव ॥३३०॥
 सोमशर्मा जगौ छात्र ! मृत्युप्रकरणं त्वया ।
 सम्यग् ज्ञातं च किं सर्वं सदुरुष्णां प्रसादतः ॥३३१॥

[illegible]

विक्रमार्को जगौ मित्र ! जानामि मरणं पुनः ।
देवगुरुप्रसादेन किञ्चित्पण्डितकोविद ! ॥३३२॥
सोमशर्मा जगौ छात्र ! मृत्युं मे कथयाचिरात् ।
छात्रः ग्राह ततः कृष्णचतुर्दश्यां मृतिस्तव ॥३३३॥
मृत्युर्भावी चतुःपट्या लयाऽ(तवा)मा लेखशालिभिः ।
उमादेव्याः प्रयोगेण योगिनीकल्पनादिभिः ॥३३४॥
आमूलचूलतो द्वीपगमं क्षेत्रपजल्पनम् ।
यथाश्रुतं महीपालोऽचीकथच्च द्विजन्मनः ॥३३५॥
श्रुत्वैतद्वाडवो विभ्यच्छात्रं प्रति जगवदः ।
ईदृशात्सङ्कटाच्छात्र ! जीवितं रक्ष्यते कथम् ॥३३६॥
छात्रः ग्राह न मेतव्यं प्रपञ्चोऽत्र प्रपञ्च्यते ।
कर्मतः कातरा नैव बुद्ध्यन्ति कर्हिचिज्जनाः ॥३३७॥
यद्यत्कर्म कृतं पूर्वमशुभं वा शुभं खलु ।
तत्तदेव हि भोक्तव्यमवश्येनैव निश्चितम् ॥३३८॥

ज्ञातुं पत्न्याथरित्रं ते वाञ्छाऽस्ति यदि बाढव ! ।
तदा तस्य तरोर्मध्ये छन्नं तिष्ठ दिनात्यये ॥३९॥
छात्रस्यैतद्वचः श्रुत्वा विम्रोऽभ्येत्य गृहे जगौ ।
पत्नि ! गच्छामि चन्द्राह्वग्रासे लक्ष्मीकृतेऽधुना ॥३४०॥
एण्यामि प्रातरित्येवं प्रोत्त्वा विग्रस्तदा द्रुतम् ।
सायं रहस्तरोमभ्ये गत्वा तस्थौ दरोज्झितः ॥३४१॥
छात्रोक्तं निखिलं वृत्तं पत्न्या दृष्टं द्विजन्मना ।
स्थित्वा क्वचित्प्रेगे गेहमभ्यगाद्बाढवः पुनः ॥३४२॥
विग्रः ग्राह मया छात्र ! त्वदुक्तं वीक्षितं निशि ।
दुष्करं दृश्यते नोऽत्र जीवितं साम्प्रतं किल ॥३४३॥
छात्रः ग्राह भवानत्र त्वं धीरो भव साम्प्रतम् ।
कुरुष्व साहसं यस्माज्जयश्रीर्लभ्यते त्वया ॥३४४॥
अस्यां कृष्णचतुर्दश्यां करिष्ये यदहं द्विज ! ।
तत्तद् विग्र ! तदा छात्रैः सार्धं सर्वं दिनात्यये ॥३४५॥

यावद्विद्युन्वय भूपीठे दण्डं सर्वरसाभिधम् ।
लात्वा नीरं ददात्यर्घं तावदभ्युत्थितो नृपः ॥३५३॥ [युग्मम्]
लात्वा सर्वरसं दण्डं लेखयामि कसंयुतः ।
पलायनं नृपश्चक्रे तत्पृष्ठो यण्डितोऽपि च ॥३५४॥
छात्रपण्डितयुगसूत्रमिपतेः पृष्ठो द्विजप्रिया ।
गत्वा कियन्मही पञ्चाद्वले स्वगृहं प्रति ॥३५५॥
छात्रपण्डितयुगसूत्रो यानमारुह्य तत्क्षणम् ।
श्रीकटाणाभिधे मृगे जगाम निर्भयस्तदा ॥३५६॥

कर्तव्यं भवता शङ्करहितेन समं मया ।
यतो महाविषं शङ्का कथ्यते कोविदोत्तमैः ॥३४६॥
एषा यत्कुरुते तत्तत्करोतु गृहिणी तव ।
एवं पृथक् पृथक् तेषां छात्राणां कथितं पुरः ॥३४७॥
उमादेवी जगौ कान्तं प्रत्येवमन्यदा प्रगे ।
स्वामिन् ! स्वप्ने पुरो मे यत्कुलदेव्येति जल्पितम् ॥३४८॥
कान्तं भोजयसि छात्रैश्चतुःषष्ट्या समं न चेत् ।
बलिप्रधानविधिना चतुर्दशीदिने स्फुटम् ॥३४९॥
तदा तेऽखिलछात्राणां प्रत्युश्च मरणं भवेत् ।
विम्रोऽवक् क्रियतां पत्नि ! छात्राणां भोजनादिकम् ॥३५०॥
प्राप्ते तस्मिन् दिने यद्यदानयति द्विजप्रिया ।
तच्चद्विम्रोऽखिलं वस्तु पत्न्या अर्पयति स्फुटम् ॥३५१॥
पञ्चषष्ट्यां विशिष्टेषु मण्डलेषु नृपादिकान् ।
निवेदय क्षेत्रप्रोक्तविधिना विप्रगेहिनी ॥३५२॥

क्रमात्कामच सुखं भूपावासस्य सप्तमावन्तौ ।
गती ददत्यै भूपालो दिव्यामेकां न कन्यकाम् ॥३६०॥
दृष्ट्वा महीपतिर्नीरी किमत्रैकाकिनी स्थिता ।
अयवाऽत्र समानीता राक्षसेन कुतः पुरात् ॥३६१॥
दिव्यरूपं सदाकारमागच्छन्तं महीपतिम् ।
निरीक्ष्य कन्यका तृप्ता नकोरीण निशाकरम् ॥३६२॥
अभ्युत्थानादिकं कृत्वा तनया प्राप्तेरि ते प्रति ।
पद्मान् यत्र नगेशात् । निगमन्ति मन्त्रान् ॥३६३॥
भूः ।

ननु नमः प्रोक्तं तत्रैव निजं निजं ॥३४॥
छात्रोक्तं निखिलं पुनः पत्न्या दृष्टं विजन्मना ।
विप्रः प्राह मया छात्र ! त्वदुक्तं वीक्षितं निशि ।
दुष्करं दृश्यते नोऽत्र जीवितं साम्प्रतं किल ॥३४॥
छात्रः प्राह भवानत्र त्वं वीक्षितो अत्र साम्प्रतम् ।
कुरुष्व साहसं यन्माजयश्रीलिङ्गयते त्वया ॥३४॥
अस्मिन् कृष्णपट्टद्वये कश्चिन्मयं यदुक्तं किल ।
मन्त्रं विप्र ! सदा छविः गच्छेत् सर्वे दिग्गजस्य ॥३४॥

यावद्विमुच्य भूषीठे दण्डं सर्वरसाभिधम् ।
लात्वा नीरं ददात्यर्थं तावदभ्युत्थितो नृपः ॥३५॥ [युग्मम्]
लात्वा सर्वसं दण्डं लेखशालिकसंयुतः ।
पलायनं नृपश्चक्रे तत्पृष्ठौ पण्डितोऽपि च ॥३५॥
छात्रपण्डितयुग्मभूमिपतेः पृष्ठौ द्विजप्रिया ।
गत्वा कियन्महीं पश्चाद्ववले खगृहं प्रति ॥३५॥
छात्रपण्डितयुग्मभूषो यानमारुह्य तत्क्षणात् ।
श्रीकटाहाभिधे द्वीपे जगाम निर्भयस्तदा ॥३५॥
तत्क्षणोद्वसितस्य श्रीपुरस्य काननाद् बहिः ।
द्विजं छात्रयुतं मुक्त्वा पुरीमध्ये नृपोऽजमत् ॥३५॥
शून्ये पुरेऽद्वराजीषु नानावस्तुसमुच्चयम् ।
पश्यन् भूमीपतेः सन्न जगाम निर्भयो नृपः ॥३५॥ यतः—
“नरोत्तमा हि कुत्रापि व्रजन्तो गिरिगह्वरे ।
न विभ्यन्ति मनाक् सिंहा इव सारवलोत्कटाः” ॥३५॥

ननु नमः प्रोक्तं तत्रैव निजं निजं ॥३४॥
छात्रोक्तं निखिलं पुनः पत्न्या दृष्टं विजन्मना ।
विप्रः प्राह मया छात्र ! त्वदुक्तं वीक्षितं निशि ।
दुष्करं दृश्यते नोऽत्र जीवितं साम्प्रतं किल ॥३४॥
छात्रः प्राह भवानत्र त्वं वीक्षितो अत्र साम्प्रतम् ।
कुरुष्व साहसं यन्माजयश्रीलिङ्गयते त्वया ॥३४॥
अस्मिन् कृष्णपट्टद्वये कश्चिन्मयं यदुक्तं किल ।
मन्त्रं विप्र ! सदा छविः गच्छेत् सर्वे दिग्गजस्य ॥३४॥

क्रमात्क्रामन् भुवं भूपावासस्य सप्तमावनौ ।
गतो ददर्श भूपालो दिव्यामेकां च कन्यकाम् ॥३६॥
दध्यौ महीपतिनीरी किमत्रैकाकिनी स्थिता ।
अथावात्र समानीता राक्षसेन कुतः पुरात् ॥३६॥
दिव्यरूपं सदाकारमागच्छन्तं महीपतिम् ।
निरीक्ष्य कन्यका हृष्टा चकोरीव निशाकरम् ॥३६॥
अभ्युत्थानादिकं कृत्वा कन्या प्राहेति तं प्रति ।
पश्चाद् व्रज नरश्रेष्ठ ! विघ्नमस्ति महत्तव ॥३६॥
भूषः प्रोवाच भो कन्ये ! ब्रूहि किं विघ्नमस्ति नः ।
कन्ययोक्तं शृणु श्रष्ट ! पुरेऽस्मिन् श्रीपुराभिधे ॥३६॥
विजयाह्वो नृपो न्यायपरोऽभूद्विजया प्रिया ।
चन्द्रावती सुता तस्य जाताऽहमीदृशी क्रमात् ॥३६॥
दैत्येनोद्धासितं ह्येतत्पुरं भीमेन कोपतः ।
लोका दिशो दिशं सर्वे प्रययुर्जीवितैपिणः ॥३६॥

मृत्युभीताः पुनः किञ्चिद्भस्तु लाल्ना ययुस्तदा ।
एकाङ्गं रक्षिता तेन पाणिग्रहकृते पुनः ॥३६७॥
छुट्टनं विद्यते तस्माद्राक्षसाद् दुःशकं मम ।
यतः स राक्षसो दुष्टो दुर्ग्रहोऽस्ति तन्मृताम् ॥३६८॥ यतः—
“वृश्चिकानां भुजङ्गानां दुर्जनानां च वेधसा ।
विभज्य नियतं न्यस्तं विषं पुच्छे मुखे हृदि ॥३६९॥
छुट्टनं विद्यते तस्माद्राक्षसाद् दुःशकं मम ।
विक्रमाकर्षो जगौ कन्ये मा भैषीः साहसं कुरु ॥३७०॥
अप्राथितानि दुःखानि यथैवायान्ति देहिनम् ।
सुखान्यपि तथा मन्ये दैन्यमत्रातिरिच्यते ॥३७१॥
जीअं मरणेण समं उपपज्जइ जुव्वणं सह जराए ।
रिद्धी वि विणाससहिआ हरिसविसाओ न कायव्वो” ॥३७२॥
तथाङ्गं कन्यके ! कार्यं करिष्यामि च निर्भयः ।
यथा स राक्षसो दुष्टो मोक्षयति त्वां क्षणादपि ॥३७३॥

अथत्या न हि भेतव्यमित्युक्तना विक्रमार्थमा ।
रहःस्थाने स्थितः सद्यः कन्यकाकथिते तदा ॥३८१॥
क्षणेन कौणपस्तत्रागतः प्राहेति तां प्रति ।
गन्धोऽधुना मनुष्यस्य समायति कुतो वद ॥३८२॥
कन्या ग्राह विना मां न कोऽप्यस्ति मातुपः परः ।
मांसेच्छा विद्यते ते चेत्तदा मां खादयाधुना ॥३८३॥
करिष्यति नरः किं मे विचिन्त्येत्यधुरस्तदा ।
दण्डं मृत्तवाऽवनो देवपूजां कर्तुं प्रवर्तितः ॥३८४॥

कथं वध्यो भवेदित्य इति पृष्टा महीशुजा ।
चन्द्रावती जगौ चैष दुःशको मरुतामपि ॥३७४॥
देवतावसरे मुक्त्वा दण्डं वज्राभिधं भुवि ।
शुचीभूयाथ देवस्य पुष्पैः पूजां करोत्ययम् ॥३७५॥
न जल्पति मनाक् केन जल्पितोऽप्यर्चनां करम् ।
ध्यानाच्चालयितुं शक्यो नैवास्ति राक्षसः सुरैः ॥३७६॥
तस्मिन्नवसरे कोऽपि नरो दैत्यस्य मस्तके ।
प्रहारं ददते बाणं तदा मृत्युर्भविष्यति ॥३७७॥
कदाचिदुत्थितो यक्षः कृत्वा देवार्चनां द्रुतम् ।
शक्रेणापि न जीयेत तदा चान्यैर्जनैरपि ॥३७८॥
एवं चेद्राक्षसो देवपूजां च कुरुते दृढम् ।
दण्डं मोक्षयति क्षोण्यां च नौ सिद्धमीहितं तदा ॥३७९॥
कन्यका ग्राह भो भूपाधुना रक्षः समेष्यति ।
प्रच्छन्नीभूय तेन त्वं तिष्ठ शिष्टाशय ! क्षणम् ॥३८०॥

श्रुतितद्वचनं यक्षो दध्यौ कोऽयं नरोत्तमः ।
मम यः पुरतः स्फुटिमधुनैव प्रजल्पति ॥३८८॥
ध्यायन्नेवं तदा यक्षः समाप्य देवपूजनम् ।
मोवाच रे कथं मूर्ख ! वदेवं पुरतो मम ॥३८९॥
नाहं किं भवता दष्टः श्रुतो वा राक्षसः पुरा ।
येन त्वया समारब्धमविमृश्येदमङ्गसा ॥३९०॥
मुग्धाऽऽत्मानं कथं जल्पन्नेवं लं पातयिष्यसि ।
अनर्थे साम्प्रतं मद्यो गच्छ आनं निजं नर ! ॥३९१॥

अग्निवेनालको दैत्यो दुःशको मरुतामपि ।
मयैव क्षणमात्रेण सेवको विहितो निजः ॥३९५॥
अन्येऽपि राक्षसा दैत्या दुर्द्धरा अपि भूरिशः ।
हता वशीकृताः केचिन्मया विक्रमभानुना ॥३९६॥
यत् त्वया विहितं पापं पुरोद्वसनकृत्यतः ।
प्रायश्चित्तं ददाम्येष तस्याहं विक्रमार्थमा ॥३९७॥
अहं किं भवता भूमौ भ्रमता विक्रमार्थमा ।
न दृष्टो न श्रुतो रक्षः ! कदाचित्कुत्रचित् स्फुटम् ॥३९८॥
विद्यते यदि ते जीवितव्येहा मानसेऽधुना ।
तदेमां कन्यकां मुक्त्वा गच्छ स्वस्थानके द्रुतम् ॥३९९॥
श्रुत्वैतद्वचनं तस्य रुपाऽरुणोक्षि(णाक्ष)राक्षसः ।
क्रोशत्रयमितं देहं चकार विकटाकृतिः ॥४००॥
कम्पयन्नर्वाणि पद्भ्यां भापयन् देवदानवान् ।
यक्षो महीपतिं हन्तुं दधावे संमुखं ततः ॥४०१॥

ततो महीपतिः ग्राह चक्षिवेताल ! साम्प्रतम् ।
आनीय निखिलं लोकं नगरं वास्त्यतामिदम् ॥४०२॥
नगरस्यास्य भूपालं विजयं हेलया पुनः ।
आनयान्न पुरे राज्यं तस्मै सपदि दीयते ॥४०३॥
आदेशं नृपतेः प्राप्य चक्षिवेतालको सुरः ।
आनेतुं नृपतिं लोकान् निखिलान् प्रययौ तदा ॥४०४॥
आनीय विजयं भूपं लोकान् निखिलान् ॥४०५॥

अग्निवेतालसान्निध्याद् द्विगुणीभूय भूपतिः ।
राक्षसस्कन्धमारूढो वभूवारुणलोचनः ॥४०२॥
दण्डेन ताडितो भूमिशुजा स राक्षसो दृढम् ।
मुक्तः प्राणैः क्षणाद् दुष्टां गतिमाप दुराशयः ॥४०३॥
“अनाप्यं भोज्यमग्राज्यं विप्रयोगः प्रियैः सह ।
अप्रियैः सम्प्रयोगश्च सर्वं पापविजृम्भितम् ॥४०४॥
अत्युग्रपुण्यपापानामिहैव फलमाप्यते ।
त्रिभिर्वर्षैस्त्रिभिर्मसैस्त्रिभिः पक्षैस्त्रिभिर्दिनैः ॥४०५॥
कुम्भैः पच्यते राजा फलं कालेन पच्यते ।
जठराग्निः (घ्नः) पच्यते धान्यं पापी पापेन पच्यते ॥४०६॥
दृष्ट्वैतत्कन्यका दध्यौ किमयं निर्जरोऽनघः ।
कन्दर्पः किं समायातो रक्षितुं मां नृपोऽथवा ॥४०७॥
रक्षसोऽङ्गं च वेतालो जग्ध्वा तप्तोऽभवत्तदा ।
हृष्टा चन्द्रवती तस्य नरस्यैक्ष्य पराक्रमम् ॥४०८॥

पण्डितशुद्धाङ्गायाः पश्यन्तस्तस्मिन्तस्ततः ।
पुरीमध्ये ममायाता महीपतिनिकेतने ॥४०९॥
विक्रमं सन्निधेयं भूपकृतोपकृतिमद्रुतम् ।
विद्यायै हृष्टचेतस्का नैमुस्तस्य पदाम्बुजम् ॥४१०॥
विक्रमार्को जगावग्निवेताल ! ब्रज क्षीमवतः ।
उमादेव्या गतिं शान्ता कथयेत ममाग्रतः ॥४११॥
शान्ता तस्याग्रतो गृहे पश्यादित्यतिगोचरः ।
योगिन्यः योग्यानां योग्यादेः योग्यानां ॥४१२॥

[illegible]

पण्डितप्रमुखा^१छात्राः पश्यन्तस्तस्मिन्तस्ततः ।
पुरीमध्ये समायाता महीपतिनिकेतने ॥४१६॥
चिक्कमं सप्रियं भूपकृतोपकृतिमद्भुतम् ।
विज्ञाय हृष्टचेतस्का नेमुस्तस्य पदाम्बुजम् ॥४१७॥
चिक्कमार्को जगावग्निवेताल ! ब्रज शीघ्रतः ।
उमादेव्या गतिं ज्ञात्वा कथयेह ममाग्रतः ॥४१८॥
ज्ञात्वा तस्यास्ततो वृत्तं जगावित्यग्निकोऽसुरः ।
योगिन्यः क्षेत्रपालाश्चोमादेवीमवसंस्तदा ॥४१९॥
पण्डिताद्यखिलच्छत्रैः चन्द्रवत्या च संयुतः ।
विस्तृत्य विजयक्षोणिपतिं चिक्कमभानुमान् ॥४२०॥
अग्निवेतालसान्निध्याच्छीसोपारकपत्तने ।
आगत्य पण्डितं छात्रान् मानयामास द्रव्यतः ॥ [युग्मम्]
गत्वा श्रीकृपभं देवं प्रासादे भक्तिपूर्वकम् ।
पूजयित्वा स्तवैः स्तुत्वा चिक्कमार्कोऽभवत्सुखी ॥४२२॥

यत् न्यायिनि पापं पुनरेवमनकृत्याः ।
 प्रायश्चित्तं दद्यान्नेष तप्याहं निष्कर्मार्थमा ॥३७॥
 अहं किं भवता भूमौ भ्रमता चिक्कमार्थमा ।
 न ह्येतो न श्रुतो नक्षः । कृताचिन्मनुग्रन्थिना
 विष्णवे यद्वि ने टीवितान्येता मानसेऽधुना ।
 तदेवमौ कल्पयतां सुतत्वा गच्छ म्यत्मानकं दुःखम् ॥३९॥
 श्रुत्वा तद्वचनं तस्य म्याऽन्तेपेक्षिणाक्षयः ।
 क्रौञ्चत्रयमिति द्वे चक्राणि विकटाकृतिः ॥४०॥
 कल्पयन्मन्त्रिणं पशुत्वां प्रापयन् देवद्रानवाच ।
 यक्षो महीपति हन्तुं द्रव्ये मंक्षुर्न ततः ॥४०॥

ततो महीपतिः ग्राह वह्निवेत्तालु ! साम्प्रतम् ।
 आनीय निखिलं लोकं नगरं वास्यतामिदम् ॥४०९॥
 नगरस्यास्य भूपालं विजयं हेलया पुनः ।
 आनयात्र पुरे राज्यं तस्मै सपदि दीयते ॥४१०॥
 आदेशं नृपतेः प्राप्य वह्निवेत्तालको सुरः ।
 आनेतुं नृपतिं लोकान् निखिलान् प्रययौ तदा ॥४११॥
 आनीय विजयं भूपं लोकाश्च निखिलोस्तदा ।
 नगरं वासितं वह्निवेतालेन नृपाज्ञया ॥४१२॥
 विजयः ग्राह क्रोडसि त्वं कुतोऽत्रागतवान्द ।
 चिक्कमोऽवक् तवानैव पृच्छया किं प्रयोजनम् ॥४१३॥
 कारणानुपकारस्य विशिष्टजल्पनात्तदा ।
 ज्ञातं विजयभूपेन कोऽप्युत्तमः पुमानसौ ॥४१४॥
 आग्रहाद्विजयः क्षमापः सुतां चन्द्रवतीं तदा ।
 सदुत्सवं ददौ हर्षाद्विक्कमार्कमहीभुजे ॥४१५॥

सोपारकपुरादेत्यावन्यां विक्रमभूपतिः ।
वज्राभिधसर्वरसदण्डयुग्मं मनोरमम् ॥४२३॥
दत्त्वा नागदमन्यै श्राक् ग्राहेति स तृतीयकम् ।
कार्यं समादिशेदानीं मह्यं छत्रकृते पुनः ॥४२४॥
इति सर्वरसदण्ड-वज्रदण्डानयनसम्बन्धः ।
स्थापयित्वाऽऽत्मनः पार्श्वे यत्नादण्डद्वयं तदा ।
प्रोवाच नागदमनी विक्रमार्कनुयं प्रति ॥४२५॥
मन्त्रीधरं पराभूय मतिसाराभिधं द्रुतम् ।
निर्वासय निजादेशाद् बहीस्तात् सकुटुम्बकम् ॥४२६॥
विक्रमार्कस्तदादेशं प्रतिपद्य तदीयकम् ।
निजावासं समेत्याशु तरथौ मुदितमानसः ॥४२७॥
इतश्च मतिसारस्य मन्त्रिणस्तनयास्त्रयः ।
सोम-चन्द्र-धनाह्वाश्च बभूवुः क्रमतोऽनघाः ॥४२८॥
पाठिताः पण्डितोपान्ते तेऽप्यभूवन् विशारदाः ।
महेभ्यतनया वर्याः सोत्सवं परिणायिताः ॥४२९॥ यतः-

“अनागतं यः कुरुते स शोभते,
न शोभते यो न करोत्यनागतम् ।
विलस्य वाचा न कदापि निर्मता” ॥ तथाहि-
कस्मिंश्चिद्विपिने सिंहोऽलङ्घ्वा भक्ष्यं द्रुशुक्षितः ।
गत्वा गिरिगुह्यामध्ये दध्यावेवं तदा हृदि ॥४३०॥
रात्रावस्यां गुहायां च स्थास्यन्ति स्थापदा रायः ।
तदाऽहं तान् द्रुतं जग्ध्वा भविष्याम्यक्षितंभवः ॥४३८॥

“विद्या नाम नरस्य रूपमधिकं प्रच्छन्नगुप्तं धनम् ,
विद्या भोगकरी यशःसुखकरी विद्या गुरूणां गुरुः ।
विद्या बन्धुजनो विदेशगमने विद्या परं दैवतम् ,
विद्या राजसु पूज्यते न हि धनं विद्याविहीनः पशुः” ॥
लघुसूक्तोर्वधूवैत्ति भाषां निखिलपक्षिणाम् ।
चतुरा श्वसुरश्चभृक्तिकरणतत्परा ॥४३१॥
लभ्यते न विना भाग्यं सुतः सविनयोऽनघः ।
स्तुषा च चतुरा लक्ष्मीन्यायमार्गीजिता पुनः ॥४३२॥
राज्ञ आदेशतः पूर्वं षण्मासान् मन्त्रिराड्बधूः ।
आवासस्योपरिष्टाच्च तस्थुषी दिवसात्यये ॥४३३॥
तदाऽकस्माच्छिवारावं निशम्य शक्रदिक्ते ।
दध्यौ च मतिसारस्य श्रेष्ठिनः श्वसुरस्य मे ॥४३४॥
अपराधं विना भूपः षण्मासान्तेऽथ दास्यति ।
प्रवासं तेन चिन्त्येत मयोपायश्च साम्प्रतम् ॥४३५॥ यतः-

केरुशब्दं बहिः श्रुत्वा सिंहो दध्याविदं हृदि ।
नाशुनेयं गुहा वक्ति तेनासौ नागमिष्यति ॥४३२॥
अहं प्रत्युत्तरं वच्मीति ध्यात्वा केसरी जगौ ।
आगच्छागच्छ भो केरो ! गुह्यामल्येऽधुना द्रुतम् ॥४३३॥
आकर्ण्य सिंहशब्दं च नेष्ट्वाऽन्ये पशवो यशुः ।
केरुडश्च तदा श्लोकं पपाठेन पुनः पुनः ॥४३४॥
अनागतं यः कुरुते [४३६]
ततो जिजीन केरुणो गुह्या पशुरपि स्फुटम् ।

गोपाम्नामभेदे यावत् नानि विष्णुमन्त्राणि ॥१७६॥
निराविष्णुमन्त्राणां दमय भनोरतम ॥१७७॥
तन्ना नागदमयै नाग नानेन म न विष्णुम ॥
तामे यमातिशयैनां नाग नानेन पुनः ॥१७८॥
निराविष्णुमन्त्राणां दमय भनोरतम ॥१७९॥
निराविष्णुमन्त्राणां दमय भनोरतम ॥१८०॥
निराविष्णुमन्त्राणां दमय भनोरतम ॥१८१॥
निराविष्णुमन्त्राणां दमय भनोरतम ॥१८२॥
निराविष्णुमन्त्राणां दमय भनोरतम ॥१८३॥
निराविष्णुमन्त्राणां दमय भनोरतम ॥१८४॥
निराविष्णुमन्त्राणां दमय भनोरतम ॥१८५॥
निराविष्णुमन्त्राणां दमय भनोरतम ॥१८६॥
निराविष्णुमन्त्राणां दमय भनोरतम ॥१८७॥
निराविष्णुमन्त्राणां दमय भनोरतम ॥१८८॥
निराविष्णुमन्त्राणां दमय भनोरतम ॥१८९॥
निराविष्णुमन्त्राणां दमय भनोरतम ॥१९०॥
निराविष्णुमन्त्राणां दमय भनोरतम ॥१९१॥
निराविष्णुमन्त्राणां दमय भनोरतम ॥१९२॥
निराविष्णुमन्त्राणां दमय भनोरतम ॥१९३॥
निराविष्णुमन्त्राणां दमय भनोरतम ॥१९४॥
निराविष्णुमन्त्राणां दमय भनोरतम ॥१९५॥
निराविष्णुमन्त्राणां दमय भनोरतम ॥१९६॥
निराविष्णुमन्त्राणां दमय भनोरतम ॥१९७॥
निराविष्णुमन्त्राणां दमय भनोरतम ॥१९८॥
निराविष्णुमन्त्राणां दमय भनोरतम ॥१९९॥
निराविष्णुमन्त्राणां दमय भनोरतम ॥२००॥

निराविष्णुमन्त्राणां दमय भनोरतम ॥१७६॥
निराविष्णुमन्त्राणां दमय भनोरतम ॥१७७॥
निराविष्णुमन्त्राणां दमय भनोरतम ॥१७८॥
निराविष्णुमन्त्राणां दमय भनोरतम ॥१७९॥
निराविष्णुमन्त्राणां दमय भनोरतम ॥१८०॥
निराविष्णुमन्त्राणां दमय भनोरतम ॥१८१॥
निराविष्णुमन्त्राणां दमय भनोरतम ॥१८२॥
निराविष्णुमन्त्राणां दमय भनोरतम ॥१८३॥
निराविष्णुमन्त्राणां दमय भनोरतम ॥१८४॥
निराविष्णुमन्त्राणां दमय भनोरतम ॥१८५॥
निराविष्णुमन्त्राणां दमय भनोरतम ॥१८६॥
निराविष्णुमन्त्राणां दमय भनोरतम ॥१८७॥
निराविष्णुमन्त्राणां दमय भनोरतम ॥१८८॥
निराविष्णुमन्त्राणां दमय भनोरतम ॥१८९॥
निराविष्णुमन्त्राणां दमय भनोरतम ॥१९०॥
निराविष्णुमन्त्राणां दमय भनोरतम ॥१९१॥
निराविष्णुमन्त्राणां दमय भनोरतम ॥१९२॥
निराविष्णुमन्त्राणां दमय भनोरतम ॥१९३॥
निराविष्णुमन्त्राणां दमय भनोरतम ॥१९४॥
निराविष्णुमन्त्राणां दमय भनोरतम ॥१९५॥
निराविष्णुमन्त्राणां दमय भनोरतम ॥१९६॥
निराविष्णुमन्त्राणां दमय भनोरतम ॥१९७॥
निराविष्णुमन्त्राणां दमय भनोरतम ॥१९८॥
निराविष्णुमन्त्राणां दमय भनोरतम ॥१९९॥
निराविष्णुमन्त्राणां दमय भनोरतम ॥२००॥

“अनागतं यः कुरुते स शोभते,

न शोभते यो न करोत्यनागतम् ।

वने वसन्तस्य जराऽप्युपगता,

विलस्य वाचा न कदापि निर्गता” ॥ तथाहि—

कस्मिंश्चिद्विपिने सिंहोऽलब्ध्वा भक्ष्यं बुभुक्षितः ।

गत्वा गिरिगुहामध्ये दध्यावेवं तदा हृदि ॥१७७॥

रात्रावस्यां गुहायां च स्थास्यन्ति श्वापदा रहः ।

तदाऽहं तान् द्रुतं जग्ध्वा भविष्याम्यशितं भवः ॥१७८॥

स्थातुं रात्रौ गुहामध्ये सायं च जम्बुकस्तदा ।

आगच्छन् वीक्ष्य सिंहस्य पदान् दध्याविदं हृदि ॥१७९॥

नूनमस्यां गुहायां च भावी सिंहः स्थितः पुरा ।

तेनावस्थौ गुहायाश्चागतिं पृच्छामि सम्प्रति ॥१८०॥

विचिन्त्येति जगौ फेरुर्भौ गुहे ! वद साम्प्रतम् ।

आगमिष्याम्यहं मध्ये न वेति जल्पतु द्रुतम् ॥१८१॥

फेरुशब्दं बहिः श्रुत्वा सिंहो दध्याविदं हृदि ।

नाधुनेयं गुहा वक्ति तेनासौ नागमिष्यति ॥१८२॥

अहं प्रत्युत्तरं वच्मीति ध्यात्वा केसरी जगौ ।

आगच्छागच्छ भो फेरो ! गुहामध्येऽधुना द्रुतम् ॥१८३॥

आकर्ण्य सिंहशब्दं च नंदाऽन्ये पशवो ययुः ।

फेरं द्रुतं तदा श्लोकं पपाठेन पुनः पुनः ॥१८४॥

अनागतं यः कुरुते [१८६]

ततो जिजीव फेरण्डो बुद्ध्वा पशुरपि स्फुटम् ।

अहमपि करिष्यामि तथोपायं च किञ्चन ॥१८५॥

ध्यात्वेति गोमयस्यान्ते रत्नमेकं प्रक्षिप्य सा ।

छगणस्थापनं चक्रे हिताय प्रतिवासरम् ॥१८६॥

नियिद्वाऽपि कुटुम्बेन छगणस्थापनं बधूः ।

करोति स यदा तत्र तदेति जहसुर्जनाः ॥१८७॥

इयं कूलवधूः स्वीयं कुलमेवोद्धरिष्यति ।

आकर्ण्यैतत् स्तुपा सौवकार्यं नैव विमुञ्चति ॥१८८॥ यतः—

“सर्वथा स्वहितमाचरणीयं किं करिष्यति जनो बहुजल्पः ।
विद्यते स नहि कश्चिदुपायः सर्वलोकपरितोषकरो यः” ॥
यद्यहं कथयिष्यामि कस्याप्यग्रे स्वमानसम् ।
मन्यते श्वसुरः श्वश्रूनैवेदानीं मयोदितम् ॥४५०॥
ध्यात्वेत्यवगणय्यैव सर्वेषां वचनं तदा ।
स्तुपा तदा निजं कृत्यं न सुमोच मनागपि ॥४५१॥
बहवो मणयो वच्चा स्थापिताः छगणान्तरे ।
अनादृत्य वचः सर्वं श्वसुरस्य जनस्य च ॥४५२॥
मतिसारं समाकार्य षण्मासान्ते नृपो जगौ ।
मह्यं त्वं लेख्यकं देहि नो चेद् दूरं ब्रजाधुना ॥४५३॥
ददानं लेख्यकं मन्त्रिराजं कृत्वा छलं नृपः ।
पराभूय श्रियं लात्वा प्रवासं तस्य दत्तवान् ॥४५४॥
वस्त्रमात्रो ययौ मन्त्री श्लाघ्येयं मन्त्रिणो वधूः ।
गृहसारं समादाय निर्गता साम्प्रतं यतः ॥४५५॥

कामान्कमान्मही रत्नपुरोपान्ते छुडम्बधुना ।
गत्वा दध्यौ च निवाहः करिष्यते मया कथम् ? ॥४५६॥
मतिसारो नरं कंचित् पश्यन्छेति च सादरम् ।
किं पुरं को नृपोऽत्रास्ति पालयन् प्रथिवीं नयात् ॥४५७॥
किंनामाऽस्य श्रिया पुत्रः किंनामाऽस्ति निगद्यताम् ।
किमाह्वया सुता चास्ति पुरेऽत्र मेदिनीपतेः ॥४५८॥
नरोऽवक्थुं भूपती ग्लसेनो ग्लवती श्रिया ।

केचिद्वदन्त्यसौ धन्या कारणेनैव केनचित् ।
गृहीत्वा छगणकान्याशु निर्गता नगराद् बहिः ॥४५६॥
केचिद्वदन्ति तत्रैवं मन्त्रिणाऽनेन दुष्कृतम् ।
कृतं प्रजा मता यत्तदुदयं समुपागतम् ॥४५७॥
केचिद्वदन्त्ययं शिष्टो मन्त्री सर्वसुखप्रदः ।
न ज्ञायते नृपः केन हेतुनेदं चकार च ॥४५८॥
केचिद्वदन्ति तत्रैवं मन्त्रिणाऽनेन कर्हिचित् ।
नेह पायं कृतं तेनागतं पूर्वमवर्जितम् ॥४५९॥ यतः—
“सुखदुःखानां कर्ता हर्ता च न कोऽपि कस्यचिज्जन्तोः ।
इति चिन्तय सहस्रह्या पुरा कृतं भुज्यते कर्म” ॥४६०॥
केचित्प्रोचुर्जना नागदमन्या प्रेरितो नृपः ।
करोति शिष्टलोकानामप्येवं निर्दयोऽधुना ॥४६१॥
भृश्वनेवं पुरे वाचो लोकानां मन्त्रिराद् तदा ।
सकुटुम्बस्ततः पुर्या जगाम दूरीयति ॥४६२॥

मणिलोकं वधूर्लब्धौ निष्कास्य छगणात्तदा ।
निवाहाय ददौ सद्यः श्वसुराय रहोऽनवा ॥४६०॥
पत्न्यञ्च ज्येष्ठयोरैकमेकं रत्नं ददौ वधूः ।
मतिसारादयो लात्वा रत्नानि दूरतो ययुः ॥४६१॥
स्वस्य ज्येष्ठादिकान् लात्वा गतान् दध्यादिदं हृदि ।
गमिन्यामो वयं कालं श्वसुरादीन् विना कथम् ॥४६२॥
दत्तेऽपि च भने नष्टा यतस्ते श्वसुरादयः ।
रत्नान्मणीन् न कोऽप्यस्ति सत्यामामपि देहिनाम् ॥४६३॥

“मतेषां पण्डितां तद्विषये हि कश्चिदपि नो विदुः” ।
विषये न नरिः कश्चिदपि न विदुः” ॥
यत्र तं स्थितिरपि न युक्त्या न विदुः ।
मन्यते भगुरः अश्रुचिन्तां मयोदितम् ॥१७८॥
ध्यान्वेल्यगणयन् मतेषां तन् न तदा ।
स्तुता तदा निजं कृत्यं न मुमोह मनागपि ॥१७९॥
वक्तव्यो मणयो वध्वा स्थापिताऽङ्गणान्तरे ।
अनादृत्य वचः सर्वं श्रुत्वा ज्ञानस्य च ॥१८०॥
मतिमानं समाकार्य पण्डितान्ते वृषो जगौ ।
मखे त्वं लेखकं देहि नो वेदं दूरं वजायुता ॥१८१॥
ददामि लेखकं मन्त्रिणां कृत्वा छलं नृपः ।
पराश्रयं धियै लान्त्वा प्रवासे तस्य दत्तवान् ॥१८२॥
अत्रापि नो ययो मन्त्री लोकांश्चैव मन्त्रिणां वधुः ।
शुक्लान्ते मन्त्रिणां विषये मन्त्रिणां वधुः ॥१८३॥

क्रामन्क्रामन्महीं रत्नपुरोपान्ते कुटुम्बयुग ।
गत्वा दध्यौ च निर्वाहः करिष्यते मया कथम् ? ॥१८३॥
मतिसारो नरं कंचित् पश्यच्छति च सादरम् ।
किं पुरं को वृषोऽत्रास्ति पालयन् पृथिवीं नयात् ॥१८४॥
किं नामाऽस्य प्रिया पुत्रः किं नामाऽस्ति निगद्यताम् ।
किमाह्वया सुता चास्ति पुरेऽत्र मेदिनीपतेः ॥१८५॥
नरोऽत्र भूपती रत्नसेनो रत्नवती प्रिया ।
चन्द्राहस्तनयो विज्ञा पुत्री च विश्वलोचना ॥१८६॥
शुचैतन्मन्त्रिणां लक्ष्मीमर्जयितुं तदाऽऽदरात् ।
उद्यमं कुरुते नैव निर्वाहो जायते मनाक् ॥१८७॥
“जीवन्तो मृतकाः पञ्च श्रूयन्ते किल भारते ।
दग्धो व्याधितो मूर्खः प्रवासी नित्यसेवकः” ॥१८८॥
नुशुभापीडिताः सर्वे मिथस्ते कुर्वते कलिम् ।
कुटुम्बं दुःखितं वीक्ष्य कलिं कुर्वामन्वहम् ॥१८९॥

“मतेषां पण्डितां तद्विषये हि कश्चिदपि नो विदुः” ।
विषये न नरिः कश्चिदपि न विदुः” ॥
यत्र तं स्थितिरपि न युक्त्या न विदुः ।
मन्यते भगुरः अश्रुचिन्तां मयोदितम् ॥१७८॥
ध्यान्वेल्यगणयन् मतेषां तन् न तदा ।
स्तुता तदा निजं कृत्यं न मुमोह मनागपि ॥१७९॥
वक्तव्यो मणयो वध्वा स्थापिताऽङ्गणान्तरे ।
अनादृत्य वचः सर्वं श्रुत्वा ज्ञानस्य च ॥१८०॥
मतिमानं समाकार्य पण्डितान्ते वृषो जगौ ।
मखे त्वं लेखकं देहि नो वेदं दूरं वजायुता ॥१८१॥
ददामि लेखकं मन्त्रिणां कृत्वा छलं नृपः ।
पराश्रयं धियै लान्त्वा प्रवासे तस्य दत्तवान् ॥१८२॥
अत्रापि नो ययो मन्त्री लोकांश्चैव मन्त्रिणां वधुः ।
शुक्लान्ते मन्त्रिणां विषये मन्त्रिणां वधुः ॥१८३॥

मणिमेकं वधूलघ्वी निष्कास्य छगणात्तदा ।
निर्वाहाय ददौ सद्यः श्वसुराय रहोऽनघा ॥१८७०॥
पत्युश्च ज्येष्ठयोरेकमेकं रत्नं ददौ वधूः ।
मतिसारादयो लात्वा रत्नानि दूतो ययुः ॥१८७१॥
स्वस्य ज्येष्ठादिकान् ज्ञात्वा गताच् दध्याविदं हृदि ।
गमिष्यामो वयं कालं श्वसुरादीन् विना कथम् ॥१८७२॥
दत्तेऽपि च धने नष्टा यतस्ते श्वसुरादयः ।
तत्रात्मीयो न कोऽप्यस्ति सत्यामापदि देहिनाम् ॥१८७३॥
अथवा विद्यते तेषां न हि दोषोऽस्ति किञ्चन ।
विपाकः कर्मणामेवास्माकं पूर्वभवाजितः ॥१८७४॥
यावद् दुष्टं न कर्मदमसाकं विलयं व्रजेत् ।
तावद्रूपपरावृत्तिं कृत्वा छन्नं स्थितिर्वरा ॥१८७५॥
यतो हि विद्यते शीलं रक्षितुं दुष्करा स्थितिः ।
विना कान्तं मृगाक्षीणां सिद्धावस्यैव संततम् ॥१८७६॥

विमृश्येति वधूर्लघ्वी तदा ज्येष्ठानिकासुता ।
गन्तुं पुरान्तरे सद्यः प्रस्थिता दिवसात्यये ॥४७७॥
गत्वा पुरान्तरे रत्नमेकं विक्रीय मूल्यतः ।
ताः पर्यालोच्य पुंवेपं शीलरक्षाकृते व्यधुः ॥४७८॥
भाटकेन गृहे वृद्धनार्या व्यधुः स्थितिं च ते ।
वृद्धापाश्चर्द्धार्थान्यं भोक्तुमानयते पुरात् ॥४७९॥
विधाय भोजनं सर्वे कुमारस्ते निरन्तरम् ।
तिष्ठन्ति सप्तमक्षोणिगवाक्षे तस्य सन्ननः ॥४८०॥
इतो वातायनस्थैक्ष्य रल(द)न्तं श्वसुरं वधूः ।
वृद्धां प्रति जगावत्रानयामुं साम्प्रतं नरम् ॥४८१॥
वृद्धा गत्वाऽन्तिके तस्य जगावेवं नराधुना ।
आह्वयति कुमारस्त्वां गवाक्षस्थो मदालये ॥४८२॥
काष्ठभारयुतं नीत्वा वृद्धाऽगान्निसन्नानि ।
वधूकुमारराट् ग्राह किमेवं रलसे भुशम् ॥४८३॥

वधूः पप्रच्छ किं तात । संपादलक्ष्मण्यकं ।
रत्ने हस्तस्थिते दीनामीदृशीं प्राप्तवाच दद्याम् ४९१॥
मन्त्री ग्राह पुरीमञ्चे गत्वा सौवर्णिकापणे ।
मया प्रोक्तं मणिमिडस्ति लक्ष्मण्यः शयेऽधुना ॥४९२॥
सौवर्णिको जगौ रलं दर्शय त्वं नराधुना ।
मया ततो मणियविद्वंशितः श्रेष्ठिनस्तदा ॥४९३॥
तावत्पापाणमालोक्य जह्याम श्रेष्ठिगडिति ।
वाहितः केनचित्पुंसेऽक्षरत्नसमर्पणात् ॥४९४॥

कार्यं कुरु मदीयं चेत्करोमि सुखिनं तदा ।
वृद्धः ग्राह करिष्येऽहं कार्यं सर्वं त्वयोदितम् ॥४८४॥ यतः—
“किं किं न कयं को को न पत्थिओ कह कहवि न नामिअं सीसं ।
दुब्भरपिट्ठस्स काए किं न कयं किं न कायव्वं ॥४८५॥
पंथसमा नत्थि जरा छुहासमा वेअणा नत्थि ।
मरणसमं नत्थि भयं दारिदसमो वेरिओ नत्थि ॥४८६॥
जीवन्तो मृतकाः पञ्च श्रूयन्ते किल भारते ।
दरिद्रो व्याधितो मूर्खः प्रवासी नित्यसेवकः” ॥४८७॥
सन्ततं सुकरे कार्ये युनक्ति तं कुमारराट् ।
भोजनं ददते सारं सगौरवपुरस्सरम् ॥४८८॥
एवं क्रमात् त्रयः पत्यादयः कृत्वा च किङ्कराः ।
आनीय सुखिनः सारभोज्यदानात्तया कृताः ॥४८९॥
कुटुम्बं मिलितं वीक्ष्य मतिसारस्तुषास्तदा ।
नारीवेपं व्यधुः सर्वा मन्त्री चित्ते चमत्कृतः ॥४९०॥

ततो ज्ञातं मया नूनं पूर्वकुलकर्मयोगतः ।
मणिरपि ह्यजातः खिन्नोऽहं चागमं बहिः ॥४९०॥ यतः—
“नैवाकृतिः फलति नैव कुलं न झीलम्,
विद्या च नैव न च जन्मकृता च सेवा ।
कर्माणि पूर्वतपसा किल संचितानि,
काले फलन्ति पुरुषस्य यथेह दृक्षाः ॥४९१॥
तावच्चन्द्रचलं ॥ (सर्ग ७ श्लो० २२१)
विलोकिंतं मया तत्र न एष्टं स्वं गडुम्बकम् ।

रिमन्तेषु न हन्तरी । इतः प्रेषादिनाम् ॥१७८॥
यन्ते पुनन्ते मयः प्रमिष्यत इति मयागमे ॥१७९॥
यत्ता पुनन्ते रन्तमेकं तिष्ठाम मयगनः ।
ताः पर्यालिन्य पुंसे प्रीत्यस्तुताः मयः ॥१८०॥
मादकेन मुनेः पुनन्त्यां व्ययः स्मिन्ति न ते ।
मुद्रापाश्चात्त्युन्त्य मोक्षमानयते पुनत् ॥१८१॥
मिधाय भोजने मेने कुमागन्ते निगन्तम् ।
विपुन्ति मसमक्षोणिरवाधे तस्य समनः ॥१८२॥
इतो वातायनस्थित्य रल(ड)न्ते श्रुते वधः ।
श्रुतो प्रति जगावधानयाम् साम्प्रतं नरम् ॥१८३॥
मुद्रा गत्याडन्तिके तस्य जगावेवं नराधुना ।
आदयति कुमारस्त्वां गवाधस्थो मदालये ॥१८४॥
काष्ठिमागच्छते नीन्वा मुद्राडगाविजमनि ।
वधुमुमागच्छतः प्राङ् क्रियेव रलसे श्रुयम् ॥१८५॥

वधुः पप्रच्छ किं तात ! सपादलक्षमूल्यके ।
रत्ने हस्तस्थिते दीनामीदृशीं प्राप्तवान् दशम् ४९॥
मन्त्री ग्राह पुरीमध्ये गत्वा सौवर्णिकापणे ।
मया ग्रीक्तं मणिर्मिडस्ति लक्षमूल्यः शयेऽधुना ॥४९२॥
सौवर्णिको जगौ रत्नं दर्शय त्वं नराधुना ।
मया ततो मणिर्यावद्विशतः श्रेष्ठिनस्तदा ॥४९३॥
तावत्पापाणमालोक्य जहास श्रेष्ठिराडिति ।
वाहितः केनचित्पुंसेद्वक्षरत्नसमर्पणात् ॥४९४॥
ततः प्रोक्तं मया वध्वा दत्तं मे जीविकाकृते ।
सौवर्णिको जगौ नूनं तया त्वमपि वाहितः ॥४९५॥
ततोऽन्यस्यापणे गत्वा मयाऽयं दर्शितो मणिः ।
तेनापि पूर्ववत् प्रोक्तं स्वरूपं च मणेस्तथा ॥४९६॥
एवं च दर्शितं रत्नं बहूनां वणिजां मया ।
तैरप्येवं मणेः प्रोक्तं स्वरूपं पूर्ववत्तदा ॥४९७॥

मने ४५ मदीये ने मदीये मदीये नरा ।
म ५० यत्ता मदीये मदीये मदीये मदीये ॥४९८॥ यत्ता-
मदीये मदीये मदीये मदीये मदीये मदीये ॥४९९॥
मदीये मदीये मदीये मदीये मदीये मदीये ॥५००॥
मदीये मदीये मदीये मदीये मदीये मदीये ॥५०१॥
मदीये मदीये मदीये मदीये मदीये मदीये ॥५०२॥
मदीये मदीये मदीये मदीये मदीये मदीये ॥५०३॥
मदीये मदीये मदीये मदीये मदीये मदीये ॥५०४॥
मदीये मदीये मदीये मदीये मदीये मदीये ॥५०५॥
मदीये मदीये मदीये मदीये मदीये मदीये ॥५०६॥
मदीये मदीये मदीये मदीये मदीये मदीये ॥५०७॥
मदीये मदीये मदीये मदीये मदीये मदीये ॥५०८॥
मदीये मदीये मदीये मदीये मदीये मदीये ॥५०९॥
मदीये मदीये मदीये मदीये मदीये मदीये ॥५१०॥

ततो ध्यातं मया नूनं पूर्वदुष्कर्मयोगतः ।
मणिरपि द्रव्यजातः खिन्नोऽहं चागमं बहिः ॥४९८॥ यतः-
‘नैवाकृतिः फलति नैव कुलं न शीलम्,
विधा च नैव न च जन्मकृता च सेवा ।
कर्माणि पूर्वतपसा किल संचितानि,
काले फलन्ति पुरुषस्य यथेह वृक्षाः ॥४९९॥
तावच्चन्द्रवर्लं ॥ (सर्ग ७ श्लो २२१)
विलोकितां मया तत्र न दृष्टं स्वं कुटुम्बकम् ।
खेदं कृत्वा क्षणं पुर्यां मध्येऽहं पुनरागमम् ॥५००॥
कृत्वाऽन्येषां गृहे कर्मोदरं कष्टान्मया भुतम् ।
इन्धनानि च विक्रीय खिन्नोऽहं साम्प्रतं भृशम् ॥५०१॥
एवं भ्रमन् भृशं पुर्यां त्वदीये दृष्टिगोचरे ।
शुभकर्मोदयादेवागतोऽहं साम्प्रतं स्तुपे ! ॥५०२॥
वध्वा ग्रीक्तं मणिस्ताहिं क्षितौ वाडस्ति शये तव ।

ततो मन्त्री जगौ वल्लाञ्चले वद्धोऽस्ति मेऽधुना ॥५०३॥
 वधूः प्रोवाच तर्हि त्वं तात ! दर्शय तं मम ।
 ततो मन्त्री मणिं तस्यै दर्शयामास तत्क्षणात् ॥५०४॥
 पूर्ववन्मणिमाभान्त दीप्त्या भासुरया तदा ।
 वीक्ष्य चमत्कृते बाढं द्वे अपि श्वसुरस्सुषे ॥५०५॥
 एवं तथा त्रयो मन्त्रिपुत्राः पृष्ट्वा जगुस्तदा ।
 ततस्तैर्दर्शितानि श्राग् रत्नानि तानि तत्क्षणम् ॥५०६॥
 बभूवुः पूर्ववदीप्तिवन्ति तानि तदग्रतः ।
 मतिसारस्ततो मन्त्री सन्मान्याभरणैः स्तुषाम् ।
 पृष्ठ्वैव कुरुते कार्यं सदा स्तोकं ननु स्वयम् ॥ [षट्पदी] यतः-
 “यो बुद्ध्यादिगुणैः शिष्टविशिष्टो जायते जनः ।
 सन्मान्यते महीपालमातृपित्रादिभिः सदा ॥५०८॥
 लक्षटङ्ककमूल्येन विक्रीयैकं मणिं तदा ।
 बभूव मन्त्रिराद् बाढं सुखी सर्वकुटुम्बयुक् ॥५०९॥ यतः-

मिलित्वा मन्त्रिराद् भूप भूरिभक्तिपुरस्सरम् ।
 आनीय स्वपृष्ठे चक्रे गौरवं भक्तदानतः ॥५१०॥
 समृद्धिं मन्त्रिणो वीक्ष्य यावद् भूपश्चमत्कृतः ।
 तावन्मन्त्री जगौ बद्ध्वा धिया च त्वत्प्रसादतः ॥५११॥
 पूर्वभवाजितां सर्वमापदं दुस्तरां क्रमात् ।
 उल्लङ्घ्य साम्प्रतं जातः सुख्यार्हं मेदिनीपते ॥५१२॥ [युग्मम्]
 राजा १-६३३ वक्षि वध्ना प्राग् प्रसादितः ॥५२०॥

“पत्नी प्रेमवती सुतः सचिनयो० ॥ (सर्ग ७ श्लो० ७७)
 भक्तं कलत्रं विनयः(यी) सुतश्च, स्तुषा विशिष्टा विशदैर्गुणैर्धैः ।
 बन्धुः प्रधानः प्रवरः सुहृच्च, लभ्येत धर्मेण जनेन शश्वत्” ॥
 षण्मासान्ते वधूः ग्राह भूयः श्रुत्वा शिवारवम् ।
 प्रभाते दिशि पूर्वस्यां चन्द्राभिधसरोवरे ॥५१२॥
 चिक्रमार्कः क्षमापालः समेतस्ते मिलिष्यति ।
 मतिसार ! व्रजेदानीं युक्त्वा कार्याणि सम्मुखम् ॥ [युग्मम्]

इति तृतीयादेशः समाप्तः ।

इतोऽवगच्छिक्रमो नागदमनि ! त्वं चतुर्थकम् ।
 कार्यं वक्षि ततो नागदमनी ग्राह भूपते ॥५१४॥
 गत्वा रत्नपुरेऽह्वाय मतिसाराह्वमन्त्रिणम् ।
 सन्मान्यात्रानयेदानीं ततो भूपोऽचलततः ॥५१५॥
 भूपः सरोवरे चन्द्रे यावदेति कृतत्वरः ।
 तावदभिमुखं मन्त्री मतिसारः समागमत् ॥५१६॥

सर्वदेदेशिकः कश्चिदिन्द्रजालिकपुरुषः ।
 आगत्याह यदि इमाप ! रोचते तव किञ्चन ॥५२४॥
 तदाऽहं दर्शयिष्यामि कलाकौशल्यमात्मनः ।
 भूपोऽवगच्छ दर्शयेदानीमस्माकं त्वं कलां निजाम् ॥५२५॥
 दर्शयित्वा ततो नानारूपाणि शक्रजालिकः ।
 प्रोवाच रोचते अत्र मानसे मेदिनीपते ॥५२६॥
 दर्शयिष्ये तादा नित्यफलामाश्रम्य पाटिगताम् ।
 भूपः प्रोवाच किममः परमं नित्यफलम् ॥५२७॥

नतो मन्त्री ततो ततो ॥ १७९ ॥
 ततो मन्त्री ततो ततो ॥ १७९ ॥
 ततो मन्त्री ततो ततो ॥ १७९ ॥
 ततो मन्त्री ततो ततो ॥ १७९ ॥
 ततो मन्त्री ततो ततो ॥ १७९ ॥
 ततो मन्त्री ततो ततो ॥ १७९ ॥
 ततो मन्त्री ततो ततो ॥ १७९ ॥
 ततो मन्त्री ततो ततो ॥ १७९ ॥
 ततो मन्त्री ततो ततो ॥ १७९ ॥
 ततो मन्त्री ततो ततो ॥ १७९ ॥

मिलित्वा मन्त्रिराद् भूप भूरिभक्तिपुरस्सरम् ।
 आनीय खगृहे चक्रे गौरवं भक्तदानतः ॥५१७॥
 समृद्धिं मन्त्रिणो वीक्ष्य यावद् भूपश्चमत्कृतः ।
 तावन्मन्त्री जगौ वध्वा धिया च त्वत्प्रसादतः ॥५१८॥
 पूर्वभ्राजितां सर्वाभापदं दुत्तरां क्रमात् ।
 उच्छङ्ख्य साम्प्रतं जातः सुख्यहं मेदिनीपते ॥५१९॥ [युग्मम्]
 राजा ग्राह कथं वक्षि वध्वा एव प्रसादतः ।
 मन्त्री ततो निजं वध्वाः स्वरूपमुक्त्वास्तदा ॥५२०॥
 राजा जगौ मया दत्तः प्रवासस्तव मन्त्रिराद् ।
 तेन मे न प्रसादोऽस्ति त्वयि लक्ष्मीप्रदानतः ॥५२१॥
 शुत्वेतः पटहस्वानं भूपः पप्रच्छ मन्त्रिणम् ।
 किमर्थं वाधते भूमिपतिना पटहोऽधुना ॥५२२॥
 ज्ञात्वा तन्मन्त्रिराद् ग्राह पुराऽस्मिन् नगरेऽन्यदा ।
 अलं चकार भूपालः सभां यावद्दिनोदये ॥५२३॥

नामः सर्गः ॥ १७९ ॥
 नामः सर्गः ॥ १७९ ॥
 नामः सर्गः ॥ १७९ ॥
 नामः सर्गः ॥ १७९ ॥
 नामः सर्गः ॥ १७९ ॥
 नामः सर्गः ॥ १७९ ॥
 नामः सर्गः ॥ १७९ ॥
 नामः सर्गः ॥ १७९ ॥
 नामः सर्गः ॥ १७९ ॥
 नामः सर्गः ॥ १७९ ॥

तावद्वैदेशिकः कश्चिदिन्द्रजालिकपूरुषः ।
 आगत्याह यदि इमाप ! रोचते तव किंचन ॥५२४॥
 तदाऽहं दर्शयिष्यामि कलाकौशल्यमात्मनः ।
 भूपोऽवगृह्य दर्शयेदानीमस्माकं त्वं कलां निजाम् ॥५२५॥
 दर्शयित्वा ततो नानारूपाणि शक्रजालिकः ।
 ग्रीवाच रोचते चेत्ते मानसे मेदिनीपते ॥५२६॥
 दर्शयिष्ये तदा नित्यफलामास्रस्य वाटिकाम् ।
 भूपः ग्रीवाच किमतः परमत्र विलोक्यते ॥५२७॥
 सदाफलाग्रवीजानि तत उध्वा वने क्षणात् ।
 मायिको वाटिकां नित्यफलां ग्रादुश्चकार सः ॥५२८॥
 तस्याः पार्श्वेऽचलं रम्यं विबुधैर्मायिकस्ततः ।
 प्रवाहः सरितो वाद्या मध्ये तत्क्षणमानयत् ॥५२९॥
 सेचं सेचं तरुन् नद्या वारिणा स्कन्धवन्धुरान् ।
 कृत्वेन्द्रजालिकश्चारु पत्रपुष्पफलान् व्यधान् ॥५३०॥

पचेलिमफलैः सद्यः सहकारान् सदाफलान् ।
कृत्वेन्द्रजालिकं ग्राह रोचते यदि ते नृप ! ॥५३१॥
तदैषां सहकाराणां फलानि मधुराणि च ।
ददामि वपुषस्तुष्ट्यै परिवारस्य चाऽधुना ॥५३२॥
देहीति भूशुजा श्रोक्ते सहकारफलानि सः ।
तानीन्द्रजालिकस्तेभ्यो ददावाश्चर्यहेतवे ॥५३३॥
जग्ध्वा फलानि भूपालः परिवारयुतो जगौ ।
हन्यते चेदयं मायी तदेतदवतिष्ठते ॥५३४॥
विमृश्यैतद् मिथो भूयो मारयामास मायिकम् ।
फलानि सेवका लातुं यावद् वृक्षे प्रवर्तिताः ॥५३५॥
तावदायान्ति पापाणा हस्ते च पादचारिणाम् ।
गृह्णन्त्यम्बु शये यावत् रजस्तावद्भूतदा ॥५३६॥
दृष्ट्वत्खिन्नभूयेन कारिताः शान्तिकाः क्रियाः ।
तथापि दशदो धूर्लिदृश्यन्तेऽम्बुफलानि न ॥५३७॥

भूपः ग्राह कृतं शिष्टं नास्माभिः साम्प्रतं स्फुटम् ।
मारितो मायिकोऽस्माकं हस्ते किमपि नागतम् ॥५३८॥ यतः
“सहसा विदधीत न क्रियामविवेकः परमापदां पदम् ।
वृणते हि विमृश्यकारिणं गुणलुब्धाः स्वयमेव सम्पदः ॥५३९॥
अविमृश्य कृतं कार्यं दुःखाय जायते नृणाम् ।
विमृश्य विहितं कार्यं सुखाय जायते पुनः” ॥५४०॥
मृत्वेन्द्रजालिको देवीभूय तत्रैत्य तत्क्षणात् ।
वाटिकां तादृशीं चक्रे क्रोधेन निजशक्तितः ॥५४१॥
विचार्य मन्त्रिभिः सार्धं भूपः पटहवादनम् ।
पुरीमध्येऽभितो नित्यं कारयन्निति जल्पति ॥५४२॥
वाटिकायाः फलान्यस्याः यः सत्यानि करिष्यति ।
नद्याश्च सलिलं तं च भूपः सन्मानयिष्यति ॥५४३॥
राज्यार्थसंयुतां विश्वलोचनाह्वां निजां सुताम् ।
तत्क्षणादास्यति ग्राज्यमहोत्सवपुरस्सरम् ॥५४४॥

श्रुत्वा तद् चिक्रमः ग्राह मन्त्रीश ! पटहं स्पृश ।
सर्वमेतत्करिष्येऽहं नाम ग्राहं न मेऽधुना ॥५४५॥
मन्त्रिणा पटहे स्पृष्टे तत्रैत्य चिक्रमार्थमा ।
अभिचेतालसात्रिध्यात्सत्यं वाट्यादिकं व्यधात् ॥५४६॥
दुष्करं मानवैः कार्यं साविध्यान्मरुतामिह ।
याति शु(सि)द्धिं क्षणेनैव मनुष्याणां महीतले ॥५४७॥
वाटिकाऽहं न नृप ! तस्मात् न ।

अज्ञातकुलीलाय तस्मै तत्र महीशुजा ।
तनया प्रतिपन्नत्वात् प्रददे विश्वलोचना ॥५४८॥
अज्ञातकुलीलाय यदस्मै मेदिनीशुजा ।
कन्या विश्राणिताऽत्मीया तच्चारु विहितं न हि ॥५४९॥
कोऽप्यात्मीयां सुतां दत्ते सुखोऽज्ञातकुलाय न ।
विचक्षणोऽप्ययं भूपः कथमस्मै ददौ सुताम् ॥५५०॥
आकर्षणे नृप !

शुल्लतद् विक्रमः ग्राह मन्त्रीश ! पटहं स्पृश ।
 सर्वमेतत्कारिष्येऽहं नाम ग्राहं न मेऽधुना ॥५४५॥
 मन्त्रिणा पटहे स्पृष्टे तत्रैव विक्रमार्थमा ।
 अग्निवेतालसान्निध्यात्सत्यं वाढ्यादिकं व्यधात् ॥५४६॥
 दुष्करं मानवैः कार्यं सान्निव्यान्मरुतामिह ।
 याति शु(सि)द्धिं क्षणेनैव मनुष्याणां महीतले ॥५४७॥
 वाटिकाऽधिष्ठिता येन व्यन्तरेण दुरात्मना ।
 सोऽपि दूरीकृतो वह्निवेतालेन नृपाज्ञया ॥५४८॥
 वाटिकातः फलान्याप्त्या विक्रमो भूभुजे ददौ ।
 राज्यार्थं प्रतिपन्नत्वा तस्यै चादात्क्षितीश्वरः ॥५४९॥ यतः-
 "चलति कुलाचलचक्रं मर्यादामतिपतन्ति जलनिधयः ।
 अलसंतेण वि सज्जणेन जे अक्खरा ससुल्लविआ ।
 ते पत्थरट्ठुकीर(रि)य न्व न इ अन्नहा हुंति" ॥५५१॥

अज्ञातकुलशीलाय तस्यै तत्र महीभुजा ।
 तनया प्रतिपन्नत्वात् प्रददे विश्वलोचना ॥५५२॥
 अज्ञातकुलशीलाय यदस्यै मेदिनीभुजा ।
 कन्या विश्राणिताऽऽत्मीया तच्चारु विहितं न हि ॥५५३॥
 कोऽप्यात्मीयां सुतां दत्ते मूर्खोऽज्ञातकुलाय न ।
 विचक्षणोऽप्ययं भूपः कथमस्यै ददौ सुताम् ॥५५४॥
 आकर्ण्यैतच्छेदा वाचं लोकानां मन्त्रिनायकः ।
 सतिसारो जगौ तत्र विजयक्षमापतिं प्रति ॥त्रिभिर्विशेषकम्॥
 येन खर्परवेतालद्वयः सर्वे वशीकृताः ॥५५६॥
 सामान्योऽयं नरो नैव विद्यते किन्तु विक्रमः ।
 अवन्तीनायकोऽत्रागाद् विक्रमादित्यभूषतिः ।
 एकाकी निर्भयः कल्ये ममाकारणेहेतवे ॥५५७॥
 ततो हृष्टो नृपः पुर्यां तलिकतोरणादिभिः ।
 स्थाने स्थाने तथा सर्वो महोत्सवमचीकरत् ॥५५८॥

॥५४५॥
 ॥५४६॥
 ॥५४७॥
 ॥५४८॥
 ॥५४९॥
 ॥५५०॥
 ॥५५१॥
 ॥५५२॥
 ॥५५३॥
 ॥५५४॥
 ॥५५५॥
 ॥५५६॥
 ॥५५७॥
 ॥५५८॥

॥५४५॥
 ॥५४६॥
 ॥५४७॥
 ॥५४८॥
 ॥५४९॥
 ॥५५०॥
 ॥५५१॥
 ॥५५२॥
 ॥५५३॥
 ॥५५४॥
 ॥५५५॥
 ॥५५६॥
 ॥५५७॥
 ॥५५८॥

अग्निवेतालसांनिध्यात् वीजान्याम्रस्य शालिनः ।
लात्वा भूपः प्रियामचिभुतः स्वपुरमाययौ ॥५५९॥
वीजानि तत्क्षणाद् नागदमन्यै विक्रमार्थमा ।
दत्त्वाऽमाल्यस्य पूर्ववत् स्थापनं चक्रवान् ततः ॥५६०॥
इति पञ्चदण्डप्रकरणे चतुर्थप्रस्तावः ।
राजाऽवक् पञ्चमं कार्यं देहि नागदमेऽधुना ।
सा प्रोवाच सुपात्रेभ्यो दानं विश्राणयाचिरात् ॥५६१॥
सुपात्राणां परीक्षार्थमादावाकारिता द्विजाः ।
पृष्टं च भूभुजा व्रत सुपात्राणि भवन्ति के ॥५६२॥
द्विजाः प्रोचुर्वयं भूप ! सुपात्राण्येव निश्चितम् ।
नृपोऽवग् भवतां दानं किं किमत्र प्रदीयते ॥५६३॥
ते प्रोचुः पृथिवीपत्नीगोयन्त्रमुशलादिकम् ।
दानं च दीयते भूरि जनैः सद्गतिहेतवे ॥५६४॥
राज्ञोक्तं ब्रह्म ये धेन्ति तीव्रेण तपसा जनाः ।

१ हनक् हिसागत्यो, ततो ज्ञन्ति-ग्राप्नुवन्तीत्यर्थः ।

भवन्ति गुरवो इथा कर्मधर्मोपदेशतः ॥५७१॥
विवाहशान्तिकादीनि कार्याणि कुर्वते यके ।
त एव कर्मगुरवो ज्ञातव्या विदुषोत्तमैः ॥५७२॥
सावधरहिता ये तु निरवद्यं द्रुपं सदा ।
कथयन्ति च ते धर्मगुरवो गुरवो मताः ॥५७३॥ यतः-
“महाव्रतधरा धीरा भिक्षुमात्रोपजीविनः ।
... इति कथा गुरवो मताः ॥५७४॥

ब्राह्मणास्ते निगद्यन्ते बुधैरस्मिन् महीतले ॥५६५॥
आत्मावबोधनकृते ये भरतेन चक्रिणा ।
स्थापितास्ते च विज्ञेया ब्राह्मणा नेतरे पुनः ॥५६६॥
अत्रादौ भरतचक्रिणा ब्राह्मणस्थापनं चक्रे यथा तथा वाच्यम् ।
पुराणेऽयुक्तम्-

“ब्राह्मणो ब्रह्मचर्येण यथा शिल्पेन शिल्पिनः ।
अन्यथा नाममात्रं स्यादिन्द्रगोपककीटवत्” ॥ इत्यादि ।
एतच्छ्रुत्वा द्विजाः क्रोधाध्माताः प्रोचुरिति स्फुटम् ।
रे पापिष्ठ ! कथं दुष्टं त्वयेदं भूप ! जल्प्यते ॥५६८॥
श्रुत्वैतद् भूभुजा ध्यातमेतेऽहंकारपूरिताः ।
उत्कर्षमात्मनो नूनं मन्यन्ते ब्राह्मणा अमी ॥५६९॥
ततो लोकप्रसिद्धत्वात् विरुद्धजननाञ्जनैः ।
द्विजेभ्यो दीयते दानं कर्मचार्यप्रवाहतः ॥५७०॥
आकार्यं भूभुजा पृष्टाः साधव इति ते जगुः ।

मध्यतीर्थकृतां वारे वृषविण्डं यतीश्वराः ।
युक्तै नाथचरमवारै एवं स्थितिः मद्रा ॥५७५॥ यतः-
“राजन् ! दीनादिलोकेभ्यो देहि दानं यथाशुचि ।
दत्तं दानं च दीनेषु जायते शिवहेतवे ॥५८०॥
अभयं सुपत्तदाने अणुकेना उचिज्जकित्तिद्राणो च ।
दीतिः नि सुक्ते भगित्री तिष्ठति भोगादज्ञं दिक्षि ॥ इत्यादि ।
शुद्धिपारुपतिस्तत्र दीनेभ्यो दानमादरान् ।
दत्ता गन्तो मयी गीतान्ते भोऽहं गुरवन्तरे ॥५८२॥

भवन्ति गुरवो द्वाधा कर्मधर्मोपदेशतः ॥५७१॥
 विवाहशान्तिकादीनि कार्याणि कुर्वते यके ।
 त एव कर्मगुरवो ज्ञातव्या विबुधोत्तमैः ॥५७२॥
 सावधरहिता ये तु निरवद्यं वृषं सदा ।
 कथयन्ति च ते धर्मगुरवो गुरवो मताः ॥५७३॥ यतः—
 “महाव्रतधरा धीरा भैश्यमात्रोपजीविनः ।
 सामायिकस्था धर्मोपदेशका गुरवो मताः ॥५७४॥
 सर्वाभिलाषिणः सर्वभोजिनः सपरिग्रहाः ।
 अब्रह्मचारिणो मिथ्योपदेशा गुरवो न तु ॥५७५॥
 चतुर्वर्णेषु ये शीलसत्यादिगुणसंयुताः ।
 तेष्वेव दीयते दानं जनैर्मोक्षाभिलाषिभिः” ॥५७६॥ इत्यादि ।
 श्रुत्वैतद् भूपतिर्दध्यौ दानयोग्या अमी खलु ।
 निष्पापनिरहङ्कारस्तपःकरणतपराः ॥५७७॥
 राज्ञोक्तं वस्त्रपानादिदानं गृहीत साधवः ।
 यूयं ततो जगुर्वत्सच्छादितास्या यतीश्वराः ॥५७८॥

मध्यतीर्थकृतां वारे नृपपिण्डं यतीश्वराः ।
 गृह्णते नाद्यचरम्वारे एवं स्थितिः सदा ॥५७९॥ यतः—
 “राजन् ! दीनादिलोकेभ्यो देहि दानं यथारुचि ।
 दत्तं दानं च दीनेषु जायते शिवहेतवे ॥५८०॥
 अभयं सुपत्तदानं अणुकंपा उचिअकित्तिदानं च ।
 दोहिं वि मुक्खो भणिओ तिन्निउ भोगाइअं दिति ॥ इत्यादि ।
 श्रुत्वैतद्भूपतिस्तत्र दीनेभ्यो दानमादरात् ।
 दत्त्वा रात्रौ ययौ स्त्रीयवृत्तं श्रोतुं पुरान्तरे ॥५८२॥
 पुरोहितगृहोपान्ते यावद् भूमीपतिः स्वयम् ।
 गत्वा लोकचरित्राणि तस्थौ निरीक्षितुं क्षणम् ॥५८३॥
 इतस्तत्रागता देवदमनीभगिनी वरा ।
 हरिताल्यभिधा चारुभूषणाम्बरधारिणी ॥५८४॥
 जडतूमालिकां दृष्ट्वेतुकां यान्तीमिदं जगौ ।
 गच्छसि त्वरितं क्व त्वं सद्यो जल्प जडतूके ! ॥ [युग्मम्]

जहत्तुः ग्राह पाताले नागस्य व्यवहारिणः ।
तनयोऽद्यैव यामिन्यां सन्महं परिणेष्यति ॥५८६॥
निमन्त्रिताऽसि तत्राहं नागेन व्यवहारिणा ।
मिलिष्यन्ति वरा नागकुमारा भूरिशो निशि ॥५८७॥
तत्राद्याहं गमिष्यामि लात्वा पुष्पकरण्डकम् ।
हरिआली जगौ तेनाकारितास्म्यहकं सखि ! ॥५८८॥
वसुधास्फोटनं दण्डं लात्वोद्यानेऽधुना बहिः ।
योगिनीभिः समं नर्म करिष्यामि क्षणं सखि ! ॥५८९॥
विषापहारदण्डेन युतां पुरोहिताङ्गजाम् ।
आकार्यं गोमतीं सद्यस्त्वमागच्छेर्बहिः पुनः ॥५९०॥
मिलित्वा च वयं तत्र गमिष्यामोऽचिरात् सखि ! ।
उत्तवेति बहिरुद्याने हरिआल्यगमत्तदा ॥५९१॥
जहत्तुः पुरोहितसुतां नीत्वा पुष्पकरण्डयुग्म् ।
निर्यान्ती नगराङ्गारपीडितेदं जगौ तदा ।

पातालविवरद्वारे प्रविश्य भुजगान् बहून् ।
विषापहारदण्डेन दूरयन्त्यस्तदा पथि ॥६००॥
नालीकनालवत्सपत्तिं गोणसान् श्रीपणास्तदा ।
दधत्यथ शये जग्मुः पातालनगरान्तिके ॥६०१॥
पुष्पकरण्डकं दण्डद्वितयं च बटोस्तदा ।
दत्त्वा सरोवरे स्नानं कर्तुं जग्मुश्च योषितः ॥६०२॥
लात्वा दण्डद्वयं पुष्पकरण्डं बृहन्निग्रमः ।

बहुआक्रोऽधुना कोऽपि आत्रां यदि मिलिष्यति ।
तस्य द्रव्यं कियद्वा भारं च वाहयिष्यते ॥५९३॥
सर्वं पश्यन् नृपः कृत्वा बहुरूपं समागमत् ।
मालिन्योक्तं बहेदानीं यद्यष्टं भारमात्मनः ॥५९४॥
तदा तुभ्यं मया वस्तु किञ्चित्तत्र प्रदास्यते ।
बहुकोऽवगहं भारं वहामि शिरसाऽधुना ॥५९५॥
भाटकं ग्रीच्य तच्छीर्षे दत्त्वा पुष्पकरण्डकम् ।
गते ते बहिरुद्याने यत्रास्ति हरितालिका ॥५९६॥
हरिताली चतुःषष्टियोगिनीमभ्यतस्तदा ।
हृष्टीसकं वितन्वाना ताम्यां तत्र निरीक्षिता ॥५९७॥
क्रीडां कृत्वा ततस्तिष्ठः कुर्वाणा हुंकुतिं द्रुतम् ।
वृक्षमारुह्य खेनैव खर्णद्वीपं ययुः स्वयम् ॥५९८॥
तत्र कृत्वा वने क्रीडां गत्वाऽग्रे मेदिनीतलम् ।
आहत्य वज्रदण्डेनापातयन् विवरं च ताः ॥५९९॥

मातुर्गहे बहुर्गत्वा श्रीदपुत्र्याः करग्रहम् ।
कृत्वा तस्थौ मनोहारिणीतगानपुरस्सरम् ॥६०७॥
इतश्च हरितालाद्यास्तिष्ठः कन्याः सरोवरे ।
स्नानं कृत्वा बहिर्यवदेत्य पश्यन्ति नो बडम् ॥६०८॥
अष्टप्रा तं बडं स्विक्वा चिलोक्य निखिले पुरे ।
द्रष्टुं नागसुतं श्रीदगेहे जग्मुश्च ता यदा ॥६०९॥
तदा कृत्वा बटो रूपं विग्रहम् २-२-२ पतिः ।

पातालविवरद्वारे प्रविश्य भुजगान् बहून् ।

विषापहारदण्डेन दूरयन्त्यस्तदा पथि ॥६००॥

नालीकनालवत्सर्पान् गोनसान् भीषणांस्तदा ।

दधत्यथ शये जग्मुः पातालनगरान्तिके ॥६०१॥

पुष्पकरण्डकं दण्डद्वितयं च बटोस्तदा ।

दत्त्वा सरोवरे स्नानं कर्तुं जग्मुश्च योपितः ॥६०२॥

लात्वा दण्डद्वयं पुष्पकरण्डं बहुचक्रमः ।

पातालनगरस्यान्तः पश्यन् शोभां समीपिवाच् ॥६०३॥

पुत्रो नागकुमारस्योद्वाहालङ्कारभूषितः ।

यावद् यात्यापणश्रेणौ तावच्च गतो बहुः ॥६०४॥

अग्निवेतालसांनिध्याद् चक्रमार्कबटूत्तमः ।

नागाङ्गजं तिरोधायासुरोह तुरगं पथि ॥६०५॥

हारकङ्कणकेयूरमुख्यालङ्कारभूषितः ।

नागाङ्गजसमानाङ्गो चक्रमार्कोऽभवत्तदा ॥६०६॥ [युग्मम्]

मातुर्गेहे बहुर्गत्वा श्रीदपुत्र्याः करग्रहम् ।

कृत्वा तस्थौ मनोहारिगीतगानपुरस्सरम् ॥६०७॥

इतश्च हरितालद्यास्त्रिभुजः कन्याः सरोवरे ।

स्नानं कृत्वा बहिर्यविदेत्य पश्यन्ति नो बहुम् ॥६०८॥

अदृष्ट्वा तं वटुं खिन्ना विलोक्य निखिले पुरे ।

द्रष्टुं नागसुतं श्रीदगेहे जग्मुश्च ता यदा ॥६०९॥

तदा कृत्वा बटो रूपं चिक्रमादित्यभूषितः ।

तस्थौ वेतालिकस्यैव सान्निध्याद्बुचिराकृतिः ॥६१०॥

मातुर्गेहे वटुं दृष्ट्वापविष्टं पाणिपीडनम् ।

कुर्वन्तमुपलक्ष्योच्चुर्हरिताल्यादिका इति ॥६११॥

त्वया बटो ! किमारब्धं हत्वा दण्डद्वयं तदा ।

अस्माकमागतोऽत्रैव वञ्चयित्वा दृशं क्षणात् ॥६१२॥

त्वया बटो ! किमारब्धमीदृशं कर्म साम्प्रतम् ।

अस्माकमर्पयाह्वाय दण्डद्वन्द्वं क्षणाद्वरम् ॥६१३॥

112311

जात्यरतमयं सिद्धविष्टरं कारितं तथा ।
 आनीयानीय रत्नानि कोशाङ्गमीपतिस्तदा ॥६२८॥
 उपविष्टः शुभे लभे तस्मिन् सिद्धासने नृपः ।
 पञ्चदण्डमयं छात्रं शीर्षोर्ध्वं धरति स्म च ॥६२९॥
 तस्मिन् क्षणे नृपो दानं याचकभ्यस्तदा ददौ ।
 महेभ्यसदृशाः सर्वे बभूवुस्तत्क्षणाच्च ते ॥६३०॥

श्रीसोमगुप्तरस्य विमर्शकतया प्राचीनरससिद्धिस्तो गन्तव्यप्रतीतिरिति नाम नवमः सर्गः ॥

कश्चिद्वदन्ति द्वात्रिंशत्पृथिव्यास्तुतिषट् ।
 उपविष्टो नृपो दानं ददातोऽनर्गलं तदा ॥६२॥
 ततो विक्रममार्तण्डो न्यायमार्गेण नित्ययः । २॥
 वलययामास पृथिवीं सर्वभागविभोचनानात् ॥६३॥
 पञ्चदण्डमयं छत्रं विक्रमार्कस्य भूपतेः ।
 यभूच भाग्यतो राज्यलक्ष्मीपुङ्क्तिः क्रमात्तदा ॥६४॥

-E-37JUL68JUN

नवमः सर्गः

॥२८३॥

जात्यरत्नमयं सिंहविष्टरं कारितं तथा ।

अनीयानीय रत्नानि कोशाद्भूमीपतेस्तदा ॥६२८॥

उपविष्टः शुभे लभे तस्मिन् सिंहासने नृपः ।

पञ्चदण्डमयं छत्रं शीर्षोर्ध्वं धरते स च ॥६२९॥

तस्मिन् क्षणे नृपो दानं याचकेभ्यस्तदा ददौ ।

महेभ्यसदृशाः सर्वे वभूवुस्तत्क्षणाच्च ते ॥६३०॥

केचिद्वदन्ति द्वात्रिंशत्पुत्रिकायुतविष्टरे ।

उपविष्टो नृपो दानं ददानोऽनर्गलं तदा ॥६३१॥

ततो विक्रममार्तण्डो न्यायमार्गेण नित्यशः ।

पालयामास पृथिवीं सर्वभागविमोचनात् ॥६३२॥

पञ्चदण्डमयं छत्रं विक्रमार्कस्य भूपतेः ।

वभूव भाग्यतो राज्यलक्ष्मीवृद्धिः क्रमाच्चदा ॥६३३॥

इति श्रीमत्तपागच्छनायक-श्रीसोमसुन्दरसूरिपट्टालंकरणश्रीसुनिसुन्दरसूरिशिष्य-पं०शुभशीलगणिविरचिते श्रीविक्रमादित्य-

विक्रमचरित्रचरिते पञ्चदण्डवर्णनो नाम नवमः सर्गः समाप्तः ॥

॥ ६३३ ॥

दशमः सर्गः।

निष्कण्टके महीपीठे विहिते मेदिनीशुजा ।
कालिदासादयो विज्ञा वर्णयन्तीति भूपतिम् ॥१॥
वन्यो हस्ती स्फटिकघटिते भित्तिमार्गे स्वविम्बम्,
दृष्ट्वा दूरात्प्रतिगज इति त्वद्द्विषां मन्दिरेषु ।
हत्वा कोपाद्गलितरदनस्तं पुनर्वीक्षमाणो,
मन्दं मन्दं स्पृशति करिणीशङ्कया साहसाङ्क ! ॥२॥
कालिदासस्योत्पत्तिर्यथा—
कालिदासस्य विदुषः सम्बन्धं समुपागतम् ।
संक्षेपेण मया किञ्चित् कथ्यते साम्प्रतं स्फुटम् ॥३॥ तथाहि—
प्रियञ्जुमञ्जरी पुत्री विक्रमार्कमहीशुजा ।
वेदगर्भवुधोपान्ते मुक्ताऽध्ययनहेतवे ॥४॥

तस्य पार्श्वे सदा सर्वशास्त्राणि विनयान्विता ।
पठन्ती भूपभूः स्तोकैर्दिनेर्जाता विशरदा ॥५॥
भूपभूर्यौवनं ग्राप्ता वसन्तसमयेऽन्यदा ।
गवाक्षस्थासनासीना ललाटतपतापने ॥६॥
आगत्य नृपमार्गेण वेदगर्भं बुधं स्थितम् ।
विश्रामाय गवाक्षार्थो ददर्श राजनन्दिनी ॥७॥
आम्नाणि परिपक्वानि तस्मै भूपालनन्दिनी ।
दर्शयन्ती बुधं चूतफललोलुपमानसम् ॥८॥
विज्ञाय चतुरा ग्राहेत्युष्णानि शीतलानि वा ।
तुभ्यं फलानि रोचन्ते यदिष्टं तन्निगद्यताम् ॥९॥ (शुग्मम्)
तद्वचश्चातुरीं शीघ्रमविज्ञाय बुधो जगौ ।
फलान्युष्णानि भो भूपसुते ! वितर साम्प्रतम् ॥१०॥

पल्लवाग्रले धरायस्तादित्युक्ते च तथा तदा ।
वेदगर्भो दधौ तानि ग्रहीतुं खोलकं स्वयम् ॥१॥
आदुष्कर्तुं स्वचातुर्यं सरजोमेदिनीतले ।
चिक्षेप शुभिक्षुपुत्री फलानि तानि तत्क्षणात् ॥२॥
रजोऽवगुण्ठितान्याम्रफलानि स्वकरे द्रुतम् ।
लात्वाऽऽस्यमरुता रेणुं यावत्सोऽपाकरोत्स्वयम् ॥३॥
तथेत्युक्तं तदोष्णानि किमभूनि फलान्यहो ।
यतो वक्त्रानिलेन त्वं दत्से फुगां पुनः ॥४॥

इतः श्रीविक्रमचरित्यः पुन्युद्गाहकृतेऽन्यद्वम् ।
विममो नन्दिनीयोग्यकान्तचित्तापयोनौ ॥१८॥ यतः—
“कुलं च शीलं च सनाथता च, विद्या च वित्तं च वपुर्वैयम् ।
मृत्तान् गुणान् सप्त निरीक्ष्य देया, ततः परं भाग्यवशा च कन्या ॥
मूर्धनिर्द्धनदूरस्थश्चरमोक्षाभिलाषिणाम् ।
त्रिगुणाधिकवर्षाणां तेषां कन्या न दीयते” ॥२०॥
पुत्रीयोग्यवरा लोकचित्तान्तासिन्धुगतं नृपम् ।
निरीक्ष्येति जगौ ॥२१॥

वक्त्राञ्चलं धराधस्तादित्युक्ते च तथा तदा ।
वेदगर्भो दयौ तानि ग्रहीतुं खोलकं स्वयम् ॥११॥
म्रादुष्कर्तुं स्वचातुर्यं सरजोमेदिनीतले ।
चिक्षेप शुमिश्रुद्धपुत्री फलानि तानि तत्क्षणात् ॥१२॥
रजोऽवगुण्ठितान्याम्रफलानि स्वकरे द्रुतम् ।
लात्वाऽऽस्यमरुता रेणुं यावत्सोऽपाकरोत्स्वयम् ॥१३॥
तथेत्युक्तं तदोष्णानि किममूनि फलान्यहो ।
यतो वक्त्रानिलेन त्वं दत्से फुकां पुनः पुनः ॥१४॥
सोपहासं वचः तस्याः श्रुत्वा विम्रो रुपा जगौ ।
हे जडे ! दुर्विदग्धा त्वं दुःखिनी भाविनी पुनः ॥१५॥
गुरूपहासकारिण्या भवत्या भूपनन्दिनि ! ।
पशुपालः पतिर्भूयादेवं शापं ददौ द्विजः ॥१६॥
शापं श्रुत्वा मुखात्तस्य प्रतिज्ञामिति साऽकरोत् ।
सर्वविद्याविदं कान्तं वरिण्याभ्यन्यथाऽनलम् ॥१७॥

राजादेशाद्वरं स्वीयस्वान्तचिन्तितमद्भुतम् ।
एकाकी वाडवो द्रष्टुमरण्यानीं समीयिवान् ॥२५॥
अमन् वने द्विजो नीराभावेनातीव बाधितः ।
एकं पशुपमालोक्य ययाचे तं जलं तदा ॥२६॥
पशुपालो जगौ नाम्बु विद्यतेऽत्र वने क्वचित् ।
तृपा चेत्ते पयो धेहि करचण्डीविधानतः ॥२७॥
करचण्डीति शब्दं स श्रुत्वा शब्दानुशासने ।
ग्रन्थे पुनः पुनश्चेतो दधत् शून्योऽजनि द्विजः ॥२८॥
ततो यथा तथा हस्तौ योजयन् वाडवस्तदा ।
करचण्डीं विधायथ हतस्तेन स मस्तके ॥२९॥
करचण्डीं च मूर्ख ! त्वं कर्तुं जानासि नो मनाक् ।
दुग्धं पीत्वा कथं तृष्णाछेदस्त्वया विधीयते ॥३०॥
वेदगर्भस्ततो दध्यावहो मे मूर्खतेदृशी ।
पठितानेकशास्त्रोऽपि करचण्डीं न वेद्मि यत् ॥३१॥

स्त्रोकेनानेन भूपालस्तत्पाण्डित्यगभीरताम् ।
ज्ञात्वाऽवगम्य भारतीपुत्रः किमत्रैवोऽगमद् द्विजः ॥३१॥
वेदगर्भो जगौ भूप ! मयाऽऽराध्य सरस्वतीम् ।
आनीतोऽस्ति वैरस्तावकीनपुत्रीकृते ननु ॥३०॥
तच्चादृशकुशलतारङ्गितेन महीशुजा ।
लसन्महेन तनयां गोपालः परिणायितः ॥३१॥
पाण्डितेन रहस्युक्तं मीनं कायं त्वया वर ! ।
वेदगर्भं ज्ञातुमुर्वीशपुत्रीस्यतुसुकुलाऽजनि ॥३२॥

कारयित्वा स्वयं सद्यो वाडवं करचण्डिकाम् ।
पाययामास गोपालो दुग्धमाकण्ठमादरात् ॥३२॥
उचितं भूपनन्दिन्या मत्वा पशुपतिं द्विजः ।
आनीय स्वगृहे गौरवयांचक्रेऽब्रदानतः ॥३३॥
स्नानान्नादिविधानेन यण्मासीं यावताऽन्वहम् ।
पशुपः पाठितः स्वस्तीत्याशीस्तेन द्विजन्मना ॥३४॥
परिधाप्याम्बरे स्वस्तीत्यश्वरजल्पपूर्वकम् ।
गोपं शुभेऽह्नि भूपालसंसदं नीतवान् द्विजः ॥३५॥
नृपं प्रति सदभ्यस्तमाशीर्विदं ददद् मुदा ।
गोपो जगावुशरटेत्यश्वराणि च मौढ्यतः ॥३६॥
तदोशरटमित्याशीर्विदं श्रुत्वा नृपः स्मितः ।
यावत्तावच्च तं विज्ञापयितुं वाडवो जगौ ॥३७॥
उमया सहितो रुद्रः शङ्करः शूलपाणियुक् ।
रक्षतु तव राजेन्द्र ! टणत्कारकरं यशः ॥३८॥

तादृशं पुस्तकं कान्तकृतं वीर्यं नृपशङ्का ।
पर्योऽभ्युन्महिषीपो मे पतिर्दध्यौ स्वचित्ति ॥३६॥
कारयित्वाऽन्वयादा विजयालाभिनी नृपाङ्गजा ।
भूयिष्ठमहिषीरूपसंचयं तस्थुनी रहः ॥३७॥
स्वां प्रतिष्ठां च विस्तृत्य मच्चिव्याहारानकुरवम् ।
'जीउ डीउ' इति ग्राह्य जामाता मेहिनीपतेः ॥३८॥ यतः--
'आकाराश्रयपनात्पादगमनापरिक्रान्तिः ।
नगणां ज्ञायते नीचानीनजासिगलादि न' ॥३९॥
लोका जानन्त्ययं २ पञ्जामातास्ति विनयः ॥४०॥

श्लोकेनानेन भूपालस्तत्पाण्डित्यगभीरताम् ।
 ज्ञात्वाऽवग् भारतीयः किमत्रैषोऽगमद् द्विजः ॥३९॥
 वेदगर्भो जगौ भूप ! मयाऽऽराध्य सरस्वतीम् ।
 आनीतोऽस्ति वैरस्तावकीनपुत्रीकृते ननु ॥४०॥
 तत्तादृशकुशलतराञ्जितेन महीभुजा ।
 लसन्महेन तनयां गोपालः परिणायितः ॥४१॥
 पण्डितेन रहस्युक्ते मौने कार्यं त्वया वर ! ।
 वैदग्ध्यं ज्ञातुमुर्वीशपुत्रीत्युत्सुकितोऽजनि ॥४२॥
 मौनाल्पजल्पनाच्छब्दज्जामाता मेदिनीपतेः ।
 प्रतिष्ठाभगमत्सर्वलोकेषु सर्वतः स्फुटम् ॥४३॥
 नवीनलिखितं शास्त्रपुस्तकं रुचिरं रहः ।
 शोधनाय ददौ राजपुत्री तस्मै मनोहरम् ॥४४॥
 शुद्धीत्वा पुस्तकं भूपजामाता रहसि स्थितः ।
 शुद्धं व्यधाद् नखरिण्या मात्राविन्दपसारणात् ॥४५॥

१ विदुषीताव-घ । २ मौन तस्य वितन्वतः घ । ३ प्रतिज्ञा घ ।

तादृशं पुस्तकं कान्तकृतं वीक्ष्य नृपाङ्गजा ।
 एषोऽभून्महिषीपो मे पतिर्दध्यौ स्वचेतसि ॥४६॥
 कारयित्वाऽन्यदा चित्रशालाभित्तौ नृपाङ्गजा ।
 भूयिष्ठमहिषीरूपसंचयं तस्थुषी रहः ॥४७॥
 स्वां प्रीतिष्ठां च विस्मृत्य महिव्याह्वानकृद्रवम् ।
 'डीउ डीउ' इति ग्राह जामाता मेदिनीपतेः ॥४८॥ यतः—
 “आकाराञ्जल्पनात्पादगमनाद्देहकान्तिः ।
 नराणां ज्ञायते नीचानीचजातिकुलादि च” ॥४९॥
 लोका जानन्त्ययं भूपजामाताऽस्ति विचक्षणः ।
 अस्य मया तु मूर्खत्वं ज्ञातमीदृशजल्पनात् ॥५०॥
 अतः परं मया पत्न्युरस्य नैवाननं क्वचित् ।
 प्रेक्षितव्यं न च मया जल्पनीयं मनागपि ॥५१॥
 इतश्च भूपजामाता दध्यावेवं स्वचेतसि ।
 भूपपुत्र्या मयाऽकारि पाणिग्रहमहोत्सवः ॥५२॥

भूपादिसकलो लोको मां विज्ञं वेत्ति सन्ततम् ।
अहं किमपि नो जाने तेनास्तु धिक् च मामिह ॥५३॥
लोका वदन्त्ययं ब्राह्मीपुत्रोऽस्ति विदुरो भृशम् ।
एकं जानाम्यहं नैव शब्दस्यार्थं मनागपि ॥५४॥
मत्वेति भारतीगेहमध्ये भूपसुतापतिः ।
गत्वाऽवगृहं मे विद्यामनवद्यां सरस्वति ! ॥५५॥
नोचेन्मया त्वदङ्घ्रिं मर्तव्यं प्राणमोचनात् ।
अहं तु भवतीपुत्र इति ख्यातोऽभवं जने ॥५६॥
कालिका तु मनाम् नैव दत्ते तस्योत्तरं यदा ।
वभूवुर्भूरिशो भूपजामातुर्लङ्घनानि च ॥५७॥
देव्या भूमीभुजा पुत्र्या वैधव्यमयतः स्फुटम् ।
कारिता कुसुमैः स्फारा पूजा दासीसमीपतः ॥५८॥
भूपादिष्टा सुरीपृष्टौ स्थित्वा दासी रहो जगौ ।

१ कालिकागेहे घ ।

अस्मिन् चन्दनं को हि दहेद् दुःखलमेव वा ।
कामकुम्भं पुमान् को वा स्फोटयेत् टिकरीकृतैः ॥६६॥
विमृश्येति ततः काल्या विद्यां तस्मै ददेऽखिला ।
[तत उत्थाय भूपान्ते जामाता यावदीयवाच ॥६७॥
दास्या उत्थापने ज्ञात्वा भूपः प्राहेति तं प्रति ।
कालीदासीसुतागच्छ जल्प काव्यानि साम्प्रतम् ॥६८॥
सुतापतिजगौ कालीदासीपुत्रोऽस्म्यहं नहि ।
किंचिद् कालिकादेव्या तस्मैऽहं सुभाष्यतः ॥६९॥

तुष्टाऽहं ते ददे विद्या मयोचिष्ठ नर ! त्वक्म ॥५९॥
ध्यातं कालिकया देव्या किं कुर्वेऽहं च साम्प्रतम् ।
अनया छलिता दास्या जल्पनादिति तत्क्षणात् ॥६०॥
दत्ता कालिकया विद्या पत्युः कस्यचिदाननात् ।
आकर्ण्य भूपभूः कान्तपार्श्वेऽभ्येत्य जगावदः ॥६१॥
आयातस्तव कान्तास्ति कश्चिद्वागविलासकः ।
भूपभूवचनं श्रुत्वा ध्यातं देव्येति तत्क्षणात् ॥६२॥
अस्यानया ददे विद्या जने ख्यातिरभूदिति ।
नास्य चेदीयते विद्या महत्त्वं मे तदा गतम् ॥६३॥ यतः—
“कथमत्र महत्त्वं तु रक्षणीयं पुराऽर्जितम् ।
प्रासादं कीलिकाहेतोर्भङ्ग्यं को नाम वाञ्छति ॥६४॥
सत्रार्थी कः पुमान् हारं त्रोटयितुं समीहते ।
लोहार्यो को महाम्मोद्यौ नौभङ्गं कर्तुमिच्छति ॥६५॥

अस्ति कश्चिद् वागविलासो भवतो रुचिरः पते ! ॥७२॥
तैव इति राजजामाता जगौ—
“अस्त्युत्तरस्यां दिशि देवितात्मा हिमालयो नाम नगाधिराजः ।
पूर्वापरौ तोयनिधी वगाह स्थितः पृथिव्या इव मानदण्डः ॥
इत्यादि ।
कश्चित्कान्ताविरहगुरुणा स्वाधिकारात् प्रमत्तः ॥ इत्यादि ।
वागर्थविव संपुक्तौ वागर्थप्रतिपत्तये ।

भस्मने चन्दनं को हि दहेद् दुःखलेमेव वा ।
 कामकुम्भं पुमान् को वा स्फोटयेत् ठिकरीकृते" ॥६६॥
 विमुच्येति ततः काल्या विद्या तस्मै ददेऽखिला ।
 तित उत्थाय भूपान्ते जामाता यावदीयिवान् ॥६७॥
 दास्या उत्थापनं ज्ञात्वा भूपः ग्राहेति तं प्रति ।
 कालीदासीसुतागच्छ जल्प कान्यानि साम्प्रतम् ॥६८॥
 सुतापतिजगौ कालीदासीपुत्रोऽस्म्यहं नहि ।
 किञ्चहं कालिकादेव्या दासोऽभूवं सुभाग्यतः ॥६९॥
 ज्ञात्वा ज्ञं तं महीपालो जामातुंसंनिधौ तदा ।
 समस्यामिति पप्रच्छ कान्यपादेन शालिना ॥७०॥
 'वाहनोपरि तरन्ति समुद्राः' । जामाता जगौ-
 "मेदिनीधराशिरस्सु पयोदान् वर्पतो जलभृतश्चरतोऽलम् ।
 व्रीक्ष्य पण्डितजना जगुरेवं वाहनोपरि तरन्ति समुद्राः" ॥७१॥
 आगच्छन्तं पतिं वीक्ष्य स्वावासे भूपभूजगौ ।

१ अयं कोष्ठान्तर्गतः पाठो गणुस्तक एव उपलभ्यते ॥ २ भूपभूजगौ विस्फुटं वचसा द्रुतम् ॥ अयं पाठः क-ख पुस्तके ।

अस्ति कश्चिद् वाग्विलासो भवतो रुचिरः पते ! ॥७२॥
 तैत इति राजजामाता जगौ-
 "अस्त्युत्तरस्यां दिशि देवतात्मा हिमालयो नाम नगाधिराजः ।
 पूर्वापरौ तोयनिधी वगाह्य स्थितः पृथिव्या इव मानदण्डः ॥
 इत्यादि ।
 कश्चित्कान्तान्नाविरहगुरुणा स्वाधिकारात् प्रसक्तः ॥ इत्यादि ।
 वागर्थविव संपृक्तौ वागर्थप्रतिपत्तये ।
 जगतः पितरौ वन्दे पार्वतीपरमेश्वरौ" ॥७४॥ इत्यादि ।
 एतत्काव्यत्रयं कृत्वा प्रबन्धान् भूरिशः पुनः ।
 व्यरचंद् भूपजामाता कालीदेवीप्रसादतः ॥७५॥
 ततो लोकेऽखिले तस्य जामातुर्मदिनीपतेः ।
 कालिदासेति नामाभूत् कालीदेवीप्रसादतः ॥७६॥
 इति कालिदासोत्पत्तिप्रबन्धः ।

“दीप्तं विविहं चरितं जाणिञ्जह सजणहुञ्जणविसेसो ।
अप्पणं च कलिञ्जह हिंदिञ्जह जेण पुहवीए” ॥७७॥
श्रुत्वैतद्विक्रमादित्यो गृहीत्वा रत्नपञ्चकम् ।
वीक्षितुं चरितं पुंसां निस्ससार पुरानिजात् ॥७८॥
पश्यन् पदे पदे नानाऽऽश्चर्याणि वसुधातले ।
चिक्रमाकर्णो ययौ पद्मपुरे सुरपुरोपमे ॥७९॥
अन्यायी भूपतिस्तत्र पाषाणः सचिवोऽज्जनि ।
अन्येऽपि छलिनो लोका विद्यन्ते भूरिशः पुनः ॥८०॥
दर्शं दर्शं पुरीमहे कस्यचित् श्रेष्ठिनोन्यदा ।
विक्रमाकर्णो ययौ यावत्तपस्येकोऽगमस्त(मत्त)दा ॥८१॥
तापसोऽवगृह्यतं कैर्यमितं चार्पय नैगमः ।
वर्णिक् कैर्यद्वयं प्रादात्तस्मै मौढ्यात् तपस्विने ॥८२॥
तपस्वी धृतमादाय समेत्य गुरुसन्निधौ ।
कर्षद्वयमितं सर्पिर्ददौ सद्विनयान्वितः ॥८३॥

१ सर्वसुखं घ । २ सेरमितं इति ग । ३ ‘सेरद्वयं’ इति ग । ४ ‘सेरमितं’ ग ।

यस्य निर्लोभतेदृक्षा विद्यते विद्यादा स्फुटम् ॥८२॥
गुणाच्च वर्णयितुं तस्य समर्थः कोऽत्र मानवः ॥८३॥
मलैतत्तापसोपान्ते गत्वा श्रीचिक्रमार्चयामा ।
परीक्षां कर्तुं कामोऽवक्त्वा तत्र तस्य तपस्विनः ॥८४॥
द्रष्टुं महीतले स्त्रीयनगराभिर्गतोऽधुना ।
आस्मिन् पुरे नमायातो भवतो वन्दितुं पदौ ॥८५॥ यतः—
मदीयसन्निधौ रत्नपञ्चकं विपत्तेऽद्भुतम् ।
तैरान्यत्र पदौ गन्तुं वाहतो न च मे मनागः ॥८६॥
तैरान्यत्र पदौ गन्तुं वाहतो न च मे मनागः ॥८७॥

तावन्मात्रं धृतं वीक्ष्य ग्रीवाचेति गुरुस्तदा ।
वत्साधिकं धृतं कस्मादानीतं भवताऽधुना ॥८४॥
शिष्यः ग्राह्यं धृतं कैर्यमितं मे श्रेष्ठिना ददे ।
गुरुर्जगौ परद्रव्यहरणं नैव युज्यते ॥८५॥
“चौर्यपापद्रुमस्येह वधवन्धादिकं फलम् ।
जायते परलोके तु फलं नरकवेदना” ॥८६॥
ततस्तापसशिष्योऽवगृह्यत्वा श्रेष्ठ्यापणे क्षणात् ।
त्वयैतत्सर्पिर्धिकं दत्तं च गृह्यतां स्फुटम् ॥८७॥
अहं यावद् धृतं लात्वा सखामिसन्निधावगाम् ।
दृष्ट्वाऽधिकं धृतं स्वामी मदीयः प्रोक्तवानिति ॥८८॥
त्वयाऽधिकं धृतं वत्सानीतं यद्वर्णिगापणात् ।
तत्पश्चाद्वितरेदानीमित्युक्त्वा श्रेष्ठितोऽस्म्यहम् ॥८९॥
गृहीते श्रेष्ठिना पश्चाद् धृते तापसपार्श्वतः ।
दध्यौ श्रीचिक्रमादित्यो धन्योऽसौ तापसाग्रणीः ॥९०॥

अतर्क्यं यदस्ति अणस्तथै क्रीड्य अणस्तथै तवै चरितम् ॥९०॥
यत्प्राप्तं भवतो वाञ्छा तदेतद्रत्नपञ्चकम् ।
अस्मिन् नालके सुखा नाहं जल्पामि किञ्चन ॥९१॥
ततो निर्लोभतो तस्य मत्वा चिक्रममार्चयामा ।
तत्र सुत्वा मणीन् पञ्चाप्यालीत् पृथ्वीं विलीकितुम् ॥९२॥
यत्किं चिक्रमोऽन्यत्र वत्साविस्वा ज्ञानात् पदम् ।
मन्त्रिदे कालयामाग जज्ञी मन्त्रिस्तुतिपमम् ।
विलीकितं पृथिवीं मर्त्यं मर्त्यं विद्वन्मन्त्रिणा ॥९३॥
ययादे मापसं मर्त्यं मर्त्यं मर्त्यं मर्त्यं मर्त्यं ॥९४॥
मर्त्यं मर्त्यं मर्त्यं मर्त्यं मर्त्यं मर्त्यं मर्त्यं ॥९५॥

यस्य निर्लोभतेदृक्षा विद्यते विशदा स्फुटम् ।
गुणान् वर्णयितुं तस्य समर्थः कोऽत्र मानवः ॥९१॥
मलैतत्तापसोपान्ते गत्वा श्रीविक्रमार्थमा ।
परीक्षां कर्तुं कामोऽवक् तत्र तस्य तपस्विनः ॥९२॥
द्रष्टुं महीतलं स्वीयनगराभिर्गतोऽधुना ।
अस्मिन् पुरे समायातो भवतो वन्दितुं पदौ ॥९३॥
मदीयसन्निधौ रत्नपञ्चकं विद्यतेऽद्भुतम् ।
तेनान्यत्र पदौ गन्तुं बहतो न च मे मनाक् ॥९४॥ यतः—
“यत्राकृतिगुणास्तत्र जायन्ते मानवे खलु ।
यत्र स्याद्विभवस्तत्र भीतिर्भवति निश्चितम्” ॥९५॥
तेन त्वं स्वान्तिके रत्नपञ्चकं स्थापयाधुना ।
कुर्वन् मौनं जटी तत्र ग्राहेति हस्तसंज्ञया ॥९६॥
हस्तेनाहं धनं नैव गुह्यामि च स्पृशामि न ।
द्रविणग्रहणे दोषाः साधूनां जायते ध्रुवम् ॥९७॥ यतः—
“दोससयमूलजालं पूज्वरिसिविजयं जह वंतं ।

अर्थं वहसि अणत्थं कीस अणत्थं त्वं चरसि ॥९८॥
यद्यस्ति भवतो वाञ्छा तदेतद्रत्नपञ्चकम् ।
अस्मिन् नालके मुञ्च नाहं जल्पामि किञ्चन ॥९९॥
ततो निर्लोभतां तस्य मत्वा विक्रमभानुमान् ।
तत्र मुत्त्वा मणीन् पञ्चाचालीत् पृथ्वीं विलोकितुम् ॥१००॥
चलिते विक्रमेऽन्यत्र वञ्चयित्वा जनान् बहून् ।
मन्दिरं कारयामास जटी खर्गिगुहोपमम् ॥१०१॥
विलोक्य पृथिवीं बहून् तत्रैत्य विक्रमार्थमा ।
ययाचे तापसं स्वीयं पञ्चाच्च रत्नपञ्चकम् ॥१०२॥
तपस्वी ग्राह भो पान्थ ! कस्त्वं किं रत्नपञ्चकम् ।
गृहीतं केन वातूलमर्त्यवत् जल्पसि स्फुटम् ॥१०३॥
विक्रमार्कस्तदा दध्यौ किमहो वञ्चनाऽद्भुता ।
यतोऽनेन स्फुटं रत्नपञ्चकं हनूयते मम ॥१०४॥
“मायाशीलः पुरुषो यद्यपि न करोति किञ्चिदपराधम् ।
सर्प इवाविधास्यो भवति तथाप्यात्मदोषहतः ॥१०५॥

श्रीचक्रम-
चरितम्

॥१८८॥

मायासीलह माणुसह किमु पचीज ण जाइ ।
नीलकण्ठ महुरं लवइ सविस भुअंगम खाइ ॥१०६॥
शनैमुञ्चयते पादं जीवानामनुकम्पया ।
पश्य लक्ष्मण ! पम्पायां वक्रः परमधार्मिकः ॥१०७॥
*पृष्ठतः सेवते सूर्ये जठरेण हुताशनम् ।
स्वामिनं सर्वभावेन खलो वञ्चति मायया” ॥१०८॥
चिक्कमार्को जगौ पार्श्वे त्वदीये रत्नपञ्चकम् ।
मुक्तं मया त्वयेदानीं हनूयते च कथं यते ! ॥१०९॥
यतिः ग्राह न मे पार्श्वे रत्नानि सन्ति पान्थ ! भोः ।
चिक्कमार्कोऽचलन्मन्त्रिचरित्रं वीक्षितुं ततः ॥११०॥
पाषाणमन्त्रिणः पार्श्वे गत्वा चिक्कमभानुमान् ।
सुवाक्छलेन तद्बृत्तं वीक्षितुं तस्थिवांस्तदा ॥१११॥
इतः कश्चिद्वणिग् मन्त्रिपार्श्वेऽभ्येत्य हराभिधः ।

* तदा दिव्यवाण्या बृहन्मत्स्य उवाच-शीलं संवासतो ज्ञेयं न शीलं दर्शनादपि । वक्रं वर्णयसे राम ! येनाहं निष्कलीकृत. ॥ इत्यधिकः पाठ घ । १
सर्वमुष्म-घ । २ लोको गर्दभरूपेण ग ।

छोटयिला रथे बद्धा वृषभौ शकटान्तिके ।
सजीकृतो रथो यावत्कष्टेन मयकाञ्चिरात् ॥१११॥
तावन्मां हकयस्तत्राभ्येत्य ग्राह कृपीवलः ।
अरे पापिष्ठ ! मे क्षेत्रं आक्षितं निखिलं त्वया ॥११२०॥
मयोक्तं वृषभौ बद्धा रथः सजीकृतोऽधुना ।
आक्षितं तेऽधुना नैव क्षेत्रं गोभ्यां कृपीवल ! ॥११२१॥
एवमुक्ते मया कुद्रोऽरुणनेत्रः कृपीवलः ।
चक्रं रथ स्त. ॥११२२॥

दशमः
सर्गः

॥१८८॥

रैलक्षं व्याजतो लाल्वा जगाम निजमन्दिरम् ॥११२॥
आकार्यं नैगमं मन्त्री द्वितीयेऽहि जगाद तम् ।
दत्त्वा वर्षस्य मे व्याजं व्रज त्वं दण्ड्यसेऽन्यथा ॥११३॥
क्षिप्त्वा कारागृहे मन्त्री भाषयित्वा च नैगमम् ।
व्याजं वर्षस्य लात्वाऽलात् लक्षद्रव्यं निजं पुनः ॥११४॥
ध्यातवान् चिक्कमादित्योऽदृशुताऽस्य वञ्चना खलु ।
अन्यायी सचिवो लोकाः किं करिष्यन्ति साम्प्रतम् ॥ यतः-
“राजा राक्षसरूपेण व्याघ्ररूपेण मन्त्रिणः ।
लोकाश्चित्रकरूपेण यः पलाति स जीवति ॥११६॥
अथ क्षेत्रपतिः ग्राहनेन क्षेत्रं मदीयकम् ।
भक्षितं वृषभौ सुत्त्वा सुक्कलौ गच्छताऽध्वनि ॥११७॥
पान्थः ग्राह रथं भृश्रा भूरिक्रयाणकैरहम् ।
अस्य क्षेत्रान्तिके यावदागां भग्नमनस्तदा ॥११८॥

वर्ततेऽत्र पुरे मत्स्यगलालिनयाः खलु ।
मत्स्येति चिक्कमार्कोऽज्ञात् परीक्षार्थं नृपान्तिके ॥११२६॥
इतो भूपान्तिके बद्धा शिरोविन्यस्तपूलका ।
पूत्कारं कुर्वती वक्षस्ताडयन्ती समाययौ ॥११२७॥
राजा पद्मच्छ किं बृद्धे ! हृतं नष्टं तवाधुना ।
बृद्धा जगौ निजं दुःखकारणं रुदती तदा ॥११२८॥
अन्यायो वर्तते पुर्यामीच्छो भवतोऽधुना ।

छोटयित्वा रथं बद्धा वृषभौ शकटान्तिके ।
 सजीकृतो रथो यावत्कष्टेन मयकाञ्चिरात् ॥११९॥
 तावन्मां हृक्यस्तत्राम्येत्य ग्राह कृषीवलः ।
 अरे पापिष्ठ ! मे क्षेत्रं भक्षितं निखिलं त्वया ॥१२०॥
 मयोक्तं वृषभौ बद्धा रथः सजीकृतोऽधुना ।
 भक्षितं तेऽधुना नैव क्षेत्रं गोभ्यां कृषीवल ! ॥१२१॥
 एवमुक्ते मया कुद्धोऽरुणनेत्रः कृषीवलः ।
 चक्रं रथस्य मेऽभाङ्गीत् पर्पटौघमिवाचिरात् ॥१२२॥
 मन्त्री ग्राह यदि क्षेत्रषार्धतश्छोटितं त्वया ।
 तदाऽस्य भक्षितं क्षेत्रं निश्चितं पाप्मना स्फुटम् ॥१२३॥
 एवमुत्तवाऽखिलं वस्तु मन्त्री तस्य ललौ क्षणात् ।
 पान्थोऽथ दुःखितोऽचालीत् ततो निजं गृहं प्रति ॥१२४॥
 रे क्षेत्रेश ! त्वया तस्य चक्रं भग्नं मुधा खलु ।
 इत्याद्युत्तवा ललौ मन्त्री तस्माद् भूरि धनं तदा ॥१२५॥

१ रथो भग्नो ग । २ विलोक्ते ।

वर्तन्तेऽत्र पुरे मत्स्यगलागलिनयाः खलु ।
 मत्वेति चिक्रमाकौऽजात परीक्षार्थं नृपान्तिके ॥१२६॥
 इतो भूपान्तिके वृद्धा शिरोविन्यस्तपूलका ।
 पूत्कारं कुर्वती वक्षस्ताडयन्ती समाययौ ॥१२७॥
 राजा पप्रच्छ किं वृद्धे ! हतं नष्टं तवाधुना ।
 वृद्धा जगौ निजं दुःखकारणं रुदती तदा ॥१२८॥
 अन्यायो वर्तते पुर्यामीदृशो भवतोऽधुना ।
 को दुःखी कः सुखीत्येवं जनः किं न विलोक्यते ॥ यतः—
 “धर्मः क्षोणीभृतां शिष्टपालनं दुष्टनिग्रहः ।
 मात्स्यो न्यायोऽन्यथा नूनं भवेद् भुवनघस्सरः ॥१२९॥
 पार्थिवानामलङ्कारः प्रजानामेव पालनम् ।
 किरीटकटकोष्णीवैर्भूष्यन्ते केवलं नटाः” ॥१३१॥
 राजा ग्राह प्रजायास्ते चिन्तया किं प्रयोजनम् ।
 निवेदय निजं दुःखहेतुं वृद्धा ततो जगौ ॥१३२॥

देव ! मेऽद्य सुतो रात्रौ कुलाधारो बली युवा ।
गोविन्दश्रेष्ठिनो गेहे भित्तौ खात्रं त्रितीर्णवान् ॥१३३॥
चूर्णाङ्गो मे सुतो भित्त्यां पतन्त्यां मृतिमीयिवान् ।
तेनाहं दुःखिताऽभूवं पश्येश ! च नयानयौ ॥१३४॥
राजा प्रोवाच गोविन्दश्रेष्ठयन्यायी च पापवान् ।
हतोऽस्यास्तनयो भित्तिपातेन श्रेष्ठिना मुधा ॥१३५॥
अनीय श्रेष्ठिनं भृत्यपार्श्वेऽप्राहेति भूपतिः ।
रे श्रेष्ठिन् दुष्ट पापिष्ठान्यायश्च क्रियते किमु ॥१३६॥
अस्याः स्त्रियास्त्वया गेहभित्तिपातनतो निशि ।
मारितस्तनयो मुग्धो वरदेहो युवा नयी ॥१३७॥
उत्त्वेति भूपतिः प्राह तलारक्षायुना द्रुतम् ।
अन्यायकारिणं सद्यः शूलायां श्रेष्ठिनं क्षिप ॥१३८॥
आकर्ण्य भूपतेर्विक्रयं तलारक्षस्तदा द्रुतम् ।
शूलायां श्रेष्ठिनं क्षेप्तुं यावच्चलति वर्त्मनि ॥१३९॥

१ निजगेहकारणे हेतुमादितः ग ।

उत्त्वेति सत्रधारोऽपि शूलाक्षेपकृते तदा ।
चालितो भूश्रुजा प्राह तलारं प्रति वर्त्मनि ॥१४०॥
ओ तलार ! चूपोपान्ते मां त्वमेकदा नय ।
येन वच्मि निजं कार्यं किञ्चिद् भूमीपतेः पुरः ॥१४१॥
तलारेण ततः सत्रधारो दीनो कृपाछिन्ना ।
मेदिनीनायकोपान्ते नीतोऽवग गद्गदस्वरम् ॥१४२॥
किं करोमि क्षमानाथ ! यदा कुण्वं कृतं मया ।
तदाऽग्रां गणिका तस्मिन् मार्गे कामलताडभिधा ॥१४३॥

तावत् श्रेष्ठी जगौ भूपपाशे मासेकदा नय ।
येन वच्मि निजं गेहकारणादिक्रमादितः ॥१४०॥
तलारेण ततः श्रेष्ठिपुङ्गवो दयया तदा ।
मेदिनीनायकोपान्ते नीतः प्राहेति सदिरा ॥१४१॥
ममायं विद्यते सर्वो दोषो नान्यस्य कस्यचित् ।
पुनरेकं वचो मे त्वमाकर्ण्य नरेश्वर ! ॥१४२॥
दत्त्वा धनं मया सत्रधाराय बहुशः खलु ।
कारिता सन्नो भित्तिः सत्रधारसमीपतः ॥१४३॥
यादृशी विहिता भित्तिस्तैन सत्रकृता पुरा ।
स एव तादृशीं वेद नाहं जानामि भूपते ! ॥१४४॥
भूपो दध्याववं सत्यं जजल्प श्रेष्ठिराडिह ।
तदाऽकार्यं ततः सत्रधारं तं प्रत्यवगृ नृपः ॥१४५॥
सत्रधार ! त्वया भित्तिरीदृशी विहिता खलु ।
यया निपातितस्त्वस्यास्तनयो न्यायिशेखरः ॥१४६॥

ततः कामलतापण्यनारीमाकार्यं तां तदा ।
नृपः प्रादागमस्त्वं च श्रेष्ठिसन्मान्तिके तदा ॥१४७॥
तेन सत्रकृता भित्तिर्द्विपमा विहिता नयी युवा ॥१४८॥
पतन्त्या च तया त्वस्या हस्तः पुत्रो हस्तम् ।
उत्त्वेति भूपतिः प्राह तलारक्षायुना द्रुतम् ॥१४९॥
अन्यायकारिणं सद्यः शूलायां गणिका ।
आकर्ण्य भूपतेर्विक्रयं तलारक्षस्तदा द्रुतम् ॥१५०॥
शूलायां गणिकां क्षेप्तुं यावच्चलति वर्त्मनि ॥१५१॥
तादृश्या जगौ भूपपाशे मासेकदा नयः ॥१५२॥

उत्तरेति सूत्रधारोऽपि शूलाक्षेपकृते तदा ।
 चालितो भूञ्जना ग्राह तलारं प्रति वर्त्मनि ॥१४७॥
 भो तलार ! नृपोपान्ते मां त्वमेकदा नय ।
 येन वच्मि निजं कार्यं किञ्चिद् भूमीपतेः पुरः ॥१४८॥
 तलारेण ततः सूत्रधारो दीनो कृपालुना ।
 मेदिनीनायकोपान्ते नीतोऽवगं गद्गदस्वरम् ॥१४९॥
 किं करोमि क्षमानाथ ! यदा कुड्यं कृतं मया ।
 तदाऽगाद् गणिका तस्मिन् मार्गे कामलताऽभिधा ॥१५०॥
 तां दृष्ट्वा विह्वलं चेतो मदीयमभवद् भृशम् ।
 यतो हि दुष्करं चित्तं धर्तुमस्ति शरीरिणाम् ॥१५१॥ यतः—
 [“अक्खणसणी कम्ममाण मोहणी तह वयाण वंसवयं ।
 गुत्तीण य मणगुत्ती चउरो दुक्खेण जिप्पंति”]
 मया तेन खरो भित्तौ विहितो विषमस्तदा ।
 एवं सति प्रभो ! कार्यो रुचिर्यो विद्यते तव ॥१५२॥

१ कार्यो विचारो विद्यते ग ।

ततः कामलतापण्यनारीमाकार्यं तां तदा ।
 नृपः ग्राहागमस्त्वं च श्रेष्ठिसन्नान्तिके तदा ॥१५३॥
 तेन सूत्रकृता भित्तिर्विषमा विहिता खलु ।
 पतन्त्या च तया त्वस्या हतः पुत्रो नयी युवा ॥१५४॥
 उत्तरेति भूपतिः ग्राह तलारक्षाधुना द्रुतम् ।
 अन्यायकारिणीं सद्यः शूलायां गणिकां क्षिप ॥१५५॥
 आकर्ण्य भूपतेर्विक्रयं तलारक्षस्तदा द्रुतम् ।
 शूलायां गणिकां क्षेप्तुं यावद्च्छेपे वर्त्मनि ॥१५६॥
 तावद्वेद्या जगौ भूपपार्श्वे मामेकदा नय ।
 येन वच्मि निजं कार्यं पुरतो मेदिनीपतेः ॥१५७॥
 तलारेण ततः कामलता पण्याङ्गना तदा ।
 नीता ग्राहेति भूपालसन्निधौ गद्गदस्वरम् ॥१५८॥
 ममायं विद्यते सर्वो दोषो नान्यस्य कस्यचित् ।
 पुनरेकत्रचो मे त्वमाकर्ण्य नरेश्वर ! ॥१५९॥

स्वप्रागल्भ्यं तदा ग्रादुक्षुर्वती च स्फुरद्गिरा ।
जगाविति ततः कामलता भूमीपतेः पुरः ॥१६०॥
यदाऽहं निर्गता गेहाद् गन्तुं चतुष्पथं प्रति ।
तावत्सम्मुखमागच्छन् एको दृष्टो दिगम्बरः ॥१६१॥
दृष्ट्वा दिगम्बरं नयं लज्जती वर्त्मनस्तदा ।
अस्मिन् मार्गे समायाता श्रेष्ठिमन्दिरसन्निधौ ॥१६२॥
विसर्ज्य तां ततो भूप आकार्य च दिगम्बरम् ।
प्राह दुष्ट ! किमागास्त्वं मार्गे वेश्यान्तिकेऽधमः ॥१६३॥
एवमुक्तो यदा नैवोत्तरं क्षणको ददौ ।
तदा भूपेन शूलायां प्रक्षेप्तुं सोऽपि चालितः ॥१६४॥
नीत्वा दिगम्बरं शूलापांश्च दध्यौ नृपानुगः ।
प्रलम्बा विद्यते शूला लघीयान् दिक्पटो ह्ययम् ॥१६५॥
विमृश्येति नृपोपान्ते गत्वा मन्त्रीश्वरा जगुः ।
प्रलम्बा विद्यते शूला लघीयान् दिक्पटो ह्ययम् ॥१६६॥

१ प्रलम्बो दिक्पटः स्थूलः, शूलाऽस्तीयं लघीयसी घ । २ पीनोऽयं दिक्पटः स्वामिन् ! श्लेय च लघीयसी घ । ३ लघीयान् घ ।

श्री तापसाप्ययाद्याय मदीयं रत्नपञ्चकम् ।
कृतकृत्यो गामिव्यापि साम्प्रतं निजमन्दिरं ॥१७४॥
एवमुक्त्वा च माणिक्यैर्लक्ष्म्यैश्च भूरिभिः ।
भृत्वा स्थालं समेत्यावक् पण्यस्त्री तापसान्तिके ॥१७५॥
चिकीर्षुः साम्प्रतं मेऽद्य तनया काष्ठमक्षणम् ।
ईदृते दातुमेतानि रत्नानि भवते यते ! ॥१७६॥
इतोऽभ्येत्य निजं रत्नपञ्चकं विलसद्बुधिति ।
ययाचै वि- १७ ८४ धौ ॥१७७॥

जगौ भूमिपतियोऽस्यां शूलायां माति मानवः ।
स एव क्षिप्यतां सद्यो भवद्भिरविचारकैः १६७॥
विमृश्य मन्त्रिभिर्योमपटं मुक्त्वा च तत्क्षणात् ।
प्रलम्बो मेदिनीनाथशालकः क्षिप्त एव हि ॥१६८॥
अविचारकमन्त्रीशभूपादीन् वीक्ष्य तत्क्षणात् ।
दध्यौ विक्रममार्तण्ड एयामस्त्यविचारता ॥१६९॥
रत्नगमनवृत्तान्ते भूपादीनां पुरो यदि ।
कथ्यते च तदा हार्निहृश्यते स्वात्मनः खलु ॥१७०॥
चिक्रमार्कस्ततः कामकेलिपण्याङ्गनान्तिके ।
गत्वा स्वरत्नगमनवृत्तान्तमुक्तवान् स्फुटम् ॥१७१॥
वेश्या ग्राह न कर्तव्यः खेदः पूरुष ! मानसे ।
रत्नानि वालयिष्यामि भवतोऽहं खलुद्वितः ॥१७२॥
भृत्वा स्थालमहं रत्नैस्तापसस्यान्तिके स्फुटम् ।
यदा यामि तदैत्येति वक्तव्यं भवता नर ! ॥१७३॥

१ प्रलम्बो दिक्पटः स्वामिन् ! श्लेय च लघीयसी घ । ३ लघीयान् घ ।

पण्यस्त्रियाः क्षणात्त्वस्या अभ्येत्य चेटिका जगौ ।
पुरी स्वाभिनि ! ते काष्ठमक्षणाद् व्यरमस्त्ययम् ॥१८१॥
श्चतैतद्रणिका ग्राह प्रतीक्षस्व क्षणं यते ! ।
यावत्सम्पक् सुतां प्रुष्ट्वा समेष्याम्यहमत्र तु ॥१८२॥
उक्त्वति गणिका रत्नस्थालं लाला छलत्तदा ।
अभ्येत्य खगुहे स्वस्थमानसाऽजनि तत्क्षणात् ॥१८३॥
श्रीचिक्रमदिनेशोऽपि गृहीत्वा रत्नपञ्चकम् ।
पण्ययोप १८४

भो तापसार्पयाह्वाय मदीयं रत्नपञ्चकम् ।
 कृतकृत्यो गमिष्यामि साम्प्रतं निजमन्दिरे ॥१७४॥
 एवमुत्त्वा च माणिव्यैर्लक्ष्म्यैश्च भूरिभिः ।
 भृत्वा स्थलं समेत्यावक् पण्यस्त्री तापसान्तिके ॥१७५॥
 चिकीर्षुः साम्प्रतं मेऽद्य तनया काष्ठभक्षणम् ।
 ईहेते दातुमेतानि रत्नानि भवते यते ! ॥१७६॥
 इतोऽभ्येत्य निजं रत्नपञ्चकं विलसद्बुधति ।
 ययाचे विक्रमादित्यस्तापसस्य च सन्निधौ ॥१७७॥
 जटी दध्यावहं चेन्न दास्येऽस्य रत्नपञ्चकम् ।
 तदैतानि न रत्नानि महां वेक्ष्या प्रदास्यति ॥१७८॥
 तेन कर्तुं न युज्येत शकटो मम साम्प्रतम् ।
 यतो नश्यति सर्वा श्रीः कलितो देहिनामिह ॥१७९॥
 ध्यात्वेति तापसः सद्यस्तदेव रत्नपञ्चकम् ।
 प्रददौ विक्रमार्काय महत्त्वं दुर्लभं यतः ॥१८०॥

१ दारिद्र्यता नहि घ ।

पण्यस्त्रियाः क्षणात्तस्या अभ्येत्य चेटिका जगौ ।
 पुत्री स्वामिनि ! ते काष्ठभक्षणाद् व्यरमत्स्वयम् ॥१८१॥
 श्रुत्वेतद्गणिका ग्राह प्रतीक्षस्व क्षणं यते ! ।
 यावत्सम्यक् सुतां पृष्ट्वा समेष्याम्यहमत्र तु ॥१८२॥
 उक्त्वेति गणिका रत्नस्थालं लात्वा छलात्तदा ।
 अभ्येत्य खगृहे स्वस्थमानसाऽज्जनि तत्क्षणात् ॥१८३॥
 श्रीविक्रमदिनेशोऽपि गृहीत्वा रत्नपञ्चकम् ।
 पण्ययोपागृहेऽभ्येत्य तस्थौ सुस्थितमानसः ॥१८४॥
 एकैकं च मणिं दत्त्वा वेक्ष्यायै तापसाय च ।
 विक्रमार्कोऽचलत्सौवपुरं प्रति सुविक्रमः ॥१८५॥
 गच्छतो विक्रमार्कस्य स्वपुण्यमिकमानवः ।
 मिलितः ग्राह मे दुःखं याति दारिद्र्यजं नहि ॥१८६॥
 लक्ष्मीं विना सुरूपोऽपि मान्यते न नरः क्वचित् ।
 कुरूपोऽपि श्रिया युक्तः पूज्यते निखिलैर्जनैः ॥१८७॥ यतः-

“आलस्यं स्थिरतामुपैति भजते चापल्यमुद्योगिताम्,
मूकत्वं मितभाषितां वितनुते मौग्ध्यं भवेदार्जवम् ।
पात्रापात्रविचारभावविरहो यच्छत्युदारात्मताम्,
मातर्लक्ष्मि ! तव प्रसादवशतो दोषा अपि स्युर्गुणाः” ॥
श्रुत्वैतद् विक्रमादित्यः कृपापूरितमानसः ।
ददौ तस्मै दरिद्राय स्थितं रत्नत्रयं तदा ॥१८९॥
विक्रमादित्यभूमीशो विलोक्यैवं महीतलम् ।
आगत्य स्वपुरे राज्यमलंचक्रे द्रुतं स्फुटम् ॥१९०॥
इति विक्रमादित्यपुत्रिवीविलोकनादिस्वरूपम् ।
स्वसिन्नाभिनवो राम इत्याख्यां खयापयन् भृशम् ।
जनताः पालयामास विक्रमार्कनरेश्वरः ॥१९१॥
श्रुत्वैतन्मात्रिणः सर्वे मिलित्वा छन्नमन्यदा ।
मिथो निमग्नयन्त्येवं भूपो नैवाधुना वरः ॥१९२॥
वसुधा रत्नगर्भेति चिद्वद्विश्व निगद्यते ।

१ एकदा विक्रमार्केण विलसन्ती निजा प्रजाम् । दृष्ट्वा नव्यरामराज्यविरुदं पाठयते जने ॥ घ ।

उपायचरणाद्वर्चोद्धतिरस्य महीपतेः ।
क्रमादुच्चारयितव्याऽस्माभिर्वचनश्रुतितः ॥२००॥
अन्येषु विक्रमादित्य आकार्ये मन्त्रिणो जगौ ।
यो वक्ति रामसम्बन्धं स कोऽपि विद्यते नरः ॥२०१॥
प्रधानैः प्रेरितो वृद्धो मन्त्री लोको महामतिः ।
अन्येत्य भूपतेः पार्श्वे ग्राह्यं रामकथाविति ॥२०२॥
स्वामिनेको द्विजो वृद्धोऽप्योऽध्यायां निद्यतेऽनघः ।
श्रीर २०३ ॥

युगे युगे नरत्नानि जायन्ते भूरिशो यतः ॥१९३॥
अहमेव प्रधानोऽयमिति गर्वोद्धतिः स्फुटम् ।
विहिता जायते सर्वमाहात्म्यक्षितिहेतवे ॥१९४॥ यतः—
“ज्ञानं मददर्पहरं माद्यति यस्तेन तस्य को वैद्यः ।
अमृतं यस्य विपायते तस्य चिकित्सा कथं क्रियते ॥१९५॥
विद्यैव मदो येषां कार्पण्यं विभवे सति ।
तेषां दैवाभिभूतानां सलिलादग्निरुत्थितः ॥१९६॥
बलिभ्यो बलिनः सन्ति वादिभ्यः सन्ति वादिनः ।
धनिभ्यो धनिनः सन्ति तस्मादर्थं त्यजेद् बुधः” ॥१९७॥
केनापि दीयते शिक्षा पुंसा नास्य महीपतेः ।
भूपा भवन्ति दुर्लभाः पञ्चास्या इव वक्रतः ॥१९८॥ यतः—
“भद्रा भूप शुअंगम ए मुहि दुहिला हुंति ।
वहरी वींछी वाणिआ ए पूठिइं दाह दीयंति” ॥१९९॥

राज्यभारं ततो यत्नान्यस्य मन्त्रिषु भूपतिः ।
अयोध्यासंनिधौ विप्रश्रुतस्तत्क्षणमागामम् ॥२००॥
प्रोक्तं भूपेन भी विप्र ! रामस्य चरितं वद ।
दर्शयित्वा द्विजः स्थानमेकं ग्राह्यं नृपं प्रति ॥२०१॥
भूमिखण्डमिदं भूप ! श्रुत्वपार्श्वेन खान्तम् ।
भूपादिप्रास्तवो भूत्याः खनन्ति स्माचनीतलम् ॥२०२॥
खनिते भूतले भूत्येदिस्तस्यसन्ति तदा ।
पार्श्वे च निर्गतं भूतं रणारं मुभ्रमणिमयम् ॥२०३॥
आपायां २०३ ॥

उपायरचनाद्रवोद्धतस्य महीपतेः ।

क्रमादुचारयितव्याऽस्माभिर्वचनयुक्तिः ॥२००॥

अन्येद्युर्विक्रमादित्य आकार्य मन्त्रिणो जगौ ।

यो वक्ति रामसम्बन्धं स कोऽपि विद्यते नरः ॥२०१॥

प्रधानैः प्रेरितो वृद्धो मन्त्री ह्येको महामतिः ।

अभ्येत्य भूपतेः पार्श्वे ग्राह रामकथामिति ॥२०२॥

स्वामिनेको द्विजो वृद्धोऽयोध्यायां विद्यतेऽनघः ।

श्रीरामस्य कथावार्ते पारंपर्यात् स विन्दते ॥२०३॥

ततो भूपो जनं श्रेष्ठकार्यं तं नगरे द्विजम् ।

सन्मान्य ग्राह रामस्य सम्बन्धं वक्षि किञ्चन ॥२०४॥

विश्रोज्वग् यदि रामस्य वार्ता श्रोष्यसि साम्प्रतम् ।

कोशलायां तदाऽगच्छ कथयिष्याम्यहं च ताम् ॥२०५॥

इह स्थितस्य रामस्य वृत्तोदन्तं मनागपि ।

सम्यग् शक्नोमि नो वक्तुमहं दर्शयितुं तव ॥२०६॥

१ कथावार्तापरपर्यं ग । २ निजे घ ।

राज्यभारं ततो यत्नान्यस्य मन्त्रिषु भूपतिः ।

अयोध्यासन्निधौ विप्रयुक्तस्तत्क्षणमागतम् ॥२०७॥

श्रोक्तं भूपेन भो विप्र ! रामस्य चरितं वद ।

दर्शयित्वा द्विजः स्थानमेकं ग्राह नृपं प्रति ॥२०८॥

भूमिखण्डमिदं भूप ! भृत्यपार्श्वे च खानय ।

भूपादिष्टास्ततो भृत्याः खनन्ति स्मावनीतलम् ॥२०९॥

खनिते भूतले भृत्यैर्हस्तसप्तमि ते तदा ।

एकं च निर्गतं गेहं स्फारं शुभ्रमणिमयम् ॥२१०॥

आद्यायां भुवि रैकुंभो निःसृतो विलसद्भुतिः ।

द्वितीयस्यां भुवि प्रौढा रात्रीमण्डपिका पुनः ॥२११॥

एवं पृथक् पृथग् भूमौ वस्तुसारं विनिर्गतम् ।

रत्नं सिंहासनं ज्योतिर्जटालं निर्गतं पुनः ॥२१२॥

ज्योतिर्विद्योतितव्योमदेशा रत्नमयी वरा ।

एकोपानहिका चित्तचमत्कारकरा पुनः ॥२१३॥

तादृशीं वीक्ष्य तां भूषश्चमत्कृतमनास्तदा ।
मान्धेयमिति जल्पित्वा नत्वा शीर्षे ददौ हृदि ॥२१४॥
विग्रोऽवगुं युज्यते नैनां शीर्षे कर्तुं तव प्रभो ! ।
यतोऽसौ विद्यते चर्मकारपत्न्याश्च पादुका ॥२१५॥
विक्रमाकर्षो जगौ चर्मकरा साऽपि मनोहरा ।
यस्या एवंविधा वर्या पादुका विद्यते द्विज ! ॥२१६॥
भूभुजोक्तं कथं चर्मकरस्येयं निगद्यते ।
ततो वृद्धो द्विजः ग्राह पुरो विक्रमभूपतेः ॥२१७॥
श्रीरामे वसुधानाथे न्यायाद्राज्यं वितन्वति ।
अत्रासीच्चर्मकाराणां गेहश्रेणिर्मनोहरा ॥२१८॥
भीमस्य चर्मकारस्य गेहमेतन्मनोहरम् ।
तस्यासीद्गृहिणी दुर्विनीता पद्माभिधा शठा ॥२१९॥
अन्येष्टुरकृते कार्ये कस्मिंश्चिद्विक्तिं तं प्रिया ।
रुष्टैकपादुकारूढा तातस्य सदनं गता ॥२२०॥

१ पितर । घ ।

चर्मकारस्य भार्यायाः प्रतिज्ञां तादृशीं क्रमात् ।
श्रुत्वा श्रीरामभूपालः सीतालक्ष्मणसंयुतः ॥२२८॥
चर्मकारसुतां पत्युर्गेहे अपविष्टुं द्रुतम् ।
पश्यत्सु पौरलोकेषु चलितो राजवर्त्मनि ॥२२९॥ [युग्मम्]
अस्येत्य सन्मुखं चर्मकारा राममह्वीपतेः ।
प्रोचुः प्रसाद ईदृक्षः किमस्मासु तवाधुना ॥२३०॥
किमर्थमागमः स्वामिस्तवात्राजनि साम्प्रतम् ।

पितृपाशैर् तया प्रोक्तं पत्युः कर्कशभाषणम् ।
तातेनाश्वासिता द्वित्रिदिनानि स्थापिता गृहे ॥२२१॥
दिनत्रये गते कान्ताकारिताऽपि च साऽञ्जला ।
न ययौ रमणावासे श्वसुरादिभिश्च दुर्मतिः ॥२२२॥
दिनत्रयानन्तरं प्रोक्तं पित्रा वत्से ! कुलस्त्रियाम् ।
रमणः शरणं तेन तत्र गच्छाधुना द्रुतम् ॥२२३॥
पुत्री ग्राह न यास्यामि तत्र मानक्षयादहम् ।
एवं मात्रादिवन्धूनां वचोऽमन्यत नैव सा ॥२२४॥
ततो रुष्टौ पिता माता गदतः सेति तां प्रति ।
वत्से ! मन्यामेहे आत्रामेवं मनसि साम्प्रतम् ॥२२५॥
सीतालक्ष्मणयुगं रामोऽत्राभ्येत्य त्वां लसद्गिरि ।
अनुनीय सुते ! पत्युः सदनं नेष्यते लघु ॥२२६॥
तदा त्वं सदने पत्युः प्रयास्यसि च नान्यथा ।
श्रुत्वा पुत्रिका ग्राह तातेत्यं भवतादिह ॥२२७॥

आलपलीलुतं राममेतं चर्मकदञ्जजा ।
वीक्ष्य बहिर्गृहस्येत्य नत्वा सीतापदोर्जगौ ॥२३५॥
दीपा ज्वलन्ति तैलेन किं स्वामिनि ! गृहे तव ।
ईदृगन्वधुता साटी भवत्या विद्यते यतः ॥२३६॥
सीताऽवगुं वो निकाय्येषु कीदृक्षाः सन्ति दीपकाः ।
चर्मकारी जगौ रत्नैर्दीपा ज्वलन्ति नित्यशः ॥२३७॥
चर्मकृतां श्रियं वीक्ष्य चमत्, ततः ।

चर्मकारस्य भार्यायाः प्रतिज्ञां तादृशीं क्रमात् ।
 श्रुत्वा श्रीरामभूपालः सीतालक्ष्मणसंयुतः ॥२२८॥
 चर्मकारसुतां पत्युर्गेहे प्रेषयितुं द्रुतम् ।
 पश्यत्सु पौरलोकेषु चलितो राजवर्त्मनि ॥२२९॥ [युग्मम्]
 अम्येत्य सन्मुखं चर्मकारा राममहीपतेः ।
 प्रोक्षुः प्रसाद ईदृक्षः किमस्मासु तवाधुना ॥२३०॥
 किमर्थमागमः स्वामिस्तवात्राजनि साम्प्रतम् ।
 रामोऽवगृ भवतः पुत्रीं नेतुं श्वसुरमन्दिरम् ॥२३१॥
 स्वर्णमयेषु पीठेषु न्यस्तेषु वरमण्डपे ।
 सीतालक्ष्मणसंयुक्तो रामभूप उपाविशत् ॥२३२॥
 चर्मकृतां गृहश्रेणीं रवीन्दुरत्ननिर्मिताम् ।
 वीक्ष्य दध्यावहं धन्यो यस्येदृक्षा प्रजा मम ॥२३३॥
 गत्वा गेहान्तरे हृद्यश्चर्मकारो जगौ सुताम् ।
 आतृपत्नीयुतो रामस्त्वां मानयितुमीयिवात् ॥२३४॥

आतृपत्नीयुतं राममेतं चर्मकृदङ्गजा ।
 वीक्ष्य वहिर्गृहस्यैत्य नत्वा सीतापदेर्जगौ ॥२३५॥
 दीपा ज्वलन्ति तैलेन किं स्वामिनि ! गृहे तव ।
 ईदृगन्धयुता साटी भवत्या विद्यते यतः ॥२३६॥
 सीताऽवग् वो निकाय्येषु कीदृक्षाः सन्ति दीपकाः ।
 चर्मकारी जगौ रत्नैर्दीपा ज्वलन्ति नित्यशः ॥२३७॥
 चर्मकृतां श्रियं वीक्ष्य चमत्कारकरां ततः ।
 रामलक्ष्मणसीताभिः प्रोक्तेति चर्मकृत्सुता ॥२३८॥
 वत्से ! पत्युर्गेहे गच्छ स्त्रियाः स्याच्छरणं पतिः ।
 तथाऽभाणि प्रमाणं वो वचनं मम साम्प्रतम् ॥२३९॥
 ततो हेममणीराशिजटितां पादुकां च ताम् ।
 मुक्त्वा पितृगृहे पत्युः सन्नसिमायुषागमत् ॥२४०॥
 रामो लक्ष्मणसीतायुक् तां प्रेष्येति सन्ननि ।
 अलंचकार सदनं पालयन् पृथिवीं नयात् ॥२४१॥

श्रीविक्रम
चरितम्

॥१९३॥

विक्रमार्को जगौ कुत्र द्वितीया पादुकाऽस्ति च ।
ततोऽन्यत्र द्विजोऽभ्येत्य खानयामास भूतलम् ॥२४२॥
खन्यमानेऽवनीपीठे द्विजोक्ते मेदिनीशुजा ।
निर्गता पादुका हैमी द्वितीया तादृशी तदा ॥२४३॥
राज्ञा पृष्टं च भो विप्र ! त्वं जानासि कथं ह्यदः ।
विम्रोऽवगृ ज्ञायते पारंपर्योपदेशतो मया ॥२४४॥
विक्रमार्क ! त्वया गर्वो नव्यरामेति जल्पनात् ।
कदापि हि न कर्तव्यो यतोऽसि त्वं महाद्वृपः ॥२४५॥
यस्य नामस्मृतेर्वह्निस्तम्भोऽद्यापि प्रजायते ।
अष्टोत्तरशतं रोगा विलयं यान्ति तत्क्षणात् ॥२४६॥
लङ्घितं न पितुर्वाक्यं बाल्येऽपि येन भूशुजा ।
राज्यत्यजनतस्तस्य समः को जायते नरः ॥२४७॥
यस्य भार्या लसच्छिलगुणेनाद्यापि भूतले ।
सर्वासां योपितां मध्ये रेखां च लभते धुरि ॥२४८॥

पृष्ठीजागरणं कल्ये रात्रौ सुप्तोऽभविष्यति ।
तेनाद्य खजना एतुर्वहवः श्रेष्ठिनो गृहे ॥२५६॥
श्रुत्वैतद्विक्रमादित्यो द्वितीयेऽह्नि दिनात्यये ।
कुण्याम्बरं परिधाय रहः श्रेष्ठिगृहं ययौ ॥२५७॥
इतस्तत्रागता कर्माधिष्ठात्री देवता रहः ।
अलिके लिखितुं श्रेष्ठिस्वनोरध्वरसन्ततिम् ॥२५८॥
... कर्मणां बालकालिके ।

सेवका यस्य सुग्रीवहनूमत्प्रमुखा वराः ।
वभूर्बुर्वहुशस्तस्य समः को जायते नृपः ॥२४९॥
इत्यादि बहुशो रामवृत्तं श्रुत्वा चमत्कृतः ।
तत्याज विक्रमादित्यो गर्वमात्मनि तत्क्षणात् ॥२५०॥
नव्यरामेति विरुदं निषिध्य विक्रमार्यमा ।
आगादुज्जयिनीपुर्यां दददानमनर्गलम् ॥२५१॥

इति अभिनवरामजल्पनसम्बन्धः ।

आश्चर्याणि स्वदेशेषु दृष्ट्वा विक्रमभानुमान् ।
कौतुकान्यन्यदेशेषु रहोऽचालीद्विलोकितुम् ॥२५२॥
अमंश्चैत्रपुराह्वाने नगरे विक्रमार्यमा ।
कस्यचिद्वनिनो गेहे ददशोत्सवमद्भुतम् ॥२५३॥
ततोऽग्राक्षीभ्रं कंचित्त्र विक्रमभानुमान् ।
कस्य गेहे किमर्थं भो उत्सवो जायते वद ॥२५४॥
नरोऽवगृ धनदस्येदं मन्दिरं श्रेष्ठिनो महत् ।
बहुकालादभूत्पुत्रो मनोरथशतैरिह ॥२५५॥

श्रेष्ठी ग्राह क चास्तव्यः किं नामासि त्वत्कं वद ।
त्रपोऽवगृ विक्रमो नास्त्रोज्जयिनीनगरेऽवसम् ॥२६३॥
श्रेष्ठी ग्राह यदा मेऽसौ तनयः परिणेष्यति ।
तदा त्वयाऽत्र नगरे आगन्तव्यं मदालये ॥२६४॥
विक्रमोऽवगृ यदि श्रेष्ठिन् ! त्वमाकारयिष्ये मम ।
समेष्यसि तदाऽहं ते समेष्यामि गृहे द्रुतम् ॥२६५॥
एवमुक्त्वा ततो भूयो विक्रमार्कः पुरे पुरे ॥२६६॥

दशमः
सर्गः

॥१९३॥

षष्ठीजागरणं कल्ये रात्रौ हूनोर्भविष्यति ।

तेनाद्य सजना एयुर्वहवः श्रेष्ठिनो गृहे ॥२५६॥

श्रुत्वैतद्विक्रमादित्यो द्वितीयेऽह्नि दिनालये ।

कृष्णास्वरं परिधाय रहः श्रेष्ठिगृहं ययौ ॥२५७॥

इतस्तत्रागता कर्माधिष्ठात्री देवता रहः ।

अलिके लिखितुं श्रेष्ठिहूनोरक्षरसन्ततिम् ॥२५८॥

शुभाशुभाक्षरश्रेणीं कर्मणां बालकालिके ।

लिखित्वा चलिता कर्मदेवता यावदञ्जसा ॥२५९॥

तावद्वस्ते धृता भूमीसुजा पृष्टा जगाविति ।

बालकोऽयं यदा कन्यामिभ्यस्य परिणेष्यति ॥२६०॥

तदा व्याघ्रसुखादस्य मृत्युर्भावी नरोत्तम ! ।

श्रुत्वेति विक्रमादित्यो विससर्ज च तां सुरीम् ॥२६१॥

ग्रभाते विक्रमादित्यो गत्वा श्रेष्ठिनिकेतने ।

मिलितः श्रेष्ठिनाऽन्वाधैः ग्रीणितो भक्तिपूर्वकम् ॥२६२॥

श्रेष्ठी ग्राह क वास्तव्यः किंनमासि त्वकं वद ।

नृपोऽवग् विक्रमो नाश्रोजयिनीनगरेऽवसम् ॥२६३॥

श्रेष्ठी ग्राह यदा मेऽसौ तनयः परिणेष्यति ।

तदा त्वयाऽत्र नगरे आगन्तव्यं मदालये ॥२६४॥

विक्रमोऽवक् यदि श्रेष्ठिन् ! त्वमाकारयितुं मम ।

समेष्यसि तदाऽहं ते समेष्यामि गृहे द्रुतम् ॥२६५॥

एवमुक्त्वा ततो भूपो विक्रमार्कः पुरे पुरे ।

प्रपश्यन् कौतुकान्यागादुज्जयिनीं पुरीं क्रमात् ॥२६६॥

वर्धमानः क्रमात्पित्रा धनदश्रेष्ठिना तदा ।

पाठितः पण्डितोपान्ते धर्मकर्मकलाः कलाः ॥२६७॥ यतः—

“जायंमि जीवलोए दो चेव नरेण सिक्खिअन्वाइं ।

कम्मेण जेण जीवइ जेण मओ सुग्गइ जाइ” ॥२६८॥

धनदश्रेष्ठिना कन्या धनिनां षोडशानघाः ।

पुत्रस्य मार्गिता दारकर्मणे सुन्दरेऽह्नि ॥२६९॥

ग्रहीतुं धनदो लग्नमभूद्वायत् शुमेऽहनि ।
तावदशकुनास्तत्र जायन्ते स पदे ॥२७०॥
धनदो ध्यातवानेवं प्रतिज्ञैवं मया कृता ।
मम स्वनोर्यदा पाणिपीडनं च मिलिष्यति ॥२७१॥
तदा गत्वा मयाऽवन्त्यां पुरि चिक्रममानवः ।
आनेतव्यो द्रुतं पूर्वं विवाहमिलनादिह ॥२७२॥ [युग्मम्]
लग्नस्य ग्रहणं मुक्त्वा गत्वाऽवन्त्यां पुरि द्रुतम् ।
स्थाने स्थाने जगावेवं धनदो लोकसन्निधौ ॥२७३॥
चिक्रमस्य गृहं कुत्र विद्यते ब्रूत मानवाः ।
लोकाः प्रोचुश्च पुर्यस्यां चिक्रमाः सन्ति भूरिशः ॥२७४॥
धनदोऽवग् वयोरूपाकृतिवर्णादिभिर्वैः ।
एवंविधो भवेद्यस्तु चिक्रमः सोऽत्र कथ्यताम् ॥२७५॥
चिक्रमार्कचूषो भावी मत्वेति जगदे जनैः ।
राजपद्मां(पाट्यां) यदा भूपो गजारूढः समेष्यति ॥२७६॥

धनदोऽवग् महीपाल ! तव तत्रागमं विना ।
पुत्रं परिणायिष्यामि नाहं भूपस्ततो जगौ ॥२८४॥
यदि ते रोचते तत्रैष्याम्यहं साम्प्रतं तदा ।
धनदोऽवग् नृपाद्योपपरिवारयुतो ब्रज ॥२८५॥
राजाऽवक् परिवारस्य बहोर्मे भोजनं कथम् ।
दास्यते भवता तेन युक्तमेतद्वचो न ते ॥२८६॥
धनदोऽवग् मया किञ्चित् परिवारस्य ते नृप !

तदा विलोकनीयः स भवता पुरुषोत्तमः ।
श्रुत्वैतद् धनदो राजपाट्यां द्रष्टुं च तं स्थितम् ॥२७७॥
राजपाट्यां स्थितं तं च नरं वीक्ष्योपलक्ष्य च ।
चिक्रमार्को जगौ किं ते परिणीतः सुतो न वा ॥२७८॥
श्रुत्वैतद्धनदश्चित्ते दध्यावित्थं स चिक्रमः ।
किमयं विद्यते राजा मया तादृग् न भक्तिः ॥२७९॥
भूपोऽवग् न त्वया खेदः कर्तव्यो धनदाधुना ।
विद्यते यच्च ते कार्यं तत्त्वं कथय साम्प्रतम् ॥२८०॥
पाणिपीडनवृत्तान्तं धनदो निखिलं जगौ ।
मया तमपि भूपालः सम्यग् नैवोपलक्षितः ॥२८१॥
आकर्ण्यैतत् तदा सर्वे भट्टमात्रादयोऽनुगाः ।
चमत्कृता जगुः स्वामिन् ! कोऽसौ वणिगवरोऽनघः ॥२८२॥
चिक्रमार्को जगौ पूर्वं चैत्रपुर्यामिणां पुरि ।
तदाऽनेन च वणिजा मानितोऽहं सुभक्तिः ॥२८३॥

समष्टं चिक्रमादित्ये पुर्यां तस्यां समागते ।
ललो लघं स्यात्खलोः परिणेतुकृते वणिक् ॥२९१॥
सदञ्चपानताम्बूलदिव्यवस्त्रादिभिस्तदा ।
विवाहस्य व्यधाद् वर्यां सामग्रौ खगृहे मुदा ॥२९२॥
लग्नस्थणे तदा तार्क्ष्यमारूढः श्रेष्ठिनन्दनः ।
तदा चिक्रममार्तण्डस्तद्रक्षाये व्यधादिति ॥२९३॥
मण्डलेन महीपाल उ...

धनदोऽवग् महीपाल ! तव तत्रागमं विना ।

पुत्रं परिणायिष्यामि नाहं भूपस्ततो जगौ ॥२८४॥

यदि ते रोचते तवैष्याम्यहं साम्प्रतं तदा ।

धनदोऽवग् नृपाशेषपरिवारस्युतो व्रज ॥२८५॥

राजाऽवक् परिवारस्य बहोर्मे भोजनं कथम् ।

दास्यते भवता तेन युक्तमेतद्वचो न ते ॥२८६॥

धनदोऽवग् मया किञ्चित् परिवारस्य ते नृप ! ।

निजसद्भानुसारेण गौरवं च करिष्यते ॥२८७॥

ततश्चमत्कृतो भूपो मेने तद्वचनं तदा ।

धनदः स्वगृहे गत्वा तत्कृते स्वं ललौ बहु ॥२८८॥

रसवत्या ततो भक्तसामग्रीं च पदे पदे ।

अपूर्वां कारयामास श्रेष्ठी मार्गे धनव्ययात् ॥२८९॥

आगच्छन् नृपतिर्वीक्ष्य सामग्रीं तादृशीं पथि ।

मुमुदे यामिनीनाथमिव शैवलिनीपतिः ॥२९०॥

समहं विक्रमादित्ये पुर्यां तस्यां समागते ।

ललौ लयं स्यात्सूनोः परिणेतृकृते वणिक् ॥२९१॥

सद्वन्धानताम्बूलदिव्यवस्त्रादिभिस्तदा ।

विवाहस्य व्यधाद् वर्यां सामग्रीं स्वगृहे मुदा ॥२९२॥

लग्नक्षणे तदा तार्क्ष्यमारूढः श्रेष्ठिनन्दनः ।

तदा विक्रममार्तण्डस्तद्रक्षायै व्यधादिति ॥२९३॥

मण्डलेन महीपाल आदौ खेटकभृन्नरान् ।

परितः श्रेष्ठिनः स्वनोः स्थापयामास भूपतिः ॥२९४॥

एवं नानाविधान् मृत्यान् नानाशस्त्रभृतो बहून् ।

परितः श्रेष्ठिनः स्वनोः स्थापयामास भूपतिः ॥२९५॥

रक्षां विदधतां श्रेष्ठिस्वनोर्भूपानुगामिनाम् ।

अकस्मात्खेटकाद् व्याघ्ररूपमाशु समुत्थितम् ॥२९६॥

यान्तं श्रेष्ठिसुतं व्याघ्रो जघान च चपेटया ।

हतं पुत्रं वारिण् दृष्ट्वा दुःखितो धनदोऽभवत् ॥२९७॥ यतः-

“पितृमातृसुतापुत्रपत्नीबन्धुसुहृत्सताम् ।
वियोगे जायते दुःखं मानवानां भृशं हृदि ॥२९८॥
श्रेष्ठिपाश्वे नृपोऽभ्येत्य दैवालिवनपूर्वकम् ।
पृष्ठीजागरणोदन्तमुक्तवान्निखिलं तदा ॥२९९॥
श्रेष्ठी मृते सुते यावन्मर्तुकामोऽभवत्तदा ।
विक्रमाकर्को ललौ तावच्छस्त्रीं हन्तुं वपुर्निजम् ॥३००॥
विक्रमाकर्को जगौ कर्मदैवं प्रति स्फुटाक्षरम् ।
यद्यसौ श्रेष्ठिनः स्रुजुर्जीविष्यति न साम्प्रतम् ॥३०१॥
तदा मया निजो देहो हन्तव्यश्च तवोपरि ।
दृष्ट्वैतत्साहसं तस्य तुष्टं दैवं जगावदः ॥३०२॥
कथं मयाऽस्य पुत्रस्य जीवितं दीयते नृप ! ।
अनेन श्रेष्ठिपुत्रेण पुरैकः केसरी हतः ॥३०३॥
तत्कर्म साम्प्रतं स्रुजुस्तस्योदयमुपागतम् ।
अतोऽसौ तनयस्तेन व्याघ्रेण च हतोऽधुना ॥३०४॥

अवनत्यां विक्रमाकर्कस्य पृथिवीं शासतो नयात् ।
एकौ वणिग् मणिं दिव्यं दक्षयामास संसादि ॥३१०॥
पुष्टं भूमीशुजा कुत्र लब्धे रत्नं त्वया वद । हि ॥३१२॥
वणिग् जगौ मया भूप ! क्षेत्रं खेटयताऽऽदि ।
आकार्य भूशुजा रत्नपरीक्षाकारिणो बह्व ।
पुष्टं वदत किं मूल्यं मणोरस्य अविव्यति ॥३१३॥
... रेणा ।

देवदानवगन्धर्वा भूपाला मानवा अपि ।
पूर्वकृताशुभात्पापापाच्छुष्यन्ते न कदाचन ॥३०५॥ यतः—
“ब्रह्मा येन कुलालवन्नियमितो ब्रह्माण्डभाण्डोदरे,
रुद्रो येन कपालपाणिपुटके भिक्षाटनं कारितः ।
विष्णुर्येन दशावतारगहने क्षिप्तो महासङ्कटे,
सूर्यो आम्यति नित्यमेव गगने तस्मै नमः कर्मणे” ॥३०६॥
विक्रमाकर्को जगौ तस्य दुष्टं कर्म पुरा कृतम् ।
विलीनमभवच्चन्द्रि तदाऽसौ जीवतु द्रुतम् ॥३०७॥
मुक्तं कर्म तदा मत्वा कर्मदैवतमञ्जसा ।
जीवितव्यं ददौ श्रेष्ठिह्नोर्भूपतिसाहसात् ॥३०८॥ यतः—
“वने रणे शत्रुजलाशिमध्ये महान्वि पर्वतमस्तके वा ।
सुप्तं प्रमत्तं विषमस्थितं वा, रक्षन्ति पुण्यानि पुरा कृतानि” ॥
एवंविधं श्रेष्ठिसुतस्य तस्य, कृत्वोपकारं निजदेहदानात् ।
श्रीविक्रमाकर्कः परिवारशाली सदुत्सवं स्वं पुरमाजगाम ॥३१०॥

पातालैऽस्ति बलिर्दित्यो मत्वेति विक्रमाकर्कमा ।
अग्निचेतालसाभिध्यात द्वारेऽगाद् बलिसूदनः ॥३१८॥
बलिसयप्रतोलीस्थः कृष्णस्तेन नतो धुरि ।
विष्णुः प्रीवाच कोऽसि त्वमिह्याताश्च किंकृते ॥३१९॥
विक्रमाकर्को जगौ कार्यं कथ्यते बलिसन्निधौ ।
गच्छ द्वाःस्थ ! बलेः पार्श्वे जल्पेति च मयोदितम् ॥३२०॥
बलिपार्श्वे मुरारादिस्ततो गन्तव्यं जगामवदः ।
म्यामिन् ! राजाऽस्मत्तो ह्यसि मिलनाय तताम्ना ॥३२१॥

इत्युपकारे कथा ।

अन्यां विक्रमार्कस्य पृथिवीं शासतो नयात् ।

एको वणिग् मणिं दिव्यं दर्शयामास संसदि ॥३११॥

पृष्ठं भूमीधुजा कुत्र लब्धं रत्नं त्वया वद ।

वणिग् जगौ मया भूप ! क्षेत्रं खेदयताऽपि हि ॥३१२॥

आकार्य भूधुजा रत्नपरीक्षाकरिणो बहून् ।

पृष्ठं वदत किं मूल्यं मणेरस्य भविष्यति ॥३१३॥

तैरुक्तं भूपते ! नास्य मणेरमूल्यं शरीरिणा ।

विधातुं शक्यते दिव्यज्योतिर्जालविलोकनात् ॥३१४॥

स्वामिन्नेवंविधं रत्नं ज्योतिर्द्योतितभूतलम् ।

न दृष्टं कापि भूपीठेऽस्माभी रत्नपरीक्षकैः ॥३१५॥

उक्तं च तैर्वलिं रत्नपरीक्षाकृतिकोविदम् ।

शुक्त्वाऽत्र मेदिनीपीठे नान्योऽस्ति मेदिनीपते ! ॥३१६॥

दिनद्वयेन रत्नस्य मूल्यं च कथ्यते मया ।

उक्त्वैति भूपतिः स्थापयामास तं निजे गृहे ॥३१७॥

पातालेऽस्ति बलिदैत्यो मत्वेति विक्रमार्कमा ।

अग्निचेतालसान्विध्यात् द्वारेऽगाद् बलिसन्धनः ॥३१८॥

बलिसन्धप्रतोलीस्थः कृष्णस्तेन नतो धुरि ।

विष्णुः प्रोवाच कोऽसि त्वमिहायातश्च किंकृते ॥३१९॥

विक्रमार्को जगौ कार्यं कथ्यते बलिसन्धिधौ ।

गच्छ द्वाःस्थ ! बलेः पार्श्वे जल्पेति च मयोदितम् ॥३२०॥

बलिपार्श्वे मुरारातिस्ततो गत्वा जगावदः ।

स्वामिन् ! राजाऽऽगतो द्वारि मिलनाय तवाधुना ॥३२१॥

बलिः ग्राह किमायातः पृच्छे राजा युधिष्ठिरः ।

पश्चादेत्य जगौ कृष्णस्त्वमागाः किं युधिष्ठिर ! ॥३२२॥

विक्रमार्को जगौ गच्छ मण्डलीकं वदागतम् ।

पश्चादेत्य हरिः ग्राह मण्डलीकः समागतः ॥३२३॥

बलिः ग्राहागतः किं भो द्वारे दशमुखो वद ।

द्वारमेत्य जगौ कृष्णः त्वं किं रक्षो दशाननः ॥३२४॥

चिक्रमार्को जगौ वण्डो रामभूमीपतेरहम् ।
बलिः प्रोवाच हनूमानगतोऽसि वदेः पुनः ॥३२५॥
चिक्रमोऽवक् कुमारोऽहमागतः कार्यहेतवे ।
बलिः ग्राह वदेः किं भो वण्मुखः पर्वतीसुतः ॥३२६॥
चिक्रमोऽवक् तलरोऽहं साम्प्रतं पृथिवीतले ।
बलिः ग्राहागतं किं भो चिक्रमार्कनरेश्वरः ॥३२७॥
अत्र सूक्ते द्वे । चिक्रमोक्तं सूक्तम्—
राजाऽहं मंडलीकोऽहं वंडोऽहं रामभूपतेः ।
कुमारोऽहं तलरोऽहं द्वाःस्थ जल्प बलेः पुरः ॥३२८॥
बलिनोक्तं सूक्तम्—
धर्मपुत्रो दशमुखो हनूमान् वण्मुखः पुनः ।
चिक्रमार्क इति पृष्टं बलिना हरिसंनिधौ ॥३२९॥
बल्यादेशात्ततो मध्ये गत्वा चिक्रमभूपतिः ।
दर्शयित्वा मणिं मूल्यं प्रप्रच्छ च बलिं तदा ॥३३०॥

ग्रामाणि पञ्च सुरगान् दद्या वर्यान् मनोहरान् ।
तस्य वित्तीयं पृथिवीं पालयामास भूपतिः ॥३३८॥
इति सत्त्वोदार्यन्यायमार्गपालनविषये कथा ।
अन्येषु चिक्रमादिन्यो राज्यं कुर्वन्त्याकाशि ।
निर्ययो गेहलो राजा पुरश्चत्तं निरीक्षितुम् ॥३३९॥
अमन् भूमीपतिः पुयमिकाकी दिवसात्यये । ४०॥

बलिः ग्राहास्य रत्नस्य मूल्यं कर्तुं न शक्यते ।
चिक्रमार्को जगौ रत्नं कुत्रत्यमिदमागतम् ॥३३१॥
बलिनोक्तमयोध्यायां युधिष्ठिरनृपोऽभवत् ।
सत्यवादी सदा धर्मकर्मकर्मठमानसः ॥३३२॥
सत्यजल्पनसत्त्वादिगुणेन तस्य भूपतेः ।
सन्तुष्टो वरुणोऽमूल्यं रत्नकोट्ययुतं ददौ ॥३३३॥
धर्मकृत्यानि कुर्वाणो युधिष्ठिरनृपः सदा ।
दीनदुःस्थजनार्थिभ्यो ददौ रत्नानि भूरिशः ॥३३४॥
तेषां मध्यादिदं रत्नं पतितं चटितं तव ।
अस्य रत्नस्य मूल्यं न कर्तुं केनापि शक्यते ॥३३५॥
तथापि कथ्यते मूल्यमस्य कालानुमानतः ।
त्रिंशत्कोटीः(खः) सुवर्णानां मूल्यमस्य भविष्यति ॥३३६॥
श्रुत्वैतद् विक्रमादित्योऽभ्येत्य स्वस्मिन् पुरे द्रुतम् ।
त्रिंशत्कोटीः सुवर्णानां तस्यै च वणिजे ददौ ॥३३७॥

आकार्य पितरं तस्याः ग्रातर्दत्त्वा धनं बद्धं ।
सौभाग्यसुन्दरी राज्ञा परिणीता कनी तदा ॥३४४॥
एकस्तम्भे गृहे प्रोढे विपन्ने भूखुजा तदा ।
स्थापिता गृहिणी ज्ञातुं तस्याश्चरितचेष्टितम् ॥३४५॥
तत्रस्था भूखुजा सेव्यमाना दय्याविदं हृदि ।
कथं सख्याः पुरः प्रोक्तं मया सत्यं करिष्यते ॥३४६॥
वैदेशिकोऽन्यदा श्रेष्ठी गगनभूल्लिखकः ।

ग्रामाणि पञ्च तुरगान् दश वर्यान् मनोहरान् ।
तस्य वितीर्य दृथिवीं पालयामास भूपतिः ॥३८॥
इति सत्त्वौदार्यन्यायमार्गपालनविषये कथा ।
अन्येद्युर्विक्रमादिन्यो राज्यं कुर्वन्नयान्निशि ।
निर्ययौ गेहतो राजा पुरद्वत्तं निरीक्षितुम् ॥३९॥
अमन् भूमीपतिः पुयमिकाकी दिवसालये ।
ददर्श कन्यकायुग्मं वात्तविन्तमिति स्फुटम् ॥४०॥
आद्याऽवक्त्रं परिणीताऽहं गता च श्वसुरालये ।
श्वश्रूश्चसुरकान्तानां करिष्ये विनयं सदा ॥४१॥
द्वितीया कन्यका ग्राह्य पित्राऽहं परिणयिता ।
वञ्चयित्वा पतिं रंस्ये पुंसाऽन्येन सह च्छलात् ॥४२॥
राजा दध्यौ प्रगे पत्नीं कुलेमां कन्यकामिह ।
विधास्येऽहं तथा मानो यथाऽस्या हि प्रणश्यति ॥४३॥

१ वार्तयन्तं स्वदुहित ग । २ वनमध्यगे घ । ३ जाताऽन्येन विह्वल ग ।

आकार्यं पितरं तस्याः प्रातर्दत्त्वा धनं बहु ।
सौभाग्यसुन्दरी राज्ञा परिणीता कनी तदा ॥३४४॥
एकस्तम्भे गृहे ग्रीढे विषमे भूश्रुजा तदा ।
स्थापिता गृहिणी ज्ञातुं तस्याश्चरितचेष्टितम् ॥३४५॥
तत्रस्था भूश्रुजा सेव्यमाना दध्याविदं हृदि ।
कथं सख्याः पुरः प्रोक्तं मया सत्यं करिष्यते ॥३४६॥
वैदेशिकोऽन्यदा श्रेष्ठी गगनधूलिसंज्ञकः ।
तत्रैतो व्यवसायं स चकार क्रयविक्रयौ ॥३४७॥
एकस्तम्भगृहोर्ध्वस्था राज्ञी गगनधूलिकम् ।
अधो यान्तं निरीक्ष्येति चेतोभूविह्वलाऽभवत् ॥३४८॥ यतः—
वञ्चकत्वं नृशंसत्वं चञ्चलत्वं कुशीलता ।
इति नैसर्गिका दोषा यासां तासु रमेत कः” ॥३४९॥
मत्सन्निधौ समागम्यं लया सार्थपते ! द्रुतम् ।
नो चेत् प्राणानहं त्यक्त्वा हल्यां दास्यमि ते निजाम् ॥३५०॥

श्रीचिकम-
चरितम्

॥१९७॥

वीटकान्तरसुश्लोकं क्षिप्त्वा राज्ञी गवाक्षगा ।
यातोऽधः पातयामास सार्थपस्य सुखासने ॥३५१॥ [शुग्मम्]
वीटकान्तस्तदा लेखं दृष्ट्वा चौत्कील्य तत्क्षणात् ।
वाचयित्वेति रागान्धो दध्यौ गगनधूलिकः ॥३५२॥
इयं ममाधुना नारी नारीहत्यां प्रदास्यति ।
ततः प्रष्टुः सुहृत्प्राह अपश्चात्तत्र गम्यते ॥३५३॥
गोधापुच्छे दृढं रज्जुं बद्ध्वा चोर्ध्वं प्रक्षिप्यते ।
धृत्वा दोरं महीपालपत्नीपार्श्वे च गम्यते ॥३५४॥
गोधाप्रयोगतो व्योमधूलिक एकदा निशि ।
एकस्तम्भगृहे राश्याः समीपे समुपेयिवान् ॥३५५॥
लेहपूर्वं तदाऽनेन भुक्ता सा व्योमधूलिना ।
राश्लोकं च गते क्षमापे त्वयाऽऽगम्यमिह ध्रुवम् ॥३५६॥
यदाऽकस्मान्मृगोऽभ्येति मध्ये स्तम्भे तदा रहः ।
स्थातव्यं भवता तद्वद् यथा वेत्ति न भूपतिः ॥३५७॥

१ चोरिल्ल्य घ । २ प्राह पृष्ठस्ततो मित्रः घ । ३ राश्लोकमियति क्षमापे गन्तव्यं भवता रहः घ । ४ तथापि हि घ ।

राजाऽवगृह्य योगिराद शोभा न भवेद्योगिनीं विना ।
तेनैकस्मिन् प्रियामादावासने स्थाप्यतामिह ॥३६५॥
बह्वभ्यर्थनया योगी झोलिकामध्यतस्तदा ।
निष्काश्य वनितामेकामासनेऽतिष्ठपत्तदा ॥३६६॥
ततो नृपो जगावत्र योगिनि ! त्वं कलावति ।
कौशलं दर्शयेदानीं नवीननरदर्शनात् ॥३६७॥
बह्वभ्यर्थनय दृष्ट्वा तस्या च झोलिकान्तरात् ।

दशमः
सर्गः

॥१९७॥

निःस्नेहां तां प्रियां दृष्ट्वा ताम्बूलं पतितं पुनः ।
राजा दध्यौ नरोऽभ्येत्य कोऽपि भुङ्क्ते रहो निशि ॥३५८॥
सशङ्को भूपतिर्गेहपार्श्वे आम्यन् वने क्वचित् ।
तस्यौ नृपो रहो यावद्योगी तत्रागमत्तदा ॥३५९॥
अन्धारीमध्यतः कन्यां कृष्ट्वा भुक्त्वा च योगिराद ।
सुब्बाप निर्भरं भूपः सावधानोऽभवत्तदा ॥३६०॥
अन्धारीमध्यतः कन्या नरमाकृष्य तत्क्षणात् ।
सुब्बाप च यदा भुक्त्वा तदा दध्यौ चिरं नृपः ॥३६१॥
अहो हि चरितं नारीपुरुषयोर्गहनं शृशम् ।
विशेषाच्चपतिर्गेहात्पुरतो भ्रमति सः ॥३६२॥
मध्ये स्थितं नभोधूलिं ज्ञात्वाऽभ्यर्थ्य च योगिनम् ।
भोजनायानयामास स्वैकस्तम्भगृहोपरि ॥३६३॥
राज्ञा रसवती पञ्चजनयोग्या च कारिता ।
आसनानि च पञ्चैव स्थापितानि तदा स्फुटम् ॥३६४॥

आसने स्थापिताः सर्वे भोजनं कारितास्तदा ।
ततोऽवगृह्य भूपतिर्योगिच ! पत्न्या दोषो न मे मनाक् ॥३७२॥
यदुक्तं भार्यया बाल्यावस्थायाम् मे पुरः ।
तत्सत्यमनया चक्रे ईदृक्कृत्यविधानतः ॥३७३॥
नारीणां पुरुषाणां च वृत्तमेवंविधं यदि ।
कस्य दोषः प्रदीयेतास्मान्मित्रयोर्गिस्तदाऽधुना ॥३७४॥
प्रोत्तयेति नृपतिः प्राह व्योमभूले रागिराद ! ।
कियन्तः ॥३७५॥

राजाऽवग् यो गिराद् शोभा न भवेद्योगिनीं विना ।
 तैनैकस्मिन् प्रियामादावासने स्थाप्यतामिह ॥३६५॥
 बह्वभ्यर्थनया योगी झोलिकामध्यतस्तदा ।
 निष्कारश्य वनितामेकमासनेऽतिष्ठपत्तदा ॥३६६॥
 ततो नृपो जगावत्र योगिनि ! त्वं कलावति ।
 कौशलं दर्शयेदानीं नवीननदर्शनात् ॥३६७॥
 बह्वभ्यर्थनया योगिपत्न्या च झोलिकान्तरात् ।
 निष्कारश्यैको नरोऽस्थापि विष्टरे भोक्तुमञ्जसा ॥३६८॥
 राजाऽवग् विद्यते शून्यमधुनाऽऽसनेमेककम् ।
 तत्रैकं त्वमपि नरमुपावेशय भामिनि ! ॥३६९॥
 परीक्षार्थमिदं सर्वं विद्यते मण्डितं मया ।
 तवान्येषां च मर्त्यानां जीवितं प्रददे पुनः ॥३७०॥
 बह्वभ्यर्थनया राह्या विमृश्य हृदये तदा ।
 स्तम्भमध्यान्नभोधूलिः कर्षितोऽतीवरूपवान् ॥३७१॥

आसने स्थापिताः सर्वे भोजनं कारितास्तदा ।
 ततोऽवग् भूपतिर्योगिन् ! पत्न्या दोषो न मे मनाक् ॥३७२॥
 यदुक्तं भार्यया बाल्यावस्थायां मे पुरः पुरा ।
 तत्सत्यमनया चक्रे ईदृक्कृत्यविधानतः ॥३७३॥
 नारीणां पुरुषाणां च वृत्तमेवंविधं यदि ।
 कस्य दोषः प्रदीयेतास्मामिर्योगिस्तदाऽधुना ॥३७४॥
 प्रोत्तवेति नृपतिः ग्राह व्योमधूले वणिग्वर ! ।
 क्रियान् कालोऽजनिष्टात्रागतस्य तव सम्प्रति ॥३७५॥
 व्योमधूलिजगौ मासाः षण्मेऽधुवन्निह प्रभो ! ।
 अशुष्कां कौसुमीं मालां दृष्ट्वा शीर्षे जगौ नृपः ॥३७६॥
 कथं पुष्पाणि ते शीर्षे न शुष्यन्ति नरोत्तम ! ।
 ततः ग्राह नभोधूलिरिति स्वं चरितं स्फुटम् ॥ तथाहि—
 चम्पापुर्या धनस्याभूत्प्रिया धन्यभिधा वरा ।
 धन्याऽन्यदा सुतोऽसावि ततो जन्मोत्सवोऽभवत् ॥३७८॥

॥३६५॥ ॥३६६॥ ॥३६७॥ ॥३६८॥ ॥३६९॥ ॥३७०॥ ॥३७१॥

धनकेलिरिति प्रोक्तं तातेन नाम तस्य च ।
वर्धमानः क्रमान्मुक्तः पठितुं लेखसन्नि ॥३७९॥
पण्डितान्ते पठन् विद्या धनकेलिः सुतः सदा ।
जग्राह सकला रम्यकला विनयपूर्वकम् ॥३८०॥
धनेन विभवं न्यासीकृत्वा भूमौ रहोऽन्यदा ।
धनसंख्यान्वितं या (यद्) मे ददे दोडकं वरम् ॥३८१॥
पृष्ठवाङ्भिर्धनैर्दूरदेशे मे गच्छतो जनैः ।
धूलिव्याप्तनभस्त्वेन व्योमधूलिर्देडभिधा ॥३८२॥
कौशाम्ब्यां पुरि चन्द्रस्य श्रेष्ठिनो रुक्मिणी सुता ।
परिणीता मया पित्रोरादेशात्समहोत्सवम् ॥३८३॥
क्रियद्दिनैरहं कामलतया पण्ययोषिता ।
मोहितो द्रविणं भूरि व्ययंस्तस्या गृहे स्थितः ॥३८४॥
बहुभिर्हीयनैस्तत्र स्थितेन मयका तदा ।
भक्षितं द्रविणं भूरि निर्द्रव्यं स्वगृहं कृतम् ॥३८५॥

१ सुतं सूता घ । २ अकस्माद् धनकेलेषु पितरौ मरण गतौ । ततः दोडकं घ ।

मांसानि च सुराभिश्चमनेकविट्कुम्बितम् ।
को वेदयावदनं बुभुक्षेदुच्छिष्टमिव भोजनम् ॥३९२॥
अपि प्रदत्तसर्वस्वात् काशुकात् क्षीणसम्पदः ।
वासोऽप्याच्छेत्तुमिच्छन्ति गच्छतः पण्ययोषितः ॥३९३॥
पतितं स्वं गृहं वीक्ष्य दुःखितोऽहं बधून् ततः ।
आनेतुं श्वसुरस्वीकः प्रतोल्यामगमत्तदा ॥३९४॥
तत्रालम्ब्य गृहं नः ।

त्रुटिते द्रविणे मातापितरौ मरणं गतौ ।
ततस्तोडकं तच्च धनकेलिप्रिया ललौ ३८६॥
लक्ष्म्या अभावतो व्योमधूलिपत्नी च रुक्मिणी ।
पतितं तद्गृहं श्रुत्वा प्रययौ पितुरालये ॥३८७॥ यतः-
“वृक्षं क्षीणफलं त्यजन्ति विहगाः शुष्कं सरः सारसाः,
पुष्पं पर्युषितं त्यजन्ति मधुषा दग्धं वनान्तं मृगाः ।
निर्द्रव्यं पुरुषं त्यजन्ति गणिका अष्टं नृपं सेवकाः,
सर्वे कार्यवशाज्जनोऽत्र रमते कः कस्य को वल्लभः” ॥
लक्ष्म्यभावात्ततः पण्ययोषिता दुष्टचित्तया ।
निष्काशितः स्वसदने तादृशोऽहं समागमम् ॥३८९॥ यतः-
“अत्रच्छाया तृणादग्निः खले प्रीतिः स्थले जलम् ।
वेक्ष्यारागः कुमित्रं च पडेते बुद्बुदोपमाः ॥३९०॥
मनस्यन्यद्वचस्यन्यत्क्रियायामन्यदेव हि ।
यासां साधारणस्त्रीणां ताः कथं सुखहेतवः” ॥३९१॥

द्वितीये वासरे व्योमधूलिर्मिक्षार्थमीयितवान् ।
पत्रच्छ रुक्मिणी भिक्षां दत्त्वा कस्त्रं कुतोऽगमः ॥३९२॥
तेनोक्तं कर्मयोगेनेदृशोऽभवे वणिक्सुतः ।
रुक्मिणी ग्राह मे त्वं चेत्कथितं श्राक् करिष्यसि ॥३९०॥
स्थापयामि तदाऽहं त्वां प्रतोल्यां सग्नः पितुः ।
करिष्याम्यन्नपानार्थैर्भवनं सुखिनं पुनः ॥३९१॥
एवमुक्ते तया च ३९२ ॥

पुरा विहितसङ्केतो नर एकस्तदा शनैः ।
तत्रैत्येति जगौ कल्ये किं नायाताडसि भामिनि ! ॥४०६॥
चपेटयाऽऽहता भूमौ पतिता ग्राह रुक्मिणी ।
द्वाःस्थेनोद्घाटितं नैव द्वारं तेनात्र नागमम् ॥४०७॥
क्षमस्व त्वमतोऽहं च पालयिष्यामि ते वचः ।
तस्याः करात्तदा भूमौ टोडरकं पपात च ॥४०८॥
लात्वा टोडरकं पश्चाद् द्वारमेत्य तदा स्थितम् ।
ग्रगे टोडरके ह्युत्खिलिते लेखो विनिर्गतः ॥४०९॥
लेखमुत्खिल्य गगनधूलिद्वारैःस्थस्तदा रहः ।
वाचयामासिवानेवं शनैर्मुदितमानसः ॥४१०॥
धनश्रेष्ठिगृहे वामकोणेऽधो दशहस्तके ।
सन्ति कोट्यः सुवर्णस्य चतस्रः स्थापिता वराः ॥४११॥
ततः टोडरकं सद्यो विक्रीयादाय शम्बलम् ।
चम्पायां प्रययौ व्योमधूलिर्निजनिकेतने ॥४१२॥

पुरा विहितसङ्केतो नर एकस्तदा शनैः ।
तत्रैत्येति जगौ कल्ये किं नागास्त्वं च भामिनि ! ॥४०६॥
चपेटयाऽऽहता ॥४०७॥ क्षमस्व त्वमतोऽहं च ० (४०८) ॥
तस्या हस्तात्तदा टोडरकं च पतितं भुवि ।
यावन्मया लले तावत्त्वया जागरितो निधिः ॥४०९॥
विधाय अकुटीं तत्र स्थितोऽरुणविलोचनः ।

उत्खाय वसुधां प्राप्य निधानमहकं ततः ।
सज्ज्यकार्यं गृहं पत्तिरगादीनलामहम् ॥४१३॥
बहुपत्तिशुतस्ताक्षर्यारूढो रुचिरवेपभाग् ।
गतोऽहं मानितः शलैः सर्वैः श्वसुरसन्नि ॥४१४॥
परं नाहं प्रियां दृग्भ्यां प्रपश्यामि मनागपि ।
ततः खिन्ना प्रसुप्तस्य प्रक्षालयति मे पदौ ॥४१५॥
भार्या ज्ञात्वा मया प्रोक्तं भवत्या न वरं कृतम् ।
लभमानोऽधुना स्वप्नमहमुत्थापितस्त्वया ॥४१६॥
तयोक्तं भवता कीदृक् स्वप्नो दृष्टो वदाधुना ।
मयोक्तमस्य गेहस्य द्वारेऽहमेकया स्त्रिया ॥४१७॥
स्थापितो गौरवं कृत्वा भक्तपानादिदानतः ।
बहिर्यान्त्या तया मयं चैकत्र मोदको ददे ॥४१८॥ [शुग्मम्]
स्वर्णापिणे गता यावन्मारी तावदहं तदा ।
पृष्टौ गत्वा रहः स्थाने स्थितो वृत्तं निरीक्षितुम् ॥४१९॥

उत्खरे रे कथं पापे ! समायाताडसि सम्प्रति ।
गच्छोत्तिष्ठ न मे कार्यं त्वयाऽत्र वामलोचने ! ॥४१३॥
भूयोऽन्वेवं यदा प्रोक्ता नोत्तरं सा ददौ मनाक् ।
तदा तेनैव जारेण मृता ज्ञाता नितम्बिनी ॥४१४॥
शोचन्नेवं ततः खं स भूयो भूयो जगावदः ।
वराकीर्त्य मया मर्मस्थानके जागता हृतम् ॥४१५॥
मृता तेन ह न नारी भिग भिग मां पापकान्तिम् ।

ततोऽहं चलितो यावच्छात्वा पुष्पस्रजं तदा ।
तद्दुहिता सुरूपाख्या वरितुं मां समागमत् ॥४३३॥
सा प्राहेति वृणु त्वं मामागतां च स्वयंवरात् ।
मया प्रोक्तं त्वमप्यात्मयामितुल्या भविष्यति ॥४३४॥
ततस्तद्भगिनी प्राह पुष्पमालामिमां वरात् ।
क्षिपामि भवतः कण्ठे साम्प्रतं पितृसाक्षिकम् ॥४३५॥
यदा शुष्यत्यसौ पुष्पमाला शीर्षे स्थिता तव ।
तदा मे शीलमालिन्यं ज्ञातव्यं भवताऽचिरात् ॥४३६॥
एवमुक्ते मया सैव परिणिन्ये च कन्यका ।
परिणीतस्य मेऽभूवन् वर्षाणि द्वादश क्रमात् ॥४३७॥
श्रुत्वेति विष्कम्भादित्यो दध्यावेतच्च दुर्घटम् ।
स्त्रीणां न ज्ञायते सम्यक् चरितं केनचित् क्वचित् ॥ यतः-
“अश्रुपुतं माधवगर्जितं च स्त्रीणां चरित्रं भवितव्यता च ।
अवर्पणं चाप्यतिवर्पणं च देवा न जानन्ति कुतो मनुष्याः ॥

नेयिता मूलदेवेन सा वृद्धा कपटाशया ।
व्योमधूलिप्रियापाख्ये गत्वा प्राहेति मायया ॥४३७॥
मूलदेवाभिचो देवकुमारसदृशो नरः ।
एकस्त्वदर्थमायातो विद्यते मम समानि ॥४३८॥
भवत्या रमणो दूरदेशेऽगात् बहुकालतः ।
रोचते चेत्तवेदानीं मनुक्तो मनुजोऽनघः ॥४३९॥
तदाऽत्र ते नरं ॥ २ ॥

प्राप्तुं पारमपारस्य पारावारस्य पार्यते ।
स्त्रीणां प्रकृतिवक्राणां दुश्चरित्रस्य नो पुनः ॥४४०॥ इत्यादि
प्राह भूपो नमोधूले ! तव पत्न्याः परीक्षणम् ।
क्रियते रोचते चेत्ते सम्यक् संप्रेक्ष्य(ष्य) सेवकान् ॥४४१॥
व्योमधूलिर्जगौ स्वामिन् ! गेहिन्या मे परीक्षणम् ।
कुरुष्व सेवकान् प्रेष्य चातुर्यादिगुणान्वितान् ॥४४२॥
ततो राज्ञा शशिमूलदेवादिकुशलान् बहून् ।
आकाशे च पुरस्तेषां तस्याः शीलस्य वर्णनम् ॥४४३॥
मूलदेवो जगौ स्वामिन्नादेशो दीयतां मम ।
गत्वा तत्र क्षणाच्छीलाचालयिष्यामि तामहम् ॥४४४॥
गृहीत्वा भूभुजा दत्तं मूलदेवस्य बीटकम् ।
ततश्चलन् ययौ चम्पापुर्यां क्षोभयितुं च ताम् ॥४४५॥
व्योमधूलिगृहस्यान्ते वृद्धस्त्रीसदने तदा ।
द्रव्यं दत्त्वा स्थितो मूलदेवः सद्येषमृन्मुदा ॥४४६॥

मूलदेवं समायान्तं निरीक्ष्यासनदानतः ।
व्योमधूलिप्रिया सद्यः प्रीणयामास सादरम् ॥४४६॥
गेहान्तरं तयाऽङ्खानि गतौ गुप्ता रहः पुरा ।
तस्या ऊर्ज्वं च सा शय्यां जीर्णतन्तुयुतां व्यधात् ॥४४५॥
तस्या ऊर्ज्वं लसद्भ्रममास्वत्तं च तया तदा ।
श्रुत्वा स हर्षितो यावच्छय्यायां सद्युपाविशत् ॥४४६॥
॥ २ ॥

प्रेषिता मूलदेवेन सा वृद्धा कपटाशया ।
व्योमधूलिप्रियापार्श्वे गत्वा ग्राहेति मायया ॥४४७॥
मूलदेवाभिधो देवकुमारसदृशो नरः ।
एकस्त्वदर्धमायातो विद्यते मम सबानि ॥४४८॥
भवत्या रमणो दूरदेशेऽगाद् बहुकालतः ।
रोचते चेत्तवेदानीं मनुक्तो मनुजोऽनघः ॥४४९॥
तदाऽत्र तं नरं देवकुमारसदृशकृतिम् ।
भवत्या सचिधौ सद्य आनयाम्यहंकं सखि ! ॥४५०॥
व्योमधूलिप्रिया ग्राह श्रोब्धेऽहं नाम तस्य न ।
एवं च भूरिशः प्रोक्ते दध्याविति वणिक्प्रिया ॥४५१॥
लत्वा तद्वत्तपत्रादि तमानीय स्वसन्नानि ।
अनर्थे पातयिष्यामि यतः स्याद् दुःखितो भृशम् ॥४५२॥
नभोधूलिप्रिया ध्यात्वेत्येवं तस्याः समीपतः ।
गृहीत्वा वीटकं ग्राह त्वयाऽऽनेयः प्रगे स च ॥४५३॥

मूलदेवं समायान्तं निरीक्ष्यासनदानतः ।
व्योमधूलिप्रिया सद्यः ग्रीणयामास सादरम् ॥४५४॥
गेहान्तरं तयाऽखानि गर्ता गुप्ता रहः पुरा ।
तस्या ऊर्ध्वं च सा शय्यां जीर्णतन्तुयुतां व्यधात् ॥४५५॥
तस्या ऊर्ध्वं लसद्ब्रह्मास्वतं च तया तदा ।
श्रुत्वा स हर्षितो यावच्छय्यायां सधुपाविशत् ॥४५६॥
तन्तुच्छेदेन गर्तायां तावन्मूलोऽप्यतत्क्षणात् ।
अहहेति तया प्रोक्तं किं तेऽजनि च साम्प्रतम् ॥४५७॥
यादृशं तादृशं भक्तं दत्ते तस्मै वणिक्प्रिया ।
अद्य प्रभृति नो कार्यं त्वयेदृशं च जल्पति ॥४५८॥ यतः—
“विक्रमाक्रान्तविश्वोऽपि परस्त्रीषु रिरंसया ।
कृत्वा कुलक्षयं प्राप नरकं दशकन्धरः ॥४५९॥
अभ्येत्य ज्यायसी तत्र ग्राहेति नैगमप्रिये !
स पुमान् कुरुते किं किं वणिक्पत्नी ततो जगौ ॥४६०॥

स पुमान् ग्रीणितोऽत्यन्तं मया सन्नाम्बुदानतः ।
मध्येगेहं सदा क्रीडां कुर्वन् तिष्ठति बालवत् ॥४६१॥
इतो दिनेषु बहुषु गतेषु पूर्ववत्पुनः ।
प्रतिज्ञां शशमृत्कृत्वा आतुः शुद्धिं च वीक्षितुम् ॥४६२॥
तस्याः शीलपरीक्षार्थं निर्गतो नगरात्ततः ।
चम्पायां सद्ने तस्थौ वृद्धाया मूलदेववत् ॥४६३॥ [युग्मम्]
गर्तायां पातितो व्योमधूलिपत्न्या शशी तथा ।
वृद्धाऽपि च द्वितीयेऽह्नि पातिता पापकारिणी ॥४६४॥ यतः
“अत्युग्रपुण्यपापानामिहैव फलमाप्यते ।
त्रिभिर्वैपस्त्रिभिर्मसैस्त्रिभिः पक्षैस्त्रिभिर्दिनैः” ॥४६५॥ इत्यादि ।
यादृशं तादृशं तेषां तत्रस्थानां च भोजनम् ।
ददती वक्ति वः पापफलमेतत् प्रदर्श्यते ॥४६६॥
तयोरनागमं भूपो मत्वा प्रोवाच भो वणिक् ! ।
तत्र गत्वा शशिमूलदेवावपि स्थितौ स्फुटम् ॥४६७॥

भोजनं दीयते राज्ञश्चित्ते ते यदि रोचते ।
पत्न्यवक् सग्नो गर्भे शाल्याद्यन्नं च रन्ध्यते ॥४७५॥
यश्च हस्तव्यतिकरात् जेमनं दीयतेऽनघम् ।
विचार्यैवं नृपोपान्ते गत्वा प्राहेति त्रैगमः ॥४७६॥
अत्रायातौ शशिमूलदेवौ मे प्रियया गृहे ।
स्थापयित्वा पुनर्गेहात्कर्षितौ दूरतो गतौ ॥४७७॥
अद्यास्माकं तस्य ते ।

तव शीर्षस्थिता पुष्पमाला शुष्यति नो मनाक् ।
विद्यते महदार्थमिदं मम वणिग्वर ! ॥४६८॥
व्योमधूलिर्जगौ राजन् ! शशिमूलसुरावपि ।
गतौ तत्र तथा बाढं छलितौ तौ ममेति धीः ॥४६९॥
अथवा तौ त्वया दत्तां लक्ष्मीं बह्वीं नरेश्वर ! ।
गृहीत्वा जग्मतुर्दूरदेशेऽन्यत्रातिलोभतः ॥४७०॥
व्योमधूलिं चलन्तं स्वं पुं प्रति नृपोऽन्यदा ।
मत्वाऽवगागमिष्यामि तत्र द्रष्टुं च तौ च ताम् ॥४७१॥
ततः सारपरीवरो व्योमधूलियुतोऽन्यदा ।
चम्पायामेत्य तदुत्तोरारके नृपतिः स्थितः ॥४७२॥
व्योमधूलिगृहे गत्वा पप्रच्छेति प्रियां निजाम् ।
शशिमूलौ किमायातौ त्वां च चालयितुं न वा ॥४७३॥
तथा प्रोक्तं शशिमूलदेवोदन्तमशेषतः ।
वणिक् प्रोवाच तौ त्वां च द्रष्टुमत्रागतो नृपः ॥४७४॥

गतायाश्च तदा शुष्मान् कर्षयिष्यामि यत्नतः ।
तेरुक्तं च करिष्यामि भवत्योक्तं वयं द्रुतम् ॥४८२॥
ततस्तथा च तां गतामिष्यामिष्कास्य वारिणा ।
प्रक्षाल्याङ्गानि तेषां च चक्षितानि सुचन्दनैः ॥४८३॥
गर्भगृहे रहः स्थाने स्थापितास्ते तथा तदा ।
भूमिगृहे रसवतीं कुर्वन्ति सा सखीजनाः ॥४८४॥
आकारितो तम् ।

भोजनं दीयते राज्ञश्चित्ते ते यदि रोचते ।
 पत्न्यवक् सन्नो गर्भे शाल्याद्यन्नं च रन्ध्यते ॥४७५॥
 यक्षहस्तव्यतिकरात् जेमनं दीयतेऽनघम् ।
 विचार्यैवं नृपोपान्ते गत्वा ग्राहेति नैगमः ॥४७६॥
 अत्रायतौ शशिमूलदेवौ मे प्रियया गृहे ।
 स्थापयित्वा पुनर्गेहात्कर्षितौ दूरतो गतौ ॥४७७॥
 अद्यास्माकं गृहे राजन् ! परिवारयुतस्य ते ।
 सदन्नपानदानेन भोजनं च भविष्यतु(ति) ॥४७८॥
 एवमुक्त्वा वणिग् यावत्समायाति स्वसन्नानि ।
 तावत्पत्नी शशिमूलदेवोपान्ते जगावदः ॥४७९॥
 ममास्ति देवतादत्तो वर ईदृग् माहात्म्ययुग् ।
 यश्च मे कथितं नैव मानवः कुरुते मनाग् ॥४८०॥
 तस्य शीर्षं द्विधा शीघ्रं भविष्यति न संशयः ।
 यदि मे कथितं यूयं साम्प्रतं कुरुतादरात् ॥४८१॥

गतायांश्च तदा शुष्मान् कर्षयिष्यामि यत्नतः ।
 तैरुक्तं च करिष्यामो भवत्योक्तं वयं द्रुतम् ॥४८२॥
 ततस्तथा च तां गतामध्यान्निष्कास्य वारिणा ।
 प्रक्षाल्याङ्गानि तेषां च चर्चितानि सुचन्दनैः ॥४८३॥
 गर्भगृहे रहः स्थाने स्थापितास्ते तथा तदा ।
 भूमिगृहे रसवतीं कुर्वन्ति स सखीजनाः ॥४८४॥
 आकारितो नृपो भोक्तुमदृष्ट्वा रन्धनादिकम् ।
 ग्राह किं भवता कूटं मण्डितं व्योमधूलिक ! ॥४८५॥
 बुभुक्षापीडिता बाढं व्योमधूलेऽधुना वयम् ।
 मध्याह्नं च व्यतिक्रान्तं जनः सर्वो गमिष्यति ॥४८६॥
 भूमिगृहाद्रहोदृष्ट्याऽऽनीयानीयान्नमञ्जसा ।
 भोजितो भूपतिः सर्वपरिवारयुतस्तदा ॥४८७॥
 सुत्वा भूपो जगौ भो भो व्योमधूले ! वणिग्वर ।
 कथमेवंविधेनाहमेनेन भोजितः क्षणात् ॥४८८॥

वणिक् श्रोवाच मे पत्न्या द्वौ यक्षावेकयक्षिणी ।
ददन्ते वाञ्छितं सद्यो भोजनं बहु देहिनाम् ॥४८९॥
राजाज्वग यक्षिणीं यक्षौ साम्प्रतं त्वं समर्पय ।
येभ्यो रसवतीं सारां प्राप्याङ्गी जायते सुखी ॥४९०॥
ततो वणिक्प्रिया ग्राह तुभ्यमेते (तान्) ददाम्यहम् ।
यदि प्रयाणकप्रान्ते मार्गयिष्यसि जेमनम् ॥४९१॥
मदीया यक्षिणी यक्षौ सिद्धे कार्ये तव स्फुटम् ।
पुनः पश्चान्ममोपान्ते तत्क्षणात्प्रेषयिष्यसि ॥४९२॥
ओमित्युक्ते महीशेन मञ्जूषायां रहस्ततः ।
क्षिप्तास्सर्वे तथा पुण्यैश्चर्चयित्वा च चन्दनैः ॥४९३॥
ततो भूमीपतित्वा मञ्जूषां मुदितशयः ।
प्रयाणकं ददवेकं वणिग्युक् स्वपुरं प्रति ॥४९४॥
मध्याह्ने भूशुजा पेदा पूजिता कुसुमैर्वरैः ।
दत्ते रसवतीं नैव प्रत्युत्तरमपि स्फुटम् ॥४९५॥

त्वं धन्या त्वं सतीधुर्या निर्दोषा वसुधावरा ।
निष्कलङ्का सदाचारा वर्णनीयाऽसि सन्ततम् ॥५०३॥
एवं स्तुत्वा च तां व्योमधूलिं सन्मान्य भूपतिः ।
अवन्त्यामाययौ सद्यो गृह्यन्त तस्या गुणान् हृदि ॥५०४॥
इति सत्यसतीपरीक्षाकरणावप्ये [गगनधूलिवणिग्यथा] ।
अन्यदा विक्रमार्कस्यावदनामा महाभटः ।
वभूव सेवः ॥ ५०५॥ तथाहि-

एवं श्रोक्ते महीशेन भूरिशोऽन्नकुते तदा ।
मध्यस्थास्ते त्रयोऽञ्चोचन् दास्यत्यन्नं पिता तव ॥४९६॥
दृष्ट्वास्त्रीसहितावां शशिमूलावपि छलात् ।
रूपे क्षिप्तौ तथा पूर्वं पेढायामधुना पुनः ॥४९७॥
आस्माकीनं च धूर्तत्वं कृतं सर्वं प्रपञ्चतः ।
अस्माकमेव शिरसि पतितं क्रियते किमु ॥४९८॥
कर्षितास्तांश्च पेढाया वीक्ष्य भूयोऽतिदुर्बलान् ।
श्रुत्वा तेषां मुखात्तस्या वृत्तं चित्ते चमत्कृतः ॥४९९॥
व्योमधूलिं प्रति ग्राह राजैवं ते प्रियाऽनघा ।
यादृशी वर्णिता पूर्वं भवताऽजनि तादृशी ॥५००॥
एवंविधा प्रिया भाग्याल्लभ्यते देहिना ध्रुवम् ।
सुशीला विशदाचारा सतीगुणगणान्विता ॥५०१॥
पश्चादत्वा ततो भूयो व्योमधूलिगृहे पुनः ।
स्तौतीति तां नमोऽधूलिपत्नीं शीलविभूषिताम् ॥५०२॥

सेछद्मस्तो जगौ त्वं मे आज्ञादिगणनां वद ॥५०२॥
लग्नबलात्तदा तेन श्रोक्तं च आतरल्लयः ।
भगिन्येका प्रियाः पञ्च तत्ताभूवन् मनोरमाः ॥५०३॥ यतः-
“एकः पुत्रो रसौ छिद्रे चन्द्रे तत्र सुतद्वयम् ।
सोमे पुत्रास्त्रयो वाच्या बुधे पुत्रीचतुष्टयम् ॥५०४॥
गुरौ गर्भे सुताः पञ्च पट् पुत्रास्तु सिते मताः ।
शनी रजः ॥ ५०५॥ ” ॥ १२॥ त्याहि-

त्वं धन्या त्वं सतीधुर्या निर्दोषा वसुधावरा ।
निष्कलङ्का सदाचारा वर्णनीयाऽसि सन्ततम् ॥५०३॥
एवं स्तुत्वा च तां व्योमधूलिं सन्मान्य भूपतिः ।
अवन्त्यामाययौ सद्यो गृह्णन् तस्या गुणान् हृदि ॥५०४॥

इति सत्यसतीपरीक्षाकरणविवरणे [गगनधूलिवर्णिकाया] ।

अन्यदा विक्रमार्कस्याघटनामा महाभटः ।
बभूव सेवकः सत्त्वपराभूताशिकासुरः ॥५०५॥ तथाहि-
आसीद्वीरपुरे भीमभूपस्य पद्मिनी प्रिया ।
रूपचन्द्राभिधः पुत्रो गुणवांश्चारुविक्रमः ॥५०६॥
चन्द्रसेहहतः शूरो भूपभक्तैकमानसः ।
पुरोधो गङ्गादासाह्वः पत्नी तस्य मृगाभिधा ॥५०७॥
विभागीकर्तुमन्येष्टुः सेहहतः खलान् खले ।
गत्वा यावदुपाविष्टो भूरिलोकसमन्वितः ॥५०८॥
एकस्तावदगात्तत्र गणको निःस्ववाडवः ।

सेहहतो जगौ त्वं मे आत्रादिगणानां वद ॥५०९॥
लग्नबलात्तदा तेन ग्रीकं च आतरस्त्रयः ।
भगिन्येका प्रियाः पञ्च तवाभूवन् मनोरमाः ॥५१०॥ यतः-
“एकः पुत्रो रवौ छिद्रे चन्द्रे तत्र सुतद्वयम् ।
सोमे पुत्रास्त्रयो वाच्या बुधे पुत्रीचतुष्टयम् ॥५११॥
गुरौ गर्भे सुताः पञ्च षट् पुत्रास्तु सिते मताः ।
शनौ पुत्रां ध्रुवं सप्त तुङ्गे पुत्रा महर्द्धिकाः” ॥५१२॥ इत्यादि ।
सत्ये ग्रीकते तदा तेन सेहहतः प्रमोदितः ।
ग्राहोत्पाटयितुं मुद्रान् यावच्छक्तोऽसि वाडव ! ॥५१३॥
तावतः पोडुलिं बद्ध्वा गच्छेत्सुक्ते द्विजः स च ।
महान्तं पोडुलं बद्ध्वा शीर्षे कृत्वाऽवलत्ततः ॥५१४॥
कस्मिन् देवकुले गत्वा सायं सुप्तो द्विजोत्तमः ।
तत्र सेहहतासक्ता पुरोधोगृहिणी ययौ ॥५१५॥
द्विजं सेहहतभ्रान्त्योत्थापयित्वा च मोदकैः ।

॥५०२॥
॥५०३॥
॥५०४॥
॥५०५॥
॥५०६॥
॥५०७॥
॥५०८॥
॥५०९॥
॥५१०॥
॥५११॥
॥५१२॥
॥५१३॥
॥५१४॥
॥५१५॥

यथेष्टं भोजयामास पुरोधोगृहिणी मृगा ॥५१६॥
भूरिभक्षणतो देहरूक्षादन्यं नरं तदा ।
मत्वा ग्राह मृगा कस्त्वं सोऽहं विप्रोऽस्मि भामिनि ॥५१७॥
मृगा जगावहं पुंसा वाहिता केनचित्सफुटम् ।
विप्रः प्रोवाच रे मूढमानसे मृगलोचने ॥५१८॥
मया किमपि ते देहस्पशोऽपि विहितो न हि ।
भक्षिता मोदका दत्तास्त्वयैव मयका खलु ॥५१९॥
मोदकव्ययतश्चेत्ते विनष्टं किमपि स्फुटम् ।
तदा गृहाण मुद्रानां त्वं च पोटुलकं मम ॥५२०॥
खिन्ना ततो मृगा पश्चादेत्य वातायनस्थितम्(ता) ।
दध्यौ च दीपिका यत्र सेल्लहस्तस्य यास्यति ॥५२१॥
तत्र सेल्लहतोऽद्यैव स्वापं स्थाने करिष्यति ।
अहं चापि गमिष्यामीति ध्यात्वाऽस्थात्सृगा तदा ॥ यतः-
“अक्खाणसणी०” [सर्ग० ५ श्लो० २८०]

अल्पभक्षणतो देहस्पशोऽन्यनरं तदा ।
मत्वा ग्राह मृगा कस्त्वं सोऽवग विप्रोऽस्मि भामिनि ! ॥५३०॥
मृगा जगावहं नृने वाहिता केनचिच्छलात् ।
विप्रः प्रोवाच रे मूढमानसे मृगलोचने ॥५३१॥
मया किमपि देहस्य स्पशोऽपि विहितो न हि ।
म... ॥५३२॥

दिवा पश्यति नो घूकः काको नक्तं न पश्यति ।
अपूर्वः कोऽपि कामान्धो दिवा नक्तं न पश्यति ॥५२३॥
इतः सेल्लहतो विप्राधिष्ठिते स्थानके भ्रमन् ।
आगतो मानवं प्रेक्ष्य ग्राहान्यत्र व्रज त्वकम् ॥५२४॥
द्विजः ग्राह निशान्धोऽहं व्रजाम्यन्यत्र भोः कथम् ।
जगौ सेल्लहतो मृत्यान् दीपिकोद्द्योतितो(द्द्योततः) द्विजः(जम्)
भीमयक्षालये नीत्वा यूयं मुञ्चत साम्प्रतम् ।
ते च दीपिकया तं च मुमुचुर्यक्षसन्नि ॥५२६॥
विध्यातदीपिकाः सर्वेऽभ्येत्य सेल्लहतान्तिके ।
ततस्तेनोदिते स्थाने सुपुपुर्निभं निशि ॥५२७॥
दीपिकोद्द्योततो ज्ञात्वा तं च यक्षालयागतम् ।
मोदकान् पूर्ववच्छात्वा गता तत्र मृगा जगौ ॥५२८॥
स्वामिंस्त्वं मोदकान् खादोत्थायेत्युक्तो द्विजस्तदा ।
भुक्त्वा चैकं मोदकं तस्थाविति दध्यौ मृगा तदा ॥५२९॥

विप्रः प्रोवाच भवतः प्रसादादीद्द्योऽभवत् ।
सेल्लहतो जगौ राजपर्वधेत्यः (त्यं)त्वया पुनः ॥५३७॥
तत्रापि भवतो भूषपाश्चर्त्तिकचिह्नं पुनः ॥५३८॥
दापयिष्याम्यहं प्रोत्त्वैत्यगात्सेल्लहतस्तदा ॥५३९॥
विप्रो हृष्टस्ततो राजसभायामेत्य तत्क्षणम् ।
प्रीणयामास भूपालं आशीर्वादप्रदानतः ॥५४०॥
सेल्लहतो व... स्वामिन्प्रथं ग्रास्तविनक्षणाः । ॥५४१॥

अल्पभक्षणतो देहस्पशदिन्यनरं तदा ।
मत्वा ग्राह मृगा कस्त्वं सोऽवग् विप्रोऽसि भामिनि ! ॥५३०॥
मृगा जगावहं नूनं वाहिता केनचिच्छलात् ।
विप्रः प्रोवाच रे मूढमानसे मृगलोचने ॥५३१॥
मया किमपि देहस्य स्पर्शोऽपि विहितो नहि ।
भक्षिता मोदका दत्तास्त्वयैवं मयका खलु ॥५३२॥
मोदकव्ययतश्चेत्ते विनष्टं किमपि स्फुटम् ।
तदा गृहाण सुदानां त्वं च पोट्टलकं मम ॥५३३॥
मम मद्गृहिणीं मुक्त्वा अन्याः सर्वा मृगेशणाः ।
भगिन्यः सन्ति तेन त्वं व्रजान्यत्र द्रुतं स्फुटम् ॥५३४॥
खिन्ना मृगा ततः पश्चादेत्य गेहं निजे क्षणात् ।
सुष्माप कृतसन्तोषा कौतुकं तन्वती हृदि ॥५३५॥
मृगाग्रदत्ताम्बूलरक्तदन्तो द्विजः प्रगे ।
पृष्टः सेच्छतेनेति त्वमभूरिदृशः कथम् ॥५३६॥

विप्रः प्रोवाच भवतः प्रसादादीदृशोऽभवम् ।
सेच्छहतो जगौ राजपर्यट्टेत्यः (त्यं)त्वया पुनः ॥५३७॥
तत्रापि भवतो भूषणार्थार्थकिंचिद्धनं पुनः ।
दापयिष्याम्यहं प्रोक्तवेत्यगात्सेच्छहतस्तदा ॥५३८॥
विप्रो हृष्टस्ततो राजसभायामेत्य तत्क्षणम् ।
प्रीणयामास भूपालं आशीर्वादप्रदानतः ॥५३९॥
सेच्छहतो जगौ स्वामिन्वयं शान्तिविचक्षणाः ।
भूतभाविवभवत्सर्वं जानाति लग्नयोगतः ॥५४०॥
राजा ग्राह प्रगे ज्ञानिन् ! किं मे राज्ये भविष्यति ।
लग्नमी(मे)क्ष्य द्विजन्माऽवक् पट्टहस्ती मरिष्यति ॥५४१॥
भूषः ग्राहशुभं ज्ञानिन् ! कथं याति क्षयं वद ।
गणकोऽवग् भवन्नैवान्यथा भवति भावि यत् ॥५४२॥ यतः—
“प्रचलति यदि मेरुः शीततां याति वह्नि—
रुदयति यदि भानुः पश्चिमायां दिशायाम् ।

विकसति यदि पद्मं पर्वतग्रे शिलायां,
तदपि च न हि मिथ्या भाविनी कर्मरेखा” ॥५४३॥
ततो राज्ञा द्विजं पार्श्वे विधाय पटहस्तिनः ।
रक्षितुं सेवका मुक्तास्तत्र राज्ञौ सहस्रशः ॥५४४॥
प्रातर्हस्ती मदीन्मत्त उन्मूल्यलालनकं तदा ।
भञ्जयन् सदनाट्टादि चचाल सर्वतः पुरि ॥५४५॥
पुरं मेरुवाम्भोधिं व्यालोडयन् मतङ्गजः ।
लोकान् व्याकुलयांचक्रे झपनक्रानिव क्षणात् ॥५४६॥
रुरोध गृहिणीं कृष्णद्विजस्य कुञ्जरः पथि ।
न कोऽपि तं गजं धर्तुं समर्थोऽजनि मानवः ॥५४७॥
व्याकुलं नृपतिं लोकयुक्तं वीक्ष्य नृपाङ्गजः ।
रक्षितुं तां स्त्रियं तत्र गत्वा ग्राहेति कर्कशम् ॥५४८॥
रे दुष्टेभावलां किं त्वं सवलो हन्तुमुद्यतः ।
मुक्त्वेमां मामभि क्षमापुत्रमागच्छ संमुखम् ॥५४९॥

तत्र सर्वथ शत्रूणां मङ्गलानि निकेतने ।
भविष्यत्यचिराज्यं निर्वलं स्याद्विभक्तः ॥५५०॥
अनेन सञ्जना पट्टकुञ्जरो मारितोऽधुना ।
ततो नैवोत्सवं कर्तुं युज्यते तत्र भूपते ! ॥५५१॥ यतः—
“पितृमातृसुहृद्भ्रातृसुतामीदृशरीरिणाम् ।
गजाश्वादिगवां मृत्यो दुःखं भवति देहिनाम्” ॥५५२॥

विमुच्य तां स्त्रियं राजपुत्रमेत्यारुणेक्षणः ।
हन्तुं प्रधावितः कुम्भी कृतान्त इव जङ्घमः ॥५५०॥
मुक्त्वा वण्टालिकां तस्य मुखाग्रे नृपनन्दनः ।
जघान हस्तिनं पश्चाद्भ्रमयित्वा च मर्मणि ॥५५१॥
सुतं हस्तिवधान्मत्वा वलिष्ठं मेदिनीपतिः ।
तल्लिकतोरणादीनि कारयामास सर्वतः ॥५५२॥
अघटं सुघटं कार्यं चक्रेऽनेनेह स्रजुना ।
इति हेतोर्नृपो नामाऽघट इति व्यधात्तदा ॥५५३॥
वद्वर्पिनं प्रजाः सर्वास्तन्वन्ति स नृपाग्रतः ।
एको वद्वर्पिनं कर्तुं नागात्सुमतिमन्त्रिराट् ॥५५४॥
द्विजाय मुदितो भूपो ददौ लक्ष्मीं च भूयमीम् ।
अनागमाच्च मन्त्रीशो धर्पितो मेदिनीभुजा ॥५५५॥
मन्त्री प्रोवाच भूपस्य कुमारस्य कदाचन ।
हन्तुं न युज्यते पट्टहस्तिनं राज्यरक्षकम् ॥५५६॥

अप्यनि अजतस्तस्य भार्याऽस्तु सुतं वरम् ।
पूर्वव तरणिं दीप्तप्रभापुङ्गवो भुमेऽहनि ॥५५७॥
चलन् क्रमात्तदाऽबन्त्यां पुरि श्रीदापणे शनैः ।
रूपचन्द्रः त्रियां मुक्त्वा विक्रेतुं त्रययावसिम् ॥५५८॥
तदा तस्यापणे भूरिलोभोऽभूत्तन्माहात्म्यतः ।
उपविष्टां स्त्रियं वीक्ष्य श्रीदः श्रेष्ठी जगावदः ॥५५९॥

तव सर्वत्र शत्रूणां मङ्गलानि निकेतने ।
 भविष्यत्यचिराद्राज्यं निर्वलं स्याद्धतेभतः ॥५७॥
 अनेन ह्यनुना पट्टकुञ्जरो मारितोऽधुना ।
 ततो नैवोत्सवं कर्तुं युज्यते तव भूपते ! ॥५८॥ यतः—
 “पितृमातृसुहृद्भ्रातृसुताभीष्टशरीरिणाम् ।
 गजाश्वादिगवां मृत्यौ दुःखं भवति देहिनाम्” ॥५९॥
 श्रुत्वैतन्मन्त्रिणो वाचं युक्तियुक्तां महीपतिः ।
 रूढोऽयमानयामास कुमारं वचनैः खरैः ॥६०॥
 कुलं कुपुत्रसंयुक्तमन्यायोपाजितं धनम् ।
 रोगाक्रान्तं शरीरं च दीर्घकालं न नन्दति ॥६१॥
 भूपापमानितो रूपचन्द्रः पुत्रोऽस्ति दुःखितः ।
 पत्नीयुक्तोऽचलद्रात्रौ दूरदेशं प्रति द्रुतम् ॥६२॥ यतः—
 “माण पण्डुइ जइ न तणु तो देसडा चइइ ।
 मा दुजणकरपछविहिं दंसिजंत भमिज” ॥६३॥

अध्वनि व्रजतस्तस्य भार्याऽहृत सुतं वरम् ।
 पूर्वेव तरणिं दीप्रभ्रापुञ्जं शुभेऽहनि ॥६४॥
 चलन् क्रमात्तदाऽवन्त्यां पुरि श्रीदापणे शनैः ।
 रूपचन्द्रः प्रियां मुक्त्वा विक्रेतुं प्रययावसिम् ॥६५॥
 तदा तस्यापणे भूरिलिभोऽभूत्तन्माहात्म्यतः ।
 उपविष्टां स्त्रियं वीक्ष्य श्रीदः श्रेष्ठी जगावदः ॥६६॥
 त्वदीये खोलके पुत्रि ! किमस्ति वद सम्प्रति ।
 दर्शयामास सा ह्यनुं श्रेष्ठिने विलसद्बुद्धिम् ॥६७॥
 श्रेष्ठी दध्यौ शिशोरस्य भाग्याल्लिभोऽभवद् बहुः ।
 इतस्तत्रागतो रूपचन्द्रः ग्राह प्रियां प्रति ॥६८॥
 उचिष्टासिन् पुरे कोऽपि विक्रेताऽसेनं विद्यते ।
 गम्यतेऽन्यत्र नगरे निर्वही यत्र जायते ॥६९॥
 श्रुत्वा श्रेष्ठी जगौ पान्थ ! सुत्तवाऽद्य मम सञ्चनि ।
 रूपचन्द्रस्तत्तत्र बुभुजे प्रियया सह ॥७०॥

भुक्त्या सुप्तं नरं तं च चिरं वीक्ष्य वणिग् जगौ ।
असौ च क्षत्रियो नूनं रात्रौ चौर्यं करिष्यति ॥५७१॥ यतः—
“नटा विटास्तथा चौराः परदारस्ताश्चराः ।
दिवा सुप्त्वा निशीथिन्यां कुर्वते कार्यमीप्सितम्” ॥५७२॥
सा स्त्री ग्राह प्रियो मे न चौर्यादि कुरुते क्वचित् ।
शूरवृत्त्याऽथ निर्वाहं करोति नान्यथा क्वचित् ॥५७३॥ यतः—
“क्षुत्क्षामोऽपि जराकुशोऽपि शिथिलप्रायोऽपि कष्टां दशा-
मापन्नोऽपि विपन्नदीधितिरपि प्राणेषु गच्छत्स्वपि ।
मत्तेभेन्द्रविशालकुम्भदलनव्यापाखण्डस्पृहः,
किं जीर्णं तृणमत्ति मानमहतामश्रसरः केसरी” ॥५७४॥
आकर्ण्यैतद्ददौ श्रेष्ठी तस्यै दीव्यां च शाटिकां ।
आरोहाय वरां रूपचन्द्राय घोटिकां तदा ॥५७५॥
रूपचन्द्रो जगौ राज्ञः सेवां च क्रियते कथम् ।
श्रेष्ठवग् भट्टमानस्य षण्मासा यत्नतः सदा ॥५७६॥

अनर्थे पातितुं रूपचन्द्रमश्रिकमन्दिरम् ।
दर्शयितुं तदाऽचालीद् द्वाःस्थो वैरच्छिदे ह्रतम् ॥५८४॥
अश्विनेतालसदनं रूपचन्द्राय तत्क्षणात् ।
दर्शयित्वा निवासार्थं द्वाःस्थः स्वस्थानकं ययौ ॥५८५॥
रूपचन्द्रो ददद् दानमश्रिम्यश्च पदे पदे ।
श्रीवश्रेष्ठिगृहे गत्वा भार्यायै मिलितस्ततः ॥५८६॥

पुंसा विधीयते येन सेवा विनयपूर्वकम् ।
भट्टमानसस्ततस्तुष्टो नयते तं नृपान्तिकम् ॥५७७॥
ततः श्रीविक्रमार्कस्य लभ्यते सेवनं मनाक् ।
श्रुत्वैतद्रूपचन्द्रोऽगाद् द्वारं भूपतिसन्धनः ॥५७८॥
प्रवेष्टुं न ददौ द्वाःस्थस्तस्य यावन्नृपालये ।
तावच्चपेटया हत्वा तं ययावग्रतः स च ॥५७९॥
फलं दत्त्वा नृपोपान्तं गत्वा सद्यो महीपतिम् ।
कलाभी रञ्जयामास चातुर्यजल्पनादिभिः ॥५८०॥
भूपती रञ्जितखान्तो रूपचन्द्राय तत्क्षणम् ।
हेम्नो दशायुतं दत्त्वा भट्टं प्रति जगावदः ॥५८१॥
वसनाय त्वया गेहं देयमस्य महत्तरम् ।
ततो भट्टो ब्रजन् द्वारि द्वाःस्थं प्रति जगावदः ॥५८२॥
गेहं देयं निवासायास्येत्युत्तवाऽगमद् गृहे ।
द्वाःस्थो रुष्टः पुरा दध्यावनर्थे पातयाम्यहम् ॥५८३॥

तावदभ्यादयो लोका गच्छन्तं तं निरीक्ष्य च ।
अहो महामहानर्थे साधुरेय पतिष्यति ॥५८१॥
रूपचन्द्रं प्रति ग्राह प्रिया पुञ्जोऽत्र भूरिशः ।
आदौ दूरे विधीयते पश्चाद्वास्तो विधीयते ॥५८२॥
दूरीकर्तुं जनान् पुञ्जमानयामास यावता ।
तावदश्रिकगेहं ते हृद्वा नेऽनुदिशोदियाम् ॥५८३॥

अनर्थे पातितुं रूपचन्द्रमग्रिकमन्दिरम् ।
दर्शयितुं तदाञ्चालीद्वाःस्थो वैरच्छिदे द्रुतम् ॥५८४॥
अग्निवेतालसदनं रूपचन्द्राय तत्क्षणात् ।
दर्शयित्वा निवासार्थं द्वाःस्थः स्वस्थानकं ययौ ॥५८५॥
रूपचन्द्रो ददद् दानमर्थिम्यथ पदे पदे ।
श्रीदश्रेष्ठिगृहे गत्वा भार्यायै मिलितस्ततः ॥५८६॥
भूपालमिलनाद्यग्निवेतालौकोऽर्पणान्तिकम् ।
रूपचन्द्रो जगौ पत्न्याः पुरः श्रेष्ठिनि शृण्वति ॥५८७॥
सौवर्णे द्वे स्थिते पत्न्यै रूपचन्द्रो ददौ ततः ।
तयौदार्याद्विणिक्त्वा सुपत्न्योः सौवर्णिके ददे ॥५८८॥
श्रीदो जगावयं नूनमनर्थे पतितो हहा ।
रूपचन्द्रोऽवदत् श्रेष्ठिन् ! माङ्गल्यं मे भविष्यति ॥५८९॥
आरुह्य घोटिकां रूपचन्द्रः पत्नीसुतान्वितः ।
यावदधिकवेतालसदनं समुपेयिवान् ॥५९०॥

तावदिभ्यादयो लोका गच्छन्तं तं निरीक्ष्य च ।
अहा महामहानर्थे साधुरेप पतिष्यति ॥५९१॥
रूपचन्द्रं प्रति ग्राह त्रिया पुञ्जोऽत्र भूरिशः ।
आदौ दूरे विधीयेत पश्चाद्वासो विधीयते ॥५९२॥
दूरीकर्तुं जनान् पुञ्जमानयामास यावता ।
तावदधिकगेहं ते दृष्ट्वा नेशुर्दिशोदिशम् ॥५९३॥
गत्वा मध्ये गृहे रूपः पत्नीं भुक्त्वा गृहान्तरे ।
स्फेदयितुं जनान् पुञ्जमानेतुं स पुनर्ययौ ॥५९४॥
माता पालनके पुत्रं स्थापयित्वाऽन्तिके स्थिता ।
गायन्ती हृष्टरं हिण्डोलयामासेति निर्भया ॥५९५॥
बलहेतोस्तवानीयानीय गलगलं सुत ! ।
दास्यामि तुभ्यमह्वाय मा त्वं रोदिषि बालक ! ॥५९६॥
इतो द्वारे समायतोऽधिको दृष्ट्वा पदाष्टकम् ।
दृश्यौ भक्ष्यं ममाद्याभूत् नृपाश्चाह्निनिरीक्षणात् ॥५९७॥

दिनत्रयमभूद्भक्ष्यं मे नृपाश्चाद्विनीक्षणात् ।
इत्युत्त्वा भूतप्रेतादीन् व्यसर्जद्वह्निकोऽसुरः ॥५९८॥
अग्रेऽध्याया मुखे वल्गां वीक्ष्य दध्यावियं ननु ।
लोहं च राक्षसी स्फाति तस्याः पुच्छेऽलगत्स च ॥५९९॥
तयांऽहिणा हतो भूमौ पतित्वा चोत्थितः क्षणात् ।
गायन्तीं हृष्टरं नारीं श्रुत्वा तत्तादृशं समीः ॥६००॥
पद्मा ग्राह चिरं जीव मा भैषीस्त्वं मनागपि ।
अग्निकोऽवक् च काऽसि त्वं किमेवं ब्रूहि गायसि ॥६०१॥
साऽवक् त्वं कोऽसि पुरुष ! स ग्राह राक्षसोऽस्म्यहम् ।
तयोक्तं मेपसी चास्मि राक्षसानां च भक्षिका ॥६०२॥
शुभे लग्ने शुभे घस्ते मयाऽसावि सुतोऽनघः ।
तस्य हृत्पुच्छकुन्दाद्वा मुदा पित्रा ददे तदा ॥६०३॥
एकेन गणकेनोक्तं स्वहृत्पुच्छे दीयते ।
हत्वाऽग्निकं गलगलं जीवति स्म तदा चिरम् ॥६०४॥

अग्निक आगतोऽस्तीह स्थितोऽस्ति कुत्र साम्प्रतम् ।
पद्माऽवक् विद्यतेऽत्रैव जेहमन्धे रहः स्थितः ॥६१२॥
शुलैतदग्निको भीतो लह्यां जल्पन् पुनः पुनः ।
दध्यौ मयाऽधुना नैषां विघ्नं कर्तुं च शक्यते ॥६१३॥
एतेषां पूर्वसत्पुण्यकर्मपुञ्जविधानतः ।
विघ्नन्ते बलिनोऽधिष्ठायका मत्तोऽग्निकात् स्फुटम् ॥६१४॥

तदर्थं मत्त्रियोऽत्रागात् विद्यतेऽयं सुतो मम ।
द्रष्टुं तमग्निकं कान्तो गतोऽस्ति नगरान्तरे ॥६०५॥
अग्निकोऽवक् त्वया श्रोक्तं चिरं जीवेति साम्प्रतम् ।
एवं तस्य कथं वक्षि वधवार्तां ममाग्रतः ॥६०६॥
साऽवक् किमग्निकोऽसि त्वं स ग्राहहं ननु स्फुटम् ।
उत्तमाः स्खोदितं प्राणाल्येऽपि पालयन्ति हि ॥६०७॥ यतः-
“सकृज्जल्पन्ति राजानः सकृज्जल्पन्ति साधवः ।
सकृत्कन्याः प्रदीयन्ते व्रीण्येतानि सकृत्सकृत्” ॥६०८॥
पद्मा ग्राह कटाहस्याधस्तात्तिष्ठ रहोऽधुना ।
अभयं तव दास्यामि मत्प्रियात् छलवाग्बलात् ॥६०९॥
तथाकृत्य च तं तस्थौ यावत्पद्माऽग्निकं तदा ।
तावत्तत्रागतः कान्तो रहः पत्न्येति जल्पितः ॥६१०॥
सोऽत्रागतोऽधुना बह्विवेतालो राक्षसाधमः ।
रूपचन्द्रस्ततः ग्राह पत्नीं प्रति छलादिदम् ॥६११॥

तदा तवावधो भूयाको चेत्त्वां हृन्मि साम्प्रतम् ।
अरे पुरा मयाऽनेके निरस्ता वैरिणो रणे ॥६१२॥
विभ्यन्नाग्निकवेतालो रूपचन्द्रोदितं तदा ।
प्रतिपद्याभवत्तस्य सेवको राक्षसः क्षणात् ॥६२०॥
नासायामग्निकस्याथ रूपचन्द्रः कपर्दिकाम् ।
बन्धयित्वा त- स्म ॥६२१॥

अथिक् आगतोऽस्तीह स्थितोऽस्ति कुत्र साम्प्रतम् ।
पद्माञ्चग्विधतेऽत्रैव गेहमध्ये रहः स्थितः ॥६१२॥
श्रुत्वा तदग्निको भीतो लब्धं जल्पन् पुनः पुनः ।
दध्यौ मयाऽधुना नैपां विघ्नं कर्तुं च शक्यते ॥६१३॥
एतेषां पूर्वसत्पुण्यकर्मपुञ्जविधानतः ।
विघ्नन्ते बलिनोऽधिष्ठायका मत्तोऽग्निकात् स्फुटम् ॥६१४॥
दीनरूपं समालोक्याग्निवेतालं तदा पुनः ।
कर्पयित्वा तथा सद्यो बहिर्दत्त्वाऽभयं ददे ॥६१५॥
पद्मया मेलितः कम्पं दधद् व्याकुलमानसः ।
रूपचन्द्रो जगौ कस्त्वं स ग्राह राक्षसोऽस्म्यहम् ॥६१६॥
रूपोऽवग्व मेपसोऽहं स्यां राक्षसानां निपूदने ।
रक्षोऽत्रग्व भवतः पत्न्याऽभयदानं ददे मम ॥६१७॥
एवं वाक्षि कथं त्वं च रूपचन्द्रस्ततो जगौ ।
यद्यदहं वदाम्यत्र तत्तत्त्वं कुरुपे यदि ॥६१८॥

तदा तवावधो भूयाको चेत्त्वां हन्मि साम्प्रतम् ।
अरे पुरा मयाऽनेके निरस्ता वैरिणो रणे ॥६१९॥
विभ्यन्नाग्निकवेतालो रूपचन्द्रोदितं तदा ।
प्रतिपद्याभवत्तस्य सेवको राक्षसः क्षणात् ॥६२०॥
नासायामग्निकस्याथ रूपचन्द्रः कर्पदिकात् ।
बन्धयित्वा तमारुह्य चचाल क्षमापसंनिधौ ॥६२१॥
तथास्थमग्निकं दृष्ट्वा मार्गे लोका वदन्यदः ।
रेऽग्निकोऽपि दशां नीतोऽनेनेच्छां च दुस्सहाम् ॥६२२॥
रूपचन्द्रो जगौ दिव्यवस्त्राणि भूरिशोऽग्निकः ।
आनयेत्युदिते तेनानिन्ये दौसिकहृदतः ॥६२३॥
लोका वदन्यदः को वा प्रोच्यतेऽस्य च किञ्चन ।
तदाऽसौ बह्विको हन्ति यस्मादेतत्समन्वितः ॥६२४॥
भूतप्रेतादिभृत्यानां स्कन्धे चटति यः पुरा ।
सोऽधुनाऽधःकृतस्तेन नरेण बलिना हहा ॥६२५॥

एवं पृथक् पृथगिभ्यादिकास्सर्वे जनास्तदा ।
हृदं खं खं तदा मुक्त्वा नेशुः सद्यो दिशोदिशम् ॥६२६॥
तथाविधं नृपोपान्ते रूपचन्द्रं समागतम् ।
दृष्ट्वा चमत्कृता भूपमन्त्रिणो मिलितास्तदा ॥६२७॥
रूपचन्द्रोऽग्निकोपान्ताद्वह्नाणि यावता तदा ।
मन्त्रिभ्यो दापयामास तावन्नेशुश्च ते भयात् ॥६२८॥
रूपचन्द्रेण ते स्वस्थीकृता इत्युपिरेऽखिलाः ।
भवद्भिर्न हि भेतव्यं वर्य्यो मेऽभूदयं यतः ॥६२९॥
ततः सर्वेऽम्बरै रूपचन्द्रेण परिधापिताः ।
राज्ञा विशेषतो रूपचन्द्रोऽसौ मानितस्तदा ॥६३०॥
अभूत्प्रीतिर्द्वयो रूपचन्द्रवेतालयोरपि ।
रूपचन्द्रोऽपि भूपस्य भृत्योऽग्निक इवाभवत् ॥६३१॥
अघटं विहितं कार्यमनेन सुभटेन हि ।
इति हेतोर्नृपोऽप्यस्याघटेति नाम निर्ममे ॥६३२॥

नारी ग्राहास्य राज्यस्याधिष्ठात्री स्यामहं सुरी ।
कल्ये सृतिं नृपो याता तेन रोदिमि भो नर ! ॥६३०॥
अघटोऽवक् कथं शान्तिर्भूपालस्य भविष्यति ।
सुरी ग्राहेह यदि त्वं महां दत्से सुतं बलिम् ॥६३१॥
तदा भूपस्य कल्याणं पुरस्य च भविष्यति ।
ततोऽघटः प्रियापाक्षं गत्वा देव्युदितं जगौ ॥६३२॥

ग्रददे रूपचन्द्रायाग्निकः खं खं निकेतनम् ।
कथितं रूपचन्द्रस्य कुरुते भक्तिपूर्वकम् ॥६३३॥ यतः—
“नाभिपेक्षो न संस्कारः सिंहस्य क्रियते मृगैः ।
विक्रमाजितसत्त्वस्य स्वयमेव मृगेन्द्रता ॥६३४॥
उद्यमः साहसं धैर्यं बलं बुद्धिः पराक्रमः ।
षडेते यस्य विद्यन्ते तस्य दैवः पराङ्मुखः” ॥६३५॥
भूपालाघटयो राज्यदेवी सत्त्वपरीक्षणम् ।
कर्तुं च यतते रात्रिदिवाभीक्ष्णं विशेषतः ॥६३६॥
भूपगेहान्तिकाश्चतुष्टयशृङ्गे स्थिताऽवला ।
एका रात्रौ सदा रौति भूपेऽघटे च शृण्वति ॥६३७॥
रुदन्तीं भूपतिनारीं श्रुत्वा ग्राहाघटं प्रति ।
उत्तिष्ठ व्रज वीक्षस्व काऽसौ किं रौति साम्प्रतम् ॥६३८॥
आदेशं नृपतेः प्राप्य गत्वा तत्राघटो जगौ ।
काऽसि किं रोदिपि ब्रूहि वत्से ! सम्प्रति कारणम् ॥६३९॥

सुष्टाऽस्मि भवतः क्षीपं मा छिन्दि त्वं निजं क्षणात् ।
स्वामीघं मार्गयाह्वाय वरं सात्त्विकशेखर ! ॥६४०॥ यतः—
“विजेतव्या लङ्का चरणतरणीयो जलनिधि-
विपक्षः पौलस्त्यो रणश्रुति सद्वायाश्च कपयः ।
तथाप्याजौ रामः सकलमवधीत् राक्षसकुलम् ।
क्रियासिद्धिः सत्त्वे वसति महता नोपकरणे ॥६४८॥

नारी ग्राहस्य राज्यस्याधिष्ठात्री स्यामहं सुरी ।
कल्ये मृतिं नृपो याता तेन रोदिमि भो नर ! ॥६४०॥
अवटोऽवक् कथं शान्तिभूपालस्य भविष्यति ।
सुरी ग्राहेह यदि लं महां दत्से सुतं बलिम् ॥६४१॥
तदा भूपस्य कल्याणं पुरस्य च भविष्यति ।
ततोऽघटः प्रियापाश्र्वं गत्वा देव्युदितं जगौ ॥६४२॥
पद्माऽवग् यदि भूपस्य विघ्नं शाम्यति पुत्रतः ।
ततः किं किं न शु(सि)ज्जेत कार्यं कान्ताधुनाऽखिलम् ॥६४३॥
ततस्तत्रैत्य गृहिणीहस्ताचं तनयं मुदा ।
खण्डीकृत्य बलिं देव्यै दत्त्वा स्वावासमीयिवान् ॥६४४॥
एतत्सर्वं महीपालस्तत्पृष्ठस्थस्तदा निशि ।
निरीक्ष्य देवतां स्पृत्वा तामेव खं शिरः स्वयम् ॥६४५॥
यावच्छेत्तुमभूत्तावत्यादुर्भूता सुरी जगौ ।
भो भूप ! सात्विकोचंस दानवीर महामते ॥६४६॥

तुष्टाऽस्मि भवतः शीर्षं मा छिन्दि त्वं निजं क्षणात् ।
स्वामीष्टं मार्गयाह्वाय वरं सात्विकशेखर ! ॥६४७॥ यतः—
“विजेतव्या लङ्का चरणतरणीयो जलनिधि—
विपक्षः पौलस्त्यो रणभुवि सहायाश्च कपयः ।
तथाप्याजौ रामः सकलमवधीत् राक्षसकुलम्,
क्रियासिद्धिः सत्त्वे वसति महतां नोपकरणे ॥६४८॥
श्रेयांसि बहुविधानि भवन्ति महतामपि ।
अश्रेयसि प्रवृत्तानां क्वापि यान्ति विनायकाः” ॥६४९॥
भूपोऽवग् यदि तुष्टाऽसि तदाऽघटस्य नन्दनः ।
तत्कालं जीवतादेव स जिजीव सुरीवरात् ॥६५०॥
गोपयित्वा रहो रूपचन्द्रपुत्रं महीपतिः ।
आनिनाय प्रियायुक्तमघटं स्वगृहे प्रगे ॥६५१॥
तदाऽन्ये सेवकाः प्रोत्तुर्मिथश्छन्नमिति स्फुटम् ।
स्तोक्रदिनागतो भृत्यो मान्योऽयमभवद् भृशम् ॥६५२॥

जगौ भूमीपती रूपचन्द्र ! ते वद साम्प्रतम् ।
कियन्तस्तनयाः सन्ति रूपचन्द्रस्ततौ जगौ ॥६५३॥
एको योऽभूत्सुतः पूर्वं सोऽस्माभिर्नृपशान्तये ।
ददे देव्यै च वल्यर्थं निशीथिन्यां नरेश्वर ! ॥६५४॥
ततो नैशं नृपो वृत्तमुत्त्वाऽनीय तमङ्गजम् ।
रूपचन्द्राय सन्मानपूर्वकं दत्तवान् मुदा ॥६५५॥
ततो भूमीभुजा ग्रामपुरपरत्तनदानतः ।
अघटो मानितोऽत्यन्तं लक्ष्मीवानजनि क्षणात् ॥६५६॥
स्वमातृपितृसम्बन्धं पृष्टो भूमीभुजा तदा ।
रूपचन्द्रोऽखिलं सद्यः कथयामास सन्मतिः ॥६५७॥
लाल्ता बह्वीं चमूं गत्वाऽघटो वीरपुरे रयात् ।
युद्धव्यतिकरेणैव मुदितो मिलितः पितुः ॥६५८॥
पितैक्ष्य तादृशीं लक्ष्मीं स्वनोर्वलपराक्रमम् ।

इति श्रीमत्तपागच्छनायक—श्रीसोमसुन्दरसूरिपट्टालंकरणश्रीसुनिमुन्दरसूरिशिष्य—पं० शुभशीलगणिविरचिते विक्रमादित्य-
चरित्रे सौभाग्यसुंदरीपरिणयन—तत्परीक्षाकरणाद्य—घटकुमारमिलनस्वरूपो दशमः सर्गः ।

एकादशः सर्गः ।

अन्येषु विक्रमादित्यः सिद्धस्तेनान्तिके जगौ ।
केनाहं कर्मणा स्वामिन् ! प्राप एवंविधां रमाम् ॥१॥
साचिष्यं कुरुते केन कर्मणाऽत्रिकदेवता ।

सदुत्सवं ददौ राज्यं हस्त्यश्चपत्तिसुन्दरम् ॥६५९॥
एवंविधमहासत्त्वसंयुतोऽघटभूपतिः ।
शशास न्यायमार्गेण पृथिवीं रामवत्सदा ॥६६०॥
ज्ञापितं रूपचन्द्रेण राज्यप्राप्तिस्वरूपकम् ।
श्रुत्वा विक्रममार्तण्डो हर्षितोऽभूद्विशेषतः ॥६६१॥
ततो विशेषतः प्रीतिर्विक्रमाघटभूपयोः ।
बभूव सत्त्वतोऽत्यन्तमश्विनीदेवयोरिव ॥६६२॥
अघटः प्रीतितोऽभ्येत्य विक्रमार्कस्य सन्निधौ ।
स्वैर्कर्मनोहरैर्गोष्ठीं कुरुते भक्तिपूर्वकम् ॥६६३॥ यतः—
“सुभापितरसास्वादवद्भूरोमांचकञ्जुकाः ।
विनापि कामिनीसङ्गं कवयः सुखमासते” ॥६६४॥
अन्येऽन्येवंविधा भट्टमात्राद्या भूरिशो भटाः ।
बलिनः सेवका जाता विक्रमार्कस्य भूपतेः ॥६६५॥

विधिर्ददाति निपुणं कन्यामिव दद्रिताम् ॥६॥
मृतदुर्गतयोर्मध्ये मृतः क[श्चित्] न दुरीतः ।
पूर्वो हि लभते वारि तद्वन् वि(मवि) नेतरः ॥७॥

एकादशः सर्गः ।

अन्येषुर्विक्रमादित्यः सिद्धसेनान्तिके जगौ ।
केनाहं कर्मणा स्वामिन् ! प्राप एवंविधां रमाम् ॥१॥
सान्निध्यं कुरुते केन कर्मणाऽग्निदेवता ।
भट्टमात्रेऽभवत्प्रीतिर्बाहं मम च कथ्यताम् ॥२॥
बल्यपि खर्परस्तेनः सद्यो मया हतः कथम् ।
गुरुः ग्राह शृणु क्षमाप ! सम्बन्धं पूर्वजन्मनः ॥३॥
आघाटके पुरे चन्द्रनामाऽज्जनिष्ट नैगमः ।
वयस्यौ रामभीमाह्वौ तस्याभूतां सुभक्तिकौ ॥४॥
त्रयोऽपि प्रीतिसंयुक्ताः कुर्वाणा विहृतिं सदा ।
दरिद्रताजुषो द्रव्याभावाद् बभूवुरङ्गसा ॥५॥ उक्तं च-
“परीक्ष्य सत्कुलं विधां शीलं शौर्यं सुरुपताम् ।

विधिर्दिददाति निपुणं कन्यामिव दखिताम् ॥६॥
मृतदुर्गतयोर्मध्ये मृतः श[शस्तो] न दुर्गतः ।
पूर्वो हि लभते वारि तद्विन्दुरपि(मपि) नेतरः ॥७॥
सहोदयव्ययाः पञ्च दरिद्रस्यानुजीविनः ।
ऋणं दौर्भाग्यमालस्यं बुभुक्षामपत्यसन्ततिः ॥८॥
व्याधिरत्रैव दुःखाय परत्रैव च पातकम् ।
इहामुत्र च दुःखाय ऋणं पुत्रक ! मा कृथाः” ॥ इत्यालोच्य
विहृत्यर्थं वरे लक्ष्मीपुरे ते सुहृदक्षयः ।
गच्छन्तोऽध्वनि कस्यापि सरसः पालिमाययुः ॥९॥
यावत्ते शम्बलं भोक्तुमुपविशन्ति पल्वले ।
तावत्तत्रागतौ साधू द्वौ तपःकृशविग्रहौ ॥१॥

चन्द्रोऽवगात्मनो भाग्यादागादीदृग् यतिद्वयम् ।
तेनैतयोः प्रदीयेत दानं शुद्धं सुभावतः ॥१२॥ यतः—
“ज्ञानवान् ज्ञानदानेन निर्भयोऽभयदानतः ।
अन्नदानात्सुखी नित्यं निर्व्याधिर्भयजान्भवेत् ॥१३॥

अदत्तदानाच्च भवेद् दरिद्रो,
दरिद्रभावाद् वितनोति पापम् ।

पापं हि कृत्वा नरकं प्रयाति,

पुनर्दरिद्रः पुनरेव पापी ॥१४॥

कदर्योपात्तवित्तानां भोगो भायवतां भवेत् ।

दन्ता दलन्ति कष्टेन जिह्वा गिलति लीलया ॥१५॥

कृपणेन समो दाता न भूतो न भविष्यति ।

अस्पृशनेव वित्तानि यः परेभ्यः प्रयच्छति ॥१६॥

अदाता पुरुषस्त्यागी सर्वमुत्सृज्य गच्छति ।

दातारं कृपणं मन्ये मृतोऽप्ययं न मुञ्चति ॥१७॥

रामस्मीमौ क्रमान् मृत्वा भट्टमात्राक्रियुयो ।
बभूवतुर्भवन्मित्रवरौ सत्प्रीतिभाजनम् ॥२५॥
अज्ञानकष्टमाधाय वीरो वणिक् क्रमात्स्फुटम् ।
बभूव खर्परञ्चरीरो दुर्दमो ह्युसदामपि ॥२६॥ यतः—
पूर्वकर्मविपाकेन त्वया खर्परतस्करः ।
हतोऽगान्मरणं भूय ! नरकं द्वितीये पुनः ॥२७॥ यतः—

अदातरि समुद्वेऽपि किं कुर्युरुपजीविनः ।
किंशुके किं शुकः कुर्यात् फलितेऽपि बुभुक्षितः ॥१८॥
धनिनोऽप्यदानविभवा गण्यन्ते धुरि महादरिद्राणाम् ।
हन्ति न यतः पिपासामतः समुद्रोऽपि मरुतैव ॥१९॥
अभयं सुपत्तदाणं अणुकंपा उचिअकिञ्चिदाणं च ।
दोहिं उ मुक्खो भणिओ तिन्नि उ भोगाइअं दिति” ॥२०॥
“केसिं चि होइ विचं चित्तमनेसिं उभयमनेसिं ।
चिचं विचं पचं तिन्नि वि केसिं चि धन्नाणं” ॥२१॥
उत्थाय तौ यती नत्वा चन्द्रो मित्रसमन्वितः ।
ददौ स्वशम्भलाच्छुद्धमन्नं संयतयोस्तयोः ॥२२॥ उक्तं च—
“दानं प्रियवाक्सहितं ज्ञानमगर्वं क्षमान्वितं शौर्यम् ।
त्यागसहितं च विचं दुर्लभमेतच्चतुर्भद्रम्” ॥२३॥
वीरेण वणिजाऽन्येद्युश्चन्द्रः कुर्वन् कलिं भृशम् ।
दृढमुष्ट्याहतो मृत्वा दानाच्चं भूमिभागभूः ॥२४॥

कर्मणो हि प्रमाणत्वं किं कुर्वन्ति शुभा अदाः ।
वसिष्ठदत्तलभोऽपि रामः प्रव्रजितो वने” ॥२१॥
त्वया पूर्वमेव छागो हन्यमानश्च छागिभिः ।
रक्षितस्तेन ते वर्षातमाशुरभूत्ततः ॥२२॥
श्रुत्वेति श्रीगुरुपान्ते चिन्मार्कनरेश्वरः ।
विशेषतोऽभवच्छ्रीवदयाकर्मणि कर्मठः ॥२३॥

1120911

रामभीमौ क्रमान् मृत्वा भट्टमात्राशिकावुभौ ।
वभूवतुर्भवन्मित्रवरौ सत्प्रीतिभाजनम् ॥२५॥
अज्ञानकष्टमाधाय वीरो वणिक् क्रमात्स्फुटम् ।
वभूव खर्परश्चौरो दुर्दमो ह्युसदामपि ॥२६॥ यतः—
पूर्वकर्मविपाकेन त्वया खर्यरतस्करः ।
हतोऽगान्मरणं भूय ! नरके द्वितीये पुनः ॥२७॥ यतः—
“यदत्र क्रियते कर्म तत्परत्रोपभुज्यते ।
मूलसिक्तेषु द्वक्षेषु फलं शाखासु जायते ॥२८॥
कृतकर्मक्षयो नास्ति कल्पकोटिशतैरपि ।
अवश्यमेव भोक्तव्यं कृतं कर्म शुभाशुभम् ॥२९॥
ब्रह्मा येन कुलालवन्वियमितो ब्रह्माण्डभाण्डोदरे,
रुद्रो येन कपालपाणिपुटके भिक्षाटनं कारितः ।
विष्णुर्येन दशावतारगहने क्षिप्तो महासङ्कटे,
सूर्यो ब्राम्ह्यति नित्यमेव गगने तस्मै नमः कर्मणे ॥३०॥

11-6-78

संतुष्टा सुविणीया अञ्जवजुता य जा थिरा निचं ।
सचं जंपइ महिला सा पुरिसो होइ मरिऊणं ॥३८॥
सछें उद्धरिउमणो संवेगुव्वेअतिव्वसद्धाओ ।
जं कुणइ सुद्धहेउं सो तेणाराहओ होइ ॥३९॥
यद्यत्पापं कृतं गूढं ग्रगूढं वा सुखप्रदम् ।
गुरुपान्ते गदंस्तत्तन्निष्पापो जायतेऽङ्गवान् ॥४०॥
एकभवकृतं पापमालोचयन् भवी जनः ।
अनन्तभवसंभूतं तमश्छिनत्ति हेलया ॥४१॥
आलोचनफलं मुक्तिसौख्यसन्ततिदायकम् ।
श्रुत्वा विक्रममार्तण्डः सम्यगालोचनां ललौ ॥४२॥
आलोचनानन्तरं विशुद्धिकृत्पयोग्यतपआद्याह-
जिनालयाः शतं वर्याः कैलाशाचलसोदराः ।
काराप्या मयका सार्वविम्बानां च दशायुतम् ॥४३॥

१ तदालोचनमात्रेण निष्पापो घ । २ अष्टप्रकारकलिता घ ॥

गुणनीयं नमस्कारशतत्रयं निरन्तरम् ।
सामर्थ्यां गुरुपादानां प्रदेयं वन्दनं मया ॥५१॥ इत्यादि
श्रीसिद्धसेनसूरीयाः प्रोक्षुरेवं द्रुपं अया ।
-कार्यं सम्यक् समं श्रूपाङ्गीकृतं अवता सदा ॥५२॥
कुर्वाणो मानवः सम्यग् धर्मं श्रीमन्निनोदितम् ।
लभते स्वर्गकल्याणसुखानि क्रमतः स्फुटम् ॥५३॥ यतः-
“ने

वर्तमानजिनाधीशसिद्धान्तं निखिलं क्रमात् ।
लेखनीयं मया स्वर्णरूप्यमयाक्षरैर्युतम् ॥४४॥
साधर्मिकमनुष्याणां लक्षमेकं मनोहरम् ।
जेमनीयं मनोज्ञावपानवत्त्रादिदानतः ॥४५॥
कर्तव्या श्रीजिनेशार्चो त्रिकालं प्रतिवासरम् ।
मेया वर्षत्रयं यावत्प्रायश्चित्तच्छिदे पुनः ॥४६॥ यतः-
कुसुमसख्येगन्धपद्मैर्वधूवनेवैज्रफलैर्जलेहिं पुणो ।
अट्टविहकम्महणणी अट्टवयारा हवइ पूआ ॥४७॥
प्रासुकं सलिलं नित्यं पातव्यं मयका खलु ।
परोपकार एवासौ विधातव्यो निरन्तरम् ॥४८॥ यतः-
“शास्त्रं बोधाय दानाय धनं धर्माय जीवितम् ।
वपुः परोपकाराय धारयन्ति मनीषिणः” ॥४९॥
नमस्कारयुतं कार्यं प्रत्याख्यानं मया सदा ।
अष्टम्यादिषु घसेषु कार्यमेकाशनं तपः ॥५०॥

एति श्रीविक्रमादित्यपञ्चाङ्गवपुष्कोपार्जनभट्टमात्रादि-
निलनालोचनाङ्गीकरणसम्बन्धः समाप्तः ।
लक्ष्मीपुरेऽमरक्षोणीपतेः प्रेमचत्ती त्रिया ।
पुरोऽभूच्छ्रीधरः पुत्री पद्मावत्यभिधाऽभवत् ॥५१॥
वर्धमाना क्रमात्पुत्री कीरेण सह सन्ततम् ।
पठन्ती पण्डितोपान्ते बभूवातीव कोविदा ॥५२॥ यतः-
“ने

गुणनीयं नमस्कारशतत्रयं निरन्तरम् ।

सामग्र्यां गुरुपादानां प्रदेयं वन्दनं मया ॥५१॥ इत्यादि

श्रीमिद्धसेनहरीशः प्रोचुरेवं नृपं प्रति ।

कार्यं सम्यक् समं भूपाङ्गीकृतं भवता सदा ॥५२॥

कुर्वाणो मानवः सम्यग् धर्मं श्रीमञ्जिनोदितम् ।

लभते स्वर्गकल्याणसुखानि क्रमतः स्फुटम् ॥५३॥ यतः-

“आधारे यस्त्रिलोक्या जलधिजलधराकन्दवो यन्नियोज्या,

भुज्यन्ते यत्प्रसादादसुरसुरनराधीश्वरः सम्पदस्ताः ।

आदेइया यस्य चिन्तामणिपुरसुरभीकल्पवल्लयादयस्ते,

श्रीमज्जैनेन्द्रधर्मः कुशलयतु स वः शाश्वतीं शर्मलक्ष्मीम्”॥

ततः श्रीविक्रमादित्यो धर्मं जीवदयामयम् ।

कुर्वन् स्वयं जनानन्यान् कारयामास भूरिशः ॥५५॥

लोका अपि तदा धर्मं कुर्वाणा वरभावतः ।

अजयामासुरानन्दयोग्यं कर्म शुभावहम् ॥५॥

१ कलिन्दिक्का सर्वविद्या (अभि० का० २ श्लो० १७२) सर्वा

इति श्रीविक्रमादित्यपञ्चाङ्गपुण्योपार्जनमहमात्रादि-

मिलनालोचनाङ्गीकरणसम्बन्धः समाप्तः ।

लक्ष्मीपुरेऽमरक्षणीपतेः प्रेमवती प्रिया ।

पुत्रोऽभूच्छीघरः पुत्री पद्मावत्यभिधाऽभवत् ॥५७॥

वर्धमाना क्रमात्पुत्री कीरेण सह सन्ततम् ।

पठन्ती पण्डितोपान्ते वभूवतीव कोविदा ॥५८॥ यतः—

“जले तैलं खले गुह्यं पात्रे दानं मनागपि ।

प्राज्ञे शान्त्रं स्वयं याति विस्तारं वस्तुशक्तिः ॥५९॥

पण्डितः क्षोणिभुवपुत्रीं पाठयित्वा कलिन्दिकाः ।

अनीनाय नृपोपान्ते शुकराजसमन्विताम् ॥६०॥

निजोत्सङ्गं सुतां कृत्वा पप्रच्छेति महीपतिः ।

समस्यां शुक्र ! पृच्छ त्वं मदीयतनयान्तिके ॥६१॥

अत्र समस्याव्याकरणछन्दोऽलङ्कृत्यादीनां पृच्छा परस्परं

भूपात्रे शुकराजनन्दिन्योरभूत् ।

१ कलिन्दका सर्वविद्या (अभि० क्रा० २ श्लो० १७२) सर्वा आन्वीक्षिकाया विद्या अस्या सा सर्वविद्या ।

विज्ञाय तनयां विज्ञां भूपतिर्हृष्टहज्जगौ,
कस्मायियं कनी भूपपुत्राय दास्यते शुक्र ! ॥६२॥
शुन्वेत्याह शुक्रो ह्यस्याः समस्यानां चतसृणाम् ।
यो ना पूरयिता तस्य करिष्यति करग्रहम् ॥६३॥
स्वार्मिस्तेन चतसृभ्यो दिग्भ्यो भूपतिनन्दनाः ।
आकार्यन्तेऽनुगान् प्रेष्य मुहूर्ते सुन्दरेऽचिरात् ॥६४॥
तेषां मध्ये समस्यानां योऽर्थं सपदि वक्ष्यति ।
तस्य पाणिग्रहं पुत्री करिष्यति यथारुचि ॥६५॥
विचार्येति महीशेनाकारिता भूपनन्दनाः ।
शुभेऽहनि चतसृभ्यः ककुब्भ्य आययुः क्षणात् ॥६६॥
तेषां भूपतिपुत्राणां चतुर्दिक्षु पुराद् बहिः ।
उत्तारा ददिरे वर्या यथायोग्यं महीशुजाम् ॥६७॥
शुक्रोऽभ्येत्यासरोपान्ते जगाविति कृताञ्जलिः ।
कथयिष्यति यः कन्यापुष्टं भूपतिनन्दनः ॥६८॥

कथयिष्यति(सि) पुष्टं से यदि त्वं भूपनन्दन ! ,
इयं कुम्भ्यं कनी राज्ञा दास्यते लसदुत्सवम् ॥७६॥
नो चेदन्योऽपि मत्पुष्टं कथयिष्यति भूपभूः ।
तस्मै प्रदास्यते कन्या भूरिदेवानपूर्वकम् ॥७७॥
हे कीर ! रोचते यत्ते समस्यादिपदं वद ।
ततः शुक्रो जगावेतत् 'किं किञ्चिद् बहुएहि' ॥७८॥

तस्यैव दास्यते पुत्री स्वकीया लसदुत्सवम् ।
राजा प्राह शुक्रेदानीं यथारुचि विधीयताम् ॥६९॥
ततः शुक्रः समुत्थाय पूर्वदिक्स्थनृपान्तिके ।
गत्वा प्राह कनीप्रोक्ताः समस्याः कथयिष्यति(सि) ॥७०॥
तदा तुभ्यमियं कन्या दास्यते रुचिरोत्सवम् ।
नो चेदन्यस्य दास्येत रुचितस्य मया स्फुटम् ॥७१॥
पूर्वाशायाः समायातो भूपपुत्रो जगावदः ।
भो कीर ! रोचते यत्ते तज्जल्प मे पुरोऽधुना ॥७२॥
तुर्यपादं समस्याया 'एकल्लो बहुएहि' ।
गीर्वाणभापयाऽचष्ट कीर एककनीं स्फुटम् ॥७३॥
समस्यार्थमजानाने भूपपुत्रे शुक्रो जगौ ।
उत्थाय व्रज नो कन्या दास्यते भवतः स्फुटम् ॥७४॥
ततः स भूमिशुक्रपुत्रः खिन्नः स्वपुरमीयिवान् ।
शुक्रोऽभ्येत्य यमाशास्थभूपान्ते प्रोक्तवानिति ॥७५॥

शुन्वेतच्छुक्रपुत्रः प्राह कीर यद्वोचते तव ।
जल्प तत्सर्वेच्छयेदानीं उत्तरो दास्यते मया ॥८३॥
ततः कीरो निजां स्फूर्तिं दर्शयन् देवभापया ।
प्राह पश्यत्सु लोकेषु 'तहि परिणी काह करेसि' ॥८४॥
समस्यार्थमजानाने तस्मिन् भूपतिनन्दने ।
कीरः प्राह व्रज क्षमापयन्तो ! पश्चात्स्वस्तप्रान्ति ॥८५॥
ततः सोऽवनिभुक्कलुः खिन्नोऽगावगरे निजे ।
शुक्रः ॥८६॥

तसिन् नृपाङ्गजे स्त्रीयगेहे याते नृपो जगौ ।
पथान्कीर ! कथं भूपनन्दना गमिता लया ॥९०॥
एतेषां नृपपुत्राणां मध्ये नैकस्य भूभुजः ।
कन्या दत्ता भवेत्कस्य दास्यतेऽतो वदाऽधुना ॥९१॥
शुक्रोऽवगृ मा कुरुष्व त्वं खेदं सम्प्रति भूपते ! ।
चिन्ता न क्रियते चित्तेऽग्रेतनीया महात्मभिः ॥९२॥ यतः—
“अतीतं नैव शोचन्ति भविष्यं नैव चिन्तयेत् ।
वर्तमानेन कालेन वर्तयन्ति विचक्षणाः” ॥९३॥
ततो भूपतिमापृच्छ्य दीव्यसौख्यासने शुक्रः ।
आरोप्य भूमिशुक्रपुत्रीमचालीत्सत्परिच्छदः ॥९४॥
अनेकेषु च देशेषु भूपालाङ्गजसन्निधौ ।
समस्या बहुशः प्रद्वेजयिन्यां शुक्र ईयिवान् ॥९५॥
अवन्तीनगरोद्याने कन्यकां सपरिच्छदाम् ।
मुत्तैवैव विक्रमार्कान्ते कीरः सविनयं जगौ ॥९६॥

आगते भूपतौ तत्र स्थाने सारपरिच्छदे ।
कन्या ग्राह समस्येति एकच्छी बहुयहि ॥१०४॥
आकर्ण्यैतत्समस्यायाः पदं(पादं) तुयं मनोरमम् ।
पश्यत्सु भूरिचुष्वेव पूर्यामास भूपतिः ॥१०५॥
“करि कमलि सारि जनोई संज्ञा जयइ ब्राह्मणा ।
कुंअर पोपट म भण हः बह्महि” ॥१०६॥

कन्योक्तानां समस्यानां नरेश्वर ! चतसृणाम् ।
न कैरर्थो मनाक् प्रोक्तः घृष्टोऽपि मेदिनीधवः ॥९७॥
तेन तासां समस्यानामर्थं त्वं पूरयिष्यसि ।
प्रसरिष्यति लसत्कीर्तिस्तावकीनाऽवनौ तदा ॥९८॥
नो चेदर्थं समस्यानां तासां त्वं कथयिष्यसि ।
भविष्यत्ययशस्तावकीनं जगति सर्वतः ॥९९॥
राजाऽवगृ भूमिशुक्रपुत्री तावकीना स्वसा ध्रुवम् ।
समस्याः स्वकृताः सद्यः पृच्छतु मत्समीपतः ॥१००॥
ततः सा कन्यका कृत्वा वरमालां वरां करे ।
आजगाम स्वयं कीरभ्रातृयुक्ता नृपालये ॥१०१॥
गोमयेन वरां गूहलिकां कृत्वा नृपाङ्गजा ।
आद्यगूहलिकोपान्ते स्थिता देवीव रूपभृत् ॥१०२॥
तदाऽनेकाः स्त्रियः स्वं स्वं कार्यं मुत्त्वा कृतत्वराः ।
विलोकिषु समाजगुः कन्यकां मेदिनीपतेः ॥१०३॥

आकर्ण्यैतत्समस्यायाः पदं(पादं) तुयं मनोहरम् ।
पश्यत्सु भूरिचुष्वेव जलप्य मेदिनीपतिः ॥१०१॥
पंचासवरिसवरपरिणावइ पांच वरसनी नारी ।
पोपट कुंअरि इम भणइ ते परिणी काह करेसि ॥१०२॥
ततश्चतुर्थगूहल्याः पार्श्वेऽभ्येत्य नृपाङ्गजा ।
समस्यापट ३

आगते भूपतौ तत्र स्थाने सारपरिच्छेदे ।
कन्या ग्राह समस्येति एकह्नी बहुएहिं ॥१०४॥
आकर्ण्यतत्समस्यायाः पदं(पादं) तुर्यं मनोरसम् ।
पश्यत्सु भूरिचुण्वेव पूरयामास भूपतिः ॥१०५॥
“करि कमलि सरि जनोई संज्ञा जयइ ब्राह्मणा ।
कुंअर पोपट इम भणइ एकह्नी बहुएहिं” ॥१०६॥
दितीयगंहलीपाश्वे समेत्य भूपनन्दिनी ।
समस्यापदमित्याह ‘कां कीजइ बहुएहिं’ ॥१०७॥
आकर्ण्यास्याः समस्यायाः पदं(पादं) तुर्यं मनोहरम् ।
पश्यत्सु भूरिचुण्वेव पूरयामास भूपतिः ॥१०८॥
कुंती पांडव जाइआ गांधारी सुपुत्र ।
पांचे सइ जि निरजिण्य (आ) किं जाए बहुएहिं ॥१०९॥
तृतीयगंहलीपाश्वे समेत्य नृपनन्दिनी ।
समस्यापदमित्याह ‘ते अ परिणी काह करेसि’ ॥११०॥

अनेकेषु च देवेषु भूपालानामभिधी ।
समस्या बहुधाः पुद्गेजयिन्यां युक्त इतिवाच ॥१०५॥
अवन्तीनगरोचाने कन्यकां सपरिच्छेदाम् ।
सुत्सैव्य चिकमाकर्ण्ये कीरः सविनयं जगौ ॥१०६॥

आकर्ण्यतत्समस्यायाः पदं(पादं) तुर्यं मनोहरम् ।
पश्यत्सु भूरिचुण्वेव जलप मेदिनीपतिः ॥१११॥
पंचासवरिसवरपरिणावइ पांच वरसनी नारी ।
पोपट कुंअरि इम भणइ ते परिणी काह करेसि ॥११२॥
ततश्चतुर्थगंहल्याः पार्श्वेऽभ्येत्य नृपाङ्गजा ।
समस्यापदमित्याह ‘कवण पीआबुं खीर’ ॥११३॥
आकर्ण्यतत्समस्यायाः पदं(पादं) तुर्यं मनोहरम् ।
पश्यत्सु भूरिचुण्वेवं जलप क्षोणिनायकः ॥११४॥
“जहीइं रावणजाईउ दहसुह एकसररीर ।
माइ वीअंभी चींतवइ कवण पीआबुं खीर” ॥११५॥
तदा तासु समस्यासु पूरितासु महीशुजा ।
अग्रेऽभ्येत्य कनी भूपकण्ठे वरसजं व्यधात् ॥११६॥
ततो लसन्महं भूरिलक्ष्मीव्ययविधानतः ।
परिणिन्ये नृपः पद्मावतीं भूपतिनन्दिनीम् ॥११७॥

मीमयेन वरं भूरिलक्ष्मीं कृत्वा नृपाङ्गजा ।
आद्यगुहलिकीपान्ते स्मिता देवीव रूपयुत ॥१०२॥
तदाऽनेकाः स्त्रियः स्वे स्वे कार्यं कृत्वा कृतवराः ।
विलोकितुं समाजगच्छुः कन्यकां मेदिनीपतेः ॥१०३॥

देवदम्यादिकन्यानां त्रिधाय करपीडनम् ।
शुद्धवंशजकन्यादि पत्नीभिरिति जल्पितम् ॥११८॥
अशुद्धकुलजाः स्वामिन् ! त्वं च विद्धि कथं स्फुटम् ।
एषा शुद्धकुलोत्पन्ना कथं निश्चीयते तया ।
एवं न युज्यते कर्तुं भूपतीनां कदाचन ॥११९॥ यतः-
“विपादप्यमृतं ग्राह्यममेध्यादपि काञ्चनम् ।
अधमादुत्तमां विद्यां स्त्रीरत्नं दुष्कुलादपि ॥१२०॥
राजाऽवगु दुःशको लोकापवादः क्रियते कथम् ।
एवमुक्त्वा नृपो भुङ्क्ते तस्या एव करे सदा ॥१२१॥
तया पत्न्यैकदा सार्धं भोज्ये यावदुपाविशत् ।
तावत्तत्र ज्ञपान् रत्नान् स्नपकृत्पर्यवेपयत् ॥१२२॥
पृथग् भूत्वा स्थिता राज्ञी यावत्तावन्नृपो जगौ ।
भोजनाच्च कथं कान्ते ! पृथग्भूय स्थिताऽसि भोः ॥१२३॥
राज्ञी जगावहं नान्यनरसङ्गं करोमि हि ।

१-‘कन्याया जन्मादि’ इति अष्ट. पाठः प्रत्यन्तरे ।

तदाऽहं सकुटुम्बं त्वां हनिष्यामि न संशयः ॥१२३॥
ततोऽतिदुःखितः स्वौक उत्थायागाव पुरोहितः ।
तातं इयामास्यमालोक्य प्राहेति बालपण्डिता ॥१२४॥
तातेदृशं कथं वक्त्रं दृश्यते साम्प्रतं तव ।
पुरोहितो जगौ पुत्रि ! तर्हि किं क्रियते मया ।
मीनानां हासहेतुं तं न जाने तेन मेऽकुलम् ॥१२५॥
रुक्म हि ।

श्रुत्वा राज्ञीवचो मत्सास्तदा हासं व्यधुश्च ते ॥१२४॥
राजाऽवगु भोः प्रिये ! प्रोक्ते त्वयैते जहसुः कथम् ।
पत्न्योक्तं ज्ञायते नात्र कारणं कान्त ! साम्प्रतम् ॥१२५॥
तत आकार्य मन्त्रीशान् मत्स्थानां हासकारणम् ।
पृष्टास्ते भूशुजा ओचुरेवं विनयपूर्वकम् ॥१२६॥
मन्त्रिणः ओचुरात्मीयप्राणेशानां विचेष्टितम् ।
पृच्छन्ते न परे लोकाः स्वस्मिन् हासादिहेतुतः ॥ यतः-
“अर्थनाशं मनस्तापं गृहे दुश्चरितानि च ।
वञ्चनं चापमानं च मतिमान्न प्रकाशयेत् ॥१२८॥
पृच्छयतेऽस्मादृशां पार्श्वे विद्वपिविजयादिकम् ।
ततः पुरोहितः पृष्टो भूपेनेति जगावदः ॥१२९॥
स्वामिन् ! जानाम्यहं नैव मत्स्थानां हास्यकारणम् ।
राज्ञोक्तं भक्षयन् ग्रासं त्वमेवं वक्षि किं स्फुटम् ॥१३०॥
न जल्पिष्यसि चेदेतत्कारणं त्वं पुरोहित ! ।

राजाऽवगु न प्रिया वक्ति क्रियते किञ्च ॥१२८॥
त्वमेव जल्प मत्स्थानां हास्यकारणमज्ञुना । तत्रादि-
कन्यका प्राह मत्स्थानां हासस्य कारणे ॥१२९॥ यतः-
प्रोक्ते मण्डकवत्पश्चात्तापं प्राप्नोति अन्तरि ॥१३०॥ यतः-
श्रीपुरे कमलो निःस्रो वनादिर्नास्ति अन्तरि ।
आनीयानीय विक्रीय निर्वर्तं दुःखतो युष्मत्पताम् ।
“परीक्ष्य सत्पुलं चित्तां द्वा न दक्षिणताम् ॥१३१॥

तदाऽहं सकुटुम्बं त्वां हनिष्यामि न संशयः ॥१३१॥
ततोऽतिदुःखितः सौक उत्थायागात् पुरोहितः ।
तातं श्यामास्यमालोक्य प्राहेति बालपण्डिता ॥१३२॥
तातेदृक्षं कथं वक्त्रं दृश्यते साम्प्रतं तव ।
पुरोहितो जगौ पुत्रि ! तर्हि किं क्रियते मया ।
मीनानां हासहेतुं तं न जाने तेन मेऽसुखम् ॥१३३॥
पुत्री औवाच भो तात ! मा त्वं खेदं कुरुष्व हि ।
मत्स्यानां हसने हेतुं वक्ष्येऽहं भूपतेः पुरः ॥१३४॥
ततः पुरोहितोऽभ्येत्य भूपोपान्ते जगावदः ।
कथयिष्यति मत्पुत्री मत्स्यानां हासकारणम् ॥१३५॥
चित्रशालान्तरे कृत्वा स्फारां पटकुटीं नृपः ।
मत्स्यानां हसनोदन्तं जल्प कन्या ततो जगौ ॥१३६॥
स्वामिन्दन्तमीदृशं पृच्छयते गेहिनी स्वयम् ।
निषेधयति मां वक्तुं मन्दाक्षं तस्य साम्प्रतम् ॥१३७॥

राजाऽवग् न प्रिया वक्ति क्रियते किमु साम्प्रतम् ।
त्वमेव जल्प मत्स्यानां हास्यकारणमञ्जसा ॥१३८॥
कन्यका ग्राह मत्स्यानां हासस्य कारणेऽधुना ।
प्रोक्ते मण्डकवत्पश्चात्तापं ग्रामोपि भूपते ॥१३९॥ तथाहि—
श्रीपुरे कमलो निःस्रो वनोदेधांसि भूरिशः ।
आनीयानीय विक्रीय निर्वहं दुःखतो व्यधात् ॥१४०॥ यतः
“परीक्ष्य सत्कुलं विद्यां शीलं शौर्यं सुरुपताम् ।
विधिर्दिदाति निपुणं कन्यामिव दरिद्रताम् ॥१४१॥
वरं रेणुर्वरं भस्म नष्टश्रीर्न पुनर्नरः ।
मुक्त्यैवैनं दृश्यते पूजा क्वापि पर्वणि पूर्वयोः” ॥१४२॥
वनेऽन्येद्युर्गतो पञ्चवक्त्रं दारुमयं पृथुम् ।
वीक्ष्य सुरालये दध्यावेवं कमलनिर्द्धनः ॥१४३॥
अस्य काष्ठैर्वहून् घस्रान् निर्वहो मे भविष्यति ।
ध्यात्वेति कमलश्चेत्सुघतोऽजनि तत्क्षणात् ॥१४४॥

प्रादुर्भूय च हेरम्बो भियेति प्रोक्तवांस्तदा ।
मा भाङ्गीर्मम मूर्तिं त्वं वरं मार्गय वाञ्छितम् ॥१४५॥
तेनोक्तं यदि तुष्टोऽसि हेरम्ब ! मम साम्प्रतम् ।
धुधां चिरंतनीं धान्यदानादपनय स्फुटम् ॥१४६॥
विनायको जगौ मत्तो नित्यं मण्डकपञ्चकम् ।
गुडाज्यमिश्रितं ग्राह्यं दीनारपञ्चकान्वितम् ॥१४७॥
यावत्त्वं मण्डकान्नात्सि तुष्टिष्यन्ति न ते तदा ।
भुक्ते त्वयि स्वयं यान्ति मण्डका विलयं क्षणात् ॥१४८॥
इयं वार्ता न कस्याग्रे वक्तव्या भवता क्वचित् ।
यदि वक्ष्यसि चेत्तुभ्यं न दास्ये मण्डकाद्यहम् ॥१४९॥
मण्डकादि समानीय स्वगृहे प्रतिवासरम् ।
निर्वाहं कुरुते स्वस्य सुखेन कमलः स्वयम् ॥१५०॥
तदा खजनगेहेषु कुर्वाणो लम्भनं स च ।
भुञ्जानश्च क्रमाद् भूरिलक्ष्मीवान् कमलोऽजनि ॥१५१॥

तेन नातः परं सत्रागन्तव्यं भवता क्वचित् ।
यदीच्छसि तदाऽनर्थः प्राणहारी भविष्यति ॥१५२॥
पञ्चात्तापं ततः कुर्वन् मण्डको दुःखितोऽजनि ।
प्रोक्ते मीनहसीदन्ते त्वमप्येवं भविष्यसि ॥१५३॥
एकस्मिन् दिवसेऽप्येवं गते द्वितीयके दिने ।
यथा ... मीन ॥१५४॥

सदैव खजनावसे मण्डकानां हि लम्भनम् ।
कुर्वतः कमलस्यासीन्मण्डकाह्लाडखिले जने ॥१५२॥
अन्यदा प्रियया प्रोक्तं कान्त ! स्थानात्कुतस्सदा ।
आनीयन्ते त्वया मण्डकाश्च जल्प्य पुरो मम ॥१५३॥
कमलोऽवग्न न शक्येत वक्तुमेतन्मम प्रिये ! ।
मण्डकानयनोदन्ते प्रोक्ते दुःखं भविष्यति ॥१५४॥
प्रिया प्रोवाच भवता यदि न कथयिष्यते ।
तदाऽहमात्मघातेन हत्यां दास्यामि तेऽधुना ॥१५५॥ यतः-
“वज्रलेपस्य मूर्खस्य नारीणां मर्कटस्य च ।
एको ग्रहस्तु मीनानां नीलीमद्यपयोस्तथा” ॥१५६॥
मण्डकानयनोदन्तं तदा प्रोक्त्वा प्रियाग्रतः ।
मण्डकोऽभ्येत्य हेरम्बपार्श्वे प्रातर्जगावदः ॥१५७॥
त्वं विश्राणय हेरम्ब ! मण्डकाद्यधुना मम ।
गजास्योऽवग्न मया प्रोक्तमन्यथा भवता कृतम् ॥१५८॥

ध्यात्वेति मानसे यावत् पद्मो देवान्तरेऽन्यदा ।
कस्यचिन्नगरस्यान्ते सिषेवे सिद्धमानवम् ॥१५९॥
तुष्टः सिद्धनरः ग्राह लाक्ष्मीदं सिन्दुरं वरम् ।
प्रदास्यत्यर्थितं पञ्चशतं दीनारकान् प्रणे ॥१६०॥
कथयिष्यसि कस्याग्रे मदर्पणं यदि त्वकम् ।
तदा मत्स-

“वेद्याऽङ्गा नृपतिश्चैरो नीरमार्जारमर्कटाः ।
जातवेदाः कलादाश्च छलयन्ति जनं सदा” ॥१७२॥
हठात् त्रैलोक्यसुन्दर्यां पृष्टे च प्रतिवासरम् ।
पद्मोऽवक् सिन्दुरग्राप्युदन्तं तस्याः पुरोऽन्यदा ॥१७३॥
तदा तत्सिन्दुरं सद्यः कौटुम्बिकसमीपतः ।
योगिपांश्च ययौ सारमाहात्म्येन समन्वितम् ॥१७४॥
विज्ञाय सिन्दुरं नष्टं कौटुम्बिकस्तदा क्षणात् ।
पश्चात्तापपरो दीनाशयः स्वगृहमागमत् ॥१७५॥
विशारहसनोदन्ते कथिते सति साम्प्रतम् ।
पश्चात्तापस्तवात्यन्तं भविष्यति महीपते ! ॥१७६॥
पृष्टे महीश्रुजा मत्स्यहास्योदन्ते च सा जगौ ।
प्रोक्तेऽस्मिन् भूपते ! पश्चात्तापं स्त्रीव गमिष्यसि ॥ तथाहि-
लक्ष्मीपुरे मुकुन्दस्य क्षत्रियस्य रमा प्रिया ।
कालेन कियताऽलीकं किमप्युक्त्वा यथा तथा ॥१७८॥

तत्सत्यत्वात् तदा तेन वीटकार्पणपूर्वकम् ।
तस्मिन् आमे रमा यावद्ययौ तावन्मृतः स च ॥१८६॥
ततः सा त्वरितं यावत्पश्चात्कान्तान्तिकेऽगमत् ।
तावत्तेन धिया वर्याऽनीताऽन्या विनयान्विता ॥१८७॥
मुकुन्दोऽवगृ गताऽसि त्वं वरीतुं क्षत्रियं यकम् ।
... इ म म इ (इ व) काष्ठपावकभक्षणम् ॥१८८॥

आसन्नान्यपुरीचन्द्रमहीपं रूपसंयुतम् ।
वाञ्छन्ती वरितुं शश्वच्चित्ते चिन्तातुराऽजनि ॥ [युग्मम्] यतः
“चिन्तातुराणां न सुखं न निद्रा ॥ सर्गं २ श्लो० २०८ ॥
स्तोकेऽपि जल्पने क्षोणीपतेः कुप्यति सा सदा ।
वक्ति चाहं गमिष्यामि वरीतुमन्यभूपतिम् ॥१८१॥
मुकुन्दोऽवक् प्रिये ! वक्तुं युज्यते नेति कर्हिचित् ।
गम्यते नान्यभूपान्ते सत्या कामेच्छया कदा ॥१८२॥ यतः-
“ऐश्वर्यस्य विभूषणं मधुरता शौर्यस्य वाक्संयमो,
ज्ञानस्योपशमः श्रुतस्य विनयो वित्तस्य पात्रे व्ययः ।
अक्रोधस्तपसः क्षमा प्रभवतो धर्मस्य निर्व्यजिता,
सर्वेषामपि सर्वकामगुणितं शीलं परं भूषणम्” ॥१८३॥
गमिष्यते त्वया चेद्वि मां मुत्तवाऽन्यत्र साम्प्रतम् ।
तदा भावी तवानर्थः पश्चात्तापश्च चेतसि ॥१८४॥
पत्न्योक्तं न हि वक्तव्यमेवमत्र त्वया पते ! ।
अहं तत्र गमिष्यामि ददस्व वीटकं मम ॥१८५॥

उद्योऽस्ति निर्जरस्तस्य पुष्पहासस्य मन्त्रिणः ।
आराधितः सुरस्तेन वक्ति सर्वं द्रुमाद्युभयम् ॥१८३॥
यदेति मन्त्रिराद् पर्यन्मन्त्रे हसति सख्यात् ।
तदा पतति तद्वक्त्रात्पुष्पपुञ्जो महत्तमः ॥१८४॥
कर्पयित्वा महीशेन कारागारात्स्वपर्वदि ।
आनीतो यावताऽऽह्वासीत्पुष्पपुञ्जोऽपतत्तदा ।
नृपेणोक्तं विशाराणां हास्यकारणमखला । संशयः ॥१८६॥

ततस्त्यक्ता तदा तेन वीटकार्पणपूर्वकम् ।
तस्मिन् ग्रामे रमा यावद्ययौ तावन्मृतः स च ॥१८६॥
ततः सा त्वरितं यावत्पश्चात्कान्तान्तिकेऽगमत् ।
तावत्तेन धिया वर्याऽनीताऽन्या विनयान्विता ॥१८७॥
मुकुन्दोऽवगुं गताऽसि त्वं वरीतुं क्षत्रियं यकम् ।
तत्पृष्ठौ किमगानैव(नैव) काष्ठपावकभक्षणात् ॥१८८॥
द्वाभ्यां च्युता रमा नारी दुःखिताऽभूद्यथा चिरम् ।
तस्मिन् प्रोक्ते तथापि त्वं पश्चात्तापं करिष्यसि ॥१८९॥
ततः पृष्टे महीशेन ग्राहेति बालपण्डिता ।
परस्त्रीसन्निधावेतत् पृष्टं न शोभते मनाम् ॥१९०॥
पृच्छयते यदि चेदित्थं मत्पात्रे भूपते ! त्वया ।
पुष्पहासाभिधो मन्त्री पृच्छयतामधुना द्रुतम् ॥१९१॥
राज्ञोक्तं कारसंबान्ते क्षितोऽस्ति मन्त्रिराद् पुरा ।
तयोक्तं गुप्तिगेहात्स कर्पयित्वाऽऽशु पृच्छयताम् ॥१९२॥

ततोऽस्ति निर्जरस्तस्य पुष्पहासस्य मन्त्रिणः ।
आराधितः सुरस्तेन वक्ति सर्वं शुभाशुभम् ॥१९३॥
यदैति मन्त्रिराद् पर्यन्मध्ये हसति सल्लयात् ।
तदा पतति तद्वक्त्रात्पुष्पपुञ्जो महत्तमः ॥१९४॥
कर्षयित्वा महीशेन कारागारात्स्वर्षदि ।
आनीतो यावताऽऽहासीत्पुष्पपुञ्जोऽपतच्छदा ॥१९५॥
नृपेणोक्तं विशाराणां हास्यकारणमञ्जसा ।
कथय त्वं तथा मन्त्रिन् ! यथा मे याति संशयः ॥१९६॥
कुम्पकं सुमषीयुक्तं लेखनीकागदान्वितम् ।
भाजनं चासुचन्मन्त्री ज्ञातुं मत्स्यहंसं तदा ॥१९७॥
तदेति तेन देवेन लिखितं कागदे स्फुटम् ।
हस्तिपेन समं लुब्ध्या तव सा विद्यते प्रिया ॥१९८॥
यद्यस्ति भूपते ! शङ्का तस्याः पृष्ठित्तदा द्रुतम् ।
द्रष्टव्या वक्ष्यमुत्सार्य तच्छंशयच्छिदे स्फुटम् ॥१९९॥

ततो भूयो रहो नीत्वा तां पत्नीं सपदि स्वयम् ।
प्रुष्टितो वस्त्रमुत्सार्य ददर्श निर्जरोदितम् ॥२००॥
ततश्चमत्कृतोऽत्यन्तं मत्वा तां तादृशीं प्रियाम् ।
तुल्यत्वेन समाः पत्नीर्मन्यते स्म नरेश्वरः ॥२०१॥

इति सदृशपत्नीमाननविषये कथा ।

अस्मिन्नेव पुरेऽन्येद्युर्वर्षसु स्वगृहान्तिके ।
पङ्के मग्नो हली धन्यः कटीं यावद् बलान्वितः ॥२०२॥
अशक्नुवन् पदौ स्त्रीयौ कर्षितुं कर्पकस्तदा ।
उच्चैः स्वरं जगावेवं भूयो भूयोऽतिदीनवाक् ॥२०३॥
करण्टकेन पङ्केऽहं प्रक्षिप्तो बलिनाऽधुना ।
त्वरितं त्वरितं भो भो लोका ! धावत धावत ॥२०४॥
तदा श्रीचिक्रमोऽभ्येत्य अवगृ किं जल्पसे हलिन् ! ।
धन्यः प्रोवाच पङ्के मे बुडनं श्रूयतां नृप ! ॥२०५॥
अत्रैव नगरे भीमोऽजनि कौटुम्बिकाग्रणीः ।
तस्याभवत्प्रिया लक्ष्मीर्धन्यसोमौ सुतौ क्रमात् ॥२०६॥

ग्रामे श्वश्र्वा गतायां च स्तुपाऽर्धं सुचिरं रहः ।
कृत्वा बह्मज्यतः कान्तं पोपयामास मेहिनी ॥२१४॥
प्रियाऽवक् च त्वया कान्त ! पृथक् चेद् भूयतेऽधुना ।
तदैवं पोपयिष्यामि त्वां बह्मज्यप्रदानतः ॥२१५॥
यतिः ग्राह मया नैवं मृष्टं भक्तं कदाचन ।
पत्न्योक्तं मयका तत्र मानितं मेदिनीपते ! ॥२१६॥

तस्यालये सदा पञ्च महिष्यः प्रतिचासरम् ।
दुह्यमाना घृतं सेरदशकं कुर्वते सदा ॥२०७॥
सञ्चयन्ती घृतं सेराष्टकं सेरद्वयेन च ।
निर्वाहं स्वकुटुम्बस्य लक्ष्मीर्व्यधान्निरन्तरम् ॥२०८॥
व्ययित्वा कमलां धन्यस्तातेन परिणायितः ।
लाङ्गलं खेटयन् क्षेत्रे कृषिकर्म करोति च ॥२०९॥
खेटयतो हलं तस्य क्षेत्रे मेघागमे भृशम् ।
माता स्तुपान्तिकाङ्क्षं प्रपयामास सन्ततम् ॥२१०॥
पत्नीमिताज्यसम्पूर्णं वरमेकं करण्टकम् ।
जननी मुञ्चते भक्तमध्ये स्वनोर्निरन्तरम् ॥२११॥
तावता सर्पिषा धन्यो भक्तेन चावसीदति ।
माता किमपि नो दत्तेऽधिकं सर्पिः कदाचन ॥२१२॥
स्तुपान्ते कुत्रचिद् ग्रामे लक्ष्मीर्यान्ती जगावदः ।
व्ययनीयं त्वया चाल्यं पूर्ववत्स्वकुटुम्बके ॥२१३॥

ततः करण्टकेनाहं कृतः कुशतनुः क्रमात् ।
पातितः कर्दमेऽकस्मात् तेनेदं जल्प्यते मया ॥२१४॥
श्रुत्वा तद् विक्रमादित्यो हेमकोटिं स्वकोशतः ।
दापयामास धन्याय तस्मै निर्वाहेतवे ॥२१५॥
इत्यौदार्ये विक्रमादित्यः ॥
अन्ये

अथैव गतायां च स्तुषाञ्च सुचिरं रहः ।
कृत्वा बह्वाज्यतः कान्तं पोषयामास गेहिनी ॥२१४॥
प्रियाञ्चक् च त्वया कान्त ! पृथक् चेद् भूयतेऽधुना ।
तदैवं पोषयिष्यामि त्वां बह्वाज्यप्रदानतः ॥२१५॥
पतिः ग्राह मया नैवं मृष्टं भक्तं कदाचन ।
पत्न्योक्तं मयका तत्र मानितं मेदिनीपते ! ॥२१६॥
गेहिनीवचनासक्तः प्रोत्त्वा यथा तथा स्वयम् ।
पितृभ्योऽभूत्पृथक् सद्यो धन्यो मूढमनास्तदा ॥२१७॥
महिष्येका हलं चैकं द्रम्माणां शतपञ्चकम् ।
तातेन ददिरे तस्मै धन्याय स्रनवे तदा ॥२१८॥
पत्युर्बह्वाज्यदानेन कुर्वती भक्तिमादरात् ।
गेहिनी ग्रीणयामास सत्त्वनदानपूर्वकम् ॥२१९॥
नवटंकमिताज्येन करण्टकेन गेहिनी ।
भर्तारं ग्रीणयामास क्रमात् खानादिकं विना ॥२२०॥

ततः करण्टकेनाहं कृतः कुशतनुः क्रमात् ।
पातितः कर्दमेऽकस्मात् तेनेदं जह्यते मया ॥२२१॥
श्रुत्वैतद् विक्रमादित्यो हेमकोटिं स्वकोशतः ।
दापयामास धन्याय तस्मै निर्वाहेतवे ॥२२२॥
इत्यौदार्ये विक्रमादित्यः ॥
अन्येष्टुर्विक्रमादित्यो भ्रमन् राज्ञौ चतुष्पथे ।
शुश्रावेति जनान् वार्तां कुर्वाणान् रङ्गतो मिथः ॥२२३॥
धनाढ्यो विद्यते धन्यः श्रेष्ठी धर्मशिरोमणिः ।
चकार श्रीजिनेन्द्रार्चां त्रिकालं द्रव्यभावतः ॥२२४॥
तस्यासीद् गेहिनी शीलशालिनी धर्मकर्मकृत् ।
तस्या न सदृशी नारी साम्प्रतं दृश्यतेऽवनौ ॥२२५॥
श्रुत्वैतद् भूपतिः स्त्रीयसद्वागत्य निशात्यये ।
उपविश्य सभामध्ये ग्राहेति मन्त्रिणोऽग्रतः ॥२२६॥
असिन् पुरेऽस्ति को धन्यो महेभ्यो वणिजाग्रणीः ।

विद्यते कं गृहं तस्य कथ्यतां पुरतो मम ॥२२७॥
श्रुतेति मन्त्रिणः प्रोचुरसिन्धेव पुरे तव ।
विद्यन्ते गृहो धन्यनामानो धनिनायकाः ॥२२८॥
केचित्सदा सदाचारा धूलकाराश्च केचन ।
मद्यपाः केऽपि पापिष्ठाः केऽपि वेश्यावशं गताः ॥२२९॥
केऽपि मांसाशनाः केऽपि पापद्विकारकाः पुनः ।
परदाररताः केऽपि केऽपि मिथ्याचो रताः ॥२३०॥
परद्रोहपराः केऽपि केऽपि स्थापनिकासुखाः (पाः) ।
कूटसाक्षि(क्ष्य)कराः केऽपि कृपणाः केऽपि निर्धनाः ॥२३१॥
[अन्ये तु धार्मिकाः सन्ति धर्मकर्मपरायणाः] ।
केऽपि स्वदारसन्तोषाः केऽप्यन्यस्त्रीपराङ्मुखाः ॥२३२॥
परापावादवदने मूकाः केऽपि विचक्षणाः ।
केऽपि मूर्खा दयावन्तः केऽपि स्युः कलहादराः ॥२३३॥

१ त्रिसन्ध्यं तूपैणवम् (अभि० का० २ श्लो० ५४)

न्यायसम्पन्नविभवः १ शिष्टाचारप्रशंसकः २ ।
कुलशीलसमेः सार्धं कृतोद्वाहोऽन्यगोत्रजैः ३ ॥२४१॥
पापमीरुः ४ प्रसिद्धं च देशाचारं समाचरन् ५ ।
अवर्णवादी न कापि राजादिषु विशेषतः ६ ॥२४२॥
अनतिव्यक्तगुणे च स्थाने सुप्रातिवोद्भिक् १ ।
कुलशीलः २ ॥२४३॥

परं तेषु महेभ्येषु धन्य एको धनेश्वरः ।
धर्मिष्ठः शीलवान् शान्तः श्रावकोऽस्ति गुणाकरः ॥२३४॥
आसीद् धन्यो गुणैरेकविंशत्या सहितः सदा ।
चकार श्रीजिनेन्द्राणामर्चनासुपैवणवम् ॥२३५॥ उक्तं चैवम्-
“धम्मरयणस्स जुगो १ अक्खुदो २ रुववं ३ पगइसोमो ।
४ लोगपिओ ५ अकूरो ६ भीरु ७ असढो ८ सुदक्खिनो ॥२३६॥
९ लज्जालुओ १० दयालू ११ मज्झत्थो सोमदिट्ठी १२ गुणरागी ।
१३ सकह १४ सुपक्खजुत्तो १५ सुदीहदंसी १६ विसेसन्नू ॥
१७ बुद्धाणुओ १८ विणीओ १९ कयन्नुओ २० परहिअत्थकारी अ-
तह चैव २१ लद्धलक्खो इगवीसगुणेहिं संजुत्तो ॥२३८॥
इत्येकविंशतिगुणैर्विमलमौक्तिकैरिव ।
भूषितो भाति भव्यात्मा धन्यो धर्मवतां धुरि ॥२३९॥
गृहिधर्मनुगैः पञ्चत्रिंशद्गुणैर्वृतः ।
सततं राजते धन्यो धर्मकर्मपरायणः ॥२४०॥ उक्तं च-

अदेशाकालयोधयर्षं त्यजन् २३ जानन् बलाबलम् २४ ।
धृत्वस्थानद्वानां पूजकः २५ पोष्यपोषकः २६ ॥२४८॥
दीर्घदर्शी २७ विद्योपज्ञः २८ कृतज्ञो २९ लोकबल्लभः ३० ।
सलजः ३१ सद्यः ३२ सौम्यः ३३ परोपकृतिकर्मठः ३८ ॥
अन्तरङ्गारिपङ्कगपरिहारपरायणः ३४ ।
वशीकृतोन्द्रियग्रामो ३५ गृहिधर्माय कल्पते ॥२५०॥

न्यायसम्पन्नविभवः१ शिष्टाचारप्रशंसकः२ ।
कुलशीलसमैः सार्धं कृतोद्वाहोऽन्यगोत्रजैः ३ ॥२४१॥
पापभीरुः४ ग्रसिद्धं च देशाचारं समाचरन् ५ ।
अवर्णवादी न क्वापि राजादिषु विशेषतः६ ॥२४२॥
अनतिव्यक्तगुप्ते च स्थाने सुप्रातिवेक्षिके ।
अनेकनिर्गमद्वारविवर्जितनिकेतनः ८ ॥२४३॥
कृतसङ्गः सदाचारैर्ऋतापित्रोश्च पूजकः १० ।
त्यजन्नुपप्लुतं स्थानमप्रवृत्तश्च गर्हिते११-१२ ॥२४४॥
व्ययमायोचितं कुर्वन् १३ वेपं वित्तानुसारतः१४ ।
अष्टभिर्धौगुण्युक्तः१५ शृण्वानो धर्ममन्वहम्१६ ॥२४५॥
अजीर्णं भोजनत्यागी१७ काले भोक्ता च सात्म्यतः१८ ।
अन्योन्याप्रातिबन्धेन त्रिवर्गमपि साधयन् १९ ॥२४६॥
यथावदतिथौ साधौ दीने च प्रतिपत्तिकृत् २० ।
सदानभिनिविष्टश्च२१ पक्षपाती गुणेषु च २२ ॥२४७॥

अदेशाकालयोश्चर्या त्यजन् २३ जानन् बलाबलम् २४ ।
वृत्तस्थज्ञानवृद्धानां पूजकः २५ गोप्यपोषकः २६ ॥ २४८ ॥
दीर्घदर्शी २७ विशेषज्ञः २८ कृतज्ञो २९ लोकवृद्धः ३० ।
सलज्जः ३१ सदयः ३२ सौम्यः ३३ परोपकृतिकर्मठः ३८ ॥
अन्तरङ्गारिषद्गर्पहरिहारपरायणः ३४ ।
वशीकृतेन्द्रियग्रामो ३५ गृहिधर्माय कल्पते ॥ २५० ॥
सोऽपि धन्यो जराव्याप्तो वलिभूषणभूषितः ।
दन्तरिक्तमुखो नीचैर्गच्छति स्म निरन्तरम् ॥ २५१ ॥ यतः—
“गात्रं सङ्कुचितं गतिर्विगलिता दन्ताश्च नाशं गताः,
दृष्टिर्नश्यति रूपमेव ह्रसते वक्त्रं च लालायते ।
वाक्पयं नैव करोति बान्धवजनः पत्नी न शुश्रूषते,
धिक् कष्टं जरयाऽभिभूतपुरुषं पुत्रोऽप्यवज्ञायते” ॥ २५२ ॥
“भाऊ गुरुगुण थेरडा भूहिं ऊगडा भमंति ।
हार तुं लुव्वणरण ते फिरि फिरि जोअंति ॥ २५३ ॥

धिक् कष्टं जरयाऽभिभूतपुरुषं पुत्रोऽप्यवज्ञायते” ॥२५२॥

॥ गुरुगुण थरडा भूहि ऊगडा भमंति ।

हार तूं जुव्वणरण ते फिरि फिरि जोअंति ॥२५३॥

नीजं रयणनिहाणं पवासिणा जुव्वणेण जंतेण ।
तेणं चिअ थेराणं गत्ता गल्लसु दीसंति ॥२५४॥
कर कंपावइ सिर धुणइ ए नर कांइ करेइ ।
जम हकारइ जमपुरी ओ नकार करेइ” ॥२५५॥
“पृथ्वीतले जरा कणं कणं धर्मविपर्ययः ।
कणं नन्दनशोकश्च कष्टात्कष्टतरी क्षुधा” ॥२५६॥
एवंविधोऽपि पदकर्म कर्ता हर्ता कुकर्मणः ।
त्रिकालं विदधे पूजां जिनेन्दोगुरुसेवकः ॥२५७॥
तस्यापुत्रस्य सन्त्याद्यादशरैकोटयोऽनघाः ।
सप्तक्षेत्र्यां व्ययतोऽथ धनं गच्छन्ति वासराः ॥२५८॥
तस्यासीद् गेहिनी भक्ता गुणाढ्या गुणसुन्दरी ।
ततोऽतिमुखवान् श्रेष्ठी बभूवाद्भुतभागवान् ॥२५९॥
इतोऽस्मिन्नेव नगरे श्रीपतेः श्रेष्ठिशालिनः ।
पञ्चाचारपरस्यासीत् श्रीमती नामतः प्रिया ॥२६०॥

“यत् धनं वरं व्याघ्रसेवनं विपमक्षणम् ।
वन्द्यात्वं विवरे वासो न सुतासुखदशेनम्” ॥२६७॥
निअघरसेसा परेहेमण्णी कलिकल्लकुलमवणं ।
जेहिं न जाया धूआ ते सुहिआ जीवलोगमि” ॥२६८॥
पुत्रजन्योत्सवमिव श्रेष्ठी पुत्रीजन्यमिव ।
गुडघृतादि २५ २६

क्रद्ध्या वृद्ध्या कीर्त्या प्रभुप्रसादेन खजनवृन्देन ।
युक्तोऽतिश्लाघते लोकैरन्यो नैव कदाचन ॥२६१॥
सोमश्रीदत्तभीमानां पुत्राणामुपरि क्रमात् ।
बभूव नन्दिनी चारुदेहावयवशालिनी ॥२६२॥
पुत्रजन्योत्सवात् तस्या अधिको जननोत्सवः ।
विदधे श्रेष्ठिना भूरिकमलाव्ययतः खलु ॥२६३॥
सुनोर्जन्योत्सवः सर्वैः क्रियते हर्यतो जनैः ।
पुत्र्या जननोत्सवो नैव केपामपि च वीक्ष्यते ॥२६४॥ यतः-

“जातेति शोको महतीति चिन्ता,
कस्य प्रदेयेति महान् वितर्कः ।
दत्ता सुखं स्यासति वा न वेति,
कन्यापितृत्वं खलु नाम कष्टम्” ॥२६५॥
“ईह मइ धरं ऊचाट ताप गहिला तूंगा जण भणइ ।
ए पहिला भवतुं पाप एकदा गीधण अनइ दीकरी” ॥२६६॥

यौवनेऽपि न सा मारविकारेण प्रवीडिता ।
करोति स्म सदा धर्मं श्रीदेवगुरुपूजका ॥२७४॥
पाणिपीडनयोग्याऽपि नेहते सा करग्रहम् ।
न नरेन्द्रेऽपिणी रत्नमञ्जरी समजायत ॥२७५॥
आरोप्य नन्दिनीं स्वीयोत्सङ्गे वा जनकौ सदा ।
पप्रच्छ” २७ २८

[illegible]

युष्मा जननीं गणो नम केनामपि न जीह्यते ॥२६४॥ यतः-

जानात जाको मादतीति गिन्ता,
कस्य प्रदेशेति मानन् वितर्कः ।
इत्यादिः

कन्यापितृत्वं खलु नाम कष्टम्” ॥२६५॥

“इह मइ धरं उचाट ताप गहिला तूंगा जण भणइ ।

ए पड़िला भवतुं पाप एकदा पीधण अनइ दीकरी”॥२६६॥

यौवनेऽपि न सा मारविकारेण प्रपीडिता ।
करोति स सदा धर्मं श्रीदेवगुरुपूजका ॥२७४॥
पाणिपीडनयोग्याऽपि नेहते सा करग्रहम् ।
न नरद्वेषिणी रत्नमञ्जरी समजायत ॥२७५॥
आरोप्य नन्दिनीं स्वीयोत्सङ्गे वा जनकौ सदा ।
पग्रच्छतुः सुते ! ना को रोचते मानसे वरः ॥२७६॥
तदा सा ग्राह मे देवो दानवो वा नरेश्वरः ।
महेभ्यः किन्नरः श्रीदो मम नो रोचते वरः ॥२७७॥
तन्त्रैर्मन्त्रैस्तथा यन्त्रैरौषधैर्वश्यकर्मभिः ।
अन्यैस्तस्या बहूपयैर्नाचालि मानसं मनाक् ॥२७८॥
त्रिजगन्मोहिनी कान्तावयवाऽद्भुतसंवरा ।
बधूधे विधुज्योत्स्नेव शुक्लपक्षे वणिक्सुता ॥२७९॥
उच्चैर्वायवनमदोन्मत्ता तारुण्यद्रुममञ्जरी ।
लावण्यमहिमशानिर्जिता विंशतिवर्षिका ॥२८०॥

[illegible]

“वरं वनं वरं व्याघ्रसेवनं विपभक्षणम् ।
वन्ध्यात्वं विवरे वासो न सुतासुखदर्शनम्” ॥२६७॥
निअघरसोसा परगेहमंडणी कलिकलंककुलभवणं ।
जेहिं न जाया धूआ ते सुहिआ जीवलोगंमि” ॥२६८॥
पुत्रजन्मोत्सवमिव श्रेष्ठी पुत्रीजनुर्गहे ।
गुडघृतादिदानेन महारङ्गमचीकरत् ॥२६९॥
सन्मान्य स्वजनान् सर्वान् वस्त्रालंकृतिदानतः ।
सुतायाः श्रेष्ठिराड् रत्नमञ्जरीत्यभिधां ददौ ॥२७०॥
पाल्यमाना क्रमान्मात्रा सद्ब्रणपानदानतः ।
पुत्री बभूव गीर्वाणनारीतुल्या सुरूपतः ॥२७१॥
लसद्दृक्षणरोचिष्णू रिक्ता दोषशतैस्सदा ।
अगण्यपुण्यलावण्यशालिनी गजगामिनी ॥२७२॥
रूपेण विजिताशेषनारी कन्दर्पगेहिनी ।
चतुःपट्टिकलोपेता सा बभौ रत्नमञ्जरी ॥२७३॥

विवाहार्थं सदा मातापितृभ्यां जल्पिता सती ।
एकोनविंशतिमितवर्षा जाता च सा कनी ॥२८१॥
तथाऽपि न मनाक् चित्ते वरं वरितुमीहते ।
निर्विकारतया जल्पं चक्रे पुंभिः समं स्फुटम् ॥२८२॥
अत्रान्तरे कृतशेषजीवक्षमणपुण्यका ।
धन्यपत्नी ययौ स्वर्गसदने गुणसुन्दरी ॥२८३॥
मृत्युकृत्ये कृते तस्या वृद्धं धन्यं जगद्धितम् ।
अशितिवार्षिकं भार्यारहितं महितं श्रिया ॥२८४॥
सा प्रातिवेदिमकी रत्नमञ्जरी वीक्ष्य तं सदा ।
पतिं कर्तुमना स्वीयं रहो जजल्प सादरम् ॥२८५॥ [युग्मम्]
भो धन्य ! प्रियया चाव्यां विना सदनानां सदा ।
कष्टेन जायते कालस्तेन पत्नीं नवां कुरु ॥२८६॥ यतः-
“वृद्धस्य मृतभार्यस्य पुत्राधीनधनस्य च ।
स्तुषावचनदग्धस्य जीवितान्मरणं वरम्” ॥२८७॥

धन्यः प्रादोत्थितुं स्वाहं जल्पितुं जल्पितुं किल ।
मया न शक्यते तेन किं कृते स्त्रीपरिग्रहम् ॥२८०॥
ततोऽवगम्य मा यदीच्छा ते स्त्रीतुं माभिमताम्ना ।
तदा त्वां परिणीयात्र कन्ययागन्तं तजाम्यहम् ॥२८६॥
पतिं पुण्यकृत्यामानं यजं भजेऽहं वरम् ।
प्राप्त्याहं स्वर्गं गताः प्रमादं कर्तुं किल ॥२८७॥

“बालस्म माहमरणं भञ्जामरणं च जुव्वणे पत्ते ।
थेरस्स पुत्तमरणं तिन्निवि गरूआइं दुक्खाइं ॥२८८॥
पावससमयपवासो जुव्वणसमए च जं च दालिइं ।
पढमसिणेहवियोगो तिन्नि वि गरूआइं दुक्खाइं ॥२८९॥
अप्पत्थावे पढिअं कंठविहूणं च गाइअं गीअं ।
अणवंछियं च सुरयं तिन्नि वि दुक्खाइं गरूआइं ॥२९०॥
अविअड्डुपई पोढंगणण गुणिआण सासओ सुक्खो ।
चाई अ तुच्छविहवो तिन्नि वि दुक्खाइं गरूआइं ॥२९१॥
धन्य ! त्यज प्रियाशोकं सहर्षं कुरु मानसम् ।
परिणीय स्त्रियं काञ्चित् सुखीभव निरन्तरम् ॥२९२॥
धन्योऽवक् पलितोऽभूवमहं वलिविभूषणः ।
कथं करोमि कन्यायाः साम्प्रतं पाणिपीडनम् ॥२९३॥
वणिक्कुसुता जगौ तर्हि वृद्धां कन्यामलङ्कुरु ।
यया ते क्रियते शिष्टश्रूपा वपुषि ध्रुवम् ॥२९४॥

आमयेऽहं कथं भूयसीयनस्तज्जुगोमिगः ।
योऽहं आसि विदुष्यपुपानिल्लयेति ॥२८८॥ यतः-
“पुत्तमरणमभिमताम्ना तिन्निवि गरूआइं दुक्खाइं ॥२८८॥ यतः-
प्रावससमयपवासो जुव्वणसमए च जं च दालिइं ॥२८९॥ यतः-
पढमसिणेहवियोगो तिन्नि वि गरूआइं दुक्खाइं ॥२९०॥ यतः-
अप्पत्थावे पढिअं कंठविहूणं च गाइअं गीअं ॥२९१॥ यतः-
अणवंछियं च सुरयं तिन्नि वि दुक्खाइं गरूआइं ॥२९२॥ यतः-
अविअड्डुपई पोढंगणण गुणिआण सासओ सुक्खो ॥२९३॥ यतः-
चाई अ तुच्छविहवो तिन्नि वि दुक्खाइं गरूआइं ॥२९४॥ यतः-
धन्य ! त्यज प्रियाशोकं सहर्षं कुरु मानसम् ॥२९५॥ यतः-
परिणीय स्त्रियं काञ्चित् सुखीभव निरन्तरम् ॥२९६॥ यतः-
धन्योऽवक् पलितोऽभूवमहं वलिविभूषणः ॥२९७॥ यतः-
कथं करोमि कन्यायाः साम्प्रतं पाणिपीडनम् ॥२९८॥ यतः-
वणिक्कुसुता जगौ तर्हि वृद्धां कन्यामलङ्कुरु ॥२९९॥ यतः-
यया ते क्रियते शिष्टश्रूपा वपुषि ध्रुवम् ॥३००॥ यतः-

[illegible]

धन्यः प्राहोत्थितुं स्थातुं चलितुं जल्पितुं किल ।
मया न शक्यते तेन किं कुर्वे स्त्रीपरिग्रहम् ॥२९५॥
ततोऽवक् सा यदीच्छा ते वरीतुं मामिहाधुना ।
तदा त्वां परिणीयात्र कन्यकात्वं त्यजाम्यहम् ॥२९६॥
पतिं पुण्यकृपापात्रं वृद्धं धनेश्वरं वरम् ।
प्राप्याहं सखजनं सद्यः कृतार्थं करवै किल ॥२९७॥
यदि त्वं मां करे लासि तदाऽहं निर्मलं वपुः ।
धन्याऽहं कृतपुण्याऽहं करोमि तव सङ्गतः ॥२९८॥
धन्यः प्रोवाच भो भद्रे ! त्वं सुरूपा सुयौवना ।
देवानां दुर्लभा रूपसौभाग्यादिलसद्गुणैः ॥२९९॥
अहं वलियुतो वृद्धः पलितस्त्यक्तयौवनः ।
कुरूपो गतदन्तश्च कुत्सनीयोऽधुनाऽभवम् ॥३००॥
तेन ते यदि कान्तेच्छा विद्यते गजगामिनि ! ।
तदा सद्यौवनं चारुदेहमन्यं वरं वृणु ॥३०१॥

[illegible]

आवयोस्तु कथं वृद्धयौवनत्वजुषोर्मिथः ।
योगो भवति सिद्धार्थमुपवाचलयोरिव ॥३०२॥ यतः—
“अनुचितफलाभिकङ्क्षी विधिर्नैव निवार्यतेऽयमः पुरुषः ।
द्राक्षाविपाककाले मुखरोगो भवति काकानाम् ॥३०३॥ यतः
मूर्खनिर्धनदूरस्थश्चरमोक्षाभिलाषिणाम् ।
त्रिगुणाधिकवर्षाणां न देया स्वस्य कन्यका ॥३०४॥
अशीतिवर्षमर्त्याय रोगिणे पलिते पुनः ।
मूर्खाय गतदन्ताय स्पृहा कार्यी न कन्यया ॥३०५॥
वधिरक्लीबमूकानां खञ्जान्धजडचेतसाम् ।
कृतघ्नानामतोषाणां देया नैव स्वकन्यका ॥३०६॥
कुलजातिविहीनानां पितृमातृवियोगिणाम् ।
पूर्वस्त्रीस्वसुतानां च दातव्या स्वसुता न हि ॥३०७॥
कुशीलचौर्यसक्तानां द्यूतमांसनिषेविणाम् ।
विदेशस्थात्मगोत्राणां सद्भिर्देया न कन्यका ॥३०८॥

सदैवोत्पन्नभक्षिणामालस्यवशवर्तिनाम् ।
बहुवैरापवादिनां सद्भिर्देया न कन्यका ॥३०९॥
धन्योक्तमिति सा श्रुत्वाऽऽचष्ट युक्तं त्वयोदितम् ।
वरं स्वेष्टं वृणीते हि कन्या वृद्धं लघुं नरम् ॥३१०॥ यतः—
“वरं वरयते कन्या माता वित्तं पिता श्रुतम् ।
बान्धवाः कुलमिच्छन्ति मिष्टान्नमितरे जनाः ॥३११॥
कुलं च शीलं च सनाथता च, विद्या च वित्तं च वपुर्वयश्च ।
एते गुणा यस्य भवन्ति पुंसस्तस्मै प्रदेया जनकेन पुत्री ॥
एते गुणा वरे मातृपितृभिर्बान्धवैः पुनः ।
ईदृन्तेऽथ मनोऽभीष्टं कान्तं कन्या समीहते ॥३१३॥ उक्तं च
“कन्या तु स्वमनोऽभीष्टं रङ्गं भूपं दरिद्रिणम् ।
सुरूपं च कुरूपं च वरं वाञ्छति चेतसा ॥३१४॥
अहं न भोगसौख्यार्थं नार्थग्रहणकाङ्क्षया ।
सन्तत्यर्थं न पुत्रार्थं त्वां वृणोमि धनेश्वर ! ॥३१५॥

सन्निधौ मङ्गाकुरा निर्देया मर्मभाषिणी ।
पापचित्ता तु निलेखा नायका साऽयमा मता ॥३२३॥
अन्योगुह्यी रूपगला पाण्योद्यमनरोमका ।
लम्बजिह्वा स्थूलगटा नायका माऽयमा मता ॥३२४॥
काकगता च लम्बोष्ठी तन्मधुसूया स्तुतिगता ।
रांकोचिनी च लम्बोष्ठी तन्मधुसूया स्तुतिगता ॥३२५॥

केवलं पुण्यपूत्यर्थं शीलपालनहेतवे ।
त्वां सुशीलं वरं प्राप्य कुमारित्वं त्यजाम्यहम् ॥३१६॥
पतिव्रता पतिग्राणा हिता पतिमनोहरा ।
पत्या सहैव या याति भुङ्क्ते तिष्ठति सा वरा ॥३१७॥
“परधरगणालसिणी परपुरिसविलोअणे अ जच्चंधा ।
परआलावे बहिरा घरस्स लच्छी अ सा महिला” ॥३१८॥
सुप्पइ सुत्तंमि पिए भुंजइ भुत्तंमि परिअणे सयले ।
पढं चिअ पडिबुज्झइ घरस्स लच्छी अ सा महिला” ॥३१९॥
अहं सर्व प्रकारेण त्वां सेवे च दिवानिशम् ।
मध्यमाधमवामाक्षीतुल्या नैव भवाम्यहम् ॥३२०॥ यतः—
“जराभिभूतं पुरुषं त्यक्त्वा या रमते परम् ।
पितृगेहे धनं याति नायका साऽधमा मता ॥३२१॥
पत्यावृद्धं स्थिते नोर्ध्वा या च सन्मुखभाषिणी ।
पतिपादजलयक्ता नायका साऽधमा मता ॥३२२॥

विचार्य त्वं हृदि स्त्रीये मामङ्गीकृत्य साम्प्रतम् ।
मुखी भव चिरं नन्द नन्द कर्मकर्मिणः ॥३२०॥
मया त्वं मनसा युगः कायेन मनसा पुनः ।
तेन कण्ठे तपेनानि नरयानो विपाम्भारम् ॥३२१॥
पयान्यरेभ्यस्ते देवास्तु भिक्षुर्भित्तोऽप्यनः ।
अनर्घोऽयं नृप ॥३२२॥

तेनेत्युक्ते च सौ रत्नमञ्जरी पथिकं च तम् ।
 सन्मानदानतः स्थानं तस्मै वासकृते ददौ ॥३५७॥
 धन्यप्रिया जगौ पान्थ ! कृतं वैकालिकं किञ्च ।
 पान्थः ग्राह मया रात्रौ क्रियते नैवादनं कदा ॥३५८॥
 यामिन्यामदतां पुंसां श्वश्रे पातो भवेद् ध्रुवम् ।
 तेनात्महितकृद् रात्रौ भोजनं न करोति हि ॥३५९॥ यतः—
 “अस्तं गते दिवानाथे आपो रुधिरमुच्यते ।
 अन्नं मांससमं प्रोक्तं मार्कण्डेन महर्षिणा ॥३६०॥
 ये रात्रौ सर्वदाऽऽहारं वर्जयन्ति सुमेधसः ।
 तेषां पक्षोपवासस्य फलं मासेन जायते ॥३६१॥
 चक्षुरो नरकद्वाराः प्रथमं रात्रिभोजनम् ।
 परस्त्रीगमनं चैव सन्धानानन्तकायिके” ॥३६२॥
 धन्यपत्नी जगौ पान्थ ! वर्योऽसि त्वं च पुण्यवान् ।
 यस्येदृशं मनो धर्मे वर्तते तेऽधुना दृढम् ॥३६३॥

पान्थवेपं विधायाथ रात्रावासिस्त्रा नृपः ।
 लद्राक्षसक्रोडचालीत् धन्यस्य सदनं प्रति ॥३५०॥
 केदारसुद्राङ्गितमङ्गुलीयकं, सद्योगपट्टं वरदण्डयुक्तम् ।
 गङ्गामृदा चर्चितद्वादशाङ्गं, विधाय देहं नृपतिश्चाल ॥३५१॥
 गत्वा धन्यगृहद्वारे ग्राहेति पान्थभूषितः ।
 सुभगे ! ते गृहेऽत्रागामहं पुरेऽतिथिर्भ्रमन् ॥३५२॥
 यस्यालयेऽतिथिर्मक्तं लभते वसनं निशि ।
 स एव श्लाघ्यते सद्भिर्भुक्तिनार्या च वाञ्छयते ॥३५३॥ यतः—
 “तृणं लघु तृणात् तुलं तूलादपि च याचकः ।
 वायुना किं न नीतोऽसौ मामपि प्रार्थयिष्यति ॥३५४॥
 कर ऊपरि करजि करि करतलि कर म करेसि ।
 जिणि दिणि करतलि कर कीड ते लेखइ म गणिज्ज ॥३५५॥
 भसना शुद्ध्यते कांस्यं ताम्रमम्लेन शुद्ध्यति ।
 रजस्वला च नीरेण गृही दानेन शुद्ध्यति” ॥३५६॥

नादन्ति निशि ये लोकास्ते स्युस्तविषगामिनः ।
ये च प्सान्ति नरास्ते तु जायन्ते श्वप्रसेविनः ॥३६४॥
ततस्तया मुशय्याढ्यास्तरणादि सुखप्रदम् ।
शयनाय ददे तस्मै चित्रशाला च सुन्दरा ॥३६५॥
स्मृत्वा पञ्च नमस्कारान् भूपः सुप्तोऽपि कैतवात् ।
द्रष्टुं ह्रीचरितं तत्र जजागारातिकौतुकम् ॥३६६॥
अथ सा चरणौ पत्युः प्रक्षालय तत्सुचारिणा ।
खाङ्गं प्रक्षालयामास गङ्गाम्बुनेव सादरम् ॥३६७॥
गङ्गापुलिनसत्तूलकोमले शयने वरे ।
वासिते मद्यकर्पूरकस्तूरीगन्धदानतः ॥३६८॥
हस्तेन यत्नतः कान्तं शुहीत्वा शयनोपरि ।
शाययित्वा क्षणं तस्थौ तत्पार्श्वे रतनमञ्जरी ॥३६९॥
आङ्घ्रिसंवाहनां वर्यां कुर्वाणा तनुचुम्पनम् ।
तिष्ठति स्म पतिर्यवत् सुष्याप सुखनिर्भरम् ॥३७०॥

किमधिनीकुमारः किं दोगन्दुकदुरः किम् ।
किं रामः किम् वा कर्णः किं पातालकुमारकः १ ॥३७८॥
ध्यातवेति मारवाणालीचातनितलविभ्रा ।
तं तस्करं प्रति प्रागः सा शनै रतमञ्जरी ॥३७९॥
इदं शून्यं भनं नीताय देहगेतन्मादीयकम् ।
कृतार्थं ॥३८०॥

निद्रायन्तं पतिं मलोत्थाय धन्यप्रिया शनैः ।
धर्मध्यानं विधातुं तु सोद्यमा समजायत ॥३७१॥
धर्मध्यानं विधायाथ घटीद्वयं च साऽबला ।
पत्युः पार्श्वे समागत्य वातक्षेपं व्यधात् तदा ॥३७२॥
राजा श्रीविक्रमादित्यस्तां वीक्ष्य पतिभक्तिकाम् ।
दध्यावियं सतीरत्नं धन्यप्राणप्रिया प्रिया ॥३७३॥
या स्वीयकान्तसन्तुष्टा परमर्त्यपराङ्मुखा ।
गृहस्थाऽपि सदाचारा श्लाघ्यते सा सुररपि ॥३७४॥
निशीथे कोऽपि द्रव्यार्थं स्तेनः क्षात्रप्रदानतः ।
प्रविवेश गृहस्यान्तर्धन्यस्य साहसी शनैः ॥३७५॥
निद्रायन्तं पतिं मत्वा दृष्ट्वा स्तेनं वराकृतिम् ।
धन्यप्रिया मनोजेषुग्रस्ता दध्याविदं हृदि ॥३७६॥
किमिन्द्रः किम् वा चन्द्रः किं सूर्यः किं नलो नृपः ।
किं मारो देहवानेष किं वा विद्याधरो नृपः ॥३७७॥

त्वं तु नयान्तिरोधिष्णुः कान्तयुक् श्रीलशालिनी ।
कथमेवंविधे स्तेने नाम्छसील विचार्य ॥३८५॥
मृगतः कृतः स्तेन्यं मम भीक्षयते हृदि ।
प्रितीया भीक्षुत्वाभे त्वया मम प्रजलपतः ॥३८६॥
आगत्या त्वयि मे रौन्ये निष्कलं ममभूय पुनः ।
न मम ३८७ ॥

त्वं तु वर्याङ्गरोचिष्णुः कान्तयुक् शीलशालिनी ।
कथमेवंविधं स्तेनं वाञ्छसीह विचारय ॥३८५॥
एकतः कुर्वतः स्तैन्यं स्तैन्यं मम भीर्विद्यते हृदि ।
द्वितीया भीरभूत्सार्धं त्वया मम प्रजल्पतः ॥३८६॥
जाग्रत्यां त्वयि मे स्तैन्यं निष्फलं समभूद् द्रुवम् ।
न गृह्णन्ति धनं स्तेना जने जाग्रति कुत्रचित् ॥३८७॥
इति चौरौदितं श्रुत्वा कामोग्रशरपीडिता ।
कुलमार्गं परित्यज्य धन्यपत्नी जगाविति ॥३८८॥
अहं तु पीडिता कामवाणैर्विद्ववपुष्टमा ।
तद्भोगाद्यमृतमृते मृता जानीहि साम्प्रतम् ॥३८९॥
ममकीनं मनोमीनं वसन्तं रागसागरे ।
त्वमेव ग्रीणयेदानीं भोगमृष्टान्नदानतः ॥३९०॥
सक्तः स्पर्शे यथा नागो गन्धे भुङ्गो यथा भवेत् ।
शङ्खे यथा मृगः सक्तः तथाऽहं त्वयि साम्प्रतम् ॥३९१॥

शुद्धं भोगान् मया सार्धं फलं मातुषजन्मनः ।
गृहाण विपुलं मामकीनाङ्गाङ्गीकृतेः स्फुटम् ॥३९२॥
तां जल्पन्तीं तथा कामं तत्र तं तस्करं प्रति ।
श्रीविक्रमनृपो दध्यौ स्वरूपं संस्तुतेरिति ॥३९३॥ यतः—
“अक्खाणसणी कम्माणं मोहणी वयाण तह बंभवयं ।
गुचीण य मणगुची चउरो दुक्खेण जिप्पंति ॥३९४॥
न तर्जन्यङ्गुली येन सोढाऽन्यस्य कदाचन ।
सोऽपि स्त्रीपदयोर्बाढं पतन् भवति किङ्करः ॥३९५॥
नारीणां चपलं चेतो वर्ण्यमानं कवीश्वरैः ।
अधुना दृश्यते स्थाणु भोगसागरमज्जने ॥३९६॥
यौवनं धनसम्पत्तिः प्रभुत्वमविवेकिता ।
एकैकमप्यनर्थाय किं पुनस्तच्चतुष्टयम् ॥३९७॥
एते दुःखमया इमे विषमया एते हि मायामया,
एतेभ्योऽपि किमस्ति निन्दितमर्थैर्भ्यो विरूपं किमु ।

पत्न्या हतं पतिं मत्वा भूपतिर्भयति यान्ति ।
अहो नारीचरित्रं तु विद्यते दुर्घटं खलु ॥३९५॥
यासामञ्जलवातेन रोगो बुद्धियुपेत्तलम् ।
तागामालिङ्गने पुंसां किं विषं मर्णां न हि ॥३९६॥
“जलमज्जो मञ्जकयं आगारो धरिमाण वयपंती ।
एतेभ्योऽपि किमस्ति निन्दितमर्थैर्भ्यो विरूपं किमु ॥३९७॥

इत्थं रे विषयेषु लोलुपतया तैस्तैः प्रकारैः सखे ! ।
चेतस्त्वं विनिवार्यमाणमपि धिग् बद्धस्पृहं धावति(सि)” ॥
इतश्चौरो जगौ कान्ते ! लया न जल्प्यते वरम् ।
बुद्धं पतिं जराग्रस्तं त्यक्त्वा मामीहसे यतः ॥३९९॥
लोकद्वयविरुद्धेन तेन पापेन कर्मणा ।
परस्त्रीसङ्गदोषेण ममापि नरको भवेत् ॥४००॥ यतः—
“गते मृते प्रव्रजिते क्लीबे कान्ते विवैभवे ।
पञ्चस्वापत्सु नारीणां पतिरन्यो विधीयते” ॥४०१॥
तव भर्तरि जीवति सति नाहं त्वत्सङ्गमं करिष्यामि ।
सिंहे मन्देऽपि मृगाः न कुर्वते हीलनं क्वापि ॥४०२॥
चौरेणोक्ते तथाऽप्युचे मृतोऽस्ति मेऽधुना पतिः ।
न प्रत्येपि तदागत्य मुखे श्वासं विलोक्य ॥४०३॥
यावत्स्तेनः समायति तं जीवितं विलोकितुम् ।
तावच्चया हतो कान्तो गलेऽङ्गुष्ठप्रदानतः ॥४०४॥

तदा कौटोऽथ न स्तेनः प्राण मुञ्चाधुना च माम् ।
मत्स्ये मय्यव तपोने तपत् करिष्यामि त्वम् ॥४०२॥
ती अन्यन्तो तथा युत्वा धिमासादित्यभ्युपतिः ।
नारयाकरो भोगमोक्तेऽप्युत्तम आदमन् ॥४०३॥
दधौ च भुगतिः किं मे तन्मोहमनामो मयम् ।
पापके जागरेऽप्यनं भविता मय्यपि ॥४०४॥

पत्या हतं पतिं मत्वा भूपतिर्ध्यात्वानिति ।
 अहो नारीचरित्रं तु विद्यते दुर्घटं खलु ॥४०५॥
 यासामञ्चलवातेन रोगो वृद्धिमुपैत्यलम् ।
 तासामालिङ्गने पुंसां किं चित्रं मरणं न हि ॥४०६॥
 “जलमज्जे मच्छपयं आगासे पंखिआण पयंपती ।
 महिलेण हिअयमगो तिन्नि वि मग्गा अमग्गत्ति ॥४०७॥
 सीअह तीअह पाणिअह एह तिन्निह एग सहव ।
 ऊंचां ऊंचा परिहरइ नीचां ऊपरि ठाउ ॥४०८॥
 मारइ पाप भत्तारं हणइ सुअं तह विणासए सयणं ।
 अप्पं चेव निहणइ नारी रागातुरा पावा ॥४०९॥
 तं धन्यं धरणौ क्षिप्त्वा सा ग्राह तस्करं प्रति ।
 देहि भोगसुखं मह्यं प्रसद्य त्वं ममोपरि ॥४१०॥
 चौरः ग्राह त्वया सार्धं नाद्य भोगसुखं मया ।
 लास्यतेजतः कुरुष्व त्वं सन्तोषं धन्यभामिनि ! ॥४११॥

तथा रुद्धोऽथ स स्तेनः ग्राह मुञ्चाधुना च माम् ।
 कल्ये यद्यत् त्वयोचे तत्तत् करोम्यहं समम् ॥४१२॥
 तौ जल्पन्तौ तथा श्रुत्वा विक्रमादित्यभूपतिः ।
 करवालकरो गेहद्वारेऽभूत्सज्ज आदरात् ॥४१३॥
 दध्यौ च भूपतिः किं मे हननेनानयोः खलु ।
 पातकं जायतेऽत्यन्तं प्राणिनो मारणाद् ध्रुवम् ॥४१४॥
 खात्रद्वारेण निर्यान्तं स्तेनं कष्टात् तदा ध्रुवम् ।
 वीक्ष्यावग् धन्यपत्नीति द्वारेऽस्मिन् सुखतो व्रज ॥४१५॥
 उद्धाटिते तथा मुख्यद्वारे निर्यन् मलिम्लुचः ।
 अकस्मात् स्वलितेनैव कपाटेन हतस्तथा ॥४१६॥ उक्तं च—
 “द्रौपद्या वचनेन कौरवशतं निर्मूलमुन्मूलितम्,
 सुग्रीवस्य वधाय मोहमतुली(लं) वाली हतस्तारया ।
 सीतासक्तमनास्त्रिलोकविजयी प्राप्तो वधं रावणः,
 प्रायः स्त्रीवचनप्रपञ्चनिरतः सर्वं क्षयं यास्यति” ॥४१७॥

अन्यं पश्यति नेत्रेण भाषतेऽन्यं गिराज्वला ।
आलिङ्गत्यपरं चित्ते ध्यायत्यन्यं दुराशया ॥४१८॥
न विषं नामृतं किञ्चिदेकां मुक्त्वा नितम्बिनीम् ।
सैवामृतमयी रक्ता विरक्ता विषरूपिणी ॥४१९॥
इन्दुलेखेव कुटिला सन्ध्येव क्षणरागिणी ।
निम्नगा निम्नगेव स्त्री राक्षसीव दुराशया” ॥४२०॥
ज्ञात्वा स्त्रीचरितं स्तेनं मृतं चैत्य निजालये ।
मुष्वाप शयने देवं सरत् श्रीविक्रमार्जसा ॥४२१॥
इति सा मृतचौरस्योपरि स्थित्वाऽश्रुशालिनी ।
प्राहेति किं पते ! मुक्त्वा मामिह काधुनाऽगमः ॥४२२॥
हा ! नाथ प्राणनाथ त्वं हा ! वल्लभ हितोत्तम ।
मां मुक्त्वाऽत्र क्व यातोऽसि विरहानलपीडिताम् ॥४२३॥
रुदित्वैवं क्षणं सज्जीभूता साऽथ नितम्बिनी ।
दध्यावहो गतप्राणौ द्वौ पती भवतः स मे ॥४२४॥

येष्वानरे जले सम्पादानं वर्यं ममाधुना ।
न पुनर्विधवात्वेन स्यात्तुं युक्तं मनागपि ॥४२२॥
“आगासि सयन नर पाटल ललाट नम्र घाटविले ।
द्विवर्तां पेटल नाट करिवले परनरि कर्मकरि ॥४२३॥
रश्मि तलाई रश्मि जान रश्मिदि तरुपरफलाई ।
मम ॥४२४॥

लौकिकस्तु गतो भर्ता गतो लोकोत्तरः परः ।
गतो धर्मोऽधुना मेऽभूत् बभूवायश एव तु ॥४२५॥
क्व कान्तहननादन्यनरालिङ्गनपापतः ।
भविष्यति मम श्वश्रे पातोऽनन्तासुखप्रदः ॥४२६॥
प्रातः पतिं विनाऽहं तु भविष्यामि कथं हहा ।
परत्र श्वश्रपातेन सहिष्येऽहमशं कथम् ॥४२७॥
कुचस्त्रा गतनिःशेषालङ्कारा पतिवर्जिता ।
रणडाऽहं पापिनी क्वाहं दर्शयिष्ये मुखं कथम् ॥४२८॥
यत्कृतं मयका पापं पतिहत्याविधानतः ।
तत्कस्याग्रे न शक्येत वक्तुं लज्जादिहेतुतः ॥४२९॥
कोष्ठिकायां मुखं क्षिप्त्वा रुद्यते मयकाऽधुना ।
उच्चैश्चेदुच्यते राजा तदा लाति धनं समम् ॥४३०॥
ततो मे मरणं वर्यं पत्या सार्धमिहाधुना ।
तेन कोऽपि प्रपञ्चोऽत्र प्रातरेव करिष्यते ॥४३१॥ यतः—

नक्रेऽतिथिर्बुद्धं साक्षे स्तेनेनैव दृढं तदा ।
मम कान्तस्य रक्षार्थे सत्पुण्यप्राप्तिरित्येव ॥४३२॥
तथा तेन दृढे मर्मस्थाने म चातिथिहितः ।
तथा प्राप क्षणान्मृत्युं परलोकागममाधयत् ॥४३३॥
याग्याऽहं क्वां तेने तन्तुफामाऽसमत् दृढम् ।

[illegible]

चक्रेऽतिथिर्युद्धं सार्द्धं स्तेनेनैव दृढं तदा ।
मम कान्तस्य रक्षायै सत्पुण्यप्राप्तिहेतवे ॥४३९॥
तथा तेन दृढं मर्मस्थाने स चातिथिर्हतः ।
यथा प्राप क्षणान्मृत्युं परलोकमसाधयत् ॥४४०॥
यावताऽहं द्रुतं स्तेनं हन्तुकामाऽभवद् दृढम् ।
तावन्नष्ट्वा ययौ क्वापि मृत्युर्मे शरणं ततः ॥४४१॥
अतोऽहं रमणं तेनातिथिना सहितं द्रुतम् ।
गृहीत्वा कानने प्राणांस्त्यक्ष्यामि वह्निना ध्रुवम् ॥४४२॥
पत्न्यौ मृतिं गते काऽपि रौति काऽपि मृतिं ब्रजेत् ।
काऽप्यन्यं रमणं कुर्यात् काऽपि तिष्ठति मन्दिरे ॥४४३॥
अहं तु स्वपतिं नीत्वा चितायां लोकसाक्षिकम् ।
परलोकं गमिष्यामि शुक्लामि रुचिरं यशः ॥४४४॥ यतः-
“साची सती स मानीह पतिपग धोइ पिअंति ।
प्रिय परलोकपंथीह दहइ देह जि दंहंति ॥४४५॥

॥ १ ॥ ॥ २ ॥ ॥ ३ ॥ ॥ ४ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ८ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ १० ॥ ॥ ११ ॥ ॥ १२ ॥ ॥ १३ ॥ ॥ १४ ॥ ॥ १५ ॥ ॥ १६ ॥ ॥ १७ ॥ ॥ १८ ॥ ॥ १९ ॥ ॥ २० ॥ ॥ २१ ॥ ॥ २२ ॥ ॥ २३ ॥ ॥ २४ ॥ ॥ २५ ॥ ॥ २६ ॥ ॥ २७ ॥ ॥ २८ ॥ ॥ २९ ॥ ॥ ३० ॥ ॥ ३१ ॥ ॥ ३२ ॥ ॥ ३३ ॥ ॥ ३४ ॥ ॥ ३५ ॥ ॥ ३६ ॥ ॥ ३७ ॥ ॥ ३८ ॥ ॥ ३९ ॥ ॥ ४० ॥ ॥ ४१ ॥ ॥ ४२ ॥ ॥ ४३ ॥ ॥ ४४ ॥ ॥ ४५ ॥ ॥ ४६ ॥ ॥ ४७ ॥ ॥ ४८ ॥ ॥ ४९ ॥ ॥ ५० ॥ ॥ ५१ ॥ ॥ ५२ ॥ ॥ ५३ ॥ ॥ ५४ ॥ ॥ ५५ ॥ ॥ ५६ ॥ ॥ ५७ ॥ ॥ ५८ ॥ ॥ ५९ ॥ ॥ ६० ॥ ॥ ६१ ॥ ॥ ६२ ॥ ॥ ६३ ॥ ॥ ६४ ॥ ॥ ६५ ॥ ॥ ६६ ॥ ॥ ६७ ॥ ॥ ६८ ॥ ॥ ६९ ॥ ॥ ७० ॥ ॥ ७१ ॥ ॥ ७२ ॥ ॥ ७३ ॥ ॥ ७४ ॥ ॥ ७५ ॥ ॥ ७६ ॥ ॥ ७७ ॥ ॥ ७८ ॥ ॥ ७९ ॥ ॥ ८० ॥ ॥ ८१ ॥ ॥ ८२ ॥ ॥ ८३ ॥ ॥ ८४ ॥ ॥ ८५ ॥ ॥ ८६ ॥ ॥ ८७ ॥ ॥ ८८ ॥ ॥ ८९ ॥ ॥ ९० ॥ ॥ ९१ ॥ ॥ ९२ ॥ ॥ ९३ ॥ ॥ ९४ ॥ ॥ ९५ ॥ ॥ ९६ ॥ ॥ ९७ ॥ ॥ ९८ ॥ ॥ ९९ ॥ ॥ १०० ॥

वैश्वानरे जले जम्पादानं वयं ममाधुना ।
न पुनर्विधवात्वेन स्थातुं युक्तं मनागपि ॥४३२॥
“आगासि सयन नइ पाटल हलहाट नइ घाटगिउं ।
हिवातां पेटह नाट करिवउं परघरि कर्मकरि ॥४३३॥
रनि तलाई रनि जल रनिहिं तरुयरफलाई ।
रंडह जुवण कृपण धण ए विहिं काइं कयाइं” ॥४३४॥
रे कारिसो कूंभार घडउ नीपाई मूकीउ ।
हूउ भरेवा वार भागउ तीअभागीतणओ ॥४३५॥
जइ वि हु सुद्धसभावा, जइ वि हु दाणाइ देइ विविहाइं ।
तहवि हु पइणा रहिआ वयणिजं पावए इत्थी” ॥४३६॥
ध्यात्वेति तत्क्षणं भूमिं कर्षयित्वा निजं पतिम् ।
द्राक्षाद्याम्बरेणाशु ग्राह धन्यप्रिया तदा ॥४३७॥
अथ रात्रौ गृहस्यान्तः प्रविष्टस्तस्करोऽधमः ।
जघान मत्पतिं चैकमतिथिं पुण्यशालिनम् ॥४३८॥

चावी चउपट चहुहटइ चावरि चच्चरि ठवंति ।
नगरवीसामइ नर नमी नयणे नीर नयति” ॥४४६॥
इत्युक्त्वा स्वपतेर्देहं स्तेनदेहसमन्वितम् ।
शुद्धनीरेण सा सद्यः शुच्यकार्षीच्च साऽबला ॥४४७॥
प्रातर्धन्यप्रिया द्रव्यं व्ययित्वा धर्मकर्मणि ।
काष्ठभक्षीकृते सज्जाऽजनि सज्जनसाक्षिकम् ॥४४८॥
धन्यप्रियां सतीं काष्ठभक्षणैककृतोद्यमाम् ।
उज्जयिन्या जनः साश्रुः सतीं द्रष्टुं समागमत् ॥४४९॥
एवं तदा सतीं नत्वा जनाः प्रोचुः पुनः पुनः ।
हा मातरस्त्वां विना कालः कथं यास्यति साम्प्रतम् ॥४५०॥
त्वां विना जगती शून्याऽवन्ती च रण्डिताऽजनि ।
जनाशावच्छरी दग्धा दुःखं नः समुपागमत् ॥४५१॥
इतो गत्वा जनैः कैश्चिद्विज्ञप्त इति भूपतिः ।
सती धन्यप्रिया याति स्वर्गे कान्तसमन्विता ॥४५२॥

तत्रागच्छाम्यह यावत् तावत्स्येधं नदीतटे ।
 सतीं गत्वाऽल्पदं किञ्चित्प्रक्षयामि स्वमनोगतम् ॥३६॥
 मध्विधा सती काष्ठभक्षणं कुरुते यन्ता ।
 तथा यज्ञालयते तत्र नान्यथा भाति शगतिः ॥३७॥
 तनुने मनुजा भन्ममेतः मत्वा महीमगमम् ।
 ॥३८॥

प्रत्यक्षा कामधुक् कल्पवल्ली कामघटोऽथवा ।
कल्पवृक्ष इवास्माकं बभूव धन्यगेहिनी ॥४५३॥
पादप्रक्षालने यस्या वातपित्तकफोद्धवाः ।
कर्मजा निखिला दोषा यान्ति ध्वेडादिसम्भवाः ॥४५४॥
अपुत्रा स्त्री सपुत्रा स्यान्निर्धनाः सधनाः पुनः ।
दुर्भगा सुभगा च स्यात् कुरूया रूपशालिनी ॥४५५॥
श्रुत्वेति वचनं लोकाद्राज्ञी शृङ्गारसुन्दरी ।
भूपं प्रति जगत्वेवं शीलरत्नविभूषिता ॥४५६॥
तस्याः पादोदकेनाहं क्षालयामि वपुर्निजम् ।
ततो मे याति वन्ध्यात्वं कुलवृद्धिर्भवेत् ततः ॥४५७॥
अन्तर्हसद्गुपः ग्राह तस्याः सत्याः शिरोमणेः ।
आनयिष्याम्यहं पादोदकं तव सुतासये ॥४५८॥
गम्भीरमानसो भूपो नृभ्य इत्युत्तरं ददौ ।
सतीशिरोमणेस्तस्या उत्सवं कुरुत द्रुतम् ॥४५९॥

आमदमिनापूरे विहीनीं अक्षतास्तथा ।
 मृगान्ते नरनारीभिर्गण्यप्राप्तितये ॥३६७॥
 प्रत्याप्राप्ता गती कले उपेयाः सञ्चितोपरि ।
 यनाञ्जि माणिभद्रात्मनेऽवलग्न निवेदानम् ॥३६८॥
 तन्भीं पोटिकायाः सा द्वापादिमोर्ध्वं भवेत् ।
 विनोपदने ४४४ ४४४ गेडिनी मृदा ॥३६९॥

[illegible]

अहमहमिकापूर्वं चितीर्णा अक्षतास्तया ।
गुह्यन्ते नरनारीभिरपत्यग्र्यासिहेतवे ॥४६७॥
क्रमात्प्राप्ता सती कुले रेवायाः सरितोपरि ।
यत्रास्ति माणिभद्रारूप्यचेटकस्य निकेतनम् ॥४६८॥
उत्तीर्य घोटिकायाः सा दत्त्वाऽर्थिभ्यो धनं बहु ।
चितोपान्तं समायाता धन्यस्य गेहिनी मुदा ॥४६९॥
इतस्तत्रागतो भूपो भूरिभृत्यसमन्वितः ।
सत्या महोत्सवं चारु कारयामास मानैवैः ॥४७०॥
तदा धन्यप्रियाऽऽचष्ट राजन् ! जीव चिरं जय ।
चिरं पालय भूपीठं धर्मे कुरु रुचिं चिरम् ॥४७१॥
उपकारं यथा पूर्वं कुरुये सर्वदेहिनाम् ।
तथा कुर्वन् चिरं पुत्रपौत्रयुक्तो भव क्रमात् ॥४७२॥
शृङ्गारसुन्दरी राज्ञी तत्रैत्य तां सतीतराम् ।
प्रणम्य याचते पादोदकं पुत्रार्थमात्मनः ॥४७३॥

नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १ ॥
 नमो भगवते वासुदेवाय ॥ २ ॥
 नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ३ ॥
 नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ४ ॥
 नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ५ ॥
 नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ६ ॥
 नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ७ ॥
 नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ८ ॥
 नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ९ ॥
 नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १० ॥

तत्रागच्छाम्यहं यावत् तावत्स्थेयं नदीतटे ।
सतीं गत्वाऽप्यहं किञ्चित्प्रक्षयामि स्वमनोगतम् ॥४६०॥
एवंविधा सती काष्ठभक्षणं कुरुते यक्षा ।
तया यज्जल्प्यते तत्र नान्यथा भवति क्वचित् ॥४६१॥
ततस्ते मनुजा धन्यगेहे सत्या महोत्सवम् ।
कर्तुं चैर्युल्लसद्वाद्यादनौद्वैतपूर्वकम् ॥४६२॥
क्षैरेयीं खण्डसंयुक्तां वयमिकत्र भाजने ।
अतुं धन्यप्रिया सद्य उपविष्टा मुदा तदा ॥४६३॥
भुक्त्वा धन्यप्रिया सप्तक्षेत्र्यां सर्वं धनं निजम् ।
व्ययित्वाऽऽराधनां चक्रे दशधा गुरुसाक्षिकम् ॥४६४॥
प्रणम्य श्रीजिनं लोकान् क्षमयित्वाऽश्वगेहिनीम् ।
आरुह्य चलिता राजमार्गे धन्यस्य गेहिनी ॥४६५॥
वाद्यमानेषु वाद्येषु कार्यं सुत्वा निजं निजम् ।
नरा नार्यः समाजगुर्धन्यपत्नीं निरीक्षितुम् ॥४६६॥

लाजमुष्टिं सती दद्या भूपपत्नीं जगाविति ।
पुत्रपौत्रैः प्रपौत्रैश्च पत्या युक्ता चिरं जय ॥४७४॥
ततो राजा रहः प्रष्टुं सत्याः कर्णान्तिके स्थितः ।
जगौ त्रिकालवेत्री त्वं विद्याराजगतीहिता (?) ॥४७५॥
शीलप्रभावतो दत्से त्वमपत्यानि देहिनाम् ।
त्वदंद्दिक्षालनाम्भोभिर्यान्ति रोगा दृणां क्षयम् ॥४७६॥
रात्रावद्य पतिघ्नी त्वं गलेऽङ्गुष्ठप्रदानतः ।
अन्यपुंभोगकर्त्री(तु)त्वं वाञ्छतीति विचिन्तय ॥४७७॥
स्तेनभोगसुखाकाङ्क्षा शुक्त्वा तव सुखं कथम् ।
अग्निप्रवेशतो धन्यपत्नि ! मृत्युं कथं कुरु ॥४७८॥
नव्यं पतिं विधाय त्वं कृतार्थय स्वयौवनम् ।
मृतैर्जीवैर्न लुब्धेत कृतदुष्कर्मतः क्वचित् ॥४७९॥
अधुना क्रियते काष्ठभक्षणं भामिनि ! त्वया ।
रात्रौ च परिणीतस्य कान्तस्य हननं कृतम् ॥४८०॥

यदीच्छसि नितम्बिन्या श्रातुं चरितमत्र च ।
सन्तापस्ते तदास्त्यन्तं भविष्यत्यसुखप्रदः ॥४८०॥
अग्रे विगोपितोऽसि त्वं गोकर्णदेवप्रदानतः ।
विगुप्यस्यधुना पृच्छन् रीगुध मम पार्श्वतः ॥४८१॥
विले मिले ताया गोगा सदा गोगामपकाः ।
सु- २२६

स्त्रीवृत्तत्वं विमुच्याशु तथ्यं कथ्यं ममाग्रतः ।
मया न वक्ष्यते वृत्तं कस्याग्रे तव निश्चितम् ॥४८१॥
ततः खं चरितं राज्ञा ज्ञातं मत्वा निशामवम् ।
धन्यपत्नी जगौ भूप ! मा पृच्छ मम सन्निधौ ॥४८२॥
यथा च वर्तते कालो वर्तते च तथा जनः ।
अग्रे वद्धिं ज्वलन्तं न पश्यति(सि)क्षोणीभृत स्थितम् ॥ उक्तं च-
“राईसरिसवभिचाणि परछिदाणि अ पाससे ।
अप्पणो विछामिचाणि पिच्छंतो न वि पाससे ॥४८४॥
हरिहरादयो देवा मुनयः कपिलादयः ।
मानवाश्चक्रवर्त्याद्या योषितां किंकरा इमे ॥४८५॥
अनिन्धा गुरवो गावः काञ्चनं सलिलं स्त्रियः ।
पृथ्वी चैव षडेतानि यो निन्दति स निन्दते ॥४८६॥
अश्वप्लुतं माधवगर्जितं च स्त्रीणां चरित्रं पुरुषस्य भाग्यम् ।
अवर्पणं चाप्यतिवर्पणं च देवा न जानन्ति कुतो मनुष्याः ॥

राजाऽऽद्य तथापि त्वं किञ्चित् स्त्रीचरितं वद ।
मन्यग्रिया जगौ कीर्त्नी कुन्दं पुच्छ पुरान्तरे ॥४८५॥
कीर्त्नी कान्दगिका चैसि समान्यासो च योषिताम् ।
चरितं तेन तां पुच्छान्तीपुमन्तिन्तरस्थिताम् ॥४८६॥
कन्याणां भगताम् तुभ्यं विख्या दृक्कृतमस्तु मे ।

राजाऽऽवष्ट तथापि त्वं किञ्चित् स्त्रीचरितं वद ।
 धन्यप्रिया जगौ कोचीं कुन्दं पृच्छ पुरान्तरे ॥४९५॥
 कोची कान्दविका वेत्ति ममान्यासां च योषिताम् ।
 चरितं तेन तां पृच्छावन्तीपुनर्यन्तरस्थिताम् ॥४९६॥
 कल्याणं भवतात् तुभ्यं मिथ्या दुष्कृतमस्तु मे ।
 इत्युक्त्वा सा चितामध्ये प्रविष्टा नृद्वयान्विता ॥४९७॥
 पुरीलोकादिसंयुक्तो भूपोऽगात्स्वपुरान्तरे ।
 भस्मीभूय ययौ धन्यपत्नी स्वर्गं स्वमृत्युतः ॥४९८॥
 भूपोऽन्येष्टुः स्त्रिया वृत्तं प्रष्टुकामः कृतस्वरः ।
 कोचीकान्दविकापार्श्वे यातुं गेहाद् विनिर्ययौ ॥४९९॥
 गत्वा चतुष्पथे कन्दुपाटकं लोकपार्श्वतः ।
 यप्रच्छ भूपतिः क्वास्ति यत्रादन्ति च मार्गगाः ॥५००॥ यतः-
 “वर्षपक्वान्नसम्मिश्रा शालिदालिघृतप्लुता ।
 शाकपाकादिसंयुक्ता दधिदुग्धादिपूरिता ॥५०१॥

यदीच्छसि नितम्बिन्या ज्ञातुं चरितमत्र तु ।
 सन्तापस्ते तदाऽत्यन्तं भविष्यत्यसुखप्रदः ॥४८८॥
 अग्रे विगोषितोऽसि त्वं गांछयादेशप्रदानतः ।
 विगुप्यस्यधुना पृच्छन् स्त्रीवृत्तं मम पार्श्वतः ॥४८९॥
 विले विले त्वया गोधा दृष्टा गोणसमूपाकाः ।
 दृग्दृष्टोऽहिर्न दृष्टोऽस्ति यो दृष्टो जीवितापहः ॥४९०॥
 शुक्तिशङ्खकपर्दाश्च सागरं त्रमता त्वया ।
 विलोकिता विशेषज्ञ ! न दृष्टः कौस्तुभो मणिः ॥४९१॥
 कंकाहलिवकंथेरिकरीरकनककुमाः ।
 त्वया दृष्टा घना राजन् ! न दृष्टाः कल्पपादयाः ॥४९२॥
 रिणभूर्विषभूः क्रूरा मरुभूमिविलोकिता ।
 रत्नमुक्तान्विता भूमिर्न दृष्टा भवता क्वचित् ॥४९३॥
 नाधमाऽहं जडा नाहं नापि स्त्रीषु शिरोमणिः ।
 स्वयंशो भूतले मुक्ता गमिष्यामि सुरालये ॥४९४॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥२२७॥

॥८॥

रम्या रसवती प्रायो लभ्यते द्रव्यदानतः ।
निर्द्रव्या(व्यै)स्तु पुनः स्वल्पद्रव्यदानाच्च मध्यमा ॥ [युग्मम्]
ततो लोका जगुर्गच्छ यथाऽसिन् वामतः पथि ।
सत्रागारो वहन्नास्ति कोचीकान्दविकागृहे ॥५०३॥
चन्द्रार्कमणिसंघातनिर्मिता गृहसन्ततिः ।
एकाद्वित्रिचतुःपञ्चषट्सप्तभूमिसुन्दरा ॥५०४॥
गच्छन्ती विद्यते व्योम्नि मिलितुं चन्द्रसूर्ययोः ।
स्वमित्रयोर्मुदा तत्र पाटके चित्तमाददे ॥५०५॥
पञ्चवर्णमणिबद्धे यत्र प्राङ्गणभूतले ।
आदर्श इव वीक्षन्ते लोकाः सं(स्वंप्रतिबिम्बितम् ॥५०६॥
तत्र द्राक्षासुधामृष्टवारिपूर्णा मनोहराः ।
वाप्यो गृहे गृहे सन्ति सुखसोपानसुन्दराः ॥५०७॥
सदापुष्पफलाश्वास(रु)माकन्ददिकपादपाः ।
सन्ति गृहे गृहे यत्र ग्रीणयन्तो जनव्रजम् ॥५०८॥

स्वधियमानगमं यथै नारीशतसमाकुलम् ।
कोचीकान्दविकागेहं दृष्ट्वा भूपो मुदं दधौ ॥५०९॥ [युग्मम्]
अष्टद्वयरूपभृद् भूपो गत्वा मध्यगुहं तदा ।
कोचीं स्वर्णामनासीनां वीज्यमानां गुणामरैः ॥५१०॥
सौज्यमानां गन्धीमुन्दैः स्मर्यमानां न मायकैः ।

एकादशः
सर्गः

॥२२७॥

कोचीकान्दविकागेहं स्वर्णमणिकयतोरणम् ।
भाति ध्वजपताकाभिश्चलन्तीभिश्च लीलया ॥५०९॥
यत्रार्थिभ्योऽनिशं दानं ददाना मार्गितं खलु ।
प्रत्यक्षा कल्पवल्लीव कोचीकान्दविकाऽस्ति च ॥५१०॥
भोगार्थी लभते भोगं भोज्यार्थी भोजनं पुनः ।
पुत्रार्थी लभते पुत्रं तत्र तस्याः समीपतः ॥५११॥
विद्याधरैर्नरैरिद्वैः किनैरव्यन्तरामरैः ।
ज्योतिष्कैर्मनैर्वैनित्यं सेव्यते सा शुभंकरा ॥५१२॥
रुधा रौद्रोपमाकारा सन्तुष्टाऽभीष्टदायिका ।
तस्या आसावलोकश्च पुण्यैरेव च लभ्यते ॥५१३॥
ततो रूपं परावृत्य चमत्कृतमना नृपः ।
कोचीकान्दविकागेहद्वारदेशं समागमत् ॥५१४॥
अनेकद्वारोचिष्णु नानालोकसमन्वितम् ।
पञ्चशब्दादिनिर्घोषं वाद्यमानमनोहरम् ॥५१५॥

भोजनव्ययनके नीत्वा दासीं ग्राह्यदत्तं गुरु ।
राजा जगौ मया राशौ भोजनं क्रियते नृपि ॥५१६॥ उक्तं न-
“न भोक्तव्यं न भोक्तव्यं रात्रावन्न भुजिष्ठिर ! ।
तपयित्वा विदेशेण गुणिना न विप्रेकिता ॥५१७॥
ये राशौ गरीशान्द्वारे वीज्यन्ति गरीशमः ।

स्वर्णिमानसमं वर्यं नारीशतसमाकुलम् ।
 कोचीकान्दुविकागेहं दृष्ट्वा भूपो सुदं दधौ ॥५१६॥ [शुग्मम्]
 अदृश्यरूपभृद् भूपो गत्वा मध्येगृहं तदा ।
 कोचीं स्वर्णसिंहासीनां वीज्यमानां सुचामरैः ॥५१७॥
 सेव्यमानां सखीवृन्दैः स्तूयमानां च याचकैः ।
 रतिप्रीतिसमश्रीकां दृष्ट्वेति ध्यातवाच् हृदि ॥५१८॥ [शुग्मम्]
 किं शची किं सुरी किं वा किन्नरी किं सुरप्रिया ।
 किं पातालकुमार्येषा समागन्ते पुरेऽधुना ॥५१९॥
 वैदेशिकं समायान्तं मत्वा दासी तदीयका ।
 नीत्वा मञ्जनगेहान्तः स्नानपीठे न्यवीविशत् ॥५२०॥
 कोटिपाकादिभिस्तैर्महिंस्तो मेदिनीपतिः ।
 कस्तूरीमुख्यपानीयैः स्नानं च कारितस्तथा ॥५२१॥
 ततः श्रीचिक्रमादित्यः कृत्वा वैदेशिकं वपुः ।
 यावत्तस्थौ तदा कोचीसखीभिर्वीक्षितो नृपः ॥५२२॥

भोजनस्थानके नीत्वा दासी ग्राहादनं कुरु ।
राजा जगौ मया रात्रौ भोजनं क्रियते नहि ॥५२३॥उक्तं च-
“न भोक्तव्यं न भोक्तव्यं रात्रावत्र युधिष्ठिर ! ।
तपस्विना विशेषेण गुहिणा च विवेकिना ॥५२४॥
ये रात्रौ सर्वदाऽऽहारं वर्जयन्ति सुमेधसः ।
तेषां पक्षोपवासस्य फलं मासेन जायते” ॥५२५॥
इति ज्ञात्वा मया रात्रौ भोजनं न विधीयते ।
प्रत्याख्यानं द्विधाऽऽहारं कृतं सति दिवाकरे ॥५२६॥
ताम्बूलचन्दनलेपपुष्पप्रकरशोभितः ।
तथा नीतो महीपालः कौचीकान्दविक्रान्तिके ॥५२७॥
नतिं स कुरुते यावत् तस्याः सुविनयं नृपः ।
तावत् तयोदितं नाम्ना विक्रमार्कं नृपाव्रज ॥५२८॥
प्रजाः पालयतो न्यायमार्गात् तव निरन्तरम् ।
कुशलं विद्यतेऽत्र खं किमर्थमागतो वद ॥५२९॥

मत्पुत्री सुन्दरी देवदमनी शीलशालिनी ।
विद्यते या प्रिया ते सा समस्ति शुभसंयुता ॥५३०॥
स्वकार्यं सर्वलोकानामिष्टं नान्यस्य कस्यचित् ।
त्वमप्यागाः स्वकार्यार्थीं छेतुं वा संशयं स्वकम् ॥५३१॥
यया पत्या समं बहौ प्रवेशो विहितः स्त्रिया ।
सा रत्नमञ्जरी धन्या सतीरत्नमभूद्वरम् ॥५३२॥
परं कल्ये कुकर्मोत्थपापपरक्षोतिवाहिता ।
रेमे सार्धं च चौरैण हत्वाऽऽत्मीयं रहः पतिम् ॥५३३॥
स्तेनकान्तौ मृतौ ज्ञात्वा पश्चात्तापसमन्विता ।
निन्दन्ती स्वं कृतं कर्मसा व्यथाद् बह्विवेशनम् ॥५३४॥ यतः—
“क्षुणं सक्तः क्षुणं मुक्तः क्षुणं कुद्धः क्षुणं क्षमी ।
मोहाच्चैः क्रीडयेवाहं कारितः कपिचापलम्” ॥५३५॥
प्रविशन्त्या तया बहौ यदुक्तं भवतः पुरः ।
पश्यसि त्वं गिरौ बह्वि ज्वलन्तं न पदोस्तले ॥५३६॥

मञ्जुष्यान्तस्ततो भूपः प्रविष्टो यावता क्षत्रेः ।
तावत् तत्रागतो बुद्धिसागरो मन्त्रिशेखरः ॥५३३॥
पञ्चसुद्राचरो देशस्वामी भूपतिबल्लभः ।
सर्वकर्ता सर्वकर्ता सर्वलोकात्मकः ॥५३४॥ [युग्मम्]
स्वर्गस्थालं पुरस्तस्या गुफा मृत्पापलाङ्घिताम् ।
॥५३५॥

तत्सत्यं गदितं धन्यप्रियया तटिनीतटे ।
स्वयमेव न मञ्जर्या द्रष्टव्यं चरितं रहः ॥५३७॥ यतः—
“शास्त्रं सुनिश्चलधिया परिचिन्तनीय—
माराधितोऽपि नृपतिः परिशङ्कनीयः ।
अङ्कथिताऽपि युवतिः परिरक्षणीया,
शास्त्रे नृपे च युवतौ च कुतः स्थिरत्वम्” ॥५३८॥
प्राप्यते पारममोक्षेः कदाचित् तारकैरिह ।
न स्वभावो मृगाक्षीणां लभ्यते कोविदैरिह ॥५३९॥
स्त्रीवृत्तवीक्षणो वाञ्छा यद्यस्ति तव साम्प्रतम् ।
तदाऽस्यां च पेटायां मध्ये तिष्ठ रहः शनैः ॥५४०॥
खा(का)सश्वासौ त्वया नोच्यौ(च्चैः) मनाक् कार्यौ नरेश्वरः ।
यत्रैतीयं तु मञ्जूषा गम्यं तत्र त्वया रहः ॥५४१॥
यदा च त्वां च पेटायाः कर्षयामि बहिः खलु ।
तदा त्वया महीपाल ! निर्गम्यं वाञ्छता हितम् ॥५४२॥

जागतं मन्त्रिणं चित्तेहितैर्ह्य नृपप्रिया ।
अभ्युत्थायासने दस्त्वोपवेशाय जगावदः ॥५४०॥
मञ्जुष्यो नामरेभ्यस्साम्राजा मन्त्रिशेखरः ।
मन्त्री जगौ मया नित्यं नागन्तुं वाच्यते प्रिये ॥५४१॥
मञ्जुष्यां नान्ययोगानि कालितं मम विग्रहम् ।
॥५४२॥

[illegible]

आगतं मन्त्रिणं चित्तेहितमैक्ष्य नृपप्रिया ।
अभ्युत्थायासनं दत्त्वोपवेशाय जगावदः ॥५०॥
बहुभ्यो वासरेभ्यस्त्वमत्रागा मन्त्रिशेखर ! ।
मन्त्री जगौ मया नित्यं नागन्तुं शक्यते प्रिये ! ॥५१॥
राश्यवक् त्वद्वियोगाद्भि ज्वलितं मम विग्रहम् ।
भोगामृतप्रदानेनोपशमयाशु वल्लभ ! ॥५२॥
अहं तवैकचित्ताऽस्मि दूरस्थाऽपि तवान्तिके ।
त्वत्सौख्ये सुखिता च स्यां त्वदुःखे दुःखिता पुनः ॥ यतः—
“सो दिवसो अपमाणो सो मासो मंसछेअसारिच्छो ।
वरिसो विसप्पमाणो घडिआ घडिघायसारिच्छा ॥५५४॥
पहरो पहरणसरिसो सा वेला विसवल्लीगहणसमा ।
सामिअ तुज्झ वियोने मह जायं एरिसं जम्मं ॥५५५॥
अज्ज कयत्थो जम्मो अज्ज कयत्थ च जीविअं मज्झ ।
अज्ज कयत्थो दिवसो सामी तुह संगमेणं मे” ॥५५६॥

यस्य हि यदु-द्वि-देह-तन्मयी नो भवति । तत्र
विद्यते सा रक्षा रे मा मया दृष्टमाणा ॥५४॥
असांये मरे मिहा-भावात् सान्त्वयस्व स्वर्गादि ।
नग्न्यासाः परागा हि दुःखे वा भवेत् समुद्र ॥५५॥
यथा पत्या संगं ततो प्रेतो विधिः सिध्यति ।
मा रामजने भन्या गतो नामभूदम् ॥५६॥
परं कृत्यै कुर्मोत्थपापश्चोनिगिताः ।
रमे साधे च चोरिण तप्ताऽन्त्यीर्षं राः पशिम ॥५७॥
स्तेनकान्तौ मुक्तौ ज्ञात्वा पश्चात्तापमभियता ।
निन्दन्ती स्त्री कृतं कर्मसा व्यधाद् वक्ष्येश्वरम् ॥५८॥ यतः--
“क्षणं सक्तः क्षणं मुक्तः क्षणं क्रुद्धः क्षणं क्षमी ।
मोहादयः क्रीडयेवाहं काचितः कविबापलम्” ॥५९॥
प्रविशन्त्या तया कसौ यदुकृतं भवतः पुनः ।
पश्यसि हं निरी बद्धि ज्वलन्तं न पदोत्तले ॥६०॥

मञ्जूपातस्ततो भूपः प्रविष्टो यावता शनैः ।
तावत् तत्रागतो बुद्धिसागरो मन्त्रिशेखरः ॥५४३॥
पञ्चमुद्राधरो देशस्वामी भूपतिवह्नुभः ।
सर्वकर्ता सर्वहर्ता सर्वच्छोटकबन्धकः ॥५४४॥ [युग्मम्]
स्वर्णस्थालं पुरस्तस्या भुक्त्वा भुक्ताफलाञ्जितम् ।
पतित्वा पादयोः ग्राह बुद्धिसागरमबिराट् ॥५४५॥
असन्नीभूय मय्येवं चिन्तातीतफलप्रदे ! ।
भोगं मदनमञ्जर्यां समं कारय मेऽधुना ॥५४६॥
कोचीकान्दविका ग्राह लात्वैतां लेखनीं शुभाम् ।
ऊर्ध्वं चास्यां च पेटायामुपाविश विचक्षण ॥५४७॥
पेटायाः परितश्चासुं लेखनीं स्फोरयेत्तदा ।
यथा व्योम्ना(म्ने)हितं स्थानं गमिष्यसि न संशयः ॥५४८॥
कोचीप्रोक्तं विधिं कृत्वा मन्त्री पेटोपरि स्थितः ।
ययौ मदनमञ्जर्याः समीपे व्योमवर्त्मना ॥५४९॥

॥२९॥

संविष्टयेवादिदंष्ट्रात्रियमजिह्वाविपातुगच्छ ।
जगज्जिह्वांशुना नार्श्रः कृताः कुरेण वेभसा ॥५७१॥
यदि स्थिरा भवेद् विद्युन् सिद्धान्ति यदि नायसः ।
देवात् तथापि नागीणां न हि ज्ञेम मनो भवेत् ॥५७२॥

कोष्ठीकन्दद्वितयापात्रे समागात् ज्योमवर्त्मना ॥५७६॥
 पेटां नक्षत्राणि दत्त्वा प्रोक्त्या सप्तनिर्लि पुनः ।
 कोष्ठीपात्रे प्रणम्याथ मन्त्रागाराभिजामन्दिरम् ॥५७७॥
 कुक्षितो भूपतिः पेटाभयापरा तथा पुनः ।
 कोल्याः पादौ प्रणम्य दक्षिण पादस्थम् ॥५७८॥

112211

संपिण्डयेवाहिदंष्ट्राग्रियमजिह्वाविषङ्करान् ।
जगल्लिधांसुना नार्यः कृताः क्रूरेण वेधसा ॥५७१॥
यदि स्थिरा भवेद् विद्युत् तिष्ठन्ति यदि वायवः ।
दैवात् तथापि नारीणां न हि स्थेम मनो भवेत् ॥५७२॥
तदा मन्त्रियुतां पत्नीं उत्तिष्ठन् हन्तुमञ्जसा ।
भूपो दध्यौ किमेतौ तु हन्मि पापाश्रयौ द्रुतम् ॥५७३॥
अनयोर्हतयोर्लोकापवादो मे भविष्यति ।
ततो न सर्वथा पापं करोम्येतन्मनागपि ॥५७४॥
ध्यात्वैवति नृपतिः स्त्रीये स्थाने शनैरुपाविशत् ।
यतो ज्ञाः कुर्वते पापं विमृश्यैव स्वमानसे ॥५७५॥
ततो मन्त्री निजं कार्यं कृत्वा पेटाञ्जिरोहणात् ।

१ एकदा युधिष्ठिरेण अशशस्त्रिसहस्रश्रीणाभिच्छाभोजने दीयमानोऽहकारः कृतः । तेन तैर्मदोत्तरणाय माघे आघ्रादि याचिताम् । ततोश्चिन्तितुरे युधिष्ठिरे नारदेनोक्तम् । 'द्रौपदी पञ्चवाक्यानि' इति । द्रौपद्या एतद् वचनं ऋषितर्पणाय प्रतिपन्नम् ।

पञ्चतुष्टिः १ सती त्वं च २ संवन्धे चातिशुद्धता ३ । पत्यौ प्रीति ४ मेनस्तुष्टिः सत्यपञ्चकमुच्यताम् ॥

कोचीकन्दुविक्रापार्थे समागाद् व्योमवर्त्मना ॥५७६॥
पेटां सलेखनीं दत्त्वा प्रोक्त्वा राज्ञीनतिं पुनः ।
कोचीपादौ प्रणम्याथ मन्यागान्निजमन्दिरम् ॥५७७॥
कार्षितो भूपतिः पेटामध्यात्तदा तया पुनः ।
कोच्याः पादौ प्रणम्याथ प्रोवाच मधुरस्वरम् ॥५७८॥
त्वत्प्रसादान्मया ज्ञातं राज्ञीवृत्तमशेषतः ।
परं खेदोऽस्ति मे चित्ते स्वपत्नीचरितेक्षणात् ॥५७९॥
कोची प्रोवाच भूप ! स्त्रीचरितं विपमं खलु ।
नरैर्णकेन नो नारी सन्तोषं कुरुते क्वचित् ॥५८०॥ यतः-
“विशिष्टसत्त्वेन विभूषिताङ्गी श्वश्रूयुता पञ्चवरैश्च द्रौपदी ।
वृषिं परां नैव गता तदानीं श्रीभारतोक्तं शृणु राजशेखर ॥

उक्तं च भारते शस्त्रे वाक्यपञ्चकमुत्तमम् ।
नारदेन यथा पृष्टं दुर्वासाह्वयैः पुरः ॥५८२॥
द्रौपदी पञ्चवाक्यानि सत्यानि वदते यदा ।
अकाले चाम्रवृक्षोऽयं फलैश्च फलते तदा ॥५८३॥
भर्तारवल्लभत्वं च पञ्चानामुपरि स्थितिः ।
नवनवेच्छासंयोगः सतीत्वं परदर्शनम् ॥५८४॥
वर्षा कष्टतरः कालो जीवानां हेतुवल्लभः ।
तेन नारद ! नारीणां भर्ता भर्तेति वल्लभः ॥५८५॥
पञ्चापि मम रोचन्ते पाण्डवाः स्वादुसुन्दराः ।
तथा वलीम नो हन्त षष्ठे चेतः प्रजायते ? ॥५८६॥

इदं सत्यपञ्चकं नारदेन पृष्टम् । सा प्राह-सुरूपाः पञ्च योद्धारः पाण्डवाः पतयो मम । षष्ठेऽपि कुर्वते वाञ्छां मनः सत्यं हि नारद ! ॥
अनेन श्लोकेन सदस्युप्तं मुशलमात्रोऽभूत् । 'रहो नास्ति०' अनेन पल्लवितः । "सुन्दरं पुरुष०" अनेन मञ्जरितः । "वर्षा कष्टतरः कालो०" अनेन
फलान्यभूवत् । आपाहे तु यथा गावस्तृणं धावति धावति । तथा नारद नारीणां पुमांसं प्रति मानसम् ॥ अनेन फलानि पक्वानि ॥ इत्यधिक-
घपुस्तके । १ सदा प्रत्यन्तरे । २ सदा प्रत्यन्तरे ।

श्रुतस्य रक्षा सतताभियोगः कुलस्य रक्षा पुरुषस्य धर्मः ।
दानं वृषाणां कुलुमं वनानां स्त्रीणां तु रक्षा नहि जातु जाने ॥
स्पर्शेन्द्रियमहाव्यालग्रस्ता नाव्यो नरा अपि ।
किं न हि कुर्वन्ते कान्तमावृषिप्रादिग्रहणम् ॥५९२॥
स्पर्शेन्द्रियाः रक्षाः ॥ ५९३ ॥

दृष्ट्वा परनरं भार्याभोगेच्छा जायते श्रुवम् ।
गावस्तृणमिवारण्ये जिगीषति (जिघत्सति) नवं नवम् ॥५८७॥
रहो नास्ति क्षणो नास्ति नास्ति प्रार्थयिता नरः ।
तेन नारद ! नारीणां सतीत्वमुपजायते ॥५८८॥
सुरूपं पुरुषं दृष्ट्वा भ्रातरं पितरं सुतम् ।
योनिः ह्रिद्यति नारीणामामकुम्भ इवाम्भसा ॥५८९॥
श्रुतकुलपुरुषाणां रक्षणं को विधत्ते,
नृपवनवनितानां रक्षणे कोऽप्युपायः ।
अतिविपुलमतित्वं चेतसः पाण्डुदेव,
कथयत तदशेषं प्राज्ञ ! वः (नः) ब्राह्मकीर्ते ! ॥५९०॥

इदं सत्यपञ्चकं नारदेन पृष्टम् । सा प्राह-सुरूपाः पञ्च योद्धारः पाण्डवाः पतयो मम । षष्ठेऽपि कुर्वते वाञ्छां मनः सत्यं हि नारद ! ॥
अनेन श्लोकेन सदस्युप्तं मुशलमात्रोऽभूत् । 'रहो नास्ति०' अनेन पल्लवितः । "सुन्दरं पुरुष०" अनेन मञ्जरितः । "वर्षा कष्टतरः कालो०" अनेन
फलान्यभूवत् । आपाहे तु यथा गावस्तृणं धावति धावति । तथा नारद नारीणां पुमांसं प्रति मानसम् ॥ अनेन फलानि पक्वानि ॥ इत्यधिक-
घपुस्तके । १ सदा प्रत्यन्तरे । २ सदा प्रत्यन्तरे ।

"आचारो द्विरुणः स्त्रीणां लज्जा तासां चतुर्गुणा ।
परस्युणो ज्येष्ठमायत्र कामधाष्टगुणः स्मृतः" ॥५९८॥
कोऽपीशोर्कं निजस्येति शान्तस्वान्तो नृपो जगौ ।
यदि स्त्री कामग्रस्तेव गुरन्ते भ्रिगन्ते किमु ॥५९९॥
आचारः संनयनानामनियमनं पतनं साधनानाम् ।

[illegible]

द्वयं सत्यमेव । गारेतेन पुनश्च । सा साध-मुखाः पञ्च
 अनेकेन अविना नरस्युषा सुखान्नामोभूत् । 'मते नास्तित्' वा
 फलान्नामोभूत् । आगच्छे तु यथा नावस्तुणं धावति धाव-
 त्पुनरुत्तरे । १ राधा प्रसन्नतर । २ राधा प्रत्यन्तर ।

श्रुतस्य रक्षा सतताभियोगः कुलस्य रक्षा पुरुषस्य धर्मः ।
दानं नृपाणां कुसुमं वनानां स्त्रीणां तु रक्षा नहि जातु जाने ॥
स्पर्शेन्द्रियमहाव्यालग्रस्ता नार्यो नरा अपि ।
किं न हि कुर्वते कान्तमातृपित्रादिवञ्चकम् ॥५९२॥
स्पर्शेन्द्रियविपव्याप्तो देवः श्रीदेवकीसुतः ।
गोपिकागर्दभीमुख्यस्त्रीषु किं रमते स्म न ॥५९३॥
ईश्वरोऽपि महादेवः कामेषुविषविह्वलः ।
तपस्विनीं न किं कामं सिपेव मेदिनीपतिः (ते !) ॥५९४॥
ब्रह्माऽपि कामतीव्रेषुविद्धो विह्वलमानसः ।
ब्राह्मया स्वसुतया सार्धं न किं रमितवान् नृप ! ॥५९५॥
अहल्यां सेवते स्मेन्द्रो न किं मदनविह्वलः ।
पराशरादयः किं न ग्रस्ताः कामेन तापसाः ॥५९६॥
नारीणां तु विशेषेण कामो नृभ्योऽधिको भवेत् ।
तेन नार्यः कथं पत्यैकेन तिष्ठन्ति भूपते ! ॥५९७॥ यतः—

“आहारी द्विगुणः स्त्रीणां लज्जा तासां चतुर्गुणा ।
षड्गुणो व्यवसायश्च कामश्चाष्टगुणः स्मृतः” ॥५९८॥
कोचीप्रोक्तं निश्चयेति शान्तस्वान्तो नृपो जगौ ।
यदि स्त्री कामग्रस्तैव कुरुते क्रियते किमु ॥५९९॥
आवर्तः संशयानामविनयभवनं पत्तनं साहसानाम्,
दोषाणां सन्निधानं कपटशतगृहं क्षेत्रमप्रत्ययानाम् ।
अग्राह्यं यन्महद्भिर्नरवरद्वयैः सर्वमायाकरण्डं,
स्त्रीयन्त्रं केन लोके विषममृतमयं धर्मानाशय सृष्टम् ॥
तदा हृष्टमना राजा नत्वा कोचीपदाम्बुजम् ।
आजगाम निजावासं विक्रमार्कमहीपतिः ॥६०१॥
ततस्तां नृपती राज्ञीं मन्त्रीश्वरसमन्विताम् ।
विससर्ज निजाद् देशाद् दूरे भवस्थितिं स्मरन् ॥६०२॥
इति स्त्रीचरित्रवीक्षणसम्बन्धः ॥
प्राप्यते वारिधेः पारं कदाचिद् विदुर्धैर्जनैः ।
न चेष्टितस्य नारीणां लभ्यते कोविदैः क्वचित् ॥६०३॥

इति स्त्रीचरित्रवीक्षणसम्बन्धः ॥

श्रीपुरे छाहडो नाम कौटुम्बिकशिरोमणिः ।
परिणीन्ये धरापुर्यां पत्नीं रमां धनाङ्गजाम् ॥६०४॥
एकदा छाहडो वर्यवेधो रुचिरयानयुग्म् ।
आनयनाय गेहिन्या धरापुर्यां समीयिवान् ॥६०५॥
तत्र श्वश्रूँसच्छालिदालिपक्वान्नसर्पिषा ।
ग्रीणयामास सद्भक्त्या पुत्रीपतिं स्वपुत्रवत् ॥६०६॥
सद्वत्स्रभूषणैस्तत्र छाहडो मानितो भृशम् ।
प्रियां लात्ना यदा यातुं सज्जोऽभूत् स्वपुरं प्रति ॥६०७॥
परिधाय तदा चारुं वस्त्राभरणसञ्चयम् ।
निर्ययौ स्वजनान् मुत्कलापयितुं रमा गृहात् ॥६०८॥
येन सार्धं सदा भोगान् भुङ्क्ते तत्र पुरे रमा ।
स जनो मिलितो मार्गे ग्राहेति तां प्रियां प्रति ॥६०९॥
त्वं तु यास्यसि कान्तेन सार्धं श्वसुरसञ्चनि ।
आवयोरेकदा वार्तालापादि स्यात् तदा वरम् ॥६१०॥

इत्यादि विधायित्वा न रमा स्वजनान्वयम् ।
चिरं आन्त्या वितुर्गेहं समागान्मुदितालयम् ॥६१०॥
उपावेश्य प्रियां तस्मिन् स्यन्दने छाहडस्तदा ।
प्रणम्य श्वपुरं श्वश्रूँ चत्वाल श्वपुरं प्रति ॥६११॥
मार्गे पुङ्गुपुटीं दृष्ट्वा छाहडो मुग्धप्रीतिर्गो ।

रमा ग्राह्यदीच्छा ते वार्तां कर्तुं मया सह ।
तदाऽहं पूरयिष्यामि सद्यस्तव मनोरथम् ॥६११॥
जनो जगौ कथं वाञ्छा मे तया पूरयिष्यते ।
रमाऽवग्ं यदि तेऽस्तीच्छा विद्यते मिलितुं मम ॥६१२॥
तदा मित्रयुतोऽह्वायारुह्य स्यन्दनमद्भुतम् ।
गच्छ गव्यूतमेकं त्वमस्मद्मनवर्त्मनि ॥६१३॥
तत्र तुङ्गपुटीं कृत्वा स्थापयित्वैकतो रथम् ।
मित्रं तुङ्गपुटीपार्श्वे स्थापय त्वं सुयुक्तिः ॥६१४॥
त्वं तिष्ठेर्मध्यतस्तस्याः प्रोत्सवेति सुहृदः पुरः ।
तदैत्य छाहडस्तत्र मित्रान्ते प्रक्षयति भ्रुवम् ॥६१५॥
कस्मादत्र स्थितस्त्वं तु तदा सुहृद् वदिष्यति ।
प्रसूतिसमयोऽकस्मात् पत्न्या ममाभवत् पथि ॥६१६॥
तेनाधुना भृशं शूलमागच्छद् विद्यते खलु ।
अहं तु प्रक्रियां तस्य न जानेऽस्यां ततोऽत्र हि ॥६१७॥

तत उत्पीर्यै वाफडात् पुनरुत्थन्तरे रथात् ।
रमा ययौ प्रिययास्तस्याः पार्श्वे मायानिकितानम् ॥६२५॥
तस्यान्तु दूरयित्वास्त्यां पूर्वोक्तान् मुग्धदानतः ।
उग्रशब्दे कञ्चुकेऽपीमं परिभूयै स्म मा तदा ॥६२६॥
तज्जगन्नाम वतिः मधो निर्मिता गुणिभात्या ।
तत्र विगतः ॥६२७॥

नान्ये तददो नान्य नो दुष्टकर्मिणः ।
 गौरीदेव भगवतो गौरी तस्य भगवतः ॥२१॥
 एतदा द्याः नो नान्येता क्रियाभगवतः ।
 नान्येताय भो नान्य भगवतो गौरीतान् ॥२२॥
 तान् श्रुत्वा गौरीतान् श्रुत्वा भगवताम् ।
 भोगयामान भगवता पुरीषान् ॥२३॥
 मर्यादुपनिस्तत्र छात्रो मांतिता भुजम् ।
 क्रियां काला यदा यातुं मज्जोत्पन्नं मपुं प्रति ॥२४॥
 परियाय तदा चाकं वस्त्राभरणमभयम् ।
 निर्विकी स्वजनान् मृकलापयितुं रमा भुजम् ॥२५॥
 येन माधे यदा भोगान् मृदे तत्र पुरे रमा ।
 न जनो मिलातो मांते प्राद्विति तां क्रियां प्रति ॥२६॥
 त्वं तु यास्वसि कान्तेन माधे श्रुत्वा गौरी ।
 आवयोरेकदा वातोल्कापादि स्वप्नं तदा वसम् ॥२७॥

इत्यादि शिक्षयित्वा तं रमा स्वजनसबसु ।
 चिरं भ्रान्त्वा पितुर्गेहं समागाम्मुदिताशया ॥२८॥
 उपावेक्ष्य प्रियां तस्मिन् स्यन्दने छाहडस्तदा ।
 प्रणम्य श्वसुरं श्वश्रुं चचाल स्वपुरं प्रति ॥२९॥
 मार्गे तुङ्गपुटीं दृष्ट्वा छाहडो मुग्धधीर्जनौ ।
 कथमत्र स्थितोऽरण्ये छोटयित्वा रथं वद ॥३०॥
 स ग्राहेह प्रियाया मे शूलं प्रसूतिकालजम् ।
 आगच्छद्विद्यते तेन स्थितोऽहमत्र साम्प्रतम् ॥३१॥
 स्त्रियं विना स्त्रियास्तादृक् शूलं स्फेदयते न हि ।
 ततोऽवक् छाहडः पत्नीं गच्छात्र योपितोऽन्तिके ॥३२॥
 तस्याः शूलं त्वकं सद्यः स्फेदयाङ्गप्रमर्दनात् ।
 रमा ग्राहाधुना मार्गे न स्थितिः शोभनाऽऽवयोः ॥३३॥
 छाहडोऽवक् कथं मार्गे वनितां शूलपीडिताम् ।
 विमुच्य गम्यते स्वीयग्रामे जल्प प्रियोत्तमे ! ॥३४॥

तत उत्तीर्य शकटात् तुङ्गपुट्यन्तरे रथात् ।
 रमा ययौ स्त्रियास्तस्याः पार्श्वे मायानिकेतनम् ॥३५॥
 तस्याशु पूरयित्वाऽऽशां पूर्वोक्तां सुखदानतः ।
 उत्स्थलं कञ्चुकं शीघ्रं परिधत्ते स्म सा तदा ॥३६॥
 तुङ्गपुट्या वहिः सद्यो निर्गता पूरिताशया ।
 एतय प्रियान्तिके वामे भागे रथे उपाविशत् ॥३७॥
 छाहडोऽवक् कथं पति ! कञ्चुकस्त्वन्यथाऽजनि ।
 शाटी म्लाना कथं ह्येषा शरीरं चेदृशं कथम् ॥३८॥
 तयोक्तमिति तदा पत्युः पुरः ।
 अणखूली परिहरीअ कांचली साडी सल भरिआइं ।
 हंतउं पूंछउं प्राणप्रिये ! ए नयणां काइं मिलाइं ॥३९॥
 तथा वनितयेदानीमपत्यं जनितं किमु ।
 वैदग्ध्यगविता साऽह रमेति रमणाग्रतः ॥४०॥
 “छाहड छइछा ते भला जेह नामिहं छइछ ।
 रनि सिउं आवइं दीकरा खेडितउं मूढ बइछ” ॥४१॥

ततो मत्वा प्रियावृत्तं तादृग्जल्पनतः स च ।
अविश्वासं करन् पत्न्याः स्वकीयपुरमागमत् ॥६३२॥
कुतश्चित्सिद्धपुरुषात् सम्प्राप्यामृतकुम्पिकाम् ।
बहिर्याति प्रियां दग्ध्वा बद्ध्वा पोडुलके रजः ॥६३३॥
आगतः स्वगृहे कृत्वा जीवन्तीं सुधया स च ।
कारयामास गेहस्य कार्याणि छाहडस्तदा ॥६३४॥
गयातीर्थे गमिष्यामि यात्रार्थं पत्नि ! साश्रुतम् ।
षण्मासान्ते समेष्यामि त्वया स्थेये समाधिना ॥६३५॥
उत्तवेति छाहडः पत्नीं दग्ध्वा तद्भस्म पोडुले ।
सुधाकुम्पिकया युक्तां ग्रययौ विषमे वने ॥६३६॥
महद्वटस्य शाखाया विवरे पोडुलं तकम् ।
छन्नं न्यस्य ययौ यात्राकृते स दीपपर्वणि ॥६३७॥
इतस्तत्र छगीपालस्तस्य छायामधिस्थितः ।
शाखायाः शुष्कपत्राणि दृष्ट्वा तत्राययौ स च ॥६३८॥

रक्षापोडुलकं दृष्ट्वाचार्याथ धरणीतले ।
तस्य छोटयतो रक्षामध्येऽमृतच्छटैकिका ॥६३९॥
पतिता यावता तावत् ससृङ्गारा मृगेक्षणा ।
वभूव भस्म चालोक्य छगीपञ्चकितोज्जनि ॥६४०॥
विभ्यन्नश्यति यावत्स तावत्साऽऽचष्ट बालिका ।
अत्रागच्छ कुरुष्व त्वं मां प्रियां भोगदानतः ॥६४१॥
ततः पश्चात् समागत्य छगीपोडवग् मृगेक्षणे ! ।
काऽत्र त्वं हेतुना केन संजातैर्विधा वद ॥६४२॥
रमाऽवग् मे प्रियो भस्म कृत्वाऽत्रैवं विमुच्य माम् ।
यात्रार्थं छाहडो यातो दीपपर्वदिने ध्रुवम् ॥६४३॥
षण्मासान्ते विधायानु यात्रां स च समेष्यति ।
तेन तावन्मया सार्धं त्वं तिष्ठ पतिवद् ध्रुवम् ॥६४४॥
ततो हृष्टः छगीपालः कारयन् स्वगृहक्रियाम् ।
तां स्त्रियं तस्त्विवान् स्वेच्छं स च छाहडवत् सदा ॥६४५॥

दृष्ट्वा छगीपतिं दीपोत्सवं घृष्टान् गतांश्च सा ।
जगौ कल्येऽथ वा कान्तो समान्निव्यति सत्वरम् ॥६४६॥
तेन मां भस्म कृत्वाऽथ पूर्ववद् वटपादये ।
सुकृत्वा गच्छ निजे म्याने प्रीतिं न मयि मा श्रूयः ॥६४७॥
छगीपो भस्म तां कृत्वा कतः पोडुलके चटम् ।

पञ्चच्छ छगीपालं कस्तवं किमर्थमागतः ।
छगीपोच्यग् भ्रमन् यावद् विचिनेऽत्राहमागमम् ॥६४८॥
सागदेकाज्जलाऽकस्माद् घटयुक्तसमीपतः ।
दृष्ट्वा मया ततो भीतो नन्दा मयागमं द्रुतम् ॥६४९॥
छगीपालो नृप -

अतो म त पिभाष्यं तादृशं वनं म न ।
न पिभाष्यं तन न न । म पिभाष्यं तादृशं ॥२३॥
म पिभाष्यं तादृशं म पिभाष्यं तादृशं ॥२३॥
म पिभाष्यं तादृशं म पिभाष्यं तादृशं ॥२३॥
म पिभाष्यं तादृशं म पिभाष्यं तादृशं ॥२३॥
म पिभाष्यं तादृशं म पिभाष्यं तादृशं ॥२३॥
म पिभाष्यं तादृशं म पिभाष्यं तादृशं ॥२३॥
म पिभाष्यं तादृशं म पिभाष्यं तादृशं ॥२३॥
म पिभाष्यं तादृशं म पिभाष्यं तादृशं ॥२३॥
म पिभाष्यं तादृशं म पिभाष्यं तादृशं ॥२३॥

पृष्ट्वा छगीपतिं दीपोत्सवं यज्ञान् गतांश्च सा ।
जगौ कल्येऽद्य वा कान्तो ममात्रैष्यति सत्वरम् ॥६४६॥
तेन मां भस्म कृत्वाऽथ पूर्ववद् वटपादपे ।
मुक्त्वा गच्छ निजे स्थाने ग्रीतिं च मयि मा मुचः ॥६४७॥
छगीपो भस्म तां कृत्वा वद्ध्वा पोडुलके दृढम् ।
पूर्ववद्वटशाखायाः कोटरेऽमुचदञ्जसा ॥६४८॥
ततः स्वस्थानके तस्याश्चरित्रं स्वहृदि स्मरन् ।
छगीपालः छगीश्चैव चारयामास कानने ॥६४९॥
इतः स छाहडो यात्रां कृत्वा तत्रैव पादपे ।
उचार्य भस्म तां चक्रे जीवन्तीं सुधया श्रिया ॥६५०॥
तस्या देहेऽन्वरे चापि गन्धं छागादिसम्भवम् ।
मत्वा दध्यौ स किं नारी भुक्तैका छागपेन तु ॥६५१॥
विमृश्येति हृदि स्थाने तत्र मुक्त्वा वनान्तरे ।
छाहडोऽथ छगीपालमेकं भ्रमन् दर्शे च ॥६५२॥

म पिभाष्यं तादृशं म पिभाष्यं तादृशं ॥२३॥
म पिभाष्यं तादृशं म पिभाष्यं तादृशं ॥२३॥
म पिभाष्यं तादृशं म पिभाष्यं तादृशं ॥२३॥
म पिभाष्यं तादृशं म पिभाष्यं तादृशं ॥२३॥
म पिभाष्यं तादृशं म पिभाष्यं तादृशं ॥२३॥
म पिभाष्यं तादृशं म पिभाष्यं तादृशं ॥२३॥
म पिभाष्यं तादृशं म पिभाष्यं तादृशं ॥२३॥
म पिभाष्यं तादृशं म पिभाष्यं तादृशं ॥२३॥
म पिभाष्यं तादृशं म पिभाष्यं तादृशं ॥२३॥
म पिभाष्यं तादृशं म पिभाष्यं तादृशं ॥२३॥

पृच्छ छगीपालं कस्त्वं किमर्थमागतः ।
छगीपोऽवगृह्णन् यावद् विपिनेऽब्राह्मणमगमम् ॥६५३॥
तावदेकाञ्चलाऽकस्माद् वटवृक्षसमीपतः ।
दृष्ट्वा मया ततो भीतो नङ्गा ह्यत्रागमं द्रुतम् ॥६५४॥
छगीपालो जगौ नारी भुक्तैका मयका घनम् ।
भस्म कृत्वाऽथ शाखायां वटस्य मुमुचे मया ॥६५५॥
ज्ञात्वाऽथ छाहडः पत्नीचरितं विषमं खलु ।
प्रियान्तिके समागत्य ग्राहेति मर्मगर्भितम् ॥६५६॥
मई गई पलाइणी छापि छारघण ।
छाहड भणइ ते ढाढ नर जे रत्ता तीअगुणेण ॥६५७॥
रमाऽऽवष्ट कथं कान्त ! भवतैव प्रजल्प्यते ।
अहं तु त्वदुणे रक्ता तिष्ठामि प्रतिवासम् ॥६५८॥
छाहडोऽवगृह्णन् मया ज्ञाता रता त्वं नृपु भूरिपु ।
वदस्वैवं कथं कान्ते ! ममाग्रे कूटमत्र तु ॥६५९॥

जल्पन्तीमिति तां पत्नीं मुक्त्वा वैराग्यवासितः ।
प्रव्रज्यो तापसीं प्राप तापसस्यान्तिके स च ॥६६०॥
छाहडो निरतिचारं तापसव्रतमादरात् ।
पालयित्वा ययौ स्वर्गं जीवितव्यक्षये क्रमात् ॥६६१॥
सेवमाना कुमार्गं तु रमा शीलविखण्डनात् ।
मृत्वा ग्रान्ते ययौ श्वश्रे भूयिष्ठदुःखदायके ॥६६२॥
एतां कथां बुधोपान्ते निशम्य विक्रमार्थमा ।
ददौ कोटिमितं द्रव्यं भाण्डागारिकपार्श्वतः ॥६६३॥
इति वदान्यत्वे कुशीलिनीविषये छाहडभार्यासम्बन्धः,
विक्रमार्कभूपसम्बन्धश्च ॥
एकदा विक्रमादित्यो यावत्संसदि तस्थिवान् ।
तावत्कश्चिन्नरोऽभ्येत्य ग्रीवाचेति प्रगल्भवाक् ॥६६४॥
लोहाभिधे पुरे लोकाः सर्वे धूर्तधुरन्धराः ।
वसन्तो वञ्चयन्त्येव बुधानपि जडानपि ॥६६५॥

स्तुत्वा स्तोत्रैर्लिनेन्द्रं ते ह्यात्वा नत्वा पुनः पुनः ।
चिह्नितः पापसंघातमार्जयन् पुण्यमूर्जितम् ॥६७२॥ यतः—
“एकमपि येन कुतुम्भं भगवत्पुण्ययुज्यते भगवन्मानम् ।
तस्य नरामरशिवयुगपकलानि कल्पपाशतण्डानि” ॥६७५॥

श्रुत्वेति विक्रमादित्यो दानं दत्त्वा यथोचितम् ।
तस्मै तां नगरीं द्रष्टुमुत्सुकोऽजनि सत्वरम् ॥६६६॥
ततस्तां नगरीं द्रष्टुं भट्टमात्रं धुरि श्रुवम् ।
पूर्वस्यां दिशि भूपालः प्रजिघाय शुभेऽहनि ॥६६७॥
स्वयं स्मृतनमस्कारो विक्रमार्कमहीधवः ।
अचालीदुत्तराशयां द्रष्टुं तां नगरीं क्रमात् ॥६६८॥ यतः—
“सीह सउण न चंदवल न वि जोइ धणरिद्धि ।
एकछउ लखिखहिं भिडइ जिहां साहस तिहां सिद्धि” ॥
राजा चलन्वने कुण्डद्वयं शीतोष्णवारिमृत् ।
दृष्ट्वा यावत् स्थितस्तावत् कपियूथं समागमत् ॥६७०॥
कुण्डे शीतजले स्नात्वा भूत्वा विमलविग्रहाः ।
दुक्कलान्यन्तिकाद् वृक्षात्कोटरात्प्रलुनराः ॥६७१॥
परिधाय दुक्कलानि नरास्ते कुसुमैर्वरैः ।
तत्रस्थार्हद्गृहोपान्ते जिनेन्द्रमार्चयन् मुदा ॥६७२॥

“नगदिकालिखितस्तार्यैः सजीवो जायते क्षणात् ।
तोत्रेण ताखितो ज्योतिश्चलत्येव समीपवत् ॥६८०॥
विक्रीतो लभते द्रव्ये लक्ष्मणेन पुराणम् ।
रत्नद्वयं गृह्यते मती ज्योतिश्च यानि दीन्यप्रभाततः ॥६८२॥
यतः—

[illegible]

स्तुत्वा स्तोत्रैर्जिनेन्द्रं ते ध्यात्वा नत्वा पुनः पुनः ।
चिद्विपुः पापसंघातमार्जनं पुण्यमूर्जितम् ॥६७३॥ यतः-
“एकमपि येन कुसुमं भगवत्युपयुज्यते स बहुमानम् ।
तस्य नरामरशिवसुखफलानि करपद्मवस्थानि” ॥६७४॥
तत उष्णपयःपूर्णे कुण्डे स्नात्वा नरा द्रुतम् ।
वानरीभूय सर्वज्ञं नत्वा स्वं स्थानकं ययुः ॥६७५॥
चमत्कृतो नृपः पार्श्वे जिनमभ्यर्च्य सत्सुमैः ।
स्तुत्वाऽपश्यत् चलत् चौरपञ्चकं वादतत्परम् ॥६७६॥
राजा जगौ कथं वादं यूयं कुर्विध्वमीदृशम् ।
विवादेन तु लभ्यन्ते दृपदो न हि मोदकाः ॥६७७॥ यतः-
“वैरं वैश्वानरो व्याधिविद्व्यसनलक्षणाः ।
महानर्थाय जायन्ते वकाराः पञ्च वर्धिताः” ॥६७८॥
चौरा जगुर्वने योगिपार्श्वे वस्तुचतुष्टयम् ।
अपूर्वं दृष्टमस्माभिस्ततो न सुमनोऽभवत् ॥६७९॥ तथाहि-

“खटिकालिखितस्ताक्ष्यः सजीवो जायते क्षणात् ।
तोत्रेण ताडितो व्योम्नि चलत्येव समीरवत् ॥६८०॥
विक्रीतो लभते द्रव्यं लक्षमेकं तुरङ्गमः ।
खट्वा स्पृष्टा सती व्योम्नि याति दीव्यप्रभावतः ॥६८१॥
प्रातः कन्था हता दत्ते दीनारशतपञ्चकम् ।
स्थाली धृताऽगतो भोज्यं पुंभ्यो दत्ते मनोहितम्” ॥६८२॥
वस्तुचतुष्टयं वर्यं दृष्ट्वा नश्चलितं मनः ।
लोभः किं किं नरं नारीं कारयत्यशुभं न हि ॥६८३॥
शरीरं श्लथते नाशा रूपं याति न पापधीः ।
जरा स्फुरति न ज्ञानं धिग् स्वरूपं शरीरिणः ॥६८४॥
राजाऽऽचष्टार्य्यतां वस्तुचतुष्कं मह्यमेव भोः ।
ततो विचार्य युष्मभ्यं दास्ये कृत्यानुसारतः ॥६८५॥
वस्तुचतुष्टयं तेभ्यः प्राप्य भूमिपतिर्जगौ ।
युष्माभिर्योगिहननात् कृतं पापं फलिष्यति ॥६८६॥

प्रोत्तवेति नृपतिः खट्वाऽऽरूढो गगनवत्सर्पिनि ।
ययौ लोहपुरे ऋद्ध्या स्वर्गपुर्या मनोहरे ॥६८७॥
तत्रैकं नैगमं मित्रं कृत्वा स्थालीं सखद्विकाम् ।
दत्त्वा तस्मै ययौ भूपः पुरीचरित्रमीक्षितुम् ॥६८८॥
तत्र कामलतापार्श्वे स एकवासरं नरः ।
तिष्ठद् यो ददते लक्षमितं द्रव्यं सुभक्तितः ॥६८९॥
कृत्वा खट्विकया तार्क्ष्यं विक्रीय द्रविणेन तु ।
वेद्यायाः सद्ने तस्थौ चिक्रस्मादित्यभूमिमुक्त् ॥६९०॥
कन्थातः प्राप्य दीनारान् सद्यः पञ्चशतीं ग्रगे ।
वर्यवेषधरो दानं दत्तेऽर्थिभ्यो नृपो बहु ॥६९१॥
ज्ञात्वाऽस्का खट्विकाकन्थे तार्क्ष्यद्रविणदायके ।
छलाजग्राह छनं सा चिक्रमार्कसमीपतः ॥६९२॥
धनाभावात् पुरीनार्या तयाऽऽगच्छन् नृपस्तदा ।
निषिद्धः खिन्नचेतस्को ध्यातवानिति चेतसि ॥६९३॥

अयाऽवगम मे सुताऽकस्माद् वानरी समाजायत ।
तेनाहकं त्रिये प्राणत्यागाद् वैदेशिकोत्तम ॥७०१॥
वेद्याऽवगम यः सुतां मामकीनां सदां करिष्यति ।
तदा तस्मै प्रदास्यामि मुनेन मागितं धनम् ॥७०२॥

यादृशा गणिकाः शास्त्रमध्ये वर्ण्यन्त एव तु ।
तादृशाः साम्प्रतं ज्ञाताः कूटछत्रपरा मया ॥६९४॥
इतस्तत्रागतो भट्टो जज्ञौ भूपमुखोदितम् ।
शीतोष्णजलकुण्डादि वेद्याकृतछलान्तिकम् ॥६९५॥
विचार्य भूपभट्टाभ्यां शीतोष्णजलकुण्डयोः ।
नीरद्वयं समानीय भूपोऽगाद् गणिकालये ॥६९६॥
कुर्वत्याः सवनं पण्याङ्गनाया भूपती रहः ।
उष्णाम्बुक्षेपतः कामलतिकां वानरीं व्यधात् ॥६९७॥
तनयां वानरीभूतां दृष्ट्वाऽस्का हृदयं दृढम् ।
कुट्टयन्ती जनान् भूरीन् रोदयामास सकृपम् ॥६९८॥
वैधान् ज्योतिष्किकान् विभ्रान् मन्त्रतन्त्रादिकोविदान् ।
ज्ञात्वा दत्त्वा धनं पुत्रीं सज्जीकर्तुं प्रयच्छ(स्य)ति ॥६९९॥
इतः श्रीविक्रमादित्यं योगिवेषमनोहरम् ।
कारयित्वा वने सुत्तवा भट्टोऽगाद् गणिकान्तिके ॥७००॥

प्रसन्न योगिराट् ! पुत्रीं सखां कुरु मम शुभम् ।
तुभ्यं मुक्तोदितं दास्ये तव च स्वाद् त्वयं बहु ॥७००॥
नाटयित्वा क्षणं ध्यानं भून्वयित्वा क्षणं शिरः ।
योग्यपगम् तद्विधौ दातुः पुमान् वेदेन्निकस्त्वया ॥७०१॥

[illegible]

अक्काञ्चग् मे सुताऽकसाद् वानरी समजायत ।
तेनाहं प्रिये प्राणत्यागाद् वैदेशिकोत्तम ! ॥७०१॥
वेश्याञ्चग् यः सुतां मामकीनां सखां करिष्यति ।
तदा तस्मै प्रदास्यामि श्रुवेन मार्गितं धनम् ॥७०२॥
भट्टोऽवक् क्रियते पुण्यं यादक् पापं शरीरिभिः ।
आसद्यते फलं तादक् परन्नामुत्र निश्चितम् ॥७०३॥
ततो भट्टो जगावेको योग्युधाने मयेक्षितः ।
स वेत्ति सकलां विधां नृनार्यादिकारकाम् ॥७०४॥
वेश्याञ्चग् योगिनं तं मे यदि त्वं दर्शयिष्यसि ।
तदा तुभ्यं धनं भूरि दास्येऽहं जीविकाकृते ॥७०५॥
ततो भट्टो वने गत्वा योगिनं विष्टरस्थितम् ।
दर्शयामास वेश्यायै ततोऽक्का प्रणनाम तम् ॥७०६॥
अथावक् सकृपं वेश्या योगिनं ध्यानगं प्रति ।
जगद्वन्द्व कृपागार परोपकृतिकारक ॥७०७॥

प्रसद्य योगिराट् ! पुत्रीं सज्जां कुरु मम श्रुवम् ।
 तुभ्यं मुखोदितं दास्ये तव च स्याद् वृषं बहु ॥७०८॥
 नाटयित्वा क्षणं ध्यानं धूनयित्वा क्षणं शिरः ।
 योग्यवग् वञ्चितो ह्येकः पुमान् वैदेशिकस्त्वया ॥७०९॥
 तेन पापेन ते पुत्री वानर्यजनि साम्प्रतम् ।
 कृतं पापं लगत्येवामुत्राप्यथ परत्र च ॥७१०॥
 यदि त्वं खट्टिकाकन्थे हते वैदेशिकस्य ये ।
 ते ममाह्वयोः पुरो मुखोपदादम्भात्पणाङ्गने ! ॥७११॥
 तदाऽत्र ते सुतां सज्जां कुर्वेऽके मन्त्रयोगतः ।
 अथ त्वं कथितं मे न करिष्यसि तदा मृता ॥७१२॥
 ततोऽक्या भयात् खट्ट्यादिकं सर्वं सुयोगिने ।
 वितीर्य जगदे पुत्रीं सज्जां कुरु मम द्रुतम् ॥७१३॥
 शीताम्बुलानपानीये क्षिप्ते मन्त्रपुरःसरम् ।
 योगिना कारिता स्नानं वानरी सा शुभेऽहनि ॥७१४॥

क्षणात् तदाऽभवन्नारी वानरीत्वं विहाय च ।
योगी जगौ त्वया नैको वञ्चनीयो नरः क्वचित् ॥७१५॥
अनाय्यं(प्यं) भोज्यमग्राज्यं विप्रयोगः प्रियैस्सह ।
अप्रियैः सम्प्रयोगश्च सर्वं पापविजृम्भितम् ॥७१६॥
परस्य वञ्चनं वेद्यां निषिध्य मेदिनीपतिः ।
भट्टमात्रयुतोऽचालीदवन्तीं नगरीं प्रति ॥७१७॥
उपकारं वितन्वानो लोकेभ्यो विक्रमार्थमा ।
पृथक् पृथग ददौ वस्तुचतुष्कं हेलया ध्रुवम् ॥७१८॥
एवं श्रीविक्रमादित्यः कृत्वोपकृतिमादरात् ।
आययौ स्वपुरे स्वर्गपुरीसहोदरे क्रमात् ॥७१९॥
एकदा विक्रमादित्यो मन्दिराह्ने पुरे ययौ ।
तत्र श्रीदस्य तनयौ मृतः क्षिप्तश्चितान्तरे ॥७२०॥
यावद्धिं ददात्येव श्रेष्ठी तावत्स नन्दनः ।
मृतेऽपि दिव्यभावेन समेति श्रेष्ठिनो गृहे ॥७२१॥

नारी जगौ पतिर्मेऽद्य नृपश्रुत्यैर्विनाऽङ्गता ।
श्रृङ्गायां रोपितो जीवन् विद्यते साम्प्रतं स च ॥७२२॥
आनीतं भोजनं दातुं मया पत्न्युरिदमनुना ।
उभयत्वाञ्च हि शक्येत तेन रोदिमि भूरिशः ॥७२३॥
न्यकम् ।

द्वितीयेऽपि दिने क्षिप्तश्चितायां स सुतः पुनः ।
श्रेष्ठिनः सद्नेऽप्यागादेवं जातं दिनाष्टकम् ॥७२२॥
ततो विभ्यत् स च श्रेष्ठी स्वनोः स्वरूपमाग्रहात् ।
जगाद् नृपतेः पार्श्वे स्वपुर्योः शुभहेतवे ॥७२३॥
ततः शवस्य वृत्तान्तं पृष्ट्वा गणकपार्श्वतः ।
भाव्यश्रेयः क्रमाद् राजा श्रेष्ठी च जज्ञतुस्तदा ॥७२४॥
ततो भूपेन पटहोऽवादीत्यनुगपार्श्वतः ।
यः कश्चिद्दहते देहं शवस्यास्याग्निदानतः ॥७२५॥
तस्मै कोटिमितं द्रव्यं दास्येऽहं बहुमानतः ।
श्रुत्वैति पटहं वाद्यमानं पस्पशं विक्रमः ॥७२६॥
ततो भूपतिमापृच्छ च लाक्षा शवं स विक्रमः ।
निशायां प्रथमे यामे श्मशाने समुपागमत् ॥७२७॥
यावदत्र स्थितस्तावद् भूपः स्त्रीरुदितं भृशम् ।
श्रुत्वा गत्वा च पप्रच्छ भो नारि ! रुद्यते किमु ॥७२८॥

भुक्त्वा पार्श्वे शवं यावत्सुप्तो भूमीपतिः सुखम् ।
तापच्छययुतं क्षमापं रक्षोऽन्विष्टुं ननान्तरे ॥७२९॥
तस्मिन् फटादिको रक्तारां मध्ये ज्वलन्निजयाम् ।
रुग्णारुग्णीय नरान् तादं विप्रिष्टुं शक्त्या गच्छन् ॥७३०॥

भगवन् नरानामपि मानसं च विदधत न ।
योपि नरो नृपतिं वन्दति स नरः पतिः ॥७२५॥
नान्ये(ऽन्ये) मोक्षमपानन्दे विनोदयेत् ।
अत्रियः सम्प्रपन्नश्च मते पापविप्रक्षयम् ॥७२६॥
परम्यं यजनं देवयोर्निषिध्य भेदिनीपतिः ।
मन्त्रमायुतोऽन्तर्लीढान्तीं नगरीं प्रति ॥७२७॥
उपकारं वित्तनानो लोकेश्यो विक्रमार्थमा ।
पुण्ड्रं पृथग् ददौ वस्तुनस्तुक्तं देव्या युतम् ॥७२८॥
एवं श्रीविक्रमादित्यः कृत्योपकृतिमादरात् ।
आययौ स्वपुरे स्वर्गपुरीसद्वेदरे क्रमात् ॥७२९॥
परकदा विक्रमादित्यो मन्दिराद्वे पुरे ययौ ।
तत्र श्रीविक्रम तनयो वृत्तः क्षिप्रश्चित्तान्तरे ॥७३०॥
यावद्वह्निं ददात्येव अष्टौ तावत्स नन्दनः ।
मृतोऽपि दिव्यभावेन ममैव अस्ति नृदे ॥७३१॥

नारी जगौ पतिर्मेडघ नृपमृत्यैर्विनाऽऽगसा ।
शूलायां रोपितो जीवन् विद्यते साम्प्रतं स च ॥७२९॥
आनीतं भोजनं दातुं मया पत्युरिहाधुना ।
उच्चत्वात्न हि शक्येत तेन रोदिमि भूरिशः ॥७३०॥
ततो भूपो जगौ मेडसे चटित्वा भोजनं त्वकम् ।
देहि पत्ये यथा स्वस्थः पतिस्ते स्वर्गभाग् भवेत् ॥७३१॥
भूपस्यासे ततो दत्त्वा क्रमौ कर्त्रिक्रया च सा ।
छेदं छेदं तनुं पत्युर्मांसमत्ति निजेच्छया ॥७३२॥
स्कन्धस्योर्ध्वं पतद्रक्तमम्बुप्राप्त्याऽवगम्य तु ।
दध्यौ भूपोजगमनेधो वर्पितुं साम्प्रतं किमु ॥७३३॥
अकृत्यं तादृशं पापं कुर्वाणां तां नितम्बिनीम् ।
दृष्ट्वा भूमीपतिर्विदं हक्यामास निर्दयम् ॥७३४॥
अशक्ता छलितुं भूपं सद्यो नारी तिरोदधे ।
ततो भूपो ययौ यामे द्वितीयेऽन्यत्र कानने ॥७३५॥

दिशि दिशि दिने दिनि । मागो म मागं युनः ।
नृपतिः मन्त्रान्तरमासाद । तत्र दि-मागं म ॥७२७॥
नारी विनोदयेत् म र भेदो मन्त्रः मन्त्रमागमदत्त ।
पताङ् नृपतेः पादो मागयाः नृपदेवते ॥७२८॥
मनः शारम्य नृपतेः पदं मागं नृपतेः ॥७२९॥
माग्यश्रेयः क्रमात् मागं अष्टौ च जनास्तुतदा ॥७३०॥
ततो भूपेन पटलोऽपादीत्यनुगपाश्र्यतः ।
यः कश्चिदास्ते देहं श्वस्यस्याग्निदानतः ॥७३१॥
तस्मै कोटिमितं द्रव्यं दास्येदं वदुमानतः ।
श्रुतेति पटलं वाद्यमानं पस्परी विक्रमः ॥७३२॥
ततो भूपतिमायुच्छय लात्वा शवं स विक्रमः ।
निशायो प्रथमे यामे इत्यश्वाने सद्युपागमत् ॥७३३॥
यावदत्र स्थितस्तावद् भूपः स्त्रीरुदितं श्रुयम् ।
श्रुत्वा गत्वा च पप्रच्छ को नारि ! कथंते किमु ॥७३४॥

सुत्वा पार्श्वे शवं यावत्सुतो भूमीपतिः सुखम् ।
तावच्छ्रवयुतं क्षमापं रक्षोऽनैषीद् वनान्तरे ॥७३६॥
तस्मिन् कटाहिकां स्फारां मध्ये ज्वलद्भुनंजयाम् ।
कृत्वाऽऽनीय नरान् वाढं चिक्षिपू राक्षसा बहून् ॥७३७॥
भूपं क्षेप्तुं यदा चक्रुरधमं राक्षसाधमाः ।
तावत् श्रीविक्रमादित्यो हन्तुं तानुत्थितो द्रुतम् ॥७३८॥
हताऽस्तथा महीशेन राक्षसा यष्टिमुष्टिभिः ।
यथाऽभ्येत्य नृपोपान्ते जगुर्भृत्या वयं तव ॥७३९॥
राक्षसांस्तान् दृषं जीवदयामूलं नरेश्वरः ।
ग्राहयित्वाऽगमधामे तृतीये वापिकान्तिके ॥७४०॥
तत्रस्थो नृपतिर्नारीं रुदतीं करुणस्वरम् ।
श्रुत्वा दूरे च तत्रैव ग्राह किं नारि ! रोदिषि ॥७४१॥
नारी जगावहं भीमभूपपत्नी मनोरमा ।
हतासुभयेन दुष्टेन मच्छीलं छेतुमद्य तु ॥७४२॥

अथ को दृश्यते नैव नरोऽत्र जगतीतले ।
मोचयत्यधमात्पुण्यजनान्मां यो जगद्धितः ॥७४३॥
राज्ञोक्तं विद्यते कुत्र सोऽद्याङ्गुल्याः प्रयोगतः ।
कौणपो दर्शितो नार्या स्थितो दूरवने सदा ॥७४४॥
ततस्तां रक्षितुं नारीं साहसी विक्रमार्थमा ।
युद्धव्यतिकरेणाशु जघान राक्षसं तक्रम् ॥७४५॥
चतुर्थे ग्रहरे राजा जगौ शवं प्रति स्फुटम् ।
शबोत्तिष्ठ कुरुष्व त्वं द्यूतं सार्धं मयाऽधुना ॥७४६॥
शबः ग्राह नर ! त्वं भो यद्यत्र हारयिष्यसि ।
तदा तव शिरः सद्यो ग्रहीष्येऽम्बुजनलवत् ॥७४७॥
राजाऽऽचष्ट यदि त्वं भो ! हारयिष्यसि साम्प्रतम् ।
तदा त्वया चितामध्ये ज्वलितव्यं तृणौघवत् ॥७४८॥
शबेन रममाणेन हारितं भूषणार्थतः ।
ततश्चितान्तरे भस्मीकृतं स्वं तेन सत्वरम् ॥७४९॥

स्यादेकैकानलस्तम्भ एकेन जायते रमा ।
एकेन प्राप्यते नीरमेकेन बाह्वनं पुनः ॥७५०॥
एकेन खड्गं वातो न लगत्यजे मनागपि ।
एकेन वशागा नार्यो नरा भूषा भ्रान्ति न ॥७५१॥
वयम् स्-

ततः ग्राह पुरे गत्वा शबसम्बन्धमादितः ।
विक्रमार्को नृपोपान्ते ततो हृद्यो नृपोऽभवत् ॥७५०॥
भूपालः श्रेष्ठिनः पार्श्वच्छात्वा पूर्वोदितं धनम् ।
याचकेभ्यो ददौ सद्यो विक्रमः पार्थभूपवत् ॥७५१॥
एकदा विक्रमादित्यो विलोकयन् महीतलम् ।
स्त्रीराज्ये जग्मिवान् सन्ति यत्रातिरुचिराः स्त्रियः ॥७५२॥
शंखिनीपद्मिनीमुख्या नार्यो ग्रीतिरतिप्रभाः ।
भोगाय प्रार्थयन्ति स्म हावभावविधानतः ॥७५३॥
राजा जगौ न हि प्राणात्ययेऽप्यहं कदाचन ।
परिणीतां त्रियां मुत्तन्वा नेच्छामि वनितां पराम् ॥७५४॥ यतः-
“अलसो होह अकजे पाणिवहे पंगुलो सया होह ।
परतत्तीसु अ बहिरो जच्चंधो परकलत्तेसु” ॥७५५॥
सुशीलं विक्रमादित्यं मन्वाना योषितस्तदा ।
माहात्म्ययुक्तरत्नानि ददुश्चतुर्दश ध्रुवम् ॥७५६॥

व्ययन् शश्वभिर्जं जन्म सफलीकृते स्म सः ॥७६३॥
अतस्तत्कालक्षेभ्यो बुद्धिः कोटिमतिस्तथा ।
प्रतेभ्युगन् भटा अन्नरक्षका विक्रमोष्णजोः ॥७६४॥
गामे यामे निधीधिन्यामेकैकः सेवकः क्रमात् ।
अग्नृगतां न्यभाण् यत्नात् विक्रमात्मन् सन्ततम् ॥७६५॥ यतः-

राज्यं कुर्वति भूपाले शिष्टे धर्मपरायणे ।
जायन्ते निखिला लोकाः सुखिनो निर्जरा इव” ॥७७१॥
राजा ग्राह ब्रज स्वस्थः जागरिष्याम्यहं पुनः ।
त्वं चादेशमष्टुं कृत्वा ममात्रागच्छ वेगतः ॥७७२॥ यतः-
“उद्यमे नास्ति दारिद्र्यं पठने नास्ति मूर्खता ।
मौनेन कलहो नास्ति नास्ति जागरतो भयम्” ॥७७३॥
गते शतमतौ शूरे पत्राणि भक्षयन् क्षणम् ।
नीत्वा पत्न्या समं राजा तत्र सुष्वाप निर्भरम् ॥७७४॥
प्राप्यादेशं शतधिया गत्वा स्त्रीसन्निधौ द्रुतम् ।
रोदने कारणं पृष्टा जगात्वेवं नितम्बिनी ॥७७५॥
भारपट्टादधः कृष्णसर्प उत्तीर्य वेगतः ।
भूपालं ग्रहरस्यान्ते सद्यः सम्प्रति दङ्क्षयति ॥७७६॥
अवन्तीभूपते राज्यपद्माधिष्ठायिका सुरी ।
उत्पद्यमानविघ्नौघं भिनदम्यहं सदा द्रुतम् ॥७७७॥

१ ‘ज्ञापनाय मया मृशम्’ इति व्युत्पत्तेः ।

राज्ञीहृदि स्थितं हस्तं शतबुद्धेस्तदा चपः ।
जागरितो निरीक्ष्याधात् प्रकीर्यं शतमुद्रये ॥७७८॥
दध्यौ भूपोऽधुनाऽहं किं हन्मीमं सेवकं द्रुतम् ।
पुनर्ध्यातुं महीदोन कथं हन्मि स्वयं स्फुटम् ॥७७९॥

भेत्तुं विघ्नोच्चयं नैव शक्ताऽस्मि साम्प्रतं मनाक् ।
तेनात्र रुद्यते धीर “वीर वीर मया मृशम् ॥७७८॥
शतबुद्धिर्जनौ स्वस्थीभव सम्प्रति देवते ! ।
सर्वं समीहितं तावकीनं च करवाण्यहम् ॥७७९॥
एवमाश्वास्य तां युक्त्या शतधीस्त्वरितं तदा ।
पश्चादेत्य नृपं सुप्तं दृष्ट्वा दध्याविदं हृदि ॥७८०॥
अवसरोऽधुना नास्ति गन्तुं भूपान्तिके मम ।
यान्ति वट्याः क्षणात्सर्पः समेष्यति न संशयः ॥७८१॥
इत्यादि भूरिशः कल्पान् शतबुद्धौ वितन्वति ।
आगाद् भूपोपरि श्यामवर्णाहिर्भारपट्टके ॥७८२॥
तमायान्तमहिं वीक्ष्योत्थाय शतमतस्तदा ।
द्विधा त्रिधा विधायाशु रहश्चिक्षेप भाजने ॥७८३॥
पतितं गारलं बिन्दुं वीक्ष्य राज्ञ्या हृदि स्फुटम् ।
विघ्नोच्छित्यै शतमतिरपासार्पिच्छनैस्तदा ॥७८४॥

शुभ्या गदस्वभीरेगजगाद नृपतेः पुरः ।
म्यामिधेन्यति ते निद्रा कदाचित्त्वाम्मर्तं ध्रुवम् ॥७८५॥
प्राप्यगभिषाः मन्त्रि भूरिक्षो रितिरपस्तव ।
तेन गच्छतुं मन्ते तेन नृपे मम मन्तागमि ॥७८६॥
मन्ताः ॥ ७८७ ॥

यान्तरं कश्चिन्नुपदेशं विना न जानन्ति ।
जायन्ते निरिन्ना भ्राताः भगिनो निरिन्ना ॥२२६॥
सप्त पादं तत्र गतः ताम्रिध्यायः पतः ।
ने चोदयामास कृत्वा समानमन्त्रं रेगाः ॥२२७॥ गतः—
“उद्यमे नानि नानि पटने नानि सुते ॥
मौनेन सन्ते नानि नानि जायन्ते गयम्” ॥२२८॥
यत्ते शतमनो कुरे पत्राणि भक्षयन् क्षणम् ।
नीत्वा पत्न्या मम राजा तत्र मुञ्चाप निर्भगम् ॥२२९॥
प्राप्यदिशं शतधिया गन्वा श्रीमन्निधौ द्रुतम् ।
रोदने कारणं घृष्टा जगविषं नितम्बिनी ॥२३०॥
मारपद्मद्वयः कुण्डलपर्व उन्नीय वेगतः ।
मुपलब्धं प्रहृष्टान्ते सद्यः सम्प्रति ददृक्ष्यति ॥२३१॥
अवन्तीभूषते राज्यपद्माधिष्ठानिका सुते ।
उत्पद्यमानविधौधे भिनन्दन्त्यहं सदा द्रुतम् ॥२३२॥

१. “शापनाय मया कृतम्, इति कथयन्ति”

राज्ञीहृदि स्थितं हस्तं शतबुद्धेस्तदा नृपः ।
जागरितो निरीक्ष्याथात् अक्रोपं शतबुद्धये ॥२८५॥
दध्यौ भूषोऽधुनाऽहं किं हन्मीमं सेवकं द्रुतम् ।
पुनर्ध्यति महीशेन कथं हन्मि स्वयं स्फुटम् ॥२८६॥
विद्यतेऽस्य मनः कूरं सेवकस्य दुरात्मनः ।
तेनान्यसेवकशयान्मारयिष्याम्यहं रहः ॥२८७॥ यतः—
[पदकर्णो भिद्यते मन्त्रश्चतुर्कर्णस्तु धार्यते ।
द्विकर्णस्य तु मन्त्रस्य ब्रह्माऽप्यन्तं न गच्छति ॥]
शतबुद्धिं द्रुतं हन्तुकामोऽपि नृपपुङ्गवः ।
गोपयित्वाऽकृतिं स्वीयां विससर्ज गृहं प्रति ॥२८८॥
शतबुद्धिर्गृहे गत्वा हृष्ट आकार्य गायनान् ।
नृपशान्त्यै ददद् दानं मण्डयामास नाटकम् ॥२८९॥
द्वितीयग्रहरे पत्नीं विसर्ज्य नृपपुङ्गवः ।
सहस्रबुद्धिमाकार्य जगौ शतमतिं जहि ॥२९०॥

ने विष्णोर्न नैव नृपः । तत्र गतः पतः ॥२३३॥
पतः कृत्वा गतः तत्र गतः पतः ॥२३४॥
पतः कृत्वा गतः तत्र गतः पतः ॥२३५॥
पतः कृत्वा गतः तत्र गतः पतः ॥२३६॥
पतः कृत्वा गतः तत्र गतः पतः ॥२३७॥
पतः कृत्वा गतः तत्र गतः पतः ॥२३८॥
पतः कृत्वा गतः तत्र गतः पतः ॥२३९॥
पतः कृत्वा गतः तत्र गतः पतः ॥२४०॥
पतः कृत्वा गतः तत्र गतः पतः ॥२४१॥
पतः कृत्वा गतः तत्र गतः पतः ॥२४२॥
पतः कृत्वा गतः तत्र गतः पतः ॥२४३॥
पतः कृत्वा गतः तत्र गतः पतः ॥२४४॥
पतः कृत्वा गतः तत्र गतः पतः ॥२४५॥
पतः कृत्वा गतः तत्र गतः पतः ॥२४६॥
पतः कृत्वा गतः तत्र गतः पतः ॥२४७॥
पतः कृत्वा गतः तत्र गतः पतः ॥२४८॥
पतः कृत्वा गतः तत्र गतः पतः ॥२४९॥
पतः कृत्वा गतः तत्र गतः पतः ॥२५०॥

श्रुत्वा सहस्रधीरेतज्जगद् नृपतेः पुरः ।
स्वामिन्नेष्यति ते निद्रा कदाचित्सांम्रतं ध्रुवम् ॥२९१॥
पूर्वापराधिताः सन्ति भूरिशो विद्विषस्तव ।
तेन गन्तुं मनो नैव दत्ते मम मनागपि ॥२९२॥
राजा ग्राह ब्रज स्वस्थो जागरिष्याम्यहं स्फुटम् ।
त्वं चादेशमिमं कृत्वा ममात्रागच्छ वेगतः ॥२९३॥ यतः—
“उद्यमे नानि दारिद्र्यं जपतो नेति पातकम् ।
मेघवृष्टौ न दुर्भिक्षं नास्ति जागरतो भयम्” ॥२९४॥
सहस्रधीर्नृपादेशं प्राप्य चिन्तातुरो द्रुतम् ।
ययौ शतमतेः पार्श्वे नृत्यं कारयतस्तदा ॥२९५॥
हृष्टं शतमतिं दानपरं वीक्ष्य सहस्रधीः ।
दध्यावस्य न कोऽप्यस्यपराधो विसितास्यतः ॥२९६॥ यतः—
“विपदि परेषां सन्तः समधिकतरमेव दधति सौजन्यम् ।
ग्रीष्मे भवन्ति तरवो घनकोमलपल्लवच्छायाः” ॥२९७॥

अकार्यकर्तुरन्यस्त्रीरतस्य तस्करस्य च ।
जायते न सुखं हृष्टं भयव्याप्तमनस्त्वतः ॥७९८॥
महतामुदये सन्तो दूरस्थितयोऽपि दधति सन्तोषम् ।
नभसि समुद्रत इन्दौ मुदितं भुवि सिन्धुनाथेन ॥७९९॥
शैले शैले न माणिक्यं मौक्तिकं न गजे गजे ।
साधवो नहि सर्वत्र चन्दनं न वने वने" ॥८००॥
एवंविधे मुदा गीतनृत्यादि सुन्दरं स्फुटम् ।
निच्छन्नानो नरा धीराः कारयन्ति पुनः परे ॥८०१॥
शतधीः प्राह कस्यार्थं त्वमाणा अधुना सुहृत् ।
विमुच्यैकाकिनं भूपं वैरिणः सन्ति भूरिशः ॥८०२॥
विघ्नमद्य महीशस्य दुःशकं हि समागतम् ।
दलितं भाग्ययोगेन लोकानामावयोः पुनः ॥८०३॥
ब्रज पश्चाद् द्रुतं तावकीना वेला विनक्ष्यति ।
पालयन्ति नरा धीराः प्रपन्नमात्मनः सदा ॥८०४॥ यतः-

भूपोऽवश्यं किं समादेशः कुतः सहस्रधी (धीः) । त्वया ।
छुत्वेतन्मोनामाधाय तस्यो सहस्रधीस्तदा ॥८१२॥
अजल्पन्तं च तं दृष्ट्वा भूपः प्राह साहस्रान्धि(भीः) । ।
त्वमपि शतधीतुल्यो जातोऽसि साम्प्रतं मम ॥८१३॥
ततः स्वस्थं - २ १ ३ - ३

“चलति कुलाचलचक्रं मर्यादामतिपतन्ति जलनिधयः ।
अतिपन्नमलमनसां न चलति पुंसां युगान्तेऽपि ॥८०५॥
पडिवन्नं दिणयरवासराण दोणहं पि अखंडिअं होइ ।
सूरो न दिणेण विणा दिणो अ न हु खरविरहंमि ॥८०६॥
अलसंतेण वि सज्जणेण जे अक्खरा समुल्लविआ ।
ते पत्थरट्ठुक्कीरिअव्व न अन्नहा हुंति” ॥८०७॥
शतबुद्धेस्सुखाकारक्रियाजल्पपादिभिस्तदा ।
मत्वा निर्दोषतां प्राह सहस्रधीरिति स्फुटम् ॥८०८॥
गीतनृत्योत्सवं प्राज्यं निशम्य भवदालये ।
द्रष्टुमागामहं हृष्टोऽधुना शतमते ! द्रुतम् ॥८०९॥ यतः-
“तुष्यन्ति तापसा भोज्यैर्मयूरा घनगर्जितैः ।
साधवः परसम्पत्त्या खलाः परविपत्तितः” ॥८१०॥
ततः सन्मानितस्तेन ताम्बूलेन सहस्रधीः ।
भूपपार्श्वे द्रुतं रक्षां कर्तुं पश्चात्समीयिवान् ॥८११॥

जलाय साम्प्रतं यामि रक्षणीयस्त्वया सुतः ।
एवमुक्त्वा गता नीरानवनार्थे द्विजत्रिया ॥८१२॥
आगच्छन्तमहिं दृष्ट्वा कृष्णो नालकस्तत्रिधौ ।
नाकुलः सम्मुखे गत्वा व्यधात् सुतं भुजं सायम् ॥८१३॥
परार्धात् २ १ ३ - ३

साम्प्रतः सुखं लभामः ॥ २३८ ॥
साम्प्रतः सुखं लभामः ॥ २३८ ॥
साम्प्रतः सुखं लभामः ॥ २३८ ॥
साम्प्रतः सुखं लभामः ॥ २३८ ॥
साम्प्रतः सुखं लभामः ॥ २३८ ॥
साम्प्रतः सुखं लभामः ॥ २३८ ॥
साम्प्रतः सुखं लभामः ॥ २३८ ॥
साम्प्रतः सुखं लभामः ॥ २३८ ॥
साम्प्रतः सुखं लभामः ॥ २३८ ॥
साम्प्रतः सुखं लभामः ॥ २३८ ॥

भूपोऽवक् किं ममादेशः कुतः सहस्रधि (धीः) ! त्वया ।
शुचैतन्मौनमाधाय तस्यौ सहस्रधीस्तदा ॥८१२॥
अजल्पन्तं च तं दृष्ट्वा भूपः ग्राह सहस्रधि(धीः) ! ।
त्वमपि शतधीतुल्यो जातोऽसि साम्प्रतं मम ॥८१३॥
ततः स्वस्थं नृपं कर्तुं सदाक्येन सहस्रधीः ।
पश्चात्तापोपरि ग्राह ब्राह्मणीनकुलं यथा ॥८१४॥ तथा हि-
अपरीक्षितं न कर्तव्यं कर्तव्यं सुपरीक्षितम् ।
पश्चाद् भवति सन्तापो ब्राह्मणीनकुलं यथा ॥८१५॥
श्रीपुरे कृष्णविग्रस्य गृहोपान्तेऽन्यदा वरे ।
ग्राह्यत नकुली पुत्रं वर्याकारं मनोहरम् ॥८१६॥
पुत्रवचकुलं पालयन्ती रूपवती क्रमात् ।
सुते स्म तनयं दिव्यरूपं चन्द्राभिर्यं तदा ॥८१७॥
अन्येद्युर्ब्राह्मणीसुतो रिह्यतः ब्राह्मणे सतः ।
विमुच्य नकुलं रक्षाकृते ग्राहेति रजतः ॥८१८॥

साम्प्रतः सुखं लभामः ॥ २३८ ॥
साम्प्रतः सुखं लभामः ॥ २३८ ॥
साम्प्रतः सुखं लभामः ॥ २३८ ॥
साम्प्रतः सुखं लभामः ॥ २३८ ॥
साम्प्रतः सुखं लभामः ॥ २३८ ॥
साम्प्रतः सुखं लभामः ॥ २३८ ॥
साम्प्रतः सुखं लभामः ॥ २३८ ॥
साम्प्रतः सुखं लभामः ॥ २३८ ॥
साम्प्रतः सुखं लभामः ॥ २३८ ॥
साम्प्रतः सुखं लभामः ॥ २३८ ॥

जलाय साम्प्रतं यामि रक्षणीयस्त्वया सुतः ।
एवमुक्त्वा गता नीरानयनार्थं द्विजप्रिया ॥८१९॥
आगच्छन्तमहिं दृष्ट्वा कृष्णं वालकसन्निधौ ।
नकुलः सम्मुखं गत्वा व्यधाद् युद्धं भृशं स्वयम् ॥८२०॥
हत्वाऽहिं वालकोपान्ते खण्डशो नकुलो मुदा ।
रक्तक्लिन्नमुखः श्रोतुं जननीसम्मुखोऽचलत् ॥८२१॥
तादृशं नकुलं दृष्ट्वा दध्यावेवं द्विजप्रिया ।
नूनं हत्वा सुतं पापी नकुलोऽयं समागतः ॥८२२॥ यतः-
“जठराग्निः पचत्यन्नं फलं कालेन पच्यते ।
कुमत्रैः पच्यते राजा पापी पापेन पच्यते ॥८२३॥
ब्राह्मणी नकुलं हत्वा रुष्टा यावदगाद् गृहम् ।
तावद्दर्शे तनयं रिह्यन्तं ब्राह्मणेऽभितः ॥८२४॥
पतितानि च सर्पस्य खण्डान्येक्ष्य द्विजप्रिया ।
पश्चात्तापपरा यावज्जीवं पुत्रवधाद्भूत् ॥८२५॥ यतः-

“ग्रमादः परमद्वेषी ग्रमादः परमं विषम् ।
ग्रमादो मुक्तिपुटस्युः ग्रमादो नरकायनम् ॥८२६॥
ग्रमादस्य महाहेश्च दृश्यते महदन्तरम् ।
आद्याद्भवे भवे मृत्युः परस्माज्जायते न वा” ॥८२७॥
एवं स्वामिन्नविचार्य कार्यकर्तुर्नरस्य हि ।
पश्चात्तापो भवेत्तेन प्रतीक्षस्वाधुना क्षणम् ॥८२८॥
श्रुत्वैतद् भूपतिर्द्विधावयं सहस्रधीः पुनः ।
शतधीसोदरः कार्यकिरणादधुनाऽजनि ॥८२९॥
द्वितीयग्रहरस्यान्ते विसृज्य सेवकं च तम् ।
लक्षबुद्धिं समाकार्य पूर्ववन्नृपतिर्जगौ ॥८३०॥
श्रुत्वैतच्छ्रुधरीरेतज्जगद् नृपतेः पुरः ।
स्वामिन्नेष्यति ते निद्रा कदाचित्साग्रतं द्रुतम् ॥८३१॥
पूर्वं विरोधितास्सन्ति भूरिशो विद्विषस्तव ।
तेन गन्तुं मनो नैव दत्ते मम मनागपि ॥८३२॥

मातापित्रोः स्वजनस्य रिक्तं सुन्दरनन्दनः ।
प्राज्ञे तदुत्ते मोदं चालेन्दुरिव चारिभिः ॥८३०॥ यतः—
“उत्पत्तव निपतन् रिक्तं ह्रस्व लालावलीर्यमन् ।
जन्पनन्यक्तमादत्ते मातापित्रोर्गुदं भूशम् ॥८३१॥

राजा ग्राह ब्रज स्वस्थो जागरिष्याम्यहं स्फुटम् ।
त्वं चादेशमिमं कृत्वा ममात्रागच्छ वेगतः ॥८३३॥ यतः—
“नृणां जागरतां नैव भयं भवति कर्हिचित् ।
सन्नद्धबद्धवसुधाधवस्येव रणाङ्गणे” ॥८३४॥
श्रुत्वैतच्छ्रुधरीर्द्वयौ नूनमेष महीपतिः ।
विपरीतमतिर्जात ईदृक्षजल्पनात् स्फुटम् ॥८३५॥
प्रतीक्षस्व क्षणं स्वामिन् ! करिष्यामि वचस्तव ।
आदावेकां कथां कथ्यमानां सम्यग् मया शृणु ॥८३६॥
भूपोऽवग लक्षबुद्धे ! त्वं कथायादौ कथां वराम् ।
ततः समीहितं मे हि भवान् करोतु तत्क्षणम् ॥८३७॥
लक्षबुद्धिस्ततो भूमीनाथस्य पुरतस्तदा ।
स्थिरीकर्तुं नृपं सद्यः कथामेवं जगौ स्फुटम् ॥८३८॥
लक्ष्मीपुरेऽभवद् भीमश्रेष्ठिनः सुन्दरः सुतः ।
रूपलावण्यसौभाग्यविनयादिगुणाम्बुधिः ॥८३९॥

अन्येषुः पितरं पद्म कयाणकानि भूरिशः ।
शुनिरता गणनास्त्रोऽन्तालीरु माद्रीं छुमेऽहनि ॥८३७॥
सुभगातप्रयोगेण गङ्गाक्षीसे रसापुरे ।
गङ्गा गङ्गा रसां सगोऽजीयामास ग सुन्दरः ॥८३८॥

"समाप्तः सम्यक्तेषां यथाहः ॥१॥ विष्णु ।
 यथाहिं मन्त्रिभूयः यथाहिं नरतपानम् ॥८७॥
 यथाहम् यथाहिं सृष्टये मः ॥८८॥
 आवाहो मे मृत्युः परमाश्रयो न त" ॥८९॥
 एनं म्यामित्रिणायै मयिहन्तिमय हि ।
 पश्चात्तपो भवेत्तेन प्रतीक्षणाधुना क्षणम् ॥९०॥
 श्रुत्वाह भूपतिद्वयावयं गलम्भीः पुनः ।
 अतश्चीनोदः कार्यकिण्णादधुनाऽजति ॥९१॥
 द्वितीयग्रहस्यान्ते विमुञ्ज्य सेवकं च तम् ।
 लक्ष्यद्विदं समाकार्यं पक्षेवक्षपतिर्जगौ ॥९२॥
 श्रुत्वाहृष्टधीरुत्तमग्राह्यपतेः पुनः ।
 स्वाभिन्नेष्वति ते निद्रा कदाचित्प्रमाप्रतं हृतम् ॥९३॥
 पृथं विगेथितास्मन्ति भूरिदो विद्विपस्तव ।
 तेन गन्तुं मनो मेव दत्तं मम मन्नागपि ॥९४॥

मातापित्रोः खजनस्य रिद्धिन् सुन्दरनन्दनः ।
ग्राङ्गणे तनुते मोदं वालेन्दुरिव वारिधेः ॥८४०॥ यतः—
“उत्पतन् निपतन् रिद्धिन् हसन् लालावलीर्वमन् ।
जल्पनव्यक्तमादत्ते मातापित्रोर्मुदं भृशम् ॥८४१॥
वर्धमानः क्रमात् पित्रा पाठितः पण्डितान्तिके ।
धर्मकर्मकलाः कल्याः सुन्दरः सुन्दराकृतिः ॥८४२॥ यतः—
“सकलाऽपि कलावतां कला विफला पुण्यकलां विना किल ।
सकलावयवा वृथा यथा तनुभाजामकनीनिकं तनुः” ॥८४३॥
मातापित्रोश्च चित्तेन प्रयाति सुन्दरः सदा ।
देवगुरुपदाम्भोजं सेवतेऽवसरे पुनः ॥८४४॥
याऽवश्यं पितुरादेशं कुरुते मुदितः सदा ।
स एव लभते कीर्तिप्रतिष्ठाकमलाः पुनः ॥८४५॥
एकेन चन्दनक्षोणिरुहेण निखिलं वनम् ।
वास्यते ह्यनुनेवाशु सद्यशो गन्धशालिना ॥८४६॥

अन्येद्युः पितरं पृष्ठा क्रयाणक्रानि भूरिशः ।
गृहीत्वा वाहनारूढोऽचालीद् वाह्नौ शुभेऽहनि ॥८४७॥
शुभवातप्रयोगेण रत्नद्वीपे रमापुरे ।
गत्वा वह्नौ रमां सद्योऽर्जयामास स सुन्दरः ॥८४८॥
स्वकीयपुस्वास्तव्यं पूर्वायातं धनं श्रिये ।
गच्छन्तं स्वपुरे प्राप्ताश्रीकं वीक्ष्याह सुन्दरः ॥८४९॥
कोटिमूल्यमिदं रत्नमर्पणीयं पितुर्मम ।
गतेन नगरे स्वीये भवता धनैर्नगम् ! ॥८५०॥
लगिष्यन्ति घना घस्त्राः कुर्वतः क्रयविक्रयम् ।
ममात्र नगरे भूरिक्रयाणाङ्गीकरणतः ॥८५१॥
एवमुक्त्वा मणिं तस्मै दत्त्वाऽस्थात् तत्र सुन्दरः ।
धनो भूरिधनोऽम्भोधिपथा स्वपुरमाययौ ॥८५२॥
मिलितोऽपि धनो भीमश्रेष्ठिनोऽभ्येत्य सन्ननि ।
माणिक्यं न ददौ लोभपिशाचप्रसिताशयः ॥८५३॥ यतः-

“लोभभूताभिभूतः सन् जनः सुकुलजः पुनः ।
कृत्याकृत्यं न जानाति न देवं न गुरुं स्फुटम् ॥८५४॥
लोभमूलानि पापानि रसमूलाश्च व्याधयः ।
स्नेहमूलानि दुःखानि त्रीणि त्यक्त्वा सुखी भव ॥८५५॥
धनहीनः शतमेकं सहस्रं शतवानपि ।
सहस्राधिपतिर्लक्षं कोटिं लक्षेश्वरोऽपि च” ॥ इत्यादि योगशास्त्रे ।
अन्येष्टुरजितासंख्यधनोऽम्भोधिपथा क्रमात् ।
आययौ स्वपुरं नानोत्सवं सुन्दरनैगमः ॥८५७॥
क्रयाणकानि सर्वाणि समुत्तार्य शनैः शनैः ।
सुन्दरः पितरं रत्नार्पणोदन्तं पप्रच्छ च ॥८५८॥
ममापितं न तेनेति पित्रोक्ते सुन्दरस्तदा ।
ययाचे च धनं रत्नं कोटिमूल्यं मनोहरम् ॥८५९॥
धनः ग्राह मया दत्तं रत्नं पित्रे तव स्फुटम् ।
सुन्दरोऽवक् च कः साक्षी विद्यतेऽत्राधुना वद ॥८६०॥

धनो जगौ द्विजः साक्षी ममास्ति श्रीधराभिधः ।
पिता तव कथंकारं हनुते मदपितं मणिम् ॥८६१॥ यतः—
“अङ्गं गलितं पलितं मुण्डं दशनविहीनं जातं तुण्डम् ।
वृद्धो याति गृहीत्वा दण्डं तदपि न मुञ्चत्याशा पिण्डम् ॥
दन्तैरुच्चलितं धिया तरलितं पाण्यद्विणा कम्पितम्,
दृग्भ्यां कुङ्कुमलितं बलेन गलितं रूपश्रिया प्रोषितम् ।
ग्राप्ताया यमभूपतेरिह महाधाढ्यां जरायामियम्,
तृष्णा केवलमेकैव सुभटी हृत्पत्तने नृत्यति” ॥८६३॥
धनोऽभ्येत्याशु सद्ने आकार्य श्रीधरद्विजम् ।
दत्त्वा दीनारदशकं प्रोवाचेति रहस्तदा ॥८६४॥
सुन्दरैर्गैकमाणिक्यं पुरा दत्तं ममानधम् ।
अवलुप्तं मया लोभात्कूटजल्पनतोऽधुना ॥८६५॥
भीमस्यानेन माणिक्यमपितं मम पश्यतः ।
भवतेत्यत्र वक्तव्यं भूपतेरग्रतः स्फुटम् ॥८६६॥

पुनर्दानारदशकं सुखं दास्याम्यहं रहः ।
सिद्धे कार्ये मदीयेऽस्मिन्निमित्ते श्रीधर द्विज ! ॥८६७॥
अग्रतोऽप्यावयोः प्रीतिर्मविष्यति च निश्चला ।
ओमिति श्रीधरेणोक्ते हृष्टोऽभूद् धननैगमः ॥८६८॥
पिता ग्राह २ ॥ २४ ॥ २४० ॥

पुनर्दानदशकं तुभ्यं दास्याम्यहं रहः ।
सिद्धे कार्ये मदीयेऽस्मिंश्चिन्तिते श्रीधर द्विज ! ॥८६७॥
अग्रतोऽप्यावयोः प्रीतिर्भविष्यति च निश्चला ।
ओमिति श्रीधरेणोक्ते हृष्टोऽभूद् धननैगमः ॥८६८॥
पिता ग्राह सुतेदानीं वक्तुं नैव वरं तव ।
परस्वहरणे दुःखं भवत्यत्र परत्र च ॥८६९॥ यतः—
“दौर्भाग्यं प्रेष्यतां दास्यमङ्गच्छेदं ददित्ताम् ।
अदत्तात्तफलं ज्ञात्वा स्थूलस्तेयं विवर्जयेत् ॥८७०॥
पतितं विस्मृतं नष्टं स्थितं स्थापितमाहितम् ।
अथ तं नाददीत खं परकीयं क्वचित् सुधीः ॥८७१॥
अयं लोकः परलोको धर्मो धैर्यं धृतिर्मतिः ।
मुष्णता परकीयं स्वं सुपितं सर्वमप्यदः ॥८७२॥
एकस्यैकं क्षणं दुःखं मार्यमाणस्य जायते ।
सपुत्रपौत्रस्य पुनर्यावज्जीवं हते धने ॥८७३॥ इत्यादि योगशास्त्रे

पुनर्दानदशकं तुभ्यं दास्याम्यहं रहः ।
सिद्धे कार्ये मदीयेऽस्मिंश्चिन्तिते श्रीधर द्विज ! ॥८६७॥
अग्रतोऽप्यावयोः प्रीतिर्भविष्यति च निश्चला ।
ओमिति श्रीधरेणोक्ते हृष्टोऽभूद् धननैगमः ॥८६८॥
पिता ग्राह सुतेदानीं वक्तुं नैव वरं तव ।
परस्वहरणे दुःखं भवत्यत्र परत्र च ॥८६९॥ यतः—
“दौर्भाग्यं प्रेष्यतां दास्यमङ्गच्छेदं ददित्ताम् ।
अदत्तात्तफलं ज्ञात्वा स्थूलस्तेयं विवर्जयेत् ॥८७०॥
पतितं विस्मृतं नष्टं स्थितं स्थापितमाहितम् ।
अथ तं नाददीत खं परकीयं क्वचित् सुधीः ॥८७१॥
अयं लोकः परलोको धर्मो धैर्यं धृतिर्मतिः ।
मुष्णता परकीयं स्वं सुपितं सर्वमप्यदः ॥८७२॥
एकस्यैकं क्षणं दुःखं मार्यमाणस्य जायते ।
सपुत्रपौत्रस्य पुनर्यावज्जीवं हते धने ॥८७३॥ इत्यादि योगशास्त्रे

एवमुक्तोऽपि च धनोऽवगणय्य पितुर्वचः ।
आकार्य श्रीधरं राज्ञः पार्श्वेऽगात्सुन्दरान्वितः ॥८७४॥
सुन्दरोऽवग् मया स्वामिनेकं माणिक्यमर्पितम् ।
अनेनापह्नुतं लोभाद् धनेनेह कुबुद्धिना ॥८७५॥
आकार्य भूपतिर्बुद्धिसागरं मतिसागरम् ।
प्रोवाचेत्यनयोर्वादिं भिन्द्ध बुद्धिविधानतः ॥८७६॥
बुद्धिं विना नरो नैव प्रतिष्ठां लभते तथा ।
लक्ष्मीं विना नरो नैव प्रतिष्ठां लभते यथा ॥८७७॥ यतः—
वरं बुद्धिर्न सा विद्या विद्यातो बुद्धिरुत्तमा ।
बुद्धिहीना विनङ्ग्य(श्य)न्ति यथा ते सिंहकारकाः ॥ तथाहि—
विदेशं प्रति चत्वारश्चेष्टुर्विज्ञा रमापुरात् ।
चलन्तोऽध्वनि जल्पन्ति स्मेति तत्र त्रयः स्फुटम् ॥८७९॥
शेमुपीतोऽधिका विद्या विद्यते नात्र संशयः ।
विद्यावान् मान्यते भूपर्महेभ्यैरपि सर्वतः ॥८८०॥

“विद्वत्त्वं च नृपत्वं च नैव तुल्यं कदाचन ।
स्वदेशे पूज्यते राजा विद्वान् सर्वत्र पूज्यते” ॥८८१॥
एकोऽवग् बुद्धिमान् बुद्धिविद्यातो विद्यतेऽधिका ।
बध्यन्ते धीमता भूपाः शूरा दुर्गता अपि ॥८८२॥ यतः—
“यस्य बुद्धिर्बलं तस्य निर्बुद्धेस्तु कुतो बलम् ।
वने सिंहो मदोन्मत्तः शशकेन निपातितः” ॥८८३॥
अत्र शशकस्य कथा ।
मार्गे सिंहं मृतप्रायं दृष्ट्वा शास्त्रधरो जगौ ।
वराकोऽयं श्वसन् सज्जीक्रियते मांसदानतः ॥८८४॥
“ज्ञानवान् ज्ञानदानेन निर्भयोऽभयदानतः ।
अन्नदानात् सुखी नित्यं निर्व्याधिर्भेषजाद् भवेत्” ॥८८५॥
बुद्धिमान् ग्राह सिंहोऽस्मिन् दुष्टे सज्जीकृते स्फुटम् ।
भविष्यति महानर्थो मरणान्तोऽत्र वो द्रुतम् ॥८८६॥ यतः—
“वेण्याऽस्मा नृपतिश्चौरो नीरमजार्जदंष्ट्रिणः ।
जातवेदाः कलादाश्च न विश्वास्या इमे क्वचित्” ॥८८७॥

विद्युच्चय वाडवः ग्राह बध्यते कर्णकण्ठयोः ।
मन्त्री ग्राह त्वया सत्यं मनाग्नं नैन प्रजल्पितम् ॥८८५॥
घटप्रमाणमाणिक्यं कर्णे कण्ठे कदापि न ।
केनचिद् बध्यते पुन्या ततस्ते कूटमाक्षिता ॥८८६॥

ततो बुद्धिमता भूयः शास्त्रज्ञा वारितास्त्रयः ।
अस्थिमांसादिना सिंहं सज्जं कुर्वन्ति यावता ॥८८८॥
तावत्पूर्वं महानर्थं विज्ञाय बुद्धिमान् द्रुतम् ।
दूरदेशं ययौ नष्ट्वा हितं वाञ्छन् निजात्मनः ॥८८९॥
तैश्च सज्जीकृतः सिंहः क्षुधितः श्राक् चपेटया ।
शास्त्रज्ञांस्त्रीस्तदा हत्वा तप्तोऽभूद् बहुकालतः ॥८९०॥
मन्त्री धनं प्रति ग्राह साक्षी रत्नार्पणेऽस्ति कः ।
स धनोऽवग् द्विजः साक्षी श्रीधरोऽयं पुरो मम ॥८९१॥
मन्त्री मत्यम्बुधिः ग्राह भो भो श्रीश्रर वाडव ! ।
क्रियत्प्रमाणं माणिक्यं त्वया दृष्टं पुरा वद ॥८९२॥
श्रीधरो वाडवो दध्यौ कोटिमूल्यो मणिः स्फुटम् ।
घटप्रमाण एवेह भविष्यति न संशयः ॥८९३॥
घटप्रमाणमाणिक्यमित्युक्ते श्रीधरेण च ।
मन्त्री प्रोवाच माणिक्यं बध्यते क्व वद द्विज ! ॥८९४॥

ततो धनो वणिक् पश्चात्तापतस्तत्तुर्धनम् ।
मरणावधि दास्यिष्यपुरितोऽजनि द्रुःस्थितः ॥८९०॥
एवं कुर्वन्ति येऽकार्यमभिमन्युज्य जना नृप ! ।
ते तावत् नृःरिणो लोके जागन्ते नात्र संशयः ॥८९०॥
प्रतीक्षन्तः प्राग्न ३२ १ क २९०२२ ततोऽस्ति ।

“रिपुर्न न नृपः त्वं नैव त्वं नैव कदा नृपः ।
मर्त्येण पुनरपि नृपः पिदानं नैव कदा नृपः” ॥८८२॥
मर्त्योऽपि नृपिमान् नृपिमान् नृपिमान् विधातुः ।
वच्यन्ते धीमान् भूताः नृपा नृपग ॥ अणि ॥८८३॥ यतः—
“यस्य नृपिर्विकं तस्य निर्दिष्टं नृपिर्विकं ।
यने विज्ञे मर्त्येनमृतः यतः केन निपातिताः” ॥८८२॥
अत्र शशरूप कथा ।
मर्त्ये सिंहं मृतप्रायं दृष्ट्वा शशधनो जगौ ।
वराकोऽयं शसन् सखीक्रियते मांसदानतः ॥८८४॥
“ज्ञानवान् ज्ञानदानेन निर्भयोऽभयदानतः ।
अन्नदानात् सुखी नित्यं निर्व्याधिर्भोजाद् भवेत्” ॥८८५॥
बुद्धिमान् ग्राह सिंहोऽस्मिन् दृष्टे सखीकृते स्फुटम् ।
मन्त्रिपति मदानयो मरणान्तोऽत्र नो दुःखम् ॥८८६॥ यतः—
“विषयाऽका नृपतिश्चोरो नीरस्माज्जर्दंष्ट्रिणः ।
जातवेदाः कलादाश्च न विश्वासा इमे क्वचित्” ॥८८७॥

विमृश्य वाडवः ग्राह वध्यते कर्णकण्ठयोः ।
मन्त्री ग्राह त्वया सत्यं मनाग् नैव प्रजल्पितम् ॥८९५॥
घटप्रमाणमाणिक्यं कर्णे कण्ठे कदापि न ।
केनचिद् वध्यते पुंसा ततस्ते कूटसाक्षिता ॥८९६॥
कुट्टापितो द्विजोऽत्यन्तं कशाघातैर्भीभुजा ।
असत्यवचनाद् यावज्जीवं दुःख्यभवद् भृशम् ॥८९७॥ यतः—
“असत्यवचनैर्द्विरपिपादाप्रत्ययादयः ।
प्रादुःपन्ति न के दोषाः कुपथ्याद् व्याधयो यथा ॥८९८॥
निगोदेष्वथ तिर्यक्षु तथा नरकवासिषु ।
उत्पद्यन्ते मृषावादप्रसादेन शरीरिणः ॥८९९॥
ब्रूयाद् भियोपरोधाद्वा नासत्यं कालिकार्यवत् ।
यस्तु व्रूते स नरकं प्रयाति वसुराजवत् ॥९००॥
ततो रुष्टो नृपो हत्वा धनस्य निखिलां श्रियम् ।
माणिक्यं दापयामास सुन्दराय स्फुरद्भुति ॥९०१॥

नृपा नृपिमान् भूतः नाप्यनृपा नापि नाप्यनृपाः ।
मन्त्रिमांसिनाम विदुः मर्त्ये कर्णे नृपा ॥८८८॥
मन्त्रिर्न मन्त्रानयो रिमान् नृपिमान् नृपा ॥
नृपेऽपि मर्त्यो नृपा रिने मन्त्रिन् निजान्मनः ॥८८९॥
नृपा मन्त्रिकृतः गितः नृपिनाः भ्रातृ नृपेऽपि ।
गाराजारिमान्दा हता ततोऽभूत् मन्त्रालतः ॥८९०॥
मन्त्री धनं प्रति ग्राह माक्षी ग्लार्पणेऽस्ति कः ।
स धनोऽनाग् द्विजः माक्षी श्रीधनोऽयं पुरो मम ॥८९१॥
मन्त्री मत्स्यस्त्रुधिः ग्राह भी औ श्रीधर वाडवः ।
कियत्प्रमाणं माणिक्यं त्वया दृष्टं पुरा वद ॥८९२॥
श्रीधरो वाडवो दध्यौ कोटिमुल्लयो मणिः स्फुटम् ।
घटप्रमाणं एवेह भविष्यति न संशयः ॥८९३॥
घटप्रमाणमाणिक्यमित्युक्ते श्रीधरेण च ।
मन्त्री ग्रीवाच्च माणिक्यं वध्यते क्व वद द्विजः ॥८९४॥

ततो धनो वणिक् पश्चात्तापतस्तनुर्भृशम् ।
मरणावधि दारिद्र्यपूरितोऽजनि दुःखितः ॥९०२॥
एवं कुर्वन्ति घेऽकार्यमविमृश्य जना नृपः ।
ते तावद् दुःखिनो लोके जायन्ते नात्र संशयः ॥९०३॥
अतीक्ष्ण क्षणं स्वामिन् ! करिष्येऽहं तवोदितम् ।
भूपो दध्यावयमपि सहस्रधीसमोऽजनि ॥९०४॥
तृतीयग्रहरान्ते विमृज्य सेवकं च तम् ।
कोटिबुद्धिं समाकार्य भूपालः ग्राह पूर्ववत् ॥९०५॥
श्रुत्वैतत्कोटिधीरेतज्जगाद भूपतेः पुरः ।
स्वामिन्नेष्यति ते निद्रा कदाचित्साग्रतं दुतम् ॥९०६॥
पूर्वं विरोधिताः सन्ति भूरिशो विद्विषस्तव ।
तेन गन्तुं मनो नैव दत्ते मम मनागपि ॥९०७॥
राजा ग्राह व्रज स्वस्थो जागरिष्याम्यहं स्फुटम् ।
त्वं चादेशमिमं कृत्वा ममात्रागच्छ वेगतः ॥९०८॥ यतः—

“एकाकिनोऽपि सिंहस्य कानने विपुले स्फुटम् ।
जायते किं भयं विघ्नं परतः श्वापदान्नरात् ॥९०९॥
श्रुत्वैतत्कोटिर्धीर्ध्यावयं नूनं महीपतिः ।
विपरीतमतिर्जात ईदृक्षजल्पनादिह ॥९१०॥
शतबुद्धिर्यतो वर्यगुणमाणिक्यरोहणः ।
प्रतिकूलं न कस्यापि कुरुते स्म कदाचन ॥९११॥
प्रतीक्षस्व क्षणं स्वामिन् ! करिष्यामि वचस्तत्र ।
आदावेकां कथां कथयमानां सम्यग् मया शृणु ॥९१२॥
भूमीपतिर्जगौ जल्प कथां कार्यं ततः कुरु ।
कोटिबुद्धिस्ततः सद्यः प्रोवाचेति कथामिमाम् ॥९१३॥
आसीच्छुष्मीपुरे विप्रः केशवाहो रमाकृते ।
कुर्वन्नुपक्रमं भूयोऽभवद् दारिद्र्यान् भृशम् ॥९१४॥
आरोहतु गिरिशिखरं समुद्रमुल्लङ्घ्य यातु पातालम् ।
विधिलिखिताक्षरमालं फलति कपालं न भूपालः ॥९१५॥

अन्येद्युर्गृहिणी ग्राह-कान्त ! धान्यं विना भृशम् ।
सीदावस्तेन लक्ष्म्यर्थं गम्यते दूरदेशतः ॥९१६॥ यतः-
“यस्यास्ति वित्तं स नरः कुलीनः,
स पण्डितः स श्रुतवान् गुणज्ञः ।
स एव वक्ता जनमाननीयः,
सर्वे गुणाः काञ्चनमाश्रयन्ति ॥९१७॥
सुभीताः परदेशस्य बह्वालस्याः प्रमादतः ।
स्वदेशे निर्धनं यान्ति काकाः कापुरुषा मृगाः” ॥९१८॥
यो न निर्गत्य निःशेषमवलोकयति मेदिनीम् ।
अनेकाश्चर्यसम्पूर्णां स नरः कूपदर्दुरः” ॥९१९॥
विमृश्येति त्रियां पृष्ट्वा वार्द्धिमार्गेण केशवः ।
ययौ श्रीनगरे लक्ष्मीकृते कष्टेन पीडितः ॥९२०॥
परगेहेषु कर्माणि कुर्वन् तत्रापि नित्यशः ।
पूर्वाभायोदयाद् दुःखी जातोऽत्यन्तं च केशवः ॥ यतः-

“दुःखं स्त्रीकुक्षिमध्ये प्रथममिदं भवे गर्भवासे नराणाम्,
बालत्वे चापि दुःखं मलकलिततलुः स्त्रीपत्य-पानमिश्रम् ।
तारुण्ये चापि दुःखं भवति धिरहजं युद्धभावेऽपि दुःखम्,
संसारं रे मनुष्या ! यदत यदि क्षुण्णं स्वल्पमप्यस्ति किञ्चित्” ॥

चञ्चत्प्रभोदये पूर्णं चन्द्रं वीक्ष्य द्विजस्तदा ।
एतत्ते कृत्य मणि दीप्रदीधितिं ध्यातवानिति ॥९२८॥
माणिक्यचन्द्रयोर्मध्ये कोऽस्ति भास्वरदीप्तिमान् ।
एतं पुनः पुनः कुर्वन् यापयत् तिम्रति नाडवः ॥९२९॥

चञ्चत्प्रभोदयं पूर्णं चन्द्रं वीक्ष्य द्विजस्तदा ।
हस्ते कृत्य मणिं दीप्रदीधितिं ध्यातवानिति ॥९२८॥
माणिक्यचन्द्रयोर्मध्ये कोऽस्ति भास्वरदीप्तिमान् ।
एवं पुनः पुनः कुर्वन् यावत् तिष्ठति वाडवः ॥९२९॥
तावच्छयान्मणिर्वाद्धौ पपाताभाग्ययोगतः ।
ततस्तावद् द्विजः पश्चात्तापभागजनिष्ट सः ॥९३०॥
एवं कुर्वन्ति ये कार्यमविमुश्य जना मनाम् ।
तेऽस्तीव दुःखिनो लोके जायन्ते नात्र संशयः ॥९३१॥
प्रतीक्षस्व क्षणं स्वामिन् ! करिष्येऽहं तवोदितम् ।
भूपो दध्यावयमपि लक्षबुद्धिसमोऽजनि ॥९३२॥
अग्रे तलारमाकार्यं प्रोवाचेति क्षमापतिः ।
शूलायां क्षेपणं कार्यं त्वया शतमतेर्दुतम् ॥९३३॥
सहस्रलक्षकोटिभ्यो मतीनां तत्क्षणात्तदा ।
देशत्यागं ददौ प्रातः क्रुद्धो विक्रमभूपतिः ॥९३४॥ यतः-

ग म् । अतः अनमाननीयः,
गौ मुणाः काश्रनमाश्रयन्ति ॥९१७॥
मुभीताः परदेशस्य परालयाः प्रमादतः ।
स्वदेशे निभनं यान्ति काकाः काशुरुया मृगाः ॥९१८॥
यो न निर्गल्य निःशेषमवलोकयति मेदिनीम् ।
अनेकार्थसम्पूर्णां स नरः कृपदहुरः ॥९१९॥
विन्दयेति त्रियां पृष्ट्वा वादिमार्गेण केयवः ।
ययौ श्रीनगरे लक्ष्मीकृते कश्येन पीडितः ॥९२०॥
परनेहेषु कर्मणि कुर्वन् तत्रापि नित्यशः ।
पूर्वमाग्योदयाद् दुःखी जातोऽत्यन्तं च केयवः ॥ यतः—

“माता यदि विपं दद्यात् पिता विक्रयते सुतम् ।
राजा हरति सर्वस्य का तत्र परिदेवना ॥९३५॥
दुर्द्धरा भूपतेराज्ञा दुर्धरं वह्निवेशनम् ।
सिंहस्यास्ये करक्षेपो दुर्द्धरो देहिनां भवेत्” ॥९३६॥
शतबुद्धिं तलारक्षः शूलायां क्षेप्तुमञ्जसा ।
राजादेशाद् बहिर्देशं यावद् गच्छति निर्दयः ॥९३७॥
तावच्छतमतिः ग्राह भो तलारशिरोमणे ! ।
मया विनाशितं भूमीपतेः किमपि नाधुना ॥९३८॥
अविचार्यायमुर्वीशो यदि मां मारयिष्यति । [सति
तथापि भूपतेः पार्श्वे नेतव्योऽहं त्वयैकशः ॥ तलारेण तथा कृते
शतबुद्धिर्नृपोपान्ते गत्वा खण्डानि भोगिनः ।
आनीय रात्रिवृत्तान्तं निखिलं प्रोक्तवान् स्फुटम् ॥९४०॥
ततः शतमतेर्वीक्ष्य चातुर्यं स्वामिभक्तताम् ।
सद्यो नृपो ददौ देशान् भूरिशस्तोषिताशयः ॥९४१॥

“यत्कृत्वाटिन्याः किल बालुकानां, सरित्पतेर्गार्दिरुपन्यमणीनाम् ।
नभस्सुहृन्नां च शरीरिणां च, विलायते नैव क्षुभेन संख्या” ॥
तस्मिन्वसरे कश्चिदन्यो वा पण्डितो जगौ ।
स्वामिभक्तैकं स्फुटं कान्यं श्रूयतां भवताऽधुना ॥९४२॥

त्रयाणां सहस्रबुद्ध्यादिकानां मन्त्रिणां तदा ।
वर्धयामास भूपालो ग्रासं पुर्यादिदानतः ॥९४२॥ यतः—
“धवलान्यातपत्राणि वाजिनश्च मनोरमाः ।
सदा मत्ताश्च मातङ्गाः प्रसन्ने भूपतौ सति ॥९४३॥
राजा तुष्टोऽपि भृत्यानामर्थमात्रं प्रयच्छति ।
तेऽपि सन्मानमात्रेण प्राणैरप्युपकुर्वते” ॥९४४॥
ततः श्रीविक्रमादित्यो भट्टमात्रादिसेवकैः ।
सेव्यमानो नयाद् भूमिं पालयामास नित्यशः ॥९४५॥
“दुष्टानां दमनं नयानुगमनं स्वीयप्रजापालनम्,
नित्यं देवमहर्षिपादनमनं षट्दर्शनीमाननम् ।
औचित्याचरणं परोपकरणं त्यागं सभोगं श्रिया,
कुर्वाणो नृपतिः श्रिया निजपतिः सत्यैव सेवा मता” ॥
अन्येद्युर्विक्रमादित्यः सभायां यावदासितः ।
तावत्कोऽपि द्विजोऽभ्येत्य काव्यमेकं जगौ स्फुटम् ॥९४७॥

“आवापयति विन्तोऽयं देवतेषु अगाडज ।
वागागु तद्विस्मयीणा संज्ञया गुणमादिजा” ॥९४८॥
विजयमादित्यभूमीशो विज्ञाय ज्ञानतो यतिः ।
सकाश्याऽल्लापयामास स भर्मास्तीतोऽष्टौकम् ॥९४९॥
उपदेशे मुनीन्नेन दत्ते प्राप्तेऽपि भूपतिः ।
रमणीं त्वं प्रागद्य देहि गणम ॥९५०॥

“माता यदि हि तन्नाम पिता तन्नाम ।
माता तस्मिन् गर्भे का एव परिहृता ॥९५॥
देहा भूषणेनात्मा दूरेण भिन्नेनम् ।
मिलमासे सख्येणो दूरेण भिन्नेनम् ॥९६॥
मातुर्हि तन्नामः अन्तःपुरा क्षेत्रमात्मा ।
राजदेहात् नहिद्विजं याम्नात् गच्छति निर्दयः ॥९७॥
तान्छतमतिः प्राह भो तलारक्षितेभ्यो ॥
मया विनाशितं भूमीपतेः किमपि नाधुना ॥९८॥
अविचार्ययच्छुर्वीक्षो यदि मां मारयिष्यति ।
तथापि भूपतेः पादौ मेतन्वयोदहं त्वयिकथः ॥ तलारेण तथा कृते
यातुश्चिद्वैराग्यमापन्ते गत्वा खण्डानि भोजिनः ।
आनीय सन्निवृत्तान् नहिद्विजं प्रोक्तवान् स्फुटम् ॥९९॥
ततः यातमतेर्वीक्ष्य चाहं स्वामिमक्तताम् ।
सद्यो नृपो ददौ देहात् भुविशक्तौपिताकथः ॥१००॥

[सति
॥९८॥
॥९९॥
॥१००॥

“मरुत्तटिन्याः किल बालुकानां, सरित्पतेर्वारिषृङ्मणीनाम् ।
नभस्युद्भूतां च शरीरिणां च, विज्ञायते नैव बुधेन संख्या” ॥
तस्मिन्नावसरे कश्चिदन्यो वा पण्डितो जगौ ।
स्वामिनेकं स्फुटं काव्यं श्रूयतां भवताऽधुना ॥१०१॥
विक्रमार्कनृपः ग्राह जल्प पण्डितशेखर ! ।
उच्चैः स्वरं जगौ काव्यमिदं संसदि कोविदः ॥१०२॥
“अथमुत माधवगर्जितं च, स्त्रीणां चरित्रं भवितव्यता च ।
अवर्पणं चाप्यतिवर्पणं च, देवा न जानन्ति कुतो मनुष्याः” ॥
विक्रमार्को जगौ विद्वन् ! नेदम् युक्तं वचस्तव ।
नारीणां ज्ञायते पारश्चरित्रस्य हि कोविदैः ॥१०३॥
ततस्तं पण्डितं कारागारे क्षिप्त्वाऽथ विक्रमः ।
उत्तराभिमुखोऽचालीद् ज्ञातुं स्त्रीचरितं तदा ॥१०४॥
क्रामता तेन भूपीठं शिखरे कस्यचिद् गिरेः ।
कायोत्सर्गस्थितो नासान्यस्तद्वक् साधुरीक्षितः ॥१०५॥ यतः-

“माता यदि हि तन्नाम पिता तन्नाम ।
माता तस्मिन् गर्भे का एव परिहृता ॥९५॥
देहा भूषणेनात्मा दूरेण भिन्नेनम् ।
मिलमासे सख्येणो दूरेण भिन्नेनम् ॥९६॥
मातुर्हि तन्नामः अन्तःपुरा क्षेत्रमात्मा ।
राजदेहात् नहिद्विजं याम्नात् गच्छति निर्दयः ॥९७॥
तान्छतमतिः प्राह भो तलारक्षितेभ्यो ॥
मया विनाशितं भूमीपतेः किमपि नाधुना ॥९८॥
अविचार्ययच्छुर्वीक्षो यदि मां मारयिष्यति ।
तथापि भूपतेः पादौ मेतन्वयोदहं त्वयिकथः ॥ तलारेण तथा कृते
यातुश्चिद्वैराग्यमापन्ते गत्वा खण्डानि भोजिनः ।
आनीय सन्निवृत्तान् नहिद्विजं प्रोक्तवान् स्फुटम् ॥९९॥
ततः यातमतेर्वीक्ष्य चाहं स्वामिमक्तताम् ।
सद्यो नृपो ददौ देहात् भुविशक्तौपिताकथः ॥१००॥

“आयावयंति गिम्हेसु हेमंतेसु अवाउडा ।
वासासु पडिसंलीणा संजया सुसमाहिता” ॥९५॥
विक्रमादित्यभूमीशं विज्ञाय ज्ञानतो यतिः ।
तन्नाम्नाऽऽलापयामास स धर्माशीर्वादपूर्वकम् ॥९५६॥
उपदेशे शुनीन्द्रेण दत्ते प्राहेति भूपतिः ।
महं विद्यामपूर्गं त्वं प्रसद्य देहि सत्तम ! ॥९५७॥
मनःकामनया शुद्ध्या रञ्जितः साधुना नृपः ।
नत्वा स्तुत्वाऽग्रतोऽचालीत् तत्परीक्षणहेतवे ॥९५८॥
पश्यन् बहून् पुरग्रामाकरसिन्धुनगान् नृपः ।
जगाम वसुधाभूषामणिं लक्ष्मीपुरं परम् ॥९५९॥
विलोकयन् पुरच्छायां धूतकृत्स्थानकेऽगमत् ।
स्थित्वैकं ग्रहरं यावदचलदग्रतो नृपः ॥९६०॥
धूतकृत् क्षत्रियो ज्ञात्वा सदाकारं च तं नरम् ।
गच्छन्तं स्ववलात् सद्यो भोजनाय न्यमन्त्रयत् ॥९६१॥

अतिथेरात्मनश्चापि भोजनं प्रवरं तदा ।
प्रेष्य स्वं सेवकं गेहे तेन रंधापितं स्फुटम् ॥९६२॥
दीव्यतो द्यूतकृत्युंसो भोजनं विस्मृतं पुनः ।
भार्यया प्रेषितः प्रेष्यः पत्युः पार्श्वेऽदनाय च ॥९६३॥
रममाणेन तेनाथ प्रेषितोऽभ्यागतो गृहे ।
तत्प्रिया तं नरं प्रेक्ष्य पञ्चबाणेन पीडिता ॥९६४॥ यतः—
“जर्जरिते सति हृदये स्मरकौसुमशरसंधातसन्तपैः ।
जलमिव गलति विवेकः कृत्याकृत्येषु लोकस्य” ॥९६५॥
प्रक्षाल्य चरणौ भोक्तुमुपविष्टोऽतिथिस्तदा ।
शालिदालिघृतं पर्य(रि)वेष्य दध्याविति प्रिया ॥९६६॥
यद्ययं पुरुषो भर्ता मम नूनं भविष्यति ।
गोत्रदेव्यै बलिं सद्यः तदा दत्स्येऽहमद्भुतम् ॥९६७॥
तदा तं पुरुषं वीक्ष्य रूपवन्तं च तत्क्षणात् ।
क्षत्रियगृहिणी मोहपिशाचग्रसिताऽभवत् ॥९६८॥ यतः—

ज्वलन्तं सदनं विध्यापयन्तमतिथिं तदा ।
निरीक्ष्य द्यूतकृत् स्वप्ने कोशमध्येऽक्षिपत्तदा ॥९७६॥
तथेति हृदितो भर्ता यद्ययं पुरुषोत्तमः ।
नागमिष्यत् तदा सर्वं गृहं भस्मभवञ्जलु ॥९७७॥
ततः स्त्रीचरिते ॥९७८॥

“दिवा पश्यति नो घृकः काको नक्तं न पश्यति ।
अपूर्वः कोऽपि कामान्धो दिवा नक्तं न पश्यति ॥९६९॥
धत्तूरितो जनो यद्वत्पश्येत् काञ्चनमज्जगत् ।
तथा कामान्धितो जीवोऽखिलं नारीमयं जगत् ॥९७०॥
मनःकामनया शुद्ध्या ज्ञात्वा तस्या मनोगतम् ।
ग्राहेति भूपतिर्नारि ! कुरुष्व त्वं यथारुचि ॥९७१॥
मां विगोपयिता ह्येष नरो ध्यात्वेति भामिनी ।
बुम्भारवं चकाराशु जल्पन्ती च यथा तथा ॥९७२॥
जातशङ्कोऽथ तं हन्तुं यावदायाति द्यूतकृत् ।
तावच्च तत्प्रिया दध्यावतिथेर्मरणं वृथा ॥९७३॥ यतः—
“क्षणं सक्तः क्षणं मुक्तः क्षणं क्रुद्धः क्षणं क्षमी ।
मोहाद्यैः क्रीडयेवाहं कारितः कपिचापलम्” ॥९७४॥
चुछीतोऽलातमादाय नीत्रं प्रज्वालितं तया ।
ततो जजल्प भो लोका गृहं ज्वलति धावत ॥९७५॥

जाता एकोनपञ्चाशत् तस्य भूमीपतेः पुनः ॥९८३॥
अत्र शालवाहूनसम्बन्धः कियान् वाच्यः ।
अन्यदा विक्रमार्कस्य शालवाहनभूपतिः ।
ग्रामाणि कतिचित् हत्वा जगाम नगरं निजम् ॥९८४॥

दामेन यदि सिद्ध्येत कार्यं भेदेन किं तदा ।
भेदेन यदि सिद्ध्येत कार्यं दण्डेन किं तदा ॥९९०॥
ततोऽवग् मन्त्रिराद् दूतः श्रेष्ठ्यते प्रथमं वरः ।
न मन्यते यदा दूतवचनं सालवाहनः ॥९९१॥
तदा च क्रियते सद्यस्तं विजेतुमुपक्रमः ।
विमृश्येति महीशेन दूतोऽचालि रिपुं प्रति ॥९९२॥
प्रतिष्ठानपुरे गत्वा सालवाहनसंसदि ।
दूतः स्फुटं जगादेति विक्रमार्कनृपोदितम् ॥९९३॥
विक्रमार्कनृपग्रामा भग्नाश्च यत्त्वयाऽधुना ।
वरं तन्न कृतं सालवाहनक्षोणिनायक ! ॥९९४॥
आगत्य तस्य भूपस्य विक्रमार्कस्य साम्प्रतम् ।
मिलित्वा क्षम्यतां सौवापराधं विमृशं विना ॥९९५॥
नो चेत् श्रीविक्रमादित्यः सचह्य कटकं द्रुतम् ।
एष्यत्यत्र भवन्तं च विजेतुं सालवाहन ! ॥९९६॥

अनेकमचमातञ्जवाजिचरिद्विजितम् ।
अन्तरा मिलितं सैन्यं द्रव्योर्ध्वमीश्वरोस्तदा ॥१००४॥
रथी च रथिना सार्धं मादी च सादिना सप्त ।
पदिकाः पदिकैः सार्धं निपादी न निपादिना ॥१००५॥

श्रुत्वा तद् भुङ्कुरीं कृत्वा सालवाहनभूपतिः ।
ग्राह दूत ! किमुक्तेनानेनैव भवतोऽधुना ॥९९७॥
भवतः सपदि स्वामी समागच्छतु सम्मुखम् ।
युद्धाय कटकं लात्वाऽहकमेष्यामि वेगतः ॥९९८॥
ततो दूतो द्रुतं गत्वा विक्रमार्कनृपान्तिके ।
ग्राहेति कटकं कृत्वा चलयतां साम्प्रतं ग्रभो ! ॥९९९॥
सालवाहनभूपालस्तृणमन्यो जगन्नयम् ।
न मन्यते तृणाय तां विक्रमार्कनृपाधुना ॥१०००॥
श्रुत्वा तद् विक्रमादित्यः सचह्य तत्क्षणात् तदा ।
भूरिसैन्ययुतोऽचालीत् प्रतिष्ठानपुरं प्रति ॥१००१॥
सेवकेभ्यो महीशेन दत्ता लक्ष्मीश्च भूयसी ।
भृत्या भूपतिसन्मानं लब्ध्वाऽभूवन् प्रमोदिताः ॥ यतः-
“विग्रहमिच्छन्ति भटा वैद्याश्च व्याधिपीडितं लोकम् ।
मृतकवहुलं च विप्राः क्षेमसुभिर्धं च निर्ग्रन्थाः” ॥१००३॥

आर्तजनानं न कर्तव्यं स्वामिन्न सत्त्वा मन्त्राणां ।
द्रव्यनिन यतो जीवा लभन्ते कुपतिं द्रुतम् ॥१००१॥
“आर्तं तिग्मगतिस्तथा गतिरथोऽ [मर्गं ८ श्लो० ६६०] ॥
श्रीनिगमचरित्रं तु भगन्तमिह सन्ततम् ।
मर्गं १००३ ॥ १००३ ॥ १००३ ॥ १००३ ॥

श्रीमेन यदि मित्रेण कार्यं मेहेन किं नृणां ।
मेहेन यदि मित्रेण कार्यं दहेन किं नृणां ॥२४५॥
ततोऽपि यन्मित्रं दूतः प्रेष्यते प्रथमं परः ।
न मन्यते यदा दूतान्नं गच्छताहनः ॥२४६॥
तदा च क्रियते मयस्ते निजोत्पन्नकर्म ।
विदुष्येति महीनेन दूतोऽन्तर्गतं रिपुं प्रति ॥२४७॥
प्रतिष्ठानपुरं गत्वा सालवाहनसंसदि ।
दूतः स्फुटं जगदेति विक्रमार्कशुषोदितम् ॥२४८॥
विक्रमार्कशुषग्रामा भग्राथ यस्वयाऽधुना ।
यं तत्र कृतं सालवाहनक्षोणिनायक ॥२४९॥
आगत्य तस्य भूपस्य विक्रमार्कस्य साम्प्रतम् ।
मिलित्वा क्षुण्णतोऽसौवापराधे विदुषे विना ॥२५०॥
नो चेत् श्रीविक्रमादित्यः सञ्चल्य कटकं द्रुतम् ।
पुण्यतपत्र भवन्तं च विजिह्वं सालवाहन ॥२५१॥

अनेकमत्तमातङ्गनाजिवीरविराजितम् ।
अन्तरा मिलितं सैन्यं द्वयोर्भूमीशुस्तदा ॥२५०॥
रथी च रथिना सार्धं सादी च सादिना सह ।
पदिकाः पदिकैः सार्धं निपादी च निपादिना ॥२५१॥
खड्गी च खड्गिना सार्धं कुन्ती च कुन्तिना सह ।
वर्मिता वर्मितैः सार्धं तूणी च तूणिना समम् ॥२५२॥
शाक्तिकेन च शाक्तिकः पत्नी च पत्निणा समम् ।
वाणिको वाणिना सार्धं दण्डिकेन च दण्डिकः ॥२५३॥
इत्यादि विग्रहो वाढं वभूव बलयोर्द्वयोः ।
दारुणश्च तदा देवा अपि द्रष्टुं समागमन् ॥२५४॥
एवं च कुर्वतोर्धुद्वं विक्रमार्कस्य वक्षसि ।
तीक्ष्णो लग्नः शरो मुक्तः सालवाहनभृशुजा ॥२५५॥
तदानीं च चमूमध्ये श्रीविक्रमार्कनरेश्वरम् ।
भट्टमात्रादयः प्रोचुर्मन्त्रीशा इति तत्क्षणम् ॥२५६॥

श्रीमेन यदि मित्रेण कार्यं मेहेन किं नृणां ।
मेहेन यदि मित्रेण कार्यं दहेन किं नृणां ॥२४५॥
ततोऽपि यन्मित्रं दूतः प्रेष्यते प्रथमं परः ।
न मन्यते यदा दूतान्नं गच्छताहनः ॥२४६॥
तदा च क्रियते मयस्ते निजोत्पन्नकर्म ।
विदुष्येति महीनेन दूतोऽन्तर्गतं रिपुं प्रति ॥२४७॥
प्रतिष्ठानपुरं गत्वा सालवाहनसंसदि ।
दूतः स्फुटं जगदेति विक्रमार्कशुषोदितम् ॥२४८॥
विक्रमार्कशुषग्रामा भग्राथ यस्वयाऽधुना ।
यं तत्र कृतं सालवाहनक्षोणिनायक ॥२४९॥
आगत्य तस्य भूपस्य विक्रमार्कस्य साम्प्रतम् ।
मिलित्वा क्षुण्णतोऽसौवापराधे विदुषे विना ॥२५०॥
नो चेत् श्रीविक्रमादित्यः सञ्चल्य कटकं द्रुतम् ।
पुण्यतपत्र भवन्तं च विजिह्वं सालवाहन ॥२५१॥

आर्तध्यानं न कर्तव्यं स्वामिन्नत्र लया मनाम् ।
दुष्यन्निन यतो जीवा लभन्ते कुगतिं द्रुतम् ॥२५२॥ उक्तं च-
“ओतं तिर्यग्गतस्तथा गतिरधो ० [सर्ग ८ श्लो ६६०] ॥
श्रीविक्रमचरित्रं तु भवन्तमिव सन्ततम् ।
वयं हि वरिवस्यामः कल्याणीभक्तिपूर्वकम् ॥२५३॥
ततः श्रीविक्रमादित्यः शुभध्यानपरायणः ।
ध्यायन् पञ्चनमस्कारं प्राप स्वर्गसुखं तदा ॥२५४॥ यतः-
“तावच्चन्द्रचलं ततो ग्रहचलं ० [सर्ग ८ श्लो ८३६] ॥२५५॥
श्रीविक्रमचरित्रोऽथ द्वितीयवासरे प्रगे ।
सालवाहनभूपेन रणं कर्तुं प्रवर्तितः ॥२५६॥
श्रीविक्रमचरित्रेण सालवाहनभूपतेः ।
क्षणमात्राच्चमूर्ध्नि नष्टा सर्वा दिशोदिशम् ॥२५७॥
मेलं कृत्वा ततः सालवाहनो मेदिनीपतिः ।
जगाम नगरं सौवं विक्रमादित्यसुनुना ॥२५८॥

श्रीविक्रमचरित्रोऽथ निजपुर्यां समागतः ।
न मुञ्चति मनाक् शोकं पितुर्मरणदुःखितः ॥१०१९॥
सिद्धसेनगुरुस्तत्रागत्य शोकच्छिदे तदा ।
उपदेशं ददावेवं विक्रमार्कसुतं प्रति ॥१०२०॥ तथाहि—
धर्मशोकभयाहारनिद्राकामकलिक्रुधः ।
यावन्मात्रा विधीयन्ते तावन्मात्रा भवन्त्यमी ॥१०२१॥
“तित्थयरा गणहारी सुरवङ्गो चक्किंसेवा रामा ।
संहरिआ हयविहिणा सेसेसु जीएसु का गणणा” ॥१०२२॥
शत्रुञ्जयादितीर्थेषु येन यात्रा कृता घनाः ।
अनृणा विहिता भूश्च तस्य शोकः कथं भवेत् ॥१०२३॥
श्रुत्वा स्वर्गसुखं च्युत्वा ततो विक्रमभानुमान् ।
स्तोकैरेव भवैर्मोक्षसौख्यमादर्शयिष्यति ॥१०२४॥ पाठान्तरम्—
अन्येद्युर्विक्रमादित्यः समं सालमहीशुजा ।
कुर्वाणः समरं भग्नः खिन्नः स्वपुरमीयिवान् ॥१०२५॥

श्रीविक्रमचरित्रस्य पितृश्रुत्युत्पत्त्युद्भवम् ।
शोकं धर्मोपदेशेनोच्चारयामास स्वरिराट् ॥१०२३॥

इति श्रीमत्तथागच्छनायक—श्रीसोमशुन्दरस्वरिपट्टालंकरणश्रीशुनिशुन्दरस्वरिशिष्य—पं० शुभश्रील्लगणिविरचिते विक्रमादित्य-
विक्रमचरित्रनरिते श्रीविक्रमादित्यस्वर्गगमनो नामैकादशः सर्गः समाप्तः ॥

विषादेनोदरव्याधिविक्रमस्य तथाऽजनि ।
यया(यथा) नैकं क्षणं स्वास्थ्यं लभते कर्मयोगतः ॥१०२६॥
स्मृतेऽपि बह्विवेताले नागते भिषजो जगुः ।
यद्यत्सि काकमांसं त्वं तदा रोगः प्रयात्यरम् ॥१०२७॥
भक्षिते काकमांसेऽपि जीवितव्यकृते तदा ।
नागाद्रोगः क्षयं भूमीपतेर्दुष्कर्मयोगतः ॥ उक्तं च लोकैः—
“खड्गो काञ्चो मुक्तं च साहसं विनडिअं अप्पाणं ।
अजरामरं न हूअं हा विक्रम ! हारिओ जम्मो” ॥१०२९॥
सिद्धसेनगुरुस्तत्राभ्येत्य भूपान्तिके जगौ ।
राजन्न क्रियते खेद उत्तमैरापदि स्थितैः ॥१०३०॥
धनेषु जीवितव्येषु स्त्रीषु चाहारकर्मसु ।
अतृप्ताः प्राणिनः सर्वे याता यास्यन्ति यान्ति च ॥१०३१॥
श्रुत्वेति विक्रमादित्यः सिद्धसेनार्यसंनिधौ ।
आराधनां विधायान्ते मृत्वा स्वर्गं समीयिवान् ॥१०३२॥

श्रीविक्रमचरितम् ॥ श्रीविक्रमचरितम् ॥
न मन्त्रिणा यत्तात नो ह निर्वर्तमानम् ॥१०२॥
निर्गन्तुमशक्यतामात्रं नोपदिशेत् ॥१०३॥
उपदेशं दर्शयन् विष्णुमन्त्रिणं गतिं ॥१०४॥ गति-
धर्मज्ञोऽभयानलनिद्रातामहलिकुण्डः ।
यागन्मन्त्रा मिधीयन्ते तागन्मन्त्रा भान्यमी ॥१०५॥
“सित्त्वयसा गणहारी सुरवर्णो चक्रिरेवता रामा ।
संहतिर्या हयविहिता सेसेषु जीपेषु का गणणा” ॥१०६॥
त्राशुखमादिदीर्घेषु येन यात्रा कृता घनाः ।
अचुणा विहिता भूय तस्य शोकः कथं भवेत् ॥१०७॥
सुखा स्वर्गसुखे च्युता ततो विक्रममाशुमात्र ।
स्तोकैरेव भवैर्मोक्षसील्यमादर्शयिष्यति ॥१०८॥ पाठान्तरम्-
अन्येषु विक्रमादित्यः समं सालमहीश्रुजा ।
कुर्वणः समरं समः स्थितः स्वपुस्मीविवाच ॥१०९॥

श्रीविक्रमचरित्रस्य पितृमृत्युसमुद्भवम् ।

शोकं धर्मोपदेशनोच्चारयामास स्वरिणः ॥१०३॥

इति श्रीमत्पागच्छनायक-श्रीसोमसुन्दरसूरिपट्टलंकरणश्रीमुनिमुन्दरसूरिशिष्य-पञ्चमशीलमणिविरचिते विक्रमादित्य-

विक्रमचरित्रचरिते श्रीविक्रमादित्यस्वर्गमनो नामैकादशः सर्गः समाप्तः ॥

द्वादशः सर्गः ।

श्रीविक्रमचरित्रं तु मन्त्रिणो भूपविष्टरे ।

न्यस्यन्ति यावता तावत् प्रोचुस्ताः पुत्रिका इति ॥१॥

अस्यास्मिन् योग्यता नास्त्युपवेष्टुं सिंहविष्टरे ।

विक्रमादित्यभूपालतुल्यत्वाभावतः खलु ॥२॥

श्रुत्वा तासां वचः प्रोचुरिति मन्त्रीश्वरा मिथः ।

एताः सिंहासनाधिष्ठायिका देव्यो वदन्ति च ॥३॥

तैः पृष्टं पुत्रिका ! ब्रूत विष्टरस्य च का गतिः ।

१ प्रमेदतः घ । * अयं श्लोकः कपुस्तके नास्ति ।

विष्णुमन्त्रिणं गतिं ॥१०३॥
उपदेशं दर्शयन् विष्णुमन्त्रिणं गतिं ॥१०४॥
गति-धर्मज्ञोऽभयानलनिद्रातामहलिकुण्डः ।
यागन्मन्त्रा मिधीयन्ते तागन्मन्त्रा भान्यमी ॥१०५॥
“सित्त्वयसा गणहारी सुरवर्णो चक्रिरेवता रामा ।
संहतिर्या हयविहिता सेसेषु जीपेषु का गणणा” ॥१०६॥
त्राशुखमादिदीर्घेषु येन यात्रा कृता घनाः ।
अचुणा विहिता भूय तस्य शोकः कथं भवेत् ॥१०७॥
सुखा स्वर्गसुखे च्युता ततो विक्रममाशुमात्र ।
स्तोकैरेव भवैर्मोक्षसील्यमादर्शयिष्यति ॥१०८॥ पाठान्तरम्-
अन्येषु विक्रमादित्यः समं सालमहीश्रुजा ।
कुर्वणः समरं समः स्थितः स्वपुस्मीविवाच ॥१०९॥

श्रुत्वेत्यादि गुरोर्विक्रियं विक्रमचरितस्तदा ।

मुक्त्वा शोकं द्रुतं मृत्युकृत्यं तस्य पितृव्यधात् ॥१०३॥

इति श्रीमत्पागच्छनायक-श्रीसोमसुन्दरसूरिशिष्य-पञ्चमशीलमणिविरचिते विक्रमादित्य-

विक्रमचरित्रचरिते श्रीविक्रमादित्यस्वर्गमनो नामैकादशः सर्गः समाप्तः ॥

द्वादशः सर्गः ।

ताः प्रोचुरधुना भूमौ विष्टरं स्थापयन्तु च ॥४॥

देवताधिष्ठितं वाक्यं श्रुत्वा मन्त्रीश्वरास्तदा ।

पुत्रिकासहितं सिंहासनमस्थापयन् क्षितौ ॥५॥

ततोऽन्यस्मिन् महासिंहविष्टरे न्यस्य मन्त्रिणः ।

श्रीविक्रमचरित्रं तु नमश्चक्रुः प्रमोदिताः ॥६॥

[*विक्रमादित्यमणिनी समेत्य ब्राह्मणं तदा ।

लज्जैर्धार्प्य मुदिता प्रोवाचेति च मंगलम्] ॥७॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥२४७॥

विक्रमादित्यभूपालतुल्यस्त्वं भवताच्चिरम् ।
औदार्यैर्यगाम्भीर्यैर्यप्रमुखसदुणैः ॥८॥
श्रुत्वैतच्चामरधराश्रतप्तो जहसुस्तदा ।
राजा ग्राह भवन्तीभिर्ब्रूत किं हसितं मनाक् ॥९॥
आद्याऽवगु विक्रमार्कस्यैकैकं चरितमद्भुतम् ।
वर्णितुं शक्यते नैव तत्तुल्यस्त्वं कथं भवेः ॥१०॥
राज्ञोक्तं विक्रमार्कस्य चरित्रं ब्रूत किञ्चन ।
सा प्रोवाचैकदा यावद् विक्रमः पर्षदि स्थितः ॥११॥
तावत् शुक्रयुगं तस्यास्तोरणे संमुषगमत् ।
नृभाषया शुकी ग्राह स्वामिन्नेषा पुरी वरा ॥१२॥
शुक्रोऽवगु यत्र यास्याव आवां तत्र पुरे गृहम् ।
रण्डाया अपि भूपस्यास्य गेहादस्ति सुन्दरम् ॥१३॥
एवमुक्त्वा शुक्रद्वन्द्वमुड्डीयाशु गतं क्वचित् ।
श्रुत्वैतद् भूपतिर्द्रिष्टुं तत्पुरं त्वरितोऽजनि ॥१४॥

१-चामरधरायुगलं जेहसुस्तदा घ । २ भवन्तीभ्या घ ॥ ३ ब्रूहि घ । ४ समुपाविशत् घ । 'भूनेतुरस्यास्ति सदान्द वरम्' इति प्रत्यन्तरे ।

श्रुत्वैतन्मुदितो मरुमायायिको हृतं तदा ।
दृष्ट्वा पुरीं गतो चक्रेश्वर्यो देव्या निकेतने ॥२२॥
क्षणेकेन कनी कान्चिद् स्वामिन्नेषा पुराजना ।
सुखासनसमासीना मखीजनयुगा ययो ॥२३॥
७ ४५ २२८ १ २ न्नी गम्य देव-

मद्भुमात्राग्निवेतालादीनामग्रे नृपो जगौ ।
शुक्रोक्तं नगरं मत्वा भवद्भ्यां कथ्यतां मम ॥१५॥
मद्भुमात्राग्निवेतालौ प्राप्यादेशं महीपतेः ।
अमन्तौ सर्वतः शश्वद् गतौ तिलङ्गनीवृति ॥१६॥
तिलङ्गदेशभूभागभलैकभूषणेऽनघे ।
श्रीपुरे सप्तमासान्ते भ्रमन्तौ ययतुः क्रमात् ॥१७॥
तत्रासीद् भूपतिर्भीमनामा न्यायपरो बली ।
पत्नी पद्माऽभिधा पुत्री तस्याभूत् सुरसुन्दरी ॥१८॥
सर्वकलाब्धिपरीणा चतुरा शीलशालिनी ।
चारुवृद्धिलसद्भूपजितस्वर्गिपुराङ्गना ॥१९॥
स्वर्गतुल्ये पुरे तस्मिन् स्थाने स्थाने पुराश्रियम् ।
पश्यन्तौ तोरणासीनं शुक्रयुगं ददर्शतुः ॥२०॥
शुक्रोऽवगु भोः प्रियेऽवन्त्यां या पुरी वर्णिता मया ।
सैवेयं नगरी स्वर्गविमानादतिमुन्दरा ॥२१॥

द्वादशः
सर्गः

॥२४७॥

ततोऽग्गादग्निवेताल आनेतुं विक्रमं हृतम् ।
मद्भो दध्यावहं जात एकाकी कञ्चे किम् ॥२९॥
मउकः प्राग भो मद्भ ! किमर्थमागतो नद ।
अग्निम् म्याने पिना शक्तिं कोऽन वेति नरो न ि ॥३०॥

समुपाधिनात घ । 'भूलेमुदस्यादिति सादनाद् गरम्' इति प्रत्यन्तरे ।

ततोऽगादग्निवेताल आनेतुं विक्रमं दुतम् ।
भट्टो दध्यावहं जात एककी करवै किमु ॥२९॥
एडकः ग्राह भो भट्ट ! किमर्थमागतो वद ।
अस्मिन् स्थाने विना शक्तिं कोऽप्युपैति नरो न हि ॥३०॥
शङ्कितो भट्टमात्रो न यावद् वक्ति च तं प्रति ।
एडकेनाङ्गिणा वाढमाहतस्तावता तथा ॥३१॥
क्षणेनोज्जयिनीपुर्यां गोपुरे पतितो यथा ।
दध्यावादौ मया मौढ्याद् वेतालः श्रेषितः पुरि ॥३२॥
क्षणेन सुस्थितो भूत्वा यावत् पश्यति सर्वतः ।
तावदुज्जयिनीं जज्ञौ गोपुरद्वारवीक्षणात् ॥३३॥
चमत्कृतस्ततो गत्वा विक्रमार्कस्य संनिधौ ।
एडकादिछतोदन्तं भट्टमात्रो जगौ तदा ॥३४॥
तावताऽग्निकोऽप्याययौ, संजातविसयो राजेति ॥

१-व्यामरधरायुगल

श्रुत्वैतन्मुदितौ भट्टमात्राशिकौ द्रुतं तदा ।
दृष्ट्वा पुरीं गतौ चक्रेष्वर्या देव्या निकेतने ॥२२॥
क्षणेनैव कनी काचिद् रूपोज्जितसुराङ्गना ।
सुखासनसमासीना सखीजनयुता ययौ ॥२३॥
तत्रागत्य सुरीं नत्वा यान्ती सख्यन्तिकात् कनी ।
भट्टमात्राग्निवेतालावानिन्ये स्वगृहे च तौ ॥२४॥
सखीभिः स्नपयामास भोजयामास चादरात् ।
भट्टमात्राग्निवेतालौ सा कन्या सुरसुन्दरी ॥२५॥
गृहापवरकस्यान्तः शय्यायां कन्यका निशि ।
उपविष्टा कुतोपान्तदीपिका पत्रभक्षिका ॥२६॥
तस्या उभयतः पार्श्वे बद्धावेडकघोटकौ ।
अग्रे भद्रासनं मुक्तं रूप्यस्वर्णमाणिमयम् ॥२७॥
उपविष्टस्तदा द्वारे भट्टः प्राहाशिकं प्रति ।
सर्वं समीहितं सिद्धं विक्रमार्कमिहानय ॥२८॥

१ गोपुर वीक्ष्य तत्क्षणात् घ :

विमृश्य भूपतिर्भट्टमात्रं रक्षाकृते पुरः ।
मुक्त्वा दहनवेतालयुक्तां नगरीं ययौ ॥३५॥
विलोक्य नगरीं भूयोऽदृश्यरूपोऽशिकान्वितः ।
चक्रेश्वर्यालये गत्वा नत्वा देवीं स्थितः क्षणम् ॥३६॥
आकाशे श्यामलां छायां वीक्ष्य प्रोवाच विक्रमः ।
वर्षाकालोऽधुना यातो चलयते तेन शीघ्रतः ॥३७॥
वेतालोज्ज्वलं ततः सैव कन्यकेति च पद्मिनी ।
तत्सञ्छरीरसौरभ्याकर्षिता भ्रमरावली ॥३८॥
श्यामलं कुर्वती व्योममण्डलं सर्वतोऽभितः ।
समागताऽस्ति कस्तूरीकज्जलोज्ज्वलविग्रहा ॥३९॥
श्रुत्वैतद् विक्रमादित्यः तां कन्यां प्राप्तुकामकः ।
उत्सुकोऽभून्मयूरौघ इव वर्षाम्बुदावलीम् ॥४०॥
क्षणेनैकेन सा कन्या रूपश्रीजितनिर्जरी ।
सुखासनसमासीना तत्रायता सखीयुता ॥४१॥

यया चैव कन्यका मे हि भविष्यति प्रिया प्रिया ।
पूजा सपादलक्षस्य कर्तव्या मयका तदा ॥४२॥
भक्तिपूर्वं सुरीं नत्वा गत्वौकः सुरसुन्दरी ।
मोहिना स्वसखीं प्रेप्यानिनाय भूपतिं गृहम् ॥४३॥

विमानादुत्तरन्ती सा वीक्ष्य विक्रमभूपतिम् ।
शून्यचिन्ता तदा पद्भ्यां स्खलिता सुरसुन्दरी ॥४२॥ यतः-
“अम्बलाणसणी कम्माण मोहणी तह वयाण बंभवयं ।
गुत्तीण य मणगुत्ती चउरो दुक्खेण जिप्पंति” ॥४३॥
दध्यौ चेति खचित्ते सा किमेष वासवः सुरः ।
नागेशः किन्नरः किं वा किं वा विद्याधरो ह्ययम् ॥४४॥
भक्तिपूर्वं सुरीं नत्वा प्राहेति सुरसुन्दरी ।
एष चेन्मानवो भर्ता भविष्यति ममानघः ॥४५॥
तदा सपादलक्षस्य वसोर्वद्भोपनं मया ।
कर्तव्यमिति जल्पित्वा गृहेऽगात् सुरसुन्दरी ॥४६॥
विक्रमार्कनृपस्तस्या रूपं देवाङ्गनाधिकम् ।
निरीक्ष्य तां तदा प्राप्तुकामोऽजनि भृशं हृदि ॥४७॥
मध्येदेवकुलं गत्वा विक्रमार्कनृपो द्रुतम् ।
भक्तिपूर्वं सुरीं नत्वा जगादेति कृताञ्जलिः ॥४८॥

विद्यते च पुमानेष परीक्षामिति सा व्यधात् ॥४९॥
गृहोपवरकस्यान्तः शय्यायाः कन्यका निशि ।
उपविष्टा कृतोपान्तदीपिका पत्रभक्षिका ॥५०॥
तस्या उभयतः पाक्षे चन्द्रविजयकौटकी ।

निवृत्तं सुपिबिम्बमाने रमाग्रो यतः ।

मृगमा दलनेपान्मगलम नयति यतो ॥२४९॥

मिलो मय नमसि भूतोऽन्तर्गतोऽति तन्निः ।

चक्रैर्धर्मालये गत्वा नन्वा देति गिराः ताम् ॥२५०॥

आक्रान्ते इयामला छायां नीक्ष्य भोगात् प्रियमः ।

वर्षाकालोऽधुना यातो नन्यते तेन स्त्रीघ्नतः ॥२५१॥

चेतालोऽवक्व ततः सेन कन्यकेति च पयिनी ।

तत्सन्धरीस्तोरुम्याकर्षिता भ्रमरावली ॥२५२॥

इयामलं कुर्वती व्योममण्डलं सर्वतोऽभितः ।

समागताऽस्ति कस्तूरीकञ्जालोज्ज्वलविभ्रदा ॥२५३॥

श्रुत्वैतत् विक्रमादित्यः तां कन्यां प्राप्नुकामकः ।

उत्सृज्योऽभून्मयूरीव इव वपिन्मुद्रावलीम् ॥२५४॥

स्वर्गनैकेन सा कन्या रूपश्रीकितम्बिनी ।

सुखासनसमासीना तत्राप्यता सखीकुला ॥२५५॥

एषा चेत् कन्यका मे हि भविष्यति प्रिया प्रिया ।

पूजा सपादलक्षस्य कर्तव्या मयका तदा ॥२५६॥

भक्तिपूर्व सुरीं नत्वा गत्वौकः सुरसुन्दरी ।

मोहिता खसखीं प्रेष्यानिनाय भूपतिं गृहम् ॥२५७॥

सखीभिः सपयामास भोजयामास चादरात् ।

विक्रमार्कं नृपं कन्या सदनपानदानतः ॥२५८॥ यतः-

“पानीयस्य रसः शैत्यं परान्नस्यादरो रसः ।

आनुकूल्यं रसः स्त्रीणां मित्राणां वचनं रसः” ॥२५९॥

आदरेण च यद्वत् भोजनं तत्सुधायते ।

अनादरेण यद्वत् भोजनं तद्विपायते ॥२६०॥

कन्या दध्यावयं कीदृक् सत्त्वौदार्यगुणान्वितः ।

१ छुरोत्तमे घ ।

२ “राजा प्राहैडक । बृहि कथामस्यधुना निशि(श) ।

दीपेऽवतीर्य वदतो कथां देहि त्वमुत्तरम् ।

जगौ प्रदीप । किं दत्ते उत्तरं मम संप्रति । दीपः प्राह कथां नैव वक्तुं जानामि भूगते । ॥

उत्तरं तु प्रदास्यामि भवतोऽहं प्रयत्नतः” ॥ २४९ इति गणुस्तकेऽधिक. पाठ. ॥

विना-नदलक्ष-... ॥२४८॥

... ॥२४९॥

... ॥२५०॥

... ॥२५१॥

... ॥२५२॥

... ॥२५३॥

... ॥२५४॥

... ॥२५५॥

... ॥२५६॥

... ॥२५७॥

... ॥२५८॥

... ॥२५९॥

... ॥२६०॥

... ॥२६१॥

विद्यते च पुमानेष परीक्षामिति सा व्यधात् ॥२६२॥

गृहोपवरकस्यान्तः शय्यायाः कन्यका निशि ।

उपविष्टा कृतोपान्तदीपिका पत्रभक्षिका ॥२६३॥

तस्या उभयतः पार्श्वे बद्धवेडकघोटकौ ।

अग्रे भद्रासनं रत्नमयं च स्थापितं तया ॥२६४॥

उपविष्टो नृपो द्वारे साहसी विक्रमार्थमा ।

एडकः प्राह भो कस्त्वमागाः कस्य बलादिह ॥२६५॥

राजाऽवक् स्ववलेनेति श्रुत्वा प्राहैडकस्तदा ।

एवं चेत्स्वामिनीं मेऽत्र पत्यंके संस्थितामिमाम् ॥२६६॥

जल्पयिष्यति यो वारोऽश्वतुरस्तं वरिष्यति ।

स्ततो राजा जगौ दीपमधिष्ठायाशिकाधुना ॥२६७॥

कथां मे जल्पतो देहि त्वकं प्रत्युत्तरं स्फुटम् ।
अशिकोऽवक् तव स्वाभिन् ! प्रमाणं वचनं मम ॥६०॥
अवतीर्णेऽग्निके दीपे प्रददत्युत्तरं तदा ।
भृषवत्यां राजनन्दिन्यां विक्रमाकर्षो जगाविति ॥६१॥
कौशाम्ब्यां वामनो विप्रः सावित्री तस्य गेहिनी ।
पुत्रो नारायणः पुत्री गावित्री मातुलोऽच्युतः ॥६२॥
वरयोग्यां सुतां वीक्ष्य चत्वारो जनकादयः ।
आशासु चतसृष्वशु गला दृष्ट्वा वरान् वरान् ॥६३॥
विवाहं मेलयित्वा च मुहूर्तं शोभने तथा ।
लभं लालाऽऽनयामासुः वरान् स्वस्वजनान्वितान् ॥ [युग्मम्]
आगता युगपत्तत्र गावित्रीं वरितुं कनीम् ।
वदन्त्येवं वराः सर्वे क्रोधाध्माताः पृथक् पृथक् ॥६५॥
अहमेनां ग्रहिष्यामीत्येवं वादं द्विजन्मसु ।

१ “धिग् मां यस्याः कृतेऽभीषां महानर्थोऽयमुत्थितः । मृतायां मयि सर्वेषां श्रेयो भवति नान्यथा ॥
निश्चित्यैवं चितां बाह्ये रचयित्वैकमानसा । सा वह्निं साधयामास स्रदुःखं वीक्षिता जनैः” ॥ इत्यादि शब्दार्थान्दर्भे मेदो-घपुस्तके ॥

धिग् धिग् मे जीवितं धुरि मेदिनीञ्जमणं तथा ।
धिग् भोजनमिदं कुक्षिपूर्तये बालहृत्यया ॥७३॥
स्वार्थी जीवो न किं पार्थं कुरुते दुर्गतिप्रदम् ।
मातृपितृसुतापुत्रमित्रादिकवधादिह ॥७४॥ यतः-

कुर्वत्सु तेषु संपेण दष्टा कन्या मृता क्षणात् ॥६६॥
एको वरस्तया सार्धं चितायां मृत्युमीयिवान् ।
द्वितीयोऽस्थीनि लालाऽगात् तीर्थं क्षेप्तुं तदा द्रुतम् ॥६७॥
कृत्वोदजं तृतीयस्तु श्मशानस्योपरि स्फुटम् ।
भिक्षाव्रतत्परः पिण्डं दत्त्वा तस्मै च खादति ॥६८॥
चतुर्थो भूतले भ्राम्यन् वसन्तपत्तने गतः ।
मुकुन्दद्विजगेहिण्या भोजनार्थं निमन्त्रितः ॥६९॥
भोजनायोपविष्टाय द्विजाय द्विजयोषितः ।
तस्याः स्नू रूदन् दत्ते न कर्तुं परिवेषणम् ॥७०॥
मात्राऽग्नौ तनयं क्षिप्त्वा विहितं परिवेषणम् ।
द्विजो दध्यौ पुरा कन्याहत्या लभ्या मम स्फुटम् ॥७१॥
अधुना बालकस्यास्य हत्या लभ्या पुनर्मम ।
तेन मे नरकं मुत्तत्राऽन्यत्र स्थानं न विद्यते ॥७२॥

कन्यासहस्रतो विप्रो जीवितः सोऽपि तत्क्षणात् ।
तीर्थगतोऽपि तत्रागात् तदानीं बाहवो द्रुतम् ॥८०॥
कन्यकां जीवितं दृष्ट्वा दिव्यरूपां तदा क्षणात् ।
अजानिष्ट कलिस्तेषां वरणां पूर्वान् भुञ्जाम् ॥८१॥

1123911

कन्यासहस्रतो विप्रो जीवितः सोऽपि तत्क्षणात् ।
तीर्थगतोऽपि तत्रागात् तदानीं वाडवो द्रुतम् ॥८०॥
कन्यकां जीवितां दृष्ट्वा दिव्यरूपां तदा क्षणात् ।
अजनिष्ट कलिस्तेषां वराणां पूर्ववद् भृशम् ॥८१॥
भो दीप ! कथय त्वं सा कन्या कस्य भविष्यति ।
दीपः ग्राह न जानेऽहं कस्य कन्या भविष्यति ॥८२॥
विक्रमार्को जगौ योऽत्र जानन्नापि वदिष्यति ।
तस्य हत्या भवेत्सप्तग्रामज्वालनिका द्रुतम् ॥८३॥
हत्याभयात् तया नार्या सुप्तया कथितं द्रुतम् ।
तीर्थेऽस्थिक्षेपकः स्रजुर्जीवनाञ्जनकः स च ॥८४॥
साद्धोत्पन्नः स्मृतो आता पिण्डस्तु पतिः स्मृतः ।
एवं कन्यैकवारं सा विक्रमार्केण जलियता ॥८५॥
अवतार्य ततस्तार्क्ष्येऽग्निकं विक्रमभानुमान् ।
जगौ घोटक ! किं दत्से उचरं मम सम्प्रति ॥८६॥

तार्क्ष्यः ग्राह कथां नैव वक्तुं जानामि भूयते ! ।
उत्तरं तु प्रदास्यामि भवतोऽहं प्रयत्नतः ॥८७॥
ततोऽवतीर्णे वेतालं तार्क्ष्यं ददति ह्युत्तरम् ।
शृण्वत्यां भूपनन्दिन्यां विक्रमार्को जगाविति ॥८८॥
शङ्खात् पुरात् पुरा तक्षदौसिकस्वर्णकुट्टिजः ।
स्निग्धा देशान्तरे यान्तो महाटव्यां ययुर्निशि ॥८९॥
वने जागरतो भीतिः पुंसो नो जायते मनाम् ।
ध्यात्वेति तेऽखिलाः स्वस्वधारे जाग्रति यामतः ॥९०॥ यतः—
“उद्यमे नास्ति दारिद्र्यं पठने नास्ति मूर्खता ।
मौनेन कलहो नास्ति नास्ति जागरतो भयम्” ॥९१॥
प्रथमग्रहरे सूत्रधारेण जाग्रता सता ।
काष्ठैः षोडशवर्षीया घटिता कन्यकाऽद्भुता ॥९२॥
द्वितीयग्रहरे दौसिकेन जागरता निशि ।
वस्त्रैः शृङ्गारिता सद्यः चारुभिः पुत्रिका च सा ॥९३॥

१ सूत्रधार-दौसिक-द्य । २ मित्रा क-ख । ३ सूत्रकृता जागरता क-ख । ४ सता घ ।

भूयिता भूपर्णयेन भर्ता सेव भविष्यति ।
एवं द्वितीयवारं सा जालिपता विक्रमांशुना ॥९०१॥
अवतार्याविकं भद्रासने विक्रमभाजुमाच ।
जगौ विष्टर ! किं दत्से उत्तमं मम सम्प्रति ॥९०२॥

तृतीयग्रहरे स्वर्णकृता जागरता निशि ।
घटित्वाऽभरणैर्वैभूषिता पुत्रिका तदा ॥९४॥
चतुर्थग्रहरे मन्त्ररुन्दित्रेण द्विजन्मना ।
सजीवा विहिता सद्यः पुत्रिका चारुरूपभृत् ॥९५॥
प्रातः सर्वेऽपि तां चारुरूपां सूत्रकृतादयः ।
वीक्ष्य कन्याकृते वादं मिथश्चक्रुस्तदाऽरिवत् ॥९६॥
भो वक्षि घोटक ! त्वं सा कन्या कस्य भविष्यति ।
घोटकोऽवगन् न जानेऽहं कस्य कन्या भविष्यति ॥९७॥
विक्रमार्को जगौ योऽत्र जानन् नैव वदिष्यति ।
तस्य हत्या भवेत्सप्तग्रामज्वालनिका दुतम् ॥९८॥
हत्याभयात् तया शय्यास्थितया कथितं दुतम् ।
स पिता घटिता येनानीय काष्ठानि पुत्रिका ॥९९॥
वसनैर्भूषिता येन जायते मातुलः स च ।
सजीवा विहिता येन स गुरुर्भवति दुतम् ॥१००॥

दूतेन तेन सेमेन मित्राग्रे कथितं तदा ।
प्रिया मे नैति मद्वेगेऽहं ब्रूहि किं क्रियतेऽधुना ॥१००८॥ यतः—
“ददाति प्रतिगृणाति गुण्यमाख्याति पुच्छति ।
भूते भोजयते सेव गच्छिधे प्रीतिलक्षणम्” ॥१००९॥

श्रीविक्रम-
चरितम्

॥२५१॥

रज्जुं मित्रशये दत्त्वा भीमो देवीनतिच्छलात् ।
गत्वा देव्याः पुरः शीर्षं छित्त्वा पूजामचीकरत् ॥११५॥
रज्जुं सोमोऽपि भार्याया दत्त्वा देवीगृहे ययौ ।
मित्रं वीक्ष्य शिरच्छेदादेव्याः पूजामचीकरत् ॥११६॥
क्षणाद्गत्वा वधूस्तत्र दृष्ट्वाऽग्रे पतिदेवरौ ।
पतितौ छिन्नशीर्षौ च दध्यावेवं हता हृदि ॥११७॥
श्वसुरस्य गृहे यामि यद्यहं मृतमर्तुका ।
तदा लोका वदिष्यन्ति हत्वाऽऽगात्पतिदेवरौ ॥११८॥
गतायां पितृसदने गदिष्यन्ति जना इति ।
तस्मान्मृत्युर्वरं देव्याः पुरतो भर्तृन्मम ॥११९॥
ध्यात्वेति क्षुरिकां यावद्दत्ते कण्ठे निजे च सा ।
तावद्देवी जगौ माऽत्र साहसं कुरु भामिनि ! ॥१२०॥
साऽवक्त् तर्हि इमौ देवि ! जीवय त्वं स्वसेवकौ ।
देवी प्राह गले शीर्षौ योजयाशु मिलिष्यतः ॥१२१॥

वेतालाधिष्ठिता शय्या कुंकारं ददत्ते रातः ।
सृण्वत्यां राजनन्दिन्यां विक्रमाको जगात्पदः ॥१२२॥
वेत्ताटनगरे विश्वरूपाभिन्नमधीपतेः ।
सरो मृत्युः प्रिया तस्य कमला शीलशालिनी ॥१२३॥
वीरः प्राह नास्तीति शीर्षं योजयामि ॥१२४॥

द्वादशः
सर्गः

॥२५१॥

तयोत्सुक्यतया शीर्षौ परावर्तेन योजितौ ।
भो विष्टर ! वद त्वं सा कस्य कन्या भविष्यति ॥१२२॥
विष्टरः प्राह जानेऽहं न सा कस्य भविष्यति ।
विक्रमाको जगौ योऽत्र जानन् नैव गदिष्यति ॥१२३॥
तस्य हत्या भवेत्सप्तग्रामज्वालनिका द्रुतम् ।
हत्याभयात्तया शय्यास्थितया कथितं द्रुतम् ॥१२४॥
यस्मिन्गले शिरो भर्तुर्योजितं प्रियया तया ।
घटः(घटः) स एव कान्तोऽभूत् तस्याः शीर्षप्रधानतः ॥१२५॥
बुद्धिप्रपञ्चतः श्रीमद्विक्रमार्कमहीश्रुजा ।
जल्पापिता तदा सद्यस्तृतीयं वारमेव सा ॥१२६॥
अवतार्यात्रिकं शय्यासने विक्रमभानुमान् ।
जगौ शय्येऽधुना दत्से ममेह किं त्वमुत्तरम् ॥१२७॥
शय्यासनं जगौ वक्तुं नैव जानामि किञ्चन ।
उत्तरं तु प्रदास्यामि भवतोऽहं प्रयत्नतः ॥१२८॥

कालया वप्रसृष्टस्य वीरः खड्गसखा द्रुतम् ।
रुदत्या योषितः पाश्चे न्मथाने निर्भयो ययौ ॥१२९॥
राजाऽपि वप्रसृष्टस्य कोतुकी हेलया तदा ।
ज्मजानमेत्य श्रुत्यस्य वयः सृण्वन् रातः स्मितः ॥१३०॥
वीरः प्राह नास्तीति शीर्षं योजयामि ॥१३१॥

रुने पिपरा २५॥ नीमो दे विनियन्ता ॥
रा ॥ २५॥ कः श्रीं हिरा गाम विहग ॥२५॥
रुने मोमोन्धि भागाम दगा दे पिपुते ययो ।
मिने नीम विरन्तेरान्याः पूताम पीतम् ॥२५॥
अणादन्ता गन्ता एरात्रे पतिनरो ।
पतिती छिनवीर्षो च दध्यवेवं हता मृदि ॥२५॥
अरुन्ता गृहे यामि यच्चहं मृतभर्ता ।
तदा लोका वदिष्यन्ति हत्याडगात्पतिदेवो ॥२५॥
गतायां पितृसदेने गदिष्यन्ति जना दिति ।
तस्मान्मृत्युर्देव्यः पुरतो भर्तृवन्मम ॥२५॥
व्यालेति क्षुरिकां यावदत्ते कण्ठे निजे च सा ।
तावदेवी जगौ माञ्ज साहसें कुरु मामिति ॥२५॥
साञ्जक तहिं इमो देवि ! जीवय त्वं स्वसेवको ।
देवी प्राह गले श्रीयो वीजयास्तु मिलिष्यते ॥२५॥

वेतालाधिष्ठा शय्या हुंकारं ददते ततः ।
शृण्वत्यां राजनन्दिन्यां विक्रमाकौ जगत्पदः ॥२५॥
वेत्ताटनगरे विश्वरूपाभिधमहीपतेः ।
स्रो भृत्यः प्रिया तस्य कमला शीलशालिनी ॥२५॥
वीरनारायणो नाम्ना पुत्रः शौर्यगुणान्वितः ।
तस्याभूद् गेहिनी पद्मावती विनयशालिनी ॥२५॥
विशिष्टं सुभटं वीरनारायणमिलापतिः ।
ज्ञात्वा तस्मै ददौ द्रव्यलक्षोत्पत्तिपुरं मुदा ॥२५॥
वीरनारायणो देहस्थां कुर्वन् महीशितुः ।
रात्रौ तस्थौ गृहद्वारे जाग्रत् खड्गसहायकः ॥२५॥ यतः-
“इङ्गिताकारतच्चक्षः प्रियवाक् प्रियदर्शनः ।
सकृदुक्तग्रही दंक्षः प्रतीहारः प्रशस्यते” ॥२५॥
राज्ञा स्त्रीरुदनं श्रुत्वा रात्रौ करुणानिःस्वनम् ।
वीरनारायणो ज्ञातुं प्रेषितो नगराद्रहिः ॥२५॥

१ तदा क । २ दक्षोऽज्ञाता घ ।

भयो गताया गामो परादिन गोपिनी ।
मो विहग ॥ २५॥ गाम कस्य पन्था अरिगति ॥२५॥
विहगः प्राह जानन्दे न मा कस्य मरिगति ।
विहगपत्तो जगौ गोमन् जानन् नम मरिगति ॥२५॥
तस्य इत्या भोत्तगसामजालनिगा नृतम् ।
इत्याभयात्तया जग्यात्थितया कथिते हुतम् ॥२५॥
यन्मिगले छिरो भर्तृर्धोत्तितं प्रियया तया ।
घटः(घटः) स एव कान्तोऽभूत् तस्याः श्रीर्विप्रधानतः ॥२५॥
शुद्धिप्रपञ्चतः श्रीमद्विक्रमार्कमहीशुजा ।
जलपापिता तदा सद्यस्वतीर्थं वारमेव सा ॥२५॥
अवतार्याद्विक्रं शय्यासने विक्रमभानुमान् ।
जगौ शय्येऽधुना दत्ते ममेह किं त्वच्छतरम् ॥२५॥
शय्यासने जगौ वक्तुं नैव जानामि किञ्चन ।
उच्यते तु प्रदास्यामि भवतोऽहं प्रयत्नतः ॥२५॥

फालया वप्रमुल्लङ्घ्य वीरः खड्गसखा द्रुतम् ।
रुदत्या योषितः पार्श्वे श्मशाने निर्भयो ययौ ॥२५॥
राजाऽपि वप्रमुल्लङ्घ्य कौतुकी हेलया तदा ।
श्मशानमेत्य मृतस्य वचः शृण्वन् रहः स्थितः ॥२५॥
वीरः प्राहावले माता ! रुदते केन हेतुना ।
तयोक्तमस्य राज्यस्याधिष्ठात्री देवताऽस्म्यहम् ॥२५॥
अस्मिन् कुण्डे ज्वलद्बह्निमये आनीय भूपतिम् ।
प्रक्षेप्यन्ति चतुःषष्टियोगिन्योऽद्य स्वतृप्तये ॥२५॥
तस्मिन् भूपे हुते तामी राज्यं शून्यं भविष्यति ।
ततोऽहं च निराधारा दुःखिता भविताऽसि हा ॥२५॥
अस्य भूमीपतेः कोऽपि साहसी सेवको न हि ।
यो रक्षां निजदेहस्य दानेन कुरुते द्रुतम् ॥२५॥
वीरः प्राहाहमेवास्य भूपस्य सेवकाग्रणीः ।
भूपरक्षाविधिं वक्षि देवि ! कुर्वे तयोदितम् ॥२५॥

देवी ग्राह च तत्कार्यं केन कर्तुं न शक्यते ।
वीरो जगौ वदाशक्यशक्याभ्यां किं प्रयोजनम् ॥१४३॥ यतः
“प्रारभ्यते न खलु विघ्नभयेन नीचैः,
प्रारभ्य विघ्नविहता विरमन्ति मध्याः ।
विघ्नैः सहस्रगुणितैरपि हन्यमानाः,
प्रारब्धमुत्तमनरा न परित्यजन्ति” ॥१४४॥
देवी प्रोवाच भो वीर ! द्वात्रिंशल्लक्षणं नरम् ।
विना कार्यं न सिद्धयेत योगिनीनां मनागपि ॥१४५॥
द्वात्रिंशल्लक्षणौ राजा लं च स्थः पुरुषोत्तमौ ।
वीरः ग्राह नृपो विश्वविश्वाधारोऽस्ति भूतले ॥१४६॥ यतः—
“येन पुंसां कुलं सौख्यभाग् जायेत धराऽथवा ।
रक्षितव्यो नरः सोऽपि शरीरेण श्रियाऽपि वा ॥१४७॥
भग्ने च तुम्बके चक्रे न तिष्ठन्त्यरका यथा ।
तथा कुलाधिपे वर्ये नरेऽन्ये मनुजाः स्मृताः” ॥उक्तं चागमे-

१ सुतमुगुणा क-ख । २ लक्षणौ नरौ क । ३ शुष्येत क ।

ददानो भूपतिर्दम्पां देव्या दोभ्यां द्युतस्तदा ।
उक्तं च साहसं माऽत्र कुरु क्षम्याप्रदानतः ॥१५६॥
राजा यमच्छ काऽसि त्वमन्तरायीभवात्र मा ।
सा प्रोवाचास्य राज्यस्याधिष्ठायिका देवताऽस्म्यहम् ॥१५७॥

“जेण कुलं आयत्तं तं पुरिसं आयेरेण रक्खिज्जा ।
न हु तुंभमि विण्ढे अरया साहारया हुंति” ॥१४९॥
अहं भृत्योऽस्मि तस्यैव मया मृतेन किं भवेत् ।
तेन तिष्ठ क्षणं देवि ! क्षियाम्यग्नौ निजां तनुम् ॥१५०॥
इत्युदीर्य द्रुतं गत्वा मातापित्रोश्च सन्निधौ ।
देव्युक्तमखिलं श्रोत्वा चलितः सुभटस्तदा ॥१५१॥
पुनं विनेह जीवन्तावप्यावां च मृतौ ननु ।
ध्यात्वेति तत्प्रियायुक्तौ पुत्रपृष्ठौ दधावतुः ॥१५२॥
तत्रैत्य देवता पृष्टा वीरेण किं करोम्यहम् ।
देव्योक्तं सवनं कृत्वा वह्निकुण्डे तनुं क्षिप ॥१५३॥
इति तस्या वचः प्राप्य चिक्षेपाग्नौ तनुं भटः ।
अम्बाजनकगेहिन्यस्तपृष्ठौ च तथा व्यधुः ॥१५४॥
एतत्सर्वं नृपो दृष्ट्वा दध्यौ मे जीवितेन किम् ।
क्षम्यां दातुं बृहद्भानुकुण्डकण्ठे समागमत् ॥१५५॥

शय्या ग्राह न जानेऽहं साहसी विद्यतेऽत्र कः ।
विक्रमार्को जगौ यो न जानन्नेव गदिव्यति ॥१६३॥
तस्य हत्या भवेत्सप्तप्राग्मज्जालनिका द्रुतम् ।
हत्याभयात् तथा तत्र शुभयेति प्रजल्पितम् ॥१६४॥

“महाभारतः ॥२५२॥ न जानेहं साहसी विद्यतेऽत्र कः ।
विक्रमाकौ जगौ यो न जानेनैव गदिष्यति ॥१६३॥
तस्य हत्या भवेत्सप्तग्रामज्वालनिका द्रुतम् ।
हत्याभयात् तथा तत्र सुमेयेति प्रजल्पितम् ॥१६४॥
सेवकेभ्यो नृपः सत्त्वाधिकोऽत्र विद्यते ननु ।
यतो राजा धराऽधारः सेवकाश्च तथा न हि ॥१६५॥
एवं कन्यां चतुर्वारं जल्पयित्वा नृपो निशि ।
परिणिन्ये प्रगे चारुमहोत्सवपुरस्सरम् ॥१६६॥
ततस्तिलङ्गभूपालः प्राहेत्युत्थीयतां वरः ।
कुरुष्व भोजनं भूपो जगौ च विक्रमार्थमा ॥१६७॥
चक्रेश्वर्या मयाऽमानि सपादलक्षवैभवः ।
तद्दानं न विना भोक्ष्ये कन्यैकैवं जगौ तदा ॥१६८॥
भेरीप्रमुखवादित्रस्नानपूरितदिङ्मुखः ।
विक्रमार्कः प्रियायुक्तश्चक्रेश्वर्यालयं ययौ ॥१६९॥

शय्या ग्राह न जानेहं साहसी विद्यतेऽत्र कः ।
विक्रमाकौ जगौ यो न जानेनैव गदिष्यति ॥१६३॥
तस्य हत्या भवेत्सप्तग्रामज्वालनिका द्रुतम् ।
हत्याभयात् तथा तत्र सुमेयेति प्रजल्पितम् ॥१६४॥
सेवकेभ्यो नृपः सत्त्वाधिकोऽत्र विद्यते ननु ।
यतो राजा धराऽधारः सेवकाश्च तथा न हि ॥१६५॥
एवं कन्यां चतुर्वारं जल्पयित्वा नृपो निशि ।
परिणिन्ये प्रगे चारुमहोत्सवपुरस्सरम् ॥१६६॥
ततस्तिलङ्गभूपालः प्राहेत्युत्थीयतां वरः ।
कुरुष्व भोजनं भूपो जगौ च विक्रमार्थमा ॥१६७॥
चक्रेश्वर्या मयाऽमानि सपादलक्षवैभवः ।
तद्दानं न विना भोक्ष्ये कन्यैकैवं जगौ तदा ॥१६८॥
भेरीप्रमुखवादित्रस्नानपूरितदिङ्मुखः ।
विक्रमार्कः प्रियायुक्तश्चक्रेश्वर्यालयं ययौ ॥१६९॥

ददानो भूपतिर्हम्पां देव्या दोभ्यां धृतस्तदा ।
उक्तं च साहसं माऽत्र कुरु क्षम्पाप्रदानतः ॥१५६॥
राजा पप्रच्छ काऽसि त्वमन्तरायीसवात्र मा ।
सा प्रोवाचास्य राज्यस्याधिष्ठायिका देवताऽस्म्यहम् ॥१५७॥
राजाऽवगृह्य देवि ! यद्येतान् मेनुष्यान् जीवयिष्यसि ।
तदाऽहं जीवयिष्यामि नान्यथा विद्धि कर्हिचित् ॥१५८॥
देव्या क्षिप्त्वा छटां सर्वे सजीवा विहिताः क्षणात् ।
राजाऽप्राक्षीत् त्वया देवि ! शक्रजालं कृतं ब्रह्म ॥१५९॥
देवी प्रोवाच सर्वेषां त्वदादीनां नृणामिह ।
परीक्षायाः कृते सर्वं विहितं भूपते ! मया ॥१६०॥
ततश्चमत्कृतो राजा देवीं नत्वाऽगमत् गृहम् ।
ग्रामपुर्यादिदानेन मानयामास सेवकम् ॥१६१॥
विक्रमाकौ जगौ शय्ये ! तेषु राजादिषु ध्रुवम् ।
साहसी विद्यते को हि विश्वोत्तरगुणाग्रणीः ॥१६२॥

१ धृतः क्षणात् क-घ । २ सुभटात् क-ख-ग ।

“महाभारतः ॥२५२॥ न जानेहं साहसी विद्यतेऽत्र कः ।
विक्रमाकौ जगौ यो न जानेनैव गदिष्यति ॥१६३॥
तस्य हत्या भवेत्सप्तग्रामज्वालनिका द्रुतम् ।
हत्याभयात् तथा तत्र सुमेयेति प्रजल्पितम् ॥१६४॥
सेवकेभ्यो नृपः सत्त्वाधिकोऽत्र विद्यते ननु ।
यतो राजा धराऽधारः सेवकाश्च तथा न हि ॥१६५॥
एवं कन्यां चतुर्वारं जल्पयित्वा नृपो निशि ।
परिणिन्ये प्रगे चारुमहोत्सवपुरस्सरम् ॥१६६॥
ततस्तिलङ्गभूपालः प्राहेत्युत्थीयतां वरः ।
कुरुष्व भोजनं भूपो जगौ च विक्रमार्थमा ॥१६७॥
चक्रेश्वर्या मयाऽमानि सपादलक्षवैभवः ।
तद्दानं न विना भोक्ष्ये कन्यैकैवं जगौ तदा ॥१६८॥
भेरीप्रमुखवादित्रस्नानपूरितदिङ्मुखः ।
विक्रमार्कः प्रियायुक्तश्चक्रेश्वर्यालयं ययौ ॥१६९॥

१ धृतः क्षणात् क-घ । २ सुभटात् क-ख-ग ।

सपादलक्षद्रविणं विक्रमार्कः प्रियाऽपि च ।
पृथक् पृथक् इदौके च कल्याणीभक्तिपूर्वकम् ॥१७०॥
स्तुत्वा नत्वा गुरुन् भक्त्या नानोत्सवपुरस्सरम् ।
पश्चादेत्य निजे स्थाने बुभुजे सप्रियः स च ॥१७१॥
कन्यामादाय भूपालो विक्रमार्कः पुरीं निजाम् ।
आययावभिवेतालसहितः समहोत्सवम् ॥१७२॥
कारयित्वा महावासं तस्या वासकृते नृपः ।
सुखेन नयते कालं न्यायमार्गस्थितोऽनिशम् ॥१७३॥
एवं श्रीविक्रमार्कस्य वृत्तं चामरधारिणी ।
प्रोक्त्वाऽद्याऽवक् कथं तस्य तुल्योऽसि विक्रमाङ्गज ! ॥१७४॥
श्रीविक्रमचरित्रस्य पुरश्चामरधारिणी ।
वृत्तं श्रीविक्रमार्कस्य तस्थौ (जगौ) चाद्या सुभाषया ॥१७५॥
इति प्रथमचामरहारिणीप्रोक्त कथाचतुष्टयम् ॥
श्रीविक्रमचरित्रस्य पुरश्चामरहारिणी ।
द्वितीयाऽमृतसध्रीच्या वाचा वक्तीति संसदि ॥१७६॥

विधवेका द्विजा पार्श्वगृहस्था कमलाऽभिधा ।
वक्तीति देवशर्मणं पतिं कर्तुमनाः स्थिता ॥१८४॥
मो विम ! जगाम्णी मृत्युमेता लं तु सुखादभुग ।
जानाति नो मनाः ॥१८५॥

अन्यदा विक्रमादित्यसभायां कोऽपि पण्डितः ।
वक्तुं प्रवर्तितोऽपूर्वा कथां भूप्रजल्पतः ॥१७७॥ तथाहि-
चम्पकाहपुरे राजाऽभवच्चम्पकनामतः ।
चम्पका गृहिणी शीलशालिनी वनितोत्तमा ॥१७८॥
देवशर्माह्विप्रस्य प्रिया प्रीतिमती प्रिया ।
अह्वत तनयां चारुरूपां पूर्वेव रोहिणीम् ॥१७९॥
रुक्मिणीति कृता तस्या आह्वा पित्रादिभिस्तदा ।
ददते च मुदं पित्रोर्लह्यादिशब्दजल्पनैः ॥१८०॥
वर्धमाना क्रमाद्यावद्भूदष्टाद्विका सुता ।
तावैवान्मृतिं प्रीतिमती माता (याता) तदा क्षणात् ॥१८१॥
देवशर्मा द्विजस्तस्या मृत्युकृत्यमशेषतः ।
चकार विधिवत् तत्राकार्यं निखिलसज्जनाम् ॥१८२॥
भक्तिमन्नादिदानेनावसरे तन्वती पितुः ।
अतीव वल्लभा जाता विनयादिगुणैः सदा ॥१८३॥

विमः प्रोक्तान् भवितव्या अन्यस्याः शेषमात्रं सुतम् ।
पूर्वप्रियासमा गती न भविष्यति कतिचित् ॥१८२॥
अतीत्यं गुता भक्तिं मुक्तोऽप्यादिदन्तः ।
शया मम यथा पूर्वप्रियाचरि निम्नमात्मपत् ॥१८३॥
नगः मा समन्ता दध्यापते नरे सया यथा ।
नगः मा समन्ता दध्यापते नरे सया यथा ॥१८३॥

मपारुह्यतः प्रियमात्रे ॥१॥
पुनरुपगतं न रोह न कल्याणं निरुपगतं ॥१७॥
सुता नन्ता सुतं भगवा नानो गपुमगम् ।
प्रादेन्य निजे स्थाने नृभोजे गमियः स न ॥१७१॥
कन्यामादय भूपत्नी विरमात्रेः पुत्रं निनाम् ।
आयानभिवेतालसहितः समोत्तमम् ॥१७२॥
कारयित्वा महावासं तस्या वामकृते नृपः ।
सुखेन नयते कालं न्यायमार्गस्थितोऽनिरुम् ॥१७३॥
पुत्रं श्रीविक्रमार्कस्य वृत्तं चामरधारिणी ।
श्रीविक्रमाङ्गस्य कथं तस्य तुल्योऽसि विक्रमाङ्गज ! ॥१७४॥
वृत्तं श्रीविक्रमार्कस्य पुरश्चामरधारिणी ।
श्रीविक्रमार्कस्य तस्यो (जगत्) चाद्या सुमापया ॥१७५॥
वृत्तं श्रीविक्रमार्कस्य पुरश्चामरधारिणी ।
श्रीविक्रमार्कस्य पुरश्चामरधारिणी ।
द्वितीयाऽभ्युत्तस्रीच्या वाचा वक्तीति संसदि ॥१७६॥

विधैवैका द्विजा पार्श्वगृहस्था कमलाऽभिधा ।
वक्तीति देवशर्मणं पतिं कर्तुमनाः स्थिता ॥१८४॥
भो विप्र ! ब्राह्मणी मृत्युमेता सं तु सुखादश्रुम् ।
लक्ष्मीयं तनया व्यक्ता राहुं जानाति नो मनाक् ॥१८५॥
तेन पाणिग्रहं कस्याश्चित्त्वियाः कुरु साम्प्रतम् ।
भविष्यति ततस्ते शं नव्यपत्नीसमीपतः ॥१८६॥
लघुत्वादधुना तुभ्यं दत्ते कश्चिद् द्विजः सुताम् ।
वृद्धत्वे तव को दाता तनयमात्मनो मनाग् ॥१८७॥
यदा वराय कस्मैचित् पुत्री विश्राणिता त्वया ।
भविष्यति तदा ते का गतिरत्र वद द्विज ! ॥१८८॥
मदीयं वचनं ह्येतदग्रे सुखकरं तव ।
भविष्यति द्विजातीव जानीहीति स्वयं स्फुटम् ॥१८९॥ यतः-
“हितं मितं च सुखदं वचो ग्राह्यं स्त्रियामपि ।
ल्याज्यं दुःखप्रदं वाक्यं बान्धवानामपि दुतम् ॥१९०॥

तनया विप्रमात्रेऽन्यमात्रे नो विप्रमात्रे ।
तनया विप्रमात्रेऽन्यमात्रे नो विप्रमात्रे ॥१७७॥ तथाहि-
तनया विप्रमात्रेऽन्यमात्रे नो विप्रमात्रे ।
तनया विप्रमात्रेऽन्यमात्रे नो विप्रमात्रे ॥१७८॥
तनया विप्रमात्रेऽन्यमात्रे नो विप्रमात्रे ।
तनया विप्रमात्रेऽन्यमात्रे नो विप्रमात्रे ॥१७९॥
तनया विप्रमात्रेऽन्यमात्रे नो विप्रमात्रे ।
तनया विप्रमात्रेऽन्यमात्रे नो विप्रमात्रे ॥१८०॥
तनया विप्रमात्रेऽन्यमात्रे नो विप्रमात्रे ।
तनया विप्रमात्रेऽन्यमात्रे नो विप्रमात्रे ॥१८१॥
तनया विप्रमात्रेऽन्यमात्रे नो विप्रमात्रे ।
तनया विप्रमात्रेऽन्यमात्रे नो विप्रमात्रे ॥१८२॥
तनया विप्रमात्रेऽन्यमात्रे नो विप्रमात्रे ।
तनया विप्रमात्रेऽन्यमात्रे नो विप्रमात्रे ॥१८३॥

विप्रः प्रोवाच गेहिन्या अन्यस्याः संग्रहात् सुतम् ।
पूर्वप्रियासमा पत्नी न भविष्यति कर्हिचित् ॥१९१॥
अतीवेयं सुता भक्तिं कुरुतेऽन्नादिदानतः ।
तथा मम यथा पूर्वप्रियाऽपि विस्मृताऽभवत् ॥१९२॥
ततः सा कमला दध्यावहं कुर्वे तथा यथा ।
पुत्र्या उपरि विप्रस्यानुराग उत्तरिष्यति ॥१९३॥
अन्नमध्ये रहोऽभ्येत्य लवणं भूरि नित्यशः ।
प्राक्षिप्य कमला याति छलादात्मनिकेतने ॥१९४॥
कदाचित् कच्चरं क्षारं क्षिप्त्वा याति रहः पुनः ।
विप्रः प्रोवाच भो पुत्रि ! क्षारमन्नं कथं कुरु ॥१९५॥
पुत्री ग्राह पितः ! क्षारमन्नं कुर्वे मनाग् न हि ।
एवंविधं सदैवान्नं दुःखी भुञ्जन् द्विजोऽभवत् ॥१९६॥
उत्ततर द्विजस्यानुरागः पुत्र्यां तदा स्फुटम् ।
ब्राह्मण्यग्रे जगौ विप्रो दत्तेऽन्नं क्षारमञ्जसा ॥१९७॥

कमलाऽवग् मया पूर्वं भवतः कथितं पुरा ।
द्विजोऽवग् गृहिणीमन्यां त्वं विलोक्य मत्कृते ॥१९८॥
विलोकित्वा तया कन्या चटिता नैव कुत्रचित् ।
ततोऽतिदूतचिचोऽभूद् विप्रो गृहिण्यलब्धितः ॥१९९॥
ब्राह्मणी ग्राह भो विप्र ! रोचते तव चेद्यदि ।
तदाऽहं च भविष्यामि भवतो गृहिणी दुतम् ॥२००॥
द्विजोऽवक् त्वं प्रिया चेन्मे भविष्यसि तदा वरम् ।
इष्टं वैद्योपदिष्टं च वाञ्छयते किं न रोगिणा ॥२०१॥
ततस्तस्याः कृतस्तेन द्विजेन संग्रहस्तदा ।
स्नानान्नपानदानेन विप्रोऽपि रञ्जितस्तया ॥२०२॥ यतः-
“हृत्थी दम्भइ संवच्छरेण मासेण दम्भए तुरओ ।
महिलाए किर पुरिसो दम्भइ एणेण दिवसेण” ॥२०३॥
कमलाऽवक् पतेऽन्येषामपत्यादि बहिः सदा ।
याति चारयितुं धेनूर्नात्मीया तनया पुनः ॥२०४॥

ये भवन्ति शठाचारा मानवा अभिमानिनः ।
ते पात्यन्ते महानर्थे कर्मभिः स्वकृतैर्ननु ॥२१२॥
व्याययति महीपीठमेत्य दृष्ट्वा च रुक्मिणीम् ।
करीरस्थां ययौ स्वर्गे कथितं हरिसूनुवै ॥२१३॥

ततः क्रान्तावचःसक्तो देवशर्मा द्विजस्तदा ।
बहिश्चारयितुं धेनूः प्रेषयामास नन्दिनीम् ॥२०५॥
ददते भोजनं यत्तद् रुक्मिण्या द्विजगेहिनी ।
कठोरवचसाऽत्यन्तं दत्ते दुःखं च भूरिशः ॥२०६॥
सहमाना वचस्तस्यास्तादृग् दुःखप्रदं सदा ।
चारयन्ती भृशं धेनूःखिन्यजनि रुक्मिणी ॥२०७॥ यतः-
“बालस्स मायमरणं भजामरणं च जुव्वणासमए ।
थेरस्स पुत्तमरणं तिन्निवि दुक्खाइं गरूआइं” ॥२०८॥
चारयन्ती सदा धेनू रुक्मिणी खिन्नमानसा ।
लाति विश्राममेकस्य करीरस्य तरोरधः ॥२०९॥
इतः स्वर्गे हरेः स्तनोर्मधनादस्य गेहिनी ।
मेघवती व्यधात् तत्राभ्युत्थानं नारदस्य न ॥२१०॥
रुष्टश्च नारदो दव्यावियं गर्वं वहत्यलम् ।
उत्तार्यतेऽभिमानोऽस्याः कथं बुद्ध्या मयाऽधुना ॥२११॥

मेघनादोऽनिर्गुणं सौख्यं चातुभवंस्तथा समम् ।
त्रियां मेघवतीं चित्ते न सस्मात् मनागपि ॥२१२॥
सखीं प्रति जगौ मेघवतीति रमणोऽधुना ।
नायात्यत्र कदा कुत्र हि ॥२१३॥

॥१॥

मया पूर्वं समायतो नारदो ह्यपमानितः ।
तेनेदं विहितं सर्वं मम दुःखकृते ननु ॥२२६॥
नारदो मान्यते चेद्भि तदा सोऽपि ऋषिस्तथा ।
करोति स्म यथा कान्तं वशगं चापि सन्ततम् ॥२२७॥
आगतो नारदोऽन्येष्टुः सादरं स्वागतादिना ।
प्रपृच्छ च रञ्जितो मेघवत्या प्राहेति तां प्रति ॥२२८॥
मानितो न त्वया पूर्वं मनाग् लोचनवीक्षणात् ।
विधीयतेऽधुना कस्मादादरश्च मयि त्वया ॥२२९॥
मेघवती जगौ किञ्चित्कार्यसंस्कृत्या मया ।
उपास्तिर्न कृता यत्ते क्षम्यतां तत्प्रसद्य मे ॥२३०॥
नारदः प्राह सर्वत्र पूज्यपूजाव्यतिक्रमः ।
कृतो भवति दुःखाय परत्राशुत्र देहिनाम् ॥२३१॥ यतः-
“देवानां प्रतिमाभङ्गे गुरुणामवहीलने ।
लभन्ते दुर्गतौ दुःखसन्ततिं देहिनो भृशम् ॥२३२॥

गत्वा तस्मिन्तरौ सद्योऽप्युच्चैर्भूषणसंयुताम् ॥२३२॥
मेघनादस्ततः स्वर्गे गत्वा पूर्वप्रियायुतः ।
सौख्यमनुभवन् कालं नयते सन्ततं श्रुदा ॥२३३॥

सिया हु सीसेण गिरिं पि भिंदे सिया हु सीहो कुविओ न भक्खे ०”
जगौ मेघवती चक्रे मयाऽवज्ञा तव प्रभो ! ।
मयि प्रसादमाधाय तत्त्वं क्षमस्व साम्प्रतम् ॥२३३॥
नारदः प्राह ते कार्यं विद्यते चेद् यथा मनाक् ।
कथनीयं तदा महं तत्करोमि यथा द्रुतम् ॥२३४॥
प्राह मेघवती कान्तं सपत्नीं त्याजय द्रुतम् ।
ओमित्युत्त्वा गतो मेघनादपार्श्वे जगाद्वपिः ॥२३५॥
मानुष्या मरुतां भोगो युज्यते न मनागपि ।
रसाद्युगमांसमेदोस्थिमज्जादिसयदेहतः ॥२३६॥
इत्यादि बहुशो युक्त्या मानुष्यां विमुखीकृतः ।
मेघनादो जगौ कुत्र मुच्यते भामिनी ऋषे ! ॥२३७॥
नारदोऽवक्त् तरोर्यस्मादानीतेयं नितम्बिनी ।
तत्रैव मोचनं युक्तमस्या एव तवानघ ! ॥२३८॥
नारदेनोदिते मेघनादस्तां गृहिणीं तदा ।

विलीकित मया भूदिव्यानेषु दुःखपूर्णैवा ।
अथ जाते तरे भाग्यान्मम ते यत्तमानगा ॥२३८॥
दन्धौ विप्रप्रिया लक्ष्म्या मम पुण्याः कृते ननु ।
भूषणानि छलादस्या आदं लास्यामि मायया ॥२३९॥
त्रि ! भूषणानि तप्तानि ! ।

मया पूरं समागतो नादोऽपि मम हृदये ननु भवेत् ॥२५५॥
तेनैवं विहितं गौं मम हृदये ननु भवेत् ॥२५५॥
नादो मान्यते चेत् तदा गौं ननु भवेत् ॥२५५॥
करोति स यथा कान्तं राजं ननु भवेत् ॥२५५॥
आगतो नादोऽपि मम हृदये ननु भवेत् ॥२५५॥
प्रपृच्छत्य रक्षितो मेघवत्या प्राप्तेति तां प्रति ॥२५५॥
मान्यते न स्या पूरं मनाग लोचनवीक्षणम् ॥२५५॥
विधीयतेऽधुना कस्मादादर्य मयि त्वया ॥२५५॥
मेघवती जगौ किञ्चित्कार्यसंस्कया मया ॥२५५॥
उपास्तिर्न कृता यत्ते क्षम्यतां तत्प्रसय मे ॥२५५॥
नादोऽपि मम हृदये ननु भवेत् ॥२५५॥
कृता यत्ते दुःखाय परमादर्य देहिनाम् ॥२५५॥ यतः—
“देहिनां प्रसिद्धांश्चैव यदुक्तमस्मीत्युच्यते”
कर्मणे दुर्गते ननु भवेत् ॥२५५॥

गत्वा तस्मिन्तरौ सद्योऽमुञ्चद् भूषणसंयुताम् ॥२५५॥
मेघनादस्ततः स्वर्गे गत्वा पूर्वप्रियायुतः ।
सौख्यमनुभवन् कालं नयते सन्ततं मुदा ॥२५५॥
इति एकवारपरिणयनत्वरूपम् ॥
सविमण्याः पाणितोऽक्रस्मात्पतितं कङ्कणं क्षितौ ।
तादृग्वेपयुतोत्थाय ययौ गेहे पितुश्च सा ॥२५५॥
ब्राह्मण्यवक्त्रं मुते ! कालमियन्तं कुत्र तस्थुषी ।
पुत्री जगौ न जानेऽहं स्थाननामादिकं मनाक् ॥२५५॥
सूर्यविमानवद्ग्रीवे गेहे मानसमोददे ।
स्थिताऽहं क्षणवन्मातरियत्कालं सुखान्विता ॥२५५॥
तत्र सन्ति नरा दिव्यदेहरूपश्रियोऽनघाः ।
चञ्चद्वस्त्रधरा हारिहारकेयूरशालिनः ॥२५५॥
ब्राह्मणी ग्राह लोभेन भूषणानामिति स्फुटम् ।
भो पुत्रि ! त्वं समायाता यदत्र तदभूद्वरम् ॥२५५॥

विलोकिता मया भूरिस्थानेषु दुःखपूर्णया ।
अद्य जातं वरं भाग्यान्मम त्वं यत्समागता ॥२५५॥
दध्यौ विप्रप्रिया लक्ष्म्या मम पुत्र्याः कृते ननु ।
भूषणानि छलादस्या अहं लास्यामि मायया ॥२५५॥
कमला ग्राह भो पुत्रि ! भूषणानि तवानघे ! ।
भूषः पश्यति चेत्को वाऽन्यस्तदा स हरिष्यति ॥२५५॥
भूषणान्यङ्गजादेहादुत्तार्य द्विजगेहिनी ।
स्वपुत्र्यर्थं रहःस्थाने स्थापयामास दुष्टधीः ॥२५५॥
राजाऽन्यदा बहिर्गमात् खेच्छयस्तुरगान् वरान् ।
प्रादुर्भूतं खुराघाताद् ददर्श दिव्यनूपुरम् ॥२५५॥
तदादाय ददौ पट्टराज्यै भूमीपतिस्ततः ।
राज्ञी प्रोवाच भो कान्त ! द्वितीयं त्वं समानय ॥२५५॥
राजाऽहैकं श्रिये ! लब्धं ततः पत्नी जगावदः ।
द्वितीयमन्यगेहिन्यै दत्तं संभाव्यते मया ॥२५५॥

द्वितीयं नूपुरं कान्त ! यद्यानयसि साम्प्रतम् ।
तदा जीवाम्यहं नो चेत्प्रवेशोऽग्रेभवेन्मम ॥२५३॥ यतः-
“वज्रलेपस्य मूर्खस्य नारीणां मर्कटस्य च ।
एको ग्रहस्तु मीनानां नीलीमद्यपयोस्तथा” ॥२५४॥
गदितं मन्त्रिमी राजन्वीदृशं दिव्यनूपुरम् ।
द्वितीयं विद्यते ह्यस्यां पुर्यां कस्यापि सन्ननि ॥२५५॥
प्रियाकदाग्रहं मत्वा विचार्य मन्त्रिभिस्समम् ।
भूपालो मण्डयामास सन्नागारं महत्पुरे ॥२५६॥
कथितं च नरा नार्यः स्वस्वाभरणभूषिताः ।
आगच्छन्ति यके भोक्तुं सन्नेऽस्मिन् सङ्कुटम्बकाः ॥२५७॥
भूरिद्रव्यप्रदानेन नृपस्तान् मानयिष्यति ।
तथा कृते जनाश्चारुवेषा भोक्तुमुपागमन् ॥२५८॥[युग्मम्]
ब्राह्मणी स्वां सुतां लक्ष्मीं नूपुरादिविभूषिताम् ।
विधाय लोभतो भोक्तुमागात्सन्नालये द्रुतम् ॥२५९॥

ज्ञात्वा तन्नुपराग्रासिं पूर्वराज्ञी तदा ततः ।
तस्यै त्यक्त्वा द्रुतं काष्ठभक्षणोदन्तमात्मनः ॥२६०॥
सत्स्वमद्वचिते पुत्रे रुक्मिण्या जनिते सति ।
जन्मोत्सवं नृपश्चक्रे सन्मान्य सज्जनान् निजान् ॥२६१॥

ब्राह्मणीतनयां काणां तां दृष्ट्वा मन्त्रिणो जगुः ।
भूषणानीदृशान्यस्या घटन्ते न हि कहिंचित् ॥२६०॥
ध्यात्वेति मन्त्रिभिर्यवच्छिक्षा दत्ता कशादिभिः ।
उक्तं च कस्य विद्यन्ते भूषणानि वदाधुना ॥२६१॥
सत्यं चेद् वक्षि नो बाले ! तदा त्वं हन्यसे भृशम् ।
बिभ्यती सा जगौ सन्ति भगिन्या भूषणानि मे ॥२६२॥
आकार्य रुक्मिणीं दृष्ट्वा भूपतिर्मोहितो भृशम् ।
सन्मान्य पितरं तस्याः परिणीन्ये सदुत्सवम् ॥२६३॥

[इति द्वितीयवारपरिणयनस्वरूपम्]

द्वितीयं नूपुरं पूर्वगृहिणीपार्श्वतश्छलात् ।
समानीयार्पयामास नव्यपत्न्या महीपतिः ॥२६४॥
तस्यां सक्तो नृपोऽन्यस्या नाम लालति कदापि न ।
नूपुरे मार्गिते पूर्वराज्ञ्या भूयो जगावदः ॥२६५॥
विनाऽन्यनूपुरं काष्ठभक्षणं त्वं करिष्यसि ।
ततः किं विद्यते तत्र नूपुरेण प्रयोजनम् ॥२६६॥

अपमाता छलात्माह भो पुत्रि ! या सुता द्रुतम् ।
स्रुते स्म सा जलं कूपे जीर्णवस्त्रा प्रपश्यति ॥२६७॥
तदा पुनः स्रुतं स्रुते श्रुतमेतन्मया पुरा ।
ततो जीर्णवस्त्रां पुत्रीं कृत्वा कूपान्तिके ययौ ॥२६८॥

द्वितीयं नृपं कान्त ! यत्नान्तरादिभिः ।
तदा नीपायः नो वेदयोगोऽप्येवमग ॥२५३॥ यत्न-
“नृपलेपस्य मूर्धन्य नारीणां मर्दिन्य न ।
एको ग्रहस्तु मीनानां नीलीमगपयोत्तया” ॥२५४॥
गदितं मन्त्रिमी गजश्रीष्टं दिव्यनूपम् ।
द्वितीयं विद्यते तस्यां पुण्यां कस्यापि सगन्ति ॥२५५॥
त्रियाकदाग्रहं मत्वा विचार्ये मन्त्रिमिस्समम् ।
भूपालो मण्डयामास सत्रागारं महत्पुरे ॥२५६॥
कथितं च नरा नार्यः स्वाभारणाभूषिताः ।
आगच्छन्ति यके मोक्तुं सत्रेऽस्मिन् सङ्कुम्बकाः ॥२५७॥
भूरिद्वयप्रदानेन नृपस्तान् मानयिष्यति ।
तथा कृते जनाधार्येण भोक्तुमुपागमन् ॥२५८॥ [शुग्मम्]
ब्राह्मणी स्वां सुतां लक्ष्मीं नृपुरादिविभूषिताम् ।
विधाय लोभतो भोक्तुमागत्सत्रालये द्रुतम् ॥२५९॥

ज्ञात्वा तन्पुत्राग्राप्तिं पूर्वराज्ञी तदा ततः ।
तथा ल्यक्त्वा द्रुतं काष्ठभक्षणोदन्तमात्मनः ॥२६७॥
सत्स्वामस्वचिते पुत्रे रुक्मिण्या जनिते सति ।
जन्मोत्सवं नृपश्चक्रे सन्मान्य सज्जनान् निजान् ॥२६८॥
इतोऽवगृह्ण ब्राह्मणी कान्तानीयते तनयाऽधुना ।
जातोऽस्ति तनयः पुत्र्याः क्रियते स्वसुवासकः ॥२६९॥
यदा न कुरुते पुत्र्या आनकं जनको गृहे ।
तदा च दूषणं लोका ददन्ते सततं पितुः ॥२७०॥
आनेतुं तनयां कान्तो ब्राह्मण्या प्रेषितस्तदा ।
गत्वा भूपान्तिके सद्यः प्रोवाचेति स्फुटाक्षरम् ॥२७१॥
जातपुत्रां प्रियां राजन् ! प्रेषय स्वालये मम ।
राजा न मन्यते यावत् तावन्मर्तुं समुद्यतः ॥२७२॥
कुर्वाणं मरणं विप्रं दृष्ट्वा भूयेन गेहिनीम् ।
प्रेषितां ब्राह्मणः पुत्रीमानिनाय निजं गृहम् ॥२७३॥

भारणी तन्मा कान्त ! या दृष्ट्वा रुक्मिणीं ततः ।
भूपायः नीपायस्य पदतो न हि कर्हिषित् ॥२६०॥
भारणी मन्त्रिमिनां रजःपासा रसा कज्जारिभिः ।
उक्तं न तन्म निपन्तो भूपायानि पदपूना ॥२६१॥
गलं येन रजि नो बाले ! तदा रजं तन्यजे अशम् ।
निभ्यतो मा जगौ सन्ति भगिन्या भूपायानि मे ॥२६२॥
आकार्ये रुक्मिणीं दृष्ट्वा भूपतिर्मोहितो अशम् ।
सन्मान्य पितरं तस्याः परिणीन्ये सङ्कुम्बवम् ॥२६३॥
[इति द्वितीयवारपरिणयनस्वरूपम्]
द्वितीयं नृपुरं पूर्वगृहिणीपार्श्वतच्छलात् ।
समानोपायमास नव्यपत्न्या महीपतिः ॥२६४॥
तस्यां सक्तो नृपोऽन्यस्या नाम लाति कदापि न ।
नृपुरे मारिते पूर्वराज्ञ्या भूपो जगावदः ॥२६५॥
विनाऽन्यनृपुरं काष्ठभक्षणं त्वं करिष्यसि ।
ततः किं विद्यते तत्र नृपुरेण प्रयोजनम् ॥२६६॥

अपमाता छलात्ग्राह भो पुत्रि ! या सुता सुतम् ।
स्रुते स सा जलं कूपे जीर्णवस्त्रा प्रपश्यति ॥२७४॥
तदा पुनः सुतं स्रुते श्रुतमेतन्मया पुरा ।
ततो जीर्णम्बरां पुत्रीं कृत्वा कूपान्तिके ययौ ॥२७५॥
प्रपश्यन्तीं जलं कूपे चिक्षेप ब्राह्मणी सुताम् ।
अपतन्तीं रुक्मिणीं प्रैक्ष्याकस्माज्जग्राह तक्षकः ॥२७६॥
गत्वा स्वस्थानके पत्नीं कृत्वा तां रुक्मिणीं क्षणात् ।
चिक्रीड तक्षकः कूपतटाकोपवनादिषु ॥२७७॥
इति द्वितीय(तृतीय)वारपरिणयनसम्बन्धः ॥
इतश्च कुरया विप्रपत्न्या पुत्री निजा तदा ।
रुक्मिण्या भूषणैर्वस्त्रैर्भूषिता विहिता रहः ॥२७८॥
धात्र्येका तनयं सन्यं कारयितुं कृता पुनः ।
यतो राज्ञां सुतं सन्यं कारयन्ति स न प्रियाः ॥२७९॥
प्रेषिता सदने पत्युर्ब्राह्मण्या तनया ततः ।
तादृक्षां वीक्ष्य भूपालो दध्यौ जातमिदं किमु ॥२८०॥

पृष्टा च भूशुजा ग्राह स्वामिन् ! विषमस्थानके ।
पतिताऽहमभूत् तेन नयने फुल्लकं मम ॥२८१॥
राजा दध्याविषं मायाविनी मम प्रिया न हि ।
केन त्वं प्रेषितेत्युक्ते भूशुजा वक्ति नो कनी ॥२८२॥
ततः सा कुट्टिताऽत्यन्तं कशाघातैर्महीशुजा ।
ग्राह मातुः कृतं सर्वं भूपतेः पुरतस्तदा ॥२८३॥
ततो भूपो जगौ कूपे तस्मिन्नेव पताम्यहम् ।
प्रोचुर्मन्त्रीश्वरा मासान् षट् प्रतीक्षस्व भूपते ! ॥२८४॥
ततो विप्रप्रिया देशात् कर्षिता भूशुजा तदा ।
राजा जन्मोत्सवं हनोः कारयामास तत्क्षणात् ॥२८५॥
सूनुर्जन्मोत्सवं श्रुत्वा तक्षकस्य मुखात् तदा ।
प्रोवाच रुक्मिणी कान्त ! द्रष्टुमीहेऽहमङ्गजम् ॥२८६॥
साऽथ तक्षकसान्निध्याद् राज्रावेव नृपालये ।

१ याता प्रिया नृप. क, यान्ती प्रिया नृपः ग । २-मञ्जलं क ।

विपक्ष्यासतः भूपः क्षणेन मरणं गतः ।
मृतो द्वौ रमणौ दृष्ट्वा रुक्मिणी दुःखिताऽभवत् ॥२९४॥
प्रातः पती समादाय रुक्मिणीं काष्ठभक्षणम् ।
कर्तुं यावद् ययौ प्रेतगृहे दुःखेन परिता ॥२९५॥

कारयित्वा सुतं स्तन्यं भूषणान्यमुचद्रहः ॥२८७॥
प्रातर्भूपः सुतोपान्ते ज्ञात्वा पत्न्याः समागमम् ।
सौवधानः प्रियां धर्तुं तिष्ठति स रहो निशि ॥२८८॥
कारयित्वा सुतं स्तन्यपानं पत्नीं महीपतिः ।
दृष्ट्वा धर्तुं न शक्नोति गच्छन्तीं लघुलाघवात् ॥२८९॥
नृपोऽन्यदा स्थितः सावधानीभूय विशेषतः ।
कारयन्तीं सुतं स्तन्यपानं पत्नीं स पश्यति ॥२९०॥
उपलक्ष्य प्रियां सम्यक् चलन्तीमञ्जले नृपः ।
धृत्वा तस्थौ च शय्यायां यावन्मुदितमानसः ॥२९१॥
अवधिज्ञानतो ज्ञात्वा स्वपत्नीगमनं स्फुटम् ।
तक्षकः स्वां प्रियां नेतुमागात् तावद्वृपालये ॥२९२॥
रोषेण नृपतिं पृष्टौ दृष्ट्वा निर्योति यावता ।
तावताऽऽस्फालितो भित्तौ भूशुजा तक्षको मृतः ॥२९३॥

यदा कोऽपि न जानाति कस्य कन्याऽभवत् स्फुटम् ।
तदा भूपो जगौ पत्नी मनुष्यत्वाच्च भूपतेः ॥३०१॥
कथासेनां तदा श्रुत्वा तस्मै पण्डितमौलये ।
दशकोटीर्ददौ देज्ञो भिक्रमार्कमरीपतिः ॥३०२॥

पुनः न भुङ्क्ता प्राः
पलिताक्षमभूत् तेन नमनं कुरुते मम ॥२८१॥
राजा दुःप्राप्तये मायातिनी मम प्रिया न ति ।
केन त्वं प्रेक्षितेभ्युक्ते भूयुजा तन्नि नो रुन्ति ॥२८२॥
ततः सा कुटिताऽत्यन्तं रुगाघातिर्महीशुजा ।
प्राह मातुः कृतं सर्वं भूपतेः पुरतस्तदा ॥२८३॥
ततो भूयो जगौ कृपे तस्मिन्नेन पताम्बहम् ।
प्रोचुर्मन्त्रीश्चरा मासान् पट् प्रतीक्षस्व भूपते । ॥२८४॥
ततो विप्रप्रिया देशात् कपिता भूयुजा तदा ।
राजा जन्मोत्सवं सन्तोः कारयामास तत्क्षणम् ॥२८५॥
सन्तोर्जन्मोत्सवं श्रुत्वा तक्षकस्य सुखात् तदा ।
प्रोवाच रुक्मिणी कान्त ! द्रुमुमीहेऽहमङ्गजम् ॥२८६॥
साऽहं तक्षकमात्रिण्याद् राजात्वेन वृषालये ।
राजात्वेन विप्रस्य मया च, मायाति विप्रस्य मया च । ॥२८७॥

विपन्यासतनुर्भूयः क्षणेन मरणं गतः ।
मृतौ द्वौ रमणौ दृष्ट्वा रुक्मिणी दुःखिताऽभवत् ॥२९४॥
प्रातः पती समादाय रुक्मिणी काष्ठभक्षणम् ।
कर्तुं यावद् ययौ त्रेतगृहे दुःखेन पूरिता ॥२९५॥
मेघनादो दिवोऽकस्मात् तावत् तत्रागतो जगौ ।
पत्यौ जीवति भो पति ! पावके किं प्रवेक्ष्यसि ॥२९६॥
तया पृष्टो जगौ मेघनादः सम्बन्धमात्मनः ।
रुक्मिण्यवगृह्य यदि त्वं मे रमणौ जीवयिष्यसि ॥२९७॥
तदाऽहं जीवयिष्यामि मरिष्याम्यन्यथा पुनः ।
क्षिप्त्वाऽमृतच्छटां मेघनादस्तावदुदजीवयत् ॥२९८॥
ममेयं गृहिणीत्येवं जल्पन्तस्ते त्रयो नराः ।
विवाहं कुर्वते स्म श्राग् मरणान्तं परस्परम् ॥२९९॥
कस्यैषा मध्यतः कन्या पुरुषस्याभवत् तदा ।
सभासद्याः (दः) प्रजल्पन्तु विचार्य निजबुद्धिना ॥३००॥

आदित्यः मयोः रमण्यः नमसाभ्याम् ॥२८॥ ॥२८७॥
प्रातः पती समादाय रुक्मिणी काष्ठभक्षणम् ।
कर्तुं यावद् ययौ त्रेतगृहे दुःखेन पूरिता ॥२८८॥
मेघनादो दिवोऽकस्मात् तावत् तत्रागतो जगौ ।
पत्यौ जीवति भो पति ! पावके किं प्रवेक्ष्यसि ॥२८९॥
तया पृष्टो जगौ मेघनादः सम्बन्धमात्मनः ।
रुक्मिण्यवगृह्य यदि त्वं मे रमणौ जीवयिष्यसि ॥२९०॥
तदाऽहं जीवयिष्यामि मरिष्याम्यन्यथा पुनः ।
क्षिप्त्वाऽमृतच्छटां मेघनादस्तावदुदजीवयत् ॥२९१॥
ममेयं गृहिणीत्येवं जल्पन्तस्ते त्रयो नराः ।
विवाहं कुर्वते स्म श्राग् मरणान्तं परस्परम् ॥२९२॥
कस्यैषा मध्यतः कन्या पुरुषस्याभवत् तदा ।
सभासद्याः (दः) प्रजल्पन्तु विचार्य निजबुद्धिना ॥२९३॥

यदा कोऽपि न जानाति कस्य कन्याऽभवत् स्फुटम् ।
तदा भूयो जगौ पत्नी मनुष्यत्वाच्च भूपतेः ॥३०१॥
कथामेनां तदा श्रुत्वा तस्मै पण्डितमौलये ।
दशकोटीर्ददौ हेम्नो विक्रमार्कमहीपतिः ॥३०२॥
अन्योऽपि यो नरो वार्ता महाश्चर्यविधायिनीम् ।
जगौ श्रीविक्रमार्कस्य पुरतः कोविदोज्ज्वलम् ॥३०३॥
विक्रमार्कमहीपालः सद्यः कौतुकिताशयः ।
एकां कोटिं ददौ हेम्नः पण्डिताय न संशयः ॥३०४॥
एवं श्रीविक्रमार्कस्यौदार्यं चामरहारिणी ।
प्राप्त्वा ग्राह कथं तस्य तुल्योऽसि विक्रमाङ्गज ! ॥३०५॥
बुद्ध्यौदार्यं भवेतां ते ईदृशे विक्रमाङ्गज ! ।
न दृश्यतेऽधुना कस्य तेनैवं जहसे मया ॥३०६॥
श्रीविक्रमचरित्रस्य पुरश्चामरहारिणी ।
द्वितीया विक्रमार्कस्य वृत्तमेवं जगौ तदा ॥३०७॥

तृतीयाऽवगं नृपादिष्टा तत्र चामरहारिणी ।
श्रीविक्रमचरित्रस्य पुरो गीर्वाणभाषया ॥३०८॥
अनेकमन्त्रिसामन्तपूर्णायामन्यदा ग्रगे ।
सभायां विक्रमादित्यमहीपतिरुपाविशत् ॥३०९॥
वैतालिकस्तदा कोऽपि प्रतीहारनिवेदितः ।
ब्रह्मायुर्भवताद्देवेत्युच्चरन्नागतो जगौ ॥३१०॥
राजन् ! किञ्चित्कलाश्चर्यं दर्शयिष्याम्यहं तव ।
भवान् यदि स्वयं सावधानीभूयेह पश्यति ॥३११॥
भूपोऽवगं दर्शय त्वं भो कलाशालिन् ! निजाः कलाः ।
ततः स्मेरमुखः सर्वे पश्यन्ति परिषज्जनाः ॥३१२॥
ततो वैतालिकोऽदृश्यीभूतरूपः क्वचिद् ययौ ।
यावच्चमत्कृता लोका बभूवुः स्वस्वमानसे ॥३१३॥
तावत्कोऽपि पुमान् हस्ते वामे नारीं वरां दधद् ।
दक्षिणे करवालं च सभायां सधुपाययौ ॥३१४॥

जतः सत्पुरुषैरन्यवनिताविषये सदा ।
दातव्ये न ह्यगौ रागाञ्जिते स्वाहितमिच्छुभिः ॥३२०॥
परनारीपरद्रव्यापहारे मानसं निजम् ।
कर्तव्यं न मनाग स्वस्य हितैर्विभिविचक्षणैः ॥३२१॥

ग्रणम्यावगं नृपं स्वामिन् ! असारेऽस्मिन् भवे स्फुटम् ।
सारद्वयमहं मन्ये कमलावनिते शुभे ॥३१५॥ यतः-
“आलस्यं स्थिरतामुपैति भजते चापल्यमुद्योगिताम्,
मूकत्वं मितभाषितां वितनुते मौग्ध्यं भवेदार्जवम् ।
पात्रापात्रविचारभावविरहो यच्छत्युदाररामताम्,
मातर्लक्ष्मि ! तव प्रसादवशतो दोषा अपि स्युर्गुणाः ॥
सा सद्भर्मरता विवेककलिता शान्ता सती सार्जवा,
सोत्साहा प्रियभाषिणी सुनिपुणा सल्लक्षणा सद्गुणा ।
सद्वृत्ता गृहनीतिविस्मिन्मुखी दानोन्मुखी सन्मतिः,
सन्तुष्टा विनयान्विताऽतिसुभगा श्रीरेव सा स्त्रीर्ननु ॥
केऽपि सरस्वतीं सारां मन्यन्ते विबुधा जनाः ।
प्रतिभाति परं सा मे मानसे नो मनागपि ॥३१८॥ यतः-
“सोहृद् सुहावेह उवमुंजंतो लवोवि लच्छीए ।
एसा सरस्सई पुण असमग्गा किं न विनडेइ” ॥३१९॥

अन्यथा संनिधौ पुंसो मुच्यन्ते चेदियं यदि ।
ततो मम मनो नैव मन्यते विम्वहेतुतः ॥३२७॥
श्रुत्वेमां गृहिणीं भूप ! तवोपान्तेऽधुना द्रुतम् ।
गच्छन्नस्मि मुल्लोकेऽहं ह्यङ्गार्थमिन्द्रसहि ॥३२८॥

राजन् ! लमसि मे आता हतः स्वर्गे पतिर्मम ।
तथा कुरु यथा वह्नौ पत्या सह विशाम्यहम् ॥३३४॥
निवारिताऽपि भूपेन सा भृशं हेतुयुक्तिभिः ।
साश्चर्यमथ लोकेषु पश्यत्सु अकटं तदा ॥३३५॥
लात्वा पत्युः शरीरस्यावयवान् निखिलानपि ।
वैतालिकप्रिया वह्नौ अविवेश कृतलरा ॥३३६॥ [युग्मम्]
तच्छोकसंकुलो राजा यावत् तिष्ठति संसदि ।
तावद् वैतालिको व्योम्र एत्य ग्राह नृपं प्रति ॥३३७॥
राजन् ! तव प्रसादेन मया स्वर्गे जितं क्षणात् ।
हारितं दानवैर्देवैर्जितं युद्धाङ्गणे क्षणात् ॥३३८॥
ततोऽहं मानितः स्वर्गिनाथेन प्रेषितः पुनः ।
मोदं प्रकुरु मे पत्नीप्रदानेन महीपते ! ॥३३९॥
राजा सयविषादाभ्यां विवशो दीनमानसः ।
तद्भार्याऽग्निप्रवेशाद्वृत्तान्तं निखिलं जगौ ॥३४०॥

लावण्योपचयप्रपञ्चितदृशां वाराङ्गनानां शतम्,
दण्डे पाण्ड्यनृपेन ढीकितमिदं वैतालिकस्यार्धितम् ॥३४७॥
प्रोक्त्वैवं विक्रमार्कस्य दूतं चामरधारिणी ! ३ ॥३४८॥

ग्राह वैतालिको राजन् ! कूटं किं जल्प्यते तया ।
मम ग्राणप्रिया भार्याऽन्तःपुरेऽस्ति तवाधुना ॥३४१॥
भूपामात्ययुतो राज्ञोऽन्तःपुरात् तां नितम्बिनीम् ।
वैतालिकः समानीय जगादेति नृपं प्रति ॥३४२॥
राजन् ! पुरा मयाऽन्यस्त्रीपराङ्मुखः श्रुतो भुवि ।
अधुनैवंविधं कृत्यं तयाऽकार्यल्पकृते कथम् ॥३४३॥
भूपालोऽधोमुखो भूत्वा यावदैन्यं स्थितस्तदा ।
तावद् वैतालिकेनाशु संहता सा नितम्बिनी ॥३४४॥
सोऽवगृ मा कुरु भूपाल ! विषादं मानसेऽधुना ।
मयेदं निखिलं चक्रे इन्द्रजालं पुरस्तव ॥३४५॥
ततस्तुष्टेन भूपेन पाण्ड्यदेशगतं तदा ।
ग्रामृतं दापितं तस्मै इदं वैतालिकाय वै ॥३४६॥
अष्टौ हाटककोटयस्त्रिनवतिमुक्ताफलानां तुलाः,
पञ्चाशन्मधुगन्धलुब्धमधुपकोधोदुराः सिन्धुराः ।

कृपया विक्रमादित्यो गत्वा श्रीपर्वते स्थात् ।
ननान्म योविने सद्यो भक्त्या विप्रसमन्वितः ॥३५४॥
त्रिनयेन मनीशेन प्रीणितो योविराट् जगौ ।
परत्नान्मप्रवेशात्तां विद्यां लाप्ति नरोत्तम ! ॥३५५॥

गजान ! नमसि मे द्यावा दतः ममैर्वापि म ।
तथा कुरु यथा ततो पला मद् विनाशयाम् ॥२५८॥
निपातिताऽपि भूतेन मा भुजे तेषुमिहभिः ।
साधयेम्य लोकेषु पश्यत्यु प्रकटं तप्त ॥२५९॥
काला पत्युः शरीरस्थानयवान् नितिलानपि ।
वैतालिकप्रिया वदो प्रन्विश कृतस्त ॥२६०॥ [युग्मम्]
तच्छोकावकुलो राजा यावत् तिष्ठति संसदि ।
तावद् वैतालिको ज्योत्स्न एव प्राह नृपं प्रति ॥२६१॥
राजन् ! तव प्रसादेन मया स्वर्गे जितं क्षणात् ।
हवितं दानैर्देवैर्जितं युद्धाङ्गे क्षणात् ॥२६२॥
ततोऽहं मानितः स्वर्गिनायेन प्रेषितः पुनः ।
मोदं प्रकुरु मे पत्नीप्रदातेन महीपते ! ॥२६३॥
राजा स्वयविपादाभ्यां विवशो दीनमानसः ।
तद्भाषोऽभिप्रवेशादिरुचान्तं निखिलं जगत् ॥२६४॥

लावण्योपचयप्रपञ्चितदृशां वाराङ्गनानां शतम्,
दण्डे पाण्ड्यनृपेन दौकितमिदं वैतालिकस्यापितम् ॥२६५॥
प्रोवत्सवं विक्रमार्कस्य वृत्तं चामरहारिणी ।
तृतीयाऽवक् कथं तस्य तुल्यस्त्वं च भविष्यसि ॥२६६॥
चतुर्थाऽवग् नृपादिष्टा तत्र चामरहारिणी ।
सभायां विक्रमार्कोर्वीपालोऽन्येद्युरुपाविशत् ॥२६७॥
राज्यं कुर्वन् नृपोऽन्येद्युर्विदेशादागतं द्विजम् ।
प्रपच्छ किं त्वया दृष्टं कौतुकं वसुधातले ! ॥२६८॥
द्विजोऽवक् श्रीगिरावासीदेको योगी हरामिधः ।
परकायप्रवेशाहविद्यावान् विशदाशयः ॥२६९॥
तस्य सेवा मयाऽकारि षण्मासावधि भक्तितः ।
विद्या दत्ता न मे तेन योगिना तत्र पर्वते ॥२७०॥
तत्रैव योगिनः पार्थाद् विद्यां दापय मे त्वक्कम् ।
उपकारपरोऽशेषलोकानां त्वं श्रुतो मया ॥२७१॥

पादं विपदिता गता ! तदे हि न न्यो नया ।
मम पाण्डिया भाषा-नृपे-वि ॥२७२॥ ॥२७३॥
गुणमालायुगे गति-तः-पुण्यं नो निगमिनिम् ।
विपदिताः गमनीय जगदिदं नृपं प्रति ॥२७४॥
गजान् ! पुरा मयाऽन्यरीपग-रुमगः श्रुतो भुवि ।
अधुनैतिभं कृत्यं तयाऽन्यन्यकृते कथम् ॥२७५॥
भूपालोऽधोमुखो भूत्वा यादैन्यं स्थितस्तदा ।
तावद् वैतालिकेनाशु संहता सा नितम्बिनी ॥२७६॥
सोऽवग् मा कुरु भूपाल ! विपादं मानसेऽधुना ।
मयेदं निखिलं चक्रे इन्द्रजालं पुरस्तव ॥२७७॥
ततस्तुष्टेन भूयेन पाण्ड्यदेशागतं तदा ।
प्राश्रुतं दापितं तस्मै इदं वैतालिकाय वै ॥२७८॥
अहो द्वादशकोटयस्त्रिंशत्सुकाफलानां तुलाः,
पञ्चाशन्मशुगन्धकुञ्चमशुपकोशोदुराः सिन्धुराः ।

कृपया विक्रमादित्यो गत्वा श्रीपर्वते रयात् ।
ननाम योगिनं सद्यो भक्त्या विप्रसमन्वितः ॥२७९॥
विनयेन महीशेन ग्रीणितो योगिराड् जगौ ।
परकायप्रवेशाहं विद्यां लाहि नरोत्तम ! ॥२८०॥
राजा ग्राहास्य विप्रस्य देहि विद्यां त्वमुत्तमः ।
भवत्शरणाम्भोजप्रसादात् सर्वमस्ति मे ॥२८१॥
योगी ग्राहास्ययोग्योऽयं कृतघ्नः स्वामिवञ्चकः ।
अनर्थो जायते विद्यादापनादस्य ते नृप ! ॥२८२॥ यतः-
“यथा गजपतिः श्रान्तः छायाथीं वृक्षमाश्रितः ।
विश्रम्य तं गजो हन्ति तथा नीचः स्वमाश्रयम्” ॥२८३॥
ततो राजोपरोधेन विप्राय योगिराड् तदा ।
परकायप्रवेशाहं ददौ विद्यां नृपाय च ॥२८४॥
विद्यां भूपद्विजौ लात्वा नत्वा योगिपदाम्बुजम् ।
अवन्त्या बहिरुद्याने देशे यावत् समीपतुः ॥२८५॥

इतो दृष्ट्वा मृतं पट्टगजं मन्त्रीश्वरादयः ।
कारयन्ति तदा गर्तां गजक्षेपणहेतवे ॥३६१॥
ज्ञात्वैतद् विक्रमादित्यः प्रोवाचेति द्विजं प्रति ।
रक्षणीयं त्वया मेऽङ्गं जीवयिष्याम्यहं गजम् ॥३६२॥
द्विजायत्तं वपुः कृत्वा गत्वा पुर्यां नरेश्वरः ।
प्रविश्य मृतनागाङ्गे जीवयामास कुञ्जरम् ॥३६३॥
मङ्गलानि पुरीमध्ये स्थाने स्थाने व्यधुर्जनाः ।
इतो द्विजो निजं देहं मुक्त्वा भूपतनुं ललौ ॥३६४॥
विक्रमार्कवपूरूपो विप्रो मध्येपुरं ततः ।
अभ्येत्य मिलितोऽशेषान्तःपुराणां च मन्त्रिणाम् ॥३६५॥
अलसं सत्त्वरहितमन्यादृग्जल्पनापरम् ।
भूपं निरीक्ष्य मन्त्रीशा दध्युरेवं परस्परम् ॥३६६॥
अयं न घटते भूपो विक्रमार्कः कदाचन ।
एवं च पट्टराज्ञयादिजना दध्युः स्फुटं हृदि ॥३६७॥

गत्वा पुर्यां बहिर्याविद् राजा स्वाङ्गं निरीक्षते ।
तावद्विप्रतनुं पश्चिमस्थितं वीक्ष्य ध्यातवान् ॥३६८॥
नूनं विप्रः कृतघ्नः सोऽधिष्ठायाशु तनुं मम ।
ललौ राज्यं मदीयं च क्रियते साम्प्रतं किमु ॥३६९॥ यतः—
“कोऽर्थान् प्राप्य न गर्वितो विषयिणः कस्यापदोऽस्ते गताः,
स्त्रीभिः कस्य न खण्डितं सुवि मनः को नाम राज्ञां प्रियः ।
कः कालस्य न गोचरान्तरगतः कोऽर्थी गतो गौरवम्,
को वा दुर्जनवागुरासु पतितः क्षेमेण यातः पुमान्” ॥३७०॥
आम्यन् वने मृतं कीरं दृष्ट्वा भूपगजस्तदा ।
प्रविवेश शुक्रस्याङ्गे सद्यो मुदितमानसः ॥३७१॥
आगत्य कस्यचिद्धृते पुंसः कीरो जगौ वने ।
गच्छ त्वं मां समादायोज्जयिन्यां पुरि वेगतः ॥३७२॥
तत्र भूपगृहोपान्ते स्थित्वा त्वं क्रयहेतवे ।
देहि मां कमलादेव्या लप्स्ये (लब्ध्वा) दीनारषट्शतम् ॥३७३॥

शुक्रो ह्यग्रे मयं पट्टमासं मन्थी मन्थनः ।
तन्मयनि तदा मयं मन्थयेत्पण्डितः ॥२६१॥
जानेत्तत् विक्रमादित्यः प्रोवायेति निम्नं प्रति ।
रक्षणायै त्वया मेघेनं तिरयित्वाभ्यर्च्यते मन्त्रम् ॥२६२॥
द्विजायसं ननुः कृत्वा मन्त्रा सुवर्गं नरेभ्यः ।
प्रविश्य मृतनागाग्ने जीवयामास कुडारम् ॥२६३॥
मङ्गलानि पुरीमज्ये स्थाने स्थाने व्यथुर्जनाः ।
इतो द्विजो निजं देवं मुत्तवा भूपतञ्चु ललो ॥२६४॥
विक्रमार्कवपुरुषो विप्रो मध्येपुरं ततः ।
अभ्येत्य मिलितोऽप्येवान्तःपुराणां च मन्त्रिणाम् ॥२६५॥
अलसं सत्वरहितमन्याद्यगजल्पनापरम् ।
भूयं निरीक्ष्य मन्त्रीणां दध्युरेवं परस्परम् ॥२६६॥
अयं न घटते भूयो विक्रमार्कः कदाचन ।
एवं च पट्टराज्यादिजना दध्युः स्फुटं हृदि ॥२६७॥

लाल्वा शुक्रं नरः सोऽपि देव्यै दीनारयदृशैः ।
अर्पयामास पश्यन्ती तं राज्ञी मुमुदेतराम् ॥२७४॥
पप्रच्छ कमलादेवी शुक्रं यद्यत् तदा स्फुटम् ।
प्रश्नोत्तरादिकं तत्तत् कीरो जल्पति नित्यशः ॥२७५॥
कीरो दध्यावहं ज्ञापयिष्ये देव्यै यदि स्वरुम् ।
तदाऽविचार्य राश्रेया मारयिष्यति भूपतिम् ॥२७६॥
यद्यनेन महीशेन ज्ञातोऽहं कीरदेहगः ।
तदाऽसौ मां प्रपञ्चेन मारयिष्यति दुष्टधीः ॥२७७॥
सौभाग्यवान् शुक्रो देव्या पोष्यते भोजनादिभिः ।
शुक्रं विनाऽर्धं नास्या रतिर्भवति कर्हिचित् ॥२७८॥
शुक्रोऽवगृह्य यदि मे मृत्युरेति देवि ! च किं तदा ।
देवी प्रोवाच मर्तव्यं मया च काष्ठभक्षणात् ॥२७९॥
प्रेक्षयान्येद्युः शुक्रोऽकस्मान्मरन्ती गृहगोधिकाम् ।
अधिष्ठाप्य स्थितो भूपजीवो भित्तौ निकेतने ॥२८०॥

म म मयां रक्षितान् मन्त्रा मन्त्रा निमिषो ।
मन्त्रा मन्त्रा पण्डितानां मन्त्रा मन्त्रा ॥२६८॥
मन्त्रा मन्त्रा मन्त्रा मन्त्रा मन्त्रा मन्त्रा ॥२६९॥
मन्त्रा मन्त्रा मन्त्रा मन्त्रा मन्त्रा मन्त्रा ॥२७०॥
मन्त्रा मन्त्रा मन्त्रा मन्त्रा मन्त्रा मन्त्रा ॥२७१॥
मन्त्रा मन्त्रा मन्त्रा मन्त्रा मन्त्रा मन्त्रा ॥२७२॥
मन्त्रा मन्त्रा मन्त्रा मन्त्रा मन्त्रा मन्त्रा ॥२७३॥
मन्त्रा मन्त्रा मन्त्रा मन्त्रा मन्त्रा मन्त्रा ॥२७४॥
मन्त्रा मन्त्रा मन्त्रा मन्त्रा मन्त्रा मन्त्रा ॥२७५॥
मन्त्रा मन्त्रा मन्त्रा मन्त्रा मन्त्रा मन्त्रा ॥२७६॥
मन्त्रा मन्त्रा मन्त्रा मन्त्रा मन्त्रा मन्त्रा ॥२७७॥
मन्त्रा मन्त्रा मन्त्रा मन्त्रा मन्त्रा मन्त्रा ॥२७८॥
मन्त्रा मन्त्रा मन्त्रा मन्त्रा मन्त्रा मन्त्रा ॥२७९॥
मन्त्रा मन्त्रा मन्त्रा मन्त्रा मन्त्रा मन्त्रा ॥२८०॥

राज्ञी मृतं शुक्रं वीक्ष्य प्रोवाचेति नृपं प्रति ।
मृतोऽभीष्टः शुक्रस्तेन करिष्ये काष्ठभक्षणम् ॥२८१॥
राज्ञी सज्ज्यभक्तकाष्ठभक्षणाय च यावता ।
तावद् विप्रो जगौ कीरं जीवयिष्याम्यहं दुतम् ॥२८२॥
स्वजीवक्षेपणात् कीरं यावज्जीवयति द्विजः ।
तावद् राजा निजं देहं ललौ विक्रमभानुमान् ॥२८३॥
सत्त्वसाहससङ्केतजल्पनक्रमणादिभिः ।
विक्रमार्कं नृपं जञ्जुर्मन्त्रिसिद्धान्तसेवकाः ॥२८४॥
राज्ञाऽऽत्सीयं स्वरूपं च सर्वं तेभ्यो निवेदितम् ।
राज्ञा धृत्वा शुक्रं हस्ते ग्राह्य पापिन् दुराशय ! ॥२८५॥
त्वया स्वसदृशं चक्रे धिग्जातित्वान्ममेदृशम् ।
मया तु विहिता विद्यादानादुपकृतिस्तव ॥२८६॥
शुक्रेदानीं मया मुक्तः कृपावासितचेतसा ।
गच्छ स्वस्थानके सद्यः साम्प्रतं जीविकाकृते ॥२८७॥

1123211

कारिते श्रीयुगादीशप्रासादे शैलसंनिभे ॥३९१॥
 श्रीविक्रमचरित्रोर्वीपतिर्विमलपर्वते ।
 गत्वा श्रीऋषभं नत्वा जगाम नगरं निजम् ॥३९२॥
 श्रीविक्रमचरित्रोर्वीपतिन्ययैकमन्दिरम् ।
 प्रपाल्य सुचिरं राज्यं जगाम त्रिदशालयम् ॥३९३॥
 एवं ये मनुजा दानं शुद्धं ददति भावतः ।
 स्थाने स्थाने लभन्ते ते शश्वत्सौख्यपरंपराम् ॥३९४॥
 †लघुपोषधशालाया भूषणे श्रीतपागणे ।
 मुनिसुन्दरसूरीशो बभूवाद्भुतभाग्यवान् ॥३९५॥

† “लसत्क्रियावारिविशिशृषाश्रु-मणिं तपागच्छमहाम्बुराशिम् । श्रीमान् जगच्चन्द्रगुरुनवानि, नशाकराऽजानानि ॥२॥
चक्रे द्वादश वर्षाणि येनाचाम्लतपोऽन्वहम् । जगच्चन्द्रगुरुः सोऽस्तु तपागच्छकरः श्रिये ॥३॥
तत्पट्टेऽजनि देवेन्द्रसूरिरदभुतचित्रकृत् । अवक्री कविसंसेव्योऽतिचाररहितः सदा ॥३॥
सत्तत्पट्टाखण्डलाशाद्रिशृङ्गे, श्रीमान् विद्यानन्दसूरिर्विवस्वान् । पापध्वान्तं ध्वंसयन् गोविलासै-रासीत् प्राणिस्वान्तभूमितलस्थम् ॥४॥
तत्सत्पट्टव्यूढपाथोदमार्गे, तेजोराशिः ध्वस्तदोषकरश्रीः । आसीत् श्रीमान् धर्मघोषाह्वसूरि-अन्द्रो नव्यो भ्रान्तिरित्तोऽक्षयी च ॥५॥
तत्पट्टेऽजनि सर्वशास्त्रविद् श्रीसोमप्रभसूरिशेखरः । भव्याग्मोजवनं विवोधयन् गोभिर्भानुरिवावनीतले ॥६॥

॥ श्रीखरेस्तस्य शिष्येण शुभशीलेन साधुना ।
विदधे चरितं क्षेतद् विक्रमार्कस्य भूपतेः ॥३९६॥

וְהָיָה כִּי יִשְׁמַע ה' אֶת הַקּוֹל
וְהָיָה כִּי יִשְׁמַע ה' אֶת הַקּוֹל

श्रुतं तद् गमुर्था न्यायमोषाण पाठयन् मद्रा ।
 श्रीविक्रमचरित्रोर्वीपती गजयमचीमन् ॥३८९॥
 श्रीसिद्धसेनसूरीगपांश्च शृण्वन् जिनोदितम् ।
 श्रीविक्रमचरित्रोर्वीपतिर्धर्मपरोऽभवत् ॥३९०॥
 अवान्तरे जाचडस्य शत्रुञ्जये विम्बोद्धारस्वरूपं वाच्यम् ॥
 शत्रुञ्जये महातीर्थे श्रीविक्रमार्कभृश्रुजा ।

[illegible]

विदधे चरितं ह्येतद् विक्रमार्कस्य भूपतेः ॥३॥
*श्रीह्वरेस्तस्य शिष्येण शुभशीलेन साधुना ।

इति श्रीमत्तपागच्छनायकपरमगुरुश्रीसोमसुन्दरसूरिपट्टालंकरणश्रीसुमिसुन्दरसूरिशिष्यपण्डितशुभशीलगणि
विरचिते विन्नर्मादित्य-विक्रमचरित्रचित्रे चतुश्चाभरहारिणीवर्णन-विक्रमचरित्रराज्योपवेशन-
यात्राकरण-स्वर्गगमनो नाम द्वादशः प्रक्रमः समाप्तः ॥

निधाननिधिसिन्धुवत्सराद् विक्रमार्कतः ।
शुभशीलयतिश्चक्र चरित्रं विक्रमोष्णगोः ॥३९७॥

तत्पट्टगगनतरणिः, श्रीसोमतिलकगुरुस्त्रजनि महिमनिधिः । येनानेके भव्याः, प्रवोधिताः सङ्पददेशेन ॥७॥
तत्पट्टपूर्वदसुधाधरतुङ्गशृङ्गे, श्रीदेवसुन्दरगुरुर्गौरिमाभिरामः । सूर्यायमानवदनो, नवकायकान्तिः गोभिः प्रवोधितजनाञ्जहदन्तरालः ॥८॥

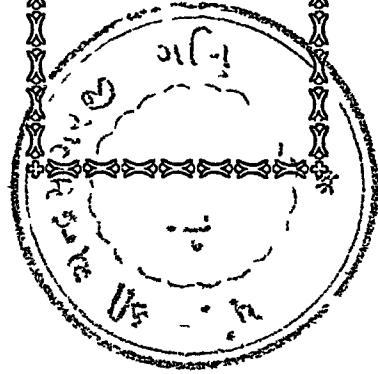
तत्पट्टवासवकुङ्किणिभूपणोऽभूत्, श्रीसोमसुन्दरगुरुस्तरणिः प्रतापी ।
तारांगशैलशिखरे जिनतीर्थनाथम्, प्रातिष्ठत् वरतमोत्सवपूर्वकं यः ॥९॥

तस्याद्योऽजनि शिष्यः श्रीमुनिसुन्दरसूरिरमलमतिविभवः । येनानेके ग्रन्था गुर्वावल्यादयो विहिताः ॥१०॥
कृष्णसरस्वतीत्येवं दधानो विरुदं भुवि । तच्छिष्योऽभूत् द्वितीयश्च जयचन्द्राभिधो गुरुः ॥११॥
मुनिसुन्दरसूरीशविनेयः शुभशीलभाक् । चकार विक्रमादित्यचरित्रं मन्दधीरपि ॥१२॥
प्रसादं विबुधैः कृत्वा गमोपरि निरन्तरम् । यत्नेन शोधनीयोऽयं ग्रन्थः कूटापसारतः” ॥१३॥

- अयमुपरितन पाठ क-खपुस्तके नास्ति, पर गपुस्तके समुपलभ्यते ॥

५. तेपां पादप्रसादेन मया मूर्खेण निर्मितः । ग्रन्थो विद्वज्जनैः शोध्यः कृपां कृत्वा गमोपरि । श्रीमद्विक्रमकालाच्च खनिधिरत्नसंख्यके

वर्षे माघे सिते पक्षे शुक्लचतुर्दशीदिने । पुष्ये रवौ स्तम्भतीर्थे शुभशीलेन पंडिता (साधुना) । विदधे त्वरितं हेतव् विक्रमार्कस्य
भूयतेः ॥ यावद् भूधरसागरा रविशशी खं भूर्धुवस्तारकाः, धर्माधर्मविचारणैकनिपुणं यावद् जगद् राजते । तावद् विक्रमभूषण-
विलसत्कीर्तिप्रभाभिश्चितो, ग्रन्थोऽयं जिनशासने सुहृदयां(दी) चित्ते चिरं नन्दताद् ॥ इत्यधिकः पाठो ह्युक्तके ।

श्रीविक्रमचरित्रं समाप्तम् ॥

